

A

LAONICI CHAL-
condylæ Atheniensis, de ori-
GINE ET REBUS GESTIS TVRCO-
rum Libri Decem, nuper è Græco in La-
tinum conuerſi:

CONRADO CLAVSERO TI-
gurino interprete.

ADIECIMVS

*THEODORI GAZÆ, & aliorum quoq; doctorum uirorum,
eiusdem argumenti, de rebus Turcorum aduersus Chriſtianos, & Chri-
ſtianorum contra illos hætenus ad noſtra uſq; tempora geſtis, di-
uerſa Opuscula, quorum Catalogum proxima poſt
Præſationem pagella reperies.*

Cum Cæs. Maieſt. gratia & priuilegio
ad decennium.

BASILEÆ, PER IOAN-
nem Oporinum. 1556

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
AND
ZOOLOGY
OF THE
CITY OF LONDON
1871

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
AND
ZOOLOGY
OF THE
CITY OF LONDON
1871

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
AND
ZOOLOGY
OF THE
CITY OF LONDON
1871

DANIELI ARCHIEPISCOPO MO-
GVNTINO VIIIVIRO ELECTORI, IOAN-
nes Herold Hochstattenfis S.

NTER tot blandimenta, à naturæ paren-
te tam liberaliter mortalibus cōcessa, D-
NIEL Princeps, celatam aut sopitam ho-
minum uirtutem, quod illustret aut exci-
tet, nemo est, qui literis bonis aliud æquè
efficax ostēdere facile possit. Huic etenim
uoluptati dignitas quædam coniuncta est,
aciucundissimarum rerum uarietas tam suaui, ut dulcedine
sua, tenerior non solum, uerumetiam corroborata, atq; cas-
bus humanis exercita ætas, omni in loco, omni momēto capi-
atur. quapropter diuinis quibusdam bonis exornati meritò
dicuntur illi, qui robore animi destituti, aut fortunæ libidine
oppressi, cum facere fortiter nequirent, loqui tamē & scribe-
re de rebus honestè & doctè non desierunt: iter quoddam di-
rigentes, quo labore corporis & animi splendida contētione
gradirentur, qui de salute Reip. solliciti, etiam laudis & famæ
studia sequi cuperent. Videmus enim tum Hermannos illos,
Thietreychos, & Carolos Germaniæ nostræ haud defuisse,
cum Velledæ, Calsiodori & Alcuini florerent, qui aut patrijs
scriptis, aut exterarum literarum lenocinijs, fortitudinis & di-
sciplinæ exempla, pristinam illam seueritatem, Principibus ui-
ris, indole uirtutis præditis, fortunæ ornamētis præclaris, glo-
riæq; audis, inculcabāt. Videmus etiam hoc seculo turbulen-
tissimo, quo obsoleuerunt chartæ illæ, quæ ueterum Germa-
norum illustria facta continebant, etsi non desint, qui pluri-
ma constantiæ, fidei & uirtutis genera, dum Camillos, Cæsā-
res, Alexandros, Romanos & Græcos illos lectitāt, uerbis ma-
gnificè prædicent: perpaucos tamen reperiri, qui Pipinos &
Thasilonos nostros sibi imitādos proponāt. cū tamē Remp.
Germanā omnibus rebus iam nostris, quàm sanctissimorum
illorum Principū temporibus magis florētem, insidijs perpe-
tuisq; Turcarū armis uexari uideant: ac hostem non de gloria
dimicare nobiscū, nō solum fortunas nostras illū appetere, a-
ras, focos haurire, sed sanguinē, imò cruorē nostrū auidissimo
animo sitire. O teterrima cōtentionis cecitas. tu sacrorum &
α 2 religionis

P R A E F A T I O .

religionis societate, tu sanguinis uincula, tu in gremio patriæ, in sinu Reip. sæuientis periculi atrocitatem despiciere, cōtemnere, ac uenenosa titillatione, mellitissimos ac arcanos naturæ affectus disiungere audes? nihil igitur Germanus animus præferox tētabit? nihil pietas? nihil deniq; literę ipsæ amplius persuadebunt? Monumenta uerò scriptorum non persuadebūt solūm, uerūmetiam in diem referuatam indignationem, coniunctissimis uotis & uiribus, hostis quoq; præsentī interne cione, Germanicus furor tandem effundet. Hæc cum elegāti suo examinaret iudicio, uir de literis optimè meritis, Ioannes Oporinus ille meus, Laonici Calchocondilis de rebus Turcicis historiam, hæctenus non sine Reip. magno incōmodo suppressam, typis suis euulgare instituit: sæpissimè me exhortans, quandoquidē in scribendis efflorescentis Germaniæ commētarijs occupatior, quā ut continentibus scriptis, perpetuam Turcicarū rerum descriptionē iam adijcere possem, excussa illa mea literaria suppellectile, aliorum huius argumēti Commentarios proferre, qui commodè his libris adiungi possent. quibus cum aptius hoc rerū statu nihil iam edi posse intelligerem: amico deesse nolui. uolui autem, quantum negotijs meis & studijs grauioribus interuertere licuit, tantūm Reip. Germaniæ impendere. Videbā namq; Laonici libros, religioso testimonio ueritatis exornatos, lectorem iucūda quadam uariarum rerum delectatione explere, præceptis & exemplis instruere, ac ordine elegāti animū non mediocriter retinere. & quo afficiebar summo opere, id erat, quod ceu secretę cuiusdam fabulæ descriptione, euentus illos, qui tempestates cōsiliorum & actiones Græcorum tam turbulentas magno concursu calamitatum insecuti sunt, depictos uidebā. persuadebam enim mihi pte, imperscrutabili diuinitatis sentētia factū fuisse, ut homo Græcus scriberet, quæ insequentibus totis nonaginta quatuor annis (desijt enim scribere anno à nato Christo redemptore, M. C C C C. L X I I.) Germanicorum motuum expressam imaginē effingerēt, ac præcepti uice docerēt, non nisi turpissimū nobis esse posse, contentiones, perfidiam, proditones, & ijs similia non cuita: e, quibus Græciam orbis oculum extinctam eo autore legimus, qui principe Athenien
sium

PRAEFATIO.

sum procreatus, rebus plurimis interfuit: demum etiam à tyranno crudelissimo medium dissectus, constantia & pietate admirabili mortē obierit. Breuitatis autem causā relinquo, quod enumerari difficulter potest, elaboratum scilicet quorundam authorum, qui hunc insequuntur, orationis genus, copiam sententiarum, uerborū delectum: nam in hāc solum summam edūtur, ne quid, quod à fine Laonici cum Turca gestum sit, lectorē fugiat: ac appareat Reip. Christianae studio, quantum res truculētis. hostis, infidelitate amicorū, in tēpus aptatis simulationibus, in periculis quoq; fuga proximorum, ignauia deniq; ne dicā pusillanimitate nostrorum, creuerint: quā facilē uera pietate, ordinum coniunctione, ac prisca uirtute iterum extirpari possent. Tui uerò nominis inscriptione, DANIEL Princeps, quòd librum hunc exornare & cōmendare uoluerim, causāe sunt permultae: quarū uel minima uideri posset, te tam honesto inter Germanos loco natum esse, nisi ab ineunte aetate animi pietate, sanctissimis moribus, flagranti literarum bonarum studio, domi tuae claritatem intulisse potius, quā ex ea nobilitatem recepisse, ab omnibus bonis iudicari. Qua autem integritate, quo sincero rerū iudicio, qua animi moderatione adultus iam, hominū omnium uoluntates & uota tibi cōciliaueris, uel eo maximē inclaruit, quòd cū in Boioduro urbe, de Rep. (quae funestissimo undiq; bello ardebat) subleuando ageretur, tuis consilijs, ac certis firmissimisq; rationibus quorundam pertinaciā tunc uictā fuisse, atq; Germaniae cum non leui commodo, pacis, qua nunc fruitur, initium dedisse te, à rerum non omnino ignaris, magna tua cum laude, saepius personare audiui: ne dicam interim, ex PHILIPPI Spirēsis, THIE TREYCHI Vormaciensis, Episcoporum, & in tāta raritate bonorum, optimorū, doctissimorumq; uirorum clarissimis testimonijs, quantum animi tui dotes amare, & admirari coactus sim. At quid? non uenerarer ego uirum illum, quem suffragia ponderatissima rebus sacris praefecerint, atq; in eum pontificē elegerint, quo maiore Germania habere nequit? cui inter eos, quorū septem tantum in toto orbe uiri esse possunt, & locū & dignitatem, magna Reip. laetitia, maiore bonorū commodo, ac maxima

PRAEFATIO.

huius seculi spe uirtus propria, peperit. Consentaneum nāq;
est, eum qui priuatus adhuc tanta animi magnitudine, tam
pijs rationibus honestisq; actionibus Reip. afflictissimē nō de-
fuit, eundē in publica dignitate florentē, ad gloriā & splendo-
rem Germaniæ omnia reuocaturū. Quapropter DANIEL
Princeps, eam iam personā, quam tibi tempus & Resp. impo-
suit, natura dedit, uolūtate & animo prompto suscipe, eamq;
ad conseruandam Remp. accōmodo. namq; illa non forti-
bus uiris destituta est, nec opū cumulis nō turget, in his causā
est nulla, defectus nullus: in sacris aut æmulatio, in prophanis
suspicio, ambitio in utrisq; obstat, quo minus hostis atrocissi-
mi conatus reprimantur. de quib. rebus quoties tibi cogitatio
incidit, (puto aut hac de re te nunquā nō cogitare) toties ela-
borandū tibi esse cogitabis, ut sapiētīę tuę manu, & persuasio-
num cliētelis, ex latebris & recessib. exulceratorū animorū, in
uidiē inimicitiarūq; latrocinia disijcias, opinionibusq; friuolis
& stultis dissipata iamdiu principū tuiq; similiū uirorū maxi-
morū studia & uota iterū coniungas: adeo ut tandē aures illo-
rum quę rixosis tantū delationib. radūtur, classicū illud in ho-
stem cōmunem hauriant. hoc tantū tuū beneficiū, omniū se-
culorum memoria uigebit, ac Remp. tuis cōsilijs stabilitā esse,
etiā inter eos qui nascuntur, nominis tui cū laude, testimoniū
amplissimū durabit perpetuū. Nunc uerō uenio ad summā in-
stituti mei, & dedicādi huius operis potiss. rationē. quam cum
ornatis. uiri, & mihi amicis. Daniel Mauch, & Ioānes Baderi-
us, pietate morū & doctrinę ornāmētis, multo quā cōditio-
num splēdore clariores, maximē probarent, eā fuisse DANIEL
Princeps, tibi persuadeas uelim. Cum in centum ijs & tri-
ginta libris efflorescentis Germaniæ à me institutis, certa, ex-
plorata, oculorū aut scriniorum fide suffulta tantum, posteris
tradere cupiā, te uerō Germanæ glorię literarumq; amantis.
audierim, atq; eum, qui ad exornandā illā meā historiā, multa
& præclara mihi suppeditare possit: beneficiū maximum à te
recipere uolui. quod si reiecto pudore, impudentius à te postu-
lare uideor: flagrantissimo illud meo, ac erga patriā iustissimo,
idemq; debito amorī dabis scio. quū etiam, DANIEL Prin-
ceps, debere tibi me, mea; omnia desiderē. Vale. Ba-
silæ, 17. Cal. April. Anno Christi 1556.

EORUM, QUAE TOTO HOC OPERE

continentur, omnium Catalogus.

Laonici Chalcondylæ Atheniensis, de origine & rebus gestis Turcorum Libri decem.	Pag. 1
Theodori Gazæ, de origine Turcorum Epistola 1.	181
Baptistæ Egnatij, de origine Turcarum Lib. 1.	183
Nicolai Euboici Saguntini episcopi, de origine & rebus ge- stis Turcarum Lib. 1.	186
Ioannis Rami, de rebus à Turcis gestis, & eorundem origine, Lib. 11.	191
Andreas à Lacuna Secobiensis, de origine regum Turcarum Lib. 1.	217
Vuolfgangi Drechsleri, de Turcorum & Sarracenorum ori- gine & rebus gestis Lib. 1.	220
Petri Peñondini Pratenfis, de uita Tamerlanis Lib. 1.	235
P. Callimachi Experientis, de clade Varnensi Lib. 1 1.	249
Leonardi Chiensis Mitylenæi episcopi, de capta Constanti- nopoli Lib. 1.	313
Isidori Cardinalis Rutheni, de capta Constantinopoli.	327
Incerti autoris, de capta Chalcide, siue Nigroponto.	330
M. Ant. Cocij Sabellici, de clade Sontiacæ Lib. 1.	332
Coriolani Cepionis, de rebus Petri Mœcœnici Imperatoris Veneti contra Turcas gestis, Lib. 1 1 1.	341
Guilhelmi Canoersin, de oppugnatis à Turca Cōstantinopo- li, Nigropōto, Rhodo, ex cōmentarijs Breidenbachij, Lib. 1.	369
Eiusdem de captione Hydruntinæ urbis.	381
Marini Barletij, de Scodrensi urbe à Turca expugnata Libri 111.	382
Henrici Peniæ de gestis Sophi contra Turcas Epistola.	441
Iacobi Fontani Brugenfis, de bello Rhodio Lib. 1 1 1.	444
Melchioris Soitteri à Vinda, de bello Pannonico Lib. 11.	502
Aloisij Armerij de Gouleta & Tuneto expugnatis Lib.	532
Ioannis Etrobij de Tunicæ urbis & Gouletæ expugnatio- ne Lib. 1.	547
Ioannis Crispi Aegæi maris Ducis, de Naxo insula à Turcis occupata, Epistola.	590
Nicolai Villagagnoni de expeditione ad Argierā Lib. 1.	595
Ioannis Martini Stellæ, de Turcarum in regno Hungariæ, an no M. D. X L I I I. & X L I I I I. gestis, Epistola.	604
Eiusdē de Alba in Hūgariā à Turcis expugnata, Epistola.	614
Item de Altenburgi munitione.	621
Item de munitione urbis Viennæ.	624
Ioannis Christophori Calucti Stellæ, de expugnato Aphro- disio Commentarius.	628

F I N I S.

LAONICI CHALCONDYLAE ATHE

NIENSIS HISTORIARVM DE ORIGINE AC REBVS

Gestis Turcorum, Liber primus:

CONRADO CLAVSERO

Tigurino interprete.

AONICVS Atheniensis, quæ uisu, quæq̃ auditu percepit, cum adhuc in uiuis foret, literarum monumentis mandare statuit, partim quidem ut naturæ gratiam debitam referret, partim uerò quòd putaret nihil non illorum memorabile uisum iri posteris. Complectitur enim hoc opus (ut mea fert opinio) res gestas fama nequaquam minores illis, quæ unquam in uniuerso isto terrarum orbe contigisse memorantur. Duo autem continet: Græcorum regni interitum, & quæ mala in ipsum redundau-

runt: nec non Turcos, qui breui in tantas creuerunt opes, ut opibus & potentia mortales omnes, qui unquam fuere, longo intervallo infra se relinquant. Qui, quamuis nunc rerù potiantur, & præsentis uitæ felicitatem conturbent, & in diuersum abripiant: tamen censeo fore (ut & meum calculum adiiciam) tempus, quo res ipsorum in cōtrarium uergant. De utrisq̃ tamen, Græcis pariter & Turcis, historiam contexere, non arbitror iniucundum fore. Historiam autem istam conscribentes, faciemus mentionem et aliorum quæ in orbe acciderunt: nec tamen meo tempore, ut quibus interfuerim oculatus testis. Cætera uerò, non sequutus uerisimiles coniecturas, nec ut acceperim ab his qui magis sapere uidebantur, tradam: uerum, ut historiæ series tutò feratur, ea adducam, quæ quàm proximè ad ueritatem accesserint. Nec nobis uisio uertatur, quòd Græca lingua operi isti adhibetur. Siquidem ea hodie per totum quasi orbem est dispersa, & nationibus omnibus serè immixta conspicitur: cuius gloria cum sit excellens, excellentior tamen accedet, quando regno alicui haud contemnendo præfuerit rex Græcus, & qui ex eo nascentur, reges: aut quando Græcorum filij in unum collecti, patrio more res publicas sibi quàm iucundissimè administrauerint, reliquis uerò quàm potentissimè imperauerint. Græci quidem præclaris facinoribus editis, quo pacto ingentem sibi pepererint gloriam, & quemadmodum inter cætera etiam in Europam, Libyamq̃ uenerint, Gangen Oceanumq̃e adierint, cum ad ista loca processerint alij plurimi, quos inter Hercules, & ante hunc Bacchus Semeles filius, præterea Lacedæmonij & Athenienses, postea Macedonũ rex, eiusq̃ successores, &c. quo ordine singula hæc gesta sunt, plurimi annalibus condiderunt. Græci autem præcipuè hunc laborem sibi delegerunt, quia præ cæteris tempore longiore durarunt, fortunamq̃ uirtute uacua, nunquam tamen moderatam, plurimis generationibus obtinuerunt. His præterea per totum orbem prospero rerum successu utentibus, comperio Assyrios, gentem antiquissimam, memoriam sui facientes longissimam, Asiæ imperium occupasse. Dein Medos ad Asiæ imperium subuectos, duce Barbare Sardapalæ Assyriorum regem regno deturbantes. sed Asiæ monarchiam tandem amiserunt, uicti à Cyro Persarum rege. At hinc Persarum reges adeo in immensum aucti sunt, ut etiam in Europam traicerint. Deinde haud multis seculis post Alexāder Macedonum rex, erepta Persis Asiæ monarchia, Indis deuictis, Europæ Asiæq̃ parte haud pœnitenda debellata, suis reliquit imperium. Exinde Romani, cum essent nacli imperium in orbe longè la-

reque maximum, tenentes fortunam uirtutis æquilibrem, commiserunt Romanam Pontifici maximo. Ipsi uero ductu Cælaris transierunt in Thraciam: & in ea regione, ubi Asia proxima est, Byzantium urbem Græcam, Thraciæ metropolim constituentes, cum Persis, à quibus grauissimè adfligebantur, plurima prælia fecerunt. Græci autem ex eo tempore Romanis cõmixti, cum his aliquantopares numero essent, linguam suam patriosq; mores ad finem usque constanter retinuerunt. nec tamen patrium nomen ipsis remansit, uerum mutatum est. Nam Byzantij reges nō amplius istud nomen gestauerunt, sed magna cū ueneratione se ipsos Romanos Imperatores, & Cæsares, nec Græcorum reges, nūcupauerunt. Romanos quidem accepimus, & ipsorum Pontificem maximum cum longo tempore concertassent cum Græcis, in Christianæ religionis quibusdam articulis, tandem à Græcis defecisse. Romanum autem Cæsare nunc è Gallis, nunc è Germanis eligentes, legatos, nullā prorsus occasionem omittentes, concordia, quantum ad Christianam religionem attinet, inter se conglutinent. At Græci noluerūt, cum plurimis annis aduersus Romanos contentiones mouissent, patrium religionis suæ cultum perturbari. Hæc dissidij causa permoti Occidentaliū plurimi, adiunctis etiā Venetis, Pontifice maximo sic instigante, decreuerunt classe maximè magna proficisci aduersus Græcos. Appellantes igitur Byzantium urbem, eam uicēperunt. Rex autem Byzantius cum Græcorum optimatibus fugam iniens, contulit se in Asiam. Quò cum uenissent, elegere Niceam urbem Græcā, eamq; regni sedem declararunt. Cum anni intercessissent pauci, Byzantium reuerarunt, cum quā maximè occultè in eam se recepissent. Reuersi igitur Byzantium, relicta Asia, regni gubernacula diu tenuerunt. Tandem Græcorum rex Ioannes intelligens Græcorū res in summo periculo, quasi inter malleum & incudem, uersari, adsumptis Byzantij episcopis, nec non Græcorū doctis, conscendit nauem, & in Italiam profectus est: existimans, si conuenissent cum Romanis in negotio religionis, se hos auxiliares habiturum ad bellum iam haud dubiè à Turcis imminens. Cum autem ad colloquiū uenisset cum Pontifice super religionis cõtrouersia, disputatio cū magna altercatione utrinque exorta est. Postremò eò res deducta est, ut Græci pariter & Romani in religionis negotio consentirent, discordiaq; omnis quā longissimè submoueretur. Rex igitur Græcorū auxilij à Romanis aliquantulū nactus, domum redijt. Græci reuersi Byzantium, acta edocent eos qui domi manserant: quī quidem noluerunt stare his quæ acta erant in Italiæ synodis: putātes, sibi nequaquam fas esse, consensum præstare Romanis nefaria asserentibus. Hinc perpetuò discordiam fouisse Græcos in negotio religionis aduersus Romanos constat. Hæc quidem hæcenus, quantum præsentī historiæ conducere uidetur, de Græcorum regno, & continua horum dissensione aduersus Romanos, dixisse sufficiat. Itaque tum ipsorum regnum, cū nomen non rectè appellatum est. Ego igitur cum attigissem hæc tēpora, animaduerti Græcos, horūq; regnum primo sub Thracibus extitisse: postea reliquo regno à barbaris exutos, paruū quoddā regnū gubernasse, uidelicet Byzantinū: Byzantiq; maritimam regionē inferiorem, Heracleam urbē usque: & iuxta Euxinum Pontū maritimā regionē superiorem, usq; ad urbem Mesembriā: præterea Peloponnesum omnem, extra tres aut quatuor Venetorū urbes: ad hæc Lemnum & Imbrum, insulasq; ibi in mari Aegeo sitas. Ut autem singula hæc cõtigerint, ut Græcorum res paulatim interierint à Turcis accisæ, ut Turcorum res usq; incrementum sumpserint, ut nōdem ad maximam peruenerint felicitatem usq; ad præsens tempus, singula hæc explicabimus quā exactissimè & uerissimè audiuimus.

Turcos

Turcos ego nescio quod nā antiquitatis nomen tenuisse dicam, ne à uero aberrare uidear. Quidam putant eos à Scythis originem trahere, nō mālam sequuti coniecturam, uidelicet quod moribus haud multum inter se differant, linguaq̃ putantur etiamnum nec multum dissimili. A iunt enim, Scythas septenis uicibus à Tanai progressos, Asiam superiorem deuastasse, Parthis ea tempestate rerum summa potentibus: nec non Persarum, Medorum, Assyriorumq̃ regiones tenentibus. Hinc peragrata quoq̃ inferiore Asia, Phrygiam, Lydiam, & Cappadociam suo imperio adiecisse. Etiam nunc uidere est, ut fertur, plurimos istius generis homines ubiq̃ per Asiam dispersas, moribus & uictus ratione referentes Scythas Nomades, nullibi in Asia certas & fixas habentes sedes. Illi & alia coniectura ducuntur, qua confirmare nituntur, Turcos Scytharum esse progeniem, quod inferioris Asiae regionem gentes Turcorum barbarę incolant Lydiam, Cariam, Phrygiam, et Cappadociam, qui lingua & reliquo quotidianę uitę usu nihil discriminis habere cognoscuntur Scythis agentibus in ea regione, quę inter Tanaim & Sarmatiam excurrit. Sunt, qui existimant Turcos è Parthorum progenie descendere. Hos enim, cum persequutionē hostilem à Scythis uagis, qui Nomades dicuntur à permutandis pabulis, paterentur, in inferioris Asiae regionem contendisse constat. Cumq̃ & ipsi uagi incertis sedibus mapalia sua plaustiris circumferentes, eoloci uerarent, per eas urbes esse disseminatos tandem, appareret. Exinde istud hominum genus cōigit Turcos, quasi Nomades, uocitari. Alij ex Turca, Persarū urbe magna & opulenta, hoc hominū genus progressum esse, tradunt: & hinc profectos, Asiae inferioris regionem tandem in suam ditionē redegissee totā, perhibent. Sunt quibus magis placet, Turcos ex Cœle Syria & Arabia, nec ex Scythia, in istam regionem, habentes secum legislato rem Homarem, delatos esse, Asiaeq̃ imperium tandem obtinuisse, uiuentes instar Nomadum. An autē cōmemorate sententię singulę ueritatē cōplectantur, aut cui earū quis accedere tuto aulit, nequeo quam tutissimē & uerissimē pronunciare. Mihi tamen probabilius uidet, assensum præstare illis, qui Turcorum originem in Scythas referunt: cum manifestū sit, Scythis, quia adhuc hodie in Europa Orientem uersus ætatem agunt, optimē cōuenire cum Turcis in foro, emporijs, et commercijs. Victus et reliquus uitę usus etiamnū utrisq̃ par est: quia Scythę uniuersę imperitauerūt Asię. Idem etiā insinuat nomen Turcorum, significat enim hominem, qui agrestiore uictus rationem sequitur instar Nomadum, & maximam uitę partem in eo consumit. Genus hoc Turcorum cum esset magnū, & in immensum auctum, compertum habeo in partes siue tribus quasdam esse diuisum: inter quas fuisse tribū Oguziorum, hominum genus nec malum, nec imbellem. Ex his natus est † Duzalpes, uir q̃ qui iustit̃p̃ studiosissimus, Oguziorum dux. Hunc accipio ob fortitudinem suam plurimum esse laudatum: tantāq̃ fuisse iustitię (Oguzijs namq̃ ius dicebat) ut litigantes ipsum eligerent arbitrum in re qualibet: sententiamq̃, quam ferebat, utraq̃ pars læta accipiebat. Hanc uiri æquitatē deprehendentes Oguzij, impetrarunt, precibus fatigantes regionis istius regem, ut eum acciperent sibi iudicem, quod ubi contigit, semetipsos tradiderint Duzalpi, ut secū ageret, secundum quod existimaret res Oguziorum optimē habituras. Deinde cum filius huius nomine Oguzalpes, imperium Oguziorū tribus sibi uendicasset, ad tyrannidem adspirauit: armaq̃ in festa Græcis inferendo, breuē in Asia ad maximā claritatē accessit. Præterea † Orthogules Oguzalpis filius, cum manu esset prōpissimus, armis multos populos laceffens, gloriā magnā ubiq̃ adeptus est. Classē quoq̃ parauit: qua fretus, hostili animo nauigauit ad insulas in Aegæo eregione Asiae Europæq̃ sitas. Etiam Europā populatus est, hinc nauibus in flumen Tæarū iuxta Aenum deductis, ad mul-

Alij legunt,
Iudizalpes.

Alij legunt,
Orthogules.

tam fluminis partem processit. Ferunt hunc & in alijs locis irrupisse in Euro-
 pam. Tandem ingressus Peloponnesum, Euboeā, & Atticā, fecit cladem ma-
 ximam, regionib. deuastatis: reuersusq; domū, praeda, mancipijsq; oneratus,
 maximas hinc sibi confluxit opes. Aiunt, Orthogulem hunc in Asia morans
 tem, preda ex finitimis gentibus egisse: rebusq; pulchrè succedentibus, exer-
 citum cōscripsisse. Exercitu igitur satis ualido munitus, finitimos Græcos
 domuit: reliquos deprædatus est: & cum alijs metu perculsi imperium accipe-
 rent, breui suis maximarum opum auctor fuit. Deinde cum quotidie Noma-
 des plurimi ad ipsum confluerent, & in belli societatem aduersus finitimos
 admitterentur, tandem mirum in modum imperij sui pomeria promouerunt.
 Propter res fortiter gestas etiam Aladinæ charus acceptusq; erat. Sunt qui his
 rerarum monumentis scriptum reliquere, Oguziorum tribum auspicijs dus-
 ctuq; Orthogulis loca iuxta Taurum munita occupasse: & hinc armis insiru-
 ctos procurrentes, finitimā regionem subjugasse: Græcos eius regionis acco-
 las deuicisse, suoq; imperio maxima adiecis-^{se} incrementa. Quæ autem horum
 ab initio fuerit conditio, ad hæc, uerā ne sint an falsa, quæ de ipsis modò expo-
 suimus, non facile affirmare ausim: quamuis plurimi scriptores ea commemo-
 rant. Proinde cum ea hætenus ab origine repetierim, nunc amplius de his
 uerba facere superfedeo. Quantum uerò attinet ad Otomanidas, ex familia
 Oguziorum ortos, ut ad clarissimum hoc imperium euaferint, nunc explana-
 re instituo. Vicus est iuxta Mysiam, quem Soguram incolæ uocant, ubi est &
 fluuius eiusdem nominis. Vicus ille rerum omnium adfluētia pollet, remotus
 à mari Euxino ducētis quinquaginta stadijs. potest idem locus Itēg uicū no-
 minari. In hanc regionem cū Oguzij penetrassent, sibi aliquando tempore has-
 bitarunt. Otomanus autem, Orthogulis filius, initio nō admodum secundis
 agebat fortunæ flatibus. Proinde cum esset animo liberali & forti præditus,
 animos eorum qui in uico agebant, opibus sibi conciliat, breuiq; sibi deuot-
 tissimos habuit. Hinc cum odij certaret cōtinuis aduersus Græcos, omnium
 assensu Imperator declaratus est. Bello itaque adortus Græcos, qui in eare-
 gione habitabant, non prius prælio excessit, quàm cum omnes aut cecidisset,
 aut fugasset. Hinc prosperè succedentibus rebus, uictorias plurimas Græcis
 extorsit. Cum autem fama nominis sui regiones plurimas impleuisset, etiam
 apud Aladinam maxima gloria uiguit, creatus ab ipso dux, cum undiq; præ-
 claris editis facinorib. res fortiter gessisset. Defuncto rege Aladina, discordia
 inter regni optimates exorta est. Orthogules adhibitis in colloquium, cum
 multum temporis deliberando esset absumptum, tandem isto scēdere promi-
 sit, se ipsis et locum auxiliarem fore, quocūq; in militiā proficiscantur: hac
 tamen conditione, ut quascunq; regiones, conuictis copijs, suo imperio ad-
 iunxerint, eas inter sese partiri uelint. Cum igitur, ut scēdere tenebatur, com-
 muni cōsensu uiribusq; communibus bella aggredierentur, tanta ipsius inter
 omnes uirtus enicuit, ut breui plurimas opes acquireret, regnumq; sibi paræ-
 ret haud aspernandum. Hi autem cum forent duces numero septem, initio re-
 gionem, quam tum armis subiecerant, inter sese diuiserūt: postea partitionem
 sorti committentes, Caramano obtigisse mediterraneam Phrygiæ Ciliciam
 usque, & Philadelphiam. Sarchani fors addixit maritimam Ionie regionem,
 quæ Smyrnā usq; patet. Lydia usq; ad Mysiam obuenit Calami, & filio suo
 Carasi. Bythyniam autem cum his regionibus quæ Olympū respiciunt, na-
 ctus est Otomanus cū Tecie. Paphlagoniā cum his regionibus, quæ uergūt
 ad Euxinū pontum, acceperunt Amurē filij, sic sorte partitionem regente. Cer-
 mianum dicunt non fuisse de numero septem illorum ducum, uerum imperat-
 se Conio Cariæ urbi, in qua regia erat: tandem suo deturbatum regno, abiisse
 in Ioniam: sectatusq; ibi uitam priuatam, quietem amplexus est. An septem
 illi

A illi duces adiunctis copijs, aut singuli per se, regiones istas subiecerint, præte-
 rea ut alius in alterius successerit opes & regnū, non referre arbitror curiosus
 describere. Illud autem certum est, reges Otomanidarū Soguthā uicem multū
 honorasse, cum eò frequenter accederent, reddentes uici incolis solennia
 munera. Accepi præterea, Otomanum Orthogulū filium primum generis
 huius ex isto uico oriundū extitisse: qui inde profectus, urbes Asiae cepit: &
 Prusam, Mysiæ urbē opibus florentē, fame expugnatā, regni sedē constituit.
 Postremo operibus multis fortiter & splendide peractis, relinquens liberos
 & regnum illustre, naturæ debitum exoluit Prusæ. Hic primus istius generis
 optimē, quæ ad regni salutem attinent, disposuit. Et ut regnum sibi faceret quod
 maximē firmum, & opportunum, satellites allegit, quos <sup>Regis lanuas nunc
dicuntur cu
stodes cora
poris.</sup> regis lanuas nunc
cupauit. Et cum iam omnibus propter istam potentiam formidini esset, sub-
 ditos facili in imperio continuit, cum omnes ad nutum, quando uocarentur,
 præsto essent, & impigrè ea quæ lanuæ regis imperarent, obirent. Comme-
 morant, Orthogulem istū utrum per omnia extitisse generosissimum: & cum
 propter res suas præclare administratas augustior homine, & quasi diuinus re-
 putaret, posteris reliquit insigne cognomen, ut Otomanidæ siue Otomani
 filij uocentur. Hoc regnate Turcarū octo millia traiecerūt in Europā per Hel-
 lespontū: captoque Græcorū præsidio Chersoneso imposito, perrexerūt in Thra-
 ciam, & ad Istrum: incursionibusque plurimis factis, regionē istam uastarūt, &
 maximā hinc reportarūt prædā. mæcipia, quæ erant plurima, iure belli capta,
 transmiserūt in Asiam. Græcorum Tryballorumque res agebant ferebanturque.
 Ea tempestate Scythæ parua manu à Sarmatia prodeuntes, festinabāt ad Istrū.
 quo transmissis, Turcos, quos eò loci deprehenderant, atroci prælio inito su-
 derunt: & propemodum omnes, demptis paucis, necauerunt. Qui autem in-
 gri ex eo prælio abierant, fuga in Chersonesum delati, & hinc in Asiam trans-
 uerti, tandem ab Europa abstinuerunt. Eodem tempore Græcorum res ancie-
 piti fruebantur fortuna, cum intestinis discordijs agerentur propter Byzanti-
 j regnum, reges ambo, auus & nepos Andronici, ex familia Paleologorum
 orti. Cum autem seditionibus iactarent, quidam hunc, pars illum sequeban-
 tur. ex quo effectum est, ut planissime res ipsorum interierint. Prior enim An-
 dronico natus est filius, cui nomen inditum Michael: qui fato functus est, an-
 tequam ad regnū promoueri posset. Post huius mortem Andronicus filius,
 cum auus senio cōfectus foret, ad regiæ dignitatis culmen conscendere gestis-
 ens, inimicitias ex aperto cū auo suscepit. Cum autem esset impudentior & præ-
 fractior, quam ut meliora cōsulerent pareret, Græcos in grauissima discrimina
 adduxit. Accersit enim Tryballos, Græcorumque optimates in regni curā ad-
 hibitos sibi concilians, effecit ut nemo amplius Græcorum, Europæ accessus
 Turcos prohiberet. Tunc temporis capta est Prusa, quā fame domitā in ditio-
 rem redegit Otomanus. In potestate uenerunt & alia Asiae oppida, unde ma-
 xima Turcis per uniuersam Asiam accessit potentia: transgressique in Europā,
 Thraciam grauissimè adflixerūt. <sup>Alij legunt,
Chalites.</sup> Chatites autem, qui à Græcis in præsidium,
 quod Chersonesum tutabatur, erat cōpulsus, uocauit Turcos ex Asia: & Græ-
 cos accedentes fortiter sustinuit: nec non ad multam Thraciæ regionem pro-
 gressus, prædas agebat. Adductis uero duce Tryballorum, & ijs qui modò ab
 Italia aduenerant, præsidium Chersonesi terra marique oppugnari cœpit.
 At Turci cum uiribus nequaquam pugnaret paribus, nocte intempesta pro-
 fugerunt in Asiam inscijs hostibus. Veruntamen Græci parum benignè tracta-
 runt transfugas Turcorum duces, & Azatinam, quo sibi maiore beneuolen-
 tia deuincirent eos quos ab Italia & Taracone ascuerant, ut suppetias fers-
 rent contra Turcorum regem Orchanem, qui exercitum Philadelphicū admo-
 uerat. Præterea ad occupandum Calliopolis præsidium in Chersoneso, Tar-
 raconenses

raconenses & Itali, additis Azatina, & ceteris Turcorū trans fugis, urbem ag
 gredi nitebantur. Vt autem incceptum eorum patefactū est oppidanis, (nam
 a quodam Græcis, qui in ea urbe erant, significatum est) per Thraciam, ab ur
 be digressi, ibant. Profecti præter Rhodopen, uenerunt Cassandriam, antiqui
 tis Pydnam dictam. Turci, qui comitabantur Azatinam, uenerunt ad Tys
 ballorum regem. At hi, qui confugerāt in Asiam, bellum redintegrare uolen
 tes, & itinere pedestri in Chersonesum reuersi, cogitabant quoquo modo pos
 sent, redire in Asiam. Etiam quibusdam in locis fœdera cum Græcis conglus
 tinarunt. Cum autem Græci hīs insidias tenderent, uolentes eos capere, fuga
 euaserunt in præsidium Chersonesi, & denuo Græcis plurima inferebant da
 mna. Itali & Hesperij lustrata Macedonia & Thessalia, cū ingressi essent fines
 Bœotiae, eam regionem occuparunt. Thebas quoque diripuerunt. cuius dire
 ptionis causa extitit ducis imprudentia, qui cum timidos & imbelles crede
 ret hos, quasi omnes in suam potestatem redacturus, ferrox eos adoriebatur. At
 Itali & Hesperij, locum illum fodientes, & aquam multam in fossas admissen
 tes, effecerūt ut locus ille equestri pugnae minus esset opportunus. Dux igitur
 magno equitatu in illos irrumpens, quasi primo impetu hostes deuicturus,
 in maximum periculū cum suis præcipitatus est, cum equi solo cohererēt in
 stabili. Taraconenses ingerentes tragulas & sagittas, torquentesq; mililia, plu
 rimos Bœotorū eo loci neci dederunt: hinc aduersus urbem profecti, captam
 deprædati sunt. qui tandem redeuntes in Italiam, domos remearunt. Græci
 cum rege suo Andronico, cum parum dextre Turcos transfugas, nec non eos
 qui ab Italia ferendi auxilij gratia aduenerant, fouissent, præter opinionem, et
 tiam hos sibi inimicos ex amicis & auxiliariis fecere. Græcorum autem
 nobiles cum profusioribus largitionibus in se conuerterent reguli, regni redi
 ditus uniuersos exhauferunt, nullo interim exercitu comparato, nec peregre
 nis militibus cōductis, cum etiam negligerēt hostes suis finibus arcere. Nūc
 undē digressus sum, reuortor. Otomanus, Orthogulis filius, subacta Græcorū
 Asiam incolentium regione penē uniuersa, irruit in Nicēā & Philadelphiam,
 quam haud tamen suæ ditioni admouit. Turcos quoque qui Homurā seque
 bantur, inimicitijs permotus, bello petijt. Regnans autem Prusæ, quæ regni
 sedes erat, expirauit, relictis liberis, & regione amplissima: Defuncto Otoma
 no, filius eius natus minimus, præoccupatis animis eorum qui in arduissimam
 patris admitterant amicitiam, eos sibi familiares & quā maxime opportus
 nos tenuit. Ex quibus quamprimum accepit Otomanū iam (ut ferunt) in se
 necutis limine constitutum, obijisse mortem, fratres illicō fugiens, proripuit
 se ad Olympum Mysiæ montem. Cum iter faceret, incidit in multa equorum
 armenta, quæ partitur in uiros, qui ad se in montē concurrerant. Descenden
 tes autem de monte in loca subiecta, potestatem ipsis rapiendi dedit quæcun
 que nacti fuissent. Etiam urbem, cum adhuc uersaretur in Olympo, expugna
 tam diripuit. Fratribus autem suis intestino bello ardentibus, & utrumq; ma
 xima parte hominum frequentante, cum accepisset eos longo intervallo à se di
 uisos castra posuisse, cum suis de monte discedēs, singulos seorsim aggrediē.
 Emeremptisq; uictisq; ambobus fratribus suis, ipsius ad regiam dignitatem
 emerisit. Ego autem experimentis cognoui, Turcos non in hunc modum sen
 tire de fratribus istis, uerū ista euenisse ferunt sub Oguziorū ducibus. Oro
 chanes ubi regni administrationem suscepit, uniuersam Lydiā imperio suo
 addidit, Græcisq; in Asia morātib; bellum indixit. Plurimaq; Græcorum
 oppida in ditionē accepit eo tēpore quo Byzantij reges & Tryballi in Thra
 cia, & Mysij maximo flagrabant inter sese bello. Post hæc in Cappadociā bel
 lum transfulit: subactisq; oppidulis quibusdā, exercitus ad Nicēam Bithy
 niæ urbē mouit, eāq; oppugnare cepit. Vt nunciātū est Græcorū regi, Nicēā
 obsideri,

A obsideri, & oppidanos, nisi properè auxilium mittat, ad barbarū defecturos, conscribit exercitum, & regni curæ se immiscens, uidebatur nō neglecturus Nicæam, uerū fortiter defensurus, non tam barbari odio stimulatus, quā sollicitus ne tantam urbem amitteret. Hic igitur, quemadmodum & alij multifecerunt, regiam dignitatem aspernatus est, quamvis Nicæam de manu hostium sese uindicaturum affirmaret: uerū Græcos aduersus auum incitans, rerum nouarum audus, Michaelē Mysiorū ducem in belli societatem recipiens, cum ipso affinitatem iunxit, in matrimonium ei collocans suam sororem, cum iam antè duxisset sororem Tryballorum regis. Hinc ira percitus Tryballus, arma arripit, habens secum Michaelis patruelem Alexandrū. Vt igitur Michaelē, ne sineret cōtumeliā sibi à Michaelē factā abire inultam, Alexandrū Michaelis patruelem regno præficit. Cum autē & in Græcos eius cōtumeliæ culpam transferret, etiam hos bello uexauit: oppidulisq; aliquot castris, exercitū domum abduxit. Tandem fœdera pepigerunt, quibus tenebatur, ut inter se & amici & hospites in posterum sint. Post hæc ad regem Græcorū fama perlātū est satis constanti, Orchanē incursionem fecisse in Bithyniæ regionem: priusq; mancipijs plurimis, obsidione Nicæā cinxisse, murūq; eius hostili animo quater. Rex Græcorū cōparato exercitu in Asiam trāsuectus, obsidione circumuētis auxiliares porrigere nitebatur manus. Quod ut primū rumore ad Orchanē perlātū est, instructo agmine Græcis obuiū procedit. Cum autē uenisset Philocrinā, offendit regem Græcorū ibi castris fixis morantem. Nec mora, prælium committit: in quo rex accepto in pedem uulnere, reliquiq; Græci non pauci uulneribus cōtecti, statuerunt intrare Philocrinam, ut uulnerati lassiq; paululū rescirent. Nec tamen citra pugnā eō uenire quī uerunt. Barbari enim eos circumuentos à tergo adorti, acerrimē instantes magna clade affecerunt: reliquos in urbem fugatos, obsidione premebant. Urbs illa cum foret maritima, & obsidione non posset in potestatem hostium redigi, Orchanes ab ea discedens, copias suas Nicæam reduxit, quam cum obsidione aliquandiu adfixisset, tandem pactioib; in deditionē accipit. In hunc modum Orchanes Nicæa potius est. Bellum deinde in Philadelphā uertit, quam acerrimē ab auxiliariis defensam sui iuris facere nequiuit. Sub idem tempus cum iratus esset quibusdā in Asia degentibus satrapis, quosdam eorum sibi associans, reliquos debellauit. Tēpore deinde multo interiecto, Cantacuzeni Græcorū regis filiā uxore ducit. Quæ affinitas ubi intercessit, pax inter Græcos & Turcos facta est: belloq; Phrygiæ satrapas, cum discordia interuenisset, persequēbatur. Andronicus Græcorū rex cum moreretur, reliquit filium natū annos duodecim: tutorem ei assignauit Cātacuzenū, uirum opulentum, magnaq; potentia subnixum, ut puerum tutaretur, & curaret ad eam usq; ætatem, quæ regno gubernando habilis foret. Huius in fidem puerum regnumq; tradidit, iureiurandoq; eum obstinxit, ut sine dolo in administratione regni, educationeq; pueri uersaretur, quo ipsum nihil iniuriarum à se expectum tandem regno Græcorū præficeret. Ut autē rex excessit ē uiuis, non multo post urgentib; & opitulantibus Græcis, tutor ad regni curam allectus est, puerum tamen nulla iniuria affecit. Verum cum eum affine sibi fecisset, ut imbellem contemptui habuit, spem omnem in Græcis, quantum ad regnum retinendum attinebat, ponendo. At Cantacuzenus cum pupillum regno priuasset, Orchanemq; data in uxorem filiā affinem asciuisset, cum & amicissimū & familiarissimū in posterum expertus est. Orchanes cum regnasset annos* mortem obiit, relictis filijs Sulaimane & Amurata. Sulaimanes, inito regno, arma contra Græcos cepit. Captis igitur mancipijs quā plurimis ex ea Græcorum regione, quam in Asia possidebant, etiam in Europam traiecit, hortantibus & instigantibus ijs Turcis, qui antè cum Chatite

Numerus annorum omnis est.

in Europam transierant. Hi edocebant profectiōem, qua commodissimē in Europā ueniretur. Præterea narrabant, Europæ regionem esse amœnissimā, captuq; facilē. Transmissio itaq; exercitu haud magno, Cherfoneum populati sunt: deuictisq; oppidulis quibusdā, præsidioq; Cherfonei Madytoq; domitiis, irruerunt in Thraciam, progressi usq; ad flumen Tegarum, mancipijs plurimis in Asiam traiectis, quæ belli iure obuenerant. Turci, qui in Asia remanserant, cum hæc audiuiissent, illico in Europam contenderunt ad Sulaimanem, & maxima breui hominum multitudo in Cherfoneum ad ipsum confluxerat undiq; ex Asia: & eo loci agriculturæ operam dabant, agris suis in Asia partecentes. Deinde rex Græcorum legatis missis, cum Sulaimane Orchanis filio pacem fecit, amicosq; & hospites in futurum se mutuò fore testati sunt: & coniunctis copijs bellum in Tryballos transtulerunt. Quidam perhibent, adhuc superstite Orchane, Sulaimanē filium transiisse in Europā, accessum aduersus Tryballos ab Græcorum rege. Tryballi autem eo, quem trademus, modo ad Europæ imperium deuenerunt. Stephanus Tryballorum rex profectus ab ea regione, quæ uersus Ionium patet, igne incendijsq; plurimis Epidamni regionem deuastans, etiam Epidamnum subegit: & hinc in Macedoniam exercitus duxit, Scopiorumq; urbem regni sedem declarauit. Fuenunt autem isti, quantum cōiungere licet ex profectiōe eorum, qua delati sunt ad Europæ imperium, genus Illyriorū, qui progressi ab occidentali uersus Ionium regione, uenerunt ad Scopiorum urbem, lingua etiam nūm nō dissimili uentes. Istud Illyricorū genus, cum longē lateq; teneret mare Ionium, etiam Venetos attigit. Reliqui ab ijs segregati, per Europam dispersi sunt, etiam hodie non multum lingua moribusq; & uictus ratione abhorrentes. Constat itaq; eorum sententiā haud ueritate niti, qui pronūciāt Illyrios esse eos quos Albanos nominamus. Ne quidē principiū eius sermonis admitto, quia struere conatur, Albanos esse Illyrici generis. Quod autem & Albani ab Epidamno prodeuntes, in Europæ regionē maritimā, quæ Orientem respicit, uenerint, Aetolia, Acarnania, nec non magna Macedonum regionis parte subacta, ibi habitant, etiam ipse noui, multis cōiecturis eò deductus, multisq; uis per ea re auditis. An uerò ab Iapygia iter facientes (ut quidam censent) in Epidamnū transierint, & hinc in eam regionem, quam tandem subicere, peruenerint, siue cum essent finitimi Illyricis Epidamnum colentibus, accedentes paulatim regionem Epidamni, quā in Orientem patet, occupauerint, nescio qua ratione quā uerissimē assequar. At nos explanabimus ut utraque hæc hominū genera, Tryballi & Albani egressi ab ea regione quæ spectat Ionium, transierint per regionem Europæ, quæ in Orientem uergit, ibi que habitauerint, nec modicas regiones suo imperio adiecerint, uersus Occidentem iter instituentes: cum etiam propemodum ad Euxinū mare accesserint, Istrum & Thessaliā adierint. Quæ omnia in hunc modum euenerunt. Rex horum digrediens ab urbe Scopiorū, munitus uiris rei militaris peritissimis, & ualidissimo exercitu, loca Castoriæ finitima in diuisionē redegit. Motis deinde castris in Macedoniam, præter Thermam omnia subiugans, bellum ad Sauum usq; promouit: & in Istria res præclare gerens, uniuersa ea potiebatur regione. Dispositis dein per Europā uiris, ubi necesse erat, fidissimis, in magnam adoleuit potentiam. Etiam Græcos bello aggressus est, ut ipsorum regnū destrueret. Emissa itaq; equitatu in loca Byzantio propinqua, cum ea grauiter affligeret, Andronicusq; senior rex dissolutioni uictui se mactipasset. Græci nullū cōtra illū pugnandi inibāt consiliū: uerū omnis salutis spes in maximb. defensandis sita erat. Iter dehinc intēdens in Aetoliā, Ioānnuarū urbē tuō imperio adiunxit. Macedoniā, quā finitima est Axio flumini, cōmisi Zarco, uiro apud ipsā digno

A dignitate primario. Eam regionis partem quæ à Pherris tendit usque ad Axium flumen, Pegdano tribuit, uiro bono, & rei militaris peritissimo. Regionem quæ à Pherris excurrit ad Istrum, † Chrat & Vnglesii fratribus cōcessit, quorum alter regius pocillator, alter regionum equorum curator erat. Regionem Istro adiacentem nactus est, contribuente rege, Bulcus Eleazarus, Pranci filius. Trica et Castoria obuenerunt Nicolao Zupano. Aetolia decreta est Priapulæ. Ochridem & regionem Prilisbæ dictam, Pladice uiro haud ignobili res gendam dedit. Commemoratos modò uiros accepimus Europæ regionibus, prefectos esse à rege Stepano: qui ubi exhalauit animam, singuli suas regiones, quas à uiuo gubernandas acceperant, retinuerunt: sibi deribusque inter se ipsis, à se mutuo bello abstinerunt. Græcis uero, ut cuique opportunum erat, admodum bellicis armis molesti erant. Michaelem Mysiorum ducem, qui imperas uir locis Istro subiectis, & regni sui sedem Trinabum constituit, Stepano antiquiorem extitisse audiui: præterea Bulgaros, quos Mysios uocamus, ibi se des tenuisse accepit: Seruios autem & Tryballos à se discretos, tamdem ad istud nomen emeruisse. Vtraque ista genera hominum cum diuersa sint, non ad unum referenda sunt. Vt autem singuli isti populi regno suo à barbaris sunt exacti, ipsique prorsus intercederint, insequentibus exponere. Sulaïmanes cum Chersonesi urbes, præter Calliopolim, subegisset omnes, profectus est cum exercitu aduersus Thraciam, ut & hanc suam faceret. Cum autem pacem fecisset cum Græcis, expeditionem suscepit contra † Chratem & Vnglesem Trybalorum duces, qui Græcis admodum intolerandi erant, feroces, & bellicosi. Qui ubi rescuerunt Sulaïmanem processisse in Europam, regionem ipsorum in Græcia sitam uastare, prædasque nemini parcemtem confertim agere, copias & ipsi suas aduersus Turcos duxerunt: confertisque manibus, uictores prælio abierunt, plurimis prima coitione interfectis. Deinde certiores redditi, Turcorum res usque augeri, sibi tandem intolerabiles fore, cum plurimi Turci usque ex Asia ad Sulaïmanem concurrant, Europasque urbes obsidione urgeant, his excitatis, uterque in mediterranea Thraciæ pergit, & copias parat. Vngleses à Pherris, ubi regia erat, in Turcos progreditur. Chrates autem, prædicti frater, copiis plurimis contractis, ad fratrem per mediterranea Thraciæ com meat, communi consilio iunctisque uiribus bellum Turcis illaturi. Sub idem tempus Sulaïmanes oppidulum oppugnabat ad Tæarum fluuium situm, distans à † Calliopolis stadiis circiter septuaginta, plurimis tentorijs, quæ eò aduexerat, per circuitum fixis, in quibus Scythæ Turci, quotquot pastorem uitam sequuntur, quam suauissime degunt, allidensque urbi, intentus oppugnationi insistebat. Fludio expugnanda urbis adstrictus, accipit hostium aduentum. Deligit igitur ex suis octingentos uiros, nocturnis itineribus prima aurora ad hostium castra peruenit. Eos deprehendit nec solitas uigilias obeuntes, laxatisque custodijs affusos Tæaro fluuiio præbenti aquam potum quidem † pessimam, eandem uero & saluberrimam. Aestatis tempus erat, quo nec arma, nec equos perinde curabant, putantes se planissime ab hostium incursionibus securos & tutos. Hos nec opinantes, & in Cermani regione in luxuriam effusos, altaque quiete sopitos, Sulaïmanes supatus octingentis militibus, delectis à doribus, eademque maximam, impigre obuios mactando, hostium fecit. Multi in flumen fuga propera delati, dubij quo nam se uerierent, ibi inter cunctandi moras occubuerunt. In hoc prælio desideratus est Vngleses: etiam Chrates occisus est. Vt autem hic interierit, ignoratur. Hunc eius propinquus qui eum sanguine continebat, aliquandiu post prælium istud uixisse credere. Sulaïmanes uictoria illa insigni & illustri clarus, facile tandem etiam oppidulum, quod obsederat, suo imperio adiicit. Exercitus quoque Orestiad, quam Hadrianopolim appellant, admoit. Circumsedit & Peridmetum infestis exercitibus aggressusque

Alij, Chrat

Alij, Chrat
lem.Alij legunt,
Hadrianopolis.Alij legunt,
optimam.

susq; murum, cœptis non succedebat. Cum autem ibi hæreret intentus obli-
 dioni urbis Sulaimanes, ferunt adolescentem quendam clam solitum egredi
 urbe per rimam quandam muri, ad demetendum frumentum. Deinde frus-
 mento onustus, per eundem locum in urbem remeabat. Cumq; hoc frequen-
 ter faceret, tandem uisus est à milite quodam Turco, ibi stipendiâ faciente.
 Turcus autem animaduertens, qua muri parte intrare adolescentens solitus erat,
 à tergo eum sequutus est, tentaturus si per eam rimam in urbem sibi patèret
 aditus. Urbem itaq; ingressus est, quo facto, rediit in castra ad Sulaimanem, as-
 ctaq; edocet, Sulaimanes igitur eductis in aciem copijs, ad urbem accessit, an-
 quam cum irrepsisset, duce Turco, qui rimâ inuenerat muri, illico eius domi-
 nium nactus est. Postea promotis castris † Philopolim obsidet: quæ tandem
 pactionibus in eius fidem traditur. Ferunt, hûc regem habuisse uirum rei mi-
 litaris perquam gnarum, quo nullus fuerit superior incursionibus faciendis,
 bellisq; gerundis. Præterea aiunt, ad tantam potentiam eum hac ex causâ uen-
 nisse, quod summa celeritate in rebus gerendis uteretur. Sulaimanes morbo im-
 plicatus est, hinc festinabat in Asiam, morbo tandem ingrauescente, moritur.
 Moriens præcepit suis, ut corpus sepelirèt in Chersonesi Isthmo, ubi antea cõ-
 tingerat filium suum fato fungi: & magnificè sepulturæ tradi ordinauit: & red-
 ditus sacerdotibus, qui eò loci erant, ut celebrarent nocturnos ludos ad sepul-
 chrum, scq; filij sepulturæ iungi uoluit. Cum iam animam efflasset, Orchanis
 filius Amurata, Sulaimanis frater, re cognita, peregrinos & reliquos lanuarum
 milites assumens, in Europam traiecit: exercitusq; omnes qui ibi erant, acco-
 pit. Hinc contendens Hadrianopolim, eam sibi regni sedem designauit. Re-
 bus ita compositis, incursionem in Macedonia mediterraneâ regionem fes-
 cit: breuiq; captis mancipijs plurimis, & alia præda, milites suos admodum
 opulentes reddidit. Turcos, qui cum lucrandi animo comitabantur, manci-
 pijs & iumentis Græcorum & Mysiorum, quæ belli iure obuenerant, libe-
 ralissimè donat. Ferunt Sulaimanem, postquam nunciatum erat Tryballorû
 & Mysiorum copias aduersum se pergere, colloquutû cum Græcis, si nume-
 rarent sibi sexaginta millia drachmarû, uelle se restituere Græcis quæcumq;
 in Thracia ipsorû cepisset oppida: & relicta Europa, discessurû in Asiam. Hûc
 cum Græci audissent suam in Thracia obsidere urbes, promptissimis quidem
 animis prædictam conditionem acceperunt: at cum maximus terræ motus ac-
 cidisset, oppidorumq; muri procidissent, Turci accedentes armati, urbes plus
 rimas, etiam Græcorum, in ditionem suam redegere: nec amplius tales obui-
 lere conditiones Græcis, uerûm Europam obtinuerunt. Post hæc bellum
 auertit in Mysios et Tryballos. Tryballos autem gentem esse totius urbis an-
 tiquissimam & maximâ, compertum habeo. Appulerunt in hanc regionem,
 siue (uariant enim auctores) diuisi ab Illyrijs: siue, ut quorundâ sententiâ est,
 ab ea regione quæ ultra Istrû in extrema Europa est, & à Croacia Prusisq; Se-
 ptentrionale mare accolentibus: nec non à Sarmatia, quam hodie Russiam uo-
 cant, ppter suæ regionis frigus inuictû profecti, Istrumq; transgressi, in regio-
 nem Ionio affusam penetrarunt, ubi quoq; habitarunt, cum armis eam regio-
 nem, quæ Venetos spectat, subegissent. Si autem quis contrariâ sequatur sen-
 tentiam, quasi è regione uersus Ionium uergente digressi, Istrumq; superato, in
 illam accesserint, unde eos antea prodixisse diximus, regionem, haud quidem
 contendero, nec tamen eam tutò arripere audeo. Attamen scio, quamuis popu-
 li isti nominibus sint discreti, non tamen moribus quicquam inter se differ-
 runt: idem linguæ usus ipsdem etiam hodie est. Dispersi hinc inde, domicilia
 per totam habuere Europam, incolentibus quibusdam de illo grege Peles-
 ponnensi regionem Laconicam, quâ patet ad montem Taugetum, & ad Tze-
 narum, ubi etiam habitauit à Dacia ad Pindum usque montem, in Thessa-
 liam

Alij legunt,
 Philippopolim.

A Iam se proijcientem alius quidam populus, utriusque nomen fuit Brachi. Nec tamen scio, utrum in Epiros commigrasse asseuerem. Haud me fugit, Tryballos, Mysios, † Illyrios, Polonos, & Sarmatas, eadem inter sese lingua uti. Si igitur hinc coniecturam facere licet, existimo omnes istos, unum hominū esse genus, nec diuersum. Vt autē tandē in diuersos abierint mores, & in alias concesserint regiones, à nullo accepi, ut certū quid de ijs præsentī historiæ inserere auisim. Ultra citraque Istrū colunt, longē lateque regnantes. Itaque, mea quidem sententiā, magis uerisimile uidetur, hoc hominum genus uarijs fortunæ procellis tactatū, Ionij regionem in se disse: traiectoque Istro, ibi sedes fixisse; ibidemque potius habitasse, quā inde discedentes, adierint ad eum orbis terrarum tractū, qui propemodū inhabitabilis sit hominibus. Illi itaque, siue necessitate, siue uoluntate tracti, ad sui defensionem seorsim à reliquis segregati habitare instituerunt, ut uidere est magis coniectanti, quā ueritatem rei pronuncianti. At hęc sitam esse superiorem & inferiorem Mysiam, non eam regionem rectē dici, quæ supra Istrum, uerū quæ ultra Istrum colitur: nec etiam inferior Mysia nuncupatur regio quæ Istro subiecta est. Ad istam regionem Istrī, quæ ad Italiam usque se porrigit, Bulgaros, quos inferioris Mysiæ incolas perhibent, & Græcam linguā callere aiunt, scio peruenisse à Bydæna urbe usque ad Euxinū pōtum, Trinabū urbem regni sui sedem decernentes. Hos quidem Alexāder, quem Seruix Tryballorūque dux Chrates regno præfecit, imperio rexit, donec moreret, superstitē filio Susmano, qui in patrum successit regnū. Hunc bello aggressus est Amurates, Orchanis foboles. Postquam autē castra in Tryballos mouit, eos prælio uicit. Pherrasque urbem opulentam in potestate redegit, & loca Rhodopen spectantia in ditionem accepit: maximaque uirtutis militaris patrabat opera. Saini uiro optimo cum cōmisisset Pherras urbem, aduersus Susmanū Mysiæ regem arma cepit. Tandem cum Mysijs manus conseruit, quorum interfecit paucos, cum fuga euasissent inuiolati ad loca Istro proxima. Susmanus inde legatis missis ad Amuratem, qui pacem oraret, cedere isto in societate acceptus est, ut deinceps hospes & amicus Amurati foret. Hinc & affinis Amurati factus est, data in uxorem filia sua forma eccellente, ex Bratde, quam uxore uulneratus duxerat, prognatam: alteram connubio iunxerat Græcorū regi, qui cum regno expulisset Cantacuzenum, ipse Græcorum gubernauit pueros. Cantacuzenus cum Græcorum regno præfuisset, habens filios duos, Emanuelem natu minorem misit in Peloponnesum, ut esset dux Mizithre: natu uerō maiorem, Græcorum regem esse iubet. Ioannes autem Andronici filius, cum iam eam attigisset etatem, quæ rebus gerendis idonea erat, conspiratione facta cum Græcis, rogauit ut regno præficeretur. Eodem autem tempore rex in Macedonia agebat, luxuriosiore uictu & intemperantiore dissolutus. Græci indignantes propter uictus rationem dissolutiorem, & conuicia regi facientes, ut quisque habebat quod crimini uerteret, Ioannem Andronici filium in Macedoniam abductum communi assensu applausuque regem designant. Inito regno Cantacuzenū in Nazargorū ordinem transtulit, quem mutato nomine Mattheū appellauit. Huius senior filius, quem pater Græcis regem destinarat, in Rhodum nauigat, petiturus à sacerdote summo, qui insulam regebat, auxilium, quo ad ius recuperaret amissum regnum. Multis autem nequicisque perentatis, quibus in suas partes sacerdotem pelliceret, ut spem auxilij affulgere uidit nullam, ad fratrem suum iuniorem Emanuelem in Peloponnesum Spartæ ducem iter flexit: apud quem uite cōsuetudinē & necessaria habuit Ioannes cum Amurate in Europam transgresso societate contraxit, filioque suo Andronico Mysiorū regis filiam uxorem dat: ex qua duos sustulit filios. Andronicus quidem natus maximus, Demetrius uerō & Emanuel natu minores erant. Theodorus autē sequebatur

*Alia dicitur,
Croacior.*

sequebatur Amuratem, quocumq; bellum auertisset. Reliqui, quos modò diximus, uectigales & stipendiarij erant Amuratis, ipsūq; comitari cogebantur, cōtra quoscumq; expeditionem suscepisset. His ita compositis, exercitum contra Dragamel Zarci ducem mouit, regionemq; iuxta flumen Axiū domuit, sibiq; tributariam belliq; sociam effecit. Ducem quoq; in potestatem accepit, quem sub se stipendia facere iussit, equitum imperata manu non modica. His preclarè gestis, etiā Pogdanū eò loci regnātem de bellauit, quem sub se merere cum exercitu, quem habuerat, uoluit. Amurates autem per omnia imitatus æquitatem Cyri Cambylis filij, maxima modestia & libertate tractabat duces Tryballorum, & Mysiorum, Græcorumq;, qui in suam potestatem concesserant. Cum moratus esset longo tempore in Europa bello adstrictus, nunciatur suos in Asia præfectos coniuratione facta Asianos sollicitare ad defectionem, plurimāq; regionem iam ab Amurate auertisse: conscripitisq; exercitibus, Asiē statū quā maximè conturbare, oppida quædam capiētes, quædam uerò oppugnantes non cessare. Quamprimum hæc certio accepit, transitū in Asiam parat: suosq; ita instruit, ut hostes quā potentissimè contundere & profligare possit. Cum hos deprehendisset in Mysia castra collocasse, copijs in aciem eductis, tale excogitauit, ut qui esset summa rei militaris scientia præditus, stratagema. Dicitur enim, cum æstatis esset tempus seruidissimum, Etesias uentos ab occidente spirare. Ibi autem suorum ordines ita disposuit, ut uentum à tergo haberent præliantes. Hinc princeps prælium inibat, ubi hostiū acies erat cōfertissima, intruens, & quā fortissimè pugnās. Cum aut præliū utrinq; æquo Marte ferueret, ipse in editiorem tumulum conscendens, uoce q; potuit maxima suos in hūc modum allocutus est: O cōmiliones mei, filij dilectissimi, nō subit animos quanta pericula in Europa multorū annorū durissima militia perpeissi sitis? Quid ceditis? an nescitis omnia in uestra fore potestate, illis superatis? Agite igitur, præptis animis me sequamini. Quod si cunctati fueritis, hostes nos uincēt. Hæc loquutus, admisit equum in hostem, & in cōfertissimos hostiū cuneos se coniecit, acerrimè præliās: cōfestimq; ut prædixerat, aduersum hostes præcederent, maximoq; impetu eos adorirent, primū eos in fugā cōiecerunt, et insequentes plurimos trucidarunt. Ferè, maximā exercitus sui partē ibi intercidiisse. Hostes aut fuga sibi cōsulentes, singuli ad sua dispersi sunt. Hinc cum legatos misissent ad Amuratē, petitum pacem, haud passi sunt repulsam. Hac tamen cōditione pax data est, ut se, quocūq; exercitus mouisset, impigrè sequerent. Vt aut pax cū Turcis in Asia facta est, etiā res in Europa interturbatæ sunt. Sauzes natus maximus filiorū Amuratis in Europa relictus est, ut eam defenderet: & si qua seditio orta esset, aut periculi qd ingrueret, curaret ut Europæ res in tuto collocaret. Hic seditionē excitauit, cōcilians Græcorū nobiliū in Europa animos. Cum uenisset colloquendi gratia ad Græcorū regis filium seniore Andronici, cui Byzantiū regnūq; curā mandarat pater, cū proficisceretur cū Amurate in Asia aduersus duces isthic seditiosos, tandem eò deducti sunt, ut uterq; à patre decerneret suo, paternumq; regnū teneret, eundēq; & hostiē & amicum ducerent, quem alter iussisset: præterea si quid ingruat, alter alteri auxilio esse necesse cūctaret. Hæc cū ipsis uisa essent, q; maiorib; animis obseruarent, maioreq; fide colerent, iurisiurandi religio utrinq; interposita est, quib; expeditis, q; commodissimè ex aperto preparabant obfistere Amurati, si in Europā transire conaret. Vbi de istis certior factus est Amurates, aduocato Ioanne rege Byzanti, huiusmodi exorsus est orationē: Rex Græcorū, mihi nuper à fide dignissimis in Europa nūciatū est, Sauzē filiū meū à filio tuo cōciliū in situere, ad extremā me deuoluere miserā, quæ ratione igitur fieri posset, ut incōscis uobis ad tantam

A ad tantam deuenerint dementiam, ut non solum meus filius tam impia ag-
 grediatur, uerum tuus accedat auxiliator & adiutor. Abisq̃ tuo consilio hæc
 parari, quo pacto cogitare possum? Verum si pœnas exegeris de filio tuo,
 quas ego dictauro, certò scibo te inscio & inuito ista contigisse. Sin autem
 alia tibi quàm mihi placuerit puniendi filij sententia, scito harum turbarum
 culpam omnem me in te translaturum. Cui Græcorum rex respondet: Ne-
 quaquam, ô rex, hanc culpam uerè in me reijcies. Nam si nunc mihi daretur fia-
 do, quàm ardentissimis studijs te tuumq̃ regnum complecterer. Sin autem
 mihi anima duertendi in filium negocium iniunxeris, ne me adeò dementem
 fore existimes, ut quicquam gratia repressus, de pœnæ seueritate remittam:
 præsertim cum is puniendus sit, qui tibiq̃ mihiq̃ inimicissimus & infestissi-
 mus est. Rex dicendi cum finem fecisset, placuit ut uterq̃ parens suum filium
 simili pœna, cum crimen utriusq̃ simile foret, feriret. Pœna autem erat con-
 stituta, ut delicta utriusq̃ oculi eruerentur. Hæc ubi sunt decreta, copijs quàm
 potuit maximis succinctus, festinauit in Europam. Quibus transuectis in Eu-
 ropam, summo studio cõtendit aduersus filium in eum locum, ubi eum cum
 Græcorum regis filio castra communiuisse acceperat. Qui quidem coactio
 in Europa exercitu, castra metati sunt in Byzantijs quodam loco, Apicridium
 dicto: quò sanè congregatos esse constabat Græcos, & optimos quosque ex
 Europa. Ibidem iuxta torrentem quẽdam, quo quasi uallo munebatur, castra
 locauit Sauzes Amuratis filius, patris aduentum expectaturus. Amurates
 cum exploratum haberet, filium suum, additis Græcis, in prædicto loco ca-
 stra posuisse, composito agmine accedit, præliaturus cum hoste. Cum autem
 prælium prohiberet torrens, etiam ipse torrenti castra imposuit. Fama est, Græ-
 corum quosdam congressos cum Amuratis militibus, eos fuisse. Deinde
 cum cognouisset locum istum ad prælium committendum minus esse op-
 portunum, noctu profectus, è re regione castrorum hostilium, ad oram torrens
 is quàm proximè ad hostium castra accedit. Hinc cum faciliè exaudiri posset,
 sublata uoce singulos nominatim in clamauit, quorũ egregia facta locis tem-
 poribusq̃ notata, oratione secunda extollebat. Deinde cum singulos satis col-
 laudasset, equo transijt torrentem, & talem orationem habuisse fertur: Viri
 heroes, quò fugitis, relicto me, patre uestro? Quare præceptoris uestri discis-
 plinam abijcientes, ad filium meum conuertimini desertorem? Qui ubi pri-
 mum captus in meas uenerit manus, tergo suo pœnas pendet. Nam flagellis
 cædetur, si modò id per uos mihi licuerit: nec quicquam mali aliud ad adolescen-
 tis perpetietur corpus. Sin autem spreta hac sententia mecum uolueritis des-
 cernere ferro, pro certo habetote, uos ad summã abituros miseriam, nec meam
 bonitatem unquam experturos. Agite ergo, ad nos transite, nihil mali suspi-
 cantes. Nec ob nostræ uirtutis reuerentiam, nec etiã propter filij flagellatio-
 nem, ad me confluere erubueritis. Iuro per eum, cuius ope ad istud insigne
 imperiũ descendit, me nihil mali cuiquam uestrum illaturum. Fama est, Sau-
 zis milites his auditis nonnihil confusos uoce regis, quæ erat clarissima, sibi
 que timuisse malè, uirtutem eius & fortunam optimè callentes. Attamen per-
 suasi auctoritate dicentis, cum inter se multum essent collocti, nocte ea quæ
 insequēbatur, castra deseruit: & quò cuiq̃ opportunum uidebatur, eò dirige-
 bat gressum. Plurimi cum Amuratis castra intrassent, deprecati sunt culpam,
 factum excusantes, se non sponte, uerum necessitate circumdatos, castra Sau-
 zis esse sequutos. Sauzes ubi intellexit milites suos è castris aufugisse, nec
 non illos, quos sibi fidissimos & deditissimos iudicabat, abijisse, concessit Di-
 demotychem. Sequuti sunt eum Græcorum filij: quorum auxilio subnixus,
 res quàm animosissimè gerebat. Amurates comperito filij discessu, è uesti-

gio insequutus est, urbemq; obsidione circū dedit. Illi qui erant cum Sauze, a fame oppugnati, cum antea nullum frumentum in arcem conguessissent, semet fidei Amuratis sine pactionibus tradidere. Amurates cum urbem fame necem accepisset, etiā Sauzem filium cepit quem oculis priuari iussit. Græcos autem reliquos ex urbe uinctos, præcipites in flumen subiectum deici imperauit. Castris iuxta flumen fixis, spectabat optimates Græcorum ut præcipitarentur ex urbe, nunc bini, deinde & terni. Studio deinde spectandi adiectus, cum interuenisset ex improviso lepus à canib. agitatus, fertur cachinnum sustulisse. Posthæc parentibus eorum qui se iunxerant Sauzi seditionem concitanti, præcepit ut filios necarent suis manibus. Patres duo fuere, qui noluerunt tam crudele exequi iussum. Hinc et ipsi trucidati sunt simul cum filiis. Nam dicere solebat, nequaquam istos citra consilia parentum defecisse ad Sauzem. Nunc autem cum fortuna utantur dubia, eos nutare in utramq; partem. His ita expeditis, nūcium mittit ad Græcorū regem, ut filium suum plecteretur, sicuti initio conuenerat: qui infundens oculis eius acetum seruidū, uisum ei ademit. Talem finem isti bello imposuit. Postea cum Emanuel, regis Græcorum filius, Macedoniae Thermam, quam Thessalonicam nominant, regens, & auxilium nactus, deprehensus esset Pherris urbi insidias struere, res que nouas contra Amuratem moliri, misso Charatine potentissimo uiro, & militari scientia nulli postponendo, cui præcepit, ut Thermam occuparet: nec reuerteretur, nisi adducēs filium Ioannis regis uinctum. His quidem Charatines efficiēdīs præcipue inrētus erat. Emanuel cum præsentiret urbem non posse sustinere Charatinis uires, cum alioqui urbis res essent comminutæ, nec quicquam boni præse ferrent (nam contumeliosius illum tractabant, quā fieri par erat, uiro maxime infensi.) quapropter animo agitabat quā ocyssimè mari contendere ad patrem. Pater autem misso nuncio cum edixisset, ut alio quā ad se diuerteret, quasi eum non amplius excipere auderet, Amuratis metu, statuit ire ad Amuratem, huncq; supplicij fatigare, ut sibi de missorum impunitatem concedat. Amurates cognito filium regis ad se uenire, eius admodum gauisus est generosa indole. Cui cum processisset, ut antea consueuerat, obuiam, primò eum alloquutus est. Deinde paulisper silentium tenentem, cum eum reprehendisset, renidentem ore sic loquutum esse, accepimus: O fili regis, iurè quidem conuinceris, quòd regioni nostræ, antea uostræ, insidiatus sis: & quæcunque feceris, iussè te fecisse compertum habeo. Nunc autem cum tibi præteritorū ueniā impetiar, caue deinceps talia aduersus me meūq; regnum coneris. Mihi enim, & huius rei curatorio deo satis declarasti, te pessimum esse factum. Itaque ubi melior nunc factus fueris, etiā res Europæ sub uobis melius sunt habituræ. At ego, inquit ille, sciēs de uis omnia quā optime agere, ad te ueni tot criminibus irretitus, rogaturus ueniam eorum quæ in te regnumq; impiè commisi. His dictis, ueniam dedit Amurates, & ad patrem suum eum remittens, iussit ut filium cum bona gratia susciperet. Qui imperata faciens, filium illico admittebat Byzantiis. Charatines occupata Therna, & defectoribus in seruitutem redactis, plurimum gloriæ inuenit apud Amuratem, cum antea multum, nunc plurimum apud eum polleret. Extant enim huius Charatinis plurima memoratu digna, ut qui Amurati optima suggesserit consilia: & pleraq; egregia opera in Asia Europæq; facta huius ex industria prouenire. Extant uiri huius sermones quidam memoratu dignissimi, quos cum rege habuisse fertur, contendens cum eo super illis que ad prudentiam reiūq; militaris scientiam attinent. Nam eum interrogatorem instituentem, dixisse memorant: Rex Amurates, quo pacto res bellicæ administrandæ sunt, ut eo, quod desideras tuis copiis effici, poterit Regem aiunt respōdisse: Si singulis occasionibus, ne aufugiant, diligenter

A fuero intentus: præterea, si plurimis beneficijs militum animos mihi deuinxero. Charatinem subiecisse audio: At qua ratione occasiones non omiseris, præterea scopum tuæ militiæ attigeris? Regem intulisse: Si animo diligenter uerisimilia, quæ ad scopum spectant, pensitauerim: & in istis quæ ad scopum faciunt, non aberrauero. Hinc tradunt, Charatinem in maximum effusum cachiinum, dixisse: Rex Amurates, plurima sapientia te instructum esse cerno. At quo pacto uerisimilia diligenter animo expendas, nisi præsens utraque experimentis cognoueris, quæ fieri, quæ que non fieri oporteat: Hec in consultatione ut respuas, illa ut maxima cura deligas. Ista ubi præcesserint, significat etiam requiri celeritatem, quæ plurimum momenti ad res præclare gerendas habet, ut nihil magis ducem quàm celeritatem & indefessam curam inagendo & consultando sectari oporteat. Præsens esse, ne negligat, ubi cunque sua præsentia opus fuerit. Talia cum inter se conferret sermocinantes, pronunciarunt sententias, quantum pertinere uidebatur ad res gerendas, nequasquam inutiles. Amurates quocunque mouisset exercitus, statim metus aduersarijs oboriebatur. Hinc que accuratè loca sua muniabant. Vfus est opera Charatinis uiri optimi, qui in omnibus quæcunque rex facere aggrediebatur, operam suam locauit indefessam, regi quæ maxima necessitudine deuinctus fuit. Adiutus ab isto uiro, non modica fecit, quæ tendebant ad subiugandum sibi Europæ imperium. Tot sibi subegit gentes, tot in Europa duces stipendium pendentes: præterea Græcorum gentes, quæ cogebantur, quocunque terrarum duxisset, Amuratem militantem subsequi. Emanuele præ omnibus Græcis plurimum delectabatur. In Amuratis potestatem deuenit rex Mysiorum Drageses, Zarci filius: necnon Pogdanus, qui Rhodopen imperio tenebat. Accessere etiam in ditionem & alij Europæi duces, Trybalorum uidelicet, Græcorum, & Albanorum. His omnibus imperio suo admotis, etiam Asianis ducibus stipatus, deinceps quoslibet bello laceßere statuit. Græci quo pacto ex regno in seruitutem ceciderint, iam antè exposuimus. Prædicta nunc breuiter in memoriam reuocare iuuat. Ioannes ad regni gubernacula euectus, Cantacuzenum, antecessorem suum, Nazaræum fieri compulsi. Deinde cum animaduerteter res Turcorum incredibili augeri successu, nauigauit in Italiam. Primò adiit Venetos, oraturus auxilium. Vbi cum parum auxilij esset consequutus, accepta à scæneratoribus magna pecuniæ uis, decreuit ad Galliæ abire regem. Nec omisit reliquos occidentis Principes, quos omnes quammaximè sollicitabat ad auxilium ferendum. Cum uenisset ad Gallorum regem, etiam huius res bello & seditione agitari eernit, & admodum aduersa uti fortuna. Nec interim quicquam auxilij in Italia tulit. Reditum maturans, cum uenisset Venetias, non potuit usuras eius sortis exoluere, quam à scæneratoribus mutuò acceperat. Profectus inde in Galatiam, reuentus est à Venetis, non sinentibus eum pedem usquam ferre, donec satisfecisset creditoribus. His rebus anxius, misit Byzantium ad Andronicum filium, cui regnum commiserat, rogans ut pecuniam compararet, tam ex ecclesiasticis quàm ex reliquis regni thesauris: quam deinde ad se mitteret, ut se à creditoribus redimere possit: nec se negligret, iam longo tempore in carcere agentem. Andronicus his cognitis, parum animum intendebat, cum nimis regno gauderet, patrem quæ despiceret. Attamen ei nunciari iubet: Græcos nolle concedere, ut sacros thesauros diripiat: nec se aliunde tantam pecuniæ uim corradere posse. Proinde si se ipsum negligere nolit, aliò se uerrat ad pecuniam parandam, quo se liberare nexu possit. Emanuel filius regis iunior, cum audiisset in quantam necessitatem pater suus rex à Venetis esset adactus, collecta & exacta quàm

maxima pecuniae ui, nauem conscendit: summaeque celeritate usus, uenit A Venetias. Pecuniam omnem, quam exegerat Thermae, cui urbi regendae praefectus erat, patri obtulit. Praeterea seipsum quoque patri tradidit, ut se pro arbitrio ueretur. Hoc factum, Emanuele patri & charissimum & familiarissimum reddidit: at alterum filium, nempe Andronicum, incitissimum exinde odio persequabatur. quod cum hinc originem sumpisset, pertinacius inhaesit utrique, dum inter se dissiderent, inter caetera etiam propter regnum. Rex Graecorum ea pecunia, quam Emanuel aduexerat, creditoribus Venetis satisfecit. Reuersusque Byzantium, misit legationem ad regem Amuratem, praeterea filium suum in Ianuis regis stipendia facere iussit. Amurates imperauit Ioanni, ut se quam maxima fide colleret: nec suam militiam, quocumque bellum uerteret, detrectaret. Ioannes diligenter animum intendit, ne deinceps quid delinqueret, quo incurreret in offensam Regis. Postea filium suum Theodorum misit in Peloponnesum, defunctis Cantacuzeni filijs: qui mansit apud Emanuelem fratrem suum, Thermae praefectum. Cui cum in colloquium uenisset Macedoniae & Thessaliae dux, defectionem consilij habitis moliebantur ab rege Amurate. Alter filius rediit Byzantium, aersitus a patre ad regnum. Ipsi autem ingressus Peloponnesum, eius loca defendit quam optime, quae omnia ita muniiuit, ut sibi uidebantur quam maxime tuta futura. Haec, quae modo recensuimus, euenere, priusquam Andronicus iunctus Sauzi, deicerent ab Amurate, amboque contra patres suos arma caperent. Postmodum comperit Amurates, etiam Emanuele nouarum rerum cupidum, defectionem animo agitare: quem tandem Therma oppido, suaque dignitate spoliatus Charatines. Deinde cum pater edixisset, ne Emanuel suam intraret regionem, maturata fuga, uenit in Lesbum. Cuius aduentus cum terrorem maximum inieciisset duci insulam gubernanti, sua regione Emanuele macedere iussit. Qui cum incidisset in triremem soluentem Troiam, transuectus est in Asiam. Ibi conductis mercede equis, profectus est Prusam, ad regem Amuratem. Tandem Amurates bellum inferre parebat Tryballis: ipsorumque duci Eleazaro, qui ad Pannonios se contulerat, eosque incitabat, ut contra Amuratem arma arriperent. Eleazarus, ut rescieuit Amuratem aduersum sese cum exercitu pergere, contraxit copias quam potuit maximas, ut resisteret hosti adeunti quam acerrime. Eleazarus cum habet retinens, una Susmano Odrysorum regi in matrimonium collocata, eum sibi generum parauit. Alteram connubio iunxit Bulco Brangi, qui fuit Pladice filius, regenti Castoriam, & Ochridem Macedoniae regionem, quam antea Nicolaus Zopani filius tenuerat. Mortuis autem ducibus Vngariae & Chrate, Pristinum & Nistrum, sic dictam regionem, subigens, usque ad flumen quod Sauum nominant, progressus est. Aduersus hunc, cum exercitum duceret Amurates, missis exploratoribus, cognouit cum infessisse cum exercitu campum cui Cosobo nomen erat. Ibidem Amuratis contubernio militabant filij duo, Patrazites & Iagupes. Turci ferunt, Amuratem ibi praeliantem, Eleazarum fugam facere coegisse. quem cum insequeretur quam uelocissime, incidit in uirum Tryballum, in quem arma uertit. Hic, cum foret pedes, conuersus iaculo transfixit Amuratis praecordia: quo uulnere mortuus est. At Graeci a Turcis, quantum ad Amuratis mortem attinet, dissentiunt. Aiunt enim, eum non praeliantem, nec hostes fugatos persequentem, intercidisse: uerum cum adhuc staret in acie, uirum quandam generosissimum, nomine Miloen, uoluisse certamen omnium quae unquam fuisse pulcherrimum, subire. Hic, si sibi Eleazarus potestatem faceret eorum quae petisset, pollicis

A pollicebatur se armatum profecturum ad Amuratem, ut trans fugam Amurates, cum illum ut transfugam ad se aduentare crederet, iussit uiro confestim cederet, quo, quid uellet, tuto eloqueretur. Cum penetrasset quàm proximè ad regis Ianuas, offendit regem stantem in acie, ad praeliũ accinctum. Hastam igitur accipiens, aggreditur longè pulcherrimum, quod scimus, facinus. Amuratem regem interficit, nec non ipse ibidẽ fortiter inter hostes praelians, occubuit. Hæc est Græcorum de obitu Amuratis sententia. At Turci aliter sentiunt, uidelicet eum persequentem hostes, parta iam uictoria, à uiro Tryballo esse peremptum. Amurates mortem obiit, ut explanauimus in Cosobo campo. Huius corpus abduxerunt Prusam, ubi sepultura erat omnium regum Otoménidarum, præterquàm Sulaimanis. Intestina autem regio more sepeliuerunt in Cosobo campo. Mortuus est, cum regno præfuisset annis quinquaginta septem. Vitæq; exitum habuit, interfectus à Tryballo, non qui regem decebat, talem, qui tot annis bella gessisset, multa & præclara opera fecisset. Præterea qui magna bella in Europa Asiaq; numero triginta septem consecisset, talis usus & uirtute fortunaq; ut in nullo uictus succubuisset. Ad hæc magnam potentiam, regionemq; plurimam in utraq; continente sibi parauit, cum ad multam iam processisset ætatem. Nunquam cupidine rerum rabie trahebatur ad praelium, nec unquam cruore saturari potuit. Quando ocium ab hoste erat, uenationi indulgebat. Studijs & tranquillitati se nunquã dabat: uerum cum nullus foret hostis, uenationi incumberebat, cuius peritia antecessores suos longè excelebat. Diligentiam & celeritatem in rebus gerendis non minorem senex, quàm iuuenis, ostendebat. Promptitudine & alacritate indefessa plurimos illustres duces & reges in rebus gerendis anteibat. Omnia sic aggrediebatur, ut nihil eorum quæ necessaria forent, negligentius omitteret. Maiorem hominum cædem fecit, quàm omnes sui antecessores. Subditos maxima regesbat sermonum æquitate, & comitate. Ducum filijs conuersabatur quàm moderatissimè. Expeditissimus fuit ad honorandum, & compellendum uirum quemlibet. Maxima uir præditus fuit ad cohortandos militum animos, si praelium incundum fuerat, maxima erat eius in rebus gerendis uehementia, adeo ut semper, quando manus confererentur, ubiq; præsto esset. Aspectu non toruus, uerum mitis erat, sermoneq; blandissimus. Peccanti nullam delictorum concedebat impunitatem, uerum eum meritis subiciebat poenis. Sermonis erat parcissimus. Confirmasse fertur præ reliquis generis sui regibus iusiurandum. Hinc cum plurimi contra ipsum audacissimè insurgerent, existimabant se nihil periculi accepturos, quod tamen, cognita eius potentia, secus accidit. Eum qui se magnificè efferebat, & ob id contumacius resisteret, præterea eum qui aliquid in ipsum deliquisset, nequaquam lætitiæ ebrium dimisit. Cum foret suis uel maximè metuendus, attamen certum est eum plus fauoris, quàm reliquos duces omnes, apud suos obtinuisse. Ne quis igitur sibi persuadeat, quod hic uir, si armis appetitus fuisset à Temire, pessimè istud bellum administrasset. Pugnasset etenim fortiter. Et si non uictor, nec tamen uictus isto ex praelio excessisset. Pugne enim locum elegerat opportunum, in quo non facile uinci potuisset. Temiris autem exercitum hostiliter accedentem, ut ferro, ubicunque occasio se dedisset, decerneret, grauissima clade affecisset. Defuncto Amurate, Orchanis filio, regij satrapæ, qui Ianuis præerant, Paiazitem, Amuratis filium, in imperio magno consensu collocant.

LIBER SECVNDVS

OSTQVAM mortē obiit Amurates, Orchanis filius, a peremptus à uiro Tryballo, statim satrapæ, qui regabant Ianuas regis, Paiazitem, Amuratis filium iuniorē, pronunciant regem. Hic ubi primum in regno est positus, accersiu it Jagupen fratrem, quasi uocaretur à patre Amurate: ad quem, quocunque tempore uocabatur, promptissime ad Ianuas accedere consueuerat. Rerum itaque omnium quæ parabantur ignarus, in Ianuas uocatus uenire haud superedit. Venienti Paiazites manus uiolentas iniicit, atque necari iubet fratrem. At interfectus est secundum eum morem, quem Turcorum reges in trucidandis fratribus obseruare solent. Haud enim ferro obtruncatus, uenim laqueo præfocatus est, quemadmodum tenet regum illorum consuetudo. Rex cum in hunc modum fratrem perdidisset, regnum quæ sibi stabiliuisset, illico copias in aciem eduxit: commissis quæ prælio, Tryballos in fugam coniecit. Isto in prælio quam longissimè ab exercitu in hostes euectus est. Turci enim fugatis hostibus, insequuti sunt fortissimè: Tryballos quæ, quos equitandi peritia antecederant, neci dederunt. Nam equi Turcorum multo præstantiores erant, quam quis Tryballorum: proinde fugientes faciliè indispicebantur. Si Græcis his des habenda est, dicemus ea, quæ modò tradidimus, isto pacto contigisse. Turcorum autem alia super his est sententia. Nam perhibent, istam uictoriam non adscribendam esse Paiaziti, uerum Amurati, cuius ductum prælium istud sit factum, eadem quæ uictoria euenerit, cum ipse Eleazarum Tryballorum ducem in ea pugna trucidauerit. Turci in hunc modum, quantum ad istud prælium attinet, sentiunt. At ego coniecturam facere nequeo, quomodo in acie, breui admodum tempore interiecto, fratrem necauerit, & deinde in prælium illico redierit. Præterea dubito, quomodo Tryballus arripuerit hastam, regem quæ nifus sit perdere, nullo prohibente. Verum cuilibet suum sit hac de re liberum iudicium. Postquam Paiazites regni gubernacula suscepit, uictoriam quæ illustrem deuictis hostibus est adeptus, nec paucis interim suorum amissis, insuper Tryballorum ducem in acie peremit, non socorditæ se corrupendum dedit, uerum prædabundus uniuersam peragrauit Tryballorum regionem. Captis quæ mancipijs plurimis, regno suo eam formam induxit, quæ sibi optima & commodissima uidebatur. Græcos sibi socios iunxit. Pace cum Macedoniæ ducibus inita, in Scopiorum urbem coloniam duxit, deductis eò plurimis ab Europa Asia quæ Turcis, cum uxoribus, & liberis. Hoc autem ideo facere aggressus est, ut hinc profectus, res Illyricorum adgere & ferre tutò posset. Incurfionem fecit in Illyriorum regionem: capta quæ oppidula penitus diripuit. Exercitum misit in Albanorum regionem maritimam, uersus Ionium & Epidamno finitimam, prædas quæ ex ea egit. Græci sequebantur armati quocunque exercitum ipse mouisset, excepto Emanuele, Ioannis Græcorum regis filio, necnon Ioanne senioris Andronici filio. His enim cum feruenti aceto eorum oculos cruisset, domini uictum præbuit Byzantius rex. Qui, cum cognouissent tandem oculos melius habere, colloquentes inter sese & cum uxore, adiutantibus & alijs gnauius, aufugerunt in Galatiæ urbem, e regione Byzantijs sitam.

Hinc

^A Hinc perrexerunt ad regem Paiazitem, orantes auxilium, quo muniti in suam possent redire urbem, autumque recuperare regnum. At cum in conspectum regis uenisset, ferunt cum talem exorsum esse orationem: Me, quidem, o rex, tam graui calamitate perculsum cum meliori fortunæ Deo, que, qui omnia uidet, commendarim, melius nunc, quam fortunæ meæ patiantur, habeo. Præterea Deus gratiam mihi retulit haud iniucundam. Nam cum uisum mihi totum penè ademerit, reliquit tamen ut parum ceruicis: polliceturque regnum, fasque est, ut regnum quod iure ad me pertinet, mihi restitatur. Hoc autem regnum nostrum, si me audieris, in posterum experiere ad omnia tibi obsequentiissimum, si tua ope adiutus id recepero. Id eueniet, si mihi dederis equites quater mille, eosque me sequi iusseris mensibus duobus. Stant autem à partibus nostris ij qui in urbe genere & diuitijs præstant. Horum non pauci me comitentur, nisi scirem eos in urbe mea negocia procurare, meque tandem adiutores in quacumque res ipsorum auxilio opus habuero. Promitto etiam me tibi quotannis daturum tributum maximum: habebop præterea in urbe iudicem siue præfectum Turcum. Rex his auditis, respondit: Mihi quidem, ut accepi tibi adhuc uim uisuiam superesse, sermo tuus fuit multo gratissimus. Gratiâque ago mortalium & immortalium conditori, qui istud tibi beneficium præstitit. Venisti autem ad uiros tibi amicos & auxiliares, qui se tibi dabunt promptissime quodcumque occeperis bellum. Vliscar tamen regem patrem tuum, ut deinceps nunquam contra me res nouas moueatur. Tu igitur his, quos petijsti, assumptis, flecte iter ad urbem, eaque agito, quæ iudicaueris tibi uel in primis utilia fore, ut in patriam reducaris. Rex his dictis confestim, quos flagitauerat, equites instructos dedit: quibus acceptis, Andronicus se contulit Byzantium. Ioannes & filius Emanuel, cum esset nunciatum, Andronicum cum filio suo magna manu aduentare, ingressi sunt Auræ sic appellatam arcem, ibique obsidionem tolerare parabant. Andronicus adueniens, urbem obsidione circundat. Postea arcem passionibus in deditionem accepit. Ambos includit in carcere ligneo, & angusto, quem intra turrim adificarat, regnumque occupauit habens patrem & fratrem in carcere. Cum autem administraret regnum, filium suum Ioannem Græcis regem destinauit. Illos uero Ioannis tribus in carcere tenuit, nec tamen obtruncare uoluit, quamuis ad id incitaretur à Paiazite. Anno autem quarto persuaserunt carceris præfecto, qui alimenta ipsis ministrabat, ut subijceret ferrum. Quo facto, dissoluerunt carcerem, & aufugientes festinarunt ad regem Paiazitem, promittentes se tributum maximum pensuros, daturosque milites quotos imperasset. Misso nuncio Byzantium, explorabat Byzantium animos, quem nam sibi regem dari, Emanuele an Paiazitem, uellent. Hac ratione pulchrè expiscabatur, ut Byzantij etiam erga se animati forent. At Byzantij elegerunt Emanuele, iam fastidientes Andronici imperium. Exorta est igitur contentio inter ambos reges super Byzantij regno. Emanuel promittebat se tributum, quod contineret tres myriades aureorum, numeraturum quotannis: addebatque, se profecturum cum illo in militiam quocumque exercitus duxisset. His conditionibus, quas modò commemorauimus, Byzantij regnum à Paiazite accepit, uides licet ut in Ianuas profectus tributum, quod imperasset, solueret: militesque semper quot iussisset, uere appetente, adduceret. Andronicus, et filius eius Ioannes, morantes in Ianuis uicti apud regem habuere. Emanuel regno præfuit. Paiazites Amuratis filius habes secum Græcorum reges, qui ad id eum usque

incitabant, arma contra Philadelphiam urbem Græcam uibrauit. Contentibus namque iuter se Byzantijs regibus, petebat rex Paiazites sibi dari Philadelphiam. Qui se id facturos promiserunt. Cum autem Emanuel misisset præconem, qui nunciaret Philadelphiae ciuibus, ut se urbem que dederent Paiazitis, acciperent que cum iudicem, tum præfectum Turcum: responderunt, se neutiquam paratos esse, ut semetipsum proderent barbaro. Quo responso iritatus Paiazites, urbem exercitibus circumfedit, ducens secum ad id bellum Græcorum reges, qui ibidem uirtutis præmia sunt consequuti. Primi etenim conscendentes murum, urbem cepere. Et in hunc modum capta est Philadelpha, urbs Lydiæ Græca, legibus opimis quæ fuit fundata. Postea bellum intulit Paiazites Scenderi Armeniorum regi. Præterea Ertzicam Armeniorum regni sedem, & Lamacha, sic appellatum oppidulum, bello petijt. Scenderem hunc tradunt barbarorum Asiam incolentium fuisse multo fortissimum, nec ullo mortalium exitisse rei militaris scientia corporisq; robore & audacia inferiorem. Itaque cum quondam ab Assyrijs bello lacefferetur, plerumq; præclara militaris uirtutis facinora perpetravit, hostes que semper pauca manu fudit. Hunc Scenderem cum filio uxor, quam odio prosequeretur, comprehendens, interemit, ipsa que ad regni gubernacula euasit. Contra Scenderem igitur Paiazites arma mouens, Ertzicam expugnauit, filiumq; Scenderis uinctum in custodiam dedit. Postea cum Tzapnidas domuisset, qui Colchidis loca usque ad Amastrum urbem tenent, bellum contra Carailucem Leucamnam, Samachiae ducem, uertit: quem obuiam procedentem cum exercitu, prælio uicit, Samachiamq; urbem oppugnare coepit. Urbis autem istius oppugnatione cum parum succederet, abductis copijs, domum reuersus est. Hinc bellum indixit reliquis, qui in Asia erant ducib. Aedini, Sarchani, Mēdesi, Tecoi, & Metini: imperio que eos expulit, expulso rumque regnum occupauit. Hi, cum forent suis sedibus pulsi, iter instituerunt Susam, ad regem Temirem. Vt autem, præter Caramanum, cognomine Alosurium, & Turgetum Phrygiæ ducem, uenerunt in conspectum regis, infra dicitur. Hinamq; affinitatem iungentes cum Paiazite, pacem consequuti sunt. Reliqui, exceptis istis duobus, duces regnis suis exacti ascenderunt Samrachaiam, quæ Temiris regia extitit. Sarchanem, qui tutabatur maritimam Ionie regionem, & Mendesiā, Calamis nepotes Tecoenq; qui regebat Madian, affirmamus fuisse nepotes & posteros septem illorum ducum Otomani, qui coniunctis uiribus communibus que consilij Asia imperium acquisierunt: quos Aladinæ regis ministros quoque fuisse constat. Metines autem & Aedines unde regnum nati sunt, explorare nequeo. Aedinem attamen solum memorant à Colophone usque ad Cariam regioni se extendenti imperitasse. Turcos quidē genere & esse & dici, certo scio, quotquot sub Turgaturijs, sub Caramane, sub Matine, et Aedine degunt. Subacta ea Cappadociæ regione, quæ est sub Caraisuphe, nec non illa quam Homuris filij regebant, præterea in ditionem accepta maxima Phrygiæ parte, bellum promouit contra Ertzicam, Armeniorum regiam: & contra Scenderem, qui ea loca longē late que usque ad Euphratem tenebat: addita non modica Colchidis parte, quam bello inditionem redegerat. Hæc quidem effecit cum foret in Asia, magna q; uirtutis in conspectu daret opera. Postea transiens in Europam, exercitibus immissis in Macedoniam quæ spectat Ioniam, Albanorum accolarum regionē populabatur. Captis quibusdam Albanorum oppidulis, contra Illyrios arma tulit: uasataq; Illyriorem regione, opes eorum diripuit, et in suum emolumentum conuertit. His peractis, expeditionem

nem suscipit contra Peloponnesum, rumore prius sparso, quasi bello esse
 setpetiturus Phocidem, & Thessaliā subacturus, ut sibi ad res gerenda
 foret idonea. Episcopus autem Phocensium inuitabat eos, ostentans
 regionem uenationibus commodissimam, habentem prata quæ præbe-
 rent infinitam gruum multitudinem: præterea campos ad equitatum na-
 tura quàm pulcherrimè instructos. Ista quidem expeditio uerbis in hunc
 modum parabatur, reuera tamen bellum indicēbatur Thessaliæ: duci-
 bus quæ, qui ibi agebant, nomine Cernæis, & uxori Deluis, Delphorum
 ducis, Trudeludæ. Post hæc quasi in Peloponnesum irrupturus, cum es-
 legisset belli ducem Theodorum, Ioannis filium, bellum strenuè gere-
 bat. Profectus in Thessaliā, sui iuris fecit Demaciam, cum eam deseruis-
 set, qui in ea erat, dux Cernæus. Hinc Pharsalicorum urbem in ditionem
 accepit, quæ & ipsa à Cernæis regebatur. Deinde, cum longius processis-
 set, Zetunim urbem Thermopylarum, & Patras sitas in planicie, quæ est
 in radicibus montis Locrenium, in potestatem redegit. Præterea alia
 oppidula non pauca istius regionis, pactationibus in fidem recepit. Deluæ,
 Delphorum ducis uxor, habens filiam iam nubilem, uiro quæ desponsa-
 tam, ut intellexit aduersum sese cum exercitu pergere regem, cum filia,
 muneribus quæ quàm potuit acceptis maximis, regi obuiam processit, qui
 filiam lubens assumpsit, eam quæ simul cum matre suis moribus ritibus quæ
 uiuere permisit: regionem autem, quæ in ditionem concesserat, ducem præ-
 fecit. Fama est, istam mulierem amauisse sacerdotem quandam nomine
 Stratem: & ad maiorem impudentiam progressam, imperium sacerdoti com-
 misisse, plurimos quæ Delphorum incolas obrunxasse: Hinc delata est
 ab Episcopo Delphorum apud regem, quasi ipsa sola regat tantam regio-
 nem, intolerandis quæ iniurijs afficiat ciues, interim adulterio à sacerdo-
 te polluta. His excitationibus, bellum istis intulit. Feruntur & alia quæ
 dam de isto sacerdote, qui stupri consuetudinem cum illa muliere habuit,
 uidelicet quod etiam cum alijs deliquerit non paucis mulieribus, dum eas
 ad concubitus dæmoniis quibusdam incantationibus pelliceret. Mus-
 liris autem maritus antea morbo implicitus expirauerat. Hic ortus erat
 de genere Taracensium regum. Qui cum uenisset ex Italia in Pelopon-
 nesum, obtinuit Atticam, & Bæotiam simul cum Peloponneso. Nactus
 est & Phocidem, Patras quæ urbem extra Thermopylas sitam. Reges isti,
 interiecto tandem tempore non paruo, principatum amiserunt. Quidam
 eorum reuersi sunt in Italiā: nonnulli quæ ibi manserunt, donec mortui
 sunt. Ex horum genere natus est Delus ille, Delphorum princeps, cui
 uxorem & filiam auferens Paiazites Amuratis filius, domum reuersus
 est. Tandem & in Peloponnesum irruit. Verum Spartanorum regionis
 dux, ut in Thessaliā irrupit, urbes quæ communiuit, quæ sibi uidebantur
 tutissimè fore, noctu fugiens, profectus est in Peloponnesum, fortiter pro-
 pulsaturus hostem, si accedat. Proinde nō parum ei curæ fuit, exercitus Pe-
 loponneso admouere. Interim autem nunciatū est Paiaziti, Pānones, duce
 Sigismūdo Romanorum Cæsare & Imperatore, & Gallos, Germanos quæ
 nō paucos in unum collectos, bellum ipsi inferre decreuisse: iam quæ Istrum
 transire parare: allectis & Dacis, hominum generem ignobili, qui uix sint
 duces, exercitum quæ ducant in hostilem regionem. Sigismūdus ille, qui co-
 pias aduersus Paiazitē duxauit, primò Germanorū fuit Imperator, & ples-
 runquæ moratus est Viennæ, imperitās ibi Germanorū regionem haudquaquā
 malæ. Post ea allectis Pannonibus, horum rex, Germanorum quæ regionis
 dux creatus est. Germania incipit à mōte Pyrenæo, inde Tartesus fluuius
 fluit

fuit in Oceanum, uersus Occidentem. Et Germaniæ pars, qua sita uersus a
 Coloniam & Argentinam, urbes sic dictas, superior Germaniæ nuncus
 patur. Hinc pertingit ad Oceanum Gallicum, uersus dextram: at uersus
 sinistram, patet Pyridastiam usque, ad Britannicas insulas. Dicitur quoque
 que Germaniæ ea regio, quæ ab Istro procedit, procedens à Vienna usque
 ad Tartesum flumen, & ad Bragam Boemorum. Longitudo à Vienna Oc-
 ceanum usque, tantum spatij complectitur, quantum uir agilis itinere uigin-
 ti quinque dierum conficere potest. Latitudo est maior, etiam si quis in-
 grediatur iter breuissimum à Gallia Celtica uersus Dastiam regionem. I-
 sta natio gubernatur melioribus legibus, quam nulla earum uel regionum,
 uel gentium, quæ respiciunt uel Septentrionem, uel Occidentem. Discre-
 ta est in urbes præclaras, & florentes, quæ proprijs legibus & quàm prox-
 imè ad æquitatem accedentibus reguntur. Diuiditur & in principatus. Subs-
 iecta quæ est sacerdotibus adhærentibus Romano Pontifici. Urbes, quàm
 maximè ad æquitatem constitutæ in superiore & inferiore Germaniæ, sunt
 Nobergum, urbs opulenta: Argentina & Ampergum, quæ reguntur ab Ep-
 piscopis: Colonia quæ, à Vienna in inferiorem Germaniam recedens. Sunt
 & aliæ urbes non paucae, propemodum ducentæ, quæ in paucis quibus-
 dam à prædictis differunt. In tres principatus quis diuidere posset uniuers-
 sos totius Germaniæ ducatus, uidelicet Atzilix urbes, & Austria, & Bie-
 næ, quæ in superiore Germaniæ sita est. Genus hoc hominum magnum
 est, longè late quæ per uniuersum orbem imperat, magnitudine quæ secun-
 dum post Scythas Nomades habetur. Itaque si concordia studiosi essent,
 & sub uno degerent Principe, planè essent inuicti, mortalium quæ fortissi-
 mi. Sunt, quantum ad corpora attinet, perquam sani, ut qui sub Septen-
 trionali ætate magant plaga, & circa mediterraneum isthic mare, nullius
 rei indigentes. Nec est gens, quod sciam, quæ melioribus regatur legi-
 bus. Nec ibi sæuit pestis, quæ ex corrupto nascitur aere, maximè quæ
 infestat Orientales, plurimòsque ibi habitantes perdit. Neque alij mor-
 bi, qui æstiuo Autumnali quæ tempore reliquis mortalibus graues sunt,
 Germaniæ incolas lædunt. Terræ motus rari memoratu digni eam regio-
 nem quatunt. Pluuia præ cæteris regionibus æstiuo tempore in ista regio-
 ne uberrima conspicitur. Victu moribus quæ Romanos imitantur: nec
 cætera quicquam ab his differunt. Nec est ulla gens, quæ superstitiosius
 Romanorum religionem colat, maximè quæ Occidenti propinqua est. Mo-
 nomachia apud eos uel maximè celebris est. Congrediuntur autem non
 equis insidentes, uerum terræ insistentes: Nec facile inuenias gentem ad
 machinas reliqua quæ opera bellica magis idoneam. In artibus omnibus
 prærogatiua maxima gaudent. Quidam credunt, tormenta bellica, &
 bombardarios ab ista gente initio demonstratos, & hinc totum peruasum
 se orbem, ut paucae gentes bombardis nunc careant. Reliquorum frus-
 ctuum, præterquam olei, & ficuum, regio ista feracissima perhibetur. Pan-
 nonia incipit à Vienna Germanorum oppido, & uersus Orientem, se-
 cundum Istrum procedens, attingit Dacos & Tryballos. Versus Septen-
 trionem excurrit ad Boemos, quos Cephios nuncupant. Habet Pannonia
 & Principes: uerum singuli patrias regunt regiones, subiecti tamen regi
 suo certis quibusdam legibus & conditionibus. Regem de suo corpore
 admodum raro constituunt: uerum plerumque accersitur ex Boemorum
 regia familia, aut petitur à Germanis, aut Polonis, aut ab alijs gentibus
 finitimis. Romanos moribus armorumque cultu referunt: cæterum sequuntur
 uictus rationem intemperantiorem, quemadmodum Germani & Galli.

Reli

A Religionem sectantur Romanorum. Hoc hominum genus eximia fortitudinis est: mirumque dictu, quanta audacia & animositate bella gerant. Creat de sua gente quandam de numero principum, qui reliquorum primus in regiam ascenderit: eumque economum siue procuratorem, aut administratorem, nec principem, nominant. Lingua utuntur quasi peculiari, quæ nihil commercij cum lingua Germanorum & Boemorum Pomanorumque habere deprehenditur. Quidam tradunt, eos antiquitus Getas extitisse: sedesque habuisse, quas insederint, sub monte Hæmo. Tandemque pulsos à Scythiis, concessisse in eam regionem quam nunc tenent. Quidam putant eos quondam Dacos fuisse. Ego autem, quæ nam ipsorum origo sit, dicere non possum. Præterea cum sibi dederint istud nomen, ut Pannonες uocentur, sicque appellentur ab Italis, non decorum fore ratus sum, si aliud ijs imposuero nomen. Regia eorum est Buda, urbs florentissima, Istro adiacens. Sigismundum autem Germanorum ducem agentem Viennæ uocantes Pannonες, declarauerunt regem: ei que tradiderunt regnum uniuersum, & quæ ad regni curam pertinent, ut omnia sic ordinaret, quemadmodum putaret ea fore commodissima. Hic, ut primum regium honorem inijce, legatos misit ad Romanum pontificem, iam ante sibi familiarem, & necessitudine deuinctum, rogans ut suum consensum præstaret, quo Romanorum declararetur Imperator. Imperatoriam dignitatem Romani pontifices primo contribuere Galliarum regibus, propter hostes ex Libya in Iberiam transiectos fortiter cæcos, & ob Iberiâ à barbaricis incursio nibus liberatam. Postmodum eligendi Romanum Imperatorem potestas translata est à pontifice ad Germanos. Sigismundus, cum eam dignitatem sedaturum respondisset Pontifex, accersitus & uocatus est à Pontifice, ut imperatoriam dignitatem acciperet. Sigismundus Romam proficiscens, iter faciebat per Venetorum regionem. Hi, ut primum nunciatum est Sigismundum per ipsorum regionem transitum facere, miserunt nuncium, qui moneret ut ipsorum regione excederet. Hic nuncio Venetorum parere neglexit, nisi cernat eos re ipsa transitum prohibebituros. Veneti igitur congregato exercitu, uim facere parabant Sigismundo, nisi confestim sua discessisset regione. Vt cognouit Venetos id moliri, copias in aciem deduxit, & cum Venetorum exercitu prælium commisit. Amisit autem in eo prælio non modicam exercitus partem: ipse que in fugam compulsus, ægre, quo minus caperetur, fuga euasit. Cum iam planissime desperaret se posse per Venetorum regionem adire Romam, iter flestit in superiorem Germaniam, peruenitque ad Liuguriam principem. Hinc iter Romam instituit. quò cum uenisset, Imperator à Pontifice maximo consalutatus est. Postea rogauit Pontificem maximu auxilium, quo adiutus, expeditionem contra barbaros susceptam cōficere posset. Flagitabat autem pecuniam, uirosque. Pontifex legatione missa ad Gallos regem, Burgundæque Ducem, effecit ut sibi darentur octo millia uiro rum belli autem ducem, accepit Burgundia Ducis fratrem. Sigismundus quoque se ad bellum parabat, conscribens exercitum ex Germanis, quoscumque potuit mercede cōducens. Cum iam ad bellu satis foret instructus, assumptisque Pannonibus & Dacis, qui itinera monstrarent, recta que per Istrum contra Paiaziem copias duxit. Legatos quoque misit, consulente id Pontifice maximo, ad Hispanorum Italarumque Principes, petens ad istam expeditionem uiros, & pecuniam. Pontifex quoque milites misit, & pecuniam supeditauit. Paiazi, quamprimum didicit Sigismundum Romanorum Imperatorem magnis copijs stipatum, aduersum se pergere, accepto Europæ Asiaeque exercitu, summa celeritate obuiam profectus est hosti usque ad Istrum: castraque communiuit ab Istro stadijs quasi quadraginta. Galli autem, ut sunt audaces, plerumque uero imprudentes, cum cuperent uictoriam suam facere,

arma

arma capiunt, barbarosq; aggrediuntur, quasi eos primo impetu domituri. Tandem cum praelium utrinq; maxima uirtute ferueret, Galli fugam ineunt: incitatissimoq; cursu cum agerentur ad suos, insequentibus Turcis, & Sigismundi militibus admixtis, atrox praelium coortum est. Cum acriter insisteret Turci, etiam Panuones & Germani fugæ Gallorum se sociant. Festinantibus autem ijs Istrum transire, maxima pars exercitus flumine absumpta est. Facta est cædes magna Gallorum & Pannonū pereuntium. Dux Burgundionum, qui totius belli imperator electus erat, ab hostibus captus est: capti sunt & alij Pannones, Galli q; plurimi. At Sigismundus in maximum uitæ discrimen adductus, uixq; hostis manus, quo minus caperetur, effugiens, triremem, quæ in flumine erat, cōscendit, Byzantiūq; ad Græcorum regem nauigauit. Cum plurima cum illo rege disseruisset, & quæ uolebat, expediuisset, domum reuersus est. Paiazites, Amuratis filius, Gallis Pannonibus que suis atque huiusmodi, regionem eorum iam maiore securitate populabatur. Quinetiam contra hos exercitus ducit, mancipia que plurima capiebat. Proficiscens autem hostili animo contra Budam, Pannonum regni sedem, podagra laborauit: nec tamen admodum eo morbo afflictus est. Haud tamen assequi queo, quid ei impedimento fore potuisset, cum festinaret aduersus Budam, quo minus eam urbem suæ ditionis faceret, regionem que uniuersam subijceret. Verum peropportune podagra tum laborans, reuersus est domum: etiam copias in suam regionem abduxit. Postea missis exercitibus, Pannoniam & Patmodiam uisitat. Tempore autem aliquantulo interposito, bellum Myrxæ Daciarum duci intulit: crimini ei dans, quod prior adiungens se Pannonibus, contra se bellū gesserit. Dacorum bello præstantissima est, nec tamen admodum bonis gubernatur legibus. Vicos plerunque incolunt, sequentes pascua. Extenditur horum regio ab Pannonum Ardilio, à Pannonū Dacia initium sumens, usque ad Pontum Euxinum: A dextra, quæ uergit ad mare, Istro flus uio alluitur: à sinistra regionem Bogdaniā appellatam habet. Distinguit ipsorum regionem mons longè se porrigens, cui Prasobo nomen incolæ dixerunt. Huic regioni adjacent quidam, de Scytharum genere non pauci, qui opibus plurimum possunt, subiecti Cazemiri regi. Istum regem comitantur Scythæ Nomades, quocunque bellum uerterit. Virtus autem eius in omni bello præclara habita est. Iis finitimi sunt, quæ se in Septentrionem pandunt, Poloni: quæ uerò respicit Orientem, Sarmatæ. Dacorum lingua similis est Italicæ lingue: adeo tamen corrupta & differens, ut difficulter Italicæ lingue intelligere, quæ istorum uerbis pronunciantur. Vnde autem lingue moribus que Romanis usi, in istam regionem accesserint, ibi que sedes fixerint, à nullo mortalium accepi: nec aliquem audiui, qui ista liquidò commemoraret. Dicuntur tamen homines undique confluentes, in istam regionem penetrasse: haud interim extante aliquo memorabili istius gentis exemplo, quod operæ precium sit, ut præsentis historiæ intexatur. Nihil differunt ab Italicæ cætera etiam uictus ratione, armorumq; & suppellectilis apparatus etiamnum eodem utentes. Quamuis ea gens in duos discreta sit principatus, in Bogdaniā uidelicet & Istriam regionem, haud tamen equo inter se iure uiuunt. Consueuerunt non semper eisdem habere duces: uerum prout ipsis uidetur commodum, principes mutant, nunc hunc, nunc illum sibi principem ordinantes. Myrxam istum, qui auito istorum ducum genere erat ortus, accitum sibi ducem constituerunt, occiso Dauo, qui antea rerum potiebatur. Myrxas hic concumbens sæpius cum pellice, filios spurios ex ea tulit non paucos in Dacia. Hinc mortuo Myrxæ, nascebantur trequenter alij Dacorum duces, qui usq; ad hoc tempus in regno durarunt. Contra istum Myrxam Paiazites, crimini dans quod prior incipiens bellum, socia arma iunxisset Sigismundo

A smundo Romanorum Imperatori, cum exercitu profectus est. Traiecto Istro porro progressus, prædam mancipiorum multā ex ista regione rapiebat. Myrxas collecta manu non modica suorum, quomodo obuiam procedere hosti, præliq̃ potestatem facere posset, nullo modo consultabat. Vxores & liberos deponens in mōtem Prasobum, sequebatur Paiazitis exercitum, per glandis feras istius regionis sylvas: quæ cum plurimæ ibi sint, regionem ambiunt, adeo, ut eam difficilem accessu hostibus præstent, captuq̃ haud facilem. Myrxas sequēs Paiazitis exercitum, insignia uirtutis opera faciebat, impigrè cum hostibus manus conferens, sicubi auulsi erant ab reliquo exercitu, aut sicubi frumentatum, aut ad prædas pecoris agendas se conuertissent. Et in hunc modum sequēs hostilem exercitum, magna audacia fretus, ex aperto cum hoste cōsistit. A iunt, Myrxam transeunti exercitui grauius instituisse: cumq̃ foret in loco admodū difficulti, hostilis exercitus eum adortus est: nec cessauit hostem fortiter mactare. Ibi Brenezes regius minister, cum bonum dedisset consilium, uidelicet ut castra eo loci cōmunirent, mali liberationem inuenerunt. Ex hoc tēpore longè gratissimus fuit regi Brenezes, electusq̃ ab eo dux, tandem maximam nactus est potētiā. Paiazites, sicuti consuluerat Brenezes, eo loci castra metatus est, & quiete per eum diem exercitum recreauit. Postero autem die exercitum quā potuit tutillimè transmissio Istro, in suam regionem reduxit. In hunc modum exercitus, quem contra Dacos duxerat, domum reuersus est. His peractis, bellum mouit contra Byzantium, urbemq̃ tali de causa obsidione cinxit. Græcorum reges concesserant in potestatem Paiazitis, proinde in Ianuis degebant quotannis militantes sub Paiazite, quocūq̃ uim belli uertisset. Paiazites, cum quondam foret Pherris Macedoniæ, ibiq̃ moras traheret, Græcorum rex, Spartæ dux, Constantinus Nazarci filius, Stephanusq̃ Eleazari filius, profecti sunt Ianuas. Ibi tum ad regem Paiazitem uenit Mamonas ab Peloponneso, qui quondam imperio rexerat Epidamnū: accusabatq̃ Græcorum regis fratrem, ut qui sibi Epidamnū eripuisset, & iniurijs plurimis se obruisset. Paiazites indignatione inflā mabatur contra Græcorū regem. Indignationē hanc regis augebat instigādo Ioannes, Andronici regis filius, qui præstō erat, et uictum apud Paiazitem habebat. Ferūt, quod rex conatus sit eum interficere, cum colloqueretur secum. Verū cunctatus est. Nec tamen multo post illum interemit Halies Charatinis filius, qui ei admodū familiaris erat, multisq̃ opibus ab eo donatus. Conuenientes igitur in unum duces illi, cum ea tempestate in Ianuis agerent, consiliū inibant non amplius redeundi in Ianuas. Constantinus Zarci filius, Dragasisq̃ frater, scientia militari facile omnes exercebat, nec ulli prudentia credebatur tum temporis secundus. Is bello adortus Albanos & Tryballos hostes, in ditionem accepit regionem haud penitendam. Quo mortuo, Cōstantinus frater regionem obtinuit, Ianuasq̃ frequentare coactus est. Hic promittit Græcorum regi filiam se desponsurum, si rata manserint ea quæ super defectione conuenerint. Duxerat iste Emanuel iam antè regis Colchorum filiam uiduam, quæ fuerat Zetinis Turcorū cuiusdam ducis uxor, forma supra modum uenusta. Quam cum Byzantium à Colchide adduxisset, uidens eam patet forma præditā excellenti, necnon alijs excellere, quæ in muliere dicuntur bona, nō dubitauit eam auferre filio, sibiq̃ cōnubio iungere. Erat autem is adeo adflictus podagra, ut ne quidem erectus stare potuerit. Ferūt hunc infanientē amore muliebri, plurima in decora cōmisisse: delectatumq̃ psalterijs, harumq̃ cōsuetudine delinitum, curam decēter administrandi regni negligenter omisisse. Postquam nuptiæ, ut cōuenerat, intercessissent, duces ad defectionem adspirant, cum singuli, quantum possent, ad suam regionē dilaberentur. Rex Græcorum

corum fugiens Turcorum regem, quarto die à Pherris Byzantium (ut perhis A bent) peruenit. Theodorus huius frater uenit in Peloponnesum. Reliqui quoque, impetrato à rege comœatu, ad sua redierunt. Appetente deinde æstate, Byzantijs rex cum se non conferret in Ianuas, nunciareturq; Paiaziti, ipsum nunquam deinceps in Ianuas affuturum, decreuit mittere Byzantiũ Haliem Charatnis filium, cui plurimum fidebat. Huic præcepit, ut iuberet Græcorum regem uenire in Ianuas: si renueret, renuenti illicò bellum indiceret. Halies autem, cum appulisset Byzantium, publicè quæ habebat mandata, regi exponit: priuatim uerò regi consuluit in colloquium admissus, ne Ianuas adiret. Emanuel respondit, se imperata promptissimè facturũ. sibi uitam non amplius suauem fore, dicere, si offendisset regem: se breui in Ianuas, iuxta præceptum regis, aduenturum. Deinde abeunte Halie, cum iam constaret, eum nequaquam reuersurum in Ianuas, arma aduersus eum arripuit, Byzantiumq; oppugnauit. Cum eò cum exercitu pergeret, terram eorum singulasq; regiones grauissima uastitate afflixit, suburbanaq; omnia diripuit. Urbis oppugnatione cum parum succederet, reuersus est domum. singulisq; annis mittebat extitatus, peragebatq; longam illam obsidionem, quæ decennio durauit. Hæc obsidio plurimum damni Byzantijs inuexit. plurimi namq; famenecati sunt, plurimi quoq; descierunt ad barbarum. Syllebria in potestatem Paiazitis uenit. Hufus moderator erat Ioannes Andronici filius, qui fugiens Byzantio, ne incideret in patruis iras Byzantium regentis, cum fuga neuitquam sibi consulere posset, semetipsum patruo tradidit, ut eo ad suum uteretur arbitriũ. Patruus eum misit in Italiam: ubi cum imperata exequutus esset, legatus ire iussus est ad Ianuenses, auxilium oraturus: quibus tamen occultè nuncium miserat, ut Ioannem adueniẽtem in uincula conijcerent, nec quòq; eum abire paterentur. Hic tandem interiecto tempore, cum diu in carcere latuisset, erupit: carcereq; liberatus, relicta Italia, cõtenit ad regem Paiazitem, ea tempestate Byzantium oppugnantem: à quo amicè susceptus est, & exercitu armato, Syllebriam pactionibus in ditionem accepit, Ioannemq; eidem rectorem dedit. Reuersus Byzantium, cum eam urbem uix expugnare non posset, fame eos debellandos esse statuit. Urbem eam certè cepisset, nisi † Temires nuntius esset magna manu aduersus ipsum aduentare. Quod quidem eo tempore accidit, quando à Temire Paiazites captus, pleraq; Asiæ imperia amisit. Paiazites cum nihilo minus à Byzantijs oppugnatione cessaret, sciretq; Græcorum rex suas copias in arcum coactas, nec posset inuenire huic urgenti malo remedium, Byzantium patrueli suo Andronici filio Ioanni commisit. Nam Ioanni huic grauiter iratus erat Paiazites, quasi ipse in causa esset, quo minus Byzantium in ditionem ueniret. laborans igitur sinistra apud regem Paiazitem suspicione, ne eius iram experiretur, fuga se Byzantium recepit. Huius aduentus patruo Byzantijs regi perquam gratus extitit, qui urbem patruelis fidei commendans, nauigauit in Italiam, petiturus auxilium cõtra longam illam obsidionem, ne uidelicet urbem istam insignem pereuntem negligeret. Cum uenisset in Peloponnesum, uxorem suam deposuit apud fratrem: ipseq; conscensa nauis iter in Italiam maturauit. Cum adisset Venetos, hisq; quæ uellet, explanasset, iter ad Liguriæ principem, Mediolani ducem instituit: à quo comiter exceptus, pecunia, equis, uiæq; ductorib. oblati missus est ad Galliarum regem. Cum processisset in conspectum Gallorum regis, rogauit ne Byzantium urbem, Græcorum regiam, genere Galliarum regibus iuncta, in summum discrimen deductam, despiceret. Regem autem Gallorum inuenit furiosum, & diligenti custodia ab optimatib. asseruatũ, donec morbus cureretur, rexq; sanitatẽ reciperet. longo igitur tempore ibi hæsit. Gens Gallorũ est admo

A est admodum antiqua, opulentaq. Proinde cum minimū sibi tribuat, eo quod superet reliquas Occidentis gentes, etiam Romani Imperij moderamen sibi uendicant. Horum regionis terminus orientalis, est Ligurum regio: meridio-
 nalis, Hispania: septentrionalis, Germania: uersus Occidentem, Oceano Bris-
 tannicisq. clauditur insulis. Longitudo eius colligitur ab Alpibus, quæ sunt
 extra Italiam, usque ad Oceanum & Germanos, itinere maxime decem & ses-
 ptem dierum, ab Italia usque ad Oceanum: ab Hispania usque in Germaniam
 se extendit, itinere maxime de cem & nouem dierum. Luteria, ubi regni ses-
 des, diuitijs opibusq. & reliqua felicitate excellit. Sunt quoque in ista re-
 gione urbes nō paucae regi subiectæ, quæ proprijs reguntur legibus. Duca-
 tus & duces istius regionis sunt ditissimi & opulētissimi, qui regi parent, sem-
 per in aulam eius accedentes. Horum de grege est & Burgundig Dux, impe-
 ritans regioni magnæ, nec non urbibus plurimis: inter quas etiam recensetur
 Burgiorum urbs, & Clozierum maritimorum: nec non Gantyna, urbs mas-
 gna, & florens opibus. Est autem Burgiorum urbs maritima, Oceano adias-
 cens eregione Angliæ insulæ sic appellatæ, ad quam & naues à nostro mari,
 & ab urbibus in Oceanum uergentibus, ab Germania, Hispania, Anglia,
 Daciaq. & à reliquis regionibus appellant. Flandria istit regioni nomen est.
 Extant autem Burgundia Ducum egregia facinora edita aduersus Galliam,
 Galliaq. regem, præterea aduersus Britannos. Postea Carolus continentis Bris-
 tannicæ finitimus est, prodiens ex ea terra, quæ pertinet ad regionem regis.
 Ultra hos conterminus est Dux *. His regionibus adnexa est Subaudia, res Deest ali-
 gio amplissima, & pulcherrima, ad Liguriam usque excurrens. Quantum au- quid.
 tem spectat ad maritimam Gallia regionem, in hunc modum mihi ad præsen-
 tem historiam adhibita sit. At Ianua, quæ est quasi porta Gallia, amplectitur
 regionem quæ uersus Probentiam uergit, quam imperij habenis temperat
 Rhagerius rex, ortus ex inclyta Gallia regum prosapia. Nitia metropolis
 est Probentia. Hinc sequuntur & aliæ urbes, inter quas commemoratur Ta-
 biniorum urbs, quæ pontem habet maximum eorum qui in orbe sunt, quā
 patet aditus ad Barcenonam regionem. In hunc modum, quantum breuiter
 potui, descripta sit Gallia. Vetustate dicunt gentem hanc plurimum excels-
 lere, præterea sapientia magna cum gloria fuisse barbaros ex Libya profes-
 sos, præsertim eo tempore, quo Gallorum reges, & Cæsares imperijq. Ro-
 mani reges eligebantur. Carolus autem serunt præ reliquis regibus strenue
 rem gessisse aduersus Pœnos: cui auxilio uenere, Orlandus, uir eximia fortit-
 tudine, scientiaq. militari illustris: & Rhinaldus, Oliberiusq., nec non alij
 Duces Palatini nuncupati. Qui ubiq., cum in Gallia, tum in Hiberia fugātes
 hostes, plurimas insignes nacti sunt uictorias. Eorum gloria adhuc hodie
 laudibus apud Italos, Gallos, Hispanosq. celebratur. Pœni enim ea trai-
 cientes, ubi Herculis columnæ uisuntur, incursionem fecerunt in Iberiam,
 quam summa celeritate occuparunt. Hinc Nabarem capientes, Portugals-
 liaq. regionem, quā patet usque ad Taraconem, & quæ ad hanc pertinent sus-
 bigentes, deuenerunt & in Galliam. Carolus cum suis obuiam his egressus,
 egregia facinora patrauit. Nam Carolus, principesq. quos supra nominau-
 mus, expulerunt eos Celtiberorum & Gallorum regione. Qui fugientes, re-
 ceperunt se in Granatem urbem munitissimam, sitam in monte, qui in Occa-
 num se proiecit. Ab isto portu paululum progressi, Hispaniam bello ador-
 ti sunt: multamq. nacti regionem, ibi habitarunt. At Carolus principesq. sui
 hostiliter eos persequuti sunt. Regionem aut bello partā genere propinquis
 dederunt, Iberiam uidelicet, Nabarem, & Taraconem. Propinquos à barba-
 ris obfessos obsidione liberarunt. Tandem regionem inter se distribuentes,

singuli partem ad se pertinentem acceperunt. Qui cum in hunc modum bel-
 lum confecerant, ab omnibus etiam hodie canuntur, ut qui fuerint uirtutes
 etate uirtutis. Hormindus dux sui debellatus occubuit. Rhimaus succes-
 dens in bellum ceptum, tandem id Hispanie regibus reliquit. Qui successit
 pro bello, etiamnum res Poenorum agere & ferre putantur. Gens ista Libyca
 linguam Arabicam in usu habet: moribus & religione imitantur Mecha-
 tem. uestitu utuntur partim barbarico, partim Hispanico. Galli rebus præda-
 re longè latè que gelitis superbientes, se nobilitate & claritate reliquas Occi-
 dentis gentes longè antecedere putant. Victus horum paulo quàm Italorum
 delicatior. in suppellectili nullam inuenias differentiam. lingua Gallorum dis-
 fert à lingua Italorum: nec tamen adeò ab ea recedit, ut eam aliam ab Italorum
 lingua dixeris. Primas semper ferre uolunt, quas cùmque Occidentis acceperint
 gentes. Verùm aliquantulum de ista insecitia remiserunt, postquàm Angli, ge-
 nus hominum Britanniam incolens, illam gentem debellauerunt, regio-
 nemque & ipsos suae diuioni iunxerunt. Cum eos regno spoliassent, exerci-
 tum Lutetiam adduxerunt, eamque urbem obsidione circumdedere. Discon-
 dia autem inter Gallos Anglos, que exorta, huiusmodi principium habuit.
 Vrbs est, Caledam nomine uocant, sita in maritima Celticae Galliae regione,
 iuxta Oceanum. Claritate non admodum celebris habetur: uerùm locus, ubi
 ædificata est, natura censetur munitissimus. Commodissimè hinc ex Gallia in
 Britanniam nauigatur. Tanta quoque portus commoditas est, ut præbeat uiam
 facilem irruendi in Galliam. Rex Britannorum prodicionem paciscens cum
 oppidanis, istam urbem per insidias in potestatem accepit: captam suo im-
 perio rexit. Gallorum regi oranti, ut sibi restitueretur ea urbs, respondit: Nunc
 non esse sibi in animo ut reddat urbem. Præsidio quoque eam firmarunt, trans-
 cientes eò ab insula. At ubi copias urbi admoit, eam longo tempore obsi-
 dione pressit. Postea cum oppugnatio patum procederet, exercitum redus-
 xit domum. Transeuntes itaque Britanni cum suo rege, denuò Gallorum re-
 gionem populabantur: & adcurrentes cum Gallorum manu non modica, præ-
 lium committere: maximam horum partem penitus deleuerunt. In hunc mo-
 dum ista clades accepta est. Angli cum ad regionis prædam essent conuersi,
 quicquid rapuissent, portabant retrò, ut in sua ea deportarent. Galli, ubi de-
 prehensissent eos in hunc modum agere, insequi statuere. Priusquam tamen in
 conspectum hostium uenissent, Angli Caledam in locum munitissimum se se
 receperunt. Verùm deinceps cinxerunt eos suis copiis constitutos in colle
 quodam. Angli in acipiti uersantes discrimine, & quò se uerterent nesci-
 dicere iubent Celtis, se prædam reddituros, armaque tradituros, si in columas
 in suam regionem redire permittantur. Galli responderunt, se non prius eos
 dimissuros, quàm poenas iniuriarum uasataque regionis dederint. Hinc sen-
 tentes Britanni in extremo se uersari periculo, manus conferentes cum Gal-
 lis, pauci cum multis, uiros fortissimos se exhibuere. Hostes fugam inire
 compellunt: fugientes persequuntur: plurimosque eò loci trucidant. Verùm
 quidam docent, nequaquam fas esse Gallis fugere: proinde nec fuga sibi con-
 suluisset, sed fortiter præstantes ibi occubuisse. Hinc existimant Galli se for-
 titudine gloriæque splendore anteire reliquas gentes. At Britanni cum timore
 essent positi, minore iam cum metu arma mouere contra Gallorum urbes,
 quas obsederunt: paulatimque progressi, tandem prælium fecerunt in campo
 Lypæ, sic dicto. Verùm cum eo die uictoriam non essent assequuti, castris po-
 sitis quieuerunt. At die postero prælium redintegrantes, Gallos constipatos
 & confertos, separatos quoque, & quosque nati erant, neci dant. Hinc regio-
 nem Galliae propemodum uniuersam subiicientes Britanni, mouerunt cons-
 tra

Atra Lutetiam regni sedem. Iam periculum grauissimum Gallis impendebat: proinde ad superstitiones, ut in huiusmodi fortunis fieri solet, conuertuntur. Erat mulier forma haud illiberali, quæ dicebat sibi cum Deo esse colloquium. Hæc regebat Gallos, qui ipsam sequebantur. Mulier autem cum foret militiæ dux, indicabat numinis indicio se scire, Britannos cum exercitu accedere. Commissa tandem pugna, cum uictoriam Angli non essent adepti, in castra se receperunt. Postero die freti uirtute mulieris, quæ exercitum ducebat, prælii potestatem faciunt. Eo in prælio hostes fugarunt, fugientes persequuti sunt. Mulier illa in eo prælio desiderata est. At Galli cum recepissent animos, iamque fortitudinis collegissent famam, fortiter contra Britannos dimicantes, urbes suas recuperarunt, regnumque tutati sunt. quamuis plurimi & maximi exercitus à Britannia in Galliam transfirent, tamen Galli semper uictoriam pugnantibus inuenere. Hostes fugere coegerunt Caledam, tandemque penitus eos à Gallia pepulerunt. Britannia & insulæ tres sunt è regione Flændriæ, longè lateque Oceanum occupantes. Vna sita est eo loci, ubi maris inundatio siue æstuarium conspicitur. Reliquæ tres sunt, ubi aquæ in gurgitem conuersæ reuertuntur. Rectius quis dixerit, istas insulas unam esse; quoniam una existens, & ad eandem sese extendens, iisdem legibus & moribus iisdem gubernatur: & uni subiecta magistratui, quæ sibi utilia sunt, prospicit. Insulæ huius ambitus continet quinque maximè millia stadiorum. Eam tenet gens populosa & fortis. Habet urbes magnas, & opibus florentes, nec non uicos quamplurimos. Rex eam gentem imperio temperat. Londra regni metropolis & sedes habetur. Sunt in ista regione principatus non pauci, qui obtemperant regi, non secus ac in Gallia fieri supra memorauimus. Nec quisquam rex facile his principatum eripuerit: nec etiam præter suas consuetudines statutaque regi obsequi tenentur. Ea insula plurimas calamitates experta est, gerens inimicitias cum multis principibus, cum rege quoque inimicitias suscipiens, & intestinis seditionibus interdum laborans. Profert regio ista uinum nullibi: nec etiam reliquorum fructuum admodum fertilis est. Frumentum autem & hordei & mellis, lanæque plurima est affluentia, adeo ut his longè reliquis regionibus uberior sit. plurimas itaque uestes contexunt. Lingua utuntur propemodum peculiari, qua nec Germanos, nec Gallos, nec alios finitimos populos referunt. Quotidiano uitæ usu, moribus quoque & uictu nihil à Gallis discrepant. parua ipsis uxoribus liberorumque cura est. Itaque per uniuersam insulam hic mos seruatur, quando quis amici domum uocatus ingreditur, ut primum cum amici uxore concumbat, ut deinde benignè hospitio excipiat. In peregrinationibus quoque mutuis utuntur uxoribus amicis. Eadem consuetudo obseruatur in Phrantalorum regione ibi maritima, usque ad Germaniam. Nec probrosum ducunt, uxores & filias in hunc modum imprægnari. Metropolis eius insulæ uiris opibusque potentia reliquas urbes antecedit: diuitijs quoque & reliqua felicitate omnes urbes Occidentem spectantes facile superat. Fortitudine & uirtute bellica ea gens melior finitimis, & alijs plurimis Occidentis populis censetur. Quantum ad armorum habitum attinet, scuta Italica, & gladios Græcos gestant. Missilibus utuntur oblongis, adeo ut plerunque ea stantes in terram desigant. Flumen istam urbem alluit magnum & rapidum, quod in Gallicum mare effunditur ab urbe stadijs decem & ducentis: ibi que restagnat adeo, ut facile nauibus hinc ad urbem accedere liceat. Et sanè aqua refluit ægrè in fluuium ascendens propter urbis obiectum, fluens per gurgitem, qui est in regione maritima Gegeutiæ. Vbi autem aqua in insula se receperit in gurgitem, naues in sicco desitui constat, expectantes donec inundatio aquarum solita redeat. Inundatio

aque excresecit, ubi plurimū, ad cubitos regios quindecim; ubi uerō minimū, ad undecim cubitorū mensurā augetur. Noctē igitur & diē recedentes, posita remeant aquae. Luna cum fuerit in medio cœlo horisontis nostri, & eius qui subter terrā est, in contrariū motum aquae discedunt. Verū ut causas huius reciprocatōis inuestigemus, in hunc modū nos inquisitionē facere oportet: Lunae sidus à Deo ordinatū est, ut aquarū naturā administraret. Hinc credimus, Lunę naturā & temperaturā, quam initio à Deo magno rege accepit, nō abhorre ab aquarū natura. Nam cum suo motu se in altū recipiat, attrahit aquas sub se existētes, donec ad maximū sui motus assensum peruenerit. Deinde ipsa descēdente, aquę refluūt, nō amplius, q̃ diu fuerit in descensu, ipsas sequentes. Vbi autē ad ima sui cursus descēderit, et in altum iterū assurgere incōperit, aquę redeūtes inundāt. Verū si accesserint uēti, accidit ut aquę magis moueant. Undecunq̃ tamen motus principiū, aquę suscepērūt, cōstat eas duplici motu moueri, imitantes huius uniuersi cœli motū, qui partim naturalis, partim uiolentus censet. Itaq̃ nisi in harmoniā anni à parte sibi cōsona motus iste recesserit, plurimę & uarię motus species exoriunt. Et sanē in primis suae speculationi, iucundūq̃ uisui et auditui spectaculū fuerit, si in debitā mensuram quandā huius uniuersi anima contracta fuerit, quasi sentiat suos motus, & inter se cōmisceat, debitāq̃ harmoniā, quę plurimū delectationis cōtineat, pulchrē cōstituat. Ab hoc motu duplici etiā anima nostra motum duplicem accipit, & dupliciter corpora mouet, partim quidē ut crescant, partim uerō ut decrescāt. nam dum huius uniuersi motū anima nostra comitat, necessitas exigit ut motus naturalis generationē & augmentū, uiolentus uerō corruptionē & interitū naturalū corporū gignat. Hęc quidē, quantū attinet ad Oceanū, et ad duplicem eorū quę animā habent, motū quocunq̃ tandem motu impellat, dixisse sufficiat. at humorē qui in nostro est mari, nō necesse est isto agitari motu: uerū pro natura uentorū, & locorum, quibus opportunus est, motus cetera solet humor. Illa cōmemorauimus hactenus, quia spectare uisū sunt præcipue ad Oceani reliquorūq̃ mariū plerunq̃ motū. Nunc unde digressi sumus, redeundū est. Rex Gręcorū cum in Galliā uenisset, regem Gallorū phrenesi laborantē offendit: nec potuit à quoq̃ Gallię ducum impetrare ea propter quę iter in Galliā intēderat. Quapropter cōsultis sibi id opumatis, qui ibi erant, moras trahere statuit, donec rex curaret. Cum autē morbus in longū protraheretur, manere diutius nō fuit ausus: proinde transita Germania & Pānonia, domum rediit. Paizites ea tempestate oppugnationi urbis Byzantię intēsus erat. Misit quoq̃ in Pelopōnesum exercitū, qui cōplectebat quinq̃ myriades hominū. His præfecit Iagupem eo tempore Europe ducem. Ipse autē incumbebāt Byzantię oppugnationi, ut & id regnū sibi subiceret. Iagupes, & Brenez, qui tum clarescere incipiebat, rebus fortiter gestis, incursionē fecere in Pelopōnesum. Et quidē Brenez, cum sapius Pelopōnesum tentasset, tandē ad populationes animū cōuerit, deuastās Pelopōnesum, & alia Corone Methonaeq̃ finitima loca. Iagupes Europe dux cum exercitu accedens, Argos urbem oppugnare aggressus est: eamq̃ eo tempore obtinere. At Theodorus Spartę dux hanc urbem uendiderat, cum Gręci iam desperaret de Byzantię Pelopōnesiq̃ salute, ipsorūq̃ res in grauissima pericula adductę essent. Tunc igitur, cum Gręcorū res in ancipiti hereret periculo, Argos urbē Nauplio Gręcorū oppido finitiuā uendidit haud magno precio. Spartā tamē, cum in colloquiū uenisset Rhodi Nazareis, ijs magna pecuniā uī uendidit. Spartani cognito se traditos esse à suo duce, qui eo tēpore aberat, Rhodi Nazareis, admoniti à suo episcopo, qui id iudiciū fecerat, in comitiū euocant. Ibi multis ultro citroq̃ iactatis, cōiurationē faciūt, & unanimitē cōspirāt, se nulli Nazætorum aditum

A aditū ad se cōcessuros: imō quiduis potius mali subituros, q̃ Latinorū Nazarethis parere uelint. Quo res ista maiore auctoritate gereret, episcopū ducem creant. Venientib. Nazarethis edicūt, ut cōtinuō suis finib. discederent: sin minus, se eos pro hostib. habituros. Hi igitur, cum conatus omnes caderēt irriti, abiire, quasi profecturi ad ducē Theodorū. Theodorus ubi rescituit rem longē aliter q̃ agitasset animo, euenisse, legatos ad Spartanos misit, tēaturus eorum animos, si redeuntē denuō suscipere uellent. Vt autē tentantis ad miserunt orationes, regressus est in urbem, fidē dans, interposita iurisiurādi religione, se nihil huiusmodi amplius in animum inducturū. Ea tempestate Veneti prae fidio arcem firmarūt, eamq̃ obtinere. Contra Argos urbē, ut eam oppugnet, summa uilagupes copias duxit: aggressusq̃ murū sapius, nihil proficiēbar. Nec multo post cū urbē duob. in locis simul adortus esset, eam capere summa opē nitebat. Oppidanis autē, qui in sinistra urbis parte resistebant, panicus terror, spectro uiso, iniecitur. Putabāt em̃ se uidisse uirū quendā indigenā discentem, urbē in dextra parte qua oppugnabat, captā esse. Relictio itaq̃ loco isto, citato agmine cōtenderūt ad dextrā urbis partē. Hinc hostes sumptis animis muros superarūt, urbemq̃ illam gloria & uetustate prēstantē uil occupauere, penitusq̃ diripere. Inde collegerunt Turci mancipiorū tres myriades: Quē omnia in Asiam deportarūt, ibiq̃ habitare iusserūt. nec tamē potui inuenire, ut credā id uerum esse: nec prētereacognoscere potui, quis locus, ut cum incolerent, ipsi in Asia à rege Paiazite ascriptus sit. Iagupes direpta Argo urbe antiquissima, exercitiū abduxit inde. Postea etiā Breneses breui magnam potentiā nactus est, cū intrasset infesto agmine Peloponnesum, & maritimā Macedoniā, cōtra Albanos fortiter dimicās. nec amplius electus est dux regiōdumus: uerū Turci eum sequebant. prēstissimē, quōcūq̃ exercitiū duxisset. **B** Quia ubiq̃ felici terū utebat. successu, exercitiūq̃ dītabat, quōcūq̃ militatū abisset. Equites em̃ Turcorū quidā, qui pprio nomine notant, nec mercedē, nec quoq̃ magistratus honorē à rege accipiūt: semper sequunt, quōcūq̃ quis eos eduxerit, cōuersi ad prādā & spolia diripiēda. Horū singuli binos equos habent: uni insident, alterū abducūt secū, cuius opera in pradis agendis utuntur. Quando autē uenerint in terrā hostilem, accepto signo à duce, cōscendunt equos, quos ad id expeditos circūducunt: currunt citissimē nihil morantes: et dispersi rapiūt mācipia, et quaecūq̃ casus obtulerit. Eo modo noui illos, qui cum Orchanis filio Amurate, & cum Paiazite ea tempestate in Europā transferāt, ad prādas se conuertisse, & id uiuendi genus sibi elegisset: incredibiliq̃ incremento breui sumpto, maximas acquisuisse opes, habitantes undiq̃ per Europā, ab Scypiorū urbe usq̃ ad Tryballorū Mysiorūq̃ regionē etiā per Macedoniā dispersos. Deinde circa Thessaliā plurimos quoq̃ atq̃ egisse cōstat. Imperante Paiazite, fama est nō modicā Scytharū manum uenisse Damia, & hinc legatos misisse ad Paiazitem, qui peterent pecuniā & regionem: quibus freti, trāsiri essent Istrum cum Paiazite, & bella Europae gesturi. Paiazites plurimū delectatus illorum sermone, munera magna pmisit, si traicerent, quemadmodū essent polliciti, Istrum: dicēs, se ipsis assignaturū Europae agros, ut singuli ibi uiuentes suos duces sectarent. Qui in hunc modum per Europā dispersi, equites facti sunt optimi, reiūq̃ militaris peritissimi. Deinceps Paiazites timens ut duces illi Scytharū Europae statui aliqua in nouationem inducerent, omnes comprehensos, cum in unum cōuenissent, obruncauit. Etiam hodie Scytharū magnam copiā undiq̃ per Europā morantū uidere est, quos sedes capere in Macedonia Therme & Axio flumini finitima Amurates iussit. Qui quoq̃ plurimos Turcos in istam regionem induxit, ut eam incolerent, Campus Zagora nuncupatus, iubente Amurate, habitari coeptus

est. Etiam Philippopolis regio, ab Amurate colonos accepit. At Cherones^a sus Hellepontii iam antea ab Sulaimano fratre colonos sortita est. Thessalia & Scopiorum, nec non Tryballorum regio, quae à Philippopolis usque in Hegum, & Sophiam isthoc nomine uicium patet, ab Amuratis filio Paiazite colonos nata est: qui deinde Illyriorum & Tryballorum regionem uasibat. Haec loca omnia admodum opportuna fuere ad domandos hostes. Postea & alij plurimi in hanc regionem confluxerunt, cum accepissent eam admodum esse idoneam recipiendis mancipijs, & alijs quae hosti extorquissent, seque ibrutissimos fore certo scientes. Paiazites in Asiam transuectus, Ertzicam urbem oppugnauit, & oppugnatam suae ditionis fecit. Hinc progressus, Melitinem urbem Euphrati impositam omni machinarum genere arietare aggressus est: at machinis aliquantulum fortiter resistit. Cum autem oppugnationem nullo modo intermitteret Paiazites, pactiombus in fidem recepta est. Eo tempore, quo arietes Melitinae admovebantur, nunciatum est Paiaziti, eam in ditionem acceptam esse. Tunc accedentes Asianorum Turcorum duces, precibus fatigarunt regem Temirem, ut singuli ab ipso in suam redirecerentur regionem. Quo magis mouerent, religionem communem, et generis propinquitatem, qua ipsum contingerent, praeindebant: addentes se, ipsum suae regionis & patrem & patronum elegerunt, ut eos agitare se propterea Asiae esse regem, ut nullo modo sineret sui generis homines, cum nullas facerent iniurias, a quoquam contumelijs & iniurijs affici. Arbitrio autem eius permittebant, poenas daturique quascunque iussisset, si contra foedera quid in Paiazitem commississe deprehenderentur. Temires Paiaziti non indignabatur, quia haecenus strenuere gessisset contra hostes Turcicae religionis. Vniuersi enim orbis nobis noti religio potissimum in duas diuiditur partes. Partim enim Machmetanae, partim uero Christianae religioni adherent. Reliquae autem religiones, ut inutiles, nec in regnum admittuntur, nec etiam aliquam dignitatem merentur. Paiaziti autem nihil succensebat Temires, propterea quod fortiter pugnaret pro herois Mechemetis religioni: imo censebat ab omnibus ei plurimas gratias habendas. Haec eius ab initio erat sententia. Vbi autem a plurimis ad se ueniens cognouit, cum ne utiquam acquiritatis esse studiosum, nec contentum Asiae regno fore, uerum cum esset uehementioris ingenij, ut facile turbini assimilaretur, expeditionem contra Syriam, & Aegyptum, & contra Memphisiticum regem, cum moliri. His persuasus, legatos ad Paiazitem misit, ut cum, si aliquo modo posset, reconciliaret ducibus. Misit per manus legatorum etiam uestem, ut moris est regum Asiae imperium tenentium, munus Paiaziti. Legati ubi ad Paiazitem uenerunt, huiusmodi orationem habuerunt: Nobis Temires legationis onus imposuit, mittens tibi uestem hanc, munus, dicens, se tibi gratias agere ingentes, quod herois nostri hostes magno animo debellat, & amicos semper acriter dimicando ad maiorem felicitatem productis, religionis quoque nostrae negocium augustius constituit. Decet te profecto hostes nostros seueriter uindicare, at amicos & socios nobis coniunctissimos nequaquam inimicos & hostes facere: nec etiam iniurijs obruere, uerum beneficijs eos tibi obnoxios reddere annitaris. Si enim parum dextere erga tuos affectus fueris, quomodo hostes cum gloria domabis? Quapropter edicit rex Temires, Asiae imperium ducibus ademptum restituas, cum nihil secundum ea, quae pactis conueniant, in regnum tuum deliquerint. Si obtemperaueris, feceris mihi rem gratissimam, nec non Asiae Europamque incolentibus, qui tibi gratias agent immortales. Sin autem quid contra foedera eos fecisse putas, regi Temira eius rei iudicium mandarunt, subituri poenas iniuriarum, si quae illorum in te extant, quascunque

que Imperauerit. Paiazitem memorant cætera non iniquo animo, quæ ab legatis afferbantur, auscultasse: uerum grauius offensum esse munere uestitis, quam Temires miserat. Hinc iritatus, in hunc modum respondisse fertur: Renunciate regi uestro, quod mihi Temires, nec non reliqui qui in Asia degunt, gratias agunt, dum me incunctiter, ut religionem nostram tuear, hostibus impigre opponam, me admodum mirari. In primis autem admirationem mihi infert, dum pecuniam, & milites, reliquaquæ ad ista certamina necessaria offert: nec tamen in huiusmodi negotio à partibus nostris stare deprehenditur. Verum in me hostilia meditatur, adimendo regionem, quam meo Marte, deuictis aduersarijs, & insidiatoribus meis, in potestatem meam redegi, & possideo. Quomodo igitur mihi gratias habes atque agis, quem admodum modo uerbis declarasti? Porro quod ad uicem attinet, regi uestro nunciate, ne post hac & genere opibusquæ præstantiori huiusmodi munera mittere in animū inducat. Hæc ut relata sunt ad regem Temirem Semarchandam, ira grauius accensum ferūt uestitus contumelia: & statim misit preconem qui imperaret, ne quamprimum ducibus imperium restituere dubitasset: enim sic decreuisse. Sin parere recusat, se ipsum pro hoste habiturum. Causam illam disceptauit rex Temires, atque talem sententiam dedit: Turcorum duces iniurijs à Paiazite esse affectos. Proinde seipsos, dum uita seruatur, haud neglecturum uagos oberrare per Asiam, exutos regno suo. Paiazites nuncium cum huiusmodi responso dimisit: Nisi cum exercitu aduersum nos, procedat, precor ut uxorem suam ter repudiata tandem iterum assumat. Hoc quidem uergit in contumeliā Turcorum, uidelicet ter uxorem suam recipere, nisi persuadeatur. Quia legem habent Turci, qua cauetur, ut is qui uxorem dimittit, edicat senon amplius ipsam in sua admissurum. Quasi id facilius tunc haud fas sit, postquam sibi ad tres splenes matrimonium discedisse dixerit maritus, recusans ad idem matrimonium redire, nisi quis ter splene in medium procedente, denuo ducat ab alio adulterio pollutam. Hæc ubi nuncius accepit, iter ad regem Temirem maturauit. Aiunt, Temiris uxorem admodum in rebus maximis superstitiosā extitisse: nec permisisse Temiri, ut infersta arma inferret Paiaziti, uiro laude digno, qui magna cum gloria pro Meschmetis religione contra Christi fidem dimicauit. Verum monuisse regem, ut uiuum tantum quiescere patatur, nec ei negocia facessat, qui non commuerit ut aliquid mali ab eiusdem religionis consortibus accipiat. Vt nuncius Temiri mandata explanauit, uxorem suam uocauit, nunciumquæ eadem, ipsa audiente, recensere iussit. Qui cum dicto paruisset, & Paiazitis mandata exposuisset, aiunt Temirem interrogasse uxorem suam, an adhuc iustum esse censet Paiazitem iniurijs certantem missum facere, ac sinere tales impuere ferre? Et sanè manifestus erat, etiam si ad priorem inclinasset uxor sententiam, bellum inferre Paiaziti. Sic enim se legibus uxori coniunctum esse dicebat, ut testaretur se illius iniurias: ut indicaturum, quicquid tamen patientum foret. Uxor autem eo tempore tale responsum dedisse dicitur: Verum o rex quod ille uir fuerit, taliquæ morbo implicitus, non amplius ratione rectè fruitur, nostrū est tum alijs cum mihi, quæ modo eius audiui responsum, profectō si istum uirū iure ultus fueris, prudenter fecisse uideberis, etiquæ hoc modo ostendat, qualis ipse existens, quali uiro a deo fœda nunciet. hoc quidē tibi per se etum esse uolo, quod contra eum uirū, qui pro nostro heroe bella gerit contra Græcos, & cōtra alias Epiri gentes, bellum suscipere haudquaquæ fas esse duxero. sin autē mihi stultē illud sit, non arbitror iustū esse, ut eas contumelias inultas abire sinamus. Proinde bellū uiro illi indicito, nec tamen ipse pugnaturus, uerum si eius

si eius urbem Sebastiam dirueris, satis cum ultus fueris propter urbem Melitinem, Euphrati impositam: & propter duces, qui apud nos aetatem agunt. His in istum modum peractis, arma cepit, bellum gesturus cum Paiazite, quem sua sponte ad bellum prouocabat. Quidam perhibent, Temirem transita Melitine, uenisse Sebastiam: & postquam eam urbem subegisset, legatos misisse ad Paiazitem, petitum ut ducibus regionem restitueret. Iisdem quoque mandauit, ut butyrum & tentoria flagitarent. Postulabatur butyri tantum, quantum duo millia camelorum ferre possent. Præterea petebantur tentoriorum pileatorum, cuiusmodi utuntur pastores, duo millia. Ad hæc uolebat, ut per omnia templa, quæ essent in regione Paiazitis, rex publice pronuntiaretur. Filium Paiazitis in suis lanuis morari cupiebat. His addebat, ut in regionem suam Temiris numisma admitteret, eo quod solo uteretur. Septem istas petitiones Sebastia capta, Paiaziti obtulit. Paiazites his grauiter accessus, iussit Temiri quæ antea de uxore eius recensuimus, explicari. Temires itaque arreptis armis contra Paiazitem, animo agitabat eius regionem in Asia sui iuris facere, & exinde in Europam transgredi. Nec prius redeundi erat animus, quam limites eius attigerit, progrediendo usque ad Oceanum, qui est prope Herculis columnas. Ibi enim esse tractum maris angustissimum, acceperat, distinguentem Europam à Libya. Hinc igitur in Africam transmittere decreuerat, qua in ditiosum recepta, domum tum demum remeare statuerat. Hæc quidem Temires animo uolebat: uerum postulabant maiorem fortunam, quam Temiri à Deo concessa foret. Paiazites uero in spem erectus erat, se facile uicturum Temirem, hostili animo accedentem. Spem istam faciebat coniectura, quam ab antiquis ducebat temporibus, quæ confirmabat, Asianos reges nunquam quouis de uincere Europam: uerum Europæ homines in Asiam progressos, regem suis principatibus spoliassent. Hæc animo secum uersans, ingentes concipiebat spiritus, tanquam breuissimo bello etiam Temiris regnum disiecturus. Cum huc usque sermonis serie sim tractus, cogitemus primam & secundam Temiris regis expeditionem, nec non mala quæ istis temporibus contigere, cogitationi subit, Turcorum res incredibile in crementum assumere potuisse, si uersus Occidentem ire cupientes, non inhibiti fuissent à rege Temire. Nec enim si se ditione regnum Otomanidarum arsisset, & mutuis discordiis ipsi inter se con certassent, in adeo graue exitium res uergerere potuissent, ut contigisse constat defuncto Paiazite, cum eius filij foede inter se contenderent, regionem quæ inuicem uastarent: unde maximam & grauissimam Turcorum genti calamitatem inuexere. Nunc autem cum ad angustissimam dignitatem à Deo Paiazites fuerit euectus, contigit ut aliquantulum molestiarum experiretur, quo magis tandem modestiæ memor esset. Propterea enim ad Asiæ res emerfit rex Temires, & Semarchandæ regno potitus est, quæ singula ut euenerunt, me commemorante accipietis. Fama est, hunc uirum ab minimis & perobscuris principibus profectum, magnam sibi potentiam in Asia perperisse.

LIBER TERTIVS

TEMIRIS expeditio prima, aduersus Sebaſtiā Cappadocię ut
bem opulentā, ſuſcepta eſt. Nam cū accepſſet Paiazitem pa-
rum pacato eſſe animo erga duces Aſiæ, Turcorū genere na-
tos: nec uoluſſe cum his in gratiam redire, poſſeq; eos omnes
ſuis fortunis expulſiſſet: præterea cum ſepius legatis miſſis ni-
hil æqui impetrare poſſet, uerū audiret iſtū uſq; cōtumelias
ſonare, haud cunctandū ratus, bello Sebaſtiā adortus eſt. Primordia autē regni
hęc erāt, uidelicet ut bellum gerens Paiazitem domaret, reliquos uerō metu
percuſſos in ditionem redigeret: nec prius bello abſtineret, quam totius Aſie
dominiū acquiſiuiſſet: quæ quidem omnia accidſſe cognouiſmus. Hic Temi-
res fuit filius Sangalis uiri pruatā uitam agentis, cui, ubi duxit uxorem, tale
quid accidſſe cōperimus. Temires cum eſſet adultus, iamq; per etatem iſti ofe-
ſcio idoneus foret, deferentibus oppidanis, oppidanorū equorum curam na-
ctus eſt. Tandem in colloquiū ueniens, cum reliquis iſtius regionis paſtoris
bus effecit, ut inter ſe copiarerent, ſe uelle furtis colligere opes, & deinde ad
aliā cōfugere regionem. Temires cum furandi foret peritiſſimus, plurimos
equos, & iumentorū, ouiumq; multitudinem immenſam naſtus eſt: neq; quic-
quam integri aut ſatis ſani in iſto homine erat. Ferunt, cum quondam, ut peco-
ris ſtabulum intrare poſſet, cōſcendiſſe murū, animā ducitētemq; ſe eſſe ui-
ſum à patrefamilias, deſiliſſe in terrā (ſolent enim homines in iſta regione iu-
menta & pecora muris circundare altiffimis, quę diſciculter aſcendi poſſunt)
quo caſu fregiſſe crūs, & hinc claudicationē contraxiſſe. Nec deſunt qui per-
hibent, eum fortiter pugnam cientem, uulnere in pedem accepto, claudicare
cōpſiſſe. Prælio autē factō cum finitimis, proſecti ſunt paſtores, qui ab initio cō-
uenerant, duce Temire, cōtra hoſtes, rapientes quæ cunq; caſus obtuliſſet. Cō-
ſiliū dedit, ut caperent locum latrocinij & furtis cōmodum, in quem quaſi
in munimentū tutiſſimū ſeſe receptarent. Hinc proſectus, latrocinando cru-
deliter graſſatus eſt in prætereūtes, nulli parcere ſtatūēs. Corradens autē magnā
pecuniā uim ex iſtiulmodi latrocinij, alios uiros duos in ſocietate pellexit,
Chaidarem & Myrxē, quos Maſſagetæ fuiſſe accepimus. Quibus Temires
adiutus, inuit in hoſtes regionem deprædātes, eosq; fugauit, hoſtiū equitatū
uniuerſum perimens. Fama huius ut in urbem delata eſt, ciues nō modicā ma-
num ei tradiderunt, addentes etiā pecuniā, qua militū animos cōciliare poſſet.
Deinde in hūc modū inſtructus, ſuos cōfirmans & incitans, in hoſtiū regione
uerſatus eſt, mācipta & iumēta plurima mittens in urbē, quę hoſti extorſerat.
Rex Maſſagetarū explorata uiri uirtute, cū in maximo honore habuit. Nam
imperatorē declarauit, uniuerſosq; ſuos exercitus ei cōmiſit, qui acceptis co-
pijs regis, mirabili celeritate uſus eſt in deuincendis hoſtibus, ſubitō in eos
incidens, atq; temporis momento omnes perdens. Temires, ubi ad manus
uentum erat, hoſtes terga uertere coegit: ipſeq; fugientes inſequutus, compu-
lit in Babylonem Pogdatim nuncupatam: quam obſidione cingens, domi-
num ſuum regem acceſſiuit. Dehinc tempore modico interiecto, rex mortuus
eſt: eiſq; uxorem uiduam connubio ſibi iunxit Temires, regniq; regimen
fortitus eſt. Cū autē iam pro rege ſe gereret, Pogdatim & Semarchandā oppu-
gnauit. Nec multo poſt cum oppidani in militū ſtationes excurrerent, nec uin-
cerent, uerū uincerentur, reuerſi in urbem grauiſſima obſidione aſſigebant.
Quam cum tolerare amplius non poſſent, paſſionibus intercedentibus ſe Te-
miri dederunt. Cum in poteſtate ueniſſet Semarchanda, proditiōnis cōſilia
inijt cum ijs qui erant in Babylone, uſus ad eam rem miniſtro Chaidare. Myr-
xes uir extitit æqui ſtudioſiſſimus, adhortaturq; Temirē, ut iram ſupprime-
ret, nec

ret, nec ad rem conferre pararet quæ ipsa diceret. Non ipsi conuenire imperiū
 Babylonis. Hic etiam Temirem edocuit Syssitorum rationem. Nam uniuersum
 exercitū secernens Temires in decumas et manipulos & cohortes,
 iubebat decurionē præbentem suis alimenta, cōtinuō, quādoquē usus pos-
 sitularet, præstō esse cum suis militibus, eosq; manipulorū duci tradere. Hos
 præterea uolebat, ubi additi fuissent manipulorū duci, suo parēre singulos du-
 ctōri. Cum uenissent in Syssitia, nullus erat cui non esset locus designatus. Ci-
 bum mercari iussit in reliquum exercitū iuxta ea quæ communī consensu des-
 creta fuerāt. Imperauit, ut singuli duces minores frequenter, sicuti præciperēt
 maiores duces, suos monerent, ne eos ocio torpescere sinerent. Hinc contigit
 ut nullus explorator, uel peregrinus aliquis clam in Temiris castra penetrare,
 & in ipsam morari posset. Ordinauit uirū, cui hoc negotiū imposuit, ut peres-
 grinos, si qua re indigerent, aduenientes hospitio exciperet. Quapropter hæc
 diligēs disciplina effecit, ut uniuersus ille exercitus ad nutū & arbitriū regis,
 quodcūq; uellet, facillē moueret: eoq; ducēte exciti, uno signo cōfestim aduola-
 rent, parati se regi utēdos dare quacūq; in re uoluisset. Vespera appetēte, acci-
 pientes signū a duce suo magno, singuli maturant iter ad tentoria, & ad con-
 bernalē suos. Vbi autē milites in tētoria sua se receperunt, uigiles ad hoc crea-
 ti in castris oberrant, si quem inueniant extra tentoria morari. Si talis occurr-
 rit, eum capientes, supplicio capitali subdūt. Si autē quis explorator accesserit
 in castra, is, ut cui nullus sit ascriptus locus, extra tentoria cubare cogit. pro-
 inde rerū omnium ignarus, dubiusq; quō se uertat, cōtinuō à uigilib. in uincula
 ducit. Hic modus & hæc est forma Syssitorū regis. Chaidares regis amicus,
 laborūq; socius, ei admodū diligēter in necessarijs ministrare nouit. Regem
 quoq; incitare nunq; destitit, ut bella aggrediretur plurima, ne ocio & quiete
 corrumpere. Aiunt Myrxies, ubi ad Semarchandæ regnū euasisset, tale quip-
 piam fecisse. Cum Temires cum suis oberraret, latrocinij gaudens, accidit ut
 familiares Myrxies de felice rerū Temiris successu differerent, eoq; tandē ue-
 nirent, ut dicerent, eum breui etiā Semarchandæ regnū cōsequuturū. At Myr-
 xies respondit: Regnū Semarchandæ firmitus est q̃ ut occupari posset à latro-
 ne, & priuato homine. Sin autē aliquādo cōtigerit, ut Semarchandæ regno iste
 potiatur, precor nō amplius superstes maneā, sed cōfestim ut mendax obtrun-
 cer. Hæc quidē serid, nō ioco loquutus est. Nec tamen satis prosperū sermo il-
 le habuit euentū. Deinde tempore interposito, cum urbis regimē Temires
 esset adeptus, honores maiores Myrxiesq; Chaidares apud regem inuenit.
 Hinc cōmotus Chaidares, dixisse fertur: Tēpus iam esse, ut sermo ille quem
 loquutus fuerit Myrxies, ad rem conferat. Extrare enim eius sermonis testes
 plurimos. Ut igitur sermo ille effectū sortiret, Myrxiem capitali supplicio
 subdi iussit Temires, in memoriā redigens se nactū esse Semarchandæ regnū,
 ipsumq; falsum esse animo, proinde mortis reum teneri. Dubitaba autē quom-
 modo ueneraret manū Myrxies quondam regis, ea uero dē pestate priuati, ne
 trāsiret impunē eius dictū. Orationem igit huiusmodi cum Myrxie habuit.
 Haud arbitror latere eos, o Myrxies, uosq; duo, & reliqui omnes, quib. ar-
 tibus imperiū auxerimus. Duo illa semper summa diligentia sectati sumus,
 dum nobis regnū amplissimū pataremus, nempe studiū uehemens in rebus
 gerēdis, & ut bona fide coleremus pacta, quæ cum amicis hostibusq; fecis-
 mus. Nec solū iuramēto, uerū & sermone declarauimus, nos cōcordiā cū ijs
 agitare, quasi nihil ubiq; terrarū & tutius armisq; omnib. firmitus in uita huius
 mana inueniri possit, q̃ cōcordiā amplecti, nec ab amicis dissentire, nūc hoc,
 nūc aliud seg cōsiliū, pponentes: siquidē sæpe cōmemorauimus, nos illo solo
 Dei imaginē representare. Si autē q̃s mortaliū nihil sanū unq; dixerit, quō si qd
 facere aggrediā, ei bona obuenient. Meministine, meā cū prehēderes manū,
 te dicere

A te dicere: Si Semarchandæ nanciscerer regnum, paratum te esse oppetere mortem: Hæc igitur cum sub multis testibus ea pronunciaris, tempus est ut conficias, nostramque dextram isto pacto liberes. Myrxies, ut dicendi finem facit, rex talem exoritur est orationem: Verum enimvero, o rex, ad hoc imperium ut deueneris, & tu nosti, et omnes quotquot præsto sunt. Nec etiã horruisti summa uitæ adire discrimina, ut istam tibi parares felicitatē. Vulnera uidere est, quæ accepi dum tibi inferuire & gratificari cupio. At enim si quid temerè diximus, an non id æquum est mihi aduersa fortuna utenti, & amicis, à quibus beneficijs affectus fueris, condonare? Illud autem, o rex, priuato homini non admodum impedimēto fuerit. Vbi autem alia regni affuissent forma, tum non fas est, si quid pactus fueris, irritum facere & transgredi. Etiam Deus plurima nobis bona largitur, si in nos delinquentibus ueniam dederimus. Si igitur mihi peccati impunitatem concesseris, maiora à Deo tibi obuenient tandem bona. His dictis, non persuasit Temeri, qui respondebat: Venia danda est erroribus eorum qui quid præter uoluntatem admiserint. Quo pacto autem fortunā retinere potero propitiā, si hostem meum non necauero: Hæc ubi loquutus est, Myrxiem peremit. Peremptum regaliter sepeliuit, longoque tempore luxit. Post hæc bellum sumpsit aduersus Hyrcanos, & contra gentes quæ mare Hyrcanum accolunt: quas omnes perdomuit. Idem mare & Caspium dicitur, uersus meridiem Saccas habens accolas, & Caddusios: triginta millibus stadiorum uersus Orientem & Septentrionē accolas habens Massagetæ, genus hominum bellicosum. Longū est uiginti millib. stadiorū. Massagetæ dicuntur profecti esse in Persiam, ubique multas occupasse urbes. Fecerunt etiam, Temirem ex isto hominū genere ortum, cum Massagetis festinasse contra Semarchandæ regnum: & debellata Assyriorum monarchia, id obtinuisse. Mare autem istud cum sit receptaculum multorum & magnorum fluminum, maximum esse cognouimus: & ad plurima stadia excurrit, nullibi in exteriori mare, quemadmodum dicitur, se fundens. Attamen ego fossam auidui ex isto mari progredi, quā in Indicum mare effunditur. Accolunt mare istud gentes plurimæ, & bellicosæ. Etiam pisces suppeditat plurimos, & bonos. Largitur & ostreas, quæ margaritas habent. Supra hoc mare, Indicum mare uisitur. Naues onerariæ plurimæ nauigant uicissim nunc hoc, nunc illud mare. Mare istud uersus Orientem, maximè ea parte qua Asia est, uergit. In hoc se effundunt, Araxes fluuius maximus, et Choaspes uersus Orientem fluens, & alij fluuij plurimi. Gentes quidem illas, quæ mari huic adiacent, à Caddusijs regnari, & tributa quotannis in Caddusiorum urbem inferre aiunt. Hos bello appetere instituit Temires, ubi deuicerat Hyrcanos, horumque regem è mortalium numero subtraxerat. At Caddusii contrahebant copias quam potuere maximas, fortiter repugnaturi accedenti Temiri. Temires, ut didicit Caddusios in armis esse, quāprimum Chaidarem mittit oppugnatum ipso urbem, & ut eam subito caperet. Ipse autem expectabat rei euentum, quā proximè Caddusijs castra sua locans. Caddusii ut intellexere hostem in ipsorum urbem contendere, palantes nullo ornatu & ipsi in suam urbem iter instituerunt. Temires uenientes ex insidijs adoritur: acieque instructa eos aggressus fudit, fusosque insequens ad urbem usque tractus, eam, cum aliquanto tempore oppugnasset, tandem capit. His ita peractis, Arabiam bello petere statuit. Arabes genus hominum opulentum, magnū, & antiquum, nulli quantū ad felicitatem attinet, cedens, esse certò constat: multamque Asiæ partem occupat utens mari, quod Rubrū nominamus. Est autem Arabum regio latissima, & ad habitandum omnium Asiæ regionum pulcherrima. Viri uicissim, & quantum ad religionem pertinet, sapientissimi eam tenent. Creantes regem, non tyrannum, sed uirum æquissimè amantissimum, & maximè æ-

d qualis

* Nomen nō
habet exem-
plar Græcū.

† Numerū
non habet
exemplar
Græcum.

qualitatem respicientem eligunt. Arabici regni sedes est urbs iuxta mare A-
sita, quam * uocant, magna, opibus que uigens. Finitima est ea gens Aegy-
pto, & Persarum Assyriorum que regionem attingit. Nam à Colchide, &
Pharus regione ad mare, quod porrigitur in Cœlolyriam, usque ad urbem
Laodiceam dictam, fuerit iter dierum † uiro expedito pedestri itinere res-
gionem transeunti. Hinc inferioris Asiæ istam partem scimus in Cherso-
nelli formam redigi, Arabiam que extra Asiam relinqui. Est autem Arabia
plurimis arboribus, palmis que consita, & in medio duorum fluminum
lita, ab utroque undique alluitur. Fructus profert supra modum tum magnos,
tum multiplices. Hinc ueteres occasionem fumentes, eam Felicem appella-
uere. Hanc regionem armis in festis aggressus est Temires, incolis crimini-
dans operam strenuè nauatam Caddusis, cum eos bello statuisset domare. Bis
confluxit cum Arabum exercitu. Cum que eos uictos dare non posset, legas
tos mittens, militibus tributo que, quod quotannis penderent, imperatis, pas-
cem cum eis fecit. Ea tempestate, priusquam in fœdus coiretur, Arabum les-
gati ad Temirem accessere, poscentes ne regionem Herois, qui & ipsi de ges-
nere legislatoris essent, uastare pergerent. Huic orationi adiecerant, ut ue-
lint esse patres eorum, qui Herois religionem sectentur. Gens illa non pro-
fana, uerum sacra sancta que creditur, quia edidit Mechmetem legisla-
torem, qui illis stipatus, ut qui eius suscepissent leges, progressus sit ad Asiæ
imperium, cum Arabes ubique plerumque uirtutis ostenderent facinora.
Aiunt, legislatorem Mechmetem fuisse filium Halijs, Arabiam Felicem in-
colentis. Initio legislationis suæ nihil ui egit, sed persuasionem primū A-
rabes, deinde Syros cepit. Postea in suam sententiam traiecit Haliem regio-
nis administratorem. qui, cum ipsi foret intima familiaritate coniunctus, ha-
cile omnes terræ suæ incolæ Mechmetis leges suscipere coegit. Leges
nim istæ nihil aliud quam quietem, & numinis quendam furorem, perpe-
tuam que meditationem continebant. Nam inter cætera lex est, ut quater diu-
no tempore Deum adorent: nec sinant, quæcunque tamen inciderint, ab ista le-
ge se auocari. Veneris die omnes uno cōsensu frequentes in templa commēat,
orationibus operam dantes. Legem habent, quæ edicit, ut nullam imagi-
nem, neque aliam picturam in templa admittant, precationem ad Deum trā-
mittentes. Eligunt sacerdotes, de quorum grege unus extra templum in tur-
ris pinna culum ad id comparatum ascendit, magnā que uoce Deum adorat.
Preces solennes semper maiore uoce peragere solent. Hoc modo Turci pre-
ces suas concelebrant: atque tanta utuntur diligentia in ijs perficiendis, ut in-
terim nihil uel laboris, uel alterius rei suscipiant, quo minus ipsæ interrum-
pantur. Quantum ad cætera, uidelicet ad uictus rationem, & ad reliquū ui-
tæ modum attinet, constat eos nullis inhiberi pœnis, adeo feruntur, quo mie-
nus uoluptariam sectentur uitam, affectibus nunquam non obtemperantes.
Vxores enim ducunt, pellicesque ex mancipiorum grege numero tot deligunt,
quotquot quilibet alere potest: uxores autem uirgines accipiunt nemine pro-
hibente, donec quinque sibi copulauerint. Liberos ex mulieribus captiuis
natos, non spuriorum numero habent. Sin autem ex pellicibus liberos ferant,
eos spurios censent, nec paternæ hereditatis participes fiunt. Mercantur uir-
gines, quando quis suam uult elocare filiam. Faces ipsis præferuntur, quando
nuptiale festum celebrant. Maritus si parum dextræ erga uxorem fuerit affe-
ctus, ei edicit, se à tribus † splenibus ab ipsa auellendum. Si ad istum modum
uxor repudiata fuerit à uiro, turpissimum esse creditur eam, quam quis repu-
diauerit, recipere. Nec etiam recipere eandem nisi ab alio adulterio inquinā-
tam, licet. Vino uti nefas ducunt Turci. Nec audet aliquis de isto genere, nisi
lotus, frequentare orationes. Etiam decimas quasdam quotannis sponunt
Deo,

† Quid si
legas, uici-
bus?

A Deo. Ieiunium Mechmetes imperauit isti hominum generi, quod durat triginta diebus, aut etiam amplius. Diebus istis omnibus nihil uel esculenti, uel poculentia dimittunt. Vespere demum, ubi iam coruscarint astra, ad cibum capiendum congregantur. Nulli autem licet, uel in primis isto tempore, uinum gustare prorsus. Mentulam totam circumcidere solent. Confluenter Turcicum Iesum Dei esse Apostolum. Deum etenim ex angelo Gabriele & Maria uirgine, quæ nullum cognouerat uirum, Iesum genuisse heroa quendam, hominem maiorem siue augustiorem. In nouissimo die, quando uniuersale iudicium peragetur, aiunt Iesum mundi iudicem siue arbitrum fore. Suam attingere Turci haud fas arbitrantur. Reliqua animalia edunt, si macata fuerint. Deum uniuersi esse moderatorem, haud ambigunt, dicentes eum uti ministris mentibus (ut uocant) dignitis. Existimant autem Mechmetem uenisse missum à Deo, ut ea repleantur, in quibus defectum patiebantur prisci à Deo prodeuntes legislatores. Circumcisionem iudicant esse purgationem omnium præcipuam: proinde circumcisionis tempore nuptias contrahunt. Solet istud hominum genus sepulchra iuxta uias collocare, nec in ullo alio loco sepelire licet. Sepulture autem mandant cadauera lota, & omni à parte rasa. Est & alia lex, quæ iubet, parère legislatori: non obtemperantem gladio ultore ferit. Ex Armenijs solis, quamuis ab ipsis in religionis negotio dissentiant, mancipia non rapiunt. Quia Armenus quidam uaticinatus est, Gloriam Mechmetis per uniuersum orbem propagandam. Est quæ hæc unica causa, uiri honori id tribuètes, quod nulla ab Armenis mancipia abducant. Hæc quidem ubi Mechmetes legibus sanxisset, plurimam orbis partem occupauit. In Asia, Libya, & Europæ regione non modica, quæ se extendit ad Scythas, & ad eos qui hodie sunt, Turcos, usque ad Iberiam, non parua Mechmetis extitit auctoritas. Mortuus esse traditur filio suo Alie Arabiam regente. Hunc enim legislatorem ubi promptis animis assumpsissent, ei obdierunt in omnibus, quocunque tamen ipsos eduxisset. Etiam rerum suarum summam isti commiserunt, ut ipsis pro suo arbitrio uteretur. Hinc copias contraxit plurimas, quas contra Aegyptum duxit, & reliquæ Arabiæ quædam subegit. Transiens autem loca arenosa Arabiæ, gentes ibi morantes suo imperio adiunxit. Cum regnasset annis, * defunctus est, in loco quodam cui nomen est Mecha. Milites regionis quæ incolæ magnifice exequias duxerunt, & grauitur cum luxere. Quotannis in eius honorem sacra faciunt Arabes. Heroa etenim quendam eum esse putant, eundemque ut uirum sanctum à Deo ordinatum, ut ipsis leges ferret, quem in dandis legibus non tyrannum, at uirum quendam æquitatis uel in primis amantem iudicarunt. Mortuo Mechmete, Homires discipulorum speciosissimus, à filio eius regni moderamen accepit: assumpto que exercitu, contra Syriam profectus est: regionem que plurimam partim uis, partim per suasionem foederibus que in ditionem acquisiuit. Hinc in ditionem uenere Cilices, Phryges, Medi, & Iones. Ad hæc suo imperio admouit quasdam superioris Asiæ regiones. In religione sua gentes Asiæ barbaras confirmauit, & quosdam discipulorum suorum in alias regiones dimisit, cupiens easdem in suam religionem recipere suadela. Sepulchrum quoque preciosum in honorem Mechmetis adornans, ibi manebat. Sacra quoque magna quotannis in honorem Mechmetis fieri procurauit. persuasit alijs plurimis, ut Mechmetem adorarent. Eos quoque iustos fieri affeuerabat, qui ipsius sepulchrum inuiderent. Etiam hodie non pauci ab Asia & Libya, Europa que, Mechmetis sepulchrum adeunt, putantes se hinc maximam colligere religionem. Quidam ipsi istam peregrinationem ingrediuntur: quidam argentum numerant ijs qui pro ipsis peregrinationem suscipiunt. Via autem

* Numerum non habet Græcum exemplar.

Nomen loci
exemplar
non habet
Græciorum.

quæ ad sepulchrum ducit, est a sperrima, et difficillima. Eundem enim est per A
arenam, non citra camelorum alimenta portantium opem. Nec etiam aqua, qua
utatur, ad manum prompta est sufficiens omnino. In hunc igitur modum neces
saria præparantes, camelos conscendunt, utentes signis, quæ uiam commo
stuent, magnetis demonstrationibus. Colligentes igitur ab septentrionali
plaga, qua orbis parte eundem sit, eò uiam coniectantes pergunt. Vbi autem
accesserint loca in quibus aquarum fuerint scaturigines, aquantes inde abeunt,
transitaque arena, intra quadraginta dies ad Mechmetis corpus perueniunt. Sepul
chrum eius compertum habeo extructum esse ex lapidibus preciosissimis,
& sublime pendere in medio templo. Interuallum autem eius loci, ubi sepul
chrum conspicitur, usque ad hunc locum stadia continet circiter nonaginta. In
de egressi, ad eum locum contendunt. Vbi siquidem leges et Alcoræ explican
tur. Animæ quoque immortalitatem astruunt. Nec numini ignorantiam ad
scribunt. Hæc quidem hæcenus, quantum ad Mechmetis religionem attin
et, annotauimus. Temires autem cum regionem populationibus afflueret,
urbesque aliquot occupasset, Semarchandam se contulit. Scythas acceperat præ
fectos à Tanai, in regionem suam impetum fecisse, prædasque egisse non mo
dicas: quæ quidem rem grauissimè tulit. Hinc rectè iter instituit contra Chatai
das, his pestem minitans. Hi antiquitus Massagetæ exiisse creduntur: & trans
cientes Araxem, regionis partem fluminis adiacentem non modicam occupa
runt: in qua & sedes suas fixerunt. Hos domare parabat Temires. Proinde
comparans exercitum, qui complectebatur octuaginta myriades hominum,
bello eos aggrediebatur. Collatis tamen signis, prælio uicit Chataidas. Dehinc
arma contra Agoram, regnique eorum sedem ferens, pacificationibus eam in deditio
nem accepit. Conductis quoque inde mercede plurimis & optimis militibus,
uictor discedebat. Etiam obsidibus acceptis, imperatorque tributo annuo, domum
reuersus est. Chataia urbs est Hyrcaniæ, uersus Orientem, magna & opulenta.
Multitudine hominum, & diuitiarum copia, reliquaque felicitate super
rat reliquas, præter Semarchandam, & Memphim, Asiæ urbes. Optimis
legibus eam fundauere iam olim Massagetæ. Mercede itaque sibi parauit
Temires Persarum plurimos, ut qui essent gnari rerum Scytharum, quia
plerumque cum his conuersarentur, nec amplius forent in uictus ratione des
licatuli. His munitus, animo agitabat uim belli uertere omnem in Agoram
eorum, quam Vrdam nominant. Audiens autem eam gentem omnium,
quas orbis habet, esse antiquissimam, nec ullum, qui præcellerant, regum
domare quiuisset eam, quamuis magna damna dederint Europæ Asiæque
suis incursionibus, & hinc plurimas corrasissent opes, eò magis ad eam ex
peditionem accendebatur. Præterea animo uersans, etiam Darium Hyrcani
ipsum regem electum, & arma isti genti inferentem, nihil effecisse: ipse sibi hoc
deus eximium petere statuit. Ut istam rem ad optatum duceret finem, op
ptimum esse ratus, ut quàm proximè ad ipsos accederet, in Cheriam urbem
eam, coloniam ducere decreuit, transferens eò milites, aliosque homines
plurimos, ex Semarchanda. Huc, ut regis sententiam intellexere, conuen
te & alij plurimi proceres regni. Cum autem ipse in eadem urbe uersaretur,
optimates, Asiæque milites optimi ad ipsum quotidie confluebant.
Hinc urbs illa breui incredibiliter aucta est. Etiam bonis & saluberrimis
legibus gubernabatur, superstite adhuc Temire. In qua autem Asiæ par
te urbs ea sita sit, an in Syriorum, an in Medorum regione, assequi nequeo.
Sunt quidam, qui tradunt Ninum antiquitus Cheriam exiisse, & in Ally
riorum regione locatam esse, coniecturam facientes à Pagdatina Babylone.
Temires ut urbem Cheriam habitatoribus repleuit, & in ea regni sui se
dem

A dem parauit, in animum induxit bellum inferre Aegypto, Scythiis, & horum Agoræ, quam Vrdam nuncupant. Conscripto igitur exercitu maximo, & assumptis Chataidis, rectâ ad Tanaim contendit. Scythæ, ut acciperent Temirem cum copijs accedere, ut montium angustias, quâ Temires exercitum traducere cogitabat, præoccuparent, miserunt & ipsi exercitum hosti obuiam. Scythæ quidem iam olim in tribus quasdam discreti, tenebant regionem ab Istro excurrentem usque ad Caucasiaccolas. Nunc autem genus quoddam illorum hominum in Asiam aduenit, & ibi ea loca quæ Orientem spectant, inhabitauit, & hinc ad reliquam Asiæ penetrauit regionem. Istud hominum genus Sacharæos uocant. Supra Persarum regionem usque ad Saccas & Caddæos domicilia habent. Quidam ex his originem ducere Temirem asserunt. Gens ista fortitudine & bellicarum rerum gloria uincit reliquas omnes Asiæ gentes. His auxiliariis Scythiis Temires, ut quidam docent, ad Asiæ imperium euasit, deuictis omnibus, præterquam Indis. Reliqui Scythæ à prædictis nihil differunt. Regem unum habent. Regni sedem Vrdam constituere: creauerunt que regem, qui ex uetustissima descenderet prosapia. Extat & alia pars eorum non exigua per Europam usque ad Bosphorum habitans, per eam regionem dispersa: quibus & ipsis rex est, qui ex antiquissima regum gente processit. Atziceris ei nomen est: Hi itaque, ut se commiserunt regi, in hanc uenere regionem, progressi usque ad Istrum. Hinc manus quædam hominum non modica Istrum transuecta, Traciam uastauit, plurimas incursiones faciendo. Relicta Sarmatia, Tanaim uersus iter ingressi sunt, & pleraque gentis huius pars in regione Istro adiacente mansit: Eorum quoque non pauci transuecti Istrum, sub rege Paiazite ætatem egerunt. Scythiarum gens singula habitat, separata ab reliquis. Pars quædam eius gentis relicta cis Istrum, sub Cazimiro Litbanorum rege degit. Eandem regionem etiamnum tenet, strenuè operam nauantes suo regi in bellis quæ cum finitimis gerit. Genus enim istud hominum quocunque acceperit, primas in rebus bellicis tenet, fortitudinis quæ gloria emicat. Qui autem Bosphorum & Tauricam insulam, quæ dirimit Mæotim paludem & Euxinum pontum, accolunt, imperio Atzicerijs reguntur.

Subegerunt Gothos & Ianuenses, urbem Capham inhabitantes, ut cogerentur tributum pendere. Etiam Sarmatiæ quædam pars huic regi tributaria est. Sarmatæ, qui incolunt regionem uersus Euxinum pontum & Oceanum, magno Scythiarum regi, qui in Agora regni sedem habet, tributum pendunt, iam inde ex illo tempore quo in Sarmatiam populabundis cursitantes, partim hominum, partim quæ aliarum rerum prædas egerunt: eamque diu obtinuerunt, imposito tributo, quod singulis annis magno Scythiarum regi tribuerent. Sarmatia à Scythiis pastoribus usque ad Dacos & Litbanos sefundit. Sarmatæ Illyriorum linguam in usu habent plerumque. Victu moribusque & Christiana religione magis Græcos sequuntur: nec perinde ipsis cum pontifice Romano conuenit. Habent Græcum Episcopum, cui in religionis ritibus auscultant. Viuendi rationem moresque Græcorum imitantur. Supellectilis apparatu repræsentant Scythas. Sarmatæ, qui loca uersus Euxinum pontum ab Leucopolickna urbe tenent, plerumque non regibus, uerum ducibus utuntur. Moschobion, Ciebos, Phari & Chorobion urbes à tyrannis reguntur, tributum quæ solæ uere coguntur Nigræ, sic appellatæ, Sarmatiæ. Ea autem Sarmatia, quæ sub Septentrione colitur, alba Sarmatia appellatur. Versus Oceanum urbs est Vcratis nomine: hanc optimates administrant, diuitias quæ plurimæ

mas suppeditat. Opibus facile uincit omnes tum nigrae cum albæ Sarmatæ urbes. Ea regio extenditur usque ad Oceanum, Euphrasie nuncupata. Huc appellant à Dacia & Germanianaues, merces Gallicas & Anglicas in eam regionem aduehentes. Ab Tanai usque ad Oceanum litus tannicum fuerit iter, ubi longissimum per eam regionem, quæ habitatur secundum longitudinem, dierum trigintaquinque. Latitudo supra Tanaim amplectitur regionem maximam à Sarmatia usque ad Assyrios, quam Scythæ colunt. Est quidem, ut mihi uideatur, ea regio, quæ ultra Tanaim habitatur, longè latè que amplissima. Permixta uersus Boream supra Sarmatas morantur. Sarmatis finitimi sunt eius linguæ commercio utentes. Persinos serunt gentem esse antiquissimam: uenationibusque uiuunt, & plurimam uitæ partem eo in studio consumunt, &

* Omisum
est aliquid
in exempla-
ri Græco.

Sarmatia uersus Oceanum excurrent, ad regionem Prusiam dictam se extendit. Finitima est Nazarcis, qui ibi sunt candido amictu gaudentes, & eorum monasterio quod in ea regione situm est. Isti homines Germani esse creduntur, quia eorum uictum moresque, necnon & linguam sectantur. Incolunt urbes pulcherrimas, & legibus optimis instructas. Est his monasterium, quemadmodum Iberis & Rhodijs, quod Nazaræ inhabitant. Nam tria ista monasteria Iesu religionem amplecti uel in primis per totum orbem, & contra barbaros ordinata esse, omnibus manifestum esse reor. Monasterium namque quod Iberia habet, arbitror Afris ea transcientibus oppositum esse. Idem quoque opponitur Prusijs ad Samotas transeuntibus, necnon Scythijs pastoribus, ibi in propinquo iam ab antiquo sedes habentibus. Rhodios constat ibi morari, ut resistent Aegyptijs & Palæstinis, propter Iesu sepulchrum: eam, ut obstant Asiæ barbaris, Rhodii autem agunt. Prusios attingunt Samotæ, gens robusta, uictus ratione, & lingua, nulli finitimarum similis. Deos uenerantur, Apollinem & Dianam. Victus rationem sequuntur, quam Græci uetusti tenuere: eosdem & moribus reperiunt. Supellectilis apparatu imitantur Prusios. Iis confines sunt Boemii, sequentes superstitionem Samotarum, necnon Germanorum, qui ibi colunt: Supellectilis apparatu nihil differunt à Pannonijs. Metropolim ea gens habet opulentam & populosam, quam Bragam appellant. Nec multum temporis intercessit, ex quo ea urbs cessauit colere ignem et solem. Sola hæc gens earum, quæ intra extraque Europam sunt, quas nouimus, adhuc rescit Iesu, Moysi, Mechmetisque religioni. Nam omnes has religiones, quamuis nos in ignorantie tenebris plerunque uersetur, gentem istam tenere compertum est. Est quidem, quemadmodum audio, ultra Caspium mare & Massagetas, gens quæ iam Indica, dedita Apollinis cultui. Colit & alios deos gens eadem, uidelicet Iouem, & Iunonem, ut infra fusius dicetur. Hæc quidem hætenus. Poloni contermini sunt Sarmatis, quorum & linguam in usu habent. Victus ratione moribusque nihil discrepant ab Romanis. Polonis annexi sunt Litvani, qui & ipsi usque ad Euxinum pontum Sarmatiamque pertingunt. Et quidem Pogdania nigra, que regni sedem habet Leucopolichnam, à Dacis Istrum incolentibus, ad Lituanos & Sarmatas se projicit. Gentem autem istam satis esse probatam, uel hinc quis conijciat, quod linguam suam retinere. Iam olim ea gens in duas partes diuisa, partim quidem à principibus, partim uero à ducibus regitur. Lituanis, quantum ad linguam attinet, nihil conuenit cum Sarmatis, cum Pannonijs, cum Germanis, nec etiam cum Dacis. Nam quasi peculiarem linguam uiuunt

A usum tenent. Vrbs, quam regni sedem constituerunt, magna & opulenta, populosa que est. Apparet facile, istam gentem esse maximam omnium, quæ in hac regione versantur. Fortitudine nulli posponenda creditur. Strenuè prælians aduersus Prusios, Germanos & Polonos, gentes finitimas, ut suos tutetur fines. Sequitur mores & uictus rationem Romanorum: superbia lectilis apparatu nihil à Sarmatis differunt. Cum autem ferè undique Nigrâ Pogdaniâ attingant, plerunque aduersus eius regionis incolas pugnas cie resolent. Sarmatarum lingua similis est Illyriorum, Ionium ad Venetos usque accolentium. Viri autem horum uictus prærogatiua gaudeant, & utriusque regionem teneant, an uidelicet Illyrii in istam Europæ partem recedens, Poloniâ & Sarmatiâ incoluerint: aut an Sarmatæ ad hæc Istri loca aduētes, Mysiam, & Tryballorum Illyriorumque regionem, qua uersus Ionium patet usque ad Venetos, inhabitauerint, neque quenquam audiui uerum commemorantem, nec ipse possum ea quàm uerissimè explicare. Res deo nunc ad Scythas Nomades, quæ gens numero, fortitudine, necnon generositate, si comparationem facere libuerit, facile omnibus per orbem gentibus superior est: nisi quod per Asiam & Europam dispersa, & nunc in hac, nunc in alia regione à regno remota habitat, ut quæ incursionibus faciendis semper inuigilet, & in ea regione morari, quæ forte arriiserit, in animum inducat. Si ea gens concordiam inter se celebraret, unamque regionem regemque amplecterentur, non arbitrari aliquam gentem in toto orbe adeo ferocem esse uiribus, quæ Scythiis bellum indicere auderet. Nunc autem cum undique per Asiam & Europam, necnon per Thraciam usque ad Bosphorum dissipati habitent, quàm longissimè à sua regia submoti cernuntur. Qui regionem, quæ se ad Bosphorum pandit, tenet finitimis Tzarcahis, & Migercelijs, Sarmatis que multa negocia faciunt prædis agendis. Abducentes igitur inde mancipia plurima, pergunt ad Bosphorum, & ad urbem Caream. Postea agentes mancipia ad Mæotim paludem, ea paruo ære uendunt Venetorum & Ianuensium mercatoribus. Hunc uitæ modum tenent. At Scythæ, qui morantur in Agora, plaustris & iumentis uehuntur. Lacte plerumque, etiam equina carne uictitant. Nec frumenti, nec hordei usus apud hos, quod sciam, frequentatur: uerum utuntur panico, & ficis.

Chlænis siue lineis uestibus uestiuntur. Quantum ad margaritas Iapidesque preciosos pertinet, felicissimi & ditissimi censentur. Sagittæ eorum, necnon gladij barbariem redolent. Scuta habent qualia gestant Daci. Pileis autem plerumque utuntur, neque quæ attingunt Sarmatiâ: neque uestitus ipsis est ex filis contextus, uerum ouium uellera induunt. Agora Scytharum, magnique eorum regis, patet itinere quindecim dierum. Itaque regione fruuntur, qua ipsis commodissimè uisum fuerit. Quidam numero pauci, dispersi ab utroque latere, unum habentes ducem, Agoramque faciunt longissimam, & regionem depascunt, iumentis larga præbentes pabula. Reliqui in eum ordinem redigunt, qui penes ipsos optimus esse creditur. Nam, regem solum, regnique procures circulo circundant: munimenta quoque facientes, regiam sedem regi præbent ex ligneis cōpagibus preparatam. Deinde paratietes Agorâ hanc uniuersam in quasdam partes, singulis magistratus seu duces præficiunt: & quâdo imperauerit rex, confestim omnes aduolant imperata facturi. Ea igitur tempestate cum Temires ductaret Asiæ exercitum, Scythæque intelligerent eum aduersum se hostiliter proficisceret, rex uniuersa Agora in exercitum allecta, imponens onera plaustris, proprijs uiribus, hosti obuiâ procedebat. Exercitus partem præmisit ad præoccupandas angustias montium qua traductus exercitus Temires erat. Hos iussu fortiter resistere hostibus, eos

* Onissus est
aliquid in
exemplari
Græco.

aditu prohibentes. Qui dicto audientes fuere. Temires accedens exercitum, recta uersus Tanaim mouebat, a dextra habens montem Caucasum. Vbi autem intruit in Scythiam, deprehendit Scythas castrametatos esse: Qui ut acceperunt aduentum Temiris, aciem instruunt, praelii copiam facturi. Ipse quoque Temires suos in aciem educebat. Tandem in angustiis commiserit praelium: non tamen uicit Scythas Temires, uerum propemodum æquo Marte est pugnatum. Dehinc cum receptui cecidissent, die postero iterum ad praelium accingebantur. Adeo fortiter dimicant Scythæ, ut pellerent Temirem, planeque desperaret se in ipsorum regionem intrare posse. Clades maxima ibi Temiris exercitui illata est a Scythis. Deinde cum non posset superare angustias, exercitum abduxit, & domum reuersus est. Aestate autem insequenti conscribens exercitum quam potuit maximum, bello petere Aegyptum statuit. Postea iniuncto consilio, transuersis itineribus peragens cursus quam maximos, omnem belli tempestatem in Scythas denuo uertit. Et quidem sua celeritate Scythas præueniens, Scythiam ingressus est: & dimicans cum ijs, qui ad angustias tutandas properabant, eos uertere terga coegit, neque ad flagitium militiæ ducitur. Ita habent mores. Scythæ namque maximam istam commoditatem habent, ut in fuga se conuertere possint, praeliumque cum hoste redintegrare, nihil interim periculi in fugam sustinentes. Deinde cum Scytharum regem infesto animo peteret, longius progressus est, & ad praelium suos instruebat. Scythæ eludentes Temiris consilium, nocturno itinere profecti sunt a castris eius stadijs circiter centum & uiginti. Horum uelut peragratoto die sequutus Temires, tandem eos assequutus est. Quemadmodum antea, sic & nunc noctu discedunt Scythæ. Itaque insequendi studio grauiter affligebatur Temiris exercitus. Hinc motus Temires, Scytharum regem ad praelium prouocat. Scythæ castra locantes eo die, qui sequebatur ordines explicant, aciemque contra Temirem dirigunt in turmas collecti. Temires & ipse suos in aciem educit: aciem mediam occupat ipse. In dextro cornu Chaidarem cum Massagetis ponit. In sinistro cornu filium suum Sarruchum curare iubet. Hinc additi sunt Persæ, Assyrii & Chatagii, quotquot militantem Temirem sequebatur. Cum iam utrinque satis instructi exercitus concurrissent, tandem uehementi praelio commissio, Scythæ nequaquam uictoria potiti sunt. Proinde quasi ui propulsaturi hostem, cooriantur in Temiris exercitum. Cum autem nec sic quidem cœpta succederent, fugam incipiunt, plurimis in eo praelio desideratis. Ceciderunt quoque non pauci Persæ. Postea cum praeliando nihil efficere contra Temiris exercitum, circumducere parant hostes, ut eos intra regionem cōcludant. Verum Temires cognitis Scytharum insidijs, sententiam mutauit, atque ex infesta regione copias ducere instituit, prioresque ad Tanaim peruenit. Postea in Iberiam Asiae delatus, iter per Colchidæ intēdit, transito fluuio Phasi: qui ex caucasio monte fluens, uadit in Euxinum pontum. Tandem cum attigisset Armeniam, maturato itinere Cheriā uenit. Exercitus quem armatum in Scythas mouit, grauiter afflictus est. Anno ab hinc tertio Scythæ ad arma conuolant, & ulturi temeritatem Temiris, impetum dederunt in regionem quæ supra Assyrios colitur. Temires rei acerbitate coactus, legatos misit qui peteret pacem. Promittebat rex Temires, si pax daretur, & in fœdus reciperetur, se affinitatem iungaturum cum rege Odice, & cum uniuersa Scytharū Agora. Fœdus ictū est, quo iubeantur esse amici hospitesque inter se. Cōpositis reb. in hunc modum Scythicis, Cœlosyriā subigere aggressus est. A dortus est Damasci, eamque urbē obsidione arctauit. Admouens deinde muro machinas bellicas, capiti

ui fœdē

A ui forè diripuit, cum fuisset urbs maxima & felicissima opibus. Hinc abduxit octo millia camelorum. Raptis opib. plurimis ex ea urbe, præda multa & diuiti oneratus, domum remcauit. legatos quoq; dimisit ad Sol danum regem Memphis, cum huiusmodi mandatis: Regem Temirè postulare ut sibi tradat Cœlosyriam. Quod si fecerit, bellum pace se mutaturū. Ut ista legatio irrita fuit, armata manu cæpit et diripuit Damascum, urbem opib. uigentem. Tandem discessit ea de causa quã infra trademus. Rex Memphiticus regionis imperat amplissimæ, ab Arabibus incipiēs Cœlosyriam, Palæstinam, nec tamen uniuersam, & Aegyptum suo imperio moderatur. Ascendit autem hoc insigne decus Memphitici regni tali ex causa. Quotusquisque de mancipiorum grege in ista regione uirtuti adheret, à rege in militum ordinē transfertur. Hi deinde regis satellites habentur numero bis mille: & Mamaluki des nominantur. Ex illorum numero quotquot peregrini sunt, ad regis opificia perficienda ordinantur. Hi paulatim etiam ad magistratus dignitatē ascendentes, meliorem tandem assequuntur fortunam: & à rege in maximo honore habiti, præficiuntur ijs qui Melicamaridæ nuncupantur, ex quorum regione illico perueniunt ad regionem regis, & ad Memphiticum regnū, & ad imperium Aegypti Asiæq; nec non ad alios magistratus, qui sub isto rege sunt. Melicamiræ sunt principes uiri, qui à rege creati præficiuntur insigniorib. oppidis. Vrbs Memphis magnitudine hominūq; multitudine totius orbis urbes facili exuperat. Urbis huius ambitus amplectitur septingenta stadia. Nec noui urbem quæ melioribus gubernetur legibus. Quinquaginta myriades pulcherrimarum domorum habet. Urbem mediam interfecat Nilus fluuius, aquam optimam & saluberrimam ministrans, ex monte Argyro scaturiens. Vniuersam Aegypti regionē pulcherrimè rigat fossis, quæ singulis locis sunt, admissus. Hinc terra ea ubiq; comodissime humectari potest. Religionem istam tenent Monothelitæ & Iacobitæ, gentes haud exiguæ. Religionem quidem Iesu filij Dei se tenere dicūt, at plurimū ipsi inter sese dissentiunt. Nec cōsensum præstāt in religionis negotio uel Grecis, uel Romanis. Plurimi Armeni in regione ista etiā Monothelitæ & Iacobitæ, necnō plurimi Manichæi habitant. Extendit autē Memphitici regis regio à Libya usq; ad Chalepiā urbem Asiæ. Plurimæ in Asia & Aphrica. Europaq; gētes uenerantur istum regem ut sacerdotem in ijs quæ ad religionem, et Mechmetis legem spectant. plurimi namq; isibic hærent, qui operam dant Mechmetis legibus discēdis. Etiā ab antiquis sacerdos habitus est, ut qui eius gētis literis Mechmetis leges acutissime explanare posset. Sepulchrū Iesu sub potestate istius regis in Palæstina sitū est, unde plurimū lucri ei accedit. Custodię huius sepulchri uiri de familia regis illustrissimi destinantur. Exiēdit se Aegyptus ab Alexandriæ Tyro usq; in Iturcā regionem stadijs maxime ss. Nilus autē fluuius Aegypti exhauritur in mare uersus Boream uentū, iuxta Alexandriā Aegypti. Hinc incipit Palæstina, tendēs usq; ad Cœlosyriam. In hac regione Iesu celebratur sepulchrū sitū in urbe Hierusalem, quæ deuastata est, cū maritimis regionibus. Cœlosyria pandit in Arabiā usq; ad mare rubrū uersus Orientē iter facienti. Transiunt id mare excipit arenæ uasitas, quæ superanda est perentib. sepulchrū Mechmetis. Hac est regio Memphitici regis, cui addit et Phœnicia. Est huic regi quoq; in mari maxima potētia. Samus ei suppetat naues et triremes. Cyprū subegit. Naues mittens cū militibus aduersus Rodū & Cyprū urbem obsidione afflixit. Actis autem prædis ex insula plurimis, aliquot diebus oppugnationi intentus fuit: quæ cum parū succederet, abducto exercitu domū reuersus est. Cyprum quidem suo imperio adiunxit, capto eius rege: et ex eo tempore Cyprus Memphitico regi tributū soluit. Etiam

riam iam olim istam insulam huic regi paruisse, arbitror. Verum Galli utresque cesserunt ad Iesu Dei sepulchrum, insulam eam in seruitutem redactam cepere, classem parantes magnam, viresque haud continendas. Eo modo & Veneti Amariam urbem opulentam occupantes, diu eam tenuere ut portum ad Aegyptiacas merces commodissimum. Hinc successione longa reges Gallorum isti insulae praefuerunt. Etiam Arabes huius insulae partem tenent, necnon Phamagustam urbem opibus florentem. Et sane Memphitico & Aegyptiaco regi bellum est aduersus Arabes, & Afros, propter regionis limites usque

* Omissa ali
quid est in
Graeco e-
xemplari.

dissidentes, & inter caetera etiam manus conferentes. Et quidem, * Chalepia urbs eius in Asia magna, & diues opum, merces praebens Asiae & Arabiae. Equos ista regio producit perquam generosos. Etiam Aegyptus, necnon ea regio quae uersus Libyam excurrit, gignit equos generosos, & camelos. Chalepiam urbem suo dominio adiecit Temires, cum arma inferret Damascus: & subacta Caesofyriae non modica regione, discessit huiusmodi causa motus. Nam Chatagiae rex, unus de numero nouem ducum, etiam Indiae imperabat. Hic Araxem traiecit, Temirisque regionem uastans, mancipijs captis plurimis, domum rediit. Fama est, eum in armis habuisse circiter quadraginta & centum myriades hominum. Temires autem regione excedens, & muro loca Chatagiorum regioni finitima firmans, quam celeriter in eum hostem insequutus est: nec eum uel in Persarum, uel in Candiorum regno indipiscit uoluit. Hinc legatione missa, bellum pace mutatum est, cum in animo agitare, Paiaziti Amuratis filio arma inferre hostilia. Pax autem hac conditione composita est, ut tributum magni quotannis penderet pro Massagetarum regione, quam armis subegerat. Bellum hoc ut intercedente fore daretur fuit sopitum, accidit ut causam ducum inferioris Asiae susceperet. Venerant enim numero circiter centum, et Melitinem urbem Paiazitis obsidione circumdederant. Comparato itaque quam potuit exercitu maximo, hostili animo profectus est contra Sebastiam, Cappadociae urbem opibus uigentem: quae quondam, ut apparet, regis Turcorum sedes regia extitit. Ex hac enim antea prodeuntes Turci, subire regionem Asiae non modicam usque ad Hellespontum: etiam magna manu aduenientes, incursionem fecere in regionem quae ex aduerso Byzantij sita conspicitur. Temires itaque ut aduenit, urbem exercitibus circumdedit. Paiazites forte tumebatur, quia expeditionem susceperat contra Lebadiam Boeotiae, & contra Peloponnesum, Thessaliamque. Reliquit tamen Sebastiae Orotobulem filium cum exercitu. Quae omnia cum in eum modum disposuisset, ipse contra Peloponnesum copias duxit. At ut accepit, Sebastiam a Temire oppugnari, mutato consilio reuersus est: nec potuit irrupere in Peloponnesum. Cum maturaret iter in Asiam, audiuit Sebastiam esse captam. Temireque mancipijs collectis plurimis, absse Cheriam. Ut enim Temires impetum in murum dedit diebus aliquot, oppidani uim hostilem fortiter propulsarunt. Cum autem haberet octo millia fossorum in castris, ijs negocium dedit, ut cuniculos agerent subterraneos, per quos ubique possent emergere in urbem. Et quidem oppidani senserant id parari. Proinde & ipsi fodiendo hostibus occurrebant: uerum pellebantur. Amplius enim efficiebat Temires, ut qui fossorum numero excelleret. Muri cum iam undique essent suffossi, hostesque starent in aggere excelso & ligneo, ignem iniecerunt, murique sua sponte corruerunt. Deinde per loca ruinis patentia irruentes Temiris milites in urbem, eam in hunc modum occuparunt. Oppidanos, sic imperante Temire, capta iam urbe, illico occiderunt. Liberos & mulieres eius urbis, in unum loco cum agens, immisso equitatu omnes trucidauit. Urbis istius adeo miserabilis clades fuit, ut nec uir, nec mulier, neque etiam puer aliquis potuerit exitium

tubere

A subterfugere. Homines in ista urbe fuerunt plurimi, adeo ut penè superarent numero duodecim myriades hominum. Preterea reperta magna leproforum multitudine, omnes interfici curauit. Hos enim ubicunque adeptus foret, in columnas abire haud sinebat: nequaquam has esse dicnes, ut hi superstitēs sint, reliquosque homines inficiant, ipsi plerunque miserimè uiuentes. Fama exijt, excidium urbis istius miserrimum, superasse calamitates omnes, quæ in ulla unquam redundarunt urbes. Orthobulè Paiazitis filium cum uiuus in manus uenisset, aliquot diebus secum circumduxit: postea cuidam negotium dedit, ut eum interficeret. Paiazitem, ut urbis excidium miserabile, filijque interitum accepit, calamitas luctusque apprehendit maximus. Transiens enim in Asiam, ut uidit pastorem quendam tibia canentem, fertur dixisse, moerorem suū indicans quā acerbus esset: Cane cantilenā, cuius argumentum sit. Neque Sebastia amittas, nec etiam filiū Orthobulem. Erat enim Orthobules æqualiū suorū optimus, etiam belli dux haud contemnendus. Quapropter non ab re relictus est à patre in Asia, ut regnū administraret eo modo, quo sibi putaret cōmodissimè habere. Expeditio Temiris contra Sebastia hunc finem fortita est. Nec multo post legatio missa est ad Paiazitē Lalapa, quæ iussit ut ducibus restitueret regionem. Daret tantū butyri quantū ferunt duo milia camelorum. His adderet duo milia tētoriorum, cuiusmodi in usu habent pastores per Asiam. Postulabatur quoque, ut per uniuersum Paiazitis regnū Temires pronuntiaretur rex. Volebat quoque, ut Paiazites in suam regionem Temiris numisma reciperet, & suum irritum faceret. Postremo imperabatur, ut unus de numero filiorum Paiazitis militaret in Ianuis Temiris. Quod si Paiazites hæc faceret, fore eum amicū & necessarium regis Temiris: sin autem has petitiones auerfaretur, sciret Temirem ipsum pro hoste habiturum. His auditis, ferunt Paiazitem ira commotum, illud responsum dedisse, quod suprà declarauimus, uidelicet: Ne si ueniat, quemadmodum minitatur, precor uxorem suam ter repudiatam recipiat. Quod quidem dictum magnam infamiam importat ei in quem dicitur. Cum igitur cum tali responso legatos dimisisset, Temires expeditionem suam, quam animo uersabat, non amplius differt contra Paiazitem. Sed confestim contractis copijs quā potuit plurimis, Scytharum et Tzachaidarum, qui præstō erant, delectū habito, conscripsit exercitū qui complectebatur octuaginta myriades hominum: & profectus est contra Paiazitem, per Phrygiā Lydiāque iter faciens. Paiazites ut hosti obuiam procederet instructus, comparauit & ipse quā potuit exercitū maximū, assumptis etiam Tryballis satellitib. suis, qui numero erant quasi decē mille. In his spem maximā habebat Paiazites, ut qui fortitudinis essent semper memores quocūque uenissent. Quos cohortabatur, dicens: Alexander Philippi Macedones * habēs transgressus est in Asiā, crimini dans Da-
rio Xerxis in Græcos expeditionem, pauca suorū manu pergens in hostē, Dariū deuicit, & Asiā subegit, peruenitque usque ad † Phain Asiæ. In spem erigor & ipse, me faciliē nostro exercitu destructurum Temiris regnū, & deinde accessurū ad Indos usque. Assumens itaque Europæū Asianūque exercitū, qui complectebatur quasi duodecim myriades hominum, rectā iter instituit aduersus Temirē, cupiens eum præuerrere, & in ipsius regione castra locare iuxta Euphratē, animo agitans ibi dimicare cum Temire. Temires quidem, exercitū per Phrygiā ductabat: at Paiazites citato agmine ferebatur per Cappadociā, præoccupare uolens Euphratem per Armeniam. Vt autem, cum foret in Armenia, accepit Temirē iam in suam accessisse regionem, iter per Phrygiā facientem, mutato consilio rectā in Phrygiā contendit: ubi obuiam progredi Temirem intellexerat. Cum autem acceleraret iter, accidit ut exercitus longo itinere grauiter uexatus, Paiaziti indignaretur, quod
ipforum

* Summi
non habet
exemplar
Græcum.
† Alij legūt
Euphratē.

ipforum opera, etiam sua audacia, cum nulla necessitas moneret, abuteretur. A
 Præterea contigit, ut exercitus affligeretur maxima frumenti & hordæ inop
 pia, propter Prusiam. Hinc equitatus grauiter periclitabatur. Exercitus tem
 istam iniquo animo ferebat, & iam detrectabat militiam. Seueriter enim inters
 dictum erat, ne quis manus admoliretur frumento: addēs, se acerbius vindica
 turum eum, qui fraudem huic suo edicto fecisset. Fama est, cum castrametatus
 esset in Cappadocia, uenti turbinem uiolentissimum incubuisse exercitui, as
 deo ut tentoria disiecta, & in sublime tracta destrueret planissime. quod quis
 dem exercitus pro omine parum fausto accepit. Postea cum in Phrygiam
 mouens castra communiuisset, tentorium suum in tres pueros, qui ibi aderāt,
 sua sponte ceciderat, siue quod terra nequiuert sustinere retinacula, siue alia
 est causa in quam casus ille reduci poterit. Quidam Græci & Tryballi qui
 præstō erant, omen id esse dicebant, ne ascenderet in Phrygiam. Ferunt tamen
 priusquam transiret in Asiam, Aliem Charatinis filium, uirum eorū qui cum
 Paiazite erant prudētia primariū, consuluisse, ne exercitum contra Temirem
 duceret: uerū anniteretur ut ista cōtrouersia quā tutilissimis rationib. dissol
 ueretur & componeretur. Se legatū fore in hac re promittebat, & iuxta animi
 ipsius sententiam Temirem reconciliaturum. Paiazites respōdit: Nunquam
 tantum felicitatis conscendissem fastigium, nec etiam tot duces imperium
 accipere coegissem, si tuæ prudentiæ me commissem. Impetu uehementi,
 meaq. generositate ductus, tanta opera designaui. Præterea quidam reges for
 tunam & audaciam sequuti, neglecta prudentia, eximia fecere opera: cum res
 liqui interim, qui in omnibus prætulerunt prudentiam, turpissime perierint.
 Cum in Armenia foret, animus erat uniuerſis copijs in aciem eductis, summa
 ui certare cum hoste. Adhibitis igitur in consilium optimatibus, ut prælium
 faciendum esset, deliberabat. Cum essent quorum sententiæ in utramq. partem
 inclinarent, fama est Praimē Alcis filium, qui plurimum pollebat apud Paia
 zitem, sic loquutum esse: O rex, contra uiros adorna prælium, qui peritia res
 rum bellicarum feruntur esse primi ab ijs qui eorum animos et uirtutem sunt
 experti. Cum his ego quoque sepius in colloquium ueni, audiuiq. uirtutem
 eorum miris modis celebrari. Præterea annunciat, Temiris copias multis
 modis numero superare nostras. Itaq. ut modo utrorumq. intellexi sententiās,
 si & meum dandum est consilium, consulero, nostro exercitui fidens, intru
 re in castra Temiris. Veruntamen & si præliale am iecerimus, præliumq. nos
 uictores declarauerit, nescio si quæ inde nobis sit futura utilitas. Sed si hostiū
 regionem fuerimus ingressi, ibiq. prælij fortunam fuerimus experti, commo
 da plurima feremus, pugnaturi uidelicet pro regno & potentia Temiris ac
 quirendis. Nunc autem si summā rei cēctamini cōmiserimus, ea nequaquam
 euenient. Sin autem, absit omen, in contrarium res ceciderit, uide quæ da
 mna passurus sis, amittens potentiam tantam, regnumq. tantum. Apparet igitur,
 quod tu & ille non ex æquo pugnetis. Arbitror autem nec Temirem, si
 modo sapit, cum uniuerso exercitu prælium initurum: uerū copias suas dis
 tribuet in turmas magnas, & multas, & in hunc modum nos tentabit. Et si re
 sistentes fortiter turmam unam uicerimus, alteram & recentem nobis oppo
 net tamdiu, donec laborantes deficiamus, illis strenue pugnantibus. Haud e
 nim sic Temiris copię sunt comparatę, ut, ubi ad prælium uentum fuerit, sta
 tim in fugam abeant: uerū etiam in fuga nobis meliores sunt, & facilius in
 unum colliguntur dispersi, magna uirtutis edentes opera. Censeo itaq. non
 obuiam eundum esse Temiris exercitui: uerū melius & utilius mihi uis
 detur, ut eum subsequamur, per montes quā proximē semper instantes, es
 iusq. exercitum lædentes, ubicunq. occasio se dederit. Hinc apparebit a pos
 pulationibus eum cohibitum iri, dum nos ei usque incubuerimus, nullibi
 submo

A submoti longius. Nec etiam satis frumenti acquirere poterit, proinde cōmatus sufficiens decreit. Vbi autem in hostilem uenerimus regionem, sequuti Temiris exercitum, ibi demum manus conferemus cum hoste cupiēte redire domum. Hec cum peregisset Praimes, reliqui duces pedibus in hāc sententiam ibant. At Paiazites talem exorsus est orationem: Multitudo hostibus exercitus, quantum intelligo, uobis terrorem infert. Verum & uos nostis, multitudine in conditam nihil sani uel momenti habere, si uirtus ei opponatur. Scitis Xerxem Darij filium, regem Persarū, copias quātas in Europam transtiens, secum adduxerit, & propemodū peremptus abierit, nisi Mardinus periculum subisset, indicasset ei mortem imminere, nisi confestim rediret Susa. Etiam haud uos fugit, ut Alexander deuictō regi Dariō regnū ademerit, ipsumq; interfecerit. Plurimos audiuisse reor, paucam Turcorum manum sepe strenuē rem gessisse, magnāq; fortitudinis opera patrasse. Et nos frequenter in Europa praeliantes, Gallos & Pannonēs, gentes earum, quas orbis habet, generosissimas in fugam coniecimus. Quapropter ne nos contempseris, & ne peiores contemptioresq;, quantum ad fortitudinem attinet, nos Scythiis & Tzacharais ostenderis: qui nunquā gladijs rem gerunt, sed sagittas & iacula emittentes, nunquam libenti animo ad pugnam accedunt. Vt dicendi finem fecit rex, unus de numero nouem ducum huiusmodi sermonem habuit: Quoniam igitur, o rex, certum est, & animo tuo iam fixum, ut in hostem pergamus, agē thesauros tuos reclude, & dispartire eos per exercitum laborantem. Vt cūq; inde belli ceciderit alea, si in eum modum thesauros militibus distribuēris, nobis hi lucro erunt. Si uictoriæ casum inuenerimus, immensa bonorum aderit copia. Si Persa uicerit, non poenitebit, quemadmodum consulo, cum thesauris egisse. Paiaziti tamen persuadere nequiuit. Hinc fertur dux dixisse: Ergo Temiris signum Paiazitis numisma tenet. Quare per motus, non audeo id distribuere per milites. Hæc quidem hætenus deliberabat Paiazites. Postea proficiscens, cum nihil perficeret, peruenit Vncrā Phrygiæ urbem. Ibi cum exercitu erat, et Temires bellum promouens contra Myliam, animo agitans bello petere Prusam, regiā Paiazitis sedem. Cum autem tem appropinquasset Temiris exercitui, etiam ipse castra posuit, spacio inter utrorumq; castra relicto stadiorum quindecim. Fama est, Temirem, ut accepit in propinquo esse cum exercitu Paiazitem, uiri audaciam admodum esse miratū, uidelicet q; tanta celeritate ex Armenia uenisset, & iam ex aperto secum bellum gereret. Cōsenso igitur equo, profectus est, et quā proxime potuit, ad Paiazitis castra accessit. Vt autem custodias & uigilias, necnō situm castrorum est speculatus, cum risu fertur dixisse. Dignus profectio uir ille est, ut tursibini conferatur, † non propter suam uirtutem, uerū magis propter insigne audaciam. Attamē præclare secum actum esse putabit, si poterit incolu mis effugere. Genio suo parū dextro instigatur, adeo planissimē insanit uir illos, nec rationis amplius compos est infelix. His dictis ut finem statuit, celeriter in castra sua reuersus est. Postero die cum delecta manu militum numero circiter * misit Sachruchum filium contra Paiazitem. Qui, ut accepit auersum se properare hostem, aciem instruit in colle quodam quasi pugnæ copiam facturus. Sinistrum cornu tenebat Dux ab Oriente. Dextrum regebat Dux Europæ. in medio autem curabat Paiazites cum peregrinis & satellitibus suis. Sachruchus habēs Tzacharidas & Persarum optimates, peragebat agmine composito contra Paiazitem: nec tamen eos circumuenire staret, concedens ipsis a beundis, si uellent, locum: ne scilicet circumuenti ab omni parte ex desperatione, quasi inclusi, animos sumerent, & acrius pro salute deinde certantes uictoriam inuenirent, primò agressus est Europæ exercitum. Vt autem pugna ad multum diei est extracta, neq; quietem a pugnando

c

Paiazitis

† Dicitur enim est Paiazites Le laps.

* Numerus non est in exemplari Græco.

Paiazitis milites haberent, ibi Tryballi pristinae suae uirtutis memores, praeter alium ciebant magna cum fortitudine & gloria: impetumque dantes in Tzacharidas, hastas infregerunt, magna cum uehementia praelio incumbentes. Paiazites ut conspicatus est Europaeum exercitum longius a se euectum cupidine pugnae, illico ducem Europaei exercitus reuocat, timens, ne si eius exercitus esset longius a monte submotus, ipse ab hostibus circumduceretur, et in periculum uitae ueniret. Iubebat igitur eum regredi in eum locum, ubi ab initio collocatus erat. At dux primo nequaquam dicto audiens fuit, ueniens rem quae parabatur. Deinde cum rex uiolentius saeuiret, nec conuictus abstinere, paruit, aciesque reuocata est. Ibi tum Tzacharidas acriter instantes occidebant Turcos plurimos, donec terga darent. Qui cum fugerent persequens tribus hostibus, etiam exercitus Asianus haud stetit, uerum continuo fugam arripuit. Paiazites, uidens in quo statu res suae essent, conscendit equum, totisque uiribus fugit. Temires, cum prius praekonium dimisisset per castra, ne quem de Paiazitis exercitu caperent, & ad mancipiorum conditionem miseram deducerent, curauit ut spoliatis abire liceret. Non enim fas esse dicebat, ut gentiles suos ad mancipiorum formam redigerent. At Paiazites contrarium, antequam praelium iniretur, per castra uoce praconis nunciari iusserat, nempe ut quemcunque de Temiris militibus fuerint nacti, eum illis coobtruncarent. Sachruchus igitur ut in fugam uerterat hostem, iam Temiris copiae, quae in castris expectant, iunctae pugnantibus impetu ferebantur, uolentes praeuertere Paiazitis exercitum. Conuersi itaque ad populationes, maximam uastitatem fecere in Ionia & Hellesponto. Vici occupati sunt plurimi: oppidula in desolationem migrarunt plurima, ubique equibus Temiris in Paiazitis regione grassantibus. Interim autem haec accidere Paiaziti fugienti. Cum fugeret periculis cursum, fugientem insequerentur Tzacharidas affectantes eum capere. Iam multum itineris fugiendo consecerat, ut qui uelocissima ueheretur equa. Postea cum forte uenisset ad flumen, es qua intoleranda siti stimulata, bibere cupiebat. Paiazites autem chiragra & podagra grauissime laborabat. Proinde equam a potandi cupidine inhibere haud poterat. Equa igitur ut bibit, parum dissoluta, non nihil de cursu peruenientia remisit, adeo ut milites Temiris Paiazite potirentur, captumque ad suum regem traherent. In hoc praelio captus est Moses: capii sunt reliqui perne omnes Paiazitis duces. Nec tamen quicquam periculi passi sunt, nisi quod uestibus sunt spoliati. Etenim Moses uidebatur reliquis praestantior robore: proinde eum circumductum secum in castris habuit, uictum ministrans. Paiazitis uxor in hostium manus uenit Prusae. Nam incursionem etiam in Prusam fecerunt, & gynaeceum inde rapuerunt. Eleazari filiam, Paiazitis uxorem, rapientes abduxerunt ad regem. Mulsu manes, Iesus, Mechmetes, & reliqui Paiazitis filii, in hostium potestatem uenere. Qui in Europa & Asia erant, ut poterant, saluabantur. Paiazitem, cum adductus esset in conspectum regis, sic Temires alloquutus est: O infelix, quid adeo malum tuum cogisti genium, ut nos bello laceres? An non audiuisti, quod meo exercitui miserorum filii resistunt? Paiazites respondens, inquit: Nequaquam ad tantam felicitatem uenissem, nisi tu mihi negocia fecisses, caetera quoque praeuocatus a gentibus Heroi nostro infestis. Verum, ait Temires, si non adeo sublatus tibi esset animi, nunquam ad istam praecipitatus esses miseriam. Sic namque solet numen plerumque fastuosos deprimere, & ad humilem fortunam deijcere. Deinde misit Temires Paiaziti accipitres, & canes, & reliquum huiusmodi apparatus, ut qui uenatori potius, nec imperatori in hostes ducenti comparandus esset. Aiunt Paiazitem habuisse septem milia uiroorum, qui accipitres curarent: praeterea aluisse canes sexies mille. Respondens itaque

itaque Temiri Paiazites, inquit: Verum, o Temires, quies Scythia & latro, latrocinandi quæ artem usque exerceas, satis scio parum tibi conuenire cum canum accipitrum quæ studio. Mihi uero, qui sum natus & educatus ab Amurate, filio Orchanis, qui ambo reges extitere, congruit canum & accipitrum studium. Rex Temires hoc responso grauius offensus, impositum mulo per castra agi iubet, propinans cum militibus deridendum. Vt autem iam omnibus satis ridiculo fuit, reductum ad se interrogauit, an etiam sui generis & ista studia sint, quemadmodum accipitrum & canum. Deinde Paiazitem in uincula coniecit. Motis postea castris, iter in Ioniam & finitiam eius regionem intendit, in animo habens sibi hybernare. Vere appetente, in Europam profectionem parabat, quemadmodum supra docui, ut in eam transuectus, uniuersam in ditionem acciperet, usque ad Herculis columnas progrediens. Inde in Libyam iter auertere, & ex Libya in suam regionem redire in animum inducebat, uniuersa ista orbis continente imperio suo iuncta. Misit legatos ad Byzantij regem, petens liberum transitum, et naues triremesque, quibus copias suas transmittere posset. Etiam istam iniuriam Temires Paiaziti fecit. Vt enim Eleazari filia, Paiazitis uxor, quam præ cæteris ardentissimo amore complectebatur, & secum in castris semper habebat, captiua abducta est ad Temirem, fussa est in conspectu mariti sui uinum infundere. Hinc Paiazites ira accensus, in hæc uerba prorupit: Neque paterno, neque materno tuo genere digna facis. Cum enim natus sis ex parentibus idiotis, & inglorijs pauperibusque, haud tibi decorum est adeo turpiter insultare regum liberis, & uxoribus. Hoc modo etiam eos qui tibi natura sunt domini, probris oneras. Hæc dicens, ingentem risum mouebat Temiri, qui hoc minem pro ludibrio habebat, ut qui nihil sani nec diceret, nec saperet. Paiazitis duces cum in colloquium uenissent cum Temiris fossoribus, eos promissis accendebant, daturi immensam argenti uisum, si cuniculo acto in eam castrorum partem, ubi iunctus asseruabatur Paiazites, emerissent, eumque inde eripuissent. Fodientes itaque uersus castra & tentorium, ubi in uinculis erat Paiazites, tandemque prorepentes, uisi sunt à custodibus, & capti. Non enim intra tentorium, ubi Paiazites erat, sed extra ex cuniculo prodierunt, ubi uiri erant quibus Paiazitis custodia à Temire erat mandata. Ea igitur parte ex cuniculo fossores egressos & captos rex iussit obtruncari. Veniens autem Smynam, eam urbem rotis capit. Præterea arcem, in litore sitam, in qua erat Romanorum præsidium, suffodiens, penitus subuertit. Hanc ubi occupauit, etiam à reliquis ius belli non abstinuit: uerum accedens oppida, quæ sibi uidebatur aptissimum, aggrediebatur. Vt autem uer iam appetierat, * Rotis urbes capiebat Temires. Hæ erant circuli, & intra scalas habebant quibus ascendebatur in muros. Et quando in fossam dirigebantur, recipiebant uiros ducentos separatim positos, donec singuli rotas intrarent. Postea ueniebant in alteram, quæ ex aduerso erat, fossæ paratæ, & eo modo capiebant urbes. Deinde reliqui, qui erant in castris, urbem uallo cingebant, aggeresque fundebant, qui facile murum superarent: ex quibus deinde muro facile potiebatur. Præterea fossores habuit Temires circiter decem mille, qui suffossam murum sustentabant excelsis lignis, quæ deinde accendebant: quibus concrematæ, muri nemine impellente procidebant: per nudata inde muro loca milites ruebant in urbem. His tribus modis Temires in oppugnatione urbium utebatur. Verum iam illuxit, legati ueniunt, qui referebant Indorum regem cum magna manu aduenisse, urbemque Chæriam intolerandis malis affecisse. etiam ad thesauros regiones procedentem,

* Omisum
est aliquid
in exemplari
Græco.

tributo anni adempto, domum abiisse. Minæ quoque ferebātur, Indorum res Agem nolle amplius fœderatum esse Temiri. Hæc ut Temires intellexit, terror ingens iniectus est, ne, si redisset legatio ad regem Indorum, ipse exercitum armarct, regionem que hostiliter accedens occuparet, se interim exterminis occupato bellis. Simul etiam rerum humanarum conditio mentem tangebat, quæ nullo in loco satis firmas tutasque res consistere patitur. Deinde de grauius ferens, Indorum legatos adeo impudenter sibi contumeliam fecisse, citato agmine Cheriam properauit, Paiazitem et filium eius secum uerbens, cuius paruū respectum egit. Proinde in patriam fuga euasit regionem. Paiazitem autem tradunt præ nimia ægitudine ægrotantem, fato lunatum esse. Hunc uitæ exitum habuit Paiazites mirabilem tum impetum audaciam ostendens, quocunque peruenisset. Annis regnauit uigintiquinque, res præclarè in Asia Europa que gerens. Adeo autem præfactus & temerarius erat, ut neminem monentem sequeretur, sed sibi soli consideret, quando eundem erat in hostes. Expirauit in Ionia, cum eo in hyberna mouisset Temires. At Indorum rex, de quo nunc uerba facimus, unus est de numero nouem regum, & Tzachataæ rex appellatur. Constat eum fuisse de gregens uem illorum regum, qui per Massagetæ exercitum magnum contra Temirem misit. Qui transito Araxe, & pleraque regionis parte, quæ subiecta est Temiri, subacta, domum reuersus est. Suo imperio parent, Syena, India, & Chyprisa. Huius regio pater uita Taprobanem insulam, usque in Indicum mare, in quod deferuntur Ganges, Indus, Anythines, Hydaspes, Hydrastes, Hyphasis, flumini regionis istius maximi. Indiæ autem regio multa supereditat bona, magnamque fundit felicitatem, sed totius Indiæ imperium pernes hunc regem est, qui profectus ab ea regione quæ supra Gangem est, & à maritima Indiæ regione, necnon à Taprobane insula, uenit ad regem Achætagiæ, quæ intra Gangem & Indum est sita. Qua deinde suæ ditioni adiecta, urbem eius regionis regni sui sedem declarauit. Exinde unius imperio uniuersa gubernatur India. Rex iste, & qui Chatagiam regionem incolunt, Deos esse censent, quos colunt, Apollinem, Dianam, Lunonemque. Diuersa inter se utuntur lingua: haud enim omnibus eadem est. Si quidem in plurimas discreti gentes reguntur, abundante hominum numero tum in uicis, cum in urbibus. Victimas immolant equos Apollini, boues Lunoni, Dianæ pueros iam pubescentes. Hæc sacrificia frequentantur quotannis. Regio ista producit, ut fama est, frumentum, cuius altitudo excedit quindecim cubitos regio. eadem etiam hordeo altitudo est, similiter & panico. Arundineis autem nauibus uentes, flumen traieciunt. Fert regio illa, sic enim fama habet, arundinem tantæ magnitudinis, ut ex ea ædificentur naues, quæ capiunt medimnos Græcos quadraginta. At genus istud hominum, cum nobis parum sit cognitum, sit ut plurima quæ de illis feruntur, nullam apud nos fidem inueniant. Nam cum India à nobis quàm longissimè submoti habitentur, ignoratur quibus moribus, & qua uictus ratione Indi utantur. Hoc hominum genus cum robore plurimum præstaret antiquitus, Persarum & Assyriorum reges, qui Asiam imperio temperabant, coluisse fama tenet. Semiramis & Cyrus Cambyxis filius Araxem transeuntes, quodam magnam bellimolem eo uerterunt. Nam Semiramis, Assyriorum regina, arma contra Indorum regem maximo apparatu mouens, ubi flumen superauit, clade suorum maxima accepta, occubuit. Præterea Cyrus filius Cambyxis, Persarum rex, traiecto fluuio cum Massagetis confligit, in grauissimum præcipitatus est periculum, ibi peremptus a muliere Mæra Massagetarum regina. Temires, ut allatum est, quæ fecisset Regis Indorum legatio, maxima celeritate Cher

A Cheriam serecepit. Paiazites, ut supra dedimus, in itinere præ ægritudine naturæ debitum soluit. Moses, Paiazitis filius, dimissus à Temire, in patriam profectus est regionem. Rex Temires ut peruenit in suam regiam, quæ ad regni curam adtinebant, summa diligentia exequutus est. Deinde hostilissimo sumpto, bellum cum Indorum rege ex professo gerebat. Haud multo post pax inter utrumque conuenit. Temiri nati sunt filij, Sachruchus, Pafangures, & Abdulatiphes. Sachruchum filium natu maximum regno præfecit. Ipse autem amoris operam dans, totumque huic rei curiosus se mancipans, mortem tandem obiit. Atunt, Temirem libidine reliquos mortales longè superasse. Nam adollescentes in conspectu suo, mulieres constuprare iubebat, sic prouocans naturam, ut & ipse deinde coire posset. Quando autem relictis amoribus ad bellum protrudebatur, bello confecto ad solitam redibat libidinem, nullo modo quietiorem uitam sectatus. Etiam naturæ suæ uim facere non erubuit, luxuriosiore sequutus uictus rationem, quod magis rei ueneræ indulgere posset. Temire defuncto, Sachruchus uir cætera æquitatis studiosus, & plerunque cum finitimis fœdera iungens, tranquillitatis quæ amator regni gubernacula tenuit. Haud tamen multo post, excedente è uiculis Sachruchus, Pafangures, Temiris filius natu minimus, regno potitus est. Unde ei non admodum bene cum fratribus conuenit, uenim in inimicitia inter ipsos exarserunt. Vlies enim Caddusiorum regionem & Hyrcaniam retinens, inimicitias suscipiens aduersus fratrem Abdulatiphem, cum eo bellum gerebat. Pafangures adueniens, regionem ei adimebat, & ipsum captum in carcerem misit. Mortuo deinde Paiangure, ad regni modum ramentum euasit Tzokies. Cum hoc affinitatem iungens Mpampures, unus de numero nouem regum, & conuersus regnum occupauit. Oppressis enim & occupatis Semarchandæ rebus, contractis etiam Indorum auxilijs, bello perijt Tzokiæ Paianguris filium. Tzokies adducens Scythas, Assyriorumque regionem imperans, contra fratrem Paiangurem bellum mouit. In hoc bello uictor extitit, & Semarchandam in ditionem accepit. Nec multo post, in belli societatem adhibito uno de numero nouem regum, & regia sede in Breze Assyriorum urbe opulenta constituta, bello lacessèbat Leucariæ Ducem: etiam Samachiam urbem, Carailucis regiam, oppugnabat. Tabreze autem fertur urbs esse magna, & opibus florentissima, etiam omnes Asiæ urbes, extra Semarchandam, opum accessu, & reliqua felicitate antecedere noscitur. Vermiculos alit ea regio ex quibus sericum producit pulcherrimum, quod longè præstat ei serico quod Samachia suppeditat. Fert quoque Crinizin isto nomine uermiculum, qui purpureum colorem admirationis ne dignum tribuit uestibus, ex filis autem ex serico contextis. Abundat autem regio Persis, quos Atzamios uocant. Quotquot enim Atzamiorum Persarum lingua uuntur, omnes hi Persæ sunt, & Persarum linguam in us habent. Incolunt Tabrezem, Cagrinum, & Nigetiæ, urbes opulentas, in Assyriorum & Medorum regione sitas. Samachia autem, cuius situs est uersus Armeniam, urbs perhibetur opulenta & populosa. Ex filia Tzokijs, quæ matrimonio iuncta fuit Caraisuphi, natus est Thanifas Tzokijs nepos, & Caraisuphis filius. Is Pagdaiam Babylonem rexit, & Assyriorum regionem iure belli possidens, Tabrezen suo imperio addidit. Arma idem Mpampuris filio intulit, profectus contra Artzinganum urbem: eam oppugnatione cepit. Armeniam, quæ iacet intra Euphratem, in suam ditionem redegit. Hinc Tzokijs filio profecto à Semarchanda, Babylonem oppugnabat. Ipsum adeuntem prælio uicit. Exinde Babylonem capiens, & contra Tabrezem exercitum ducens, cum illo bellum gessit. Chasanes quidem Longus Scenderis, qui Artzingam in tenebat, nepos existens, & ex familia

Carailucis, regnum Armeniæ adeptus erat, adiutus ab Carailucis filiis, qui una cum illo eo profecti erant. Hi cum à rege Tzanisla Carailuphis filio, Samachia grauiissima obsidione premerentur, resque eorum admodum lubricæ essent, precibus aggressi sunt Mpainpurem, ut irrueret in Mediæ regionem. Qui facile, quod petuere, impetrarunt. Nam in Mediam irrupit. Qui rumor ut perlatus est ad Tzanisam, obsidione urbem, abscedens, soluit, iterque flexit aduersus Mpainpurem, partim quidem regionem eius in ditionem accipiens, partim uero uastans Mendefios, Aedines, Sarchanes, & Allontes Paizitis regionem occuparunt, iussu Temiris, & in suam singuli redibant regionem. Chafanes cernens sibi potentiam esse maximam, Armeniam & Tzanidas, subegit, & pacem, intercedente affinitate, cum Colchidis rege fecit.

LIBER QVARTVS

IOST TEMIRIS in Cheriā profectiōnem, Iesus filiorum Palazitis natu maximus, conciliatis sibi proceribus regni, qui in patris Ianuis meruerant, accitis etiam quot quot potuit peregrinis, regnum occupauit. Nam Palazitis nati sum filij, Iesus, Mulsumanes, Moses, Mechemetes, Iesus minor, & Mustaphas. Iesus igitur ubi primū in Asiam uenerat, post Temiris discessum in Cheriā duccens secum peregrinorum cohortes, & optimos quosque, qui Temiris euaserāt manus, Prusiam regni sedem inuasit, et eam obtinuit. Asia uniuersam, quæ in potestatem uenerat, magistratus munij firmavit: & in Europam transgressus, breui cum Græcorū regno, etiam Europæ imperium nactus est. Europæ ducē dedit, qui sibi ad eam rem uidebat aptissimus. Mulsumanes cum exercitu egressus Byzantio, bellū indicit Iesu. Cum autem Mulsumanes bellicarū rerum peritissimus longē habereur, & ad ipsū aduolarent ex Europa optimi quique peregrini, qui ibi sedes habebant, proficiscebatur, per Europam uniuersam peragrans, et in ditionem accipiens, Iesu absente, & moras in Asia neciente. His ita gestis, transuectus in Asiam, munitus exercitu quem in Europa conscripserat, hostili animo pergit contra fratrem suum Iesum, sub idem tempus in Cappadocia agentem. Quia Sinopij principes auxilia bātur ei, & reliqui principum socij subsidio ueniebant. Collatis autem eo loci signis, pugnans cum fratre, & eum in fugā conijciens, maximā exercitus partem in prælio strauit. Iesus uique in manus uenit. Quem, cum regno præfuisset annis quatuor, trucidauit. Is igitur à Mulsumane peremptus, in hunc modum mortem obiit. Ut primū Mulsumanes regnare cœpit, Moses qui dimissus erat à rege Temire, mars aduehebatur ad patriam regionem. A dueniens autē ad Homiris filios, Mulsumanis hostes, quia socia arma contulerant cum Iesu, accedens quoque Sinopem & Castmonem, & hinc in Dactam, transmissio Euxino pōto, perueniens, ad colloquiū cum Myrxa Daciæ præfecto uenit. Inter cætera talis erat Mosis petitio: Si eius auxilio adiutus rex crearetur, sedaturū ei reddidit magnos in Europa, & assignaturum regionem non modicā. Erat enim Græcorū hostis. Præterea Byzantiū filium Myrxæ suscepit, promiseruntque se huic & Mulsumani regnum tradituros. Myrxas quidem Mosen benignē lubentique animo excipiebat, ei que uictum & necessaria promptissime suppeditabat: eidē quoque exercitū dedit. Cū autē undique ad hunc cōfluere ex Europa quotquot infensi erant Mulsumani (aberat enim in Asia agens) quia nō satis dignē ab ipso tractarentur, expeditionem sumpsit cōtra fratrem, assumptis quot quot cōuenerant. Habuit & Dacorū exercitū magnū, cum prius Tainū eorū ducem sibi cōciliasset. His copijs instructus, Europā subegit, et Adrianopolim,

A lim, quæ regni sedes est, pfectus, ibi rex declaratus est. Huic animus erat etiã
 contra fratrem in Asiam exercitus mouere. Mulsumanes haud interim socore
 dię obnoxius erat, uerum festinabat & ipse, ut fratrem præueniret, traiciendo
 copias in Asiam. Hoc unum uidebatur utriq; consultiſſimũ, quasi alterius es-
 set uictor, qui prior in alterius regionem uenisset, et præliũ cõmississet, nec ex-
 pectaret donec frater accederet. Traiciens itaq; Byzantiũ uenit. Cum autem
 ei familiaritas intercessisset cum rege, qui ea tempeſtate Byzantium tenebat,
 uxorem ducit regis neptem Ioanñ Tuntoria filiã, cum antea matrimonium
 cõtraxisset cum nepte regis Græcorũ Mulsumanes, Paiazitis filius: Tranſe-
 gressus aut Byzantium, bellũ fratri inferebat. Moses ubi accepit a rege Græ-
 corũ, Mulsumanem Byzantium aduenisse, continuo accessit, quem ut ibi de-
 prehendit, exire Byzantiũ, & in Europa uersari non permisit. Mulsumanes
 copias quã potuit maximas traduxit ex Asia in Byzantiõrũ regionem: eas
 strisq; positis, fratrem accedentem expectauit. Deinde cum acies utriq; in-
 structæ stetit, præliũ atrox exoritur. Moses habebat Dacos, Tryballos, et
 Stepanum, Eleazari filium. His in acie iungebantur Turci, qui ex Europa ue-
 nerant. Legationem militi ad Stepanum Byzantius rex, suadens ut instructa
 acie erat ad regem meliorem & æquiores Mosẽ. Moses enim cætera mole-
 stus & intolerandus socijs, & in iram præceps erat. Stepanus exercitu in ordi-
 nes explicato, ut pactus erat cum Græcorũ rege, & Mulsumane, turpiter trãſ-
 fugit Byzantium. Moses cum occiperet præliũ aduersus fratrem, Asianum
 exercitum in fugam compulſit, fugientemq; persequutus est. Mulsumanes se
 uictum simulans, retrò ferebat gradum, Byzantiũ festinans. Cum autem ue-
 nisset ad urbem, consiliũ cepit multo generosissimum. Nam habens secum
 uiros circiter quingentos, concurrentibus etiam alijs quibuldam, urbis fossam
 ingressus est. Fratre autem occupato persecutione & cæde hostium, in eius ca-
 stra irrucere statuit. Quod & fecit: castrisq; potitus est. Eos qui prælio non in-
 terfuerat, aut fuga in castra se receperant, occidit omnes. Deinde cum a perse-
 quutione hostiumq; cæde reuersus Moses procederet ad castra, cognouit ea
 capta esse. Illic igitur fuga sibi cõsuluit, exercitumq; deseruit. Alius aut aliõ,
 ubi se tutissimum fore iudicabat, sedulo diffugiebat. Quicquid cõtinuò ad ipsum
 properabãt Mulsumanẽ, eumq; ut regẽ adorabant: & quocunq; pergeret, se-
 quebant. In hũc modũ se res Mulsumanis habebãt, circa Epiros cũ fortissimẽ
 omniũ, quos sciam, aduersus fratrem fusi dimicasset. Profectus hinc Adria-
 nopolim regni sedem, regnũ, imperiũq; ordinauit, qua tutissimũ & firmissi-
 mum sibi fore cõfidebat. Moses uenit in regionem Iſtro adiacentem, & con-
 uersatus cum Myrdano Dacię rectore, cũ quo antea interuenerat familiaritas,
 moratus est iuxta Aemũ, alium ex alio sub inde locũ mutans. Mulsumanes
 se ignauia & ebrietati cõrumpendũ dabat. Proinde res fortiter gesta usq; mi-
 nuebant. Duces quoq; ei indignabant, ut qui nihil sanĩ, nec sibi, nec alijs con-
 suleret. Nec admodũ ei curæ erat, quò Turcorũ exercitus paulatim ad fratrem
 dilaberet. Vbi primũ regni gubernacula accepit, Græcis Thermam, Zetus
 nim, et uniuersam Asię maritimã regionem restituit. Spem de se præbebat, ut
 qui paratus esset ijs donare quæcunq; uoluissent, quasi id præſtare iam posset.
 Legati Græcorũ ad eum mittebant, consulentes, ne se totum luxuria & uo-
 luptati dedat, quasi iam sit planè securus, & in portu nauiget, quasi nihil peric-
 culi amplius, quantum ad regnum attinet, à fratre sit metuendum. At surdo,
 narrabant fabulam. Matutinum & uespertinum tempus iungebat potando,
 præbens optimatibus suis. Reuolurus in somnũ, ubi primum erat expe-
 rectus, solitam potandi cõsuetudinẽ iterabat. Fertur quodam tempore cum
 pbiã manibus teneret, et ceruus in ijs castra penetrasset, in ijs obambulet, tu-
 multuantibus militibus propter cerui in castra aduentum, interrogationem

† Quasi le-
 gat, Euro-
 panti

fecisse, Num phialam in cornibus gesser: quod si est, hac redimam. Quam-
do ebrietati & crapulæ non operam dabat Mulsumanes, erat quidem bene-
gnus et æquus, corpore firmus, pugnandi quæ in hostes impetu nulli postpos-
nendus. Moses uice uersa iræ imperare nequibat. Verum præceps in eam re-
gebatur: quicquid ea dictasset, facere non cunctans. Qui igitur cum parasser co-
pias haud contemnendas, descendit in campum, prælio aggressurus Mulsumanem.
Chafanes peregrinorum dux, & Brenezes qui præerat Europæis equitibus, con-
tinuò descuerunt ad Mosē transfugientes. Mulsumanes ut cognouit peregrini-
nos defecisse, & confugisse ad hostilem exercitum, rectā Byzantiū fugiens con-
tendit: animo agitans, Græcis Byzantiū regnū tradere, ut hinc in Asiam transi-
gressus, Asiæ res commodius adoriat. Cum autem huiusmodi animo uolueret
sententiam, cognitus est à Turcis in uia, quæ Byzantiū fert. Turci itaque,
qui ibi habitabant, collecti in unum, cepērunt Mulsumanem uiuum, captum ab-
duxere ad Mosē, isto munere eum honorare affectantes. Moses fratrem illud
necauit. Turcos, qui fratrem comprehenderant, comprehensum ad se addu-
xerant, omnes cum liberis & uxoribus, adeoque cum uniuersa familia igne cre-
mauit, dicens eos impia commisisse. Merito igitur, cum regi suo uolentis in-
tulerint manus, has poenas sceleris fuisse commissi. Ipse recepit regnum, &
in Asiam transiens, eam formam Asiæ rebus induxit, quæ uidebatur Asiæ re-
gnum firmissimum & tutissimum effectura. Deinde abijit, Asia relicta, statim
obsidione cingere Byzantium. Thermæ hostiles exercitus admouit. Trybal-
lorum duci bellum intulit, ex regione eius frequenter prædas agens, & Spens-
deroben metropolim obsidione premens. Is erat Stephanus, Eleazarus Pladi-
cis uxoris frater, cui Bulco nomen erat. Ut Eleazarus uitam finijt, principatū
ipse arripuit. & pro principe se gessit, Patzaziti strenuè operam nauans, quan-
doque eius auxilium implorasset. Stephanus cum foret in eo prælio, quod
propter Byzantium committebatur, defecit à Mose, & ad fratrem eius transi-
fugit. Hærei indignitate iritatus Moses, urbem Stephani exercitus circumse-
dit, regione multo grauiter populationibus uastauit. Ut autem oppugnatum is-
uit Byzantiū, multum iuuabatur agens ferensque quæcumque ex regione potuis-
set. Fabricans naues & triremes, terra marique iter faciebat. Græci implentes
naues & triremes, quæ in promptu erant, naualibus copiis prælium nauale
commiserunt, duce Emanuelo, notho regis Ioannis filio, cum hostibus: et ex
eo prælio Græci excessere uictores. Hic Emanuelus regis filius cum pruden-
tia & militari scientia facile omnes anteciret, tum temporis Græcos ista uictoria
contentos esse iubet: ipseque plurima præfulgebat gloria. Hanc eius gloriam
cum haud æquo animo ferret regis frater, Emanuelum in carcerem duci iussit:
qui annis adhuc uixit septem & decem cum liberis suis. Moses cum parum
prosperè successisset nauale prælium, accedens per Epirum, Byzantiū regioni
populando molestus erat: grauiter quoque Thermæ, quam obsidione cinxerat,
affligebat: etiam cum Tryballis bellum gerens. Pax autem intercesserat cum
Turcorum in Asia ductibus: proinde non hostilia patiebantur à Mose. plerumque
in Europa ætatem agebat. Græci, cum satis functus esset Mulsumanes, filium
eius Orchanem accercentes, opposuerunt Mosi hostem. Postea miserunt Ther-
mam ad Pogdanum & ad alios Turcos, qui ibi stipendia faciebant, rogantes
ut auxilio essent Orchani procedenti in Europam, ut eam occuparet. Puer qui-
dem Orchanes uiro Turco ex Asia oriundo mittebatur, cætera non igno-
bili, parum tamen fido. Palapanum cum nominant. Orchanes uenit Thessaliā:
inde transita Macedonia, Berrhoen uenit, & in regionem finitimam. Cum
autem ad ipsum accederent Turci, qui ea loca tenebant, profectus est in
Thessaliā. Moses ut accepit Mulsumanis filium Orchanem regnum suum
ibi parare, & in Thessaliā pergere, prodicionem puero per Palapanum sub-
ornat.

A ornat. Palapanum enim iubebat Moſes, ut ſibi ſignificaret ubi puer cum ſuis uerſaretur, & deinde accedenti eum traderet. Palapanus quidem Orchani itinera & loca in quibus morabatur, ſemper indicabat. Monebat quãdã debere, ut puerum per proditionem caperet. Orchanes cum ſuis manebat in monte, qui Theſſaliam imminet. Eo cum acceſſiſſet Moſes, ut indicatum erat à Palapano, puerum uiuum capìt, exercitumque trucidauit. poſtea in Pogdam regionem proſectus, eam ſuã didonis fecit: & cum Gracis intentus in omnes occaſiones, ſumma ui bellum gerbat. At Graci bello abſtinebant proſus. Ieſus, qui natus minimus erat filiorum Paiazzitis, ad Gracos ſe rectipiens, Chriſtianam religionem aſſumpſit: nec multo poſt ad ſuperos migrauit. Mechemetes Moſis frater, quem quoque genuerat Paiazzites, ubi primum eam ratem attigit, quã rebus gerendis idonea fuit, cum exercitu ex Caramania proſectus, Turcos ſolicitabat, ut ſibi ſubſidio uenirent in acquirendo regno. Cum igitur ultro citroque legati ablegarentur, nec non Graci auxilium pollicerentur ad regnum capiendum, Aſiã imperium nactus eſt, cum optimus quiſque indignaretur propter Moſis uiolentiam & tyrannidem, & adiungerentur Mechemeti aduenienti. Atque in hunc modum Aſiã imperio potius, etiam in Europam expeditionem parabat. Hunc quidem, regnante Muſſumane, Moſes & Ieſus, quibus educandi pueri negotium datum erat, ne reſciſcerent fratres, ubi nam puer aleretur, anxij ut caperetur & necaretur, artiſci cuiſdam chordarum faciendarum tradiderunt Pruſã, ut artiſcium id addiſceret. Poſtmodum cum iam per ætatem res iſpſas tractare poſſet, abiit ad Caramanum Alunrim. Hinc proſectus, ut anteã ſignificauimus, Aſiã imperio facile potitus eſt, adiutantibus Caramano, & alijs Aſiã quibuſdam ducibus. Transgreſſus Byzantium, in colloquium cum Græcorum rege uenit. Deinde cum utrinque ſe iuramenti religione, quantum ſatis erat, deuinxiſſent, profectionem inſtituit ad Tryballorum Thraciã que principem: ut ad hunc in colloquium adhibitus, copias ab eo acciperet: quibus ſubnixus, fratri bellum inferret. Vtrumore allatum eſt ad Moſen, fratrem quãdã ocuſſimẽ in Aſiam traieciſſe, obuiam proceſſit, magno inſtructus exercitu. Et cum alicubi regionem quandam tranſirent, iuxta eius regionis oppidum in fratrem inciſit. Accingebatur itaque ad pugnam, ordines que explicabat, & inſtructio agmine Mechemetes contra fratremibat. Cum autem in conſpectum ueniſſet uterque exercitus, hic quidem per Aſiam iter metiens, alter ex Europa adueniens, collatis ſignis prælium inibãt. Exercitus Aſianus haud diu ſtetit. Verũ terga dans, fugiebat. Mechemetes, chordarum faciendarum artiſex, conſugit ad Halem, & incolumis ſeruatus eſt Byzanti: ubi quoque exercitus ab eadẽ ſaluatus eſt. Hinc receptis animis, denudò in Aſiam traiecere decernunt, pugnaturi cum Moſe propter alias res. Nec multo tempore interiecto, conſcriptum Aſianũ exercitum Graci in Europam transportabant. Moſen in Aſiam transgredi haud ſinebãt. Graci, qui occupauerant traiectum. Præſidio etiam tenebant Hellespõtum, & templum in Propontide ſitum. Mechemetes, ut copias ſuas traduxit in Aſiam, rectã ad Tryballos iter maturauit, ut inde exercitum compararet, quã præſentis negotio in primis commodum iudicabat, & cum fratre prælium æleam experiretur. Moſes prælii cupidus, uenit in regionem quã ſupra Aelium eſt, Panij dictam, in qua, quia præceſſerat montem, inuenit fratrem. Veſenſit fratrem accedere, et iam in proximo eſſe, aciem exornat, & præliũ capelſit, moxq; in fugam agitur. Qui fugiens properabat ad Tryballorum ducem. Cum autem ibi uerſaretur, miſit legationem ad optimates Turcorũ, et ad Chananem, Brenezem, Amuratẽq; ut ſolicitaret eorũ animos ad defectionem.

At

At hi defectionis sermonem primò abnuebant: uerùm tandem ipsi inter sese defectionis consilia capiunt. Hinc Brenezes sua spòte transfugiebat ad Mechmetem, trahens secum Turcorum proceres, & filios, necnon Chasanem cum optimis quibusq; de peregrinorũ cohorte. Cum iam accessissent copiae Mechmeti haud pœnitendæ, quibus fretus prælii fortunam cum fratre facile tentare posset, assumpto Tryballorum principe, contra fratrem pergere, & prælii potestatem facere instituit. Mòses igitur, ut Mechmetis consilium impediret, ne facîle in Europam transire, eamque sui iuris facere posset, ducens secum uniuersum Europæ exercitum, & Ianuæ milites, exceptis his qui ad Mechmetem concesserant, in Eryforum regione confedit. Ibi Mechmetes in expeditionem egressus, castra locauit. Vt autem appropinquauit Mosi castris, copias in aciem eduxit. Sinistrum cornu tenebat Tryballorum dux. Dextro præerat Brenezes, cum filiis suis. Secum enim in castris habebat filios, qui ipsi nati erant, Agathen, Baramum, Haliem, Beicem, & Iesum. Possquam aut & Moses aciem suam instruxit, accedens omnia explorabat: & ubi sibi opportunissimum uidebatur, stetit: & ubique suis præsens erat. Ibi tum Chasanes peregrinorum dux, qui descuerat à Mose, equo uectus ad Mosi exercitum, uoce quàm potuit maxima exclamauit, peregrinos appellans: O filii, quid cunctamini, aut quid differtis continuo abire ad regem uestrum, uirum ex genere Otomanidarum ortum, & iustissimum & æquissimum, qui que omnes sui generis principes uirtute antecedit? Verùm miseri manetis, contumelijs affecti à uiro, qui nec sibi, nec amicis quicquam salutare prospicere potest? Hæc quidem clamantem, & ad aciem festinantem audiuit Rex. Quidam autem respondens, inquit: O rex, non aspicias Chasanem peregrinorum ducem, quem in maximo penes te honore habuisti, incitare peregrinos ad defectionem? Quæ ubi à ducit Moses parari, non amplius suos continuit, uerùm immittens eos, ipseque equo calcaria subdens, ferebatur in Chasanem, ut eum proderet, currebatque plenè & effusus habenis. Chasanes ut accepit Mosem contra se summa celeritate niti, & ipse adhibita festinatione summa aufugit. Moses acerrimè insequutus, ut fugientem est inderet, gladio eum peremit, è supernis ictum inferens. Minister autem Chasani, ut dominum suum uidit necatum, iamque Mechmetem iterum liberare ictum in Chasanem, Chasane subtræcto, librantis ictum manum abscidit gladio. Qui, ut cognouit manum sibi præcisam, properè in castra rediit. Vt milites uiderunt eum esse mutilatum, ibant ad Mechmetem. Moses autem copijs iam omnibus nudatus, cum nihil efficere posset, celeri fuga in Daciæ regionem abire festinabat. Mechmetes ubi primum ad ipsum exercitus educularant, rebus que iam potitus esset, statuit continuo fratrem fuga sibi consulentem persequi. Eum ægrum una manu fugientem, & in palustri loco se condentem deprehenderunt. Deprehensum adduxerunt ad fratrem: qui illico eum necauit, guttur eius laqueo frangens. Mechmetes cum iam regnum esset nactus, & ad id parandum sibi in primis utilem fuisse Græcorum operam cognouisset, regionem amplam suæ finitimam Tryballorũ duci donauit. Postea exercitibus missis Daciæ euasabat, ad quem pacem petitum legatos misit Daciæ princeps, promittens se tributum regi pensurum quantumcunque imperasset. Pax ea conditione data est. Cum Græcis Mechmeti perpetua amicitia fuit, quapropter Emanuel Byzanti rex cum in Poloponesum uenisset, Isthmum muro cinxit: & Peloponnesios, ubi Isthmum muro circundasset, accessit. Isthmus uniuersam Peloponesum, ut in insulæ formam redigatur, concludit, extendens se à mari in mare, quo spacio colligit quadraginta duo stadia. Eò loci Isthmia celebrare Græci consueuerunt. Extendit se ab urbe Corintho

A ad stadia viginti quinque. Isthmum autem accedente cum hostilibus copiis
 Xerxe Darij filio contra Athenienses, muro complexi sunt Peloponnesijs, ar-
 cere uolentes barbarum Peloponnesi accessu. Postea etiam Iustinianus, Ro-
 manorum Imperator, muro Peloponnesum inclusit. Emanuel igitur cum
 pax intercessisset cum Mechmete, Paziatis filio, in Peloponnesum ueniens,
 fratrem Peloponneso praefecit, Isthmumque muro firmavit undiquaque, & tri-
 butum imperauit Peloponnesijs, quo Isthmum defendere posset. Edixit ut om-
 nes in Isthmo conuenerent: qui edicto parentes, conuenire: congregati que
 murum extruxere, cum quilibet pro se sedulo suum opus exequeretur. Va-
 bi autem ad finem deductum est aedificium illud, Peloponnesi duces capiti:
 qui longo tempore regionem tenentes, parere recusabant Graecorum duci-
 bus, nisi quando & ipsorum ibi quoque uerteretur utilitas. Captos secum
 Byzantium ducebat, interim diligenti custodia Peloponnesios circundans.
 Captos quidem duces secum trahens, abibat Peloponneso. Mechmetes uo-
 bi ad regnum pro motus est, succedente tempore expeditionem sumpsit con-
 tra Ismaelem Sinopae principem. Amicus enim & locius fuit Mosis, cuius
 opere enixè Mosis adiutus est in bello, quod gessit cum fratre Mechmete.
 Mittens itaque Ismael legatos, quibus mandarat, ut dicerent, se paratum
 esse aëris redditus omnes Mechmeti, nomine tributis assignare, si secum pa-
 cem fecisset. Haec enim regio Asiae sola, quod sciam, aëre profert. Cum igitur
 aëris redditus tradidisset Mechmeti, bellum pace commutatum est.
 Tandem discordia inter ipsum & Venetos exarsit, qua impulsus, Venetis
 bellum indicit, propter regionem quae Ionium spectat: cui missis exercitiis
 bus uastitatem maximam inducebat. Veneti legatis missis, ut nihil aequi
 impetrare potuerunt, animos quoque in id bellum summa ui intenderunt.
 Apparet gentem istam admodum esse uetustam, & nobiles Iones fortitudi-
 ne & generoso spiritu longo intervallo post se reliquisse. Habitauerunt anti-
 quitus regionem uergentem ad sinum Ionicum, & ab Illyrico in Italiam ex-
 currentem. Antiqui eos Enetos nuncupabant: postmodum Veneti dicti
 sunt. Profecti autem ex Epiro, partim uoluntate, partim necessitate subacti,
 ut quorum regio uastata esset, ut in maiore securitate essent in posterum, in-
 sulam quandam paruum & palustrem, distantem ab continente quindecim sta-
 dijs, aedificijs occupare statuerunt. Initium aedificandi factum est a paucis Ve-
 netis in unum collectis. Deinde accessere quoque finitimi Epiro, bellis gra-
 uiter ditexati. Urbs autem illa usque incrementum sumebat aedificijs & le-
 gibus, cum Epirotæ plurimi non cessarent eo confluere. Crescebat quidem
 ea ciuitas mirum in modum disciplinae sanctitate, cum eo accederent pluri-
 mi bonis legibus enutriti, & plurimi uiuorum Epirotarum illustres eo ad-
 uolarent. Præterea si quis patria fortunisque omnibus pulsus ui hostili erat,
 huc gressus dirigebat. Urbs illa, incredibile dictum est, quam breui opibus
 creuerit, & disciplina. Multi Graeci & Romani, necnon alij uiri darilissimo
 genere exorti, in patria usi haud satis prospera fortuna, aut ab ciuibz puls-
 i, aut ab hostibus exacti, in hanc urbem congregabantur, filij existentes uiro-
 rum illustrium, qui regebant regionem haud infrugiferam. Hi quidem par-
 tim in Ioniam, & Graeciam, partim uero in Italiam puls-
 i, in istam ciuitatem se
 recipientes, securius habitabant. Cum autem ea sit urbs emporium celebre, a-
 nimu ad fecere ad mercaturam necessario. Quia continentem non attingunt,
 nec eorum fructuum, quos continens profert, ipsis copia futurerata. Proinde
 merito mercaturæ operam dederunt, ut necessaria mari subueherent. Cumque
 quilibet sedulo mercibus permutandis incuberet, breui incredibilem potestiam
 sibi peperere. Urbem basilicarum & domorum, necnon templorum magnificen-
 tia

tia condecorarunt. Triremes extruxere non modicas, et munimentis se com-
 muniere firmissimis. Deinde ambitione moti, naualia praelia commiebant
 cum ijs qui longe lateq; nauali gloria coruscare uidebantur. Etiam hi quoru
 potetia mari maxima erat, metuebant Venetoru laessere arma: adeo magnas
 accesserat potentia. Regionem autem haud infrugiferam, quae nauiganti si-
 nu uersus Ionium à sinistra est, & urbes opulentas subegerunt usque ad mare
 Aegaeum. Huius portus omnes in potestatem redigentes, Corcyram uniuersam
 in ditionem acceperunt. Caeperunt Euboeam, & Cretam, Peloponnesiq;
 urbes. Cum classe uenerunt in Syriam: subigentesq; Cyrenen urbem, magna
 militaris uirtutis facta designabant, ubiq; cum barbaris praelia naualia facien-
 tes, & mare uniuersum, quod est intra Herculis columnas, perdomantes. Es-
 tiam pugnant fortiter contra eos qui erant in Europa, & sibi admodum
 potentes uidebantur. nec oratione dignum puto, quod non ad nauigantur
 talia, nec sibi subiecerunt Rauennam, urbem opulentam, principe huius des-
 functo. Quia non solebant contra eiusdem gentis & corporis homines bel-
 lum mouere, sed contra alienigenas arma ferebant. Arma etiam arripuerunt
 contra Graecos, quos nauali praelio uicerunt, eorumq; metropolim subegerunt,
 cum plurimi Occidentales ipsis adiungerentur. Copias cum ducerent
 aduersus Graecos, Epiro non abstinuere, uerum regionem eius non modum
 & optimam suae ditioni iungere. Urbem quoque suam muniuissimam
 praestitere, cum eam & nauali pedestriq; potentia auxissent. Discordia ipsis
 intercesserat cum Epiri ducibus. Proinde id bellum longius durauit. Opus
 excellentes, ciuitatem suam magnam reddiderunt opum accessu. Praeter
 rea Pontificem maximum Romanum, Italia Romaq; pulsus ab rege barbaro
 rum, ad pontificatum et imperium reduxerunt, uicto barbaro nauali praelio. Etiam
 aduersus Ianuenses, qui regiones quasdam isthic & maritimam Italiae orantes
 nere uidebantur, bello petentes, plurima militaris uirtutis facta edebant, plerumq;
 pugnis naualibus uictoriam obtinentes. At Ianuenses bellum aduersus
 Venetos sumentes, propemodum horum urbem in deditionem acceperunt,
 nauibus & triremibus adnauigantes, & eorum portum occupantes, in-
 gressi eo loci ubi Clizoe siue aestuarium est. Urbs Venetorum sita est eo loci,
 ubi lacus magnus uisitur, qui longus stadijs quingentis regionem Eridano
 finitimam attingit. Eridanus enim Italiae fluius magnus est, & naues ibi in
 mare exponit. Hac igitur Ianuensium naues ingressae in portum, Clizoen oc-
 cuparunt, & diripuerunt. Quo facto, legatos in urbem ire iusserunt. Ciues au-
 tem cum in ancipiti hererent discrimine, nec satis, quid facerent, scirent, respo-
 derunt se paratos esse facere quae imperassent Ianuenses: & eam reipublicae leti-
 mam amplexuros, quam ipsi praescripissent. Iusserunt quoq; Ianuenses pete-
 re quae uellent, quasi ea promptissime daturi. Ianuenses ut intellexerunt Vene-
 torum responsum, magis in spem potiundae urbis erigebantur. Proinde im-
 moderate, nulla urbis uerecundia inhibiti, respondent, se petere, ut liceat urbem
 tres dies continuos diripere. Legati in urbem reuersi, petitionem Ianuensium
 exponunt. Senatus populusq; ira percitus propter tam insolentem & immo-
 deratam petitionem, naues, quotquot potuerunt, continuo militibus imple-
 uerunt, quae soluentes, in lacum feruntur. His obuiam pergunt Ianuenses, con-
 festimque in lacu nauale praelium commiserunt, in quo penes Venetos uictoria
 fuit. Hinc cum hostes terga darent, celeriq; fuga festinarent in Clizoen, co-
 tinuo Veneti adducentes unam de numero suarum nauium maximam, eam de-
 merferunt, ubi portus angustissimus erat: & suos portus obstruere, fame Ianu-
 enses in Clizoe constitutos expugnare nitebant. Tentabant obfessi fossam qua
 ex Eridano in portum uenit, conantes per fodere eum locum, si quomodo possent
 naues in Eridanum impellere. sed opus istud haud absolueri potuerunt. Patat
 uij

Auſ Dux Venetis infeſtus, Ianueſes in iſto prælio adiuit. Fame igitur do-
 miti, dedidere ſe Ianueſes Venetis, ut ſecum pro arbitrio ſuo agerent. Et qui
 dem heic turpiſſimè perierunt, nec nunc ſatis dignè tractati, ut in poſterum
 modèſtiæ memores eſſent. His in hunc modum peractis, vim belli contra Ia-
 nueſium urbem uertere. Cum autem ubiq; uictorijs naualibus claſcerent,
 & mirabilem ſibi ubiq; potentiam pararent, & etiam alios mari, quod eam
 regionem alluit, prohiberent, accidit ut Ianueſiũ urbs in maximam deuolu-
 ueretur calamitatem, ut quæ naualibus prælijs nihil ampliùs efficere poſſet:
 poſtea etiam Patauĩ principem uiti ſunt, urbem eius obſidione prementes.
 Deinde adducti in Epirum, eam conſtantius ſibi ſubiicere moliebantur, ut
 ſibi confirmarent continentis imperium. Et cum antea imperium quoddam
 in regione Epiri eſſent naſti, & Taruiſium urbem opibus florentem ſuò do-
 minio adijciens, regionem prætergreſſi ſunt, cum odio incolæ urbis incitæ-
 rentur aduerſus ſuos principes. Cum Patauſium in poteſtatem ueniſſet, etiam
 Carariorum è familia Dux contra eos inſurrexit, contra quem hoſtili animo
 procedentes, urbes non paucas Italiæ & Liguriæ ſubegere. Veronã quoq;
 in ditionem redegerunt, ſiue Scalanorum, uel Scaligerorum urbem opulen-
 tam, expulſa Climaziorum principũ familia. Captæ ſunt Vincentia, Brixia,
 urbes opibus & claritate reliquis Italiæ oppidũs haud inferiores. Poſt hæc
 bellum iſtis fuit cum Liguriæ principe, quod quidem ad multos extractum
 eſt annos. Is autem princeps originem trahit ex familia Mariangelorum, &
 Mediolano præfuit. Urbs hæc ſtudijs belli, & reliqua felicitate Italiæ urbes
 longè exuperabat; & cum ſit populòſa, antiquiſſima eſſe crediſ, nec unquã ad
 uerſa fortuna eſſe uſam, ex quo condita eſt, uerũ ſemper ſtudijs belli & ar-
 morum præparatione excelluiſſe conſtat. Cum autem ſit mediterranea, diſtat à
 mari Ianueſium ſtadijs ſexcentis. Sita eſt prope Galliam, quæ Sabaudia no-
 minatur. Fluuius urbem dirimit, qui in Teſinem eſfunditur iuxta Pabiam
 urbem. Teſines redit in Eridanum, prope Placentiam urbem magnam. Quò
 autem Eridanus fluat, iam antè indicauimus. Familiæ, Mariangelorũ pro-
 ceres tali ex cauſa in principatũ Mediolanneſem & in reliquam Liguriam
 alleſti ſunt. Draco ex monte in urbem uadens, magnam ſtragem hominum,
 qui ad operas & ad agros pergebant, facere non ceſſabat: mulierem tamen nul-
 lam, ut aiunt, lædebat. Viris tamen longo tempore infeſtus erat uãſtando. Plu-
 rimi quoq; beſtiã illam ut interficerent, contra eam ibant: uerũ nihil pro-
 ficientes, extrema quæq; patiebantur. Tandem Mariangelus Mariangelorũ
 familię princeps, natione Britãnus, miniſtrum ſuum & ſemetipſum armatura,
 quæ totum corpus tegetet, armans, obuiam beluæ proceſſit. Miniſtrum igitur
 cum belua uoraret, & medium in riçtu portaret, nec eum in iſta demittere,
 uel euomere poſſet, ſecuri beluę caput amputauit. Draco in hunc modum pe-
 riit: ciuitasq; liberata ab iſta beſtia, à qua ſubinde oppugnabatur, Mariange-
 lum ducem elegit, & cõtra hoſtes ire iuſſit, ut qui uirum bonum & fortem ſe
 exhibuiſſet. Nec multo poſt, ut ſibi Mediolanenſem principatũ cõſtabilitet,
 & ciues obedirent, ſatellites, quos corporis ſui cuſtodes eſſe uoluit, delegit.
 Quo regnante, generatione demũ quarta poſt principatus in Philippum de-
 uenit, cum quo Veneti bellum gerebant, creantes ad id duces uiros bonos, &
 magnam regionem gubernantes. Primò quidem Carmiolã ducem fecerunt,
 quem oppoſuerunt principi Mediolanenſi. Vbi autem intellexerunt, eum re-
 gionem prodere, & colludere cum Mediolani duce, captum interfecerunt. Et
 uocãtes Frãciſcum cognomine Sphortiam, Ducem in locum occiſi ſubroga-
 runt. Magnis quoq; honoribus eum aſſecerunt, cum etiam antea gloria multa
 præfulgeret, & non modicas Liguriæ urbes ſubiiceret. Imperium continen-
 tiſ ad magnam potentiam produxit. Vt autem Italia in partes abierit, quidam
 f Venetos,

Venetos quidem Ligures sequuti, in sequentibus, ut omnia cōtigerint, enar-
 rabo. Redeo nunc ad Venetorum urbem, quæ utramq; fortunam experta est.
 Veneti igitur elegerunt ad id bellum gerendum duces rei militaris peritia insi-
 gnes, ut suprà docui, inter quos Carmiolam impensius fauentem rebus Du-
 cis Mediolani, captum necarunt, quia eum sibi insidias struere cognitum ha-
 bebāt. Sphoriam accitum in locum intersecti ducem substituere. Manifestū
 arbitror esse omnibus, Venetos præclaris facinoribus ubiq; editis, mille an-
 nis usos prospero rerum successu, plurimum gloriæ per uniuersam Italiam
 apud omnes tenuisse. Quod autem ciuitatem suam ita regnauerint, ut inuol-
 lata & intacta à seditionib. fuerit semper, decens totius urbis administratio,
 quam breuibus nunc describam, in causâ fuit. Olim Democratia istam ciui-
 tatem gubernabat, populusq; simul cum his qui in magistratu positi erāt, quā
 sibi consulti ssumum uidebatur, ciuitatem moderabant. Postea cum ad opera
 populares singuli auocarent, nec ocium amplius, quando ita res monuissent,
 in unum conueniendi & consultandi superesset, optimos quosq; isti curę præ-
 fecerunt, uel sorti, uel suffragio, electionem cōmittentes. In hunc modum rei
 publicæ forma ex Democratia in Aristocratia mutata est. Ex eo inde tempore
 ciuitas illa pulchrè administrata, maximam sibi potentia peperit. Habent
 senatum, quem magnum uocant, in quo diebus octo ocium agunt. His sena-
 tus oppidis suffragio intercedente principes statuit. Etiam urbis magistratus
 idem senatus decernit. Lege autē sancitur, in hūc senatum licere ei ingredi qui
 natus sit annos uigintiquatuor, & senatoris siue patricius sit, nec aliqua causâ
 fa extet, quæ ab senatu eum excludat. Sunt autē uiri bis mille, qui calculos se-
 runt, & uniuersi imperij magistratus eligunt. Ducem siue principem sibi eum
 constituūt, qui apud eos ex omni numero optimus habetur. Hic duos ponit
 calculos, quos, cuiuscunq; uoluerit parti, addere potest. Princeps ille manet in
 primis à senatoribus honoratus. Is in regali aula habitans, uictum habet sum-
 ptus, quos facit, ab his qui uniuersæ ciuitati præsident, capit. Ad sunt ei uiri
 consiliarij sex, socij eius existentes, & in partem curarū principatus adhibent:
 qui mensib. senis euolutis, dignitatem deponunt. Post senatū magnum alius
 senatus est, qui uocatorum dicitur, qui uiris constat recentis. Hunc senatum
 creant in magno senatu, allegentes qui prudentia præstare uident. Senatus autē
 uocatorum de bello & pace legationibusq; cōsultat. Et ei, quodcunq; uisum
 fuerit isti senatui, ciuitas tota parat: & in sententiam, quam dederit, manibus
 pedibusq; uniuersa ciuitas uadit. Criminibus capitalibus uiros præfecere
 decem, qui accusent, & puniant. His licet manus principi iniicere, & ad necē
 trahere: nec est qui ausit eius rei causam inquirere. Sic enim ordinatū est. et cre-
 antur ut delinquentes seriant. Siue in ciuitatem, siue in priuatum quisquid cō-
 miserit, decem uiri si cognouerint, de eo supplicium sumunt. Sunt & alij iudi-
 ces, qui in reliquis ius dicunt, quidam urbani, quidam peregrini. His præpos-
 fuerunt magistratū quadraginta uirorum, ad quos sententias super puniendis
 fontibus transmittant, ut dispiciant, num & ipsis sententiæ optime habere ui-
 deantur. Si sententiæ displicuerint, & ipsi inter se dissenserint, negotiū totum
 ad uocatorū senatū refert. Hei c sententiæ multa diligentia excutiunt, & tandē
 ad finē ducunt. Sunt & alij magistratus plurimi in custodia cōparati. sunt qui
 bus negotiū ciuitatis cōmissum est in eos qui defectionē aliquā siue tumultū
 noctu cōcitant. Sunt & rerum uonaliū, atq; adeo totius fori pēsides. Alij præ-
 sident uestigalibus rerum, alij sunt tributorū & ciuitatis reddituum exactores.
 Quidam præpositi sunt uestigalibus & redditibus, ad quos uniuersæ ci-
 uitatis opes Ephori deferunt. Magistratus hic constat uiris ætate & honorib.
 grauissimis, qui per uniuersam uitam istum magistratum retinent. Quia dis-
 ficile uidetur accepta & expēsa ciuitatis, quid expendat & quid super sit, quor-
 tannis

Annis cōputare, & singula in rationes referre. Ex his sibi duce capiant, quan-
do is quierū potitur, mortuus fuerit. Qui ad primum dignitatis locum cues-
cū fuerint, ad istum tandem honorem promouentur. Thesauros atq; totius ur-
bis opes & redditus inspicunt, & tutantur. Eorum officium est, ubi magistra-
tum hunc inierint, consultationibus cum principe uacare, & cum eodem lega-
tiones principum regumq; relationes audire. Potestas totius ciuitatis penes
hos est: & reuera principatum gubernant. Ciuitas ista duobus omnes Italiz
urbes antecedit: uidelicet domorum magnificentia, & ædificiorum, quæ in
maris edificata sunt, apparatu. Excellit & opulentia, quæ penes ciues est. Nam
cum sit mercaturæ & negotiationibus idonea, fit ut incolæ plurimas hinc col-
ligant opes. Exornata est eadem urbs pulchra nauium statione, quæ intra ur-
bem sita est, pulcherrima et amœnissima uisus, instructa ut remibus, nauibusq;
alijs plurimis. Copiosus ibi est apparatus in promptu armamentorū & aliorū
quæ naues postulant. Spacium occupat quinque stadiorum. Viri complures
quotidie huc cōmeant operantes sedulo, ut quæ ad naues pertinent, non desint.
Quotannis uiros duos eligunt primarios, qui stationi illi præficiunt, ut ea,
quæ ad ipsam spectant, sedulo procurent. Equorum nullus in ista urbe usus.
Pedestri itinere utuntur in congressibus mutuis. Nauigiorū usus apud eos fre-
quens est, cū mare transeat per domos. Præterea urbs tota tegulis integrit, nec
ullis mœnibus cingit. Magistratus, quos urbibus in Italic cōtinente & in ma-
ritima ipsorum regione sitis decernunt, plerunque per eos qui in magistratu
sunt, efficiūt. Vbi hi reuersi fuerint, pœnas dāt eorū quæ iniquè in magistratu
collocati egerunt. Ducem, quem exercitibus continentis proponunt, non in
digenam aut ciuem creāt, uerū ut conciliatis militum animis, in nouationem
aliquam moliretur contra principatū, rerumq; summa in periculū ueniret. Na-
ualibus copijs cum nō possint dare imperatorem peregrinū, unum de suo cor-
pore deligunt, qui naualia prælia capessat, cum ad belligerandū prodeunt. Se-
paratim quotannis decem triremes mittunt in Ionium & Aegeum mare, pro-
pter naues quæ in Aegyptū & in Libyā mercū gratia, pficiunt per Ocea-
num & Euxinū mare. Mare hoc repurgant à piratis, quos arcentes ubicunq;
in eos inciderint, foris morant per integrum annum, expectantes donec de-
cem aliz submittantur. Quæ si uenerint, liberatæ priores maris custodia, do-
mum remeant. Ciuitas ista mittit triremes, quas ciues emunt, petiti merces,
in Alexandriam, Syriam, Tanaïm, Britannicas insulas, & in Africam. Hæ
sunt numero uigintiduz, quæ magnitudine differunt à reliquis, ut quæ ad
merces capiendas extructæ sint. Solent aut, ita enim cōsuetudo tenet, cum sin-
gulis nauibus patriciorum filij ad merces cōparandas proficisci mercede con-
ducti. Opes acquisierunt Veneti plurimas cum bellum, gerent aduersus
Mediolani Ducem, bonorū, quæ ciues possidebant, introducta decimatione,
propter hanc ciuibz annuū, quasi debiti persolutionem, ordinarunt redditū:
promittentes quæcunq; acceperint ciues in usum belli, eorum tertiā partem
singulis annis ciues singulos recepturos. Hic redditus ad liberos & nepotes
redit. Quidam hos redditus paruo precio redimūt ab ijs qui pauperem apud
ipsos uitam agunt. Ciuitas ista planè felix est. Hæc cum iam à primordio bo-
nis legibus esset fundata, euenit ut nullus repertus sit, qui seditionem aliquam
nouarum rerum cupidus, in ea excitare conatus sit, præter Baïmundum ados-
lescenscentem opulentissimum, qui precio alliciens multitudinem, reipublice sta-
tum innouare parabat. In quem prodeuntem ad regiam stipatum turba homi-
num maxima, qui eum dominū suum & urbis declarabant, mulier de tecto
quodā lapidem iaciens, eum trucidauit, atq; eò loci seditiōsus uita finijt. Des-
inceps nullus alius, qui idem moliret, inuentus est, cum ciuitas summa ope,
ne id mali cōtingat, precauere soleat. Mechemetes igitur Paiazitis filius, cum
f. a. bellum

bellum Venetis indiceret, triremes, quæ semper binæ in propugnaculis a-
rant, impleuerunt, & rectâ nauigarunt in Hellespontû, duce Petro familie Laur-
danorum, qui in expeditione contra Ianuenses admirabilem claritatem rebus
fortiter gestis, sibi parauerat. Hic ubi cum nauib. in Hellespontû aduenisset,
eregione Calliopolis uela expâdens, præliû haud uolenti animo inire in animû
induxerat. Pax enim adhuc uigorem suû obtinere, nec dum fœdera uiolata es-
se uidebant. Erat præterea à senatu illi imperatû, ut defenderet potius, nec pri-
or prælium exordiret. Visum enim est Venetis nō hostilia facere, ne urbes in-
pforum in Mechmetis regione quas habebant, aliquid mali à Turcis pateren-
tur. Hæ aut sitæ erant in regione, quæ Ionium spectat, & in Aegæo mari. Sen-
natus igitur Venetorû mandatum huiusmodi suo Duci dederat, ut non prior
arma inferret: nec lacessens, uenim lacessitus præliû occiperet. Vt uenit in Hel-
lespontû, nec multum ab Asia naues starent, Calliopolis dux nō amplius fe-
rendos esse Venetos, qui ex aperto contumelijs & iniurijs certarent. Quod fe-
lius Ducis è familia Phoscariorû ab Decemuiris captus in grauissimâ neces-
sitate uenerit, quasi seditionis auctor, & nouarû rerû appetens: uerum quæ
stione habita, nullum inuenire crimen potuisse. Adolentem quidem euasis-
se illatû crimen. Ex qua re nō mediocriter letitia oborta est. Ipseq. domû rediit.
Deinde iterû captus est, cum interfecisset uirum, qui crimen pditionis ei im-
pegerat. Vnde in Creta morari coactus est. Tandem cum denuo proditiōis
reus fieret, Decemuirî ciuitatis eum accersentes, cum omnia tentarent, nec ul-
lo modo crimen patëret, remissus est in Cretâ: nec multo post ibidem uita des-
cessit. Dux igitur Calliopolis ueniens in regis regionem, & in nauale eius, na-
ues militib. impleuit: & ducens triremes uigintiquinque, aliasq. naues cir-
citer octuaginta, regia classe Venetis, quos contra proce debbat, terrorem inije-
re nitēbat. Hi quidē sublati nauis armamentis, progressi sunt Periconisum, &
nihil metuētes hostem. Nauis Peloponnesiaca relinquebat à tergo, quia pos-
siremo adducenda erat; quæ, cum regia triremis appropinquasset, accersebat.
Dux aut Venetorum sublato signo eam sequi, nec priorē in hostem incurios-
nem facere iubebat. Peloponnesiacæ triremis dux, cum putaret se iussu in-
ruere in hostem, & propter eandem rem signum esse datum, imperû in regis na-
uem fecit, eamq. demergit. Reliquæ barbarorû naues cum aduerterent, à pane
aduersa occēptum prælium, & ipse ad prælium se conuertebant. Festinantiq.
imperû in Peloponnesiacâ nauem dantes, resistere fortiter. Veneti ut uiderunt
quod parabat, uidelicet classem hostilem incurfare in Peloponnesiacam trire-
mem, ipsi quoq. ad nauale certamen accingebantur. Interim dum seruaret præ-
lium, nauigabant per omnes hostium naues, quasdā demergentes profundo,
quasdā remis ad litus agentes. Veneti in hunc modum uictoria potiti sunt, ca-
pientes naues barbaricas tredecim, plerasq. tñ uacuas. Nam Turci, ubi sen-
rant naues, in quibus erāt, iam capiendas, in mare se abiciebant, & in terrâ ena-
tabant. Eodem tempore cum armis urgerent Veneti Mechmetem, Lampia-
scum obsidendo in ditionem acceperunt: ibiq. præsidio relicto, domum reuer-
si sunt. Veneti ducem illum, qui prælia secunda cōtra barbaros seceerat, reuer-
sum capitis accusabant. Crimini dabatur, q. prior præter ius & æquû, & præ-
ter magistratus imperiû, prælium inisset, fœderaq. fregisset. Cum in hunc mo-
dum capitis anquireret, crimine absolutus est, ut qui prælium haud prior in-
cepisset. Nec tempore multo interposito, legationes ultro citroq. missæ, inter
utrosq. pacem icto federe sanxerunt. Mechmetes quidem, quem admodû ac-
cepimus modo, erga Venetos affectus erat. Grecis uerò erat perq. familiaris,
eosq. colere cupiebat in omnibus, quæcunq. petijissent haud grauatim largi-
endo. Familiaritatis autem eius causa, quam nunc dabimus, erat. Mustaphas
unus è numero filiorû Paiazitis, imitatus Moysen fratrem, ad Sinopj ducem,
qui

A qui hostis erat Mechmetis, perueniens, iuramenti religione interposita, se inuicem amicos & hospites in posterū fore confirmabant. Deinde cum legatos misisset ad Daciā Ducē, & amicē ab eo fore acceptus, pollicereturq; se ipsi suppetias laturū in regno, quod aueret, acquirēdo, in [†] Aſiam abire decreuit. Cum in Aſia lōgo tempore moratus eſſet, habens ſecum uiros trecētos, haud ceſſabat ambire Turcorū optimū quenq; & ad defectionem pellicere. Cum res parum ſuccederet, angebatur maximē. Nam Mechmetes æquitatis aman- tiſſimus erat, & egregiē optimates Turcorum colere norat, moribusq; erat trā- quillus & placidus. Hic dicebat, Muſtaphā haud legitimū, uerū ſuppoſitū eſſe Paiaziſis filiū, ut qui nullo, uel paruo iudicio patrē & fratres repræſenta- ret. Filium Paiaziſis Muſtapham exceſſiſſe ē uiuis, ſeq; Muſtaphæ ueri filij Paiaziſis mortem accepiſſe a uiro integerrimo & iuſtiſſimo, qui ſibi eam pro certo nūciari. Muſtaphas, cum cœptis parū ſuccederet, abiit ex Daciā: & res ſuas meliore ſtatu fore credebat, ſi ſe contuliſſet ad Græcos, ſic in medio Me- chmetis regno conſtitutus. Iracūdo itaq; animo, reliſta Daciā, per Thraciam contendebat Thermam, quæ urbs eſt Græcorū. Ibi ueniēs in colloquiū cum Græcorū duce, & urbē ingreſſus, captus eſt. Mechmetes ubi reſciuit fratrem ſuum perueniſſe Thermam, cōfeſtim omni mora poſita, Thermā ſumma cele- ritate adhibita, pſectus eſt: aſſumptoq; exercitu, fratrem quærebat apud Græ- cos. Dux Græcorū, qui Thermā regebat, nunciū ad Byzanti regem ire iubet, ut dicat, quid egerit cum Muſtapha: narraret quoq; adueniſſe Mechmetem, & poſtulare ſibi dedi Muſtapham, ut fratrem ſuppoſititium, & ſui generis maculam. Rex miſſo legato, pactum iniit cum Mechmete, quo iubebat Mu- ſtaphā in uincula dare, nec quoq; inde abire ipſum patere: pactū hoc iuriſſus randi religione firmarunt. Muſtaphā igitur unā cum Smyrne Duce Zunaitē, qui cum eo Thermam aduenerat, acceſſeratq; belli contra Mechmetem adiu- tor, in arce Epidauri in carcerē dedere uinctos, Græci tempore longo eos in uinculis aſſeruarunt. Poſtea ducti ſunt in Imbrum & Lemnum, ubi quoq; in carcere captiui delituere uſq; ad Mechmetis obitum. Cum igitur Græci hac in re morem geſſiſſent Mechmeti, & quaſi gratiā retuliſſent in carcere conden- tes Muſtaphā, accidit ut in poſterū quæcunq; uellent, facile apud regem Me- chmetem impetrarent. Tunc quidē cum experirent regis fauorē Græci, lōgo tempore admodū feliciter rebus ſunt uſi. Peloponneſo eam inducere formā, quam cōmodiſſimā fore iudicabāt. Emanuelus habuit filios, Ioannē ſeniorē, quem Græcis regē dedit: Andronicū & Theodorū: præterea Conſtantinū, Demetriū, & Thomam. Ioanni ſeniori, qui reliquis uir melior eſſe apparebat, regnū cōmiſit. Eidem uxore dedit ex Italia Monpheratię principis filiā, mo- ribus quidē prædita optimis, ceterū forma illi liberali. Diademate igitur caput filij cingēs, eum regem & pontificē Græcorū eſſe iuſſit. Vxorem, quā ex Italia petierat, nō perinde ob formæ turpitudinē amabat. Proinde nec cohabitabat, nec etiā Veneris ſœdus cū ea inibat. tantū mulieris obreperat falſitiū. Mu- lier aduertens ſe marito eſſe inuiſam admodū, nauē cōſcendit, & ad genere p- pinquos ſe recepit. Ipſe interim mauri monio ſibi iunxit Sarmatię principis ſu- liam. Hic quidem in iſtum modū affectus regno præſuit. Andronico autē im- perio regendā cōceſſit Thermā, qui uirtute poſt Ioannē ſecundus inter filios re- gios erat. Cum aliquanto tēpore ſuperuiſſet, in elephantium incidit. Ther- mam quoq; ut quæ nō amplius retineri poſſet, propter res ciuitatis admodū acciſas, Veneris uendidit. Cum igitur iudicaret eā uenditionem tum ſibi cum urbi expēdīre, paruo precio accepto, eam Veneris tradidit. Andronicus autē p- ſectus ad fratrem in Peloponneſum, uictus in Mātinea Lacoſię habuit. Morbus cū indies inualeſceret, tandē uita functus eſt. Theodorū, q; deſuncti q; filius erat, miſit ad fratrem Theodorū Porphyrogenitū, ut eū Pelopōneſi ſuccellorē re- lineret. Quē ſuſcepit, & ut fratris & neceſſarij filiū apud ſe detinuit. q; mor-

† Alij le-
gunt, Da-
ciam.

quo, quēadmodū cōuenierat, successit in Pelopōnesi administratiōe. Hicubi a
 imperio potitus est, uxore accepit ex Italia, huius Maltesis Ducis Marchis, quae
 formae uenustate, & reliquis mulierum dotibus, admodum praestabat. Postea cum odium, de
 hinc discordiae id matrimonium inuassisset, odio, quo uxorem persequeretur, permo-
 tus, ad Nazareorum Schema migrare statuit. Cum autem iam animo fixum esset, Na-
 zareorum suscipere habitum, accessit fratri, ut ei regnum tribueret, opesque. Verum
 haud multo post uoluntatem mutauit, cum cum optimi quique ab isto instituto dehor-
 tarentur, nec cum ad hanc uitae formam transire sinerent. Senior Theodorus non tu-
 lerat filios ex Rhainerij filia: uerum nati sunt ei filij nothi. Nam duxit uxorem
 Athenarum principis filiam, quae omnes sui seculi formosas anteire dicebatur. Rhai-
 nerius hic Corinthi & Athenarum princeps exiit. Boeotiae quoque imperauit, &
 usque in Thessalia percessit. Imperium hoc modo nactus est. Cum contra Graecos
 sic instigante Romano Pontifice, expeditione fumeret Galliae Venetis, tum etiam
 Neapolitani, qui Regis erant, necnon Tyrrenorum & Ianuensium uiri potentissimi
 missi, praefecti sunt, ut Peloponnesum & reliqua Graeciae subigerent. Et Pelopon-
 nesum quidem caeteri in ditionem redegere. At Ianuenses qui erant de familia Za-
 chariarum, caeperunt Achaia & Elis partem maximam. occuparunt & Pylum, nec
 non Mesen regionem haud paruam, ut etiam in Laconiam irrumperent. Mediter-
 raneam regionem Peloponnesi, obtinere Graeci Peloponnesiaci. Vniuersam
 maritimam Peloponnesi oram capientes tenuerunt Celtiberi occidentales, necnon
 alij quidam Ianuenses & Tyrreni. Rhainerius cum ab Florentia ueniret in ex-
 peditionem hanc (erat enim ortus ex familia Azeolorum) Atticam & Boeotiam,
 ut antea dixi, in ditionem accepit. Nactus est & Phocensium regionis plerumque.
 Ligures Euboiam longis temporibus, retro caeperant: qui permiserunt Venetis,
 certis conditionibus, & pactis in insulam ascendere. Post haec paulatim progressi,
 Euboiam uniuersam occuparunt, cum intercessissent discordiae inter Venetos et
 Ligures. Regionem istam & reddius quia placebant, Veneti adhuc habent
 ditionibus, & pactis istis, quibus in eam insulam perueniunt, quae quidem bo-
 na fide coluerunt. Rhainerius, Celtiberi, Galli, quotquot bello Graecos la-
 cesserant, longo tempore demum post Venetos & Ligures in ista regionem
 appulisse uidentur. Rhainerius quoque ad ueniam exiens, affinitate iuncta cum Ligu-
 ribus, qui Euboiam tenebant, Prothymi cuiusdam filiam uxorem sibi associauit.
 Hinc regionem eam occupans, etiam Corinthum subegit. Peloponnesum quoque sub-
 iicere animo agitabat. Postea cum ad ipsum ueniret frater Graecorum regis
 Theodorus, inter se affinitatem fecerunt. Nam uxorem dedit Theodoro Duci
 filiam suam, quae formae elegantia omnes antecederet. Corinthum quoque, ubi mor-
 tuus esset, ei concessit. Promiserat enim Rhainerius, ut dotis nomine, ubi primum
 ipse defunctus fuerit, Corinthum accipiat. Filiam suam altera despondit Carolo
 Acarnaniae & Aetoliae principi. Duces regionis illius priores pertinebant
 ad regem Parthenopes, quem nunc Neapolis uocatur. Cum a finitimis & uicinis
 gentibus expellerentur suis sedibus, duce desituta, Cephallenia, Zacynthus,
 & Echinades insulae ad istum regem conuersae, praefecti & principes in insulas is-
 stas. Ibi tamen Carolus ille de familia Foeneratorum appellatus habuit secum uiros
 spectatae uirtutis, Rhosum, Gyidum, Myleiarem. Et cum Cephalleniae moras
 traheret, animum in Epirum intenderunt: adiuuatisque Epirotis, regionem quae haberetur
 subiecta, in ditionem acceperunt: paulatim quoque etiam Acarnania in ditionem uenit.
 Albani ruentes ab Epidamno, & ad Orientem properantes, Thessalam, & me-
 diterraneam Macedoniae plerumque, Argyropolichnam & Castoriae dominio suo
 addiderunt. Aduenientes deinde in Thessalia, urbes inter se sunt partiti, regio-
 nem quoque, ut quae pastiores essent, nec ullo in loco fixas sedes haberet, depascabant.
 Postquam autem in Acarnania peruenire, Acarnaniae principe id permittente, etiam
 eam regionem pecoribus depascenda obiecerunt. Postea conuenit inter ipsos, ut
 insidias intenderet Graecis, utcumque tamen res cecidisset, Et sane Duci Isaacio,

A qui uenatū pfectus erat, Albani uenientes insidias struūt duce Spata. Qui, cū fo-
ret uir impiger, & ad omnia audax, plurimū suis eo tēpore audacia & fortitudine
pfit. Ducē Isaciū eō loci cōfecerūt. Hinc cōtinuō incursionē in regiōē eius fa-
ciētes, eā subegere, uirosq; q̄scūq; in agris deprehēderūt, capere uiuos. Postea
obsidētes Arten Acarnaniæ urbē, haud cessarūt priusq; eam occupassent. Hanc
regiōē subigentes, haud abstinēbāt ab occidentalīū regiōe, quā miris modis
euasabāt, nunq; q̄ti se tradētes. His moti principes Neapolitani, ab Corcyra in
sula pergētes (insulā em̄ istā ea tēpestare Parthenopes reges tenebāt) & copias
cōtrahētes, pficiscēbant cōtra Acarnaniā, ut Albanos ex sua regiōe deturbarēt,
& Artē Acarnanię urbē captā recuperarēt. Quia duenientes, Arten obsederūt,
bellicasq; machinas muro admouerūt, ut urbē ui caperēt. Spatas Albanorū dux
haud intra mēnia se cōtinebat, sed extra urbē obābulās cōsulebat Albanis, q̄s
in unū collegerat, ut se prōptē sequentē ad p̄sens periculū. Quo impigrē factō,
opprimūt subito Itolorū exercitū oppugnationi intentū, quos in fugā cōpellūt,
plurimis partim necatis, partim captis. Socius & auxiliaris aderat in eo p̄lio Pri-
alupas Aetoliæ princeps Tryballus, affinis Spatę duci Artę. In hūc modū Spa-
tę Acarnaniā occuparūt. postea Carolus cum pficisceret ab insulis cum suis fo-
cijs, nec nō alijs q̄buldā q̄ in societatē bellī uenerāt, offensi Albanorū tyrannide,
regiōē Acarnanię subegerūt. Preterea eripuerūt Aetoliā Izaulo regenti Dros-
mānorū urbē & Aetoliā. Imperiū Aetoliæ antea penes Thomā Priālupe Try-
balli filiū fuit, et hoc pacto in Izaulū puenit. Cum adiualet Priālupe Spatę, et
Albanos in bello q̄d gessit est cū Italis, Artem metropolim Acarnanię obsiden-
tibus, euenit ut in eo p̄lio captiui cōplures, q̄ generis claritate excellebāt admo-
dū, in manus uenirēt. inter captiuos hos exiuit et Izaulus ē grege optimatū: qui
adolescēs regis Parthenopes nūcupabāt. forma erat liberali, &, quantū ad mo-
res attinet, æquus & placidus. Hūc cum plurimis alijs captiuiū trahēs Priālupe
domū, ut mancipiū tractauit: eosq; in custodia asseruauit, moratus in regiā, uolēs
eos p̄pinq̄is restituere, accepta pecunia, si uenirēt suos redēptū. Vxor Priālupe
adolescentē uisum amare cōcepit. Erat em̄ istius mulieris ingeniū, ut priusq; pete-
retur, peteret uiros, prę intēperatiā cui obnoxia erat. Cū igitur stupri cōsuetudi-
nē cū adolescēte habuisset, amore ardēs & furens cū adolescēte insidias marito
subornat. Mulier adolescēte ducit in cubiculū, in q̄ quiescere solitus erat Priā-
lupas dux: ibiq; adiuuās adolescēte mulier, Priālupas occisus est, et ipse ad im-
periū gubernacula ascendit. Cū aut sibi tyrannidem ad eū modū parasset, nemini
nisi mulieri solt placebat. At ultio haud multo post Priālupe inuenit, q̄ filius es-
ius erat, patris nomē gerēs, natus ex ista uxore. Qui cum properaret ad regē Mo-
sem, petēs auxiliū & p̄sidiū cōtra Carolū Acarnanię principē, ut eā regiōē in
potestatē redigeret, captus est, oculiq; eius eruti sunt. Regiōē urbis Ioannitarū
nemo subegit. Perij enim Carolū sibi ducē: cui ubi primū urbis administratio
est cōmissa, bellū fortiter admodū sustinuit. Regnū hoc, cū prius Tryballorū fo-
ret, ad Izaulū et Carolū ducē, in hūc modū descendit. Cū utraq; teneret finitimā
Archeloi regiōē, q̄ ea tēpestare Aerus uocabat, & Angelopolichnā usq; Nau-
pactū, quæ est eregiōe Achaia, suo imperio admouit. Qui principatū admini-
strauit cū usq; res sue incrementa sumeret, pace belloq; nulli ducū cederet. Tandē
cū bellis, quę aduersus finitimos gessit, plurimū glorię sibi peperisset, duxit, ut
suprā docuimus, Athenarū & Corinthi principis filiā. Huic duci natus est filius
nothus. nā ex Euboide uxore stirps uirilīs haud nata est. Nomen filij notus erat
Antonius. Huic testamēto reliq; Bœotiā, et Thebas urbē. nā Corinthus celses-
rat genero Theodoro, regis fratri. Urbē Athenas, q̄ prius Celtiberorū erat (nā &
hāc tenuere Iberi) sibi subijciens, tandē Venetis reliq;. Filius Antonius ā patre
accepit Bœotię regnū. nā reliqua Phocēsiū regiō et Lebadia uenerāt in potesta-
tē Paiazitis, quas suo dominio adiūxit, ut suprā memorauimus. Antonius cōtra
Venetos bellū mouit, & Athenas summa diligētia exercitibus circūfedit. Vene-

ti ægre ferebant urbem suam obsidione premi. parant igitur eam obsidione sol-
uere. Et cum statissent hostili animo proficisci contra Thebas, exercitū ex Eus-
boia quantū potuerit cōpararunt, nec nō reliqua quæ ad instruendū exercitū at-
tinent, collegerūt. Et ab Euboiā rectā mouēt in Bœotiā, & cōtra urbem. Antos-
nius ut accepit Venetos cōtra se cū exercitu pergere, suos in duas turmas partiū,
quas locat in uia per quā Venetos & Euboïenses iter factū cōpertū habebat.
Vnā posuit in fronte, alterā ut atergo esset iter ingressis. Deinde expectauit do-
nec hostes ex improviso in medium uenirent. Veneu progrediebant ad urbem
Thebas, quæ aberat ab Euboiā stadiis centū & quinquaginta. Numerus autē eos-
rum qui arma Thebis inferre parabant, complectebat sex milia militū. Antos-
nius, cum in insidias hostes præcipitati essent, in hos undiq; coortus, habens in
singulis turmis non ultra ter centenas, simul utrisq; apparens, hostes fugā arripe-
re coegit, plurimis cæsis & captis. Etiam principes, qui eorum regionē guber-
nabant, cæpit uiuos. Hinc cedens reuersus est, unde digressus erat, ad obsidio-
nem Athenarū. Ad hāc urbem copias habuit, donec quidē Athenienses pacto
intercedēte per proditiōē urbem hosti traderēt. Deinde paucis diebus post &
arcē, quā obsidione urgebat, occupauit, princepsq; Atticæ & Bœotiæ declaratus
est. Cū autē uenisset iam atē in Ianuas Paiazitis, superstite adhuc patre, deinde q; q;
accessit Ianuas Mosis, Mulsumanis, & Mechmetis, Ianuæ milites munerib; sibi
cōciliauit, et in regione sua admodū suauiter et trāquillē in reliquū regnauit. Di-
cūt hūc uirū cetera illustrē exituisse. Deinde cū in ditionē redegressus Athenas, se-
rūtē cū demū abiisse ad Ianuas regis, q; sibi familiaritate & arcissima necessitu-
dine deuinxit. Tyrānidē autē exercuit, ducta priuati cuiusdā Thebani uxore. Cū
eī nuptiale sacrū peragētes, in nuptijs cuiusdā Thebani choreas ducerēt, a dextra
& sacerdotis cuiusdā filia, maritū habēs, etē forma luculēta, moribusq; uenū-
stis & modestis prædita. Hāc in ipsa chorea adamauit. Amore autē amens, haud
multo tēpore post eā sibi matrimonio iūxit. Feliciterq; uitā egit, cū principatū
ad eū modū instituisset, q; sibi suisq; & alijs maximē opportunē habere uidebat.
† Alije- † Aleoti filiū Aegingē principē, q; corporis fortitudine præstabat, generū ascieuit,
gunt, Galeo data ei quā adoptauerat, in uxore, filia. Habuit & aliā filiā adoptiuā, quā sibi ge-
nerū parauit iuuenē quēdā ab Euboiā oriundū, claro loco natū. Postremo cū bel-
lū inter ipsū et Venetos pace dirēptū foret, pacatā amplexus est uitā. Aleoti filiū
Aegingē ducē, uirū maximē sibi cōmodū, quādo ad se uenisset, magnificē uenera-
bat. Vitā suā cum temperanter instituisset, ad multā senectā peruenit, foeliciter
uiuens. Quia imperiū pulchrē & decenter ordinarat, multas comportauit inde
diuitias. Urbem q; q; potuit maximē, ædificijs & reliquo apparatu exornauit.
Horum cum hucusq; mentionē fecerim, tempus est ut redeam ad Theodorū re-
gis filium, Spartæ & reliquæ Pelopōnesi principē, qui educatus & disciplinis
institutus à Theodoro patruo suo, postea ab eodem mortuo principatū accepit.
Ad hunc cum uenisset pater eius Emanuel Byzantiū rex, principatū firmiorem
& stabiliorem Theodoro fecit. Sermonē q; q; funebre habuit, & maximo mo-
ro affectus uolubatur super fratris sepulchro. Postea aduocans Pelopōnesios
in Isthmū, Isthmū muro includere aggressus est. Cui cum imposuisset præsidū,
Byzantiū repetijt, habens secum in uinculis Peloponnesiorū duces. Hæc qui-
dem sunt quæ eatempestate regibus Græcorū euenerūt. Imperatē Mechmete,
bene ferres Græcorū habebant, tum quantū ad regnū, cū quantū ad reliquū ui-
uendi pertinet modū. Postq; in fœdus & pacē coierāt cum Mechmete, nihil an-
tiquius Mechmetes ducebat, q; summa ope nitī, ut Græci quamplurimi istam
pacē facerent. Proinde quiduis potius malebat q; ut peregrini cum his in collo-
quiū congredierentur. Nec cessabat in eos dona conferre quæcunque ijs gra-
fore arbitrabat. Reliqua etiam faciebat propter filium suū Amuratem. Erant es-
nim ei duo filij, Amurates, qui natu erat maximus, & Mustaphas annis iunior,
& adhuc puerilem agens ætatem. Europe imperiū illi, huic Asiæ testamento re-
linquere

Alinquere parabat. Cum in hunc modum filijs, quæ ad regnū attinere uisa sunt, disposuisset, iussit ut extremā suam uoluntatē seruarent, Byzantioq; regi sub sidio uenirent, quandocunq; ab hostibus uim pateretur, & fortiter uirum de fenderent ab his quæ ei iniuriā facerent. Cum copias misisset in Daciā, re gionē eam diripiebat, nec à Pannodacia manus abstinuit, Chotza Therozis ministro exercitiū duciente contra Pannones, & Pannodociā, Illyricosq;. Bre nezis, qui arma inferebat Illyricis & Pannonibus, & Peloponneſo, extāt in Europa designata opera plurima memoratu digna. plurima quoq; egregia fa cta Turcorū, cum Europæ equitibus adiuncti, stipendia facerent, maximē ce lebrantur. Nam cum continuo expediti sequerentur quocunq; dux duxisset, cōmoda plurima reportabant. Et cum eodem duce incurſionē fecissent in Ve nectorū regionem Turci, magna præda hominū aliarumq; rerū abacta, admo dum opulenti facti sunt. Itaq; haud modica ædificia à Breneze in Europa sunt excitata, ut posteris monumentū forent. Postea aut cum relicto Mose ad fratrem eius transisset, imperatoriā dignitatem filijs concessit. Hinc cum Brenezis filij Iesus, Barancus & Halies prouincia ducendi in hostes fungerent, breui ad maximā claritatem peruenire, Brenezis inhabitauit Janitzā urbem quam à rege, ut ibi domiciliū haberet, dono acceperat. Filijs aut præceptum erat, ut quando cunq; necessitas postularet, haud cunctarent ministrare & inseruire regi. Janitzæ urbs sita est prope flumen Axium: nec pauci iuxta eam colunt Bre nezis uici. Sub Mechmete post Brenezem Turachanes eximius duxerat, qui præerat equitibus, qui undiq; ad ipsum concurrebant. Vnusq; prospero rerū successu, prædas agebat plurimas ex hostili regione. Imperauit Bidini, cū huic à rege Mechmete esset præfectus: transiensq; in Pannoniam, plurimum glo riæ per uniuersam Europam obtinuit.

LIBER QVINTVS

MORTVO Mechmete, qui Paiazitis fuit filius, regni sui annō duodecimo, imperij moderamen Mechmetis filius Amu rates, qui cæteros ætate anteibat, nactus est. Ea tempestate uersabat Prusæ, quæ Asiæ urbs est, quæq; ad regni curam attinere uisa sunt, constituēbat. Græci Mechmetis morte & Amuratis in regnum suecessione accepta accersebant è Les mmo Mustapham, qui Paiazitis ferebatur esse filius, & tum temporis in Les mmo agebat mediocri custodiā Græcis asseruatus. Cum aut huius Mustas pham uocatum ierant, prohiberent uentis aduersis qui transitū ab Lemno in Helleſpontū uolenter eo tempore auferebant, regemq; in Europa constitui oporteret, tri remibus intercipiebant Amuratis in Europā traiectū, Propontidem & Helleſpontū intercludētes, ne posset transire. Ipsi uero nauigauerūt Calliopolim, quæ est urbs Chersonesii rerū omnium abundantia affluentem ut ibi in colloquiū cum adueniente Mustapha uenirent. Quem ubi posuerunt in regnum Europæ, petentes ut sibi restitueret Calliopolim, facile impetrarūt: Heic quidē Græci semetipsos resq; suas planissime perditū uere, præ nimia imprudētia: urbs q; eorū parū abfuerat qn capta et direpta ab Amuratis esset. Nam duces Amuratis relicti in Europa ab Mechmete patre, ut filio in regnū succedenti obtemperaret, accessere ad Byzantiū, regē petētes ne in præsentiarū Græci dissentire uelint: ne uel ipse quid contra ea quæ promississet regi Mech meti, nouarū rerum cupidine moliret. Paiazites, unus de numero optimatū regis, declaratus iudex & dux Europæ, legatus ibat ad regē Byzantiū, adhor tans eū ad fœdus faciendū, q̄ iuberet ipsi auxiliiis esse, si quādo uisus postula ret. Et q̄ magis regis animū cōmoueret offerebat obſides duodecim nobilium filios. His addebat auri myriades uiginti, nec nō regionē plurimā Calliopolī adiacentē quacunq; eò loci Græci perissent. Hec quidē pollicebat et dabat, ut

Musta

Mustaphā rex Byzantius missum faceret, ne utrisque suppetias ferret: sed ipsos A potius sineret cōcurrere infestis armis: eūque quē belli euentus regem declarasset, regno preesse paterent. Hæc per præconis uocē ad Ioannē tum temporis Græcorū regem iuuenem, nec quicquam moderatū, ut sibi pararet regnū, cogitantem, referebant. Arbitrabat namque res suas melius habituras, si illi inimicitias inter se gererēt hostiles: seque feliciore rerū successu usurū quā hactenus, si inter se discordias fouissent. Etiam hinc magnam sibi pollicebatur felicitatem fore, si ambo sua opera indigniessent. Præterea hæc cogitatio eius subintrabat animum: Quod si inter se diuiserint regnū, & id super utroque recubuerit, fore ut facile superare possit utrumque: cum neutri, quantū ad regni magnitudinem spectat, tum sit conferendus. Id autē commodissimē euenire putabat, si regnum inter se distribuerint, & ambo regnarint. postmodum longē aliam tenebat sententiam. Totus namque steterat partibus Mustaphæ. Pater autē Ioannis, qui regnum administrabat, diuersum à filio sentiebat. Nam cen sebat scelerum religionem nec temerandam, nec uiolandam esse: & qui id fecisset, nihil boni ei unquam euenturum: nec quicquam prohibere, quo minus cum errato suo pereat penitus. Verū hæc in deliberationem proponenda esse ei qui deliberet, utri parti sit adherendum: ab hac parte locentur opes regni, et petes gringorum militū robur: ab altera, quæ modo diximus, ponantur. Illa quidem dubiam faciunt electionem. Hæc etiam ambiguitatem inferūt, dum cogitaret quā & quomodo regnum sibi subijceret, & interim Græcorum res in summū adduceret discrimen. In hunc modum ad utramque partem Græcorum animi propendebat. Vicit tamen sententia, quæ iubebat regē iuuenem, qui rerū tum potiebatur, sequi quocūque duxisset. Proinde adiungebant Mustaphæ, eumque regem pronunciarunt: hac tamen conditione, ut Calliopolim amissam reciperent. His ita decretis, copiis navalibus impleuerunt naues, quibus instructus uenit Calliopolim. Cum autem nondū eo aduenisset Mustaphas ē Lemno, uolens ipse interim aliquid agere quod pertineret ad regnum Europæ, Calliopolim obsidere statuit. Aderat & Zunaites Smyrnx princeps, Mustaphæ familiaritate iunctus. Porro dicebant Turcis, qui conuenerant, Mustapham breuē affuturum. Oppugnabāt arcem Calliopolis: nec multo post dedit se aduenienti Mustaphæ Chersonesus: & illic eum regem consalutauit, & quocūque duxisset, promptissimē sequebantur. Calliopolim sibi tradi postulabat Græcorū rex. Mustaphas paratus erat eam dare, nec abnuere. Turci rem istam iniquis patiebant animis, cū parū honoris sibi fore arbitrantur, regno nondū satis firmato, urbem talem Græcis donare. Præterea in dubio adhuc esse, cum regnum nondum satis sit munitum, quoniam res erupturæ sint. pollicebatur itaque Græcis rex cum in regnū uenisset, se ipsis traditurum Calliopolim: præterea si aliquid aliud, quod sibi utile fore putarint, postulauerint, se deinceps haud repulsam passuros. Græcis in hunc modum persuasis, rectā in Europam contendit, quem aduenientem omnes ut regem & Paiazitis filium excipiebant, eiusque imperio se submittebant. Cum Paiazites compertum haberet Mustapham Adrianopolim pergere (urbem enim istam regebat iussu Melchmetis, qui moriens id ei mandarat) exercitū ex Europa congregato, obuiā processit Mustaphæ, & proxime Adrianopolim, quasi pugnaturus: nec permissurus, si tantæ uires fuissent, cum in regni sedem procedere. Cum Mustaphas agmine composito accederet, Turci confestim omnes ad Mustapham transitionem faciunt, eumque ut regem adorant. Præterea Paiazites prouolatus ad genua Mustaphæ, eum ut regem adorauit, resque eidem tradidit, ut pro suo arbitrio ageret. Hunc continuo necari iussit, ducensque exercitus Adrianopolim, eam urbem cepit, et in regni sedem progressus est. His peractis conuersus proliciscatur contra Asiam, uolens & Asiæ regnum subigere. Traiecit autem in Asiam, habens secum Europæ exercitum & Turcorum pedites, quos Azapidis

A Azapidas uocant. Adhuc & Smyrnæ principem Zunaitem. His copijs in Asiam trāsportatis, aggressus est Amuratem, Mechemetis filium. Legatos misit ad regem Græcorum, qui orarent, ne quid, quā peregrē abesset, innovarent: se, ubi primum Asiam subegerit, & patruem deuicerit, ipsis redditurū Calliopolim. Adueniebant quoq; ad regem Byzantiū legati ab Amurate, dicentes, si arma Amuratis sequantur, fore ut quicquid peterent ab Amurate, consequerentur. Græci legationes differebant aliquandiu. postremo Amuratis legatos dimiserūt. Græci autem sequuti sunt partes Mustaphæ, cui per suaferunt, ut secum fœdus faceret conditionibus quas ipsi præfeci ipsissent. Legati Amuratis cum redissent in castra, rumorem sparserunt, se Græcos sibi auxiliāres parasse. Eo tempore castrametati sunt prope Lopadiū lacum, & regionem Michalicij eo loci euasauerunt, quā lacus multis ambagibus per angustias in mare effunditur, & pons est. Mustaphas igitur accedens, castra locauit iuxta fluuij ostium, qui ex lacu pmanat. eō cum aduenissent Amuratis legati, cōmodum sanē uulgarunt rumōrē, quasi sua legatione effectissent ut Græci sibi auxilio uenirent. Minitantes igitur uociferabantur contra Mustaphæ exercitum, quasi periturus sit in Asia interclusus. Hæc fama cum uolaret in castris Mustaphæ, & necdum legati præsto essent, quos ipse miserat, ueritine. Græci occupantes Hellepontum, nec transitum in Europam darent, & milites Mustaphæ in Asia interciderent, inter se colloquuti sunt uaria. Postea eā nocte, quæ insequuta est, Zunites Smyrnæ princeps, Mustapha relicto, ad patrum profugit principatum. Aufugerunt & reliqui duces, parum fidentes Mustaphæ fortunæ. Ut animaduertit Mustaphas suos exercitus dilabi, sibi quoq; tandem timens, fuga præpropera, ad mare se proripuit. Græci qui elegerunt Mustapham, eumq; sibi socium paruercant, nauibus imposuere milites, & nauigarūt in Hellepontū. Rex autē Byzantiū cum foret in Periconiso, amorī importuno mulieris, quā amabat, operā dabat. Hæc autē sacerdotis cuiusdā filia erat. Nec sanē admodū opportunē ibi uiuebat. Transitu enim in Europam Amurates arcendus erat. Amurates, ut primum dies illuxit, castra hostium uacua & desertaprehendit. Azapides autem manus supplices tenēdebāt, rogantes ne in se à suis equitibus fœdē desertos & proditos sœuire staret. Pons igitur Amurates lacum cum iungens, quam celerimē ad hostium castra transiit, & Azapides omnes occidit. Hinc persequi statuit Mustapham per omnes urbes, quas eumq; adiisset. Mustaphas autem præuenerat Amuratem, trans fretūdo Calliopolim. Amurates uero nactus nauim Ianueniū maximam, quæ fortē appulerat, pacificē cum gubernatore, ut secum peregrinis & Ianuæ militibus, nec non cum reliquis copijs in Europā traderet. Mercedem gubernatori soluit maximā pecuniā, quantam petisset, impēgrē numerando. Et in hūc modū cum copijs suis uniuersis in Europā transuectus est. Mustaphas ubi cōperit Amuratis in Europā transitū, iamq; minus minusq; tutus foret, ubiq; fratre imminēte, circumspiciens locum ubi exitū cūtare, fuga se cōtulit in montē, quem incolæ Toganū nomināt. Eō sequutus est Amurates, nec desinebat omnia indagare ut potiret Mustapha. Cum autē quasi uerriculo iustrasset, & indagine circūdedisset locū in quo eum se occultare suspicabat, sub arbusculo latitantē offendit. Cuius, ubi uiuus in manus uenerat, guttur haqueo fregit. Interfectus est itaq; Mustaphas cū regnasset in Europa annis tribus. Amurates, ubi utraq; continentē in potestātē redegit, rex creatus est. Nec multo post expeditionē sumpsit aduersus Byzantiū & Græcos. Præmisit ducē Michaloglen, q iudicis et ducis partes in Europa gerebat. Hic assumptis Europæ exercitibus, incursionē fecit in Byzantiū regionē, & postea ibi castrametatus est. Hūc illic sequutus est Amurates Mechemetis filius, ducens secum peregrinos & Ianuæ milites, necnō reliquos omnes qui belli

belli tempore regem comitari assolēt. Adduxit secum & Asianum exercitū, a castrisq; posuit, quæ ab una parte maris initium sumentia, excurrerant usq; in alteram partem maris. Ianuæ autem sic se habent, pedites adsunt apud regem semper sex mille, interdum decem mille. Ex his prædidiarios milites eligit, quos arcibus defendendis imponit, & in eorum locum subrogat alios. Ad hunc autem modum Ianuæ milites ad regem conueniunt. Pueros quoscunq; que potest acquirere ubicūq; terrarum captiuos abducos, Turcis in Asia in disciplinam tradit, ut Turcicam linguam addiscant, penes quos si manserint, duobus aut tribus annis linguam apprehendunt Turcicam. Vbi linguam didicerunt, quantum satis est, ex earum numero, quos in disciplinam dedit, bis mille, aut ter mille eligit, quos Calliopolim perducit, nauibusq; præficit, ut artem nauticam discant, transuehentes homines qui in Asiam ex Europa iter instituūt. Quorannis singuli tunicam & gladium instar ueru accipiunt. Haud multo tempore post, citant in regis Ianuas, quibus suppeditat mercedem sufficientem, ut hiæ uiuere possint. alij q; ampliorē tribuit mercedem. Qui sub decurionibus & quinquagenarijs cōstituti, & in cohortes cuneosq; discreti, stipendia faciunt, manentes mensibus duobus in tentorio Decurionis. Hic tentoria sua figunt, ut se mutuò coniungāt quā proximē apud regem. Intra hos nulli tendere tentorium licet, præterquam filijs regis. Inter hos sunt thesauri regij, cubiculumq; regium. Tentorium rubrum, quandoq; duo, & aliquando tria regi ponuntur, quæ sunt ex argilla rubea, & inaurantur. Sunt & alia tentoria regis intra peregrinos numero ferme quindecim. Extra tendunt reliqui Ianuæ milites, Amurachorij & pocillatores, quos Sarpatarios uocant: signiferi quos Emuratanuos nomināt, Ianuarii iudices, quos Bixorides appellant, & regis tabellarij. Hi omnes cū numero sint plurimi, numerus tñ eorū augēt, cum accedūt ministri et famuli, quos habēt cōplices. Illos quos modō diximus, ordine sequunt, in Ianuis regis Sylictorides circiter trecentos, qui sunt equites, ex peregrinis in istū ordinē allecti. Hos attingūt Coripedes peregrini isto nomine notati, q; ab Asia, Aegypto, & Aphrica in Ianuas ueniunt: & ex ercentes fortitudinē mirabilē, mercede à rege conducunt, alius quidē maiore, alius uerò minore. Hi ordine proximi sunt Alophtarides, qui mercenarij dicuntur, qui numero sunt octingenti. Ab his tendunt Spachides, quorum cohortes ducentos complectit. Hi sunt ducum & principum filij, quos de suo cubiculo rex eiciens, in istum militiæ ordinem mittit, & alios in cicetorum locum substituit. In hoc grege eos retinet, qui uirorum bonorum & illustrium filij censentur. Hic est, ut paucis dicam, Ianuarum ordo. Vniuersę suæ monarchię rex duos præponit imperatores. unus Europę, alter Asiae Imperator nunc cupat. Hos sequuntur copię uniuersæ & duces reliqui, quocunq; molē a uertunt, iussu regis. Comites se ipsi iungunt & præfides quos signiferos nomināt. Vbi em̄ in istū ordinē fuerint allecti à rege, donant signis, ut qui duces & præfides sint multarū urbium. Hunc præfidē comitant urbium principes & magistratus, q; cum exercitu, p̄ficiscitur, cū uniuersi sequant suos magistratus & duces. Vbi uentū fuerit in castra regis, hic ferme ordo seruāt. Equites secuntur in suos tribunos. Azapides sub uno duce collecti stipendia faciunt. Amurates cum uenisset Byzantium, urbem que eam obsedisset, moenia tormentis quatibat. Tentabat quidem murum sternere, at cœpta parum succedebant. Globi, quos bombardæ torquebant, ponderis erant maximī. Murus autem cum foret firmus & admodum munitus, tormentis nihil cessit. Bombardam ego arbitror non esse inuentum antiquum, ut quis credat à ueteribus essePERTAM. Vnde autem originem sumpserint, aut qui mortales primi bombardas in usu habuerint, haud certò tradere possum. Quidam Germanos putant bombardis esse usos, ipsedem bombardarum inuentum acceptum ferunt. Reliqui

Aliqui autem bombardarij ex Germania progressi, in uniuersum paulatim peruenere orbem. Vnde autem originem coeperint bombardæ, certo assignare non possum. Impetus uero bombardarum et mirabilis uis cognoscitur inde, quod corporibus, uel ijs quæ resistendi uim habent, damnum interit maximum. Puluis autem impetum illum uiolentum, quo fertur, ministrat. Nitrum enim ex quo puluis conficitur, addito carbone & sulphure, uim istam tenet. Orbis ius dicat bombardas, arma & munimenta esse optima. Quapropter etiam minus uirtutis bombardæ habent, quamuis earum impetus penè sit diuinus. Primâ bombardam existimo fuisse ferream. Postea demum opinor fusionem aeris & stanni esse excogitatam, quæ per conflationem fit. Quæ quidem materia iuxta censetur esse firmissima, & optima: eoq̃ conferre plurimū, ut globus in mirandam emittatur longitudinem. Formam autem bombardarum describere, cum ubiq̃ hominum oculis obiecta sunt, superuacaneum fore iudicauim. Bombarda oblonga est: & quanto longior est, tanto longius ei aculatur globus. accepimus enim bombardam fuisse, cuius globus impetu emissus, superauerit septuaginta stadia, cum finitima terra, quæ interiacebat, utrobique moueretur. Potentia autem ignis, ut apparet, tonitru procurat, nec non uiolentam latitudo lapidis. Nam si ignis inclusus cogatur, magna quædam, & quæ nostrum planè caput excedit, efficere nouit. Etiam fulmen nascitur, si uentus in ignem mutatur. Hinc igitur & tonitru & latio fit: siue quod concedatur non esse uacuum in rerum natura, siue quod ignis efficacia accedat: quæ si uiolenter urgeatur, & materiam apprehendat sibi accommodam, utraque ista præstare possit. Omnis autem ista potentia in ignem, ut causam, referenda est. Huc additur & puluis, qui natus est ignis potentiam, intercedente igne, mouere. Quibus omnibus coniunctis, fit ut lapis, siue globus, in tantam longitudinem iaciatur. Amurates igitur, Mechmetis filius, aggressus murum, undique ad motis bombardis & alijs machinis, eum capere nitebatur. Ac Græci mœnia fortiter defendebant, de scalis deturbantes peregrinos regis. Quidam amputatis capitibus deuoluebantur ad suos. Amurates cum nihil efficeret, licet omnia tentaret, quæ ad urbem capiendam pertinere, tristitia affectus est: & animi anxius, usq̃ putabat se urbem occupaturum. Moras igitur cum neceret, nec ab urbis obsidione discederet, Græcorum legati ueniunt, pacem necerent, nec petentes. At ipse Græcos in fœdus suscipere aspernabatur. nec multis diebus postre infecta domum reuersus est. Copiæ uero eius omnes dilabebantur ad sua. Græci legatos ire iusserunt ad Amuratem, oratū pacem. quos dimisit Amurates, ipsorum petitionem auersatus. Cum igitur Græci affectarent summis uotis pacem, nec tamen eam impetrarent, ad Mustapham conuertuntur, Mechmetis filium. Ea tempestate is apud Caramanum agebat uictum, & necessaria ab eo capiens. Missis igitur legatis, Græci Mustapham, Mechmetis filium, cum natus esset annos tredecim, accersunt. Puer ubi Byzantium uenit, sermones sparsit per Turcos, magnis promissis eos accedens, prehensabat singulos, quibus promittebat duplum eorum quæ sub Amurate habuissent, accepturos. Et quidam Turci, at pauci ad puerum istum transfugiunt. Puer autem transgressus in Asiam, auxilio Græcorum regis instructus, locū qui Templum nominatur, expugnauit. Iter facienti per Asiam, Turci qui ibi erant adiungebatur, ut qui esset regis filius. Ibi tum Aliazes cognomēto Saraptares, cui ab Mechmete puer ille commissus erat, per proditionem Amurati puerū tradere paciscitur. Pactis satis firmatis, cōclusum est, ut puer Amurati prodere. Missio nuncio significauit Amurati, ubi nam terrarum puer ageret. Cum puer Nicæam uenisset, urbem eam cepit: & cum ibi moraretur, optimates Turcorum cōciliabat. Hyems erat, qua prohibebat puer longius procedere. Amurates cum intellexisset puerū Nicææ uersari, nunciante id Aliaze Saraptare, as-

sexies mille Ianuarum militibus, uenit quàm ocysimè in Hellepontum: & transiens, rectà abiit in Bithyniam. Et cum inopinatus & improuſus irruisset in urbem, puerum ab Aliaze, proditum comprehendit. puer enim excitus tumultu, confugerat ad Aliazem, cui obediebat, ut se defenderet ab imminenti periculo. Aliazes puerum metū omittere, et bono animo esse iubet: et sic eius fratrem expectat. Cui ubi in regiàm urbis sedem proceſſerat, puerū in manus tradidit: quem acceptū laqueo, ut moris est regum illorum, præſecauit. Aiunt Tezetinem uirum regio sanguine ortum Erziganis regis auxilio uenisse puerum, ut audiuerat hostes in urbem penetrasse. Qui coniicit se in medios hostes. Michalinem Europæ & ducem & iudicem hostem suum cōfecit. Tandem cum plurimos alios neci dedisset, & ipse occubuit. Græcorum res tum sic habuerunt, cum secuti essent partem Mechmeti aduersam, Thermam Macedoniæ Venetis uendidere: impossibile existimantes, ut sperarent sibi urbem ab Amurate dari in posterum. His peractis, bellum conuertit Amurates contra Thermam: quam, ad omnia intentus, summa ope oppugnabat. Machinas etiam mœnibus admouit: nec tamen cœptis respondebat euentus. Tandem prodicionem pacificiter cum oppidanis, quibus imperatum erat, ut ab domibus suis cuniculos subterraneos agerent, qui extrâ ferrent. At fossiores comprehensi à Venetis, quidā fugerunt in Amuratis castra, descendentes de muro. Postmodum ab arce, quam aggressi erant, expugnarunt urbem, expugnatamque diripuerunt. Accepi peregrinos impigrè scandentes & superantes mœnia, urbem cepisse, reliquis deinde accedentibus: quam postmodum diripuerunt. Nec quisquam eorum qui in oppido erant, euadere potuit manus hostium. Hinc reor Amuratem urbem istam per prodicionem suo dominio iunxisse. Vrbs autem hæc erat maxima, nec ulla, quæ modò Græcis parerent, inferior. Ciues eius urbis passim per Europam Asiàmque captiui trahebantur. Præsidium Venetorum, quod in urbe erat, ut rumore allatum est, urbem in potestatem uenisse hostiū, citato agine ad mare & naues contendunt: & cōscensis nauibus, quæ forte ibi aderant, inde citi soluebant. Vrbs ista magna opibusque florens, ab Amurate occupata est. Cum autem eam habitandam assignasset finitimis, qui circa colebāt, domū profectus est. Caratziam Europæ ducem arma contra Ioannis nam urbem Aetoliæ ferre iussit, dato ad eam expeditionem Europæ exercitui. Hic adueniens, incursionem fecit in Aetoliæ regionem: & quæcumque occurrerant, diripiebat, & spoliabat. Postea exercitus ad urbem duxit oblidendā. Carulus urbis princeps iam antè obierat mortē. Et cum haud tulisset liberos ex uxore sua, Rhainerij filia, superessent uerò filij nothi, Memnon, Turnus, & Herculus, natu maiores, his distribuit Acarnaniam, quæ sita est inter Acheioi regionem. Fratris autem sui Leonardi filiū reliquit totius regni successorem. Carulo uerò fratris sui filio, Arten Ampraciæ metropolim & Aetoliā, urbemque concessit. Nothi filij haud diu pugnantes, relati sunt in numerum Ianuarum regis. Memnon autem, qui uidebatur reliquis prudentia & auctoritate prior, accessit ad regē, quem rogabat ut se ad patriam reduceret regionem. Quapropter cū Europæ exercitu hostiliter eam regionē ingressus esset, Europæ exercitus Ioannitarū urbem obsidione circūuenit: & incubens aliquanto tempore obsidioni, cū nihil proficeret, tandem oppidani et regionis princeps, qui obsellus tenebāt, hostium imperatorem ad colloquiū euocarunt: in quo princeps sibi dari postulabat à rege reliqua, Acarnaniæ regionē & Epiri, quæ sibi fœdere interposito confirmari uolebat. Quod si impetrasset, se regi urbem traditurū. Fœdere ictō urbem accepit regius exercitus, et Acarnania reliqua quæ Epirus cessit principi, ut quotannis tributū ferret: & in Ianuas regis, quandoque moneret, aduentaret. Postea uenientes Caruli ducis filij, Herculus & Memnon, nec modicā regionis partē occupātes cōgregatis finitimis, qui cō-

fluebant

A fluebant, molesti erant admodū patrueli suo, cuius regionem agebant & fere
 bant, bellum gerentes. Cōtra quos Carulus exercitū, quē ex Ianuis regis con
 traxerat, necnō alterū quem ab Italia exciuerat, ducēs, cum nihil promoueret,
 pacem cum ijs cōposuit: quā tenebāt, ut ipse cederet ea regione, cui illi prae
 fuissent: hi uerō deinceps nullas molestias Carulo facerent. Hoc modo Aeto
 lia in Amuratis ditionē deuenit. Græci postea in Ianuas regis pficiūnt, pe
 ritū pacē, quibus ea data est his cōditionibus, ut Isthmū destruerēt, & nihil in
 posterū, quemadmodū hactenus, rerū nouarū molirent. Turachanem misit in
 Pelopōnesum, qui Venetorū regionem populabat, et Isthmū diruit. Venetorū
 oppidula, quæ subegerat, diripuit. Cum autē egredere Pelopōneso, Al
 bani in Pelopōneso habitātes, colligebant in mediterranea regione, quæ Da
 bia nuncupat: eligentesque ducem, defectionē à Græcis parabant, & Turacha
 nis exercitū penitus delere uolebāt. Turachanes ut accepit cōtra se Albanos
 praelij cupidos pergere, cum nō posset effugere ipsorū impetū, in acie copias
 eduxit. Etiam Albani in aciem descenderunt, & hostes aggressi sunt. Cum autē
 Turcorū impetū sustinere nō possent, in fugam uertunt. quorū eadem maxime
 Isthmū Turachanes insecutus in fugā fecit. Capti sunt octingenti, quos omnes eō
 loci obtuncauit: ex quorū capitib. cum turrīculas ædificasset, abscellit. Vir il
 le et alia memoratu digna facta designauit: propter quā cū in maximo honore
 penes regē foret, etiam in regionē Brenezis & in Daciam iter intendit. Nec
 multo post uisus ire ab rege cum exercitibus, regionē euasit, & conscriptū
 ibi exercitum haud parū in fugam compulit: ex quo praelio redibat uictoria
 memorabili illustris, plurimā tum mancipiorū, cum aliarum rerū uehens præ
 dam. Cum Græcis igitur Amurates, cum frequenter uenirent in Ianuas, mit
 tentes uiros primarios, opib. reliquaque felicitate claros, inter quos & Notarā,
 & Carolucam, eādem pacem cōposuit. Græcorū rex, ubi primū pax conueni
 set, nauigauit in Pelopōnesum, accersito fratre Theodoro, qui Spartam regebat.
 Rex propter odiū, ut antea significauimus, quo prosequeretur uxorē, quam ab
 Italia duxerat, statuerat Nazæorum assumere habitū. Cum autē in Pelopō
 nesum uenisset Byzantiū rex, adducens secum fratrem Constantinū, ut in eum
 transferret regnum, confestim eum cepti poenituit, nec amplius se regno ces
 surū dicebat. Regni enim procures ab isto uitæ proposito regem dehortabane
 tur. Dehinc etiam uxori, cui implacabilis erat, propter formæ turpitudinem,
 reconciliatus, suauiter in posterū cum illa uitam exegit. Rex Græcorū bellū
 intulit Carulo Epiri principi, & exercitibus Clarentiam Elidis metropolim
 circumfedit. Nec multo post cum urbis oppugnatio irrita caderet, Caruli con
 sobrinā, Leonardi ducis filiam, fratri Constantinū uxorem dedit: hac tamē cō
 ditione, ut dotis nomine Constantino urbs ista traderet. Postea duxit exerci
 tus contra Patras Achaie urbē, quam obsidione circūdedit. Deinde relicto fra
 tre Constantino, cui urbis oppugnationē mandarat, nauē conscendit, & By
 zantiū proficiscit. Cum multū iam temporis moris, urbis assedisset, nec ta
 men urbs in manus uenisset, prodiuionis consilia oppidani cum Constanti
 no agitant. A berat enim urbis Episcopus, profectus in Italiam, auxilij petens
 dignitatem: & longas ibi agebat moras, ut à Pontifice id acciperet. Hanc Acha
 iæ urbē Italici principes, qui Pelopōnesum regebāt, ex familia Malatestarū
 orti, occupantes, uni quidē dederūt urbi principem: alterū elegerūt, qui eā ad
 ministraret, & semper apud Rom. Pontificem moraret. Urbs ista ubi cōcesse
 rat in ius & potestatem Rom. Pōtificis, accepit Episcopū, quē misisset Pōtiffex,
 ut urbem eam gubernaret. Eo tēpore Episcopus, qui temp. eius urbis cura
 bat, missus à Rom. Pontifice, natus erat ex familia Malatestarū. Hāc urbē
 bi dominio suo iuxit Cōstātinus, etiā arcē expugnare aggressus est: cui expug
 nationi integrū annū assumpsit, & tandē uoti compos factus est. Elidis Me
 g a tropolim

trapolim subegere Romani Pontificis triremes. Postquam enim fama illa Achaiae urbem à Graecis esse occupatā, misit Pontifex triremes decem, quib. annitebatur, si posset a missam recuperare urbē. Hæc quidem haud uenere in Achaia. Venientes aut Clarentiā, absente urbis duce, nec presidio in ea existente, clam ingressi milites urbem capere, & diripuerunt. Deinde eam uendētes regis fratri quinquies mille aureis, in Italiā nauigarunt. Aliæ quoque fortunæ miserabiles urbi isti acciderunt. Oliberius enim ab Italia pgressus, tenēte Clarentiā Achaiae principe, inopinatō a duentēs eam oppressit, & diripuit, ducta in uxore principis filia. Tandē precio accepto, Epiri duci eam uendens, in Italiā reuersus est. Etenim captā à Pontificis triremib. denuō emptam recepit. Graeci lōgo tempore bellū gessere cum Centerione, qui Achaie imperabat, generis Italici. Postmodum aīninitatem iungentes, filia huius ducis in matrimoniū data regis filio iuniori Thomæ, conclusum est, ut in dotē acciperet Messenæ & Ithamæ regionē, præter maritimā Arcadæ. Fœdus quoque idū bellū diremit. Hanc quidē, ubi mortuus est princeps, accepit Thomas regis frater, et Centerionis uxore, donec mortua est, in carcere condidit. Hoc modo Pelopōnesus ab Italis ad Græcos translata est. Græcorū res cū subigerent Pelopōnesum, hoc modo se habuere. Amurates bellū indicit Tryballis. Primō itaque missis exercitiis, Tryballorū regionem populabatur. Ut nuntiātū est Tryballorū principi, regem hostiliter accedere, legatos ire iubet ad Amuratem, oratū pacem. Paratū se esse, si pax colret, tributū, quantūcūq. imperasset, pendere; nec recusaturū facere quicūq. iussisset. Amurates huius principis filiū sibi in uxorem associatū, quam petijt sibi uxorem dari, misso Sarazie ianuariū imperatore. quam postmodū in regiam adduxit Chaliles, qui plurimū apud regem pollebat. His ita peractis, petijt bello Caramanum Abderiū, Carie ducem, crimini ei inter cætera uertens, quod fratrem suū iuniorem, cui alimenta præbuerit, ad Græcos misisset. Veniens itaque cum magno exercitu, regionem grauius affligebat populationib. quam Caramanus deseruerat, cum se recepit in montiū cacumina. Regio ista urbes habet duas: una Larenda uocatā, alteri nomen est Toconesum. Toconesiū urbs magnitudine & opib. præstat, in qua antiquitus reginæ morabant. Cum mōtes regionis illius essent firmissimi, & admodū muniti, nec facile scandi possent, omnem bellī molem uerterunt in finitimam regionem: quam agentes & ferentes, paulatim pgressi subigebant. Urbs ista optimis legib. fundata est iam inde ab antiquo. Larenda sita est in radicib. montiū, qui in ista regione uisunt, nec aliquib. munimentis aduersus uim hostiū firmata est. Incolæ regionis Amuratis aduentū expectarunt, nec sibi fuga consuluerūt. Putabant enim, cum et ipsi Turci forent, & isdem morib. reliqua quoque uitæ consuetudine uterent, se nihil hostile passuros. Caramanus ille finitimus est Pisidis regioni & Turgetæ. Pisiditæ, qui etiam Barsacides uocant, pastores sunt, & Turcorū linguam in usu habent. Latrocinij magis intuiunt, prædæ quoque ex Syria & ex finitima regione agunt. Nec abstinēt à regione Caramani, cum quo ipsis continuū bellū est. Duces eligunt, quorū ductu prædatū proficiscunt. Duces prædam superfluum capiunt, & inde partem hauud continendam is largiunt, qui domi apud uxores remanserint. Turgus Phrygiæ imperat: & Armeniam Cappadociamque regio eius attingit. Genus Turgetis uidet recentior admodū fuisse sub Amythaone: & cum in Phrygiā inde descendisset, regionē istam ex eo tempore obtinuisse. Quod cū durasset ad hæc tempora, contra filios et Caramanū arma tulit. Bellū etiam gestitiam olim genus istud aduersus Leucarnas, Carælucis filios. Candilorū urbs Carriæ in potestate uiri, qui nuncupatur * Regiōnem itaque populationib. diuexans Amurates, Mechemetis filius, Ducis filiam in gynæceum suū transfudit: filium regionis principem reliquit. Cermianū & Aedincm, Sarchancmque principes,

* Deest aliquid in exemplari Græco.

A principes, cum proficisceretur contra Caramanū, regionib. ipsorū expulsi: accessensq; regias eorū spoliavit. Aedines excessit ē uivis, carēs liberis. Sarchanes & Mendefias in regiones finitimas fugiētes, seruatī sunt, ne qd mali ab Amurate paterent. Mendefias Rhodū contendit, ibiq; moratus est. Postea preconio excitus, accessit ad regē, flagitās ut aliquid boni ab eo impetraret. Qui etiam nū apud regē aetate agit, uictū & necessaria a Ianuis accipiens. Caramanus cum recepisset Toconciū et regionē suā, legatos ad Amuratē mittit, pmitteus se suam filiā ei daturū uxore, & filiū quem haberet, missurū ut in Ianuis mereat. Amurates in fœdus, iuramenti religione interueniēte, Caramanū suscepit, & in Europā iter iniecit. Postea cum aliquantulū temporis intercessisset, arma cōtra Ismaelē Sinopes & Castamomē principē arripuit, nescio ob quā offensam. Qui ut accepit, Amuratē contra se ut hostē pperare, legatos obuiā regi mittit, qui dicerent, si pacē petenti daret, se quorāns aeris reddiū quantūcūq; esset, regi penfurū. Præterea pollicebā, se filiū suū in regis Ianuas missurū. Filium Turgetis, quē iam antē in regis Ianuas abiisse cōstabat, regionū pristinē restituit: eiq; cum ea agere p suo arbitrio permisit. Hęc quidem fortiter ab Amurate facta, incredibile dictū est, quanta gloria Asiæ regnū illustrarint. Bellū quoq; rēpore longo inter ipsum & Leucanas arsit. Expeditionē suscepit Amurates cōtra Trybalorū principē, & huius affinem Georgiū. Expeditionis huius istam causam tradunt. Stephanū em iuniorē filiū habebat secū morantē, cum proficisceretur Spederibū, ubi ipsorū regia erat. Princeps, relicto filio Gurguro, ut tutaret urbem, & defenderet mœnia, si aduentaret hostis, ipse abibat in Pannoniā, auxiliū oraturus. Erat em huic etiam in Pannonia regio haud contēnenda. Præterea urbes multæ & opulentæ, quas permutatione facta cum Sigismundo, p Bellgrado, Eleazarus acceperat. Hęc em urbs mirē placebat regi, quasi regio admodū esset opportuna propter portus cōmoditatem. Filius quidē prædicti principis relictus erat, ut tueretur urbem, & se parabat, nihil cessurus hosti urbem obsequi instituenti. Tandem accedens Amurates, incursionē in agros fecit, & postea urbem obsidione cingit, machinas uarias mœnib. admouēs, si quomodo urbe potiri posset. Cum nihil proficeret, bōbardas, quę ea tēpestate habebant maxime, produci iubet, ijsq; mœnia pulsare haud cessabat. Nec sic aliqua capiēde urbis spes affulsit. Veritus aut Gurgurus, ut urbis tandē ueniret in manus hostiū, cum bombardarū impetum amplius sustinere non possent, admittebat uerba regis, quib. pax offerebā. Fœdus ictū est, quo tenebā, ut urbs regi traderet. Ipsi aut cum eo in Ianuas proficiscerent, cōsecuturi ea quę rex statuisset. Gurgurus regi urbem tradidit: & in castra egressus, conuersatus est apud regem unā cum fratre suo Stephano. Nec multo post ut nunciatum est Amurati, patrem horum contra se hostili animo pergere, filios que patrem clam adiutare, & ad defectiōnem inclinare, ambos adductos filios oculis orbauit. Spenderobo, Trybalorū, quę regionē occupata, oppido præsidium ualidum imposuit, & contra uō copias contra Bellgradum Pannoniæ urbem mouit. Vrbs ista duobus cir cumfluitur fluuijs: ab uno Ister, ab altero latere Sabba fluit, qui in Istrum eō loci iuxta urbem eam effunditur. Spenderobus, & hæc

* Vt accessit Mechmetis filius Amurates, urbem obsedit. Bombardasq; expediens, urbis partem haud paruam strauit. At exercitus Amuratis interim intoleranda pars tiebatur ab oppidanis, qui bombardis, balistis, alijsq; machinis bellicis grauissimē affligebant hostes urbi affidentes. Sagittis alijs que iaculis penē obruebantur tum uiri, cum castra. Ibi tum Halies Brenezis filius, cuius fama per castra erat celebris; primus cum suis succedit muro oppugnando: qui fossa iuxta urbem facta, & communita, ibi tentoria sua terendit. Vbi murus deiectus est, per loca patentia ruinis peregrini irruunt, & urbis partem maximam capiunt.

Deest ali
quid in e.
exemplari
Græco.

Colliguntur in unum oppidant, & manus cum peregrinis fortiter conferunt. A quos impulsos magna ut ad fugam uertunt, & de moenibus decurrant exarsus urbe. Hac igitur spe capiendæ urbis frustrati, quia peregrini fortiter expulsi erant, Amurates cum exercitibus abscessi, & domum ire cõtendit, Scopium & Illyricorum regioni præfectum de dit uirum primarium, suumq; fororū. Cui tradidit pedestres & equestres copias, ut incursionem in Illyricum faceret. De Scopiae gentis illius nomen est.

* Deest a-
liqui lexem-
plari Grae-
co.

Cui tradidit pedes et equos copias, ut incederent in castra,
re posset. Illyricorum rex

um sit aspera et montana, portigitur uique ad Illyricos, qui incolunt maritimam Ionij regionem. Est & urbs regniq[ue] sedes Gaitia, & fluvius qui eam alluit, in Istrum exauritur. Hic Illyricorum rex sua regione ab Ilmo uastata, exercitum comparauit. Veritus autem cum Amuratis confluere exercitu, legatos milia, qui dicerent, se paratum esse, si pacem impetraret, quotannis uiginti quinque millia aureorum tributum nomine conferre. Rex Amurates hac condicione pacem accepit. *Scythia* Scythiarum Sandolis filij regio, quam gens Illy-

¶ Deest alla
quid exem-
plari Gra-
69.

cem dedit. Huic regioni adiacet Stephani Sandalis nifi regio, quam quidam Illyrica tenet: & se extendit ad Ionium † Hæc natio cum Illyrica sit, iam olim ab reliquis separata est Illyricis. Incolæ autem moribus & uictus ratione nihil discrepant ab Illyricis, uenim alias sequuntur leges. Cudugeri nuncupantur omnes qui degunt in Sădalis regione. Inter hanc & Epirum litæ sunt quedam Venetorum urbes, ubi & Ibanis regio habitat. Castrions. Huic annexa est Comneni regio, plerumq; maritima existens, uersus mediterraneam regionem breui intervallo extenditur ad loca Argyropoli finitima: ubi præfatus Amuratis castra habens, Ibanis et Comnenorū regionem euasabat. Interea Ibanes uictus, ibat in Ianuas regis, eumq; sequebatur, quocumq; cum copijs militatum abisset. Postea Arianites priuatus paterno principatu, in regis Ianuas abiit, a rege uictum & necessaria captens. Deinde mortuo Castrione Ibanes, filium eius accipiens, in patrium principatum subrogauit Amurates. Arianites, qui & ipse suo principatu defectus erat à rege, supplicabat Ianuis, ut boni aliquid à rege consequeretur. Deinde missis quibusdam ad eos, qui in sua adhuc, unde pulsus erat, ui hostili, regione uersabantur, dicebat, se ad eum copijs uenturum. Qui cum promitterent, si armatus aduenisset, se à rege defecturos, fuga relictis Ianuis, in suam regionem se recepit. Reuersus igitur ad paternam regionem, cum optimatibus coniurationem facit. Qui eum lubenti animo suscipientes, ab ege defecerunt: interfectisq; Turcis, incursionem fecerunt in Amuratis regionem, quam egerunt & tulerunt. Et quidem res pulchrè succedebat, cum ipsi regionem asperam & montanam, in quam se recipiebant, incolerent. Vtrum ad regem ista pertulit, Aliem ducem constituens, cui exercitus, quos habuit iuxta Axiū flumen & Argyropolim, tradidit, addito equitatu uniuerso, qui in ea regione morabatur iussit, ut Albanorum regionem subigeret: & mancipiū præda onustus, captum adducens etiam Arianitē Comneni filium, rediret. Huic accepto exercitu uniuerso, impetum dedit in hostilem regionem, cum ibidem inuenisset copias pedestres haud aspernandas. Regionem populabantur: uicos uillas quæ incendebant: nemini parcebant. Arianites, congregatis suæ regionis equitibus & peditibus, adueniens occupabat montium cacumina, & angustias: quā reditum maturans, transiturus erat cum copijs. Alijs milites cum conarentur transire, non potuerunt, cum fortiter ab Arianite transitu prohiberentur. Turci reliqui, cum ab Alie essent in ea regione relictī, fuga sibi consilere parabant, eō festinantes, ubi incolumes uitæ discrimen imminens euitare possent. Horum pleriq; ab Albanis interempti, partim capti sunt. Reliqui, qui se fugæ Alijs comites iunxerant, profectiōnem campestrē, at longiorem, in gressi sunt. Et egredientes in continentem, quæ iuxta Corcyram habitat, multis pauci fuga sibi consulentes, domos ire pergunt. Ea in expeditione ma-

agnam gloriam iuuenit Arrianites Comneni filius, operibusque memorabilibus gestis admodum celebratus est. In hunc modum Alijs exercitus, cum in regionem, quæ Ionium spectat, intrasset, afflicus est. Cæteri Albani, qui incolunt urbem quæ Argos respicit, ut cognouerunt Arrianitem res nouas instituisse aduersus Amuratem, quæ felicem sortitæ sint euentum, etiam ipsi defectionis ab rege consilia agitarunt & deficientes, Depan euocatum sibi ducem & principem elegerunt. Huius enim patrem cum eiecisset sua regione Paiazites, Amuratis filius, exactis quoque Myrxa & Caninorum principe, necnon alijs ducibus plurimis, ista regione potitus est. Depan igitur illum incertis uagantem sedibus per Italiam, & plerumque morantem in Corcyra Venetorum insula, Albani, qui iuxta Argyropolim uersabantur, accersentes, regem sibi crearunt. Contractisque copijs, Argyropolim, quæ tum temporis regis erat, bello petierunt. Urbem oppugnabant uarijs admotis machinis. In urbe erat præsidium regis peregrinorum: aderant & Turci plurimi, qui confugerant eo, urbemque fortiter & strenue ab hostibus defendebant. Albani cum ista inciperent, urbemque summa ui obsiderent, admodum oppugnationi intenti, regionis regis, qui tum aberat, in Asia bellum gerens cum Caramano, Ciliciæ & Carix principe, incursionibus & populationibus uassitatem inducere maximam. Turachanes Tryballorum & Thesaliæ præfectus, accepta Albanorum defectione, & metropolis adeo claræ obsidione, conscribens exercitum quàm potuit maximum, assumens etiam Turcos quotquot in Thesalia inuenire potuit, citato itinere properans per niuem, (Hyems enim tum erat) secundo die postquam iter ingressus erat, prope urbem Albanosprehendit: in quos præter expectatum irruens, plurimos occidit: Depan ducem uiuum cepit, urbemque obsidione soluit. Aiunt Turachanem ex improviso accedentem, plures quàm mille interfecisse. & in hunc modum seruitutis iugum recipere denuo coacti sunt Albani. Nobiles eius regionis, quoquot non euaserunt Turachanis manus, ab regijs præfectis crudelissimè occisi sunt, cum alius isto, alius alio mortis genere miserabiliter interiret. Amurates reuersus ab expeditione, quam contra Caramanum sumperat, in regiam suam Mezetem, quem Europæ ducem declararat, accipere iussit copias equitum & peditum quantas uellet, & proficisci contra Pannodaciam, ut eam suo imperio iungeret. Qui accipiens Europæum exercitum, & Europæ Azapides, equitarumque regis omnem, qui in Europa agebat, peruenit ad Istrum. quo traiecto, ingressus est Pannodaciæ regionem quæ Ardelium nominatur. Ardelium à Prasobo monte in Pannoniam usque excurrit. Regio ista cingitur quercetis glandiferis, urbesque habet non paucas. Metropolis, Tosibinium uocatur. Lingua uruntur partim Dacorum, & partim Pannonum. Victu & moribus Pannonones imitantur. Hæc regio subiecta est Pannonum regi, à quo ducem accipit de Pannonum genere. Urbes habet liberas, quæ proprio iure proprijsque legibus ab metropoli Tosibinio reguntur. Iussi proficisci in militiam, regi parent, tributum ferentes quandocunque is imperauerit: solum modò petentes, ut sibi proprio iure suisque legibus rempublicam administrare liceat. Contra hanc igitur metropolim ubi Istrum transierat, Mezetes uniuersam belli molem uertit. Et cum quàm proximè ad eam accessisset, ibi castra communiuit. Hic cum urbis oppugnationi summa ope incumberet, ictus bombarda occubuit. Postea cum exercitus hostilis maturaret abitum, & festinare ad Istrum traiciendum, cōgregati regionis uiri, cum præuenire hostes in sua regione possent, plurimos eorū clade maxima strauerunt. Reliquos in fugam effusos utq; ad Istrum insecuti sunt. Mezetes profectus in Ardelij regionem, amissis nō paucis de suo exercitu, huius

† Alij uo-
cant Ioan-
nem Hunna-
dem.

modi uitæ exitum habuit. Rex maximam suam esse calamitatem duxit, mor-
tem Mezetis. Parabat igitur ipse expeditionem suscipere contra Pannoda-
cos: missis que per suum regnum præconibus, edicebat ut primo uere adessent
omnes. Postea mutata uoluntate, Sabatini Eunuchus, uiro rei militaris peritissi-
mo, belli istius curam omnem mandauit, cum Eunuchus id consiliū regi & os-
ptimum & turissimū fore censeret. Iussit quoque rex, ut non prius bello desiste-
ret, quam deuicisset Pannodacos. Hic igitur accipiens regis exercitum, & pereg-
rinorū de Ianuis regis quasi quatuor milia, Istrū transiuit, & copias omnes
in Ardely regionē induxit. Dehinc aliquot dieb. iter fecit per Pannoniæ regio-
nem. Iangus autē † Choniates, uir ea tēpestare inter Pannonos excellēs, cui Ar-
delij regio cōmissa erat ab Pannonum concilio, exercitū quā potuit maximū
comparauit ab Ardely, & Pannonia. Hoc instructus, lequebat per montium
saltus Sabatinem. Sabatines cum iam in hostili regione foret, putabat res suas
præclarè habituras, si hostiū agros euastaret. Emittens itaque equitatū omnē, &
maximā exercitus partem in hostiū regionē, prædas agere uolebat, quasi hinc
plurimū suis opibus accedere posset. paucissimi manebant cum Sabatine in cas-
tris. Iangus ut comperit castra hostium penē esse deserta, præclarū facinus pu-
tabat, si accedens inopinatus castra opprimeret. Descendens itaque cum suis ex-
mōte, impetu inuadit Sabatinis castra defensorib. uacua. Sabatines exire castris,
ut præliū potestatem faceret, non poterat. Proinde ad castra defendenda conuer-
tuntur: quæ tamen retinere nequiuit, cum uiolēter Iangus cum Pannonib. irum-
peret. Ad fugā itaque inclinat animo toto, festinabatque, maxima uis celeritate,
transire Istrum, antequam transitu ab hostib. intercluderetur. Iangus captis castris
quosdam in insidiis locat, quibus exciperet hostes aduenientes mancipiorum
aliarumque rerum præda onustos, omnesque conficeret. Et in hunc modum maxi-
ma hostilis exercitus pars miserabiliter interijt: Iangus qui ceteram sibi peperit
celebriorem, quam ullam unquam eius antecessores inuenerint. Iangus genere
natus erat non admodum obscuro. Patria fuit Choniata Ardely oppidum, unde
de profectus uenit ad Tryballorum ducem. Mercede autem conductus, longo
admodū tempore apud hūc ducem uersatus est, ubique, quocumque mitteretur, for-
titudinem & diligentiam memorabilem ostendens. Quondam cum uenatum
abiisset Tryballorum dux, ei que appareret lupus, confestim Iangum uocat, ut lu-
pum caperet. Qui ut accessit, ducisque uoluntatem intellexit, continuo lupum
insecutus est pernicissimē. Lupus ingreditur flumen quod obuiam erat, & na-
tare incipiebat, si preflens periculum subterfugere posset. Nec tamen Iangus à
persecutione cessauit, uerū insidens equo, flumen tranauit. Vbi natando flu-
men superatus est, lupi uestigijs haud abscessit. Postremo lupum affecutus est,
& confecit, pellemque diripuit: tranatoque fluuio, iterum ad ducem reuersus est:
præterdensque manibus lupi pellem, exclamat: O domine, factum est ut impe-
raſti. Lupū peremi, pellem cape: ea, ut uoles, utere. Hoc facinore dux admodum
delectatus, in hæc uerba linguam soluit. Certē non potest fieri, quin nō aliquan-
do uir ille ad maximam promoueatur potentiam. Hæc tum temporis locutus,
uirū deinceps pecunia opibusque coluit. Cum tēpore multo apud ducē istū mo-
ras traxisset, tandem ad Pānones redijt. Sunt qui tradūt Iangū antequam perueniret ad
Tryballorū ducē, fuisse famulū Alijs Brenezis filij, ei que mercede seruasse, cum
lingeretur equorū curatoris partibus. Nescio autē unde coniecturā facere pos-
sim, ut id uerum esse credā. Nam linguā Turcicā eo modo didicisset. Reuersus
autē ad Pānones, assumptis aliquot alijs, pcedebat in regiam, dicens: Sed duo
nūc, ut sibi suisque mercedem accipiat. Nec repullam passus est. Cum autem
bellum ageret inter Germanos & Pānones, magna militaria debar opera præ-
sens semper exillens, ubique eius opera desiderabatur, ita ut appropians,
forissimē

A fortissimè præliabatur. Postea congregatis ad eum alijs plurimis, ubiq; illustria apparebat. Quapropter Ardely regionis principatus cõcilio Pannonũ ei decretus est, cui regioni cum imperaret, Sabatinè interfecit, eiusq; exercitũ in fugam coniecit, uictoriã suis nunciãns longè pulcherrimã. Hęc uictoria Pannonum res erexit in pristinũ statũ. Ex quo enim tempore Paiazitis auspicijs duob; Turci regem Sigismundũ in fugã uerterũt, haud cessarunt Turci in Pannoniã incursiones facere, plurimaq; inde abduxerunt mancipia, quib; Asiã & Europam repleuere. Vbi aut̃ Iangus aduenit in Ardely regionẽ, princeps declaratus cõmuni Pannonum concilio, Sabatinem & Turcos terga dare coegit. Hinc animis resumptis, Pannonες præclaris operib; editis, Turcos ubiq; uinciebãt. Nam Istrũ sapius transgressi, interfecerũt pauci plurimos Turcos: qui anteq; ad manus uentũ foret, nõ sustinentes impetũ Pannonũ, fugam præcipites inibant. Ea tempestate ad maximã potentiã promotus est Iangus. Deinde creatus dux consensu unanimi totius Pannonũ concilij, bellũ contra Turcos, & Germanos suscepit, fortissimè semper rem gerens. Pãnonες gerebãt bellũ cum Germanis. cuius hæc causã perhibeb. * Postea bellũ indixere Tzschis, qui Boemi dicunt. Id bellũ diu durauit, plurimis ultrò citroq; cladib; illustratis. Pannonες isto bello permoti accedunt Polanos: & inde adducentes regis patruelẽ, eum sibi ducem crearunt. Cum igit̃ Polani socia Pannonib; iungerent arma, cõtigit ut Pannonες, Germanos & Boemos grauiter affligerẽt. Agros em̃ horũ euastarunt, urbesq; non paucas incenderũt. Præterea interdũ ex acie dimicarunt collatis signis. Verum incerto Marte nunc uictores, nunc uicti, prælijs excedebãt. Deinde ubi paululũ respirassent, & collegissent uires, bellũ instaurabant. nã populi isti ut omnia agunt, & in prælijs nemini parciũt. Hastis impetunt hostes, bombardis utunt̃, ferreas habent equites balistas, nec non alijs telis rem gerunt inter se pugnantes. Quando aut̃ fuga iniẽt, in fugientes nec caede, nec persecutione admodũ sæuiũt. Verũ si quis seipsum dedat, & uictũ semet confiteatur, ab int̃actis & inuiolatus: hac tamen conditione, ne se postmodũ prælio committat, contra uictores præliaturus. Hunc morẽ belli tẽpore seruauit: proinde in fuga nõ multi cadunt. Pãnonες duce Choniãte profecti sunt in Daciã, & Ducẽ Damũ nomine regioni præfecerũt, Dacosq; et obtemperare iusserũt. Damus igit̃ expulso duce Dracule, qui ad ianuã regis cõfugerat, Daciã obtinuit, omnesq; Draculis, p̃pinquos et necessarios, ubiq; aliquẽ superflitem accipiebat, peremit. Hi duces tradunt̃ fuisse filij nothi, qui Myrxæ nati sunt. & quosdã horũ, cum putarenẽ esse Myrxæ filij, ab regionis incolis genere opibusq; plurimũ pollentib; in Daciã ducatu subuectos esse, quasi Dacis plurimũ cõducat, si isti in ea regione præ sint, rerũq; summa potiãtur. Quorũ unum atq; alterũ percũctando, cognoui genus & parentes: uenim nomina eorũ non omnib; significabo. Damus ea tẽpestate à Pannonib; in Dacorũ principatũ collocatus, Daciã tenuit, & deinceps Pannonες arctissimè coluit. Cum aut̃ inquietaret̃ subinde ab regis ducib; prope Istrũ collocatis, qui clam ipsius regionẽ populationib; diuexabant, missis legatis ad regẽ, pacem orauit, quam haud grauatim cõsecutus est: hac tamen conditione, ut quotannis regi tributi nomine daret tria millia sagittarũ, et clypeorũ quatuor millia. Daciæ res ita ordinãs quemadmodũ sibi cõmodissimè fore rebatur, eã pulchrè imperio rexit. Legatũ ire iussit ad Mpogdaniẽ Nigre principẽ: cum quo pacem fecit: cui etiã affinitas iuncta est, qua excitus cum enixè adiuuit in bello quod cum Dracule gessit. Daciæ principatus in hunc modũ ab nouo principe reformatus & instructus est. Amurates postea in Colchida t̃riremes misit, regionẽ que Colchidis uastans, etiã urbẽ diripere, & inde plurima mancipia auferre annitebatur. T̃riremes illẽ etiã in Gothiam cursum flexerunt, eamq; regionem populati sunt. T̃riremes igit̃ istæ in Colchida, p̃perarunt, & ad Gothos

*Deest alio
quid exem-
plari Gre-
co.

appellentes, regionē haud modicā uastabāt, plurimis inde mācipijs abductis. A Rediū autē cum maturaret classis, tēpestas faua exorta est. Nam uētus qui Apārtias dicī, exurgens, classē disiecit, et in Asiam iuxta Heracleam Pōide tulit. Interim naues quāddā tēpestare quassatæ, interciderūt, in huiusmodi calamitatē præcipitatæ. Cum Ianuensib. ei intercessit amicitia diuturna, & quāi pax perpetua. Ianuēs autē eo tēpore seditione agitati, res suas penē cōtudere, cum seditiosi admitterent Philippum Ligurū ducem, eiq; urbem cōmitterent, promptissimē sequentes quocūq; eos eduxisset. Hoc eis accidit, cum etiam populus eligeret istū ducem propter odiū implacabile, quo ferebāt in Venetos. Norant enim, Mediolanī ducem, Venetis admodū esse infestū, & acerrimē cum his bellū gerere. Ianua urbs sita est in extrema Italia, quā Gallī respiciūt: Tyrrenos attingit uersus Orientē. Mare Tyrhenū speciat quā urbis situs Orientē uersus excurrit. Versus Occidentē egressos Ianuensium regione excipit Prouentia, quæ Gallia est: & eius incolæ degunt sub rege Gallorum. Quapropter porta siue ianua Italiæ uocat, quasi hinc in Italiā procedatur. Ias nua respublica ita administratur, ut neq; omnino in Democratiā, neq; in Aristocratiā propēdeat. Verū ex utriusq; ea respublica iuxta partim in Democratiā, et partim in Aristocratiā inclināt, maximē in ijs quæ ad principis electionem pertinere uidentur. Sunt enim in urbe ista familiæ duæ, quæ ab antiquo eam gubernarūt: & principatū in ea obtinent, adeo, ut populi studia in utraq; quasi e qua lance conferantur. Vna Ntorīa nominat, & altera Spinurā. In has familias studia populi diuisa cū sint, accidit plerūq; ut pars Ntoriam, pars Spinurā eligāt. Hi igit regentes populū, de suo corpore duces cōstituerē non audēt, nec etiā populus permittit. Sed extāt aliæ familiæ duæ, quæ de populi corpore habent. Vna ad optimates, altera ad populum studijs inclināt. Vni nomen Adornī est, alteri Phreguzij appellant. Ex his familijs dux ciuitatis, ab ea parte optimatū, quæ uincit, datur. Adornī familiaritate iuncti sunt Spinuris at familia Phreguziorū necessitudinis iure deuincta est Ntorijs, & ab his in principatū, puehiunt. Duci, ubi primū creatus est, permittitur, in consiliū adhibitis optimatib. quibuscūq; agere secūdū leges, quæ maximē reipub. cōducere cen fuerit. Vestigalia & urbis redditus ordinat ad eum modum, quo iudicauerint plurimum opibus urbis accessurum. De bello & pace populus in mediū procedens consultat, & ex sua sentētia ista, pcurat. Si autē bellū aduersus aliquē hostem decreuerint suscipiendū, duci belli administrationem concedūt, ut sedulo caueat, ne quam calamitatem siue damnum respublica capiat. Quantum attinet ad urbanam iurisdictionem, iudices constituuntur, qui petuntur a prædominante familia, & per se iudicant. Si autem non secūdū leges iudicarint, pro uocatio ad populū est. Cum autem intestinis discordijs duæ illæ familiæ, Spinuræ & Ntorīæ, arderent, urbem in maxima præcipitarunt pericula: tyrānos enim introduxerunt in rempublicam, & alia nefanda in eam commiserunt. Familia, quæ Ligures & Italos studijs prosequatur, eligebat Italos, eosq; in belli societatem adducebat. Altera familia Gallorum regis auxilium impetrabat, quem sibi socium faciebant. Contigit ergo, ut ciuitas illa in grauissima deuolueretur pericula, dum utraq; factio adduceret in urbem eos qui summo urbis odio laborabant. Postmodum respublica in acerbam necessitatem redacta est, quia legibus patrijs amplius non regebatur. Tandem igitur malis uicti animi, cum iterum coalescerent mutua concordia, eos iudices siue principes, qui minus idonei uidebantur, uicijciunt. Præterea cum sæpius Gallorum regem aduocassent, et quæ urbis regimen commisissent, tandem coniuratione facta, cum sæpius uui expulerunt, haud æquis animis tyrannidem tolerantes. Populus enim libertatis cupidus, nouis rebus inhiabat: eiectis quæ tyrannis, duces de corpore suo creabant, & patrio more legibus quæ rempublicam pō-

A id gubernabant. Sunt autem Ianuenses iam ab antiquo Tarracōnensibus ad-
 modum infesti, bellumq̃ multis generationibus contra eos gessere. Publicè
 priuatimq̃ discordias et inimicitias hostiles exercuere, adeo, ut si alicubi alius
 alij occurreret, in mutuas cædes ruerent. Inimicitia cum Tarracōnensib. im-
 placabiles perpetuæ fuerunt Ianuensibus. Etiam Venetos iam olim odio pro-
 sequebantur propter Lesbū & Chium insulas in Aegæo mari sitas; necnō
 propter Ligurum ducem, quem sibi principem præfecerant. Cum autem inte-
 stina seditione laborarent, alijs quibūdam urbis gubernacula mandarunt: ipsi
 uerō bellū cum Venetis & Tarracōnensium rege gerere auspicabant. Naues
 militibus, contra Venetos, quas ducant, complent. Vrbes uersus Ionii adna-
 uigantes, grauiter affligebant: nec abstinēbant ab ijs quæ in Aegæo mari habi-
 tantur. Hæc autem magno animo peragebant, ut Venetos ulciscerent propter
 Ligurum tyrannū nomine Philippum. Præterea ignem iniicientes in Corcy-
 ram, suburbana incenderunt, quæ concremata sunt. & latius sæuisset incens-
 dium, si res, ut animo agitarunt, euenisset. Postea prælium commiserunt, cum
 inimicitia hostiles interuenissent, cura Alphonso Tarracōnensium rege, ad
 Gaeten Italiæ urbem. Huc enim regis Alphonso naues appulerant maxi-
 mæ. Quod ubi cognorunt Ianuenses, uidelicet regis classem eo collectam fra-
 re comparatam aduersum sese, ciues armatos naues maximas, quas huc mers-
 cium gratia uenisse comperimus, conscendere iubent: soluentesq̃ ab urbe, cur-
 sum contra Tarracōnenses dirigebant. Cum autem Tarracōnensium regem
 assequuti essent in portu Gaetes, tempore longo certarunt. Rex eo tempore
 intra mœnia existens, prælium spectabat: & admodum dolebat, quod sui, qui
 plures numero erant, hostes superare non possent. Ingressus igitur ipse naues,
 suos cohortando ad prælium accēdere nitebatur. Commisso itaq̃ prælio ma-
 gno, capta naus est, quæ uehebat regem Tarracōnensium. Rex simul quos
 que in potestatem uenit. Scriba autem Tutoria nauē cepit, qui in prælio isto
 nauali Ianuensium dux erat. Qui cum uictores prælio excessissent, regem ca-
 ptiuum uehentes, domum reuersi sunt. Naues igitur cum appropinquassent
 Ianuæ, priusquam urbem iniret dux, nauigauit ad Ligurum ducis regionem,
 ut ei captiuum Alphonsum traderet, sperans se inde haud parum commodi
 accepturum. Ingressus itaque Ligurum ducis regionem, regem captiuum ad
 eum perduxit. Dux Mediolani honorificè & magnificè, regem excepit, et tan-
 dem incolumem suo regno restituit. At Ianuenses rei indignitate permoti, ab
 illo defecerunt, & ducem expulerunt. Deinde pergentes contra arcem, eam
 pacificationibus in potestatem acceperunt, & deinceps ritu patrio urbem admini-
 strarunt, promouentes ad principatus honorem iuxta antiquas suas leges a-
 liquem de ciuium numero. Alphonfus dimissus ad suos à Mediolani duce, be-
 neficij memor hunc semper coluit: nec ei gratificari quibuscunq̃ in rebus pos-
 suit, cunctatus est, quandiu dux superstes mansit. Hic Tarracōnensium rex
 imperio temperans Valētiā, Tarraconem, Sardiniam insulam, Cynum &
 Varcenonam Iberiæ urbem opulentam, primū in Siciliam appulit, postea
 uenit in Italiam & Parthenopen. Regnumq̃ in hunc modū occupauit. Nea-
 polis quondam Italiæ subiecta, translata est ad Gallorum regem, qui de sua fa-
 milia semper regem & principem huic præficiebat. Regnum autem hoc in-
 cipit ab Iapygia summa, et Mesapia: & in longum progrediens uersus Ioni-
 cum sinum, dextra ambit regionem Vares dictam. Regio ista planè regas-
 lissima, & regio nomine digna est. Post Gepanum sic nominatam extendisse
 usque Gaeten, et Diam urbem Romanorum regioni finitimam. Et hic quidē
 terminus est occidentalis. Versus Orientem attingit Gonium: Qua autem
 spectat Siciliam, regionem habet antiquitus Græciam, nunc uerō Calabriam
 nuncupatam. Vbi primū in ditionem regis Gallorū istud regnum concessit,
 accepit

accepit regem propinquū genere regi Gallorum. Qui ut peruenit in regnum, (nomen eius erat Lantilaus) regioni ipsi uniuersae imperauit. Cum iam opibus reliqua quae potentia plurimum polleret, arma cepit aduersus Tyrrenorum regnum, atque adeo contra reliquam Italiam, ubique praefata facinora designans. Et quidem mouens exercitum contra Tyrrenorum urbem Florentiam, eamque obsidens expugnare nitebatur. Cum autem in longum urbis obsidio extraheretur tempus, & obsessi iam ad extremam uenissent necessitatem, scripserunt eos in colloquium uenisse cum rege, petentes pacem: promittentes interim se promptos & paratos esse facere quaecunque imperasset, saltem pacem daret petentibus. Quorum precibus uictus, postulauit cuius cuiusdam filiam forma excellentem omnes quae tum in ea urbe formosae habebantur. Hanc cum accepisset formae elegantia omnes superare, (Fert enim urbs ista mulieres in primis forma praestantes, uirginesque uenustissimas) eam petiit sibi uxorem dari, cum in colloquium cum Tyrrenis super pace iungenda uenisset. Erat enim rex ille caetera intemperans & libidiniosissimus, & tantum non insaniebat amore mulierum. Iusserunt itaque Tyrreni, ut pater uirginis eam quam pulcherrime exornatam regi traderet. A iunt, puellae patrem fuisse medicum insignem, adeo ut facile omnes ea facultate superaret. Cum igitur multa tentaret, nec tamen posset ulla ratione sibi consulere, quin filiam regi daret, commisit cicutam quam potuit efficacissimam. In ista namque Italiae urbe cicutam commiscere solent efficaciorē, quam in reliquis urbibus. Accepit & pannum, quem cicutae immergit, ut uenenum imbiberet. Quo facto, pannum ueneno imbutum filiae dedit: monēs, ut ubi rex cum ea concubuisset, ipsa panno isto mentulam eius quam decentissime abstergeret. Hunc igitur cum accepisset pannum auro exornatum, spectaculoque dignum, eum diligenter custodiuit, ut regi, sicuti pater praeceperat, post concubitum inseruire posset. Duceres igitur uirginem istam, obtulerunt eam regi, qui ea uisa, formae pulchritudine captus, obstupuit: iam moreque ardens, cum ea Veneris foedus iniit. Puella autem iussa patris faciens, multis blandimentis adhibitis, panno regis mentulam absterxit. Quo cum esset tactus rex, in humorem non nihil resolutus, in febrim incidit acutissimam, & continuo exspirauit. Etiam puellam esse mortuam tradit, cum etiam ipsam cicutae per humorem diffusa contagio infecisset. Regis ex cecitus, ubi primum ipse mortem obiit, dilapsus domum rediit. Et Florentia obsidione liberata est. Quidam Itali perhibent, non patrem pannum infectum ueneno puellae tribuisse, uerum senatum urbis eam exornasse quam pulcherrimo ornatu, ut formosissima regi appareret: eundem etiam senatum pannum dedisse. Hinc ad coitum mire alliciebatur rex. Sed haec haec, quia turpia sunt, dixisse sufficiat. Post obitum regis Lantilai, cum uxor eius admodum inquietaretur propter regnum ab Italis, nec non regionis duces ipsi plurima negotia facerent, nupsit Rhainerio Prouentiae regi, Gallorum regis patre filii, cuius regnum Neapolitanum tradidit. Accepimus autem, hanc fuisse filiam Tarenti & Iapygiae Ducis, qui ortus ex familia Ursinorum, siue (ut Graeci dicunt) Arctiorum, qui plurimum pollebat opibus & potentia in regione Parthenopes. Rhainerius annis regnauit duodecim. Interea, Alphosus natus de familia Medinorum, rex Tarraconnensium, Sardiniae, et Valētia, classem adornabat maximam. Qua instructus, cum Siceliotae remiges strenuam operam locarent, in Siciliam delatus est. quam subegit, & postmodum imperio rexit. Hinc deinde profectus, Parthenopes arcem mediterraneam occupauit. Parthenope arces habet maritimas duas, & unam mediterraneam. Ad ducens igitur Alphonso copias, urbem eam oppugnabat: & ad mouens machinas muro omnigenas, eam sui iuris facere conabatur. Ibi tum Alphonso iter bombardae globo ictus occubuit. Nec multo post urbs in manus uenit. Hinc

A Hinc copias ad maritimam & mediterraneam arcem mouit. Mediterraneam fame expugnauit. Maritimā cepit, cum eam dederent milites qui in ea erāt: cui & praesidium imposuit. Vxor autem regis obsidione urgebatur in arce, quā sita est in portu prope urbem. Maritus uero clam egressus, nauigabat in Prouentiam, inde adducturus exercitum, quo munitus uxori obsessae suppetias ferret. Inter ea regina, cum obsidione premere, accersens Sphortia Marchie principem, qui ea tempestate dux belli peritissimus habebatur, Alphonsum expulit, urbemque adiuta ab Sphortia recuperauit. Cum autem regina iam rerum summa potiretur, arcem mediterraneā in monte sitam obsidione circūdat, quam cum ui capere non posset, fame expugnauit. Postea non longo tempore interiecto, cum Sphortia domesticis distineret bellis, Alphosus Tarracōnensium rex ex Cilicia profectus, Calabriam primō subegit: postmodum comparato exercitu, iterum Parthenopē accessit, eamque occupauit. Regina autem Rhainerij ex arce clam effugiens, contendit ad filium suum, Tarenti & Iapygiae principē. Nam nupserat post Lantilai mortē Iapygiae principis: ex qua filium hunc Iapygiae principem tulit. Alphonsus, urbe capta, & regione, quae Gepanum nominatur, subacta, bello persequi aggressus est Iapygiae principem, Mariae reginae filium. Accedens igitur copiis quā plurimis instructus, regionem subiiciebat. Princeps igitur Iapygiae necessitate motus, legatos misit qui pacem orarent, quā consequutus est. Paci iunxerunt assinitatem. Nam rex filio suo notho, cuius nomen erat Imphernandus, in matris monium collocauit consobrinam principis Iapygiae, filiam uero principis qui Venozam rexerat. Peracto fœdere, in quo tenebatur, ut in posterum & hospites regis obediētes essent, Iapygiae princeps Parthenopen uocabatur. Eo cum uenisset, admodum metuebat ut caperetur ab rege. Propter hunc metum, qui a deo magnus erat, phrenesi laborare creditus est. Hoc modo in Italiam ab Tarracōne profectus Alphonsus, Sicilia & Neapolitano regno potitus est. Cum uenisset in Italiā, ibi moratus est, nunc cum Venetis, nunc cum Tyrrhenis bella gerēs, & fœdera pangens. Rex Rhainerius Ianuensium classem magna ad urbem accessit. Cum autem conarentur milites exponere nauibus in urbem, nec coepta succederent, re infecta domos rediere. Alphosus Ligurum & Tarracōnis regionem fratri suo regi Nabaris cōmisit. Hunc enim Nabaris regionis incolae petentes, ab Tarracōne, quod regis filiam uxorem duxisset, sibi regem, iuxta patriam consuetudinem, ordinarunt. Nam maxima pars occidentalium tributa quidem pendunt, nec tamen licet urbibus eorum principes dare, & praesidium imponere: uerū indigenae magistratus creant, & suis praesidijs, non externis, regionem defendunt. Nec etiam regi licet eos cogere, ut praeter patriae suae morem respublicas administrent. Ea quidem tempestate, cum ciues earum urbium, quas Nabares regio complectitur, sibi constituissent regem, fratrem Alphonfi, contigit ut ei nasceretur filius ex uxore. Qui educatus, attigit annum duodecimum. Hunc igitur assuescentes regionis incolae, regem dimiserunt, dicentes: Non amplius ei concedi, cum filium habeat, regnum tractare, sed filio regni administrationem nunc competere. Haec quidem haud multo post acciderunt. Alphonsus cum in Italiam peruenisset, fratri regionem suam mandauit. Haec autem initium sumit ab Valentiae regione. Valentia urbs magna est, & opulenta. Valentiaeque rex eam regni sui sedem tenet. Sita est ea urbs ex aduerso Sardiniae, recedens ab Herculis columnarū traiectu septingentis stadijs. Huic succedit regio, quam Tarracōnensem appellant, quae porrigitur usque Barcenona. Huic contermina est Tarracōnis regio, & patet usque ad Barcenona uersus Prouentiam Galliae. Verū dicere nos oportet regionis limites. Versus Orientē, Prouentia Gallicae, uersus Occidentem, terminatur Iberia. Septentrionalis limes est Nabare

regio. Barcenor urbs Occidentem spectat, diuitijs potentiaq; excellit. Admi-
nistratur plerumq; in Aristocratiam conuersa. Permittitur ei ab Tarracōnens-
ium rege, suo iure uiuere. E regione huius urbis sita est Cyrenus, insula opu-
lenta & populosa: cuius ambitus complectitur duo millia stadiorū. Nec pro-
cul abest alia insula, quæ minor dicitur, quæ & ipsa subiecta est Tarracōnens-
ium regi, & ab eodem principem accipit. Sardinia, quæ in insula maxima exis-
tit, cuius ambitus continet quinque millia stadiorū, quoq; Tarracōnensium regi
obtemperat, & sub eius ditione agit. Sunt in hac insula urbes duæ, opibus flo-
rentes, Orestilia et Sagera: quarū una uersus Orientem, altera uersus Meridiē
insulæ sita est. Piscatores huius insulæ plurimū lucri ex eo mari ferūt. Hinc in
aliū orbem perueniunt. Iberia, quā initium sumit ab Gallia, habet finitimos
Celtiberos, quibus annexa est Galscona, regio sub Gallorum rege degens. Po-
stea succedit Pescaiorū regio, uersus Orientem in Iberiam tendēs. Iberia, quæ
post Galliam maxima regio inter occidentales est, uersus Occidentem in O-
ceanum excurrit. Ab Oriente Nabarem & Gallia habet. Versus Meridiem
panditur † in Turtugannam, quæ maritima regio est, & ad Oceanum se exten-
dit etiam regione Granata, quæ sub Pœnorum imperio est, terminatur. Intra
hanc Iacobi sepulchrū uisitur. Hinc Portugallia regio Hispaniæ subit, quæ se
extendit ad mare, quod intra traiectū est, quo uenitur ad Granatam regionem.
Iberia cum regio sit maxima & diuissima, urbes habet regias, Dibitinum uer-
bem magnam & populosam, Cordubā, Moriscam, necnon Ludum, & Salas
mangem. Etiam sepulchrum Iacobi in ea regione iuxta Oceanū & mare ex-
ternum, celebre est. Ad mare internū quoq; Iberorum regis regio pertinet.
Portugallia sita est iuxta traiectū à Granata incipiēs, usq; ad traiectū & internū
mare excurrēs, uergit in Iberiā. Granata, quæ regio mediterranea est, in Iberiā
et Gallia peruenit, nec multū uel interno, uel externo Oceano utitur. Iberorū rex
in istis duabus regionib; plurimū potest: qui cum sit ortus de familia Almenij
Galliæ, Granatæ regionē, quæ Pœnorū est, ferens atq; agens, haud cessat bellū
gerere. Rex Pœnorū, Granatā qui regit, ubi pax cōposita fuerit, Iberorū regi
tributum pendit, qui interdū accurrens urbem obsidet, et regionem populat.
Ea autē regio montana est, & à monte, qui à mari interno initium sumit, pandit
in Oceanum, & ad Portugalliæ regionem. Hi reges sæpius inter se dissiden-
tes, bella gesserunt. Interdum copijs coniunctis, molem belli omnem in bar-
barum auerterunt. Inter cætera etiam bello lacessuit Alphonfus Tarracōnens-
ium rex regem Iberorū prius quā in Italiā uenisset. Belli autem eius hæc
assignatur causa. Ipse quidem captus est ab Iberorū regis duce, quem Albar-
um appellabant. Vterq; tamen uulnera accepit. Itaq; contractis copijs, & as-
sumpto fratre Nabaris rege, bellum mouit contra Iberorum regem, cum ad
iuuaretur opera quorundā Iberorū nobilium, qui Albarū incitatissimo odio
prosequerantur. Hunc enim, cum humili genere in Tarracōnensium regione
foret natus, & priuatam sequeretur uitam, tandem uirtute nobilitatum, & ab
omnibus plurimum honoratum declarauit regionis suæ imperatorem. Qui
imperator creatus, quocunq; bellum uertisset, semper gloria coruscans, & re
bene gestare dicitur. Itaq; cum ab Iberorum rege contra Alphonsum esset mis-
sus, haud socordia locum fore ratus Alphonius, cum exercitu Albaro in re-
gione occurrit, quasi prælii potestatem facturus. Postea Alphonfus adhibito
in auxilium fratre, in Iberiam ingressus est, ut cōtra regem decertaret. Obuiā
autē procedens Albarus, misso præcone iussit cum excedere, si sapiat, q̄ celeritā-
mē ex sua regione. Cum autē Alphonfus responderet, se nō accedere ut patris
eius asinos in pascua duceret, sed se adesse ut acie dimicet, copias in aciem de-
duxit: & cum utroq; fratre confligens, uictoria potitus est. Cum autē prælium
committeret atrox, Albarus Tarracōnenses terga uertere coegit: & fugiens

† Quidam
legunt Por-
tugalliam.

A tes persequutus, fratres ambos comprehendit, magnaq; Tarraconnensiu strages facta est. Vt reges ambo ad Iberorum regem sunt adducti, nihil mali sunt passi. Verum iuramenti religione fides accepta est, ne quid postea noui in sua regione moliretur: & impune dimissi sunt ad sua. Postea Alphosus, ut supra dedimus, in Italiā & in Siciliā uenit: qui ab iisdem captus, ad Mediolanū ducem, ut antea docuimus, ductus, ab eodem inuiolatus & incolumis ad sua remissus est. Vxorem suam Alphosus in Tarracōne reliquit, nec multis annis interiectis, eō reuersus est, ut eam uideret. Nam in Italia & Sicilia uersabatur, plerumq; aut amori, aut rei militari operā dans. Quomodo ei in Italia res successerint, deinceps dicitur. Regi Iberorum, de quo supra uerba feci, bellū fuit cum Granatæ rege Pœno. Pœni iam olim traiccentes, Mareliam Europæ urbem, quæ distabat à Libya stadijs ducentis quinquaginta, occuparunt. Hinc progressi, Iberiā suo imperio iunxerunt, postea, cum memorabilia ubiq; facta cederent, etiā contra Galliā bellum promouerunt, mirum in modum res suas augentes. Nec etiā ab Tarracōne & Valentia abstinere. Galli igitur adiuncti Iberiæ regibus, contra Pœnos bellū susceperūt, eosq; in urbem munitam se recipere compulerunt. Urbem uerò postea expugnarunt. Adhuc hodie ad urbem hanc accedunt, hostiliter incursionem facientes, & exercitū interdum adducientes. Et sanè Iberorum rex Dominus Ioannes, ut antea significauimus, contra eos profectus est, præmissō Albaro duce, qui regem ad delendos Pœnos inflammabat, & copias urbi admouit. Cum autem grauissima obsidione premerent Pœni, famesq; intoleranda foret, dubij quid agerent, huiusmodi quid excogitarunt. Mulis duodecim ficorū onera imponunt. Ficus onusti, ad hostiū castra ferunt. Ficos autē diuidētes, singulis aurū nūmum iniecerunt, diuisosq; deinde iterum coniunxerūt. Nummus uerò aureus Hispanorum, duobus aureis Venetorum ualeat. Hos igitur ficos cum imposuissent mulis, profecti sunt ad Albari tentoriū. Qui uiso auro, quod ficis conditū erat, agalōnem interrogauit: Quid sibi uult aurū ficis inclusum? Agalo respōdit: Rex aurū quod in urbe est collegit omne, dicens, si uoceperis, siue nocæperis urbem, plus aurūq; allatū est, haud inuenies. Et si urbem captā destruxeris, multū aurū, quod ex Libya tibi & nobis afferretur, amittes: si uero urbem non dirueris, poteris in posterū quæcunq; ex Libya ad nos deueniūt, quasi thesaurū huc collectā acquirere. Hæc cū accepisset Albarus, acceptos ficos de tulit in cōspectū regis, quos diducēs & aperiens, inquit: Arborem istam, quæ hunc producit fructū, nō censeo excindendā esse. Nam deinceps nō amplius fructu isto possemus frui: & nunc saturati, in posterū non amplius ista felicitate uti possemus. Nam cernis uinitores uineas putare, amputantes tantum inutilia & superflua, ut fructum tandem uberiorem reddant. Quod si eas penitus eruerint, nequeunt earū fructu, cum necesse fuerit, amplius recreari. His auditis rex, quia probabilia dicere uidebat Albarus, iussit cum abducere exercitum. Huic, cum duxisset regis Portugalliæ filiā in uxorem, natus est filius nomine Citricus, uir rei militaris peritissimus. Qui matrimoniū cōtraxit cum Granatæ regis filiā: quam, quia nō poterat cum ea concumbere, repudiātā dimisit. Vxorem alterā assumpsit consobrinā regis Portugalliæ, quæ formæ uenustate omnes, quorū in istis regionib. agebāt, anteibat. Hanc sibi associatū cōsilio optimatū, qui cōsulebant fore, si aliā uxore duxisset, q; posset cum ea cōcumbere sicuti matrimoniū postulat. Filiam regis Nabaris coegit habitū Nazarorū assumere, eiq; opes ad istud uitæ institutū assignauit. Rex Portugalliæ ortus est ex familia Galliæ regū. Arbitror autē Gallorū reges belligerantes aduersus Pœnos, quondā regiōne istam subegisse, & ad posterōs suos transmisisse. Itaq; Nabaris regnum putat pertinere ad familiam regum Galliæ, nec nisi ex ista familia nato licere regnum istud suscipere. Nam Carulus Imperator, &

tor, & qui successerunt reges, existimantur regionem illam subiecisse, & ne-
potibus suis reliquisse. Alphonſi autem fratrem tali conditione in regnū admi-
serunt. Si ei natus esset filius ex uxore, quam duxerat propinquam genere
Gallię regibus, ipse deberet regno excedere, & filium sibi relinquere regem.
Quod si nullum filium ex uxore sua tulisset, regnum pateretur recidere post
obitum suum ad Galliarum ducem. Qui hac conditione Nabaris regnum ac-
cepit: & cum natus esset ex uxore filium, patrem dimiserunt, filiumq; regem
cōmuni consensu declararunt, quia descendebat ex familia, quantum ad ma-
ternū genus attinet, regem Gallię. Hęc quidem annotata sint mihi sequenti
ius historię propofitū. Nunc unde digressus hucusq; sermonē traxi reuertor.

LIBER SEXTVS

AMURATES Mechmetis filius post expeditionem, quam
cōtra Caramanū sumpserat, bellū Dacis intulit, uolens Dra-
culis filiū suo restituere principatui. egressus autē regia copijs
instructus, accepit Caramanū nouarū rerum cupidum detes-
tationem animo agitare: ad id negociū adhibere ducem Cano-
dylori, & alios Asię principes, cū speraret Pannonēs bre-
ui magna manu subsidio uenturos, spe externi auxilij illectus, reliquos Asię
principes ad defectionem sollicitabat. Amurates igitur Mechmetis filius, ubi
id parari animaduertit, mutato consilio cōceptam expeditionem omisit, & bel-
lum omne in Caramanū auertit. Turachanem Thessalię præfectum iussit ex-
ercitum cōtra Peloponnesū Isthmum ducere, eumq; in potestatē redigere: deia
de regionem Peloponnesū, quæ sub Græcis est, incursionibus uexare. Quib-
us peractis, eum inde abire iusserat. Turachanes quoq; accepto Thessalię
& Peresbię, quæ stagno adiacet, exercitu, ad Isthmū perrexit, quem desertum ab
hostib; inueniens, occupauit: & hinc incursionē faciens in Peloponnesū regio-
nem, uastitatem maximā reddidit. Etiam Spartā dijs, Laconięq; regionē pos-
pulsatus est. Quibus omnibus, quemadmodum præceperat rex, expeditus, abiit.
Rex Amurates in Asiam transuectus, contra Caramanū exercitum ducta
bat, & secundō eius regionem euastatam subigebat. Ea tempestate, qua hæc
agebant, Georgius Tryballorū princeps in colloquiū uenit cū Iango & cum
Pannonū rege: prehensūq; singulos Pannonię pceres, persuasit ut cōtra Amu-
ratem arma caperent. Opes plurimas immensamq; pecuniā uim Pannonibus
ad eam expeditionem pollicebatur. Nec solum promisit, uerū pecuniā Pan-
nonibus, ut eos experiretur auxiliares tradidit. Vfus est plurimum opes ad
eam rem Iangi, qui Græcis familiariter iunctus erat. Ioanni Byzantię regi bel-
lum cum Ianuensis erat propter commercia Galli cuiusdam, Ianuenses im-
plebant naues quas habebant maximas, nec non triremes tredecim. Quibus
impulerunt suorum octo millia armatorum, & properabant contra Byzan-
tium, uolentes urbem eam capere. Eodem tempore etiam Scythi bellum infe-
rebant Ianuenses. Scythæ namq; qui circa Bosphorum colūt, inimicijs mo-
ti, quas cum Caphensib; gerebāt, Capham urbem egerunt, & tulerunt. Pro-
pter quæ miserant legatos ad regem Scytharū Atzikareem, petitum pacem:
hac tamen conditione, ut sua reciperent. Cum nihil eorum quæ petissent, im-
petrare potuissent Caphenses, urbem ad Italiā reducere, cum Ianuenses ini-
quis animis paterentur urbem suā ab Scythis adeo grauitur diuexari. Eodem
tempore ijs discordia cum Græcis fuit. Parabāt itaq; contra utroq; simul rem
gerere, & utroq; armis domare. Appulerunt itaq; Byzantium, indidentes By-
zantijs bellum: & inde legentes Euxinum pontum, uenere Capham. ibi igitur
egressi nauibus in Chersonesum, rectā pergebant contra Scythas, non mul-
tum in urbe morati. Scythę audientes hostes accedere sine ordine palantes, ple-

A nos contemptu, & ipsi arma arripiunt. Nam præterita die affusi fluuii cuiusdam, in ea regione caltra posuerant, nec solitas ordinant uigilias. Putabant enim Scythas nunquam eò audaciæ progressuros, ut secum ex acie dimicare sustinerent. Ibi igitur cum primi non expectassent eos, qui agminis postremi erant, ut in unum & in iustam aciem collecti, prælium inirent, uerum pedentim & palantes incedentes pergebant contra hostes, extenuato maxime agmine. Scythæ, ubi compererunt hostes appropinquare, confestim obuiam progrediuntur, agminis que incompositi primos aggressi fuerunt, & in fugam coniecerunt. Fugientes acerrimè persequuti sunt. Ianuenses fuga ad suos delati, etiam eos fugæ socios traxerunt. Tandem prælium ad extremos uenit, quos terga dare cogentes, ceciderunt impigrè, nulli quemcunq; nacti erant, parcentes. Pauci quidam fuga euasere incolumes in urbem. Liberati igitur bello quod gessere parum feliciter cum Scythis in Bosphoro habitantibus, nauigarunt uersus Byzantium, ueneruntq; Galatiam urbem, quæ sita est eregione Byzanti in Europa. Ibi consultant communiter, quomodo Byzantium occupare possent. Militibus naues complent, & reliqua armamenta expediunt: nauesq; muro iuxta portum appellant, quasi nauibus urbem expugnaturi. At Byzantii resistebant fortiter, & ex muro in hostem pugnant magnà gloria. Ianuenses cum conarentur ex nauibus ascendere in mœnia, nihil efficiebant. Byzantii enim hostes magnâ fortitudine repellébant. Cum igitur ccepta parum succederent, omnesq; conatus irriti caderent, in disensionem adducti, redire in Italiam, uerum Galatia Ianuensium urbs longo tempore bellum gessit cum Byzantijs, cum utrinq; tam Byzantijs, quam Galatæ bombardis rem gererent. At Leontares Ioannes magnò impetu in Galatiæ mœnia irruens, eam undiq; quasi indagine cinctam omni comœatu reliquisq; necessarijs spoliavit: plurimos quoq; Ianuenses cepit, cum feliciter & fortiter in eorum naues irrumperet. Hos uinctos adduxit ad regem Ioannem, qui ea tempestate agebat in Xyllæ domicilio. Fuerunt autem captiui numero trecēti, quos omnes in Galatiæ uallo nactus erat. Postea legatos ultrò citroq; mittentes super cōmercijs & uineis, quæ extra Galatiam erant, Ianuenses grato animo excipiebant quæcunq; statuisset de illis rex. Cogebantur quoq; numerare regi aureos mille propter turrim regiam, quam tempore obsidionis bombardis disiecerant: nec non propter officinas, quæ in medio posite erant, destructas, ut potiri possent imagine siue signo regis Græcorum. Bellum inter Byzantios & Ianuenses huiusmodi exitum habuit. Bello isto finito, Ioannes Græcorum rex, legatos ire iubet ad Romanum Pontificem Eugenium nomine, petentes ut cōcilium celebraretur, quo inter utroq; religionis contentiōem decenter componerent. Tentabat eo modo Occidentaliū animos, num plurimi facerent concordiam constabili cum Græcis in religionis controuersia. Legati in Germaniam uenere. Ea tempestate Germani Basileæ erant congregati, dissidentes sententijs contra Eugenium Pontificem: quem reprobantes, crearunt Pontificem nomine Felicem, utrum inter ipsos in primis spectatè probitatis. Hunc cōcilij cōsensu Pontificem declarauerunt. Ambo igitur Pontifices triremes instruunt, & Ioannem Byzantijs regem accerfebant. Vterq; enim sub se concilium agitari, & religionis controuersiam, quæ cum Græcis intercesserat, finire uolebat. Cum ab utroq; uenissent triremes, rex quidem benignis uerbis & placidè cōcilij Basiliensis legationem dimittebat: dicens, se cum Romanis & Venetis & cum reliqua Italia iam antè colloquutum, qui omnes se Romam proficisci iubeant. Assumens itaq; Byzantijs sacerdotes, & Græcorum sapientissimos & doctissimos, nauigabat in Italiam. Cum uenisset ad Venetos, inde soluens ferebatur Fesariam, ubi morari Pontificem Eugenium acceperat. Hæc urbs distat a Ve

netijs stadijs ferē trecentis. Duces & principes habet, qui sunt de familia E-
stenstorum siue Estensū. opibus hominumq; multitudinē excellit. Pado flū-
uis aluitur. Subiecta est Romano pōtifici. Duces seu principes, quos modō
diximus, accipit. Vir ille qui tum temporis in urbe rerum summa potēbatur,
zequitatis studiosus, nec cētera imprudens erat. Huiusmodi autē ei accidit ca-
mitas. Vxorem habebat filiā Ducis Monferrariæ, pulchritudine formæq;
elegantia prestantē. Mores mulieris, antequā id contigisset, modestia insigni
coruscabāt. Hæc insaniebat amore priuigni, qui filius ducis erat nothus. Qui
cum serius ad eam ueniret, quā moris est eorum qui in Italia lautius ui-
uunt, iuuenem inter ludendum ad amorem prouocat. Hic intellēgens se a mu-
liere amari, & ipse mulieris amore exarsit, & aliquanto tempore stupri cons-
uetudinem cum nouerca sua habuit. Ancilla autē quædam ut cognouit amo-
rem illorum, amatoris suo rem omnem enarrat. Is uerō duci admodum charus
erat, & ab eo honorificē admodum tractabatur. Is igitur ubi rem cognouit in-
dicio ancillæ, nec non ipse eandem explorasset, accedit dominū, inquiring: O'
domine mihi contingat magis terræ hiatu contēgi, quā ut diutius cernam
in ædibus tuis adeo nefanda scelera committū. Nam uxorem tuam rem has-
bere cum filio tuo notho, impijssima perpetrātes, uidi. Proinde da operam ab
illa muliere libereris, nec amplius cum ipsa conuerſeris. Filiū q; fac aliquid
ableges. His auditis, dux obstupuit. Deinde percunctatus est, quomodo rem
istam cognouisset. Dixit quoq; se uelle eam rem explorare, & præsentem ei
filiū fore spectatorem. Faciens supra lectum foramen haud perinde magnū,
ne deprehenderet ab amantibus, per id spectabat filium suū nothum concē-
bere cum uxore in lecto. Descendens igitur, ambos opprimit inopinatō, & u-
xorem in hunc modum alloquit: O' mulier, quis dæmon eō dementiæ te ad-
git, ut cōmisereris turpiter filio meo impijssima omnīū quas nouimus? Qua
ratione id nostro matrimonio honestū fore arbitrata es? Quæ respondens ait:
Quod talia fecerim matrimonij fidem uiolans, non eo inficias: uerū culpam
agnosco. Eiusq; rei impiæ ego sola caput & origo sum. Ego scelerala opera
animo concipiens, ui maiore coacta, nescio, quomodo ad istā impietatem con-
cesserim, & adolescentem inuitū in istud nefariū opus traxerim. Merito igitur
ego pœnas pendo. Rogo tamen in adolescentem, cuius nulla culpa est, ne
scire uelis. Deinde filiū uocauit, interrogans, An iusta hæc sint, quæ fecerit
in ipso opere deprehensus. Adolescens attonitus cum negare non posset, ad
petendam uentā conuertebat. Sequutus est uir amoris istius nefandi cōscius,
qui utriq; operā, ut cupitis potirent, locauerat indefessam. Erat autē Mimus,
qui ab initio adolescentem in istum amorem impulerat. Et hūc accersens in-
terrogabat dominus: Quid causæ fuit, quare adeo impium in me patris tu-
cinus? Hic respondit: Quia tu rapuisti amicā filij tui, & cum ea concubuisti.
Quapropter merito ista contigere tuo. Nam ducis filius amabat mulierē eius
urbis, nec dum tamē cum ea coierat. Pater igitur cum intellexisset, eam esse
forma præditā supra modum uenustā, uī eam opprimens, Veneris gaudiū ei
abstulit. Mimus igitur huius amoris causā omnem in istud facinus reijcie-
bat. Hæc sigillatim cum audisset, adolescentem, deinde mulierem, postremo
Mimum capite truncari iussit. Hæc est calamitas, quæ Ferrariæ principem ea
tempestate oppresserat. Nec multo post Ligurum principis filiā uxorem dux-
xit, & missis serijs, plerunq; iocis se tradens, fortunam aduersam leuabat. Rex
Græcorum cum uenisset Ferrariā ad Romanum Pontificem, qui ibi uen-
sabatur, cum eō ab urbe Roma esset profectus (erat enim Venetus) precibus
fatigabat a Pontifice, ut se iuuaret in cōtentione, quæ interuenisset sibi cum
Germanis. Et cum in colloquium uenissent, plurima de contentione illa dis-
seruerunt, rationem ineuntes, qua utriq; res pulchrius & felicius succederent.
Hinc profecti, uenere Florentiā, Tythenorū metropolim, urbem magnā
& opu-

A & opulentā, quę pulchritudine omnes Italię urbes exuperat. Tyrreniā incipit ab urbe Pero, & dextra tenēs Bononiā urbem opulentā, pertingit usq; Luca. Luca autē & Perusium sunt ciuitates liberę, & in democratiā uersę reguntur. Florentiā, extra Venetorū urbem, Italię urbs opulentissima est, ciuesq; ad agriculturā & mercaturam extrudit. Hi intelligentiā reliquos excellere uident: optimeq; efficitur quicquid uiri isti fuerint aggressi. Res pub. hoc modo administrat. Est in ea consiliū quingentorū uiuorum, qui de ciuitatis rebus cōsultant, de bello, de pace, de legatis sententiā ferentes. Habent uiros duos peregrinos, quos accersentes plurimū uenerant. Vnū criminū capitaliū iudicem constituerunt, alterum reliquas urbīs cōtrouersias iudicare iubent. Ciues autē reliqua reipublicę munia obeunt. Peregrinos autē propterea adsciscent, ne ciues fauore, aut odio adducti, in alterutrā partē ius dicentes abducerentur. Ducem seu principem reipub. creant, quem signiferū nuncupant. Qui trimestre tempus magistratū gerit, ad quem uniuersę ciuitatis redditus & tributa referunt. Si qui hūc ad eū, pacem aut bellū afferētes, statim deducunt ad quingentorū consiliū. Magistratus legunt de populo populares, & quondā artificiorū p̄sides. Licet cuilibet eius urbīs heri ciui, si statuti p̄ciū intulerit, consiliū illud si quid decreuerit, id ut executionē fortiat, ducib. mandant. Hęc reipub. forma penē omniū Tyrrenię urbiū est. Nam iuxta hanc gubernant Perusū, Luca, Aretū, et Senę. Huc cū peruenisset Gręci, multa diu egerē cum pōtifice in religionis negotio, uolentes id ad optimū deducere finem. Postremo eō uentū est, ut inter se cōsentirent, et concordiā inter se cōglutinarēnt. Itaq; in hęc sententiā euntes, decreuerūt in posterū nihil in religionis negotio innouare. Et ut ista rata manerēt, scriptis & sanctorū obtestatione sanxerūt, se deinceps unanimes in religionis negotio fore. Hinc Rom. pōtifex allegit in Cardinaliū ordinē (qui primus apud Pontificē est) uiros duos Gręcorū nobilissimos, eosq; sibi familiaritate iunxit. Vocant em̄ Cardinales, qualiter religionis duces & antistites. Hos em̄ honore sibi p̄ximos triginta elegit Pontifex, ijsq; socijs & cōsiliarijs utit. Suppeditat his redditis sufficientes, assignās iisdē regiones, unde opes sufficiētes accipiāt. Hic quidē minores, alius maiores acquirat opes, secundū regiones quas singuli fortiuunt. In horū igit albu reulit Pōtifex uiros duos Gręcorū, Bessarionē Trapezuntii Nicę episcopū, & Isidorū Sarmatię episcopū. Nam horū opera plurimū adiutus est in cōcordiā cum Gręcis inēdū. De Bessarione q̄ accepi, diligenter annotabo. Bessarion tanto erat instructus a naturā intellectu, ut p̄stitissimos Gręcorū nō dico equaret, uerū superaret. Iudicio in re qualibet plurimū pollebat. Gręcarū latinarūq; literarū tanta peritiā huic uisio inerat, ut faciliē eruditionis palmā inter oēs caperet. Nicolaus, q̄ Eugenio successit, uirū hūc coluit plurimū. Quas p̄pter Bononię urbi opulētē eū prefecit, ut eā tutaret. Cū autē ea urbs usq; seditionū, p̄cellis tactaret, & seditiosi usq; inter se cōtendere nō cessarent, planē inter istos tumultus uir ille diuinus apparuit. Vrbs ista optib. & reliqua felicitate nihil cedit uel p̄cipuis Italię oppidis. Literarū studio p̄stā tissimis Italię urbib. cōnumerat. Isidorū uirū prudentē patrięq; amantē, cū Byzantiā pro patriā pugnaret, a barbaris captū esse cōstat. Pōtifex Eugenius hūc uirū cū eius auctoritas maxima apud Gręcos haberet, elegit, putās eum rebus suis plurimū momentū allaturū in cōcordiā cū Gręcis iungēda. qd et euenit. Rex Gręcorū cū p̄sidiū ad retinendū Byzantiū peteret, Pōtifex respōdit, p̄mittens, sibi in posterū et regnū illud Gręcosq; curę fore: p̄terea se nō cessaturū Pānonēs et Germanos incitare, ut arma cōtra Turcos capiāt, quatenus Gręcis & alijs bonum uideat. His ita cōpositis, rex Byzantiū proficiscitur. Gręci domū reuerſi non amplius his quę conuenerant in Italia, stare uoluerunt: uerū in ap̄prehēdentes sententiā diuersā, noluerunt amplius in religionis negotio

adhærere Romanis. Hinc motus Pōtifex Romanus, uiros quosdam doctos Byzantium ad Græcos misit, ut cum his in colloquium uenirent, qui quidem synodum & concordiam in Italia factam non admittebant. Nam Marcus Ephesi episcopus, & Scholarius Græcorū doctissimus, ne quidem ab initio Latīnorum dogmati consensum præstare uoluerunt. Vbi ad colloquium & ad disputationem uentum est, Romanī nihil efficere potuerunt, uerū re infecta domum reuersi sunt. Eugenius haud multo post Romam rediit, adiutus a Venetis, qui ea tempestate admodū feliciter bellum gerebant cum Ligurum tyranno. Nam Veneti belli ducem crearūt uirum patriā Ligurem, qui antea fuerat amicus & affinis Ligurum tyranni. Nomen ducis Carmaniola fuit: eiq; exercitum commiserunt. Qui ut exercitū accepit, & naues tot quot militib; implere Venetos iusserat, itinere pedestri, & per Eridanum proficiscebatur, habens naues ligneis propugnaculis, & turribus pulchrè instructas, quæ numero erant septuaginta. His copijs munitus pergebat contra Mediolani tyrannum nomine Philippū. Carmaniolæ legatus erat Nicolaus cognomēto Breuis, uir militaris rei peritissimus, qui ad summam bellicarū rerum gloriam euaserat. Veneti in eo bello uictores tempore longo fuere. Præliabantur diu, cum præsidio ad lacus custodiam, posito. Nicolaus Breuis Brixiam cum exercitu uenit, eamq; capere nitēbatur, uerū oppidani obsidione longō tolerarunt tempore: eoq; necessitatis uentum est, ut mures selesq; ederent, & durissima quæq; sustinerēt potius, quā ut hosti cederent. Factio Gelphorum, quæ in urbe erat, adeo fortiter repugnauit. Vniuersa Italia in duas factiones diuisa est, in Gelphorum scilicet & Gebellinorum. Quomodo autem urbes totius Italiæ in has factiones abierint, & inter se semper dissidentes animis pugnent, & unde dissidendi initium exortum sit, ex nemine unquam audiui quicquam, ut uerū aliquid de ijs determinare possim: nec ipse coniecturā faciens, possim quid certi de ijs tradere. Ligurū et Ianuensū regio Gebellinorū factionē sectant. Veneti & Romani, nec nō Marchia, Gelphis adherēt. Tyrheni & Regine regio quæ ad Iapygiā in lōgitudinē patet, utriusq; fauet. Quiddā em̄ horū in Gelphorū, quidā in Gebellinorū factionē discreti sunt. Etā in una eadēq; urbe utraq; istas factiones inter se dissidentes & pugnātes cernere est. Hinc plerūq; seditiones Italiā colentib; accidere puto. Accidit interea, ut etiā Patauii adducerēt suos duces, inter quos erat & Marsilius, natus ex familia Carariorū, qui parabat Carmaniolę prode urbem. Est autem ea urbs magna & opulenta, in ambitu continens stadia septuaginta, fluuius nomine Brenus eam secat: quo cum undique alluatur, munitissima redditur. Hunc igitur Marsilium cum adduxissent, constituerunt diem, ad quem proditio perageretur. Verū eo die maxīma ingruit tempestas, qua inhibitus nequiuīt ad præstitutum comparere diem. Quidam proditionis conscius, anxius admodum, ne aliquis præueniret, & proditionem patefaceret, adueniens ipse proditionis consilia aperit. Qui ut rem cognouere, urbem firmauerunt custodijs: subornarunt quoq; insidias Marsilio, quā uolebat exire ad hostes. Accedens itē igitur cēperunt unā cum centum ciuib; quos unā cum uxoribus necarunt, trucidato etiā Marsilio. Hæc cum sub idē bellum acciderent Venetis, effectum est ut duci Carmaniolę imperium prorogaretur. At postmodum cum proditionis argueretur Carmaniola, & in ipso opere esset deprehensus, insidias urbi struens, interfectus est. Dicitur autem, cum duceretur ad supplicium, in eum locum, ubi capite truncandus erat, uelato & obstructo ore incesisse, ne posset compellare & obtestari eos qui ad spectandum supplicium conuenerant. Post huius uitri obitum uocauerūt Franciscū Sphortiam cognomine, quem ducem pronūciantes ei cōmiserunt bellum, quod gereret cum Ligurie principe. Tandem eō res uenit, cum impigrē adiuuaret ab Venetis, ut nō multo

A multo tempore interfecto, dux Mediolani eligeretur. Cum autem Venetorum esset imperator, plurimumque ob eam rem commendaretur, Lodiam usque, quæ Mediolano proxima est, accessit, Pergami regionem, & alia quædam oppidula Liguriæ ultra Adam flumen subigens. Deinde cum bellum inter Venetos & Ligures esset compositum, paceque sopitâ, filiam Ducis illegitimâ uxorem duxit: & cum quasi medius esset inter utrosque, cessauit Nicolaus bello persequi. Is, cum pax cõuenisset, uenit Parthenopen ad Tarraconnesium regem, uolens eum adiuuare, si opera sua indigeret, in bello quod parabat inferre Tyrhenis; Cum autem nihil isthic inuenisset suis rebus accommodum, ad Mediolani Ducem reuersus est. Nec multo post expirauit, cum fuisset belli dux optimus, ducendi exercitus pugnandique peritissimus. Cum autem longo tempore renum dolore fuisset ex cruciatus, tandem mortuus est, relinquens sui per uniuersam Italiam memoriam honestissimam. Fuit enim genere Perusius. Franciscus non multo post, cum defunctus esset Mediolani Dux, cum Venetis inimicitias suscepit, animum in Mediolani tyrannidem intendens. Nam Veneti Philippo mortuo, adiungebantur Mediolanensibus, hortantes & adiuuantes eos, ut aristocratiam reciperent. Equidem urbs illa aliquandiu aristocratiam sectabatur, magistratus creans ex optimatibus urbis. Verum cum ad æqualitatem respiceret, admodum tenuiter res gerebant, si quando exercitus aliquod misisset. Quapropter ad tyrannidem ciuitas inclinauit. Vocant igitur ciues Ducem Franciscum. Quidam reluctabantur. Franciscus igitur cõscripto exercitu, quam celeritè profectus est contra Venetos, in eum locum in quem castra sua ponere iam antea animis destinauerunt. Accedens igitur, castra ponit stadiis ab urbe centum, eamque obsidet. Cum itaque inhiaret tyrannidi, ut eam sibi pararet, uiros elegit idoneos. Etiam necessarios suis permittebat ingredi in urbem, ut oppidanos ob seditione pressos ad pacem & ad fœdera incitarent. Nolebat tamen omnem proximè ad urbem copias ducere, timens urbis populû, qui maximus est omnium Italiæ urbium: etiam numero suum exercitum superabat. Potuisset quoque exercitum ualidissimum stemere. Expectabat quoque Venetorum exercitus, qui urbi auxilio ueniret. Verum Franciscus in his castris, quæ ab initio cõmunierat, mansit: sedulo ea agens, ne inde posset depelli. Vbi allatum est, exercitum Venetorum appropinquare, ut urbi suppetias ferret, prior exorients, occurrit Venetis quam celeritè, & castra locauit stadiis ab Mediolano quinquaginta. Ex aduerso castra metatus erat Venetorum dux nomine Cudunidas, qui castra admodum diligenter emuniebat, uolens expectare ibi exercitum Mediolanensem, ut cõiunctis copiis prælium inirent. Franciscus ut ex speculatoribus cognouit, Mediolanenses urbe egressos, pergere ad Venetos, nocte ignes plurimos in castris faciebat, ut nihil eorum quæ instituebat, hostis suspicaretur: armansque suos, citato agmine contendit obuiam Mediolanensibus. Quos aggressus, prælio grauiter afflixit, interfectis plurimis, ut pauci ex Mediolanensium exercitu superessent. Victoria igitur illustri potius, in castra reuersus est. nec mora, manus conseruit cum Venetis. Quos prælio atroce commissio in fugam egit, captis sexies mille equitibus, uictoriamque cõsequutus est insignem. Tandem rediit in castra, quæ non multum ab urbe locauerat. Nec multo post ingressus urbem, pacem pãgit, quam suadebat quidam Nazareus. Deinde filium suum mittens ad Venetos, is deinceps placidum se exhibuit. At hæc haud multo post contingere. Cum Greci domos suas essent reuersi, Pontifex Eugenius nihil auxilij satis digni, quemadmodum promiserat, Grecis misit. Proinde à Pontifice ceuerebantur, eosque poenitebat cõcordiæ quam cum Pontifice fecissent. Verum Pontifex nihil auxilij Grecis tali de causâ misit. Nam erat ei bellum in Italia contra Tyrhenos, propter regionis dissensionem. Habens autem exercitum & sumptus ad id bellum, nec nõ genere sibi, propinquum ducem, qui patriarchæ partes agebat, uirum

uirum prudentem, nō cessabat rem gerere nunc quidem cum Tyrhenis, nūc A
 uerō cum Vrbīnorum duce. Ea enim tempestate Tyrhenorū metropolis uis
 debatur stare à partibus Philippi Ligurum principis, pro quo fortiter pugna
 bant. Quapropter resistebant etiā pontifici, qui Venetus erat, exortus ex las
 milia Cudalmariorū, quam petente Pontifice senatoria dignitate honorarunt,
 uidelicet ut ea familia quoq; in senatum alligeretur. Cum autem bellum inter
 Venetos Mediolaniq; ducem Philippum arderet, quædam Italiæ pars huic,
 quædam Venetis adhiæsit. Hi autem principatus siue tyrannides per Italiam
 dispersæ sunt. Tyrannis Ferrariæ, quæ est de familia Estensiorū siue Estensū,
 Arimino Marchieq; præfuit Malatestæ. Tyranni Vrbīnorū, Mantuæ, Medio
 lani, Romæ, Neapolis, Iapygiæ. Vt autē Ferrariæ, Mediolani & Iapygiæ Prin
 cipes se gerāt, necnō de Mantua dictū est satis, quantum facit ad præsentē histo
 riam. De Vrbīnorū tyrannis hæc scio. Tyranni siue principes Vrbīnorū ex an
 tiquissimo genere descendere uidentur, & Malatestæ dicuntur. Multis annis
 Marchie imperarunt regentes Ariminum, & alias isibi urbes insignes. Huc
 progressi, duces eorum facti sunt qui in Italia rem iudiciariā tractabāt. Etiam
 Veneti hos sibi duces cōstituerunt. Postea Tyrreni eos quoq; sibi duces pe
 tierunt, & inde ad Mātūæ ducatum emerere. Nunc reuertar unde digressus
 sum, ut scribā de Romano Pontifice. Vbi primum pontifex aliquis mortuus
 fuerit, in domū quandā congregant Cardinales, ac calculos ferentes eligūt de
 familia † Coloniorū et Vrbīnorū, quos huic muneri idoneos putant. Sunt au
 tem hæc familiæ longè reliquarum familiarum Romæ & maxime & potētis
 siue. Nunc quidem fauor ad hos, nunc ad illos inclināt. Plerunq; autem cum
 sententiæ haud congruunt, peregrinos neutro propendentes fauore Pontif
 ces designant. Vbi autem suffragia collegerūt, & Pontifex fuerit declaratus,
 domi eum continent, explorantes num & reliquis placeat electio. Pontificem
 pronūciatum insidere iubent sedili foramen habenti, ut testes ex eo propen
 dentes, aliquis, cui hoc muneris iniūctum est, tangat, qui appareat Pontificem
 uirum esse. Nam cōstat mulierem quondam in pontificatum esse subuectam:
 quia sexus ignorabatur. Nam Italiæ Occidentales penē omnes barbaras
 dunt. Cum autem illa mulier grauida esset facta, & ad festum, siue sacrificium
 prodisset, peperit infantem inter sacrificium in conspectu uniuersi populi.
 Quapropter ne decipiant iterum, sed rem cognoscant, neq; ambigant, Pontif
 ficis creati uirilia tangūt. Et is qui tangit, acclamat, Mas nobis Dominus est.
 Nomina autē post electionem illicō commutant, quasi iam diuiniōris quā
 antea sint naturæ, & planissime mutati. Calculi autē, quos ponunt, nomina pon
 tificum inscripta tenent. Pontificem plurimū honorant Italiæ principes & reli
 qui occidentales populi. Cardinales sunt, numero circiter quinquaginta. Nam
 Italiæ principes plerunq; diuidentes principatus suos in partes duas, si habue
 rint filios, partem unam filio uni, alterā uerō filio alteri attribunt ad sacerdot
 rium, ne discordiæ & cōtrouersiæ inter ipsos super hereditate exoriant. Hinc
 plurimum honoris consequuntur apud Romanū Pontificem: etiam Pontif
 ficem omnes charum habent, plurimumq; uenerant. De Pōtificibus quidem
 Ioachim, uir uaticinandi peritus, inter doctos Italiæ connumeratus prædixit
 multa, quomodo singuli ad Pontificatū essent perueniuri, & in eo uicturi. Et
 quemadmodum uaticinatus est, ita accidit. Etiam alia miraculo digna de hoc
 uiro cōmemorant. Nam cū esset idiota, nec uel modicū eruditionis haberet,
 tanitor in qdam Italiæ monasterio Nazareorū fuit, & quendā in hortū egresso
 apparuit uir forma pulcherrimus. Qui assitens ad Ioachim, manuq; amphorā
 tenens, inq;: Ioachim, cape, bibe uinū hoc: est em̄ optimū. Qui dicto audiens, bi
 bit ad satietatē usq; amphorāq; reddidit, inq;: se satis bibisse. cui uir respōdit:
 O Ioachim si totū haussisses uinū, nulla te scientia fugisset. Deinde in colloquiū
 & dispu

A & disputationem ueniens cum uiris ea tempestate doctissimis, planè diuinus quantum ad scientiã attinet, apparuit. Hinc pergens ad pontificatus principatum, magna quædam de eo uaticinatus est futura; quæ omnia tandem euentus confirmauit. Nam quæcunq; prædixit, euenisse constat, licet ubiq; miracula eius per Italiã obuia sint. De Italiæ principibus nõ admodum magnis existentibus & Pontifici subiectis, simul cum Mediolani duce, nec non de reliquis Siciliæ, Calabriæ, Iapygiæ, & cæteræ regionis principibus, qui subditi sunt Parthenopes regi, disserere, quoniã non est operæ precium, omittam. Politicæ aut quæ ad Italiã spectant, sunt, Venetorum urbs, Bononia, & omnes Tarraconnenses urbes, quæ Florentiam sequuntur, & eandem cum ipsa reipublice formam tenent. Huc adde & Ianuensium urbem. Sed de his supra commemorauimus. Hi sunt totius Italię, q̃s habet, principatus, interdum Venetis, interdum uerò Mediolani Principi auxilium ferētes. Reuertor uicè eò, unde digressus sum. Gręci in patriã suã reuersi, mittētes legatos ad regē Amuratē, orabāt pacem, uolentes cū ipso fœdus pangere. Nec multo post Cōstantinus p̃fiscicē in Peloponnesum, fratremq; ad regni successionem hortatur: atq; inde nauigare instituit Byzantiũ. Cum aut appulisset in Lemnum, Lesbī ducis filiam uxorem duxit. Eo tempore Mechmetis classis aduenit, Cōstantinũq; Gozi nē, quæ Lemni urbs est, obsedit. Mechmetes aut exponens copias nauibus in terram, insulam magna populatione ingressus est, regisq; fratrem obsidione uiginti septem dierum pressit. Sternens aut murum bombardis, non potuit suos impellere, ut in urbem uellent irumpere. Cum ea urbe potiri nõ posset, classē abducens, domum reuersus est. Cōstantinus cum uenisset Byzantiũ, & rex sententiam suam declararet, iussus est redire in Peloponnesum. Ipsum aut & fratrem Theodorũ oportebat relinquentes, Peloponnesum abire Byzantiũ. De his quidem hæcenus. Frater horum iunior, nomine Demetrius, inimicitias suscepit aduersus regem, à quo maxima regionis spoliabatur parte. Cum multis ultrocitroq; actis nihil æqui impetrare posset, legatos, odio fraterno impulsus, ad Amuratem misit: à quo accipiens exercitum, profectus est Byzantiũ, urbemq; obsidione circundedit. Nec multo post sibi cōciliauit Asanem generũ suum, cuius auctoritas & potentia Byzantiũ maxima erat. Is Demetriũ ad diuare uidebatur, si quo modo regnum acquirere posset. Tandem cum obsidendo nihil efficeret, exercitũ dimisit. Deinde haud multo tempore interiecto, cum legationem ire iussisset ad fratrem regem, Byzantiũ uenit: nec admodum multo post captus est à rege Ioanne, unã cum uxoris suæ fratre. Cum autem separatus ab uxoris fratre in carcere assidue ueretur, suadente Asane noctu è carcere profugit Galatiã, urbem e regione Byzantiũ sitam. Postea legatis missis pacem assequutus est, & rediit ad Euxini maris principatũ. Etiam uxoris frater uinculis ab rege exēptus est. Rex fœdere inito cum Amurate Mechmetis filio, haud cessabat cōsilia agere cum Eugenio Romano P̃sifice, mittens ad hunc legationē: nec nõ ad Pannonũ regē Ladislaum, qui nuper admodum ad regni gubernaculũ accesserat. Incitabat eum uel in primis ad ista consilia Georgius Bucus, qui regno siue principatu suo deturbatus, magnam pecuniã uim in eam expeditionem conferebat. Videtur etiam Ioannes Choniates ea tempestate plurimum potentia pollens, & militari gloria excellens, quia fœliciter aduersus Turcos præliari consueuerat, instigasse Pannonum regem, ut arma contra Amuratem Mechmetis filium caperet. Comparaui itaq; quã potuit exercitum maximum: & in bellī societatem adhibuit Draculem Dacorum principem, & Tryballorum principem Georgiũ, qui itineris dux erat. Postquam autem traictò Istro, in regis regionem uentum est, quocunq; se uertissent, omnia in ditionem acceperunt, uicos incendebant, etiam Sophiæ urbi ignem iniicientes, omnia fœdè diripiebant.

Amurates

Amurates ut accepit Pannones magna manu accedere populabūdōs, uniuersos Asiæ & Europæ exercitus contrahens, obuiam, ut qui ex acie esset dimissurus, hosti procedebat. Amurates ut uenit in regionem quæ Basilitta uocatur, Pannones in ea castra posuisse,prehendit. Præmisit quoque suorum numerum haud exiguum, quos iussit obseruare Pannonum exercitum, & explorare ubi se teneat, & deinde explorata ad se referre. Iisdem præcepit ut montis angustias, quæ in regis regione sunt, præoccuparent: & arboribus cæcis eas obstruerent, quo minus hostes eos superare possent. Qui iussa facientes, strenuò hostem aditu prohibebant. Et sanè Pannones conabantur irrumperere per Thraciam. Verùm Amurates castra locauerat in montem qui perungit usque ad prædictas angustias, & congregauit optimates suos, quorum gloria in militari erat maxima. Theseten Brenezis filium, Turachanem Thessalie præfectum, Cumuliem, Chasanè Europæ ducem, & Scopiorum principem Ilaac, Hos, cum excitæ uoce præconis uenissent, & consedisent, in hunc modum alloquentus est: Viri Mulsumentij, uidetis in quam necessitatem res nostræ deuenerint. Pannones enim hi, adhibitis Dacis & Tryballis, contra nos bellum mouent. Nunc tempus est, si quis quid nouit quod belli uictoriæ largiatur, expromere, nec id nos in præsentiarum celare. Mihi enim, ut sententiā meam proferam, pugnandū esse uidetur: & omni mora posita, quàm celeritè prælium inire. Nam faciliè nos uictoria potuiros arbitror, cum hostes nobis numero sint pauciores. Sic igitur agendum censeo: uidelicet ut continuò arma arripiamus, manusque cum hoste conferere nihil cunctemur. Cum rex dicendi in hunc modum finem fecisset, Chasanes Europæ dux, quo magis regem ad capeffendū prælium accenderet, huiusmodi orationem habuit: O rex, nō est qui nō laudibus uehat orationem tuam, quàm modò in mediū adduxisti. Est enim rege magno & Otomanida digna, qui hostibus uilissimis nihil sit cessurus, uerum regionem suam seruare summa ope conetur. Nisi enim pugnare insituerimus, fortitudo nostra peribit, impedita timore regis: hostibus, uerò fortitudo crescet, eorumque res usque in incrementa fument. Ex mora uereor ut nihil utilitatis, uerum plurimum periculi capiamus. Etiam, proxima pugnae mora, quæ mihi admodum displicuit, cum decerneretur, ut montis angustia arboribus cæcis clauderetur, nihil incommodi nobis attulit, dum nos timore perculsos prælio abstinere hostes crederent. Talis fama nequaquam per nostrum exercitum est spargenda: nec uolo ut timiditatis ullo modo ab hoste argui possimus: uerum censeo cōfestim prælium esse occipiendum, & præliando regionem defendere. hosti ne cedamus quæso. Etiam ipse prælium capeffe, si hostium populationes uelisci uelis. Sin autem ipse discrimen subire nolueris, tu heic sede: ego eos uictos dabo, & sic adfligam, ut nec Pannones, nec occidentales alij in posterū te bello laceffere audent. Hæc dixit Chasanes Mazamis filius. Tacentibus autem reliquis, ut qui non auderent contrariam regi sententiā proferre, metu subacti, Turachanes Thessaliæ dux in hunc modum loquutus est: Oportet quidem, o rex, singulos quid sentiāt, nihil tuam sententiā reueritos, dicere: & tanto magis, quanto maiora pericula ostentare res uidentur. Multo igitur magis æquum est, ut nos quæ sapimus, in præsentī exponamus domino nostro, in primis, cum etiam nos idem periculum attingat. Ego sanè tua uolucrisimilia esse asseuero. Si uolucris aliam unam ademeris, haud poteris ea, ad quam cunctæ aliam rem commode uti, si quādo necessitas postularet. Sin & alteram abstuleris, corpus solum relinquis, nec amplius uolare, uerum tantum incedere nouerit. Quid igitur faciet auis, si ad uictū querendum, aut ad aliud quippiam conuertitur? Huic similitudini res tuas confero. Ianuas corpus esse autumo, & in his refugium & receptaculum relinquim nobis tutissimū. A siq exercitum alæ assimilo, similiter & Europæ exercitum. Si prælium auspiciati fuerimus, neuer

A neuter exercitus ad prelij finem stabit. Asianus enim exercitus refugiet dimi-
 care cum armatis & hastatis. Europæ exercitus quidem prælium non detres-
 tabit; uerum si uiderit abire Asianum exercitum, nec ipse ad prælij finem ma-
 nebit, sed sibi fuga consulat. Reliqui igitur tibi soli erunt sanuæ milites, & pe-
 regrini. Nequeo itaque consicere, quo pacto præsentibus commodè utaris, cum
 præliando nihil efficere possis. Sed enim meum consilium deprobam. Cens-
 leo pugnandum esse; uerum ut paulatim retrocedamus, domantes omne quic-
 quid obstitit. Nec uolo, ut desinamus retrocedere tam diu, donec & ipsi sa-
 me pressi, persequi desierint: & retrò unde uenerunt, ire perrexerint. cedentes
 deinde persequemur, & in angustiis constitutos adoriemur totis uiribus. In
 hunc modum cum hostibus iuxta animi sententiam agere poterimus. Huic sen-
 tentiæ, quia prædicta melior & tutior erat, etiam reliqui, qui præstò erant, cal-
 culum addidere. Iese autem Brenezis filius huiusmodi orationem exorsus
 est: Ego quidem, ô rex, existimo parum utilitatis nos capturos, imò nihil etiam
 si deuicerimus hostes. Nam nullum emolumentum inde affulget uideo. Es-
 sentim Patrazites † Lælaps, auus tuus, quondam Gallos & Pannones fudit, Turbo.
 uerum nihil commodi inde percepit. Nam in suam regionem contendentes,
 semetipsos & regionem seruarunt. Verum si contrarium, absit omen, accidat,
 & uincamur, qui uis pericula immincant, omnibus perspectum esse arbitror.
 Satius autem esse reos, semper eligere tutiora consilia, ne in terrorem aliquem
 incidamus, & uincamur, uerum ut uictoriâ hostibus extorqueamus, nisi res
 non ex animi sententiâ succedat. Cum igitur duplex electio sit proposita, una
 periculosa, & altera magis tuta, arripiendâ tutiorem quis ambigit? Quis san-
 gentis compos non tutiora magis sequeretur consilia? Proinde retrò perges-
 se, & cedere hosti, nec te decet, rex, nec etiâ suaferim. Fugere enim uideremur,
 animique hostibus crescerent, nobis uerò minuerentur: nec etiam amplius A-
 sianos & pedestrem exercitum retinere possemus. Sed nec pugnae summam
 rerum committendam consulo. Verum consultius existimo, ut angustias diligen-
 ter præcludamus: & tam diu sedeamus, hic tempus terentes, donec hosti res-
 trocedendâ necessitas iniiciatur. Deinde cedentibus instandū esse iudico, unis
 uersum equitatum in eos immittentes, eosque quam maximè possumus affli-
 gentes. Huic sententiæ, quia præcedere tutior & melior erat, etiam reliqui qui
 aderant, consensum præstare haud sunt cunctati. Decretum igitur est, neque pu-
 gnare, neque cedere uelle: magis placebat, tempus cunctando trahere, deinde hos-
 tibus abeuntibus inhærere. Europæ exercitum miserunt, ut adiu hostes
 quam acerrimè prohiberet. Hæc ubi uisa sunt, summa uis angustias defende-
 runt, ne hostis intrare posset. Conabantur sapius Pannones irrupere, & Tur-
 cos ex custodia deturbare: uerum nihil promouebant. nam eò loci ubi pertum-
 pere nitentur, fortiter resistebant Turci, & utrinque pellebantur: uerum Tur-
 ci pulsus Pannonibus quam fortissimè obsistebant. Cum multum temporis
 tandem intercessisset, nec quicquam Pannones efficere, fame coacti, necessa-
 riò retrò quæ uenerant, pedem ferre compellebantur. Nocte igitur, collectis
 impeditis, ex castris proficiscuntur. Ut aurora illuxit, hostes abscissis no-
 ctu cognoscentes Turci, paulisper substitērūt. Rex deinde eligēs de suo exer-
 citu omnes, quotquot manserant, & ad præliū instructi erant, eos Europæ dux
 ei tradidit, ut persequeretur hostes. Turchanē subsequi iussit cum Thesalæ
 exercitu. Ille igitur assumptis ijs quos rex dederat, citatissimo cursu hostes in-
 sequitur. Ioannes autem cum prænouisset Turcos cedentibus inhæsurus, de-
 legit & ipse Pannonum robustissimos, quos in insidias locauit, quasi repugna-
 turus fortissimè uenientibus Turcis. Europæ dux cum per parentes campos
 iter acceleraret insequens hostes, Turchanes eius frater occurrens, fratrem sic
 i compels

compellat. Tūne per patentes campos proficisceris, ducens tantum exercitum. A
 scito tuam profectionem haud satis tutā esse. Nam Pannonēs non serent suos
 à nostris persequutionem pati. Nec sanè à prēlio abstinebunt, fuga sibi consue-
 lentes, cum tanto tempore nos prouocauerint, ut cum ipsis prēlium iniremus.
 Et quidem, ut apparet pugnae sunt cupidissimi. Er iam dudum, ut opinor, fren-
 debant, quòd nolebamus in planiciem descēdere, & decernere ferro. Suadeo
 igitur, ut per radices montis huius hostes, quantum satis est, persequamur, &
 sic, quā opportuna uisa fuerint, ijs dare poterimus. Hæc dicens Chasani, non
 perluasit. Ipse autem cū Thessaliæ exercitu auerte batur, instructo agmine per
 montis radicem profectionem faciebat. Chasanes, qui fugam simulabāt, persequēbatur. Cum
 autem tractus esset ad locum insidiarū, & Choniates tempus esse ratus incur-
 rere in hostē, ex insidijs Turcos inuadit cū suis, Barbaros multos necarunt, &
 multos uiuos corperunt. Plurimi Turci in hoc prēlio desiderati sunt, Chaitis
 frater Priami, filius à Pannonibus captus est. Reliqui Turci in fuga capiebantur,
 Chasanes cōfugit in regis castra, paucos de suo exercitu secū habens. Ve-
 niens autem in cōspectū regis, talia dixisse fertur: O rex qualia perpessi sumus
 à iūro quem nouimus esse sceleratissimū, qui tuos hosti prodidit planissime.
 Nam uerē proditor est. Hosti nostra consilia enunciauit, & acie instructus ire
 mecum noluit. Georgio autem Bucō amico suo singula indicauit, quomodo
 essemus ipsos oppressuri. In hunc modum res tuę perire, & pauci incolumes
 fuga euasimus. Ibi tum Chatites filius Priami infestus uiro propter fratrem,
 regem exasperauit contra Turachanem. Rex cū graue esse iudicaret, Turacha-
 nem nō esse profectū cum Europę duce, uerū auersum al iud iter ingressum,
 prodentem Europę exercitum, cum cepit, & uinctū in Asiam, ut assenaueretur
 in uinculis in urbe Tocheta, misit. Chatites non cessabat iram regis augere, in
 memoriā redigēs, Turachanem, cum ageret in magna Bidinide princeps exi-
 stens regionis finitimę Istro usum esse Bucō Tryballorum duce, & amico &
 familiari. Hæc amicitia motū aiebat Turachanem uoluisse illum, quæcūq; inire
 posset, iuuare. Nam acceptis à Bucō muneribus, promiserat se ei operā suā lo-
 caturū in defessam, quacumque in re uoluisset. His fidem dans dictis rex, Tura-
 chani uincula iniecit, & in Asiam uinctum deduci iussit, ut ibi in carcere cōfice-
 rer. Thessaliā aliq; administrandā cōmisit. Hoc modo carcere cōditus est Tura-
 chanes. Georgius Tryballorum dux, cum parum auxilij sentiret ab Pannoni-
 bus in recuperādo principatū, legatum misit in Ianuas regis, ut eius animum
 exploraret, nūm sibi restituere uellet principatū. Quod si faceret, promittebat
 se ipsi tributarium fore, & dimidium tributū, quod regio penderet, ipsi quo-
 tantis numeraturum. His cōditionibus se fœdus accipere uelle memorabat.
 Quin et Pannonibus se persuasurū pollicebatur, ut cum ipso fœdus, si modò
 uellet, ferrent. Hæc cum legatus audiente rege recensuisset, promisit se ei &
 filio redditurum principatū, uerū ut deinceps in fide maneat, amicitiamq;
 suam bona fide colant. Ibi tum Bulcus Pannonū animos sibi cōcilians, etiam
 regem Ladislauū eò adduxit, ut fœdus cum Amurates faceret. At Ladislauum
 in hunc modum alloquutus est: O rex, rex Amurates te ad fœdus hortatur: nec
 hoc solū, uerū regionem restituere pollicetur. Si igitur me audias, fœdus
 panges. Nam hoc pacto res tuæ ad bellum melius erunt instructæ: & si deinceps
 de secundo accesseris hostiliter, facile uinces. Hæc ubi esset elocutus, statim in
 sententiā suam perduxit regem. Qui deinde ex sententiā Bulci, aut quemad-
 modum Bulco promiserat, nuncium misit in Ianuas regis, aduocans regis
 legatos, quasi his præsentibus fœdus percussurus, & regionem recepturus.
 Amurates igitur legatos ire iubet, quorum auctoritate fœdera fiebant, qui-
 bus

A his cauebatur, ut Georgius regionem suam teneret, & eius regionis tributum partem dimidiam regi quotannis solueret. Iusiurandum quoque exigebatur, ne Pannonες deinceps popularentur regis regionem, neue Turci transirent Istrum ad uastandam Pannonum regionem: uerum fides furciurando utrinque accepta est, ut ex eo tempore sint inter se hospites & amici: quod tamen ab his dolo fraudeque utrorum fiat. Dacis imperatur, ut essent regis tributarii, quem admodum regio scdere, quod iam ante intercesserat, continebatur. Præterea ut pertinerent, quemadmodum hæcenus, ad Pannonες. His ita compositis, Amurates continuo expeditionem contra Caramanum sumpsit. Nam hic, ubi primum cognouerat Pannonες bellum inferre Amurati, traiecit Istrum, regis regionem euasare, haud incommodum sibi fore suisque rebus ratus, si regis in Asia regionem subigeret, cum impetu in eam irruerat, omnia subiiciens, & in seruitutem redigens, quocumque se uertisset. Caramanus namque cum audisset Pannonες petere bello Amuratem, & ipse hostili animo contra ipsum profectus est. Itaque cum ab utraque regione hostis accederet, Amuratis exercitus distrahebatur, & infirmior reddebatur. Cum igitur maximum impenderet Amurati bellum, sibi utile fore ratus, foedus cum Pannonibus pepigit: omnemque belli tempestatem in Caramanum auertit. Caramanus ne uim regis experiretur, misit legatos petitem pacem, quibus mandarat ut dicerent, se paratum esse seruire Amurati, quodcumque sua opera indignisset. Sin promissum parum fidei haberet, se obsidibus & cæteris, ne quid dubitaret, cauturum. Hæc quidem Amurati in Asia acciderunt, in Europa uero a Peloponnesiacis principibus quid in regione eius euenerit, nunc dicitur. Vt enim Theodorus, qui postea in regem electus est, uenit Byzantium in regnum suum, Constantinus cognomento Dragosis in Peloponnesum adueniens; & assumens fratris regionem, inter cætera & Spartam quæ uergit ad montem Taugetum, & prope modum uniuersam Peloponnesum, præter Thomæ, qui frater erat regis, regionem uniuersam obtinuit. Etiam Isthmum muro includere parabat, nec cessabat regis regionem, quæ extra Peloponnesum est, ad defectionem sollicitare. Boeotiam & Thebanorum urbem, uniuersamque Boeotiam in ditionem redegit. Atticæ tyrannus siue princeps nolebat cum eo pugnare, uerum tributum se quotannis ipsi pensurum promittebat. Hinc scdere istum in amiciciam receptus est. Pindum quoque occupauit. Hunc montem Blaci incolunt, quibus eadem cum Dacis est lingua: nec quicquam ab Dacis, qui Istrum accolunt, differre cognoscuntur. Aduenientes igitur ad istum ducem, semetipsos ei dederunt, & deinceps bellum gerebant cum Turcis in Thessalia habitantibus, accipientes ducem ab Peloponnesiaco principe. Leodoricum oppidulum in Locrensi regione situm, et Pindo adhaerens uersus Phandrum urbem principem a rege accipit. Hunc montem, quæ se in Achaiam porrigit, inhabitant Arabæ uiri Albani, quibus permissum est ab rege patriam suam regere regionem. Hi quoque ad Græcos deficiebant. Contrahens igitur uniuersam Peloponnesum in Isthmum, muro cum cingere instituit. Oppus autem istud maturauit accersito fratre, qui & ipse regionem sub se habebat. Vniuersos igitur huc congregans, murum diuisit, & singulis tantam quantam breui extruere possent partem, assignauit. Murus Isthmi cum iam esset absolutus, exercitum misit, qui regis regionem popularetur, & ex profecto cum rege bellum gerebat. Nec multo post Amures Turachanis filius assumpto Thessaliæ exercitu, impetum in Thebas & Atticam dedit. Quibus uastatis, reuersus est magna præda onustus: Nerijs Atheniensium princeps, ut uidit Turcorum res denuo exoriri, & pristinam felicitatis formam recipere, legatos misit in Ianuas, petitem pacem, ut qui uelit cum eo

† Alij le-
gunt Homi-
nes

foedus finire, & tributum, quemadmodum antea, quotannis soluere. Rex A
Amurates legationem benignè audiuit, foedusq; & pacem dedit, hac condi-
uone, ut quotannis, quemadmodum antea, sibi tributum ferret. Nerius isle à
Florentia, quæ Tyrrenorum est metropolis, ad Atticæ principatum hoc mo-
do processit. Antonius namq; Rainarij filius, hunc simul & fratrem accersens
à Florentia propinquos & cognatos suos, secum eos habuit, uictum eis &
necessaria ministrans. Postquam autem Antonius apoplexia in somno ictus
expirauit, uxor eius misit legationem ad regem, ut sibi & ei qui in ea ciuitate
erat optimus, principatum committeret. Is erat mulieri propinquus genere,
& noster pater: quem misit ad regem cum immensa pecuniae ui, ut sibi princi-
patum Atticæ regionis & Boeotiae traderet. Ut autem egressus urbe iter ad
regem ingrediebatur, qui in urbe erant potentissimi, odio Chalcocandylis
moti, uxorem Antonij dolo deduxerunt ex arce; & Antonij propinquos in
principatum promouerunt: uxorisq; genus urbe expellentes, ipsi ciuitatem
tenere. Affinitatem uero iungentes cum uxore Antonij in filio adoptiuo,
uiro haud improbo, in arcem redierunt. Nec tamen multo post expellentes
mulierem, Acropolim occuparunt, et rem publicam obtinuerunt, expulsa nostra
familia. Chalcocandyles ut uenit ad regem, captus & in carcerem coniectus
est, iussus reddere regionem. Cum autem polliceretur triginta millia aureo-
rum, nec sic quidem quid efficere potuit. Acceperat interea regem exerci-
tum misisse contra Boeotiam, ut Thebas urbem occuparet. Ipse interim haud
cessabat sedulo agere, sicubi fugæ daretur occasio, ut aufereret Byzantium:
Quæ ubi primum oblata est, relicto tabernaculo & iumentis, profugit By-
zantium: ibiq; conscendens nauim, soluit in Peloponnesum. Naues igitur
Atticæ regionis principum per mare oberrantes, nauem fugientis capiunt,
& ipsum Chalcocandylem uinctum perduxerunt ad regem. Rex ei delictos
rum ueniam dedit, nihil eum propter delicta culpans. Cum autem ipsi pos-
scerent triginta mille aureos, responderunt se eos nequaquam posse solu-
uere. Hinc regio eorum populationibus grauiter diuexata est ab Turcis,
qui in Thessalia morabantur. Nerius autem princeps cum iam ab initio fos-
ret imbellis & effeminatus, per insidias à fratre Antonio principatu detur-
batus est. Mortuo tandem Antonio, Nerius Florentiam ueniens, in principa-
tum restitutus est. Ea tempestate, quia seria arma iunxerat Nerius Græcis,
ipsius regio ab Thessaliæ duce euastabatur. Cum autem grauissimè popula-
tionibus urgeretur, tandem necessitate subigente pacem cum rege fecit. Græ-
cia audientes pacem inter Atticæ principem & regem conuenisse, continuo
arma contra Athenienses capiunt. Princeps nuncio misso indicauit regi in
quanto periculo haberet, uidelicet Græcos urbem obsidere, eamq; summa
ui, ut capiant, niti. Turachanes igitur Thessaliæ præfectus mittens nuncios
ad regem, eum hortabatur ut bello Peloponnesum laceraret. Sed hæc longo
tempore demum contigere. Verum ea tempestate ab duce Peloponnesi-
gis fratre, quemadmodum diximus, in seruitutem reductus est. Inter Græ-
cos & in Peloponneso hæc acta sunt. Quid uero egerit rex Constantino-
polititanus, in sequentibus declarabitur. Nam hic ut accepit Pannonibus abiisse,
& foedera, impulsu Georgij, cum Amurate sanxisse, legatos misit ad Roma-
num pontificem, consulentes, quod si triremes & naues aduentarent in Hel-
lespontum quibus præcluderetur Amurati in Europam transitus, Amura-
tem facile debellari posse. Si enim Europæ exercitus solus apud Amuratem
relictus fuerit, haud pugnare aduersus Pannonibus eladem, quam
perpessi sunt sub Paiazite imprudentia Sigismundi. Eam eladem, si mo-
do

A dōuelint, Turcis reddi possē. Adiuuerunt itaque Romanum Pontificem,
 & triremes impleuerunt decem, quas in Hellespontum misere. Etiam Pon-
 tificem decem triremes instruxit, & militibus compleuit, & ad regem Ioannem
 misit, quasi facturus quæ rex imperasset. Venientes igitur in Hellespontum,
 prohibuerunt Europæ accessum Amuratem. Hæc autem acciderunt iuxta ma-
 ritimam Macedonia regionem, uersus Ionium. Cum fama uolaret, Panno-
 nes in armis esse, & aduenire in Europam, ut inde eijcerent Turcos & Amu-
 ratem, iamq; omnes bellum expectarent haud dubiè imminens, quia longè
 latèque rumor increbescibat, Pannonum exercitum conscribere, & Helles-
 pontum iam ab Occidentalibus esse occupatum: singuli animum intenden-
 bant ad recuperandam patriam regionem, quasi eam nacturi, utcunque tas-
 men alea belli cecidisset. Zenempisas igitur ab Macedonia proficiscens, as-
 sumptis qui isthic habitabant, Albanis, pergebat per Argyropolichnem, &
 planticiem eam Castoriam usque subegit. Therizes Bernhææ princeps col-
 ligens Azints Scythas, nec non Turcos regis, attractis etiam plurimis ex
 Therma & Limna Petrarorum: quibus fretus, Zenempis obuiam progres-
 sus est. Festinās autem, imparatos hostes, cum adhuc in Castoria regione uero
 farentur, oppressit. Albanorum plurimos necauit: Zenempisem ducem
 peremit, & alios complures. Hæc quidem in Europa euenerunt. Et ubique
 tumultus erat, cum singuli ad sua recipienda properarent. Turcos magna in-
 cesserat formido, putantes se perituros Pannonum & finitimarum gentium
 Marte. Ubique igitur poterant, mœnia & muros firmabant, expectantes
 quem nam præsens tumultus exitum esset habiturus. Legatus, qui uenerat
 a Pontifice Romano, Iulius nomine, cæterum Cardinalis & uir bonus,
 & Romanæ eruditionis admodum peritus, Pannonum ad bellum suscipien-
 dum aduersus Turcos cohortabatur: & iusiurandum, quod maximum erat
 in fœdere, ex Pontificis mandato soluebat, quod & coram omnibus legeba-
 tur. Deinde impetu quodam ferebantur aduersus Europam, putantes se ipsam
 destitutam auxilio, Amurate absente, & in Asia moras necesse, occupaturos.
 Pontificis namq; triremes in Hellesponto erant, nec sinebant Amura-
 tem in Europam transire. Præterea Græcorum rex nuntiabat, Amuratem
 non posse transire in Europam, etiam si omnia conetur, omnem que lapidem
 moueat. Pannonum etiam pacem fecere cum Boemis propter eam dissensio-
 nem qua illi moti fœdus cum Amurate inierant. Boemi igitur & ipsi accen-
 gebantur ad præsens bellum. Nam propterea pax conuenerat. Quia pul-
 chrum uidebatur, ut in præsentiarum discordias ponerent, & simul iunctis co-
 pijs bellum Europæ inferrent. Adhibuerunt in belli societatem Dacos &
 Draculem, Myxis filium, qui ipse aderat promptus & auxiliarius ad id bel-
 lum, offerens decem millia equitum. Georgium Tryballorum ducem ad bel-
 li societatem incitabant: uerum monitionibus non acquieuit, dicens eos im-
 pia & nefanda patrare, fœderum religionem uiolantes, & priores iniurias
 incipientes. Sperabat se satisfacturum regi Pannonum, quod non in belli
 societatem uenisset, pecuniaria multa. Indicauit tamen regi, eumq; diligen-
 ter monuit, ne bellum moueret contra Turcos, quorum magna potentia esset:
 eos haud facile à Pannonibus subigi posse. Cernebat namq; Georgius, non
 cum esse belli apparatus, ut Europam obtinere possent. Plurimi namq; in ea
 agebant Turci, in castris tantum non educati, qui que plerumque non aliunde
 quam ex bellis uictum pararent. Genus autem hoc hominū, cum ad despera-
 tionem adactum fuerit, uirtutem memorabilem ubiq; ostendere solet. Præ-
 terea ostendit Ladislaus, Turcos plurimum rebus bellicis reliquas gentes ex-
 cellere. Ladislaus his nihil persuasus, ab Ardelio profectus, Istrum traiecit,
 & copias omnes transportauit in regis regionem, & ibi castra metatus est ius-

xta Euxini maritimam Dobrodiis Myſii regionem. Hinc caſtra mouentes, Calliacrem & Barnem urbes obſidere & oppugnare aggreſſi ſunt. Baryne paſſionibus in ditionem accepta eſt. Calliacre uero ui capta eſt, Pannonibus aſcendentibus impigre murum, & impetu in eam irruentibus. Hanc ubi occupaffent, & diruiſſent, nec non ſœdē diruiſſent, plurimis abductis mancipijs, profecti ſunt reſtā ad Byzantię & Oreſtiadis regionem. Hęc quidem egerunt Pannonēs. Amurates Mechmetis filius bello petens Caramanum eius regionem populatus eſt: & iumentorum pecoriſque prædas agens, Conſtancem obſidione preſſit. Caramanus ad montes regionis confugiens, ibi morabatur, uolens, ſi hoſtis accederet, cum fortiter repellere. Tandem legationem miſit ad Amuratem, promittens obſides, nec non filium ſuum, quem Ianuas regis mittere uelit. Addebat, ſe duplo maius quā hactenus, regitributum quotannis perſoluturum. Caramanus cum his conditionibus pacem peteret, fortē aduenit ad regem nunciuſ ab Tryballorum duce miſſus, referens Pannonēs tranſgreſſos eſſe Iſthmum. Hoc igitur nuncio non nihil territus, petitionem Caramani admiſit, & cum eo ſœdus iniit: acceptisq; obſidibus & filio, exercitum abduxit. Cum intelligeret Hellespontum tenere ab nauibus Italorum & Occidentalium, anxius animi erat, cum haud ſatis conſideret quo pacto in præſentiarum in Europam tranſuehi poſſet. Nec tamen exercitum, ſumma celeritate adhibita, ad Hellespontum ducere omiſit, ut naues hoſtium, ſi adnauigarent, bombardis & reliquis tormentis abigeret. Eſt autem iſte locus Propontidis anguliſſimus, & turris ibi eſt in Aſiam recedens, quę Sacra nominatur: ut neutroſic coeat, ut ab continente ſubmoueatur. Cum igitur huc ueniſſet, in animo agitans Europę & Aſię exercitum in Europam tranſmittere, triremes non amplius inuenit. Nam uentus, qui coortus erat admodum ualidus, haud ſinebat naues in Propontida nauigare. Is uentus multis regnauit diebus, nec naues ullo modo contra ipſum niſi poterant. Amurates igitur cum hoſtium triremes non amplius ad eſſent, per ocium ipſe ſe inſul cum uniuerſis copijs in Europam tranſportatus eſt. Cum tranſuectus eſſet cum copijs ſuis, ad Byzantię regem nunciuſ miſit, qui diceret ſe ſaluū & incolumem cum uniuerſo exercitu tranſuectum eſſe in Europam, & pergere contra hoſtes. Proinde necunctetur quā celerrimē conſcripto exercitu ſubſidio uenire.

LIBER SEPTIMVS

CRÆCORVM rex, ut audiuit quā adferebat nunciuſ Amuratis dolebat animo, quemadmodum uerſimile eſt, quod cum tranſitu prohibere nequiuiſſet, uerū abſque prælio tranſiſſet, & per ocium copias traduxiſſet omnes. Hęc quidem moleſto ferebat animo. Deliberabat autem, quid in præſenti rerum ſtatu poſſiſſimum ageret, bellum ne ſue pacem Amurati nunciaret. Nam ſi pacem cum Amurate retinere inſtituiſſet, fore ut eiſ per Ponti regionem exercitus ductanti cogeretur comitatuſ & neceſſaria præſtare, quare ſe maximē offenſurum Pannonēs iudicabat: & hinc maximum ſibi imminere periculum à Pannonibus, ſi Amuratem deuictiſſent. Videbatur igitur eo tempore cōſultiſſimum fore, ſequi Pannonum patres, & bellum Amurati inferre. Chatites Priami filius Amuratem non omnium, quemadmodum eius literę indicant, certiore reddidiſſe uidetur. Amicus

amicus etiamnum ea tempestate erat Græcis, & uolebat hos quàm minime ex aperto bellum gerere cum rege, prius quàm satis explorassent, quoniam bellum esset erupturum. Amurates igitur, cum contra ipsum rectè pergerent hostes, arma bene instructus capiebat: & exercitum Europæ uniuersum congregatum accipiens, singulos ad bellum fortiter suscipiendum cohortabatur. Sequutus igitur Pannonum exercitum, noctu eò loci castra muniebat, ubi hostes præterita die castra posuerant. Similiter cum dies illuxisset, haud longè ab Pannonum castris & sua locabat. Hoc faciebat per dies quatuor, ut posset contemplari hostium multitudinem, nec non quis eorum esset ad id bellum animorum habitus: An essent formidulosi, & proinde citò omisuri eam expeditionem: an audacia freti, nihil metuentes, profectionem facerent: præterea an omnia in castris eorum ordine gerantur. Abundè ne commeatuum copia, uel secus. Hæc omnia quis facile explorare potest, si subinde hostilem se quatur exercitum. Exactissime etiam cognoscat hoc modo, audaces ne si uetidi sint. Præterea an inter se consentiant, si agmen sit ingressurum, aut ingrediatur. Hæc quidem per quatrimum explorare haud cessabat Amurates. Quinto autem die Ioannes Chontates ut sensit subsequi regis exercitum, deliberat, adhibito in consilium & Pannonum rege, num ibi uelint prælium experiri, & sic ulterius proficisciantur prælium detrectantes, ulterius progredi, hostilem regionem occupantes. Decreto igitur facto, pugnandum esse, hostium aduentum expectarunt. Amurates igitur adueniens, castra in eodem communit campo. Peregrinos primò locauit, qui per circuitum terra magna defigebant, & in hunc modum ab Ianuis quasi circulo ambiebatur rex. Fera illa, quocunque cum exercitu proficiscitur rex, portans cameli, nec non peregrinorum arma. Si prælium occipiendum est, arma inter milites distribuit. Post hos scuta collocauit, & ante scuta camelos suos constituit. Hic ordo lanuarum est. In medio autem consistunt ipse rex, & familie eius duces, nec non quotquot sibi de Ianuis in exercitu præsto sunt. In proximo statuunt Europæ exercitus: cui præest dux insignis nomine Carazes. Is autem exercitus distribuebatur per manipulos, qui paruis interstitiis dirimebantur. Asiæ quoque exercitus in aciem educabatur, & à fronte locabatur in manipulos segregatus, ut se mutuo adiuuare possint, si quid periculi ab hoste ingruisset. Nam equestres copie non nisi in turmas separatæ, hosti opponi possunt. Cum interim pedestres pulchrè in cornua aptari possint, equites uero minime. Pannones interim haud ocio torpebant, uerum et ipsi aciem exornant per turmas, & tribus suas. Pannones in dextro, Daci in sinistro curabant cornu. Ioannes Chontates habens Phazen, id est eos qui Bitaxides uocantur, proficiscabatur contra Asiæ ducem. Plurimi Asiani haud sustinentes Pannonum impetum, antequam ad manus uentum esse, fugam arripiebant. Fugientes persequiebantur Pannones, tandemque dispersi fugientibus inhaerentes, Asiæ exercitum terga dare coegerunt. Regi relinquebatur Europæus exercitus, qui adhuc stabat nec quoque fugerat, expectans hostem. Manifestum enim esse reor, quantisper manserit rex, tantisper etiam Europæ exercitum consistere. Qui etsi hostibus non restiterit, uerum in fugam abierit, attamen in regia castra reuertitur. Nam istud hominum genus nouimus post Scythas pastores maxime fugere, seque in fuga facillime colligere, & prælium reintegrare. In fugam uero uersi facile seruantur. Daci inter pugnae tumultum cum cernerent Albanos in fugam effusos, nec sibi temperarunt: uerum in regios thesauros conuersi, eos, & regni opes diripuerunt, nec non regium cubiculum, interfectis camelis, cum sese mutuo ad istam rem usque cohortarentur. Occupati isto opere cum fossero, prædandi que iam obrepisset satietas, haud in prælium redibant, nec

ulli parere uolebant, sed in castra sua reuertebantur. Ioannes cum fugasset Asianum exercitum, accedebat ad regem Ladislaum, cumque diligenter monebat, ut eo loci cum suis militibus subsisteret, nec eos quoquam abire pateretur, ut sibi redeunti in pugnam contra Amuratem, si quid periculosius ingruisset, refugium tutissimum, quod se reciperet, esset. Praecepit quoque Ladislaum, ut obtestaretur milites qui secum erant, ne se loco mouerent, uerum in hisdem uestigijs haerentes expectarent, donec fuso, fugato, uictorque Europae exercitu, uictor reuerteretur: & donec praesidium, quod nunc solum cum Ladislaum reliquum sit, conficiat. Haec cum dixisset, confestim accingebatur, ut praesidium committeret cum Europae exercitu, qui ad sinistram regis instructus stabat: & manus conferens, aliquandiu pugnabat. Pugnae autem haec facies erat. Cum uentum esset ad manus, Pannoni Turcos fugabant, eosque usque ad castra persequiebantur. Turci conuersi, deinde Pannoni insequiebantur: nec a persequutione cessarunt prius, quam & eosdem ad castra compulsi. Si quando Pannoni uictoria inuebantur, Turcos persequiebantur acerrime, plurimi que cadebant, obtriti a Pannonibus. Etiam Pannoni aliquando, quamuis plurimi forent, cum tubore retrò gradum ferebant. Cecidit ibidem Carazites Europae dux, Pannonico gladio transfixus. Solent enim Pannoni gladij uulnera dare, quae nihil differunt ab istis quae facere consueuerunt haec. Gladij namque Pannonum & Germanorum longi sunt, & acuti, nec librato ictu feriunt, quemadmodum barbarici & Italici. Barbarici gladij (& eiusmodi utuntur Turci) ponderosi sunt admodum, unaque tantum parte sciunt. Nec sciò gladios quorum acies altius in corpora penetrat. His comparatur gladij Italici, qui quondam Graecis in usu fuisse. Germanici & Pannoni gladij longi & rotundi, nec non interdum quadrati sunt. aciem habent acuatam, & in mucronem oblongum desinunt. Vulnera infligunt, si quis insit: tur insidens equo, talia, qualia hasta dari solet. Pannonico gladio transfossus expirauit Carazites. Nunc quid penes Ladislaum regem Pannonum acciderit, dicitur. Erant apud hunc regem uiri complures, qui inuidebant Ioanni, eiusque uirtutem aegris ferebant animis. Videntes igitur cum pulchre & desenter bellum administrare, & in fugam egisse Asiae exercitum uniuersum, nec non generosissime dimicare contra Europae exercitum, cuius ducem Caraziem nomine peremerat, sic alloquuti sunt regem: O rex quid hec consiliumus, & expectamus Ioannem, ei quae quasi solus uir sit, permittimus hostes uincere, & reliqua omnia perficere? Infamiam maximam nobis importas, dum hec cociosi tempus terimus: seruum uerò tuum sinimus festinare & pugnare contra hostes. Oportebat sanè regem nobis adiunctum militaria facta edere, quae plurimum laudis merentur apud uxores nostras, & apud eos qui urbes nostras inhabitant, nec non apud Turcos. Verum ille in fugam uertens tantam hominum multitudinem, gloria potitur immortalis: tibi autem hec cstanti, & singula spectanti, ignominia relinquitur: quam etiam ad posterum transmittes. Nec enim est ut uereare Ianuarum milites nos accedentes fortiter suscepturos, cum ab Ioanne adeo facile Asianus exercitus fugatus sit: uerum fugam, ne dubites, inibunt. Agere igitur contra Ianuas regis pergamus. Cum enim sis rex, ut cum rege congregiaris, honestum est. Haec cum audisset rex adolescens, (magna enim ista oratio pollicebatur) quam citatissimo agmine contendit ad Ianuas ubi Amurates stabat paratus ad praedium: & fossa munitus expectabat, quis praedij euentus esset futurus. Pannoni adorti sunt peregrinorum coronam, qui & ipsi fortiter inter castra praedium pro Amurata ciebant. Ibi equus, quo uehebatur Pannonum rex, securi feditur, & pedes uulneratus conruit una cum sessore. At qui proxime steterant (tantus praedij tumultus erat) non senserunt casum regis. Peregrini uictoria

A potuerunt, caputq; Pannonum regis retulerunt ad Amuracem. Nomen autem peregrini, qui id facinus memorabile ediderat, erat Therizes, qui insignem uirtutis præmium apud regem consequutus est, cumque in maximo honore habuit. Ferunt, Amuracem, cum Pannones irruerent, & fortiter dimicarent, fugam inire statuisse. Antequam fugam arriperet, uisum esse à uiro id moliri regem: qui regem conuicijs lacerans, ut qui nequaquam honestè ageret, si fuga sibi consulere, eum retinuit. Nec multo post caput regis Pannonum abscissum, allatum est in castra ad regem Mussamanorum. Pannones cum cederent, regem suum quæritabant. cum autem comperissent eum in acie cecidisse, & obruncatum esse, in prælium redeunt, uolentes mortui corpus tollere: nec tamen Turcos uincere quiverunt. Hic rumor ut deuenit ad Choniatem, & ad reliquos, qui hunc comitabantur, exarserunt prælio. Cum autem retrò cederent, et palantes nullo ornatu iter facerent, omnia exactè expiscabantur. Rebus omnibus cognitis, non ad castra properabant, uerùm rectà ad Istrum contendebant Choniates, & Daci. Etiam Pannones, qui regem sequuti fuerant, fugam arripere, cedentes nullo ornatu. In hoc discessu interfectus est ab Turcis Iulianus Cardinalis, uir optimus. Ceciderunt ibidem & alij boni uiri complures. Daci etiam aliquot desiderati sunt. Ioannes cum ad Istrum uenisset, exercitusq; traduxisset, dispersi sunt milites. Cum ipse stipatus paucis incederet, captus est ab suo hoste Dracule Dacorum principe. Nam Choniates antea huic inter Pannones aduersatus erat, in conspectu regis Ladislai: & iter faciens ex Dacia, & Istrum transiens, cum copijs, urbes eius diripiebat. Præterea detulit eum apud regem Ladislauum, quasi faueat Turcis, & res Amuratis sedulo adiuet, subinde Pannonum consilia ijs significando. Verùm Dracules in eum irruit ira percitus, quasi eum interfecurus. Sed pecunia tantum effecit, ut incolumis dimitteretur, & inuiolatus. Cum autem iret per Daciam, captus est ab Dracule, à quo in carcerem coniectus est, cum uisceribus in animum cum induxisset. Pannones in patriam reuersi, cum accepissent Ioannem esse captum, id graue & intolerandum iudicabant. Haud enim ferendum censebatur, ut uir Pannonius & in dignitate collocatus, ab Dracule caperetur. Quapropter miserunt legatos, qui iuberent, ut dimitteret Ioannem. Sin minus, sciat nos eum pro hoste habituros, & cum uniuersis copijs nostris contra ipsum profecturos. Hæc cum nuntiarentur à Pannonibus, sibi suisq; metuens Dracules, ne quid furiosius consulerent, & hostiliter accedentes utrum ui eriperent, Choniatem dimittere decreuit. Benigneq; eum tractans, haud cessauit eum comitari per Prasobum Ardelium usque ad Pannones. Draculem autem haud multo post Choniates, cum expeditionem pro Dano Dacie princeps suscepit, una cum filio peremit. Nam conscripto exercitu, Danum Malarempis filium in Daciam reducere parabat. At Dracules una cum filio repugnare hostibus statuebat, & præparabantur ambo ad prælium. Etiam ille descendit in aciem. Cum iam acies utrinque instructæ constitissent & poscerent prælium, Daci relicto Myrxæ filio, ad Danum ex acie transfugerant. Qui ubi uidit, relicto, Dacos transire ad Danum, fugam inibat: quem fuga sibi consulentem Danus quàm fortissimè persequutus est: cōprehendensque Draculem una cum filio utrunq; trucidauit. In hunc modum rebus gestis, redibat domum. Nec multo post eum ducem & rerū gubernatorem creauit cum bello peteretur à Germanis & Boemis, et ipsi res administrare pro suo arbitrio permisisse. Comparans igitur exercitum, profectus est contra Boemos, & longo tempore cum his bellum gessit. Tandem collatis signis pugnās cum Isra, uiro in re militari conspicio, uictus est. Verùm cum denuò cum isto cōgrederetur, uictoriā recepit. Amuracem

murates caput regis Ladislai hastæ præfixum cum hincinde misisset, & exercitibus suis ostentasset, collectis omnibus domum reuersus est. In campo Turcorum, quemadmodum ab his accepimus, ceciderunt sex millia. Verum Pannonæ aliquanto cæsi sunt plures. In discessu etiam plurimi Daci amissi sunt. Hunc finem Turcica expeditio sortita est. Rerum summa rediit ad Amuratem, cum eos qui in Europa erant, cœptorū admodum pueret, Theorizen, qui Ladislaum obtruncauerat, eiusq; caput in castra attulerat, Amurates regionibus & opibus plurimis donauit, eumq; præfectum constituit. Corpus Carazis ferens Adrianopolim, magnifice sepeliri curauit, ipseq; exequias honorifice duxit. In huius locum substituit Sciram uirum Albanum, ut Asiæ dux esset, quem captum adduxit ex Albanorum regione, eumq; in sua domo educauit. Primum declarauit eum præfectum, postea cum Asiæ ducem designauit. Phatumā honore suæ dignitate sua priuans (erat enim regis domus iudex) Saraxiem uisum Græcum genere, in eius locum subrogauit. Potentiam autem maximam tenebat Charites Priami filius, quo in Ianuæ regis uir prudentior non erat. Nec multo post Amurates Phatumam comprehendi iussit, opesq; omnes ei ademit, quarum numerus completebatur circiter quinquaginta centum myriades: argenti autem circiter quater talenta. Græcorum rex in fœdus rediit cum Amurate, id quæ nec amplius uolatum est. Nam quietem amplexus est, regemq; Amuratem muneribus coluit, ut nihil mali contra ipsum amplius moliri institueret. Fœda autem contentio erat inter regem Græcorum & fratrem Theodorum coorta, qui Byzantium uenerat, ut regnum à fratre susciperet. Is se pro rege gerebat, fratriq; resistebat. Postremo ex aperto inter se hostiles inimicitias gessere. Nam expeditionem sumpsit aduersus Byzantiæ regem Theodorus frater, cui Silebria & regio finitima commissa erat. Cum enim peteret redditus sufficientes, quibus uitam suam commodè sustinere posset, repulsam passus est. Hinc bellum inter ipsum & fratrem est exortum. Prius tamen, quam quicquam bellando profecisset, uitam suam corruptam relinquens mortuus est. Amurates autem Peloponnesi dux regionem regis, subiiciens Pindum, Boeotiā, Locros Ozolos dictos, etiam euasabat, haud cessans ponere bellum. Præterea contra Atticam exercitum duxit, ut supra meminimus. Quæ cum singula occupasset rex, haud diutius ferendum ratus, præcepit ut Asianus & Europæus exercitus ad se Pherras, relicta Adrianopoli, uenirent. Incitauit autem cum Neres Athenarum princeps, necnon Turachanes Thessaliæ præfectus, ut exercitum rectè ad Peloponnesum duceret. Constantinus Isthmum muro includens, eundem etiam præsidij emuniens, plerumq; ibi uersabatur. Vbi intellexit Amuratem hostiliter cum exercitu accedere, omnes quotquot in Peloponneso erant, accersuit, nec non fratrem suum, qui eo tempore nuptias filiae suæ concelebrabat. Nam eam elocauerat Trybalorum principi filio Eleazari. Hi igitur accersiti in Isthmum adueniunt, murumque firmant, ut esset propugnaculum munitissimum ad propulsandos hostes. Amurates accedebat, & non cessabat copias suas augere, assumentes ex omnibus regionibus, quas permeabat, milites. Venit igitur Theorizen, quò uenerat cum exercitu Neres Atheniensis, ut iuaret eum aduersus Peloponnesiacos. Cum itaq; peruenisset Mingias castra metatus est, ibiq; aliquot diebus moratus est, ut bombardas & funes ad præsens bellum pararet. Deinde mouit in Isthmum, ubi & castra cõmuniuit, quæ utriq; mare, tanta eorū magnitudo erat, attingebat. Speculator Peloponnesiacus cū redisset ad suos, regis copias, iumenta & camelos annunciauit. Nec silentium tenere potuit, uerum sic alloquutus est principē: O domine quantū periculi conciuisti Peloponneso bellum

bellum suscipies cum tanto rege, qui Asiam, uniuersamq[ue] Europam contra nos ducens, non satis spacij ad exercitus locandos inuenire potest? Neq[ue] hostem sustinere poteris, etiamsi duplici muro Isthmum amplexus esses. Sed quæso te per Deum immortalem, legatos mitte quamprimum: & ad pacem pangendam regem hortare, ne infestus accedens, nos malos prorsus male comminuat. His auditis, princeps ira ex arsit, iræque incensus speculatorem in carcerem duci iubet, ut tandem quid euenturum esset, audiret. Misit quoque legatum ad regem, qui nequaquam nomine principis satis moderata petebat. Volebat namque princeps sibi tradi Isthmum, & regis regionem, quæ extra Isthmum erat, quam armis subegerat, uniuersam habere auebat. Verum propterea pœnas regi dedit: legatumq[ue] capiens Pherris in uinculis habuit: ipseque cum medium hyemis foret, contra Peloponnesum copias duxit. Legatus ille Chalcondyles Atheniensis fuit: quem cum in uincula una cum ministris dedisset Pherris contra Peloponnesum perrexit. Amurates cum in Mingijs castra posuisset, optimates exercitus, qui numero erant sex mille, assumpsit, & Isthmum circuiuit, ut uideret murum, numquid præsidij in eo situm esset ad resistendum. Et quidem grauitur succensebat Turchan, quia cum ipse censuisset æstate bellum inferendum esse, is hyemem incipiendam suasisset, quasi Peloponnesiaci non essent uim hostilem expectaturi, uerum continuo fugam ingressuri, ubi primum accepissent Amurates hostiliter accedere. Diebus etiam aliquot ea gratia cunctatus est Amurates, quasi princeps Peloponnesi illico deditionem esset facturus. Verum cum hæc spes sefessisset, descendens, castra ad murum transtulit. Die deinde postero princeps exercitum bombardis longis petiuit. Sequenti die eos qui murum defensasabant, tentarunt machinas muro admoouentes. Quarto die tempore uespertino singuli iuxta tabernacula sua ignes fecerunt quam potuere maximos. Nam Turcorum est consuetudo, ut ignes plurimos parent, biduo antè eius diei in quem pugna collata est. Hymnum quendam canunt in honorem Dei & Herois, significantes quod tertio ab hinc die prælium committere uelint. Tunc igitur ignes excitantes quam potuere plurimos, accingebantur ad oppugnationem muri. Quarto autem die Sarrachorides, qui inter cæteros inutilis sunt turba, funibus machinas ad murum traxerunt. Nam præter exercitum, qui regem sequuntur, adsunt & alij complures, qui frumentum à finitimis in castra subuehunt. Sunt in castris & alij ex Asia oriundi pedites, qui Agiades nominantur, quorum opera rex usitur ad itinera purganda, & ad castra communienda, nec non ad alia quibus in castris opus est. Arbitror autem castra huius regis pulcherrimè ornium, quæ nos uidimus, & audiuius, instrui, quantum attinet ad copiam frumenti, nec non ad situm tabernaculorum. Nam primum omnium mercatores plurimi comitantur regem istum, qui frumentum, equos, mancipiaq[ue] emunt, nec non reliqua, quibus indiget exercitus. Hinc rerum omnium exercitui diues copia est. Præterea magnates, qui comitantur regem, singuli plurima in expeditionem adducunt iumenta. Quidam adducunt camelos, quæ arma, frumentum, & hordeum, ut pabulum sit iumentis sufficiens, portant. Quidam equos, quidam mulos, quidam tam equos quam mulos in expeditionem agunt. Horum autem tantus est numerus, ut duplo iumentorum numerus hominum numerus exuperet. Comitantur regem alij plurimi ab sua regione, quorum usus in frumentatione maximus est. Si necessitas aliqua ingruerit exercitui, alimēta in optimates distribuit, & sic proficiscitur. Tentoria quis cernat in castris regis plerumq[ue] decem millia, plus minus uere respectu expeditionis. Eo quidem tempore Sarachondes oppositi

Deest aila
quid exem-
plari Gra-
60.

Græcis eos pugnando tentabant * totamq̃ noctem ducebant in somnem, ut ad prælium Græcos incitarent. Vt aurora illuxit, signa canere iubet rex, cymbala, cornua, tubæq̃, pugnam iam fore, maximo sono significabant. Turci instructi occipiebant murum oppugnare quàm fortissime. Rex & peregrini armati in acie instructi stabāt in medio Isthmī, ubi castra posuerant. Scalas expe diebant, murum suffodiebant, fortiterq̃ preliabātur, ut murum occuparent. Huc etiam bombardarios cōsistere iusserat, qui bombardis prospectum Peloponnesiacis adimebant. Bombarda namq̃ res est admodum uiolenta, nec arma resistere bombardæ impetui possunt, uerū omnia penetrat: tum etiam magis permeat, quando corpus aliquod resistens fuerit nacta. Siquidem cōcum lanamq̃ non peruadit. Cū peregrini tam tuti ab periculo starent, scalasq̃ muro addidissent, murum scandebant eo loci, ubi spectator oppugnationis aderat rex. Primus in murū euasit, eumq̃ cepit peregrinorum de numero Chiores, Tryballus genere: eosq̃ qui resistebant, in fugam coniecit. Hi autem ordine relicto abibant, cum metus maximus ab Deo & imperitia ipsis incuteretur. Nam formidine agitati, in fugā effundebantur. Præterea illi qui his proximē steterant, nescij quid mali suis accidisset, fugientes abibāt. Tandem omnes deferentes murum, sine ornatu fugerunt. Turci irruentes, quā murus ab Chitère superatus erat, et alij quā murū suffodientes strauerāt, nec non per portas irrumpebant. Quidam ad castra Græcorum ferebantur, Græcorumq̃ lupulicetilem, et reliquam felicitatem diripiebant. Quidā uersi in hostes, quosdam necarunt, quosdam uiuos ceperunt, & ad mancipiorum conditionem rede gere. Cædes fugientium edebatur maxima. Verū quid Græcorum ductibus contigerit, audiamus. Hi ubi conspicati sunt Græcos fugam arripere, prius eos retinere conabantur. Cum autem in fugam effusos inhibere non possent, aufugerunt & ipsi, non tamen Corinthum. Certi enim erant, si obliderentur Corinthi, se facile expugnatū iri, cum haud sufficiens eō comportatus esset commeat, nec aliud etiam bellī apparatus. Ceteri autem fuga cōtenderunt ad mediterraneam regionem, iamq̃ præuenerāt hostes, & in summa Laconia Peloponnesi expectabant quoniam profecturus esset rex. Deceuerant namque in mare profugere, & regione cedere, si Amurates cum exercitu adueneret. Nouerunt namq̃ Peloponnesiacorum res ab rege planissime cōtusas esse. Nec arma, nec uiri, nec quicquā amplius memoratu dignum uel in urbibus, uel in arcibus reliqui erat. Nec sperabant in posterum Peloponnesi principatum sub se futurū, sed augurabātur se Pelopōnesi res omnes amissuros. Amurates ut Isthmū occupauit, et in Pelopōnesum uenit, primum quidē circiter trecentos captiuos, qui nocturna fuga, in noctem supra Cenchreas sitū, quē Oxi uocant, euaserāt, quasi indagine circundari iussit. Omnes capti sunt: doloq̃ in unum locum abducti, crudeliter occisi sunt. Postea Amurates emit mancipia numero sexcenta, quæ ad sacrificium duxit in honorem patris sui, uolens expiare cædem uironum occisorum. His ita peractis, exercitum diuisit. Partem exercitus Turachani Thessalię præfecto tradidit, qui rei militaris habebatur peritissimus, & plurimum conuersatus erat cum Turcis Peloponnesi. Dedit eidem de numero peregrinorum mille milites, ut his instructus, profectio nem per mediterraneam regionem faceret. Ipse quidem rex per Syriōnem iter faciens, rectā in Achaiam cōtendit. Urbem eo die, quo Isthmus in potestatem uenit, regius exercitus aggressus est. captam diripuit uniuersam. Aberant enim oppidani, profecti in Isthmum. Nec admodū in munito loco urbs sita erat. Qua propter eam continuo diripuerunt, & maximam Peloponnesi partem peragrantes, persequuti sunt bello duces, & reliquos Græcos. Cum autem hostium alius aliō, ubi se tutum putabat, palantes dilaberentur, urbem

A urbem defensoribus uacuum in potestatem redigit, obsidioneque arcem premere statuit. Erant in ea arce Mulgerius Græcus, & alij quidam Græci nō multū cum liberis & uxoribus. Turci igitur suffodiētes arcem, cum Mulgerius nullam salutis spem affulgere cerneret, semetipsum et arcē Amurati tradidit. Hos quidem cum liberis & uxorib. misit Augiū urbem opulentā. Ipse uero ædificia urbis capte incendit. Quo factō, ulterius proficiscens, uenit Patras Achaë urbem opibus florentē. Oppidani urbē istam deseruerāt, abeuntes in cōtinentē Venetorū, quæ ex opposito erat. Remanserē tamen quidā in arce & in regia: stulti quidem, cum reliqui sibi fuga cōsulerent, ipsi semetipsos in graue discrimē præcipitarunt. Erant autē numero quater mille. Viros igitur & mulieres quę in regia erāt, pactionib. Amurates in fidem accepit, omnesq; in mancipiorum album retulit. Hinc arcis oppugnationem auspicatus est, peregrinos misit, ut eam subito caperēt. Hi summa uī impetū in murum dantes, cumq; suffodiētes, in arcem irrupere, Græci resinam & picem incensam per foramina iaculantes, peregrinos expulerunt acerrimē repugnantes, arcemq; et murum reficientes, & optimē munientes. Amurates, ubi aduenit Turachanes, uehēs maximam hominū aliarumq; rerū prædam, cum exercitu discessit: nec multo post pacem cum Græcis fecit. Ex eo inde tempore Peloponnesus, quæ prius libera erat, regi tributaria facta est. Thebas Thebani, cum hostiliter accederet rex, deseruere: & in Isthmum se contulere, quasi ibi habitaturi, qui tamen ab Turcis capti sunt. Exterior autem regis regio, Pindus uidelicet, & reliqua regio, quam primum Isthmus captus est, in regis potestatem deuenit. Appetente iam æstate, Amurates bellum promouit contra Scenderem, quæ prius libera puer uenit in Ianuas regis, eiusq; concubinus factus est. tandem effugit in patriam suam regionem. Ducta deinde uxore Arianitis filia, ex professo bellū cum rege gerebat. Nam tributū haud amplius regi pendebant, nec in Ianuas ibant, parere quocq; regi detrectabant. Quapropter Amurates conuocans Asiae Europæq; exercitus uniuersos, Ibanis regionem bello petere statuebat. Veniens igitur in regionē, uastabat uniuersam, uicos, agrosq; incendebat. Frumentum, omne mēscōmeatum comburebat. Omnia quę in ea regione erant, populationib. dissipabantur. Scenderes igitur ipse, nec non Albani omnes, in maritimam uersus Ionium Venetorum regionem, uxores & liberos, quo ab impendēti periculo tuti forent, exposuerunt. Ipsi autē undiq; per regionem obambulantes, sedulō dispiciebant, sicubi urbes ipsorū auxilio indigerent. Cassira habuerunt in monte, qui regioni eorum impendet, & in Ionium usq; porrigitur: & ibi expectarunt belli euentum. Amurates Sphetiam urbem exercitibus circumfedit: oppidanisq; nunciare iussit, si deditionem facerent, se singulos ad suā abire permisurum. Athi conditionem istam non admiserunt. Quapropter cum peregrinorū cohorte murum subiit: & cum impetu in urbē irrumpens, ea potitur, prædæque totam exponit. Viros omnes trucidari iussit. Deinde copias duxit contra Getiam, quam pactionibus in ditionem accepit. Captis autem oppidanis, exercitum Cruam urbem Albanorum priamariā mouit. Vrbs hæc sita est in loco munitissimo. Hanc obsidione cinxit, murumq; bombardis concussit, eiusq; nō modicā partem strauit. Deinde per loca ruinis potentia cum peregrinis irrumpere quærebat, quasi ui eam capturus. Cepta autem omnia cum irrita caderent, exercitū abduxit omnem, quia æstatis iam extremum erat, et frigus hybernū grauius exercitū adfligebat. Filiū suū Mechemietem iam pubescentem per castra circumduxit, regnoq; præfecit. Sic autem ista euenere. Cum pugnaret aduersus Pannones Bana, & exercitus suos ad fugā inclināre cerneret, ualde timuit, putans se mox cum suis periturum. In hac grauissima necessitate constitutus, uouit, si incolumis euaderet præsens periculum, & uictoria potiretur, se cessurum regno, & id

commisurum filio, & abiturum in Asiam, ut ibi uitam trāducatur, admixtus sacerdotibus & Nazaraeis: & culturum frequenter Heroem, ei que immolaturum. Cum igitur Pannonibus uictoriam extorsisset, rege eorum perempto, domum rediit, filiumque iuniorem accersit ad regni gubernacula. Nam filius eius natu maximus haud amplius superstes erat, sed naturae debitum exoluit, praecipitatus ex equo in uenatione, cum persequeretur ceruum. Is quidem in hunc modum occubuit. Mechmetem autem iuniorem ad regni moderamen uocauit. Cum autem uenisset uocatus, regnū & Ianuas, necnō peregrinos pariter eius fidei committens, ipse profectus est Prusam, ubi Asiae sedes regia est. Abdicatio igitur regno, cum Zichidis, qui Turcorū Nazaraei sunt, & cum Seiridis, necnon cum reliquis doctis, conuersatus est. Nec multo post peruenit uirum, quod regno relicto, nunc priuatam se querere uitam. Cum autem praesentem uitae conditionē haud ferre posset, cōsilia agitauit, qua ratione citra tumultum regiam dignitatem reciperet. Sedulo enim praecauebat, ne, si filius sentiret quid ipse moliretur, bellum exoriretur, cuius ipse auctor ab Turcis haberetur. Quae quidem facere instituit, ad finem deduxit, uidelicet ut rediret ad regnum opera & industria Chatitis filij Priami, quo familiariter utebatur, & cum quo et arctissima intercesserat necessitudo. Chatites ergo ubi sententiam Amuratis satis intellexit, puerum Mechmetē uenatum ire iubet, ut se quam pulcherrimē ex equo exerceret. Qui dicto audiens, uenatū abiit. Interea Chatites nuncium mittit ad patrem, quem subito dicta die nihil ueritum in urbis regiam uenire & ius dicere, ut regem, ciuibus iubet. Amurates quemadmodum iussus erat, filio uenatione occupato, ad praestitutam diem aduenit. Adueniens regnum intusque ciuibus Ianuisque, ut regem decet, ius dixit. Filius, ut accepit, patrem mutata uoluntate regnum recepit, ne sciens quid ageret in praesenti negotio, tamē accessit, patremque regem adorauit: cumque sequens est, quocumque militatum abisset. Nec latuit Mechmetem, opera Chatitis patrem quam maximē adiutum ista egisse. & quamuis Chatiti meritō irascere, uirum tamen ostendere noluit, ueritus uiri potentiam, qua plurimum pollebat apud patrem Amuratem. In hūc modum eo tempore propter patris in regnū reditum filius affectus erat. Postquam autem exercitū adduxit ab Macedonia, quae uersus Ionium patet, quae Albanorum regio est, per eum annū in Europae regia quietem agens mansit. Ineunte deinde anno iterum expeditionē sumpsit contra Scenderem Ibanis filium, & contra eam quae isthici sita est Albanorum regionem, cum iussisset uniuersos exercitus, instructos & paratos praestidio esse. Plenus igitur irarum proficiscebatur uersus Cruam, quasi eam uel expugnaturus. Praeterea in animo habebat expostulare cum Venetis, ut Scenderem traderent. Quod si facere omitterent, se obsessum urbem quamcumque Scenderes fugiens intrasset. Ut regionem hostilem est ingressus, rectā contra Cruam properabat, & in eam regionis partem, quam antea intactam & inuiolatam ab populationibus reliquerat, suos milites incursionem facere iubet. Qui dicto audientes, incendijs omnia, ignem iniicientes, misere. Et hanc regionem miserē uastarunt usque ad flumen

* Verum regionem

ultra flumen sitam populari nequiue, quia regijs equitibus haud erat per uia. Albani autem uxores & liberos in munita Venetorum loca ablegantes, colligebantur in montem, qui Cruae urbi imminet. Hinc Scenderes educens uxores & liberos, deponebat eos in urbes Venetorum. Viri uero relinquebantur in urbe, ut resisterent hosti, moeniaque defensarent. & hi potissimum huic negotio destinabantur, qui uolentes, non coacti, praelium subire cupiebant. Amurates bombardis expediebat assidens ut murum disiceret: & deinde cum peregrinis irruens, urbem sui iuris faceret. Omnibus autem, quemadmodum oppugnatio requirebat, comparatis, murum bombardis feriebat, eiusque

* Deest a.
liquid ex
plari Gre.
co.

A eiusque partem destruxit maximam. Scenderes ignes in monte fecit, eosque suis, qui intra urbem erant, ostendit, ut scirent, quandoquunque necessitas posset, se adfuturum auxiliarem. Cum regij quidam ascenderent montem, Scenderes eos aggressus est, preliabaturque, opera memorabilia edens. Cum autem regi uideretur murum satis esse stratum, uniuersis copijs oppugnationem occipit. Peregrini eo loci urbem capere parabant, ubi murus disiectus erat. Nec tamen superare potuerunt oppidanos, qui præter spem fortissimè pugnabant, cum desperatio animos fecisset. Deinde cum fame urbem perdomare statisset, denuò copias uniuersas contra urbem in aciem eduxit. Interea nuncius uenit ab Georgio Tryballorum duce, qui nunciabat Ioannem Choniatem, congregatis Pannonibus plurimis, transire Istrum, & contra ipsum hostili animo pergere. His auditis, Amurates continuo omnibus impedimentis & fascinis collectis, ab urbe quam obsidebat digressus est, obuiamque hosti processit, quàm eum uenturum cognouerat. Missit quoque Amurates præconem in Europam, qui ediceret, ut Turci omnes ad regem conuenirent. Qui ubi primum regis uoluntatem intellexere, citissime adueniunt, cum singuli conarentur in tempore adesse, ut pro rege certarent. Hinc cum uniuerso exercitu profectus est in quandam Mysiæ regionem, per regionem Tryballorum. Ea autem regio est, quam alluit Morabas fluuius, & in Istrum effunditur. Hinc se fundit regis regio ad octingenta stadia, usque ad Nesium urbem regis: ad dexteram procedenti Nobopyrum usque, ad montem magnum Tryballorum principis colitur. Huc cum uenisset Amurates, inuenit Ioannem Choniatem cum Pannonum exercitu hostili animo aduersum se pergere. In castris Choniatis erant quadraginta millia peditum tam ab Pannonibus, quàm ab Dacis allecti. Septem millia equitum erant, & curribus uehebantur, quorum numerus erat bis mille. In his arma & necessaria ad expeditionem subuehebantur. In singulis duo uiri stabant, scutifer & bombardarius. In hisdem uehebantur bombardæ plurimæ, quas Zarabotanas nominant. In hunc modum armati & instructi, Istrum transgressi sunt. At Tryballorum dux cernens Pannonum exercitum non adeo esse ualidum, ut copias regis uincere posset, magis que metuens Amuratem, quàm Pannonum alienigenas, à quibus multa mala esset perpeffus: & quamuis esset admodum cupidus ulciscendi Amuratem, qui filios eius oculis priuarat: at tamen haud uolenti animo istam expeditionem adiunctus Pannonibus subibat, imò eam prorsus recusabat. Haud enim Pannones satis firmi uidebantur ad debellandas copias regis. Hæc cum Pannonibus respondisset Ioannes, eo responsio irritatus, graues minas in Tryballorum ducem iactauit. Nec uamen omittens cæptam expeditionem, copias in regis regionem infestas induxit: progressusque Aristinum usque, castra in Cosobo campo communiuit, ubi Amurates Orchanis filius, cum Eleazaro manus conferens, eumque interficiens, ipse occubuit, interfectus à uiro Tryballo. Causa quæ Ioannem ad istud bellum traxerat, hæc erat. Cum uidisset in eo certamine, quod Barne commissum erat, Turcos, ubi primum ad manus uenissent, celsisse, & fugam arripuisse: putauit Turcos facile uinci potuisse, nisi obstitisset Ladislai regis imprudentia. Nec nunc quidem difficile & laboriosum dicebat Turcos bello domare. Animo igitur agitabat, maiorem comparare exercitum, ut Amuratem copijs perterritum uinceret. Hæc adeo procliuia & facilia factu putabat, ut ne quidem dubitaret, quin, quemadmodum animo concepisset, omnia essent euentura. Missis legatis ad Scenderem & Arianitem, utrumque in Europam progredi, & sibi coniungi iubebat. His sic præceptum est. Amurates ut in campum Cosobum uenit, ibi castrametatos esse cognoscit Pannones. Proinde & ipse castra munit. Amurates autem in armis dicitur habuisse

se quindecim mille myriades hominum. Postero die confestim accingebatur ad praelium. Iuxta eum instruebatur acies. In dextrum cornu aptabatur exercitus Asianus, cui praeerat dux nomine Scuras. Sinistrum cornu tenebat exercitus ab Europa conscriptus, quem regebat dux Carazies. Iuxta utrosque ponebantur equites cum suis ducibus. Mediam aciem occupabat rex. Quando autem Amurates castrametatus, primo castra uallo firmat. Deinde camelos locat: dein scuta defigit, deinceps peregrinos cum bombarbarijs necnon reliquis collocat. Rex ubi aciem exornauerat, etiam Choniates suos in aciem educit, eamque hoc pacto instruit. Dextrum cornu tenere Pannonum praefecti, necnon patruales Choniatis, Secules, & Eiloces, Megalusesque. Mediam aciem curabat Choniates cum Bitezidis militibus, & Ardelij exercitu. Sinistro cornu praefuit Danus Choniatis amicus, quem in Daciae principatum produxit odio Draculis: quem Daciae principatu deturbauit, & in eius locum substituit Danum, cui Dacos parere iussit. Hunc in id bellum sequuta erant octo millia Dacorum. Cum autem utrinque acies instructae stetissent, iamque praelium poscere uiderentur, ibi Bitezies, unus est numero Choniatis militum, in medium procurrans, & equo insidens, prouocabat ad singulare certamen unum est Turcis, antequam acies concurrerent. Turci ubi explorarunt uirum istum processisse, ut certamen singulare committeretur, consistere & ipsi. Hinc continuo ab Turcorum exercitu proficiscebatur Eliezes filius Barizæ de numero praefectorum Asizuri illustris, & in remilitari excellentis, qui quondam dux extiterat peregrinorum in Ianuis regis. Hic, ubi in medium processit, obuiam pergebat Pannoni. Et cum hastis infestis concurrerent, hastae fractae sunt. Et Bitezies una cum equo in terram corruit. Eliezes conscisso pectorali, & zona cum ephippio soluta, postremus, qui parti insidens uehebatur. Huius enim equus longe melior erat altero, nec tamen lapsum Pannonem perimere qui iussit, quia ipse quoque aegre & difficulter equo portabatur. Pannone in terram ex equo effuso, clamorem maximum sustulit Amuratis exercitus, cum bonum id quasi omen rei gerendae ducerent. Cum uterque ad suum exercitum esset digressus, ibi tum Amurates Eliezem ad se uocatum in hunc modum alloquutus est: O puer, ex quibus initijs tantam rei militaris nactus es scientiam, cum certo conlittere antehac nulla fecisse stipendia? Nunc autem rerum bellicarum imperium cum huc accesseris, ita pugnasti in hostem, quasi fastigium rei militaris attingeris. Ibi tum adolescens respondit: O rex, lepus me hanc docuit fortitudinem. Rex rei nouitate ictus, interrogauit: Et quo tandem, quæso, pacto, o adolescens, quis ab lepore fortitudinem discat? Adolescens respondit: Ego quidem in Asizoram, & in ea regione morabar, cui patrem meum praefectum praeposueras, ibi namque uenatum. Fortè in nido suo leporem reperi. Putabam igitur satis esse, ne lepus manus meas euaderet, eum sagitta traiectione interficere. Lepores enim Attalia habet cursu celerrimos, uerum Europa optimos. Haec mihi cogitanti in promptu erat pharetra quadraginta sagittis onusta. Primam itaque sagittam mittens, aberrauit. Secundam itaque sagittam expeditui, quam similiter in leporem iaculatus sum. Et haec errore abducta, leporem nihil late sit: uerum adhuc maxime stertebat. In quo igitur ferens animo, quod leporem non uulnerassem, illico sagittas omnes in leporem torqueo. Cum autem nullam plius superesset, lepus ex somno experrectus, ut primum sensit tumultum, au fugit. Canes modicum fugientem persecuti, eum assequi non potuerunt. Ex perientia igitur didici, cum tot sagittae irritae cecidissent, quod fatum uitam lepori prorogasset. Et exinde ea sententia in animo fixa mansit, o rex, ut censerem neque gladium, neque hastam, neque sagittas amplius mihi formidandas esse, quae si fato sit, ordinatum ut diutius uiuam, hasta mihi uitam eripere non possit.

Qua

A Quapropter pectore forti, nihil trepidans, contra Pannonem istum processit, sciens, si fato sit decretum ut diutius uiuam, nihil periculi posse mihi ab eo insuere. Hæc audiens, mirum in modum rex delectatus est, & adolescentem propter ratiocinationem istam plurimum dilexit, eumque donauit ueste Syrio opere auro illito contexta. Præterea patriæ regionis eum principem declarauit. Passer namque adolescentis mortuus erat, aliusque regionem eam administrabat ex imperio Regis. Turci & omnes quotquot Turcicæ superstitioni inhærent, plurimum admodum fato tribuunt. Hæc quidem in ea monarchia cōtingere. Cum regij exercitus in campo collocati, signis collatis præliarentur, Asianus exercitus quietem duxit. Rex enim uerebatur, si Asiani primam cōtentionem fecissent, ut in fugam uerterentur, eorumque fuga etiam cæteros traheret. Quapropter maluit exercitum Asianum ociosum & spectatorem potius prælii assilire. Exercitum Europæum in cohortes distribuit: & cum Pannonibus prælii cupidos accedere conspiceretur, nec ipse prælium recusauit. In hunc modum congressi Europæ exercitus in cohortes secretus, præter spem, egregie & memorabiliter pugnat. Proinde cum Pannonibus Turcis appropinquare non auderent, summa uis fugiebant. Turci Pannonum equos persequerentur, & grauiter admodum ea in persecutione laborabant. Lassi igitur tandem & fatigati insequendo hostium equos sagittis ferunt, Pannonibusque à tergo adorientes grauiter urgebant. Nam Turci numero & equorum generositate superabant. Præterea plerumque non impetu, uerum arte in præliis utuntur. Quapropter ea tempestate Turcorum res meliorem statum, quam Pannonum, erant. Et quidem primo die multi Pannonibus in pugna cadebant, necnon plurimi Turci trucidabantur à Pannonibus. Per totum istum diem æquo utrinque Marte pugnatum est. Vespere autem appetente, relinquentes prælium, uterque exercitus in sua castra colligebatur, quietique se dabant. Pannonibus putabant Turcos noctu abituros, nec amplius in castris mansuros. Et equites quidam non pauci iam discesserant. Vbi autem Tryballos inuenere expectantes in angustiis hostem abeuntem, in castra redierunt. Pannonibus quidem arbitrabantur se die crastino cum parua hostilis exercitus manu cōgressuros, quasi cæteri dissuassent, non expectantes hostem, & sicut uictoria facile potiturus, regis que Ianuas debellaturos. Rex uero Amurates & Turci seipsos confirmantes, haud amplius metuebant Pannonibus. Animis igitur receptis, & plurimum exhilarati, accingebantur ad prælium, quasi eo die, qui sequeretur, præliaturi cum hostibus, eosque in fugam coniecturi. Eo die quæ modo memorauimus, contingere. Istam noctem Pannonibus deliberando consumpsere: & cum consultarent, singuli suam sententiam, quemadmodum sibi cōsultum uideretur, auspicari prælium, in medium adducebāt. Varij multique habebantur sermones. Ibi tum consultantibus Pannonibus, Tantes Sauzis filius, natus ex genere Otomanidarum, progressus in medium, huiusmodi orationem exorsus est: Nobis iam satis superque in Asia & Europa pugnatum est. Nec dum etiam animum aduertimus, ut pugnandum sit contra Amuratem, ut res eius contundamus. Nisi enim peremerimus utros istos, non facile poterimus Amuratem uincere. At mihi uidetur, si quis certamen subeat cum hoste, eiisque infligat letalem ictum, hostem deiecit, & reliquo exercitu pro arbitrio uti poterit. Vbi autem magis quis letale infligat uulnus, quam si caput feriat? Tum enim corpus totum dolet. In capite enim quasi urbs & regimen totius humani corporis situm est. Sin autem haud dederis letale uulnus, difficile admodum & laboriosum erit superare hostem. Et, ut meam sententiam capiat, sic audite. Vidistis ut Ianuæ regis steterint neutro inclinæ ad pugnam. Nec etiam periclitari uoluit, quasi salus regis atque adeo totius exercitus in ipsis sita sit: nec prius quam necessitas postularit, pugnam cepissent.

k ; citum

citum inuadimus: qui si in fugā abierit, nullus nos expectare sustinebit. Certe
 seo autem ut regem aggrediamur cum uniuerso exercitu, cum curribus quo-
 que, in quibus bombardæ & bombardarij sunt: & ut pergamus adhuc hac
 nocte cōfestim contra Ianuas, nec cunctemur. Et accedentes, bombardarū glo-
 bis sagittisq; petemus Ianuæ milites, ijsq; terrorem maximum inferemus.
 Satis certō scio, eos non mansuros usq; dum illucescat dies. Sed hac adhuc no-
 cte lubenti et cupido animo fugam arripiet. Quod si fuerit factum, facile nos
 rerum potiemur. His dictis, omnes cōsensum præstiterē, & uno ore sic facien-
 dum esse pronunciarūt. Cōtinuō igitur currib. in regis exercitū inuecti sunt,
 sub prima adhuc noctis uigilia. Cum appropinquassent Ianuæ militibus, ter-
 rorem fecere maximum, bombardarum globis, & iaculis ferientes peregris
 nos. Erquidē uim faciebant castris Amuratis. Verū peregrini, ubi rem co-
 gnorunt, magno animo Pannonibus resistere. Nam bombardas expediebāt,
 bombardariosq; euocabant, & non cessabant iaculari Pannonēs. plurimi in
 ea nocte utrinq; cadebant, icti bombardarum globis. Postquam dies aduenit,
 & Pannonēs uidebant regis castra in ea regione locata fortiter pugnare, cōsi-
 lium cæpere redeundi, unde egressi erāt, in castra: nec expectandū esse, donec
 circūducerent ab regis militib. stantes prope Ianuas. Hæc sententia ubi plas-
 cuisset, cedebant festinantes in eum locum ubi castrametati erant. Die exorto
 iterum ad præliū preparabat Choniates, periculū facitūrus, si felicem rerū for-
 titirent euentū. Pugnans itaq; impetū dabat in Asianū exercitū, & fortiter con-
 grediebāt cum hostibus. Europæ dux cum accepisset Pannonēs congressos
 esse cū Asiano exercitu, Turachanē Thessaliæ præfectū mittit cū suo exercitu,
 ut à tergo adoriret Pānones, et q̄ fortissimē contra eos præliaret. Turachanes
 imperata impigrē faciens, Pannonū plurimos, cum in terga eorū irruisset, in
 eo prælio strauit. Quidā em̄ persequēbant Albanos, à quorū uestigijs, quāuis
 celerrimē fugerāt, nusq; abstinere. Ministri tamen præfectorū, qui ex Europa
 uenerāt, haud fugā inierant. Cum aut̄ à suis essent destituti, qui fuga sibi consu-
 lebant, pugnabāt haud secus ac Turci, cōtra Pānones. Preterea cōtra eos acer-
 rimē præliū inibāt, qui erant ex Europa, & à tergo uim faciebāt. Nam cōuersi
 si collato pede nunc heic, nunc alibi, ubi alteri alteros indispicebant, in eo cam-
 po manus cōferebant. Daci cum uidissent Turcos impigrē præter sp̄rem ges-
 rere, & sibi hinc plurimū periculi imminere, huiusmodi consiliū cæperunt.
 Nam nullā malī liberationē cernebāt, etiam si incolumes ex eo prælio euasis-
 sent. Nec etiā in iurisiurandi religione spem aliquā ponebant, quo minus regi
 pœnas luerent, iniuriarū quib. ipsum affecissent, quod in ea expeditione socia
 arma iunxissent Pānonibus. Videbat igit̄ in præsentī tumultu consultissimū
 fore, nunciū mittere ad regē Amuratem, & cum eo in gratiā redire. Traditis
 namq; armis, testabant̄ se in posterū regi hospites & amicos fore. In hanc sen-
 tentiā cum omnes concessissent, nunciū ad regē missus est. Hic cum ueniss-
 set ad Ianuas, huiusmodi orationē habuit: O rex, Daci miserunt me in cons-
 pectū tuū, ut pacē ueniamq; delictorū, quæ in te & in regnū tuū commiserē,
 orem. Testant̄ quoq; se nunq; quid nouarū rerū sua sponte molitos fuisse in
 te, & regnū tuū, nisi Pānones eam necessitate iniecissent, iubentes, imo cogē-
 tes, ut cōtinentis copijs expeditiōē istam susciperent. Nunc igit̄ supplices
 petunt, uelis eos exaudire, & pacem dare. promittunt se tibi bellū præsens, ex
 animi tui sententiā consecuturos: & profecturos tecum in militiam deinceps,
 ubicunq; tibi uisui esse poterunt. Hæc cum exposuisset nunciū, Chautes re-
 giæ domus princeps in hunc modū respōdit: Sed uos, o Daci, scitis profectō
 quanta sit, fueritq; iam ab initio potentia regis. Et quoniam nunc in necessi-
 tatis articulo adeltis, scēdusq; nobiscum initis citra dolum & fraudem, amici
 eritis in posterū. Si quid eorum quæ promittitis, feceritis, gratiam referentes
 regi,

A regi, scitote quòd eum beneficijs nunquam uincere poteritis. Arma autem, ite, & confestim huc tradite. Chatites hæc loquutus est, dicens se ea dicere ex sententia regis, eumque dimisit. Daci, cum reuersus esset nūcijs, & quæ mandata accepisset à Chatite ex mandato regis, enarrasset, continuo defecerunt à Pannonib. & ab ijs separati uenerunt quàm proximè ad Ianuas regis. Hæc cum ociosi starent, putabant se gratiam hanc referre regi, quòd eum in præsentia necessitate adiuuarent. Sperabant quoque se munera & uestes ab rege accipuros propter id beneficium. Rex autem, cum in proximo consisterent Daci, putans ne id facerent ex composito, pacti prius cum Pannonibus, ut sibi aliquid mali inferrent, accessit Europæ ducem habentem milites circiter viginti mille. Qui ut aduenit quemadmodum præceptum erat, iussus est circumdare corona Dacos, omnesque trucidare, nulli parcens. Daci quoque arma tenentes ad resistendum accingebantur. Nolebat enim rex ut traditis armis inermes interficerentur, uerum armatos pœnas delictorum dare eos uolebat. In hunc modum miserabiliter, ut quorum nulla ratio haberetur, peribant. Pannonones cum conspicati essent Dacorum transitionem, primò mirabantur quid hæc sibi uellent. Ut compererunt Dacos in hunc modum reconciliatos esse regi, grauiter succensuere, quòd turpiter admodum desituiissent amicos suos. Verum haud multo post, ubi animaduenerunt uniuersos, nullo eorum respectu habito, crudeliter interire, admiratione figebantur, cogitantes regis sententiam, uidelicet quòd non desideraret huiusmodi socios & auxiliares. Proinde plurimi faciebant, si quàm primùm abscedere possent. Ioānes igitur excedens prælio, pergebat ad currus, & colloquebatur cum ducibus, qui ibi erant, dicens: De uenire cum suis ab ea hostium turma in qua steterit rex. Itaque ubi in Ianuas irrupit, & id per nunciū significauit, ut uno impetu omnes adueniant, atque in Ianuas irrumpant. Hæc cum dixisset Choniates, circa extremam noctis uigiliam elegit eos qui optimè ad bellum erant instructi, & quos sibi familiarissimos ducebat, & illis qui curribus utebantur, imperat, ut ubi primū signum dederit, summa ui in Ianuas ferantur. Ipse uerò mutata uoluntate ad Istrum in stricto agmine quàm celerrimè properabat. Cum autem dies illuxisset, non amplius apparebat ijs Pannonibus, qui relictis erant cum curribus, non procul ab rege submoti. Turci uidentes castra hostium esse uacua, & paucos admodum cum curribus esse relictos, admirabantur quid hoc sibi uellet. Deinde quidam occurrebat, nuncijs Pannonones circa decimam noctis uigiliam fugisse trans Istrum. His auditis, peregrini arma capiunt, & cursu ferebantur contra Pannonones ad currus relictos. Hi, cum cernerent se à suis deserte & proditos, fortiter præliabantur, cum desperatio uirtutem accenderet aduersus peregrinos. Nec multo post peregrini currus conscendunt, & per Pannonones uicti omnes trucidantur. At Pannonones per totum diem in cōstita hostiū turba pugnantes, cum foret uiri optimi & fortissimi, tandem occubere. Regem quidem ad persequendos Pannonones adhortabantur duces, uerum is eorum consilia repulit, cum animo secum reputans, quænam passus esset à Choniata Chasines filius Mazaracis, cum persequeret Pannonones. Volebat itaque præsentis fortuna melius uti. Cessi sunt in isto prælio, ut accipi (utrinque enim occisi à Tryballorū duce, postea dinumerati sunt) Pannonū & Dacorū decē & septem millia, Turcorū quatuor millia. Nā facile dignoscunt à reliquis Turci, cum omnes sint circūcisi. Præterea Pannonones admodū decenter capillos nutriunt: Turci uerò radunt, relictis quibusdam circa tempora capillis. Rex cum excessisset prælio, tollere iussit cadauera occisorū. Turcos sepulture mandata curauit, iuxta flumē Morabam ppe ripam. Ioānes autē fugiens festinabat ad Istrum. Vespero aduenit Sbetzantium urbē regis. In ambiguo autem erat quo

modo tutius profectionem facere posset, ne cognosceretur à Mysijs, et in periculum deinde ueniat, ut capiatur à Tryballorum duce. Haud enim Choniates fugiebat, Georgium, cum quo sibi inimicitiae erant grauissimae, id parare, ut ipsum caperet. Secum autem omnia diligentius reputanti & expendenti uisum est, ut segregatus ab reliquo exercitu cum paucis rectè pergeret Mpelogradam. Hoc cum statuisset Choniates, secunda noctis uigilia amicissimos suos & familiarissimos assumens, alia gradiebatur uia. Cum in hunc modum profectionem facerent, putabat se magis cognosci posse. Antequam igitur dies adueniret, omnia secum in animo uoluens, deliberabat. Tandem decreuit consultissimum esse, si incolumis praesens discrimen euitare uelit, ut solus, à suis separatus iter ingrederetur. Exorto iam die cum solus iter faceret, ex quo descendens, pedes peruenit ad collem quendam. Videns autem Turcum hostiliter oberrantem, confugit in paludem aqua plenam, quae in longum extendebatur. Deinde cum ex palude processisset, peruenit in Georgij regionem. Incidens autem in Tryballos quosdam, eos sibi itineris duces parare uolebat, promittens seipsis mercedem daturum. Illi autem, quemadmodum promiserat Choniates, itineris duces facti, cum in itinere per insidias truncare nitentur. Eum igitur quasi interfecturi, comprehendunt. Qui, ut rem sensu, stringens gladium, Tryballum illico strauit, cum eum in humerum uulnerasset. Alter autem fuga sibi consulens euasit. Interea Tryballorum princeps, cum comperisset Choniatem ab Amurate uictum fugam arripuisse, misit praefectum, qui suis nupciaret, ut nulli Pannoni regionem transire concederent prius, quam interrogassent, quis nam esset, & quò abiret. Reliquos quidem paterentur incolumes & inuiolatos abire. Verum si inuenissent Choniatem, eum capere, & ad se adducere iubebantur. Principes itaque regionis suis edicunt, quemcumque Pannonem nacti fuerint, ad magistratus perducant, ut uideant quidnam sit. Qui aliter fecerit, & huic edicto non paruierit, eum ignominiosissima morte periturum. Choniates igitur fame deficiens, quamnam se uenteret nesciebat. Venit igitur in quendam Tryballorum locum. Ibi cum uideret quosdam Tryballos terram colere, ad eos iter flectebat, petens sibi panem dari. Ut conspicati sunt agricolae uirum Pannonem adesse, & panem querere, dixerunt. At, o hospes, panis quidem ubi in promptu est: uerum necessitas postulat, ut te perducamus ad magistratum urbis, qui quis sis, excutiat. Magistratus ubi te uiderit, continuo ad regionem tuam te abire sinet: nec quicquam mali ab eo patieris. Nam (opinor) Choniatem quaerunt. Reliquos Pannones qui huc pergunt, dimittunt, nullum eorum respectum agentes. Agricola cum hac dicebant, si ductus fuisset inuiolatus, & ab nullo Tryballo uisus, Mpelogradam. Senior quidem uirum agnouit, eumque suscepit traducendum in regionem suam illæsum. Fratribus autem suis, quis nam esset uir ille, indicauit, praecipiens ne quòquam abirent, & quis uir ille esset, enunciarent. Vespere facto uirum deduxerunt in eam domum, in qua paleas & iumenta asseruabant, & diem crastinum expectabant, ut Choniatem, omnibus apparatis abducerent Mpelogradam. Eo autem die dissensio exorta est inter fratres. Hinc unus de numero fratrum commotus, indicauit urbis magistratui, ubi nam esset Choniates. Assumptis itaque ministris, pergebant ad domum, in qua erat Choniates, latitans in palearum receptaculis, cumque capientes abduxerunt ad urbis magistratum. Magistratus autem eum uinctum deduciturauit ad praesidem, significauitque eum esse deprehensum latitantem in forno.

A Præses, cum adductus esset Choniates, cum in carcerem confectum, ad tempus aliquod in arce detinuit. At Choniates persuasit principi arcis & custodibus, ut simul cum ipso insurgant hostiliter contra præsidem, & urbem occupent. Cum quidam rei, quæ parabatur, conscius invidias patefecisset, etiam quid custodes siue præsidarii milites molirentur, cognitum est. Verum hi interciderunt omnes. Ioannes autem affinitatem iungens cum illo, filiam suam filio eius in matrimonium collocando, remissus est Budam in regnum suum. Et quidem hæc contingere in expeditione, quam Pannonες sumpserunt aduersus Turcos, duce Choniata: ea quæ expeditio quem diximus finē consequuta est. Amurates reuersus in regni sui sedem, non multo post bellū Byzantio inferebat. Græcorum rege Ioanne defuncto, in Constantinum, defuncti fratrem regni successio deuenit. Nam Ioanne mortuo frater eius Demetrius in regni successionem festinabat. Verum prohibitus est ab oppidanis matre, arbitris, & ab Cantacuzeno Nataræ, qui arbitrorum partibusungebantur. Timebant enim, si is assequeretur regnum, fore ut Constantinus exercitum peregrinum adducat, & sic regnum regni quæ res interituras. Expectarunt itaque Constantini aduentum, nec permiserunt Demetrio ut regnum susceperet. Ea tempestate Byzantium uenerat, & Thomas frater iunior, putans se regem adhuc superstitem inuenturum. Volebat enim quædam cum eo, in quibus eius opera indigebat, colloqui. Verum rex mortuus erat, nec eum adhuc uiuentem inuenire potuit. Reperit tamen maximam discordiam, quæ exorta erat propter Demetrii aduentum Byzantium affectantem. Constantino haud multo post Byzantium adueniente, Peloponnesum inter se diuiserunt, & iurissurædi religio interposita est, ne postmodum diuisionem illam uiolarent. Verum frater iunior, prior naui in Peloponnesum uectus, urbes Peloponnesiacas contra diuisionis

B iurissurandū ad defectionem sollicitabat: & adhibitis Peloponnesiacis, qui ad ipsum confluerant, bellum gerebat cum fratre suo Demetrio. Qui adducens exercitū regis, cum ad eam rem operam suam locaret uxoris fratris Amurates, fratrem coegit secum pacē pangere. Cum utrinque rem totam permitterent arbitrio fratris regis Constantinopolitani transigendam, obsides fidemque inuicem propter regionē dantes. Sub idem tempus quo hæc gesta sunt, Amurates Mechmetis filius mortem obiit in conuiuio ictus apoplexia, quam nimia uini conciuerat copia. Regnauit autem annis triginta duobus. Regni successorē reliquit Mechmetem filiū suum. Habuit & alterū filiū, quem tulit ex uxore sua Spēdere filia. Amurates uir fuit iusti equique eximius cultor. Vfus est fortunæ aura non admodum aduersa. Prouocatus, ut se defenderet, bella occipiebat. Laceratus confestim in armis erat: non autem iniurijs irritatus, bellum agrè suscipiebat. Nec id ignauia adscripseris. Nam si uis hostilis propulsanda erat, nec etiā hyeme cunctabatur per loca asperrima incedere, nec pensi quicquam facere uel labores, uel pericula. Hoc autem defuncto, regni moderamen nactus est Mechmetes. At quam primum mortem Amuratis acceperunt peregrini qui Adriæ noli erant, inter se coniurarunt, ut urbem eam caperent. In unum autem locum extra urbē collecti deliberabant, ubi uel quomodo urbē aggredere, ut hinc opes plurimas colligerent. Verum Chatites Priami filius reliquos Ianuarū militēs arma capere iubet, & illis minatur, ni continuo arma ponerent, exitium. Cum autem arma deposuissent, cōcionem dimisit, dicens eos nequaquam ex bona causa istud moliri. Nec multo post ex Asia adueniens Mechmetes Amuratis filius ad regni gubernacula, rebus eam formam induxit, quam in præsentiarum utilissimam fore rebatur. Cum Grecis sœdera sanxit, ijs quæ maritumam Asiæ regionem concessit. Etiam cum Tryballorum principe pacem fecit, cui filiam, Amuratis uxorem, ipsius uerō nouercam remisit, putans se eire gratam facere. Regionem eidem, quantam quantā antea contribuit.

Fratrem suum, cum regni moderamen suscepisset, peremit, cum aqua infusa a spiritum eius interluseret. Hunc autem interfecit regis pincerna nomine Saraptores, qui haud multo post fato functus est. Fratrem suum in hunc modum e medio sustulit. Amuratis alteram uxorem Spenderæ filiam in matrimonium collocauit uiro in Ianus potentissimo, quem Isaacum nominabant. Hunc plurimum diligebat, cumque Asiæ ducem declarauit. Fœdus percussit quoque cum legatis, qui ab Peloponneso aduenerant. Mortuo Amurate, Caramanus Halisurius, qui iam antea non cessabat Asianos incitare ut deficerent ab Turcis, & contra Otomanidas bellum susciperent, sperans eo modo semaximam potentiam nascturum, etiam eo tempore Asianos plurimum ad defensionem accendebat. Ingressus itaque cum exercitu regis, regionem campupulabatur, & iumentorum prædas agebat. Mechmetes ut audiuit Caramanum suam uastare regionem, rei indignitatem non ferens, illico arma cepit. Et relinquens Saraziem Ianuarum principem, cum quo sibi arctissima interuenerat familiaritas, transgressus est in Asiam, bellumque Caramano indixit, eiusque regionem euastauit. Caramanus regionem deferens, in montium cacumina, quemadmodum antea consueuerat, se recepit. Verum postea legatos misit ad regem suadente Charite, filio Priami, dicens, si pacem daret, se, ubicunque esset, esse possit, ipsi ministraturum. Præterea se paratum esse confitebatur, resistere Candelorum. Quæ ubi intellexit rex, cum in fœdus admisit. Reuersus deinde, cum uenisset Calliopolim, peregrinorum numerum, qui non in eam expeditionem uenerant, inquirebat. Ducem autem eorum, cui nomen erat Hagiapases, flagellis caelum dignitate ista spoliauit. Hagiapases potestas propterea dederat, quod regi contra Caramanum pergenti non indicasset, qui nam adessent, qui uea bessent. Septem millia uiro-um erant, qui curabant accipitres regiones, quos isto ex ordine deturbauit, & milites esse iussit. Etiam canonicos curatores ab isto officio mouit: inquires sibi sufficere centum uiros, qui canones, & quingentos qui accipitres curent. Nec se eo stultitiæ processurum, ut uelit alere hominum tantam multitudinem, propter rem quandam uanam & nouam. Adiuuit Demetrium Peloponnesiacum principem in eo bello quod cum fratre gessit, cui regione cedere recusabat. Misit ei auxilio Turachanem, ut Isthmum penitus destrueret. Thomas quidem in gratiam rediit cum fratre, ut in posterum inter se amici & hospites forent. Urbem Calamanta ei dedit pro Scortorum regione, quam fratri adempnam possidebat. Hæc quidem hæctenus. Tzanises Cariasuphis filius legationem misit ad ipsum, petens ne regionem Sebastie finitimam popularetur. Butyri, & mille camelos. Cæterum omisit bello eum petere, quamuis prior bellum indixisset hostis. Tzanises autem ille pertinet, ut supra memorauimus, ad nigros Mauroprobatantes dictos. Cariasuphis filios priuans Dabrizæ, compulit eos in Samatiam urbem: quos profectus à Pagdacia Babylone, obsidione premebat. Deinde subiugans Armeniam, exercitum mouit contra Erzeganam Armenorum regiam sedem, eamque occupauit, habens in suo exercitu circiter octo myriades hominum. Hinc mouens, ingressus est in Asiam, & Mechmetis regionem uastare aggressus est. Qui circa Sebastiam colebant, ne ipsorum regio uastaretur, butyri magna onera portabant, & suam regionem à populationibus illasam retinebant. Tzokies unus de numero Temiris nepotum profectus ad Semarchanda eam Cariasuphis filij, regionem subegit. Præterea Pagdaciam Babylonis urbem, ut supra edocuimus, obsidione cinxit. Chasaneum cognomento Longum in inferiore Asiam & Armeniam mittens, omnia quæ ad istam regionem pertinebant, in potestatem accepit.

Hæc quidem hæctenus.

LIBER

* Deest a.
liquid ex em
plari Græc.

co.

LIBER OCTAVVS

APPETENTE iam estate, Mechemetes Amuratis filius præpa-
 rans in Asiam plurimum calcis, condere instituebat in Eu-
 ropa, iuxta Propontidem in Bosphoro, quâ uia ad trās fretan-
 dum ex Asia arctissima est, urbem Læmocopiam nuncupa-
 tam. Vniuersos qui in Europa & Asia erant, ad id opus per-
 ficiendum euocabat. Qui cum impigrè aduenissent, ædifica-
 re auspicati sunt, cum prius in singulos duces & præfectos opus uniuersum
 fuisset distributum. Causa, quæ regem ad eam urbem extruendam impules-
 rat, hæc erat, uidelicet ut transitus in Asiam sibi facilis esset, et ne Occidentales
 uenient, nauibusq; traiectionē impedirent, nouasq; res in Asia molirent. Eam
 urbem plurimū quoq; conferre iudicabat ad Byzantiū oppugnationem. Tur-
 res etiam tres, quas maximas nouimus, posuit. Duas extruxit iuxta continen-
 tem, ut ab his progressi, irruere possent in naues quæ mare legerent. Harū al-
 teram fecit maximam. Turres præterea plumbo intexit. Latitudo muri erat
 pedum uiginti duorū: at turrium latitudo erat maior, continēs triginta pedes.
 Cum muri iam starent, quos operæ intra tres menses absoluerant, impetū de-
 dit in Byzantiū regionem, ex professo cum Byzantijs bellum gerēs. Hyeme
 iam instante Turchanem in Peloponnesum misit, ut ibi bello lacefferet Gre-
 corū regis fratres. Hic assumpto Thessaliæ & Europæ exercitu quātus Pher-
 ris erat, & Europæo duci parebat, profectus est contra Peloponnesum, adhibi-
 tis etiam suis filijs. Additi sunt huic & Thessaliæ Macedoniæq; urbiū prin-
 cipes. Omnibus igitur paratis, per mediterraneam, quam olim Arcadiam dis-
 xere, & per Tegeam Mantineamq; exercitū ducens, uenit in Ithome et Me-
 senia regionem. Cum autem diebus multis iumentorū prædas ex ea egisset,
 tandem etiam Neopolichnem cepit. Obsidione deinde Siderapolichnē circū
 uenit: quam cum suæ ditionis facere nō posset, exercitū abduxit. Cum autem
 cum exercitū proficisceretur, Achmates iunior captus est ab Asane, qui erat
 frater uxoris quam duxerat Peloponnesi princeps. Hic enim ei insidias strux-
 it circa Mecynæ regionem, quæ erat iter facturus hostis. Achmatem captum
 deduxerunt in Spartam ad principem, eumq; donec suis restitueretur, in uin-
 culis habuere. Aestate deinde sequente, ubi primò uer apparuit, Mechemetes,
 Amuratis filius, expeditionem cōtra Byzantiū sumebat. Iam antea istam ex-
 peditionem mente conceperat, uerū prius in Propontide urbem Læmoco-
 piam ædificare uolebat. Cum autem hyems adhuc sæuisset, edicit ut omnes
 qui in Asia, quicq; in Europa agerent, ad maritima loca cōuenirent, ad classem
 fabricandā. Naues & triremes fabricabant. Bōbardas fieri curauit maximas,
 quātas nouimus ea tempestate nunquam extitisse. Cum iam tempus postulas-
 re uideret, ut ipse bello se immisceret, Europæ ducem Saratz iam iubet cum
 exercitu Europæ præcedere: bōbardas et reliquas belli machinas, necnō bom-
 bardā maximā Byzantiū subuehere. Tāta huius bōbardæ magnitudo extitit,
 ut à septuaginta iugis bouū & à uiris bis mille trahēda fuerit. Baratzias ubi ad-
 uenit Byzantiū, turres, in quas agricolæ se recipiebant fugiētes hostē, quasdā
 fame expugnauit, quasdā uicēpit: uiros inde abductos necauit. Etia Byzantiū
 regionē grauissimè populationib; accedēs afflixit. Nec multo post sequutus
 est rex ipse, & castra posuit, quæ ab una maris parte in alteram porrigebant. In
 eo loco, qui à dextris regi erat, usq; ad eum locum, qui Auræ portæ dicitur, ca-
 strametatus est Asianus exercitus. In sinistra parte iuxta locum, qui lignea por-
 ta appellatur, Europæ exercitus tendebat. In medio regia castra sita erant
 cum peregrinis & Ianuæ militibus, qui castra circa regem ponere consueuerunt.

Zoganus regis affinis eregione supra Galatiā urbē castra cōmunierat. Quā draginta myriades hominum dicuntur tum temporis in exercitu regis fuisse. Numerum autem iumentorum apud omnes constat duplo maiorem fieri, ut satis alimenti pabuliq; equis hominibusq; sit. Soli etenim Turci, quod sciam, sibi necessaria semper apportant, quocunq; tamen bellandi gratia proficiscantur. Præterea ut commeatuū copia abūdent, camelos & mulos quā plurimos, ut in necessarijs seruiant, secum ducunt. Mulos quidem habent propter aliam ipsorum felicitatem. Singuli uerò equos, camelos, mulos que pulchriores ostentandi gratia adducunt. Rex cum uenisset Byzantiū, haud multo post sequuta est classis regia, in qua erāt uiresmes triginta, naues minores ducentæ. Græci ubi intellexere aduersum se aduentare classē regiam, cathenas ferreas ab urbe quæ ex aduerso erat, extenderunt in Byzantiū murum prope arcem. Naues præterea quotquot aderant, quarum quædam auxilij ferēdi gratia, quædam mercium appulerant, intra cathenas sistunt, ut aditu regiam clausum excluderent, ne intra portū ueniret. Is enim ad urbem pater stadys 80, in continentem se porrigit stadys centum & quinquaginta. Urbis quidem illius mœnia haud admodum firma sunt, nec admodum magna flumina habet, ut naues aduenientes periclitentur. Quā uerò urbs spectat continētē, muros habet duos firmissimos. Vnus magnus & memorabilis est: alter extrā finis est, uerū præcedenti minor, fossam subiectam habens latitudine iugeri, lapidibus extructam. Rex cum Græcis deliberabat, ubi nam resistendum esset hosti. Tandem uisum est, ut irent in exteriorem murū, qui fossā munitus erat, & repugnarent hosti, quem admodum fecerant, cum Amurates Byzantiū oppugnaverat. Rex Mechmetes continuo machinas plurimas urbi admo-
uit. Bombardas duas expediebat, quibus mœnia sterneret. Vnam opposuerat regali Græcorum palatio: alteram direxerat in Romani nominatam portā, ad quam regis castra erant. Erant autem bombardæ per castra undiq; dispersæ, quæ globulos in Græcos iactabant. Bombardæ, quas rex habebat, duz maxime, emittebant lapidem qui appendebat talenta duo, aut amplius. Lapidēs hī nigri erant, & apportabantur ab Euxino ponto per eos quibus rex id negocij dederat. Bombardarius regis nomine Orbanus genere Dacus erat, & antea conuersatus erat cum Græcis. Deinde relinquens Græcos inopiarum familiaris, accesserat Ianuas regis. Hic ab rege cōductus, magno precio bombardas parabat. Ea autem tempestate, qua Byzantium oppugnabatur, bombardæ duæ, quæ stabant ab utroq; latere maioris bombardæ, incendebantur. Hæ emittebant lapidem cuius pondus erat dimidium talentum. Hæ itaque cum globos suos torquerent, muri lapides perfringebant. Eos deinde sequebatur bombardā maximā, quæ torquebat globum, cuius pondus continebat tria circiter talenta, & magnam muri partē sternebat. Nam is globus mirū in modum magno impetu latus grauiter omnia dissipabat. Bombardæ huius tonitru tantum esse traditum est, ut finitima regio usq; ad quadraginta stadia concuteretur. Murus externus, necnon turres bombardis disijciebantur. Etiam internus murus bombardis arietabatur. Bombardā maximā interdiu septem ei aculabatur globos, noctu unum, qui diei signum erat: & indicabat ubi nam eo die globos torqueri oporteret. Et quidem primò terror injiciebatur Græcis maximus. At peregrini & reliquis exercitus parantes tegmenta & pluteos ex luto rubro & albo pro castris, subibāt murū, & ingrediebantur fossā urbis, satis muniti & tecti ijs tegmentis. Præterea perfodientes cum locum qui extra fossam erat, faciebant foramina, ex quibus bombardarū globulis & sagittis grauius affligere Græcos, cum interim ipsi nihil mali ab his paterentur, nec quocūq; uideri possent. Nam ne nocere quidem Turci Græcis, & si maxime uoluissent, poterant. Rex quoq; curauit effodi cuniculos, qui in urbem

A urbem ferrent. Fossores, qui cuniculos agebant, excitarunt turres quatuor excel-
 sas, quæ insitebant machinis ligneis, & alia propugnacula, ex quibus illi
 cò ignem iacularentur in hostem. Cuniculi tamen haud prosperum invenire
 euentum. Nam Græci, ut sensere hostem cuniculos agere, fodiendo Turcis
 occurrerunt: eosq; in insecto igne expulere cuniculis, cuniculosq; obtinuerunt. Tur-
 ci parabant turrim ligneam excellam admodum. In suprema eius parte pones-
 bantur scalæ plurimæ, quasi isto propugnaculo freti, murum tentare & supe-
 rare uellent. Hæc quidem in còtinenti fiebant, si quo modo tandem urbis op-
 pugnatione procederet. Quo pacto aut urbs illa mari oppugnari coepta sit, nunc
 exponā. Cum nō posset naues mari appellere intra portū, ut urbs simul terra
 mariq; oppugnationē sustineret, statuit suprā, iuxta Zogani castra, nauigia re-
 flectere, ibiq; ea quasi munimentū cōtra portū collocare. Et hic quidē in supe-
 riore parte per montem nauigia cōiunxit, quæ uelis remisq; instructa, in lius
 portus egit. In hunc modū naues trāsmisit septuaginta, nec nō alias naues, quæ
 tribus & quæ quinq; impelluntur remis. Omnia sic erāt ordinata, quasi in cra-
 stinum intra portum nauigare uellent: In litore stabant milites parati propul-
 sare hostes bombardis, si accederent, prohibitori deducere naues. Græci ubi
 animaduertunt naues hostiles in litore portus stare, naues quotquot ad ma-
 nus erant, militibus impleuerūt, conantes accedere, & regis naues incendere.
 Græci, ubi primū hæc sententia recepta est, id facere aggressi sunt. Implen-
 tes itaq; nauigia armatis, profecti sunt, ut comburerent naues regis in portu
 stantes. Turci ut intellexerunt Græcos accedere, bombardas arripientes, na-
 ues Græcorum duas corruerunt, quæ continuo mergebantur. Viri qui natae
 re nesciebāt, à Turcis capti sunt. Turci ubi primū dies apparuit, capriuos ad
 urbis portas abductos, in Græcorum conspectu mactarunt. Erant & apud
 B Græcos quidam Turci, qui in uinculis asseruabātur. Græci igitur hos in pins-
 nas muri rapientes, eregione hostilium castrorum interemerunt. Et in hunc
 modum captiuorum cædes compensata est. Naues regis, cum nemo esset qui
 eas prohiberet, nauigarūt ad urbem. Quò cum appulissent, rex illicò pontem
 fecit eregione còtinentis, quæ Ceramariorum appellatur. Is in urbem ferebat,
 & constructus erat ex dolijs, quorum semper duo coniungebantur, & fortiter
 connectebantur. Per eum ex Zogani castris ad urbem iter erat. Et quidem in
 hunc modum cōrigit, ut urbs omniā parte obsidione arctaret. Copiæ quoq;
 Græcorum subinde infirmiores reddebantur, cuius causa erat urbis amplitu-
 do. Ambitus enim huius urbis maximus est earū quæ apud nos sunt urbium.
 Cōtinet enim in circuitu centum & unum decem stadia. Cum autem milites uno
 dictq; per urbem distribuerentur, accidit ut minus munita foret, cum exercitus
 in hunc modum distraheret. Iam quadraginta diebus murus bombardis for-
 titer quassatus erat. Ceciderant turres quatuor, nec nō alia propugnacula, mu-
 riq; pars magna. Corruerāt præterea turres maioris muri bōbardis ictæ. Gre-
 ci quidem primò & ipsi bombardas suas expediebant, easq; in hostem dirige-
 bant. Græcorum bombardæ emittebāt globum, cuius pondus erat talentum
 cum dimidio. Harum unam opponebant Mechmetis bombardæ maximæ.
 Verū quando globum efaculabatur, tantus edebatur sonus, ut mœnia mo-
 uerent, Græcisq; plus detrimenti quàm Turcis inferret. Quapropter parum
 efficiebant bombardæ quam habebant maxima: ubi primū incensa est, dis-
 siluit. Hinc irati contra bombardarium insurrexerunt, quasi muneribus ab
 Machmete corruptum, eumq; capitis anquirebant. Cum autem nullum satis
 manifestum signum, quo crimen comprobaretur, inuenirent, crimine eum ab-
 soluerunt, atq; impunitum dimiserunt. Mœnia, quæ Turci bombardis strauer-
 ant, noctu scalis quibusdam & dolijs obstruentes, reficiebant summa celeris-
 tate. Interea cum hæc fierent, nunciatur Mechmeti, duas naues onerarias ex

Aegeo nauigare Byzantiū. una quidem, & que magnitudine præstabat, lanu A
 enisū erat: altera uerò erat regis Græcorū, cōmeatum adportans. Hæc ubi ac
 cepit rex, cōtinuò triremes & alias naues militib. cōpleri iubet, quas misit cō
 tra hostiles naues, in p̄p̄inquo existētes. quia satis secundo uento ferebant in
 urbem. Regiē naues & triremes pergunt quò iussæ erant. Primoq; Græci ado
 nuntur nauem, quæ p̄p̄mo dum capta fuisset, ni lanuensū naus reuerla labo
 ranti naui subsidio uenisset. Nam maximo impetu ruebat in regias triremes.
 Rex ex litore inclamabat suos, eosq; iubendo & adhortando quo magis ac
 cenderet, interdū equo ingrediebatur mare. Verū Græcorū naues inuisolatz
 optatū cōtigere portū. At in eo certamine uulnera oculis regij nauarchi, cui
 nomen erat Paltogles, a suis, ut ipse testatus est corā rege, & manifestò assue
 rabat, ni uulnere fuisset impeditus, se facile naues in ditionē potuisse accipere.
 Cum sic factū excusaret, supplicii quod minitabatur rex, euasit. Eos autē quos
 suspectos habebat rex, capi et in uincula duci iubet, quasi expetiurus poenā.
 Murus cum iam satis esset disiectus, peregriniq; facile penetrarent in urbem,
 iussit ignes solitos undiq; per castra fieri. Cætera quoq; ita instruebat, quasi
 qui tertio ab eo die ui rupturus esset in urbem. Misso præcone in castris pro
 nunciat se urbis prædam & mancipia militib. concessurum. Interea quo hæc
 parabantur, & murus bombardarum impetu iam dirutus esset, Scenderis, qui
 Sinopem regebat, filius, nomine Ismaeles, ad Græcos abiit, & cum eis in hunc
 modum orationē habuit. Conabatur enim Græcos ad fœdera sancienda cum
 rege percellere: Res uestre, uiri Græci, in summo discrimine nunc uersantur.
 Quare non mittitis legatum ad regem petitem pacem? Si mihi uultis nego
 cium istud cōminere, facile eò inclinabo regis animum ut uobiscum fœdus
 feriat. Nam non dubito, quin gratiam maximam sitis relaturi ei qui illud uos
 bis effecerit. Et ni quamprimum fœdus interuenerit, urbs uestra fœdissime de
 ripietur, & uos ad internitionem omnes miserabilem in modū peribitis. Ve
 xores & liberi uestri in mancipiorum numerum referentur, & in calamitatem
 deuo luemini intolerandā. Mittite igitur, mora omnis ab sit, legatū ad regem,
 & pacem uobis cōficiam. Hæc loquutus est Ismaeles Græcis. Deinde consi
 lia in unum conferentibus, uisum est ut legatus abiret ad Mechmetem, tenta
 turus sententiam regis, quam super Græcis iam mente concepisset. Is autem,
 qui ad regem legatus ire iussus erat, haud erat uir admodum illustris, & elato
 genere natus. Quem cum uenisset ad Januas regis, opera Ismaelis, rex iussit re
 nunciare Græcis, ut tributū nomine quotannis decem myriades numeret. Sin
 autē conditio hæc ipsis impossibilis uisa fuerit, abeant relinquentes urbem sine
 guli cum bonis suis quocunq; uoluerint. Sententia Mechmetis ut proposita
 est Græcis, ad consultationem uertuntur. Tandem multis ultrò citroq; dictis,
 ea sententia uicit cuius tenor erat, magis repugnandū esse hosti, quam uis in
 gens discrimen se ostendet, quā ignauia imbellem sequi: & nullo commisso
 prælio abnauigare, deserentes urbem. Ego existimo legatum Græcorū cum
 huiusmodi responso ab Mechmete ad Græcos dimissum, ut eorum animos
 tentaret. Nam cum fossas eorum cerneret, usq; fieri ad repugnandū in habiles
 conabatur explorare, quæ nam Græcorum in præfenti discrimine esset senten
 tia: præterea num res eorum adhuc aliquid roboris siue firmitatis haberent.
 At Græci in hunc modum quem diximus, se gerebant. Rex, cum omnia ad
 oppugnationem satis instructa & parata forent, cōuocans peregrinos, eos sic
 alloquutus est: Viri peregrini, mei que filij, qui semper rem præclare geritis,
 quocunq; belli tempestate uerteret, in uobis certò situm est, ut urbs illa occu
 petur. Scitis, cum sententiam uos interrogarem, quòd respōdistis urbem capri
 esse facilem, si saltem muri sternentur. Circunductos igitur uos interrogau
 si satis iam muri dissipati uideantur. Tantum igitur muri quantum satis appa
 rebat

A rebat uobis bombardariū impetu corruerat. Nunc itaq; cum tempus posset
 ut oppugnationem urbis occipiamus, hæc uobis proponere uolui. Vos qui
 ubiq; cum apud me, tum apud maiores nostros semper plurimū laudis & glo
 riæ rebus fortiter gestis inuenistis, rogo Græcorū regnū parare uelitis. Haud
 uos præterit, quot nobis in Europa Asiaq; præfecturæ sint. Harū & pulcherr
 rimam & optimam ei dabo, qui primus in supremum murum euaserit. Eundē
 demq; prodignitate honorare non cessabo. Hanc autē ei gratiam referam, ut a
 me accipiat principatum opulentū: & sedulo annitatur ut plurimū ab nostri ge
 neris hominibus honoretur, & celebretur. Porro si resciuero, dum oppugna
 tio seruet, aliquem in tentorijs manere, & muri oppugnationē refugere, is pro
 fedo, & si instar uolucris alas haberet, nunquam nostras, quo minus supplicii
 det, effugiet manus. Itē igitur, pugnam istam et pulcherrimā & opulentissimā
 capeffite. Nam manēt uos, quorum potiemini, in urbe ista, mancipia plurima
 & preciosa, mulieres, & liberi, diuitiæq; plurimæ. Hæc dicentē decuriones
 & manipulorū ductores, qui ascensum murū, qua parte irrupturi erant, de
 ei bombardis fusserant, regem bono animo esse iubent, ut qui in urbem citra
 omnem tergiversationem sint procurfuri. Petebant autē ut rex ipsis hæc gratiā
 rependeret. In uincula duci præceperat rex uiros, quos suspicabatur uictoriæ
 naualis impediendæ gratia gubernatoris oculū uulnerasse. Hos uinculis exi
 mi, & impunitos dimitti flagitabant. Rex peregrinorū preces haud est auersa
 tus: uerū ut ijs rem gratā faceret, captiuos carcere emisit. Inter ea cū iam tem
 pus, quo oppugnationē auspicaturus erat, instaret, per castra edici iubet, se in
 crastinum matutino tempore oppugnaturū urbem. Pronunciat munera & do
 na ei qui in ista oppugnatione se optimē gesserit: illi autē qui se prælio subtraxe
 rit, capitale suppliciiū præmium fore edicit. Zychides in castra progressi, in
 memoriam redigebāt. Turcis gloriā, qua hætenus claruissent. Præterea dice
 bant, Heroa ijs qui in prælijs occūberent, sempiternā polliceri beatitudinem.
 Commemorabāt & alia, ut gens illa assolet. Græci uirum Ianuensem, qui aux
 ilio uenerat cum naue maxima & trecentis armatis, eo loci cum suis cōsistere
 iubēt, ubi rex & peregrini irruptionē facturi erāt. Ibi stanē cum suis armatis
 uim hostilem amoliri uolebāt. Haud procul aberat rex Græcorū cum suis ut
 q; fortissimē hostes propulsaret. Etia Cardinalis Isidorus Sarmatarū antistes,
 cuius antē meminimus, Græcis, penes q̄s ea tempestate erat, auxilio fuit. Ade
 rat em̄ ut synodū congregaret, & Romano pontifici Græcos recōciliaret. Hęc
 quidē paulo antē confecerat. At Græcis, illa cum Romanis recōciliatio ni
 mis sera extitit. Rex Mechmetes cum tempus iam aduenisset (erat autē Martis
 dies) ut oppugnationē uniuersis copijs aggredere, cymbala, cornua, tubasq;
 canere iubet. Signumq; occipiente oppugnationis dedit: & urbē summo ma
 ne fortiter oppugnabāt, irruentesq; in urbem præliabant magna uirtute. In eo
 muro qui portū spectat, Græci fortissimē resistebant, Turcosq; magnanimi
 ter expellebāt. Etia capita quorundā, qui scalis admotis murū superare cona
 bantur, amputata de muro deuolvebant, cum Græci summa uim mœnia defen
 sarent. Ea parte, qua rex cum peregrinorū manu irruptionem fecit, Ianuenses
 armati uix submoti sunt. Longus horum dux uulneratus est manū, ictus bom
 bardæ globulo. Reliqui armati haud mansere à uulnerib. intacti. Deficientes
 igitur locum, quem occupauerant, Ianuenses in fugā uertunt, quos fugientes
 cēdebāt, Turci. Longus dux cedebat: cum sequebant armati, quos hostiliani
 mo in sequebant Turci. Rex Græcorū ut accepit Ianuenses cessisse loco, quē
 defendendū susceperant, & fugam inire, accurrens citato gradu, Longū per
 cunctat, quonā abiret. Cui Longus respondit, ea qua Turcis Deus imple iter
 aperit. Verū rex Græcorū ad Cantacuzenum, & alios paucos conuersus, di
 xit: Eamus o uiri fortī animo contra barbaros istos. Cantacuzenus, cum suis

setur optimus, in eo prelio mortem oppetit. At rex Graecorum Constantinus A in fugam coniectus est, hostesque continuo insequentes cum in humerum uulnerunt atque mortuus est. Reliqui Graeci ubi conspicati sunt peregrinos, ad magnum murum cursitare, missilia et sagittas, & lapides de superius torquere, praeterea Longum cum suis armatis in fugam effundi, & insequi fortiter peregrinos, nec ipsi dubitarunt fugam arripere, cum singuli extra murum se facere cuperent, ut euaderent hostium manus. Cum fuga celeri essent delati ad Romani nuncupatam portam, impediti affluentium undique hominum turba, humi caebant. Deinde alij accedentes periacentes incedebant. In hunc modum ascendentes in eos qui ceciderant, studio transeundi magnam fecerant aceruum hominum, adeo ut nullus ea elabi posset. At sic nullo respectu habito, perire plurimi, cum alius aliam fugam praeventire festinaret, & in miserabile hoc ueniebant spectaculum. Porro quoque clauderant oppletae corporibus Graecorum, cum per ea exitum quaererent uadentes. Peregrini muro magno superato (Nam & huius partem bombardam maximam diruerat) cauebant in urbem, quam diripiebant, eunt quicquid liberum erat, nemine prohibente. Graeci quidam, ubi primum fama capta esse urbem, uolubant, fugam ferebant in portum ad Venetorum et Ianuensium naues. Plurimi naues cum summa celeritate ingressi intercedebant, nauibus alto meritis. Ea quoque contingere uidebant quae contingere solent in eiusmodi turbis. cum omnes nullo ornatu nulloque ordine suscipere currerent, ut semetipsos seruari tutos ab imminenti periculo. Et hi quidem Turcorum manus euitarunt. At urbis ianitores ignorantia & infelicia infelice uisi, cum cernerent Graecos conuersos in fugam, ad naues properare, & impetu in eos qui salutem consequerentur, ruere, putabant eos clauderent intra urbem, fore ut egerent redire & reintegrare praedium cum hoste. id consilij suggestorator oculum quoddam in urbe decantatum, fore uidelicet, ut cum hostes uenissent, usque ad ciuitatis locum Tauri dictum, et oppidanos persequerentur, oppidanorum conuersos, necessitate sic urgente, hostes expulsores, urbemque fortiter reuerterentur. Huic oraculo arbitror fide accommodantes ianitores clauem de muro extra urbem iactasse. Cum autem turba magna uirorum & mulierum huc conflueret, tam contentebant ad maximum urbis templum sanctae Sophiae dictum. Huc congregabant uiri pariter & mulieres liberi quoque. Nec multo post rapti sunt a Turcis circa praedium: plurimique uiri intra templum a Turcis trucidati sunt. Reliqui Graeci per urbem fugam dissipati, quod se uerterent, ut effugerent praefens discrimen, nesciebant. Haud multo post quidam eorum pecorum more trucidati, quidam capti sunt. Plurimi Graeci cum forent uiri boni, fortiter ciebant praedium, eligentes potius pro patria mori quam uidere uxores et liberos praedam fore hostium. Theophilus exortus Paleologorum genere fortiter dimicantem, in ea pugna occubuit. Paleologorum socij pater & filij eius, manus conserentes magno animo, caesi sunt in eo praedio. Coplures Graeci alij, qui latera regis stipabant, occisi sunt, nequaquam sustinentes uidere patriam in seruitutem hostium redactam: per uniuersam urbem plena omnia erant cadentibus & caesis, fugientibus & persequentibus. Notae regis praefectus, & Orchanus Mulsumanis nepos, ut ipsi Graeci indicarunt, haec acciderunt. Cum audiissent captam esse urbem, occurrerunt ad turrim quandam urbis, quasi hic deliberaturi, an omnes fugam sibi consulere deberent. Cum in hanc turrim aduenissent, Orchanus oblitus pannis cuiusdam Nazarae seipsum precipitem ex turri dedit, eoque casu mortuus est. Notares obsidione circumdatus tandem in conferta hominum turba simul cum liberis in hostium potestatem uenit. Peregrini continuo regis castra mulieribus & pueris, qui erant Graecorum illustrium liberi, repleuerunt: magnasque inde opes ferentes admodum opulentum faciunt. Videre erat regia castra plena uiris & mulieribus se inuicem uocantibus, nec non liberis ista calamitate admodum attonitis & percussis. Multum auri argenti quoque ex urbe in castra portabatur lapidum preciosorum

Arum copia erat maxima. Locus castrorum omnigenis uestibus repletus erat, adeo ut uno die ditarentur ista castra admodum insignium uirorum diuitiarum & cætera felicitatis abundantia, ut dubitarent Turci quo pacto ea rerum omnium copia frui possent. Vendebantur lapides preciosissimi paruo precio: quia peregrini eorum precium ignorabant. Interdum aurum pro aurichalco peregrini uendebant. In hac rerum turba miserabili captus est Cardinalis Isidorus † Sabaïorum antistes: qui ductus in Galatiam urbem, uenditus huc nouisset, uidelicet quod Cardinalis esset, certè cum interfecisset, nec cum fuga elabi permisisset. Venim cum eum quoque inter ceteros caesum esse putaret, nullam eius rationem habebat. Post hæc quidam caput regis Græcorum ad regem attulit, & ab eo munera magna, nec non principatum accepit. Quomodo autem Græcorum Rex interierit, peregrinorum nullus explicare potuit. Creditur tamen in porta, sicut et reliqui, expirasse, cum regnasset annis tribus, & mensibus tribus. Venere in hostium manus uiri Veneti illustres, qui mercium gratia Byzantium appulerant: nec non alij plurimi, quos eadem necessitas cum trirēmibus eo pertraxerat. Græci igitur eos haud abire sinebant, uerum in præsentium rerum discrimine eos auxiliares adesse uolebant. Venetorum iudex, qui præstare uidebatur, ad regem deductus cum esset, interfecit. Reliqui deinde dimittebantur. Omnes hinc, etiam qui erant de classe regis, accingebantur ad prædā. Venetorum trirēmes solutæ ferebantur, hominibus uacuas, per Hellepontum: & die tertio Eufiam appellunt. Nam plurimos eorum Græci ex nauibus deducentes, disposuerant ad custodiam urbis, per muri pinnas eos collocantes. Verum capti sunt: quidam eorum caesi sunt. Trirēmes aduenientes, Byzantium calamitatem nunciant. Omnes quò abirent, parum sciebant. Existimabant enim eandem calamitatem quam primùm ad ipsos peruenturam. Penè omnes quotquot Aegæi maris insulas incolebant, fugam arripiebant. Græcorum duces, & omnes qui in Peloponneso erant, ista calamitate territi, festinabant ad mare. Quapropter posita accidit, ut Albani, qui in ea erant, ad defectionem properarent. Rex qui democcupato Byzantio, Zoganū assensum naues adaptare iussit, et pergere in urbem Galatiæ regione sitā: & imperare, ne ad naues pergant, præterea edicti iubet ijs qui intra urbem erant, ut singuli in suo loco quieti manerent, nec patrentur quenquam conscendere naues. princeps enim huius ciuitatis ubi comperit Byzantium in potestatem uenisse hostium, timens ne simile exitium se suos que raperet, accipiens urbis clauēs, ueniens que ad regem, se que urbem que & ciues eius fidei commisit, promisit in posterum se suos que fideliter & obediēter sub ipso fore. Quapropter rex misit Zoganum, ut urbem in fidem acciperet, & nulli concederet intrare naues. Venim eius urbis ciues, ubi uidissent trirēmes regias accedere, omnes uno impetu & consertim coeperunt irruere in naues. At Turci retinebant eos, & ut ceteris murum iniicerent, quosdam trucidarunt. Zoganus cum aduenisset, urbem ingressus est: & rem publicam ordinans, regium præfectum urbi præfecit. Vno itaque die duarum urbium positus est. alteram fœdè diripuit, alteram in fidem suscepit: eius que incolas muros qui continentem spectant, diruere iussit. Id autem ea gratia imperabatur, ne si naues ab Italia aduenirent, ad defectionem propenderent: quam muri destructi uetabant. præterea ut ea urbs, si denuò ingruerit bellum, regi aduenienti patèret. Græci, quotquot exitum euaserant, abducebantur Galatiam, & libertatem recipiebant. Hi erant utri præceteris maximè illustres. Notarem regis Græcorum primarium iudicem

† Forè Sarmatarum.

cum uxore & liberis emit Turcorum rex: & cum eo colloquutus, permittit ei A
ut ubi uellet, cum suis habitaret. Hic autem expectabat auxilium ab Italia,
quod breui assuturum arbitrabatur. Interim tamen Byzantij cum rege mansi-
sit. Quidam Græci qui erant libertatem consecuti, & præsentis exitio sub-
tracti, iterum colligebantur Byzantium, propinquos & amicos eorum in
libertatem antiquam asserentes. Verum haud multo post regis iussu omnes
interiere. quod quidem sic euenisse compertum est: Vbi autem est rumore
allatum ad regem, Notaræ esse filium natum annos circiter duodecim, u-
num de suis pincernis misit petiitum puerum. Notaræ postquam accepit ex
pincerna regis uoluntatem, grauiter ira succensus est, sibi que eam petitionem
admodum periculosam & intolerandam fore iudicabat, & sic cõpellauit pincernam
nam regis: O pincerna haud ferendum est, regem mihi liberos uelle eripere,
cum nihil sit quod erimini det, cum semel errorem remiserit. Sin aut id fieri
tumq̃ sedet in animo regis, quare nō imperat, ut nos turpissime morti liberos
nostros tradamus? Hæc loquutus, addidit, Se nequaquam filium regi petens
ti daturum, cum nullam in ipsum commiserit culpam. Pincernæ autem ad-
hortanti & monenti, ne talia & diceret, & faceret in regem, quasi illico peris-
turus, non obtemperauit. Pincerna igitur reuersus ad regem, responsum
quod ab Notaræ acceperat, exprompsit. Rex iratus, præcepit ut Notaræ
cum liberis, quos secum haberet, continuò abducerent, & neci darent. Hos,
quibus id negocij intinctum erat, cum aduenissent, rogauit Notaræ, ut pri-
mò liberos in conspectu suo occiderent, & postremo in se hostili terro rues-
rent. At filij timentes mortem, precibus fatigabant patrem, ut interfectoris
bus opes uniuersas, quas in Italia haberet, pernumeraret, ne ipse perirent
tur. Verum pater liberorum preces auersatus, iussit ut forti animo ad immi-
nentem mortem irent. Hi quidem primò interfecti sunt. Postea se necan-
dum & ipse interfectoris præbuit. His ita peractis, nec reliquis Græcis
pepercit rex: uerum omnes quotquot liberati dederant Byzantij, ad suppli-
cium extremum rapi iussit. Hi quidem pecorum modo percussi, nulla eorum
ratione habita, periire. Regem autem in Græcorum eadem concita uena
uena quidam, cuius filiam ardentissimo amore prosequeretur rex: & congres-
sibus cum ea, amore amens propinquis mulieris, quæcunque petissent, gratias
cabatur. Huius itaque patri obtemperans rex, Græcos mactari iussit. Appa-
ret Byzantij exitium miserabile superasse omnia, quæ per uniuersum orbem
contigisse scimus excidia. Nec dissimile est Ilij excidio. Vltionem Ilij, diuisi-
bus, Romani quidem constanter asseuerant ultionem apprehendisse Græ-
cos propter ea quæ barbaris fecerunt in Ilij destructione. Hæc quidem ha-
stenus. Rex Chatitem Priami filium comprehendî iubet, cum iam antea
eum interficere animo destinasset. Verum cum res suæ nec dum satis firmæ
forent, metu inhibitus, cum non cepit. Cum eum comprehendisset, uin-
ctum currui imposuit, & Adrianopolim uehi iussit, ut ibi in uinculis asser-
uaretur. Nec multo post bonis omnibus, auro & argento, quantum posside-
debat, cum exiit. Nam uir ille opibus cumulandis admodum inhiuerat,
diuitijs que omnes, quotquot in regia erant, longè antecedeat. Hæc con-
tingere, cum plurimum polleret apud regem Zoganus regius affinis. Cuius
filiam desponsam Machumeti Michaelis filio cum iret una cum rege us-
sum, amore percussus, ut eam uidit, uxorem duxit. Alteram uero Me-
chmeti despondit Zoganus. Et quidem tum statim Chatitem necauit, mis-
nistros que eius captos Iagupem & Mechmetem spoliavit opibus. Aut
autem

A autem erant duodecim myriades. Ministri Chatitis, quorum complures erant, pullati obambulare uolebant, ut lugerent cum, quasi uir bonus fuerit. Verum ubi rex id comperit, continuo per praekonem edici iubet: Si quis in crastinum diem atro amictu usus fuerit, is continuo in Ianuas regis accedat. Ceterum nullus, contra edictum regis, pullatus apparuit. Rex iam antea indicia haud obscura praebuerat, se uirum istum odisse. Idem loquebatur fama, quae plerumque diuiniore esse consuevit. Cum quondam uulpes ligata esset in Ianuis, rex dixisse fertur: O misera, quare non opibus Chatitem nostrum praefectum corrupisti, ut effugeret, uerum adeo miserabiliter heic agis? Fama nonnihil & Chatitem perterruit. Profectus est ergo peregre, ut Mechmetis sepulchrum uideret, sperans fore ut interim regis furor frangatur. Rex autem astu uirum circumuenit, haud cessans eum opibus colere. Quondam cum rex cerneret Chatitem fama uulgi perturbatum, pecuniam ei misit multam, dicens: Bono sis animo, nec facile audias illos qui nescio quae horrenda tibi augurantur. Fac bono animo sis. Chatites in hunc modum deceptus, nuncium ad regem misit, dicens: O rex in te situm est ut & doleamus, & gaudeamus. Si igitur dolere iubes, necessitas urget ut id faciamus: sin autem gaudium imperaueris, gaudio maxime indulgendum est, ac laeto nos animo esse oportet. Verum Chatites, quemadmodum exposuimus, mortuus est. Rex capto Byzantio, gloria inolescens, & superbiens, ubique magna efficiebat, & regnum suum usque promouebat, plurimis regionibus in ditionem acceptis. Miror autem si qui fuerint, qui Sibyllinis oraculis fidem non habuerint, cum Byzantiae regionis regum scriptura ab Leone (ut aiunt) sapiente rege, in hunc regem, & in Pontificem, Florentiae Tyrrenorum mortuum, exeat. Nam nec Constantinum regem, ut qui a barbaris esset peremptus, nec in regia defunctus, nec Gregorium in Italiam abeuntem tabula illa accipiebat. Loca autem regum in ista tabula, qui suo tempore fuerunt, nec non Pontificum, siue paucorum, siue complurium, qui ad urbis eius pontificatum peruenire, inter cetera sunt usque ad istum regem, & ad istum Pontificem. Extant & alia regis huius opera memorabilia, ut qui physices & astronomiae fuerit peritissimus, earumque potentias exacte tenuerit. Sunt autem duo aut tria, quorum ut recordemur, operae precium est. Verum in sequentibus memorabuntur. Cum Peloponnesiaci duces pararent fugere in Italiam, adhibitis & Graecorum clarissimis, rex Mechmetes cum ijs foedera sanxit. Quo facto, coeptam fugam amittere. Manentes itaque, in grandem pro uoluti sunt calamitatem. Nam Albani cum cernerent eos paratos ad fugam, naues abs terra moliri & soluere, dicto amplius audientes esse recusabant: & inter sese conspirant, quasi Peloponnesum suae ditionis facturi. Eius consilij autor & instigator erat Petrus Claudius, uir improbus, & parum dextris moribus praeditus. Is non intermittebat ad defectionem impellere Albanos. Instabat usque, ut a Graecis desciscerent, sibi que ut quem elegissent, principem crearent. Primo quidem Albani rem audiebant, quasi qui uellent suis principibus obtemperare: postea uero animos mutarunt, cum etiam alij quidam Graeci ad eandem rem capessendam conciliarent. Duce quoque creati uellent. Tandem Emaueleum natum ex genere Cantacuzenorum, ducem constituunt, resque Graecorum agunt feruntque: & bellum occipientes, iumenta pecoraque Graeci habebant, diripere haud abstiterunt. Albani autem omnes pastores sunt, & nullibi ceteris sedibus morantur. Hinc itaque profecti, urbium domos occupabant: et accurrentes, quasdam obsidebant, quasdam expugnantes diripiebant. Cum Graecos mancipiorum loco ducerent, & planissime contemne-

rent, scripserunt ad Ianuas regis, promittentes urbes, & exercitus Pelopōne A
 nesiacos in regis potestate fore, si ipsis Peloponnesum tradidisset. Pollices
 bantur se quotannis tributum magnum regi pensuros. Albanos adiutabant
 Centerion Zacharias, frater mulieris eius quam duxerat regis frater: & Lu
 canes. Hos adductos in urbem Chlometiam, in carcerem, qui in arce erat, ui
 ctos coniecit. Albani ciuitatis praefectum promissis accendentes, persuas
 runt ut in ipsorum partes abiret, & deficeret, Centerionisq; filiam duceret, ui
 rosq; captos uinculis eximeret. & propalam bellum cum Graecis gerebant.
 Centerionem quidem regis frater Thomas adeo in uincula duci iusserat, quod
 cum Amurates Mechemetis Isthmum destrueret, ipse recta ex Peloponneso in
 Achaia se receperat. Ad defectionem inclinabat ipse, nec non Mpocholes
 Leontares princeps. Et quidem Mpocholes aperte defecti, & propalam bel
 lum gerebat: & conferens manus cum Raul principis duce, captus est: captus
 que oculi eruti sunt. Hos quidem in hunc modum accusans, in carcerem con
 iecit: Centerionem uidelicet, quod deseruisset Peloponnesum, Amurate
 Isthmum diruente: Lucanem autem, quod res nouas moliretur, & conspira
 tionem faceret cum his Graecis, qui Peloponnesi statum nouarum rerum cus
 pidi conturbarent. Concitauit uir iste iam antea ad coniurationem faciendam
 Graecos insigniores, nec non Albanos potentissimos, adeo ut iam uires cons
 iurationis essent haud poenitendae. Hinc, cum esset ortus genere non malo,
 sed maxime obscuro, cum uideretur optima esse indole praeditus, & caetera
 non imprudens, Theodorus iunior Spartae princeps in eorum album tenuit,
 qui primi apud ipsum habebantur: opibusque eum colere haud cessauit. Ab
 hac igitur principis munificentia progressus, Graecos illustres in seditionem
 praecipitauit, & Peloponnesi res in ipsum, captando auram popularem, con
 uertit. Simulabat autem se dissidere a sententia Graecorum Byzantium, &
 timere plurimum ipsis, regioni que. Dicebat se & leges time
 re. Nam si obtinuissent Peloponnesi res, fore ut deicerentur ex praesenti
 rerum felicitate, plurimum momenti in eo situm putabat, ut cum aliquo, quo
 cunque tamen, conspirasset principe. Res autem Peloponnesiacae nihil sani
 praese ferebant. Exercitum itaque ducentes contra Clinam, recedebant uicti
 admodum turpiter. Deinde expeditionem sumebant aduersus Patras Ada
 iae, & ducem iuniorem. Nec non in hac expeditione aduersis fortunae pro
 cellis iactati sunt, plurimis de suis amissis. Et profectio parum abfuerat, quin
 res Peloponnesi translatae essent ad Albanos, ni Asanes praefectus in Ianuas
 regis ab eo exercitum impetrasset. Aduenit autem regius exercitus, cui praes
 erat Turachanes. Hic ut uenit cum exercitu in Peloponnesum, colloquutus
 est cum principibus, ut consultarent, quomodo bellum administrandum
 esset, & huiusmodi orationem exorsus est. O Graecorum regis filii, oportet
 quidem uestrum quosdam heic adesse in bello. Nam ubi uos uiderint hos
 stes, citius ad uos pergent, scientes se nihil mali a uobis passuros. Nos enim,
 qui hostes eorum sumus, ubi conspicati fuerint, accedere ad nos recusabunt
 formidine occupati. Huic meo consilio si paruieritis, rebus in praesentia ex
 animi sententia utemini. Hoc autem diligenter moneo, & hortor etiam, ne dein
 cept uestros subditos, quemadmodum haecenus, tractare uelitis. Verum bonis
 benefacere ne cessaueritis, malos uero poenis subdere ne omiseritis: & urina
 que maxima cura & indefesso studio agite. Nam si boni uos adiuerint, iura
 bunt autem, si beneficia uestra senserint, haud difficile erit punire malos. Si igitur
 malis haud miserieritis quicquam impune facere, quid inopinati uobis contin
 gere quibit. Manifestum enim est, si improbi in bonorum ordinem redeat, si erint,
 facile

† Quid si
 legat, Tur-
 cos?

A facile omnes eo conuerterentur qui improbi in uos fuerint. Et in hunc modum oppressi, & imminuti pessime peribitis. Oportet autem ab præteritis consuetudinem facere, ut id quod in præsentia utile sit, statuatur. Verum uestri erga uos sic sunt adfecti, ut amore complectantur eos qui uos oderunt, & contrariū semper sequantur. Et nisi uestrā uicem dolens, uobis subsidio ueniret, & regionem propemodū amissam redderet, bene scio de uobis rebusque uestris acutum esset. Cum igitur rerū experientia doceat, uos haud recte hactenus rem publicā & principatū administrasse, uidei necessitas monere, imò postulare, ut porro aliter subditos imperio temperare in animū inducat. Et illud iterū sedulus moneo, ne sinere uelitis, dum domi agitis, res uestras seditione dissipi: sed infestis animis ite contra eos, qui seditiones excitare nituntur, neque quicquam his ita delinquentibus, mollius remiseritis. Duo enim illa Turcos ad maximā euehere potentia, uidelicet diligenter malos cōquirere ubicunque necessitas exegisset, & meritis subdere poenis: deinde in bonos non cessare cōferre beneficia. Et si quando instantia prohibuissent, fontes poenis ferre, dare ueniam peccantibus haud cūctabatur. Verum ubi iam omnia essent in tuto, nec quicquam periculi immineret, poenas ijs qui sic cōmeruerant, infligebatur, nec eos iniurijs certare sinebant, uerum iniuriarū ultionem cōstanter expetebant. His dictis, postremo eos hortabatur, ut se sequerentur in Albanos. Et primò quidem Demetrius adiunctis turcis proficiscebatur cōtra Borbotanē regionem munitam, in quam Albani custodiæ causa liberos & uxores deposuerant, in aditu murum & turrim exardificantes. Eo cum uenissent ambo duces, locum obsidione premere occipiunt. Græci Turciq; pariter murum subruentes, ut in eam regionem intrarebant, si quomodo eam occupare possent. At nox superueniens impedimento fuit quo minus is locus in ditionem hostiū ueniret. Instante autē nocte, per uallem, in quam mons definit, fuga dilabunt Albani. Verum Turci ubi allatum est, hostes fugā capessere, continuo signa inferentes, cepere uiros & mulieres circiter decem mille. His ita gestis, exercitum mouerunt in Iohannam Thoma fratrem iuniore exercitum usque mutatis uicibus subsequente. Hinc exercitus ducitur cōtra urbem Aetum siue Aquillā dictam, quæ non multo ante Centerionis partes sequuta fuerat, quam in fident hac conditione receperunt, scilicet ut exercitui mille mancipia, arma, & iumenta traderet. Postea & ceteri Albani in ditionem uenire haud abnucebant, cum mitterent legatos ad duces, qui dicerent, Albanos paratos esse imperata facere, si paterentur ipsos habere loca quæ subegissent: nec cogerentur equos & iumenta, quæ prædando acquisiuisissent, restituere. Cōditiones hæc, quemadmodum duces singuli id significauerunt, sunt acceptæ, & ex eo singuli suis ducebantur reconciliati sunt. Turachanes autem id quærebat, ut res Albanorum infirmiores efficeret ut in posterum principes ijs uerentur cōmodioribus. Hic uir, cum iam adornaret abitum, denuo cum Græcis in colloquium uenit, & in hunc modum disseruit: O reges Græcorum cum nuper apud uos sermonem haberem, satis opinor, declarauit, quid, quantum attinet ad res uestras, fieri uelim. hoc autem nunc ad dicere placuit: si concordēs fueritis, res uestræ in tranquillo & felice requiescent statu: at si discordes fueritis, & dissensionēs moueritis, contrarium eorum, quæ in medium adduxi, eueniet. In primis operam date, ne subditi uestro imperio conuicijs uos proscindant, dum alta frui mini pace: uerum impensius cōtumeliarum & iniuriarū auctores punire ne cessaueritis. Mali enim principū, quamuis pessimū sit, attamen continuo ad magnas præcedit cōtumelias: quæ ubi auctæ fuerint, seiplas haud amplius sustinere possunt. Itaque nequis id bonū cōsuerit. Solet enim id ad quod quis amore rapit, usque crescere, & incrementa sumere, quicquid tamen ingruat. Hæc loquutus Peloponnesi ducibus, dexterā porrigit, quo facto, abiit. Ceterū longæ alia quæ hic præceperat

perat, secuti sunt studia. Nam dum uterque ad suos colēdos & beneficijs deuin-
ciendos esset prouior, usque discordias inter sese fouerunt, dum uterque suos ma-
iore indulgentia habere niteretur, quo eos sibi magis fidos pararet. Itaque toti
ad gratificandū propendebāt duces. Quidā apud hos uiri primarij, reliquos
ad seditionem & diuersionem instigabāt quod quidē ideo fiebat, ut discors-
dia exoriret, & illiū concordia inhiberet. Interim duces his, quasi malo de-
mone incitati, res suas miseri corrupendas cōmiserunt. Lucanes Peloponnesia
cus adducens quosdā Byzantios, Albanos, & Peloponnesios ad cōspiratio-
nem impulsit, ut pro suo arbitrio, nō ducum, res pub. suas administrarent. Hac
coniuratione freti, pergebant ad Asanem, cuius auctoritas in Peloponneso es-
rat maxima, ut qui Corinthū, nec nō modicam Peloponnesi partem regebat.
Hic eos nequaquā admitteret, neque quicquā ijs concedebat. Exinde cum Al-
bani & Peloponnesiaci tributū, quod imperatū erat, pernumerare abnuerunt,
nec Asanes id ad regem perferre potuit. Tributū autē annuū pendebant duos
decim millia aureorū staterum. Quapropter in hunc modū mutuis discordijs
attriti Græci, paulatim peribant. Nam propalā iactabāt Albani & Pelopō-
nesi se tributū nō exoluturos, nisi inter ipsos regio uniuersa æqualiter diuisa
fuerit. Oportebat sanē hæc, cū parū ppitia fierent fortuna, ipsis exitiū adferre,
& planissimē ad nihilū redigere. Rex quidē Mechmetes secundū capto By-
zatio expeditionē cōtra Tryballos & Nouopyrgū urbē sumpsit. Hæc intra
regis regionē sita est, ppe flumē Morabā, q fluens à Pristino regis regione, &
huc ueniens in Istrū exhaurit. Exercitus regius uniuersus grassabāt per Trybal-
lorū reginē uniuersā: equitatus quoque in hac emissus prædas rerū omniū cōse-
tim agebat. Ipse autē circūfederat parte copiarū urbē, et supino bōbardariū in-
ctu grauissimē, quæ intra eam erāt, adfligebat. Bombardas autē ciectas supino
iactu lapides in altum torquentes primus rex ille inuenit. Nam bombardæ il-
læ erectæ, siue mortaria, in aerem globū sublimem iaculant. Qui deinde de-
lapsus, id penitus ad quod à bombardario fuerit directus, sternit & cōminuit.
Tanta autē globi certitudo est, ut nullo modo aberrat à scopo, quem bombar-
darius animo destinari, quamuis globus in altum ciectus fuerit. Diebus igi-
tur plurimis Mechmetes oppidanos in hunc modū lædens, tandem eos de-
uictum facere coegit. Vbi semetipsos suæque fidei regis tradidere. Ipse supellex
cūtile & preciosissima quæque accipiens, & partem quandā hominū in mani-
piorum conditionem transferens, reliquos ibi habitare passus est, maxime pro-
pter metalli opus, cuius in primis istius regionis incolæ periti censent. Nec
contemnendus regi redditus est, ex metallis quæ sunt iuxta istam urbem. Try-
ballorum princeps cognito contra se Mechmetē hostili animo pergere, abiit
transiens in Pannoniā ad Choniātem, ueritus si Spenderoben uenisset, ut ob-
deretur à rege. Rogabat itaque Choniātem, ne se amicum & propinquū dese-
reret, uerum acerrimē à ui Turcorum assereret. Vbi autem Spenderopyrdes
tantum effecit apud regem ut pax fieret, non multo post expirauit. Successio
principatus deuoluebat ad Eleazarū filium iuniorem. At cæci continuò sur-
ripientes pecunias quotquot poterant, uenere ad regem: qui cum his regionē
assignaret, factum est, ut uictum nanciscerentur sufficientem. Pax autē cum eo cō-
uenerat, ut quotannis tributū maximū ferret, uidelicet uiginti millia staterum
auri. Eo anno q sequebat expeditionē cōtra Mpelogradā urbē Pānonie suscep-
pit. Urbs hæc, quemadmodū docuimus cū scriberemus de Amurate, ab uno
latere iuxta Istrū sita est, ab latere altero alluit Sabba, qui se in Istrū effundit ab
utroque circū fluit ea urbs. Siquidē ambo præter eā labunt. Cōtra hæc exercitū
duxit Mechmetes Amuratis filius, prius tamē cū parte copiarū cōtra Illyrios
ire iussit Therizē, et Haliē Michalis filiū. Præterea eo dē tēpore bellū ei erat cū
Colchidis rege, q perat Trapezūti. Mittēs igitur triremes, quarū dux erat Che-
lyres

A tyres Amasiæ præfectus, Colchidem, & maritimam Colchidis regionem euastabat. Vbi igitur uoce præconis, quem per uniuersum regnum miserat, exercitus suos Adrianopolim exiuit, in militiam profectus est ipse, ducens Januæ milites & peregrinos, & nauib. subuehebat, camelisq; portabat æris plurimum ad bombardas fundēdas, iterq; fecit per Tryballorum regionem. Tryballorum dux hospitaliter & benignè regem et duces tractauit, mittendo ijs munera maxima. Nam Ducem Tryballorum haud fallebat, se continuò armis Mechmetis debellandū, ubi primum in Turcorum ditionem M pelogra da concessisset, Rex igitur hostilia spirans exercitibus eam urbem circumle dit. Est autem in medio utrorumq; fluminum I sthmus, latitudine maximè se ptem stadiorum. Eum locum castris permuniendis delegit, idemque ur bem oppugnabat, haud cessans murum bombardarum globis quassare. præ te rea peregrini cum pluteis præparatis muniti, quàm proximè ad murum subijs sent, sagittis Pannones petere haud intermittebant. Castra regis maxima erant. Rex autem cogitabat, si flumen plus obtineret, & Pānones pluberet, ne ex altera fluminis ripa ipsis aditus in urbem pateret, se facilius resistere hosti bus, & tandem urbe potiri posset: proinde copijs naualibus, quæ erant per re gionem I stro assusam dispersæ, naues quæ præsto erant, impleuit. Naues au tem numero erant ducentæ. His fretus, enitebatur obtinere flumen, & inhi bere Pannones, ne possent in urbem transgredi. Præterea cum in hunc modū a reliquis intercepisset, & quasi inclussisset oppidanos, ad urbis oppugnatio nem, quam facilem sic fore putabat, totis uiribus accingebatur. Naues in flu men deducebantur ab urbē Bidina, & aliquot diebus flumē, quod eam regio nem præterlabitur, fortiter obtinebāt. At Pannonum rex, qui cum magnis co pijs castra posuerat in regione, quæ ex opposito erat, milite complet naues os ptimas quas Budæ habebat. Et secundo flumine pergit cōtra Turcum, ut qui cum eo nauale prælium esset commissurus. Regiæ naues contra flumen enisæ ostenderāt ad maximā Pannoniæ partē uastando, urendo, & prædando, quæ cuncq; casus obtulisset. Verum haud multo post obuīā procedit Pannonū clas sis hosti, & impetu inuadentes regias naues, quasdā demersere, & cepere na ues circiter uiginti Pānones interfectis uiris, qui in nauib. fuerāt, ædículas in naues uiris uacuas ponūt: & classē uniuersam in ordines explicātes, secūdo flumine ad hostilia castra cōtendebant. Turci quidē in hunc modū necati inte rierāt. Cæterū naues reliquæ, quæ nō uenerāt in Pannonū manus, celerī fuga ad regia castra, pperant, & naues in portū ubi regia castra erāt, impingentes & nauib. egredientes, intra castra se recepere. Has quidē naues illic rex incendi curauit, ne in Pannonū potestatē redigerent. Pannones ex eo tēpore flumine potiebantur, & ex continente, quæ eregione erat, ferebantur in urbem, ut eam defenderent ab hostibus. In hanc ingrediebatur stipatus suis Choniates: præ terea Capistratus Nazaræus, cuius auctoritas in religionis negotio maxi ma habetur apud occidentales. Nam quia insignis pietate uir erat, missus est auctoritate pontificis ad Boemos Pragā urbem magnā inhabitantes, qui colebant Apollinem, ut eos abnegata ista impietate in religionē Iesu transfer ret. Hanc enim mira persuasione docere nouerat, ut qui esset dicen di peritissimus, Quapropter plurimos Boemos docendo compulsi Christi religionem assumere. Præterea plurimos Germanos, Pannones & Boemos ad inferenda arma barbaris Christi hostibus permouit. Et in hūc modū plurimos secum in hāc expeditionē quasi uelites ut eorū opera in uelitarib. prælijs esset duxit. Nā ibi ubi compertū erat urbis murū bombardis esse stratum & in periculo esse, ut ab hoste impio caperetur, cum obtinuissent fluminis traiectū per ocium collige bant in urbem, quorum utres neutiq; contemnendæ erant hostili exercitui. Rex Turcorū cum iam murus dissipatus bōbardis adiū præstaret, parabat se quā

quasi incursionem facturus ad mancipiorum praedam agenda: & ignes, quem admodum mos gentis est, facientes, praeparabant se ut in diem posterum urbem adorirent. Machinas & uineas, quibus tuti ad murum succederent, expeditabant. Europae dux Carazies, qui gloria & uirtute excelebat omnes qui in Ianuis regis stipendia faciebant, ab oppidanis bombardae globo ictus, occubuit. Rex quidem mortem huius uiri, maximam calamitatem suis rebus inuesturam augurabatur, & multum eum lugebat. Cum autem uisum esset manere urbem aggredi, tubas, cymbala, & cornua canere iubet, & peregrinos in murum ductabat. Hi murum continuo scandendo superarunt: & quae cuique liberum erat, in urbem infundebantur: qui cum in urbem intrassent, se eam capisse existimabant. At Choniates cum suis instructi & armati, expectabant occulte, donec peregrini omnes in urbem intrassent. Nam qui in arce consisterent, tessera acceperunt, ut ubi primum tuba sonum dedisset, peregrinos confestim adorirentur. Praeterea qui antea per murum erant dispositi, iussu Choniatis a muro decesserunt. Nam his id ideo praecipuum erat, ut peregrini maiore securitate in urbem penetrarent. Iussi tamen sunt, ut ubi primum tuba cecinerit, ad murum singuli, & ad ea loca quae defendenda suscepissent, cum se proriperent, ut peregrinis, quos ab reliquis interceptissent, pro arbitrio uti possent. Verum peregrini ubi primum oppugnationem sunt auspicati, urbem, nemine resistente & prohibente, ingressi sunt. Pannonones enim, quem admodum moniti erant, retro cesserunt, & se occultabant. Peregrini autem, cum crederent Pannonones fuga esse dilapsos, rapiti in urbem procurantes, alius alio ad praedam conuertebantur. Cum autem, quemadmodum conuenerat, tuba sonuisset, qui prius murum defenserant, celeri cursu se singuli ad sua loca contulere, & peregrinos incluserunt intra urbem. Choniates instructi acie contra peregrinos ibat. Hi uidentes Pannonones ex arce prodeuntes aduersum se pergere, ad murum retro ire instituunt. Cedentibus peregrinis, acriter insisterere Pannonones, & plurimos leto dederunt. Caeteri, qui ad murum properabant, cum uiderent Pannonones per murum in solitis stationibus armatos dispositos, ui eos aggrediebantur: & contra ipsos cursu lati ferebantur in fossam. In hunc modum eo tempore Pannonones eiecere peregrinos, & barbaros uinecebant. Postea coniunctis copiis Capistranus & Pannonones egressi sunt, ut praelium committerent cum eis qui regias bombardas curabant. Initio itaque praelio, bombardarios in fugam coniecere, & bombardas obtinere. Rex cernens suas bombardas a Pannonibus captas, multum animo discruciabatur: proinde & ipse ibi consistens, fortiter praelium capessere haud neglexit. Cum autem Pannonones non posset a bombardis submouere, tandem & ipse fugam arripit. Pannonones eo loci continuo receptui canebant: & dirigentes bombardas in castra regis, ea grauiter adflixere. Cum iam meridies adesset, & fuga, reliqua quae euenerant, nunciata essent Pannonibus qui eregione morabantur, aduehuntur non pauci, nec tamen in urbem, uerum in castra iter mutant. Hi qui in urbe relictis erant, in castra egrediuntur, & undique regia castra summa ui oppugnant. Tentoria in regis castris disiecerunt plurima. Azapides diripiunt forum. Rex clamabat, ut eximerent eorum puellas. Ipse quoque praelium cum suis occipiens, Pannonones in fugam uertebat. Eo loci peremit uirum Pannonum rex, uerum uulneratur femur: nec tamen uulneratus in fugam effunditur. Deinde cum ad bombardas recipiendas egredere, Pannonones conuersi Barbaris acriter instabant, & eos simul cum rege, usque ad castra persequuntur. Et cum tertio hoc esset factum, rex grauiter animo dolebat, non adesse peregrinos, & suppetias ferre in eo praelio, uerum esse profectos ad colligendum praebulum, & necessaria. Vocans autem in isto tumultu Chasanem peregrinorum ducem, huiusmodi orationem habuit: O pessime hominum, quod nobis peragrat

Agrini abeunt? Quomodo te duce ingressi sunt praelium? Nescis ex humili fortuna quam ad magnam dignitatem te prouexerim, ut sis uidelicet dux? Sed scito, nisi praelium me abstumpserit, poenas mihi dabis, quas omnes iustissimas esse pronunciarint. Chasanes respondens, inquit: O rex, peregrinorum plurimi faucij sunt. Reliqui qui integri sunt, dicto nolunt esse audientes. Ego aut, ut opera mea utaris fideli & forti, quamuis mihi indigneris, in medios me conferam Pannones: ibique fortiter dimicans, pro rebus tuis occumbam. His dictis, in medios se confert hostes, & in conspectu regis à Pannonibus trucidatur. Fuit autem uir optimus. Etiam ministri quidam eius ibidem interfecti sunt. Cum Pannones in castris fortiter inhaerent Turcis, eosque fugam capere compellerent, ex improviso adueniunt sex millia equitum regis, quos miserat iam antè ad custodiendam & defendendam regionem suam. Istro adiacentem: præterea ut obfisterent Pannonibus nauibus aduenientibus, ne in terram exire possent. Equites hi aduenientes, cum iam ferueret praelium, Pannones in medium agunt, & plurimos ibi de interimunt. Deinde cum uerterent Pannones in fugam, eos ex castris pepulerunt, et ad bombardas se recipere coegerunt. Et in hunc modum finis praeliandi, cum iam instaret uesper, factus est. Rex cum cerneret res suas prope modum accisas esse, fuga una cum exercitu suo euadere cecidit. Nam peregrini plerique faucij & timidi erant. Adueniente igitur nocte, iubet ut impedimenta omnia colligant, seque ad perfectionem præparent, quo parati et instructi sequantur quocumque eos ducere instituerit. Et tandem noctu fuga sibi cõsulens abiit, cum interim malè metueret, ne Pannones cum reliquo exercitu transgressi, ipsum persequi statuerent: atque in hunc modum discessus, & in patriam reditus sibi suisque difficilis redderetur. Et sanè Pannones persequendi fugientem hostem admodum cupidi erant: & id fecissent, ni Choniates eos à persequutione inhibuisset, sciens Turcos, quando discrimen anceps impenderit, duplo, quàm sint alii, fieri fortiores, & omnia perpeti. Huc accedebat & peste, quæ seuisima Pannonum inuaserat castra, ut nequiuissent longo tempore post uix ab illo contagio respirare. Ioannes quidem eo in prelio uulnus accepit, ex quo haud multo post mortuus est. Hæc quidem mihi præcipua causa extitisse uidetur, quod Pannones à persequutione hostium abstinerint. Ioannes non diu post fugam regis uiuens defunctus est, cum extirpisset uir optimus, qui ex humili loco ad maximam conscendit potentiam, memorabilia designans facinora contra Germanos & Boemos: & in regnum Pannonum succedens, maxima florebat gloria. Præterea præclarè rem gessit aduersus Turcos, quos putabat, nisi copiis maximis suorum & uirtute, superari haud posse. Pannonum regnum nec non exercitus eorum ipse quoque suscepit. Cum autem ei inuiderent reliqui Pannoniarum principes, nec eius imperia capesserent, attamen breui effectum est, ut regnum retineret, cum etiam illi inuidi confiterentur regnum esse isti uiro committendum, quod non cessaret & firmissimum & tutissimum præstare. Apparetautem, uirum hunc, quæcumque aggressus est, effecisse, usum & diligentia singulari & celeritate præterea, quod ubicumque occasio affuisset, continuo præstito fuerit. Sunt qui tradunt, hunc uirum peste infectum mortem obiisse. De Capistrano nunc quantum scimus, referemus. Capistranus sectator fuit Bernardini Cõcilij, qui plurima & magna, quæ pertinent ad religionem Iesu, docens, magnam ad gloriam & claritatem emeruit. Nam facile princeps, quantum ad eruditionem & contemplationem attinet, per uniuersum Occidentem apparuit. Itali in honorem Bernardini de mortui festa celebrant, & templa ex ædificant, ceu hero i. Nec paucae statuæ per Italiam uisuntur, quæ consecratæ in honorem huius uiri posite sunt, quasi extiterit uir quidam sanctus & diuinus. Commemorant & miracula, quæ uir ille fecerit. Huius sectator cum foret Capistranus, quem admodum antea explanauimus, & ad plurimas regiones accedens, publice doceret, etiam

deuenit ad Boemos, qui ea secta uidebantur infecti, ut ignem colerent, nec uel
 lent inde recedere, & uerā religionem apprehendere. Qui pertinaces cum nol-
 lent cōsentire cum reliquis per uniuersam Boemiam, adueniēte Capistrano,
 continuō cum alijs in eandem religionem commigrarunt. Cum autē sapientia
 & intellectu plurimum ualeret, regi Pannonum familiariter iunctus est. Fas-
 miliaritate ista permotus, regem, ut suprà meminimus, in Turcica expeditio-
 ne enixē iuuit. Regem hunc ab Germania accersuerunt Pannonēs. erat enim
 patruelis regis Sigismundi. Nam eum, cum adhuc foret puer, post obitū La-
 dislai in Barna missis legatis ad Albertum Sigismundi fratrem, qui tutor
 erat pueri, petiuit, et in Italiam abductum secum habuit. Si quidem & Alber-
 tus iste, cum esset Germanorum rex, & uenisset ad Romanū Pontificem, Im-
 perator ab Nicolao Pontifice declaratus est. Suscepta Imperatoria dignitate,
 in animo habebat bellū inferre Turcis. hunc igitur epibus prepotentem (erat
 enim Imperator) Itali susceperē, eiq; honores maximos habuere. Puerum, qui
 Viennæ apud eum morabatur, petiere Pannonēs. Verū rex Pannonibus
 puerum tradere cūctatus est (erat enim adhuc puellus) ut ne quid discriminis
 ei ingrueret, anxius metuebat. Pannonēs itaq; unanimi consensu bellum long-
 go tempore cum Alberto gessere. Præterea legatos ire iusserunt ad Romanū
 Pontificem, petentes sibi regem restitui. Quod si facere abnueret, profiteban-
 tur se non prius posituros bellum, quā regionem eius omnem miserē per-
 uastatam uniuersam in ditionem acceperisset. Verū rex postea Pannonib; cee-
 debat, & puerum ad regnum capiendum misit. Qui ubi uenit Budam, & co-
 pias Turcorum regis Melograda, ductu Choniatis, submouit, haud diu sus-
 peruixit. perhibent enim eum ueneno sublatū esse a quodam Laurentio Che-
 drehabare. Et cum duxisset uxorem regis Gallorū filiā, ueneno interemptus
 est priusq; nuptias celebrare quiuisset, nam mortuus est antequā uxor in regnū
 eius ueniret. Hoc ē numero uiuentiū subtrācto, dissensio inter Pannoniz pro-
 ceres exorta est. At in ea discordia uictores euasere filij Choniatis. Orlichus
 enim princeps regionis in Pannonia haud pœnitendæ, cui intercesserāt inimi-
 citiæ cum Choniata adhuc superstitē, censebat filios Choniatis non in sena-
 toriam dignitatem collocandos, ut quorum pater maximarum ipsi contra
 Turcos dimicantibus auctor calamitatum extiterit. Pannonēs cōtra impium
 ducebāt, Choniatis filios regno & magistratu expelli. Filij igitur Choniatis
 insurgentes cōtra Orlichum, in curia caput eius amputarunt, & abierunt. Fas-
 ctum hoc Pannonēs indignissimē ferebant. Et Choniatis filium in uincula
 coniecerunt: & quo maiore custodia asseruaretur, uinctū Melogradam deo-
 portarunt. Verū is haud multo pōst effecit, ut uinculis exemptus, in regiam
 dignitatem subucheretur. Nam rex creatus est, adiutus fideli opera paternorū
 amicorum. Etiam plurimum ad regnū parandum contulit, quod opibus ex-
 ercitu sibi conciliauit, eumq; in Pannonum regione aluit. Et in hunc modū
 insignis regiæ dignitatis decus acquisiuit. Illos cum iam antea discordiam fo-
 uisset aduersus Choniatē, & deinde inimicitias suscepisset cum filio eius,
 qui regno potius erat, recusabat nouo regi obedire. Verū non multo pōst
 cum intercessisset pactum, regis imperiū admittebat. In hūc modum regnum
 delatum est ad Choniatis filium iuniorē. hic bellum gerebat cum Alberto
 Romanorum Imperatore, magna edens ubiq; militaris uirtutis opera. Bra-
 gam et Boemiam subegit, ut iam utraq; regna ei parerent. Albertus Romano-
 rum Imperator in animo habebat, armis petere Mechmetem Turcorum re-
 gem. contractis igitur copijs, legationem mittebat ad Pannonēs, petens ut se
 sinerent suas copias per ipsorum regionem ducere, & cōmeatum præberent.
 Pannonēs autē comitijs habitis inter se collocuti erant, si domuissent Thraciam,
 & magnam potentiam sibi peperisset, fore ut reuersus etiam Pannoniā subi-
 gere

A gere conaretur. Quapropter responderunt, se nequaquam uoluntarios transis-
tum per suam regionem præstare. Quidam perhibent Pannonos sic decreu-
isse. Verum sunt qui tradunt Pannonos benignè respondisse legatis. Cæterum
legatis reuertentibus ad regem, à quo missi erant, subornarunt uiros qui eos
in uia quæ profecti erant, ex insidijs adorirentur, & necarent. Quod quidem
contigit. Imperator cum ad inquisitionem legatorum conueneret, effecit ut iter-
rum bellum inter ipsos exoriretur, & grauius se mutuo affligerent. Hæc qui-
dem à Pannonibus contra Germanos & Albertum Imperatorem facta esse
traduntur: quæ profectò paucis annis intercedentibus, contigere. Propter istam
discordiam ferunt Romanum Pontificem Mantuæ egisse, uocantem Iberorum
& Gallorum reges & duces magistratusq; per Italiam, præterea duces Ger-
manorum & Pannonum. Egressus Roma Mantuam, quò concilium indixe-
rat, id ibidem concelebrabat. Huc conueniebant Occidentaliū regum & prin-
cipum legati, & consultabatur, quomodo Turcorum rex Mechmetes foret des-
bellandus. Singulos legatos regū & principū, quorum auctoritate missi erant,
sententiā expromere iubebat. Quidam pecuniā, quidā milites se in eam expe-
ditionem collatos pollicebant. Decretū est ut decimæ redditū omnium, &
quingagesima pars eorum quæ ad Clerū redirent, in istam expeditionem con-
tribuerent. Ordinatum est, ut pecuniā, quæ hinc colligeret, reconderetur. nec
non utri huic negotio destinati sunt. Secundum hæc cōclusum est, ut Germa-
ni cum Pannonibus, in gratiā redirent. Miserunt ad concordiā istā cōstabiliens-
dam Bessarionē Cardinālē Trapezuntinū, qui princeps eius legationis facili-
ter omnes excelebat. Missi sunt utrinq; legati, quorum opera cōcordiā inter ipsos
cōponeret, & discordiā pelleretur. Legati quidā alij alio ire iussi sunt, ut reli-
quos cohortarent ad capebundū bellū cōtra Turcos. Hæc quidē sub Pio Pō-
pulo tificæ contigerunt, cum eniteret nequaquam antecessoribus suis esse inferior.
Etenim capta Cōstantinopoli, conciliū agitabat Nicolaus, et longa oratione
habita occidentalis principes hortabatur ut bellū barbaro inferrent. Verū haud
multo post obiit mortē, cum ea adhortatio haud dum ad rem esset collata. Eu-
sebius autē siue Pius ubi pontificatū suscepit, semetipsum grauissimo iure ius-
tando illigauit, & literis significauit, ut classis Neapoli pararetur ad Turcicā
expeditionem. Nam Alphonsus creatus erat dux cōtra barbaros. Literas has
ubi accepit Parthenopes rex, triremes decem in barbarorum regionem misit, ini-
tium faciens Turcici belli. Hæc quidem solæ, nec plures, appulere Rhodum.
Vnde soluentes, ferebant contra regionem regis Asiæ maritimā. Aliquā tulū
damni inuexere barbari regioni. Nam accedentes, subiecerunt Lemnū, quam
ea tempestate rex tenebat. Postea in ditionem acceperunt Imbrum, & reliquas
Aegei maris insulas. Scyrum enim & Scopelū, nec non reliquas insulas, By-
zantio capto ad Venetōs transiisse constat, qui eas tenuere. Cum autē per inte-
rum annū triremes illæ hinc inde oberrassent, nihil sanè memorabile fecer-
unt. Præterea cum triremes aliæ nullæ ab Italia submitterent, & ipse in Ita-
liam rediret: et navales milites, qui in illis erant, per Italiæ urbes dispersi sunt.
Hūc finem habuit Eusebij siue Pij apparatus bellicus. Deinde etiā Pius Pon-
tifex, ubi primū pontificatū suscepit, conciliū Mantuæ celebrauit: in quo ni-
hil aliud actum q̃ quomodo Mechmetes Turcorum Imperator esset doman-
dus. Bessarion cum ad Pannonos & Germanos uenisset, mandata quæ acce-
perat, is enarrauit. Cum institueret discordiam, qua inter se laborabant, dissol-
uere, & concordiā inducere, nihil efficere quīuit, quamuis in unum locū eos
contraxisset. Verū re infecta discedebat. Tandem uisum est, ut ex Italia pro-
fecti, Turcum terra aggredirent. Hæc quidem hæctenus Mantuæ in concilio
gesta sunt. Nunc tempus est, ut redeam ad illum sermonem unde ad hunc di-
gressus sum. Ea ætate quæ insequēbatur, præclare secū actū putabat Mechme-

tes, qui in auspiciis rem gesserat cum Pannonibus, quod quietem agere posset. Militi igitur partem exercitus contra Scenderem Ibanis filium, quem pater, quamuis saepius eum debellare occupasset, uincere nequiuit. Iesum filium Brenezis constituit ad id bellum ducem, cui tradidit exercitum, qui Phertis erat, & eum qui erat apud Axium, nec non Thessaliae exercitum. Duce autem Iesu incursionem faciebat uersus Ionium Macedoniae, & pleraque istius depopulatus est. Scenderes legationem misit ad Rom. Pontificem, et ad regem Parthenopes Alphosum. Nam regi huic admodum charus & familiaris erat. Quia propter bellum Turcorum imminens isti regi Crucem assignarat, eamque huic subditam esse uolebat. Transportauit igitur ibi rex Parthenopes ab Iapygia pedestrem exercitum magnum in Epidamnum, cui praefecit ducem de suis uirum prudentem: & regis regionem euasabant. Postea coniunctis copiis obsidebant urbem Spheroam nominatam, uolentes eam expugnare. Iesus Brenezis filius cum intellexisset inquam necessitate uenissent Spheroenses, accipiens equites qui erant in Axio, & Perseiorum exercitum, citato agmine proficiscens (reliquam regionem custodiebant Itali) & subito adueniens. Italos omnes ad internecionem occidit. Scenderes uero, ut qui abfuisse, malum nihil passus est. Nec multo post Scenderes ille uenit in Italiam ad Parthenopes regem. Qui excepit eum honorifice, & benigne tractauit: eumque ad Romanum Pontificem misit, ut et ab ipso aliquid honoris consequeretur. Postea cum ei opes dedisset maximas, eum ad principatum suum remisit. Hic igitur reuersus ad principatum suum, expectabat regis exercitum hostiliter aduentem. Verum se in loco tenebat munitissimo. Habens autem secum exercitum, quem de sua regione conscripserat, iter per montes faciebat. Vxor et liberos in loca munitissima deponens, ipse hinc inde cum exercitu uagabatur, ut defenderet regionem: semperque praesens erat ubicumque eius opera desiderabatur. Et quidem copiae pedestres & equestres in Scenderis regionem incursionem faciebant, praedas pecorum & aliarum rerum agere haud cessabant. Et diu in ea morantes, omnia corrumpebant, cum non cunctarentur edificia & uillas incendere. Tandem cum satis euasata esset regio, exercitum abduxit, cum nihil sane memorabile designasset. Scenderes quidem arcem iuxta Epidamnum, quae spectat Ionium, exedificauit. Est autem eo loci Chersonesus & Isthmus breuis, complectens tria stadia. hunc muro cum undique esset amplexus, non paucos Albanos in eam regionem transtulit, ut ibi habitarent. Praeterea urbem admodum communis, ut si quid noui ingrueret ab regis exercitibus, ibi potius quam alibi obsideretur. Nam si non posset resistere, aut par esse copiis regis, superesse tutissimum effugium, uidelicet ut inde se proriperet in mare, et quod uellet ab nauigare. Exercitus igitur regis cum accessisset ad istam regionem, nec urbem quam oppugnabat, capere posset, domum reuersus est. Isto anno quo in militiam profectus erat contra Scenderem Mechemetes, nihil aliud actum est. Appetente autem aestate, uiros de Ianuis suis primarios misit ad principes & reges tributarios, quos euocabat ad liberum suorum circumcisionem, quam purificationem uocant. Accersuit & regni sui principes, urbium praefectos, satrapas, ducesque, & milites quotquot mercede conducti penes hunc regem stipendia faciebant. Cum ad eum conuenissent exercitus Adrianopolim, circumcisionem, quam ipsi purificationem putant, liberorum suorum peragebat. Munera capiebat magnifica ab magistratibus & satrapis. Conuentus ille frequentabat extra urbem in capso iuxta insulam. Omnes sub diuo agebant, praeter regem & principes. Nuptiae haec (sic enim appellantur quae circumcisionem) credunt ipsis optimae eorum omnium quae ad uitam pertinent. Quilibet contendit in his nuptiis aliquid proponere ludicrum, nec pauca ludicra in circumcisione regionum liberorum exhibent. uiri erecti, insistentes equis, nulla externa ope se tenentes, manent immoti, equis in cursum effusis. Omitto commemorare

A rare funambulos. Nam in ista arte Turci reliquos mortales longè superant. Saltantes etenim incedunt per funes suspensos, & per eos currere possunt quàm citissimè. Innumera quædam alia admiratione digna faciunt, cuntes super his per gladios strictos, & redeuntes. Hæc quis quotidie cernat in foro, quod Tactalem nominant, ubi & funambuli ludicra sua faciunt. Hoc hominum genus penes ipsos Tampeziim appellant, propter eos qui artem hæc addiscunt. His similia alia plura quis uideat in isto fieri foro. Gymnica certamina in ista urbe quoque frequentantur. Præterea quis non ceu miraculum quoddam admiretur, puerum sub terram defodi, & cum audire respondentem ad ea quæ interrogatus fuerit. Verùm alia quæ maiore quadà uirtute & potentia sunt, minora sunt his quæ per funambulos fiunt. Etiam alia ludicra in ista circumscriptione, proposita sunt. Mechumetes regij palatij præfectus, et Europæ simul dux muneribus quæ in regem contulit, omnes uicisse uidetur, reges uidelicet & Ianuarum duces. Hic Mechumetes filius fuit Michaelis, materno genere Tryballus, paterno Græcus erat. Hunc puerum adhuc existentem & euntem unâ cum matre Neboprido Spenderobam, equites regij comprehensum in itinere, adduxerunt cum uniuerfa familia ad regem. Rex autem accipiens puerum in suum cubiculum, magnum eum breui declarauit uirum. Primo equorum resiorum curatorem eum designauit: postea ducem constituit Ianuæ militum. Nam Zoganum affinem suum ex isto dignitatis gradu detraxerat. Is tandem summus erat. Breui autem eò potentia progressus est, ut facile omnes qui unquam inter Ianuarum duces præclari extiterent, antecesserit. Ferunt Charaitinem & Halien filium maxima auctoritate polluisse inter Ianuæ milites tempore Amuratis & Palazitis: neuter tamen tantam & potentiam & regionem natus est, quantam is acquisiuit. Nam hic cum primas inter omnes duces Ianuarum ferret, exercitum proprium alere potuit. Habuit & ministros plurimos, qui & ipsi ad magnam potentiam peruenerunt. Nam Græci pueri qui Byzantio abducti erant, & cum rege morabantur, magnam sibi peperere potentiam, opesque magnas. Inter hos erat Murates, ortus genere Palæologorum apud Græcos perquam celebri. Post hunc Mechmetes, Mandromeni filius, plurimum dignitate & opibus uigebat: qui primo præfectus Amyræ Pisidiæ declaratus est. Si quis autem uelit nomina ista in Græcam uertere linguam, significabit quidem Murates cupiditatem, Halies Heliam, Eses Iesum, Emprimes Abrahamum, Sulaimanes Solomonem, Jagupus Iosephum, Scenderes Alexandrum. Et quidem hæc Græcè. Pariratione Eleezen Desmetrium, Chetirem Georgium uocant. Quatuor autem ista nomina reliqua, Palazites, Orchanes, Orthogules, Tzymisses, et his similia, originem trahunt ab auibus & Scythiis. Etiam hoc in nominibus obseruât, ut quandoque diminutius, quandoque uerò augustioribus, utantur nominibus, ut Mustapham Musplachasitem: Cheterem, Charaitinem. Eadem & in reliquis obseruatur ratio. Europa habet, quos à rege accipit, præfectos, numero triginta sex. Horum qui præcipui fuerunt, capiunt stipendij nomine à rege duas myriades aureorum staterum. Præfecti autem minores, accipiunt myriadem aureorum staterum, plus minus uel. Asiam autem distribuit in Semæas, siue signa. Singulæ Semææ siue signa continent præfectos quadragenos. Præter hos etiam urbes magnæ, ut Therma Scopiorum urbs, Philippopolis, & aliæ, principes habent qui connumerantur signis. Hi principes ad Semæas siue signa pertinent, & obediunt Europæ duci summo: quemadmodum Asiani principes Asiæ duci summo parent. Præfecti & duces, quocunque duxerint, eò sequuntur Europæ & Asiæ principes. Quando autem satrapes ad bellum aliquod prosum

fificitur, urbium principes ex præscripto satrapæ sequuntur auxiliares. Summa potestas penes regios duces summus est, quibus etiam ab rege stipendium numeratur maximum. Et in hunc modum breui plurimas opes congregant, quas ab satrapis & urbium principibus accipiunt. Inter Ianuæ milites maximam potestatem duces obtinent, qui legati sunt, & plerunque assessorum sunt regis, & consiliarii earum rerum quæ ad regnicuram spectant. Ad hos enim pertinet reddituum & tributorum administratio. Rationes & thesauros regios proprio sigillo signant, & confirmant. His ordine & dignitate proximus est scriba, ad quem rationes referunt reddituum, uectigalium, & aliarum rerum, quibus id negotij iniunctum est. Hic rationes omnium diligenter conficit, quas deinde regi & ducibus proponit. Reliqui scribæ expediunt ea quæ ad scripturas cæteras, & regia programmata pertinent. Tributum, quod rex ex Europa capit, complectitur nonaginta myriades staterum. Tributum hoc non ab Turcis, uerum ab alienigenis exigitur. Nec enim fas ducunt, ut Turci tributum inferant. Verum horum officium est, ut equis armis que instructi, unâ cum rege in militiam proficiscantur. Nec etiam operum decimas antecessores regis huius ab Turcis exegerunt. Verum hoc exactionis onere usi sunt, erga alienigenas. Cæterum hic rex decimas exposcit, & subditos, quod uult, educit in expeditionem. Decimas quoque præter tributum, quod Boscinam uocant, soluunt urbium principes, præfecti, milites que. Is autem redditus Ianuæ militibus assignatur. Etiam ouium greges, qui tributum nomine dantur, in Ianuas abduci oportet. Hæc quidem in hunc modum, quantum attinet ad principum regis que redditus. Præter tributum, etiam uectigalia non modica per Asiam & Europam habet rex, quæ capit ab equis, camelis, mulis, & bobus. Hic redditus continet circiter triginta myriades. Huc accedit redditus, quem omnes qui lini soluunt, qui admodum magnus est, & uiginti quinque myriades complectitur. Ab armentis equarum, camelorum, & mulorum, quæ regis sunt, & undique per regionem pascuntur, redditus accedit, cuius summa est circiter quinque myriades. A reliquis accipit redditibus circiter uiginti myriades. Etiam maximus redditus uenit ab emporijs, traiectionibus, metallis, oriza, ære, alumine, & quinta parte mancipiorum. Non dubium est, quin is maximus sit, si quis eum ad calculos reuocet. Traiectum & Pharium circiter uiginti myriades suppeditare comperi. Redditus metallorum, qui nec ipse modicus est, attingit decem myriades. Ab oriza & reliquis uectigalibus, quæ Ianuæ milites exigunt, & in Chasiam secernunt, redditus colligitur, si quis rationem ineat, qui tenet uiginti myriades. plurima enim Chasiam & optima per Europam & Asiam habentur. Huc accedit tributum principum & regum, quod pendunt tam indigenæ quàm alienigenæ. Id habet circiter decem myriades. Summa itaque uniuersorum reddituum, quos modo memorauimus, & ad regem, & ad Ianuæ milites referuntur, & ad eum Chasiam sic dictam, complectitur circiter quadringentas myriades aureorum staterum. Est præter enarratos redditus & alius, quem serunt tempore ueris, quando in militiam proficiscitur rex, præfides, duces, præfecti, solennia munera pro singularum facultatum modo afferentes. Is redditus expeditioni inseruit. Nec tamen hic redditus in certum numerum redigitur, uerum si quis rem sedulo excutiat, inueniet istum redditum continere circiter uiginti myriades. Hæc quidem regis pecuniæ comportantur ad Chasiam, ex quibus deinde stipendium accipiunt peregrini & Ianuæ milites, Caripides, Silictorides, Allophatzides, Spachides, & reliqui qui ad Ianuas pertinent.

A pertinent, et trimestris stipendium accipiunt. Superest & alius redditus, quem uberrimum capiunt per uniuersum regnum principes, & duces, & hi qui Tlamarati uocantur. Is reddit ex regione regis, nec facile à quouis (sic enim accipi) quàm à regijs scribis computari potest. Summa autem reddituum, quos uiri accipiunt, quibus merces ordinata est ab regis regione, excurrit usque ad noningentas myriades auri. Hic redditus si addatur illi, qui ad Ianuæ milites deferuntur, uniuersorum reddituum qui ad Ianuæ milites & ad principes redeunt, summa excrefcit usque ad myriades mille, & quadringentas aureorum staterum Venetorum. Tantus quidem redditus ad regem & subditos eius res funditur.

LIBER NONVS

ECHMETES, Amuratis filius, misit uiros quosdam de Ianuis in Peloponnesum petunt tributum. Verum regis, ubi in Peloponnesum uenerunt, nihil sani inter Græcos reperiunt. Proinde nec Albanis, nec Peloponnesiacis imperant, ut tributum soluant. Cum autem cerneret rex duces Peloponnesi priuatis certare odijs, malo genio impulsos, ut tandem se res que perditum irent, tertium remi-

fit tributum: saltem id querens, ut in præsentia pacem, quæ conuenisset, bona fide seruarent. Ut uero id facere neglexere, nescio qua imprudentia & iniquitate usi, Peloponneso arma inferre decreuit. Machmutem Michaelis filium, quem Ianuarum principem & Europæ ducem designarat, ad Istrum præmisit, ut, si quid rerum nouarum molirentur Pannoncs, eos criminando à cæptis deterreret. Sin in hunc modum parum proficeret, accedentes non sine neret euasare regionem eius. Is assumpto Europæ exercitu, qui complectebatur circiter octo myriades militum, profectus est contra Tryballos qui habitant iuxta regionem Istro affusam. Cum autem deprehenderet Pannoncs nihil innouare, uerum quietem amplecti, Illyrium subigere aggressus est: & oppidula, quæ uicæperat, diripuit. Postquam in Illyrium copias duxit, ibi castra prope Istrum communiuit, ut urbes regis ibi sitas custodiret, & ab hostili incurfione defenderet. Hic quidem, quemadmodum indicauit, hoc negotij sibi desumpsit. Rex accepto Asiano & Orientis exercitu, nec non Europæo, quem ab Thessalia & Macedonia conscripserat, & Ianuarum robore, contra Peloponnesum profectus est. Ut in Peloponnesum & intra Isthmum peruenit, continuo obsidione circumdedit Corinthum. Circumiens autem spectabat, qua parte murum bombardis prorueret: ut eo discincto, simul cum suis in urbem irumperet per loca ruinis patentia. Et quidem eò loci bombardas fundere omisit. Verum iussit, ut exercitus Orientalis omni à parte urbem circumfederet, eamque tandem fame expugnaret. Nam urbs ea occupata, sperabat se maximum bellicarum machinarum seu bombardarum apparatus acquisiturum. Ipse cum intra Peloponnesum accessisset, recta per Phliuntem iter faciebat. Græci autem ne uel tantillum frumenti Corinthum congesserant. Nam Lucanes, præfectus Spartanus, absente Asiane eam regebat. Præterea nec urbem satis presidij & propugnaculis

munierāt, ut uel breuī tempore resistere possent regio exercitui. Afanes quī-
 dem haud multo post cum accepisset urbem obsidione premi ab Afiano ex-
 ercitu, ducens secum uiros plurimos, profectus Nauplio Venetorum urbe,
 & mari in Cenchreensem portū aduectus, noctu ingressus est urbem, appor-
 to cōmeatu sanē exiguo, inscio exercitu regis. Rex cum uenisset Phliuntē,
 Tarsum urbem oppugnabat. Doxies autem, qui iussu Albanorum Phliun-
 tis erat prefectus, eos quos imperio regebat, nec non Phliuntis ciues, in locū
 quendam munitissimum contraxit, & statuebat regi resistere. Tarsum rex in
 ditionem acceperat, & sumens inde pueros circiter trecentos, & ciuibz pra-
 fectum constituens, rectā per mediterraneam regionem incedebat. Ince-
 dens autem cum agmine belli, molem auertit in urbem, quae sita est in mons-
 te excelso & munito, in quam Graeci pariter & Albani plurimi conuenie-
 rant, obsidionem regis ibi toleraturi. Maxima urbis huius erat aquae penur-
 ria. Nam extra urbem fons erat, quō aequatum ire solebant. Ne aquandi facili-
 tatem adimeret hostis, eum locum admodum communierant. Rex accedens
 ad hanc urbem cum peregrinis militibus, aqua potitur, & urbem obsidione
 cingit. Ferunt oppidanos cum aqua deficeret, interfecisse iumenta, & iumen-
 torum sanguine subegisse farinam, & hinc coxisse panes. Cum autem sacris-
 sima premcerentur siti, dubij quid agerent, in deditionem coeperunt animi in-
 clinare. Miserunt itaque legatos ad regem, qui orarent ut in deditionem acci-
 perentur. Hei cū, cum negligentius oppidani propter missos legatos stationes
 solitas obirent, peregrini aduenientes irruerunt in urbem, eamq̃ obtinuerunt,
 & diripuerunt. Postea uenientes ad urbem Arribam, & oppidani eam fortis-
 ter tutarentur, nec eam deferere uellent, peregrini conscenderunt murum,
 eūmq̃ occuparunt, quae militum praedae cessit. Hinc ducens exercitum, uenit
 Rupelam Phliasiae urbem. In hac seruabantur Albani, & Graeci qui eo-
 nūg fugerant cum uxoribus. Hanc rex biduo oppugnauit: & cum ea potiri
 non posset, quamuis pauci de suo exercitu recidissent, ceterum plurimi uul-
 nerati essent, abduxit exercitū quasi abiturus. Cum iam accinctus esset ad iter,
 superueniūt legati petentes pacem, dicētes se paratos esse ipsi tradere urbem.
 Rex urbem in deditionem, quemadmodum petebatur, suscepit: nec eam dis-
 ripuit, uel quicquam damni ei inflixit. Ceterum eos cum uxoribus & liberis
 Byzantium, ut ibi habitarent, transmisit. Albani uero qui semetipsos Tar-
 si dediderant, & denuō aufugerant, usi sunt fortuna non admodum secunda.
 Nam rex eos cepit, manus pedesque eorum crudeliter fregit. Huic turpissi-
 mae & crudelissimae mortī Albanos circiter uiginti adiudicauit. Hinc pro-
 fectus, per Mantineaē regionem uenit ad urbem Pazenicam. In hanc milit
 Cantacuzenum: quem quondam ducem creantes Albani, bello lacessiuerunt
 Graecos. Is ea tempestate aderat in castris, accersitus ab rege, ut eius opera ute-
 retur aduersus Albanos qui in Peloponneso erant. Volebat enim ut eos adiu-
 ret, & ad proditionem quosdam clandestinis sermonibus permoueret. Hic
 cum missus foret ad eos qui urbem istam tenebant, iussus est dicere ut ser-
 uemq̃ regi dederent. Apud hunc aderant etiam quidā regij, qui criminabant
 eum apud regē, quasi illi cōsilijs Cantacuzeni urbē non tradidissent. Hinc ira
 percitus rex, eum cōtinuō ex castris excedere iussit, & ipse cōtra urbem per-
 rexit. Cum autē frustra aggredere uallum (Nam relinquentes urbem, uallū oc-
 cuparant munitissimū, urbiq̃ proximū, & eo se tenebāt satis tuti) impedimen-
 tis omnibus collectis discedebat, & secundo ab eo die Tegeatā regionem in-
 gressus est, ibidemq̃ castra firmauit. Maxima proposita erat consultatio du-
 ctā di in Laconia & in Epidaurū. Magna em̃ cupido cum inceserat uidendē
 Epidauri,

A Epidauri, & capiendæ urbis, quam scimus esse munitissimam omnium quas nouimus urbium. In hanc confugerat alter è ducibus. & alter se cum uxore receperat in Mantineam Laconiae, mari finitimâ. Rex cum intelligeret eam regionem esse asperam, & transitu difficilem, abstinuit latius progredi. Verum reuersus, exercitum mouebat contra Muchlam Tegeæ urbem. Huius præerat Asanes Demetrius: Castra igitur hec posuit in loco aspero & inuito. Urbs autem prominet, sita in monte firmo & munito. Nec mora, expediunt scalas et machinas bellicas, urbemq; oppugnat. etiâ aquam, quæ erat extra urbem in loco munito, obtinuit, ut oppidani non possent amplius eò aquatum accedere. Cum autem aduenisset rex ad urbem, & castra metatus esset, confestim legationem ad Asanem misit. Nam ire iussit ad Asanem Iesum Brenezis filium, uirum prudentem, ex omni suorum numero, cum interprete: eiq; præcepit, ut ageret cum Asane, qui urbem traderet. Iesus igitur ubi uenit ad Asanem, huiusmodi orationem exorsus est: Asanes, & Græci omnes, quotquot præsto estis, rex misso legato hæc uobis expromi iubet: Tu, qui prudentissimus es Græcorum, etiam in ijs quæ ad Græcos pertinent, expertus lanuæ militis, scis, & magis quam reliqui, qualis quantusq; sit rex ille Otomanidarum. Quocumq; tempestatem belli uerteris, haud prius bellum poni, quam urbes expugnari, & uictoria potius fuerit. Cuiusmodi a sit conditio nem uobis proponat, aut dicat. Si pacem feceritis cum rege, eidemq; urbem uestram permiseritis, regionem aliam, quamcunq; elegeritis, à rege accipietis. Si in hoc morem gesseris regi, amico & hospite te admodum familiariter utetur, gratiamq; tibi & uobis omnibus referet cumulatissimam. Si autem patere regi recularis, nec urbem tradideris scito, animam regis tibi iuro, eam breui & capser, & sic de diripiet; eos qui hec assistunt, crudelissimæ morti subijcet. Hæc quidem loquutus est per interpretem. Asanes autem respondens, in hunc modum uerba fecit: O fili Brenezis, renuncia regi, haud nobis occultum esse, animum eius generositate excellere omnes reges, quotquot ab Otomanidis originem traxere. Potentiam eius esse in orbe maximâ, norunt omnes, quotquot rerum eius periti sunt; etiam nos & agnoscimus & confitemur potentiam eius esse maximâ: Verum enim uero censis urbis huius situm, quam natura & arte sit munitus, ut non facile inuenire sit urbem æquè munitam. Reges Otomanidæ, nec etiam ipse rex ex quo in regnum hoc processit, talem urbem neq; oppugnarunt, neq; ceperunt, nec bello petierunt. Videtis enim urbem undiq; quam maxime esse munitam. Aditum hic unum habet, cæterum cinctum muris tribus firmissimis, tribusq; portis. Si igitur unam dirueritis bombardis, alterâ quomodo superabitis? & si alteram occupaueritis, relinquetur tertia cæteris multo ualidior. Quapropter hæc cogitantes & scientes, nos sic instructos fortiter bellum quod ab rege inferitur, sustinebimus, etiam si moriendum sit. Nunciate itaq; regi uestro, frustra ad urbem hanc defendendam accessissemus, si pericula reueriti, urbem tradere uoluissēmus. Asanes hæc loquutus est. Iesus reuersus ad regem, quid responsi acceperit, exponit. Rex igitur bombardas continuo porus opposuit: & quâ aditus urbis erat angustissimus, ingredi parabat. In eo urbis aditu muri sunt tres, non longo à se inuicem intervallo distiti. Murum postremum, qui erat infirmus, nec admodum communitus, occupauit Asanes, quasi bellum mora extracturus, & bombardarum ictus elusus. Haud enim ignorabat, muros non posse sustinere bombardarum impetum. Verum sciebat eos tandem collapsuros. At id faciebat hæc spe, quasi sic posset oppugnationem ad tempus aliquod tolerare. Bombardæ ubi ferire cœperunt, intra paucos dies exterior murus prorutus est. Græci interea egredientes, pugnabant cum Tureis, & aliquot etiam con-

fecerunt,

fecerunt. Relinquentes igitur murum primum, abiectum secundum qui firmus erat, & saxis magnis communitus. Hunc ubi insidere, regis impetum diebus aliquot fortiter propulsarunt. Murum istum arietabant bombardæ regis diebus plurimis; partemque eius diruerunt non modicam. Interea cum bombardis murus quassaretur, globus unus aberrauit, & in pistrinum delatus est: quod & comminuit penitus. Hinc in altum sublatus, cecidit fortè in hominem quendam, cuius carnes & ossa in mille particulas minutissimas contriuit adeo, ut alis auiculæ compararetur. Tantus scilicet est globi impetus, ubi semel emissus fuerit, & mirabilia multa operari consuevit. Nam cum non attigisset murum in altum euectus, urbemque transuolans, cecidit in nauale Corinthiorum, cum peregisset cursum quatuordecim stadiorum. Globi pondus erat septem talentorum. In hunc modum fiebat urbem diebus plurimis, oppidani deficientibus alimentis indignabantur, & inter se colloquia serebant, euntes ad urbis Episcopum. A sanes quidem plebem sustinuit ut præsentiæ fortiter tolerarent. Episcopus autem urbis ciuem ad regem misit, qui alimentorum inopiam, quæ grauissima erat, indicaret: eumque hortaretur, ne coeptam oppugnationem omitteret, uerum fortiter pergeret. Hæc ubi compenit rex, militum ad oppidanos qui sic loquerentur: Nunciatum est mihi ab amicis & beneuolis, quos in urbe habeo, paucorum dierum admodum uobis superesse alimentum. Quid igitur infani & miseri urbem non traditis? Cum nunc regis quæ mandata essent coram A sanes exponerent, publicè deliberauerunt dederint ne urbem, an extrema potius perpetientes, resisterent regi? Cum autem cernerent oppidanos grauiter præsentem necessitatem ferre, & maliquæ liberrationem, fide publica interposita, egressi sunt ad regem A sanes, & Spartianus Lucanes. Venientes autem super fœdere pangendo in colloquiū cum rege, sic alloquutus est: Vestro principi dicite, me paratū esse fœdus percutere & pacem dare: sed hac conditione, ut ea regio quæ exercitus meus peragrauit mea sit. Ab reliqua regione tributum nomine peto, quingentos stateres. Duci autem, qui adhuc tenet Aegæū, Patras, & finitimam regionem, dicite ut ea nobis tradat: sin minus, confestim accedam, & armis subiiciam. Hæc ubi cognouissent, ut præceptum erat, proficiscuntur ad principes, qui ea tempestate circa Tanagerum Laconia se tenebant, ipsique quæ data erant ab rege mandata explicant. Quibus auditis, uisum est ne & uniuerfa spoliarentur regione, legatos ad regem mittere, & fœdus conglutinare his conditionibus, quas rex præscripisset. Mittentes itaque, quemadmodum decretum erat, legatos, pax composita est. Regionem, quam postulauerat rex, restituit regio præfecto. Omarites Thessalici præfectus Aegeum, Catabrites, Patras, & finitimam regionem Achaia recepit. Rex ubi urbes suscepit, præsidij peregrinorum eos firmauit, & peregrinos ipsi præfecit. In hunc modum confecto bello copias omnes domos dimisit. Ipse autem conuersus est contra Atticam & urbem Athenas. Obambulabat contemplans Pyrgum, & portuum commoditatem. Omaris uirtute ciuitatem istam unā cum arce in ditionem accepit. Fuit autem hæc urbs semper regi, ut audio, beneuola, & munificentiam eius antiquam & apparatus urbis semper plurimū amplexus est. Dixit igitur: Quanta gratia debetur lege nostra Omari Turachanis filio? Quo pacto Omares urbem istā unā cum arce occuparit, iam dicetur. Mortuo Nerio, uxor eius Athenarum tyrannidem obtinuit, habens ex marito filium superstitem adhuc puerulum. Mittens igitur legatos ad Ianuarū milites, quos largitionibus cõciliare, facile principatum reuinit Athenarum. Nec tamen multo post amore exarsit in adolescens, Amoretum Venetum senatoris filium, qui mercium gratia Athenas appulerat. Amore itaque amens in colloquium cum adolescente uenit. Cum plerumque autem plurimū

A plurimis blanditijs animum adolescentis pelliceret, & magna cum uoluptate cum illo conuerfaretur, promisit se uelle ipsi nubere, & Athenarum principatum simul tradere. Hæc autum fore, si prius suam uxorem quocumq; modo repudiasset et ea repudiata, deinde rediret Athenas. Adolefcens ille filius erat Priami, cui à Venetis Nauplium urbs commissa erat. Adolefcens igitur reuersus Venetias, & amore ardens, speransq; se Athenarum principatum occupaturum, uxorem suam necauit, quæ & ipsa Senatoris & patricij erat filia. Hæc, quemadmodū dixi, è numero mortalium sublata, Athenas redijt, Nerijq; uxorem duxit. Cum aut euasisset ad urbis regimen, delatus est ab Atheniensibus apud Ianuas regis. Tandem cum inuidia Atheniensium premeretur, ut eam aliquo modo leniret, docebat se pueri tutorem esse. Nec multo post assumens puerum, unā cum eo ad regem uenit. Nam Phrangas Nerij patruelis, cōsobrinus uero pueri, morabatur in Ianuis regis, sperans tempore fore, quo ipse Atheniensium principatu potiretur. Rex aut ubi cōperit amentia mulieris, Phrangogon Antonij filio urbem cōmissit, eiq; parere, & benignè eum suscipere iussit Athenienses. Hi quidem benignis animis, quemadmodū imperatum erat, uirum exceperunt. Antonius ubi urbis præfecturam nactus est, mulierem illam cepit, & Megaris in carcerem condidit: nec multo post eandem interfecit, propter scelestas illas nuptias, quas cum iuvene Veneto cōtraxerat. Quomodo aut istam mulierem necauerit, non constat. Quapropter cum postea iuuenis Phrangū eius iniuriæ in Ianuis regis accusaret, rex rei indignitate cōmōtus, misit Omarem Turachanis filium cum Thessalijs exercitu, quem iussit Omares Turachanis filius, accepto Thessalijs exercitu, et ad urbem accedens, eam continuo subegit. Arcem tamen tempore longo obsedit, sperans se eam capturum opera uirorum qui in arce erant, quibus utebatur familiariter. Cum aut nihil eorum quæ animo cōceperat, succederet, Phrangū in hunc modum alloquutus est: O fili Antoni, haud dubiè nosti familiam regis, qui urbem hanc tempore longo tibi regendam concessit. Quoniam autem rex nunc imperat, ut eam restituas, nescio quo iure eā inuito rege teneas. ne dubites, haud tibi, si sic facere perrexeris, principatus istius urbis penes te manebit. Nunc tibi, si uis cum eo in gratiam redire, Bæotiam et Thebas pollicetur, ut hinc decedas, ferens diuitias arcis, tuasq;. Saltem arcē regi relinque. Hæc cum audisset iuuenis, petebat sibi fidem dari: qua data, crederet Bæotiam sibi à rege tradidit. Omares rem ad Ianuas retulit: & ut fidem facerent iuueni promissa rata fore, facile impetrauit. Fide igitur accepta, egressus est iuuenis arce libèter, cum ab rege acciperet Thebas cum reliqua Bæotia. In hunc modum Athenæ ductu & auspicijs Omaris in potestatem regis concessere. Tunc quidem rex Athenas peragrans, & arcem contemplans, mirabatur urbis arcisq; magnificentiam. Hinc obambulans per Atticam, spectabat portus, sicuti supra annotauimus. Misit deinde rex uirum de suis Ianuis, qui iusiurandum exigeret ab Peloponnesi principibus. Eundem etiam petere iussit sibi in uxorem principis Spartani filiā. Princeps, quemadmodum præceperat rex, in regis uerba iurauit, atq; iureiurando fides accepta est. Verum haud multo post iusiurandi dati pœnituit. Thomam fratrem Iuniorem & consilia, quomodo deficeret à rege, tractare haud cessabat, præterea legatū ire iussit in Ianuas regis petens. Et hunc quidem capio contigit Patris, & duci in arcem, quam tenebant peregrini regis, & alij Turci insignes, qui & ipsi tandem obfidebantur ab Thomæ militibus. Defectionis autem consilia agitabat magis impulsu Lucanis Lacedæmonij, qui dicebat se proditorem subornasse cum his qui sunt Corinthi: in maxima se esse spe capiundæ urbis. Quod si eueniat, & reliquam regionem exinde optime disposituros, iam aperte descuerat ab rege,

* Omissū est
aliquid in
exemplari
Græco.

Deest alia
quæ exem-
plari Græ-
co.

ab rege, & arces regias oppugnabat, easque ui capere nitebatur: nihil tamen eorum quae mente agitabat, prosperè succedebat. Ad defectionem igitur sollicitat reliquos Peloponnesi, Albanos pariter & Graecos. Etiam cum fratre bellum gerebat, armis cum laceffens. præterea oppidula quædam fratris oppugnabat. Defectionis huius quidam Omarem auctorem fuisse, perhibent. Quod ubi comperit rex, misit ad Peloponnesi principem præfectum illic, qui cogeret Omarem se abdicare principatu: ipse uero in eius dignitatem succederet. Hanc eandem ob causam etiam Thessaliæ principatum Omari ademit. Rex profectus est in Scopiorum urbem, & ibi moratus est, ut audiret, si quid nouarum rerum instituerent Pannoni. Nam Pannoni, ubi accepto re Mechumetem ordinatum esse, ut regis regionem defenderet, ne quid mali ab ipsis acciperet, in unum collecti, transmissis Istro contendere ad eum locum ubi Mechumetes cum regio præsidio manebat. Commisso autem prælio, in fugam uersi sunt, paucis eo prælio amissis. Quidam capti ad regem abducti sunt. Rex, ubi allatum est Thomam fratrem iuniorem abrupta iurisiurandi religione defecisse, & obsidere suos peregrinos, quos ueluti præsidium arcibus imposuerat, exercitum Thessaliæ & Aetoliæ contra Peloponnesum ire iubet. Ducem belli declarat Chamuzam cognomine Hieracophorum. Hic, captis, Achmate Peloponnesi præfecto, & Omare Turachanis filio, quem generum ascuerat, ingressus est Peloponnesum: & Patras Achaïæ ueniens, arcem obsidione soluit. Graeci enim cum cognouissent regis exercitum accedere, omittentes obsidionem, Leontarium in magnam urbem ad principem colligebantur, quasi congressuri acie cum regis exercitu. Exercitus quidem iter faciebat per regionem Elidis maritimam: & Ithomam perueniens, ascendebat Leontarium. Ibi congregans Thomas Albanos & Graecos qui simul defecerant, aciem instruebat, quasi aleam prælii experturus. Turci cum huc uenissent, uidentes Graecorum aciem exornatam consistere in urbis collibus, de liberabant, castra ne communirent, an rectè, quemadmodum instituisent, considerent Muchlam Tegezæ. Ionuzes equitum dux conspicans aciem Graecorum in profundum recedere, exclamauit: O chari Turci, Graeci uicti sunt. Haud enim possibile est pugnare eos posse, cum in hunc modum acies in ordinem explicata sit. Nam omnes illic cedent, ubi postremi in fugam uersi fuerint. Non enim in aciem dispositi erant, ut se mutuo adiuuare possent. Verum acie in profundum spectante, dimicare cum hoste parabant. Ionuzes exclamans, quemadmodum dixi, cum turma equitum iruebat in hostem, postremi excipiebant primos: & cum plures usque superuenirent Turci, in fugam effundebantur. postremi Graecorum fugientes incidebant in suos: quos deinde fugæ socios trahebant. In hunc modum acies Graecorum uniuersa in fugam abibat, postremis loco pulsas. Graeci totis uiribus fugiebant in urbem. Turci instantes clamore & mutua cohortatione, occiderunt circiter ducentos: & accedentes urbem, etiam principem obsidione circumdederunt. Exercitus fame & peste premebatur propter mancipia quæ aduexerat ex Achaïa, & deinde Muchalā abduxerat. Ionuzem reliquerunt cum Demetrio principe. Thomas iterum cum decessisset exercitus regius, regis peregrinos quæ arces tuebant, obsidione circūuenit. Rex ea tempestate bellum mouit contra Spenderoben, & Tryballorum regionem. Huius belli ista causa traditur. Mortuo Eleazaro Bulci filio, relicta est uxor eius una cum filia in principatu, arcemque Spenderobes tenebat. Elocans autem filiam Illyriorum regis filio, principatum reuocare cogitabat urbis. Verum Tryballi confluere ad Machmetis fratrem Michaelem, qui apud Tryballorum principem egerat: eumque ducem creantes, iusserunt urbem negotia curare. Mulier hunc aduenientem in arcem quasi hospitem inuitauit, continuoque ei

A uincula iniecit, uinctumq; ad Pannones mittit. Quem Pannones accipientes, in carcerem coniecere. Tryballi igitur iterum recidebant ad regem Pannorum: & accersiti una cum principis defuncti uxore, de ditionem urbis fecere. At rex cognito quo nam res sue redactae forent, arma capit, & copias contra Spenderoben ducit, quasi uicam recuperaturus. Oppidani cum audirent aduersum se hostiliter pergere regem, obuiam ex urbe procedunt, regisq; in itinere claues tradunt. At rex munera magna in hos Tryballos contulit, quosdam opibus, quosdam uero regionibus donans. Vxorem Eleazari in foedus receptam pallus est abire auferentem opes suas impuné. Praesidium autem una cum urbe cepit. Occupata ista urbe, animo uouebat exercitum contra Peloponnesum ducere. Veniens autem Byzantium, & hinc soluens in Asiam, exercitibus circumsegit Amastrum urbem Ianuensium, sitam in mari Euxio no. Nam Ianuenses miserant legatos ad regem, petitum urbem Galatiam, quae ipsorum esset, quam possideret, quamuis foedera interuenissent, nec alia qua iniuria euasissent, foederum religionem abrupentes. Quamuis autem eius partes Byzantio capto sit sequuta, tamen eam sibi restitui orabant. Rex legatis respondit, se nullam fraudem Galatiae fecisse, nec exercitus contra eam mouisse, nec etiam eam ui expugnasse: uerum urbis praefecti aduenientes, semetipsos & urbem mihi tradidere, ut quid boni potius, quam mali, a me paterentur. In hunc modum urbe ista potius sum, nec cuiusquam iniuriam intuli. Ianuenses autem cum regi propter istam urbem bellum indicerent, ipse profectus est contra urbem Amastrum, ad mare Euxium sitam. In hanc expeditionem plurimum aeris uehebat camelis & iumentis. Contra istam urbem etiam Asianum exercitum duxauit. Vbi ad urbem aduenit, eamq; expugnare instituit, confestim deditionem fecit, conditionibus quibusdam. Rex urbem istam in deditionem suscipiens, partem hominum tertiam in ea reliquit. Reliquas duas partes Byzantium, ut ibi habitarent, transportauit. Deinde eligens quosdam ciuitatis huius pueros, cum ijs domum profectus est. Interea nunciatur Chasanis res maxima sumere incrementa, eumque pergere Erziganam, Armenorum regni sedem. Verum haec quidem sequenti anno contingere. Cum rex ab Peloponneso in illam expeditionem iret, ad Ianuas uenit regis frater Trapezuntis David, tributum ferens, & foedera faciens. Nam Colchidis reges, feruntur reges olim Byzantij fuisse, nati ex familia Comnenorum. Hi autem cum exciderunt regno, Isaacium regis filium fugientem, pare interempto a populo, propter odium quo in ipsum terebantur, abiisse in Colchida & Trapezuntem. Hunc aduenientem Colchidis incolae ducem pronunciarunt, & exinde regnum Colchidis Trapezuntem contraxit. Ex eo inde tempore haec regnantes, ad nostra usque tempora durarunt, existentes Graeci, mores linguamque Graecorum retinentes. Affinitatem iunxerunt cum barbaris finitimis, quos Albos Probatantes nominant. Etiam cum Temiris nepotibus, qui nati erant ab Tzokijs & Caraisiphis liberis, affinitas intercessit, ne regio illorum ab his euasaretur. Fecere & affinitatem cum Graecis, qui Byzantij morabantur: inter caetera cum etiam filiam suam elocasset Alexius rex Comnenus Ioanni Byzantio regi. Huiusmodi autem quid postea accidit. Suspectus factus est regi Ioanni propter matrem, quae Cantacuzena erat, quasi Protobestiarius cum ea concumberet. Ira igitur accensus, Protobestiarium necauit: patrem matremq; in cubiculo concludit, ut eos interficeret. Verum ciues supplices fiebant Ioanni, ne hoc faceret: & cum compescerent, dimiserunt in partes Iberie. Verum propter iniustitiam Ioannis rex Alexius filium suum nomine Scantarum regem secundo declarauit. Eidem uxorem dedit filiam Galiurizis, qui Mitylenis erat eodem

sus ab rege. Ioannes abiens in Iberiam, uxorem habuit regis Alexandri filiam. Postea hinc profectus, abiit Capham, quaerens aliquem, cui esset nauicula, qua ueheretur Trapezuntem, gesturus bellum cum patre suo Alexio. Inuenit autem isthuc uirum lanuenscm, cui nauicula satis magna erat, qua arma omnis generis ferebat. Hunc primum belli ducem constituit. Apparantes igitur nauiculam, quemadmodum necessitas monere uidebatur, profecti sunt Trapezuntem, bellumque ipse patri suo intulit. Egressos in terram locum sancti Phocæ excepit, & in eius sacello tentoria fixerunt, cum iam ante oculis sibi parassent auxiliores Cabazitanas, qui regem prodiderunt. Hic nim agentes custodam regis in Achantæ suburbio, quo ipse tentoria sua contulerat, cum curribus & bellis machinis oppositi erant Ioanni: qui concedentes hosti tutum ad Alexium iter, effecere ut Ioannis principes cum circa noctis medium, nihil tale suspicantem, ui interficerent. Cæterum Ioannes suis mandarat, ne patrem necarent: uerum operam darent, ut captum ad se adducerent uiuum. Hi regis mandata parum curantes, existimabant se rem multo gratiorem ipsi facturos, si patrem interimerent: proinde eum peremerunt. Verum deinceps Ioannes quosdam ex illorum numero oculis priuauit quonundam etiam manus præcidit, ut testaretur se nolle patrem esse interfecum: uerum magis affectu ut uiuus in suam potestatem uenisset. Ioannes cum in hunc modum paternum adeptus esset regnum, patri magnifice iustificis, se peliens eum in uenerabili templo: quamuis cum postea in metropolim transiit. Nec multo tempore interposito, Zyches nomine Artabiles bellum contra Trapezuntem mouit, conscribens undique exercitus ab Oriente, ab Meridie, & à Samo, nec non ab alijs quibusdam oppidis. His copijs instructus, accessit Trapezuntem, uolens eam urbem capere, et destruere. Etiam rex Ioannes comparans exercitum, terra marique uenit usque ad sancti Phocæ templum, quod Cordyla nuncupatur, unâ cum Pansebasto siue Augusto, & suis. Congregans igitur Pansebastus siue Augustus suos & regis milites, pergebat simul cum exercitu suo per mare, copiam prælii facturus, ubi cumque Zychen indeptus foret. Nam Zyches Artabiles infederat locum, qui Meliare dicitur, præoccupatis Meliaris faucibus, quæ Capanium nominantur. Venientes itaque Pansebasti milites, & ipse, inuenerunt Zychem præoccupasse angustias siue fauces Capanij. Propter igitur contra illum profecti, sperabant naualis prælii hostem copiam facturum: siquidem classis ibi parata erat, ut impetum daret in Zychis exercitum. Verum tempus haud satis prælio opportunum pugnam inhibuit. Nam cum uenti procella pertinacius mari incumberet, nauales copiae non egressæ sunt, ut subsidium ferrent classi. Verum cum hec & alibi hinc inde ancoris firmata hærent, impeditæ sunt naues, quo minus cum naualibus copijs pergerent in hostem, ad quem usum comparatae erant. Zychis milites hanc occasionem non omittebant, irruerunt in Pansebastum, & eius exercitum, & confecerunt Pansebastum & filium eius, & alios quoque circiter triginta. Cæteri in fugam effusi, uenerunt ad regem Ioannem, qui & ipse nauis fugit, & unâ cum alijs Trapezuntem peruenit quorum alij mari, alij uero terra fugientes, exitium euasere. Zyches castra sua locauit in monasterio Phocæ, ubi sua castra antea Ioannes habuerat. Plurimos quoque cepit uiuos, quorum de numero aliquos occidit. Nactus est uirum cum cui nomen erat Maurocastas, qui equorum regionum curator, seu domitor, & ueredarius regis erat. Hunc in urbis conspectu leto dedit Zyches. Postea, cum triduum ibi mansisset, abiit, quasi dimicaturus in Mesochaldio, cui id teneret Pansebastus siue Augustus. Accidit autem Zychi hoc ea nocte, qua primum in monasterium Cordyla uenerat,

Anerat. Mulier quædam Armena, timens ne forte Zyches exterius castrum caperet, cum lanificio suo, ex quo se alebat, profecta est in magnum castrum Trapezuntis, quasi ibi tutius actura. Hæc accipiens ea quibus quotidianum victum suum tolerabat, noctu portauit in castrum magnum. Et forte, quia nox erat, incendit sila & lanificium suum. Ipsa uero manebat in magno castro, ignara quid nam accidisset. Factum igitur est incendium magnum in eius domo: & non ea domo se tenuit incendium, sed in uicina omnia euagatum est. Noctis autem erat medium, cum incendium illud sæuiret. Qui erant in urbe, putabant prodicionem esse, quam subornassent illi qui gratificandum cenfebant Zychi. Proinde omnes magistratus, nec non subditi, continuo fugam ingressi sunt, relicto Ioanne solo, cum quibusdam circiter quinquaginta. Rex igitur tota ea nocte obibat diligenter uigilias, & considerabat portas. Mane uenit Zyches ut urbem illico in suam ditionem redigeret. Verum re infecta abiit, pergens in Mesochaldiã. Fuga igitur sibi consuluerunt omnes magistratus urbis, quidam uero terra, ut uenirent in Iberiam. Qui cum reuerterentur tandem Trapezuntem, abeunte Zyches, opprobrijs replebantur ab rege, qui eos identidem uocabat muliebres, molles, imbelles, & patriæ suæ proditores. Hæc quidem facta sunt Trapezunte. At Amasiæ præfectus, Chiteres nomine, expeditionem ingressus, subito Trapezuntem oppressit: & eos qui in foro & urbis uicis erant, circiter bis mille comprehendit. Cum autem urbs iam esset propemodum deserta, cuius caussa erat sæuissima pestilentia, iamque expectarent, si modo hostis accederet, se captum iri, rex urbis Ioannes opibus effecit, ut rex Mechmetis urbem eam tributariam acciperet, & captiuos, quos Chiteres abduxerat, redderet. Ioannes uero promittebat se deinceps nullum finitimum bellum, uerum bona fide quotannis duo millia aureorum tributum nomine pensurum. Ioannes rex fratrem suum Dauidem Despotam ad regem misit, ut fœdus prædictis conditionibus pangerent. quod & factum est, uerum ut Ioannes annuatim tributum nomine solueret tria millia aureorum. Iberia finitima est Colchidis regioni, eiusque reges haud sunt instrenui & ingenerosi. Porrigitur autem ab eo loco qui Bythius siue profundum dicitur, & ab Phaside fluuiio usque Chaltzichi, quæ pertinet ad ditionem Gurguri, Corij, Cachetij, & Typhlisij. Vrbes hæc propinque sunt Samachio, quam urbem tenent & incolunt Turci. sub quorum potestate degunt separatim infra Cachetum urbem in regione maritima, Sebastopolis Minceliorum Dadianni metropolis, Mamia, Samantaula, Grunij, & aliæ urbes maritimæ. Nam urbibus superioris Iberiæ contermini sunt Alani, Vni, & Enboi. Verum Alani ad Caucasum usque se extendunt, qui præ reliquis habentur uiri fortissimi, & bellicarum rerum peritissimi. Hi consueunt loricas optimas. Sequuntur religionem Domini nostri Iesu Christi. Lingua uidentur peculiari. Arma habent, quæ ex ære parant, & Alanica nominantur. Quin & ipsi Iberi sunt. Vnde autem in istam regionem profecti uenerint, an ab Iberis occidentalibus, aut aliunde, coniectando assequi non possum. Magnam breui sibi pararunt potentiam: etiam opes plurimas nacti sunt. Fidem uero Christianam ex Constantinopoli hauserunt. Nam mulier quæ eod proficisci consuebat, ut ueram fidem & sacrosanctam addisceret, etiam Iberos, abnegata sua superstitione, ad sanctissimam & miraculorum effatricem fidem adluxit: eosque Christianos declarauit, cum se Christianos esse confiterentur. Temporebus multis post Scythæ finitimi his bellum intulere: & ingressi regionem Iberiæ, eam planissime corrumpabant, & euasabant. Viros qui prælio erant, captos in mancipiorum numerum retulerunt. Iberorum uero reges confugerant in montes, ut in ijs seruarentur. Postea cum Scythæ ex regione excessissent, reuersi ad sua, etiam Iberi ex montibus ad sua descenderunt,

& regi deinceps Scytharum quotannis tributum ferentes, in regno suo manserunt. Breui autem tempore interfecto, postquam pugnavit Scytharum rex contra Alanos, etiam Vnos & Safos bello petijt: de quibus quatenus comperi, eatenus memorabo. Asanes ubi ad regem accessit, quid in Peloponneso evenisset, enarrauit. Percunctabatur quoque de Achmata Peloponnesi principis, quia eius frater decreuerat manere in ea regione, quamvis hostilibus armis à fratre peteretur. Continuo eum donauit insulis in Aegeo mari sitis, Lemno, Imbro, Thasso, & Samothrace. Has quidem donauit ante captum Byzantium. Capto autem Byzantio, Lesbi principatum, Lemnum & Aenum, defuncto Palamide, filius eius Ntorias urbem occupauit. Rex autem accedens hostili animo, Aenum continuo in deditiorem accepit, deditibus scilicet ijs qui in urbe erant. Missus est & Ionuzes Calliopolis praefectus, ut insulas reciperet. Imbrus & Lemnus continuo deditiorem fecerunt. Qua facta, continuo regis praedia insulis imponebantur. Postea cum audirent Turci dassem, cuius dux foret Cardinalis, ab Italia aduenire, & etiam alia ab Italia expectare classis, praedia ex insulis decedebant. Turci uero eas tutabantur. Lemnus, quamprimum classis ad eam appulisset, in ditionem uenit. Similiter Imbrus, Thassus, & Samothrace in ditionem acceptae sunt. Nec multo post cum ea classis attigisset Rhodum, Ismaelita praefectus regius ad nauigans, Imbrum & Lemnum recuperauit. Viros Italos, qui in hac erant, captos ad regem transmisit, quos omnes, cum in conspectum regis adducti essent, interfecit. Ea tempestate rex Philippopoli uersabatur. Nam regni sedem reliquerat propter pestem, quae in ea crudeliter grassabatur. Thassus autem & Samothrace se ipsas dedidere imprudenter. Nam cum haud multo post Zoganus abegisset Ismaelitem, & declaratus esset praefectus Calliopolis, nauibus adueniens, Samothracem & Thassum in ditionem redegit, easque penitus diripuit. Incolas eorum Byzantium, ut ibi habitarent, traduxit. Insulas uero & quotquot consuegerant in montes, ne captiui abducerentur.

* Asanes cum cor

pijs ingressus est Peloponnesum, & Thomam iuxta Leontarium in fugam egit. Ipse uero fugientem insequutus, parumper eum obsedit. Cum autem promeretur ab aduersarijs, discessit, & ad regem reuersus est, petiturus auxilium. Fuit huic aceris contentio cum Omare Thessaliae praefecto. Cum autem suis dijs inter se grauiter dissentiret, ipse ea dissensione motus, ad regem profectus est. Nec multo post rex Omarem se principatu abdicare coegit. Eum autem principatum commisit Zogano, qui eo tempore Calliopolis erat praefectus. Zoganus iste breui ad maximam claritatem euasit inter caetera, quod etiam Morezuiam, qui potentissimus in mari nostro erat pirata, cepit. Hinc non modica uiro illi accessit gloria. Hic igitur Thessaliae principatu inito, & Peloponneso ab rege accepta, cum exercitu Achaiam hostiliter ingressus est. Graecorum autem exercitus, accedente Zogano, & arcem oppugnante, disfluit. Itali, quos accersiri iusserat Thomas, iam aderant eo loci, ut suppetias ferrent Graecis, profecti Mediolano ut subsidio uenirent Graecis. Graeci parauerant bombardam qua urbem ferebant. Verum parum proficiebant. Haudent enim peritum habebant bombardarium. Nec etiam alius machinarum apparatus sufficiebat ad istam expugnationem. Graeci igitur mouentes ab ista urbe, profecti sunt Naupactum, atque heic se tenuere. Thomas cum exercitus perueniens, Laconiam subigebat, & Calamatam Messenae urbem. Mansineam quoque obsidione circumuenit. Nec tamen quicquam ea obsidio succedebat, ut urbe portiretur. Interea misit Thomas legationem ad regem, ut eius animo tentaret, an uellet secum pacem componere. Rex, cum eo tempore nunciatum esset quid in Asia moliretur Chasanes Longus, pacem dare haud abouit, ut posset liberius arma inferre Chasani, & Ismaeli Sinopes

Deest ali.
quid ex
p. Graeco.

A principi, cui familiaritas cū Chasane intercesserat. Ceterum rex his conditionibus pacem cōuenire posse, respondit, si exercitus abduceret ab regis arcib, si restitueret oppida quę ademisset, si illicō tributi nomine numeraret tria millia statenum aureorum. A desse autem deberet intra dies uiginti Corinthi, do nec eō ueniret regius legatus. Hęc ubi nunciata sunt principi, pacis conditiones oblatas haud aspernatus est. Cum autem admodum imprudenter in transuersum agerentur principis subditi, factum est, ut non posset regi pendere quemadmodum imperauerat tributum. Hinc ira exardens rex, expeditionem aduersus Thomam sumpsit, & bellum contra Chasanem reiecit in futuram æstatem, & contra Peloponnesum accingebatur. Cum uenisset Corinthum, aderat Asanes ab Demetrio principe, ducturus contra hostes regis exercitum. Vbi peruenit Tegeam, Asanem in carcerem coniecit: etiam fautores qui eum sequuti fuerant, uinctos detinens, profectus est contra Spartam. Primo quidem Machumetes habens equites, & Europæum exercitum, summis uiribus contra Spartam contendit. Huc cum iam accessisset, & urbem oppugnare occurrisset, sensit principem in ea esse. Princeps autem spe, quam sibi in rege sitam putabat, deiectus, obsidebatur, & conabatur per urbis arcem ascendens euadere. Vbi uerō intellexit in carcere teneri uxoris suę fratrem Asanem, & in eam necessitatem ab rege esse detrusum, excessit urbe: & ueniens in castra, prodijt in regis conspectum. Rex aduenientem magnifice tractauit, & plurimum honorauit. Præterea eum consolatus est, ut bonum animum gereret: se nolle delictorum pœnas exigere. Promittebat se ei datum opulentam regionem aliam, nullius rei egentem, pro Sparta. Attamen eum in custodia asseruans, detinuit. Supra Spartam in radice Taugeti sita est, urbs Græca, opibus florens. Distat à Palæopoli & ab Eurota, stadijs ferme decem & octo. Hanc rex in ditionem accepit, & præsidium metropoli imposituit: eiq; principem dedit Chazanem Zenebisam Machumetis ministrum. Hinc profectus est Castoriam urbem, quę remota est à prædicta urbe stadijs octoginta, eamq; oppugnabat. Nam uiri pariter & mulieres cum essent inclusi in loco munitissimo, confidentes locorum difficultati, parabant sese, ut resisterent exercitui regis aduenti. At peregrini ubi signum irruptioni datum est, confestim aggressi sunt urbem: & superantes murum exteriori, uiros pariter & mulieres cæperunt: locumq; in quo fuerant, desinuerunt. Vrbe capta, perrexerunt contra arcem, quę admodum excelsa erat. Nam altitudo eius complectebatur circiter quatuor stadia. Ascensus autem erat arduus, & superatu difficilis. Ad loci difficultatem accedebat accliuitas & inæqualitas. Præterea in arcem ascendere difficile erat, propter eos qui aditu aduenientes prohibebant. Verum regij milites uiolenter aggrediebantur iter, cum alius alium præuenire cuperet. Plurimi in isto ascensu, cum alij in alios inciderent, per præceps uoluebantur, & peregrini complures ibi cadebant. Res liqui tamen uicta itineris difficultate, subierant ad arcem, & in eam imperum dedere: Græci, quod tempore longo pugnassent, non amplius regij militibus, cum noui & recentes usq; succederent, resistere potuerunt. Fatigati igitur, dedidere se regi. Hos omnes, ubi primum arcem occupauit, in unum locum contractos occidit. Numero autem erant trecenti. Ducem horum die postero in duas secuit partes. Hinc professionem instituit per Leontarium: & castris positis, cum accepisset quod uxorem & liberos collocassent in urbem quandam munitam nomine Cardictam, confestim eō pergens, ibi castra metatus est. Die postero urbem oppugnare statuebat ab arce, murumq; unā cum peregrinis proruere uolebat. Azapides iussit irruptionem facere eō loci ubi palatium regium est, & inde in hostem descendere. Azapides con-

† Alij legunt
ducentia.

festum, ut imperatum erat, impetentes, Græcos uicerunt, & in fugam abire compulerunt. Interim reliqui una cum prædictis infundebantur in urbem: & trucidabant, nemini parcentes, uiros, mulieres, iumenta, & pecora. Etiam hi qui arcem tenebant, continuo deditiōem fecerunt. Mpocholes autem cum suis propinquis urbem istam regebat. Rex illico per præconem in castris edici iubet, si quis mancipium abduxerit, si non illico accedat, id secum adducens, mancipium dominum interficiat: postea interficiatur & mancipium. Hoc edicto promulgato, nihil rarius erat in castris, quàm mancipia urbis istius. Abducta erant inde mancipia mille & trecenta. Hæc iussit in unum locum congregari, & omnia necari. Atque adeo in mancipia sacrum est, ut nullus Leontarij ciuis relictus sit, neque uir, neque mulier. Audiui postmodum ex finitimis, cadauera hominum fuisse circiter sex mille, & iumenta plurima. Cum cæteræ Peloponnesi urbes hoc crudele regis factum accepissent, confestim metu in potestatem regis concessere, mittentes legatos ad regem. Inter cætera Salbarium et Arcadia, nauale eius regionis, ex aduerso Pyli situm, urbs munitissima, regi se tradidere. Urbem hanc ubi suscepit rex, uiros & mulieres ciuitatis in carcerem misit. Hi congregati, seu in unam summam collecti erant decem mille, quos se interfectorum rex simulabat. Tandem eos transportauit in Byzantijs suburbanis degerent. Ducem suum principem Demetrium circumduxit secum usque ad aditum. Eodem principe monente, misit rex Iesum Isaaci filium, ut reciperet Epidaurum, & principis uxorem & filiam, quam rex se uxorem ducturum dicebat, secum inde adduceret. Græcorum princeps de suis ducem misit, qui persuaderet Epidauri incolis, ut urbem traderent regi, & paterentur principis tum uxorem, cum filiam inde abduci. Iesus Græcorum robore profectus est Epidaurum. Cum uenisset ad urbem ciuitatis iudex, suadentibus id & alijs ciuibus, desinit principem. Nec in se esse situm respondit, ut urbem regi traderet. Verum Græcorum principis cum uxorem, tum filiam passus est exire urbe. Hus, ubi egresæ erant, accipientes, rediere in castra. Rex ubi intellexit ut singula circa Epidaurum accidissent, principis uxorem & filiam ex Peloponneso recta in Boeotiam subduci iussit, addito in custodiam uirginis cunucbo. Nec multo post etiam principem ab Peloponneso ad uxorem pergere iubet. Rex illico capta Garditia, profectus est contra Venetorum urbes. Venit uisurus Coronam. Zoganus Peloponnesi præfectus, cui mandatum erat, ut in deditiōnem regis redigeret Achaia & Elidis regionem plurimam, necnon mediterranea Elidis, accipiens Thessaliæ exercitum, & regium equitum, subiugauit Calabritarum urbem, quam tradebat Doxas, qui inter Albanos facile primas ferebat. Ipse cum necessarijs suis continuo in ditionem regis concessit, Zogano urbem dedens. Omnes tamen hos deinceps, cum sic imperaret rex, trucidauit. Postea profectus est contra Grebenum urbem munitissimam, & hanc oppugnare instituit: uerum loci difficultate impeditus, eam expugnare nequiuit. Tentabat deinde & reliquas Albanorum urbes, inter quas & Santanierium: in quam urbem plurimi regionis eius opulenti diuitias & opes contulerant, & ibi seruabantur. Euocantes autem Zoganum ad colloquium, foras pepigerunt, & eidem arcem dederunt. Hac accepta, dolo circumuenit omnes. Nam immisso exercitu, omnes cepit, & in mancipiorum conditionem traduxit: plurimos eorum etiam occidit. Hæc ubi fama pertulit ad cæteras Albanorum urbes, nullam amplius spem salutis sibi in rege cernebant. Quapropter singuli in suis urbibus hosti resistere parabant, nec ullum amplius oppidulum deditiōnem facere uolebat. Et Zoganus quidem cum talia faceret, maximam calamitatem

A calamitatem Santanierio inuexit. Cæterum non multo pōst, & ipse suo officio excidit. Rex interea Corona relicta, profectus est Pylum, & ibi castra ponebat. Aderat ibidem & Thomas cum navi: quam conscendens, soluebat, expectaturus quonam res Peloponnesi essent euasuræ. Huc cum appulissent naues Venetorum, edixerunt ut hinc decederet, nec in ipsorum portu resistere regi institueret. Ille quidem, ubi castra metatum esse audierat regem, abibat, committens pelago nauem. Venetorum autem legati accedentes huc ad regem, fœdera inita confirmarunt, & hospitalitatem, beneuolentiam que maximam regi exhibebant. Nihilominus tamen regis equites incursionem in Pylum facientes, haud paucos Albanos, qui in ea regione agebant, cæperunt, & finitimos necauerunt. Equitatus regis deinde pergebat Methonam, ut uideret, qui nam urbe essent egressi, ut semetipsos dederent regi. Verum quidam ab equitibus perempti sunt. Rex collectis omnibus, Pylo decedens, Græcorum principem recta in Bœotiam procedere iussit, ut in ditionem redigat mediterraneam, quæ ibi est, regionem, sicuti supra docuimus. Ipse uero cum hæreret in Achaïæ regione, & loca quæ ibi erant, in ditionem accipiens, deditibus sese principibus, uenit in Achaïam, uehens secum Asanem, uxoris quam princeps habebat, fratrem. Huc ueniens, accepit miserabilem calamitatem, quæ contigisset Santanierio. Grauius, ea audita, succensuit Zogano. Nam merito indignabatur. Si quidem propter errorem siue crudelitatem Zogani in Græcos, reliquæ urbes cunctabantur ad deditionem spectare. Iussit igitur rex per præconem in castris edici, ut mancipia Santanierij conquirerentur: omnia quæ in castris reperiebantur, libertatem pristinam recipiebant. Plurima autem

B. quam id fieret, transcederant ab Achaïa in Aetoliam. Zoganus quoque plurimos captiuos in mancipiorum numerum relatos, domum transmisit. Urbem dehinc Grebenum, misso Iesu Scopiorum præside, cepit: & tertiam hominum, qui in ea urbe erant: partem ad mancipiorum miserabilem fortunam deduxit. Hinc ipse eligens pulcherrimum quodque mancipium, ea auferbat. Etiam antequam hæc euenirent, Patrarum præfectus nomine Iosephus oppidula quædam finitima subegerat. Nam Græci ubi intellexerunt regem populari mediterraneam regionem, & necare plurimos, ibi tum singulæ ciuitates contendebant summis studiis, ut se traderent regi, priusquam ipse adueniens urbes dirueret: quasdam in mancipiorum numerum redigeret, & alios leto daret. Turci igitur urbes susceperunt, & eligentes pulcherrima mancipia, quæ in ijs erant, sibi conseruabant. Urbes quidem minores fœdè diripiebant, at maiores in ditionem accipiebant, eligentes sibi ea quæ in urbibus erant pulcherrima. Quemadmodum in oues à pastoribus desertas intruunt lupi, nec eade unquam satiantur, uerum misere lupo rum sæuitia oues pereunt. sic ea tempestate Peloponnesus crudelissime interibat, uastata & corrupta ab regijs militibus, cum alij heic, alij alibi miserandum in modum occumberent. Rex cum aduenisset Patras Achaïæ, castra communiuit, & Castramentum urbem in deditionem accepit. Misit quoque præconem ad Salmenicam, qui iuberet eos urbem dedere. Verum hi responderunt se nondum satis paratos esse ut deditionem facerent. Scire enim se, si deditionem facerent, se idem quod accidisset reliquis Græcis, passuros. Hæc ut relata sunt ad regem, postero die omnibus collectis uenit Salmenicam. Urbs hæc sita est in cacumine montium excelsorum: loci cernatua est munitissima. Atx præterea urbis exædificata est in præcipitio montis,

erigens se supra urbem. In hac seruabantur, putantes se tutos fore ab immi-
nenti discrimine finitimorū Græcorum & Albanorum plurimi cum uxori-
bus, & liberis. Rex ubi ad eam urbem accessit, bombardas expediti iussit,
quibus murum, qui firmissimus erat, nec bombardis cedebat, quassauit. Tan-
dem in alijs locis periculum fecit, siquid promouere posset. Quamuis ta-
men omnia tentaret, urbem capere nequibat, nec quicquam tanto appa-
ratu dignum efficiebat. Bombardarij interim haud paucos oppidanos uulne-
rabant globulis. Cum autem urbem diebus septem obsidione urgeret, &
peregrini milites aquam fluminis, unde obsessi aquam hauriebant, obtinuisse
sent, nec multo post siti expugnati oppidani, semetipsos regi dederunt. Hos
igitur ad miserandam Mancipiorum fortunam redactos, rex in omnes ex-
citus sui proceres partitur. Inde quoque elegit pueros circiter nongentos,
quos in peregrinorum ordinem transulit. Reliquum uulgus uenit in pu-
blico foro. Is autem qui arci praeerat, erat dux Græcorum, nomine Palgolo-
gus. Indicabat regi se arcem traditurum, si ipse hinc profectus, militariu-
num castra posuisset. Rex conditionem hanc haud abnuitt, accepti sive in rei
fidem obsidibus, inde digressus est: & ueniens Aegium castra locauit, reli-
cto illic Chamuze Peloponnesi & Thessaliae praefecto. Hunc Peloponneso
& Thessaliae praefecerat rex, cum ex ea dignitate expulisset Zoganum pro-
pter Santa merij calamitatem. Ille autem iussus manere, ut arcem in dedi-
tionem caperet, postero die moratus est, nihil faciens. Græci autem pericu-
lum facturi, num satis omnia tuta sint, quosdam eorum qui in arce fuerant,
dimiserunt, ut abirent portantes suam suppellectilem in continentem, quæ ex
aduerso Peloponnesi erat. Nam inde cogitabant transire ad Venetos. Hac
enim conditione foedus ictum erat. Hos igitur egressos urbe, & ad abitum
instructos comprehendit Chamuzes, & ad Mancipiorum conditionem eos
trahens, auctor fuit ijs qui in arce erant, non tradendæ arcis. Literis enim
missis significarunt regi ducis imprudentiam & inscitiam, quod illic foedus
ra regis uiolauerit. Rex quid actum esset, ubi rescituit, Chamuzam officio suo
eiecit: Zoganum uero iterum praefectum Peloponnesi, & ducem Thessaliae
constituit. Cum huic regiones istas commisisset, iter fecit per Phæacum.
Huc cum uenisset, praconem dimisit per oppidula finitima, qui diceret: Re-
gem praeteritorum ueniam dare, & iubere, ut descendentes in castra, suis mi-
litibus comineatum uendant. Quidam igitur dicto audientes fuere, & ue-
nientes in castra, admiscebantur Turcis. Rex congregans Ianuarum milia-
tes, quotquot praestio erant, & equites, eos emisit in Albanos, quasi omnes cap-
pturus. Quotquot praconis uoci paruerant, in hunc modum occumbebant.
& iumenta pecoraque, hac occasione uisi, abigentes, aduenere Corinthum.
Pari fraude usus, etiam in Philiiuntis regionem incursionem fecit. Nam Al-
bani incolentes loca ista munitissima, Græcorum res agebant, & ferebant. Res
liqui Albani, qui habitabant in inferiore Peloponnesi regione, accedebant
praedictis Albanis auxiliares, & sequebantur quocunque bellum auertissent.
Itaque rex decreuit loca ista reddere infirma. Albanos praeterea hinc digres-
sos noluit amplius quid in sua regione rex innouare. Nam plerunque Alba-
nos, quemadmodum modò diximus, defectionem fecisse aiunt, & reliquos
defectionis socios traxisse. In hunc modum in ditionem regis rediit Pelopon-
nusus. Rex autem ueniens Athenas, obambulans hinc inde, ueterem illam ur-
bem & portus spectabat. Interea quidam peregrini, qui in arce erant, expo-
nunt regi, quosdam Athenienses coniurationem fecisse, ut proderent urbem
Franco Borothei principi, qui antea princeps Atheniensium extiterat. Sic urbs
& Athenienses in magnum discrimen uenere. Nam rex huic indicio fidem
dant

A dans, capit ciues decem opulentissimos: eosq̄ inde abducens, deportauit Byzantiū, ut ibi habitarent. Rediens autem domū, præcones misit, iubens Deme-
trium ducem præcedere cum uxore. Ipse uerò per ocium sequebatur. Ducī quis-
dem tradidit urbem Aenū, et uectigal quod ab salinis istius urbis soluebatur.
Præterea à Ianuis regis accipiebat circiter sexaginta myriades argenti. Franci
cum Antonij filiū, quo per amorē abusus fuerat, (ut fertur) eiq̄ crediderat A-
theniensium arcem, cum, inquam misit ad Zoganum Pelopōnesi præfectum,
quem occidi iussit. Zoganus inuitans istum in tentorium suum, cum eo collo-
quutus est usq̄ ad noctē. Postea autem cum abiret Francus, pergens ad suum
tentoriū, ibi interfectus est à Zogano, cū ut ibi necaret, precibus impetrasset.
Franci mors talis fuit. Rex autem per ocium reuertebatur domū. Cum adue-
nisset Pherras, diem ibi moratus est. Nam fama erat, Pannonnes cum exercitu
accedere ad Istrum. Vbi autem cognitum est, famam hanē esse falsam, nō mul-
to post Adrianopolim peruenit, ducens secum Græcorū regis fratrem Deme-
trium cum uxore. Vbi processit in regiā sedem, misso nuncio eunuchū abdu-
xit, à custodia filiae ducis. Zoganus, qui relictus fuerat in Pelopōneso, habens
sub se Thessaliæ exercitum, equitibus exceptis, res Peloponnesi circumiens
componebat. Plurimum lucri tum huic, nec non Peloponnesi ducibus acce-
debat ab mancipijs, quæ clām ferentes transmiserāt in Thessaliā. Peloponne-
siaci quoq̄ plurima munera in istum uirū cōgerebant. Salmenicā quoq̄ exer-
citu circūdidit: & æquas condiciones, quibus oppidani urbem dederent, ob-
tulit. Cæterū oppidani eas condiciones respuere, nec ijs obtemperare uolue-
runt. Contigit autem postmodū ut impune & illæsus exiret ab arce ista Græ-
corū dux, qui per annum ibi manserat, quā fortissimē & generosissimē susti-
nens bellū quod ab rege inferebat. Nam Machmetes regiē domus princeps
B de isto uiro talem sententiā protulit: Veni in Peloponnesum, quæ admodum
magna regio est, & mancipia reperi plurima: nullum uerò uirū præter istum.
Rex ea tempestate in regiā sede uersabatur. Thomas ab Peloponneso profe-
ctus, & Epidaurū assumens, accessit ad Corcyram: & eiectis inde mulieribus
& liberis, nauigabat in Italiā ad Romanum Pontificem. Misit quoq̄ lega-
tum ad regem, periculū facturum num reddere sibi uellet pro Epidauro, quā
tradere uolebat, regionem omnem Europæ maritimā. Rex legatū istum com-
prehendi, & in uincula duci iubet. Nec tamen multo post eū inuolatū & illæ-
sum dimisit. Thomas ueniens ad Romanū Pontificē, apud eum uictū habuit,
& quotannis sex mille stateres † argenti. Insequenti æstate, ubi apparuit uer-
† Alij legist
auri.
expeditionem sumpsit Machmetes cōtra Castmonæ & Sinopæ principem.
Huic dabat criminī amicitiam, quā fecerat cum Chasane Longo. Præterea
quod parabat, Chasani adiunctus, incursionē facere in suam regionē, unā cum
eo hostiliter accedens. Ferunt & alia, uidelicet Amarres frater agens in Ia-
nuis regis, regi non cessauit suadere, ut siatri suo bellum indiceret. Implens
igitur rex naues & triremes circiter quinquaginta & centum, eam classē
mari profectionem facere iussit. Ipse uerò transiens in Asiam itinere pedes-
stri, per continentem incedebat. Classis regia Asiæ oram tenebat, donec ue-
niret Sinopam. At rex iter faciens per Castmonam urbem cū exercitu, tan-
dem peruenit Sinopam. Vrbs hæc præiacet Euxino Ponto. extendit se, cum
sit Chersonesus, in mare stadijs uiginti septem: & in Isthmo sita est. Hortis &
arboribus abundat. Plantas & arbores producit omnigenas tam mansuetas
quā syluestres. Nomen eius est Pordapas. Sūnt ibi damularū & lepō-
rum uiuaria. Nec desunt aliæ fete, quas uenari solemus. Vrbs admodum mu-
nita est. Nam utrinq̄ mari cingitur, cum sit speciosa & pulchra. Ab continen-
te uergitur urbs ea in locum arenosum. Ea uerò regio, quæ in Chersonesum
panditur, campēstris est, et hinc facile urbis moenia aggredi licet. Machmetes
profectus

† Alij le-
gunt Tyro-
rium.

profectus ad urbem istam, ante aduentum regis in Turcorum castra, huiusmo-
di orationem cum Ismaele habuisse fertur: O fili Scenderis, tu quidem ex
illustri † Tyrionum genere natus es. Preterea nec te fugit, etiam regem ex isto
genere prodixisse, & contra Mechmetæ hostes haud cessat bellū gerere. Quid
igitur non pacem & tranquillitatem amplecteris, & fratri tuo medium prin-
cipatum concedens, medio principatui imperare non uis? Sed spoliis fratrem
media principatus parte, & totum gubernas, nec interim abstinens iniurijs,
aduersum te prouocare regem. Nunc igitur, ut res tuæ meliore sint loco, con-
sulo ut egressus ad regem, te ipsum & principatū ei tradas. Nec ingratum ex-
peririare regem. Proinde ne cuncteris huiusmodi beneficio tibi regem deui-
cere. Nam satis scio, aliam accipies ab rege regionem tua nequaquam mino-
rem, & beatē secureq; uiues: nec ulla tibi interueniet tristitia. Nec negotia
tibi erunt deinceps aut cum nostris, aut cum tuis hostibus. Etiam ab fratre
tuo tutus eris. Nec erit hostis qui principatui tuo inhi dietur. Ipse igitur profer,
quem tibi ab rege in Europa principatum dari uelis, cumq; tibi apud regem
impetrabo. Hæc quidē loquutus est Machumetes dux, filius Michaelis. At
Ismaeles respondens inquit: Verū oportebat, o Machmeta, regem bello la-
cessere Mechmetæ Herois hostes: nec nos bello affligere, qui eiusdem & na-
tionis & fidei sumus. Haud enim fas censetur, ut bellum moueat contra ui-
rum eiusdem nationis, & in fœdus susceptum: præterea qui non prior iniu-
rias fecerit, & eum ē medio tollere statuatur. Nos quidem iniuria nulla affec-
tus regem, nec fœdera uolauimus. Sin autem rex nobis succen-
set, quod Chasanem coluerim, agē in hunc belli molem auertat. Ergo si hanc regionem
rex sibi tradi postulat, pro ea nobis tribuat Philippopolim: at ita, ne eam tri-
butariam, uerū immunitate recepta, possideā. Quod si fecerit, ad regem per-
gemus, eius æquitati fidem habentes. Videtis ne, quā egregiē urbs munita
sit loci natura, & armis instructa? Bombardæ incircuito positæ sunt quadrin-
gentæ. Bombardarij iaculatores ad sunt circiter bis mille. Habet supra decē mil-
lia uirorū hæc urbs. Hinc datur nobis q̄ tutissimē resistere, & hostes grauissi-
mē ledere. His auditis, Machumetes plurimū delectatus est Ismaelis oratio-
ne: & processit ad regē, ut ei persuaderet, qui urbem istā in ditionē acciperet.
Rex ubi singula, quæ cōmemorasset Ismaeles, intellexit, paratus erat pacem
cōponere his conditionib. quas obtulisset Ismaeles. Proinde Philippopolim
ei prebuit. Ismaeles uniuerſas suas opes ferens excedebat urbe, & proficis-
catur in eam Europe regionem quam ei rex assignauerat. Rex cū in ditionem
acceperat urbē, & Ismaelem in Europā ablegasset, etiā reliqua quæ ad istum
principatū pertinebant, in regis ditionē deuenerunt. Et sanē Castmona urbs erat
opulēta, & imprimis munita. In hanc princeps collocauerat uxore & liberos.
Ipse uerō obsidionem Sinopē tolerare uolebat. Regio autem Ismaelis incipit
ab urbe Ponti Heraclia, quæ regis est. porrigit se per Pontū usq; ad Paphla-
goniā, & ad Turgetis regionem. Cum aut opibus per se sit florentissima, at-
tā mē redditū habet annuū, qui præbet circiter uiginti myriades staterū argen-
teorū. Sola ista Asia regio æs fert, ut alibi annotauimus. Aes aut hoc secu-
dum Iberiæ æs optimū perhibetur. Ex eo quotānis tributū nomine accipit rex
quinque myriades staterū auri. Naues plurimæ stabāt in portu Sinopēsi, inter
quas erat rotunda, quā extruxerat Ismaeles. Ea habebat fundos noningentos.
Hæc Byzantiū abduxit. Etiam rex parauerat nauē, quæ ea tēpstate, exceptis
Venetorum nauibus, & Alphonsi Tarraconensium regis nauī, maxima erat.
Alphōsus etenim primus fabricauit nauem fundorum quatuor milliu. Vene-
torum urbs deinde, ubi pax cum Liguriæ tyrāno interuenit, naues ædificauit.
Etiam Tarraconensium rex composuit naues duas, quæ magnitudine ante
cessere naues omnes quæ unquam fuerunt. At Tarraconensium regis naues, in
sele

† Alij le-
gunt, aureo
rium.

A sese incidentes, præ magnitudine in portu contractæ sunt, nec in mare deduci potuerunt. Rex Turcorum hæc audiens, & ipse fabricauit nauem fundorum tria millia. Nec multo post interijt propter mali magnitudinem. Nam postquam in nauem adaptatus est, & quidam eam haurirent tempore longo, tandem ubi exhausta est à quadringentis, quibus id negocij datum erat, in ipso portu submersa & mari obiecta est. Nauis autem gubernator aufugit, timens regem Mechmetem. Sed hæc qui dem succedenti tempore acciderunt. Rex igitur sub idem tempus occupans regionem Ismaelis, qui Spendere patre natus erat, recta profectus est contra Chasanem Longum, & contra Colchidæ, ut debellaret regem Trapezuntis, qui erat amicus et familiaris Chasani. In primis autem eo familiariter utebatur frater eius Ioannes. Ipse quoque rex David suam consobrinam, quæ erat Ioannis filia, Chasani Longo in matrimonium collocauit. Rex David rogauit Chasanem, ut sibi efficeret apud regem, ne in posterum tributum ferre cogeretur ad ipsum Trapezuntis, sed magis quærebat gratificari Chasani rex Mechmetes. Cæterum Chasani legati cum uenissent ad regem, inter cætera loquebantur fastuosa: postulabant quoque sibi remitti & Colchidis tributum. Rex hos dimisit minitans: Haud multo post uestro periculo experiemini quid ab rege petendum sit. Sub idem tempus cum iter per Cappadociam faceret, filius eius natu maximus, qui Amasiam imperio moderabatur, accedebat, munera maxima patri offerens: cumque in terram procumbens, ut mos gentis est, adorauit. Hic adijt ad regem, nec non focer eius Turiutes, cuius filiam uxorem duxerat rex, quam plurimum diligebat, eaque secunda post mulieres, quas in cubiculo suo tenebat, utebatur. Fratrem uxoris iussit, qui ad ipsum adierat, & in Ianuis agebat, sequi quocumque processionem instituisset. Tunc igitur in militiam proficiscenti regi occurrit filius, munera quam maxima ferens. Vbi autem transiit Sebastiam, irruptionem fecit in Chasani regionem, urbemque occupauit nomine Rex cum ulterius pergeret, obuiam habuit Chasani matrem, munera amplissima portantem, & nomine filij legatione apud regem fungentem. Progressa autem in conspectum regis, sic inquit: O rex Otomanidarum, fili Amuratis, me quidem misit Chasanes filius meus, qui admodum rebus tuis fauet, nec inuidet felicitati tuæ, nec recusat tibi gratificari in omnibus quæcunque imperaueris. Quæ autem nunc sequuntur, ex memetipsa profero, uir diuine. Quid nos, qui eiusdem tecum gentis sumus, idemque populus, bello persequeris? Aut ignoras Palazitem Lelapa, Amuratis filium, qui cum circa hæc eadem erraret, & plurimum delinqueret in gentis suæ homines, tandem sensit ultionem? Nam iustitia accedens, eiq; manus iniiciens, effecit ut trucidaretur ab Temire rege. Tibi quidem hæcenus, quia mansuere & clementer tractasti tuæ gentis homines, nec cuiquam intoleranda fecisti, Deus maximam & copiosam largitus est felicitatem, auctore Heroe. Præterea præbet amplam & opulentam regionem, urbes & reges, qui omnes tuum imperium agnoscunt, & contremiscunt. Certè haud te clam est, fore si contumelijs & iniurijs lacessueris homines qui Heroa colunt, ut nequeas amplius hostes tuos uincere. Quamuis quidam natura & animo malè ferriati homines, & impudentissimi censeant, iusticiam nullibi terrarum homines punire, uerum casu quodam siue fortuito res humanas gubernari. Nec ad quodcunque se contulerit, qui liber siue rex, siue tyrannus, fas ipsumque est: sed si iustitia accesserit. Verum enim uero cernimus Parcas utramque sortem, bonam & malam, distribuere: & in utramque hanc secernunt homines, qui in terram aduenerint. Quibus melior fors in hoc seculo à Parcis fuerit attributa, hi post mortem uincti poenis subiiciuntur.

Solet

Deest nom
exemplari
Græci.

Solet aurem aliàs numen sedulo id procurare, ut quod quis intercedente ius
 reuorando pactus fuerit, præstet. Sin preuaricatur, præuaricantem illico com-
 minuit. Tu quidem maximam consequutus es felicitatem, adeo ut nullus
 omnium qui in orbe sunt, regum tibi sit conferendus. Causa uero in prom-
 ptu est. Nam paruisti Heroi, & solennia quæ semel uisa sunt, non es transgressus:
 & in posterum imperabis, si sic perrexeris agere. Pactis autem omni-
 bus quæ quis fecerit, siue cum Heroe, siue cum Deo, donec moriaris, standum
 est. Verum non honestè nobiscum agis, qui sumus de tua natione, & serui He-
 rois. Nam etiam Parca tecum pacta est. Satis scio, hæc nos non despiciet, nec
 nos contumelijs & iniurijs abs te affectos aberrare uagos sinet. Hæc loquuta
 est. Rex autem in hunc modum respondit: O mulier, non eo inficias quin iusta
 sint quæ commemorasti omnia: uerum haud te clam est, pactum conuentum
 amplius quidpiam quam priuato, gratificari regi, & tyranno. Id autem rerum
 experientia demonstrare consuevit. Nam si quis in eiusdem nationis homi-
 nes peccare apparet, eius rei testimonijs fides accipienda est. Deinde acceden-
 tem oportet ultionem exigere. Hoc à nobis factum est. Siquidem prædixi-
 mus filio tuo, nos nolle amplius ei nostram præbere regionem. At non acquie-
 uit nostro imperio, nec regione nostra abstinuit: uerum nostra interurbare
 accedens non cessauit. Cæterum, ut ut hæc facta sunt, tamen filio tuo hæc nun-
 ciamus: quæ si fecerit, ab eius regione exercitum abducemus. De operam-
 ne in nostram regionem incursiones faciat, nec auxilio ueniat regi Trapezun-
 tis, ut simul cum ipso capebat bellum. Hæc ubi enarrauit rex, mulier pacifice
 batur, & pacem componebat. Qua conuenta, rex duxit recta Trapezuntem
 contra regem Dauidem: qui defuncto rege Ioanne Mesochaldijs circa Trape-
 zunte uno, congregans Cabazitianos, qui imperant Mesochaldijs circa Trape-
 zuntem regnum inuasit, eoque potitus est regnans, cum iniuria accessisset tra-
 pæzuntis filium tunc demum quatuor annos natum. Classis autem soluens i Syno-
 pa, postquam eam subegerant, tendebat Trapezuntem: dextra Cappadociam
 tenens, & ueniens Trapezuntem, suburbana incendit, & diebus triginta
 duobus urbem obsedit. Postea etiam rex cum exercitu accessit. Machumetes
 autem dux præcellerat regem, & ante hunc uenerat Trapezuntem. Calitis
 positus ibi in eo loco, qui Scylolimne dicitur, in colloquium ueniens cum
 Georgio Protobestiario patruele eius, iussit ut sic alloquatur regem Trapezun-
 tis Dauidem: Regij Græcorum generis rex magnus hæc dicit. Cernis, quam
 longum iter, & quam longam regionem emensus sit rex, postquam expediti-
 onem sumpsit contra te ut huc ueniret? Si igitur illico urbem regis permi-
 seris arbitrio, ne dubites, præbebit aliam, ut Demetrio Græcorum principi,
 qui Peloponnesum t rexerat. Donauit uero hunc opibus plurimis, insulisque,
 Eidem & urbem opibus florentem Aenum tradidit. Is igitur nunc omni
 metu uacuus, securus uiuit, maxima felicitate fruens. Si autem non obtempe-
 raueris, uerum regis uitres experiri uolueris, scito urbem tuam breui direptio-
 ni obnoxiam fore. Nec enim prius ab oppugnatione desistet, quam urbem ex-
 perit, & uos omnes ignominiosissimæ morti subiecerit. His dictis ab Ma-
 chumete, respondit rex Colchidis, in hunc modum: Verum enim uero nos
 cum haud dum fœderum fidem uiolassemus, fratrem regis mittentes, prom-
 pti & parati eramus, quocunque iussisset rex, obediētes ire. Etiam regis
 classis Duci loquuti sumus, rogantes ne regionem nostram populationis
 bus affligeret. Paratos enim nos esse, ubi primum adueniret rex, dedis-
 sionem facere. Hæc dicens, rogabat ut pax inter se & regem conueniret.
 Hæc tamen conditione, ut rex ipsius filiam uxorem duceret, & regio-
 nem redderet, ex qua æqualem redditum huic, qui ex Colchide ueniret,
 quotan-

A quorū acciperet. His expositis, pacem orabat. Machumetes reuersus in castra, occurrit regi: & quæ ex urbe cognita haberet, enarrat. Cæterum rex elatus his sermonibus, urbem uel capere & diripere nitebatur. Aegre enim ferebat, uxorem regis, priusquam appulisset classis, uenisse ad suum generum Mamiā, & urbe egressum esse. Postea cum consultatio proponeretur quid agendum foret, uisum est ut congressus fieret utrorumque, & iuramento interposito, in deditionem susciperentur. Iusiurandum itaque regis interuenit. Quo facto, peregrini milites regis urbem, sicuti imperauerat rex, susceperunt. Regem Trapezuntis nauem conscendere, cum suis liberis, & filia, cognatisque, qui prelo erant, iussit: & soluentes, iussi sunt nauigare Byzantium, quasi & ipse breui affuturus sit, iter facturus per continentem. Urbem autem eam commisit regiæ classis imperatori, qui Calliopolis præfectus erat. Peregrinorum præsidio arcem muniuit. Urbem uero præsidium Azapidum imposuit. Postea misit Chetrem Amasiæ præfectum, qui regis iussu, loca urbi et Mpe sochaldio finitima occupauit. Hæc autem fuerant in ditione Cabazitæorum, qui erant præfecti Pansebasti, siue Augusti, & filij eius. Singula ista loca in regis ditionem, deditione facta, concessere. Rex autem relicto præsidio peregrinorum & Azapidum, iter fecit per continentem. Proficiscebatur per Tzapidarum regionem: quam, quia admodum munita erat, haud facile transire poterat. Veniens deinde Byzantium, curauit ut rex Trapezuntius Adrianopolim subueheretur. Nec multo post & ipse eodem peruenit. In hunc modum capta est Trapezus urbs, & uniuersa Colchidis regio, deuenit in potestatem regis. Antea fuerat principatus, quem regebant Græci, moresque & uictus rationem Græcorum maxime imitabatur. Verum Græci & Græcorum principes, breui admodum tempore bello domiti sunt. primò quidem rex potius est Byzantio: postea arma tulit in Peloponnësum: dehinc Trapezuntis regem unā cum regione nactus est. Hæc quidem hæcenus contigere. Trapezuntios in partes distribuit: partem unam retinuit ipse, ex qua fecit Siciliarios, & Spathoglanos. hos in Ianuis tenebat, eorumque ministerio utebatur, necnon ipsis nefario amore raptus abutebatur. Partem autem aliam Byzantium transtulit. Porro ex alia Ianitzarios elegit. Quosdam constituit seruos, qui in tabernaculis seruirent. pueros ex omnibus elegit octingentos, eosque in peregrinorum cohortem submisit. Filiam regis Dauidis non, quem admodum rex hec perierat, uxorem duxit. Haud tamen multo post, eam in suum cubiculum accersiuit, perempto rege Dauide. Nepotem autem huius, qui fuerat filius adhuc infans prioris regis, apud se habuit Crato. Regis autem filius iunior, nomine Georgius, cum Adrianopolim uenisset, ad Mechmetæ religionē conuersus est. Assumptis Turcorum moribus nō multo post captus est ab rege, unā cum patre & fratribus. Nam missis literis, consobrina regis uxor Zuchanis, uocabat aut regis filium, aut patruelem eius, Alexium Comnenum ex Mitylena. Et literas quidem, quibus significabatur, ut unus ex filiis regis, aut patruelis eius (ut dictum est) ueniret, ad dominam, quæ uxor erat Chafanis Longi, tradiderant regi. nam literas istas dedit Protobestiarius Georgius curatori, moribus cætera non improbo, ut appareret regis talis, quali fidendum esset in quibusuis. Præterea ne innotesceret quomodo protobestiarius rem hanc celasset, timens Authētem, siue Imperatorem magnum, & Pasiā Mechmetem, ne cognita pœnas daret Authenti magno protobestiarius. Quapropter literas magno Authenti obtulit. Rex, literis acceptis & lectis, nihil boni suspicabatur. Comprehendi itaque iussit Dauidem regem, & filios eius, unā cum patruale, quos omnes in custodiam dedit. Cæterum filiam in suum cubiculum accersibat. Cum autem eos aliquanto tempore in custodia asseruasset, tandem abductos Byzantium necauit. Pueros

o quidem

quidem ex urbe, & ab locis urbi finitimis allectos, in peregrinorum album A
 conscribens, ad suum cubiculum ordinabat. Quosdam præterea tradidit in dis-
 ciplinam, ut Turcorum studiis imbuerentur. Reliquis filiis suis & satrapis
 dono dedit uirgines: quasdam quoque per sua cubicula disposuit, quasdam
 amicis donauit, quasdam uero filiis suis misit, necnon quasdam breui tempo-
 re maritis coniunxit. Ea autem quæ sequebatur hyeme, in regni sede manens,
 uocabat Bladum, Draculis filium, ducem Daciæ. Nam huius fratrem iunio-
 rem apud se habebat, eoq; per amorem turpiter abutebatur, & in suum cõui-
 ctum adhibebat. Discordia autem uehemens inter regem & puerum istum
 exorta est, cum primò cum sibi turpi amore flagranti obnoxium esse uellet.
 Nam cum primùm uenisset in regiam, ablegatus est ad Caramanum, quia re-
 gem propemodum interfecerat. Cum enim amore ardens puerum uocaret
 ad coitum, cumque illecebris & præhibendo delinire satageret, postremò
 in cubiculum accessit. Puer cum putaret se nihil huiuscemodi ab rege
 passurum, præter spem cernit regem in turpe hoc facinus uelle prorumpere.
 Verùm puer relictus, nec regem admittebat. Rex uero oscula figebat res
 pugnant & inuito puero. Puer igitur uagina gladii extrahit: regis femur gra-
 uiter uulnerat: & celeri fuga continuò sibi consuluit. Chirurghi autem uolens res
 gis curabant. Puer uero conscens arbore ibidem occultabatur. Vt autem
 rex collectis omnibus discesserat, etiam puer descendens ex arbore, & uer-
 sciens, non multo post redijt in Ianuas regis, eiusq; cõcubinus factus est. Rex
 nec etiam ijs abstinet qui suam religionem sequuntur. Nam cum his semper
 diu noctuq; cõuersatur. Cæterum alienigenis non multum utitur rex. Venim
 haud multo post pueri huius fratri, quem Bladum nominant, Daciæ principa-
 tum rex permisit. Opera igitur regis adiutus, accedens Bladus, Draculis fra-
 tris, principatum Daciæ occupauit. Vbi primùm in principatum promou-
 est, hastatos delegit: quos in conuictum adhibens, corporis sui custodes desig-
 nauit. Deinde uocans singulos, qui in ea regione dignitate excellere uide-
 bantur, quosque putabat, si dux mutandus esset, proditiõis consilia agitan-
 ros: hos inquam omnes cum tota familia letho dedit, & palis affixit, nec libe-
 ris, uxoribus, famulisque eorum parcens. A deo uir ille maximam omnium,
 quos nouimus, cædem & stragem hominum fecit. Nam ut sibi constabiliret
 Daciæ principatum, fertur occidisse breui tempore circiter uiginti milia ui-
 rorum, & mulierum, puerorumque. Cum autem pulchros & egregios quos-
 dam delegisset milites & satellites, eos donabat opibus & diuitijs, necnon re-
 liqua felicitate, quam ex cæde illorum acquisiuisset. Itaque breui tempore uir
 ille in nouationem & mutationem Daciæ rebus induxit maximam. Præterea
 Pannonos non paucos, quorum interesse putabat ut res Daciæ quoquo mo-
 do bene haberent, nulli parcens, tributo maximo onerabat. Cum crederet
 Daciæ principatum iam satis firmum & tutum esse, consilium capiebat, quo-
 modo ab rege desisceret. Sententia autem Dacorum grauius Bladum ange-
 bat. Timebat enim, si ipse confirmato nunc Daciæ principatu quid contra re-
 gem molitus fuisset, ut negocia sibi facerent, adducentes Pannonos socios
 & auxiliares. Hæc quidem in hunc modum acta sunt. Ea autem hyeme ut
 nuntiatum est regi, Bladum nouarum rerum esse cupidum, & deliberare qua
 ratione à se desiceret, & conuersum ad Pannonos, cum ijs fore dere interposito
 societatem coiuisset, hæc inquam accipiens, ualde uiro indignatus est. Misit
 itaq; uirum satis spectatum Ianuarum scribam, uirum Græcum, ad Bladum,
 qui hunc mōneret, ut ad Ianuas accederet. Quod si ueniret, fore ut maximam
 gratiam iniret apud regem. Præterea bona plurima ferēs, nūquam beneficijs
 regem superare poterit, si rebus regis fauere pergeret. Cum huiusmodi man-
 datis Catabolinum scribam Ianuarum ad Bladum proficisci iubet. Chas
 muze

A muze uerò, quem Hieracophorum nominabāt, qui apud Istrum latuit, ut ad ministraret suo imperio regionem non modicam, & Bidiniae praeesset, praecipit ut clam, si dolo posset, Bladum ad se perduceret. Addebat, se ei gratificationem uel maximè, seu dolo, seu alio quouis modo istum uirum capisset. Chamuzes igitur una cum scriba consilia tractabat, qua ratione imperata opportunè ad rem conferrent. Visum igitur est hoc esse consultissimum, ut comitanti Blado scribam in sua regione insidias ponerent, eumque hoc modo per insidias exciperent. Sed conuenit, ut scriba, quando uelset redire, ad regem digressus à Blado, significaret. Scriba quemadmodum conclusum erat, fecit: & horam, qua abiturus esset ad regem, comitante Blado, indicauit. Quapropter insidias, eò loci quò profecturus erat, Blado struxit Chamuzes. Bladus itaque armatus cum suis prosequens scribam & Ianuarum ducem, in insidias praecipitatus est. Quas ubi cognouit, suos illicò exhortatione firmavit, & ministris capit. Chamuzes autem accedens, pugnauit perquam fortiter. Tandem Chamuzem in fugam uersum capit: & reliquis fugientibus, euenit ut non multi perirent. Hos igitur omnes, quos uiuos comprehenderat, abduxit, & palis adfixit. ceterum antequam capitali supplicio subderent, mutilati sunt, extremis corporis partibus praecisis. Chamuzem altiori quàm reliquos cruci affixit. Hoc autem ideo factum est à Blado, ut suis exemplum proponeret, ne quando similia tenerent, quasi similia passuri. His ita gestis, exercitum conscripsit quàm potuit maximum, & illicò ad Istrum raptim agmè duxit: quem transiens, uenit in loca Istro finitima, & in regionem regis: quam uno impetu, caesis liberis & mulieribus, misere euasit. Domos uillasque incendit, ubicunque potuit ignem iniiciens. Cum autem eadem fecisset maximam, tandem reuersus est in Daciam. Hæc ut allata sunt ad regem Mechemetem, nempe legatos suos fœdè à Blado Daciae duce peremptos, & Chamuzem, uirum inter Ianuas primarium, adeò contemptum & ignominiosè perissem, dolo rem & mœrorem regi mouerunt, quemadmodum uerisimile est. Illud autem longè grauissimum ducebat, si despiceret uiros tantos tales que quos amisisset, nec ultionem exigeret, praesertim cum eò iniuriarum & contumeliae processisset Bladus, ut nec ab legatis uiolandis abstineret. Dolebat præterea regi, Bladum Istro transmissum, magna manu suam regionem incendisse: & magna suos rum cæde edita, in Daciam rediisse. Verum quòd tanta crudelitate legatos suos tractasset, reliquis maius & atrocius iudicabat. Itaque edixit, annuncians optimis uiribus suis, & alijs, ut quàm pulcherrimè armis instructi, cum exercitibus adueniant, atque una cum eo in militiam proficiscantur. Et quidem hoc pacto expeditionem contra Dacos suscepit rex. Ferunt præterea Mechemetem duces, antequam cædes legatorum & Chamuzis præfecti, & regionis incendium nunciaretur, indicasse regi quæ fecissent Daci uiris regijs. Quibus auditis, grauiter indignatus est: etià uiro qui hæc exposuerat, uerbera infixit. Nec enim turpe haberet in Ianuis regis, flagris cedere eos quos ex mancipiorum numero, nec de Turcorum filijs, in regnum suum transfulerit. Rex igitur per uniuersum regnum dimittens præcones, edixit, ut exercitus bene instructi & armati ad se adueniant: equites præterea omnes ad hanc expeditionem conscriuit. Præcones regij, qui regis uoluntatem per uniuersam regionem nuntiāt, & nuncijs, si quid nouarum rerum inciderit, ad Ianuas regis festinant, & citissimò gradu intra paucos dies maximos cursus peragunt. Si quis ex eorū numero in itinere equum cernit, equitem confestim ex eo deponit: cōscendens, que ipse equum, iter maturat, impellens equum quantum potest. Deinde si alium inuenerit, eundem similiter conscendit, & equum fatigatum isti homini tradit. Et in hunc modum equos quieti tradentes, maximos cōficiunt cursus. Corpus totum cingunt, ne doleat uel agrotet corpus quādo currunt. Ex Per

loponneso Adrianopolim scimus regios praëcones uenisse intra quinque dies. Hoc iter intra decem & quinque dies eques ægrè peragere potest, et si maximè festinet: hi praëcones nominantur Vlacides. Copiæ uniuersæ regis cum instructæ conuenissent, primo uere profectus est contra Daciæ. Tradunt hunc exercitum regis fuisse maximum, & secundum magnitudinem ei quem contra Byzantium duxerat iste rex. Verum constat illum exercitum fuisse reliquis pulchriorem, & plurimum momentum in armis, cum in reliquo belli apparatu habuisse. Eo autem tempore in armis habuit rex circiter uiginti quinque myriades hominum. Huius numeri facile iniri potest ratio ex Istrî traiectu. Nam publicani Istrî traiectum emerant ab rege, numerantes trigintâ myriades aureorum staterum: interim tamen constat, eos opes maximas esse lucratos. Per continentem deinde exercitus profectus est, ab Philippopoli. Implens uerò triremes circiter uiginti quinque, et naues circiter centum et quinquaginta, mari rectâ subuectus est ad Istrum, quasi iter facturus per Bidentam. Iussit tamen ut istæ naues per Euxinum pontum ad Istrum contenderent. Et quidem classis quemadmodum praëceperat rex, per Pontum ferebatur in Istrî ostium. Vbi Istrî oram attigit, aduerso flumine nauigauit Bidentam: ubicunque egrediebantur nauibus, incendebant ædificia, & comburebant. Praëlabum urbem Dacorum, quæ totius Daciæ forum erat celeberrimum, iniecto igne concremarunt. Pleraque autem istius regionis ædificia lignea sunt: hinc fit ut facile ignem admittant. Daci ubi acceperunt regem cum copijs aduersum se pergere, liberos & uxorē collocarunt quasdam in montem Proslabam, quasdam in oppidulum

Deest nomines *exemplari* *Græco.* nomine * quod circulo ueluti circumiens muniēbat & custodiebat. Etiam palus siue lacus palustris id oppidulum uel in primis & tutissimum & munitissimum praestabat. Quasdam præterea abdiderunt in quæceta regionis, quæ transire difficile est uiro peregrino, qui non sit indigena. Denissima enim sunt: & arboribus confita densis, plerumque inaccessa & inuia sunt. Mulieres quidem & liberos, quemadmodum dixi, in loca tuta contraxere. Viri uerò in unum collecti, sequebantur Bladum ducem: qui secernens uniuersum exercitum in duas partes, alteram quidem iple detinuit, alteram uero ire iussit contra Nigræ Pogdaniæ principem: ut si is conaretur in Daciâ irruere, fortiter resisterent, nec omitterent in eius regionem hostilem incursionem facere. Nam inimicitia inter Nigræ Pogdaniæ principem, & Bladum. Quapropter bellum inter ipsos ardebat. Cuius hæc causa perhibetur. Princeps Nigræ Pogdaniæ milis legis, hortabatur regem Mechmetem ad bellum inferendum Blado: quem quo magis moueret, pollicebatur se suas copias eius copijs iuncturum. Regis gratæ erant quæ princeps iste afferebat. Proinde iussit ut promissa ad rem conferat, & exercitum suum adderet Nauarcho prope flumen, & iuncto Marte obsiderent Celium urbem Bladi sic dictam, & in ora fluminis sitam. At princeps ille, ubi animum regis intellexit, conscripto exercitu de regione sua, pergebat ad classē regis, ut prope Celium urbem adiungeretur regio Nauarcho. Quo facto, uterque urbem eam oppugnabant. Cum eam capere annis essent diebus sanè plurimis, tandem repulsi sunt, inde amissis paucis. Cum urbis oppugnatio parum procederet, uterque abiit. Niger Pogdanus proficiscēbatur quasi populaturus Dacorum regionem. Verum inhibitus est ab ea exercitus parte, quæ opposita ei fuerat, ut defenderet regionem, ne hostilia ab Pogdano pateretur. Bladus cum maiore exercitus parte iter faciebat per syluas glandiferas, exploraturus quānam contenderet regis exercitus. Rex cum traiecisset copias Istrum, Dacorum regionem ingressus est: nec tamen eam populationibus urebat. Nam ne id fieret, prohibuerat. Ceterum in-

structo

structo et cōposito agmine ibat ad eam urbem: in quam Daci exponentes liberos & uxores, sequebantur regem per querceta. Si qui longius ab agmine regis fuerant progressi, ab Dacis excipiebantur, & extemplo peribant. Rex, cum nunciaret neminem accedere qui praelij potestatem faceret, præterea nec à Pannonibus Blado auxilij quicquam esse, hostem contemnebat, et uallo communire castra negligebat, quamuis ea in patente campo locasset. Bladus, ubi accepit ex nuncijs, hostes accedere infesto agmine, nuncium misit ad Pannones talia dicentem: O uiri Pannones, uos, non dubito, scitis, regionem nostram uestræ esse finitimam, & utrique habitamus affusi Istro. Nunc autem, ni fallor, accepistis Turcorum regem magna manu accedere, ut arma nobis inferat. Si nunc Daciam uastarit, sibi que subegerit, scitote, haud cessabit tanto cardine rerum, uerum continuo arma hostilia ad uos circumferet. Nec dubito, quin maxima hinc pericula uestram regionem incolentibus immineant. Tempus igitur nunc postulat, ut nobis auxilio sitis, ut exercitum hostilem quamprimum è regione propulsemus. Nec expectandum censeo, donec regionem nostram contuderit, & penitus euastarit, & gentem nostram sibi subiugarit. Etiam ducis nostri fratrem maiorem rex habet: hunc principem Blachiae constituit. At opera danda est, ne ei singula ex sententia succedant. Nam Bladi fratrem iuniorum, cum arma contra Daciam uibraret, rex maximis studijs coluit, magnis que honoribus affecit. Opibus & uestitu precioso multo eum uirum donauit. hunc iussit sermones ferere cum Dacorum proceribus, ut is ipse tandem potiretur rerum summa. Quapropter cum breui in magnam felicitatem sit promotus, ut pareret regi, imperata fecit, & Daciae proceres tentauit. Nec tamen quicquam adhuc efficere potuit: uerum repulsus est. Pannones cum hæc audirent ex nuncio, dictis obtemperarunt, & prompti erant omnes, ut Dacis suppetias ferrent, & hosti quam fortissimè resisterent. Delectu igitur habito, conscripserunt exercitum. Circa hæc quidem Pannones erant occupati. Rex autem hostili animo cum exercitu procedens, quacunq; proficiscebatur, uicos incendebat, pecora diripiebat, quæcunque casus obtulisset. Equites regij mancipia pauca in castra ducebant: uerum magis ipsi interibant, si quando ab agmine incautus auulsi fuerant. Ferunt, Bladum ipsum in regis castra speculatorem uenisse, & singula præsentem considerasse. Non tamen mihi uerisimile uidetur, Bladum uoluisse tanto se committere periculo, cum plurimis potuerit, qui præstod erant, uti speculatoribus. Sed forsitan id confictum est, ut uiri audacia insignior ostentaretur. Veruntamen Bladus interdū accedebat quàm proximè ad hostilia castra: & tentoria militum, regis que, nec non forum contemplabatur. Bladus habebat equites pauciores quàm decem mille. Sunt tamen qui tradunt, eum non plures quàm septem mille equites duxisse. His confusus, sub primam noctis uigiliam aduenit, & in regia castra impetum dedit. Primò terror ingens in castris obortus est. Nam regij milites putabant exercitum magnum & alienigenam peregrinum que sibi incumbere. Idem credebatur & rex. Proinde præsentem intentabant uiris omnia mortem: adeò magni in opina illa & improuisa oppressio inculserat terrorem. Lampades enim & cornua irruptionem significabant. Verum regia castra non alio translata sunt, sed in eo loco quem occuparant primò, immota mansere: Turcis enim consuetudo est, ut nocturno tempore castra nequaquam moueant: uerum in eo loco, quem castris muniendis ceperunt, perlitui, siue ingressus, sit in castra, siue aliquid aliud noui ingruerit. Eo tempore Turci in maximū terrorem coniecti, in suis tentorijs quieti manserunt.

ferunt. Regij præcones per uniuersa castra incedentes, clamabant, ne quis a loco quem tenuisset, moueretur. Bladum mox, qui irruptionem fecerit in castra, regis Marte casurum. Præcones quidem ut territis animum adderent, iusserunt singulos in eo loco manere, in quem collocati fuissent, dicentes: Viri Mulsamani, durate breue tempus. cernitis enim hostem regis admodum citò in castris obituro mortem, dantem poenas scelcerum, quæ in regem perpetrare ausus fuit. Alia plura his similia expromebant, etiam hoc addentes: Quod si exercitus immobilis steterit, bellum citò desinet: si loco motus fuerit, omnes peribitis: rex enim uos omnes necabit, priusquam ille fugere possit. Blado irruenti in regia castra, primò occurrit exercitus Asiaticus, & prælium non admodum longum ibi commissum est. Nam Asia ni in fugam coniecti, paulatim in cohortes conglobati, recedebant, ut seruerentur. Bladus autem habens lampades ardentes & ignes, agmine stipato pergens contra regis copias, primò Ianuas regis affectabat. Cæterum Bladi milites aberrarunt à prætorio regis, & inciderunt in tentoria regionum ducum Machumetis, uidelicet & Isaacii: & ibi fortiter pugnant, trucidantes camelos, mulos, & alia iumenta. Cum autem pugnam facerent, in ordines collecti & constipati, nihil sanè memoratu dignum passi sunt. Verum si qui paulò longius ab ordinibus erant euecti, ex templo Turcorum manibus cadebāt. Pedites qui apud Mechumetem erant, cum essent uiri fortes, præliabantur admodum memorabiliter. Tandem omnes, quotquot erant de exercitu regio, præter Ianuæ milites, ascenderunt in equos. prælium eò loci diu feruebat. Hinc conuersi, matabant iter ad regis Ianuarum milites. Cum autem instructos & armatos inuenirent, breui tempore pugnarunt. Deinde amisso prælio, uertuntur in forum castrorum: quod diripientes, & si quem forte ibi inuenerāt occidentes, tandem cum aurora appropinquaret & lucefceret, egressi sunt castris, amissis paucis admodum ea nocte. Etia pauci, ut fertur, de regio exercitu desiderati sunt. Vbi primùm dies illuxit, rex eligens optimos quosq, qui sub tribunis debebant, & Haliem Michaelis filium ducem istis præponens, iussit ut citato agmine Dacos cedentes insequerentur. Halies assumpto exercitu, profectus est summa celeritate adhibita, contra Bladum: & summis uiribus abeuntis uestigia sequutus, Bladi exercitum assequutus est. Subitò autem in hostilem exercitum irruens, interfecit plurimos: captosque Dacos circiter mille, in regia castra abduxit. Quos interfici omnes rex curauit. Etiam noctu quendam comprehenderunt de Bladi militibus Turci: hunc deduxerunt ad Mechumetem, qui eum interrogauit, qui nam & cuius sit, & unde ueniat. Qui ubi ad singula, quæ admodum interrogatus erat, respondit, tandem iussus est dicere, si sciret ubi nam Bladus Daciæ princeps nunc moraretur: is respondit, se quidem quæ scire expetant, exactè nosse: uerum se nunquam enunciatum horum quicquam, adeò metuere se dicebat uirum illum. Illi autem minantes, dixerunt, nisi, quæ sciscitarentur, continuo expromeret, periturum. Qui respondit, se quidem mortem perpeti paratum esse, se uerò non audere quicquam eorum quæ scire cuperent, profari. Machumetes admiratus uiri responsum, eum continuo necauit, dicens, quod si uir ille exercitum haberet memorabilem, non dubito quin breui ad magnam claritatem euaderet. Hæc quidem hæcenus facta sunt. Rex hinc decedens, rectà contendeat ad urbem in qua regiam sedem Bladus habebat. Singulis noctibus, ubicunque manebat, per circuitum castra uallo circundabat, & munitionibus admodum diligenter castra emunicebat. Vigiliis præterea solito maiores deducebat exercitumque diu noctuque in armis tenebat. Agmine autem compo-

A to proficiscens, in Daciam peruenit: & accessit ad eam urbem, in qua Blado
 regia sedes erat. Daci quidem se para bant, quasi ab rege obsidendi. Portas ita
 apertuerunt, & parati erant suscipere regem cum exercitu aduenientem.
 Rex præter urbem uectus, cum uirum nullum in muris conspicaretur, nec
 etiam bombardarios qui in exercitū eiacularent, nec castra metatus, nec ur
 bem obsidere aggressus est. Progressi igitur, ut suos patibulis & palis affi
 xos uiderunt, iter promouerunt ad stadia circiter uiginti septem. Exercitus
 quidem regis incidit in patibula & palos, occupantes locum, cuius longi
 tudo extendit se ad stadia decem & septem. Latitudo uero continet sta
 dia septem. Patibula & palī apparebant maximī, quibus affixi conspicie
 bantur uiri, mulieres, & pueri. Horum miserè peremptorū numerus com
 plectebat uiginti millia hominum. Profecto horrendum & miserabile spe
 ctaculum cum Turcis, tum regi. Rex admiratione defixus, dicebat: Haud
 possibile est eum uirum qui adeo magna fecerit, regione sua spoliari posse,
 præsertim cū adeo mirabiliter tum principatu, cum subditis uti norit. Verū
 tamen addebat, cum uirū qui tanta patrauerit, haud multū faciendū esse. Re
 liqui Turci aspicientes multitudinē hominū in patibulis & palis hæretes,
 stupebant. Erant namq; patibulis & palis affixi infantes e mātū gremio rap
 ti. Volucres nidos fecerāt in inferiorib. corū. Cum aut rex insequeret, Bla
 dus agmen regiū usq; carpebat, interficiēs equites, et azapides, siquādo im
 prudentius ab exercitu regio fuerant euagati. Bladus animū intēdebat ad
 uersus Nigræ Pogdaniæ principem, qui quemadmodū nunciātū erat, obsi
 dione circūuenerat Cellium urbem Bladi. Relinquēs autem exercitiū, qui
 cōtinebat circiter sex millia hominū, eos iussit per querceta sequi regem: &
 si quis paululū modō digressus fuerit ab agmine, eum truncare iussit
 B cōtinuō accurrentes. Ipse uero rectā ducebat contra Nigræ Pogdaniæ prin
 cipem. Exercitus autem Bladi, cum ipse abiisset, abitu principis admodum
 gaudebat: & rectā pergens in hostem, putabāt se magnam gloriam inuentu
 ros, si hostem subito oppressissent. Cum nuncius uenisset ad uigilum statio
 nem quæ ibi erat, indicabat hostes aduentare, singuli igitur, præter regis Ja
 nuas, ad arma prosiliebāt. Mechumetes præcepit Iosephi, ut præcedens ho
 stem ad præliū eliciat. Mechumetes quidē cum uniuerso exercitu in armis
 erat. Iosephes ubi uenit ad hostem, cōtinuō uictus est: & fugiens, festinabat
 in castra regis. Omars, Turachanis filius, qui et ipse ordinatus erat ab Me
 chumete, ut cominus pugnaretur cum hoste, ad pugnam proficiscēs, occur
 rit Iosephi fugienti, eum que blasphemando et maledicendo sic alloquitur:
 O miser quō abis? an ignoras regem quomodo te fugientem sit exceptus
 rus? An non crudelius ab rege quā ab hostibus tractaberis? An non in
 gnominiſimæ mortis tradet, ubi te fugam inijsse senserit? His dictis ho
 minem commouit, ut conuersus unā cum Omare Turachanis filio redi
 ret in prælium, & pugnaret fortissimē. Nec multo post Dacos in fugam ef
 fusos persequentes, occiderunt plurimos, nulli parentes. Cæsi sunt circi
 ter bis mille. Præfigentes autem Turci hastis capita Dacorum, reuersi
 sunt ad regem in castra. Omarem rex donauit Theſſaliæ principatu. Ma
 zales autem adhuc supererat, & sequebatur regem, ducens uiros fortissi
 mos. Dacorū audacia, qui secundam in regia castra strupcionē fecere, hunc
 euentum fortita est. Rex ex Dacorū regione mancipiorū prædas agebat nō
 modicas. Nam immisso equitatu, regionis partē percurrebat nō modicā. Es
 quites capientes mācipia plurima, maximas sibi peperere opes. Et iūmen
 ta plurima nacti sunt. Exercitus regis agens ultra uiginti myriades equo
 rum & bouum, uenit ad Istrū. Castra regia terrebat Dacos, quamuis magnā

audaciam ostentantes. Turci autem summa celeritate adhibita, transgressi sunt Istrum. Rex Haliem, Machalis filium, à tergo subsequi iussit, cum castra ad Istrum posuisset, Draculem, fratrem Bladi principis, ibidem in regione reliquit: præcipiens, ut colloqueretur cum Dacis, & regionem eam subigeret: præterea strenuè adiuuaret istorum locorum præfectum. His ita gestis, ipse rectè in regni sedem abiit. Dracules quidem, quemadmodum præceperat rex, unumquemque uocabat, dicens: Viri Daci, quid putatis deinceps de uobis futurum? nescitis quantas copias rex habet? præterea ignoratis quòd regiè copię expectantur: quæ ubi primum accesserint, regionem uestram populabuntur: & si quid residui fuerit, auferent. qui sit, quòd recti satis regis amicitiam? Efficiamini amici regis, & finis erit malorum, quantum ad regionem & ad ædificia attinet. Scitis enim, uobis in præsentiarum neque animal, neque iumentum ullum relictum esse. Hæc omnia grauissima passi estis, auctore fratre meo, cui morem gessistis, uiro impiissimum, qui Daciā affecit clade maxima. Huiusmodi cladem nec per uniuersum terrarum orbem factam esse audiuimus. Hæc cum nuntiaret Dacis, per eos qui ad mancipia redimenda conuenerant, eos faciliè in suam sententiam pertraxit. Reliquis dici iussit, ut confidentes, ne quicquam malime tuentes, ad se transirent. Hi igitur in unum congregati, decreuerunt utilius esse & consultius, obtemperare Draculi potius, quàm Blado principi. Eunt igitur paulatim ad Draculem, iuniorem Bladi fratrem, colligebantur. Quod ubi acceperunt reliqui, & ipsi ad fratrem eius Draculem transactionem fecere. Exinde contracto exercitu haud contemnendo, & adducto simul regio exercitū, ducatum & regionem in ditionem regis redigebat.

Bladus cognito Dacos ad fratrem confugisse, & sciret omnia frustra tentari, quòd tantam antea suorum fecisset cædem, in Pannoniam abiit.

LIBER DECIMVS

PANONIA regis in Dacos hūc finem habuit. Bladus, fratre Dracule accedente, & Daciā subigente, ad Pannonias se recepit. Pannoniæ, quorū propinquos & consanguineos in Daciā crudeliter peremerat, capitis eorum suo rege Choniatis filio anquisiuerunt. Cum sententiam contra ipsum protulissent grauissimam, ut qui præter ius & fas homines occidisset, Belogradum ductus, ibi in carcerem impactus est. Rex eadem adhuc æstate, cum autumnus aduenisset, nuntium misit in Lesbum, qui imperabat ut pararent classem, & conuenirent in loca maritima. Ipse quidem ducens Ianuæ milites, cum paucis Europæorū militum manu expeditionem suscipiebat, transiens in Asiam. Rex terra, classis uerò mari proficiscebant. Expeditionis regiæ contra Lesbum hanc causam assignant. Lesbi princeps beneficio regis tenebat istam regionem tributariam, numerans quotannis circiter bis mille stateres, iam inde ex eo tempore quo Paisögles Calliopolis præfectus, imperante Amurate iuniore, classe adueniens, in Lesbum incurSIONem hostilem fecerat, abductis inde mancipijs plurimis: nec non capta Callona, Lesbī urbe opulentissima, quam deuastans domum reuersus est. Etiam antea reges in insulam hanc tributariam habuere, nec non Chium, tempore Amuratis quem genuit Orchanes. Sub eo rege inter ceteros & Ionuzes electus ab Ianuarum militibus, profectus est in Lesbum: & obsequio

fidione circumueniens Molibum, nihil efficere potuit sanè eorum quorum gratia aduenerat. Causa autem quare rex Lesbo arma inferebat, talis erat. Rex Lesbio crimini dabat, quod Tarracônēses piratas portu excepisset, & mancipia plurima ab ijs emisset, quæ uenerant ab regione regis, ex quibus nō parum lucri Lesbios princeps acceperat. Nam Tarracônēses ab Lesbio procurantes ad maritima latrocinia, nec non hi qui debebant in insulis Cycladibus idem uoluendi institutum occipientes, regis regionem diripiebant. Deinde euercentes onusti mancipiorum præda in Lesbum, ea inter sese partiebantur, assignantes Lesbio duci partem magnam, & neuiquam contemnendam. Hæc cum nunciarentur regi, motus est ad bellum inferendum Lesbio principi. At Lesbii princeps Dominicus, quem Græci Cyriacum uocant, frater iunior existēs, seniore qui a patre Lesbii principatum acceperat, eūque tempore longo administrat, insidijs circumuentum capit, & Basilæ uero Ianuensi, quo usus fuerat auxiliatore in insidijs, tradidit. Nec sanè longo interiecto tempore, fratrem obtruncat, atque solus principatu potitur, pendens regi tributum quotannis circiter duo millia statenum. Genus principum illorum, qui Lesbum regebant, & Catelluiz inuencupabantur, appareret ab Ianuensibus deduci. Nam uenientes auxilio Græcorum regi, qui Byzantium tenebat, & eam insulam imperio temperabat, strenuè eum adiuturi, atque magna effecerunt. Rex igitur Byzantius, ut uirorem illorum uirtutem aliquo modo ueneretur, ijs concessit insulæ huius principatum. Qui tenentes eam insulam, tandem inde progressi sunt, ut occuparent Aenum urbem Thraciæ, iuxta flumen Eurum. Nam ciues eius urbis aduersabantur Harmostæ: & ut sibi uires pararent, uocabant ab Lesbo Catelluizorum genus. Catelluizi urbem eam occuparunt, & fortiter retinuerunt, cum plerumque intestinis seditionibus & odijs exagitarentur Græcorum reges. Videtur autem ista insula iam olim sub Catelluizis Ianuensibus extitisse, & paruisse Phociam in Asia administranti, cui nomen fuit Catanes. Verum ex insidijs insulam hanc occupauit Catanes. Cui bellum inferens Græcorum rex, etiam Mitylenas suo imperio iunxit, nec bellum gerere contra Phociam abstinuit. Exinde cum Catelluizi impigre subsidio uenissent Byzantio regi, beneficio eius insulæ dominum consequuti sunt. Hanc tempore longo tenere: eius principes etiam nostra attingere tempora. Iungentes autem connubia cum Trapezuntijs regibus, & Græcorum ducibus, necnon cum ijs qui apud Grecos præstare uidebantur, insulam eam rexerunt saluberrimis legibus fundatam. Ab ea continente, quæ Asiam spectat, excurrit ad stadia circiter octoginta. Cæterum & iam olim in potestate Ioannitarum fuit Chius, nec tamen armis est capta. Verum cum Græcorum reges pecuniæ inopia laborarent propter bellum quod ea tempestate gerebant cum Medis & Tryballis, magnæ pecuniæ uim mutuo acceperunt à Martino eius insulæ rectore. Græci tandem eam insulam receperunt, cum es alienum, quo erant obligati Martino, persoluisent. Deinde uenit insula hæc in Ianuensium ditionem: qui cum non multum temporis interuenisset, aduenerunt cum trirētibz, ut urbem eam caperent. Hi nec populi, nec magistratus consensu & uoluntate missi erant, ut insulam eam in ditionem reciperent, uerum sua sponte, cum essent nouem familiarū uiri principes, ab domo profecti, insulam eam subegere. Ex eo tempore communi consilio magna concordia urbem gubernarunt, cum ubique ipsorū in rebus gerendis modestia eluceret. Tandem urbis & insulæ partes emerunt uiri Ianuenses, qui plurimum pollebant opibus, propter Masyris redditum & prouentum. Insula namque ista in mari Aegeo sita, Masyris fructum reddit uberrimum: & qui huic operi sunt intenti, lucra multa ferunt. Hæc autem minus remota ab Asia est quam prædicta. Siquidem stadijs maxime

ximè quinquaginta septem ab ea diffita est. Gubernatur ab principibus illis A nouem, qui primò eam insulam sui iuris fecerunt; nec non ab alijs, qui postmodum patrias urbes in ea insula ab Græcorum regibus redemerunt. Metropolis Chij optimis regitur legibus, nec ulli omnium urbium, quæ in istis insulis frequentantur, disciplinæ sanctitate inferior est. Redditus habet largissimos, qui incredibile est dictu, quantas opes suppeditent ijs qui eam regunt. At Mechemetes Amuratis filius hostilia arma intulit Lesbo his de causis, quas suprà memorauimus. Accedebat præter societatem, quam cum piratis inierat Lesbi princeps, etiam fratris mors: cuius culpam in eum principem rex transferebat, & ulcisci fratris manes in animum induxerat. Rex qui dem itinere pedestri in Asiam transiens ferebatur: at classem, quæ complerebatur triremes uiginti quinque, & naues minores centum, per mares qui iubet. Bombardas per mare in insulam eam transportauit: nec non lapides, quibus onerarentur, circiter bis mille. Belli quidem instrumenta & machinas mari ad eam insulam subuehi curauit. Ipse uero ueniens Estiopes pedum, siue in planiciem, pedestri itinere ad insulam accedebat, ducens lanuarum milites, & quosdam Europæos circiter bis mille. Nam cum dimississet exercitus, rediens ab Dacia, continuò bellum mouebat contra istam insulam. Copiæ ubi in continentem sunt expositæ, illico incursionem fecerunt in insulam, eamque populati sunt. Verum pauca inde abstulerunt mancipia. Mox legatum ad Lesbi ducem misit, qui iussu regis diceret principi seu duci, ut urbem dederet. Quod si faceret, fore ut ab rege acciperet aliam & admodum magnam regionem. Princeps Lesbi nescio quo genio malo in transuersum abstractus, pacem regis aspernatus est. Rex itaque bombardas sistens, & contra urbem dirigens, in continentem pergebat consilio Machumetes, qui eum adhortabatur, ne in insula moraretur: Machumetes accepto exercitu, urbem oppugnabat, distribuens copias uniuersas in turmas, & manipulos. Murum bombardis arietabat diebus uiginti septem, urbisque partem non modicam strauit. Habuit bombardas, quæ in sublime globum torquent, quas mortaria nominant, quibus urbem grauissime afflixit. Oppidanorum copiæ in arcum cogebantur. Oppidani tamen, cum fortè etiam quidam de piratarum numero præstò essent, egressi urbe, manus cum hoste conferabant. Res uero eorum nequaquam prospere succedebat. Nam Turci lassissimi ab oppidanis, accurrebant ad murum: & magna audacia freti, eum superare nitebantur. Oppidanis in grauissimo periculo uersantibus, siquidem hostis multitudinem superior erat, princeps insulæ legatos misit, qui nunciarent regi, se paratum esse dedere urbem, & reliqua urbis oppidula. Sed tamen petere, ut sibi à rege assignetur regio alia, æquales huic redditus habens. Pollicebatur quoque se strenuè imperata facturum, quocumque tamen in militiam eductus fuerit regio iussu. Machumetes, cum intellexisset principis & oppidanorum sententiam, respondit, se nuncios missurum in continentem ad regem, qui hæc ad regem relata sunt, uidelicet quæ promittebat insulæ Princeps, continuò in gaudium effunditur, & in insulam traiecit, lubenti que animo admittit principis, quas præscribebat, conditiones: aitque se hisce conditionibus insulæ principis foedus & pacem daturum. Cum iam res utrinque decisa, & fides foederis, iureiurando utrinque interposito, accepta esset, urbe egrediebatur insulæ princeps: & ueniens ad regem, eum adorat, & huiusmodi orationem exorditur. Nosti, ó rex, ex quo insulam istam regere occæpi, me iurisurandi religionem temerasse nūquam. Quòd autem mancipia ex regione tua ui prædonum abstracta nō receptauerim, sciri poterit ab ijs qui hinc Asia

A loca incolunt. Nam mancipia, quamprimum capiebantur à tua regione, cōtinuò à me dominis suis reddebantur. Præterea maximum mihi fuit studium, ut, si tibi uestra mancipia quis esset nactus, ea statim dominis suis restituerentur. Quòd piratas suscepi, ea gratia factum est, ne prædas ex mea regione agerent, eamque uastando corrumpere. Nec ulli horum unquam uel occasione præbui, uel consilium dedi, ut ad nauigantes quicquam damni regionis tue importarent. Nunc autem ad te uenio, urbem atque adeò uniuersam insulam tibi tradens. Supplex uerò te oro, ut quemadmodum hæcenus rebus tuis plurimū beneuolentiæ præstiti, ita nobis gratias referat rex. Hæc quidem factus est, & lachrymæ cadebant obortæ, dicens, in scitia oppidanorum factum esse, quòd non statim ab initio, cum bona ab rege nunciarentur, uenerit. Rex exprobrans ei suam inscitiam & imprudentiam, postremò consolationem adhibuit, iubens cum esse bono animo, nihil cum mali propter id quòd primò non paruerit edicto regis, passurum. His ultro citroq; dictis, urbem rex in ditionem accepit: principemq; etiam in reliquis insulæ urbes ire iubet, ut earum arces se dederent. Qui impigrè iussu regis capeffens, una cum regijs præfectis urbes adiit, easque regi tradidit. Rex continuo, ne qua in nouatio exoriretur, urbes in ditionem acceptas præsidijs firmat. Mitylenarum ciues in tres distribuit partes. Vulgi inutilem partem ibi reliquit: alteram peregrinis concessit: tertiam, quæ genere & opibus principatum facile obtinebat, Byzantium deportauit. Piratas trecentos in unum locum extra urbem contraxit, eos occidit. Et quo crudelius perirent, corpora eorum media dissecuit. Nam placuit regi Turcorum hoc mortis genere in hostes uti, ut maiore crudelitate interirent, dissectis corporibus medijs, gladio diaphragmati adacto. Nam qui in hunc modum cadiunt, diu mortis dolores amarissimos experitur. Huic autem urbi, ne quam defectionem molirentur incolæ, ducentos de peregrinorum corpore, & trecentos Azapides imposuit. His ducem constituit Samaliatis filium, uirum illustrem, cuius pater in regis Ianuis iudicis officio functus est; & litigantes summa diligentia & attentione audiuit, & sententiam summa æquitate adhibita dixit, adeò, ut facile primas inter omnes Ianuarum iudices ferret. Ius enim iustissimè dixit, & facilis clemensque omnino fuit in inueniendo pœnas, quibus damnati subdendi essent. Lesbioducem eam urbem relinquere, & omnia sua Byzantium transferre iubet. Ipse uerò reuersus est domum, eligens sibi optimatum Lesbii pueros, filios & filias circiter octingentas. Tiresmes quoque abduxit, relictis tamen nauigijs minoribus in insula. Sororem ducis, quam etiam antea rex ceperat in Colchidis regione, uxorem Alexij Comneni, qui rex erat Trapezuntis, induxit in gynæceum: siquidem forma antecedere credebatur eo tempore omnes, quotquot ob formæ elegantiam commendabantur. Maritus eius præmorsuus erat Trapezunte: ipsa que uidua erat, relicto filiolo unico. Rex capta Trapezunte, puerum hunc abduxit, & præ cæteris post puerum Byzantium, Amuratis fratrem, in Ianuis benignissimè tractauit. Filium Trapezuntij regis Annam nomine, & Christianam custoditam pro arbitrio uictoris conubio iunxit Zogano inferioris Macedoniæ præfecto. Ex quo autem cum Peloponnesi imperio expulsi, eam Albanis filio, cui Lyon nomen erat, tradidit, quamuis eam deinceps acceperit uincens, coegeritque suam religionem assumere. Haud multum intercessit temporis, & Lesbio duci nescio quod crimen impegit, captumque in uincula dedit. Ego quidem audiui, eum in carcerem esse raptum, quòd displiceret regi, & iam olim ipsi fuerit inuitus propter multa & intoleranda mala, quibus regiam familiam affecisset. Verum, ut alij perhibent, hanc, quòd in carcerem coniectus sit, accipio esse causam. Fecerunt, puerum quendam fugientem Ianuas regis, uenisse ad hunc Lesbioducem

ducem. Quem ubi Christianæ religionis fide imbuit, non dubitauit turpissimam amore polluere. Occupata autem Lesbo, cum princeps Byzantium abiisset, pueri oblitus est. Eum inter munera quædam missum ad regem, regni pueri agnouerunt, remque regi significarunt. Rex puerum quidem retinuit: duce[m] cepit, & in carcerem duxit, unam cum consobrino eius Lucio, Aeni principe; qui cum fuisset puer, Lesbi principem in necando fratre & parando principatu strenuè adiutur. Nec multo post Lesbum captam in hanc miseram prouoluti sunt necessitatem. Cum in summo uitæ essent ambo discrimine, ubi quod se uerterent, pronunciarunt se Turcorum religionem assumpturos. Rex quidem donans eos uestitu, & tiara, eos quoque circumcidit, & impunitos e carcere dimisit. Nec tamen diu hoc gaudio illibato usi sunt. Nam breui tempore post, eos iterum in carcerem conditi iussit: & diligenti custodia tam diu asservauit, donec inde abductos capitali supplicio afficeret. Isto anno rex bis in militiam profectus est: semel contra Dacos, iterum contra Lesbum. & utraque bella confecit eodem anno: hyemsque aduenerat, antequam domum redire posset. Ea igitur hyeme uersatus Byzantij, classem adornabat. Extrucebat templa, ædificabat regalia palatia, urbemque eam sibi accommodam ad naualia prælia reddere in animo constituerat: ut posset, si quando usus postulare, memorabilem classem inde in mare deducere. His cogitationibus intentus, inuenit se facile posse superiorem esse hostibus, si mare solus obtineat. Animo conceperat extruere, & aliam memorabilem, post Propontidis Lemnecopiam, atque Byzantij mirabilem: quam ex ædificauit iuxta portas quas aureas nuncupabant. Excitauit & turres maximas, & spectaculo dignas, nec non interiora regie, & turrim quæ uergit ad Scopiorum pontem, quo iungitur Axius fluuius. Etiam regiam sedem Adrianopoli ultra Tæarum, quæ Eurullabitur, emuniuit. Urbem quoque in Asia iuxta Maditum, ubi Hellespontus angustissimus cernimus, condidit: necnon aliam in Europa e regione eius urbis, quæ in Asia conspicitur, ædificauit. Hæ urbes condite sunt ad defensionem Byzantij, & Euxini maris. Præterea non mediocriter tutabantur urbes in Hellesponto sitas, præbentes classem haud aspernamdam. In hunc modum terrorem Asianis & Europæ insincutiens, qui cum augeret, in utramque urbem bombardas inuexit circiter triginta maximas, et alias non paucas. Ad hæc cum portum ibi parassent Turci, nulli intrare Hellespontum concedebant, nisi prius descendissent nauibus, & se loci præfecto exhibuissent uisendum. Opera hæc haud dubie fecit propter bellum quod gesturus erat cum Venetis, ad quod se præparabat: ut si ingrueret, quam tutissimè isti se committeret. At quæ commemorauimus opera omnia iam erant absoluta, & ad finem perducta, cum bellum aduersus Venetos susciperet. Aestate autem ea quæ sequebatur, bello lacebatur Illyricos, & Illyricorum regem. Genus hoc hominum antiquum est, & regionem uersus lonium spectantem incolens, plerumque ad magnam claritatem accessisse perhibetur. Vulgo nunc Bosni uocantur. Verum Dalmatæ, Mysii, Tryballi, etiam Sarmatæ, eadem ferè utuntur lingua, aut non multum dissimili, ut non difficulter se mutuo intelligant. Verissimile tamen est, illos profectos ab regione quæ uersus Ionium patet, cum pauci numero existerent, & ubique rebus fortiter gestis inclarescerent, Thraciam perdomuisse: & Istro transiisse, Sarmatæ regionem inhabitasse. Sunt uero qui tradunt, eos à Scythia pulsos transiisse in regionem quæ ultra Istrum colitur: & subacta Thracia, ad sinum eum uenisse, ibique sedes fixisse. Miror autem, quod quidam sint qui censent Illyricos, Albanos esse: quasi Illyrii, qui tenent sinum Ionij, processerint in Epirum, & Aetoliam, & Thessaliæ regionem. Cæterum uniuersa illa regio ab Epidamno usque ad Carnerium sinum complectitur spacium ter mille stadiorum. Hanc regionem tenet hominum genus unum eadem lingua utens. Porrigit ad montem diterræa

A diterranea se extendēs usq̃ ad Istrum, attingens Sādalis regionem & regnis finitimis circā undiq̃ Tryballis & Mysijs. Hęc autē dico, maximē hanc coniecturam sequutus, quod constat Illyrios ad magnam potentiam devenisse, & in multa loca per Thraciam esse dispersos. Proinde magis credo, eos potius Illyrios quam Albanos dicendos esse. Assentior præterea & illis, qui Illyrios nomen ab regione traxisse asseuerant. Nam inter se diuisi, alij aliam in usu linguam habent. Itaque cum plurima hominum genera ibi habitent linguæ usu inter se diuersa, reor istos id nominis esse sortitos, ut dicantur Illyriaci. Sed hæc hæc tēus annotata de ista gente sufficiant: etsi quidam putent nominis rationem haud rectam me assignasse. Verūm propter regionem, quam colunt, meritō, ut mihi uidetur, Illyriaci appellant. Nec tamen inuidia me committetur in hunc modum de his sentientem. Nam Albanos potius Macedonibus adnumerari existimo, quā alij in terrarum orbe genti. At de his satis. Illyricos igitur eam gentem nomino, quæ iuxta Ionium habitat usq̃ ad summam Istriam sic dictam regionem, quæ ad sinum excurrit in pelagus. Qui uerō mediterraneam regionem ibi tenent, Illyriaci sunt. Aduersus horum regem arma capiebat Mechmetes, quia tributum amplius ferre recusabat. Nam regius præco ad hunc accesserat, iubens ut quamprimum mora omni posita, tributum in Ianuas inferret. Illyricorum rex colligens tributum, quod continebat quinque myriades staterum, idq̃ præconi ostendens, dicebat: Tributum quidem collectum et paratum in promptu est. Nec tamen mihi cordi est mittere regi tantas opes, & me planissimē his priuare. Verūm si bellum ab rege impenderit, bello me committam felicius, si tanta pecuniæ affuerit uis. Præterea si ea necessitas me apprehenderit, ut mihi in aliam sit magnam regionem, fretus istis opibus, uitam commodius exigere potero.

B Regius audiens istos sermones, respondisse fertur in hūc modū: Et quidem pulchrum & honestum erat opes istas in tuo dominio permanere, si non intermiseris fœderum religionem impiē transgrediendo temerares: si in cupidine harum opum ductus, fœdera uiolare insulteris, & inde tibi inescio quam felicitatem pollicitus fueris, uereor profectō ut contrarium eueniat. Nam auctore Deo possidere istas opes, neutiquā malum duxero. Præterea iisdem opibus auctore Deo exui, longē optimum iudico potius, quā contumelijs & iniurijs afficere eum cuius præsidio eas acquisieris. His dictis, præco ad regem reuertitur: exponensq̃ quæ acceperit ab Illyricorū rege, regem commouit, ut contra ambos bellum susceperet. Nam eodem tempore etiam ei bellum fuit cum Daciæ principe, qui iniuriā maximā regiæ familiæ fecerat, legatis eius uiolatis, & interfectis. Cæterum sub idem tempus quo Dacos bello laessebat, Illyrici regem ulcisci nequiuit. Verūm isto demum anno cum exercitus ab Europa & Asia Adrianopolim forent collecti, primo uere in Illyriam eos mouit, in animo agitans & in Sādalis regionē irruere. Hic rex fuerat filius illegitimus eius regis qui prius imperio temperauerat Illyricos. Et cum discordiæ atroces inter ipsum & fratres eius qui ad ducatus aspirabant, exarsissent, miserūt legatos ad regē, eiusq̃ arbitrio rem totā trāslegendā permiserūt, qui hūc regonis regē declarauit. Isāco Scopiorū prefecto, qui finitimus erat Illyricis, illū adiutare iubet in acquirēdo principatu. hic exercitū præbens contra fratres, eorū regionē euasabat, plurimis inde abstractis mācipijs. Illo igitur rege pronunciato, bellum gerebat cum fratribus, & cum Illyriorū rege. Turci qui finitimā circā tenebant regionē, plurima nanciscébātur mancipia. Cum autem prædas agerent mancipiorum ex omnibus, quas scimus, urbibus, ea continuo in Europam & Asiam trans mittebant. Et ex quo rex coloniā in Scopiorum urbem deduxit, & Iesus Isāci filius regis nomine eam administrauit, plurima ab Illyrico mācipia sunt abducta, & in Europam A-

siamq̃ translata, quorum numerus maior erat, quàm quis sperare potuisset ab
 ea regione. Audio eam regionem, si quis longitudinem consideret, ab Trybal-
 lorum regione & Dobobica fluuio se extendere usq̃ ad Sandalis regionem et
 ad Ionium sinum stadijs octingentis. Latitudo uerò regionis, qua excurrit
 ad Pannones & Tryballos, completur duo millia stadiorum. A Tryballis
 incipit regio Isaaci, hanc excipit deinde Pauli regio, cuius urbes se porrigunt
 usq̃ in hanc regis Illyriorum regionem. Hi quidem iam ante bellum gelsi
 ferant cum rege, nunc quidem Tryballis, nunc uerò Pannonibus ad hæc en-
 tes: & cum adducerent Turcos, regionem Illyrico affusam populabant, be-
 lumq̃ in Tryballos auertebant. Cæterum Tryballorum princeps bellum cō-
 tra hos suscipiēs, urbes eorum obsidebat, & fœdera cum ijs pangens, tandem
 se pacatum exhibebat. Etiam Sandales hos antea bello appetuerat, & accuo
 regis exercitu, ipsorum agros euastabat. Cum autem hi soli perpetuis inter se
 dissiderent odijs, ei regis peregrinum accerferent, proprię regioni plurimum
 calamitatis inuexerunt. Nam mancipia plurima belli iure subinde à milib.,
 capiebantur, & deportabantur. Præterea & ea regio uel maximam experies-
 batur uastationem. Eadem tempestate Isaacus & Paulus societatem faciens
 tes auxilium pollicebantur Illyriorum regi. Nam constituerant & ipsi bellū
 indicere regi, si Pannones aliquid noui contra Turcos molirent. Rex in mis-
 litiam profectus, traiecit Dobobicam fluuium, qui Tryballos & Illyrios diui-
 mit. Progressus deinde, uenit ad Illyrisum fluuium nauigabilem, quem super-
 rauiit pedestri exercitu transuectonauib., quas ibidem fabricare iusserat. Equos
 autem in flumine reliquit, donec copias transportaret. Tum temporis in armis
 habuisse creditur rex quindecim myriades equitum, præter peregrinos &
 Azapides pedestre robur, qui cum in id bellum sequebantur. Aderat & alia
 hominum multitudo inutilis ad arma: quæ propterea comitabatur regia ca-
 stris, ut si quid opus esset, militibus inseruiret. Reliquis interim exercitus equi-
 tibus constat. Nec tamen gens est, ut supra edocuimus, quæ plura iumenta in
 expeditiones ducat. Transito Illyrisso, impetum in regionem hostilem dedit:
 & aggressus Dobobicam urbem, eam omni machinarū genere oppugnabat.
 Vrbis hæc est sita in excelsio monte. Quapropter natura loci munitissima perhi-
 betur. At rex expediens bombardas & mortaria, non cessabat terrorem in ijs
 cere oppidanis, & tandem urbe potitus est. Partem hominum, quos ibidem
 indeptus erat, in ea urbe reliquit: parte donauit Turcorum optimates: tertiam
 partem Byzantium transtulit. Mechumetem iussit deligere Europæ exerci-
 tus robur, atq̃ festinare ciuito agmine in eum locum in quo acceperat regem
 Illyriorū morari, antequā regiam sibi subijceret, qui impigrè iussa capessens,
 summa celeritate adhibita, flumen transgressus est. Veniens Gaitiam, accepit
 regem proficisci, traiecto flumine, in Clitiam urbem. Is igitur nihil remittens
 de cursu, transiit fluuium quā eum in tres alueos diuisum cognouit, hoc supe-
 rtao, Clitiam uenit die secundo. Rex sublati signis Gaitiam contendit regni
 sedem Illyrici. Quod ubi peruenit, urbs illic conditionibus seu passionibus
 in ditionem regis uenit. Nam ubi fama increbuit, Dobobicam esse captam à
 rege, quæ urbium totius regni longè erat munitissima, reliquæ urbes il-
 lico territæ, in diuersum abripiebantur, & quilibet pro se sedulo contende-
 bat ut per ditionem faceret, sperans se in hunc modum non paruam gratiam
 apud regem initurū. Gaitiæ ciues cum appropinquasset rex, cōtinuò primos
 res ciuitatis obuiam miserunt, dedentes se & suæ regi. Orabant autem res
 gem, ut ipsis permitteret patrio & solito more tempub. administrare. Rex
 preces eorum non auersatus est. Verum continuò, quod petiuerant, præstitit.
 Deinde etiam arcem in ditionem accepit, quam præsidio imposito suorum
 firmauit. Elegit sibi optimatum filios: dehinc quosdam delegit, quos donauit
 ijs qui

A ijs qui secum erant. Vbi primum ea urbs in dominium concessit regis, negotium datum est Machumeti Ianuarū duci, ut accepto Europeo exercitu, summa celeritate pergeret aduersus Illyriorum regem. Nam audierat cum morari in ea urbe quæ distabat à Gaitia itinere maximè quinque dierum, expectantem quoniam res Illyriorū essent euasuræ. Eius autem urbis quæ regem tenebat, nomen erat Clitia. Etiam fratris eius filium agentem annum decimum tertium ibidem cum rege cōuersari nuntiātum erat Machumeti. Hic assumens, ut iussus erat, exercitum, secūdo die attigit flumen cui nomen est *

Is fluuius nauium erat patiens, & spem omnem in eo sitam habebat rex Illyriorum. Nam cum nullæ naues magnæ præsiō essent, putabat regem nunquam eodā audaciæ progressurum, ut id transiret, quo secum bellum gereret. Vt autem cum copijs ad flumen Machumetes accessit mirè festinando, cohortas in non abstitit exercitum, & exercitus duces, ut transgredereantur flumen, regi quæ opus pulcherrimum efficerent, capientes uidelicet Illyriorum regem. Sic autem loquutus fertur: *Viri Turci, nūc quilibet uestrum facit fortis appareat, atq; pedes flumen hoc transeat. Neutrūquā enim mihi dubium est, quin maxima & splendida munera maneant eum, quæ ab rege accipiet, qui prius flumen superarit.* His dictis, regij milites maximo studio conabantur transgredi flumen. Ibi tum primus, ut tradit, Omars Turachanis filius, Theofaltas præfectus, cum suis irruit in flumen: qui paululum modò natantes, flumen superarunt. Hos sequutus est, pari successu usus, & reliquus exercitus. Egredi flumine, illico inuadere agros. Hinc rex Illyricorū timens, ne si in fugam uerteretur, equitum aduentu oppressus, in maximum periculū ueniret, se recepit, ut incolumis præfens discrimen euaderet, in urbem quandam eo loci sitam nomine Clitiam. Verū Machumetes cum exercitu superueniens, eam urbem obsidione circumdedit. Urbis ciues situs est in loco palustri, & in circuitu paludes uisuntur longè lateq; quæ urbem munitam, & aditu difficilem præbent. Eo tempore locus ille uniuersus solaribus radijs exustus exaruerat. Cæterum, his nihil moti milites Machumetis, accedunt, eamq; obsidione circumueniunt. Arundinem, quæ plurima ibi enata erat, excindentes, comportabant in fossam, ut igne deinde infecto, uel ut tandem etiam inuitos oppidanos in ditionem redigerent. Hæc parari cernentes ciues urbis & Illyrij milites, credentq; se non diu posse resistere uiribus Turcorum, legatos ad Machumetem mittere decernūt, orantes, ut in deditiōem acciperentur: petentes præterea, ut regi ueniam daret, qui quoq; semetipsum dediturus sit, si iurissurandi religio interueniat: qua intercedente, in spem crigatur, se nihil malū ab Turcis passurum. Machumetes Illyricij preces haud abnuuit. Fœdus est ictum. iurissurandū est datum quemadmodū orauerant Illyrij. Tandem cum urbe egressus esset rex, urbem occupauit. Homines qui in urbe erant, in tres partes secreuit. unam ibidem morari iussit: alteram inter optimates suos distribuit: tertiam adduxit ad regem, & eidem dono dedit. In hunc modum Illyrici rex captus est Clitiæ una cum fratris filio, qui haud dum impleuerat ætatis annum decimum tertium. Vxor regis iam ante se contulerat Ragusium, quæ est urbs iuxta Ionium, ut præfenti discrimini subtraheretur. Plurimas eodā conuexerat opes consilio uiri. Eam urbem incolunt Illyrici uiri admodum illustres, qui eodā conuenere. Et cum disciplinæ sanctitate animi ipsorum facile coalescerent, et discordia omnis submota foret, eam admodum emunierunt ualidissimis undique obiectis muris. Et proficiscentes in Epirum & Ionium mercium gratia, breui urbem opibus haud contemnendis auxere. Habet, à quibus regitur, leges optimas & saluberrimas, & in aristocratiam uersa administratur. Citius magnificis ædificijs urbem hanc exornarunt, quæ quidem quamuis obscura fama feratur, tamen celebris habetur producendo

* Nomen
fluuij deest
exemplari
Græco..

uiros prudentia in signes. Ea urbs finitima est Sandalis regioni. Cum hoc bellum urbi fuit. Verum, ut mihi uidetur, discordiarum causam parum iuste Sandales feminauit, eosque inuitos arma capere coegit. Nam uxor Sandalis una cum filio adolescente propter mariti improbitatem Rhagusium consergerat. Sandales Rhagusios missis legatis rogarat, ut redderent uxorem, & filium: quibus non admittentibus preces, bellum indixit. Rhagusij filium Sandalis communi sententia ad id bellum imperatorem eligunt, suggerentes quæ magnam pecuniæ uim, fortiter bellum ab Sandale illatum propulsare faterentur. Causam, quæ impulit matrem & filium, ut Rhagusium ferecerent, hanc tradunt. Mulier quædam excellenti forma, cæterum lasciuior, quam par erat, in Sandalis regionem ab Florentia Italiæ uenerat. Cum autem audiisset Sandales, mulieres Florentinas tum formæ uenustate, tum prudentia facile inter omnes primas esse, eius mulieris uisendæ cupidus, eam ad se uocari iubet. Quæ ubi in conspectum uenit, & pulcherrima esset, Sandales uxor is amore satius, eam spreuit. Nec nullo post amore peregrinæ amens & ardens, cum ea concubuit, plurimum amore æstuans. Adhærens autem peregrinæ mulieri, uxori admodum molestus erat: quam despiciebat, & prorsus negligebat. Mulier autem illa erat mercatorum Florentinorum, & in hanc regionem appulerat. Conuersans itaque plurimum cum hac muliere, insensus & molestus erat suæ uxori. Vxor non ferens amplius hæc indignitates, maxime propter filium suum adolescentem, unâ cum eo clam Rhagusium profugit. Sandales missis legatis uxorem rogabat, ut reuerteretur in suam regionem, hæc in aliena degeret, uulgâs opprobrium suum in homines. At uxor non obtemperabat uerbis mariti, sed in hunc modum respondit: Ee non redituram, nisi dimittat mulierem illam Florentinam. Quod si facere non miserit, fruatur peregrina muliere ad libitum. Hæc quidem ad eum modum cõtigisse memorant. Filius inimicitias gerens cum patre, & belli dux a Rhagusijs pronuntiatus, bello adortus est patrem, prælioq; inito patrem fugam arripere compulsi, plurimis de exercitu in fuga cæsis. Certe in patrem impius & nefarius ausus, mittebat is frequenter legatos ad regem, consulens ut uisus copiis Illyriorum regem debellarent. Tandem monendo & consulendo tantum profecit, ut Turcorum exercitus adueniret, & regionem regis grauius populando corrumpere. Sub idem tempus cum fama uolaret, regis copias accedere contra Illyriorum regem, nec ipse se parare intermisit, ut regium exercitum, si in suam regionem populabundus ingrederetur, si quid posset armis, à populationibus prohiberet, eumque propulsaret. Nunc eorum dire libet, unde in hunc sermonem digressus sum, postquam regem Illyriorum Machumetes Michaelis filius in ditionem accepit, cum eo circumiens etiam cæteras urbes regi Turcorum subiebat. Et quidem circa hæc uersabatur Machumetes. Omarem autem Turachanis filium iubebat cum exercitu pergere contra cæteras Illyriorum urbes, cæterum ipse in regia contendebat castra. Rex Turcorum discruciabatur animi, propter iuramentum Illyriorum regi præstitum ab Machumete. Grauius quoque Machumeti indignabatur, ut qui parum opportunè huic regi salutis spem, interposita iurisdictione religionis, obtulisset. Regem quidem Illyrium uinculis illigatum circumduxit, peragrans Sandalis regionem. Nam Illyrios partim quidem ipse, partim uero Machumetis & Omaris Marte perdomiuit. Omars summo studio annitebatur, ut eam regionem, quæ nondum subiecta erat, cogeret regis suscipere imperium. Hic, cum fortitudine facile superaret omnes, quotquot in lauis fortitudinis prærogatiua gauderent, præclara militaris uirtutis edebat opera, cum cætera quoque satis spectatus regi existeret. Hæc hæcenus ab rege Illyriorum urbes subiugante, gesta sunt: quibus peractis, legatos ire, iubet Rhaguzium

A Rhaguzium urbem, quæ situm regis uxorem. Hæc regem anteuerrens, ex-
 celsa urbem, & in Italiam abierat. Nam cum fama captæ regionis ad ip-
 sam allata esset, omni mora posita, relinquebat urbem, & in Italiam pro-
 perabat. Legati cum eam haud reperissent in ista urbe, abierunt re infecta.
 Rex omnibus in unum contractis copijs, inuasit Sandalis regionem, quam
 misere euasit. Nam equites per uniuersam regionem grassantes, eam
 grauiter afflixere. Inde nec oppidis abstinuit: quæ accedens, obsidere haud
 omisit. Sandalis milites, qui in montium iugis se tenebant, montibus dis-
 gressi, insidiabantur cubiculo siue tentorio regis. Et cum quædam inde dir-
 puissent, illico retrò in montes, unde uenerant, se receperunt. Regio hæc nõ
 secus ac Illyriorum deserta & uasta est. Rex castra mouens ad Sandalis ur-
 bem, eam diebus aliquot obsidebat. Cum uerò urbis oppugnatio non suc-
 cederet ex animi sententia, abiit, ducens exercitum per Stantis, Caraici, &
 Pauli, qui principes erant, regiones. Ad hos præcones dimisit, qui iube-
 rent, ut suam singuli regionem regi traderent, quod si facerent, fore ut sin-
 guli aliam regionem in Europa ab rege acciperent. Principes illi persuasi
 præconum uerbis, semetipsos & regionem regi manciparunt. Cogitabant
 enim impossibile fore, ut in posterum regionem suam defendere & tutari
 possent, cum undique cingerentur regis regione, quasi in medio habitan-
 tes. Verum profecti in Ianuas regis, hac conditione adducti, deditio-
 nem faciunt, ut alia regione pro sua ab rege donarentur. Nec multo post
 hos compedibus compeditos abduxit domum, simul etiam exercitum dis-
 misit. Regem Illyricorum manè cum in castris quiesceret, & abitum
 moliretur, accessit in conspectum suum. Qui cum intelligeret, se pa-
 rum fauore regis uocari, tenens manu literas, quibus continebatur ius-
 surandum ab Machumete datum, prodibat in conspectum regis. Vtrin-
 conspectum regis uenit, rege imperante caput eius præcisum est. Tra-
 dunt regem propinasse interficiendum Illyriorum regem Persæ præce-
 ptori suo. Sunt, qui referunt coquum regium istum uirum, nescio quod cri-
 men in eum intendentem confecisse. Nam is, cum plurimum disideret a
 sententia Mechumetis, filij Michaelis, regis iussu Illyriorum regem leto
 dedit. In hunc modum memoriæ proditum est, occidisse Illyriorum regem,
 occupato regno eius ab rege Turcorum. Veneti & Pannonæ cognito re-
 gionem Illyriorum in ditionem uenisse regis, regemq; Illyrium captum ab
 Turco occubuisse, præterea reliquos regionis principes miserandam in uin-
 culis agere uitam, hæc nequitiam diutius ferenda esse censuerunt: formidi-
 ne magna tentabantur, cum animis reputarent, breui fore ut idem exitium
 parum feliciter experirent. Veneti grauiter ferebant, præfectos regio-
 nis contra ipsos insurgere, & subditis eorum molestos & intolerandos esse. In-
 terim tamen fœderum sanctitatem bona fide coluerunt, suspensi expectatio-
 ne euentus rerum. Iesus Albanis filius regis præfectus, Argos in Pelopon-
 neso per proditorem sacerdotis, qui ea in urbe morabatur, nactus est, & ex
 aperto iam bellum gerebat. Omare Turachanis filius, incursionem in Nau-
 pactum fecit, nec etiam ab regione in Peloponneso Venetorum circa Me-
 thonam, regijus belli abstinerunt. His accensi Veneti, haud amplius con-
 standum & ferendum rati, ad consultandum quid agerent potissimum, con-
 ueniebant, sententijs in utramque partem probe pensulatis; eum iam sæ-
 pius cõsultassent senatores qui Vocati dicuntur. Victor de familia Capella-
 larum, uir diuitijs & dignitate præcellens, qui que urbem regere optimus
 censebatur, adductis in suam sententiam propinquis & cognatis, consensi-

dens tribunal, talem orationem habuisse fertur: Viri Veneti, saepius aliis cognoui certis experimentis, huius ciuitatis incolae nequaquam cedere animis, si quando instituant rerum necessariarum, quae ad rempublicam pertinent, consultationem. Quapropter paucis uos cōpellandos existimaui, cum uideam etiam inuitis & arma detestantibus belli necessitatem imponi. Nam uidemini mihi rempublicam planissimè prodere, dum cunctas mini arma inpraesentiarum aduersus barbarum capere. Siquidem hi qui apud uos non pauci primas tenent, monent, ne temerè et odioso de rebus dedarduis consultetis, uerum censent legatos mittendos ad barbarum suum per fœdere expostulantes, ut qui iniuste agat, fœderum & iurisiurandi religionem abruptens: monendum quoque esse, ut pacem, quemadmodum conuenerit, obseruet, si uerbis potius quam armis à cœptis eum detertere possimus. Quod si his nihil apud barbarum effectum fuerit, tum demum necessaria erit oratio quae ad bellum barbaro inferendum nos in suffragia mittet. Oportet sanè eos qui pericula reputant, ea inter se cōparare: & quae minora apparuerint, eligere. Eum qui suffragium fert, circa singula hanc sententiam tenere conuenit. Nam aduersarii nostri aiunt, si bellum mouerimus, urbes nostrae in continente, quae spectat Ionium & Peloponnesum, nec non reliquae cōtinentis urbes, haud habebunt quibus se sustentent ad breue admodum tempus. Verum necessaria eos destituent, & peribunt, si periculum aliquod ingruerit. Præterea si praedicta regio mercibus fuerit exhausta, & despoliata, etiam deinceps & in nos damna maxima redundabunt. Quapropter bellum prolatandum est, & legatio mittenda, quae ista efficiet. De legatione primò uerba faciam. Nam cum legati nostri uiri prudentes & intelligentes ad eum conuenissent, eorum nullam rationem habuit: uerum fraudulentis & dolosis sermonibus usus, contraria, quam nos existimauimus, fecisse apparuit. Nō itaque satis apud me constat, quid nam principalissimū eorum super quibus ad eum uenerant, coram eo expromere debeant, si denuò legationem susceperint, quam illud, nos, cum non suppetant uires ad bellum, uelle legationibus rem gerere, & ad hunc modum iniurias propulsare, & crimina dissoluere: adeo nos esse promptos et paratos pro ipsius arbitrio cum ipso agere. Hec quidem honesta ratio est, dici possent, si nō occupato Argo iam ex aperto nobis bellū intenta ret. Animos profectò nostros in hunc modum pertentat, quamdiu tandem ista perpeti uelimus. Si patimur, etiam ad reliqua confidenter & audacter procedet. Sin resistimus fortiter, recedet quò per nos cōluerit: & in triuio (quod aiunt) constitutus, bellum posthac omittet. Si secus fecerimus, uereor seram aliquando poenitentiam uenturam. Ferunt barbarum, ubi primū in Peloponnesum peruenisset, etiam Eubosiam accessisse, uisurum Euripi urbem. Egressus iterum Peloponneso, profectus est, ut tentaret transitum, uenitque in conspectum urbis eo animo, ut eam hostiliter aggrediretur. Et quia dem ipse equo transiectus Euripum, speculabatur quà commodè cum cōpijs transire, & urbem oppugnare posset. Hec profectò manifesta belli sunt signa, ex quibus satis quis probare potest, eum iam dudum decreuisse satis praeparatum aduersus adeo decenter deliberantes pugnare. Eo in bello, quod nunciatur iam dudum aduersus nos sumpsisse, strenuè perget, quædam sibi subigens, nobis quæ auferens: quædam, praefectos culpans, subiiciet, & commodissima quæque sectabitur. Mox isti nemo se opposuerit, magna potentia succinctus, subito, si poterit, imparatos opprimit. Nam magnas sibi cōflare poterit copias, cum nō cesset plurimos suo domi-

Anlo usq; adiungere. Dicam igitur, nobis nō fore bellū cum rege? Quidam quod scio, uana spe semetipsos & alios laetant, dicentes cum nunquā in nos auersurū belli tempestatē, neq; nos nostro deturbaturū principatu, quamuis id ex facili posset. Quapropter à bello nobis temperemus, pacemq; & tranquillitatē apprehendamus, nihil interim rei necessariæ oscitanter omit- tentes. Verū enīmuero si ex prædictis iam planē apud omnes in confes- so est, eum iam dudū nobis bellum indixisse, utrum nobis conducibilis & eligibilis fore iudicatis, quietem ne amplecti, & regionem nostrā no- bis pati eripi, an ex aperto bellum inferentes, ostendere barbaro, quanta etiam nostra sit potentia, quantēq; uires? Nam in manifestum si descenderis- mus bellum, eum eiusq; insidias cauere poterimus armati, & satis instru- cti in omnem euentum, sedulō obseruantes quem nā castris locum capiat. An non is pro hoste tandem habendus est, qui insidijs regionem nostrā pre- ripere tentat, & duobus his excellit: Si felice & prospero rex utatur rerum successu, barbaris homines credunt se, ut amicos non nihil lucri inde perpe- truros: sin autem mali nihil inde redundarit in barbarum.

*Deest ali-
quid exem-
plari Græ-
co.

Si itaq; hæc reliquis præstantiora sunt, quis adeo est cæcus, ut non cernat ea esse eligenda? sin secus, meliora habentes, quietem amplecti oportet. Illa namq; nobis eligibiliora iudico. Cunctatione maiō multum multis per orbem damnosam esse: & nobis plurimum damni dedit prodentes princi- patum, Græcos & Græcorū regem, quando barbarus infestos arictes Con- stantinopolim admovebat. Nam merces nostræ plurimum ab Græcis iuuas- bantur & augebantur: Deinde contempsimus & auersati sumus preces dū cum Peloponnesiacorum, qui impensissimis precibus auxilium nostrum implorabant. Etiam per nostram locordiam uidimus & Pelopōnesum ab isto rege deuictam. Nuper admodum, cum Illyriorum rex nostrum auxi- **B**lium supplex oraret, & latius auxiliij non mediocrem gratiam ferelaturum promitteret, eum ab Turcis crudeliter necari passi sumus. His sigillatim in hunc modum à nobis proditis, non possumus infamiam apud reliquas per Europā gentes effugere, quin dicant, nos mercature & turpis lucri aui- dos neglexisse gentes eorundē nobiscum morum, eiusdemq; religionis, et quasi spectasse, ut caderent Turcorum Marte. Proinde, ut ad pauca redeam, si adiuncti Pānonijs arma arripuerimus, nostris nobis frui licebit. Quod si cunctati et quietem sequuti fuerimus, breuē uidebimus eum imparatos op- pressurum, & extorturū nobis regionem nostram, quā ei finitima est. Con- sulo igitur, ut legatos cum magna pecuniæ uisū ire iubeamus ad Pannones, Præterea, ut præter naues, quæ nobis præstō sunt, etiam alias quotquot pos- sumus, impleamus militibus. Nec etiam prætercundus est Pontifex maxi- mus, qui quoquo modo fieri potest, in belli societatem adhibendus, & ro- tius belli dux declarandus est. Ad hæc opera danda est, ut Peloponnesus ad defectionem sollicitetur. Et id quidem in proclui est. si enim alterum de- ducum numero, qui desciiuit ab rege, tenuem agentem uitam Pelopōnesia- ci sequuti sunt, cum quidam desererent urbes, alij uerō in summa uenirent pericula, quid futurum creditis, si uiderint tantas copias terra mariq; aduer- sus barbarum aduentare? Censeo insuper equites & armatos Italicos his mille mittendos in Pelopōnesum. Cretensib. quoq; ueniā et criminū abo- litio danda est. Hæc ubi nos agere uiderint, continuo ad nos transitionē fa- cient, et Pelopōnesum subijcient, unde licebit negotia regi facessere. Nam ab Pelopōneso cōmodius in eius regionē dabitur accessus. Si igitur socie- tatem conuerimus cum Pānonibus, Pānones ab Istro, nos ab Pelopōneso

Barbari regionem populabuntur. Nec pressis, quod aiunt, sedentes manibus, negligemus regionem nostram uasari, & subditos nostros, Turcorum mancipia fieri. Verum his tandem auctores erimus, ut aliquando aliud consilium capient, & armis barbaro fortiter resistere instituant. Victor huiusmodi oratione habita, plurimos in suam sententiam traxit. Calculi autem cum propemodum utrinque essent æquales numero, uiceretamen, quia aliquanto plures erant qui bellum nuntiabant. Secundo hæc decretum factum est, ut legati abirent ad Pontificem magnum, & alij porro ad Pannonos ablegarentur cum magna pecuniâ ui. Legati uenientes ad Pontificem maximum, dixerunt quæ Venetos dicere æquum erat, uidelicet tempus nunc instare, & monere, ut unâ cum ipsis bellum aduersus barbaros capesseret, quemadmodum Mantuæ conuenisset. Pontifex respondens, inquit: Necessè est ut prius impium & conculcatum minoremque barbarum è medio tollam. Deinde dijs bene monentibus proficiscar contra magnum barbarum. At intelligebat Asirimini ducem, cum quo bellum eatempestate gerebat. Verum caussæ eius belli nunc omisisse satius est. Legati, qui ad Pannonum animos conciliandos, ut prompti sequerentur in Turcicam expeditionem, missi erant, prodeuntes in conspectum regis, in frequenti enatu huiusmodi rationem exorsi sunt: Viri Pannonos, utique cernitis Turcorum regis potentiam quò euaserit. Eos qui in orbe Christiano eiusdem nobiscum & fidei & gentis sunt, suum imperium suscipere coegit. Ex regionibus nostris prædas agens, Asiam & Europam mancipijs nostris repleuit. Istrum præterea frequenter transgrediens, regionem populatur, agrosque urit. Ita que si nos audieritis, barbarus non amplius traiciet Istrum, ut uestram regionem impugnet. Nam manifestum esse reor omnibus, si modò uires intellectus seu mentis intenderint, fore, si uos Istrum transmiseritis, & in eius regionem hostili animo fueritis ingressi, ut maximum tumultum in eius regione concitetis, resque eius planissimè conturbetis. Turcus, ut liquidò constat, Græcos debellauit, & eorum regionem suo dominio adiecit. Tryballorum regionem, & uniuersam Peloponnesum suisuris fecit. Trapezuntium regem domuit, eiusque regione potitus est. Daciæ ducem dedit. Illyricorum regionem miserè euastauit, eorumque regem, uirum æquum & modestum cepit. Eum igitur, qui breuissimum tempore tot principatus & potentatus demolitus est, quid porro facturum creditis? Haud quieti & ignauiae se corrumperendum trahet, uerum finitimos armis appetet, eorumque regiones suæ adiunget. Nec moras nesciendo, sedebit: uerum illico in finitimos arma uibrabit. Nunc igitur nec uobis bellum parcat. Nam conabitur, uniuersis suis consilijs fretus, in regionem uestram impetum dare, & ex ea hominum aliarumque rerum prædas agere, principes uestros turpissimæ neci tradere haud cunctabitur. Nam animus eius semper est implacabilis erga nostros, & erga omnes eos qui Christianæ religioni acquiescunt. Præterea parum pacatum animū gerit erga eum qui se beneuolum & benignū offert. Haud enim uos præterit, quid fecerit Ladislao principi uestro. Verum enim uero ueniam hic meretur Turcus: siquidem Ladislaus in prælio captus interijt. Sed quid malī passus est, aut quam nam iniuriam accepit ab Dauide Trapezuntis rege, & ab Illyriorum & Lesbii duce, necnō ab reliquis quos omnes crudeliter necauit: si itaque contractis copijs in eius regionem intrueritis, certè breui spiritus eius generosos, quos contra Pannoniā concepit,

pit, contuderitis. Sin autem patienter quæ ab rege inferuntur, sustinueritis, transgredietur is uniuersi exercitus robore ad uos. Vereor quod si deinde semel aberraueritis, & parum feliciter contra eum pugnaueritis, ut uniuersa Pannonia in eius ditionem cedat, & uos euclissiµe perdat. Venetis, cum dicendi finem fecissent, in hunc modum respondit Pannonum rex: Viri Veneti, certe (ut dicitur) uidemini in plurimis esse uiri nõ admodum imprudentes, nec solum in ijs quæ ad quotidianæ uitæ usum spectant, uerum & in ijs quæ publicam aliquando de rebus necessarijs consultationem postulant. Parum autem recordamini, ut uidere uideor, quod sæpius uos cohortati sumus, ut unâ nobiscum expeditionem sumeretis contra Turcos: uerum cohortationem nostram admittere recusastis, quamuis ad eandem rem etiam Pontifex Maximus uos cohortaretur. Foræ dupegestis cum barbaro, nostri que nullum respectum egistis. Ad hæc uelira oratio erat, nos parum honestas gerere, iubentes uos arma contra barbarum arripere, cum nullæ tamen eius in uos extent iniuriæ. Nos igitur sæpius traiecimus Istrum, & maximas cladē accepimus. primò quidem Ladislaus rex noster in expeditione Turcica occubuit, cum fuisset uir optimus. Deinde iterum multi et boni uiri in Confobro regionis Tryballorum, partim cæsi, partim capti sunt ab Turcis. Hæc quidē hæcenus uobis exprobrare libuit. Cætenim parati & prompti sumus unâ uobiscum suscipere bellum continuò transeuntes Istrum: & quantum possumus, euasantes regionē barbari. Appetente uere bellum indicemus regi: quod quantum Deus nobis opis dederit, summa fortitudine geremus. Cætenim & uos simul irumpere in Peloponnesum, & molestos esse quantum licuerit, regi oportet, ut in hunc modum ab utraque regione negocia efficiamus, & pari animo utriq; bellum aggrediamur. His dictis, accipiebat uiginti quinque millia aureorum. Quibus acceptis, accingebatur ad bellum, comparans exercitum qui complectebatur uiginti quinque millia uirorum. Transgressus que Istrum, regis regionem populabatur. Sabatines murum Mpelogradæ abiecerat, quo tutior esset cum ex Pannonia prædæ ageret: in quo relinquens præsidium uirorum de lanuis, abiit. Hunc igitur murum quàm proximè ad urbem accedens oppugnauit. Dehinc incursionem faciens in regis regionem usque ad Sauum, & mancipiorum prædæ agens, pulsus Tryballis & Turcis, domum reuersus est, uehens circiter uiginti millia mancipiorum. In hoc statures Pannonum erant. Veneti, cum Pannonēs in belli societatem uenissent, impleuerunt trirēmes triginta quinque, & naues alias duodecim: quibus confisi, contenderunt in Peloponnesum. Italos armatos & equites bis mille imposuere in naues altas, & transfretarunt in Peloponnesum. Ad id bellum crearunt ducem uirum illustrem de familia Lauredanorum, cui etiam imperium in maritimas regiones dederunt, uide licet in eos quæ Ionium & Aegeum respiciunt. Huic plenam rerum gerendarum potestatem permittunt, nempe ut ad eum modum bello utatur, quo sibi res Venetorum optimè habere uidebuntur. Edictum missum est in Cretam ad eos qui capitalibus criminibus irretiti, ad ea loca confugerant, ut audacter nihil metuentes, in hanc expeditionem uenirent. Hi erant numero in unum collecti quater mille: & in Peloponnesum traiecerunt, ut Peloponnesiacos ad defectionem ab rege impellerent. Verum Peloponnesiaci magna in formidine constituti inter se uaria colloquuti, statuerunt Isthmum muro circumuenire, ut eo modo peregrinos regis, qui in urbis erant, interciperent. Peregrini namq; iam desperarāt (ut qui semetipsos proditos crederent) se posse illæfos & saluos præsentem necessitatem elugere. Laconia, quicquid Tænarū, & † Epidamnum tenebant, nec nõ finitimi illicò accedentibus Venetis, ab rege deliquerunt. Hos sequuti sunt Arcades & Pelenes, Peloponnesi præ-

† Alij legunt Epidamnum.

si praefectus in Leontia Megalopolis, moratus, expectabat reuicentum. ^A Nunciū ad regem dimisit, qui nunciaret, Venetos in armis esse, & regionem ad defectionē sollicitare. Veneti terra mariq; ab Nauplio properabāt Argos; quā urbem aggressi, oppugnabāt. oppidanī conabantur transiōnē facere. Erāt in ea urbe peregrinī milites regis quinquaginta, unā cum duce suo: qui conditiōibus quibusdam intercedētib; se Venetis dederet: quos passi sunt abire inuiolatos & incolumes. Hoc modo isti exitiū imminens euaserunt. Veneti Argo urbi, quē in ditionem uenerat, praesidiū imposuerunt, relicto ibi dem & duce. Vbi huiusmodi casus Venetis accidit. Vt enim potiti sunt Argos, submiserūt auxiliū duce Hieronymo de familia Bernardorum: cui praecipuum erat, ut per litus auxiliares ducens, pergeret Argos. Is contempto imperio magistratus, auxiliare agmen ducit per mediterraneam regionem, iter faciens per radicem montis. Ibi tum Turci locum insidijs praecipantes in itinere quod fert Argos, submittentes quē uiros centum, expectarunt, si qua occasio daretur ulciscendi Argiuos. Vt conspicati sunt Hieronymum iter metiri per mediterraneam regionem, praeuenerunt montis radicem: & occupantes litus, Venetorum auxiliares in medio concludere. Hinc ex insidijs exurgentes, Venetos continuo in fugam coniecere, celsi ducentis, totidemq; captis. Hieronymus fuga euasit impendens discrimen. Ingressus autem nauem, quā fortē eo appulerat, dicebat se ab duce aduenisse, ut proficisceretur in Aeginam. Vt in Aeginam uenit, nauem nauem soluere, & cursum in Euboiam dirigere iubet. Dehinc egressus est in Atticam, & inde ad regem iter flexit. Is haud multo post reuersus ad Venetos, graues poenas spreti & contempti imperij dedit. Graeci, qui erant in Peloponneso, & Albani, nec non Rhaficus, & Petrus Claudus, haud cessabant cōsulere Venetis, ut Isthmū muro includerent. Hoc enim facto, aiebant Peloponnesiacos illico defecturos ab rege, & ad Venetos transiōnem facturos. Nam plurimum momenti ad defectionem rem eam habere. Visum est igitur ut cum uniuersis copijs opus aggredierentur, Isthmūq; obstruerent, an uel isto modo ad defectionem inclinaturi sint Peloponnesiacorum animi. Aduenientes ad opus praedictum, lapides & saxa congerebant, opusq; incredibilem in morem breui creuebat. Et tentantes animos Peloponnesiacorum, periculum faciebant, si & Corinthum ad defectionem accendere possent. Quod si contingeret, reliquas Peloponnesi urbes statim transiōnem facturas. Isthmū muro exaedificato, arreptis armis pergebant contra Corinthum. Praecuntibus quibusdam Corinthijs, ostendentibus ubi nam urbem aggredi deberent, bombardas ponebant ex aduerso arcis, urbisq; oppugnationem aggrediebantur, certantes magna cum gloria. Venim hyems frigoribus intoleranda, eos ab obsidenda urbe abduxit. Quapropter discedentes nihil tanto apparatu dignum effecere. Itaq; Veneti hyemis iniquitate pressi, animo iniquo moram in Isthmo ferebant. Nec Corinthus transiōnem fecit, nec Achaia desciiuit, quamuis ad eos missus foret uir Græcus nomine Rales: qui ab Turcis egredientibus & resistentibus interfectus est. Nec reliquæ urbes, praeter eos qui Spartam incolebant, defectionem faciebant. Nam Spartanis impositum erat ab iuvene Græco nomine Gritza. Venetis iam omnis mora in Isthmo intoleranda erat, cum uiderent se nequiquam laborare, ut Peloponnesus subiceretur. Nunciabatur interea Machumetes regius praefectus magnis copijs instructus, in Isthmum contendere, spirans cædes Venetorū. Etiam fama ferebatur, regem cum exercitu Machumetem, ut ei subsidio uenire posset, si res postularet, subsequi. De creuerunt itaque magno consensu Isthmum deferere, ut cuius paruus in praesentiarū esset usus. Digressi Isthmo cōtendebant in urbes, quas praesidijs munitimentisq; alijs firmabāt, ut regis et Machumetis uim, si accederent, propul-
lare

fare possent. Rex ubi cognouit Venetos muro circumuenerisse Isthmū, et impleisse triremes quadraginta, & naues altas duodecim, præterea armatos Italos adduxisse, & ab Creta alium exercitū, quibus omnibus freti, id unicum spectarent, ut Pelopōnesum subigerent: haud amplius cunctandū ratus, Machumetem iussit accipere Europæ exercitū, præter eum qui Pannonibus opus positus erat, & rectā proficisci in Pelopōnesum. Præterea imperat, si quid proficere in bello contra Venetos, eniteret destruere Isthmū, & deinde irruptionē in Pelopōnesum facere. Quod si hæc parum procederent, se succenturiatum fore: & si quid renunciatet, continuo in iisdem uestigijs subsequuturum. Machumetes Ianuarum dux cum Europæ exercitu profectus est in Thessaliā usque ad Peineū, et castra prope Larissam urbem posuit. Eo in bello cōsultario utebatur Omare Thessaliæ præfecto, qui Machumeti cōsules habuit, ut subsisteret, nec ulterius moueret: sed regi significaret, belli molem maiorem impendere, quā cui regius dux sufficere uel par esse possit. Nam cum paulo ante quā proximē ad Isthmum speculator accessisset, bombardas, conspicatus est plures quā bis mille, præterea bombardarios quas cōtingentostriem non lagittarios & scutigeros uidit, qui haud facile cuiquam cōcessuri sint castra in Isthmo locare. Hæc cum accepisset regis dux, iussu est regi indicare, ut Pelopōnesum opprimeret: se uero profectionem ulterius faciuros Lebadiam usque. Nuncius igitur ad regem uenit, qui nuntiabat apparatum belli esse magnum & memorabilem. Literę etiam ab Pelopōnese allatę sunt, quibus incitabatur, ut cum copijs accedere maturaret. Venetos enim etiam aduentum nequaquam expectaturos. Literas has ad eum pertulit uir quidam Albanus, qui ab Corintho noctu soluens, scapha traiecit mare, obseruās maris tranquillitatē, & uentos secundos, & Boeotiā appulit. Hinc egressus nauis uenit ad Machumetem in Thessaliā. Machumetes cum literas legisset, & denuo clausisset, in Pelopōnesum abiit. Vbi uenit in loca Boeotię propinqua, accessit nuncius qui referebat, Venetos relicto Isthmo, fuga dilabī. Collectis itaque omnibus, ab Platęarū regione Citheronē ueniens, quem noctu superauit, prima luce in Isthmo erat: & Venetorum naues in mare deducias contemplabatur. Inueniens autem Isthmum ab Venetis desertum, ingressus ibidem castra metatus est. Deinde per Corinthum profectus est Argos. Eam urbem defensabat & tenebant Venetorum præsidarij milites, quos omnes oppugnans cepit: & uinctos, cum numero forent septuaginta, ad regem misit. Cæterum rex cōsiliū abeundi in Pelopōnesum abiecerat. Non lebat enim, cum accepisset Isthmum occupatum esse, in Pelopōnesum contendere, parcens exercitui, ne nimium & frustra defatigaretur: sed retro in regiam abiit. Machumetes regius dux per Tegę regionem iter faciens, Leontariū uenit, ubi & castra cōmuniuit. Inde mittit Zoganum, quem principem Pelopōneso cōstituit, electo ex eo magistratu Iesu Albanis filio, Patras Achaicę, & in alias finitimas urbes, ut arces frumēto & munitionib. bellicis firmaret. Omarē iubet assumere exercitū, qui cōtinebat uiginti millia militū, & incursiones facere in Venetorū regionē. Is imperata impigrē faciens, cum exercitu uenit in loca Methonę finitima: captoque ibidē oppidulo, oppidanos omnes adducē Machumetē abduxit, eiūq. tradidit. Hi omnes, cū numero forent quingenti, exinde ad regē perducti crudeliter in duas partes dissecti, occubere. Fama constans habet, cum cadauera peremptorū Byzantię eo loci essent proiecta, quo rex iusserat in duas partes cōscissa exponi, bouem quendā in eum locum egressum, & uisus cadauerib. flebilem in modū uocem mugiendo exaltasse, postea medietatē unā cadaueris sustulisse. Deinde reuersum etiā alteram cadaueris medietatem abstulisse, & ambas medietates deinceps cōposuisse. Stupentib. autem & mirantibus bouis factū, qui in eo loco erant, euenit

† Alij legūt
Pindum.

nit

nisi ut eius rei rumor etiā ad regem uolaret Mechemetē. Qui ubi reuerſitatem ex ijs qui praestō fuerant, cōperit, cadaueris medietates ad eum locum ex quo eas tulerat bos, reportauit, & à se inuicem diſſitas collocauit, periculū facturus, an bos rediturus sit. At bos iterū in eum locum ueniēs, ubi abesse medietates cadaueris & remotas sensit, magno clamore redit ad cadauera: fragmenta cadaueris diligenter cōquirit, et ab reliquis separatim ponit. Rex rei miraculo obſtupefactus, cadaueris medietates ſepulturæ tradi mādauit. Bos in regiam ductus, optimē habitus eſt. Quidam tradūt cadauer illud fuiſſe Veneti cuiuſdā, quidam Illyrij fuiſſe docent. Cæterū apparet id quaſi eſſe omen maximæ felicitatis, quæ apprehenſura ſit eam gentem, ex quo illud cadauer deſcendit. Hoc quidem Byzantij contriſſe audiuiſus. Ianuarum dux ubi anie maduerit parū opportunū eſſe urbes oppugnare, in Sparta reliquit Omarē et Aſanē, ut colloquū haberent cum Spartanis. Hi em, ubi intellexerant Venetos Iſthmo deceſſiſſe, ab Tēnaro et Epidauro et ab alijs locis ad ſua reuerſi conabant ſua defendere. At illi ueniētes in Spartā, ſermonē cum Spartanis habere, quibuſdā etiam, qui in locis munitiſſimis ſe tenebant, perſuadere, ut redirent in urbem. Ceterū mittēs Aſanes ad eos qui uerſabant in Tēnaro & Laconia, ſic eos adhortatus eſt: Viri Spartani, uidetis nimirū, niſi cæci eſtis, quo loci Venetorū res redactæ ſunt, ex quo bellū regi indixerūt, et maximā potētiæ ſuæ partem in Pelopōneſo oſtendarūt. præterea haud uos fugit, quid in Iſthmo, & in reliqua Pelopōneſi regione iſs acciderit, quamuis regis copiae longiſſimē fuerint remotæ, & ipſi quam maximē in unū collecti. Si regiū ſeruum hoſtiliter adeuntem ſuſtinere nequiuerūt, quid futurū erat, ſi rex ipſe unum Ianuiſ in Pelopōneſum imperum dediſſet, proſectō nullus locus in Pelopōneſo fuiſſet relictus, qui ab belli iure manſiſſet intactus, uerūm bellum peſtas omnia ſcæ diſſimē diſſiparet. Rex, ut Thermopylas attigit, audiuit Venetos, relictō Iſthmo, abiſſe, ut appetere uere redirēt in Eubosā, et iſta loca omnia in ditionē acciperent. Nūc ſi ueniam, ad quam uobis tutus receptus eſt, eorum quæ cōmiſiſtiſ turpiter, decepti à peſiſimis Pelopōneſiacis, quibidā ni regione iſti cōſulere, amplexi fueritis, ſcio (ſic enim præcepit rex) uos nihil mali paſſuros: nec ad mancipiorū miſerandā conditionē deducemini, nec aliud quicquid mali experiemini. Proinde ſi placet ueniā oblatā admittere, ſinguli ad ſua reuertant. Quod ſi oblatā ueniā reſpueritis, proſectō rex uos, quæ admodū & Venetos, hoſtiū loco habebit. Hiſ cognitis, quidā eorū qui in regem deliquerant, ueniam nō ſunt aſpernati: & clam deficientes à Venetis, ad ſua ſunt diſlapſi. Quidā uerò, qui grauiter obſidebant in Tēnaro, miſerūm nuncios, ut quid pararent Pānones, audirent. Nā Veneti cōſolari haud ceſſabant Pelopōneſiacos, et alios, dicētes ubi primū Pānones ab Iſtro fuerint progreſſi, nos cū claſſe in Hellespontū reuertemur. Regius dux cum abiſſet, Venetorū triremes appulerūt in Lemnū, impulſu Comneni uiri optimi, qui ibidē in Lemno arcem tenebat. Veniētes autem Lemni primores colloquuti ſunt inter ſe, ut locū eum pecunia emerent. Ceterū Veneti præueniūt occupantes arcem, & uirum hunc optimū acceſſiuerūt in Iſthmū: quo conſulente, nauigant denuō in Lemnum. Et cum ipſe ab continente cum copijs proficiſceret, ſinguli deſerentes oppida, in quibus manſerant, unā inde ſoluerūt nauib. impoſiti. Occuparūt & urbem Cercidā: & diſmiſſo inde magiſtrato, quem aſſum placos nominabāt, eam præſidio impoſito muniuere. Conuehentes frumentum, & neceſſaria tum ſibi, cum Peloponneſiacis oppidis, ibant pergentes in Peloponneſum. Hæc quidem ea hyeme in Peloponneſo ſunt geſta.

FINIS DECIMI ET VLTIMI LIBRI HISTORIARVM TVRCICARVM, QUAS CONſCRIPſIT LAONICVS Athenienſis, interprete Conrado Claſſero Tigurino. No-
uembr. Anno ſalutis 1544.

THEODORIGAZAE DE ORIGINE

TVRCIORVM EPISTOLA, SEBASTIANO

Castalione interprete.

THEODORVS FRANCISCO

Philelpho S.

DE TVRCIS, cuiusnam sint gentis, & unde originem ducentes, occupauerint quam nunc tenent regionem, non facile est dicere: propterea quod, qui ante nos de his dixerunt, inter se non consentiunt. Efficit enim saepe aliorum dissensio, ut in controuersia uocent etiam quae manifesta sint, nedum quae habent dubitationem aliquam. Scylax quidem (is qui generalium Imperatorum gesta conscripsit, à Nicephoro us-

que ad Isacum Comninum, sub quo etiam ipse erat, uir mentis quidem non contemnendae, sed dictione data opera plebei) Turcos gentem unicam esse dicit: habitare autem eas partes, Caucasi montis, quae uergunt ad Septentriones. Cumque Arabes bonam partem Asiae sub potestate suam redegerint, deinde in plures principatus dissedissent, Moametem Imbraeli filium, Persiae principem, Basilio Romano Romanorum Imperatore, bellantem cum Baby Ionij & Indis, belloque uictum, misisse legatos ad ducem Turcorum, qui peterent auxilium. Illum uero misisse tria millia sagittariorum, duce Tancrolipice, Miceeli filio. His assumptis, Moametem una cum suis inuasisse Pissarium Arabiae principem: commissoque praelio, in fugam egregie uertisse. Inde reuersum parasse aduersus Babylonios & Indos exercitum cum ipsdem auxilijs. Atque illis protectionem detrectantibus, & sibi domum discessionem concedi postulantibus, illum instare perrexisse, & ui abducturum praese tulisse. Illos uero in sententia perseuerantes, & simul ne quid mali non obediendo paterentur ueritos, defecisse: seque in Carbonitum, desertam terram receperisse, & inde excursionibus faciendis ac depopulationibus, multum incommodare coepisse. Moametem uero misisse aduersus eos circiter uiginti millia militum & duces decem ex illustissimis. Hos postquam illo peruenissent, ueritos in solitudinem intrare, propter aquae cibariorumque penuriam, prope castra, fecisse, et quid faciendum esset, considerare coepisse. Hoc cognito, Tancrolipicem, quamuis procul castra habentem, confecto celeriter tridui itinere, aduersarios noctu inopinantes & negligentes adortum, facile in fugam uertisse: multisque equis, armis, pecunijs potitum fuisse. Ac deinceps non iam transfugarum latronumque ritu incurSIONES clam facere, sed aperte & compositè militare, ausum accellione multorum incolarum, tum perfugarum, tum latronum, & eorum qui sunt alioquin rerum nouarum cupidi: adeo, ut breui conuenerint ad eum militum millia circiter quinquaginta. Moametem uero illo casu iratum duces occidisse. militum uero eos qui fugerant, statuisse ignominia notare, circum ducendo in uestitu muliebri. Sed illos hoc cognito uniuersos ad Tancrolipicem defecisse: atque ita magnas habentem copias Tancrolipicem, inuasisse Moametem, properando de summa rerum decerare. Atque hunc cum illo congressum esse, agentem militum circiter quinquaginta millia. Commisso praelio apud Aspochanum Persiae, multos utrinque cecidisse, & in ijs etiam ipsum regem Moametem. Audacius enim extra ordines equitanti, & suos animanti, collapsa equo cecidisse, collumque fregisse. Hoc mortuo, multitudinem pacem fecisse cum hostibus, & Tancrolipicem ab omnibus proclamatum esse regem Persarum: Turcosque iam prohibente nemine, ingressos esse Persiam. iublatisque Persis, & illarum regionum Arabibus, potitos imperio, ac Tancrolipicem cognominasse Sultanum, tanquam omnium

Imperatorem & principem, Deinde etiam Babylonia positos esse, & Arabia A & Atropatina Media, quae parebat adhuc Romanis, aliasque multas regiones imperij Romani obtinuisse, Turci igitur, auctore Scylace, à Caucasij montibus oriundi, imperio potiti sunt, sublati Arabibus, deinde Romanis. Vocatae autem eosdem etiam Curtos idem Scylax. Ait enim Amermomen de disse filio decem millia Curtorum, & omnem Armeniorum exercitum aduenire Theophilol Imperatore. Et alibi dicit, Basilium ex Mesopotamia accepisse nuntium de adductis eis captiuis multis tum Curtis, tum Saracenis.

Gemistus uero cognomino Pletho, qui uir uidetur omnium nostri temporis hominum maxime historiam tractasse, Paropamisadas esse Turcos tradit, & ab Alexandro Philippi filio, eiusque successoribus. Graecis per insidias oppressos fuisse obiter in illa expeditione Indica, cuius acceptae iniuriarum poenas multiplices nunc tanto post Graecis irrogant. Itaque multum hi duo discrepant inter se, cum alter à Caucaſo, alter à Paropamisdo dicat, originem duxisse Turcos. Certum est enim à Scylace Caucaſum nominari, non eum quia Macedonibus falso dictus est Caucaſus apud Indiam, qui pars est Tauri montis: sed montem illum utriusque mari, uidelicet Pontico et Caspio, imminens, qui Isthmum à quo dirimuntur illa maria, obſepit, distatque ab India plusquam triginta millia stadiorum, hunc uocat Scylax Caucaſum. Paropamisus uero pars est Tauriae, puta Inauium & Indiam, unde Macedonas in India profectos dixit Aristobolus. Videntur autem haec à Plethone nulla ratione dicta, & admirabiliter magis quod uerè. Neque enim uocauit eius antecessorum ullus gentem illam Paropamisadum Turcos, aut alio quopiam nomine quod huic affine esset, nec usquam alibi unde migrasse in Paropamisum Turcos dixit. Quidne illum quidem uerisimile est, Moametem Persarum principem, cum Babylonijs & Indis belligerantem, legatos de auxilio misisse ad Paropamisadas Indis finitimos, si modo Scylaci credendum est hanc Moametis legationem tradenti. Credibilis est eum ab ijs qui inter Tanaim & Hyrcanum mare habitant, auxilium petiisse, atque obtinuisse. Quod si putat Pletho Scylacem haec ignorare & mentiri, unde nam caſcit ipse, quod uerum dicere uideatur, cum superiorum nullus dixerit Paropamisadas esse Turcos? Quatandem ratione ei patefacta est ueritas, qui quadringentis annis fuerit post Scylacem? Enim uero si credibilis est eos qui tempore fuere rebus gestis propiores, uerè loqui, magis credendum est Scylaci, qui quadringentis annis Plethonem antecesserit. Habet autem mirum quiddam Plethonis oratio, si oppressi olim insidijs ab Alexandro Paropamisadae, nunc demum miliesimo octingentesimo post anno, iniuriarum poenas capiunt de Graecis. Iusticiam enim quandam & prouidentiam diuinis inesse rebus humanis, ostendit ratio. Nonne igitur Persarum magis intererat, qui imperio Asiae priuati fuissent, poenas ab ijs à quibus priuati fuissent, repetere, quam Paropamisadarum? Adde quod antiquum Turcorum nomen, quod in Persis est, probabilior Plethoni fuisset oratione, si eis hoc tribuisset. Incolebant enim Persiam gentes quae Parischerenes dicebantur, & Achemenidae & Magi, qui uenerabile quandam uita degebant, & Cyrii, & Marastrones. Quod si dicit Pletho, Persas, qui prius iniuriarum Graecis intulissent, merito illa à Graecis uicissim passos fuisse, quare cur non Baetrianis potius, & Sogdianis, & Arijs hoc tribuat, alijsque plurimis gentibus, cordatio ribus qui sunt Paropamisadae, quas quidem gentes Alexander euerit, nulla prius oratio ab eis in Graecos iniuria. Quam uero fuerit uel Alexandri, uel eius successorum in Paropamisadas insidijs, quae sint ceteris insidijs fratribusque bellicis memorabiliores? Transisse enim Paropamisum in tractus septentrionales & Baetrianam, Alexandrum perhibere eius gesta conscripserunt: uerisimile quod cum illis quae illic erant subiecta Persis, nec non pluribus alijs, tum demum etiam India appetuisse. Insidias quidem nemo dixit quae quidem obseruatu dignae sint & indicari. Mihi quidem

quidē longē uerisimiliora dixisse uidetur Scylax, & ijs quæ à Strabone geographo dicunt, cōsonantiora. Dicit enim Strabo, septentrionales Atropatinę Medię regiones montanas & asperas, atq; duras, habitationē esse Cadusiorū montanorū, et Amardorū, & Tapyrorū, et Cyrtiorū, & huius generis aliorū. Atq; hos uagos esse, & latrocinij uiuentes. et eam Zagrum & Niphatē sparsas habere gentes illas: & Persiæ Cyrtios & Amardos, & eos qui sunt in Armenia, ei uel dem esse generis. Cyrtij igitur, etiā Strabone auctore, nō solum ad montana Atropatinę Medię, sed etiā in Armenia habitāt. Sunt autē p̄cessus quidam Caucaſi mōtis ad meridiem p̄tinentes, qui Iberiā cōprehendunt mediam, Armeniorū q̄ montib. cōiungunt. Itaq; credibile est eos Cyrtios, qui tunc erāt in Armenia, hos esse quos Scylax Curtos & Turcos nominans, incolere dicit septentrionalia Caucaſi. Videt autē mihi etiā Vnorū nomen sumptum esse ab Aeneanis, qui & ipsi accolē sunt maris Hyrcani, corrupto à barbaris hoc nomine, sicut & in alijs multis accidit: & credibile est accolæ Istri Turcos, Romanorū imperatore Leone, huc migrasse, à Caucaſijs montibus, traiecto eo qui Cimericus Bosphorus appellat, nō à Paropamisso. Nam & in Pannonia Turcos Istri accolæ tradit Scylax, & apertē Turcarū alios in Asia, alios in Europa collocat, et Leonem Romani regni imperatorē tradit auxilij à Turcis & Vggris, trans Istrum incolentib. accepisse cōtra Bulgaros. Quod autē Curtos appellat Cyrtios, unon y scribens, nihil habet absurditatis. A Romanis enim mutuatus est hoc nomen, qui multa quæ apud Græcos per y scribunt, in uertunt, ut tute scis. ut dum Cymā Cumam, & Dyo Duo appellāt: quemadmodū & Mus & Sus, à Mys & Sys. Sic & quos Strabo Cyrtios nuncupat, Romani Curtios, & contractio uocabulo Curtos dixere, & eodē Turcos trāspōsitis cōsonantibus: uel quia mollius nomen hoc uisum est, uel quia ab ipsa gente nomē hoc exactius cognouerūt, crescente in dies cōmercio atq; cōluetudine, ut qui Græcis Cyrtij uocant, Turcios nō Cyrtios, appellarint. Et nos hīc de causis modō Turcios, modō cōtracto ubi uidetur nomine Turcos scribimus, & eos esse putamus quos Strabo Cyrtios, uagos & latrones esse dicit apud Mediā & Armeniā, nō Paropamisadas, ut Pletho opinatur. In quo quidem an erremus, tuum esto iudiciū, Vale.

IOANNES BAPTISTA EGNATIVS VENETVS

De origine Turcarum.

VRCAE, partim Caspio mari proximī, qui Asiā orientēq; uaslarunt. Caucaſi q̄ ueteres incolæ, qua parte ad Arctū uergit, partim inter Scythicas gentes relati, & Hūnici sanguinis, qui postea Vngari dicti sunt, existimati, q̄d ex Græcis autoribus, & Latinis aliquot colligas: ueteres scriptores (quod sciam) de his nihil, præter Mela & Plinius. ille præter nudum Turcarū nomē in Scythiæ relatione nihil aliud addidit. Siue igitur ueteres illi à Mela relati, siue recens aliquod genus hominū, eorum certē qui Caspij maris accolæ fuere, tenuissima memorantur primordia, & ut cæterarū gentiū planē obscura. nam septingentesimū ab hinc annum natali solo relicto, in Persidem atq; Asiā minorem primū impetum fecere: sed nec unus dux illis, nec certū imperiū: uagi dispalatiq; quouē cuiq; fors affuit, latrocinantes magis q̄ belligerantes puincias uaslarūt. prima stipendia Basilio Macedone imperate sub Muchumetio Saracenorū principe meruere, q̄rū præcipuē opera Babylonios Indosq; ille uicerit. Sed peperit his uirtus inuidiā: prohibitiq; ad sua redire, indignati primo sececuti: inde uno alteroq; prælio Tangrolipicis Mucalcij ducis eorum auspicijs, feliciter aduersus Saracenos gesto, tandem egregiē uincunt, Muchumetiumq; profilitatum acie obruncant, ex quo res Turcica ad Tangrolipicem delata. Is alijs Turcis ad se accersitis Cucumetū nepotem aduersus Arabas, cum paratissimis copijs

misit: qui praesidio ab his uictus, cum à patruo per summū contemptū exceptus 4
 esset, eius iracundiā uertus, ab illo deficit, & Pasara Chorasmiōrū urbem u
 nitissima sese includit. Tangrolipix interea praesidio genti funestissimo in Me
 die finibus cum Romanis Asani alterius nepotis ductu conflixit. Quo uictio
 misit, quae egregiā uictoriam capto Liparite Graecorū duce & caesis etiam Ibe
 ris Romanorū socijs retulit: sed cum Liparitem primū, mox & dona à princi
 pe missa facile Turca redidisset, nec praestarent Romani quod promiserant,
 ingentibus copijs accinctus Tangrolipix Asiam omnem ad Euxinum mare
 aut uasat, aut subigit. Variatum deinde in gente factionibus exortis ad Gal
 lorum usque memorabilē illam expeditionem, qua fracti ab his saepius, ma
 gna etiam imperij parte mulctati sunt, donec Othomanus ab hoc Selino, qui
 rerum nūc potitur nonus, ueterem gentis gloriam asserere ausus est. Is obliu
 ro loco & parentibus agrarijs natus, uirtute ac calliditate singulari, cōstita per
 seditionem manu, circumferre Turcica cepit arma, in suae gentis hominib.
 minus infestus quam in nostros. Paulatimq. rerum successu, & imperandi li
 bidine inflammatus, castrillum quod Othomanum de suo nomine appellari
 uoluit, cepit: distabat id à Prusia Trapezuntem uersus itinere dierum sexage
 batur autem annus salutis nostrae millesimus trecentessimus, praerogā in Ba
 rionae sede Bonifacius octauus, circa exitum Michaelis Palaeologi & Ana
 dronici nepotis initia: quo tempore Germanis Albertus imperabat. Otho
 manus igitur his auspicijs intra octo et uiginti annos, quibus rerū potitus est,
 incredibile dictu quantum rem suam auxerit: magnā certe Bithyniae partem
 breui subegit, oppidaq. ad Euxinum posita nō pauca cepit, qui moriens Or
 chani filio regnum per manus tradidit: sub quo dissidio Graecorum Cantacu
 zeno & Palaeologis contendentibus, adeo res Othomanica creuit, ut Pru
 siam Graecis ademerit. & dum Cantacuzeno magis q. Palaeologis fauet, pri
 mus in Europam ab eo accessit: traiecit. Caramanū etiam, perfidia in illum
 usus, cuius filiam in uxorem duxerat, interfecto eius filio adolescente, nō exi
 gua principatus parte exiit. Qui post XXXII. imperij annum Ammuratem fi
 lium haeredem reliquit. Is auitam paternāq. felicitatem emulatus, in Carama
 num auum maternū non minus infestus q. pater fuit: mox ab imperatore Pa
 laeologo sollicitatus in Bulgarios, fratremq. Peloponnēsi principem, qui belu
 lum mouerant, XII. Turcarū milibus in Europā transportatis, egregie Bul
 garos, hostesq. imperatoris ultus est. hinc Europeis opibus illectus, dum ubi
 ciscij imperij hostes simulat, usus Genuensium nauibus, Hellepontū ad As
 bydum superat, Callipolimq. cum alijs oppidis occupat. Is fuit annus mille
 simus CCLXIII. nec multo post Seruiā Bulgariāq. ingressus, cum Hadria
 nopolim prius occupasset, occurrentes sibi cum paratissimis copijs hostes
 ingenti caede profligat, Lazaro Seruiā principe in acie caeso: sed mox à seruo
 in domini uindictā Ammurates occiditur, cum annos XXXIII. imperium te
 nuisset, Paiazite et Solimano liberis superstitibus. Paiazites interfecto per in
 sidias fratre, patris mortem ulturus, Marcum Craueuiciū Bulgarorū princi
 pem praesidio superat, & interficit: inde magnam Bulgarię partem sibi subiecit
 nec tanto rerum successu quietus, Bosnam, Croatiā, ulterioresq. Illyrici par
 tes uasat. Constantinopolim annos octo obsider, facileq. obsessam iam tunc
 expugnasset, nisi Vngarorū Gallorumq. aduentū formidans, quibus ad Nico
 polim occurrit, memorabili praesidio nostros superasset, cēsis captisq. magna ex
 parte Gallorū ducib. in primis Iohāne Burgundię duce, & Sigismūdo Vnga
 rię tunc rege tumultuaria pugna fuso, qui facile in hostis potestate uenisset, ni
 si Venetę classis occurssu seruatus ē fuga esset, cui tum Thomas Mocenicus,
 qui postea Michaeli Steno successit, praerogā. inde ad Cōstantinopolitanā obsi
 dionem spei plenus regrediens, cum eam biennio obsessam tenuisset, rep
 dissimis Tamberlanis Scytharū nuntijs, qui infinita penē multitudine Turca
 rum

Arum terras inuaserat, excitus, illi ad Stellam montem congregati s̄, in Galatiæ Bithyniæq̄ confinio. Cæsa sunt in ea acie Turcarū ducenta millia. uiuus ipse Paiazites in hostis potestate uenit, qui aureis catenis caueæ uinctus, ad mortem usq̄ à Tamberlane circumductus est. incidit hæc clades Turcis in annū millesimū CCC. XCVII. salutis nostræ, Bonifacio nono pōtifice Ro. Huic duo fuere liberi mares, Orchanes, quem alij Calepinū: & Maometes, quem nostri Moysen magno, uti uideo, errore dicunt. Orchane intra bienniu per insidias à fratre interfecto, Maometes rem Turcarū solus occupat. qui Turcica auito regno Asia recepto per Tamberlanis interitū, Bulgaros & Valachos p̄dīs et cladibus afflixit: Adrianopolisq̄ recepta, regiā ibi sedem statuit. ipso post annos septem & decem mortuo, Ammurates filius regnū inuit, Iohanne X. XIII. Barlonæ sedem tenente. hic maiorū gloriā nō solum æquauit, uerumetiā longe superauit. Prima illi expeditio in Mysorū principem qui nūc Serui dicitur, fuit, de quibus Scopiā & Nouemontū post longā obsidionē cepit. Duos Regulū filios captos oculis priuat: postea sororem eorū uxorem sibi asciscit: restituitoq̄ per has nuptias Nouemonto, in Valachos, Vngaros, & Germanos incursionis graues facit: inde in Epeirū descedens, Croia expugnat. Venetorum arma in se sollicitat, Thessalonica his per uim adempta. Interim una ab Vngaris ingenti pugna uictus, inducijsq̄ ab his decennialib. impetratis, iterū ab ipsdē Vngaris præter iurisiurādi fidem Eugenij pontificis hortatu bello petiitur: quos duplici prælio ducum nostrorū discordia & ambitione uicit. in altero ad Varnā Ladislaus rex Polonię, & Iulianus Cardinalis obiere: in altero ad Basilia uictus Hunniades, cæsūq̄ principes Vngari nō pauci, præter gregariū militem, qui ad internecionē occubuit. Nec moratus, Peloponnesum fratru discordia iniuriæ obnoxia in ditionem redegit. exinde reputans animo regni molestias, & fortunæ inconstantia animo agitans, in Asia abiit, solitaria uia secutus, & Maomethæ filio cura rerum demandata sub Calibalsæ tutela: quā nō multo post repetere suasus (ætas em filij nō satis idonea rei ad ministrandæ adhuc uidebat) Epeirū ingenti exercitu repetit (defecerat enim ferē uniuerſa Scanderbecchio autore) & Croia frustra per aliquot menses oppugnata, mœrore animi obiit, cum annos quatuor & xxx. regnasset. Longū esset, si Maomethis eius filij res gestas explicem: quæ quantæ fuerint, nouū Orbomanicæ familiæ magni cognomenū ab eo quæsitū, & in hæreses iam transmissum arguat. Is em duo Christianorū imperia, Cōstantinopolitanū, & Trapezuntinū subuertit: regna duodecim nobis ademit, ducentas urbes Christianam pietatem secutas cepit, & in his Chalcidem insulā armis & Scodram deditione Venetis extorsit: bellū maritimū per multos annos cum maiorib. nostris gessit. Capham ponticā urbē expugnauit. Rhodon insulā frustra tenuit. Italicæ capto Hydrunte arma intulit: & dum plusq̄ ciuile bellū in maiorem filium meditat, cum annū unum & xxx. præfuisſet, obiit anno salutis nostræ M. CCC. LXXXI. quinto Noñ. Maij. Quo mortuo res Turcica ciuilibus armis aliquandiu factata est. Sed minore fratre uicto & fugato, solus imperiū Paiazites obtinuit: qui Valachię castella quædam cum expugnasset, inde in Sultanium Aegyptiū copias eduxit, à quo sæpe uicti Turcæ tandē pacem feceruntq̄ iniere. Cæterū cum ocij appetentior à natura uideret, nec tamen persuum hominū ferociam ferari à re bellica posset, paratis terra mariq̄ ingentib. copijs anno M. CCC. XCII. Cerauniorū montium accolæ inuadit: tractumq̄ illum liberarū semper ad eam diem gentiū Turcicæ seruituti subdit. in septimo post anno terribilis classis apparatu Venetis Methonem, Naupactumq̄, mox inde & Dyrhachium adimit. Quin & in Foroiulienſi agro trepidatum, Turcis fœde terrā eam magno nostrorū damno uastantibus. Nec multo post pax secuta Andree Griti patrij clarissimi opera, post quā nō diu superſtes Paiazites fuit regno à Selino filio pulsus, qui rerū nūc potitur, ex quo annos ferme triginta imperaſſet.

DE ORIGINE ET REBUS GESTIS

TURCARVM LIBER I. NICOLAO EVBO

co Saguntino Episcopo auctore.

TURCARVM gens ab annis sexcentis & supra, à Scythi-
cis (qui trans Tanaim Asiā uersus, nulla stabili sede, nul-
lis urbibus, nullis certis aut perpetuis domicilijs, campos
patentes uagè passimq̃ incolere soliti sunt) originē traxit,
& ueluti riuulus quidā ē fonte inde emanasse uidet̃. Huic
argumento esse potest, q̃ primò per Pontum & Cappado-
ciam transgressi, ad reliquas inde finitimas partes sensim il-
lapi sunt. Accedit uitæ morumq̃ similitudo, habitus cultusq̃ corporis, equi-
randi sagittandiq̃ ratio, & omnino rei militaris cōmunis quædam & parua
disciplina: & quod sine ulla dubitatione cuiq̃ probari possit, linguæ ipsius ac
usus loquēdi cognatio. Hi parua manu primò latronū more, clandestinis qui-
busdā excursionibus, uires sibi uendicare conati, cōfluente subinde, ut his hu-
iuscemodi generis hominū multitudine, occupatis opportunis quibusdā mō-
tibus clausurisq̃, unde per occasione facile irruptiones fieri possent, usq̃ adeo
emerferunt ac sublati sunt animis, ut palām iam ac parī Marte aduersus finiti-
mos de agrorū possessionibus certare nō uererentur. Deniq̃ procedente tem-
pore, siue negligentia Græcorum, quorum de re agebatur, siue fatali quadā ne-
cessitate ac rerum humanarum uarietate, siue permissu deorum iam aliter de
huiusmodi imperio præscribentiū, ita celeri succreuerē cursu, ut opinione co-
muni citius nō modò Pontum & Cappadociam, uerū etiam Galatiā, By-
thyniam, Pamphiliā, Persiā, utramq̃ Phrygiā, Cilices, Cares, & eam Asiā
quæ minor uocatur, ad oras usq̃ Ionie, & littora Græci nuncupati maris oc-
cuparint, & in suam potestatem redegerint: nec unum quandam Principem,
sed alios alij duces, & uaria auspicia, quasi per factiones secuti. Ex hac itaque
gente quinquagesimum abhinc & centesimum circiter annum, Othomanus
quidam exiguū tantū census, & obscuri inter priuatos nominis, ex collectio
quodam & gregario milite, nō exigua manu propter seditionem cōstita, gra-
uari passim, & quo uastare posset, prædabundus inuadere, neq̃ reliquos Chris-
tianos solū uexare atq̃ prostrernere, uerū etiam homines ipsos suæ gen-
tis sine ullo discrimine armis infestis petere, & quā daretur populari, & sibi
subdere occēpit. Iam enim Turcarū ipsi duces ac principes dominandi cu-
piditate, & plura habendi libidine cōmoti, sese inuicem infestare cōperunt:
& cōusq̃ superandi studio ac uires hostiliter exercendi promoti sunt, ut bel-
lum domesticum, intestinumq̃ omnibus uiribus gerere uiderentur. Hanc O-
thomanus ille nactus occasionem, quæ moribus utiq̃ & libidini suæ congru-
eret, ac idoneam uideretur posse suppeditare materiam, ascitis undiq̃ omni-
bus, qui pro ingenio prædæ rapinarumq̃ percupidī essent, qui uē studio quo-
uis opprimendi spoliandiq̃ flagrant, auctoritatem breui adeptus est. Oppi-
da quædam per opportunitatem aggressus, alia uī caput, alia deditione sub-
egit, nonnulla (ut metum incuteret) diripuit atq̃ euerit, ut hinc futuri incremen-
ti non admodum aspernanda iecisse uideretur fundamēta. Et cum ē uita dece-
sisset, Orchanes successit filius, qui ambitione & audacia patri non erat abso-
milis, cæterum rei militatis disciplina lōgè peritior, copijs apparatusq̃ opulen-
tior & instructior, nam liberalitate animi, facilitate morū, dexterritate quadā in
genij, felleitate benè pbeq̃ imperādi, cōmoditatis opinione, ingentē sibi uis-
diq̃ multitudinē cōparauit, q̃rū animos semel ad sequendū allectos atq̃ conel-
liatos, populari deinceps facilitate quadā, comitate, cōsuetudine atq̃ largitu-
nitibus

A nibus mirū in modū in officio retinebat. q̄ factū est, ut rē inchoatā à patre suo
 pie ipse industria, diligentia, studio, cura, prudētia, cōmodè p̄secutus auxerit,
 & lōgē uexerit, ac propagarit. Eum mortuū Amurathes filius secutus est, uir
 sanē robore animi, laborū tolerantia, disciplina rei militaris, industria & ambi
 tione superioribus haud inferior. Porro uasritie quadā & calliditate longē su
 perior: quippe qui simulandi dissimulandiq̄ egregius esset artifex, & fallens
 di magister. Fortē ea tempestate inter Græcos ingens erat orta dissensio, & ins
 testinā acriter agitantē discordiā. Duo enī fuēre, qui tamerū diuersis aucto
 ribus, p̄creati ortiq̄ essent, uterq̄ tamen ea stirpe se natū asserēbat, ut ad se ius
 imperij spectare & sibi cōpetere affirmaret. Horū utrunq̄ ceteri pro suo quis
 que studio & amore secuti, pugnaciter dimicabāt: tum alter q̄ se uictum supe
 ratumq̄ iri arbitrarē, temeritati & studio suo obsecutus (adeo enim uulciscen
 di libidine cæcus, in p̄ceptis transuersusq̄ uisus est agitari, ut honestē ne et ex
 re sua, an secus id faceret, minimē cogitaret) Amurathem ad partes suas tutan
 das, precio pollicitationeq̄ facillē ille cū ex Asia accersiuit. neq̄ enim magni
 fuit negotij ei persuadere, qui sponte sua ad hoc, p̄nior iam diu inhieret, totoq̄
 pectore p̄penderet. Hunc itaq̄ & copias eius maturē in Thraciam per Helle
 spontū traduxit ea cōditione, ut cōsummato perfectoque bello, nauigio rursus
 domū per Hellepontū reuerteret: hoc pacto Turcarū gens Amurathē princē
 pe, Græcorū ductu & opera in Thraciā ex Asia tum armis traiecit: sed quid
 sibi posset cōducere, animo uoluere, sagaciterq̄ longē prospicere, cōsulto bel
 lum protrahere, & in dies causando dūtere & p̄castinare cœpit: ratus hinc
 fore, ut Græcorū uirib. diuturnitate belli, & discordiarū atrocitate utrinq̄ con
 sumptis eneruatis que, ipse integer fractos iam & defessos illos adortus, facillē
 opprimeret. Vbi igitur diuturno bello mutuisq̄ contentionib. deficere Græ
 cos animaduertit, domesticis deniq̄ opibus penitus iam exhaustis nutare,
 & sibi parum subsistere sensit, ex tempore uersis (ut aiūt) prioris, arma in eos si
 ne ullo discrimine per occasionem cōuertit. Occupato autem Calliopolī opa
 pido, per opportune in Chersoneso ad Hellepontū fretum sita, cætera Græca
 oppida armis infestis petere, agros uasitare, prædā agere, cuncta passim inuade
 re, nec iam amplius dissimulanter rem gerere, sed galām sibi & posteris Græ
 corū imperiū polliceri, & ad occupandū omnes cogitationes, cōsilia, opes, &
 neruos intēdere. Hinc effectū est, ut nullis fermē obistere audentib. faculē & si
 ne ullo negotio magnam Thraciæ partē ditioni suæ subiecerit. Is uita defun
 ctus, duos reliquit filios ad capeffendam rerū administrationē, patriq̄ expe
 ditionis reliquias exequēdas, tum grate, tū disciplina & ingenio peridoneos:
 quorū alteri Solmanus, alteri Baiazetes nomen erat. At Solmano extincto, res
 uniuersa ad Baiazetē uenit, qui procaci fuit ingenio, & rerum maximarū per
 cupidus. in rebus arduis capeffendis audax, in aduersis solers, in laborib. per
 ferendis infatigabilis, in occasionibus prospiciendis acutus & sagax, in exea
 quendis celer, animo fortis, corpore strennus, belli appetens, quietis impa
 tiens, gloriæ audus, in periculis obeundis promptus, in hostib. fallendis mi
 re uersutus, in dolis instruendis & hoste insidijs opprimendo percallidus: cō
 trā in hisce præfagiendis euitandisq̄, ac hostiū consilijs præuertendis cautus
 ac prouidus. In omnī renouanda præsentia animi, laborū tolerantia, usu, exer
 citatione, cōsilio mirificē instructus, atq̄ imperio natus: hoc ingenio, hac disci
 plina, hoc usu, his moribus, prosperos præterea fortunę afflatus adeptus, usq̄
 adeo nouelli regni fines breui temporis spacio produxit & extulit, ut Thraciā
 uniuersam, Thessaliā, Macedoniā, Phociden, Bœotiā, Atticā occupa
 rit, & sui iuris fecerit: Mysios quoq̄, Illyricos, Tryballos, affidiuis excursio
 nibus, oppugnationibus, ac prælijs deiecerit atq̄ infirmarit: & alios quidem
 subegerit, alijs tributa quoptannis exigenda indixerit: nonnullos, ut ad præferri

ptum milites & arma darent, coegerit: & tot tãtasq; opulentas prouincias patrio & auito regno adiecerit. Byzantium deniq; urbem regiam adeo omni agro suburbanisq; delicijs spoliavit, tam lōga & perdifficili obfidione uexauit, ut iam Imperator ipse cum omnib; ferme ciuitatis principibus auxilia suadelium emendicaturus, profectus peregrē in Italiã, et usq; in superiorem Galliam accesserit. Reliqui uerō ciues omni præsidiō destituti, fame ualida supra modū urgente, & bello atrocissimo indies acrius ingruente, & hostib; undiq; frementibus, desperata salute, de deditiōe agere cœperunt: perissentq; nimis ruin, ac in hostis læuissimi potestatem uenissent, nī Tamerlanus ille Scytharū præpotens rex, instar torrentis ipso in cursu ac impetu cuncta prostemendo atq; uastando, Baiazetem ipsum omni apparatu & copijs occurrere & reducti conantem, in Asiam reuocasset: ubi instructa acie, collatis signis, celeberrima illa pugna utriq; fortiter dimicatus est. At Baiazetes ipse impar profecti uiribus, etsi animum minus deerat, infelicitier præliatus est: ingenti strage superatus, captus, tandē dimissus, paulo post diem obiit. Post hanc cladem accepti omnes penē filij eius, qui complures erant, in potestatem & manus Gregorū uenēre. Cum enim ex Asia ob calamitatē patris, periculū euasuri, in Thraciã traicere cōtenderent, in naues Gregorū inciderunt, quibus tum fretum et transitum custodiebant. Calpinus itaq; ceteris natu maior, emissus à Græcis, patrium regnū obtinuit, aduersus quem, rebus iam Turcarū cassatis ac penē fractis, Sigismundus, inclytus eo tempore Pannoniæ superioris rex, post uerō diademate & corona pro more à Pontifice maximo insignitus Imperator, ingenti conflato exercitu, Danubiū amnem traiecit. Verū priusquam uniuersis copijs, instructa ex ordine acie, signis collatis cum hoste iam pauitante prælium intres, leuitate petulantiaq; Gallorum, & præripiendæ pugnæ insolenti cupiditate, tumultuose fusus, castra & impedimēta reliquit: & hostib; acriter insequentibus, in fugā cōuersus, uix per Danubiū lachrymā da rei Christianæ calamitate paruo nauigio turpem sibi salutē inuenit. Hæc tam ingens clades, tam grandis nota, tã tetra ignominia, magnas profectō uires & ingēs robur hostiū animis uisa est addidisse: & hinc instauratis uiribus, audaciores efficacioresq; effecti, ad maiora patranda induxerūt animū. Calpino post hæc mortuo, Orchane filio tenella ætatē adulescentulo quorundā principū ductu, regnum occupare conanti, Moyses patruus, armis infestis ad Hebrū fluuiū occurrit: & magis pditione q̃ pugna adulescentē oppressum extinxit. Haud multo post & ipse, nullo superstitē filio, desideratus est. Hunc Mahumetes frater subsequit, regnū incruentē adeptus. Is tū armis & diligentia, tum dolo & astu regnū terra mariq; nō modō incolume tenuit, uerū et iā auxit uehementer. Flaccijs ferocissimis & bellicosissimis gentib; trās Danubiū, uersus mare Euxinū latē dominantibus, bello prius & crebris incursionib; labefactis atq; attritis, tributa grauiā imperauit: nōnullos regulos Turcos, in Asia ui armisq; oppressos regnis penitus spoliauit. Eo exinde mortuo, Amurathem filiū, qui per id tempus in Asia morabatur, cum patris audita morte per Hellepontū in Thraciã traicere conaret, reliquū regnum occupaturus, Imperator Gregorū triremib; & maritimo apparatu diu prohibuit. Mustapha q; reliquū ex Baiazete filiū, ut eorum potires, emisit, & summa ope cum psecutus est. At pugna superato Mustapha, ac interempto, Amurathes uictor, uniuersum regnū iam cōsecutus, patris fretus opibus, fortuna quoq; propicia usus, omnia incepta eius mirifice secundante, clara facinora edidit. Thessalonicā illustrē Græciæ ciuitatē, antigrate, amplitudine, autoritate, pulchritudine, amenitate, religione, opib; opportunitate situs tū terra, tū mari, celebritate populi, præstātia, dignitateq; ciuiū in primis insignē, uī captā, oppugnatāq; penitus diripuit. Tēpla pulcherrima & ditissima expulauit, sacra, planauit, opes ornamentaq; peranti qua

A qua exhausta. Hac tantæ urbis uictoria auctus, Epirū & Aetoliā nō obscuras prouincias in deditionem suā redegit, & reliquo regno addidit. Illyriorū agros uastauit, oppida multa uicēpit & expugnauit, alia in deditionem cōpulit, quædā funditus euerit, Triballos penē subegit: aduersus Pānonios (quos nostra ætate Hungaros uocāt) sæpe acie instructa cōfluxit: & dum primis cōparum cōgressib. facile uictus ipse uideret & susus, quo pacto nescio uictor demum euadere poterat in calamitosa illa Varnensi pugna, rege inclyto Ladislao Christianū ducente exercitū. susæ prius fugato Amurathe sunt copiæ, ne primū quidem Hungarorū impetū sustinere potuerunt: ubi uerò rex ipse caltra & Amurathis iam exercitū non regno modò, sed uitæ quoq; ipsi timen-tem optimi atq; procerū agmen mouens, utpote uictor, inuadere, penitusq; opprimere perrexit, damno sui capitis & Christiane rei ingenti iactura & uulnere, manu ipse hostili oppressus & interemptus est. Victis iam debellatisq; hostibus, neq; sibi ullā futurā salutem sperantibus, improuisam & illustre uictoriam præbuit. Paulo post Amurathes Corinthiacum Isthmū summa ut penitus expugnauit & diruit, Peloponnesum inde ingressus, ingentē ac detestabilem calamitatē Græcis inuexit. oppida multa cepit, cōcessitq; militi diripiendā, prædā maximā egit: muros Isthmi funditus demolitus, ingressum patefecit, & Peloponnesum ipsam peninsulā terrestrib. copijs illac inuadendā peruiit: fecitq; ininde Græcis uiu tolerandā pecuniā imperauit, pacisq; cōditiones illis ex sententia præscripsit: demū inde reuersus, nauales copias & maritimos apparatus exauxit, domesticū cultū, et regiā suppellectilē ampliōre latioremq; reddidit: uita deniq; defunctus, subditis atq; genti pertriste sui desiderii reliquit. Mahumetus subinde filius, qui in præsentia rerū ponitur, gubernacula imperij ex uoto adeptus, instituta totius regni pro ingenio correxit. Leges ipsæ suas domi forisq; attulit, arariū locupletauit, noua uestigia excogitauit, copias auxit. In proceres & aulicos sequere cōtumeliariq; cepit. expeditionē aduersus Constantinopolin diu animo uoluens, castellū iuxta litus ad ostiū Bosphori paulo ab urbe remotius, aliud simulans, incredibili celeritate extruxit, atq; muniuit. Bellum inde urbi nō indixit, sed contra inita fœdera, contra iusiurandum, simul atq; intulit & gerere cepit. Innumeris demū penē cōactis undiq; copijs, mirabili apparatu, formidoloso animi impetu, terra marique aggressus eam cuniculis, ac latentibus fossis altissime actis, aggerelatē edito, ponte (quia mare uersus Peram oppidum muros alluit urbis) longius dine ad duo millia passuum rapim extructo, turribus ligneis, eò usq; erectis, ut muros urbis qui altissimi erant, excederent: machinarum tormentorumq; multiplici adhibito genere, post quartū & quinquagesimū diem summa uel extrema pugna cepit, penitusq; diripuit. Imperatore ipso ingressu hostiū confosso atq; extincto, principes optimatesq; captos crudelis & sanguinarius carnifex fœdemisereq; iugulari iussit. Quis satis pro dignitate tantæ urbis casum, tantopere defendam calamitatē, tot tantāq; ab hoste rabido in sacra atq; profana, in uiros ac mulieres per immanitatem ac scelus passim patrata facinora uel memorare uerbis, uel lachrymis prosequi, uel oratione cōplecti queat? Peram subinde illustre è regione urbis, oppositæ situm oppidū opulentissimū, & Claram Ianuensū coloniam, tantæ urbis clade, tam improuisa calamitate, tam uicino excidio, territam & defectam per deditionem cepit: eiusq; demolitus pulcherrimos muros, templa spoliari, sancta uiolari, reliquū ornatum ciuitati adimī, ciues alioq; tætere indignē uexari permisit. Quibus ad hāc diem, proh scelus, nequiter ac nefariē dominatur. hac felicitate, hoc p̄spero rerum cursu uehementer elatus, magna aduersus Christianos moliri uidetur, magna uersare animo, formidāda minari, nefanda appetere, permagna deniq; sibi & genti suæ p̄mittere nō uerebitur, suāq; audacię & impotenti cupiditati, nisi

nisi Christiani nostri peculiari et domestica grauitate, auctoritate illustri, singulari prudentia, freti, armis, consilio, opibus, terra marique præpropere occurrere animum induxerint, uehementer utique dubitandum est, & rebus horretanimus dicere) timendum summopere. Quid enim per immortalem Deum non assequeretur dominandi libidine, & ambitione inflatus iuuenis gloriæ & nouarum rerum percupidus animus, fortuna, armis, opibus domesticis, & quidem non facile contemnendis fretus, si ignauos insuper, si inertes, sopori & desidie deditos, si saluti suæ minus, perspicientes hostes offenderit? Quid enim non fuerit facile aggredi, & sine magno negotio uincere, penitusque opprimere, neminem repugnantem? Sed de his hæcenus. neque enim de istis mihi differendum proposui, & satis superque iam a plerisque grauius & prudenter oratum est. Quotidie enim hæc de pulcherrima uerba fiunt, quibus uel qui natura hebetes & languidi sunt, excitari protinus debeant, & ad arma præcipientes haud iniuria procurre. Verum iam non uerborum egemus, nec oratione amplius, sed factio opus est. Quid enim attinet in uerbis apte struendis, & expolienda oratione tempus ne quicquam consumere, ubi res ipsa acriter urgere uidetur, ubi circumstrepentia hostis arma adeo insistant, ut stimulos nobis iniicere & facere quodammodo ad mouere debeant: quibus uehementissime lacessitis, exurgere animis ad operam nauandam, ad arma capiendam, ad uires exercendas, opes effundendas, uitam denique ipsam fortiter exponendam & quibusuis periculis obiectandam deberemus: ubi uidelicet ceruicibus, impendens calamitas, argutius garrire, diutius agere, uerbis indulgentius insistere, non permittit: ubi hostis ipsius acerrimum studium, assidua meditatio, uehemensque cupiditas, magis indies aduersus nos molientis, excogitantis, struentis, fabricantis, periculi futuri nos commonescere, & sopore altoque somno pressos expergefaceri posset, nisi uisceribus profus aut stolidi simus, & insaniam penitus atrabile laboremus. Dilectam pestem auertite terris. Equidem Pater reuerendissime, ut tibi obsequerer, & uoluntati tuæ gererem morem, ut tuis tandem mandatis obtemperarem, mearum partium munus exile quidem, incöptum ac tenue fateor, & te tuisque auribus parum dignum, libenter tamen atque impigre sum executus. Hinc itaque facile percipi potest, quod celeri cursu, quam breui rerum curriculo execrandam et barbaram istam gentem, Othomano principe obscuris peregrinisque exorta primordij, quorsum tandem euaferit, quot quantasque res apprehenderit, quos teneat occupetque, quibus indignè ac spurcissime dominetur, quibus imminet, quod iam ire, quod se insinuare impudentissime pergat. Verum si ab Othomano domus huius auctore incipere uis, his omnis quonullo hærede supersit, decedere, reliquos ordine recensendo Orchanen inuenies secundum, Amurathem maiorem, tertium: Baiazetem, quartum: Mahumetum superiorem, quintum: Amurathem minorem, sextum: & Mahumetum hunc postremum, septimum: qui utinam & postremus & ultimus sit omnium, neue pestis hæc culterius serpere, neue tetra colluione aut lue reliquias decoris ac pulchritudinis Christianæ fœdare ac inquinare possit. Qui utinam cruce triumphali, uiribus fidelium ac uirtute oppressus prosternatur & extingatur, & ut horrendum insonsum de testandum & exitiale prodigium Christi nostri Saluatoris & Dei ueri insuperabili auxilio tollatur funditus, & radicitus extirpetur. Vale ex Neapoli, 20. Iul.

An. 1476.

AIVO adhuc patre Amurathe, qui se ingrauescente ætate quieti & religionibus dederat, Mahumerus nondū uicesimum annum egressus, in regno collocat: cuius omnes magistratus, præfecturas, procurationes, munerū functiones, in quibus erat aliquid cōmodi aut dignitatis, nouis hominibus demandauit: & quod ei maximo malo extitit, ueteranis militibus ductoribusq; ordinum exauctoris, omnes ubiq; suo beneficio dignitates teneri uoluit: quamquam aliis fustissima sibi regni exordia constituerit. eo dem penē momento quo pater expiabat, fratre in cunis interfecto, regium id esse dictitans. Quod factum cum mater ira & dolore exacerbata reprehenderet, ille semaiorū tuorum morem et quorū exemplū secutum respondit, quorū fastigio id maxime uisum esset conuenire, ut nō plures, sed singuli regnarent: ideoq; se æ muli impatientē fratrem sustulisse, & regnum magno discordiarum metu liberalisse. Quo sanguine pollutus ad Athenas ueteris philosophiæ disciplinatumq; omnīū scholam aboleendam festinauit: in quam literarū odio tam impotēter grassatus est, ut ne fundamenta quidē impune ferre debere existimauit, q̄ honestis disciplinis misceretur secessant: quæ undiq; eueriti deformariq; præcepit, monumentis omnibus, si qua reperissent, in cloacas & id genus loca foedissima coniecit: ut interea taceam, q̄ turpibus cōmercijs, quamq; nefandis libidinib; castissimā illam Musarū ostētinam uiolauerit, q̄ diris supplicijs honestissimos quosq; & optimos ciuium affecterit, quos tante ciuitatis calum miserari intellexerat. Polihæcad Constantinopolim (quam alij Byzantium uocant) expugnandæ omnes uires sibi conferendas ratus, ex omnib; undiq; terris régias legiones a se se iuber: ac insuper in agris delectu egentium & perditorū habito, breuī tempore ad trecenta hominum millia coegit: quibus copijs in Thraciā profectus, ad Byzantiū prius castra collocauit, q̄ quid ab hostib; agere cō oppidanis cognoscerent, eo q̄ bellum apertē nō indixerat: quam uis à longē sagacioribus quibusdam hæc suboleuissent, qui omnem calum in quem incidere res poterant animo prospicientes, alij aliō concesserant. Constantinus autē Imperator, ne scio an faso, an negligentia minus rebus suis consulens, paucis Genuensium & Venetorum auxilijs, & loci fiducia contentus, hostem diebus plus minus; quinquaginta sustinuit ex urbe natura & situ munitissima, quæq; ad ducendū bellum multas & magnas habere uidebatur opportunitates, utpote quæ hinc mari, illinc uallo fossaq; profundissima ad arcendū oppugnatōrē satis superæque esset custodita, Mahumerus autē rebus omnibus ad tantæ urbis obsidiōnem necessarijs procuratis, ingētes ante urbem, qua intermissa à mari habet accessum, machinas & aggeres tanta alacritudine constituit, ut longē supra muros ciuitatis eminērent, unde facile sterna propugnacula & munitiones possent. Quod cū fieri ab hostib; cōpitū esset, & iam lati deiectis muris introitus patebant, nec nō calones repletis fossis ascensoribus planiciem strauissent, confiant utrinq; hinc oppugnatur, illinc defendit ciuitas. nihil alterutra ex parte ommittitur, neq; cōsiliū, neque induritiæ, neque audaciæ. trahitur per dies (ut antediximus) aliquot oppugnatio, donec nocturnis ignibus cœlitus in obsessam ciuitatē prolapsis, rursumq; paulo post unde uenerant reuolantib; Turca admoneret, destituta esse superiū auxilio ciuitatem, & nō dubiū penes ipsum uictoriā, si obsidiōnem urgeret, futuram. Ideoq; celestem hanc ignium significationem, secutus maiorē uī, quā antea nunquam, oppidanos adortur. Cæsar cōtra se suosq;, quoad Fortuna nō inuidit, tutatus elit: qua cum deserit se intellexit, & petire omnino mallet, q̄ uiuus in hostiū potestatem incidere, abiecto paludamento, regijs que insignibus, inter gregarios pugnans interfectus est.

citus est. quem cum sui occubuisse non ignorarent, alijs alia uia salutē quere-
 tib. nullo ferē nisi qui cum rege hostib. se obtulerant resistente, urbs quarto
 & quinquagesimo die, à quo diē primū hostes eam obfessum uenerāt, omnib.
 passim arma ferentib. trucidatis, occupat: capta nobilitate & senatu, puerisq.
 matronis ac uirginibus, in quibus aliquē libidinū illecebrę apparebāt, ad sex
 dissima cōmercia referuatis. omnes captę urbis angulos, aut Christiano san-
 guine funestos, aut turpissimarū uoluptatū libidine detestabiles fecerant. Et
 quotquot naturę reuerentiā ab obsequio tantorū scelerū abhorre uidebant,
 mox pro cuiusq. arbitrio, quibus permisso Mahumeti toto triduo nihil in ea
 ciuitate illicitū erat, supplicijs afficiebant. Iugulabant alios, alios uerubus af-
 fixos torrebant, quosdā detracta cute exuuijs de humero suspēsis, fame & ine-
 dia cōsumi patiebant. nonnullorū uulnera saliebant, ut diutissimē cruciatib.
 torquerent. In summa, quisq. cōtra alterū alijs atq. alijs tormentorū generib.
 excogitatis contendebat, in quibus cōmemorandis multo prius q. argumen-
 tum uitres & uerba etiam eloquentissimo deficiant: tam crudelibus omnia sup-
 plicijs impleuerāt, ut tota urbs nō sedes imperij (ut antē) sed unum quasi Chri-
 stianorum macellū & carnificina uideret. Dumq. hæc agunt, & hostes cada-
 uera ex ciuitate eijcerent, inuentum & agnitū inter cætera Cōstantini corpus,
 cuius caput Mahumetus iussit ut per uniuersam ciuitatem in hasta circumfer-
 retur, militumq. conuicijs incessendum, deridendū, & cœno oblimandum
 præberet. Et ut paulatim numerus captiuorū q. maximus erat minueret, num-
 quam à mensa discedebat, quin sanguine iuxta ac uino ebrius nobiliū aliquot
 uirorū supplicijs æstuantem furore animū expleuisset. quod tam diu ut fieret
 præcepit, donec aliquis ex nobiliū captiuorū numero superesset. Erant autem
 (ut quidam mihi retulerunt, qui se id à maioribus accepisse dicebant) plus
 res q. trecenti, in quos (ita ut dixi) certo numero quotidie animaduertebat.
 Cæteros gregarijs militibus concesserat, ut in eos quisq. quibus uellet cons-
 tumelijs & supplicijs grassaret. Cumq. apud ciues pecuniæ atq. opum mi-
 nus q. sperauerat inuenisset, suspicatus id quod erat, abditos à potentioribus
 thesauros, & defossam in terra preciosissimarū rerum supellectilem esse: qua-
 re omnibus ubiq. locis aperiri terrā & ædificiorū fundamenta examinari ius-
 sit. Vnde cum incredibiles diuitias eruisset, potuit ne, inquit, hic locus unq.
 sine præsidio aut custodibus esse, qui tot opibus & rerū omnium copia abun-
 daret: Sed ne rem omnīū indignissimam & Christianis aurib. tetertimā præ-
 termittā, templū Sophię augustissimū, Iustiniani Cæsaris monumentū, omni-
 sacra supellectile spoliaui, & Christi crucifixi imaginem, addito in fronte ti-
 tulo, Hic est Christianorū Deus, militū suorum conuicijs obiecit: & per præ-
 conem præeunte tympano, exercitui conspuendā, omniq. contumeliarū ge-
 nere afficiendā ppinauit. Quæ iniuria cum in auctorē nostrę p̄fessionis atq.
 adeō totius orbis conditorem dirigatur, uideāt quę so Christiani principes an-
 nō eam pro sua ducere, et uelut ad se pertinentem suscipere cōueniat: Sed hæc
 aliās, ne à p̄posito abducatur. Est oppidū quoddā angusto tantū maris sinu,
 qui portū in medio utriq. ciuitati efficit, à Cōstantinopoli diuisum, cui Perz
 nomen est. Quō cum fama perlatū est, captā esse imperij arcem, & micantem
 incendio ciuitatem eminus cōspexissent, primores illicō ad Mahumetum le-
 gatos mittunt, qui doceant, neq. à se auxilia Byzantijs missā, neq. se infelices
 peregrino exercitui fecisse: quare petunt atq. orant, ut se in deditionem reci-
 piat, & ut sibi parcat, ne communi eius regionis odio nocentes cum innocen-
 tibus pœnas pendant. Mahumetus etiā non ignoraret timore perculsos ad
 deditionem uenire, & nocituros, si potuissent, fuisse: legatorum supplicio-
 nem, ut tum uidebāt, recepit. Verum cum ab eis intra mœnia missus à Maha-
 meto legatus introduceret, exercitum subsequi, & unā secum introire ciuitatē

A tem uoluit. quod et si suspectum esset ciuibus, nihil tamen ausi contra hiscere, permiserunt. Quo facto, suis indicium dedit, ut mandata exequeretur: tū uno omnes impetu aliās ad mœnia, aliās ad interiora ciuitatis, puolant, muros desijciūt, sacra & profana omnia diripiūt, eadēq; qua Byzanti libidinū intemperantia grassantur, præterq; q̄ a cædibus abstinēt. Mox etiā eodē die per literas Mahumeti iussus est nulli parcere, & ad unū omnes quotquot essent interficere. quod cū ei, quia se dedidissent, atrocius uideret, paululū modō donec ad uesperasceret cunctatus est. interea ad se reuersus Mahumetus (quem ebrietas ad iudicio & ratione abduxerat) secūdis literis priores reuocat, ueritus potius ne quā ea res infamiā sibi apud posteros cōciliaret, q̄ innocentissimorū ciuū mīsertus, qui omnia potius q̄ misericordiā didicerat. Quibus uictorij ut omnē maiorem suorum gloriam obscurauit: ita quoq; ferocior animosiorq; factus, indignū fore credidit si ibi cōsisteret. Ideoq; ulterius progressus, Beigradum exercitu quadringentorum milliū aggrediē. Contra quem Hunniades copijs quidem nō cōremnendis, at præ Turcarū multitudine exiguis uenit, et nescio quo fortunæ successu etiam uicit: fortē quia melius disciplina rei militaris inter paucos, q̄ in tanta multitudine, custodita est: ut cūq; sit, sic saltem accidit ut uinceret, & Mahumetū sub dextro brachio bombardā icētū, cum omnibus suis copijs in fugā cogeret, magnāq; fugiētib. a nouissimo agmine stragē infereret. quo prælio (ut postea ex captiuis rescitū est) cū postridie suos Turca recenseret, plusquam quadraginta millia desiderati sunt. Impedimēta quoq; omnia, quorū necesse erat pro tanto exercitu maximū esse numerū, nostri ut in castris depositi erāt retinuerūt, hostibus fugæ studio omnia deserentibus. Cuius calamitatis uindictā in aliud tēpus referuans, contra Persas proficiscit̄. cū quibus ad Euphratē cōsiliū. primū 10. millibus amissis superatus est: deinde ab iisdem secundo prælio uictor reuertit̄. Nec multo post Corinthū & Mitylenem Græcis ademit. & Trapezuntino subactō imperio, illius sedis regem cū tota nobilitate Constantinopolin, ut de eis suppliciū sumeret, trāsmisit, ne in posterū ulla recuperandi dominatus libidine inflāmati, nouis eū difficultatibus & molestijs implicarēt. Et ne quid in eo tractu esset quod sibi armis non subdidisset, & Mœsia ferē sola superesset, quæ omnes omnium propinquorū affinitates recularēt potius, quā ultro (quod pleriq; fecerant) deditū se Turcarū tyranno ueniret. Quā ob causam Mahumetus ut de illis sine sanguine triumpharet, Principem eius gentis ad se euocari iubet, uelle se cū eo de rebus quæ ad utriusq; salutem pertinerent, cōmunicare. Quod cū ei Mœsia rex sine pudore reculare non posset, uenit tanquā de cōmunibus cū eo negotijs acturus. Mahumetus autem cum rem eō quō uolebat perduxisset, comprehensum illi eo regem immanissimis supplicijs affectū lacerauit: & Mœsiā inuolans, in omnes propinquos eius et affines eodē ferē pacto defæuijt. Sic per fraudem occupata Mœsia, rursusq; in alterū cōtinentem transiliens, Epirū & uicina in ambitu loca omnia (quæ paulo antē in pristinam libertatem sese asseruerāt) cēdibus & rapinis impleuisset, nisi Georgij Schanderbecchi auxilio defensa, cuius uirtutem & fortunā Turcæ in primis metuebāt, infestū hostē tergiuersari coegissent. Inde cōparata classe, ad Isthmū Corinthiacā perrupendam proficiscit̄, quam Veneti paulo antē magna celeritate & incredibili sumptu cōmuniuerant, sed frustra. nam ea expugnata, totā uno quodāmodo spiritu Pelopōnesum absorpsit. & ex Attica strato pōte in Euboiā cū exercitu trāsmisit. Calchidēq; firmissimā eo tēpore Græcorū ciuitatē diebus 30. obsessam maxima suorum clade superauit. Memorabile est q̄ in hac ciuitate masculī animī mulieres cū deficere militū suorū uires & inclinare spem salutis percepissēt, armatæ in mœnib. constituerunt, & uires nihilo perturbatiores hostē, quādiu fortuna nō inuidit, remoratae sunt. Cū Hūgaris post hæc uario sæpe euctū & instabili

fortuna dimicauit: varijsq; in Stiriam, Dalmatiam & Forumiulium factis in A
 cursuionib. maximas saepe hominū pecorūq; prædas egit. Perfas quoq; ut altias
 sepe, ita eo prelio quo secundū eos aggressus est, maximis cladibus afflixit,
 unde cum rectū cursum in Italiā dirigere, ibiq; bellū facere constituisset, noua
 (ut fit) Venetorū cū Hūgaris societate deterritus, consiliū mutauit: & per Dal
 matiā uolentib. in interiora Græciæ irrumpere, omnibus copijs occurrit. Inq;
 ipso cursu Capham Genuensiu coloniam cuius prodicione in fidē recepit: Sed
 drā in Albania tam importuna obsidione fatigauit, & omni cōmeatu interclu
 sit, ut legatos ad eū ultro de deditōne mitterent. Legionibusq; aliquot Oma
 rio duce contra Hungaros missis, ipse ad mare proficiscitur, quod omnibus ita
 nerib. Venetis infestū reddit: ratus fore ut eo incōmodo cōpulsus ab Hūgaro
 rum societate discederēt. neq; hæc eū sefellit opinio. Nā cū Veneti difficulta
 te nauigationis maximo sealtici detrimēto uiderēt, ingenti pecunia nauigādū
 securitatē redemerūt. Post hæc Turca ut remotius se Italie insinuaret, Acoma
 thū milis, qui Hydruntū seu arte seu uiribus expugnatū sibi redderet, omnib.
 quos in ciuitate reperisset trucidatis. qui dicto audiens, Hydruntū expugnat;
 nemini parci, & mato inermiue. Mahumetus interea Leucadiā, Neritum, Ce
 phalentam, Zacynthū insulas celeberrimas superiorib. uictorijs addidit. Et
 Rhodū, de qua postremū triumphare constituerat, frustra trimestri obsidione
 fatigauit. quæ res cum animū eius uehementer ureret, nec ferre posset tot editas
 ab se & tantarū ciuitatum regnorumq; uictorias, tam fœdē unius insulæ peni
 nacta cōtaminari, morbo correptus expirauit. Princeps certē nulli maiori suo
 rum fortunæ splendore & rerū gestarū magnitudine inferior, cuiq; Christiani
 nominis delēdi maior cupiditas affuerit, adeo ut præ illa sollicitudine Oriētis
 les etiam & Persicas iniurias haud difficulter contēneret: Omnium primus
 Turcarū Imperator appellatus est, utpote qui præter regna duodecim et duodecim
 ciuitates, quas maiorum suorum opibus adiecerat, duo insuper Christia
 norū per Orientem Imperia, Cōstantinopolitanū & Trapezuntinū armis sub
 iugasset. Hunc Baiazeres secutus est, cuius uario in imperio fortuna fuit: an
 te omnia q; ad externas res gerēdas conferre animum & uires posset, prius ei
 priuata dissensiones quas cū Zizimo fratre de imperio habebat, explicandæ
 uidebant. quas quia cōmodissimē historiā lib. 10. Paulus Aemilius tracta
 uit, uisum tuit ex eo ad uerbum huc transferre.

Byzantijs, inquit, morte Mahumetis tumultuatum est, ac in partes cōtrarias
 itum. alij Baiazetem stirpis maximum, patre nondum Imperatore, alij Zizi
 mum iura dante natū, ad Imperiū uocabant. Pater procul trans Taurum decelo
 ferat, & uterq; filiorū aberat. Interea Baiazetani, aduersarijs pulsus, Baiazetis
 filium in regia sede locant uice patris tantisper functurū: qui re allata cōtinuō
 aduolauit. Imperator salutatus, fratrem ad Prusiam Bithyniæ cruento prelio
 uictū insecutus, procul eiecit: pulsus, in Syriā, atq; inde per Arabiæ desertā in
 Aegyptiū se contulit, fidē Sultani implorans. Nō bello, sed legatione agebat
 Aegyptius: nō ut uniuersi imperij æqua parte consors minor à maiore recipe
 retur, sed ut eodē patre pcreatus, prouincia sedeq; aliqua digna paterni nomis
 nis maiestate donaret. Ferox erat minor, ac patri ingentis spiritus Imperatori
 q; fratri indole similior: quiq; de uniuerso imperio fortunam semel expertus, si
 in partē recipere, mox uel patē dedignaturus, uel superiorē nō laturus uidere
 tur. Qui circūcolū satrapas Turcarū reges, à Mahumete magna parte regno
 rū spoliati, hi fraterno bello latti Zizimū ad se uocāt, à se ingentia auxilia pol
 liceri: & spes iniecit, aliquos fratris satrapas ad eū defecturos. Vbi uerō in Sy
 riā redijt, & Amanū motem superauit, ac multo spe minora à socijs regibus
 auxilia cōuenierant, nec fratrē in æquū certamē descendere uidet, nec ad se ali
 quā transitionem fieri, sed loca circa occupari, ut ne fugæ quidē locus pateret,

antequam omni parte circumuentus intercluderetur, in maritima Cilicię descendit: fideq; publica à Rhodijs accepta, ad illos transmisit. Soluens antequā alitū teneret, sagittā epistola alligata in proximū litus misit ad fratrem, se eius coactū, non cōtempnū gētilis religionis ad unicā quā sibi reliquā fecisset opē Christianos trāsire. Rhodij honorificētissimē exceptū in Franciā transfexere. Hactenus ille, A' Gallis ad Innocentiū Pontificem Romanū uenit, & rursus ab hoc ad Fridericū tertium, apud quē aliquandū bene liberaliterq; habitus, & tutissimo hospitij iure usus, fato concedit. Baiazetes interea opes quas pater ei decedens reliquerat, haud parī dignitate et amplitudine, quā à Mahumeto acceperat, ad successores transmisit: quod ijs plerūq; accidere solet, qui in locū multarū uictoriarū inuidia grauati succedūt, quē uictoris auctoritas & metus dum uiuit in pace cōtinuit, at cum is uita defunctus est, illico erumpit odiū, & inassuetū imperio successorē, uno omnes tumultu uictę gētes aggrediūt, quas sic cōpescere armis et cōtinere nequeat, ille se ilico in pristinā libertatē recipiūt. Sic Neapolitani Hydruntū, sic Scanderbegus Epirū, & Aetoliā: sic Veneti Aeginā, Zacynthū, Leucadem, Neritū, Cephaleniā, & Naupliū: sic deniq; Hungari superiorem Mœsiā ante annos aliquot Turcicis incursionibus desolata recuperarūt: & eo amplius Sabattro (quod Mahumetus cōtra subitos uicinorū omniū motus cōmunierat) expugnato, securū sibi regnū et omni ferē Turcico metu uacū effecerunt. Post quas iniurias Baiazetes primū se contra Hungaros uindicandū ratus, Valachiā aggreditur, quod eam sibi ad irritandos Pannonios opportunā fore animaduertet: quam cum expugnasset, relicto ibi præsidio, & assignatis urbibus, unde exercitui de re frumentaria prouideretur, annis aliquot respirans, ne assiduū bellis intentus citō deficeret, tandem Epirū infestis copijs inuadit, cuius aliqua parte superata, maximis itineribus Cadumo duce Macedoniā & Mœsiā trāsiliens, in Hunniadē Hungarorū regē traducit exercitū, cui cum maximā cladē intulisset, & Imperatori (qui id tēporis Cōstantinopoli erat) indubitātā uictorię significationē facere uellet, cæcis hostiū cadauerib. nasos abscidit, & Cōstantinopolim plenīs uehiculis transmisit. Venetis quoq; ne impūne superiorū uictoriarū licentiā se tuulisse gloriarent, terrores maximos, Modona & Corona, Pelopōnesiacis ciuitatibus expugnatis, inculsit: maioresq; facturū erat, nisi à Persarū rege in Asiā fuisset reuocatus, qui maximis cladibus omnes illarū ditionū fines affligerat. Hunc Baiazetes nec quicquā ejcere cogitans, omni ferē multitudine quā secū habebat amissā retrocessit: & illuc unde exierat reuersus, Methonem Venetorum ciuitatem expugnat: nec ulli parcat: quo facinore etsi infinita illa animi ferocientis libido non omnino fuerit expleta, ingrauescenti tamen ætate cessit: nec ultra nisi cum Gallogræcis pugnauit: Zelimumū que filium, quamquam inuitus, ante obitū successorem sibi sumpsit. Ipse interea annis plenus, non sine maxima ueneni suspicione (quod à Zelimo dispositum credebatur) mortem acerbissimā moritur. Cui ilico Zelimus successit, princeps in ipsis statim imperij principijs turpissima facinorum scelerum que audacia inquinatissimus, nihil non audebat ut regnum paternum, quod rapere maluit quā expectare, firmum sibi & tranquillū constitueret. In patrem primū ueneno, in fratres & nepotes armis, in amicos etiā & necessarios alijs atque alijs insidijs grassari, nullis parcere, ne illis quidem quos ipse sibi ante imperiū proximis cōiunctissimos habuerat: ueritus, ne ab his aliquādo cōueniretur, quibus animi sui motus perspectos exploratosq; esse cognouerat. Cūq; hanc immanitatē uicio sibi dari à uicinis regib. intellexit, ecce quā beluina uoce suum peccatum defenderit: Nihil, inquit, dulcius est aut suauius, quā sine affinium timore ac suspicione regnare.

Domini magistratus, foris militiæ præfectos, sicubi rem infelicitèr gessissent, illico

eo capite mulctabat. Nullius consiliū nisi qui pro sua libidine loqueretur admittere. Fidebat nemini, omnia in suis plena, & ut ipse erat, suspecta habebat. Qui aliquando interrogatus, quare exemplo sui patris barbam non promitteret, respondisse fertur: Ne pro libidine subditorum huc illucq; inuitus abduceretur. Deniq; ut omnia uno uerbo cōplectar, scelere partam potestatem non melius egit quā acquisierat. Solimanū filium quem habebat unicum, ueritus ne sibi absenti imperiū (quemadmodū ipse Baiazethi patri) adimeret, cepit cogitare quo potissimū pacto posset extinguere, ne populus id factū intelligeret: post multa id placuit, ut filio interula dirissimis uenenis inquinata dono mitteretur, quæ occultis paulatim doloribus nihil tale timentem consumeret: quod factū quidē est, uerū maximo totius Europæ malo successum non habuit. Operæ precii quoq; est audire ut in patrem et fratres grassatus sit. Nam cum fratrum minimus esset, & iure se exclusum regno cognoscere, ut occasione imperij per iniuriā occupādi haberet, fugit ad Tartaros: unde affinitate cū rege cōtracta, exercitū contra patrē educit: quē eousq; tum uī tū in suis fatigat, donec molestiarū pertessus, & deteriora metuēs, imperiū maiorib. natu filijs duobus posthabitis, minimo cedere coactus est. qui cū aliquādiu id administrasset & pater exhaustus ab eo ætarium, & preciosissimā imperij suppellectilem luxu minutā atq; adeo cōsumptā intelligeret, deos deasq; omnes in scelera suisq; perniciem testatus, in Natoliā ad natū maximū filiū cum ueteris thesauros liquijs clam per angustias itinerū fugere tentat. Quod cum filius Zelimus intellexit, Noli (inquit) mi pater per angustias egredi, qui per amplas urbis portas in hoc imperiū receptus es. Si regnare uis, regna: per me licet, quod modo mihi in præsens nomen, et in posterū indubitatam successionem referues. Inem uitæ tuæ (quæ utinam lōgissima sit) libenter expectabo. Alijs quæ quamplurimis id genus blanditijs demulso parenti regias dapes, sed ueneno imbutas, apponi iussit. Quibus gustatis, sensit pater attackū ueneno sanguinē, exlitesq; e regia sede, quam ei filius pro tempore cōcesserat: Egrediar, inquit (ut iubes) per amplas urbis portas, ut cuncti me sponte potius exulatum ire quā a filio pulsum esse & extinctū arbitrentur.

Vixq; portis egressus, cū se ueneni uis ad interiora pectoris insinuasset, & quo delapsus expirauit, cuius mortē exterius qdē luxit filius, uerū animo de patre triumphans, consiliū capit de fratribus quoq; per occasionem opprimendis: quorū alterū qui se speluncis ac montibus fratris metu abdiderat, a familiariprodiū strangulauit: & alterum, sed inhonestius. Nam cum nullum sibi locum cum quo tegi posset relictū, & fortunam satis aduersari intelligeret, matri oblectus ab ense suo consiliū petiuit, quo sibi aut summū aut infimū locū faciurus esset. Cōscripto itaq; in Bithynia exercitū, cōtra fratrem Zelimū proficiū sciit: cuius uiribus cū Acomati fratris exercitū se superari sensit, terga Zelimo uertit, pertracto secū Acomate, qui cū equo à suis impositus aliquoties in frustrō imponere sellæ conarētur: Sinite, inquit, satis iam fato sum reluctatus hic fratrem expectabo. Cæterisq; magna cōtentione fugientib. solus Acomates fratrem hostē & mortem operitur, in quem ut ante alios quidā militiæ fraternæ præfectus incidit: Salue, inquit, Acomates Imperator: dictūq; citius honorem ei solis Imperatorib. deferri solitū exhibuit.

Cui Acomates: Desine, inquit, nimis superbū mihi pro tempore & fortuna nomē dedisti. Annulisq; quos in digitis habebat detractis, uade (inquit) etiam cum fratre ut moderato indulgentiq; mortis genere me afficiat intercedas. Verū Zelimus cōspecto Acomate, nihilo mitior factus, carnifices mittit, qui eum propositis etiā præmijs indignitate quāta possent maxima afficerent, & insuper iune strangularent. Hoc supplicij genere in regiū plerūq; sanguinem grassa

A grassabant, q̄ si terra imbuta esset, pro piaculo maximo ducebant. Hæc ei inītia rerū gestarū, hęc illi uictoriarū primitiæ fuerūt, quibus tranquillū sibi regnū & nec ullius propinquitate formidabile cōstituit. Moxq̄ cū Venetis & Hungaris pace facta, Persarū regē Euphratē Armeniamq̄ præteruolans, infestis armis aggressus; uicit, & in fugā couertit. Fugientēq̄ a lōge secutus, ciuitates alias ui, alias in deditionē recepit, uestigalia imperauit: & multū undiquaq̄ illā mis ferroq̄ populatus, nō prius furoris finem fecit, quā Sultanum quoq̄ Aegyptium, quia Persis cōtra eum auxilia miserat, haud procul Damasco ingenti multitudine comitatū interfecit. Cuius locū cōmuni omniū Mameluchorū suffragio & uolūtate Taumūberus præfectus Alexandriæ occupauit, p̄pterea quod cæteris omnib. credere plurimū opibus & potentia anteire: ac tutiorū speraret, ut facile illo ppugnatore contra quaslibet Turcarū iniurias protegerent. Verū Zelimus prioris uictoriæ uestigijs immoratus, Aegyptū, quam multis annis. à maiorib. suis magnopere expetitā audierat, infestis armis non cessat impetere: multisq̄ post alias ciuitatib. positus de Alepo, Damasco, Tripoli, Sidone, Ptolemaide triūphauit: eoq̄ magis, quod nō Aegyptū tantū, sed & finitima quoq̄ omnia armorū fastu et potētia sic concusserat, ut plurimi Syriæ & Phœniciæ populi legatos ad eum de deditione mitterent, quicq̄ ei ciuitatum nomine de tot uictorijs gratularent: ut interea non dicam, quod in eius potestate Hierosolyma & Gaza, celeberrima per uniuersum terrarū orbem loca peruenerint: quæ tantū ei apud finitimos omnes potentia opinionem pererunt, ut deinceps nullum per ea loca habiturus repugnatorem uideretur, si unicum adhuc Sultanum tot debellatis dititionibus superstitem conculcasset, cui cum per legatum certaminis diem constituisset, utrique maximis copijs dicta die in planiciem haud procul ab Alcairo processerunt. Cūque Zelimus Sultanum in acie non Imperatoris tantum munera obeuntem, sed & militis officia præstantem, fortiter quædimicantem conspexisset: Hic est, inquit, ò Sultane locus, hæc est dies, quæ de controuersijs nostris & utriusque imperio iudicabit: simulq̄ imperiū in eum facturus, a suis ne periculo se offerre pergeret, retardatus est. Quæ res Zelimi copijs tātos ad pugnā spiritus addidit, ut non magno interposito spacio, cæsis ingēti numero hostibus, Sultanus Alcairū se reciperet ad uires restaurandas. At quia post tot clades summa hominū inopia laborabat, mancipiorū ferē ad sex milia tumultuariē libertate donata cōtra Zelimū armare coactus est: quas copias cum uincendi cōsuetudine animo si Turcæ cecidissent, Zelimus ut omnē reparandarū uiriū spē Sultano adimeret, Alcairū duarum dierū & noctiū obsidione fatigatam capit & spoliat: & castrū in p̄pino sitū, quo Taumūberus sui tegendi gratia se receperat, cultu & elegantiā, incōparabilē expugnat: unde Sultanus amicorū quorundam beneficio clam eductus in Arabiam, pfugiebat. ubi cum imploraret auxiliū, & sic illi fauerent Arabes, ut nullum pro eius salute periculū recusarent, eo quod in ipso (si superasset) summam salutis suæ constare arbitrabantur, & quod huiusmodi casus in se quoque recidere posse intelligebant, omnino futurum erat, ut resumptis iterum uiribus hosti se Sultanus obuium faceret: sed interuentu Zelimi impeditus, in abditiſſimas speluncas se præcipitem dedit, ubi ad umbilicum usque cœno paludibusque immersus delituit, donec eum corrupti pecunia familiares Zelimo pdiderunt, a quo ad publicas priuatasque contumelias illinc abstractus, laqueo tandem in porta ciuitatis, qua frequentissimus erat hominum trāsitus, suspenditur. His auctis triumphis Zelimus, in Thraciam reuertitur: & priusquam septenniū in Imperio cōpleuisset, grauissimo renū dolore diu uexatus interiit. Hac laude præcipuē insignis, quod militaris rei peritia haud mediocriter excelleret, quæ tam angusto tēpore suorum maiorū gloriā tantū non superauerat. Excepit Zelimum Solimanus, cui

A nibus Romani Imperij cōfēdisset Ideoq̃ priusquam Turcarū vires in Regis sede confirmarent, & ciuū animi haud sponte sceleratissimi Imperatoris libidine oppressi barbaris legibus cōsentientes fierent, ingentib. ex Hungaria, Bohemia, & Austria cōscriptis copijs, Budā cōtendit: ad quam expugnandā non minimū pristina clementiæ & facilitatis opinione p̃fecit. Nam cum ingens intra mœnia dissensio coorta esset, cui quisq̃ domino prae altero faueret, aliorūq̃ aliō sententiæ inclinaret, uicit tandē eorū factio qui Christianū principē barbaro praeferēbāt: simulq̃ Ferdinādu Budā dēdentiū repugnātiūmq̃ dissidijs flagrantē occupauit, & maximis præsidijs munitionibusq̃ cōtra nascentiū q̃tidie nouorū hominū factiones cōmunīuit, optimorū q̃rumq̃ ciuū, & praeipue eorū q̃ inter suos magnæ potentiæ & autoritatis erāt, animos humanitate & beneuolentia sibi obnoxios fecit, ut nō armis tantū, sed et populārū erga se animorū affectione regni potentiā cōtineret. Quis ita cōstitutus, in Bohemiā, ppter subitas quasdā, quę ibi in nobilitate coortæ erāt, dissensiones reuocāt, quas pleriq̃ existimāt a Ioāne Vaiuoda maximī in Hungaria nominis & auctoritatis excitatas esse, ut oportunā suis fraudib. Budā efficeret. A qua suspicione nō abhorret ea quę post discessū Ferdinādī haud dissimulāter perpetravit. nam cum plurimū opib. et industria polleret, primū omniū pecuniā (cuius in corrūpēdis etiā optimorū hominū uolūtātib. magna sunt operæ precia) eos ad se attraxit, quos a se primos et potētissimos esse cognouerat. Ab his ad illos descendit, quib. sciebat ueteres similitates cū illis intercedere, quos Ferdinandus discedens summæ rerū praefererat. Postea etiā infimorū hominū ordinib. sese insinuaui, multosq̃ alijs atq̃ alijs officiorū generib. sibi deuinxit, ne in ullo usquā ordine, si eō quō uolebat peruenisset, incepti sui p̃cones & adiutores decissent. Postremo etiā exercitū tumultuariē cōscribit, ratus nihil sibi tot amicitias & insinuationes pfuturas, nisi etiā ingruentiū armorū trepidatione, ceteri, quorū indifferēs in utrālibet factionem penderet animus, & aduersarij in unū omnes suffragiū & opinionem deducerent. Hac ratione istisq̃ omnino itineribus eō peruenit, ut excluso Ferdinandi præsidio, ipse illic Rex faustis ciuū acclamationib. salutaretur. Nō abest suspicio quin ad has tragœdias excitandas Solimani uoluntate & auxilio sit usus, cui etiam haud multo post expeditionem in Austriā parantī, & per Hungariā iter sine iniuria maleficioq̃ postulanti nihil excusans, nihil tergiuersatus cōcessit. Etsi Turca (ut aliās fere semper) pacis fœderis immemor, Varadunū, Quincecclesias, aliā que Hungariæ loca munitissima, in transitu praefer cōuenta depopularet: cuius facti turpitudinē ut regeret, mentiebat se ab istis ciuitatib. (per quæ trāsire nō habebat necesse) nō sine difficultate transitū impetrasse, & propterea nocendi facultatem ademisse, quodq̃ sibi persuadeat, id factum usq̃ adeo Regi nō displicere, ut etiam ipse debuerit, si sciisset, uindicare. Sicq̃ paulatim progressus, Viennam contendit, quam ex omnibus Europæ ciuitatibus, uel solā ob stare credebat, ne latius orbi terrarum imperaret. Ad hāc, ut dixi, per cōfinia Croatiae & Stiriae contendendū putauit, eo quod illac ueniēs eam citra Danubium esset inuenturus. Nam ab altera parte difficultate sternendi per flumē pontis laborasset, quod ciuitatem tribus brachijs plusquam trecētis passibus, qua arctissima sunt, patentibus praeferlabitur, regitq̃ eam urbis partem, quæ ad solem Occidentem & Septentriones pertinet. Eodē spectabat cōmeatū facilius supportari illac qua diximus posse, propterea quod totum Hungariæ eius lateris tractum, iam tum obsequentem sibi fecerat, nec magni negocij futurū sperabat, armis per Croatiam iter aperire, quæ haud facile tātæ multitudinis esset restituta, praefer tim uicinīs, socijsq̃ in circuitu omnibus suarum rerum satagentibus. Hac igitur longis ambagibus iter instituit. quo itinere tantam subito omnibus ex locis Christianorum p̃cedam fecit, ut ad trīginta ferē capti

uorū milia, priusq̃ ad conspectū Austriæ peruenisset, ab eo in seruitutem redacta tenerentur. Nec cōtentus, magnā undiq̃ hominū multitudinē abduxisse, nisi insuper, quacunq̃ audire poterat, populareſ ac diriperet omnia, nullos uicos, nulla ædificia præteriret, quæ non aut ferro concuteret, aut flāmis aboleret. Vnam tantū inter cæteras ciuitatē, quam incolæ Bruck appellant, et si non satis firmam, opulentā tamen, rerūq̃ omnium feracissimā accepit, propterea quod eam magno sibi usui fore existimabat, ad supportandū exercitui cōmeatū, cui locū castris idoneū haud pcul inde metatores descripserāt, sub mediū ferē itineris inter Neapolin & Viennam: quod ut perueniret exercitus, magnis itineribus festinabat: memor perpetuū illius, non esse à tergo relinquendū quicquam ei qui uellet securē in alienis finib. bellū gerere. Ideoq̃ Altenburch castrū paulo infra egressiæ naturæ et arte munitum prius expugnandū sibi ratus est q̃, p̃gredereſ eod̃ multas ibi opes & magnū militū numerū esse intellexerat. Cumq̃ dispositis opportuno loco tormentis agitare turres & ppugnacula cōpisset, moxq̃ inuenerāt, nescio qua effexminatione, legatū ad hostes mittit, qui omnium nomine sua q̃ uniuersa in fidē atq̃ potestati Imperatoris Constantinopolitani permittat, indicetq̃ omnes uelle imperata facere, patriæ consilia detegere, & trimento ceterisq̃ rebus quātū possent adiuuare. Moxq̃ intromissi Turcæ, trecentos ibi in prædijs Bohemos inueniūt, quos meliore paulo quā captiuorū cōditione sequi castra iubēt, ut sicubi opus esset, eorū indicio uterēſ. Primū autē eis interrogat quæ ciuitates quātaxq̃ in armis essent, & quid in bello possent; quibus prædij Viennæ niterēſ, quid & ubi rex ageret. Ad hæc deditiij: Parū spei in cæteris ciuitatib. esse, unā omnino Viennā qualemcūq̃ in re militariū habere, nec in ea esse ultra uiginti hominū milia qui arma ferre possent; reliquas non Austriæ, sed etiā ulterius ciuitates sponte se deditū uenuras, si hanc expugnassent; nec Viennā plus quā bimestrē cōmeatū habere. Regē in Bohemiā quidē ante dies paucos fuisse, ut de rebus ad bellū necessarijs Austriæ, p̃uideret; sed nescire se, an interea ut pollicitus erat Viennā redisset. Quibus rebus læti et alacres, ac ueluti certam animo uictoriā præcipiētes, diuinis nocturnisq̃ itinerib. Neapolin cōtendunt (quæ non amplius octo passuū milibus abest à Viennā) quā cū semel ad deditiōē frustra sollicitassent, uisum est eis ante omnia locū castris assignatū occupare: qui cū minor q̃ pro exercitus multitudinē quibusdā uidereſ, maiore ampliorēq̃ fecerūt, ut ad septē ferē milia passuū in circuitu pateret, ut eo spacio totus hostiū numerus, qui multo maximus erat, includereſ: de quo etsi dissentiat opinionēs, uulgatius tamen creditū est, Turcarū amplius q̃ ducēta & 50. milia ea expeditione fuisse. Hinc mox in omnē Austriā populatores emiserunt, qui per uniuersa circa Viennā & Danubiū, loca longē lateq̃, p̃ libidine grassarent, & quæ uellet in captos Christianos exēpla cruciatuū exercerēt. Exploratores quoq̃ iusserunt ad Danubium cōsistere, per quē audierat Solimanus subsidia Viennēsis & cōmeatū solere supportari. Nam triduo ante q̃ hostes eod̃ peruenissent, descenderat Danubio Fridericus Comes Palatinus, Dux militiæ Austriacæ ab Imperio designatus cū peditū 14. milibus & selectissimo equitatu. Cōmeatū quoq̃ quē hostes in eodē itinere esse intellexerant, aut intercipere, aut saltē ciuitate quoquo modo excludere cōstituerāt: ad quā rē opportunū uidebat inter Tūlnā & Milichū ex opposito Cremsi, quod in aduersa Danubiū ripa decē milib. à Vienna sitū est Bauariā uersus, insidias collocare. Quod cū nostris frumentatorib. subleuit, nec temerē pugnandū sibi putarēt, utpote uirib. nimis imbecilles, nec cōmeatū hostib. diripiendū offerre cōstituiſsent, quē aduerso flumine retrorsū in interiorē Germaniā trahere nō poterāt, rates ipsi suas in altissimas fluminis uoragines præcipitāt. Quo cōsilio Turcarū q̃dē expectatio frustrata est, q̃ prædī capta

A captabant: necessitati tamen eorū ad quos hæ res mittebatur, nihilo magis consultū, nisi q̄ ea perire satius fuerit, quam ab hoste occupari. Palatinus interea cum Guilhelmo Rogēdorffio & Nicolao Comite à Salm, uiris ut antīque nobilitatis splendore, ita animi magnitudine & præstantia eminentibus, quibus præcipue tuendæ ciuitatis negotium à Rep. commissum erat, inter se cōsultant quid quæq; in re factū foret operæ precii, ut incolumis ciuitas cōtra hostes modo quo posset optimo seruari. Quod, ppositū Dei Opt. Max. potius q̄ mortaliū cuiusquā instinctu & uoluntate prosequuti sunt, ut qui in maxima rerum omniū difficultate & summis angustijs non desperandū prius sibi duxerint, q̄ hostē ex perirent, qui tanta multitudīne ad oppugnandū eā ut bē uenerat, ut castra quæ fumo atq; ignibus significabant amplius milib. passū septem in latitudine includi, ac iam tū quæcūq; ex itinere loca, seu ui, seu aliā adierant, ea obsequentia sibi & addicta ut haberent effecerant, unā omnino ex omnib. Ne apolin pristinæ uirtutis haud immemorē inuenire. ut quæ uno die septies hostibus ex muro reiectis, incredibili cōstātia oppugnationes grauissimas sustinisset. Viennenses q̄ ut aduersarijs omnē cōtra se opportunitatē minuerēt, cūcta in ambitu ciuitatis ædificia, quæ ueluti receptacula hostiliū copiarū & latebræ futuræ uidebant, incēdūt: rusticos in ciuitatē cōuenire, pecora deducere, & sua omnia ex agris in oppidū cōferre iubēt. Muros etiā qua parte infirmiores erāt refarciūt, & turres insup machinis ac, ppugnaculis, ab inuicē pedū latitudine distātib. incredibili celeritate cōmuniūt: unde immissos in ualium alcēsores haud difficulter reijcerēt, & a bōbardarū ictibus ptegerent. Eā quoq; urbis partē quæ Danubio alluit, summa diligētia custodiūt, eo q̄ illa omnino uiā superesset, qua securē recipi à Boemis auxilia & cōmeatus posset. Octo cohortes ad pontē & equitatū in pxima planicie, quæ ad insulæ morem omni ex parte Danubio includit, disponūt: qui si opus esset, traducerēt quicquid illac ad oppidanos mitteret: aut si hostes eō pertingerent (q̄ incolumi ciuitate impossibile factū crediderim, cū non remotius sit à mœnib. q̄ quo lapide adijcias) pōtibus interruptis suos reciperēt, et illius loci fiducia tuerent, ac ripas fluminis qua uado trāsiri posset, obtinerēt, donec ad instaurandas uires et integrandū cū hostib. certamē auxilia submitterēt. Alijs deniq; rebus cōpluribus ad bellū & ferendā obsidionē necessarijs, pcuratis, militibus in muro stationes assignāt, & generatim in classes sic distribuūt, ut nulla usquā pars incus stodita cernere. Et priusquā rectē cōsedisset hostiū exercitus D. de Rogēdorff, portis identidē egressus equestrib. p̄glijis qd illi uirtute possent, et quid sui auderēt periclitabatur, nō aliā fortassis ob causam, q̄ ut eis spem cōmittendī certaminis iniiceret, q̄ nō minore studio ab ipsis expectabat, q̄ nostri propter impares lōgē copias abhorrebāt: nec enim fugiebat Austriacos, nulla re magis quā mora & cunctatione fatigari barbaros, nec posse diu propter difficultatē annonæ, quæ illis aduerso flumine supportari a suis nequit, uno in loco cōmorari. Vno autem ex omnibus cōgressu nostri infelicitē hostē lassificuerūt: quō prius undiq; inclusi sunt, ac circūuenti q̄ erigere ad dimicandū arma potuerē, nam cū minimo ab hostib. spacio abessent, et seorsim (ut in excursionib. fit) paruā hostiū manū conspexissent, eam q̄ admissis equis dissipato errantiq; cursu frustra sequerent, retrō ad portas reuersuri, itinera impedita inuentū, & captis sine cæde omnibus, tres in ciuitatē Solimānus remisit, qui oppidanis eum quē in castris hostiū apparatū & alacritatē uiderāt, renunciantes, cæteris in durissima seruitute ad cōtumelias & supplicia reseruatis: quorū etiā plerōque iam tū priusquā tres illos suis remisisset, in conspectu sociorū totiusq; exercitus equis quadrigariam iunctis distraxerat, ut suis renunciatē quātā illos supplicia manerent, si in hostium potestātē incidissent: p̄sufusus hoc pacto perterrefactis omniū animis paratiores eos ad deditionem futuros. Ac mox legatum

tum mitteret, qui cum primoribus agat, mallentne honestis conditionibus se dederet, quam belli fortunam expectare: quod si se dederent, indulgenter eos se habiturum: sin pertinaces essent, & in armis spem haberent, armis se quoque usurum, nec ulli grati aut sexui, si uinceret, pariturum. Primores legato respondunt, sibi placere ut armis utatur Solimanus, si uelit: se suam ciuitatem & ciues, quoad poterunt, defensores, belli fortunam ambiguum esse: & sepe usuuenire, prius eum qui intulit bellum, quam cui infertur, fatigari: nec tam patriæ uirtutis esse imemores, ut non recorderent Germanos se appellari, quibus id perpetuo solenne fuit, ut primum experirentur quid uirtute possent, nec temere hostium arbitrio se permetterent. Quo responso accepto, legati ad suos reuertuntur, & quod iussi erant, renunciant.

Solimanus indignatus, omnia in circuitu loca populari uicos, ædificia & uillas flammis depascere: fontium fluminumque meatus quoadire poterat inficere: omnes ad ciuitatem aditus obsidere, ne qua comestus importaretur, et summa rerum omnium difficultate oppidanos afficeret: ac tandem ut etiam contumeliose cum eis ageret, contemptimque, unum ex dedititijs ad obseflos misit, qui interrogaret an milite opus haberent, se paratum esse trecentos illos Bohemos eis restituere. Cui Palatinus omnium nomine respondit, sibi plus militum intus esse quam uelit. quocirca retineret illos qui se eius potestati permiserant, & afficeret quomodo sibi uideretur. Viennam facile detrimentum tam exituum contempturam. Interea dum hæc geruntur, nocte tempesta missus à Ferdinando ueredarius, silentio intra muros recipitur: qui hortatus est ciues, ut in fide permaneant, & hostium impetum magno animo sustineant: non procul abesse Carolum fratrem, maximis copijs & incredibili apparatu suppetias ferentem: totamque armari Germaniam, ut uni Viennæ succurrat. Quibus uocibus, confirmati ciuium animi, magis indies magisque contemnere hostes, & exercitum multitudinemque quale neque uiderat antea neque etiam, prope modum audierat, per nihiloducere, donec locum suburbanum & exteriora moenia cultu ædificiorumque splendore interioribus, haudquaquam ceditura assidujs bombardarum ictibus hostes superassent: moxque interiorius ueluti cute perforata ad euiscerandam ciuitatem progressurus uideret. Quæ res quia sine negotio & ueluti momēto ab eo cōfecta est, metu uniuersis incussit, ne similis aut etiā maiore uiolētia & celeritate oppidanorum deliberationes anteuerteteret, priusquam bene ex isto metu cōualuissent. Et certe eodē tempore seruētibz ceteri uictoria suorum animis fuisset progressus, nisi eius diei tempore exclusus, in posterā lucē oppugnationē differre debuisset. Ne tamē ea nocte ullā ciuitati quietem daret, tormēta propius urbē admoūt uersus eam partē qua infirmiora propugnacula & deiectis muris ualles ascensum minus difficilē habituræ essent, numerum ad portā quam incolæ turrim Scotorum, ab eius nominis monasterio intra urbem proximo, appellauerūt. Vnde prima insequētis diei luce insilientē hostē bis tāta clade depulerūt, ut nullæ aut perexiguæ infra planitiē fossæ ciuitatis apparerēt, primisque nouissimi insisterent, atque ex eorum corporibus, pugnarēt, quacalamitate nonnihil hostium impetus tardatus est, & mox per portā Salinariam, quæ huic à dextris proxima est & infra mōtem sita, in quo pars copiarum hostilium sine ordine dispersa uagabatur, cohors Pretoria intus duabus legionibus, repente eruptionē facit, & nihil tale timētes inuadit, pugnamque facit magis ut natura loci, deiectusque collis, & necessitas temporis, quam rei militaris ratio & disciplina postulabat. Turcæ multis uulneribus eo certamine affecti, paulatim cedunt, & interuallis quantis possunt maximis præliantur, donec idoneæ nacti planitiem, nihil sibi ad fugam reliqui faciunt: alijque alibi periculum uitantibus, nostri à tergo imminēt. quosdam interficiunt, capiunt alios: plerosque retrō ad flumen pulsos, nando ad ulteriorem ripam contendentes, telis & lapidibus obruunt, ac se rursus in ciuitatē recipiunt. Cuius uelitationis princeps & dux

A

 flor Guilielmus Rogendorffius more suo collaudatis militibus, iam tum ho-

 stibus formidabilis esse cœperat, quib. hoc prelio incredibile calamitatē intui-

 lerat. Nam ut postea per captiuos cognitum est, ex trecentis equitibus non plu-

 res quàm 60. et hominū milibus quinque, uix octingenti illē si euaserunt. Cuius

 rei iniuria commotus Solimanus, alia uia propositum suum efficere instituit.

 Traducit illinc suas copias uersus portam regiam, ubi uineis actis & aggere

 extructo bōbardas ex ordine disponit: moxq̃ tāta ui & glandiū frequentia mu-

 ros cōcutit, ut defensorib. omnia nudarētur, & in propugnaculis cōsistendi po-

 testas esset nemini: & simulac duos introitus patefactos uidit, militē densissis-

 ma globorū nube & fumo circūsum ascēdere iubet: moxq̃ alios priorū ues-

 tigijs inhaerentes, ut si quā possent, introirent, uimq̃ quantā possent maximam

 ab sua parte facerent, totumq̃ belli pondus & necessitatem ad se traherent. in-

 terea alios ad turrim Scotorū ut antē in insidijs futuros: qui si opportunitatem

 essent nacti, nullā turbā de intus ciuitatis occasionē pratermitterēt. Itaq̃ urbē

 hinc & illinc inuadūt. nostri primō integris adhuc uiribus haud segniter resis-

 tere: & ut quęq̃ murorū pars nudata defensorib. laborare uidebat, recētes sub-

 mittere et auxiliū ferre, quo pacto cū iam amplius horis sex cōtinenter pugna-

 tum esset, ac nostris nō solū uires, recētesq̃ qui saucijs succederent, uersutiā ani-

 mis, p̃p̃modū deficeret, resq̃ omnino ad extremū perducta casum esset, D. de

 Rogēd. utrū maximi animi et summae prudentiæ, ad cohortādos milites, quos

 sciebat in angusto esse, accurrit, et cū tēpore tā p̃c̃cipiti lēgiore uti oratione, p̃-

 hibere, nō aliud inculcauit q̃ uti pristinae suę uirtutis memoriā retinerēt, nec

 perturbarent animo, hostiūq̃ impetū fortiter sustinerent, p̃stō adesse auxilia a

 Ferdinādo missa: quę mox, si aliquādiu barbaros morarent, in, p̃pugnaculis ef-

 sent cōspecturi, tantūmodo tela missa exciperent, & hostes introitu p̃hiberēt.

 B

 nō minori in discrimine res erat circa turrim Scotorū ubi Comes a Salm quāta

 poterat sollicitudine suos in officio cōtinebat, eo q̃ magno apparatu scalis, sala-

 cib. alijsq̃ id genus machinis ab hac parte hostes terrorē ciuitati inferre nihil

 ocijs, nec obsessis dare, nec sibi sumere, usq̃ ad eō, ut nisi spe obtinendę ciuitatis

 tāta multitudine accurrissēt, ut sibi ipsis ad pugnā essent impedimētō: & se ita

 in uallo cōstipassent, ut primis ultimi recessum nō darēt, actū erat de Viēna, ue-

 rū ut primū signū in ciuitate factū est, ac si iam arma recētes milites uocaren-

 tur, illico & nostris studiū propugnādi accessit, & hostibus spes potiūdi oppi-

 di diminuta est. Ut itaq̃ Solimanus suos iterū exclusos uidit, nec se quicquam

 proficere, omniaq̃ quibus utebat cōsilia etsi pro rerū cōditione non reprehen-

 denda, incommode tamen accidere, cœpit cuniculos ad portā Carinthiā age-

 re, cuius rei perissimi sunt Illyrij (quorum maximū numerū apud se habebat)

 propterea quod multis locis apud eos secturæ sunt aerariæ. Cumque ad arcis

 fundamenta peruenissent, et ad ea perfringenda, non tam arte quā uiribus op-

 pus esset, nonnulli in ciuitate qui taliū rerū ac militiæ usu pollebant, senserunt

 euiscerari sub pedibus terrā, & statim ab sua parte contrā moliri insitiunt: ac

 deinde meatus quos aperuerant puluere tormētario suffartos ruderibus ob-

 struūt, ut cum appositi ad mensurā ignes puluerem attigissent, per hostiū sectu-

 ras eruperent. Quo facto, ingens repente ab imo uis exaudita est, quā & turris

 tantū non dissiliit: & quotquot erant in cuniculis agen dis intēri follores, ad u-

 num omnes sub ruina suffocati sunt. Erāt autē, ut postea compertū est, ad octo

 ferē milia: quorum etiam nū adhuc hodie circa eum locum erutæ incredibili

 multitudine uisuntur caluariæ. Cū hic quoq̃ se operam lussisse sensit Soliman-

 nus, & audisset supiniū negligentiusq̃ custodiri mœnia ad Stubarū portam,

 facilioremq̃ aditum habere, decem cohortes, quæ integræ adhuc a labore erāt,

 remotius circūducit, ne ab oppidanis uideri possent, omniū opinione cele-

 rius eō quod iā dixi perduxit, priusq̃ ferē omnis generis rebus follas impleue-

 runt,

runt, & in summis munitiōibus conspiciēbantur, q̄ nostri quid ageretur intelligerent, eis q̄ parata esset rebus tā necessarijs defensio. Nam etsi satis militū in urbe haberent, quia tamen totum belli pondus se ad duas arces, quarū ante meminimus, transtulerat, nec facile ab eo numero ullæ cohortes deduci possent, subito Prætorianos milites (qui, ut moris est, ad interiora ciuitatis defendenda & ad subitos tumultus coercendos reseruabātur, nec nisi tēpore admodū præcipiti educi extra mœnia aut in munitiōes poterāt) placuit contra hos euocari: quorū aduentu pauci qui hostem hactenus magno periculo sustinuerant, sauci & exanimē quiescere iussi sunt: hac consolatione, ut si conualescerent, inter armaturas duplēs ascriberentur. Non prius tamen ciuitas hoc metu & difficultate liberata est, quā nox superueniens cæcam ubiq̄ pugnam fecisset: & non tam utrisq̄ ab alteris quā a suis esset metuendum. Sub noctē recessito in castris exercitū, hostes suorum plusquam quinque millia eo die siderauerunt. Dominus de Rogendorff suis collaudatis, propugnacula quā parte hostiū telis & irruptionibus patuerāt, refarcit: omniaq̄ quæ ad proximæ diei oppugnationes sustinendas necessaria fore uidebant, procurauit: moxq̄ ut diluxit, circumspēctos omnes esse iubet, ne sub nebula, quā tunc cœlū impleditum, prospiciendī facultatem ademerat, Turcē opinione celerius ad summās munitiōes euaderent: quod non læua mens (ut accidit) præfagebat futurum. Sed quid me difficultatum huius & trium insequentium dierum commemoratiōe fatigem? quibus nil nec ad præmendam ciuitatem hostes, nec ad defendendam oppidani reliqui sibi fecerunt, nihil usquam oculi, nullā requies aut intermissio fuit. Nam cum armamentorum omnis generis copiam quā maximā haberent, tam assidua bombardarū tempestate muros uerberabāt, ut in ciuitatem glandiū uelut imbres impluere uiderentur: & identidem missæ ad oppugnationē cohortes tanto numero & frequentia a duolabant, ut nulla globorū segete non modō nō prohiberi, sed nec minui quidem impetus aut multitudo uidere, donec ad extremū milites hostilis exercitus cū nihil se proficere uiderent, & frustra toties ad eadē pericula & difficultates mitterent, ne scio quā inter ipsos dissensionē coorta tergiuersari, suosq̄ duces ac tribunos calūniari cœperunt, ac si omnino eis esset imputandum, stare adhuc ciuitatē, in qua oppugnanda militibus nihil nec uirium nec uoluntatis defuisset. Ideoque cum Solīmanus iam postremū atq̄ adeo acrius quā antea nūquam aggredi ciuitatem constituisset, & milites quiduis potius perpetui in animū induxissent, q̄ denuō eōdem unde toties repulsi erāt reuertentē, maximi in castris motus, alijs detrectatibus, alijs, ut timoris suspiciōē uitaret alia causantib. excitati sunt: cuius rei fama cū per magistrū equitū ad Solīmanū delata est, Bidyniæ præfectū, quo plerūq̄ in difficilibus rebus cōsultore utebā, cuiusq̄ summa erat in castris autoritas, mittit, ut omnes in fide & officio retineat: aut si (ut sæpe percinaces sunt barbari, in sententiā permanerēt, inuitos ad complendū iusiurandū adigat. Mox itaq̄ ut ad eos uenit quorū præcipuē in castris audiebant querelæ, breuiter exponit, nō temere negligendas esse præsentis tēporis rei bene gerendę opportunitates: & non sine maxima fieri posse ignominia, si inceptā oppugnationem tam leui occasione reliquissent. & uno tantum certamine ab eis effici posse, ut ciuitate potiātur exhaustos esse oppidanos, & summa cū difficultate postremā oppugnationē sustinuisset: exanimatos esse inedia, & intestinis dissidijs se obfessoribus propinare, quocirca non dubitarent, si denuō pristinæ uirtutis memores ascensum ad munitiōes urgerent, & ciuitatē expugnarent, illorū fore prædam qui ascendissent: & illis reseruātū iri omnia quæ in ciuitate inuenirent: insuper & apud Imperatorem perpetuā gratiā, magnūq̄ beneficiorū aditū ac beneuolentiæ causam præcipuā habituros. Quā oratione cum Scythica illa barbaries nihilo magis accenderet, & omnes per-

A tinaciter ut antè in sententia peristerent, ilico eis à tergo equites appo siti sunt
 qui impellerent: aut si pergerent tergiverfari, tormento aut sagitta trañeerent.
 Qua neceffitate cum fe urgeri uideret, nec minus periculi fi quiesceret fore q̃
 fi oppidanis iugulandos se offerrent, tamen nō prius pcefferunt q̃ ex eis antefis
 gnanus deos cōteftatus, ut ea res foeliciter eueniret, præceffit. Deferite, inquit
 ens, focij fidem & iufurandū & Imperatorē Constantinopolitanū Chrīstia
 nis prodire, fi uultis: ego profectō meū Reip. & Imperatori officiū præstitero.
 Dictoq̃ citius uexillū erigit, & ad uallū ciuitatis cōrendit: quē ut alij atq̃ alij
 paulatim subfecuti sunt, tandem integri etiā irrudentiū manipuli secundū cum
 in mœnib. prius ferē à nostris interfecti sunt, q̃ quid actum esset, intelligere.
 Alij (ut in tanta multitudine sæpe accidit) auctoritate maiorū & sociorū exē
 plo nihilo animosiores facti, ordinem declinabāt, & per uitiferos colles erra
 bundi in castra reuertebantur. Sicq̃ factū est ut decrefcentib. quotidie hostiū
 uiribus, minus minusq̃ eis potiūde ciuitatis spei relinqueret. Nā oppidani
 præter innumeras clades in mœnib. editas, pabulatores etiā frumentatoresq̃
 hostiū assidue obseruabant, dispersosq̃ per occasionē adoriebant, & magnō
 sepe incōmodo afficiebāt, usq̃ adeo ut interdum totius legionis decima uix
 pars incolumis ad suos reuertere: quōd r̃ū præcipue usuueniebat, cū & lon
 gius à castris processissent, & nō tā facili eis receptū ad suos loci iniquitas per
 mitteret. Quibus rebus fractis aduersariorū animis, incredibilis subito fortu
 harū cōmutatio accidit: & quo maiores spiritus fiducia rei benæ gerendæ nō
 stris accesserunt, hoc magis languescere aduersarij, & rebus suis diffidere uisi
 sunt: nec posthac uallū castrorū prætergressi, ullam præteriti furoris speciē edi
 derunt, nisi cum subinde uelitationib. paruisq̃ prælijs pugnādi languorē cō
 testati à nostris usq̃ ad castra eorū intrepide prædā agentib. ad certamen pro
 uocabant. Cumq̃ omnia in circuitu loca partim ab incolis deserta, partim à
 Solimāno fœdissima populatiōe uastata essent, & molita in aliquot septima
 nas cibaria (quæ patrio more secū ferre in militiā cōsueuerūt) planē cōsumpsis
 sent, nec pauci fame et inedia perissent: periculūq̃ esset, ut nisi alicūde eis sub
 ueniret, breui ad unū omnes exstinguerent: suadebāt pleriq̃ quorū apud Im
 peratorē magna erat gratia, ut rebus suis q̃ quo modo cōsuleret. Eodem accede
 bat q̃ suorū plusq̃ so. millia amisisset, & ex his quos adhuc habebat, alij uulne
 ribus, alij laboris & inedię impaudentia elanguerāt: tum etiā quia eo anno plus
 quā pro rēpore hyems matura bat, & tam acre in ipso brumę introitu frigus
 læuebat, & plurimos suorū temporis iniuria amiserat, statuit maturē priusq̃
 omnes ad internecionē irent, discedere. Ad quā sententiā cum reliquis causis
 hoc quoq̃ cum impulit, q̃ Fridericū Palatinū maximis copijs Ratisbonam
 appulisse audierat, atq̃ adeo tam tum maximo suo incōmodo senserat. Nam
 cum plurimi adhuc Turcici exercitus populatores liberius uastandi prædan
 diq̃ causa se supra Lintiu in Bauarorū fines effunderet, & identidem ex siluis
 (quæ ibi uastissimæ sunt) erumperent, ac rursus eodem se maximis illatis de
 trimentis reciperent, Fridericus Palatinus (quōd nō procul illinc abesset) ui
 rum quendā rei militaris callentissimū celerrimis expeditisq̃ copijs præmi
 sit, q̃ eos à tergo per ambages circumueniret, et receptū ad suos intercluderet.
 q̃d nescio an dexterius à quoquā mortaliū q̃ factū est effici potuerit. Primū id
 conatus est ut eam siluę partē obtineret, qua illis ad suos redeundū esse cogno
 uerat, quam mox crebris succis arborib. humi que dispositis sic impediuit,
 ut rami inuicē tanquā uepres inhærerent, moxq̃ relictis ibi armatis aliq̃ qui
 expectaret dum hostes fe ex silua eijceret, ad frontē reuertet, & ingenti uocife
 ratione adesse testatus, cum interiora siluæ subire nō auderet, suos q̃ usq̃ por
 recta & aperta loca patebāt cædentes, progredi iussit, donec hostes in angus
 tias nemoris reliquias & exiguum latendi spaciū cōpulsi, illac erumperent

qua catenatis, ut diximus, humi arborib. nostri obstacula fecerant: unde cum eluctari nō possent, & multitudine à nostris uincerent, abiectis armis rogare cœperūt ut uitæ suæ parcere: captiuos, si uellent, quacūq; cōditione abducerent. At nostri recentī uictoria feroces, ad unū omnes interficiunt. cuius rei fama cum ad Solimannū peruenit, & uenturū in super cum toto exercitu Palatinum audisset, quiduis potius q̃ eousq; expectandū sibi ratus est, donec illius copijs uires ciuitatis augerent. mox magna impedimentorū parte præmissa, maiore strepitu & tumultuq; Turcarū feri consuetudo, discessit: iussitq; ut ceteri quo quisq; uellet tempore aut ordine sequerent. Quæ res effecit ut omnibus eque maturantib. cōsimilis fugæ profectio uideret. quæ res cum sub ambiguo ad oppidanos esset delata, incitabāt inuicē ne hostem sic dimitterent: donum esse, perterritis & fugientib. Turcis Palatini aduentū expectare. Vix cōtineri potuerunt, quin cōfestim erūperent, ut hosti, de quo maiores animo uisumphos ferre cōceperant, insignem aliquam & memorabilem calamitatē inferrent: donec per speculatores eius rei gratia à Philippo Palatino emissos fugere hostes renunciaretur. Nam simulatq; id pro indubitato habitum est, magnam subito equitum multitudinem emisissent, ut celeritate qua possent maxima fugiētibus imminerent: & si assequi primos nequirent, quos possent tamē aut captos, aut cēfos hostilib. reliquis adimerent, ad quā rem cum omnium æquē flagrant animi, & quantulacūq; cunctatione semper aliquā rei bene gerendæ opportunitatē amitterēt, ilico incitatis ad cursum equis, fugientes persequi instituit: & castris præteritis (eo q̃ nō magnū ibi se operæ precium facturos existimabant) ad nouissimū hostiū agmen peruenierunt. ubi tantā subito multitudinē cācidere, tamq; fertilē post se cadauerū segetē reliquere, ut nullū frustra telū quisquā direxisse uideret. Nam cum dispersi (ut in fuga fit) essent hostes, nec primi ultimis subsidio uenirent, ppter ea q̃ se procul à periculo habesse crederēt, facillimū fuit nostris, ingentē stragē fugientib. inferre. Verū longius, pgressi, cū nulla usq; impedimenta, quæ tardius & plerūq; in ultimo agmine sequunt, ostenderēt, suspicati id quod erat, retrō adhuc haud exiguā hostiliū copiarū manū circa impedimēta in insidijs abdita esse, q̃ ne à tergo inopinātes inuaderet, & receptu ad suos phiberet, subuerit: inter se cōsulant & ab his qui terū usū plurimū sapiebāt, sententias exquirūt, quid quisq; optimū factu iudicaret, alijsq; aliud adferentib. placuit quorundā sententiā exissimantū unū omnino opumū & factu necessariū esse, mittē dos uidelicet exploratores qui renunciaret, quo in loco & quāto numero hostes se abdidissent: et interea ne timoris suspicione fugientib. redeūdi occasionē patefacerēt, eadē quidē fiducia hosti ut antē imminendū esse, sed dissimulanter & minori cum festinatione: idq; duas ob causas, ut & hostes longius abacti, suis, si nobiscū cōfligerent, auxiliū ferre nō possent: & ut nostri accersitis ex ciuitate copijs, si opus esset, maturē se iungerēt: & infesti exercitus reliquias facta undiquaq; irruptione, ita opprimerēt, ut nullus, qui postremā eius belli catastrophē ad suos deferret, relinqueret: & quæ dixi antē, facta sunt omnia celeriter. missi exploratores, qui renunciāt in castris latere hostes. missi & ad ciuitatē nuncijs, locos se cum circa hostiū castra deducūt: & ij qui fugientib. insisterāt, relictis paucisq; fines custodirēt, obuiā suis ad castra oppugnanda reuersi sunt. In itinere duos capiunt, genere, ut postea compertū est, non ignobilī, qui à nostris uitā pacis, omnia suorum consilia, pderunt: nimirum aliter multo quā rati essent cecidisse. Nam cum soluendæ obsidionis simulatione oppidanos eijcere, et duab. utrin. p. copijs inclusos cogere ad præliū cōmittendum constituissent, præter omniū opinionem, simulationē in necessitatē conuersam, magnum suis detrimentum, rerumq; omnium desperationem attulisse. Sed cum his qui in insidijs relictī erant, nihil spei in fuga superesset, & necesse esset eis aut pugnando uiam

A uiam ad eruptionem patefacere, aut nostrorū oppugnationem expectare, nec utrumlibet horū satis tutū factū arbitrantē, eo q̄ nulla agrī pars, qua aliqua sperari euasio posset, præsidio careret, & utribus ac militū numero longē infra nos essent, subitū tamen ex tempore consiliū capiunt: & castra quæ latiora q̄ pro fuorum militū paucitate essent, incredibili celeritate angustiora faciūt, & uallo pedum 13, & fossa 17, pedū altitudine cōmuniunt: ac insuper omnia quæ deesse operi uidebant, perficiunt: statuuntq̄ potius aliquantula sedulitate op pidanos morari, q̄ in certissimā perniciem se coniicere, propterea q̄ in altero aliqua melioris spei conditio appareret: posse nimirum fieri ut interea à suis, quos nondū tam procul abactos credebant, subsidium mitteret. Ad quam rem etiam peropportū erat legationibus ultro citroq̄ factis tempus consumere. Ita q̄ primum omnī Imbrīuascha harum copiarū præfectus, Mameluchum quemdam natione Italum ad Palatinū & proceres misit, qui diceret Solimanum Turcarū Imperatorem nunquam tam diuturna obsidione Viennā solliciturū fuisse, nisi credidisset maximas in ciuitate copias esse, atq̄ adeo regem Ferdinandum, cum quo ut prælio contenderet, finibus suis excessisse, nō tam dominandi libidine, quā ut de iniurijs quas ab eo acceperat, se ultisceretur. Nec unquam ciuitati, si uicisset, absente rege contumeliam facturum fuisse. Cū hac legatione, cuius, ut diximus princeps erat Mameluchus, duos captiuos remittit, alterū nobili genere, alterū de plebe natum. Quos cum ciuitas receperat, totidem remittit. et proceres legato respōdēt, se regias iniurias p̄ suis ducere: et si quid in eius maiestātē iniquius molirent, putare id omnino ad se pertinere: et quod nō crederent, sibi nociturum nō fuisse, si succubuissent. quare eos nūc ut antea semper pro hostib. ducerēt: nec post hac purgationes ul las aut legationes admittere constituissent, ipsi suis rebus modo quo possent optimo cōsulerent. Quæ respōsa etsi hostes facile intelligerēt, eō tendere quō minimē uolebant: & nullares maiorem eis hoc rerum casu difficultatē adferret, quā necessariorū omnīū defectus, obstinatē tamen omnia potius ferre, q̄ ultro aduersariorū contumelijs se præbere constituerunt. Mittunt inprimis ad Solimanū literę magnis propositis præmijs, qui eas pertulissent: uerū omnisb. ujs obsessis, missi intercipiunt, & nostri maximis copijs castra oppugnāt, illi resistunt. Idem deinceps cum sapius à nostris iteraret, & hostes nullū ne nos diuini quidem temporis laborem intermitterent, tandem deficiūt: & uix nostrorum incursum sustinentes, inter spem metūq̄ ambigui, per eam castrorū partem quæ ad Septentriones pertinebat, eo q̄ diuersa ab hostib. & præ alijs iugæ opportuna magis esset, ingētū clamore erumpūt: rati melius esse, cum omni spe salutis destituerent, experiri quid fortuna, quæ sub inde desperatis rebus afflictos respicit, largiret. Nostri uenientes excipiūt, & maximā partem interficiūt, præter paucos qui elapsi ex prælio, cuius ubiq̄ tristissima factes & formidabile spectaculū apparebat, incertis itineribus ad suos euaserunt. Impedimenta omnia quæ hostes in castris reliquerant, inter milites diuisa sunt, ijs tantum usui publico reseruatis, & in armamentariū Senatus populiq̄ redactis, quæ & publicē prodesse, & sine magno cōmodo à singulis possideri poterant. Sic tandē Dei Opt. Max. beneficio Austria ab hostili trepidatione liberata est, & ij quorū præcipuē uirtus in hoc periculo enituerat, maximis præmijs & honoribus à Repub. affecti æternā sibi famā & uirtutis opinionem immortalem pepererunt.

At Solimannus cum se capiendæ istius ciuitatis spe decidisse, nec quicquā nisi ut instauratis uiribus eodem reuerteret ad pristinā belli gloriā retinendam, superesse intelligeret: aliquandiu respirās, donec ex postrema hac calamitate cōualuisset iterū in Hungariā non minorib. q̄ antea copijs proficiscit, & Günsium Hungariæ exiguo intus præsidio custoditum, factis aliquot oppu-

gnationibus eò redegit, ut missis ad eum de deditione legatis, etiam iniquis-
 simas cōditiones sibi præscribi pateref. Quod factū, cum ad Carolū v. & Fer-
 dinandum fratres delatū esset, qui id temporis Ratis bonæ comitiā de rebus
 imperij contra Turcarum uiolentiū conseruandis agitabant, subito ex omni-
 bus Germanicę militiæ ordinib. exercitū coactō, in Austriam nullo tempore
 intermisso cōtenderunt: hostemq; qui iam longē lateq; per Hungariā & Au-
 striam grassatus, ingentes prædas fecerat, Belgradū usq; unde exierat retroces-
 dere, & nostri exercitus furorem declinare cōpulerunt. Habebant eo tempore
 Christiani maiore fortioresq; exercitum, q̃ antea nunquam à Constantini
 usq; tempore Romanum Imperiū sub signis militariib. eduxerat. Turca arma-
 torum ducenta millia, Christiani peditū millia octoginta: equitū galeatorū
 ex Germanis, Italis, & Hispanis præter scutatos Hungaros ad 30. ferē millia
 coegisse dicebant; quas copias si fortuna semel cōmisisset, nō dubiū est quin
 aut Turcæ Christianis, aut Christiani Turcis fuerint imperaturi. Sed quia uel
 sic necesse erat, uel id mores nostri magis indies magisq; degeneres meruisse
 uidebant, uitauit cōsiliendi opportunitatem Solimannus, ut maiorib. posita
 nos ureret calamitatibus, ad quas haud cōtemnendos sibi fecit introitus, cum
 Principū nostrorū inter se dissensiones opportunā prædæ Hungariæ effecis-
 sent, quarū custos oculatissimus Solimānus singula ponē momenta, ne uel mi-
 nimā benē gerendæ rei occasionem amitteret, obseruabat. Et denuō Budam
 Hungariæ sedem, de qua cum monacho regij infantis tutore Ferdinandus cō-
 tendebat, utroq; repulso occupauit: q̃d paulo altius ab ipsis inijs opere precitū
 est, repetere. Ioannes Vaiuoda, de quo antē diximus, ut Ferdinando Budam,
 aliaq; Hungariæ loca munitissima per fraudes extorserit, is cōfirmatis in hoc
 regno uiribus Budam annis non paucis inter duos hostes in pace continui,
 sic tamen ut non absit suspicio quin quotidianis apud Solimannū deprecato-
 ribus insisterit, ut eam ciuitatem in pace haberet. Moriens, filio infanti, quia
 per ætatem rerum administrationi non erat idoneus, Georgium monachum
 testamento tutorem scripsit, qui statim Transyluania totam, Budam, Pestam,
 & quod reliquū in Hungaria Vaiuodæ patri paruerat, ut puero quoq; fidem
 daret, sacramento adegit. Cuius rei fama cum ad Ferdinandum delata est, qui
 id tēporis Haganoæ tratis nomine cum potentissimis Germaniæ procerib.
 comitiā habebat, posthabitis omnib. conscriptoq; extemplo exercitū, in Hun-
 gariam proficiscit̃ priusquā aucta monachi potentia & auctoritate omni spe
 recuperandi regni excluderē, Budam obsidet. Mittit ad eum legatos mona-
 chus, discitans habere se quæ ad utriusq; dignitatem & salutem conseruandam
 pertinerent, & cupere de ijs colloqui, diēq; quam uellet ei rei consis-
 tueret. Accipit conditionem Ferdinandus eo lubentius, quod crederet mona-
 nachum rediisse ad sanitatem, & sine sanguine hanc ciuitatem restituere uelle,
 quam tanta iniuriā tantaq; armorum pertinaciā pater contra se defendisset.

Cum dies colloquio dictus aduenit, egreditur cum suis Monachus, quib.
 bus (si quid accidisset) salutem suam & defensionem commendauerat, iussis-
 que aliquantulo interuallo ab hostium castris subsistere, ipse in æquam plani-
 ciem pari ferē spacio à copijs utriusque constitit. Procelsum & ex altera parte
 Ferdinandū, legatus. uix adinuicem porrecta utrinque hasta cōuenerunt, cum
 mox soluta spōtē inter nostros bombardā detonuit, quæ solis (ut creditū est)
 feruore calefacta in manibus sclopiarij exarserat. quā cum monachus in se di-
 rigi existimaret, retrocedens: Abi perfide, inquit, & ad tuos reuertere. mox
 scies quid sit hostes per fidem in colloquio circumuenerire: ductoq; ense, Per
 Deum, inquit, iuro, nunquam posthac apud me fides Christianorum ualitura
 est. Et sic re infecta utriq; ad suos reuerterunt.

Monachus Legatū ad Turcas continuō mittit, qui ab eo auxilium con-
 tra

A tra Christianos petat, promittit se illi liberam Hungariam possessionem daturum, si Ferdinandi copias, quæ tum Budam obsidione tenebant, affligeret, & confecisset. Mox aduolat cum incredibili multitudine Solimanus: & Ferdinandi copias, maxima tamen suorum clade, fundit fugatque: nec satis scio an aliâ funesta magis uictoria potius sit. Budam rursus occupat, & Pestam ex altera Danubij ripa sitam arcem, firmissimumque propugnaculum expugnat, ubi ingentem inuenit armorum omnis generis suppellectilem. Stridonium, quinque ecclesias, aliaque loca & arte & natura munita tam celeriter occupauit, ut auditu ferè sit incredibile. monachum cum infante & uidua Vaiuodæ matre infantis in Transyluaniam misit, ut illam prouinciâ, quantum in se esset, omni metu sollicitudineque uacui possiderent. Hactenus incredilibus ab nostra parte actus uictorijs, ut apud cæteras quoque gentes illustre sibi nomen & quousque uictoria formidabile compararet, primum in Africâ, magna ad eam rem classe instructa, transmittit: & Tunetanum regem iam tum nihil hostile timentem aggreditur, & regno exturbat, omnibus in propinquo locis eedibus, rapinis & incendijs desolatis, infinitam hominum multitudinem sub iugum mittit, et durissimam more suo seruitutem seruire coegit, donec Carolus v. Romanorum Imperator indignissima istius regis fortuna & iustis querelis excitatus, quia Romanorum societatem multis annis sanctissime coluerat, eodem quoque exitu Siculo maxima potentia traiecit, & regem regno, plebemque afflictissimam pristinae libertati restituit: & tam firmis ea loca contra Turcarum uiolentiam & irruptiones præsidijs communiuit, ut tanquam desperata in posterum ab ea parte uictoria, & Germanorum potentie cedentes ad Persas usque diffugerint: cum quibus ambigua diu fortuna consistentes, semel uictores, occupata Tauro ciuitate, euaferunt. quæ uictoria cum insolenter uterentur, nec cogitarent quod antea sæpe factum audierant, tantas esse Persarum opes, tantamque apud eos hominum copiam, ut si quid in bello detrimenti acceperint, non modo id breui tempore sarcire, sed etiam maioribus ad augere copijs celeriter consueuissent. Oppressi itaque in eadem ciuitate Turcæ Persarum disciplina & celeritate omnem Imperij suppellectilem, & præcipuas regalis fastus diuitias amiserunt. Illinc rursus in Græciâ reuersus, Zacynthum, Cythera, Parum, Aeginam, Naxum, totam denique Tyrreni maris oram deprædatur, & Styriam undique latrocinijs infestam facit. Dalmatiam quoque præsidijs Hispanicis, quæ adiri ab hostibus poterat, defendebatur, incurrit: & Castellum Nouum expoliatur, omnibus intus armatis inermibusque trucidatis, eo quod de ditione legatos mittere neglexissent, priusquam certa penes hostem uictoria constitisset. Ex hoc propugnaculo quotidianis excursionibus Turcæ longè lateque Christianos impune laceffere, & maximo subinde incōmodo poterant afficere, propterea quod introrsus situm brachijs utrinque nostrarum terrarum circumfideretur. Quæ quia rarius incoluntur, haud facile, quamuis exiguis hostium copijs & incursionibus resistunt. Sic ueluti imperium per Dalmatiam, Styriam, Carinthiam & Hungariam, omniaque Europæ extrema consecuti sunt: eoque potentie paucis retrò reuoluitur euaferunt, ut uideantur omnes contra se Christianorum conatus facile cum uolent, parua resistentium manu ludificaturi.

Cuius rei exemplum annis superioribus ediderunt, cum Ioachimus Brandenburgensis ab Imperio contra Turcos incredibili ex omnibus undique nationibus & terris coacto exercitu ad Budam Hungariæ sedem recuperandam emissus esset: quem furentem primo, & uelut armis omnia subacturum ita cōpescuerunt, ut infecta re, contentus fuerit, priusquam etiam calamitate afficeretur, ab armis discedere, & maximo pudore ad suos reuerti. Quod cum eum facturum intelligerent hostes, aliquam omnino de illo uictoriam priusque discederet auferendam rati, in dextrâ exercitus nostri alam, quam ferè totam Belgæ obtinebāt,

irruptionem fecere, unde quingentos uel amplius uiros fortissimos abduxerunt, quos nō interfecere, sed inauditis & tristissimis mutilationib. deformarunt, in uniuersam Graciā dimiserunt, ut fama recentis uictoriæ per omnes italicō terras et populos diuulgaret. Supplicij autē genere uno in omnes uisunt, Primum candenti ferro dextrum brachiū trañcientes, effecerūt, ut posthac si unquam ad suos reuertentē inutiles essent operi & militiæ. Deinde uerticē capitis ad caluariā usq. detonderunt ea ferē latitudine, qua plerunq. monachi regulares coronas gerunt. Ac tertio penem ex ordine omniūbus excuēre, qd uulnus ut maximā corū partē laterale extitit, ita paucis qui ei malo superuēre, quauis morte duriorē acerbiorēq. uitam reliquerunt. Et ne quis cōmentitum hoc, aut leui auditiōe ad nos peruenisse existimet, annis superioribus cum Viennā in Austria degerem, datū est mihi unum ex istis uidere, qui forē elapsus Viennā peruenerat, & ulterius in Belgas Bruxellā usq. ubi uxorem & liberos discēdens reliquerat, reuertisset, nisi putasset (ita ut erat) amillis uirilibus seminatū me gratum uxori affuturum.

Sed ad Solimannū reuertor, qui fœdera subinde cum Christianis pepigit, quibus tamen obligari se haud diutius credidit, q̃ non magnū aliquid ad ea uiolanda operæ precium esset cōsecutus. Sic Venetis insulas aliquot & diuisiones eripuit, sic ingentes egit per Siciliā & Cāpaniæ litora prædas: magnāq. hominū frequentia, qui se induciarū fide tutissimos esse credebāt, in seruitutē abstraxit, et contra Persas pugnans, in prima semper acie, ut suis parceret, cōstitit: nec referre arbitrat, uirtutē ne an scelere & perfidia uincat, dum nos stras decrescere opes & minui potentiā intelligat modō. Verū cum sicā susperis comparatū sit, ut aliquouisp. impune suis libidinib. fruant homines, et reum præsentū opportunitatib. incitat, nihil nō audeat sceleris & flagitij perpetrare, donec ad extremū erumpat uindicta, & unā calamitas superiorū annum omnium ulciscat licentiā: sic Solimannus tot & tantis uictorijs elatus, & tam multis suppliciorū generib. in Christianū sanguinē longē lateq. grassatus, fœderis toties & induciarū pacta prætergressus, Mustaphā filiū nauiter ceteros maiore milit, maximis, ppositis præmijs, si quis amisit filiū seu uulū, seu alitās q̃modocūq. posset indicasset; cumq. nullus p̃diti q̃ inuentū se testaret, uereri cœpit Solimannus ne sibi, quod plerisq. maiōrū suorum accidisse intellexerat, eueniret, p̃pterea quod eum animo esse feroci, & ad regnandum cupidissimo nō ignoraret. augebant præterea suspiciōem nutritic querelæ, quæ sibi nō semel ab ipso imperatū confitebāt, ut fratrem nau secundū quem à parentib. p̃se diligi ægrē ferebat, interficeret. Nec multo post audiū est, Persas maiore q̃ antea nunquā exercitū in Armeniā incumbere, ipsūq. cum hostilib. copijs Mustaphā tam crudeliter paterni imperij fines affligere, ut omnia illico, nisi maturē obuiā iret, eius furori cessura uiderent. Nam priusquam Solimannus se proberebus omnib. ad tam magnā militiā in eundā cōparatis instruxisset, iam filius ei duodecim potentissimas ciuitates & agros suum omnū abundantia letissimos ademerat. quæ calamitas sic eum allecit, ut multis posthac temporib. à cōcepta totius in Christianos expeditione abstinuerit, donec anno superiore Christianorū inter se dissensionib. experectus, prius cōsilio et insidijs q̃ bello tentare cœpit, num qd posset in Trāsiliuaniā phicere. quæ fratris Georgij Monachi & Petri Vuisco emulationib. perturbata, facile admissura nouū dominū uidebāt. Verū cum res ab hac parte successu caruisset, et monachus à Ferdinādī regis militib. eo q̃ regē cū exercitū p̃dere bostrib. cōstituerat, nocte intēpesta obrūtatus esset, hinc in Aphricā trāsiliens q̃ maxima distātia est) Tripolim Christianorū aduersus barbaros in Aphricano litore, ppugnaculum eō angustiarū redegit, ut dedere se hosti etiā iniquissimis conditionib. cogeret. quod tunc accidit, cum Galliarum rex Henricus Carolum

A Carolum Quintū Ro. Imperatorem ad Parmam distineret, nec satis maturē obsessis submitti auxilia possent, propter ingentes tumultuationes, quibus eo tempore tota undiq; flagrabat Italia, & præcipuē Neapolis, omnium serē inter duos potētissimos orbis monarchas discordiarū seminariū. quæ cum magis in dies magis que gliscerent, & non facile ab armis discessuri uiderentur, priusquam alterum alter supplantasset: Turca nunquam sui immemor, terramariq; Christianos lacerare, & intolerandis fraudibus quacuncq; occasione circumuenire, præsertim in finibus Hungariæ, ne Carolus & Ferdinandus fratres Imperatores plenīs uiribus cōtra Gallum iungerentur, quo ipse sibi iam tum, ut fama est, arctissimo amicitie fœdere deuincto utebatur. etsi non leuem quoq; ab ipsis Hungaris rei benegerendę opportunitatem accepisse uideretur. Inter quos alij qui loca aliquot præsidij prouincialibus insessa per iniuriam occupauerant, alij qui regia castra oppignorata minimo precio possidebant, Turcam in dies sollicitauerunt, ut opportunitate præsentis temporis utatur, & modo Hungariam Christianis inter se ciuili discordia dissidentibus inuadat, non dubium fore quin tota illico sine difficultate potiturus sit. Id autem propterea hortantur, ne loca, quæ (ut antè diximus) exigua pecunia habent oppignorata, quæ mox redemptum iri intellexerunt, restituere Ferdinando cogantur. Et certè omnino his opportunitatibus usus erat Solimanus, nisi cum domesticæ calamitates quamplurimæ & maximæ à proposito reuocassent. Nam cum ex omnibus undique terris maximas copias numerumque militū incredibilem cōgissent, & iam in procinctu esset, ingens illico pestis & contagio inuasit exercitum: qui cum diu uno in loco contineri non posset, & omnia in circuitu corrupti acris contagione implerentur, eorundem scabies militaris progressa est, ut totam serē Thraciam, Macedoniam, Bithyniam & Hungariam uno quasi funere & tumulto polluerit. Imò etiam in ipsam Austriam hoc malum se tam latè & crudeliter insinauit, ut serē necesse sit nouis alicunde deductis coloniis uacuas mortuorum sedes mansiones que occupari. Et hæc fuit causa quouis bello derestabilior, quæ Rempub. à summa armorum expectatione in ocium & tranquillitatem conuertit. etsi hac calamitate non ita resederint animi hostium, quin aliquādo speciem aliquam intermissi furoris ostendant, factis subinde excursionibus, & quā ad nostros tutum habent accessum, pecoribus abactis, segnius tamen negligentiūsq; quā antea, eo quod fama sit Moldauicæ Despotam, regulum potentissimum, & hætenus multis annis Turcæ addictum, ad nostras partes defecisse, & Germanorum amicitiam deinceps sanctissime colere constituisse. Idem de Podolia futurum promittunt, crebri ad Ferdinandum missi nuncij, qui grauius de Solimanni iniurijs conqueruntur, nec ultra uidentur iniquissimi principis societate toleraturi. Quid dicam de Moscouita & magno Prussicæ Domino, qui non obscure sui animi & uoluntatis significationem qualis sit declarauerunt, cum anno superiore ad Ferdinandum cum minime barbari auri argentiq; supellectile legatos miserunt: quorum mandata etsi uulgo ignorentur, non dubium tamen est, quin aliquam conspirationem in communis hostis perniciem conceperint, ut Christiani principes cum barbaris illis regibus in unum fœdus & societatem coalescant. Quod si fiat (ut speramus) quid restat nisi ut ab Oriente in ultimas Occidentis angustias superbum illud & minax Turcarum genus deposito supercilio profligetur, & sentiat non posse perpetuum aut stabile esse imperium, quod per scelus & proditones occupauerit.

RERVM TURCICARVM LIBER

BER III. QVI CONTINET BREVITER RES TUR
cicas in annos singulos distributas, eodem Ioanne Ramo autore.

OTTHOMANNVS.

Hic tertius liber nihil diuersum à superioribus continet, quod ea quæ tum à Secundino tum à nobis latius sunt expressa, hic in angustum, memoriæ confirmandæ gratia, reuocata sint, cum fideli ac dilucida temporum & annorum supputatione, ut ne quis ignoret, quid eorum quæ antea dicta sunt, quoue tempore aut ordine contigerunt. Cõtrarium sum, quæ ab ipso Secundino nimio subinde compendio omissa uidebãtur, seorsim hoc tertio libro suppleuimus, ne uetustissimi & tenuissimi auctoris opusculo tenebras offunderemus, qui debebat aut omnino non, aut sanè castus & incorruptus è nostris manibus in publicum proficisci. Et ut ab ipsis rudimentis rerum Turcicarum historia cognoscat, non potest hoc prætermitti, quod imperatorem apud Romanos Heraclio, anno post natum Christum sexcentesimo Mahumetus apud Saracenos sue sectæ fundamenta ac seminaria fecerit: quæ indies magis magisque aucta, non finitimas tantum & Arabiæ attributas prouincias, sed maxima & remotissima regna imbuerit, Aegyptum, Syriam, Asiam, & Africam: in quibus cum præcipue uirtute & opibus Turcæ à Scythiis oriundi eminerent, & Mahumeticis institutis legibus que uterentur, ut auspiciis quædam prorogandi nominis sui faceret, fatali quadam ambitione de se Turcicum regnum, quod antea Mahumeti nomine insignitum erat, appellauerunt. In quo ueteris nobilitatis indole & gloria exolescente, non uonum hominum familiæ quatuor sunt exortæ, quæ plus cæteris rerum gestarum excellentiâ pollebant circa annum 1280. Asambaci, Cædelori, Caramini, Othomani, qui (ut plerumque fit) rati melius esse solidum penes unum quam in tot capita distractum esse imperium, mutuis inuicem dissensionibus, deleuerunt, sola post alias Othomanorum familia ab Othomano Zichi filio nomine adepti superstitere, qui (ut diximus) regulis Turcicis passim truncatis, & excusso Caliphe Sultani iugo, regem se constituit Turcarum, Bithyniam, Cappadociam, cæteraque Ponto Euxino propinqua loca imperio suo adiecit. In quo summa uicinorum omnium iniuria annis octo & uiginti uersatus est. Alberto Austriae Imperio, & Bonifacio octauo Pontificatum gerente, circiter annum 1300.

ORCHANES.

Hic filius Orchanes anno 1328. successit. Qui Mysios, Lycaonas, Cares, Phrygas, cæteraque ad Hellespontum usque loca longè lateque subiugauit, & à Cætaezeno, contra Palæologos de summa rerum inter se contententes, in Græciâ accersitus, Prusiam amplissimam urbem (de qua ferè omnis inter Grecos erat controuersia) sibi uendicauit, ibique regiam paterni imperij sedem constituit: qui locus adhuc hodie sepultura Turcarum celebris est. Caramanum quoque generum suum maximis contumelijs affecit: cui præter pacta & conuentiones ademittit ciuitates quam plurimas, filiumque etiam impuberem & uixdum decennem per insidias trucidauit, ne si unquam adolefceret, paternas iniurias ulcisceretur. Tandem contra Tartaros infeliciter pugnans occiditur: ceteri alij existiment ex uulnere ad Prusiam accepto interijisse: utcumque sit, partem refert, dummodo meminerimus ne à recta temporum supputatione abducamur. Regnauit enim communi omnium calculo annis duobus & uiginti. quo tempore Ludo uicus Bauarus Romanorum imperium administrabat, quos si superioribus addas, efficiunt 1370. annos.

AMVRASES.

Amurates Orchanem patrem mox in regno secutus est, & à Calacufino, cui cum alio controuersia de imperio Constantinopolitano exorta erat, in Euro

A in Europā ex Asia uocatur, ut ei auxilium contra competitorem ferret. quod bellū de industria trahens Amurates, per speciē maioris auxilij ex Asia trans portandi, Callipolī ad fauces Helleiponti ac Bessos, Tribalos, Rhodopen, Orbelum, aliasq; circa ciuitates occupauit. longiusq; progressus, nō parua Thraciæ partem sibi subiecit, latosq; in ea fines multitudinī ad incolendum descripsit. Adrianopolin regiæ sedē cepit anno 1363. cumq; magnas per Bulgariam, Seruiam et Mysiam superiorem prędas ageret, Lazarum Seruic Despotam in campis Cassouijs obuium & rebellantem cepit. quē quia cōtumeliose ac parum humaniter habebat, à ministro domini sui iniurias molestē ferente, Amurates pugione confoditur, anno Christi 1373. Regnauit igitur annis 23: temporibus Caroli Quarti, & Georgio undecimo Pontificem agente: relictis duobus à se filijs, Solimanno seniore, & Baiazete natu secundo.

B A I A Z E T E S.

C Aede Amuratis diebus aliquot interregnum fuit, nimirum rixantibus inter se de successione fratribus, quorum alter qui iunior erat, cum iure delinueretur, alterum per insidias sustulit, persuasus flagitium non esse quod quisq; regnandicausa faceret. Marcum Craienicum Bulgarorum regem eodem quo regnum ingressus est anno, cum uniuersa ipsius nobilitate prelio superatum interfecit: eaq; uictoria ferocior, illico ad Thraciam, Thessaliā, Macedoniā, Phocidem, Boeotiam, & Atticam regiones potentissimas fructuosissimasq; occupandas animū adiecit. quod propositū cū celerius quā pro terrarū magnitudine impleuisset, finitimis, ppinquisq; omnibus tantū timoris incussit, ut undiq; legati ad eum à regulis mitterentur, qui se in eius societatem et clientelā insinuarēt. Ceteros autē qui id facere neglexissent, armis eousq; rigabat, donec ultro suarū rerū angustijs et difficultatib. eo impellerent. Inter bellicosiores sunt & egregijs q; Medi, Persæ, aut Phocides iugum recipiunt ira excursionib. populationibusq; cōtriuūt, ut erigere se ad repugnandū nequissent, anno (ut creditur) 1379. à quo tēpore usq; ad annū 1389. Imperatoriā affectās sublimitatē, Cōstantinopolin obsedit: quæ cū pertinaciter resisteret & ipse alij salubri necessitatibus armisq; premeret, coactus est ab ea, re infecta, discedere, imminetib. nimirū à tergo Scythijs, quorū Tamberlanus interfectis Turcis ad ducēta ferē milia regem quoq; ipsum Baiazetem captiuum è prælio abduxit. tantisq; insuper contumelijs affecit, ut equum ex eius dorso plerunq; conscenderet. Medos ei & Armenios abstulit. Totamq; Aegyptum tam societate populationibus & rapinis maculauit, ut nullo unquam tempore sui similis futura uideretur. qui rerum status Turcicum regnum ab anno 89. ad 97. usque annum afflixit.

C A L E P I N V S.

C Alepīnus Baiazeti filius, cæteris fratribus, quos complures habebat, apud Scythas captis solus euasit, & regnum paternum adeptus est, quod non amplius annis sex administrans, iuuenis admodum uita defungitur anno 1404. Huic noster Secundinus memorabilem illam Turcarum contra Christianos ad Nicopolin uictoriam attribuit, cum ab alijs ferē ad partem Baiazetem referatur. ut cunq; sit, damno admodum Christianis fuit, quam quia pulchrē Paulus Aemilius libro historiarum decimo de rebus gestis Francorū recensuit, opere precium mihi facturus uidebar, si eam inde ad uerbū huc transferrem. Ceperat, inquit, nobilē urbē (eodē quo & in Epiro & in Asia aliæ sunt nomine) Nicopolin. Burgūdīo iā Budā peruenerat, copiasq; cū Sigismūdo iunxerat. Ibi consiliū de ratione belli gerēdi habitū. Placuit primo quoq; tēpore in hostē mouere, & uti ardore militū pugnā & hostē poscētū, Danubiū trāseūt.

Vbi

Vbi in Bulgariam atq; hostiū uentum est, ignobilia oppida præsidij Turcarum infessa expugnant. Sui fiducia ac hostiū contēptus indies augetur. Vno etiā satis magno prælio Franci uictores captiuos interemere, nullius uirtutis, nullius nobilitati parcentes: ac quasi certa uniuersi belli uictoria in omnē lūxum, lasciuā, libidinēq; effundunt. Auditas etiā apud nostros eorū uoces, Ioānes Hungarus scribit, illis hastis quæ in Turcas ferrent, non modò hominem nō metuendū, sed & cœlū ruens sustineri ac falciri posse. quā dicti uecorum uindex cœlestiū uis magna priorū cede ulta est. Ad Nicopolin castra nostra castris hostiū collata sunt. Sigismūdo placebat ut Hungari Turcicarum rerum periti prima in acie cōsisterēt, Frāci agmen clauderēt. Id ignominiosum sibi ratus Audacis filius Audax, in Turcas cum suis ruit, priusq; concutit q̄ è castris Sigismūdos signa efferret. pugnauerūt tamē Frāci egregiē, cumq; hostiū sagittis equi cōfoderent, ipsi cataphracti ex equis desiliūt. plures q; p suo rū numero occidūt hostiū. Nec dubia uictoria erat, si secūda Turcarū acie recentē integrāq; Hungari & ipsi recentib. illibatisq; uiribus occurrissent. Sed Frācorū equi uacui ut strati frenatiq; erāt, in castra cōsternati reuertētes errore iniecerē. Rati enim Hūgari cæsos socios amicosq; sese fugæ mandarunt, quā uictor mox hostis infestā cruentāq; illis reddidit. Captus Ioannes Burgūdio cū multis suorū. Sigismūdos ex effuso cursu nauim in Danubio nactus cōscēdēs, nō prius fugē finē, q̄ in Euxinū Pontū delatus, fecit. hæcenus Aemilius.

MOYSES.

Moyfes Orchanem ex fratre Calepino nepotē, ad quem iure regnū pertinebat, suspendio affectū humanis exemisse, & regios fasces sibi uendicasse existimatur anno 1405.

MAHMETVS.

Mahumetus, ab Othomāno regum Turcicorum septimus Baiazeti filius, annis decem & quatuor regnauit, nimirū à quinto usq; ad annum decimumnonum. Paternas opes in Asia Europaq; fractas pristinae dignitati restituit. Daciam, Seruiam, Valachiam, & Bosnam superiorem partim Græcorum Imperatoribus, partim Hungariæ regibus attributas & uectigales prouincias ademit, anno, supra millesimū quadringentesimum, octauo. Primusq; omnium ex Bithynia in Thraciam iussit ut regia sedes transportaretur, Prusiæ Adrianopolin præferēs, anno ut supra undecimo. Nec multo post cum Sigismundo Romanorum Imperatore Turcarum omnium primus Danubiū transgressus, certamen fecit, quem armamentorū omnis generis supellectile & impedimentis spoliatum in fugam compulit; tantamq; fugienti stragem intulit, ut pluissē de cœlo cadauera uideretur, quæ anno à superiore proximo cōtigerunt. Vnde plenos uicticriū armorū fastu spiritus in Macedoniā & totum maris Ionij tractum subiugādum conuertit. Quibus bellis annis aliquot prosperrimē usus uitam finiuit, anno pro superiorum ratione decimono, opesq; filio Amurati non auctas, sed fartas & quæ maiorum negligentia perierant, restitutas tradidit.

AMVRATES II.

Amurates annis triginta maiorū suorū locū & dignitatem retinēs, auctiorem quā accepit effecit. Mustapham patrum anno regnorum suorum primo 1419. quia contra eum Græcorum Imperium susceperat defendendū, prælio superatum interfecit: & Græcos (quia patrū in ipsum concitauerant, armisq; iuuerant) tanta tyrannide uictor affecit, ut plurimē ex propinquo ciuitates ultro se deditū uenirent. Seruiā annis octo infestis armis, multis in ea direptis expugnatiscq; ciuitatib. deformauit. Nec ulli usquā sexui, ætati, aut ordini parcēs, uaria passim cruciatuū et suppliciorū exēpla in captiuos edidit. Ipsosq; Despotæ filios, adolēscētes supra omnē fidē pulcherimos oculis effos.

A effossis & excelsis pudendis armis & masculis functionibus fecit inuitiles, ne possent unquam de paternis iniurijs uindictam facere. Quæ dum ab eo foris geruntur, & domi regnum pacatis in circuitu finibus quietum sibi constituit, anni decem & nouem prætereunt. Insequenti anno 1438. Thessalonicam Veneditionis ciuitatem diripuit. Illinc expedito per continentē itinere, Belgradum usq; (quæ maxima distantia est) euagat: quam ciuitatem cum non exiguo suorum detrimento mensibus septem obsedisset, ne nihil egissē uideret, Hungariam, quæ se intestinorū motu gratia, ppinare hosti uidebatur, populari, maximasq; ex agris hominū pecorūq; prædas facere, donec à Ioanne Hunniade haud procul à Sauiripis in fugam cōpulsus est, anno 1439. Quod de decus anno ab hoc quinto in Christianos retorfit, quorum ad septuaginta ferē triremes angustijs Hellepontis inclusas, armis & tempestatibus afflixit: factōq; ad Varnam prælio, plusquā triginta hominū milia, imō & regē ipsum Vladislā, & Iulianū Cesarinū Cardinālē belli sua forem interfecit: præter hos qui periculi uitandi gratia fugientes in plaudibus uulgo locisq; ignotis suffocati sunt. Eodem tempore ueteribus nouisq; subito cōiunctis copijs, declarauit quid Turcarū in bello disciplina atq; opes possent: q̄pulsus ex Isthmo Corinthi Græcorum præsidijs, cēsōq; Imperatoris fratre, totā Pelopōnesum obtinuit, omnesq; ferē aduersi cōtinētis prouincias, ut in quāq; primō incidit, occupauit, an. 1445. Insequenti anno rursus Hungaria Polonicis auxilijs adiuta in Amuratē exarsit, cū quo aliquandiu uario euentu bellū gerens tam difficilē ei & funestā uictoriā reliquit, ut dixisse Amurates memores, nolle se tam sæua mercede sepe uincere. Biennio post, ad idem ab Hungaris duce Hunniade reditū est, cōtra quos Amurates initio proficisci nō cōstituerat, ppter ea q̄ rebus omnibus, languescēte indies per etatē ualetudine, defunctus, filio regni administrationē demādauerat: q̄a tamē opere precij se facturū existimabat, si semel se suosq; Hungarico metu liberaret, maximis copijs cōtra eos, pfectus, uicit q̄dē, sed nō sine tædissimā suorū clade. Hungaris omnib. interfectis, paucissimis fuga sibi cōsulētib. mox summa rerū filio restituta Prusiā principē Bithyniē ciuitatē, reuersus, decessit anno 1450. imperāte apud Rom. Friderico III. et Eugenio Pōtifice.

MAHMETVS.

Cvin se Baiazetes regno abdicasset, Mahometus à factiosis assumptus Cest anno 1450. qui primū patre, deinde etiā fratrib. duobus interfectis, summa mortaliū omniū admiratione, breui duo in Oriēte Imperia occupauit, Cōstantinopolitanū an. 1453. quarto Calēd. Maias: & Trapezūtīnū an. 1460. de quibus etiā Imperator (quod maiorū suorū nemini acciderat) à suis salutatus est. Athenas expugnauit & incendit anno 1452. Belgradū nō minore ferē potentia q̄ Cōstantinopolin afflixit: & certē expugnasset, nisi Hunniadis superuentu fuisset impeditus. An. 56. Epirū et Mysiā partim uī, partim dolo cepit. Annis 64. 65. 66. in Syria et Aegypto deuictis aliquot ciuitatib. ingētes clades edidit. An 68. Euboiā in insulam, an. 1460 pluribus suorū q̄ 40. hominū milib. amissis ut occupauit. Illyricū ferē totā eodē hoc anno maiorū suorū uictorijs adiecit, & per Hungariā multas undiq; hominū pecorūq; prædas egit. Persas cū sepe aliās, tum præcipuē anno 1474 ad Euphratem fluuiū superauit, à quibus & ipse fuerat biennio antē maximis calamitatibus affectus. Infeliciter cum Stephanano Valacho in Moldauia, anno 75. quatuor ducibus & triginta sex militibus signis captis cōgressus est. Nec semper cū Venetis ei firma pax & concordia fuit, quibus præter aliās calamitates q̄ plurimas Chalcidē & Scodram ciuitates, Leucadiā, Neritū, Cephaleniā, et Zacynthū insulas, rerum omniū uibertate abundātes eripuit, anno 1479. Biennio post quod ei supremū uicē fuit, Hydruntum amplissimā Apuliæ ciuitatem expugnat. Rhodū nequicquā obfider, ac post ingenti (ut uixerat) iracundia æstuās mortem moritur anno 1481.

Regna

Regnauit annis uno & triginta, Friderico tertio rem Romanam gubernante, A
BAIAZETES II.

Hunc illico secutus est Baiazetes filius, qui paternum imperium uaria
& ancipiti fortuna annis uno & triginta tenuit. Duos habuit fratres:
Mustapham, qui ueneris rebus ac uenationibus nimis indulgens, in primo
tatis flore extinctus est: et Zizimū, qui à fratre Baiazete natu minimo regno
eiectus, peregrè uitam finiuit. Baiazetes autem (ut ante diximus) posteaquam
annis 31. imperium tenuisset, pharmacò uenenato, per filium Selimum dispo
sito sublatus est, anno 1512.

ZELIMVS.

Zelimi quoque tempora etsi angustissima sint, nescio tamen an cuius super
riorum temporum Imperatori rerum gestarum magnitudine & excel
lentia minora sint. Princeps alioqui impietatis & crudelitatis scelere notissi
mus. Regnauit annis septem, quibus præter alias uictorias Sultanum Aegy
pti bello aggressus superauit, eo quod Persis contra se auxilium tulisset, eique Sy
riam totam & Hierosolymam ademūt. Post quoque duos alios Sultanos uicit,
& occidit, totūque imperiū Aegypti & Arabiæ sibi uendicauit, anno 1516. Post
dysenteria ac torminibus diu multumque cruciatus interiit, anno 1519.

SOLIMANNVS.

Mors Zelimi Solimāno filio locum fecit, qui mox in initis imperij sui
Gazelli in Syria factiones deleuit. Sequenti anno maius quiddam aus
us, Belgradū in Hungaria, ac post hunc proximo (qui erat 1522.) Rhodū insu
lam ipso die Natalis Christianis eripuit. Ludouicū etiam Hungariæ
regē impari longè armatorū numero & iniquo loco cū eo pugnantem amis
mus anno post captā Rhodū, ni fallor, quarto. Budā firmissimā ciuitatē Hun
gariæ metropolin captis obsidib. in deditiōē recepit: unde, priusque recessū
dioriarū spiritus læguesceret, Viennā quæ Austriacorū iniquissima obsidione
sollicitatā qua multis suorū, et si uera est fama, plusque hominū milib. am
sis, re infecta, omnium rerū difficultate laborans, discedere coactus est, anno 1529.
post quē tertio rursus anno Gūsiū Hūgarie oppidulū cū in deditiōē accep
tū, et Carolū v. ad sepperare per exploratores cognouit, relicto in deditiā ciui
tate præsidio, ipse omnib. copijs ad interiora regni pfugit, nō ausus festinā
ad se cum exercitu Imperatorē expectare. Quā infamiam ut nouo aliquo fac
tore deleteret, Corradinū Barbarossam in Africā misit, qui Tunetanū regem
regno eiiceret, quod facinus iterū suscepit Carolus, eūque quē Solimānus elegerat
iple restituit, ut ostenderet ne in Africa quidē Turcas impune si socios pop.
Rom. offenderent, latituros. Qua uictoria annus trigessimus quintus supra mil
lesimū quingētesimū illustris fuit. Verū supra omnes præteritos, unū trigesi
mum septimū annū Christianis infestū fecit. Corcyrā decē diebus, sed frustra
obsedit. Zacynthū & Cytheram fœ dissimè populatus est. Aeginam, Parū, &
Naxum celeberrimas per Græciā insulas expugnauit: ingentiūque per Apuliā
armatorū multitudine grassatus, totum Tyrrheni maris tractū cēdiebus, in cen
dijs, populationibusque fœdauit. Et ne ullā nobis requiē permitteret, mox in
sequenti anno immixtis in Stiria Martalosis, ingentē hominū pecoriūque præ
dā abduxit. Hungarisque ad pugnā prouocatis, Callianerū ducis nostri exercitus
(quē ipse pecunia corruerat) opportunitate perfidię usus, feliciter ad Sauum
pugnauit. Post hæc transactis annis quibus pacē ab eo Veneti pepigerāt, nu
sum mare illis infestū fecit, ut nouā annui uectigali pecuniā emūgeret. An
no proximo eū 1540. Castellū nouū Dalmatiæ oppidum Hispanico præsidio
munitionum omnibus intus trucidatis expugnat. Budam quoque ne diutius Hun
garici Regis titulo careret ab incolis deditā cōtra Christianos tuendā suscep
pit. Et Pestum ex aduerso in altera fluminis parte sitū uicē capit: propinquisque

A ex ordine omnib. imminens à Stridonio & Quinquecelesijs exordium fecit, quas ciuitates sine ullo ferè negocio cõculcauit, quæ omnia unius tantũ anni sunt detrimẽta. Tres anni à quadagesimo septimo cõtinui, multũ ei calamitatum attulerunt. Mustapha maximũ natu filiũ ad Persas trãsfugam, amisit: qui cõcitis in patrẽ Aegyptiorũ, Persarũ et Tartarorũ animis, maximã cũ his pugnans Armeniæ partem & potentissimas bello ciuitates amisit, quas identidem instauratis copijs recuperare laborãs maximo suo incõmodo succubuit.

Cætera quæ huc pertinent, malim lectorem ex his quæ in secundo libro dicta sunt cognoscere.

DE ORIGINE REGVM

TVRCARVM COMPENDIOSA QVÆDAM

perioche, per Andream à Lacuna Seco
bientem collecta.

De Ottomanno. Caput I.

Vrchæ à Scythis mari Caspio uicinis, quos nunc appellamus Tartaros, suã ducunt originem: id quod certè, quũ ex uultu & arrogantiã sermonis, tũ uel maximè ex ferinocorũ bellandi more liquidò cõstat. Qui quidẽ anno circiter noningentesimo ab orbe redẽpto, sub Solimano duce fortissimò, quẽ ipsi inter omneis elegerũt, natali solo relicto, inuaserrunt Persidẽ, atq; itẽ Asiã minorẽ. Quarũ sanè regionũ

occuparunt maiorem partẽ, latrocinantes magis quàm iustum bellũ gerẽtes. Quia uerò ille dux Solimanus ex Troiana se progenie ortum iactabat, inde putant aliqui à Teucris (sic enim uocabantur Troiani) fuisse Turcarũ nomen, uoce iam corrupta, cõtractũ. Post Solimannũ extinctũ, duce aliquo insigni diu ipsi Turcẽ caruerunt. Quare pecudũ instar palãtes, modò huc, modò illuc, gregatim suas incursiones faciebant. Anno autẽ 1300. à Christo nato, cõcepit Ottomãnus inter eos illustris fieri, nomineq; & auctoritate antecellere, uir ille quidẽ humili loco natus, sed qui egregiè suũ postea genus nobilitauit. Is igit ob singulares uirtutes animi & corporis, quibus cõspiciuus erat, omnĩ Imperator electus, breuẽ magnã Bithyniẽ partem subegit, nomenq; familiæ suæ, unã cũ regno, Turcarũ Imperatorib. indidit, qui ab eo per rectã omnes masculinã lineam oriuntur. Cæterũ ubi regni gubernacula gessit annos uiginti octo, excessit ad suum Mahometum, anno 1328. Pont. Benedicto x i.

De Orchanẽ. Caput II.

Ottomãno successit Orchanes filius, industria et gloriẽ cupiditate suo patri non cedens. Duxit in uxorem filiam Ciliciæ regis, quem postea magna regni parte spoliãuit. Bellũ Imperatori Cõstantinopolitano primus omnium Turcarum molitus est, tandẽmque expugnauit Prusam, augustissimam illam regum Bithyniæ sedem. In cuius oppugnationis conflictu, letali uulnere accepto, cum morte coactus fuit conflictari. Imperauit annos xxij. obiitq; Clemente. vi. Pont.

De Ammurate I. Caput III.

Hvic Ammurates filius successit, totius Græciæ magna pestis, lues & interiticio. Is siquidem homo omnium fraudulentissimus, Imperatoris Constantinopolitani se uerum amicum simulans, anno 1363. numerofo militibus instructus in Græciam uenit, ceu hostes ipsius Imperatoris prefligaturus: ubi expugnauit Callipolim, Philippopolim, amplissimamque Hadrianopolim

De Baiazeto II. Caput IX.

Posteaquam Mahometus hac luce priuatus fuit, plures quidem aspirabāt ad regnum: qua ratione uniuersa Græcia multis dissidijs militum concusciebatur: illis quidem huic, his autem illi fauentib. Factum autem est tandem, ut potioris partis suffragio Baiazetus Mahometi filius, qui tum tēporis erat in Cappadocia, Imperator electus fuerit: uir exquisito iudicio, animoq; ad subeundos labores prompto. Is porro tertio Imperij sui anno armis Valachiā impetens, ad ipsius Danubij fauces acriter expugnauit Lithostomon. Hungaris bellum cruentissimū intulit. Bellū in Venetos gerēs, eis Naupactum q; & Dyrrhachium abstulit, prorsusq; Dalmatiā depopulatus est. anno autem 1300. die S. Laurentij, Methonem illustrem urbem, ad Venetos similiter spectantem, Turcicę seruituti subdidit. Qua quidem expugnata, omnes præcipuos uiros, inter eosq; eiusdem ciuitatis pastorem, truculenter truncari iussit: cui tam miserando spectaculo scelerum spectatorem exhibuit, uir ut ferino animo sic Christiani sanguinis sitientissimus. Hoc imperante, Hysmael Sophinus cœpit in Persia florescere, qui quidem industria militari præcellens, ei plurimum negotij facessit. Baiazetus igitur iamiam ætate confectus, militum que efflagitationibus pressus, atq; etiam interdum minis, ultimo filio suo Solino (qui liberalitate quadam insigni sibi omnium animos conciliauerat) primo genitum defraudans suo iure, in uita regno cessit inuitus. Cui quidem beneficio Solinus respondere studens, pharmaco propinato (ut imperaret liberius) illum ē medio sustulit: nempe, ut qui orbis uenenum fuerat, ueneno etiam extingueretur. Vixit annos 74. ex quibus 31. egit Imperatorem. Obijt autem anno 1313. interim dum post obitum Iulij 11. Romæ uacaret Apostolica sedes:

De Solino. Caput X.

Sic itaque patricida Solinus sibi usurpauit imperium, anno 1312. mense austem Aprilī. Qui quidem patrem defunctum sepulchro magnifico ornatu, ut uana & simulata pietate nefandum obliteraret flagitium. Cætenim in orbem Christianum fuit longē suis maioribus mitior, uir alioqui in suos crudelis, saeuus, inexorabilis. Totum etenim bellandi studium in uicinos Asianos conuertit. Cum Venetis pacem diu intermissam corroborauit. Bello superauit Sophinum. Cairum Aegypti urbem populosissimā, duobus intremptis Soltanis, Turcico imperio applicuit. Multos suæ aulę primores & principes, quorum habebat sibi fidem suspectam, atrociter obruncauit, interim sanguini proprio non parcēs. Cætera uerō maximus fuit hominū studio sortū amator, grauis, iustus, prudens & temperans, nouarumq; rerū studiosissimus. Qui tandē pestilenti correptus febri, anno 1320. mense Septēb. interiit, Pont. Leone X. Vnicum filium suum Ottomānum Solimanum, unicam Christianorum internitionem, in Imperatorem relinquens.

De Ottomanno Solimano. Caput XI.

Patre defuncto, Solimanus (qui hodie Turcarum est Imperator) uix perbertatem egressus (heu nimis citō) prouinciā imperandi suscepit, ut operimeret Christianorum Rempublicā, eamq; tot fauciatet uulneribus. Qui quidem in primis imperij auspicijs omnium opinionem sefellit minimē fieri posse arbitantium, ut sub agnina simplicitate, quam iunior præ se ferebat, animus immanissimus delitesceret. Quem diu tamen occultare non potuit. Nam ubi Syriam & uniuersam Aegyptum aliqua seditione commotas atque rebellionem molientes, confirmauit in fide & obsequio, Bellogradum, quæ & Taururum, & Albam Græcam (quæ Germanis Griechisch Vuissenburg appellatur) suo annexuit imperio: haud quidem Hungariæ tantum, sed totius etiam plagæ Christianæ fortissimum propugnaculū. A qua sanē uictoria obrenta, unum tantū respirans annum, ad oppugnandā illam augustissimā

t a Rho

Rhodon se accinxit, anno 1522. Iunio ipso iam inclinante. Quam quidem uas a
rijs machinis bellicis atq; tormētis concussam, Rhodijs equitibus in deditio
nem receptis, sexto ferè obsidionis mense expugnauit, cum maxima gloria
sua, & insigni principum Christianorum dedecore. Postea uerò in Hunga
riam mouens totam expeditionem, exercitum Ludouici Hungarorum regis
infelicitissimi, occurrentem, sed malè instructum, uastauit, anno 1526, tertio Cas
lenas Augusti. Quo in prælio acerbissimo Principes qui regem comitaban
tur, altis & progidiosis uulneribus ad unum omnes confecti sunt. Ipse autem
infelix Rex in quadam fossa stagnanti, quam fortè gratia recreandi æstuanē
equum accesserat, sub ipso equo extinctus repertus est. Postquam Christiano
rum longè funestissimam cladem, exercitum uersus Salinum (quam hodie ap
pellamus Budam) urbem Pannoniæ detorquens, Rhocam in ditionem rece
pit, Lulibonam (quæ uulgò & Vienna dicitur) sæpius occupare conatus est,
sed incassum tamen: quippe nostrorum uirtute semper cum pudore recessit.
Anno 1539. Castrum nouum per Bartholossium, Turcicæ classis præfectum,
obtinuit non sine insigni ueteranorum militum cede. Sequenti anno sibi ulus
pauit Budam, alioqui post obitum Regis Ioannis Vayudæ, iure & lege ces
suram Ferdinando Hungariæ regi inclitissimo. Postea uerò nihil dignum me
moriam est molitus: quanquam semper in perniciem principum Christiano
rum aliquid meditatur. Sibi siquidem persuadet, ipsum Romanū imperium
iure quodam hereditario maximè ad se pertinere, nimirum ceu successorem
Cæsaris Constantini, qui uidelicet sedem Imperatoriam ad urbem Constans
tinopolim transsulit. Quo dattinet ad mores illius, maximè liberalis est (qua
nimirum uirtute continet in officio uniuersos) ceterum cupidissimus gloriæ.
Atque hæcenus de origine Imperatorum Turcarum: quorum omnium hic
Ottomanus Solimanus, ut impræsentiarum est, sic faxint superi semper etiam
si ultimus.

DE SARACENORVM ET

TVRCORVM ORIGINE ET REBUS GESTIS

Chronicum Volfangi Drechsleri.

167

ASCITVR Machometus patre Abdara, matre Emma ex
gente Ismaelitarum temporibus Mauricij Imperatoris,
& Gregorij pontificis Romani.

633

Machometus suo pernicioso dogmate instinctu et in
dijs Ioannis Antiocheni, & Sergij Italici monachi Alco
ranum scripsit: & seducens Arabas, aliosq; Asiaticos po
pulos, eos Saracenos nuncupauit.

637

Moritur Machometus, ipse ætatis agens annum quadragessimum. Sepul
tus in Mecha Persidis urbe.

638

Hierosolyma post biennalem obsidionem à Saracenis deuastata.

639

Tota Syria à Saracenis clade affecta est.

640

Saraceni ab Imperatore Romano defecerunt.

641

Antiochia à Saracenis euerfa, Damascus capta, Phœnicia oppugnata, sub
acta Aegyptus.

643

Maximam partem Africæ Saraceni suo imperio subiugarunt.

655

Rhodus nobilissima insula à Saracenis oppugnata est: quam capientes plu
rimum ex ea auri auexerunt: & Colossum solis nobilem altum uo. ped. ex cui
us are Iudæis uendito, noningentos camelos onerasse dicuntur.

656

Aegeum mare piratica infestant, & Cycladibus insulis multa intule
runt damna.

663

Saraceni Olympiū Italiæ Exarchū in Sicilia cum toto exercitu fuderunt.
Cona

A Constantinus IIII. cum Muchamodo rege Saracenorum hac conditio- 668.
ne iniit pacem, ut Saraceni magnam uim auri Romanis exoluerent, cum infis
gni equo, & cum nobile puero.

Iturpere Saraceni in Siciliam, & Syraculis captis, omniq terra deuastata, 672.
Alexandriam rediere.

Obsessa est Constantinopolis à Saracenis : qua frustra sæpius oppugnata, 675.
cum nauibus secensis, domum redire statuisent, maior eorum pars nau-
fragijs periit.

Romani Saracenos uicerunt, occisis triginta eorum millibus. 676.

Pax secundo inter Romanos ac Saracenos ad triginta annos hac lege facta 679
est, ut Saraceni Romanis, tria millia librarum auri, quinquaginta captiuos
nobiles cum toridem equis annuatim soluerent.

Saraceni rege Ammiratho Africam & Libyam inuaserunt, multis spo- 686.
lijs ditati.

Mortuo Constantino, Iustinianus eiusmodi conditionibus cū Saracenis 687.
pacem iniit, ut Africa & Libya imperio restituta, per decem annos singulis
diebus mille aureos, & equum cum nobile puero loco tributis penderent.

Hoc fœdere rupto Iustinianus pugnam cum Saracenis iniens, plurimum 688.
damni ab ijs retulit.

Fufis per Saracenos Romanis, nomen Saracenorum creuit, dignitas Ro- 692.
manorum ualde imminuta est.

Abimelech Saracenorum rex Africam inuadens, non diu uictoria ga- 698.
uifus est.

Romani Syriam deprædantes, ducenta millia Saracenorum fuderunt. 700.

Contentione de imperio inter Iustinianum et Leontium orta, Saraceni As- 706.
fricam rursus occupauerunt.

Saraceni ex Libya nauigantes, primum intulerunt pedem Hispaniæ, ua- 710.
stantes Tarraconensem, Bethicam & Lusitaniam.

Cum trecentis nauibus Saraceni Asiatici Constantinopolim appulere, & 718.
eam mari terraq acriter oppugnarunt. Eodem anno in Bulgaris duo & uis-
ginti millia Saracenorum caesa.

Zulemon Saracenorum rex, in castris ante Constantinopolim moritur, 719.
sublato in eius locum Amiratho.

In obsidione Constantinopolitane urbis multi ex Saracenis, fame, peste, 720.
& frigore interierunt. Superstites cum domum reuerti statuisent, exorta tem-
pestas maris, & igne de cœlo cadente, partim igni, partim aquis, consumpti
sunt, adeo ut ex classe trium millium nauum, quinque tantum naues euaserint.
Durauit hæc obsidio totum biennium. Eodem anno Saraceni refarturi pers-
pessa mala, cum ingenti exercitu in Hispaniam irruunt, omnem terram exces-
pta Gallicia depopulantes.

Abidimarus Saracenorum Africanorū dux Burdegalam Galliæ urbem, 721.
ui captam diripuit, & in Pictauos mouens à Carolo Martello repressus est.
Abidimaro autem principe occiso, Saraceni aliquantulum ab armis quie-
uere.

Saraceni deductis secum uxoribus, liberis, ac omni familia, Galliam in- 730.
currunt, quasi perpetuo ibi habitaturi. Cum ijs pugna iniit Carolus Magnus
Gallis in auxiliū uocatis, & trecentis octuaginta millibus Saracenorū inter-
fectis, ipse tamen mille & quingentorum militum ex suis iacturam fecit.

Carolus Francorum rex Auinionem, claram Galliæ urbem, à Saracenis 735.
dolo captam sua uirtute liberauit.

Carolus multas alias ciuitates, expulsis Saracenis, paci ac libertati restis- 737.
tuit, Amorre altero eorum duce occiso, Athino altero fugato.

Idem

738. Idem adiutus Luitprandi Lombardiæ regis auxilij, ex tota Gallia Saracenos eiecit, atque expulit.
744. Constantinus Copronymos imperator Constantinopolitanus classem ad uersus Saracenos Aegyptios duxit.
759. Saraceni in oriente suo imperio semper aliquid, quod Romanorum erat, subiecerunt, Romanis intestinis odijs dissidentibus, & in solos Galliarum reges intentis.
778. Carolus Magnus contra Saracenos pugnavit feliciter, in Hispania. Roslandus Saracenum Christianos sæpe prouocantem, duello uicit, eoq; strato suis faciliorem uictoriam præbuit.
780. Leo quartus Imperator in Saracenos Syriâ inhabitantes incursionem fecit.
803. Aaron Saracenorum princeps cum trecentis millibus expeditis equitibus, Nicephorum regem Constantinopolitanum oppugnauit, eumq; tributarium reddidit, impolitis legibus iniquissimis.
807. Sardinia & Corsica insulæ à Saracenis deprædatæ.
826. Saraceni Cretam insulam suæ ditioni subijciunt, Græcis duplici prælio superatis.
828. Saraceni Asiatici in Palæstinam, Africani in Siciliam irrumpunt.
830. Bonifacius Corsicæ Comes Christianorum auxilio destitutus, exceptis Hetruscorum populis, traiecit in Africam, & inter Carthaginem & Vticam quatuor prælijs uictor exiit, et terrore nominis sui ex Sicilia Saracenos domum ire ad propria defendenda compulit.
836. Multis terris Saraceni maxima intulere damna, & metu ciuitates plurimæ hinc inde ad eos defecerunt.
843. Saba rex Maurorum, Saracenorum dux, Siciliam & sinum Crotonensem uastat, Tarentum capit, cui Theophilus Imperator, & Venetorum classes frustra resisterunt.
845. Saraceni inuadentes Hetruriam & Latium, Romam deprædati sunt: sed antequam domum redirent, plurimi naufragijs deperiere.
846. Illyrio & Dalmatia uexata, Adriaticum mare transeuntes, Anconam Piceni urbem directam incenderunt.
847. Leo quartus pontifex reliquias Saracenorum ex portu Ostiensi eiecit, & trans Tyberinam regionem contra eos muniuit.
867. Saraceni prædæ causâ iterum irrupere in Italiam, & Beneuentanum agrum in Samnitibus igne ferroq; uastarunt: sed à Ludouico & Lothario regibus in fugam sunt conuersi.
870. Cum Persis Saraceni iterarunt bella. Persæ Turcico milite usi (montem Caucasum tum Turcæ habitabant, & uocabantur Tartari) illorum auxilij uicerunt. Ab eo usque tempore Turcæ nunquam postea reliquerunt Asiam, & in Saracenicum tam regnum, quam nomen transfuerunt.
878. Ex Sicilia Saraceni, quam septimum & quadragesimum annum tenebant, penitus expelluntur.
881. Carolus Crassus irrumpentes Saracenos Italia arcuit.
891. Nicetes dux Constantinopolitani Imperatoris, egregiam uictoriam de Saracenis reportauit.
910. Saraceni Apuliam & Calabriam inuadunt.
913. Ad Lirim Campaniæ fluuium, Saraceni Romanorum ciuitates uastantes, uincuntur.
934. Saraceni Fraxinetum irrumpentes, ad Aquas usque peruenerunt, ubi Sagittatus dux eorum cum toto exercitu deletus est.
935. Genuam Liguriæ urbem Saraceni depopulati sunt: collecta q; ingenti prædâ, in Africam redierunt.

- A** Hugo Italiae rex Fraxinero capto Saracenam classem exussit. 941.
 Radamirus rex Gallicie maximū exercitū Saracenorū fudit in Hispania. 944.
 Saraceni Calabriam, Apuliam, Lucaniam caedibus & incendijs replens. 951.
 tes, uirtute Alberici Hetrusci Marchionis repressi sunt, & in agro Minturnensi in Campania ad Lyrin fluium superati, cum accessionem ad urbem Romam instituissent.
 Saraceni ex Gargano monte, in quem se contulerant, incursiones frequentes in finitimos faciunt. Beneuentum captum incendunt. 952.
 Otho primus, Germanorum Imperator Saracenos Italia expulit, & Garganum montem recepit. 969.
 Saraceni Cosentiā recuperarunt, ex qua paulo antiē ab Vngaris eiecti erāt. 970.
 Creta insula Saracenis erepta. 977.
 Otho secundus, cum Saracenis, quibus cum socia arma ex fœdere Græci coniunxerant, in Calabria, magna sua clade conflixit, Idibus Iulij, fortissimis autem suorum interfectis, ipse fuga uix saluus euasit. 982.
 Alphonfus Hispaniæ rex, Saracenorum præsidium quoddam, nomine Viseum, obsidens, sagitta percussus, uitam cum morte commutauit. 1000.
 Saraceni duplici exercitu Italiam ingressi, Capuam ceperunt, Barum obfidiōe preflerunt. 1007.
 Saraceni Asiatici Hierosolymam occuparunt. 1109.
 Henricus secundus Germanorum Imperator, Saracenos Capua expulit, & duces quosdam eorum partibus fauentes graui bello persecutus est. 1013.
 Calyphas Aegypti præses Saracenco exercitu & Turcico (qui tum Persiam occupauerant) adiutus, templum Domini Hierosolymis diripuit, & spoliauit. 1028.
B Calypha mortuo, Imperator Constantinopolitanus cum Dobire filio, & successore eius fœdus iniit, et eius permissu Dominicū templū instauratū est. 1048.
 Robertus Nortmannus Capuam à Saracenis obsessam liberat, & Græcos cum eis confœderatos Calabria eiicit, sacerdotibus tantum relictis. 1056.
 Antiochiam & Cæsaream uexantes Saraceni repressi sunt. 1060.
 Ad Cínitum oppidum ultra Bosphorum Thracium multi Christiani à Saracenis occisi sunt. 1095.
 Hispania, Gallia, Anglia, Scotia, Dinia, Lotaringia, Alemania, Burgundia, Lombardia, Italia multi exercitus, contra Saracenos in unum confluentes, animo exturbandi illos ex Hierosolymis & tota terra sancta. 1096.
 Prædicti exercitus apud Niceam urbem duabus stragibus Saracenos fuderunt. Receptæ quoq; sunt Eraclea & Tarsus. 1097.
 Christiani ex Antiochia expulere Saracenos, quam obsederunt mensibus undecim. Hostium centena millia occisa, quod prælium commissum est quarto Cal. Iulij. 1098.
 In agro Hierosolymitano bellum à Christianis cōtra Saracenos commissum est, & Dei beneuolentiā Saraceni uicti, Hierosolyma à Christianis recuperata, Idibus Iulij mensis. 1099.
 Gotfridus Bolionius Remensis, Lotharingiæ dux, qui primus muros ascendit, rex Hierosolymorum à Christianis uictoribus creatur. 1100.
 Eodem anno Saraceni duce Calypha Babylonio cum centenis millibus equitum, & quadringentis millibus peditum, contra Christianos parauerunt exercitum. Christiani autem quinque millibus equitum & quindecim millibus uirorum occisis, & Hierosolymis conseruatis. 1100.
 Gotfridus Ascalonem cepit, magnoq; auri pondere ibi potitus est. Eodem anno Gotfridus moritur, cui successit Balduinus frater. 1100.
 Balduinus magna strage uincitur, & uix fuga incolumis euadit. Romæ 1102.

- mœnia, in quam reliquæ exercitus eius confugerant, ab hostibus diruntur. A
1103. Boemundus Apuliæ rex cum cæteris in expeditionem Hierosolymitanam
profectus, à Saracenis capitur, & postea à Tancredo nepote suo liberatur.
1104. Christiani Accaron ciuitatem Palæstinæ, quam alij Ptolemaida appe-
lant, post uigesimalium diem obfessionis capiunt.
1105. Magna pars Saracenorum à Christi fidelibus deleta est.
Eodem anno Alexius Imperator Constantinopolitanus condiciones pa-
cis à Balduino oblatas, accipere cogitur.
1106. Balduinus Berythum & Sidonem, urbes maritimas subigit. Apud Cate-
rhas seditio inter Christianos principes orta, máximo illis damno fuit. irru-
entibus enim in illos ex improuiso hostibus, quidam capti, quidam duces fu-
gati sunt, exercitus miserè destituito. Hanc notam paulo post recenti de Sarace-
nis uictoria emendauit Balduinus:
1113. Saraceni in regnum Hierosolymitanum ex Perside incurrentes, regis co-
pias fortè oblatas fugant & cædunt.
1115. Tancredus, qui patruum suum à Saracenis liberauerat, ad montem regæ-
lem ab hostibus uincitur, & occiditur.
1117. Pisani inter Hetruscos nobiles populi, Saracenos ex Balearibus insulis
armis eiecerunt.
1118. Balduino secundo Hierosolymorum rege mortuo, alter eiusdem nomi-
nis succedit, qui regem Persarum deuicit, atq; occidit. Damasci regem fugauit.
Sed Parthorum rege sibi resistente, & illos ulcisci uolente, Balduinus
capitur, & uinctus ultra Euphratem custodiæ demandatur.
1119. Balduinus post octauum & decimum mensem in sidijs è carcere liberatus
ad suos reuertitur.
1122. Venetorum classis in Syria Saracenis molesta fuit, Dominico Michaelē
duce. Fuerunt Venetis propter multa merita & uirtutem concessa magna
priuilegia.
1125. Pugnatum contra Christianos est quadringentis millib. militum, quibus
occurrerunt tribus millibus uirorum Christiani: & Dei benignitate, septem
millibus hostium gladio cæsis, & quinque millibus aquis suffocatis, Chris-
tiani uictoriam consecuti sunt.
1127. In Syria Christiani duabus stragibus fudere Saracenos, ubi in prima pu-
gna duo millia Saracenorum, & quingenti desiderati. In altera, quamuis uterq;
exercitus afflictus est, Christiani tamen uictores extiterunt.
1129. Rex Ascalonitarum à Balduino repressus, rex Damasci tribus prælijs
uictus.
1130. Balduino tertio rege Hierosolymitano, è uiuis sublato, Fulco quartus rex
constituitur.
1131. Tripolitanus comes proditus occiditur. Fulco rex ab hostibus fugatur, et
iniqvas condiciones, ut ex obsidione liberaretur, accepit.
1133. Christiani Aegyptijs felici Marte restiterunt.
1139. Ascalon à Christianis recuperatur.
1142. Fulco quartus rex in Hierosolymis, insequens leporem, & ex equo decis-
dens, efflauit animam: cui successit Balduinus filius, qui quintus rex fuit.
1143. Vrbs Edissa, & tota ferè Mesopotamia à Saracenis & Alapho duce Tur-
carum, qui iam in Oriente magni nominis erant, deuicta est, multa & misera-
bili Christianorum strage edita, matronis in æde D. Ioannis Baptistæ su-
pra altare stupratis.
1144. Balduinus III. quintus rex Hierosolymorum Gaza & Ascalone Sarace-
nos eiecit, & apud Hierichunta Noradinum Damascenæ militiæ principem
quinque millibus hostium interfectis, uicit & fugauit.

A Emanuel Constantinopolitanus Imperator exercitus Christianorum contra Saracenos euntes, multis insidijs fatigauit, ne quid utile Christianæ Reip. efficerent. 1145.

Rogerus Siciliæ & Normannorum rex, Saracenos, Africanos, rege ipsos 1146.
rum capto, ad triginta annos sibi tributarios reddidit.

Eo anno Conradus secundus Imperator ingentes copias pugnatorum contra Saracenos paratissè pugnauit infelicitè. 1146.

Ludouicus rex Galliarum contra infideles maximam uim militum cogit.

Ex Flandria, Angliâ, Lotharingia instructis ducentis nauibus bellum contra Saracenos institutum est. 1147.

Hoc anno Conradus Imperator transmissis feliciter Bosphoro, prope hostes accessit: uerum deficiente comeatu, & (ut nonnulli aiunt) frumento gypso corrupto, coactus est continere cursum, & copias reducere. Quo cognito, Saraceni, à tergo insequentes, aliquot hominum millia trucidauerunt.

Eodem anno confluit ad Imperatorem rex Franciæ, ad iuuandū illum studio: sed exercitu fame confecto, nihil præclari actum est.

Eodem tempore Veneti instructa classe profecti sunt in Asiam, opem latueri Imperatori, qui Saracenis bellum faciebat.

Hispani expulsi Saracenis, Almariam & Tortosam turrigeras urbes recuperare. 1148.

Eodem anno Damascus à Syris, Gallis, Alemanis, Hierosolymitanis oppugnata est, ac extremi muri diruti: cumque iam spes esset potiundæ urbis, et expugnandæ Saracenos, exorta dissensione inter principes, quisque conuocato suo exercitu, ab oppugnatione destiterunt.

B Rex Antiochiæ Raimundus cum toto exercitu deletus à Saracenis est: 1149.
omniq; terra eius deuastata, sola Antiochia à rege Hierosolymorum ægre seruata est.

Rex Hierosolymorum Balduinus, Aegyptios ac Babylonios fudit. 1151.

Saraceni ex Almaria armis profligati Hispanos. 1152.

Balduinus multas ciuitates eieciis Saracenis in pacem & libertatem restituit. 1153.

Moritur Balduinus Hierosolymitanus rex, subrogatusq; est frater eius Almericus, Sextus rex. 1164.

Almericus in Aegypto clara potitur uictoria. 1170.

Idem rex Damiantam obsedit, sed malis conditionibus in pacem. 1171.

Saraceni Africani, plurimas fecerunt excursions in Hispaniam. 1172.

Almericus Hierusalem rex febre extinctus, Balduinus filius eius in regem ungitur, Septimus rex. 1175.

Balduinus Saladini Aegyptiorum regis copijs bis uictis & deletis, multum auri Hierosolymis intulit. 1177.

Filia regis Saracenorum, quæ Pagano principi nupserrat, à rege Siciliæ in mari, cum ipso domum deduceretur, capitur. 1180.

Eo anno Christianæ religionis professores, qui Hierosolyma inhabitabant, uincuntur.

Maximis impensis ac sumptibus Carthago à rege Saracenorum Mausæ muntho instaurata est. 1181.

Balduinus Septimus rex in Hierosolymis, quem lepra infecerat, absque herede uita excedit. Nepos eius ex sorore Balduinus nōmine, rex quidem declaratur, sed fatiurum inuidia ex illo honorum gradu eripitur. cui successit octauus rex Guido Lusignanus. 1184.

Inter Guidonem Hierosolymitanum regem, & Raimundum Constantinopolitanum

politianum comitem orta dissensio, causa extitit, ut Christiani in extremum a discrimen inciderent.

1186. Congressi Christiani cum exercitu Saldini regis, uiginti millibus ac quingentis suorum interfectis, miserè occumbunt. Guido rex capitur, Tripolitanus Comes subitanea morte extinguitur.

1187. Octoginta & octo annis, cum Hierusalem à Christianis habitata esset, hoc anno regi Saracenorum, expulsis Christianis, deditione tradita est, die secundo Octobris.

Eo anno uniuersam Iudæe regionem hostis Saracenus Christianis eripuit, Tyro, Tripoli, & Antiochia, uix conseruatis.

1188. Fridericus Romanorū Imperator cum Friderico filio, Philippus Gallie, Richardus Angliæ reges, cum plurimis alijs principibus, in comitijs decernunt, relictis in Iudæa Christianis subueniendum esse. Instruitur bellum. Fridericus Imperator deductis in Syriam copijs, Armeniaq; minore recepta, æstatis tempore lauandi causa Selephium amnem ingressus, periit.

Eodem anno Danica & Flandrica classis Africana littora infestauit, Sylua urbe capta, & incensa.

1189. Guido collectis copijs Aconem grauitè obsidet, sed Saladini astutia semper uincit. magna clades Christianis illata morbo, fame, armis. Sibylla Guidonis uxor cum quatuor filijs in castris moritur dysenteria.

1190. Franciæ & Galliæ rex coniunctis suis nauibus cum Guidonis exercitu, Aconem oppugnant.

1191. Acon post biennalem obsidionem conditionibus sese dedit.

1192. Inter Philippum & Richardum reges similitudo orta, copię disjungunt, & rex Galliæ domum rediit. Angliæ autem rex diutius aliquantulum expectabatur belli fortunam, sed frustra.

Eodem anno Venetæ quoq; & Pisane classis distinctio, Christianæ Reip. perniciofa fuit, quia & ipsæ discessum parantes, odiorum causas domum secū attulerunt.

1193. Sultanus Saladinus imperator Saracenæ gentis, rebus gestis, moderatione, & fortitudine insignis, efflauit animam, filijs eius regnum inter se dispartientibus.

1195. Saraceni Africani in Hispaniam irruentes, binis, ut nunc sunt, regnis potiuntur, Castellæ & Granatæ.

1198. Henricus Imperator Moguntino Archiepiscopo, & Othone Saxonie Electore belli pfectis, ac pleriq; alijs magni nominis uiris, nouas instruit copias contra Saracenos: & receptis ad certum numerum ciuitatibus, constituunt Christiani regem, Hamericum nominatum. Fuit in eadem expeditione Hermannus Landgrauius Turingiæ.

1199. Henrico Imperatore mortuo, duces modò dicti uictoriam desperantes, in Germaniam reuertuntur.

1200. Saraceni post captam crudeliter Ioppen, sæuierunt in omnes Christianos,

1202. Africani Saraceni utramq; Hispaniam igne & cæde uastauerunt, excursionibus in Galliam quoq; factis.

1216. Friderico secundo Imperatore noua expeditio in Syriam decreta, multis principibus conspirantibus, contra Saracenos.

Eodem anno in suburbio Aconis ciuitatis, exercitus Christianorum confluunt, & ciuitatem Damiyatam Aegypti urbem ab impijs munitam obsident.

1217. Quatuor Hispaniæ reges, collecto in unum exercitu, Saracenos represserunt, ex Betica tamen eijcere non ualuerunt.

Damiya

A Damyata Sultano reddita, Christiani Aconem & Tyrum redierunt. 1221.
 Fredericus Imperator in Syriam profectus, inducias cum Saracenis pepes- 1228.
 git, & Hierosolyma, cum suis copijs regio diademate honorandus, in-
 gressus est.

Christianorum exercitus, cui Theobaldus Navarra Rex præfuit, inter Ga- 1237.
 zam & Ptolemaida occubuit.

Saraceni à Ferdinando rege forti & celebri ex Hispanijs expulsi. 1144.

Saraceni Asiatici Christianos in Syria uexarunt & sepulchrum Christi igno- 1247.
 miniose defœdarunt.

Ludouicus rex Galliae, exercitum traiecit in Syriam, animo expugnans 1248.
 di Saracenos, & cupiditate liberandi Christianos.

Cōgressus Ludouicus Galliae rex cum Saracenis, Damyatā ciuitatem po- 1249.
 pulsam ac turrigeram cepit.

Cum inter procillas pugnae ad Faramiā à Saracenis comprehendere Lus- 1250.
 douicus rex cum Carolo & Alfonso fratribus, reddidit Damyatā: & factio sue

suorumq; saluti consuluit, & ex uinculis liberatus est. Captus rex est die 5 Apr.

Saraceni Baleares amiserunt insulas, quas occupauit dux Tarraconensium 1252.

Hispaniae reges inter se discordes, alius Gallos socios ad se allexit, alter 1261.
 Saracenū militem aduersus fratrem conduxit, suo suorumq; maximo incom-
 modo

Factiones Veneta & Genuensis, Christiano Ptolemaidem & Tyrum in- 1262.
 colentes, intestinis odijs exercuerunt.

Expulere ex Syria Saraceni Christianos.

Antiochia à Bodegaro Sultano uastata. 1265.

Iterum rex Galliae Ludouicus cum filijs tribus ingentes copias, contra Sa- 1268.
 racenos, in Africam duxit. ubi cum contra illos feliciter pugnatum esset, Car-

thaginem obsedit: sed pestis exercitum inficiens, regem, simulq; filium eius 1270.
 Ioannem uita priuauit, & sic soluta est obsidio.

B Armenij & Scythae ad Gamalam Iudae urbem cum ipsa penē urbe à Sa- 1281.
 racenis delentur.

Sultanus Aegypti rex Tripolim incendit, Christianos in seruitutē abigit.

Tyrus, Sidon, Tripolis, Berytus, ab eodem incensae & complanatae. Pro- 1289.
 lemais fuga dispersis Christianis, sine ui capta atq; diruta, fundamentis quoq; 1290.
 effossis: Christiani qui urbem reliquerāt, Cretā fugientes, perierūt naufragio.

TVRCARVM REGNVM

Thomanus rapinis & prædationibus ditatus, intra decennale 1301.
 spacium bonam Bithyniae partem & adiacentia Ponto Euxino

loca, suo imperio adiecit, & primi regis Turcarū nomen meruit.

Rhodus insula Saracenis erepta. 1307.

Alphonfus rex Castellae cum Saracenis signa feliciter cons- 1310.
 tulit, duabus potentissimis urbibus captis.

Othomanus Turcarum rex moritur, cui successit Orchanes filius, Turca- 1328.
 rum rex secundus.

Gracis de regno inter se disceptantibus, Prusiam amplissimam urbem 1350.
 Orchanes ui ademit.

Orchanes contra Tartaros (ita Scythae appellantur) infauste pugnans cum 1350.
 multis suorum interficitur. Regni habenas accepit Amurathes Turcarum

rex III.

Amurathes auaricia & perfidia Genuensium Helesponti angustias ad 1363.
 Abydum

- Abydū superat, Philippopoli & Hadrianopoli urbib. in potestate redactis, A
 1372. Seruia Bulgariaq; Christianis adempta, Lazaro Seruix Despota capto,
 in campis Cassouijs.
1373. Superiorem Mysiam ingressus Amurathes, à fidei seruo Lazari, qui mor
 tem domini ulcisci cupijt, pugione in inguine percussus, interiit. Amura
 thi interfecti regnum consecutus est filius eius Baiazethes, fratre interfecto,
 Turcarum rex 1111.
1374. Marcus Cratenicus Bulgarorū rex, cum uniuerſa ſua nobilitate à Baia
 zethe in praelio deletur.
1376. Bosna, Croatia, Illyria, Albania, Vualachia, uastata, multis millibus Chri
 stianorum partim occisis, partim in seruitutem abstractis.
1389. Constantinopolis ab immanissimo Turcarum rege totos octo annos uo
 xatur & obsidetur.
1390. Franci & Angli socijs Genuensibus Saracenos Africanos cōpulerunt, ut
 captiuos Christianos redderent, & decem milia aureorum penderent.
1392. Vuallachi auxilijs Turcicis utentes contra Vngaros, proſtigati sunt.
1396. Praelio inter Christianos & Turcas ad Nicopolim commisso, die proſeſto
 diui Michaelis uictoria penes Baiazethem fuit, qui in armis plus quam tre
 centa hominum milia habuit, in quibus sexaginta milia equitum fuerūt. Chri
 stianorum exercitus, qui ex Gallis & Vngaris constabat, non exceſſit nume
 rum octoginta millium, inter quos circiter uiginti milia equitum fuere. Gale
 lorum duces maxima ex parte capti. Sigismūds Vngariæ rex fuga sibi
 cōſuluit. Ex Christianis uiginti milia, ex Turcis sexaginta sunt occiſa. Hec
 quoque clades Christiani exercitus discordia contigit, modò Gallis, modò
 Vngaris primas praeliandi partes depoſcentibus. Post praelium ad Constans
 tinopolitanam obſidionem recurſum fuit.
1397. Tamburlanus Scytharū rex, obſcuro loco natus, tantopere creuit, ut mil
 le ducētos equites in aula ſua aleret. Hic cum infinita armatorū multitudine
 in Asia descendens, prope Stellā montem in Gallicie Bithyniaeq; cōſinio, ad
 ducenta Turcarū milia cecidiſſet. Regem Baiazethē cepit, & caueā incluſit, au
 reis catenis ligauit. Cōſcensurus equū eo pro ſcabello utebāſ, & in ludibriū
 per totā Aſiam ſecum circūducebat. Perſas fugauit, Medos uicit, Armenios
 ſtrauit, totam Aegyptū deuastaui. Damascū euerſit. Marchantiū urbem cōdi
 diſt, quam omnis generis captiuis impleuit, & urbium captiuarū ſpolijs orna
 uit. In eius exercitu penē ſupra fidem duodecies centena milia hominū mili
 taſſe tradunſ. Triplicententorio uſus eſt, cum in cōſpectū hoſtiū ueniret: albo, q̄
 ſpem gratiæ ſeſe dedit. ſignificabat. tum rubro, quo ſanguinē & flammā.
 poſtremo atro, quo extremam rerum omnium euerſionem;
- Eodem anno Vualachia, Tranſyluania, Moldauia, & omnis trāſdanubia
 na regio, duce Stephano Vaiuoda tumultuaſ contra Sigismundū: unde intel
 lectum eſt, prioris cladis auctorem Vaiuodam fuiſſe, qui Turcas allexerit.
1398. Cyriſcelebes, quem Calepinum alij appellant, poſt deletum à Scytharū re
 ge exercitum & captum patrem, fuga liberatus, ad regnum aſpirauit, quod es
 tiam obtinuit v. Turcarum Rex.
1399. Turcæ Rege ſuo capto, & caſo exercitu, ſub Cyriſcelebe nihil memoria
 dignum egerunt.
1404. Cyriſcelebes Turcarum rex moritur, reliſtis filijs Orcanne & Maho
 metho.
- Orcannes Thraciæ regulis fauentibus admodū adoleſcens imperio deſtit
 natur, ſed in pugna ad Gazarum, non longē ab Hebro fluuiō, Moſis patri
 ſui ſcelere opprimitur.
1405. Mahomethes VI. Turcarum Rex, ſublato fratre, regno ſolus potitur.

A Mahometes Scythiam, Vualachiam, & non exiguam Sclauonia partem 1408.
subegit.

Sigismundus Vngarorum rex in Salumbezinis campis, qui Philadel- 1411.
phia olim appellati sunt, contra Turcas pugnans, uiribus inferior, uictus at-
que fugatus est.

Vualachis grauiam tributa Mahometes imposuit. Ex Bithynia in Thra- 1412.
ciam, sedem regiam transtulit, & Prusia urbi praelitit Adrianopolim. Pri-
mus Danubium traiecit, Macedoniam perdomuit, ad Ionium usque pelas-
gus peruenit.

Amurrhates v. 11. Turcarum rex Mustapha Baiazetis filio hostiliter deui- 1419.
cto, regnum paternum arripuit.

Turca in Georgium Despotam Seruiae, quam nonnulli Ra sciam uocant, 1420.
expeditionem facit. Nouementum, & Scopiam, quadriennium obsidet, Syn-
derouiam infestat, Despotae filios duos captos oculis & pudendis priuat. Fi-
liam eius in uxorem ducit propter pulchritudinem.

Thessalonica insignis urbs Venetae ditionis in Turcarum potestatem uen- 1438.
nit, qui nullum genus iniuriae aut contumeliae in Christianos omiserunt.

Amurrhates Belgradum obsidens, circa decem millibus hominum in fos-
sis amissis, cum dedecore septem mensium obsidionem soluit.

Ioannes Huniades Turcis se opposuit, inter Sauum & Drauum regiones 1439.
Vngariae uastantes, eosque in fugam uertit.

Ladislauus Poloniae & Vngariae rex eodem Huniade duce in Haemica cam- 1440.
pis illustri uictoria potitus, Turcam ad conditiones pacis compulit.

Pax cum Turca inita, Eugenij Pontificis hortatu uiolatur, quae res nos- 1444.
mini Christiano perniciose exitit. Primum enim septuaginta triremes Chri-
stianorum ad Hellespontum angustias superatae: deinde commisso ad Varnam
praelio, die profecto Diui Martini, ultra triginta millia ceciderunt, plurimi in
plaudibus submersi sunt. Interierunt etiam Iulianus Caesarinus Cardinalis,
qui ad fœderis uiolationem impulerat: & rex ipse Ludouicus, qui bellum cu-
pidè nimis susceperat. Huniades uix fuga euasit. Turca per Bosphorū Thra-
cium traicere classem non potuisset, nisi Genuenses in singula Turcarum ca-
pita aureo nummo accepto id permisissent.

Isthmum Corinthiacū Amurrhates occupat, & Graecorum praesidia cum 1445.
fratre Constantinopolitani Imperatoris fundit, & populationibus totam de-
uastat Peloponnesum.

Rex Poloniae cum Turcis in Vngariam irruentes, conseruit manus, & ui- 1446.
ctor euasit. Turcae ultionis cupidi magna ui coacta, reparant uires, ac bellum
instaurant: in quo utraq; pars tulit cladem circiter octingentorum millium,
grauior tamen Turcarum iactura fuit, quam Christianorum, quamuis occu-
buerat princeps belli, cuius caput ad Turcarum regem allatum est. Occubuit
& Turcarum regis filius in eadem pugna.

Vngari duce Huniade deuastaturi Turcas prouincias numero circiter 1448.
sexingentorum millium, regiones eorum ingrediuntur: pugnantesque cum
Turcis, prima quidem pugna retulere uictoriam, altero uero praelio cecidere
penè omnes, exceptis circiter mille, qui fuga sibi consulebant.

Turca Croiam, urbem in campis Aemathiae sitam, Scanderbeccho resis- 1449.
tente frustra multis mensibus oppugnat, suorumque multis deletis infecta
re discedit.

Amurrhates Turcarum Imperator de uita discedit, relicto successore, filio 1450.
Machomete v. 11. Turcarum rege, qui fratrem suum, ne pater solus sepeliretur,
statim interfecit, & eodem sepulchro condi iussit.

Machometi initium belli fuit contra Scanderbecchum. Turca Croiam 1451.
u octuag

- octuaginta millibus hominum obsidens, cum dedecore discessit, & relicto in A Croia obsidione duce Ballabano, ab urbe fugit.
1452. Athenæ, omnium artium & disciplinarum inuentrices, ab immanissimo tyranno solo æquatæ sunt, etiam fundamentis quibusdam in locis effossis, et Munychia atq; Piræo dirutis.
1453. Machometes Constantinopolim die nono & uicesimo Maij expugnauit, quam nono die Aprilis cœperat obsidere, omnibus Christianis gladio dissectis, & Constantino interfecto, cuius caput ludibrij causâ pilo affixum in castris circumferri iussit, uniuersa eius stirpe deleta, & nobilibus omnibus inter conuiuia per ludibrium trucidatis.
1455. Machometes Belgradum, quam Albam græcam uocant, cum centum quinquaginta millibus hominum expugnati adijt. Conuocatis autem Christianis & Ioanne Capistrano adhortate, Huniades dux ultra quadraginta millia hostium occidit, alijs in fugam turpissimam uersis, & ipso Machomete sagitta percusso. Hoc prælium commissum in die Magdalenzæ.
1457. Cum Assimbazo Persarum rege, quem Vfuncaffanum, quasi heromanum appellant, prælio primum congressus ad Euphratem, decem millia militum amisit, secundo prælio Machometes superior fuit.
1458. Capta est Corinthus à Machomete.
1460. Rex Turcarum Imperium Trapezuntæ, suæ potestati, decollato Dauide eius rege, subdidit.
1462. Mitylene insula expugnata.
1463. Veneti instructam classem, liberaturi Corinthum, in Græciam miserunt, sed re infecta sunt reuersi.
- Eodem anno rex Vngariæ Geisam Bosniæ urbem recepit, quam Turca secundo obsidens audito Christianorum aduentu, quatuor bombardis ingentibus in Drinam fluuium demersis, in fuga spe posita reliquit.
1464. Principem Mysiæ simulata pace ad se Machometes euocans, captum excoecauit. Fratrem eius & sororem in triumpho duxit.
1465. Turca in Epiro munitionem ualidam, urbis instar, mira celeritate triginta dierum spacio extruit, ex qua finitimas regiones excursionibus uexare, steritasq; exhaustas facilius posset armis uincere.
1466. Rex Epiri Georgius Castriotus, cognomēto Scanderbecchus, ingenti daude Turcas strauit, atq; repulit.
1468. Machometes Syros & Aegyptios cum eorum exercitibus fudit, Nartana & Scandalora urbibus uicaptis & incensis, & omni populo miserabiliter interfecto, & nobilibus de locis editis & turribus præcipitatis.
- Eodem anno cum Cifimo Indorū rege amicitiam iniit, cui nobilem pelam ex suo gynæceo cum regali munificentia & donis Imperatoris in uxorem misit.
1469. Grauius oppugnatus est Machometes à copijs Vfuncaffani regis. Eodem anno Nicolaus Canalis, classis Venetę præfectus, magnum damnum nauali bello intulit Machometi, occisis duobus millibus Turcarum. Eodem tempore multi Christianorum hinc inde à Turcis capti & abduci sunt.
1470. Missis quadringentis nauibus ac centum uiginti millibus hominum in Eubœam insulam, Omario duce, in oppugnando quadraginta penè hominum millia Machometes amisit, sed eam post trigessimum diem cepit, Italis militibus palis affixis, & omni genere crudelitatis & libidinis in incolas flagitiosissime edito.
- Eodem anno Turcicus exercitus in Vngaria usque ad Zagabriam prædando grassatus, circiter decem hominum millia captiua abduxit.

Eodem anno Turcæ in Dalmatiam, Forumiulium, Stiriam excursionses fecerunt, multa ex hominibus & pecoribus præda abacta.

Rex Portugallia, freto Gaditano traiecit, multas ciuitates in Mauritaniæ finibus à Turcis liberatas fecit, suoq; imperio adiecit. 1471.

Vfuncassanus rex secundis prælijs factis, plures ciuitates Othomannis ademit, quod factum æternum nomen in Orientis partibus illi peperit. 1472.

Nicolaus Thronus eodem anno classem Venetam cum regis Parthorum exercitu contra Turcam coniunxit. (dit.

Vfuncassanus leui prælio circiter tria millia ex Machometis exercitu suo Eodem anno Turcæ cum ingenti multitudine traiecentes in Vngariam, finitimas ciuitates ad fluenta positas depopulati sunt: 1473.

Commisso cum Persarum rege ad Eutratem fluium prælio, Turca uictor extitit, sex hostium millia & octingentos cepit. Ex quibus domum rediens, in singulis locis ubi statua habuit, quingentos per diem gladio secari iubet, & insepultos dispergit, totamq; Armeniorum regionem impleuit horrendo funerum spectaculo. 1474.

Ad Istrî fluminis partem, quam Muldauiam, Vualachiamq; appellant, Turcæ cæsi sunt à Stephano Muldauia Palatino. Quatuor duces Turcici capti, & xxxvi. signa militaria. 1475.

Matthias Vngarorum rex ad Sauum fluium castellum Turcarum magna cum laude sua expugnauit. 1476.

Eodem anno Capha in Ponti Euxinora, Genuensium colonia Turcæ prodita est:

Clausit supremum diem Vfuncassanus, qui Persis, Parthis, Medis, ac toti penè Orienti præfuit. Cui successit filius maior natus hic, capite plectens fratres suos, solus regno potiebatur. 1477.

Eodem anno Nicosiam Turcæ classe piratica infestarunt, non sine magno urbis eius incommodo.

In Mysia ingens multitudo Turcarum superata est.

Veneti cum Machomete foedus faciunt, Chalcide armis, Scodra deditio, ne extorta. Polliciti eidem sunt quotannis octo aureorum millia, ut Pontica nauigatio pateret mercatoribus. 1478.

Magnam classem Machometes in Apuliam misit, sed & ipse in Vngariam cum exercitu profectus est, & ex utrisq; locis plurimos greges captiuorum Christianorum abegit. Inde Leucadiam, Neritum, Cephalleniam, & Zaccynthum insulas armis domuit. 1479.

Machometes cum exercitu est in Aegyptum profectus ad occupandam Alexandriam: domi uerò ad Rhodianam expeditionem res necessariae comparatae. 1480.

Machometes duce Mesicho Rhodum obsedit, & eam quatuor classibus grauissimè oppugnauit: sed trucidatis suorum nouem millibus, & quindecim millibus uulneratis, ab oppugnatione, quæ undenonaginta dies durauit, turpiter desistere coactus est, Petro Dabufonio pro Christianis propugnante. 1481.

Eodem anno cum classe ingenti irruens Turca in Apuliam, Hydruntum ciuitatem maritimam, amplam & populosam duce Acomato expugnauit, et incolas omnes gladio occidit.

Eo anno sex millia Turcarum ad ciuitatem Mantineam in regno Lacædæmoniorum occubuerunt.

Eodem anno Machometes Turcarum Imperator primus est appellatus, qui duo Christianis imperia, Constantinopolitanum & Trapezuntinum subuertit, regna duodecim ademit, ducentas urbes Christianam pietatem secutas

u 2 cepit,

A fratribus interitum fuit. Fratres tandem cum ipsorum filijs strangulari iubet, patrem toxico per Iudæam tollit.

Zelymus factione militari, & studijs popularibus Imperator salutatur, et 1512. eligitur, 1 x. Turcarum.

Acomathes Zelymi frater Perficis auxilijs adiutus, bellū mouet, sed for 1513. tuna illi inuidente capitur & strangulatur.

Pacem cum Venetis atq; Vngaris Zelymus renouans, contra Ismaelem 1514. Persarum regem proficiscitur, eumq; ad Chalderanū oppidū uincit & fugat. Taurū regiā ciuitatē olim Artaxata nominatā sine sanguine & sudore capit.

Nouum bellum contra Aladulum Cappadociæ regem suscipit, ducemq; 1515. eius in fuga captum decollauit, caputq; in uictoriæ signum Venecias misit.

Zelymus Campforem Aegypti Sultanum, cum omni suo exercitu deuic 1516. cit. Sultano etiam in fuga pereunte. Belli autem fortuna prospera usus Alkairum, Alexandriam, ciuitates turrigeras ac populosas, totamq; Aegyptum suo imperio subdidit. Damascū Syriæ, amplā ac celebrē ciuitatē debellauit.

Pons à Zelymo naualis supra Nilum constratus, ut Tomombeū Aegy 1517. pti nouum Sultanum insequeretur, quem per proditiōem captum, & omē nibus tormentis ac contumelijs uexatum, suspendi iussit.

Maranos Saracenæ gentis reliquias, Carolus Hispaniarum rex è regno 1518. suo expellit, & barbarorum circiter quadraginta millia occidit.

Zelymus extinguitur ultricibus furijs, eo in loco, quo patrem fuerat hosti 1520. liter persecutus. Huic successit Solimanus xii. Turcarum Imperator.

Solimanus Belgradum urbem munitissimam expugnauit, multasq; ar 1521. ces, & castella in Vngaria diruit.

B Rhodum insulam quadringentis nauibus adiit, & cum maxīma hominū 1522. multitudine obsedit, sub Iunij mensis finem. Rhodij milites cōserentes cum eo fortiter manus, post uarias & insignitas strages, uiribus exhausti, ciuitatē tradidere, quam Turca ipsis Christi Natalibus ingressus est.

Ludouicus Vngariæ rex, contra Turcam Vngariam inuadentem pugna 1526. turus, suis ipse copijs præfuit. In acie uictus, & sibi fuga consulere cupiens, in palude interiit. Multi insignes uiri eo prælio desiderati. ex quibus Stephanus Slico maximum suis dolorem reliquit. Buda regia urbs direpta, & nobiliss bibliotheca Matthiæ regis incensa.

Rhodij milites Meliten insulam Saracenis eripiunt.

Eodem anno Solimanus redit in Vngariam, Budam munitissimā arcem 1529. secundum obsidet. quam cum frustra laboraret euertere, ijs qui eam tenebāt, certis conditionibus propositis, persuasit, ut eam traderent. Inde ad Viennā Austriæ perrexit, quam secundo & uicesimo die Sept. obsidet, tormentis oppugnat, murosq; rumpit. sed cum multos suorum amitteret, desperatione adductus, fugā sese tradidit. Ipso obsidionis tempore ex finitimis locis innu meras prædas egit. & hominum multa millia abduxit. uirgines & matronas nudas proiecit, pueros palis affixit. In exercitu centum quadraginta millia uirorum habuit: ex quibus circiter octuaginta millia tum in oppugnatione Viennæ, tum in fuga frigore & inedia perierunt.

Gunsium Vngariorum oppidulum, defendente forti & claro uiro Nicolao 1532. Jurizio, cum ducentis armatorum millibus Solimanus terdecies oppugnauit, non captum tamen ui, sed deditiōe traditum. Audito autem Caroli Cæsaris aduentu, qui octuaginta peditum millia habuit, & triginta ferē galeatorum equitum ex Germanis, Italis, Hispanis collectorum, exceptis Vngaricis equitibus, Turca non expectandum sibi ratus, per Noricorum montana fugit, multa præda onustus domum rediens.

Solimannus Africanum simul & Vngaricum bellum molitus est. Corra 1534.

A Solimanus contra Tolcham regem Persarum maximo exercitu profectus signis infelicibus pugnavit, suis amissis in Persia, & Tartaris sociis arma iungere volentibus cæsis in minore Armenia.

Eodem anno Curculaius Turcicus pirata, viginti biremibus & triremibus contra induciartu pæcta Siciliæ et Campaniæ littora infestavit: improvissosque acolas adoriens, ingenti præda ditatus est.

Eodem anno Saraceni Mauritani tumultuantes, ducum Cæsarianorum Sestiani & Albani uirtute repressi sunt, Portugallia, & Hispania ab incursione liberatis.

Turca ut uendicaret recentem ignominiam, novos exercitus conscripsit, contra Persas & primum milites suos stipendiorum amplificatione inuitavit, deinde sociorum animos per legatos confirmavit. Sed copias apparatissimas fors fame & peste amisit, & eodem morbo Constantinopoli grassante, quam censum triremium præsidio absens munierat, ad septuaginta hominum milia sublata sunt.

Ineunte hoc anno Solimani mors rumoribus nunciata est, qui triginta annos populum Dei afflixit.

Hic annus autem cum Iubilæus habeatur, & apud Hebræos olim annus mitigationis & leuationis fuerit, te oramus Deus æterne, mitiga propter filium tuum mala tot annos Ecclesiæ tuæ illata, conserva pro immensa misericordia tua doctrinam Evangelij, ut sublati Machomethanorum blasphemij, gloriosum fiat nomen tuum in gentibus: excita ad necessariū bellum principij Christianorum animos, ut liberato grege tuo ab impijssimo tyrannidis iugo, tuam bonitatem & potentiam agnoscat atque prædicet orbis uniuersus.

MAGNI TAMERLANIS

SCYTHARVM IMPERATORIS VITA A

Petro Perondino Pratense conscripta.

De progenitoribus Tamerlanis.

Cap. I.

Antores Tamerlanis sunt orti quodam infimo uico Maracandæ in terra Sogdiana laxartiæ impositæ Zagatariæ regionis metropolis, familia fordida usque adeo obscuraque, ut existimare par sit cum fato & fortuna præuijs ac manucentibus ad totius semper Orientis imperium euectum.

De natiuitate Tamerlanis & eius adolescentia.

Cap. II.

Genitus est Tamerlanes patre rem exercente pecuariâ in propinquis Maracandæ montibus atque abditis nemorum saltibus eiusdem quæ ipsi patria fuit, testimonio sunt uictoriæ, hostium manubiæ, prædæque ingentes quibus eam donauit, ac longè supra cæteras Orientis urbes locupletauit Tamerlanes, quam adhuc claram celebremque scimus rebus illic ab Alexandro magno feliciter gestis, dum lectissima cum exercitus parte ad eam contendit ulciscendæ necis causa Menedemi, quæ Spitamenes in insidias lapsum cum duobus milibus peditum & ccc. equitibus occiderat. A prima adolescentia & ipse Tamerlanes opilio tenuij fortuna fuit, cæterum callido ingenio, nauo, elato, ac supra æquum ambitioso, ita ut ob sublimes quos gerebat animos quandam regij oris indolem præferre, & non obscura summi futuri ducis indicia præbere uideret: ualidis robustisque uiribus haud magnitudo animique robur & agilitas corporis defuere. nã quicquid tū ad saltandi, tū ad sagittandi peritiā attinebat (est enim

A cōspectū se dedit cui nō ob id exterritus cōsiliūq; anceps Tamerlanes, sed audētiore animoq; alacriore obuiā pgressus, tāta in agēdo industria uerbisq; ac cōmodatis usus dicit, ut se isto usq; cinctū periculo explicaret, quippe tantū absuit ut Tamerlanē captiuaret, aut occideret, ut eius uel cōciliatio animo uiteret cōtuber nio: subitoq;phas suis augēs copijs, maiore elatus animo, militūq; audacia fretus ac nouis equitū alis comitatus, res nouas moliri adortus est, lōgeq; priorib; tentare maximas. Euenit siquidē ut Persarū regis germanus frater natu minor sita mulāte regnādi cupidine debitā ei iure dominationē cōpisset inuidere, ob idq; magnis instructis copijs, ut ad se regnū trāsferre, aduerius regē acre bellū gerendū enixē curabat. Quod quidē animaduertēs Tamerlanes, qui ad Persidis imperiū sensim aspirabat, regnūq; non obscure affectabat, germano regis fratris adhæsit, eiūq; operā militariē præstitit. preuiderat nāq; difficulter ipsum regiam uim sustinere posse absq; alieno præsidio, nec nō fraterna arma exercere sine magno cladis uitæq; discrimine: & ex aduerso se uoto minus potiri suo, ni alterius quo egebat auxiliū sibi prestō esse cognosceret. Quocirca suis h; iūctis copijs in regias phalāges irrumpit tāta animi alacritate & ferocia, ut ingenti edita strage acieq; pulsis ac deuictis hostib; uictoriā gloriosus referret; qua adepta regē repēte sustulit. quo sublato regnū germanus uictor inuasit, qui nullo dissentiente rex factus, beneficij in se collati nequaquā immemor, Tamerlanē, cūctis Persicis copijs prefecit, summāq; ei rerū credidit. Ipse autē atroci uir ingenio et uersipelli, nihilq; pēi habēs si ulus poposcisset, nactus occasione qua omni æmulatione uacuū sibi Persici imperij soliū pararet, simulās se uelle regi nouas ad suū imperiū regiones adiungere, hoc exercitu maximo subnixus, regē p̄dere, seditiones passim agitare cœpit, populosq; ad defectionē sollicitare, mira q; industria ipse in primis initiū faciēs cūctæ regiz ditionis ciuitates ab rege rebellant. mox Taurisū Persidis regiā per Calderanos cāpos ire cōtēdit, regē ipsū uita, simul & regno priuaturus: in cuius perniciē cū aliquot suis fidelissimis ducib; antea cōiurasset, quōquū peruenisset nullis resistētib; (nā qui pauci & inermes multorū et armatorū impetū sustinuerint) regnū ui sibi ac fraude quē sitū occupauit, regiāq; ingressus regē frustra gementē luasq; perditē dolentē miserias atq; sibi suppliciter inuidentē necē deprecantē obtrūcauit, filios morte affectit: postremoq; quicquid ex cognatione regia supererat, planē quasi ab stirpe abscidit, ut ad unū omnis, sublati regni emulis sine metu regnare posse existimaret. Per hūc igitur modū astu regnū assecutus, ut militū in primis beneuolentiam & gratiā iniret, magno eos donatiuo psequutus est. dein Perside pfectus in Parthicā se recepit regionem, quo Saracenorum incursiones ac latrocinia comprimeret.

De prouincijs per eum domitis, & in ditionem receptis. Cap. llll.

Confestim ut Parthica redijt quū satis Saracenorū impetū armis infregisset, ac furentiū animorū audaciā petulāter retulisset, ad lōge maiora facienda faciēda se cōtulit per diuersa scilicet gentiū terrarūq; uolūtās, quo satis totius sibi Oriētis imperiū despōdentib; limen aperiret, nā properātī insatiabilī sitī in regiones magis sepiētrionali plage subiectas se ultrō deditere Hyrcani, Margiani, Amazones, Bactriani, Sogdiani, Sacæ & ceterę innumere nationes quę citra Imaū montē incolūt, quę hodie uno nomīne Tartari appellant: stipēdiarios sibi fecit Seras, Arios, Drāgianos, Aracosios, Gedrosios & Paramisidas qui ultra Imaū perpetuis ferē niuib; obiecti & gelicidijs edificijs ex laterculis carinato cacumine supernē perforato ad tuguriū illustrādū utunt, ut aduersus frigora uitā degāt. Cessere Tartaricis armis Massagete Evergeteq; qui omnes a Scythiis sūt oriūdi, in interiorē Asię partē magis ad orientē solē exporrectā signa promouit, ubi Sarmatiā, Bithyniā pōtūq; in prouincię formā redegit antiquitus magni Mithridatis regnū, q; hodie Anatolię nomē habet, redacta simul omni sub sua iurisdictione cōtinēte, quę Euxino, Propōtidos parte, Meotide palude atq; Cimmerio Bosphoro tundiē, mox flexo dextrorsū itinere, in finitas

finitas serè urbes ac puincias omnes, superatis prostratisq; regulis & tyrânic, a sub orientè à se captas subactasq; cõspexit: Tigrideq; amne cum omnib. equitum ac peditū copijs tranato, Vxorū terrā inuasit. qua ui domita, Susiana, omniq; potitus est regione, per quā ad multa passuū millia euagatus fluuius, Persico mari uno ostio infundit. trāsgressus deinde Taurū montē, in Mesopotamiā ingēit secū exercitus molē trahēs, sese effudit. qua in sui potestate redacta, per Parcoatrā montem in Medicā regionem deflexit, cuius permultas inclytas urbes in ditionē recepit. eiq; paruerūt Cadusi, Amardi, Tapirdi & Circiū, q; per Tagrū & Niphatē mōtes interioris Medię latrocinia exercētes euagant. Inde uerio in meridiē agmine, ac superato Amano mōte, per nemorosas illas cõuales odoratas perithuris & balsami syluas in Syriā, atq; in eam quē ipsi heret Comagenā ad Eufratē sitā traiecit eodem itinere q; Põpeius magnus post Mithridatē acie pulsum ad Stellā montē: cõpositasq; Colchorū, Albanorū atq; Ibero rum res, Iudæā intrauit: ubi ipse arbiter factus de regno dissidentib. Hyrcano & Aristobolo germanis fratrib. Hyrcanū regnare iussit, cum mox Aristobolo id renuēti catenas dedisset, aliquātosq; Iudææ procures securi percussisset. hanc em̄ peruagatus regionē Tamerlanes, usq; ad Arabiæ atq; Hierosolymarum fines Tartarica signa circūtulit. inescatus præterea Lyda gaza, retrocedendo ad Halim amnem, qui in Armeniē ortus montibus, Lydā à Medica distem̄minat regionē, copias admouit. quibus uado traiectis (siquidē adeo extenuatū ferūt, ut ultrò citroque uel pedibus uadari possit) Lydā olim magni Crocisi regnū in prouinciā redegit: Phrygas, Mantienos, Cappadoces, Paphlagonas, Mysios, Mariādinos, Ionios, Dorios atq; Aeolios ad unū omnes coercuit domuitq; cæterasq; deinde ad obsequiū redigēs nationes, per quas lapsus Halis in Euxinum euoluitur. nec ulla tandem gens uel natio fuit inter Imaum, Rubrū, Caspiū & Oceanū, quin Tartaricis domita uel oppressa signis teneretur.

De Hemanuelle Byzantiij Imperatore à Tamerlane auxilium implorante aduersus
Baiazithem Turcarum regem. Cap. V.

Epiri dominatū sortitus belli iure Baiazithes, necnō per extremā Illyric regionē atque interiorē Macedonię partē Thraciæ cõterminā infesta semper populatione euagatus, Thessaliāq; & Thracia subactis, usq; ad Bosphorū elatus animo inflatusq; cum insigni apparatu bellico, ingētiq; armatorū classe per Hellepontū ad oppugnandū Byzantium conuolauera, Velonamq; prium cepit portū celeberrimū, firmissimisq; præsidij & classib. munitū. quo capto, ad alterā se Græciæ partē transferēs, Salonā occupauit in sinistra parte posita, qua Panacū sinū pertendit. hinc Byzantiū profectus, nihil sibi moræ attulit, quin ad ipsum obsidendū se cõuerteret, ut inde uniuerfam Græciā ad propugandū imperiū inuaderet. Est enim Byzantiū, quod Cōstātinopolis nūc dicit, urbs Thraciæ florētissima atq; opulētissima, quā in plano sitā angustissimū Pontidos fretū abluit, eaq; nō tantū clara ac frequēs uisitur per omnē terrarū orbē infinitis ciuib. uetere gentiliū stēmate claris, accolis innumeris diuinisq; prijs affluētibus artibus, quæstibus, græcarū literarū gymnasijs, quibus per diu scēdis iuuetus publico sumptu alit & doceat. uerū enim uerō ædificijs moreis, fornicibus iūctis cœnobijs, basilicis augustissimis ac deorū immortalū tēplis miro cōstructis artificio exornata, ædibusq; laxitate uiridarijsq; pulcherrimis & insigni structura fabricatis decorata, quib. sūma urbi claritudo parat: insup xenodochia pro ægrotis benignē curādis cū plibertis atq; m̄cipijs uēnalib. exponēdis plura māgonib. emporia esse, in urbe uisunt, tū mercimoniū cuiuslibet infinita cōditoria, ac rerū omniū uēnaliū officinę augeriq; & locupletari magis magisq; in dies, p̄spiciē mercatorū omni fariā caterua negotiādis curas cōfluēte illuc mutuatūq; cōmercia: & ut cætera q; paucissimis absoluā, agones in urbe est uidere exercendæ inuenturi in omne certaminū genus idoneos, itē & circos ad theatrales edēdos plurifariā ludos accōmodatos, & ludicra spe

stacula

A facula representāda,ager qui in finitima cōtinēte spectat, amplissimus, frugū fertilis, bonus pecori, nec arborib. infecūdus mira quadā spectantiū oblectatione cōspicitur. Hac inelyta in urbe tūc temporis Hemanuellē Paleologū regnasse Theodorus Spāduginus ciuis Byzātiūs Turchaicā nō imperitus lingue rerūq. nō ignarus ab Ottomanis terra mariq. gestarū suis in cōmentarijs testat, ut quorundā opinione cōfitemus, qui Iohānem tūc Græcię imperitasse affirmarūt, quę nūc cōmentaria miro Ludouici Dominici studio apprimē eruditi, atq. omniū quę memoratu maximē digna cēsent cumulatoris indefsi atq. assidua lectione clarissimi, in Etruscā linguā uersa, impressa extāt. Baiazithes igitur, ut ad inceprū redeā, tot tātisq. secundis prelijs elatior factus, dū pugnaci, impēscq. impio & auido ingenio potiūdi Byzantiū, tetto bello premere Imperatorē, urbēq. obsidione uehementi cingere enixissimē operā nauabat, Hemanuel haud tantū se posse belli imperiū sustinere animaduertēs, ob idq. suis diffusus uirib. legatos tūc magno Tamerlani Parthię agētī misit ad implorāda ab eo auxilia, hac cōditione pferētīm, ut si maturata ope hostiū septo exercitū, urbiq. obsesse ppediē subuenire uellet, Baiazitisq. infesti hostis tā acriter tumultuātis, furētis iūburbanasq. Græcorū delicias delētis terrę mariq. formidolosi superbiā inuictis armis cōtūdere in exhaustā, se ultrō Byzāniū imperio exuturū, Tamerlāisq. ditioniā diecturū, utpote qui in libertatē uendicauerit Græciā ā sauiissimo Turcarū tyranno crudeliter oppressā, quin uel ipsi adderent Hemanuellem, satius fore existimasse pro cōmuni omniū salute et tranquillitate urbem clarissimā et opulentā Imperatori optimo, equissimo ac Tartarorū nobilissimo regendā ad ministrandāq. quā tyrannorū pessimo, immanissimo & iniustissimo Turcarum ad omniū exitiū atq. perniciem facē diripiendam ac deuastandam tradī.

De responsionibus ā Tamerlane legatis Byzantijs datis. Cap. VI.

H Oc itaq. pacto legatione functis, ac Hemanuellis mandata expositis ā Tamerlane hilari ac sereno uultu respōsum est, se omnia scilicet facturū esse libetē quę usui Emanuellī, exitiū uerō ac detrimētō Baiazithi futurū esse arbitratu fuerit: quocirca et bono esse animo, beneq. sperare Hemanuellē subitūxit, quādo & citissimā in Asiā expeditionē arripere, dudū mēs esset, in hostēq. suum capitalē Scythica arma uerti pugnaci animo totus incubuisset, suppetias ipsi allaturus: foreque breui, ut furentis hostis impetum Tartarica arma infrīgētia retundant, dynastiāque spollent. Iis letabundā auditis legati retrouertentes iter in Thraciam redierunt.

De apparatu bellico Tamerlanis contra Baiazithem Turcarum regem. Cap. VII.

A Vidē Tamerlanis ingeniū suapte natura pugnacissimū Ottomanicū regnum inhians magis magisq. irritauit præsens, in qua uersabat Hemanuellis calamitas, utpote cui nihil ad totius ā se Orientis iuba cti deesse uideretur, pręter omnem illam Europę oppositam cōtinētem, quę mari Aegeo, fretisq. Propontidos terminabatur, Cariāque tenus quam ueteres Asiam minorem appellabant, nūc Turcię nomen habet, adeo auctum Turcarū est nomen la re q. imperiū propagatum. Baiazithem igit ut circū sisteret Tartarus, nomen toq. temporis oppressus ab incepro desistere cogere, ac irritam hostis spem faceret, & cōtra Paleologo Cēlariā se iniquissimē obsidione & prælio la cefsito, auxiliū postulanti opitularet, ad expeditionē, quā maximo & ualidissimo exercitu se cōparauit (cognouerat siquidem Tamerlānes Imperatorem optimū Græcię & Irugi iniuria ā Baiazithe cōflictatū) quā res misericordiā eius alioqui inexorabilis & trucis usq. adeo cōmouere potuit, ut calamitoso ac supplici maturo auxilio subueniendū, q. sibi regnū aliqd. parandū duceret. Est em natura cōparatū, ut afflictę fortunę miserorū alienos animos alliciāt ad misericordiā, mutuāq. se anxietudine sollicitates cōspiciant. Imperatoris igit ad uersę fortunę fluctib. iactati misertus Tamerlāes Parthia decessit, reliq. pertransiit

transiit gentibus, quæ imperij sui finibus clauderant, Armeniam uersus iter flexit. A
 Eufratem pōte prius ratib. facto, quo tutissimè peditatus omnis in altera se am-
 nis ripā reciperet, qua in Armeniam itur, omnium ante se primus transire uoluit, om-
 nēq. secū trahens multitudinē equitū & peditū, Armeniam inundauit, obstinato
 ualde animo & insensissimō Ottomanici nominis delendi, Asiēq. subigendæ
 suæ fatali gloriæ destinatæ. sub eius quippe signa qui coiuerūt, Aracosi, Sogdia-
 ni, Bactriani, Hyrcani, Comagenæ, Parthi, Medi, Persæq. fuere & Massagete,
 & cū ijs insulanæ gētes ex rubro mari & Caspio. Hæc tot gentiū colluuiē centū
 myriades equitū et peditū effecisse auctores. p. Jiderūt, qui numerus decies cetera
 na habet armatorū millia, singulisq. gentib. sui erāt duces. præibat cū Mediū
 Persæ equites tutritis pileis, lacinisq. argēto & auro uariiegatis cōspicui, qui
 cinaces gestabāt pēgrādes & pōderosos, squamosisq. præsertim pectus thoracibus
 præmuniti. hos autē longa serie sequebantur tā leuiss. q. grauis armaturæ in-
 sulanæ copię. deinde Massagete equestris ac pedestri militia clari, atq. utroq. pu-
 gnæ genere inuicti incedere, p. spiciebant. Sāgari accincti æneasq. secures præfe-
 rētes, equis uehebāt frenis, phaleris, stapedib. ac pectoralib. aureis exornatis,
 post hos reliquus promiscuē agebat exercitus cū ferētarijs ense tantū et telis in-
 structis. Cū hac igit. infinita penē copiarū multitudine cū Darij ac Xerxis exer-
 citib. cōferenda, Anatoliā peragrās Tamerlanes, cūctis formidolosus nationis
 bus trux atq. horribilis spectabat, uel ob id præsertim, quod nihil ad Turcarū
 cædē pertines ad uicorū & oppidorū cū incēdia tū rapinas omitteret, iussis mi-
 litibus cūcta obuia prosternere, in super nullo cēdē prohibēte sexu omnes cum
 trucidare itē rapere quod quisq. posset, aut uellet. Factis itaq. passim cædibus,
 incendijs, ac rapinis, tota ferē Armenia in suam ditionem concessit.

De congressu Tamerlanis cum exercitu Baiazithes. Cap. V. III.

EVfratē, ut paulo ante diximus, transgressus Tamerlanes, quo scilicet nouas
 sibi semper nationes subiectas intueret, Hemanuellēq. grauissimē cūcū
 septū obsidione liberaret, Armeniam inuaserat, quā totā ferē cædēdo, rapiēdo, in-
 cendēdo, sacraq. omnia, & sana depeculādo ad sui imperiū adiūxerat, eo quip-
 pe euentu, ut aliæ finitimæ regiones et gētes citra sanguinē ad ipsum deficeret,
 eas magno occupatē metu, quē aduentantē non solū admirabant aduenē et indi-
 genæ, sed tot tātisq. armatis copijs metu percussis pleriq. Asiæ populi Principē
 Tartarorū territabundū cōsalutatū ueniebāt, faustis acclamationib. susceptū,
 magnisq. munerib. donaturū. Quare audita Turcarū rex Baiazithes, qui tūc ad
 obsidēdū Byzantiū castra, p. mouerat, nō ob id exterritus animoq. fractus re-
 pentino tātū exercitus aduētū, statim soluta obsidione ē Byzatiū trāsmittēs in
 Armeniæ finib. castra collocauit, ad radices Stellæ mōtis, cui ab Antitauri
 tē magnū Pōti regē nocturno illo prælio profligatū tradūt, huc autē quo Tamer-
 lanē aduētasse cōferendi manus præcupidū, ac de uita & Asiē dominatu decet
 tādiuidissimū didicerat Baiazithes, celerī cursu aduolauit, quē Georgius My-
 siæ superioris, quē nūc Seruia dicūt, regis filius concomitabatur, cui Despoto co-
 gnomenū fuit, paucis antē diebus ab eo dē in amicitia receptus et cliētela: duos
 autē quos habebat filios Baiazithes, Celebinū scilicet & Mustaphā, ab immis-
 nētis pugne periculo summouēdos curauit, ne cū tota prole simul dubiæ ac in-
 certæ fortunæ aleā subire cogere, trecēta ab eo equitū millia, & bis cetera pe-
 ditū millia adducta referunt: calonū hos quippe & gregariorū turma permulta
 subsequētē singulorū ducū ac bellip. p. cerū seruitio destinata. cū hoc igitur ualē-
 tissimorū Asiæ militū exercitu Baiazithes in Tamerlanis cōspectū uenire nō
 dubitauit, nulla tamē ex parte pugnantium numero cū Scythico cōferendo, et eo-
 rū audacia, uiribus, animiq. fretus alacritate, cū hoste collatis signis configere,
 ijs præsertim iam diu multis, & secundis præliorū successib. semper peripend-
 ulus

A usus, & aridente fortuna, insuper nō nihīl summo q̄ pollebat ingenio in re bel-
lica ac militari, qua prae dītū omnes fēbant, disciplinā cōsūs; quocirca quē
usui sibi & suis futurū esse didicerat, magna solertia comparabat, eos intrepide
ad pugnam inflāmans, ac Tartaricā cādem excitans: ad hāc nihīl nō Tamerla-
nes agere uidebat, atrocis uir ingenij, quod salutē suis militib. detrimento uerō
Turcis fore arbitrarē, ad ipsorū exitiū & stragem intrepido uultu Scytharum
incendens animos, atq̄ in memoriā sapius eis reuocans, eandem illammet esse
nunc fortunā, quā semper sibi & illis fidam comitē, & sociā adfuisse uel in mil-
le praelijs experti essent. Hi duo igit̄ prae potentes & longē omniū bellicosi res-
ges, suos strenuē cohortati milites ad pugnā parati cōstitērūt: ac tanquā de sum-
ma rerū dimicaturū, classicū exorsi, utrinq̄ se incitarunt parī animorū alacritate,
eo quidē euentu, ut post multa à Rorarijs edita praelia & tentata atq̄ utrinq̄ sa-
gittis & gladijs inflicta uulnera, mutuasq̄ cādes datas & acceptas, tādē fœ-
dum cruentūq̄ certamen exortū sit, in quo diu multumq̄ decertatū est incerto
belli exitu, sicut anceps uictoriā fortuna, pendere uideret. Verum em̄ uero ut ī
tam diu infinitis fuerat praelijs usus secundis Tartarorū princeps, ita nunc du-
biū nulli erat, q̄ ab illa ipsa, quā in omni re, prae cūcāuit in bello, dominatur
fortuna, destitueret, ac quin ea comite uictor existeret. quapropter aduersarij co-
pias partim cāde cōtinua, partim labore assiduo attritas atq̄ defessas conspicas-
tus, necnō per multa hostiū uexilla strata, maioremq̄ sui adhuc exercitus partē
integris uirib. esse intuitus, unis missilib. praeliū instauratū ac deniq̄ confectū
iri sagittarijs, pnunciauit. At Paiazites ex aduerso, utpote qui Scythicā disci-
plinā per callebat, pugne facto cuneo, recentiū peditū à dextra, ab leuaq̄ instrus-
ctis fortissimis equitū alis, et in postrema legionū parte triarijs collocatis, queis
si quid forte fortuna in primis ordinib. accidisset, integrato praelio uictoria repa-
rari posset, iussit ut inclinatis hastis inter conferuissimos hostes repēte irruerēt.
atqui ne facile ab infixarū sagittarū gradine ruēdi perfolli sternerent, inflexis
pelitis obnubēdo capita se prae munirent. hinc igit̄ ad tenā inclinatis sarissis, il-
linc excussis in cōclū sagittis, tanta utrinq̄ fœda strages est edita, ut tota ferē im-
mensa & uasta planities sanguine redundaret: Eufatesq̄ maiore sanguinis q̄
aquaū uī ad mare Rubrū uolueret. uerū tantus fuit à Tartaris telorū effusus
imber supernē haurē cū Turcicis hastarū cuspidib. ictu prae graui & numero cō-
terendus, ut diffracta solutaq̄ scutorū crate, miserabili modo Turcarū agmina
gladijs confossa, ac missilib. operta necarent, alijs super alios afflicti in numerū
caderēt, pleriq̄ obuertendo terga fuga dilaberent: multi faucij & moribūdi in
foucas ac flumina detrusi, spiritus exhalarent: plurimiq̄ tandem in colles sum-
mos altaq̄ montiū cacumina fugitantes, et abruptissimas Armeniē rupes quā-
rentes, à persequentibus Tartaris prae cūcates darent: equi uerō unā cū rectorib.,
perpetuis telorū spiculis transfossi cōciderent. atq̄ eō res deuenit, ut inclināte
demū Sole in occasum, Paiazithis acies penitus inclinaret, et ipse ab equo sagit-
tis confixo decideret, cū extrema suimet ac suorū clade & internecione, uiuuis
que in Tamerlanis potestātē deueniret, qui post partam tanto praelio uictoriam
haur inuentā, post pulsas profligatasq̄ Turcarū copias, captūq̄ Baiazithem
timor ingens inuasit non solum cunctos Asiā mortales, uerū ips quos nūc
Tamerlanes neq̄ laceffendas bello, neq̄ tentandas putauerat nationibus me-
tus iniectus est, sicut à Moscouitis, quos à Tartaris Rha fluuius perpetuo
quarum cursu dirimit, ei tributa penderentur, magnisq̄ aduentūis Mossino-
rum, Cercetarum, Leucosyrorum, et earum gentium omnium, quā inter Hyr-
canum pelagus & Tanaim loca accolūt in dies iuuaretur, ultroq̄ deditionem
facerent Chorofarij, Daci, et Sagī, qui trans Tanaim sedes habent, receptis in
fide Nogaījs et Sciabanijs bellicosissimis Mosce finitiūmis. Rerum ita potitus
Tamerlanes, secum per omnem Asiam Baiazithem iussit circumducī, religas

is post terga manibus, quo uniuersus populus captiuū uinctumq; iam regem a suum contueretur, seq; uictorem atq; Asiae regnatorem excipret.

De numero occisorum utrinque, & alijs gestis.

Cap. IX.

BIs centena Tartarorum millia eo in praelio à Turcis caesa referuntur: Turcarum uero supra centū & quadraginta millia extincta cecidere. castra insuper à Scythis direpta, ingens tum auri, tum argenti praeda facta: multi capti Turcis fuere, complures armis exuti, ac passim per triduum opiparè uictores Scythae epulati sunt, conuiuabanturq; assidue, & dapile, ut pote quibus abundè instruenda conuiuia cum hominum, tum equorū occisorum carnes supeditarent: quandoquidem humanis carnib. & equinis Massagetis, Bactrianis, & plerisq; Scytharum communiter uesci mos sit.

De dedecore ac uilissimo supplicij genere quibus Baiazithem affecit, & de eiusdem morte. Cap. IX.

Nondum uictoris Tamerlanis dirus exaturatus satiatuq; animus uidebatur eade cladeq; Turcarum copijs miserabili modo illatis, nisi reliquū suae feritatis in Baiazithem quoq; omnium miserrimum effundisset: quippe eo procumbente, non sine ludibrio eius tergo pedem imponens, solius erat equi conscendere: prandenti uero & comessanti; quo magis ridiculo foret & despicatui, micas & frustilla sub mensa tripodii alligatus, canis in modum comedere cogebatur. Reliquum uero temporis ferrea in cauea bestiarum more conclusus debebat ad admirandum humanarum rerum spectaculū, exemplumq; fortunae, nusquam fidæ miserandum, quin uel uxor eius, quam unā cum ipso captiuam traxerat, crepidulis tantum calciata, sagoq; perbreuissimo induta militari, denudatis obscœnis dedecorose ante Baiazithis oculos Scytharum proceribus unā discumbentib. pocula ministrare cogebatur: imitatus in hoc Tamerlanus Tiberium Romanorum Imperatorem, nudis non nisi puellis ministrantibus cœnantē. quod indignissimè ferens Baiazithes, ira percussus, mœroreq; cōfectus, tanta oneratus ignominia, mortē sibi metirè imprecabatur: quin nulla uia uoti compos quum euassisset, animum inexorabili oblatione despōdens, uita excessit, capite numerosis ictib. ferreis caueæ clathris perforato, illisoq; cerebro, suo ad id misero funestoq; facto compulsus, quod iam regē summū Asiae turpiter coercenti, regnoq; auito & patrio spoliandū opilioni quondam praeberit, atque tanta res suas calamitate insigni ueritalter uero exaduerso ab illa ipsa rerum humanarū domina fortuna, ad tam summum Ethioe archiae fastigium euectus fuerit, ut bellum ingens ac tetrum regi antea inuictō & praepotenti multisq; uictorijs & opib. clarissimo inferre potuerit, mira felicitate cōficere, eundemq; & uxorem sordidatos tandem in uincula abripere, ac ugenti cum praeda gloriabundus in terram patriam reuertere.

De seueritate eius in redarguendo quoddam gemmarij dictum. Cap. X.

Gemmarū mango Ligurnatione, Tamerlani familiaris, qui margaritis & unionibus miri ficè oblectabatur, tantū modò nominis regis miseratus erumnas, quum Tamerlanem aliquando summis exorasset precib. ut aliquod patris ac misericordis animi officium in miserum tribut, regiū iam opibus & armis insigni nonnihil ueniae condonari sibi uel regum omnium maximo placuisset, minacib. conuersis in eum oculis Tamerlanes, truculenta uoce sic dictum coarguens respondisse fertur, se non de rege armorum ui aut uictorijs per multis illustri, sed tyranno longè omnium immani & flagitioso, qui Solim annum maiorem natu fratrem crudeliter uita & regno spoliasset, dignū supplicii sumere.

De liberalitate & magnificencia, quibus erga Hemanuellem usus fuit. Cap. XII.

Liberalem ac magnificentissimum natura fuisse, uel ex hoc potissimum apparet, quippe certior quum factus esset Palaeologus Caesar, Baiazithē acie profligatum fuisse, & uictū, uictori Tamerlani tunc Byrsae agenti, quae est Bithyniae ciuitas, misit qui eum inprimis mirificè salutarent suo nomine, eiq; gratularentur.

A tularentur, ob tantam contra communem hostem partam uictoriam: mox Byzantium, se, opesq; suas omnes in magni Tartarorum principis ius ac ditionē concedere sibi mentē esse, Tamerlani nuntiarent, utpote cui uni soli totius Orientis imperium a Dijs immortalib; adiudicetur, ac cuius unius beneficio totam Græciam liberatam omnes homines fateantur, ab immanissimo tyranno, quasi percussam antea & disceptam. His ergo grato animo acceptis, ac perbesnignē auditis, blandē respondisse Tamerlanem ferunt, nolle scilicet, se præclarissimam ac celeberrimam omnium urbem illustrium ueteri uiroꝝ stimate claram, atq; opibus præpollentem, nuper ē Turcarum manib; ereptam in seruitutē redigi, aut sibi subiectam perpetu. quin eam ijs addidisse fertur, se superbia haudquaquam elatum execrabilē inexhausta acquirēdaru urbium uel proferendæ ditionis ductum cupiditate, utpote qui multis abūdabat regnis ad id bellum excitandum: cæterum ut imperatori urbi ac reliquis Græciæ dynastiis opem ferret, omnemq; Græciam incolumem præstaret, atq; uenit. deniq; præsidio esset, fuisse euocatum, ac tantum suscipiendum bellum dignū censuit, sicuti Imperatorem optimum ac summē æquum decet: suiq; præterea iuris esse Græciam subiunxit, neminemq; se compellente ē proceribus Thraciæ in ordinem coactum iri. captus etenim deuictus tyrannus meritis flagitiorum suorum pœnas dedit: ac eodem, quo uos supplicio affici destinatus, ipse in uincula coniectus, dignum uitæ exitum inuenit. His ergo auditis legati læti ac mira quadam uoluptate exultantes, Byrsa discesserunt, & sic diuino fauente auxilio uolentas Turcarum manus euasit urbs nobilissima, quam postmodum Christianis principibus intestinis malis laborantibus diripuit atq; oppugnauit. Baziazithis huius pro nepos ac Amurathis filius Maumethes, cælo Constantino Palæologo, non sine modica labe, atq; Christianæ reipublicæ detrimento.

De honoribus Tamerlani collatis per uniuersos Parthiæ populos, & alijs gestis. Cap. XIII.

Magna cum præda & gloria, locupletēq; cum exercitu ab Asia (quā alioquot ibi dies consumpisset in ordinando statu, prouinciarumque procuratores ibidem constituisset, & qui reipublicas moderarent) in Parthiam redeuntē, ac triumphum Asiaticum agentē, uniuersi prouinciæ populi laureati, ac floribus indigenis coronati, tripudiaq; necnon solennes saltatus de more excentes, propter acclamabant, ac noua quadam tantę uictoriæ lætitiā gestiētes, principem opima spolia referentem consalutabant, atq; incuruatis genibus colebant ac uenerabant, exhibente interim ipso abundē populis congratiū. uiginsuper quibus urbes initurus erat florib; & coronis insternebantur: ciuitates præterea & cuncti simul sub sua iurisdictione mortales pægmata, statuas cūmæneas, tum marmoreas affabrē factas: quin uel imagines, tabulas pictas, elogiæque, eius genio dedicarunt. ipse autem ut se letum tantę uictorię haudquaquam dissimularet, accitis uniuersis Scythiæ proceribus, conuiuia ampla & magnificētissima apparuit: ac unā cum exercitu luxurioso magis quā bellico cultu conspicuo, Parthicis delicijs saginabāt, sic ut non nisi edendis omni fariam Scythicis spectaculis & equestrib; ludis, plures dies consumpserit, torosque interfuerit ledens, atq; pro merito quenquam certantium honorauerit, magno in primis Pentathlos donatiuo prosequutus.

De bellis per eum gestis in Aegypto, & in alijs regionibus. Cap. XIII.

Sub idem ferē tempus quo Baiazithem ausum collatis signis, acie congregauit, ac frenauerat (adeo à quiete & pace abhorrebat) bella alia & ingentia perpetravit: usq; Asiam omnē peruagatus, ad loca oblimata, in quē Nilus exæstuat, usq; deuenit. illic aliquot dies præliatus, uis Smyrnā, Sebastā, ac Tripolim capit. mox cum omnibus ad Orontem annem copijs progressus, qui ex Libano ortus monte, Antiōchiam præterluit, urbem ipsam ac non procul ab ipso fluuio, Seleuciam Phœnicię urbem celebrem occupauit. illic enim

A diuulgauerat. Erat em̃ Capha Theodosia antiquitus dicta, tunc Ligurū colonia in Taurica Cherfoneſo cōſtituta iuxta mare Boſphoricū, quod Cimmeriū ap- pellatur, populosa & frequens, in eaq̃ permulti locupletes mercatores negocia ban- tac mercandi causa quotidie multitudo illuc ingens, ex Bulgaria Thracia, ac Trapezo per Aegæum, Propontidē, atq̃ Euxinū conſluebat. Iſe autē, ut ex ciuitate aſtu pecunia omni detracta atq̃ ablata potiret̃, Caphamq̃ ſub ſuū im- periū ſubiungeret, & ditionem nouū diripiendū modū excogitauit: ſiquidem cum haud fugiebat, homines imminente bellī periculo ad cultō diēdos theſau- ros ne ijs hoſtis potiā ſecretis uti ſlauiſſis ſub terra, in quibus condi reponiq̃ cum theſauris gaza omnis precioſa poſſet, ut igiſ hos aſtu pręueniret Tartarus, iuſſit Scythas negotiatores omnes quas habuiſſent precioſas martharū pelles & ſibellinarū apud ſe uænales Capham deportare: ſciens theſauros abſcondi, pelles uerō deſodi non poſſe, minoriq̃ quā ſoliti eſſent precio Caphenſibus mercatorib. uendendas obijcerent, quo emptores ad mercandū facilius allice- rent. pluris em̃ ſiebant hæ Caphæ. unde effectū eſt, ut ſpe longē maioris quæ- ſtus faciundī mercatores Caphēſes allicefacti, illas coemerent, pecuniāq̃ quam haberent omnem ijs perſoluerent. Hoc itaq̃ māgonio pecunia omni ex Capha tanquam ex arario quodam deprōpta, Caphenſib. bellum indixit, urbemq̃ mā- gnis cum armatorū copijs, uti conſueuerat, inuaſit: quā numerosis tormentorū ictib. quaſſatam atq̃ cōcuſſam cæpit, pleniffimamq̃ rerū omniū urbē ſuſtulit.

De tentorijs, quibus in oppugnandis urbibus utebatur.

Cap. XVIII.

In obſidendis uel oppugnandis urbib. memoriæ mandātū eſt, hoc modo ſi- bi adiūtū ad illas cōparaſſe: quippe primo diē, quo in conſpectū urbium ſe da- bat, menſori ſibi candidū tentoriū in caſtris figi pronuntiabat, ut certō ſcirent ſe ſtatim dedentes, ac portas aperientes, uenire atq̃ ſalutis locū eſſe inuenturos, ac

B impunitatem conſecuturos. ſecundo uerō diē coccineū ingreſſus prætoriū, ſi- gnificari uolebat, cum cæteris pactis incolumitatē, patreſfamilias tantū cuncta- tionis pœnas cruore datū ire. tertio porrō diē omniū cunctabundæ urbī fune- ſtiſſimo atri coloris tabernaculo erecto, omni prorsus exutū miſericordia Ta- merlanem denunciabatur, ad unum omnibus inhumaniter gladio conſectis, ur- bem ſolo æquatū ire.

De ſeuitia & crudelitate eius contra uictos, & ſupplices.

Cap. XVIII.

Sæcum ſuapte natura & inexorabilem fuiſſe, uel ex hoc uno intelli- ges, ut ſcem quippe nactus quandam potentiffimā, quæ ſuper ciuiū ingentem nus- merum, ac hoſpitem magnam uim eam frequentantiū deſenſoribus munita, ag- gerib. ſepta, rebusq̃ etiam omnibus copioſa erat, que neceſſariē ad uſum urbīū & tutelam arbitratæ ſunt, & quibus feliciter bellū adminiſtrari poſſe creditur: hanc enim innumerabili ſuo Tamerlanes exercitu circumfederat, ciuesq̃ in- primis per inter nunciū ad deditiōem cœperat ſollicitare, qui Tartariſ obtre- ctando, ac deditiōem negligendo nihil ſibi reliqui faciēbant ad eis forſiter reſi- ſtendum, atq̃ acriter pugnandum, ſic ut duo conſumpti ſint dies in certando. cœ- terū tertiā iam omniū diē aduentante funeſtiſſima, qua extrema urbī & ciui- bus incendia ac exitia inſtare didicerant homines, pro certo habens Tartarus, uniū aggeris ruina urbem ſuos facile poſſe introire, ad motis tormentis, nullā pugnæ intermiſſionē, ac nullā eſſe quietē obſeſſis diurnā uel nocturnā paſſus, aggerē concuſi imperauit. cuius iam magna collapſa parte, et crebris ictib. mu- ris cuniculo nudatis, aditus quaſi militib. eſt factus, quapropter deſperatis reb. cum ciues, tum deſenſores perterriti, animoq̃ fracti, rati aliquid efferati atq̃ in- exorabilis uictoris animi mitigari aut fleſti poſſe deſecti puerorū & puellarū manū longa ſerie urbe prodeuntiū cādidiſ in uestib. atq̃ oleagineos in manib. geſtantiū ramos, ad Tamerlanem miſerunt: qui ueniam ſuppliciter orantes, ſa- lutemq̃ & incolumitatem cum urbe pacifcerent: necnon ab eo imminens ce- dendī populo exitiū deprecarent: hos autem procul ab urbe Tartarus conſpi-

x 3 cauiſ

catus, indignabundus confestim crudelitate plusquam Tartarica, fortissimas A equitum alas in agmina puerilia iussit irrumpere: abdicatoq; prorsus omni clementiæ atq; humanitatis officio, infontes, nihilq; tale meritos, confertim equorum pedibus calcandos subiecit, & obterendos calcibus, qui inter maximè mi miserandos eiularus & uoces animas expirant: dein cum suis intra urbem irruens, cuncta ferro & flammis absumptum iri pronunciauit.

De seuitia & atrocitate in diuitis eius.

Cap. XIX.

INfeliciſſimam atq; afflictam urbis miſeratus fortunam, & longè omnium miſeri ac funeſti fati impubis turbæ pietate cōmotus homo Italus genere, qui summam apud Tamerlanem gratiam iniuerat, magnòque in honore habebatur ab omnibus regiæ aulæ publicanis, quòd cum Tamerlanes ob miram quam pollebat ingenij dexteritatem ex mediocri mercatore quæſtoribus ac telonarijs Parthiæ cunctis præeſſe uoluiffet, blandè inducto de cunctabundis ciuitatibus ſermone, tyrannum interrogauit, quid tanta in uiſtos ſuppliciterq; ueniã depoſcentes ſæuitia milites graſſari pateretur, quum longè omnium maximi & ſupra captum excelsi Regis gloriæ nitorem clementiæ atq; humanitatis iubar magis illuſtrare uideatur. Tamerlanes obducta fronte, contortisq; in illum oculis ignem ſpirantibus, Memẽto, ait, me Dei maximi iram eſſe, atq; deprauati ſæculi funeſtam cladem. quapropterni magna qua dignus es pœna plecti cupias, hinc facelliſſimo. his minacibus & diris tyranni uerbis territus mercator, peregre abiens, nuſquam poſtea in Tamerlanis conſpectum deueniſſe uisus.

De ſeueritate & geſtis eius circa caſtra.

Cap. XX.

VT ſe acrem ac ſeuerũ ducem oſtenderet, exercitũ ſeueriſſimè tractabat, ac ueluti his qui militaris diſciplinæ peritiſſimus omnium Scythiæ pœrum euaserat, ne ulla unq; in exercitu ſeditio oriret, furti ſue aut latrocinij nullus in annona alijsq; reb. uenalis. uiſitũq; ſuppeditantibus pateret aditus, modèſtiæ terminis clauſum arcebat: & ne ulla unq; iniuria laceſſitũ cōportantes hæc atq; exercitui impertiẽtes, à caſtris diſcedere cogerent, ſeſtinaretq; in ſumma inopia exercitus, noxios atrociter puniens, latrocinia, iras militũq; diſſenſiones, & illecebras cunctorũ uoluptates & libidines cōprimebat. ex quo factũ eſt, ut tanquam ad nundinas uel celebres emporiũ aliquod perreſturi tudĩtates & ppolz in caſtra pperarint, ſic ut in ipſis undiq; expoſitũ rerum uenaliũ forũ ſpectaret magna ciborũ, calceorũ, & ueſtiũ copia: præterea ut inciuitib. ſeptis max. nib. artes, rerumq; omnium tabernæ ſub manu proſpiciunt, ſic in Tartarorũ caſtris artib. omnifariã diſtributis, miro ordine certus ſtatutusq; locus erat aſſignatus, ac mādāta ſibi munia exequi, exercitijsq; uacare quiſq; ad quẽ deſtinatus fuerat, uiſebat: ſic ut nihil nō cōmeaturibusq; ceteris abundaret exercitus, quẽ ad homines, aut equos ſuſtentandos deſiderant, tutoq; cōportare in caſtra,

De ſtatura Tamerlanis, & moribus eius.

Cap. XXI.

STatura fuit procera, & eminenti, barbatus, latus, ac humeris & peſtore, æterisq; mēbris æqualis & congruens, integra ualitudine, excepto altero pede, quo non perinde ualebat, ut inde claudicare ac deſormiter incedere proſpiceretur, oris truculenti atque obductæ ſuæ frontis oculi introrſus recedentes præferocis animi ſui ſæuitiem ſpirantes, intuentibus terrorem & formidinem incutebant. ualida erat uſque adeo neruorum compage, ut ualidiſſimũ quemq; è Scythiſ in palæſtra proſtemeret, ac Parthici ingentis arcus chordam lacertosis brachijs ultra aurem facile poſſet extendere, æneumque mortariũ excuſſiſſi culi ſpiculo tranſdere. Fuit igitur Tamerlanes corpore & moribus Carthaginienſi Hannibali ſimillimus, quantũ ſcripta ueterum edocent, oſtẽdũq; nuſmiſmata ingenio callido, atroci, perfido, nihilq; penſi habẽre, uſu poſtulante meci, in reprimẽdis hominũ latrocinijſ caſtigãdaq; militũ licentia ſæuiore, ut meſtu pœnæ oculos, nedum manus ab auro gazaq; omni diripiẽda cohibere diſciſſent, ut ipſe ibi ſolus fortalſe omnia uindicaſſet, cunctaq; pro arbitrio diripiſſet.

A puisset: in cæteris uerò plerumq; conuiebat. at quod mirum uideri possit, quæ rebat atrox bellorum exantlator indefesse tanquam eximium uirtutis opus, quibus cum bellum gereret, aut quos semper turbulentissimis bellorum procelis agitaret, uel qui incorrupta libertate fruuentibus sæuè iugum imponeret.

De disciplina eius circa rem militarem.

Cap. XXII.

SvB benigna quadam in signi cōspiratione siderū felicissimoq; eximæ magnitudinis stellarū concursu natum atq; in lucem editum fuisse Tamerlanē, existimare fas est. mirū siquidem monstruosumq; uideri potest, quod obscuris ortum parentibus, ac uili gentiliū suorum pago genitum, nullis educatum moribus, aut disciplinis imbutum, quib. ad perennem laudis & uirtutis gloriam iter prosterni sol et, usq; adeo ingenti animo & pertinaci spirītu Martis munerata obuisse uiderint homines, ut ad summum bellicæ uirtutis apoclima profectum & acclamatu Imperatorem Scytharum proceres saluarent: quippe res omnes, quæ in summo duce inesse oportere existimantur, in Tamerlane nō dubie effulsiue audiuius, rei militaris scientiæ, auctoritatē, felicitatem, ingenij acumē, laboris tolerantiam, rebusq; maximis aggrediendīs audaciā: hæc idem & aliæ præclaræ, cum corporis, tum animi dotes, quæ in ipso explēdæ uerunt, magnum & admirabilem continuò præstiterē: sic ut cunctis suspiciendus mortalium ingenijs, et summis efferendus princeps ad oreis laudibus, nulla unquam temporis longiuitate minuendam aut abolendam gloriam Tartaris, & nullis antè seculis uisum iubar Scythiæ attulisse uideatur.

De religione in eo animaduersa.

Cap. XXIII.

A B hoc uerè Scythico impietq; profano Tamerlanis ingenio quis credet mirum religionis exemplum prodixisse: nam Sulthaniam Persarū olim regiā, cūtaq; obuia inter meridiē et occasum immaniter euerēs, ac inexorabilis mētis feritate diruēs, atq; incēdens passim urbes & oppida, religione tactus seu potius secreto quo dā (uti forsā credi par est) afflatus numine Mahomethanorum delubris pepercit, quæ adhuc præcellenti structura pulcherrima uisunt.

De uxore Tamerlanis, & liberis eiusdem.

Cap. XXIIII.

A Ccepit in matrimonium cuiusdam Bastriani reguli filiam, ex qua duos suscepisse liberos scriptores omnes asseuerant, nulla ex parte & uirtute bellica & fortuna Tamerlani comparandos. quod postea rei exitu comprobatur uidimus. eo siquidem humanis rebus exempto, adeo labefactari cœpere res Tartarorum, ut Scythicum, quod ipse penè ab interitu nomen uindicauerat, ac per terrarum orbem extulerat (sic fluxe & lubricæ fortunæ res dilabunt) unā cum ipso extinctum uideatur ac deletum.

De eodem, & alijs operibus eius.

Cap. XXV.

M Vltis prælio deuictis regibus, infinitis penè tyrannīs prostratis, cōpluribus bello obtritis nationibus & domitis, plerisq; urbibus incendio & ferro absumptis, ac deniq; toto, quod iam grauissimis bellis & nouis semper motib. exarserat, Oriente pacato, exercitū ex hostium spolijs prædisq; in gentibus ac rapinis locupletem & onustum, in terram Scythiā reduxit. quod cum peruenisset, sæua inuadente copias pestilentia, exauctoratas dimisit ad patrios lares reuiscendum, excepta prætoriana cohorte, quam mensuris semper stipendijs sustentabat ad corporis custodiā, & ad frequentis aulæ dignitatem ruendam. Maracandam dein, utpote quæ ipsi patria fuit (ut hinc Pij secundi & Cambini error ostendatur, eorumq; refutetur opinio, qui falso arbitrati sunt eam de integro à Tamerlane conditam, quum satis constet de ipsa abunde Quinti Curtium mentionem fecisse) præ cæteris Orientis urbibus collocupletandam censuit, ac nouis ædificijs, deorū templis, pulcherrimis signis decorandā, toreumatis, lapidib. ex uario marmore sculpsit, atq; æneis antiq; operis statuīs exornandā curauit, quæ insigniū Orientis regum fuissent, & totum, quod iam uetustate collapsum fuerat instaurandū, firmissimis itē, & pugnaculis eam portubus.

P. CALLIMACHI EXPERIENTIS

DE VLADISLAO REGE, SIVE CLADE

Varnensi, Liber I.

A

IGISMUNDVS rex Hungariæ, qui ultro ad imperium accessit, Boemos quoque sibi postea subiecerat, tanta moderatione annos supra quinquaginta regnavit, ut cum sine uirili prole tandem mortem obijisset, Hungari nemini subesse maluerint quàm Duci Austriæ Alberto, cui iam pridem Sigismundus unicam filiam suam matrimonio iunxerat. uidebatur leniri posse desiderium mitis & sancti regis, si eius filiam apud se regnare intuerentur. quæ persuasio subinde etiam penè profuit illi nepoti nondum nato. Nam cum Albertus quoque haud multo post decessum ad se regnum grauida uxore uita excessisset, optimates Hungariæ frequentes unà cum oratoribus Despoti Rasciæ ac Ciliæ Comite ad reginam Budæ agitantem conuenire: cœptumque est agi de regni statu constituendo.

B

& primo quidem non exaudiebantur præter uoces, felicem faustumque partum reginæ ominantium, asserentiumque minimè prius de nouo rege referendum, quàm illa peperisset, deberi. id recentibus Sigismundi meritis, qui paterna in omnes caritate omnes tenuisset: non tentandam temerè fortunam exterminis regibus experiendis, cum domi iam forsan affuturus, qui aui sui cœlesti quælibet gubernaret. Valuissetque publicus fauor, & gratissima omnia bus Sigismundi memoria, si Ioannes Hunniadianus ante omnes prioris sue ætatis magnos uiros rerum militarium ciuiliūque artium peritia memorabilis, urgentium periculorum non admonuisset, propter Sunderouium oppidum cum uniueris penè Rasciæ iam tum à Turcis occupatum, sublatumque uelut murum: quo illis obiecto, Hungaria satis tuta uidebatur. Ea uox quasi frenum à mortui gratificatione curam omnium in præsentis necessitates conuertit: cœpereque ipsorum animis obuerfari regni orbitas, & Turcorum maiores in dies uires, iterque ad se planè illis patefactum. Præterea in partu reginæ, & ut uotis omnium correspondisset, dum puer coalesceret, parum momenti fore constabat ad regni curam & tutelam, cum interim uirosum animi muliebri regimen aspernarentur, propter imbecillitatem plerumque illi insitam sexui. & si curatores posthumo assignarentur, intelligebant regium fastum regiasque cupiditates in paulo antè paribus conditione uel perferre, uel explere, durissimum fore. Sed et regina non mediocriter animo sollicita, haud satis constituebat secum quidnam maximè in deliberatione tam ancipiti esset expetendum, cum aut filio, si nasceretur, regnum abrogandum, aut Turcis prodendum appareret: sed neque exploratum habebat marem nasciturum, uel tam beneuola in se & suos Hungarorum studia, & si difficultas aliqua ingruisset, ad extremum permansura. Diuersis igitur diuersa probantibus, nihil æquè ab omnibus laudabatur, quàm si Vladislaus rex Poloniæ paulo antè puberem ætatem ingressus, cuiusque indoles ac uirtus uelut humanum modum supergressa, iam tum magno famæ consensu celebris erat, uiduam reginam uxorem duceret, utriusque gentis rerum summæ præfuturus. id unicum columen aduersus domiforisque imminentes turbas, si ea affinitate Polonorum robore inuictum rei Hungariæ iungeretur. Sed nihil æquè Vladislai assensum remoraturum apparebat, quàm nascendorum sibi liberorum incerta successio, propter uentrem quem Regina ferebat: atque ideo non aduersante illa, in id consensum, quod si puer nasceretur, Austriæ ac Boemiæ: liberi autem noui regis si qui procrearentur, in Hungaria regnarent: eaque conditione regnum & coniugium perferri ad Vladislaum placuit: ita tamen, ut prius de

de liberorum successione diceretur, quàm ex diuerso eius rei mentio nata foret. A Designati ad id munus omnium consensu, Episcopus Strigoniensis, Mathio Thalauius, Emericus, Marcellus, Ioannes Perenus, Vladislaus Palocius. Quibus Cracouiam uenientibus, Vladislaus ad mille passus obuiam misit fratrem suum Cazimirum: à quo mutua gratulatione suscepti, atq; in ciuitate inducti sunt. Postridie uero in curiam acciti, ita ad regem uerba fecisse tradunt: Si uicinitas & rerum uariæ occasionēs ac tempora non coniunxisset regnū nostrum cum tuo, multis fœderib; officijsq; mutuis uirtus tamen & felicitas tua, rex inclyte, nobis dignissima uisa foret, quæ dubijs rebus nostris implorari. Cum enim cordi non fuerit Deo Opt. Max. Albertū apud nos regnare, in cuius electione sequuti eramus non quod expediret, sed quod à gratis animis recens atq; eadē acceptissima omnibus Sigilmundi memoria exposcebat, quod facturi prius fuerant, si saluo officio licuisset, te qui Rex noster sis, uniuersi, quorum interest, unanimi sententia elegerunt. Omittimus illa prosequi, quod indoles tua uerè regia, quod maiorū tuorū decora illos pellexerint, ut crederentur num tam amplissimis duob; regnis utiliter præesse posse. Contundā est utriusq; gentis fortuna. & prospera omnia utrisq; semper fuisse animaduertimus, nisi cū mala quæpiam ratio consilia & res alterius ab altera separauit. Sic olim Gothi, sic Vandali, aliæq; gentes penè ignotos terrarum tractus: sic postea Tartari per Poloniam & Hungariam primò, deinde in alias etiam regiones irrupere. sic nisi eandem mentem tibi ad suscipiendum regnum, quàm nostris ad deferendum Deus dederit, propè est, quod ominari animus horret, ut Turci patefacta sibi Hungaria, in uos inde bellum uastitatemq; conuertant, dum pro Rulcia & Bulgaria, quæ duo sepimenta regni nostri erant, lentius paulo quàm expedit, arma nuper induimus, in discrimen rerum nostrarum uenimus: & bellum quod ab alienis finibus propulsare oportuit, in nostris cogimur sustinere. Si nihil ultra peteretur quàm ut succurreres discrimini nostro, utique præstaret aliena defendere, quàm pati sua in periculis rapi. Nunc quando non sola tutela, sed ius & arbitrium opulentissimi regni ad te deferret, quid est quod maximo opere à te deliberandum sit, debeas ne cum tam ingenti & gloriosa mercede eam dimicationem, etiam geminatis uiribus, suscipere, cui nostris copijs, nostrisq; armis semper pares fuisse nos, scias. Periculum est, arbitramur, ne semiermem & ex fuga pugnantem hostem, quem sine ullis externis auxilijs propè contempsimus, si tu paululum cum tuis anniteris, finibus nostris non submoueas. Nomen hercle tuum sine ullis armis ad id sufficerit uel si molienda uis erit, haud indifficili conatu regni utriusque rem perpetuò stabiles. Neque ideo quod ultrò expeteris, relinqui omnia desperata à nobis partes in maximo multorum ambitu. Te iudicio, non necessitate prætulimus, qui scires æquè atque illi regnum administrare. Sed cōmodius forsant ueni nos iunctis utriusque regni uiribus posses, & in primis deberes propter communia utriusque discrimina. Silemus felicitatis cumulum, qui exinde Maiestati tuæ accedet, quantum ueræ gloriæ & in præsens & ad posteros conciliauerit tibi tam inclyti regni de uirtute tua consensus. Quanta laude effleris, quod tam benignè de te sentientes, gratissima uoluntate in fidem susceperis: qui, cum men Deus auertat, si repudiati in discrimen raperemur, omittimus quod eadem fortuna res tuas manet. non solum uicinum ac socium regnum in periculo destituisse diceris, uerum etiam eueruisse columnam ac propugnaculum Christiani nominis, cuius Maiestas uiribus armisq; nostris stetit haec natus, staturamque confidimus. Sed & fortunam dicunt uolubilem deam: nec facile postea comprehendī, si semel oblata contemnitur. Non libet gloriarī benignitate cœli ac terræ, quam regno nostro natura indulsit. neque uicinitas, neq; magnitudo rerum gestarum illius eam te ignorare permittit, singula illi;

A illic sunt eiusmodi, ut magnis periculis etiam bello expeti debeant, nedū sponte oblata suscipiatur, ut intelligas quod simul omnia consentiunt ad felicitatem tuam, ipsū quod nos petimus, regina, in qua aliquid momenti in contrariū uideri potuit, etiā unā nobiscum petis, pignusq; & stabilimētum tam salubris utriq; genti incepti, matrimoniū suū offert. Ea est ipsius nobilitas et fortuna, ut magnopere probari possit abs te forma uerō & ætas, non contemni. Sed neq; in tanta deliberatione audienda est mentio de reb. tam caducis & momētaneis: neq; uoluptatis gratia inī matrimonium, maxime inter reges, a quib. nihil aliud quæri solet q̃ dignitas, ut q̃ illustres successores relinquunt. Et si altius atendiūtur, propterea quod regna non nisi unum capiunt, illarum coniugia maxime sunt expetenda a regib. quæ minus fecunditatis uidentur habitura. Tu modo illa quæ alij per ferrum ac ignes assequenda non dubitent, ultro ad te delata nō spernas: nec uelis esse aut dici minus felix q̃ Deus atq; homines uelint. Dum hæc agerentur peterenturq; ab Hungaris, aderant etiam Turci oratores, quos iam pridem missos deprehenderat in uia mors Alberti, quæ seu uerē incōperta, seu ad tentandum dissimulata peregerant mandata. Offerebat per eam legationem Amuratus Turcorum Imperator militem ac pecuniā Vladislao, ad gerendum bellum contra Albertum in Bohemiā, quæ mortuo Sigismundo in duas factiones abierat: & una quidē Cazimiro Vladislai fratri regnū deserebat, altera propter uxoriā successionē Albertum sequebat. Cæteri sœdus in id sanciri petebat, quod redacta uniuersa Boemia in potestātē Cazimiri, Vladislau ab amicitia et fœdere Hungarorum abstinere. Itaq; cum defuncto Alberto res integra non esset, oratores per uarias simulationes Cracouiæ retinebant in expectationem quō res Hungarica post regis mortē inclinaret. Eos, quod ex uultu facile notari potuit, ubi per interpretem quæ postulata erant, cognouere, ingens mœror capī, & subita consternatio animorum. Sed neq; eodem sensu a Polonis omnibus accipi, prius oculi & facies motusq; diuersi, deinde etiam uerba indicauere, cum essent qui dicerent, nihil præterquam bellum offerri ab Hungaris. post cæteros omnes frustra imploratos ad se iri, minime id onus assumendum, quod cæteri omnes ferri posse desperassent. Sed & malæ rationis esse, regem suum dimittere, ut peregrè regnaret, omnia futura in regno barbarum plena & seditionum, si sine rege agendum foret. neminem unquam cœn fuisse, aut nauem sine rectore, aut exercitum sine duce esse oportere: aut unumquempiam duabus nauibus, duobus uel exercitibus utiliter comodeque præesse posse. nō esse exploratum hominī, quid indies accidere ualeat. infinita penē, quæ absente rege regnum perturbare queant: processuram improborum licentiam in infinitum, bonis uerō præsidium & tutelam defutura. sed ut cætera tolerari possent, perpetuum bellum quod domi gerendum cum Tartaris, ceterū nullo modo sine rege aut sustineri, aut propulsari posse. Quorum sententiā Vladislau, cuius iuuenilis animus abhorrebat ab eo matrimonio, quod cum regno a deundum erat, cum Regina grandæua foret, facile sequebatur: alijs multis in contrarium nitentibus, inprimisq; Ostrorogeo Dobrogosio, & Cyslo uenſi Ioanne cum Gregorio Sanoco, diuitias uiresq; regni quod offerebatur extollendo, Turcorum uerō res deprimendo, magno animo conditionem suscipiendam affirmabant: quæ de regis absentia dicerentur, nihil ad rem attinere, iam pridem assuefactos homines, etiā sine eo agitare, cum sæpe in Lituaniā se recipere solitus esset, uicinorēq; esse Budam Cracouię, quā Vilnam. De ijs quæ timeri sperariue possent, facile esse iam cum uolente rege statuere. quod si quid inopinatum casus afferret, regem futurum in propinquo coniunctū esse inter se regna, ita ut non quasi duobus, sed uni tantum regno rex esset præfuturus: & eo magis fore in utroque uenerabilem, quo utriusque inuicem cuiusque alterius uis notior esset, & auctoritas. Contra futūras Tartarorum incursiones

incurfiones fatis fupérque indigenas Podolizæ ac Ruffiæ fufficere. Quodfi A
iufum bellum inferetur, multo facilius fore illud utriufq; regni uirib. propu-
fare. non effe tantæ gloriæ occasionem omittendam, ut rex Poloniæ etiam in
Hungaria regnare diceretur, & unus præ cæteris principibus uifus, qui tantum
regnum ritè regere acturi poffit: nullam conditionem repudiandam, nullum
periculum non fubeundum pro tam ingenti laude non interri id bellum Hun-
gariæ, in quo tantūmodo libertas foret amittenda. quanq; quid non audendū
fubeundumq; pro libertate: fed magis, ne degenerarent omnes à morib. iufis
tutisq; maiorum, templaq; et facra omnia profanarent: fepulchra parentum di-
rui, & offa diffipari, coniuges uerò fioresq; et liberos aut ad feruitutem, aut ad
libidinē rapi intuerent. longè præftare tantā immanitatē fubmouere in alienis
finibus, q; in fuis poftea fufstinere. nullā unq; ætatem taciturnam immortalē glo-
riam, quā adipifcerent, fi tam calamitofam neceffitatem à cæruicib. regni in pri-
mis inclitū, fed & uicini, & fœderati, & quod nō nifi per fummum fcelus deleri
poffet, ppulfaſſent. Ad hæc folā famam eo inter fe uinculo coniunctarū uirū
duarū inuictarū nationū fatis facturam ad Thurcum Tartarūq; intra fines fuos
continnendos. Et iam deducta eò res erat, ut nemine aduerfante Vladislaus con-
ditionē fufciperet, cum renunciatū eſt reginā poſthumū ex Alberto peperiffe.
Itaq; cum uideret Vladislaus fruſtra uxorem ducturus, fi filij fui ad regni fues-
ceſſionem peruenire nō poſſent, ex integro tota res cœpta eſt repudiari. Sed us-
bi oratores Hungari explicatis omnib. quæ apud fuos conſtituta erant, etiā de
filio, fi naſci cōtingeret, hanc quoq; difficultatē amouerent: rurfus expugnatus
eſt regis animus, ut ad gloriā & amplitudinem tantarū rerum ſe potius erige-
ret, q; deprimi pateret à breui uoluptate, quā ex uiridiorē uxoris alterius æ-
te conſequi poſſet arbitrarē. Decreta igitur dies ſolemnis, & templū auguſti
in arce Cracouienſi, ubi reſponderetur Hungaris ibi, cum frequentiffimi ex
mni ordine ad ſpectaculum cōueniſſent, uniuerſiq; regni proceres in ſuggelio
ad id præparato conſediſſent. Conuerſus ad oratores Vladislaus, ubi prouult
ea quæ pro loco & tempore ad grati animi teſtimonium propter præſens in ſe
beneficium uiſa ſunt attingere: Quod bene uerteret utrique genti, quibus con-
ditionibus ad ſe delata erant, ius & tutelam Hungarici regni ſuſcipere profeſ-
ſus eſt: quantumq; humana ope fieri poſſet, daturum ſe operam dixit, ne tam be-
nignū de ſe iudicij Hungaros pœniteret. ipſorum iam eſſe, curare ut quæ fuorū
nomine ſpōpondiſſent, rata permanerent: ſe in tempore promiſſis ſuis aſſurū.
Sub hanc uocem ſecutę acclamationes, fœlicia omnia utiq; genti ominantē
& in publica gratulatione laudes Deo & grates actę omnib. in templis. Thoro-
cis ſubinde reſponſum, rerū mutationem quæ mortem Alberti ſublecuta eſſet,
eorum legationem irritam reddid iſſe. Cæterū quando & in Hungaria Vla-
dislaus erat regnaturus, factā exinde maiorem occasionem fœderis amicitie
que in eundæ, ſi modò ea res cordi foret Amuratho: & ſi finibus ſuis contem-
tus, pacis conſilia complecti uellet. Hungari reſponſo accepto, conſtituere in-
ter ſe illicò ut aliq; apud Vladislaum remanerent, qui eius in Hungariam proſe-
ctiōnē urgerent: alij ad Reginam optimatesq; perferrent ea quæ acta erant et de-
creta in Polonia. Mafere Epifcopus Strigoniēſis & Vladislaus: ceteri gra-
labundè retrò iter ad reginā conuertere. Viſum eſt Vladislao mittere cum illis
etiā legatos ſuos, qui tam reginæ quā optimatibus publice ac priuatim gra-
tias agerent, tempusq; aduentus illuc ſui nunciarent. decreti igitur ac miſſi ad
eam rem obeundam Sandiuogius Oſtrorogeus & Ioannes Cognepolenſis,
ſcriba regiſ. Cæterū feſtinantibus Hungaris, ut quæ ad nutum ſuorum ſe-
liciter tranſacta putabant, nunciādo omnes gaudio opplerent. Poloni in uia
ſubſtitere, paulatimque ſubſequebantur. Interea regina ſeu quia deſperatè
marem pärere, cum natum uideret in ſpem tantarum rerum, crudele nimium &
immane

A immane appariturum sensit, si ueluti propter noui mariti charitatem sacra-
uillimorum affectuum oblita, mater à debita successione regni filium exclusi-
sisset; seu adducta persuasionibus quorundam, qui rei Polonicæ malè affecti
erant, præsertimq; Comitis Ciliæ, qui tutorem se positiū fore, ac summū
rerum obtenturū credebat, sententiā mutauerat. atq; ideo redeuntes ad se ora-
tores suos in uincula coniecit, moxq; uoluntatē suā immutatā prouulgauit.
Eares, prout cuiusq; animus ad hanc uel illam persuasionē acclinatus, acci-
piebatur, nōnullis indignissimè ferentibus tam salutare utriq; regno incoe-
ptum uel unius mulieris inconstantia, uel Comitis Ciliæ cupiditate in irri-
tum uerti, & reginæ si persuadendo adduci nequiret, ut conuentis stare, al-
ferendā uim censentibus, cum uideret spes profligandi externum bellum in
id recidisse, ut si Vladislaus prosequi perseveraret euocationem suam, res-
gnum domesticis seditionibus lacerari oporteret. apparebat enim, fore qui
omnia extrema paterentur et, facerent priusquàm publicam & cōmuni cons-
ensu datam Vladislao fidem uiolarent, & qui spe melioris fortunæ, si res tur-
multuarentur, in contrarium agerent, reginæ que assisterent. Multi etiam di-
uinitus eam mentem reginæ datam interpretabantur, quasi Deo eam regno-
rum inter se ueluti confusione improbante, in qua ut inficiari nequiret,
quædam inesse commoda, submouendo bello quod à Thurco immineret;
maiestas tamen & nomen rei Hungariæ interitura esset, actionum que oma-
nium gloria domi atque foris ad Polonos peruentura. neminem unum ex in-
de crediturum ab Hungaris peregrinū regem alia ratione accitum, nisi quod
sine Polonis subsistere desperassent. Vladislaus quoque propensiore affe-
ctu erga suos futurum, satis experiendo compertum: prioribus temporibus
Hungariam ad retinendam dignitatem suam externa ope non indige-
re: denique Deum ipsum in partu reginæ planè indicasse, quem regem
uellet apud eos esse. Hæc, & plura eiusmodi, iactabantur non uulgo so-
B lum, uerum etiam in concilijs optimatum. sed & ciuitates nonnullæ, in pri-
mis que Cassouia, Baradinum, Lubolia, Cremnicia, & cæterę finibus Polo-
niæ obiectæ, iam tum in tanta uoluntatum uarietate imminentium certami-
num discrimina intuentes, ut ociose rei euentū expectarent, cōportatis intra
mœnia eis que usui fore credebant seu ferendę obsidioni, seu ad uim propul-
sandā, si ingruisset, fossas, muros, ppugnacula, impigrè reficiebant ac firmas
bant, que ut agebant, uulgo ad legatos Polonos delata, eos ut retrō in patriā
iter uerterent, adegerūt. Et cum à regina impensius reuocarent, non ausi sunt
illius se fidei committere. Quod si fecissent, fama tenuit potuisse facile om-
nia in integrum, re tunc recenti, per ipsos restitui. non solum reginę uoluntas
immutata, sed eę des etiam Sigismūdi Ducis in Lituania sub idem tempus
commissa: secutaq; illam diuersæ ibidem factiones, & fames, qua deperdis-
tis frugibus, propter æstatis intemperiem, eousq; laborabatur, quod promi-
scuè cum pecoribus non humanis cibis, sed arborum corticibus, cānarumq;
radicibus mortales uesci cogebantur. hyems præterea inusitatē cōstanterq;
rigens usque ad perniciem iumentorum, hominum que ad extremum lues,
qua insolitis alimentis fluida labefactaq; corpora uulgo extabescabant, por-
terant Vladislaus à transcendendo in Hungariam retinere, si modò fatales
necessitates euitabiles essent. Itaque tam multis aduersis penè inuitum reti-
nentibus, ille nihilo segnius ad transitum equos, arma, militem præparabat,
indicto conuentu in Sandecio, in quo referretur statuereturq; tam de rebus
domesticis cōstituendis, quàm de ordine prosequendi susceptam profectio-
nem. Præcesserant Vladislaus ad locum conuentui destinatum mater eius
regina Sophia, Duxq; Masouię Boleslaus. Et præter paucos qui regem ses-
quebantur, uniuersi etiam regni proceres & Lituatorum legatio, itaque u-

bi rex cum fratre suo Cazimiro aduenit, Lituanū prius auditi, qui principas A
 tum suum post cædem Sigismundi in tumultu esse dicebant, & diuersis fas-
 & tionibus laborare, optimatibus Vladislau pro principe habendum cens-
 sentibus, multitudine uero ad Michaelem Sigismundi filium inclināte. sed
 & Suidrigalem, qui & ipse ex principū erat progenie, nonnulla oppida occu-
 passe, Ruthenorumq; primores spe nouarum rerum quotidie ad illum con-
 gregari. præterea Ducis Masouiae copias Droicinum expugnasse atq; ideo,
 nisi subito succurreret, propè esse ut factionibus intestinis Lituanorū nomen
 ac res interiret. De quibus cum sententiæ rogarent, quā plures erant qui
 Hungariam omittendam suaderent, amplexandamq; consulendi rebus suis
 domi occasionem oblatam per inconstantiam reginæ: satis factum esse hæde-
 rate ac uicing nationi, tutelam ipsius, cum id efflagitare, suscipiendo. Nunc
 quando per illam stare, quo minus conuenta perlicerent, temerarium uide-
 ri, si neglectis opportunitatibus suis, cum periculo alienos etiam inuitos ser-
 uare aggredierentur. Tunc demum fuisse gloriosum Polonis in Hungariam
 proficisci, quando contra Thurcos aduocabantur: nunc intestinis ciuilibus
 que certaminibus immisceri, calamitosum et turpe fore. dimittendos esse ad
 luos, Hungaros legatos: si sensissent illi operæ præcium fore, coniungi eos
 communis regis uinculo & societate cum Polonis, inuenturos quomodo
 id sine controuersia fieret: culpam nō seruata in præsens fidei penes ipsos res
 mansuram: interim rem Lituanam stabiliendam. Quorum sententiā lauda-
 bat in primis regina, tum quod ægrè filium a se diuelli, ac peregrinè regnum
 ire, patiebatur: tum quod oriunda orta q; Russia, magnopere agebatur pa-
 triam suam mutuis seditionibus propter Lituaniae motus periclitari. Vlad-
 slaumq; & Cazimirum sollicitos habebat res Lituanæ, utpote patrius & a-
 uſtus principatus. Sed & Dux Boleslaus, cuius intererat regem non abesse à
 regno, propter susceptam a se contra Lituanos actionem, quā iure decidi
 cupiebat, multa in eandem sententiā disseruit. Gregorius uero cum Ioāne
 Cissouensi & Cresla o Curosuātheo, cæterisq; qui iam tum à principio con-
 ditionem suscipiendam persuerant, dicere Hungaros aut non audiri oportu-
 iſſe, aut pacta implenda. Non propter illos tantūmodo conditionem iſte-
 ptam, sed quia cōmune periculum propulſandū: eo constantius in incepto
 persistendum, quo illi iam discordes inter se propiores essent, ut alieno subde-
 rentur imperio. tutius multo fuisse, concordēs in initio quā in seditione deli-
 tuere: si uiderent in incepto Polonos perseuerantes, deposituros simulacres,
 rediturosq; in fidem omnes. Regina quoq; cessuram uiribus, ubi eas ad
 se sensisset: si res cōmiserat, cuius postea uel potentia timenda, uel imbecilli-
 tas maiori & sumptu et discrimine fouenda esset. Nihil fatius, q; etiā per bel-
 lum ad institutum peruenire: si tum demum abſtineret, & cupidè suscepſſe,
 & timidè deſtituiſſe apparituros. Ad Lituaniam pacandā Cazimirum cum
 aliquibus copijs mitti poſſe. sed & Lituanos moderatius se habituros, inte-
 ligentes Vladislau etiam in Hungaria regnare. Ad hæc Hungarorū legat-
 parum momenti in regina ad resistendū uniuersorū uoluntati allerebant: pau-
 cosq; illi affuturos, & eosdem sine auctoritate, aut gratia. Eos autem quos
 penes rei totius arbitrium, satis intelligere, nihil poſſe utiliſ utiq; regno et
 in primis ſuo inueniri. Non paſſuros ad nutum unius mulieris ſummā liber-
 tatis ſalutisq; ſuæ periclitari: abundè prius deliberaſſe ſtatuiſſeq; quod opti-
 mum uideret. Sed & reginam facili aut ſanioribus conſilijs aut ui expugna-
 ri poſſe, reduciq; in ſententiā rectā, proſequerent modò Poloni ea quæ
 cum ſumma ratione inchoaſſent. Decretum itaq; ſecundū Gregorij ſenten-
 tiā, ut progredere in Hungariā Vladislau; Cazimirus uero cum certo
 numero

A numero copiarū in Lituaniā proficiscerēt, adiunctis ei primarijs uiris, Der
slao Ritiſiano, & Palatino Lublinenſi. Cum Boleslao autem Maſouiae
duce inducias ſeruari placuit, q̄ diu à regno Poloniæ rex abeſſet: eaq̄ des
creta ad cætera quæ dicta ſunt de neceſſitate & cōmodis ſuſceptæ proſectio
nis, pro reſponſio data ſunt Lituaniſ oratoribus. Designati ſubinde quibꝫ
ſente rege ueluti uicarij in locis opportunitis præſent ac ius dicerent. in præ
fectura quidē Cracouiāna Ioānes, in Ciſſouenſi Ioānes Ciſſouenſis, in Poſ
naniēſi Petrus de Buyno, in Podoliēſi Theodoricus Guñaſcanus. Vladis
slaus uerò ubi ſatis cōſtituta, puiſaq̄ reliqua apparuere, dimiſſis ceteris q̄q̄
ad munera, ſibi cōmiſſa, cū illis q̄s delegerat ad conſtitutā expeditionē pro
grediſ. Matrē ac fratrem ſuū Cazimirū bīduo ſe pſpicentē pſecutos, tertia
die ab ſe dimiſſi: admonito prius fratre, qua ratione quibꝫ ſue artib. cum Li
tuaniſ agitare oporteret. Eduxit uerò ſecū præter militarem multitudinē ui
ros magnos, & magnis præfecturis honoratos, quos conſiliorū actionūq̄ o
mnium locos adiutoresq̄ haberet: in primis Andrā & Ioānem Tancin
ſes, Dobrogofiū & Sandiuogiū Oſtrowgeos, duos Ioānes Tamouiānos,
Vicentiū ac Scidouā Sciamatuleos, Lucam Goremſem, Nicolaū Laſſouia
num, & Gregorium Sanoceti. is poſtea utginti quinq̄ annis præfuit metrop
oli Leopoliēſi. Sed tunc maxime ingenio florens, & doctrina uidebat ad
omnia gerenda ſuadendaq̄ facile idoneus, & de quo rex plurima ſibi polli
ceri poſſet. Ad quæ accedebat cum decora corporis p̄ceritate præcipua que
dam animi ſanctitas & religio, in quib. adeo eminebat, ut nemo regē Deum
ppiciaturus facilius crederet: eaq̄ eſt ſibi in primis cura delegata. Cæterum
ut diuina per hunc rex procuraturum rite ſe credebat, ita prælijs conferendis
haud minus momēti fore putans, in uirib. Leſconis Bobriij, cuius robur &
audacia maximo conſenſu uulgo laudabat, ipſum quoq̄ inter præcipuos es
ducendū delegit. fuit autem Leſco auus diuę Fanniæ carminib. noſtris cele
bris, ſi qua tamē ex illis gloria eſſe poteſt. inter p̄grediendū uerò quoridie
cateruatim cōſuebant ad regem alij multi ex Polonia imp̄grī & magni uir
ri, partim ne uelut ignaui repudiati uiderent, partim cupiditate oſtentandæ
uirtutis in tam nobili expeditione. ceterum uolente unoquoq̄ armis, equis,
& reliquo apparatū eminare, incredibile memoratu eſt, q̄ in lignis erat exer
citus rerum omnīū excellentia, cum ferē miles quiſq̄ egreſſij ducis ſpeciem
præſerret. fama etiam, ut in magnis conatib. uluuenit, omnia augebat, co
piasq̄ & apparatū bellicū uix tolerabilē reginæ, ad quā Dionyſius Archie
piſcopus, Ladislausq̄ Gara Banus, & pleriq̄ alij deſecerāt, nunciabat. quæ
cum edixiſſet arceri Vladislau omnibus munitis in Hungaria locis, ubi res
ceptum audiuit in Cheſmarchū, ſollicita, ut ſit in re trepida, cogitationes in
partes omnes cōpit agitare: cæterum ſeu deſperans poſt adeo ingētem bel
li molem excitam, pacis aut fœderis audiendā mentionem, ſeu nō inueniens
apud ſe conditiones, quæ utrinq̄ ſuſcipi honeſtē poſſent, ad ſuſtinendā uim
cum ſuis animū conuertit: in primisq̄ cum haud ignoraret ſuſceptas uulgo
perſuaſiones cærimoniasq̄ aliquas in rebus nō leue momentū habere ſedan
dis concitandis ſue populorū animis, Viſſegradū, ubi præerat Ladislaus, Ga
ra propter contendit: coronam qua uetuſta religione ac more Hungariæ res
gus inſtituē, in poteſtate ſuam redactura, ne ſi eius Vladislaus potiretur, ue
lut rex legitimus populos ad ſe conuerteret. Itaq̄ nō aduerſante præfecto,
penetratē, in quo ſanctiſſimē aſſeruabat, cum eſſegreſſet, illam tantūmodo ex
tulit, relictis cæteris induijs, quæ ad ritum cærimoniāq̄ coronandorū res
gum pariter adhiberi cōſueuer. nec mora, cū omnib. qui palām ſibi ac poſt
humo ſuebant, in Comarum ſe recepit. Alij uerò quos aut nouarum rerum
ſtudium, aut per legatos data fides Vladislao, aut timore bello cogere

tur, sollicitos habebat, quanto quisque poterat comitatu, quotidie ad illu con-
 fluebant, in ea festinatione pleraque hostilia commissa sunt diuersis in locis con-
 tra illos qui regine affuturi uidebantur. in primisque Simo Rosgonius Agrien-
 sis episcopus, cum coperisset in oppido Emperiascio non uigiliarum ordinem,
 non stationes iustas seruari, sed securè ac solutè agitari, per occasionem noctu
 illud interceptit. Quo subinde firmato munitionibus ac praesidio, Chelmar-
 chum uenit, ibi Polonorum animi, quos propter regine motus demissos labefactos
 que constabat, rursus erecti sunt & confirmati, cum uiderent ad se conuenisse
 se magnam partem ex primoribus Hungarorum, quorum auctoritate ceteros secu-
 turos: aut si qui aduersarent, minimo negotio cogi posse apparebat. Itaque ala-
 cres renouata spe, facile ac celeriter incepti perficiendi, alteram Lituanorum les-
 gationem, quae illuc usque ad auertendum in Lituaniam Vladislauum sollicita adue-
 nerat, dimisere retrò ad Cazimirum, cui Lituanicae rei cura delegata esset: et
 plerique, quos non minus discrimina & progrediendi difficultas quam ea quae nun-
 ciabantur à Lituanis mouebant, cum Ioanne Tancinensi uel illi iniregredi in
 Poloniam suaderent: sed ne id fieret, annuentibus Ioanne Iaroslauici & Grego-
 rio Sanocœo tenuit pudor fameque uerecundia. Constitutum itaque, ut relicto cum
 ualido praesidio ad custodiam Chelmarchi Nicolao Pereno, Budam uersus pro-
 grederentur. utriusque regni copiis simul coniunctis, inter praeficiendum lentè, ut
 par erat tanto exercitui, uisum est mittere quod regni caput Budam praecuparent:
 ne regina si muniendi se illi facultas spaciūque daret, conatus Vladislauo suo
 subinde aut retardaret, aut irritos redderet. Datū est ideo negotium Agrien-
 si Episcopo, & cum eo missi Vincētius Sciamatulensis, Andreas Tancinensis,
 & Lesco Bobricius. eos, ubi aduenire, populus intra urbem ultra admitti, du-
 cendisque munitionum operibus manu & cetero omni studio frequens affuit.
 Cum interim praefectus arcis Laurentius Endreuera deliberabundus, neque
 aduersando, neque obsequendo iis quae fiebant, uideret in eam partem inclina-
 turus, ex qua minus perturbationis in regno crederet excitari. ueniebat ex
 parte altera Federicus Comes Cilię cum quingentis equitibus, missus & ipse
 à regina eodem consilio praecupandę Budę: qui ubi à Polonis iam teneri co-
 gnouit, nihil ultra tentandum ratus, demisso animo statim retrò abiit in Coma-
 rum. Auebant semper copie Vladislauum, accurrentibus, ad eum in itinere Hunga-
 ris. Ceterum cum peruenisset Emperiascium, diemque unam ad quietem indulisset
 exercitui, secretarius, quem charissimum habuit, dum in fluuiolo ignobili pre-
 pperè opitulari pergit accipitri cum anate periclitanti, submersus est: & pro-
 digiosa magnitudinis grando cum ingenti pecella & fragore cœli decidit,
 quibus non nihil consternati sunt animi in Polonis, minime referentium uel il-
 lud ad fortunę casus, uel hoc ad aeris intemperie, sed utrumque uelut in praedi-
 gium auertentibus, ut cuiusque uel mens erat, uel religio, diuersis in diuersum
 interpretantibus. Regina uero ubi ad Polonos Budam defecisse intellexit, &
 Vladislauum, qui Agriam iam attigisset, hilari consensu illic à populo expectari,
 ad ceteras ciuitates in officio retinendas festinato itinere Albam regale se con-
 tulit: cui praeerat tunc partium suarum fautor Nicolaus Frisarchi, ibique suadenti-
 bus qui illam sequebantur, filium suum iam trimestrè in templo consueto, re-
 gio titulo & corona solènter insignitum, augustiorè & ueluti sacrosanctum po-
 pulis ciuitatibusque Hungarie reddidit: putans futuros plures qui ueri & le-
 gitimi domini partes sequerentur, quam qui contaminare se uellent nota defectio-
 nis. Affuere coronationi eiusmodi ex illis qui paulo ante Vladislauum accer-
 sendum censuerat, Archiepiscopus Strigoniensis, Iaurinensisque episcopus Be-
 nedictus, tum Cilię Comes, Nicolaus Frisarchi, Stephanus Rosgonius, &
 plerique alii, omnesque mox cum regina conulere se Iaurinum. Res ipsa tum etiam
 auctores magnopere Polonos conturbauit: sed eo uentum erat, unde regredi,
 ni

A nisi re perfecta, turpitudine nō patiebatur. itaq; mouēs ab Agria Vladislaus, per cōmoda interualla tandē Budam peruenit. cum appropinquaret, factus est ei obuiam praeſectus arcis Laurentius Endreuera cum liberis duobus, & populus effuſe, cū ipſe inſtructis aciebus, nequid ſubſeſſet inſidiarū, ingrederet. Poſt mutuā gratulationē uiſum eſt ea die ab ingreſſu urbis abſtinere, placuit que ſubſiſtere in Peſta. Interim regina per nuncios maria montesq; pollicendo Endreuerae, enixe conabatur perſuadere ut in fide atq; officio maneret: parumq; abſuit quin impetraret, magis in gratiā memoriæ Sigismundi, q̃ ipſoſione diſiſimarū conditionū quas p̃ponebat. p̃gualuit tamen in animo bene inſtituto ea ſententiā quæ tutior uidebatur ad ſtabiliendā fortunam nauſ fragantis regni. Itaq; ille Vladislaū & ſuos liberaliter in arcem admiſit: pro quo beneficio Vladislaus ut praeſecturā, in qua erat, cōtinuaret, edixit: ſatis confidens manſurum eum conſtantiſſimē in ea parte in quam primō incolū mitate ſuadente, nō impetu animi, ſed iudicio acceſſerat. Super omnia inſigne fuit ſpectaculū, cum Budam Vladislaus ingrederetur: nam praeſter magnificentiā ornamentorū nauium, quibus cum inſtructio exercitu per Danubium trāſuectus eſt, maximē eminebāt ubiq; ſtudia procerum regni utriuſq; certantiū inter ſe officiū ſedulitate, ad inducendū ipſum q̃ maximē fieri poterat ſolenni ac omni genere ornatus inſtructiſſima pompa. Sed & milites cum ducibus ſuis, qui p̃miſſi illuc fuerāt, armati obuiā prodierant. Præterea ſacerdotes cum ſacris & religioſo apparatu, populūq; p̃miſcūe omnis ordinis turba innumerabilis, p̃cedebat ergo militib; ſtipatus inter uoces gratulantīū, ſelicemq; ac ſauſtū regi, ſibiq; & regno ingreſſum eius exoptantiū, ſubſequebant; p̃ceres regni utriuſq; pro dignitate ac meritis, ut quiſq; eminebat, ita ordine antecedentes. Vbi ad templū auguſtius peruentū, laudes gratiasq; Deo immortalī actæ. Subinde in regiā perducto Vladislao, populus quidē gratulationē ſuā in multā noctem, p̃duxit, uarijs diſcurſib; per ciuitate cum cātu, tripudijsq; & hilari ſaltatione. Proceres uerō cum crederēt ſuſcep̃ti negotij partem maximā tranſegiſſe, recepta Buda quieti ſe dederunt: mox conſulturi quibus medijs reliqua ſine contentione uel mora perfici poſſent. Vbi Budam teneri per Vladislaū uulgatū eſt, nō ſolum qui aperit partibus ipſius fauebant, ſed multi alij qui ad id tēporis diſſimulauerāt, ſidem atq; obſequium pollicentes, cum gratulationē ad eum cōfluxere, in primisq; Maſthico Talautius eiſdē diebus cura atq; opera tonforis ſui elapſus cuſtodia, in qua reginæ iuſſu aſſeruabatur: tum Nicolaus Friſtarchi, Stephanus Roſgoſnii, Ioānes maior Perenus, & in quo plurimū in utramq; partem momenti Ioānes Hūniadianus: præterea Epiſcopi, Veſperinenſis, Quinq; ecclēſieſis, Trāſyluaniēſis, Nitrienſis, Sirmiēſis, Vaccienſis, Varadienſis, & Colocenſis Archiepiſcopus: paucaq; præter Caſcouſā relliquasq; ciuitates, quæ cum illa ſe in euentū a principio cōmuniuerant, in regno toto ſupererāt, quæ non proſpicerent ſe in fide Vladislai eſſe ac fore. Venit & à rege Boſſinæ legatio apparatu uirisq; inſignis: quæ repetito gentis ſuę primordio, eoſdē cum Polonis auctores generis & cōmunem linguā Boſſinenſes habere cum dixiſſet, ob eamq; linguā & originū ueluti cognationē, regem ſuumma gnopere gaudere, p̃pterea q̃ cōceptis Vladislai felicitatē a deſſe uulgabat, multa diſſeruit de cōmodis quibus ſe mutuō, p̃pter cognationē uiciniatēq; releuare poſſent ac deberent, cōmunicatis uiris. & conſilijs aduerſus imminentē Turcæ tam crudeliſſimā tyrānidem, fœdusq; præterea & amicitia ſanctiſſimē cula tum ſeruataq; inter Boſſinæ & Hungariæ reges ad id locorū inter ſe cōmoda cuiuſq; ad alterū & ſubſidiaria cōnexio: p̃pterea fœdus & amicitia inter reges uel iniri, uel renouari poſtulauit, quibus benignē reſpōſum, incrementa ſuccelluſq; Vladislai meritō regi placere, tum p̃pter eam quam repetiſſent

penē tantundem interesset, ut quā celerrimē pacata omni Hungaria, contra A
cōmunes hostes integris uiribus expeditio duceretur. Gratie subinde acta,
quod in tempore affuturum se cōtra Turcos communicando actiones & con
silia rex ultro polliceretur. Et ut sic animatus ad extremum perseveraret, ad
hortationes adhibere. fœdus deniq̃ inter reges & regna confirmatum. Ad
uenerant etiam oratores Despoti, cuius demissior gratulatio fuit, ut par erat:
quippe quod dā principatu suo per Turcos eiecius, priorū Hungariarū regum
munificentia alebatur: qui casum tantū uiri miserati, collocauerant cum in fi
nibus regni, assignatis sibi nonnullorum oppidorum uectigalibus & iuris
dictione, quibus haud indecorē præsantis fortunæ statum ferret, & præteritæ
desiderium leniret. Itaque ante omnia oratores sui magno uerborum ambitu
commemoratis propē eisdē quæ Bosphinenses de cognatione originum ac lin
guæ cum Polonis, purgauerē Despoti factū, quod per nuncios id munus age
gressus, quod obire ipsum oportuerat: sed accinctū iam itineri, Turcos aucto
risse, ne coram ueniret. Ceterum ambigere ipsum, spei ne suæ, quæ post adem
ptum sibi principatum, abductosq̃ in seruitutem liberos, tum primum reui
uisecere incipiebat, an felicitati Vladislai prius magisq̃ gratulandum foret,
accessisse quidem accessurumq̃ in dies benignitate Dei ad gloriā dignitas
temq̃ Vladislai multū, cū nihilominus in summa gloria summaq̃ dignitate
existeret: sibi omnibus patrijs auitisq̃ ornamentis spoliato, nec solū principa
tu & patria, sed domo & lare eiecto, extorri, in digo, alienaq̃ uiuēti miseri
cordia, tū primū oriri lucem aliquā non solum melioris conditionis, sed pri
stinæ etiā dignitatis & fortunæ recuperandæ. Ac felicitatē inceptorum polli
ceri, tum geminatas vires duarū inuictarum nationū, quarū neutri ulla præter
alterā disciplina militari & alacritate pugnandi par foret in terris. obuersariā
tum oculis suis fugā formidinemq̃ cōuersas in Turcos: agrunq̃ illorū igne,
ferro, uastitate infestū: se uerō ad maiorum suorū sedem restitutū: atq̃ ideo ul
tra omnem humanā læticiā gaudere sibi: Vladislao autē gratulari, qui tam
magnarū actionū gloria nō modō præsantis æui reges, sed uetustos omnes
esset superaturus, si pristina fortuna adesset, oblaturū fuisse se comitē atq̃ adiu
torē. Nūc quādo integrū non esset sibi maiora polliceri, uoluntariū regis ad
omnia periculosa & difficilia obeunda ministrū se offerre & dedere. mouit
tum Vladislauū, tum ceteros & fortuna uiri, & itā submissa oratio, itaq̃ respō
sum legatis, ut Despotū bono animo esse iuberēt, satis multas affuturas occa
siones ad mutuā paremque gratulationē. Interim cū rationē ab eo factū, quod
loca in quibus regi gratulari posset, ab hostili incursum tuenda sibi in tempore
putasset, perseveraret modo strenuē: Vladislauū primo quoque tēpore annixu
rum, ut expectationē spemq̃ de se conceptam adimpleret. Interea Strigoniē
sis Archiepiscopus & Ladislaus Gara, qui coronandi post humi in primis
auctores adiutoresq̃ fuerant, seu desperatis reginæ rebus propter successores
Vladislai, seu rati per transitionem suam, quam reliquos dignitate inferiores
secuturos credi par erat, reginæ animos intrinigi, & ad concordiam conueni
posse, cœperūt cum Vladislao clam per internuncios agere, ut impūe ad eū
transire liceret: acceptaq̃ in id fide, Budā properabant. Vladislauus uerō qui
sciret magnā esse talium uirorū apud populares suos auctoritatem, multumq̃
huc uel illuc mouere animos uulgarū pariter & nobilium posse, ubi appros
pinquasse ciuitati percepit, obuiam progressus, benignē cōplexos bene de
se sperare iussit. Die sequenti cum ex cōposito utriusq̃ gēris primores q̃ ma
gnificentissimo apparatu ad regē conuenissent, missi sunt qui illos in curiā
inducerent, ubi Archiepiscopū in hanc sententiā locutū tradūt: Intellego, rex
inclyte, purgandū esse quod in rebus ferē omniū maximis cōsiliū ter uariis
se uidemur. Primum, cum te, qui apud nos regnares, accersendū censuimus:
deinde,

A deinde, cum reginam filium suum coronantē contra te secuti: nouissimē, quādo illius partibus omissis, nunc ad te reuertimur: ne aut spernendū a te, uelut imbecillitate animorū laborantes: aut cum suspitione accipiendū, ceu parū si deles ijs ad quos inclinauerimus, existimemur. Non enim sententiam hīdē mutando totiens uelut in cōtrarium acti sumus: sed cum ageretur de conseruando augendoq; regno nostro, idē quātum rei magnitudo postulat, nos sollicitos haberet, seu nimia cupiditate, seu humana ignoratione, quod optimum foret, non satis constituebamus, atque ideo nunc hoc, nunc illud approbantes, minimē mutato proposito ad id quod efficacissimum uidebatur, conuigimus non studio partium, sed caritate patrię, cuius salutem dignitatēq; periclitari intuebamur. Nec enim ut de me fatear, quod de alijs etiā sentio, cum a nobis accitus es regnatum, ideo tantum consensi, quod ob uirtutem tuam, maiorumq; tuorum gloriā dignissimum uidereris. Immutabāt ea quidem ut consentirem, uerū non de ornando augendoue te consultatio erat: sed cum post mortem Alberti regnū nostrum in orbitate uelut prædę Turcis expositum appareret, inuictū regnū tui robur in primis occorrebat, quod per uiciniam & fœdera nobis cōiunctum, uelle deberet, per amplitudinē autem facile nos posse tueri & conseruare uidebatur: & tua tuorumq; interesse, ut quæ nobis imminebant pericula, propulsarentur. atque ideo fieri uiriis & amplitudine regni tui, cum de fide dubitare non possemus, quādo in rebus uestris idem exitus quem in nostris pateremur, foret a nobis expectāndus, unanimi consensu ad te conuigimus, ratū fore ut in ditione & tutela tuæ res nostrę domi forisq; maximē florent. Postquam uerō regina seu mala ratione, seu malo fato percita, cecidit a communibus cōsilijs resilire, quanquam & ego, & qui illam mecum secuti, intelligebamus ad publicas etiā necessitates parum momenti illinc esse, accessimus tamen: tum quia nefarium apparebat, reginam nostram, & eandem Sigismundi regis nostri filiam deserere, priusquam patrię periclitatio nos cogeret: tum ut in uiam rectam, si fieri posset, reuocaretur: & tu defectionē nostrā ueritus, tantisper deliberabūdus subsisteres, dū iniret ratio sedandi ciuiles discordias, quas celeraducentus tuus, tumultuātē adhuc regina, uidebatur excitaturus. cruciabamur enim animo, intuentes exarsurum bellum intestinū euocatione tua, per quam externum: extinguere uoluēramus: atq; ideo omnia prius experiri certī, q̃ patriā suose gladio conficientē intueri, tādū in parte altera perseuerauimus, quoad nō officiū erga reginam & gratissima nostris animis memoria Sigismundi charitati patriæ cōcessit. ubi uerō ambitione reginā elatiorē uidimus, q̃ quæ adduci posset, ut periculis suorū parceret, & in illis angustijs essemus, quod aut patriæ aut officiū iacturā facere oporteret, maluimus boni ciues q̃ officio si clientes dicti: & relicta illa, quę nisi per summas omniū nostrorū calamitates nec regnū assequi, nec adeptū tueri posset, rursus ad te conuersi sumus, in cuius auctoritate pacē domesticā, in armis uerō foris positā uictoriam intuemur. Idem patriæ salutis studium, quod ad te uocandum, quod ad secedendū paulisper ad reginam nos compulit, nunc ad te reducit. Debet probari ab a te tam propensa constansq; in patriam fides nostra, cum intelligas propter illam nos etiam famę subissē discrimen. maluissimus quidem quod prius consilia nostra processissent, & ut sic apud nos regnasses, quod officiosi erga reginam, cuiusque parentis memoriā immortalem mansissimus: & ut quieti inter nos, tua tuorumq; auctoritate accedente, non solum finibus nostris hostem submouere, uerum etiam agrum illi suum infestum reddere potuissimus. Nunc quando utrumque assequi non licuit, incolumitatem patriæ cum felicitate tua sequentes, petimus, quod ut uerecundię nostrę indulgeri debet, quod aliquandū cum regina fuimus, præsertim ut conciliaretur

tibi, ita nobis fraudi non sit, quod illa quicquam consilia contemnente, salus & pax regni nos abstraxit, in futurum quales nos experieris, habeto. Vladislaus contra minime daturum fuisse fidem, ut se accederent, nisi bonos fortesque viros iudicasset: satis scire, tranquillitatem patriæ unicuique charissimam esse debere, sed ante omnes illis qui in summis ornamentis summamque dignitate collocati, quæ egissent, omnia sic accipere tanquam pro pace ac firmamento regni gestita essent, non contra se. nec enim quicquam commisisse propter quod hostilem animum aduersus se gerere deberent: nisi propterea sibi irasci uellet, quod relicto florentissimo regno suo, & omissa cura pacis dæ Lituaniæ, in qua propter cædem principis perpetrata, bellum exardesceret, vires animique suum conuerteret ad tutelam stabilimentumque regni eorum. quod ad reginam attineret, minime reprehendi posse, si ad extremum uoluntati illius publicam salutem prætulissent. nec enim regibus fidem obligari euertendis regnis, sed conseruandis: hortari ut adessent animis ac uiribus ad cætera quæ superessent expedienda: breui assuetam tranquillitatem illam quam optassent, modò ipsi factis & consilij opportunis orationi suæ fidem facerent. Regina quamuis, ubi suorum fidem labefactari uidit, & ad Vladislai felicitatem deficere, malo animo affecta, tamen dissimulata muliebri trepidatione, ne si quantum metuerebat, indicasset, reliqui in desperationem adducerentur, Ciliæ Comitem ad se uocauit: communicatoque cum eo consilio, nuncios cum literis Cascouiam, & ad cæteras ciuitates quæ Vladislaum ac suos sub ipsum belli initium excluderant, circummisit: iubens ut bono essent animo, prope assuetura auxilia quibus tueri ipsi commodè se possent, & Vladislaus toto regno faciliè excluderetur. Moxque conductitium militem ex Bohemiâ acciuit, & consentiente in id Episcopo, Iaurinū diligētissimè communiuit: collocatisque illic copiis suis, uelut in loco opportuno incursionibus faciendis aduersus Vladislaum & suos, cum filio trāstulit se in Posenium. Id ubi à Polonis compertum, misit Vladislaus ex gente utraque numerosum exercitū ad Iaurinum obsidendum, ducibus Ioanne Hunniadiano, & Stanislaō Ostrogoensi. forte ita euenit ut Comes Ciliæ, qui illuc accesserat, inspecturus an satis omnia firma munimenta essent, & an cōstantes consentientesque inter se perseuerarent omnes tuendæ reginæ partibus, cœptus sit cū alijs qui illic erant, obsideri, superuenientibus qui ab Vladislao missi fuerant. At ille ut erat uir acris & elato ingenio, ante omnia confirmatis suorum animis tolerandæ obsidioni, factaque spe assueti prope subditi ex Austria & Boemia, ne alicui deesset occasione retinendæ reginæ in sententiā, si forte propter efficaces conatus Vladislai, animus eius demitti cœpisset, cum uideret se cum suis imparē, aperta eruptione cōstituit clam euadere in Posenium. Cum paucis igitur silentio noctis profectus per hostium stationes, moxque Rauo superato, in insulam quæ non procul à Danubio circumplectitur, que occultissime se trāstulit, ratus illac cōmodè se elapsurū ad reginā. Qua re ab hostiū speculatoribus cōperta, missi sunt illico cum Lescone Bobritio impigri & expediti aliquot milites, qui in sequebantur cōprehenderentque fugientē. Sensit & Comes patefactam fugam suam, & sequi à tergo hostes. itaque diffidēs euadendi celeritati, latendo illos fallere instituit, edixit ergo suis quod ab insequentibus se faciliè capi paterentur, subindeque à domino suo, qui in oppido remansisset, missos se cum mandatis ad reginam profiterentur. nec mora, in siluam, qua profundissima erat, ipse se immisit. capitis ē familiaribus nonnullis, cum singulorum assuefactioni unū congruens ferè persuaderet inquisitio, à Polonis propemodū omittebatur. tum Samicia quidā haud militaris disciplinæ rudis, eos astuta argutia increpuit, tanque desertores domini sui, qui per imprudentiā minime nosciturū cū, haud procul in

A silua foret interfectus. Ad eam uocem bene simulatū mendaciū aperuere humani affectus. itaq; instaurata diligentius inquisitione, erutusq; hincinde omnibus latebris, tandem a Lescone ipso inuentus est Comes, & captus: moxque cum ingenti militū gaudio in exercitū, subindeq; ad Vladislau Budam productus est. Cum exhiberetur in conspectū, nō solum utriusq; gentis principes cōuenerant, sed promiscua etiā omnīū ordinū multitudo partim miserantium uerē sultum humanarū rerum inspectorē Deum esse, qui debitas ab eo perfidiæ poenas expetisset. Ille nihil purgans, oblitusq; insitæ & ingenitæ ferociæ, submissa & effracta nimīū uoce ac gestu ueniā precatus est: Vladislau autem minime duro uultu supplicē alleuans: Maluissē, inquit, ut si des tua te amicū huc adduxisset, q̄ felicitas mea captiui. Id q̄ faciū foret proculdubio, si ambitio expugnata, animi tui fide & cōstantia nō extorssisset, ut debiti mihi principatus uicariū te potius q̄ socium esse uelles. Nūc quando fortunā meam potius q̄ beneuolentiā & experiri, & uana spe beneficii in me tui gratias corrūpere placuit, impugnando iudiciū quod de me feceras, cum unanimi omnīū consensu electus sum qui apud uos regnarē, placidē feres, si ego uicissim erga te magis factorū tuorū presentīū, q̄ electionis, a qua nulla mea culpa defecisti, memor esse cogar. Moxq; in custodiā tradi iussit. Postridie Vladislau, seu periclitantis ciuili tumultu Lituaniæ discrimen sollicitū haberet, seu patrij regni desiderium malē ferret, seu abhorrere ab immanitate intestini belli, quod gerendū illic uidebat, seu cupidus denuo coramq; experiri qua tandem mente Hungari erga se forent, cōuocatis in arcem omnib. quorū auctoritas aut publicē aut priuatim eminebat, huiusmodi orationē habuit: Satis intellegebam, cum me apud uos regnatū uocaretis, nō mihi, sed necessitatib. uestris id tribui. Sed neq; id oratores ad me missi dissimulauerunt, & pleriq; ingenuē subinde professi estis, cum tamen benignitate Dei maiorūq; meorū uirtute longē lateq; haberem ubi feliciter regnarem: statiliendi res uestras curam susceperā magis, ne fidem meam in periculo suo implorantib. uicinis fœderatisq; deessem, quā q̄ amplitudini meæ necessarium putarem. sed & quieta omnia domi consentientesq; inter se uoluntates uestras nunciabatis. Quidquid uerō laboris ac periculi bellicis actionibus exhauriendū esset, ab eo hoste imminere, cuius impetus frāgere ac retundere, longē pulcherrimū & gloriosum foret apud omnes populos & nationes quæ religionē nostrā profiterent. quæ sine inuidiā loqui liceat, multo se cius se habēt: quippe quod ex uobis multos abinuicem uideo dissidentes: & longē maior dimicatio domi proposita apparet, q̄ timeri foris potuerit. itaq; distrahiē saepe animus in diuersum, cum uel desistendū ab incepto, uel præbendū me ducem in ea acie, quæ propemodū ad parricidiū sit animata, confidero. cæterū ex uestra simul & mea re magis esse uidet abstinerē, q̄ per intestinū bellū ad propositā mihi per uos spem peruenire. Occurrit enim iam nūc animo totius belli species. Video uos gentē unā nō, ut multæ alię, ex conuenarum multitudinē casu cōgregatam, sed unius linguæ stirpisq; ac propemodum familię circūspectos uos singulos & uniuerfos, adeo estis inter uos iuncti sanguine & affinitatibus, ut uerius domus una q̄ natio dici possitis. Nemo unus ex uobis uiolari potest, quin eius iniuriā penē ad omnem pertineat, atq; in illum ipsum qui intulerit per quendam ueluti circuitum cognationum redeat, hanc unitatem cōiunctionemq; sanguinis inter uos, quam uobis semper profuisse, mihi uerō in primis profuturā externo bello submouendo exstimabam, distrahi in diuersum, uiolariq; mutuo, non aliud mihi quidē uidetur, quā naturam ipsam, & quidquid in ea uenerabile sanctūque est, euertere. Dubius est (ut aiunt) exitus belli. sed blandiamur nobis,

& sic

& succubituros armis nostris aduersarios concedamus, post fratrum parentum ac cæterorum propinquorum exhaustum sanguinem. Restat, ut si Turcus lassuerit, aduersus illum nos producamus ante omnia intestinis cladibus debilitatos, sed & plerisque cognati aut propinqui cuiusque cæde imbutos, quam spem uictoriæ mihi proponitis tam nefarie cruentum agmen & suorum strage ac uulneribus confelceratum educitur? Deus meliora uelit, non ætas, non fortuna mea ea est, ut per tam abominandam dimicationem properandum mihi censeam ad spem maioris amplitudinis. Nec corpus, nec uirtus, aut animus deerunt gerendis honestioribus bellis. nunc antequam mutuis sceleribus coinquinetis manus, dum integræ adhuc regni uires, & nondum cruentatis armis inter se conciliari possunt uel ad retinendam simul pristinam dignitatem, uel ad patrimonii concordii uoto deligendum, tum grato erga uos animo meo dignissimum, tum rebus meis uestrisque cōducere arbitror, ut ego, propter quem tumultuari cœpistis, retrò iter flectam. facile, ubi ego abfuerò, in gratiam mutuò redibitis. Et quod in magnis discriminibus aliàs sæpe fecistis, minimè difficulter rationem iniectis publicæ salutis expediendæ. Quòd si ad me rursus fugiendum censueritis, tam primæ quam secundæ euocationis uestræ memor, enitar ut in cessione hac mea nihil aliud à me quesitum intelligatis, quàm salutis uestræ remedium. Interim assequar ut haud perperiti potuisse dicar in gratiam meam periclitari fœderatum & bene de me meritum regnum: & rem Lituanam sic constitutã, ut multo liberius, si opportunum duxeritis, incolumitatis uestræ curam denuò subire possim. Verba Vladislai cum summa laude moderatissimi animi accepta, plerisque etiam lacrymas excussere. Cum uerò ut liberius cōsultarent, è conspectu abiturus assurgeret, uoces undique audite assueuerantium neminem magis interesse oportere, quandoquidem usque eò afficeretur rebus ipsorum, ut amplitudinis & gloriæ suæ uideretur oblitus: uel ex eò dignissimum esse quem regem apud se uellent, quòd salutem regni anteferebat cupiditati regnandi. Nō tantum sperasse, quando eum elegerant. Nunc ueram in eò fidem regiamque uirtutem experti, nō commissuri sint ut prudentiores in eligendo, quam constantiores in cōseruando sibi rege fuisse dicerent. & iam rursus Vladislauus affederat, cum cæteris haud sanè ciuilitè neque in consultantiũ morem studia sua offerentibus, silentium fecit, exaudita uox Hunniadiani. ille peregrini Regis euocatione contra imminētia discrimina uelut in necessitatē reiciens, ne priusque posthumus coalesceret, aut externo bello aut domesticis seditionibus, regnũ suum cumberet, quicquid in eò eligendo actum dictumue esset, consilia temporariè accomodando, deliberatè factum. Siquid contrà ab aliquo tentatum, aut humano errori, aut superuacue fidei erga regiam stirpem ascribendũ prius asseuerauit. Tum satis se scire inquit, supra muliebrem sexum constantem regiam esse, uerum haud faciliè desistere ex toto à naturalibus affectibus. Nata sibi præter spem uirili prole, indulgendum, ut matri, si per filio sollicita foret, si quæ saluberrima sibi ac regno essent nō perspiceret, tolerandũ in fœmina: non alios ad eam cōuenisse, quibus tanti incepti utilitas nondũ satis intellecta foret. Quos publicè opportunitatis ratio ad Vladislauũ congregasset, eos exploratam iam uirtutem eius in fide retenturã, eos etiã ipsos licet haud sanè multo errore iudicãdi, aut officio erga reginã in diuersum abstractos, plurimorum consensum reuocaturum: facileque ubi noui regis tam singulares animi corporisque dotes uulgarent, sese illi dedituros. longè maxima difficilioraque transacta: teneri iam Budam sedem regiã, tum Comitum Ciliæ, cuius unius spe maximè regina elata ad tumultuandum foret, felicitate publica in potestatem datum. Reliqua sine armis, sine cæde ac sanguine in ditionem uentura: non futuros qui uim potius quàm clementiam regis uellent experiri, præfero

A præsertim quod longè impares uiribus, nedū uictoriæ, sed ne tuendi quidem se spem concipere possent. Non facturum regem ex instituto grati animi, si tam bene de se meritos in eo tumultu destitueret, præsertim quod longè plus periculi ex discessu suo immineret. Nam & reginæ partes quosdam pertinacius subinde defensuros: & quos ratio publicæ salutis ab illa abduxisset, ac citius in proposito permansturos. facile ita Turco fore mutuis seditionibus occupatos, & à defensoribus destitutos aggredi & expugnare. sed ut cum regina in gratiam omnes rediissent, sine duce, sine capite tam grauis belli impetum minimè laturos, fieri posse, ut aut rædio aut pudore muliebris dominatus se ad alium quempiã conuerterent, in cuius potestate uenisse Hungariæ regnū Poloni postmodū grauius ferrent. sed neque honestum regi, ad suos alienos uetalem reditum fore. Nemini uerisimile appariturū ob aliam causam tam inclytum regnū omisissum, nisi quod aut regere aut tueri posse desperasset: rogareque per salutem utriusque gentis & regni, ut in proposito perseveraret, & bene initum columen utriusque nationis constanter expediret: omnia breui & quieta sibi & libera fore. qui adessent, scire eos satis paratos iam tum præsertim ipsum denuo regem dicere ac constituere, & iureiurando fidem atque obsequium despondere. Non altius uerba quam auctor in animum Vladislai descenderant, propter insitam eminentemque in uiro indolem: sed & subsensu uniuersorum acclamationes, flagitantium ne se in tam discriminosam conditione desereret: & cum dicto, unanimi consensu se ac sua omnia illis committunt deduntque fidei & auctoritati: regemque iterum ipsum decernunt & cooperant. nec mora, coëpta est eius coronandi consultatio: sed occurrebat dissimulata uetustæ consuetudinis & religiose ad id temporis seruata, quod sacra ad eam rem corona in potestate reginæ erat. Nec placebat committere, ut uide retur ad eiusmodi solenne in qualibet corona tantumdem momenti inesse. Ita que cum neque spes foret persuaderi aut cogi subito reginā posse, nec uellent ceremoniā coronandorum regum uulgarī per nouas coronas, ad illamque maximè proxima facere apparebat, confugere constituerunt, pro temporis ac rerum necessitate, ad eam rem corona, qua sancti Stephani primi Hungariæ regis caput exornatum fuit, ceu ueræ uirtutis exemplar atque incitamentum post ipsum regnaturis religiosissimè seruati. in ea disceptatione multa proba iactata in Ladislaum Garam, cuius maximè permisso regina coronam sacram interceperat: atque a uulneribus & cæde temperatū, intercedente rege propter fidem accedendi se libere obligatā: captus tamen est et custodię traditus. Cumque Rex deprecaret, & fortunæ se quam fidei iacturam facere satius diceret, uix post triduum ut liberaretur, impetrauit. amotus est tamen præfectura Visegradi: subrogatusque in eius locum Vincentius Scamarulicus. regina interea cum se orbatam consilio, actionesque suas magna ex parte debilitatas uideret, capto abductoque in custodiā Comite Ciliæ, et labante iam suorum fide, post defectio nem Strigoniensis, id quod minimè in tanta muliere suspicandum arbitror, sunt qui insimulēt ad fraudem animum adiecisse: propositaque ingenti mercede, si facinus transigeret, adegisse quendam ex suis, quæ sibi cū primis fidum credebat, ut Budam se conferret, & Vladislaum quoquo modo ueneno extingui curaret. Sed cupiditas eadem quæ leue ingenium hominis ad partes suscipiendi facinoris adegerat, compulit etiā ut rem Vladislao aperirer, spe cumulationis remunerationis, quæ foret precium, quod, pro scelere contempsit se uideri uolebat. Id seu non crediderit, seu credere dissimulauerit, ne si ueneno in se grassatam reginam affirmasset, spem omnem reconciliationis in posterum excluderet, Vladislaus hominem execratus, quam scelestum & falsam indicantem, e conspectu suo abire iussit. Verum primores procerum ubi nefas quod attulerat agnouere, per omnes cruciatus excarnificandum

robore

robustissimorumque deinde equorum caudis illigandum, in partes quatuor di-
 strahendū tradidit, iustis imas ab eo pœnas exigentes, siue uera siue falsa
 detulisset. Itum deinde Albam regalem, ut Vladislaus coronaretur, quò per-
 lata iam erat ex Visegrado arcula in qua custodiuntur ornamenta ad ceremo-
 niam coronationis religiosa. Quibus in medium prolatis, adiecta est, pro-
 ut conuentū statutumque erat, sancti Stephani corona. Proditum memorie est,
 cum primū Hungaria regni nomen accepit, sacram coronam induitque ini-
 tiandis regibus religiosas sancto Stephano primo Hungarorum regia Ro-
 mano Pontifice cœliu's monito destinatas seruata sēp, deinde solenni custo-
 dia, ueluti faustum auspiciū futuris regibus, eadem qua ille regni felicitas
 te coronandis ordinem uerò ritumque initiandi illic regem talem uetusto mo-
 re seruari. Sacrificāte qui in Hungaria summus est pontifex, circumfisten-
 tibusque omnibus ad quos regis pertinet nominatio, in templo quod augus-
 tius est in Alba regali ad altare sistit qui rex futurus, statimque à Canonicis
 exiit. deinde pontifex preces solennes præit, quibus regno regique
 cuius caput dextra tenet, Deum propiciet, ueniamque & pacem impetret, ut
 feliciter fausteq; publice ac priuatim sibi, oppidīs, uicis, ciuitatibus, popu-
 lis, nationibus ineat geratque regnum, faciat fructusque multiplicet, fines
 & imperiū propaget, auctoritatem denique et gloriam augeat. Tum manus
 eius dorsum que arcano oleo perungit, & mox uestiri iubet. Ornato deinde
 sacris induiis, crucem in primis tradit, per quam significari uoluit, ius apo-
 stolicæ legationis in designandis Episcopis ab ipso initio regibus Hunga-
 riæ permissum à Romano pontifice. Deinde sceptrum pomumque aureum &
 uexillum regia insignia exhibet, & unus cuiusque inter tradendum sacris uer-
 bis interpretationem profecutus, tandem prolatis in medium regni legibus
 institutiisque, exigit ut in uerba ipsorum iuret. Ille ubi in ea quæ concepi-
 Pontifex uerba iurauit, illico coronatus suggestum ad id præparatum con-
 scendit, & plerisque in equestrem ordinem cooptat, ut intelligatur regnum
 ab armis auspiciari: nihilque prius maius ue apud reges esse oportere ratione
 incrementoque militaris disciplinæ: cætera ornare, illam tueri & augere im-
 peria. In eodem apparatu postea procedit ad templum diuis Petro & Paulo
 consecratum. ibi in tribunal se recipit, & controuersias aliquot audit & deci-
 dit, ut secundum rem militarem, iusticiam præ omnibus colendam & sciat,
 & doceat. Tandem subleuatus in equum, postquam ciuitatem lustrauerit, pro-
 greditur extra portam ad diui Martini ædem, turrimque illic altissimam con-
 scendit: & quam maxime potest protenso extra turrim brachio, ad quatuor
 mundi partes nudatum ensē porrigit, quasi undique regnum tutaturus, aut
 certe illius fines & ditionem propagaturus. ubi uerò in ciuitatem rediit, so-
 lennia conuiuia celebrant, strepuntque publica gratulatione uisæ ac domus om-
 nines. quibus omnibus ubi Archiepiscopus Vladislaum de more coronas-
 uit rite atque ordine seruatis, postridie ex uniuersorum qui conuenerant senten-
 tia constitutum, ut corona sancti Stephani cum sacris induiis recedere asser-
 uareturque ad futuros reges initiandos, si nō cōtingeret recuperari sacram. Ab-
 rogata deinde posthumi coronatio, & ne quis eum pro rege duceret editum
 ab Agriensi Episcopo, cuius usque ad inuidiam auctoritas apud Vladislaum
 minebat. Nouum ei sigillum regni commissum: & nequa fraus error ue cōmit-
 ti posset, ueteris sigilli fides ex auctorata: pronuntiaturque ad populum, ne lite-
 ris aliquibus præterquam nouo sigillo signatis crederet. præterea ut omnes
 immunitates priuilegiaque à prioribus regibus concessa, eiusdem sigilli de
 confirmarentur. Multorum qui de regno aut de rege benemeriti dignitas &
 conditio adaucta, cæteris spes facta, modò se dignos exhiberent, in quos li-
 beralitate suā rex exerceret. Paulopost cū haud magni discriminis negotiū
 super

A superesset pacandis reliquijs tumultus à regina concitati, satis quæ sine externa ope uirium affuturum constaret, plurimi Polonorum cum bona regis uenia retrò in patriam abiere. Regina uero cognita Vladislai coronatione, multis dirisquæ imprecationibus Hungaros execrata, quòd in re simili longè se dispares Polonis exhibuissent. Ab illis namque impuberem regem cum summa fide educatum, nec solum intra paternum regnum cultum sanctissimè, uerum etià cum suarum rerum discrimine strenuè productum ad possidendum aliena. Ipsos uero legitimum dominum paulo antè ab se coronatum Alberti regis filium, & eundem Sigismundi nepotem, per summum scelus paterno & auito regno exturbare, peregrinumque apud se præter ius fasque regnaturum admittere: & quia uirium plus haberent pro libidine sua, tum læminæ sibi, tum infanti regi: quos cum maiorum meritis & sexum & ætatem tutari oportuit, insultare. Oblitos uindictam Deum certè longè magis quàm ipsos posse ac pollere. Submissis que deinde qui clam circumeundo ciuitates, quoad fieri posset, populorum in fide manentium animos confirmarent, consilium que illis suum aperirent, ipsa in Austriam commigrauit. Et Frederico Imperatori paruulum suum, sacramque Hungariæ coronam commendauit. Qui utpote patruelis curam posthumi & coronam haud grauatim suscepit. Ipsa deinde fratre nonnullarum urbium constantia & fide, non destitit procerum quoque uoluntates clandestinis nuncijs ad se acclinare: cum Australibus uero ac Boemis congregandi exercitum consilia inire, ut quoquo modo Vladislaus Hungariam exturbaretur. Interea Turcus per occasionem intestini belli Hungariam facile à se occupari posse ratus, Belgradum oppugnare adortus: & cum parum uno atque altero impetu profecisset, obsidendo in potestatem redigere uolebat.

B Id oppidum inter Danubium Sauumque, ubi commiscuntur, sic est situm in cliuio, ut ab utroque amne inferiora eius abluantur, siquidem quæ Eunum spectat, in ripam usque latè prone que de uexum, desinit in Danubium: quæ Austrium excipit, Sauus allabitur. Reliqua ipsius per cliuum extensa, muroque & fossa uelut diuidunt à continente. itaque fabricatis nauibus, quibus in utroque flumine adhibita custodia tam subsidia quæ comæatus arcerent interciperenturque, Turcus castra sic ex aduerso metatus est, ut nemo omnino ab obsessis emissi induciue posset: sibi uero quotiens libuisset, murum aggredi attentare fascultas foret. nec subinde destitit aut opplere fossas, aut machinis quasare muros, coëdificatis etiam ligneis turribus erectione propugnaculorum arcis, ad defensores è muro exturbandos. Cum interim sui quoque inopia comæatuum afficerentur, neque appareret diuturnam moram obsidionis toleraturos, quandoquidem passim in exercitu exaudirentur querelæ fame extabescentium: solumque id ne iam tum oppugnatio intermitteretur, retinebat, quòd desperato suorum auxilio, propter intrinseca certamina, quibus regnum agitabatur, minime credibile erat oppidanos diutius se defensuros. Præfectus iampridem cum ualido illic præsidio erat Ioannes Vranus, uir audax, & rei bellicæ peritus, quippe quòd Florentia ortus atque oriundus, Tusco ingenio Hungaricam ferociam adiunxerat, constabatque strenuè oppidum defendi undique. Sed cum ueluti de porta regni ea in opugnatione agi omnes sentirent, Vladislaus cum censuisset Turci conatus retundendos, dum copias colligeret instaretque, memor expetita paulo antè à se amicitia, oblatique sibi sponte in rebus suis difficilibus auxilijs, ante omnia per legatos de dissoluenda obsidione agendum putauit. Missi igitur, Dobrogosius Ostorogeus, & Lucas Gorcensis, qui renouata memoria legationis, ultrò Cracouiam misse, petuum fœdus atque amicitiam, cum asseueratione submittebant opus ad Boemiam expugnamdam, si ex usu suo Polonus esse censuisset, profiterentur meritum benignè adeo in se uoluntatis tam altè in animum Vladislai descendisse, ut bellum quod inferebatur,

non prius armis propulsare uoluisset, quàm uicissim pacis & beneuolentiæ mutuae consilia proponeret. itaque si Turcus abstinere uellet ab infestanda Hungaria, quæ Deo atq; hominibus uolentibus iam Vladislai facta esset, facile fore ut de fœdere conuenirent, in quo incundo seruandoq; daturum Vladislai operam, ne pacis studio aut officiorum commutatione inferior deprehenderetur: quod si arma mallet, & uires experiri, annixurum, ne illis etiam quoquo modo uinci contingeret. Turcus ubi ea audiuit, legatos quasi subducerentur ab omni occasione iniuriæ, inter tot armatos infestis quæ & commodius dum deliberaretur habitarent, in Sunderouium perducere commisit: certus secum prius omnia experiri & tentare, quàm illis responderet. itaq; deditiōis spem prius aggrediens, captatis colloquijs maiori quàm ali quando ambitu, ad defectionem sollicitare cœpit. Sed & literæ sagittis illis gata passim supra murum à militibus excutiebantur in oppidum, ingentia defectionis præmia continentes. Verum ubi nihil pacati ab aliquo respons debatur, aduocata concione: Pax, inquit, cuius ab hoste mentio illata est, desit, nec ne, licet in me situm intelligam, placet tamen & sententiam uestram milites cognoscere: quandoquidem id bellum gerimus, in quo cum felicitate humana, cuius ego principatū apud uos teneo, periclitatur etiam religio sanctitasq; quartæ tutela & cura ex æquo ad omnes pertinent. Quippe quod ut multum forma uiuendi distemus, eandem post obitum omnes beatitudinem speramus. Itaq; uelim cuncta quæ dixerō, sic à uobis accipi, ut quæ non à mea, sed ab uniuersorum publica opportunitate proficiunt. Nam quod ad me priuatim attinet, tantum in Asia, tantum in Europa possideo, ut, quod abor minor dicere, pars altera minimè pudendum regnum uidere queat, conseruansq; meis plus curæ, quàm operæ subigendis alienis, fortunam meam fortasse insumere decet: uel tū magis est uidere an sua cuiq; sufficiant: & quam rata diuturna q; sentiatis, præter id quod cum humanis fortunis sacra & diuina omnia sunt à nobis aliquando omittenda, si ultro nū arma de posuerimus. Petit enim hostis à bello abstinere, & tum demum de pace conueniendum censet. omitto indignitatem, quod obsidentibus armatisq; obfessi & inermes, fortibus & exercitatis imbelles ac desides pacem pollicentur. omitto quantum laboris in molienda obsidione construendisq; operibus, quantum deducendis fabricandisq; nauibus sit exhaustum, quæ omnia hostis quasi uinctos nos inclusosq; iam teneret, deferi iubet. Bulgaria omnis & Rascia pars maior, armis nostris iam pridem paret. In Seruia etiam pleraque diuisionis nostræ lectis: quæ omnia uel retinenda sunt, uel unā cum illis cetera quoq; in Europa possessa relinquenda, quicumq; quod planè etiam hostis intelligit, habuerit in potestate oppidum quod obsidemus, habet non solum quoddā uelut priuilegiū & stabilimentum rerum suarum, sed arcem etiam & munimentum illius caciſſimum alienis subigendis. Scissum est inter se nunc regnum, laboratq; domesticis seditionibus. Nec tantum uirium adiecit res Polonica illi cōiuncta, quantum detrahunt intestinæ factiones: ac pacis mentione facultas tempusq; illis sedandis quærit, ut nos integris geminatisq; subinde uiribus aggrediantur. Si re infecta obsidionem dissoluemus, facile neciendo causas tam diu de pace non consentient, quoad certaminibus domesticis aut Vladislai felicitas, aut Hungarorum uoluntas & ratio sanior finem imponet: quas fœderis conditiones domum inter se conciliati & contra nos armati exigenti, quando nunc mutuis discordijs periclitantes, & armis nostris penè oppressi, tanquam acie uicissent, oppugnationem prius omitti, quàm de pace agi æquū censent, aures iam nunc obtundūt superbæ petitiones de restituendis Bulgaria, & Rascia, tum cæterarum regionū urbibus labore ac periculo nostro expugnatis: quod si facere uoluerimus, bellum quod aduersus discordantes inter semet
cuisq;

A quisq̃ certaminibus occupatos per occasionem nostram nunc gerimus, in fe-
 rent nobis, non solum unanimes tunc Hungari, sed adiecti etiam illis Poloa-
 ni, quod etiam si pacis studio tam pudendas & miseras restituendorum om-
 nium quæ repetent conditiones suscipere possemus, nunquid cōtentum suis
 Despotum quieturum postea putamus? Cuius animus, certum habeo, elatus
 consuetudine inter se iurium duorum adeo præpotentium regnorum, non so-
 lum recuperandis amissis, imminet: sed quicquid ubique in Europa nostrum
 est, iam nunc sperat. Non prius sibi satisfactum putabit, q̃a dducto contra nos
 Hungarorum Poloniorumq̃ impetu, eandem ferro atq̃ igne sequente in agro
 nostro uastitatem intueatur, quam à nobis in suum illatam prius uidit. Quod
 si belli fortuna (omen auertat Deus: sed tamen fieri potest) consilijs suis assue-
 rit, præter omnia fœda & indigna, quæ ab irato uictore timeri debent, p̃sum
 sanctumq̃ apud eos est, dira infandaq̃ in gentem nostram exercere, nisi à sa-
 cris religionibusq̃ nobis à maiorib. nostris traditis desciscamus, in nouos
 incredibilesq̃ ritus degenerando. Neque alio sacrificij genere aut obsequio
 Deum conciliare sibi facilius efficaciusq̃ posse arbitrantur, quam si templa
 quæ colimus, diruant & profanent: si sacrosanctis arcanis & cærimonijs illu-
 dant, si numinibus & sacerdotib. nostris insultent. & ut omnem rabiem qua
 in nos & sacra nostra grassantur, deprehendatis, inter sanctos referunt omnes
 qui nobiscum pugnando trucidantur. Non est, milites, quod per uanam spem
 pacis expectemus, dum colligit unitq̃ utres, dum se armat. Is hostis, qui non
 prædam aut humanā laudem, sed immortalitatem ipsam præmium uictoriæ
 ponit. longè plus laboris insumptum est quàm superfit, foueas tumultuario
 opere oppleuimus, & propugnacula ereximus, quæ muro imminet: cuius
 etiam partem machinæ solo æquauere, ut semiapertum iam oppidum esse ui-
 B deatis: & id sanè oppidum, per quod nostra omnia tuta pacatq̃ nobis reddan-
 tur, hostibus uerò sua infesta, prædæq̃ ac populationibus nostris exposita re-
 maneant. Si parum per annitim ini, si fœlicitatis uirtutisq̃ nostræ memores,
 cogitabitis delubra, sacra, religiones, cæteraq̃ diuina & humana fundari no-
 bis, quando cras hostilis muri fundamenta demoliemini, uicimus, milites, nō
 in præsens modò, sed in perpetuum. Quod si nihil aliud quàm certissimum
 rerum nostrarū securitatem, hoc certamen foret nobis pariturū, satis dignum
 præmium esset, pro quo pericula omnia subire alacriter, mortemq̃ etiā ipsam
 fortiter laceffere deberemus. Sed ut uictoria hæc nostra omnia uelut septo-
 dam & muro nobis munit, sic hostilia ad prædam patefacit ac denudat. hæc
 nus cum natura luctati sumus in contragosis præruptisq̃ Bulgaria atq̃ Ra-
 scia montibus. fames, sitis, labor, desperatio, uincenda fuit. uicimus, non alia
 mercede illecti quàm ut beatæ Hungariæ opulentiam aliquando attingere-
 mus. hinc iam militiæ nostræ præmia, hinc gloria initur. Ad portas peruene-
 rum est: quibus patefactis, non saxa inaccessibleia, non iniuriæ solitudines emetien-
 dæ nobis, sed per loca natura ipsa & humano cultu longè amœnissima ingre-
 diemur. hominum iumentorumq̃ omnis generis alimenta passim, non ad ne-
 cessitatem, sed ad luxuriā cum ubertate soli, temperies cœli, aquarūq̃ abun-
 dantia suppeditat. Quidquid alibi operosa cura uix educat, illic sponte sua
 fert terræ benignitas: ut credi possit, naturam colendi agri cæteris regionib.
 exemplum daturam, præcipuo quodam cultu Hungariam excoluisse. Sed
 neq̃ usquam liberaliorem indulgendis diuitijs fuisse constat. Aurum enim
 quod alij mortales rarissimis in locis laboriosissime effodiunt, Hungari ue-
 lut quoddam uirgulti genus etiam pullulans decerpūt. Vestrum est, milites,
 an ad ea omnia perpetuum uobis aditum cras aperire, an hostibus ad uestra
 patefactum relinquere uelitis. Memineritis subeundo murum omnem bea-
 tissimæ fortunæ opulentiam, sine alio munimento, sine præsidio, sine custode,

posse illud vobis ad prædam expositam. At tergo uero esse liberos, coniuges, A
lares uestros, delubraq; & religiones, simul & uictoriarum ueststrarum præ
mia: quibus nisi in oppidum transcendatis, ira & libido quantum uictorib;
licet, per omnia dira & nefanda mox sit insultatura. Ego prout uos pugnan
tes uidero, quam mentem uel ad imperandum, uel ad seruiendum habeatis,
simul quid superbissimis legatorum postulatis respondendum sit, intelligi.
Vos interim curate corpora, & quæ ex usu sunt, cum armis expedite, ut simul
cum luce cras murum aggrediamur. Digressi milites à concione, non secus
ac si cum uictoria propositam quoq; eis prædam iam tenerent, alacres epula
ti, quod noctis superluit, ut ad certamen uegetiores assurgerent, quicquid dede
re. Vbi illuxit, ad murum producti, malleolos cratesq; æquando itineri per
fossas ligno ac cespite coniecto iam pridem tumultuarie oppletas, nec minus
scalas & uectes, cæterumq; excidendarum urbium apparatus ferentes pro
cedebant. Cum interim qui ex turribus ligneis pugnantibus, haudquaquæ de
fensores in muro consistere permitterent, & crebris sagittis hostem impetu
do prope ociosum accessum suis exhibebant. Quod haud sanè ægrè ferebant
oppidant. Certè enim fore existimabant, ut Turcus uim experiretur, si dedis
tionis spes non succederet, dum itaq; ille ad defectionem allicit, ipsi partes op
pidi ad flumina porrectas contra naualem impetum hominibus propugna
culisq; & machinis, ignem aut lapides excutientibus, tacite firmauerant. Ex
parte uero altera quantum muri tormentorum uis aperuerat, rudere simul &
gleba strennuè prope iustam altitudinem coedificauerant: & per noctis silen
tium pice, oleo, sulphure, incendiarioq; puluere, quantum copia fuit, ligna im
buerant, quæ temerè in fossas prouoluta erant, tum cætera omnia quæ aut
aut cogitatio subiecit adminicula defensionis prouiderant, parauerantq; nec
nec in armis modò & missilibus, sed in obsequijs q; & parendi studio, itaq;
cum eo incautus quo licentius Turci ad murum properantes constitissent in
cratibus quibus iter substrauerant, coorti repente à muro oppidani, faculas
illumq; multipliciter paratum missilem ignem contorquendo, terrorem in
gentem prius, mox haud minorem stragem intulere. Excitato pluribus in
cis incendio, & uno uelut i momento per omnem quam calcabant materiam
sic propagato, ut neq; in eodem uestigio impune perseuerare, neq; progredi,
neq; regredi facultas esset, terra ibi luctatio formidoq; nam turres etià ignem
conceperant, trepidabaturq; in castris, in quæ fumum flammamq; conuolue
batur aura quam matutinis temporibus flumina exhalant. Quæ res ab incen
dio imminente oppidum seruauit. Ruptis igitur cõturbatisq; ordinib; quib;
que saluti suæ expediendæ intentus, circumspectare undiq; arma abijcere, &
qui propius liberiusq; effugiũ in tanto malo apparebat, excursare. Sed ignis
tam suo quàm auctoris imperu temerè per materiam incendio præparatam uolue
rans, aut fugientes perstrictis in cursu neruis retinebat, aut exitum per quem
effugere properabant, præueniendo occupabat. Sed & quibusdam fumus
prospectum ad fugam, quibusdam conturbatio etiam mentem abstulerat ab
sumebanturq; ab igne, quasi subitum nouæ rei discrimen immobiles reddis
differ. Pauci ex ultimis ordinibus & iidem ambusti debilitatiq; in castra resu
gere. Cæteros ingenti numero consumpsit incendij, cum reliquo totius op
pugnationis apparatu, neq; uero à nauibus feliciter pugnatum, quarum non
nullas uis lapidum tormentis afflata dissipauit, nonnullas ignis implicuit, re
liquas ferè aut remigum gubernatorumq; consternatio, aut conatus recipien
tium se à periclitantibus ad integras naues quamlongissimè ab oppido nau
fragas exegit. Ea clade perculsus Turcus, quasi nõ ope aut consilio humano,
sed à numine aliquo suis inflicta esset, grassanteq; etiam fame supra quam ut
sine tumultu et seditione, in exercitu ferri tam spes esset, obsidionem dissolue
re cona

re constituit. sed & fama erat exercitum satis ualidum congregatum iam à rege ad Segedunum, accursurumq; propediem, tamen ne animandis hostibus signum aliquod trepidationis ostēderet, legatos in castra reuocatos, minimè benignè allocutus est: Assuerans se tum demum pacis mentionem auditurum, si Vladislaus cessisset ea particula Rascie quam tenebat, & Belgradum sibi ueluti obsidem pignusq; fœderis uacuum tradidisset. Abscessurum se tum quidem ab obsidione, ut consultandi spactum Vladislao exhiberet, suadere ut malice conditione in amicitia recipi, quam negando pauca quæ postulabantur, de summa utriusq; regni disceptare: petere se ea quæ iure belli sibi deberentur, priusquam Vladislaus foret in Hungariam accitus: nec potuisset Hungaros id quod ipsi non habebant ius, in alium transfundere. Si Vladislaus perseveraret, malle de alienis contendere, quam sua quietè possidere, assuturum se in tempore, et secū unā inspectorem uindicemq; iustitię Deum. Ea denunciatione, tum etiam quia domi haudquaquam ocium à regina fore apparebat, rex adactus est mittere in Poloniam nunciatum quo in statutes Hungarica esset, & quæ belli moles à Turco immīneret, petitumq; ut miles & pecunia in stipendium mitteretur. Decretus est ad eam legationem Sanoceus, cuius eloquentia nō minus q̃ rei necessitas persuadebat, facile posse postulata impetrari. Polenorum primores sub aduentum ipsius cōuenerant ad Gorcinum, quos ita allocutus perhibetur: Referre uobis quæ in Hungaria feliciter transacta sunt: & quàm non longe absumus, ut difficilibus omnibus superatis: nostra ociose, aliena uerò utiliter ac tutò possideamus, intelligo esse hominis qui foret oblitus, quanta animi magnitudine etiā per omnia discretis mina regnum illud obtinendū censueritis, simul putantis apud animum uestrum plus cōsequendæ dignitatis cōmoditatem posse quàm gloriam. Nunc quando adhuc insonant auribus meis magnifica decreta uestra, nullius uel laboris, uel periculi habendam rationem non modò fortunis, sed sanguine etiam ac uita adiunctæ rebus uestris Hungariæ laudem paciscendam. Non dicam propè esse, ut regis uestri uirtus & felicitas uoti cōpotes uos fecerit Emperiascium interceptum: & Budam caput regni obtineri, tum Comitum Cisliz, à quo omnes actiones consiliaq; reginæ inprimis pendebant captū uinctumq; sub custodia esse: à Despoto autem & rege Boslinæ legationes aduenisse, petentes amicitiam, & obsequium pollicentes. Præterea omnes penè Hungaros optimates fortunę reginæ se dedisse, imperataq; facturos, archiepiscopumque & cæteros qui in primo tumultu reginam secuti, rursus ad nos defecisse & mox eorum omnium quorum maxime interest cōsensu, cum solenni cærimonia, illic quoq; regem nostrum coronatum, iam cōsq; formidabilem omnibus, ut ad primam eius denūciationem Turcus ab obsidēdo Belgrado discesserit. Reginam uerò desperatis iam pridem rebus trepidè cum filio in Austriam profugisse, relicto modico præsidio in Iaurino, & ipsum à nostris obsideri, pauculas deniq; ciuitates, quæ se in euentum munuere, magis uestrum q̃ reginæ nutum respicere, & iam minimo conatu illic debellari posse. Ista & alij prosperę fortunę successus iaciuntur, apud illos quibus nō deus, nō gloria, sed cupiditas bellū luscipere persuaferit, at uobiscū sic agam peruulgata est nō in Europa solum, uerum etiam in Asia fama, susceptæ à nobis conditionis conseruandi tuendiq; Hungariæ regnum. Et tam illi qui in cœptis uestris fauent, quàm qui aduersant suspensio animo sunt in euentum, uident omnes qui religionem nostram profitentur in manu uestra situm esse, stabiliatur necne in perpetuum, an paulopost intereat Christianum nomen. Contrà fore sentiunt profani ut eorum superstitio aliquando deleatur, ipsi uerò Europa omnino exterminentur si tanta constantia suscepto negotio adieritis, quanta animi magnitudine suscepistis. Nolite committere ut aut ij timuli

se, aut illi sperasse frustra uideantur. Cum sententiam de ijs quæ rex postulat, dicetis, cogitabitis uos esse uelut in theatro humani generis: innumerabiles populos, infinitas nationes, uos circūstare, expectantes quam fortunā, quam conditionem sibi, liberis, cōiugibus, parentibus, rebusq̃ caris alijs, tum aris, templis, religionibus, & sacris, ab hodierna die repromittant. Et simul cogitabitis, à decreto quod feceritis, non Hungariæ statum, sed totius penè terrarum orbis pendere. prout hoc, uel illud decernetis, ita ijs aut illis regionibus & gentibus, diuina omnia & humana rata esse permanitura: licuerit fortasse uobis reculare, cum postularemini. Nunc haud liberum est non perpeti & facere omnia extrema, priusquam ingenti animo susceptam tantarum rerum curam deferatis, antequam in Hungariam regem uestrum mitteretis, consensu ipsa inter se, suis uiribus, suis opibus, multos annos ueluti muros, ab alijs Christianis regnis Turcorum impetum submouit. In eius uicem uos successistis: & cum ipsius tuendæ negotio Christianæ quoq̃ reipublicæ tuitionem subiistis, pedem referre neq̃ fas est, neque expedit: quando eò peruenit, ut cum Hungaria etiam uniuersa res Christiana aut prodenda sit, aut conseruanda. Non uacat referre, quā multi pro dignitate patriæ uel retinenda, uel augenda, ultrò se morti obtulere: quā multi etiam unius à se seruati ciuis gloriam, quā uitam maluerunt. Quod si pro unius aut ciuitatis maiestate, aut ciuis salute, bene impenditur uita, estq̃ id gloriosissimū: quanti comparanda est laus, qua uos omnis mortalitas efficitur necesse est, non una ciuitate, sed multis regionibus ac regnis: non uno ciue, sed innumerabilibus gentibus & nationibus conseruatis, longè, ut sentio, minus præmium uobis proponebatis, cum demittendo illuc rege ageretur. Et tamen cum difficilia multa domi forisq̃ obijcerentur, maluistis, cum omnium periculo, eam quam tunc uidebatis gloriam querere, quā tute necessitatibus uestris incumbere. Quod si tantum sperassetis, exiguum mehercule tam immortalis gloriæ præcium uisum foret, non sua cuiusq̃ salus, sed cum fortunis omnibus liberorum quoq̃ ac parentum uel uita, uel libertas, sed Deo propitio, non capitis, nō libertatis à nobis subeunda dimicatio: paucis militibus, & haud magno stipendio, tam diuinam laudem consequi potestis, modò regem uestrum inueneritis. Id ab eo expetitur non fortunæ suæ, non uirium, non gratiæ, non auctoritatis eorum qui se sequuntur diffidentia: sed ut sine ciuili sanguine aut eade potestati suæ illic se tradat, quicquid hominum ciuitatum uel magis adhuc deliberat, quā repugnet: intelligitq̃ quā immortale odium, intestina bella sequatur. Quantum uel uirium, uel consilij domesticæ factiones, ubi gladium cruentauerint, detrahant, ad externas actiones uidet se sola fama subditorum uestrorum posse illic debellare: & mauult beneficijs uestris integram iam nunc Hungariam debere, quā paulopost armis suis dilaceratam possidere. Sed neque in re uestra est, regnum illud sic subigi, ut uiribus suis prius conficiatur. lacescit est Turcus denunciatione regis, & sic ab obsequio discessit, ut qui mox multiplicatis uiribus & numero copiarum sitis futurus. Si aut tum etiam discordans, aut iam tum mutuis seditionibus confectum regnum inuenerit, maiori conatu repellatis oportebit, quā sint nunc in potestatem redigendæ ciuitates paucæ, quæ de se inter reginam regemq̃ deliberantes propiores sunt, ut illius res, p̃ligatas deserant, quā ut huius felicitati aduerent: præsertim quod earum ualidiores finibus uestris obiectæ, & illinc à rege, hinc à nobis propè circumfessæ, fiduciam defensionis habere non possunt. Quod si integris membris suis ac uiribus regnū id obtinebimus, præterquam q̃ nobis securis ociosisq̃ ut semper antea & Turci imperus restringi, & res Christiana defendi poterit, licebit coniunctis uiribus id quod Christianū nomē ab initio huius expeditionis sibi de nobis polliceri cepit, ultra

Altrò bellū inferre, & dire gētis nefandam superstitionem nō solū ab Europa
 exterminare, uerū etiam in Aſiā persequi ac delere, pponite nūc uobis ex par
 te altera regnum celeberrimū ac ditissimū, non solum uicinū uobis & fœ
 deratum, sed tutelam etiam & munimentum uestrum. addite ipsius in uos re
 centissimū beneficiū, quod regi uestro sponte se subiecerit. Coniungite cum
 illo Italiam, Galliam, Hispaniam, Germaniam, Græciam, reliquasq; omnes pro
 uincias Christiani nominis. Cogitate uobiscū, quot in illis nationes, populi,
 ciuitates, urbes, oppida, quæ publica, quæ priuata ornamenta, quot delubra,
 quot sacra, quot sacerdotia, quæ ciuitatum mœnia, quæ priuatorum ædificia,
 quàm multi principes, ac reges maximi, quàm innumerabiles illustresq; ui
 rorum ac fœminarum ordines, quæ omnia cum rege uestro periclitentur. Ex
 parte uerò altera sint non multæ copiarū militum & mediocres pecuniæ uestre,
 quas rex à uobis postulet, ut suam & eorum quæ dixi omnium salutem liber
 tatemq; expediat. Nonne malitis sine spe aliqua milites ac pecunias tales pe
 rire, quàm totamq; insignes res atq; homines in discrimine uersari. Quod si
 non ad periculum aut incerturam expetuntur, sed ad societatem partæ iam ui
 ctoriæ laudisq; tantæ quanta debetur tot regionum gentiumq; ac ciuitatum
 seruatori bus, non uideretur ex grauitate ac sapientia uestra. Nunc tādē pro
 pter partæ gloriā omittite, pro qua assequenda necessitatū uestrarū oblitū, a
 lienā tuēda uobis suscepistis, atq; ideo in decernēdo iterū atq; iterū cogitare
 uelitis, ne non solum uos & uestra, sed uniuersam quoq; rem Christianam in
 tuto collocare, stipēdiū ac supplēmto exercitus minimè multo, respectū mas
 gnitudinis gloriæ qua immortaliter celebrabimini, cōseruata, cum regno de
 uobis benemerito, uniuersa Europa, & quæ in ea sunt humanis diuinisq; res
 bus omnibus, an per ignauiam & auariciam discedendo ab expectatione de
B uobis excitata, cū rege uestros socios & fœderatos in periculo suo nunc desti
 tuere, & mox tanquā publici Christiani nominis desertores ab omnib. alijs
 despecti ac derelicti, à uobis uerò pro diti ac desperati, cū potentissimo hoste,
 uitæ ac libertatis uestre dimicationē subire. Vbi ille obtinuit, mittenda esse
 auxilia omnes quidem pari asseueratione censuerunt: sed quo numero, aut
 pecuniā, aut miles mitteretur, ea fuit disceptatio. Erant enim qui uniuersas re
 gnū uires in expeditionem decernerent, & pacata Hungaria, statim cōtra Tur
 cum prodeundum dicerent, dum trepidus adhuc imparatusq; hæsitaret, exer
 citū à Belgrado, uel ut enaufragio ingentis tēpestatis reducto. Ceteri negan
 tes oportere regnum uacuum dimitti propter Tartaros & tumultuantem Li
 tuaniā, milites & pecuniā definiebant, sed numero minimè eodem. nam
 qui plurimū duodecim, qui minimū duo milia, submittenda dicebant. decre
 runt tandem, ut ijs qui sponte uellent, sine fraude esset, ad regē priuatim profi
 cisci: & ut publicitus quinque milia militum cum annuo stipendio mitterent.
 Eum numerū satis tunc regi ad pacandā Hūgariam facile augeri posse, si alia
 necessitas ingruisset. Se uerò haud minus exinde, quanquā regni uiribus ex
 haustis, non securos solum ab externis interim certaminib. uerum etiam paca
 tos in omnes occasiones fore. Dum hæc apud Hungaros Polonosq; aguntur,
 regina interim Cascariano reliquisq; populis, qui urbes suas ab initio inte
 stinæ dissensionis communiuerāt in euentum, persuaserat ut præsidia sua con
 tra Vladislau admitterent, nec minus modò suppliciter rogando, modò ma
 xima quæq; pollicendo, principū Hungarorū animos aggressa, interdū etiam
 iurgādo, quod immemores pristini decoris, quo dudū apud patrē, mox apud
 se & maritū suū refulsissent, uni Agriensi Episcopo à Vladislao posthaberi
 paterent, quasi aut nobilitas, aut rectè facta illius tanti essent, ut præ illis solis
 & patriæ communis amor, & omnium fides nihili ducenda, memoriaq; be
 nemeritorum negligenda & abolenda foret. quibus ita eos pellegerat, ut

Archiepiscopus & Ladislaus Gara cum plerisque alijs rursus ad se deficerent, A
 itaque communicatis consilijs, ut eodem tempore Vladislaum, quem suos in pa-
 tria dimisisse sciebant, diuersis locis anceps trepidatio circumfunderet, in id consue-
 uenit. Quod regina copijs, quas ex Austria Morauiaque & Boemia exciue-
 rat, destinatis, ad Cascouia, illiusque appedices urbes firmadas exercendasque
 illinc populationes in eos qui Vladislaum sequebantur: ad auctorem presidio
 in laurino, ipsa se in Strigoniū reciperet: Ladislaus autem adiunctis sibi quoque
 cunctis ad efficiendum allicere potuisset, ex parte altera bellum excitaret: & si for-
 tuna cœpto suo assuisset, se ad laurinum cum regine copijs coniungeret, ut Budā si-
 mul aut expugnarent, aut obsiderent. Impigre omnia ut conuenerant, transas-
 cita: & bello quidem quod per Boemos Australesque conductitius ex Cascouia
 geri uolebāt, profectus est Ioānes Giscra, acerrimi uir ingenij, ducumque illius
 temporis militariū artibus. & robore uirum facile princeps: & ut bello optimus,
 ita in pace haud aspernandus. Reliquum autem quod fuit copiarum, regina Stri-
 gonij se continens, in laurinum submisit. Ladislaus igitur apud suos crimi-
 nando indignandoque quod gratia quæ uniuersis debebat, uni tantum Agrien-
 si Episcopo referret, non illius tantummodo opibus & auctoritate accitum coro-
 natumque Vladislauum esse, plusque in id ualuisse gratiam et auctoritatem plerumque alio-
 rum, qui nobilitate ac fortunis multisque priuatis ac publicis ornamentis loge an-
 te illum emineret. Si ad Agriensis nutum spectandum, si ab illius uoluntate depen-
 dendum, frustra peregrinum regem accersitum: potuisse sine sumptu, sine tanta molitio-
 ne domi ultro ad eum summam rerum deferri. Quid euitatum in posthumum, nisi cura-
 torum inter pares dispar licentia et auctoritas? Quam si utique tolerare oporteret,
 multo esse officiosius, id fieri in gratiam aui patrisque posthumam, quam pro au-
 genda nobilitandaque re Polonica. Sed et plura eiusmodi ad inuidiam regis A-
 griensisque sæpe ac multum uulgo iactanda attraxit ad defectionem secum penē un-
 uersam eam regni partem, quæ Dalmatia continet, tanto populorum consensu, quod in pau-
 cis diebus propē iustum exercitum in armis habuit. Vladislauum tot undique obor-
 ta discrimina minimè sanè pro rerum difficultate conturbauere, sed consilio singu-
 la dimittens, dum ex Polonia pecunia militesque adueniret, dum uires contraheret,
 quibus in omnes partes hosti par occurreret, instituit motus in quibus mi-
 nus periculi apparebat, in præsens artibus elidere, uiresque illuc cōuertere una
 de magis discrimine, si negligere, affore sentiebat. Itaque belli quod à Cascouia
 ostendebatur, quia confici cum uoluisset, ad motus ex parte altera Polonis in ar-
 bitrio suo situm credebat, interea substituti curam Iohāni Pereno profecto Ches-
 smarchi delegauit, assignato ei milite qui in opportuna presidia distribuere.
 Ipse ne cui se absente nouandarum rerum occasionem faceret, propter copias regio-
 nemque in propinquo erant simul ad omnes suorum opportunitates uelut in me-
 dio intentus esset, Budam se continuit. aduersus autem Vladislauum, in cuius consue-
 tu prope coercendo antequam aut Dux imperio, aut tumultuaria turba militari-
 bus obsequijs assuesceret, rerum omnium summam plane uerti consistabat. Misit Hun-
 niadianum, quem præter singularem peritiā rerum bellicarum manu etiam strenuū ac se-
 rone promptum sciebat, ad ea que accedere naturalē quandam dexteritatem con-
 ciliandis sibi animis hominum populorumque studijs promerendis, ut de concor-
 dia prius ageret, auctoremque illius fieret, si forte citra ferri discrimen cum suis La-
 dislaus ab instituto se retrahi permitteret. Cæterum ut si parum persuadendo pro-
 ficeret, uires adhibere posset, adiunxit illi Nicolaum Frisfarchi, et ad milites qui
 sub utroque militabant, adiecit curiales suos, & quidquid copiarum laurinum ad id
 locorum magis infestauerat, quam obsedisset. profectus Huniadianus ac si omnia in-
 festa circa essent, composito agmine itineribusque exploratis ingrediebatur edis-
 cito suis proposito, quod quamdiu ab aduersa parte spes tota reconciliationis
 non excluderetur, quicquid præda populationibusque abstinento sedulo ope-
ram

A operā daret, ut beneficio ad concordiam potius, quā uī ad certamen gentis suæ homines prouocaret. non amplius iam quinque milibus passuum aberat ab oppido Batta, penes quod Ladislaus se cum suis receperat. dum uerō impensius circueiens uniuersos & singulos monendo hortandoq; dextra leuāq; nec minus à fronte & à tergo aciem firmauit, ne quid per occasionem ex diuerso committeretur quod pacis consilia in irritū uerteret: tandem haud amplius q̃ mille passus ab hoste se muniuit in loco unde castra opposita minimè conspici possent: ueritus humanorum affectuum lubricum, prospectu suę gentis militum animos remolliturum. Misit deinde qui accepta dataq; fide Ladislaum ad colloquium inuitarent, designato loco in quo pariter cōuenirent. Ea postulatō negligenter audita, superbeq; responsum, eō uentum esse, ubi gladiū, non lingua decertandum. tatis intellectū antiquam arma induerent, quid sibi, quid regno expediret. Si nihil ultra quā eos alloquendos destinasset, inanem laborem regem assumpsisse. ea prout referebantur, prolatis ad concionem nuncijs, Huniadianus recitari fecit. Et subinde intulit maluisse se laudem promereri reconciliatarum uoluntatum publicę salutī, q̃ reportare uictoriam de hominibus ad interitum patrię obstinatis. nunc quando non facinoris, ad quod accincti starent, conscientia, non periclitantis patrię discrimine, non Dei, non hominum uerecundia, commouerentur, stringendum esse gladium, & salutem patrię ferro expediendam. Non aduersus suę gentis homines, sed contra immanes parricidas: nec enim corpora, uestitum, ora, habitum, suos ab hoste secernere: sed mentes, consilia, facta, dictaq; omnia in illis non hostilia modō, sed etiam parricidalia essent. ac proinde cauerēt omnes & singuli, ubi ad manum uenissent, ne hebetaretur animi, & pugnandi ardor refrigereret aspectu patrij habitus, atq; habitudinis in hominibus equisq; uestimenta tantum modo & arma Hungarica apud illos esse, cetera omnia minime à sacrilimo hoste differre. Sed & plerunque animis æquioribus aduersus externos impetus prodeundū. lustras belli causas multas subesse posse, & eorum qui pro imperio & gloria decertarent, cupiditates longè tolerabiliores. Agi enim tunc nō de interitu, sed de maiestate populorum. illos non solū sine iusta causa, sed contra etiam fidem & iusiurandū suum: non ad augendam dignitatem, sed ad exterminandū funditus ac delendum nomen gentis suę arma sumpsisse. Quanto igitur odio stringendum ferrum putarent aduersus eos qui temeritatem paucorum secuti, non oppugnatum, sed euersum charissimam patriam per cupiditatem atque ambitionem uenirent, tanto in acie prodirent ad eripiendam ex ultimo discrimine patriam. Indicandumq; sceleratis hominib. Deum perfidię ultorē esse: fidem deniq; publicę ac priuatim Vladislao datam pro salute regni, perfidorum sanguine stabiliendā. haud magis conatus eam rem fore. tumultuariā ac semiermē turbam ex diuerso stare, non ducibus, non ordinibus assuetam, nec quicquam aliud in prælium asserentem quā male causę conscientiam. Si interrogarentur quid armis peterent, non habituros quid responderent. eadem qua prosiliissent temeritate, ad primum statim congressum, fugam omnes molituros. productis subinde copijs instructisq; in hostem aciem direxit. nec Ladislaus certamen detrectauit. Sed eadem ferocia qua prius legatis responderat, castris egressus, sequentes se suos, ut quisque primum se osterebat, ita eum in ordinem collocabat, magis temere tumultuantium more, quā ex instituto militari. Itaq; armorum quidem genus par utrumq; erat, ordo uerō et disciplina longè dispar. In altera enim acie omnia instructa prouisaq; non ad pugnam modō, sed ad subitos etiam fortunę casus. In altera nulla fere speciēs militaris discipline. Ceterum hos ira, illos conscientia stimulante, magno utrinque ardore concursum. Et à principio quidem aliquandū ancipiti fortuna pugnatum, accurrentibus ubiq;

ubiqꝫ ducibus, & suos per omnia spei metusqꝫ extrema cohortantibus: sed acum seruatis ordinibus recentes fessis, integri saucijs, ab Hunniadiano ubiqꝫ substituerentur, Ladislai aliquando extracto certamine, cum sine intermissione pugnarent, uulneribus & lassitudine confecti, tandem referre pedē sensim cœpere. Quod animaduertens Hunniadianus, Nicolao, quem ad fortuitos casus in subsidij locauerat, signum dedit: & totis uiribus adortus, iam tum nutantem aciem, utpote collectorum temerē, nec castra, nec ducem satis noscitantium, quibusqꝫ tam ignotum uincendi decus, quā fugiendi flagitium esset, in fugam uertit. Multi & in prælio & in fuga cæsi. inter quos pleriqꝫ auctoritate atqꝫ opibus insignes: sed nec pauciores aut inter fugiendum aut in castris capti. Ladislaus uerò multis in locis effusam suorum fugam cohibere frustra conatus, tandem cum paucis elapsus, cum magis quæ uitanda essent, qꝫ quibus fideret, animo succurrerent, nullibi prius se credere ausus est, quam Strigonium ad reginam magnis obliquisqꝫ itineribus peruenit. Hunniadianus uerò bene gesta, retrò quā uenerat, ad Vladislauum cum captiuis & præda rediit. Ille captiuos haud sanè duriter increptos, fideiqꝫ & iusiurandi admonitos, præterea cognationis quæ propter communia uetus sitæ originis primordia inter Polonos Croatiae quæ & Dalmatiæ cultores esset, quasi contra sanguinem suum arma sumpsisissent, in custodiam tradi edixit. deinde ad laudes & munera, quibus Hunniadianum Nicolaumqꝫ affectu dignitatem etiam adiecit, declarato utroqꝫ Transiluanix duce. Cæterum quia in Hunniadiano maior eminebat indoles ad res bellicas, ea potissimum opipida quæ Turcis obiecta erant, illi commisit: & copiarum quantum res tunc sinebat, assignauit: ut non solum sua defendere, sed per occasionem etiam fines hostium transcendere atqꝫ opere precium facere posset. quod postea factissimè fecit. Et Turcis quidem magnum de se terrore incussit, apud suos uerò ingentem spem excitauit. Multa tum prudenter, tum feliciter à Vladislao constituta. Eum autem uirum ad id negotium diuinitus delegisse, euentus tandem indicauit, ut esset qui rem Christianā prolapsuram sustineret, post paucos dies captiui omnes liberaliter dimissi: pleriqꝫ etiam uaticio alijs rebus necessarijs adiuti, qui grato animo fidem subinde operam regi in multis actionibus præstiterunt. Cumqꝫ pollicerentur ex ea parte ad quam acies bellatum fuerat, reconciliaturos se Vladislao quoscunqꝫ uictoria non attraxisset, missi sunt cum primoribus eorum Nicolaus Lassonianus et Sanoceus, ut ciuitates unā circuirent, & populorum animos à regina auertendo, ad Vladislauum acclinarerent, breuī ferè omnibus persuasum, non alia re magis quā repetitione communium inter se primordiorum atqꝫ sanguinis. Nec solum fides, sed pecunia etiam impetrata in stipendium militibus, quos ad reprimendos conatus Giscæ conducendos apparebat. Non enim æquè feliciter ex parte illa res gerebatur à Ioanne Pereno: quippe quod Giscæ per occasionem magnas plerunqꝫ prædas abigebat, Scopusiensemqꝫ agrum ferro & igne propè ad uastitatem multauerat: nonnulla præterea oppida interceperat, & diripuerat. Inter quæ Emperiascium, Scharuscium, Clistum: quod aliquādiu oblessum, per cuniculos tandem expugnauerat. id oppidum in monte situm uelut specula Cascouiæ imminet. Et pleræqꝫ illinc clades ad id locorū illatæ Giscranis, dum aut prædatum proficiscerentur, aut prædas abducentes, in Cascouiam se reciperent. Non deerat tamen opportunitatibus suorum Ioannes Perenus: & aut per insidias hostium carpebat copias, aut in aperto illis occurrens, & particularia certamina committens, pro uarietate locorum & fortunæ interdum uictor, interdum etiam uictus abibat. Nec segnius aut in frequentius quā Giscra in hostilem agrum prædatum incurrebat. Cæterum cum per omnia tentamenta ageret de recuperandis amissis oppidis, nullibi

A nullibi fortuna affuit, circumspectusque est annus irritis conatibus. Regina autem ubi omnes preces adhortationesque consumpsit suadendo Ladislao quod arma rursus indueret, quia non esset viri non sapius fortunam aggredi, & frustrata spe semel statim animos submittere: nullibi sapius euentum variari quam in bello, ubi minima quæque dictu, maxima momenta excitare solere: tandem agebat ut instaurando exercitu pecunias sibi crederet. Sed neque illis impetratis, in Iaurinum ad suos perrexit. nec multo post cum renunciaretur, Boemos de præficiendo sibi rege agitare, ut in fide posthumi ac sua eos retineret, in Austriam commigravit. Quo cum eam Ladislaus sequeretur, à Frederico captus est: habitusque in custodia, donec petentibus id impensius Hungaris, rex cum redemit, quanti Fredericus aestimavit. Intera subsidia ex Polonia petita à Vladislao numero & apparatu insigni aduenerant. Itaque principio insequentis anni licet annonæ grauiter laboraretur, hyemsque perniciose rigeret, tamen quia festinabat animus ad pacandum regnum undique, Vladislaus Cascouiam versus è Buda mouit. cui cum multo multitudinae robore copiarum Giscra esset, nullibi ausus occurrere, intra muros se continebat. Itaque oppidis quæ priori anno uel defecerant, uel intercepta fuerant, haud difficili conatu in potestatem reductis, instituerat rex proficisci expugnatum Cascouiam, cæterasque subinde urbes quæ à præfidijs reginæ tenebantur, ut si quid postea innouaretur à Turco, paribus illi uiribus posset occurrere. Sed ueriti Hungari, locorum propinquitatem prebituram regi occasionem transscendendi in Poloniam, uulgata fama quod regina de pace cogitaret, quasi temerarium foret bello ea quærere quæ per concordiam facilius consequi possent, Budæ reuerti persuasere, dimissa illic copiarum parte, ad belli reliquias persequendas. Ab initio cum uulgaretur reginæ expeditio, timuerat Fredericus, ne expugnatis undique reginæ præfidijs, & recepta in ditione omni Hungaria, bellum mox in Austriam à rege transferretur, propter sacram coronam quam apud se depositam à regina seruabat: ferturque de illa restituenda secum agitalle. Sed cum audisset postea dimitti exercitum, remque non per regem, sed per uicarios gerendam ad Cascouiam, recreatus eiusmodi cogitatione, super sedit. Simul & regina demissos animos extulit rursus: & cū ante pacis mentionem utique non aspernaretur, superbè respondit optimatum nuncijs, qui de concordia tractaturi ad illam perrexerant. Sed & pestis quæ in regno grassabatur, præsertim Budæ, ubi eius mali uis adeo sæuebat, contactu & curatione ægrotum uulgante morbos, ut quotidiana tantum funera oculis, desperatione uero & mors omnium animis obuersaretur, faciebat illi spem tantisper fore ocium à bellicis actionibus, dum commodè præparare posset ea quæ ipsa ex usu ad partium suarum uires instaurandas arbitrabatur. Vladislaus tamen ubi à regina pacem sperni percepit, nihilo segnius edixit, quod Cascovia oppugnaretur: Ioannemque cui à galero cognomen fuit, cum non exigua peditū atque equitum manu milit, ut se coniungeret cum præfecto Cheshmarchi: & communicatis uiribus, & consilijs, Giscram subinde quocumque se recepisset, aut exturbarent, aut obsideret. Giscra uero cum ciuitates quæ à regina stabant, regia uersigalia uolentes iam pridè penderet sibi, & percutere moneta in Cremnicia, sub titulo & nomine posthumi, nouas copias ex Boemia conductas ueteribus suis adiecerat, non tamen regio exercitui adeo par erat, ut occurrendi in aperto uiribus, fideret, sed in omnes occasiones Cascouiæ intentus expectabat uidere quò se potissimum regis cōuerterent. Inclinata itaque illuc tota belli mole, summa uis utrinque oppugnabatur, & defendebatur. Et ab initio quidē eruptiones crebre fiebant ab Giscranis, committebanturque particulares pugnae, in quibus ex utraque parte multi cadebant. Sed non tam facile oppidanis que regis erat irretectorum supplementa substituere. Itaque cū numerus apud eos in dies carperet,

appa

appareretq; haud satis tuendis mœnijs, tandem in ultimo discrimine altuturum, raro admodum & non nisi magna suadente occasione, Giscra cum suis erumpebat. Ad expugnandam igitur urbem necessitatibus humanis regij animum adiecere: ductisq; operibus, & munitionibus circum firmatis, inclusos penè ociose obsidebāt. maior erat intus hominum numerus, quam pro annonæ copia. Itaque cōgestis in publicum omnibus quæ elui forent, præfecti sunt duo ex præfidiarijs, & duo item ciues, qui cibaria in singula capita quantum sustentandæ naturæ satis uidebatur, quotidie expenderent. Contrahebatur quæ mensuræ modus indies, quo plus temporis & minus alimētorum superesse apparebat, donec cogente fame, nec ab immundis quidem animalibus abstinebatur. intolerabile suapte natura malum etiam desperatio augebat, quod non occurrebat unde altuturam opem aliquam sibi polliceretur. Itaque cum manasset murmur, oppidanos de traditione agitare, uaria erant præfidiariorū consilia: idq; tantūmodo remorabā fugā, quod impeditior apparebat quā ut tutō possent euadere. Quæ cum ignorarentur a regijs diuturne obsidionis tædio affectis, urgente iam hyeme sine comœatu elabi ab exercitu, cœptum est. Et in ipsius uictoriæ aditu obsidio paulatim dissoluebatur, præterquam quod alia Boemorum præsidia, quæ in ciuitatibus complicibus erant, crebris incursionibus omnia circumuicina infestabant, ut regiones ab obsidione ad tuendos suos auerterent. Nunciabatur quæ Chesmarchum oppidū non solum parum strenuè defendi ab illorum incursionibus, uerum etiam defectionis spectare consilia. Itaq; cum dux regius uideret etiam iniussu suo militem elapsurum, ut falsā in fide Chesmarchū retineret, dissoluta Cascoutæ obsidione, illuc properet mouit. Sed id quoque irritum fuit. nam pridie q; eo peruenisset, Boemi admissi per prodicionem oppidū occupauerant. Ceterum etsi præsidij caput Nicolaus Perenus, in primo tumultu cum plerisq; ex suis trepidè ex Chesmarcho effugerat, tamen retinentibus qui manserant præsidia riji nonnullas turres, cum appareret, si affuisset auxiliū, facile posse oppidū recuperari, fortè ita euenit, ut Podolinum peruenirent nouæ copiæ, quæ a Poslonis regi submittebantur, ducibus Laurentio Zaramba & Nicolao Stora: quæ cum à regijs per internuncios ad Chesmarchum implorarent, neq; dubia res uideretur, quin excludere Boemos illinc possent, petitam tamen ab se opem negauerunt: seu timētes iter subinde suum impeditius reddere, si Boemos prouocassent: seu quia priusquam ad regem, quō missi erant, peruenissent, minimè æquum uidebāt, aliquo se bellico negotio implicare. Itaq; petitio ne suorum contempta, neminem lacescentes, inuicem quæ ipsi ab omnibus in uiolati Budam peruenere. Capto Chesmarcho, bellum ab ea parte conuersum est in Podolinum, ubi regij præsidij caput Nicolaus Comorocensis, & utrinq; quæ per omnes conatus artesq; bellicas res gerebatur. Ex parte uerò altera regina sibi uictoriæ suorum famam accepit, dissolutamq; ad Cascouiam obsidionem & ipsa elata ad Posonium mouit, quæ ciuitas in fide ipsius perseuerabat. Etsi Vladislai præsidium teneret, arcem præfecto Stephano Bosgonio, quem subito obsidere cœpit, fauentibus ciuib; expugnationemq; admirantibus. Sed cum neq; equum uideret, in suos prædas exercere: neq; si factum foret, pro ciuili ac militari multitudine suffecturum comœatum appareret: populatores in Tarnouiensem agrum immittebat, indeq; omnis generis quotidianæ prædæ aduehebatur, simul ut commendē in Presburgo alerentur omnes, simul ut Tarnouienſes suarum rerum cladibus a dacti à rege deſicerent. Quæ omnia Rosgonius per occasionem elapsus, Budam regij exposuit: simulq; indicauit quo in discrimine res foret, nisi subito frumentum milesq; & apparatus reliquus aut propulandæ aut sustinendæ obsidioni necessarius in aciem mitteretur. Tum securo animo rex esse iussit, omnia in tempo

A re affuturū, ipse quā ocyssimē ad præsidiū reuenteret. Nec mora, Andream Tanczinem cum ualida Polonorum Hungarorumq; manu Tarnouā misit, simul suos tutum ab incursionib; hostilibus, simul Presburgē agrum uicissim populatū; & ut obsessis inferret per occasionem opem necessariam, edixit. Ille impigrē mandata exequens, frumētō ac militum machinis missilibusq; uarij generis in arcem submissis, illius potiundæ spem omnem reginæ uidebatur admississe: sed et crebris populationib; quicquid erat agri Presburgensis adeo mulctauit, ut uerius obsessos quā obsidentes se sentirent. Crebra inter arcendas populationes utrinq; certamina serebatur, cadebantq; ex utraq; parte multi, donec actos in insidias hostes Andreas tam ingenti clade afflixit, ut parum abfuerit quin urbs quoq; per tumultum, dum prosequitur uictoriam, ab ipso caperetur. Ea strages regionalibus finem excurrendæ fecit, fossa itaq; & muro subinde se tuentes, oppugnandæ arcis consilia ex integro per omnes artes machinationesq; quotidie solertius agitant. Sub anni finem ægerrimē omnino nutriebantur, necessitasq; & desperatio propē in tolerabili impetu rem gerī cogebant. Igitur coëdificatis turribus ambulatorijs, omni genere missilium regios à defensione prohibebant: & muro, quem crebris tormentorum ictibus die noctuq; impetebant, locis aliquot detruncato ac diruto, nitebantur summa ut aut per ruinas, aut ad mortis scalis partem aliam quam arcis occupare. Nec ad extremum regij tam acres in se conatus fuisse, nisi audito suorum periculo, in ipso rigore hyemis rex ex Buda accurrisset cum egregia utriusq; gentis manu. eius aduentu & suorum animi erecti, & regina adeo consternata, ut copiarum parte illic relicta, clam cum ceteris Viennam se receperit. Rex immisso in arcem subsidio, tentauit urbem si forte in potestate redigere posset. Tandē cū diu continuata obsidio intus & extra omnia cōsumpsisset, appareretq; in difficiliori anni tempestate non minus discriminis à cœli ac terræ rigore q̃ ab hoste affuturū, tumultuario opere instaurauit quicquid munitiōnū hostis circa arcem labefactauerat, moxq; in Budam rediit. Eodē tempore Poloni, uoluntaria manus, nulloq; stipendio publico adiuta, duce Petro Odronosano in Hungariam transcursum, arcebantur à Boemis, qui angustias in montū iugis occupauerant. Itaq; illi die frigidaissima cum lenta, sed iugi pluuia caliginosa, atq; ob id minime suspecta, premis impigris robustisq; quibusq; iuuenibus, à quibus resistentes, si qui forte assuissent, obruncarentur, per solutas Boemorum custodias, nemine omnino aduersante, saltum superauere. Mox cum adorti essent expugnare Capustanū, quod oppidū non longē sitū est à Baradino, accersente eos rege, statim, ut par erat, omisso incepto, Budā se receperunt, non sine laude atq; admiratione Hungarorum, & quod multi, & quod opulenter instructi, sed in primis quod indefessū opitulando regi suo uiderentur. Vladislaus ubi omnes & singulos pro cuiusq; dignitate ac meritis laudando bene de se sperare iussit, Castellanū misit oppugnatū: ex quo oppido frequentes & magnæ clades in ea regione quotidiē interebant, perseueratib; in fide regis, Poloni cōmissum sibi negotiū breui absoluerunt: & ut ceteris qui in præsidijs erant, trepidatio incuteretur, Boemos qui in manus uenerant, ad unū omnes trucidauere. Interea nunciatur, Tartaros predabundos in Podoliam incursumos. itaq; Vladislaus qui post reginæ fugā satis ab ea parte omnia tuta arbitrabatur, bellū uero qd̃ Giltia inferrebat, à regionis indigenis strenuē ppulsari uideret, ne defensorib; uacua barbarorū incursum Poloniā inueniret, Odronosanū cum suis retrō in patriā dimisit, quibus honoris gratia deducendis ad regni fines, nonnullos proceres Hungaros adiecit. Cum itaq; Agriam peruenissent, liberalliter que ab Episcopo accepti, licentius quā ratio temporis & uicini hostis solertia patrebat, conuiuijs hilaritati que indulgerent, seu quia numero

A acui

ac uiribus fidentes, periculum contemnebant: seu quia secundis rebus negligentia familiarior est, quam aduersis. Telephus qui per id tempus præsidium caput erat in Cascoiia, ratus bene gerendæ rei oblatam sibi occasionem, cum manu expedita profectus, concitatissimo gradu per silentium noctis illuc se recepit. Cumque omnes custodias uelut in mediâ pace solutas inuenisset, ab ea parte qua facilis ac tutius fieri posset arbitrabatur, murum nullo nusquam obstitente transiit: excitatoque deinde ad terrorem nonnullis in locis incendio, canentibus signis, & uelut in capta urbe clamore sublato, inermes sopitosque adoritur. Et primo statim impetu domos quamplures & Polonorum ferè omnes currus tumultuariè diripit. Cumque hostes inter clamorem, eadem, populationem, ignem, trepidi ac semisomnes uix arma expeditent, cum ingenti præda cæterarum rerum, sed & iumentorum atque hominum, retro abiit. Hungari uerò ac Poloni tandem somno & trepitatione discussa, cum simul armati conuenissent, nec difficile uideretur fugientem hostem assequi, & abactam prædam recuperare, cursu effusissimo ægrè propter impedimenta & lassitudinem properantes insequuntur. Itaque prius multo quam inclinare sol exeperat in occasum, cum instans à tergo exaudiretur hominum simul & equorum fremitus, Telephus, qui suos nocturni itineris celeritate ac labore fatigatos cerneret, tum præda onustos atque impeditos, desperata fuga, ad uires se conuertit: & in quo, propterea quod i. Leopoldi Palatinus erat, plurimum reponebat, seu redimi cogeretur, seu permutatio captiuorum aliquando fieri contingeret. Petrum Oronosanum, quem cum alijs captum abducebat, cognitari cuidam suo Soloma nuncupato, cuius fidem satis, ut arbitrabatur, cognitam perperamque habebat, in propinquum oppidum perducendum custodiendumque commisit. Nec mora, ultima experienda percipiens, impedimentis ad uitam præmissis, suos monet: Qui à tergo instarent, tumultuariam manum esse, inermes, incompósitos, & adhuc inopinatæ noctis præteritæ pauore fluctuantes, ac trepidos: nonnullos etiam saucios, debilitatosque. Quibus cum tuendis se domi uires atque animi defuissent, temerè postea profiliendo arma cepissent, quasi facilius foret in aperto campo res suas pugnando recuperare, quam fuisset clausas intra urbem parietibus tueri. Quicquid aut periculi fuerat, aut laboris, iam esse exhaustum, & celeriter cundo & inopinantes inuadendo prædam esse in manibus: quam utique multo facilius foret inter pares uires defendere, quam fuisset rapere. Sed & multos ex hostibus teneri uinctos, & eosdem magis strenuos, quos non somnus, non metus, non subitarius tumultus à conferenda manu auertisset: qui supererant, uino adhuc somnoque graues aut uulneribus afflicti esse, regendisque tantummodo equis uix satis aut uirium aut animi habere. Quod etiam si paria essent cætera, inter tam dispari causa pugnares, fortiores esse debere, qui sine spe ueniende de uitâ dimicarent, quam illos quos modicæ abactæ prædæ dolor armauisset. Meminissent eorum quæ in suæ gentis prædarios paucis antè diebus ad Cascoiâ fœdè ac crudeliter commissa fuerant: adniterenturque pugnando acriter uirosum fortium exitu uitam relinquere potius, quam se capi paterentur per ignauiam & trepitationem, ut ueluti pecora per ludibrium postea trucidarentur. Quo maiori impetu in hostem ferrentur, eo minori discrimine partam prædam retenturos, multoque incolumiores abituros. Superuenerat iam hostes: itaque conuersus in eos Boemus, magnis animis ac uiribus impetum, quo in se ferebantur, excepit: propulsatque tam acriter, ut neque in equis, neque in hominibus præteriti laboris lassitudo appareret. Suggestabat uires cum uenire desperatio, tum retinendæ prædæ cupiditas. Polonos autem & Hungaros non iactura solum suarum rerum, sed uerecundia etiam stimulabat: turpiter se deprehensos putantes, & à paucioribus inter uinum somnumque rebus suis exutos, unicamque esse illius abo-

lendam

A lendæ maculæ rationem, si uincerent. Pugnatum igitur aliquandiu ancepsiti Marte. Cumq; utrinq; multi & uulnerarentur, & caderent, tandem lassitudo perulcit, ut Telephini loco cederent, in fugamq; uerterentur: in qua multi trucidati, multi equorum pedibus obruti, præda omnis recuperata. Telephus autem cum plerisq; Australibus Boemiscisq; uitiis in potestatem uenit: ductusq; est Agriam, & custodiæ traditus. at Soloma suorum fortunæ ignarus, & commissi sibi Odronosani cura sollicitus, ut quàm celerrimè se in tutum reciperet, Nicolai Zuderis, quæ proxima erat, arcem petijt. Is paulo ante ad reginam defecerat: itaq; putans oblaram sibi occasionem reconciliandi se Vlas dislao, cuius auctoritati & rebus post reginæ in Austriam commigrationem uidebat plurimum accessisse, captiuū, quem propter generis nobilitatem auctoritatemq; inter suos non iniuria magnificandum putabat, paulo post Budam perduxit ad regem, atque eo munere defectionis ueniam impetrauit. In tam præcipiti & diuersa fortunæ commutatione, nox, casus, trepidatio, impetus, multa tulit aut inusitato genere mortis, aut rapiendi obsistendiq; conatu, uariè memorabilia. Inter quæ id ut maximè literis prodendum, ita etiam maxime miserabile. Ex media sorte populi, forma & iuuenta florens Agriensis, suæ conditionis atq; ætatis iuuenulam perditè amabat, mutuoq; felici sorte amabatur. Consueuerat uerò seruatis occasionibus se ad eam noctu recipere, desideriumq; suum, non tam fructu amoris satiare, quàm nouis semper aliam mentis augere. Cum itaq; direptio ciuitatis apud amores suos ipsum deprehendisset, ratus forsân discurrentium ad prædam atq; eadem tumultum esse ebriorū, propterea quòd largius quàm sobrios deceret, pridie uino indulgere uiderat, non statim ad primū clamorem exiijt: deinde cum non solum clamor & strepitus armatorum augerēt, sed mulierum quoque ciulatio puerorumq; undiq; ploratusq; maior quàm pro compotantiū rixa & iurgio discriminis aut mali grauisoris trepidationem incuteret, quòd euocabat conturbatio, proripere se uoluit: sed retinente amica, & ne rectâ properaret, admonente, ne si domesticos quoq; alios idem tumultus exciuisset, casu in eorum aliquem ageretur, per fenestram in uestibulum domus se dimisit. Quem ut foras emitteret, illa ex diuerso per scalas properè subsecuta, ostium resecuit. Cum susperuenissent iam hostes ex parte altera, mox foribus demolitis irruerunt. Egre dientem igitur armati gladijs uulneribusq; excipiunt: eo etiam acrius, quòd ipse cum ferro intrepidè per totam trepidationem stricto prosiliret, nō tamen statim concidit, etsi multis magnisq; uulneribus petitus: sed acriter se defendens, duos prius obruncauit. ibi mulier dolore ac desperatione plus quàm uiriliter elata, statuens nolle amantē suo superuiuere, uiribus quātas amor iraq; & desperatio dabat, unū ex militib. qui exanime corpus circumstabat, gladiū extorsit: furiosèq; insultans, antequàm cohiberi posset, plerosq; uulnerauit, uiris ex diuerso turpe ducentibus, si ferro cum sœmina decernerent. tandem cōprehenso, ubi ferociæ, qua concita debacchabatur, stimulū indicauit, gladio quem ultura amantem arripuerat, pectus suum trās fodit. Et ut super cadauer uita sibi carius occumberet, in partem in qua iacebat, se præcipitem dedit, tanta militarium animorū admiratione, quòd ceteris cōmilitonibus, cum præda discedentibus, illi quos ad eam domū fortuna cōgregauerat, uacui & mirabundi penè in manibus hostium remanserunt. Similem ac Telephus casum perpeffi sunt eisdem diebus Caica & Comorocensis, quorum ille Brofoniā, hic Podolinū præsidio tenebat. Nā cū explorādo cōmilitonibus oppidū Emperia sciū negligēter asseruari, uacuūq; esse defensoribus, eductis secū ex præfidiarijs quibus præerāt, fortib. expeditisq; quibusq; militibus, q; occultissimè silentio noctis illuc se receperūt: scalisq; muro admotis, uelut in suas munitiones, nemine repugnāte, in oppidū penetrare. Nec mora, ubi

A 2 clamor

clamor primum, deinde cedes, non tam excitasset hostem, quam sensibus alienatum, nec ad arma discurrere, nec providere quicquam sineret, quasi per oculum & licentiam omnis generis præda suos onerare. forte die præcedenti quinquaginta Boemi profecturi ad Giscram copias congregantem ut Richnonam obsideret, substituerant in Emperia scio. ab ijs, ut sit in re trepida, dum saluti quisque suæ, non quo debet, sed quo maxime potest, modo cōsulit, turris que egregie munita erat, dum Poloni oppidum diripiunt, occupata, strenuè defendebatur. itaque cum eius expugnatio difficilis appareretur, imerentque Poloni Giscram, qui in propinquo erat, cum exercitu suis accursurum, nec suffecturos se putarent tuendo oppido, quod non totum haberent in potestate, contenti præda, retrò quâ uenerant, abire. Non segnius quàm cogitauerant, Giscra, ubi ad eum suorum clades perlata est, præparato instructoque iam pridem milite, illuc accurrit, ex improviso, ut assolet, uictores oppressurus in negligentia hilaritatis rei bene gestæ. Cæterum cognita festinatione qua retrò prædam agebāt, breui à tergo eos affecutus, non solum quia superior copiarum numero, sed etiam, quia sui recentes atque integri, facile omnes fudit, fugauitque. Nec ob luctatio cædes uel fuit, nam fessis ac prædæ onere laborantes Poloni, uix primum clamorem hostis sustinere. Capri Caica & Comoroensis, cum paucis alijs, quos subita fuga eripere ab hostium manibus minime potuit. Giscra uerò, ut erat dux belli acer, uictoriæ sequens, ad Broconiciam castra mouit. capto enim à se præsidij illius capite, subita illius deditio nis spem non frustra conceperat: sed cum inuenisset oppidanos ad se tuendum paratiores quàm crediderat, cum suis abiturus, re minime tentata, apparebat: uenim aut casu, aut humana fraude in altera arce (nam illic due sunt) incendium exortum compulsi defensores ad alteram confugere. moxque, ne quid illic in ea quosque cōtingeret, imperium hostis penè ultro susceperit. Quo ex euentu uisum est fortunam iusta lance partis utriusque gaudium & moerorem aequare eodem tempore uoluisse. Poloni deinde nouum præsidium submisere in Podolinum et Luboliam. Giscra uerò ab ea uictoria oppugnatum Richnonam profectus, ex omnibus ciuitatibus quæ posthumum fauebant, exciuit auxilia. & cum Poloni repugnarent, mox etiam acriter defenderent, obsidione expugnaturus circumfudit exercitum, murosque tormentis ac machinis ad motus quassare coepit, & diruere. Sed quicquid interdum solo æquabatur, nocte opere tumultuario instaurabatur obsessi: distractaque est in menses aliquot oppugnatio. Tãdem cum urgerent humanæ necessitates non minus quam hostis, nec quicquam aliud necessariam de ditionem remoraret, quàm quod Agriensis Episcopus affuturus cum auxilio ferebatur, cessante illo diutius quam aut fames, aut iam impigra expugnatio ferri posset, pacti ut cum armis rebusque alijs suis incolumes abirent, uacuum arcem tradidire, fides Polonis seruata: post quorum deditio nem illi co Agriensis cum exercitu superuenit, & se non procul ab Giscra communiuit, quasi mox totis uiribus decertaturus. Sed licet per occasiones uterque alter alterius copias plerumque carperent, à generali tamen pugna conferendisque signis abstinebatur. Nam & Giscra felicitatem aliquot annorum unius diei fortunæ committere nolebat. Et Agriensis haudquaquam suis fidens, quod maiori ex parte tumultuaria manus & militaris disciplinæ rudis, tutius arbitrabatur cunctando in locis iam pridem fessis diuturna obsidione redigere hostem ad inopiam rerum omnium, quàm uires experiri. Itaque cum neque lenius, neque serius quam sperauerat Agriensis, Giscra & sui, penuria alimètorum premi inciperet, futurumque planè cōstaret, ut aut nullo modo, aut non nisi cum summo discrimine perseverare in eo loco possent, nulla insigni pugna commissa, rediere in Cascouim. Nec multo post coëptum est inter Giscram & Agriensem agi de concordia: multisque hinc inde uariatū prius cōditionibus tandem coniuncta Giscra

A Giscra per matrimonium Episcopi nepte, non solum pax sed affinitas etiam inter eos inita est. Id bona fide factum fuerit, vulgo addubitatum, tum quod regina, ut oportuit, approbatio subinde non accessit: tum quod relaxandis utrinque captiuis, fidem Boemi violauere. Cæteris enim ad suos dimissis, Caiam et Comorocensem, de quorum etiam libertate transactum in pace fuerat, retinere. Sed & post concordiam Giscra intercepit oppidum quod in Scespusio à focero suo tenebatur, prædasque & captiuos ex illis qui regi fauebant, per occasiones atque insidias abigere perseuerauit. Disceptabatur per id tempus de sacrorum generali antistite à Christianis: & erat qui Eugenium in Italia à collegio Cardinalium electum, & qui Felicem in Germania, quem Basiliense concilium designauerat, pro summo pontifice comprobarent, seque renturque. Multi etiam principes regesque & nationes, inter quas Hungari & Poloni, tam anceps controversie finem expectantes, sententiam suam dissimulabant, cæremonias interim ritusque quales à maioribus suis acceperant, religiose obeundis sacris continuando. Cum itaque non solum eos qui ex diuerso stabant, sed etiam qui ambigua deliberatione suspensi, & studia sua occultantes, neutrum alteri præferebant, tam Felix quam Eugenius diuersis artibus sollicitaret, sibi que acclinare niteretur, ab utroque legatio diuersa eodem tempore uenit ad regem. Et Felix quidem fretus uinculo sanguinis quo Tridentinus Episcopus Alexander à ducibus Masouie oriundus, Vladislao coniunctus erat, illum iam pridem à se Cardinalem designatum potissime idoneum duxerat, cui partes suas committeret, ut si parum causa ualuisse, propter propinquitatem saltem non aspernaretur. Ab Eugenio autem uenerat Iulianus Cesarinus etiam Cardinalis, & hic quidem urbem Romam non solum diuinitus electum locum, sed Petri & Pauli, aliorumque innumerabilium religionis fundatorum sanguine consecratum, in quo crearetur presideretque maximus pontificum, sacrosanctum Cardinalium collegium legitimam iugemque successionem, tum de more habitam, & ab illis quorum res esset, electionem prætere totius Italie consensum, & Græcorum uoluntatem iudiciumque pro Eugenio allegabat. Nihil aliud ex parte altera esse dicens, præter tumultum perditorum quorundam, quos fortunæ suis profligatis, abiectaque Dei & hominum uerecundia, spes nouarum rerum sine auctoritate, sine ordine, sine causa, uelut ad nundinandum sacra congregasset. Ille autem ex diuerso non locum, sed puritatem animorum, uitæque sanctimoniam pertinere ad religionem dicebat, non referre, ubi esset dicereturue summus pontifex: sed quis, & à quibus. nimis in arcto circumscribi columen Christianæ professionis, si eius caput non nisi Roma & creare possit, & capere. Quid futurum, si ea urbs aut possideretur à barbaris, ut aliàs contigit, aut omnino deleteretur? Si fortuna loci ad rem quæ tota in animis est, momentum aliquod habere posset, Hierosolymas sanctior multo quam Petri & Pauli sanguine consecratis. Illic religionis nostre uerissimum caput, immortalitatis nostre omnia mysteria constituisse. Illic summi sacerdotum prima successionis initia, & tradita & suscepta, non humano aliquo casu, ut in Petro factum & Paulo: quorum hic tanquam reus Romæ perductus, ille Simonis magicis uanitatibus attractus, sed uoluntate electionis que diuina, quo ad Cardinales non animaduertendos ex titulo & nomine, quæ laiciuentis fortunæ fauor etiam immerito cuique conferre posset. Eos etiam si urbem Romam nunquam uiderint, nunquam titulo Cardinalis insigniti sint, tamen ueros esse apud Deum religionis nostre cardines & fundamenta, quorum doctrina, uita, mores, actiones denique omnes cum religione consentiunt. Nihil interesse qua quis sit fortuna & dignitate. Deum enim non quæ extra hominem sunt, uerum animos ipsos intueri atque expendere: de quibus quæ ad sacra pertinent, non fortunati, sed optimi cuiusque iudicium comprobare. sed neque

multum cōsuetam cērimoniam eligendi in urbe aut possessionem Romanæ sedis ad ueram diuini uicariatus successiōnem atinere. ubicunq; bonorum cōtus conuenisset, diuini spiritus sensum adesse intelligi debere. Et quæ dicta, acta, constitutaq; illis essent, ut ab eodem spiritu manantia accipiēda: præterquàm quod temerarium, etiam periculosum esse, præ paucorum obstinatis animis, quos nihil aliud quàm mala conscientia contumaces redderet, publico Christianæ reipublicæ consilio non adhrere. Non dubitare aut Eugeniū, aut qui illum sequerentur, uel de sua, uel concilij auctoritate: sed intelligere, non posse se & in religione eminere, & ab ea animoq; & uita maximè abhorere. Si non nisi pro religione solliciti essent, nequaquā aduersaturos cōcilio, cuius non alius finis quàm religionis sanctitatem dignitatemq; conseruare, & augere. uerè sanctos pontifices, qui ad id locorū ecclesiæ præfuerant, nunquam tantam rationem habituros fuisse de cōsilijs, nisi intellexissent, id quod ad omnes ex æquo pertinet, omnium iudicio & consensu moderandum: longèq; altius posse prospici, ea quæ uerissima salutariaq; sunt in rebus diuinis, ab uniuersali Christianorum iudicio, quàm à paucis Romanis sacerdotibus, aut metropolis eiusdem episcopis. hinc non minus ferè quàm quatuor euangelistis tributum semper & tribui ab ecclesia quatuor concilijs, Niceno scilicet, Constantinopolitanoq; Ephesino, & Chalcedonensi: in quibus præter alia multa diuinis ad decus amplitudinemq; religionis constituta, conseruata essent & explosæ hereses nefariæ ac perniciosissimæ, quibus professionis nostræ uera fundamenta subueriebantur. Si quidem Nicææ Antij, Constantino poli Macedonij, Ephesi Nestorij, Chalcedoni Eurychis impietates conuictæ damnatæq; reliquorum quoq; conciliorum subinde omnia decreta suū semper pondus, suam maiestatem tenuisse. Non postulare qui præfidebant Basilææ, ut de uniuersorum salute, deq; uel in primo uel in quocunq; alio ordine religionis nostræ emendandis sibi crederetur, quod temerarium esset atq; improbum: sed ad disceptationem iudiciumq; illorum, omnes quorum interesset aduocare. quibus sæpe iactatis utrinq; & à rege ac suis auditis, in comprobando hoc uel illo summo pontifice, neutri legatorum est assensum. Ceterum quia Iulianus ad ea quæ ad rem diuinam spectabant, adiecerat intelina ceratamina, quibus arx & præsidium Christiani nominis Hungaria uastabatur, malè affectum habere Eugeniū, cæterosq; qui rem Christianam saluam uel lentiusauerat: quæ deponenda arma per concordiam, cuius æquas condiciones inuenturum se speraret, si cum bona utriusq; partis uenia tentare licuisset. ubi planum factum est ei, nihil omissum à rege esse quod ad pacem facere uideri posset, multasq; legationes subinde frustra ad reginam cōmeasse, concessum est ut quantum in ea re posset, experiretur. Ille postquàm regis animū à quietis consilijs minimè abhorrentem uidit, profectus ad reginam, cum de utilitate pacis, deq; incōmodis belli discriminiibusq; differuisset ea quæ putauit ad id quod intendebat pertinere, sexus illam conditionis, quæ sue admonuit: & quàm defacili populorum studia cum fortuna mutarentur, non esse eius quæ pauloantè experta foret, quid paucorum tumultus posset, contra penè uniuersorum consensum, in eo bello perseverare, in quo uiribus multo & facultatibus esset inferior: stare ex parte altera omnem uim Polonorum, & cum illis maiorem partem ex Hungaris, quorum opes & auctoritas, in regno emineret. hominum armorumq; & iumentorum satis esse reparando exercitū, si quid aduersi contigisset: partibus autem suis adesse paucos, præterquàm conductitium, cuius fides non ex affectu, sed ex precio pēderet, præterquàm quod inita affinitas inter Giscrā & Agriensem meritò ei suspecta esse posset. Ea quoq; quæ satis firma sibi & apparata uiderent, in unius prælij ancipiti fortuna expolita esse: uixq; sperare posse reparaturam se rursus ad pugnā uires, si semel

A si semel acie uinceret uicturum quidem posthumū diutissimē: sed considerare oportere quod innumeralibus casibus humana uita subiaceat: & quo minus roboris in ea ætate esset aduersus malas ualitudines, eo facilius extingui soleat: magis quod timendum, quod subinde sibi, quam adultis duabus filiabus suis fortunam repromitteret: cum etiam quos spes & gratificatio posthumus tunc in fide retineret, orbibus regni esset in contrariū auersura. Satiū multo, præcauere, ne si præmatura fata filium regno subduxissent, filiæ quoque excluderentur: sed saltem altera illius ueluti uice regnaret, inter marem & æminam quo ad parentes nihil interesse præter sexum, in Vladislao esse illa omnia, per quæ regimulæ utriusque aliquando coniugandæ merito ab ea gener esset expetendus. Temporis uero & rerum conditionem utrosque ad affinitatem non solum uinire, uerum etiam quadam ueluti necessitate urgere, ad extremum, meminisse debere uiri patrisque sui, quibus præter diuinos honores, cetera omnia cum summa fide tribuisset: ea gens, quæ periclitatura erat, nisi ad pacem animum adiecisset, indulgendum fortasse aliquando uiris, ut pro tuenda aut augenda dignitate unius, populorum multorum salutem in discrimen adducant. Muliebris certe uerecundia non esse, opportunitatē ac saluti tot de se bene meritarum urbium & populorum præferre incertas spes unius infantuli: famam hominum extimescendam: sed & Dei immortalis ultionem si per eam staret, quo minus à nefario bello et Christianis rebus maximè periculoso abstereretur. A dea regina, satis se suas hostisque facultates nosse, inquit: & quantum uel uires uel fortuna possit in bello, non ignorare. Cæterum minus flagitiosum dolendumque esse, resistendo exturbari, quam per ignauiam & uanum metum regno excedere: iustam esse causam suam: neque abfuturum uindicem iusticiæ Deum: filium uero incolumem esse ac Deo propicio fore. Quod si malum fatum contra spem quicquid asserret nouam rem noua consilia præbitorum. Hungarorum quidem merita in te ac suos ingentia esse: sed quo maiora erant, eo magis sibi intendendum, ne cogerentur in ditionem ipsis inuisam degenerare: si tamen sine cede & sanguine id fieri posset, nihil esse quod mallet. Sub hæc uerba Iulianus, colaudato reginæ animo, & quod muliebriter bellum non expauesceret, si necesse fieri dgerendum foret: & quod concordiam, si modicæ qua offerretur, non aspemaretur, de pacificationis forma cepit cum ipsa agitare. Cæterum multis utrinque conditionibus in medium adductis prius, ac repudiatis, cum materis num animum æquē adulta filiarum ætas, atque infantis cura sollicitum haberet, tandem adacta est regina, ut consentiret has simul leges & stabilimenta concordia ad Vladislaum perferre: ante omnia, quod alteram reginularum ipse, alteram Cazimirus, qui tum Lituaniæ erat, uxorem duceret: & Cazimiro quidem expensuram reginam dotis nomine centum & uiginti millia aureorum: Vladislao uero collaturam ducenta millia in terra Silesia, iure pignoris obstricta: cessuramque iam tum illi possessione, reseruato sibi redemptionis iure, quando cunctis commodum fuisset. Quod autem ad Hungariam attineret, Vladislaus mox sese regio titulo abdicaret, procurationem ac tutelam usque ad integram posthumi ætatem retineret: ubi ille adoleuisset, quod & procurationem dimitteret. Quod si intra pubertatem aut quando cunctis postea sine liberis posthumum decedere contigisset, cum regio titulo ius atque arbitrium regni ad Vladislaum reuerteretur. Cæterum compensandis impendiis ea in expeditione factis, terra Sczepusienfis perpetuo iure adijceretur Poloniæ regno. Hungari uero sponte ac bona fide antiquarent quæcunque actionem & ius quod aut in Podolia aut in Valachia habere se crederent. Accipisset Vladislaus sine dubio conditiones tam sibi quam regno suo commodas, & erant ex Hungaris multi qui aut externum bellum timentes, aut intestinum execrantes, non fortiter sententiam reginæ impugnabant.

A 4 Cum

Cum tamen agi appareret de facultatibus atq; amplitudine regni, placuit aut per nuncios aut per literas eorum quoq; procerum, qui præsentes non erant, uoluntates exquiri: quibus, ut sit, pro cuiusq; ingenio allatae sunt sententiae non solum uariae, sed omnino etiam diuersae, cum forent qui iniquiores quoque conditiones domi perferendas censerent, dummodo foris tuti essent: & qui nullam omnino concordiam habendam dicerent, nisi quam arma constituisent. Itaque quo magis aut timide nimium, aut periculosa alij censebant eo, postquam recitata est sententia Huniadiani, maiori assensu omnium accepta est, cum nihil in utramuis partem affectatum contineret. Scribebat enim, uideri sibi propter imminens à Turco negotium, neq; repudiandam pacem temerè, neq; tamen amplexandam cupidè: etsi natura sua pax semper bello sit anteferenda: neq; omnino aliam ob causam gerantur bella, quam ut pace fruerentur: concordiae tantummodo conditiones rectè animaduertendas. Etsi iniquae offerrentur, commodiores exigendas: quae si impetrarentur, nihil satius quam inuicem domi in gratiam redire: & depositis intestinis armis, pugnare foris. Si uerò regina perseveraret inire id foedus, in quo sui suorumq; habitatio, membra regni non solum ad tempus possidenda externis traderet, uerum etiam à corpore suo perpetuò alienaret, omni ope resistendum censere. Non animum, non uires defuturas, ad extorquendam aequam pacem: minori etiam sumptu quam foret impendendum pro concordia, quae tunc offerebatur. Itaque Iulianus rursus ad reginam profectus, pauca quaedam in prioribus conditionibus commutata retulit. Sed cum neq; ea Hungari probarent, modò hac, modò illa cautione uariata, ultrocitraq; multoties frustra comueuit. Tandem uero ut quod ultimū erat experiret, utrinq; impetrauit, q; in Iaurinū Vladislaus ad reginam proficisceretur, si fortè praesentia & mutuū colloquiū ad concordiam inter eos esset efficacius, quam absentiae persuasiones. Postquam conuenere, post mutuam admirationem, cum in alterius aetate tam tenera procurationi & tutelae tam amplissimorum regnorum par indoles emineret: alteram uerò praeter aetatem iam grauē, animi magnitudo in periculis maximisq; quibusq; actionibus explicandis, uenerabilem redderet: primi congressus, ut par erat, querelas purgationesq; mutuas habuere, asseuerantibus utrisq; ex diuerso contra ius fasq; ab altero uiolari, armaq; necessariò non spontè sumpta: tandem cum dies aliquot de concordia colloquendo consumpsissent, sic ab inuicem discessere, ut conciliatos apparuerit, propter ditissima munera, quibus se mutuò benignissimè prosecuti sunt. quo tamen ordine arma deponenda essent, non est uulgatum. id planè constitit, reginam paulopost Budam profectam. Quod cum fecisset, emissio prius Ciliae Comitae custodia, in qua ferè ab initio belli seruatus fuerat, pax firmata est, & expressa. cuius dum forma discuitur, Vladislai uirtus ac dexteritas in agendis mirè acclinauerat in serenitatem animum: manauitq; murmur, datae in id mutuo fidei, quòd Vladislaus liberè in Hungaria regnaturus foret, si modò aut precibus impetraret, aut armis extorqueret sacram Hungariae coronam: & posthumum, à Friderico Cesare, qui post Alberti mortē, fretus reginae uiduitate, infantis patrimonio in Austria abutebatur. Ceterum ubi regina in Iaurinū redijt, leuiter agrotare coepit, ac triduo post torminibus, interijt, non sine ueneni suspitione, ppter mortis celeritatem. sed ut de ueneno addubitatum, ita quantum exterioribus signis licuit deprehendere, id maximè cōpertum, Vladislaum scilicet ægerimo animo mortem eius tulisse, frequenterq; asseuerasse sublato uelut obside ac stabilitamento pacis, Boemis rerum nouarū cupidis, nō defuturas causas machinandi contra foedus, ut bellum instauraretur. nec secus accidit. paulo enim post cum oppidis simul omnibus quae praesidijs eorum tenebantur, ad Caesarem defecere. Rursusq; non ex iniidijs, sed ui aperta coeperunt regijs partibus insultare.

A Insultare. Eodem tempore apparatu & numero hominum insignis legatio uenit à Turco, magis, ut fama tenuit, exploratum, quis status esset rerum in Hungaria, propter intestinum bellum, de cuius euentu maximè sollicitus erat, quàm quòd crederet ea quæ postulabat impetrare. Quandoquidem Hunniadianus, cui cohibendarum populationum Turci curam commissam fuisse diximus, non solum incurrentis impetum sæpe submouerat: sed felicitate etiam & uirtute sua fretus, in agrum hostilem populabundus ipse irrumpens, occurrentibus sibi Turcis haud sanè ignobiles clades intulerat: & fortuna sapienter utendo paulatim extorserat, ut non tam uincere, quàm uinci se posse sentirent. Itaque cum ferè eisdem uerbis, quibus ad Belgradum regij legati dimissi, tunc etiam offerretur fœdus, eiusque uelut obses postularetur aut Belgradum, aut annuum tributum, superueniente nuncio ab Hunniadiano, qui asserbat per eos dies cum Turcis bis feliciter pugnatum, multosque in prælio captos, plures in fuga trucidatos: inter quos cecidissent duces duo maximè insignes: præterea signa militaria pleraque illis adempta, & cum uictoria ingentem quoque prædam à militibus reportatam: haud sanè mitius responsum est, quàm inflata legatio exigebat. Inquit enim rex, relaturum se de his quæ petebantur ad Hunniadianum, & secundum fortunam quæ aut illi aut Turcis affluerat, proximis diebus per legatos suos ad postulata respondurum. Cæterum cum post reginæ mortem regni omnes proceres in fidem Vladislai rediissent, nihilque hostile iam in regno superesse uideretur, præter Cascouiam cum appendicibus, & illic quoque affinitas inter Giscram & Agriensem inita, renouandæ concordiæ spem faceret: uidereturque Cæsar, ad quem factio illa defecerat, etiam ut cetera parum essent apud eum efficacia, tamen propter quietis ingenio suo insitum studium, omnino pacem bello prælaturus. Iulianus ratus commodum

B tempus suadendæ contra Turcos expeditionis, & publicè apud regem, & priuatim apud primores regni, cepit eam rem agere. Vladislauum admonebat spei quæ sibi opposuissent omnes Christiani principes, ubi eum accitum esse ut in Hungaria etiam regnaret, intellexerat, felix faustumque id Christiano nomini uisum fore, & pro felicitate ipsius uota solennia ab hominibus nuncupata, quòd pacatum regnum propè totum iam possideret, non minus precationibus aliorum Christianorum, quàm suis armis effectum: dandam esse operam, ut tam ingenti de se expectationi responderet. Expeti id etiam à religione quam profitebatur: sed nec minus à necessitate status sui, & tuitione illorum quos in huiusmodi susceperat, non posse à se negligi eam expeditionem, aut salua fide præbita Hungaris, aut incolumi non solum Hungaria, sed etiam Polonia: cuius salus ab Hungariæ salute dependeret. uindicandam indignitatem postulatam à se tributum, in tanta status sui felicitate: indicandumque propè negligenter ad id locorum rem gestam, quid uè interesset inter expeditionem quæ tantummodo regij auspicijs, & illam quæ non auspicijs solum, sed ductu etiam regio ageretur, de uictoria dubitare non sinere res feliciter ab Hunniadiano gestas cum parua manu, respectu copiarum quas ipse foret educurus. Apud Hungaros uerò proceres asserbat, diuinitus contigisse ut Vladislao regnum committerent. Eam mentem coniungendi inter se uires duorum tam potentissimorum regnorum, Deum eis indidisse, ut imperium finesque suos non solum tuerentur, uerum etiam ad Hellepontum et Aegeum usque mare propagarent. non prætermitterent opportunitatem, cui etiam satum & fortuna fauisset, illa per regine obitum, ueluti necessitate imponendi finem seditionibus intestinis, ad felicitatem publicam expediendam, non in præsens modò, sed etià in perpetuum nihil eis deesse posse, præter rectam mentem: non desissent ipsi occasio nisi suæ, quando reliqua omnia ad uictoriam, ratio, fortuna, satum, abundè accommodassent. Accedebant ad hæc preces miserabiles & lachrymæ Despoti,

Despoti, qui nō solū regem orando adibat: sed quosq; etiā fortis mediocris ^A supplex prensabat, rogabatq; flendo, ut non omitteretur tempus & facultas ulciscendi calamitates Christianis inflictas, & pleraq; omni cruciatus genere fœda supplicia, de alijs multis per crudelitatem à Turco sumpta, indignando filiorū suorum erutos oculis, nefarieq; abscissa pudibunda, suprà quā humanæ aures pati possent, miserabiliter deslebat. Ad extremum regi simul & purpuratis alijs memorando, quā fœlix potensq; paulo ante imperio, liberis, & cæteris benignæ fortunæ blandimentis uisus esset, qui tunc aliena misericordia aleretur: obtestabatur regem simul & purpuratos alios, ne se, ne filios, ne Christianum nomen inultum sinerent. ad Hungariæ fines tempestatem iam peruenisse: potius alienæ calamitatis uindices se præbere uellent, quā expectare dum sua quoq; simul cum ipsis eodem naufragio obruerentur. Non tamen aut huius iustæ preces, aut Iuliani prudentes assueuationes ultra ualere, quā ut qui aberant procures de eare Budam accicerent: ibi maiori ambitu, maioriq; assueuatione omnia hæc repetita, atq; etiam aucta: cum ad superiora hortamenta Iulianus adijceret, multorum quoque aliorum Christianorum principum auxilia in tempore affutura. Constitutum igitur omnium miro cōsensu, ut ueris statim initio, rex q̄ maximè fieri posset numerosum instructūq; exercitū educeret, moueretq; in Bulgariā. interim uerò cum Cæsare aut de pace, aut de fœdere transigi placuit. Et q̄ ad publicā Christianorū omnium causam uel aduocaret ipse, uel auxilia ab eo expectarent. Iegationes præterea decretæ, quæ non solum Polonos, sociā coniunctamq; iam gentem, sed Prutenos quoque & Valachos adirent, ad eamq; expeditionem implorarent. Cæsar inducias dedit in biennium. Quod uerò ad expeditionem Christianis rebus adeo necessariam, nec uenire ipse, nec subsidium mittere posset, Boemiæ tumultuantem statim in excusationem adduxit. Magister quoq; Prussiæ allegata uastitate, qua proximis temporibus continua bella eam prouinciam afflixissent, nihil quale petebatur ab se sperandum renuntiāuit. A Polonis & Valachis missæ sunt cum semestri stipendio equitum pedumq; auxiliares copiæ, quas ingens armatorum multitudo subsecuta, quibus domos, coniuges, liberos, patriam, cæteraq; humanæ uitæ aut præsentia aut ornamenta propter eiusmodi militiam relinquere, non consilium aut merces publica, sed priuata in Deum pietas, & studium Christiani nominis, simul tuendi, simul propagandi, persuaferat. Quod genus militum crucisignatum ex alijs quoque nationibus ad famam religiosæ expeditionis ingenti numero confluit. Igitur præmissis supplicibus precationibus, rebusq; diuinis dies aliquot per omnia sana solenni ritu & cærimonia peractis, circiter Kalendas Martias rex Buda mouit: transmissosq; per Danubium exercitus, paruis itineribus ingrediebatur, suos, qui nondum cōuenissent, expectabundus. Superato deinde Tibisco, rursus ad Danubium se conuertit, copiasq; ad Salsum lapidem traiecit. in Bulgariā mox rectā progressus est, Sophiam oppugnatam, quo in loco Despotus cum suis regio exercitui se coniunxit, urbs ea naturali situ haud sanè egregiè munita est, sed regis subitus aduentus etiam improuisam deprehenderat: itaq; breui tempore, nec difficili conatu, capta. Cæterum quia plus operæ seruanda ea infumendum, quā capiēda insumptum apparebat, directam prius à militibus rex succendi iussit. paribus binde felicitate cum pleraq; ignobiliora oppida expugnasset, diripissetq; non procul à Morana fluuiio castra posuit, in loco qui ut non rectè collis, ita nec planities queat appellari: sed medius inter utrumq; quantum à colle submittitur, tantum à planicie turgescit. Illic missi equites quingenti simul prædatum trans flumen, simul speculatum quā tutius & minori cum uexatione progredi exercitus posset. Illi ex oriente sole profecti, sub meridiem in spes

A in speculatoriam Turcorum manum inuecti quatuor cum cepissent, cognoscunt duomillia hostium per proximam siluam aduentare: itaque impares se pugnae intelligentes, quia propius ad flumen iter arbitrabantur, in fugam se uertunt, nec mora, Turci uisi à tergo trepidationem simul & fugiendi studiū auerere. Erat inter refugientes & fluuium tellus editior, ex cuius uertice cum patrat longè lateque prospectus in Cismoranam regionem, alla bentis tamen fluminis alueus non appareret, uisu supra uallem, ceu per extensam planiciem, longissimè in oppositos tumulos procurrente. Itaque cum refugientes ad flumen regij, per collem transcendissent, & propter altitudinem præruptæ ripæ in citiorem partem ad suos euadere posse desperarent, pars quidem in aquam stratis equorum tenus se immiserat: reliqui uerò in extrema margine fluminis subsisterant animo quo sunt illi qui sine alicuius aut defensionis aut effugij spe, mox ab hoste immanissimo trucidari expectant. nec uanus forsitan eorum metus fuisset: sed rex uenatum magno cum numero armatorum, casu cism flumen profectus, Turcorum oculis tunc maximè in summam aduersi colliis peruenientium, cum occurreret, insidiarum metum illis incussit, cum & longius distaret, & maior appareret multitudo, quam pro modo eorum quibus à tergo institissent. quæ res fecit ut cursum paulisper cohiberent. At rex ubi hostes adesse perpendit, auenatione in pugnae studium conuersus, ingentia alacritate suos ad flumen dirigit. Nec procul aberat tum qui illic medij inter hostem ripam que insuperabilem creditam, derelicti à se ac desperati, iam tum mortis maximam partem in corpus admiserant, conspectu suorum uertutis ad coelitus demissam opem recreati, animos simul & clamorem extulere: uersique per accliuum retrò, commissæ fugæ pudore stimulante, ad montem magno conatu ferebantur. Interim uerò rex quoque cum suis ad ripam perueniat, & sine defectu placidioris alicuius descensus per abrupta & præcipitata quæcunque, in flumen prosiliebatur, tam cæca omnium festinatione, ut multitudine uorticibus impliciti ab aquæ uiolentia secundo amne agerentur. Multa etiam inter luctandum ab equis excussi, armorum pondere pessundante, subitò in aliorum conspectu submergerentur: sed Turci redeuntes contra se Christianos minimè expectauere. Nec pugna fuit, sed uicissim fuga & trepidatio, progressus erat deinde rex trans flumen duorum dierum iter, præmissis speculatoribus, per quos numerum hostium consiliaque & actiones exploraret. Ex his igitur duo trepidè renunciauere, Turcos non longè cum ualida manu in insidijs occasionem suam expectare. Quare audita, Vladislauus statim habito ex omni multitudine defectu, cum decem millibus armatorum Hunnidianum misit, ut per silentium noctis nil tale opinantes hostes adoriretur. Ille à meridie ad primam uigiliam speculatores subsecutus, ubi Turcos haud procul esse comperit, cum luna pernox esset, ad ea loca per quæ maximè fuga patere illis poterat, agmen tacite circumduxit: & clamore sublato, torpentes sopitosque, utpote quos nulla cogitatio affuturi certaminis teneret, adoriunt: primoque statim impetu tantum terrorem uulgo incussit, quod fugam magis quam arma pro se quisque spectare coepit. Sed ubi ad effugium præclusas uias omnes percipere, uelut in ultimo discrimine per trepidationem alienatis sensibus, equorum stræna ægrè atque arma expediebant. Cum ex parte altera Hunnidianus suos adhortaretur, ut inermem adhuc hostem, somnoque & inopinato pauore fluctuantem inuaderent, ac cederent. Frequentes iam pridem uictoriae nomen uiri apud Turcos non solum celebre, uerum etiam formidabile reddiderant. Itaque à principio quidem cum haudquaquam strenuè à trepidantibus hostemque ignorantibus resisteretur tumultus & cæca conflictatio uerius quam pugna fuit: deinde ubi Hunnidianum adesse percipere, suosque ubique ab obuijs prosterni, integros que cum saucijs, semianimes cum

cum expirantibus, uaria fœdâq; pereuntium imagine uolutari, ut quemq; nox
 & timor præcipitem agebat, per loca inuia uepribusq; ac utrgultis implicita
 eua dere tentantes, facile instans uictor consequbatur: maiorq; longè cædes
 quàm pro numero eorum qui uicerunt, commissâ est: siquidem ad triginta mi
 lia Turcorum ea nocte cæsa dicuntur, & supra quatuor milia capta, cum nos
 uem signis militaribus: ad eò improuisus hostium impetus iam dudum uincit
 assuetis omnem sensum abstulerat: nec aut multitudinem suorum, aut fugam
 tum cædentiumq; se paucitatem sentire patiebatur: sed & castra multa præ
 da referta, in manus uictoris uenere. quibus direptis incensisq;, Hunniadianus
 haud sanè magna suorum facta iactura, cum non minori laude eorum à
 quibus expectabatur, quàm suo gaudio ad regem redijt: fuit fortè inter capti
 uos Mamæus, sacerdos doctrina & religione apud suos clarus, à quo super
 ijs quæ in religiosa Musamanorum historia uulgò feruntur, aut improba, aut
 obsecæna, cum multa Sanoceus, ut erat morum rituumq; peregrinorum uesti
 gator curiosus, exquireret; ille nec sortis suæ, nec pfectionis oblitus, nō licere
 inquit, defecta sua uinctū disputare. Ceterum Sanoceo instante ut uel faterer,
 uel purgaret religioni suæ obiectas sordes, propriumq; id esse munus sacro
 dotis asseuerante: ille præfatus, Turcos quoq; homines esse, ab eisdemq; prin
 cipijs, quæ mortales alij sua esse profiterentur, corpus simul atq; animam du
 cere, subintulit: & quoniam in ijs quæ percipiuntur tractanturq; sensibus,
 cum reliquo humano genere consentirent, maxime uerisimile esse, ut in illis
 quoq; quæ aut opinio aut intellectus suggerit, sine probabilibus rationibus
 minime se habeant. Post eam uictoriâ, pleraq; Bulgarorum oppida simul Mus
 manicè impietatis, simul affectu Christianæ professionis pfecta, tum etiâ lin
 guæ commercio, & q; eadem cum Polonis primordia generis haberent, eiectis
 Turcorum præsidij, ad regem defecere. Nōnulla etiâ in ipsa trepidatione expu
 gnata partim per regiones milites, partim per Volones cruce signatos, qui dus
 cto Iuliani multa egregia facinora quotidie edebat, & iam cum uictoria per
 uentum erat sub ipsum Thraciæ adiut. Cæterum licet multum bello, quæsitū
 uideretur, non minus amissum credebant, in uexatione per quam copiæ il
 luc peruenerat. Cum enī propè à fonte Tyabri amnis, qui à Mysis olim Tribal
 los determinabat, Bulgaria per dorsum Hæmi montis in uulturnum aquilos
 nemq; porrigatur, à meridie in Thraciam declinat, à septentrione uerò in Da
 nubium deuexa, inferioris partem Mysiæ occupat. Itaq; media huius regio
 nis inuixæ rupes ac prærupta saxa tenent. decliuiora autem, & si qua in planis
 ciem protensa sunt, profundis ferè siluis uastisq; solitudinibus occupantur.
 Ideo ager haud sanè egregiè frugum fertilis: sed neq; alendo pecori satis fœ
 cundus, ac proinde ad cætera mala, quibus itinerum difficultas in ipso iam
 hyemis initio exercitum multauerat, magna hominum iumentorumq; ui ri
 gore intolerabili, aut lassitudine absumpta, commearus etiam inopia maxi
 mè urgebat. Et licet pecuniâ suppeteret abundè, non erat unde frumenta coe
 merentur, ex eoq; ad famem desperatio quoq; accedebat. Nec quicquam ali
 ud uictum iam malis suis exercitum, ne dissolueretur, retinebat, quàm cre
 bræ Hunniadiani adhortationes, cuius asseueratio, quo peritior earum regio
 num rerum quæ habebatur, eo ueluti solidiori spe ab omnibus accipiebatur.
 Ille quicquid malorum exhaustum erat, frigus, famem, lassitudinem, despera
 tionem, repetere, rursusq; perpetiendâ dicere, si regrediendum fore: tanto ho
 minum iumentorumq; uexatione maiori, quantum regionis naturalem ua
 sitatem bellum etiâ exhauserat, longè plus solitudinis difficultatumq; à ter
 go relictum, quàm emetiendum superesset. Si progredi perseverarent, mul
 to etiam per altiora moenium iuga superata, quàm per quæ in Thraciam tran
 scendendum. Stare eos in limine horrei felicitioris iam agri, biduoq; peruen
 iuros

A iuros non ad amœniora solum loca, sed rerum etiã omniũ feraciora, in quibus præterquam quoddã reficiendo exercitui a bundẽ omnia superfutura, tantum etiã prædẽ passim expositum, quantum referre fastidiret, unicũ atq; eundem ultimum laborem instare: subinde non bellum fore, sed populatiõnem. Meminissent quã alacritate per inaccesas cotes & saltus inuios, etiã inuita natura pauloantẽ properassent. Quã uirtute nihil actum foret, si uictoriam non prosequerentur: cãfos quidẽ ab se ad fatietatem hostes, sed facile instauraturos exercitum: ueriusq; irritatos, quã uictos dici posse: rursus occupaturos ea quẽ ipsi deseruissent oppida, & a patria, penatibusq; & laribus domesticis: postea propulsandũ iterum bellum, quod in agrum hostilem uincendo conuerterant. incertum esse an eadem felicitate arma semper assumerent, dum Deus & fortuna cõceptis fauerent. non temerẽ omittendam debellandi in Europa opportunitatem, præter id quod felicitatis suã occasione de fuisse flagitiosum uideretur. Deum etiã subinde iratum fore. Hęc & plura eiusmodi sæpe uulgò & in concionibus iactata ab Hunniadianis, interdum etiã Despoto: cuius unica spes erat rerum suarũ iterũ potiundĩ, si bellũ nõ intermitteretur. Succumbentes aduersis non solum militum animos, sed dum etiã sæpe firmauerant. Cumq; illi audirentur, uidebatur unusquisque extrema quãq; toleraturus: sed premente subinde fame, cãterisq; temporis ac locorum difficultatibus, rursus in pristinam desperationem recidebant: uicissentq; humanã necessitates, ut contingit sæpẽ, uerecundiam, nisi aduentus hostium renunciatus, ne temerẽ dilaberentur, cohibuisset magis, ne segregatis ac dispersis per loca incognita trucidari contingeret, quã spe in tantis malis insulantibus resistendi: sed iuuabat etiã utrunque cum suis uitã uirtutisq; supremum opus obire. Itaq; ubi mox affuturum hostem cognouerãt, letati pro se quisq; & gratias immortalĩ Deo agere propter oblatam occasione pugnando intereundi. paulo antẽ non mortem, sed genus ipsũ mortis grauissimũ fuisse, cum ueluti debilibus bestiis in deserto extabescendum foret. Tantoq; ardore animorum arma ubiq; in castris expediebantur, ut facile intellectu foret, eos sine ordine, sine imperio, si appropinqualet hostis, erupturos. Interea Hunniadianus, qui cum paucis ad mõtem subierat, refert illos summa iuga infedisse, ut qui nõ acie dimicaturi uenissent, sed regem tantummodo transitu prohibitori. posuisse illic enim castra, lapidesq; & ligna cõportando, tumultuario opere aditum ad se undiq; communire. nec fefellerat cum cõiectura. namq; ubi Amurates suorũ cladem acceperat, ueritus id quod futurum fuit, ut bellum in Thraciam & Macedoniam transferretur, nisi properẽ misisset qui arcerent, accitis ad se copiis quas in Asia habebat, cum reliquis paulo antẽ profligati exercitus sui, eas cõiunxerat: destinaueratq; ut per nullam occasionem fortunã se cõmittendo, obsessis montium angustis, nihil aliud quã transitu arcendo, Vladislaum sub montibus retinerent: satis superq; hyemem famemq; & cãtera mala, quibus hostes uexari constabat, cõtra illos pugnatura. Sed quem cõ filij sui exequendi principem fecerat dux Phrygiẽ Carambus, uir manu & ingenio prõptus, cum ex loco edito animãd uerteret tumultuantis regio in exercitũ, & plerosq; diuersis in locis non legitimo imperio, sed perturbatẽ ac temerẽ ad pugnam erumpentes, alacriusq; quã par erat, propter loci iniquitatẽ per acclium niti, simul se ueluti cõtemni impatiens, simul quia & loco & numero militum superior uictoriam in manibus habere ratus, quasi rei bene gestẽ decus præuaricationis culpam diluturum mox esset, etiã contra id quod in mandatis acceperat, pugnare instituit. Itaq; explicatis aciebus, signa in hostem deferri iussit. Id ubi rex animaduertit, ad suos, quos magis honestã mortis quã uictoriẽ spes temerẽ ad montem agebat, conuersus, aduocatisq; Hunniadiano ac Despoto, & cãteris

B ris

ris primoribus, Deus, inquit, Deus adest, fauetq. ille hostibus, cum insiden-
tes montis fauces, per ocium satiare possent oculos interitu nostrorum, fame
malisq. alijs passim pereuntium, mentem illuc manendi abstulit, & nunc pre-
cipites in eos agit: qui sic armati prosiliere, ut certamini superesse nolint. Ra-
piamus occasionem animisq. & alacritate, quam nostri ut honeste occuba-
bant, extulere: utamur ad uictoriam, ad quam nihil efficacius esse solet, quam
ei sine metu mortis pugna. quo maiori desperatione in hostem fere q. quisq.
eo uiolentius cedit ac prosternet obuios: & dum mori nō recusat, uictor er-
det, nec mora, producturus ipse cum Despoto & Iuliano reliquos in aciem,
Hunni adianum misit qui temere sparsos colligeret: & quantum res subita
properantiumq. ad ultimum discrimen, non ardor, sed propemodum rabies
sinceret, prouideret, ne cæca eorum temeritas plus hosti ad uictoriam confere-
ret, quam ipsius aut uirtus, aut felicitas. Ille propter in compositæ multitudi-
nis primos affectus, ut quemq. pleniori gradu ad montem festinare intueba-
tur, ita admonendo, ne cæco impetu, ueluti paratum iugulum hostibus offer-
ret (Cuiq. enim non in sua morte, sed in hostiū cæde laborum periculorumq.
omnium terminum positum) rogabat ut se in acie locari pateretur. Et si tan-
quam uicturus nollet, saltem in ultionem suæ quisq. mortis acriter pugnaret:
non temere, quod pecudum esset, sed ut uiros sortes decet, ex militari discipli-
na, pertinere ad futuram famam, ne incruentam de se uictoriam hosti permis-
terent. Et cum dicto, ordinis, qualem casus & tumultus prestare poterat, simul
quemq. applicabat, simul benignè retrō agebat, in proximam tumuli planis-
ciem, ex qua placidius acclui colles haud difficilimum ad se aditum præbis-
turi uidebant: cum interim rex quoq. cum cæteris copijs accurrisset, & Tur-
ci nihilo segnius ex superiore loco decurrentes, eō iam peruenissent, ut mis-
silibus ex intervallo prælium committerent. Quorum eo minus quicquam,
uanitellī intercidebat, quo densius regionum agmen ardentioriq. studio ad
excipiendum hostis impetum sursum nitebatur. Multi priusquam cominus
congrederent, uulnerati: sed ubi ad manum uentum, & gladio res agi cœpta
est, ante alios Poloni desperatione atq. ira obcæcis animis inuadunt hostem.
ac prosternunt tam obstinato impetu, quod locis aliquot minimè sustineri
potuerunt: cœpitq. aduersa acies cōturbatis ordinibus nutare: sed accurrens
ad omnia discrimina Carambus, & plerisq. ex suis gladio & uulneribus, al-
ios uoce ac maledictis increpitans, quod à lassitudine, inedia, frigorebusq.
enectis, per inanem trepidationem se uinci paterentur, certamen redintegrā-
uit, ordinesq. restituit: identidemq. ubi acrius pugnari animaduertebat, circa
cum clamitans, cæcum scilicet desperatione hostem sponte in uulnera agites-
la tantummodo intendenda, ipsum se sua sponte iugulaturum, per omnes mi-
litis ductsq. optimi conatus tam periculose sibi, pugnae euentum distrahe-
bat: cum interea multi utrinq. aut caderent subito, aut tam grauiter uulnera-
rentur, ut delapsi in terram, uires minimè ad consurgendum suppeterent, cō-
culcantibusq. equorum pedibus, quāto serius, tanto miserabilius interirent:
sed maximè insigni atq. horribili aspectu patebant uulnera equorum per Po-
lonos cruce signatos inflicta. Erant ferè pedestre agmen, lanceasq. gestabant:
id tantummodo à uenatorijs distantes, quod non punctum solum, sed cæsim
etiam ferro prælato & oblongo infestæ utroq. modo feriebant. Itaq. illi inter
equites excurstantes, per loca modicis uirgulis implicita, non tantum latera
equorum mucronibus aperiabant, sed crura plerumq. tota à corporibus des-
truncantes, ceruices que altissimis uulneribus incidentes, magna ex parte
ad pedestre prælium Turcos redegeant: qui eo genere pugnandi tanto facili-
lius superabantur, cedebantq. sensim retrō, quanto equestribus assueti insul-
tibus, peditem laborem minus ferre consueuerat. Cæterum ubi equus à quo
Caram

A Carambus uehebatur, per uentrem lancea trāuerberatus, dolore sequens inter hostes equitem profudit in caput: uulgamus est, ducem aut cæsum, aut certe captum esse, multitudo ad montem conuersa, quod reliquum perfidies rat, fugæ se commisit. Insequentibus Christianis, & fugientium terga passim cædentibus tanto ardore animorum, ut ad summa usque iuga, per omnia aspera atque inuia euasuri uiderentur: sed cum plus negotii ab locorum iniquitate, quam ab hostibus futurum apparet, & iam dies in noctem inclinaret, quo tempore etiam in plano locis quæ quis errabunda oblectantium uestigia periclitantur: rex prohibens ulterius in locis penè insuperabilibus uim asserri, signum receptui suis dedit. Ex aduersa acie qui ceterum effugerant, pauore ac festinatione amētes, per saxa, precipitia, rupesque abruptas, proiectis armis, & manibus, cotes innataque illis utrigula prehenstantes, ægrenitabantur, euadebantque ad suos, qui munitiones castraque uerticibus, imposita seruabant. Inter puniendum Carabus alijque uiri multi genere ac factis insignes capiti, plures tamē cæsi in fuga, itaque a misso duce & roboris penè quantum fuerat in exercitu, cum appareret Turcos minimè toleraturos impetum, si ad eos infestum agmen ire pergeret, postero die rex sub aditum quem infederant, castra posuit, exiulerat suorum animos prospera, nec minus stimulat cupiditas transcendendi in loca commoda releuandis malis, quibus miserè adfligebantur: exinde que aut uictoria, aut necessitati, nihil imperuium arbitrati, contra ardua queque per accliuum oblectabantur. Nec segnius ab hoste desuper missilibus penè obruebantur. Videns itaque rex naturæ difficultatem obiectam suis, & quod suo ingenti, hostium uero nullo discrimine, ad montis uertices peruenire conabantur, temerè effusum agmen in castra reducturus properabat.

B Moxque præterquam quod satis in ea expeditione factum credebat, animatis suis uincere & uinci desuetis, hyemis locorumque asperitati cedere instituerat. Cæterum Hunniadianus obstinatus cuncta prius experiri, quam desistere à prosequenda uictoria, cum animaduertisset obliqua montis nuda uepribus, & agendo itinere clementer accliuia, illac euadere in summum iugum posse arbitrabatur, suos circumegit. Prominebat in abruptum uertex editissimus, & Turcis ascendentium montem sub se a spectum adimebat: eoque non facile solum, sed etiam turcè miles ingrediebatur, quod ubi rex percepit, mutata sententia subsequi Hunniadianum coepit cum reliquis copiis. Peruenerat iam prima militum manus in iugum, æque editum atque id quod infederant Turci, sed in immensum hians saxum progredi ulterius non sinebat. quò cum Hunniadianus quoque ascendisset, uideretque hiatum propter magnitudinem neque tum multuaria materia impleri posse, neque ponte coniungi, cum haud plus stadiis duobus ab hoste distaret, submisit impigram expeditamque militum manum, occupaturam recto itinere aditum in montem, si Turcos paululum submoti ueri contingeret: confestimque obuensis firmatisque in illos machinis, haud mediocris magnitudinis lapides contorquebat, quorum præter cōsternationem quam infuerat horrendusque auribus fragor animis incutiebatur, uis improuisa minimeque tolerabilis, propter lapidum magnitudinem multos in principio obruit: parumque absuit, quin nouæ fœdæque stragis subito terrore & clade percussis, omnes locum desererent: quippe quod unius lapidis impetu, quam plures sæpe diuersa specie, diuerso genere mortis absumi intuerentur. Nec mali illius euitandi alia præterquam fugæ ratio succurrebat. Sed Alibeus post captum Carambum, militari cōsensu dux à suis creatus, admonens eam pestem uitatu facilem, si fragore audito post eminentes cotes illico procumberent, non modò ab incepta iam fuga eos retinuit, uerum etiam ad resistendum animauit. Cum itaque semel atque iterum efflata in se tormentis saxa feliciter elussissent, intrepidè inde arcebant decurabantque regios emittentes aditum occu-

B a pare,

pare. Quod ubi Vladislaus animaduertisset, ueluti securis hostibus ac insi-
 stentium suorum eminus non hominibus, sed locis expugnandis conatus os-
 mnes irritos fore iam credens, desperataque cominus congregiendi facultate,
 cum rigor hyemis & inquam transcendendorum montium spes maximè pelle-
 xerat, com meatuum inopia premeret ulrà quàm sustineri iam posset, reos
 agendi copias rursus consilia cepit agitare. at Despotus cui omnia æquiora
 toleratūq; minus dura apparebāt, quàm belli eius intermissio, per quod fortu-
 nam dignitatemq; pristinam recuperaturū se credebat, ignominiosum fore
 asseuerabat, si capto duce, debilitatoq; hostium exercitu, deuictis iam & qui
 non armis, sed ut paulatim ferre cōtib. ac speluncis se tegerent, terga uerterent.
 Eadem illos, cum rerum omnium penuria, tum aeris intemperie, qua & regij
 laborare, moxq; humanis necessitatibus celluros, si paululū perseueraretur,
 non committendum, ut fluentia luxu Asiana corpora, tolerandis difficultatis
 bus superasse uiderentur, Germanorum Hungarorumq; iam tum ab infantia
 cœli terræq; rigoribus duratos artus, daturum se pecuniæ quantum foret os-
 pus frumentis cœmendis, quorum copia circum omnia loca abundarent. Lu-
 lianus quoq; paulatim dissimilia iactando, ab instituto regem auertere
 conabatur, sed fame ac frigore extabescentibus hominibus iumentisq;, cum
 parerentur uulgò grauiora utiq; quàm quæ ancipitis spei consolatione leni-
 ri possent, peruenit in desperatis animis necessitas, ut sic honesti rationem. Et
 conuerso agnoscere, in planiciem descendere: moxq; collectis impedimentis,
 præmissisq; retro quâ uenerant subsequerentur. Turci uerò ubi uinci se pos-
 se hostem desperasse percepere, læti secum & inflati noua spe, iuga monium
 deseruere, subsequendoq; abeuntes crebris à tergo impressionibus uexabāt.
 Et licet non magnas, frequentes tamen clades inferrebant, sed & plerunq; acci-
 piebant. Conuersis enim in eos expeditissimis quibusq; manumq; conferen-
 tibus, multi ex illis cædebantur: et si regionum quoq; impetus plerunq; frus-
 strabatur, refugientibus statim Turcis, qui mox conglobati rursusq; in festi-
 a derant, quan loquidē multa præda impedimentisq; grauis exercitus mis-
 nimè properare poterat. Silua est densa non tam frequenti & procerâ arbore,
 quàm ramosa & ad radicē fruticante. Præterea implicita undiq; sinuosis qui-
 busdam & stagnanti cœno, uoraginosi anfractibus, quales obsoleti fluuios-
 rum meatus, ubi aut humana arte, aut ui naturæ cursum aqua immutauit, &
 ob rem ferè tota imperiua, & sic ubi transitum præbet, angusta admodum uia,
 & frequentibus commissa ponticulis, ad eam uentū cum esset, præmissa cum
 sarcinis leui armatura, in postremo agmine, qui ueluti murus antecedentium
 terga protegerent, hastatos equites collocarunt, progrediebanturq; ad iter. at
 Turci quotidiana insultandi consuetudine superuenientes, cum magna pars
 equitatus in siluam progressa foret, impetum faciunt in ultimos, quorum cla-
 mor præcedentes subito ad se conuertit: & ut quenq; succurrendi suis studiū
 et festinatio incōsulta rapiebat, ita extra uiam egi in loca cœnosa & palustria:
 Ex quibus diu luctati, in pedesq; recepti, egerrimè se atq; equos expedirent,
 propterea quòd uliginosa terra hominum iumentorumq; uestigia altissimè
 in se recipiens, difficilior remittebat, datum est Turcis spaciū capiendi ex
 postremis equites circiter octoaginta. Sed cœno tandē regij atq; uligine ex-
 pliciti, refugientes assecuti suos liberauere. Nec minus sexaginta supra centū
 ex hostibus captos iugulauere, illico reliquis suis fugatisq;. multoq; difficil-
 lior eis cum natura loci luctatio fuerat, quàm fuit postea pugna in patentibus
 campis cum hoste commissa. Cæterum cum & fames quotidie grauius urge-
 ret, & tam frequens Turcorum insultus, ad cætera mala per lassitudinem tan-
 dem penè ad internitionem exercitū mulctaturus appareret, placuit com-
 portari simul succendiq; quicquid erat inter sarcinas, quod exercitui magis
 tunc

A tunc oneri esset, quam usui posita futurum, tum iumenta debilia aut superuas
cua interfici, & arma quæ aut ex defunctis militibus, aut ex præda supererant,
terræ infodi, quibus diligenter peractis, exercitus subinde uelut expurgatio-
ne superuacuum nouum quendam uigorem accepisset, maioribus itineris
bus quam ut ociose insultando insequi Turcus posset, ad Belgradum se res-
cepit. ibique per quietem & recreationem diebus aliquot consumptis, rex una
de mouerat Budam contendit. ubi postquam cognitum est ciuitati appropin-
quare, procedentibus in sacro ornatu & solenni caerimonia sacerdotibus, in-
genti numero, populus omnis generis promiscue effusus, cum gratulatione
reducem salutauit, exceptique ingrediebatur ipse pedes ex uoto templum pri-
usquam regiam adiurus. Præibant uero captiui insignes cum Caramborum
militaria signa hostibus adempta, cum parte prædæ quæ supererat, præferen-
bantur. Subsequentibus militibus ante omnes Polonis cruce signatis, laus
desuper ac nomen regis militum alacritate in cælum ferentibus, ipsum unum
esse qui regias artes uirtutesque non nosset solum, uerum etiam impleret. Cate-
ros per ingratiam & socordiam ætatem agere in domestico luxu, prodita ac
deserta re Christiana: quæ tum primum caput attollere incipiens, breui ad pri-
stinum decus amplitudinemque esset peruentura. Sed & iuxta regium decus
Hunniadiani nomen celebre apud multitudinem audiebatur, cuius maxime
ingenio ac uirtute in rebus bellicis uictoriam adeptam credebant. Cæterum
multo insignius futurum fuit spectaculum, si necessitas expediendi exercitus,
magnam pompæ partem non ademisset, spolijs multis ultro concrematis in
itiner, alijs sub terram relictis. Postquam uero laudes gratesque ob rem bene
gestam Deo actæ, signa tholis subfixa: & reperitis egregie factis dictisque
cuiusque ex ducibus, pro meritis singuli præmio affecti. Mox ut eorum uirtus ad
posteror quosque testator redderetur, insignia cuiusque cum titulis in conspectio-
re parte templi diuissima diligentique pictura effigata.

P. CALLIMACHI GEMINIANENSIS DE

Vladislao rege, seu clade Varnensi,

L I B. I I.

ICTORIA de Turcis uirtute Vladislai regis parta, omnium fe-
re Christianorum principum legatos ad se exciuit: sed in primis
frequentes conuenere ab uniuersa Italia, quam ea tantum modo
fiducia tenebat, minime se uexatum iri à Turcis, si eos Poloni
& Hungari, aut subigerent sibi, aut certe non abstituto à bel-
lo, iugiter oppugnarent: uno omnes ore ac consensu affuisse Deum, affuturumque
asseruerant pio & iusto bello: & quæ ad id locorum gesta erant efferrites,
ad reliqua exequenda exhortabantur. Sed ante alios Pontifex maximus Eu-
genius, Veneticus, & Ianuenses, cum Philippo Burgundionum duce, ij ad lau-
des partæ uictoriæ adhortationesque nouæ expeditionis instaurandæ, adijcie-
bant etiam pollicitationes subsidiorum: seque ingentem classem in Hellespon-
tum missuros spondebant, per quæ Turci ex Asia transmittere, seque cum Eu-
ropeis coniungere prohiberentur: qua ratione facillimum fore in Europa de-
bellare, in qua pauci admodum superessent hostes, & ij trepidi ac percussi &
non nisi uincere assueti, modo paululum rex anniti uellet, exterminari omnino
tota Europa impiam execrandamque Musamanorum superstitionem posse,
re Christiana in perpetuum aucta & stabilita. Ioannem etiam Palæologum,
Græcorum Imperatorem, cuius fortunam maiestatemque Turci non modolæ-
bescerant, sed penè euerterant, successus Vladislai extulerant, in spem rei di-
gnitatisque suæ in integrum restituendæ. Missique sunt etiam ab ipso oratores,
qui præfati ea quæ facere uisa sunt ad tanti euentus gratulationem, diuina hu-
manis commiscendo, religiosa asseueratione nunciauerunt, uisum esse à

B 3 plerisque

plerisque Constantinopoli ante portam quæ ad Macedoniam emittit, eques A
 trem iuuenem candida ueste ornatum, per speciem lætitiæ hac illac excur-
 sare, eadem hora, ut postea compertum fuerat, quæ res à Christianis contra Ca-
 rumbum prosperè gerebat, moxq̃ euauisse. Id uisum omnium animos pri-
 mò sollicitos habuisset: subinde cognita regis uictoria, illius nuncium uulgo
 existimatum. Cæterum prudentiores & quos aut uitæ sanctimonia, aut pro-
 fundæ alicuius disciplinæ cognitio peritos futurorum reddidisset, non tam
 credere Vladislai successum diuinis Græcis nunciatum, quàm eos admo-
 nitos temporis & occasionis suæ, Turcorum in Europa rem penè profliga-
 tam esse, in Asia etiam fluctuare molientibus res nouas circumadiacentibus
 tetrarchis: ideoq̃ non cunctandum ulterius, sed trepidos suaq̃ imbecillitate
 ac uia aliena laborantes, subito opprimendos. quæ persuasione Imperator eos
 rum excitus, cum suis quidem armatus ex parte altera affuturus, si modò re-
 gi cordi esset primo quoq̃ tempore eam uictoriâ prosequi, quam Deo duce
 ac comite uel exinde adeptum esse constabat, quò diuinis etiam nuncijs fue-
 rat peruulgata. Accedebat ad hæc supplex Despoti ambitus, & quotidianæ
 preces obiectionesq̃ cum lacrymis: tum instans Iuliani adhortatio, uocesq̃
 alliduæ, multoq̃ iam efficaciores apud animos primæ expeditionis successu
 elatos. Quibus ne magno animo rex subito assentiretur, res Polona contra
 nunt. uenerat enim eodem quoq̃ tempore legatio à Polonis, gratulatum & i-
 psa quidem regis felicitati. Cæterum tentare iterum fortunam non prius os-
 portere ad monebat, quàm cum proceribus Polonis uel in finibus regni con-
 silio inito, prius rex illud expediret, quo tandem ordine rebus suis domi con-
 stitutis ac firmatis, externum bellum regni sui securus prosequeretur. Non ui-
 deri rationi consentaneum, sollicitum esse quenquam de rebus alienis, antea
 quam sua in tuto collocauerit. Recensebat deinde in qua deformitate Polos
 nia esset, quid licenti ubiq̃ insoleceret, quis in priuatis cupiditatibus ardor,
 quæ in publicis opportunitatibus negligentia: ex quibus nactos occasionem
 Tartaros, magnam Russiæ ac Podoliæ partem depopulatos: sed & præters
 quam quòd priuata procerum similitates ad uulnera & cædes iam peruenie-
 rant, à finitimis per latrocinia tanquam iusto bello etiam prædæ abigi, in pri-
 misq̃ à Boleslao duce Opoliæ, ad ea uulgarî, Cazimirum ex Lituania bel-
 lum Masouiæ propediem illaturum, tot malis succubiturum omnino regnū,
 nisi subito succurreretur. Quæ regis animum eo mouebat magis, quo uerius
 dici nunciariq̃ sciebat. Tamen ne regni unius priuata necessitas publicè os-
 mnium Christianorum rei apud mētem suam præponderare apparet, prius
 collaudato singulorum, quorum legationes aderant, in se officio, ac beneuo-
 lentia, nec minus pietate in religionē ac Deum immortalem: cæteros omnes
 oratores sic ab se dimisit, ut qui sperare possent facturum ipsum postulata. Po-
 lonis uerò dixit, conuocaturum se illico Budam Hungarorum optimates: da-
 turumq̃ penixè operam, constitutis omnibus quæ ad pacem bellum uē eius
 anni attingere uiderentur, ut mox ea quæ ipsi petierant, exequeretur. Constitu-
 ta subinde Hungaris conueniendi die, ut si communi iterum consensu edu-
 cenda censeretur in Turcos expeditio, stabilior quies domi relinqui posset,
 spandendo in id fidem, quòd absoluto cōuentu, ad sua quicq̃ omnes inuolati
 reuerterent. Giscram etiam magistratusq̃ ciuitatū, quæ ab illo dependebant,
 placuit per literas acceriri, licet aduersante Iuliano, qui præsentibus Boemis
 nil quod quidem ad religionem pertineret, ritē transigi posse arbitrabat. Sed
 confirmauerat regem in sententia Franco Banus, dicens nō esse eius tempo-
 ris quærere quid sentirent, uellentue Boemī de egrimonijs institutisq̃ Chri-
 stianæ p̃fessionis, deq̃ Rom. pontificis aut ritui aut p̃ceptionib. in sacris tra-
 den dis suscipiēdisq̃. Aliā esse eorum causam, quibus satis esset uerbo tenus
 de

A de religione disceptaret aliam uero eorum quorum cum religione simul uita & libertas periclitaretur, & manu, non lingua tueri se cogerentur. Si quid in Boemorum mentibus foret, aut à sacra saluatoris nostri historia, aut ab eiusdem mysterijs alienum, non de futuras postea emendandi occasiones, & tempora, illis quorum interesset, interea nihil satius uideri, urgente non eius tantum regni, sed totius quoque Christiani nominis opportunitate, quam uti opera quorumcunque, ac in primis Boemorum, qui & ad manum essent, & in priori expeditione, quo ad tuendam religionem non solum pii, sed etiam obstinati cogniti essent. Nec totidē Volones cruce signati ex reliquis omnibus Christianis nationibus accurrissent, quot ex unica & haud sanè numerosa ipsorum gente, ad extremum adhiberentur, nec ne, ad eiusmodi consultatio nem, magis quam alterius cuiusque interesse eorum qui illos erant uocaturi: quandoquidem eo blandimento allecti, maiorumque pagendorum gloria incitati, si nihil aliud, saltem domesticam securitatem præstare possent. Spreti uero præterquam quod certi hostes etiam irritati in regni gremio forent reman suri. Igitur postquam omnes conuenerant, dies aliquot extrahi ex tinguendo intestino bello, uerum ubi nulla in irratio potuit, eius ex toto abolendi consensum est in biēnales inducias: quibus durantibus, capriuos utrinque dimitti placuit, ea conditione, quod inducijs exactis, reuerterentur in uincula & custodiam. Si de pace interim non consentiretur, latius subinde omnibus, quod datis acceptisque inducijs, domi nihil, quod inter suos magnopere time ri posset, relictum uidebatur. Proposita est belli externi consultatio, & ple usque alijs, sed Despotæ & Iuliano in primis instantibus, publiceque ac priuati m asserentibus, præparari assuturæque in tempore auxilia à Pontifice maxi mo, cæterisque principibus Christianis, facile recenti adhuc uictoria elatis: B fidentiibusque animis persuasum, ut redintegrandam expeditionem censerent. apparebat enim accedentibus terra marique tot potentissimorum principum nationumque auxilijs, facillimè deleri posse eum hostem, quem paulo antè præ ter haud sanè multos Volones cruce signatos, nemine omnino opulante, suis tantummodo armis ac uiribus fudissent, fugassentque. In eum itaque sum pium decretum est extraordinarium tributum, subito ab indigenis exigendū: quæstionesque ad id designati. Bellici autem apparatus tota cura Hunni adias no delegata: sed & nuncij constituti, qui ea quæ apud Hungaros & Vladisla um decreta erant, ad quos maxime oportebat principes nationesque perferer ent, uenerunt Budam ad eum conuentum Pangratius de sancto Nicolao, para tium quidem Vladislai assertor: sed qui omnem regionem quæ à præters fluente Bago abluitur, latrocinio infestam tenebat: in quem quia domesticam quietem turbare uidebatur, publicū plus odium ualuit, quam liberi conueni tus reuerentia. Captus enim est à multitudine tumultuosius id est flagitate, præ cipitanteque in uincula coniectus. Eodemque impetu subitarius de complici bus sumptum est supplicium, nec temperatum foret ab Giscra, in tam præpro pero ardore animorum, contra publicæ fidei sanctitatem, nisi Vladislaus ubi multitudinem uehementius concitatum uidit, quam ut monendo hortandoque uerecundia æqui bonique cohiberi posset, nonnullos Polonos cōfessim submisisset, qui per posticumeductum, mutatis uestimentis, in laurinum perduxer e. Quo facto, rex ab Giscra postea nuncque nominatus est sine reuerentia & præ fatione seruatoris. Rebus igitur sic dispositis in Hungaria, Vladislaus ad flu etuantē paterni regni statū & molitionē Cazimiri in Masouias animū cōuer titur: uolebatque diū tributa exigere, dū gerēdo bello usui futuram paraban, transcedere in Poloniā, factiones intestinas illic quæ sedaturus: cōsultaturusque quo pacto licentia latrocinatū, ex Silesia, et Lituanicus motus suppresseretur: sed et magnopere gestiebat secū post tot tātasque res feliciter gestas, sese matri

ac suis alijs ostentare. Cæterum præter id quod apparebat Polonos omnia fa-
cturos, ut non nisi quæ ad pacem suam facere crederent, rectè prius constitu-
tis, regem ab se dimitterent. Hungari etiam ueriti, ne aut iuuenilis animus
dulcedine quietis in paterno regno remolliretur, aut à matre cæterisq; necessa-
rijs auerteretur à periculis, in bello Turcico subeundis, Despotum & Iulias
num tanquam duas machinas ad eam cogitationem expugnandam, regemq;
in Hungaria retinendum admoovere. illi satis superq; ad id per se prompti, nec
minus ab alijs stimulat, hortando rogandoq; peruicerunt, ut Polonis rex in
præsens per legatos excusaret necessitatem, ac magnitudinem suscepti nego-
tij, à quo præter ignominiam proditis illis, quos ad belli societatem exciues-
rat, sine summo etiam periculo abesse non posset: quia Turcus, cognitis quæ
à Christianis parabantur, ingentem congregasset exercitum, impetiturus ul-
tro Hungariam, nisi sua defendendi necessitas ei prius obijceretur. Quibus
adiectum est, etiam negotium impetrandi propter nouam expeditionem aus-
xilia: nec à Polonis solum, uerum etiam à Prutenis: à quibus præterquam
quod ex professione sua deberentur, apparebat etiam eo iustius peti, quo à
priori bello ociosius abstinerant. Cæterum ueluti ea postulatio irrita apud
Prutenos fuit, ita dilatus regis aduentus, magno malo Polonis stetit. Cum es-
nim uniuersorum animi erecti in expectationem illius, quieta secum & ciui-
lia agitare cœpissent, ubi intellectum est minimè affuturum, illico ueluti impus-
nitorem licentiam nacti, sese ad consuetas artes conuertèrè: & præter id quod
mutuis similitudinibus multa inter se fœda committebant, facile etiam extemo-
rum iniurias tolerabant. sed nec minus finitimi eandem ob causam latrocina-
bantur impudentius, capti q; sunt & rebus suis exuti ab illis multi negotia-
tores honestissimi. prædæ etiam ex agris propemodum licentius quàm si bel-
lum indictum esset, abactæ. Sed ante omnes insignis fuit rapina Ducis Opo-
liensis, interceptis per insidias quàm plurimis negotiatoribus Cracouiensis
bus, dum Vratislaviam ad nundinas proficiscerentur. quam iniuriam, cum
publico sumptu ac uiribus uindicanda censeretur, placuit tamen prius ad re-
gem perferre. ille, ne quid se absente uiribus tentaretur, edixit: sed ut iures
repererent: seq; opportunè affuturum, si minimè restituerentur. Dum ea cum
Polonis agerentur, satisq; ad bellum prouisa & constituta essent omnia in
Hungaria, uisum est denuò significare Constantinopolitano Imperatori, ut
se cum suis præpararet, moturus ex parte altera, ubi Vladislaus ad Thraciæ
Macedoniæq; fines cum exercitu peruenisset: nec minus admonere etiam
fidei ac temporis Pontificem maximum, cæterosq; qui paulo ante obsidendi
Helleponti ultro negotium curamq; susceperant. itaq; illi nihil dissimulan-
tes, congregata instructaq; ad Caietam septuaginta triremium classe, misse-
runt illico Franciscum Albertum, Cardinalem Florentinum, ut nauigare
in Hellepōtum: obseffisq; illic litoribus opportunis, obfisteret, ne quid subsi-
diorum à Turco ex Asia posset accersiri. ad quam rem summo studio matu-
randam, præter id quod Vladislao data fides & religionis cura intentos fa-
ciebat, fama qua uulgabatur Carmanum Ciliciæ Carmanæ regem, cum ua-
lidissimo exercitu in Pontum & Bithyniam Turcos oppugnatum uenire, et-
iam promptiores fecit. Cum uiderentur omnia ueluti quodam diuino nutu
ad id præparari, ut superstitio impia & fœda pessundaretur, perculerat & Tur-
ci animum, moles instantis à Carmano bellici: cui sustinendo imparem se fore
sciebat, nisi integer illuc se conuerteret. & ui debet dispartitis uiribus suis
eodem tēpore Polonis atq; Hungaris terra, Italis uerò etiam mari esse occur-
rendū, cū nihil ignoraret eorū quæ contra se summo cōsensu summoq; conatu
ab utraq; gēte parabant. Et, pximo etiam bello cum magna suorū clade Vla-
dislai uires ac felicitatē expertus, timebat magis ex eo, q; intelligebat adeo
præu-

præualida subsidia illi affutura, igitur ne copias suas distrahere in diuersum,
 & propemodū sine spe resistendi separatim eas summis discriminibus obij-
 cere cogeretur, ratus ceterorum animos facile posse ad pacem acclinare, si De-
 spoto prius persuaderet, nūcios ad eum clam submisit: qui ueluti de Carama-
 bi redemptione agentes, per occasionem proponerent sibi cum libertate filio-
 rum pristinae fortunæ decus atq; amplitudinem, si æquabilis concordia cum
 rege ineunda auctor ipse fieri uellet. ille se dolo atq; asu à perfido hoste ten-
 tari primum ratus, oratorum uerba diffidenter audiebat. Cæterum ubi in-
 stando agendoq; ut credere, extorsere, cœpitq; illius animus ab incerta spe
 uictoriae ad præsentem certamq; principatus sui possessionem conuerti, cum
 non ignoraret filios interim fœdo in carcere cathenis uinctos, & iamptis-
 dem crudeliter oculis multatos, ludibrijs quibusque esse expositos, & ultra
 quam paternus animus pati posset, diutius indignis atque acerbis modis per
 opprobrium & calamitatem in sordē ac squalore uexari, eaq; res non minus
 quam euerfa status sui fortuna sollicitum haberet, rem prout offerebatur, ad
 Hunniadianum pertulit. qui etsi pristinae felicitati uiribusq; fidebat, ad eaq;
 auxiliares etiam copias terra mariq; accessuras sciebat: tamen intestinum bel-
 lum in Hungaria non extinctum, sed dilatum, Fridericumq; in propinquo
 diuitijs & auctoritate præpotentē hostem cum uideret, reputans q; quam ua-
 rij inopinatiq; casus in bello dominantur, ne si quid aduersi mala fortuna obs-
 icisset, Vladislaum subinde facili negotio, regno frui contingeret, illatam à
 Turco pacis mentionem haudquaquam aspernamdam censuit, præferti inque
 etiam quod Despotus per concordia penē plura assequēda proponebat, quam
 posset bellum etiam felicissimum re promittere. Sed ante omnia quibus
 tandem conditionibus reuera pacem firmare uellet, à Turco exquirendum
 putauit. Cumq; nunciata sibi per Despotū tam de redimendo Carābo, quam
 de restituendis illis qui bello repetebantur, uera esse comperisset, transiit
 ante omnia de precio captiui, pro quo quinquaginta aureorum milibus acce-
 ptis, nihil interim prætermittendo ex ijs quæ ad acerrimi belli motum præpa-
 randa fuerant, nunciat regi, quid quam maximè fieri posset: numerosū instru-
 ctūq; exercitū Idibus Iunijs ad Segedinum moueret, ibi legatos Turci pe-
 tentes pacem affuturos. offerri quidem ultro conditiones haud aspemandas
 tempori, & rebus regni. Ceterum uim paratam in conspectu, multo meliores
 extorturam. Sollicitus adhuc secum Vladislaus de statu Poloniae periclitans
 te, mentionem pacis leuiter audiuit: uidens facile fore, ut uiribus quas ad exter-
 num bellum comparauerat, domi utriusq; regni sui res in perpetuum stabili-
 ret, sublati omnino aut eiectionis iniuriarum seditionumq; principibus. sed &
 ceteri omnes post tot annorum non intermissum bellum cessationem quies-
 temq; aliquam à Turcis desiderabant: uenit itaq; rex cum suis præstituta die
 in Segedinum, quod Despotus Hunniadianusq; antecesserant, cum Turcis o-
 ratoribus: quorum princeps Græcæ nationis homo, sed Musomanorum se-
 ctam professus, ubi in conspectum regis uenire, ita uerba fecit: Si commissio
 inter nos belli discrimine, rex inelyte, nunc demum ad petendam pacem ueni-
 retur, uideri forsitan posset Amurates Imperator noster uiribus suis diffidere:
 sed cum multo ante quæta consilia proposuerit tibi, quam manum conferens
 da aliquando tecum cogitatio quæ iam subesse posset, in que meliori fortuna
 sua, iam tum egerit apud te de amicitia incunda, non debes existimare, noua
 potius aliqua necessitate nunc permotum, q; cōsilio eodem, quod à principio
 sibi persuasit te fœderis ac pacis mentione, puocandū. Nec enim semestri ui-
 ctoria tua credere oportet fractos abiectosq; esse animos nostros, cōtinua fe-
 licitate, iam tot annos supra omne fortunæ discrimen elatos. Quos etiā nihil
 aliud erigeret firmareq; utiq; uidisse tuos toties à nobis effusissimè sugatos
 uictosq;

uictosque preparare subito copias, uictoribusque subinde ultrò insultare, satis est. **A**
 ficax exemplum foret, ne mediocri clade accepta, & quæ tota ducum nostro
 rum iemerit atqueat imputari, de fortuna uiribusque nostris subito despera-
 remus. Atque ideo non tanquam aut necessitati aut desperationi cedentes, nos
 audiendos putes: sed ut qui minimè contra alienam felicitatem tendentes,
 modum terminumque nostræ constituimus. Cumque gloriam patre nuper abs-
 te uictoriae presentisque apparatus magnitudinem, oculis atque animo metiris,
 quantum utrique credere oporteat, tibi documento nos simus, totiens prius ul-
 ciores eisdemque uictoribus tu modò humanæ felicitatis blandimentis inflati, nul-
 lius magis interest casibus se subtrahere, quam cuius felicitia initia nondum
 sortem alteram sunt experta. paulo antè uix pubescente ætate, cum paterno
 regno administrando minimè satis par credi posses, accitus es ad alterum pa-
 tris regnum, præterquam quòd magnitudine sua fortiori ætati intolerabi-
 le externis bellis ciuilibusque factionibus, etiam implicitum, magno animo susce-
 ptæ aut conditioni adeò successus affuit, ut bello domi statim penè extincto,
 arma in nos conuerteris. Ex quorum nomen prius uix sustinebatur, facile
 uinci posse docueris. Quo benignius ausus tuos fortuna confirmauit, eo ne
 destituat, præcauendum est magis: præsertim quòd non qui plurima, sed qui
 grata & firmissima quæque possidet, iure Felix appellatur. Porro quid tibi gra-
 tius esse potest aut debet, quam paternum regnum: quid firmitus, quam adie-
 cta illi cum pace nostra Hungaria: sed blandiaris cœptis tuis: & quantumuis
 de successu stabilitateque fortunæ tibi pollicearis, nempe ut Despotum in ses-
 dem suam restitueres, celeberrima duo tua regna in discrimen seruitutis ad-
 duxeris, haud sanè æqua laborum periculorumque mercede illectus. Quòd si **B**
 id quod tanta belli mole quaeritur, minimè tanti est, ut tam magno discrimi-
 ne poti debeat: quantum sentimus, non minus tua quam nostra interest, uis-
 dere ne de alienis solliciti, nostra labefactemus. Concordiæ ac pacis multæ
 utrinque dici accipique honestæ conditiones possunt: belli iunici futurus exis-
 tus, euersio scilicet patriæ, diuinorumque & humanorum omnium apud eos
 qui uicti fuerint: præteritorum meminisse placet, habemus & nos quidam-
 ma nobis & uires polliceantur. Cæterum cedere casibus, quam oblectari hu-
 manæ imbecillitati magis conuenire censemus. tuum est reputare cum tuis,
 malitias ne capere exemplum instabilitatis fortunæ ex rebus nostris, an in ue-
 stris eam experiri. acclinati in eam sententiam iam dudum animi, facile per-
 moti sunt, ut de pace ageretur. disceptatio maior fuit, in conditionibus. approban-
 dis agente Turco de seruanda sibi Bulgaria, fodinis que argenti, cum ple-
 risque oppidis in Seruia: Vladislao uerò, legitimis dominis restitui singula uo-
 lente, tandem in id conuentum, quòd Bulgaria tantummodo in ditione Tur-
 ci remaneret: cætera omnia quomodocumque occupata ab eo restituerentur illis
 quorum iuris fuerant ante bellum: captiui qui supererant, utrinque solueren-
 tur, in primisque Despoti filij, dies deinde constituta, in qua oppida ciuitatesque
 prout pactum erat traderentur, paxque in decennium conclusa, non aduersante
 etiam Iuliano: non ita quia ex animo rem non improbaret, quæ quia aut non suc-
 currebat quid spei proponeret, tot tantisque utilitatibus cõpensandis, si in pre-
 sens negligenter: aut quia in tam præcipiti cõsensu, omnium clausas mentes ad
 mittendæ rationi intuebatur, expectabatque admonendi tempus opportunius.
 sed miserè interim cruciabatur, secum reputans, suis maximè factum adhorta-
 tionibus, ut Veneti Burgundusque & Pontifex maximus classem ad Helle-
 pontum mitterent: seque exinde aut uanitatis, aut perfidiæ ab illis arguendū uide-
 bai, si pax, ut conueniū erat, seruaret. Cæterum quæ grata ea pax Hungaris fuerit,
 memoria ueterum cladum sanguinisque effusi recuperandis illis quæ ultrò tunc res-
 tituebant, uel exinde licebit estimare, quæ eius ut uidebat auctori Huniadiano
 uirtus

A uirtutis & honoris gratia data sunt oppida et loca omnia, quæ alendo in Hungaria Despotio fuerant prius assignata. Et cum Turci peterent, quod in confirmandis pacis cōditionibus, prolata in mediū Eucharistia, rex iuraret, haud quaquam fortiter contrā tēdebat, ne si id iurandi genus deprecaretur, suspicari posset parum sincero animo transactum de concordia. Cuius adeo uehementi studio tenebatur, ut uitarent etiam suspensiones singulas à quibus perturbari eam posse apparebat. Sed Gregorius Sanoceus ubi regis quoque animū à tam improbo facto haud omnino abhorrentem uidit, religioso ueluti furore percitus, Deus, inquit, Deus, tam execrabile scelus auertat, ut qui paulo ante cōtra impios pugnantes, omnia tristitia difficiliaq; perpassi sumus, dum uinceremus : nunc rursus pro religione armati, & propemodum uictoriam manu tenentes, sacrosanctū diuini mysterij arcanum sub profanorum oculis spontē proferamus. Quid prima, quid hac secunda expeditione, à nobis peti tum, quid adeo ingentem belli molem, ex tam separatim abinuicem regionibus, ab Italia, à Burgundia, à Thracia euocare, quid denuò arma induere, quid hucusq; progredi oportuit, si sacra nostra prodenda erant: minori nostro facinore per ignauiam domi inermes sedēdo pati potuimus illa profanari, quam nunc simus armati prodituri. pudeat nos gratulationum, quibus nuper uictores accepimus: pudeat laudum, quibus ut Christianæ rei seruatorum propē in cœlum modò elati sumus. Pudeat deniq; obnoxios ijs nefarijs cogitationibus, nos dignos haberi, aut in quibus totius Europæ reges ac principes spes suas collocauerint, aut pro quibus innumerabiles populi & nationes omnibus in templis, ad Deum supplices ambiant, pro uictoria nostra uota nuncupando: Quanto sanctius priusci Romani, qui capta à Gallis urbe, ne sacra sua conspici possent, terræ infodere. Nos uictores nostra ultrò impijs prodere cogitabimus, commitemusq; ut religiosius ab illis inanes quædam diuinorum persuationes seruata dicantur, quam à nobis sacrosanctum immortalitatis nostræ pignus ac mysterium, & publicè nos illo facinore contaminabimus. Quod si unus quispiam sacrilega audacia perpetraret, seuerissimè uindicaremus: omitto quantum piaculi apud Deum contrahemus, qui non modò ab ipsius causa defecerimus, sed ipsum etiam testem ac pignus defectionis nostræ impijs exhibuerimus. Quid de nobis hostes sentire poterunt, uidentes nos tanti pacem existimasse, ut non minus sacrilegè iurauerimus, q̃ ipsi impudenter postulauerint. sed ut hæc pacis utilitas leuiora uideri faciat, omnia quæ aut in nostra, uel aliorum secta religiose altius elata sunt, quam quæ humanis sensibus attingi queant, cæremoniarum uelamentis sanctoque arcano mortalium animis infunduntur: quæ si nuda in medium protrahantur, quia nullo humane rationis argumento subsistunt, & temerè asseuerari & impudenter peti ut credantur apparet, audire dudum hostes Deum à nobis præsentem coli, asseruereq; in sacrariorum penetralibus: & quia ignoranti quo id pacto contingat, cum de eo cogitant, nihil simile quæ terrena & momentanea cognoscunt: sed quicquid extra mortalitatis sortem positum putant, mentibus eorum occurrit. Et id quod quale sit, nesciunt. tantæ nostræ de eo asseuerationi par figurant nos, hanc ipsorum persuationem patefactis arcanis nostris contumpeamus, elatasq; ad diuina & cœlestia de sacris nostris mentes, ad caduca & terrena reuocabimus, specie panis in conspectum exhibita: qua uerum corpus Christi contineri, ut nos quidem firmiter credamus, efficit diuina institutio, gratiaque in qua nati sumus. Quibus illi orbat, cum res per se fidem non faciat, restat ut nos irrideant, ueluti minimè possibilia credamus. Nolite per Deum committere, ut aboleatur sacer ille horror, quo ipsorum animi præstringuntur in bello, cum secum reputant inuitos se prælium contra nos, quibus adeo propicius sit Deus, ut propemodum uidendus nobis

nobis coram patiter conuerferetur. Quantum de nostra, deq; religionis nostræ maiestate hoc factū minueretur, tantum cresceret apud illos audacia, credituros subinde, ut ipsis quidem uidebitur, ex specie quam intuebuntur, nos non modo in ueri Dei tuitione non esse, sed nec in alterius cuiuspiam. Multis modis stabilitati conuentorum cauere aliter potest: quamuis ad fidei pignus, regium uerbum satis esse deberet, aliq; inter priuatos cautiones, aliq; inter principes exhibentur. ad extremum, relicturum se profanata castra assererat, si eo modo rex iurare pergeret. itaq; cum uideret tam uerè quàm è religionis, eq; ipso rum quos alloquebatur usu & maiestate dixisse, cōstitutum est in cōfirmanda pace, pferri utrinq; in mediū sacram historiam suam, quod Euangeliū nostrū, Alcoranum illi uocant. quibus ubi suæ quisq; dexteram admouit, religiose iuratum est, conuenta executū iri, atq; inuiolata permanens: hoc maxime modo datis acceptisq; pacis conditionibus, cum Turci digressi essent promissa impleturi, uenit à Francisco Cardinale nuncius cum literis, in quibus continebatur, Turcum a ducibus Carmanum cum ingenti copiarum numero traiecisse in Asiam, inermiaq; & uacua quæ possideret omnia cis Hellespontum reliquisse: ab se uerò cum classe litoribus ubiq; occupatis, iam tum adēptam hosti facultatem reportandi exercitum in Europā. non præmittendam tantam occasionem, propè sine armis aut certamine aliquo exterminandi propellendiq; ad origines suas diram gentē, execrandamq; superstitionem. Meminisset rex fidei sponsonisq; principibus Christianis factæ, & quàm maxime fieri posset, properaret cum promissa expeditione, quando illi quoque, quod suum erat, auxilia præmisissent. ad ea similibus penè asseuerationibus à Græco quoque Imperatore per literas significata. addebatur etiam, elatum se spe, belli maiori conatu à rege secundum sponsonem renouandi, cum tentaretur à Turco de fœdere, non solum repudiāsse conditionem, uerum etiam hostilia contra illum ultro intulisse, & in armis esse cum suis, ut regi sub ipsum montium descensum uel accurreret, uel alibi expectaret, si id magis ex usu fore uideretur. instandum agendumq; dum distractus ille multiplici bello tam diuersis in locis mari terraq; suis adesse non posset: dum nuper cæsus, fusus, fugatusq; nondum satis animum uiresq; collegisset: & proximis eladibus afflictus, nedum impetum, sed nec nomen quidem regum laturus uideretur: omnia per dolum fraudemq; ab oratore Turco in fœdere trāfacta. Non committendum, ut gloriosa initia uecordi negligentia fœdarentur: sed rapiendam opportunitatem delendæ ignominia religioni nostræ iniustæ, non uno atq; altero oppido, sed multis regionibus Christiani nominis partim directis, partim ab execranda gente sub ditionem suam missis. Turcum adeo festinanter per Hellespontum copias traiecisse, ut uerius dici posset fugisse bellum, quod à tergo affore sciebat, quàm profectum esse ad propulsandum id quod ab Asia nunciābatur. Ad extremum rogabatur, ne ueluti sub cultro & prædæ relinqueret crudelissimo hosti, qui, pculdubio exercitū reportaturus esset in Europam, ubi aduentus Vladislai metū depofuisset. Nō aliunde magis id diuicimē sibi imminere, q; quod regis fidei pollicitationibusq; crediderat. Re citatis utrorumq; literis in regis ac procerum conspectu, quidam subito quā si languor omnium animos occupauit, memoria eorum quæ de se sperare adduxerant principes Christianos: cœpitq; regis aliorūq; uelut oculis obuersari species gratulationum, quibus tot regum populorumq; uelut publico cōsensu paulo ante, tanquam Christiani nominis seruatorum excepti fuerant: & pudebat pigebatq; ob præsentem utilitatem perpetuum decus ueluti cōtempniisse, securitatemq; exinde ignominiam intuebantur: & meminerant obligatam ab se fidem Græcis, Latinisq;, & ab utrisq; implorata auxilia præstio esse audiebant, quæ nisi per summum scelus in discrimine in quod pellexerāt, relin-

reslinquere non poterant. Quibus adeo contrario affectu omnium ferè mentes diltraherantur, ut qui paulo ante pacem ultro elegissent, bellum malle appareret. Et uidebatur etiam quædam quasi opportunitas & causa concordie repudiandæ: quandoquidem Turcus ad constitutam diem neque captiuos omnes soluerat, nec dum oppidis ciuitatibusque quibus oportuit ex fœdere cesserat. Itaque Iulianus apud tam suspensos animos, desideriumque inter & poenitentiam in ita concordia, fluctuantes, occasionem suam adesse ratus, cum multis magnisque actionibus antea expertus esset, Sanoceum persuadens diui & facultate, uelut habere hominum mentes in potestate, conatus est si bi illum adiungere in negotio pacis improbandæ, suadendique instaurandum bellum. Quod, cum ab eo minimè impetraret, propterea quod ille Despoti Hunniadianique sententiam probans, nec temerè dandam fidem hosti, & datam minimè uiolandam contendebat, conuersus ipse ad circumstantes: A fœdere, inquit, de quo cum Turcis transactum uidetur, quanquam inane irritumque, mallem abstinuissemus: non quod ius religionemue illius aliquam, si bellum prosequemur, uiolandum intelligi oporteat: sed quia dandis accipientisque conditionibus bonam partem temporis prosequendæ expeditioni aptius mi frustra confuspiimus. Contradixissem iam tunc ab initio: sed acclinatorum res animos uestros ad concordiam uidi, quam ut credere posse oratione mea ad rem gerendam uos erigi. præterea sciebam hæc omnia quæ nobis hodie nunciata sunt de facilitate debellandi in Europa, Turcis implicitis detentisque bello Asiatico, fore uti paulo post nunciarentur: maluique expectare donec ea crederetis alius, quam in tempestiue prædicendo committere ut fingi a me & per uanam spem iactari arbitraremini. Nunc quando ut uolui asseueratio uictorie uestræ ad uos aliunde quàm a me peruenit, & ita esse ut describitur, non minus quam optabam credere uos, indicat destituti incepti poenitentia, non gerendum ne sit bellum, quod omnes necessariū intelligitis, si cum decoribus prius partis salutem libertatemque uestram retinere uultis: sed liceat nec ne geri post qualemcumque hæc utrinque fœderis iactationem, explicandum a me sentio. uideo enim plerisque inanibus fidei ac fœderis nominibus suspensos, intrare non tam quid facere uelint, quam quid æquū sit deliberantes, quasi uerba quædam inconsulta per spem metumque mutuo iactata, nomen sanctitatemque fœderis obtineant. Cum id demum iure sit fœdus, quod ab illis quorum res est initur, non uerborum sponsio, sed conuentorum expleta fides confirmauerit. Huic neque paciscentium affuit auctoritas, neque pactorum subinde accessit executio: sed nomen tantum fœderis & caerimonia temerè iactata sunt. Quæ non prius sancta sunt, quam promissa utrinque cum fide absoluantur, atque ut incipiam ab eo qui sponsionis caput esse uidetur, tamdiu forsitan liberum regi fuerit, de fœderibus & pace cum Turcis agere, quoad inelyti huius regni uiribus & felicitate bellum gessit, quoad nulla externa opem adiutus, priuato sui regni discrimine ac sumptu publicam Christiana rei salutem maiestatemque tutatus est. ubi uerò cum alijs quoque Christianis principibus consilia totamque gerendi huius belli rationem communicare placuit, eorum dem consensus bellum intermitteri oportuit, quorum opibus auspiciisque gerendum susceptum erat: sed ut res tota non secus atque ante adiunctam sibi aliorum principum manum, regis tantummodo fuisset, necdum fœdus cum eiusmodi hominum genere, sed ullius omnino rei commercium inire non licuit, & inire non tener, inuisu Pontificis maximi. huc adde susceptas ab hoste conditiones minimè expletas esse: ex qua re etiam, si nihil aliud, omnia quæ dicta factaue dicuntur, inania redderet: tamen quia conuentorum fides quæ ab illis illustrata est, minimè confirmauit sanctitatem religionemque fœderis, intelligendum est a sponsione sua, si qua fuit, non solum absolutum esse regem, uerum etiam

etiam per dolum ac simulationem proposita transacta^q esse singula ab oratoribus qui pacem petunt ad nos uenere, ut si hostis initurus fuisset id fecerit, quod stabile ac ratum uellet. Si eiusmodi postulatio & sponso fraude omnino uacua futura erat, non habuit quem de pace acturum mitteret alium, quam hominem lingua, genere, moribus & denique præter simulatam religionem tota uitæ ratione ab ipso alienum, qui nihil uerè religiose & sanctè à Turcis promittere, neque ex diuerso stipulari posset. Cæterum cuius pacta promissa^q omnia, si ex ulu uideretur, sine uerecundia reici atque improbari liberum foret, sed & pudebat eum tam supplicis actionis simulationem explicare per hominem suæ gentis: cavit^q uerecundè, ne quid submisisset, ne quid infra uulgatam animi uirumque suarum magnitudinem ageretur à suis. Et noluit regem gloriari posse, quod supplicanti sibi Turcum aliquando audiuiisset: præterea cum tota actione multa simulanda forent, non alterius artibus facilius decipi nos posse arbitratus est, quam eius qui nobiscum de religione paulo ante sensisset, ut quæ per se non satis fidem facerent, religionis uelamento inuoluta in animum nostrum descenderent. Cæterum si quæ placuissent impetrata forent, cogitauit se pactis staturum. Sin minus ex simulatione consilia se id saltem commodum percepturum, ut ad gerendum bellum posset sibi interim consulere. quæ ita esse, indicat frustratus terminus eorum omnium quæ per se dicitur ab ipso fieri oportebat. Scio Despoti, sed in primis Hunniadiani tantam esse rerum hostilium peritiam, tantum experimentum, ut nefas sit dicere, non omnia ex uero sic se habere, ut sit eis persuasum: sed illud cupido tatem simul liberandorum filiorum, simul recipiendi amissum deus & fortunas: hunc uero diffidentiam auxilij à complicibus belli affuturum adegisse crediderim, ut non tam acriter quam poterant animum intenderent, & blandis pollicitis dissimulatam fraudem statim non deprehenderint. Cæterum non debet cuiusquam gratia aut auctoritas apud animum uelut plus ualere, quam ueritas, cum intelligatis tali fœdere neminem teneri, uel ex eo quod sine auctoritate idem, uel quod per fraudem ab hoste minime implebis conditionibus sit dissolutum: sed ut omnia legitime à rege, nihil in insidiosis ab hoste actum constaret, meminisse debetis sponsonis quam Christianis uocatis admissisq; in partem belli paulo priusquam Turcis fecisse uos constat. Et cum deliberatio uestra illis angustijs inclusa sit, quod data fides minime potest utrinque subsisteret, sintque alterutri deserendi, neminem dubitare conuenit, ita quæque potius seruandum esse, ut arctiore coniunctione nos contineret. Porro quid uobis cum hoc genere hostium conuenit, à quibus professio ne, moribus, totiusque uitæ instituto ac ratione distatis? quid cum Christianis non coniunctissimum est? atque ut omittamus communia immortalitatis instituta, sana, sacrificia, sepulchra eadem, tum caerimonias & sacrorum ritus, quibus animi uestri multo arctiori necessitudine inter se coniuncti sunt, quam si natura ipsa eisdem parentibus orta corpora coniunxisset. Nonne qui paulo ante in Hellepontum classem suam misere, pro salute, pro gloria uestra, communicando uobiscum uires, suscipiendoque belli unà gerendi negotium, in dissolubili omnino uinculo uos sibi deuinxere? Quodque nisi per æternam labem atque infamiam ingratorum animorum uiolare non possitis, atque ideo cum ex parte altera illi sint qui ad humana diuinamque omnia uobiscum communia, addidere recentissimum beneficium submissorum uobis auxiliorum, quicquid nulla noua sponso interesset, tot humanis diuinisque propinquitatibus uos contingunt, ut sine inextinguibili scelere descri nequeant. Ex altera uero hostis immanis, perfidus, qui non per bellum tantummodo à uobis discrepat: sed religiones alias cultusque diuinos professus, omnia quæ uobis sacra sunt, ueluti profana contemnat, & si possit, uiolet. Cuique nec dari fides potuit,

A potuit, absq̃ nefario crimine: nec postquam data creditur, potest sine grauiori culpa seruari. Non debet esse magna deliberatio, cum hoc ne, an cum illis conuenta sint exequenda. Si perseveratur in suscepta concordia, præterquam quod elusi estis, frustratis ex parte altera conditionibus cõtaminati in expiabili facinore, amissaq̃ gloria priore bello parta, sub quotidiana bonorum omnium execratione, infamem uitã agetis. Si uerò, quod per se etiã uanum irritumq̃ est, repudiato impio fœdere, bene de uobis meritis aderitis, eo in discrimine, in quod per uos adductos non ignoratis, ad securitatem, qua subinde uestra possidebitis, cum immortalis gloria non modò ea de quibus in concordia mentio est, sed cætera omnia quæ à dira gente possidentur in Europa, recuperabitis. De cuius rei facilitate dicerem, nisi perpẽderem satis per literas suas persuasisse uobis Græcum Imperatorem, & Franciscum Cardinalem: quorum auctoritas in eo tanto grauior sit oportet, quanto propinquo res sunt hosti, & indicãt ex re præsentis: sed & maior trepidatio hostis, quam ut satis ab ipsius oratore dissimularetur, supra omnem orationem stimulare uos deber ad occasionem istam capeßendam. Quam si prætermittetis, cogemini tandem despecti ac destituti ab omnibus, dubium dedecore an periculo maiore, intra fines uestros dimicationem eam subire, cui uos impares esse, implorando externa auxilia, tampridem profitemini. Ad hæc multa de iure pontificio, deq̃ illius potestate ac ui præfatus, subdidit tandem, Pontificis se maximi auctoritate id fœdus qualecunque esset rescindere, & abrogare: res gemq̃ ac cæteros quorum interesset, à iuramento & sponcione quam Turcis fecerant, absolvere. A deo à paucis Iuliani oratio non est probata, ut ex conuisione tota exaudiretur fremitus deposcentium bellum, asserentiumq̃ succurrendum esse illis, quos in belli societatem attraxissent, quando non aliam ob causam periclitarentur, q̃ quod armati concurrerent ad propulsandum periculum, propterea quæ Hungaris simul & Poloni pauloante coacti fuerant ipsos implorare: fortunarum potius omnium ac uitæ iacturam faciendam, q̃ fidei fidelibus obligatæ: pertinere id non ad famam solum spemq̃ de se apud cæteros Christianos excitatam, sed ad conseruationem etiã & tutelam rerum suarum: & ut nihil aliud stimulare, satius pro religione honestè occumbere, q̃ deserta illa & prodita, Deo atq̃ hominibus uiolatis insensibq̃ inde coram uitam extrahere, decreta itaque fœderis ac pacis abrogatio, & ut cum Christianis alijs suscepta expeditio continuaretur. Cui sententiæ nec Despotus quidem aut Hunniadianus tandem fortiter obstitabant. Ille inuitatus facilitate quæ in debellando apparebat: hic regia sponsione pellectus, cum Vladislaus promississet ei Bulgaricæ regnum post uictoriam, & literas quibus id continebatur, etiã quorundam procerum subscriptione firmatas in fidem dedisset. Decretum igitur quod erat contra pacem promulgatum, Francisco Cardinali ad classem missum, simulq̃ Græco Imperatori & principibus cæteris, ad quos inïti cum Turco fœderis iampridem fama peruaserat. Rarò aliàs Poloni tam lætum nuncium acceperant, ac fuit intellexisse quod rex de pace cum Turco transegerat. Nam cum Masowis bello totis Lituorum uiribus Drohicinum oppugnaret, Masouiq̃ iunctis penè castris ex diuerso in armis starent, nec tam uirum inter utrosq̃ discrimen appareret, quam suspicio erat, si committi prælium contingeret, magnam partem copiarum Cazimiri defecturam ad Michaelē Sigismundi ductis pauloante interfecti filium, qui apud Boleslaum inter Masouos militabat, in gens spes animos ipsorum ceperat, regem ab ea pacificatione in Poloniã subitò, id quod maxime cupiebãt, profecturum. Anxij enim inter Boleslaum Cazimirumq̃ de euentu sperabãt interuentum regis id bellum dirempturum, & ab armis partes utrinque abcessuras. Cum enim tam Lituanis quam

Masoui sub tutela regis agerent, Polonis neutros uinci expediebat. itaque ubi dissolutum fœdus accepere: iterum consternati animo ut consilium caperent, ad Peterkouiam conuenere. ibi Vladislauensis Episcopus & Ioannes Piltzanus designati oratores ad Hungariam, qui præmonitum regem pacificationis ac fidei etiam hosti seruandas, suadendo agendoq; animarent ad patrum regnum reuiscendum, in quo multa eo absente perturbata: sed in primis sedandum bellum, quo à Lituanis Masouia premebatur. presensera Vladislaus Cazimiri motum, & futurum conuentum Polonorum: atque ideo ne quid exinde nunciaretur sibi, quod parum conduceret rebus quas parabat, utq; sui cordi se ei esse intelligerent, misit illico in Poloniam Ioannem Gruscincensem, qui diceret regem nullo modo salua famæ uerecundia, posse susceptam denuo expeditionem intermittere: statimq; moturum ex Segedino, cogi necessario illis adesse, quos in bellum implorando attraxisset. Ceterum excitis paratisq; tot maximorum principum auxilijs, uictoriam paratam esse de ea gente quam superiore anno paucis admodum Volonibus cefignatis adiutus fudisset, fugassetq;: & quam nisi hyemis montiumq; asperitas niuibus ac speluncis aditum uictoriæ suæ subraxisset, omnino subegerat, inter redeundum, quod propicio Deo breui futurum foret, conuersurum se iter in Poloniam, interim uiderent ipsi nequid detrimēti regnum caperet: inprimisq; Boleslao duci adessent, contra Lituanorum conatus. Ea significatio quia præter spem uenerat, gratissima Polonis fuit: perfectiq; uti rex uideretur esse tam sollicitus de quiete ac statu regni, quam ipsi uolebant: sed intercepta est exinde causa mittendæ in Hungariam legationis, atq; ideo singula quæ regi domi forisq; ex usu fore credebant, per epistolas significauere. Interea licet minimè seruata die, Turcus loca omnia de quibus in fœdere cauebatur, præsidijs suis euacuata, iustis dominis restituerat: solutis etiam magnonumero captiuis, dimissisq; cum Despoti filijs. Vladislaus autem licet æger animo, quasi euentum prælagiret, stimulante Iuliano, undecimo kalendas Octobres, ut constitutum fuerat, mouit ex Segedino, sed copijs aliquanto paucioribus, q̃ anno superiore. nam & Volonum minor numerus accurrerat, propter uulgatum fœdus cum Turcis. & multi etiam inter agendum de concordia dimissi Poloni & Valachi, quos futura pax superuacuos redditura uidebatur. ubi ad Orfanam peruentum, pridie nonas nouembres Danubium cum suis traiecit. Expósitoq; in Bulgaria exercitu primo ad Florentinum, deinde ad Bidinum progressus, licet undiq; circa iter oppida pleraq; arcesq; Turcorum præsidijs tenerentur, non ad prædam milites discurrere, non hostibus insultare, non bellicæ quicquam cladis inferre agris patiebatur: insituerat enim minimè tempus aut uires suas præconsumere expugnandis munitionibus, serendisq; certaminibus, priusquam coniungeret se cum naualibus copijs ad Hellepontum: atq; ideo, ne in planis & apertis locis uel inuitus pugnare cogeretur. Cum dux ad Callipolim uia ducerent, altera per extremam Thraciæ oram, qua Macedoniæ coniungitur, campelstris & breuior inter Rhodopem ac Bistoniam paludem: qua si progredi uoluisset, currus relinquare oportebat propter uia difficultatem in Hemorecta transcendendo. Altera uerò per inferiora Bulgariæ, prius ad solis ortum, deinde prope Pontanum ad meridiem, per Thraciā, ut obliqua, ita longior, sed per quam licet montanum in plerisq; locis & salebrosam, currus tamen haud ægerimè euaderent, maluit illac exercitum circumagere, q̃ ueluti se nudare curruū munimentis quibus septus contra hostiles impetus, se ac suos facile tueri poterat, & q̃ maximè integris copijs ac uiribus ad Callipolim peruenire. Conuersus itaq; in Pontum inter Danubium atq; Hemum, haud magnis, sed cōtinuis itin-

A neribus ad institutum festinabat ubi uerò uentum est ad Nicopolim Bulgæ
 rorum metropolim, cuius urbis pars altera à Danubio abluitur, altera in col
 lem erecta, quia fama erat totius regionis diuitias illuc comportatas, miles
 cohiberi non potuit, quin per suburbanâ discurrrens, ad prædam etiam in is
 plas portas faceret impressionem. quicquid ædificiorum circum adiacebat, di
 reptum in censumq. Cum uerò portæ ac mœnia strenuè defenderentur, à pro
 sequenda oppugnatione iussum est abstineri. Cæterum quia quantum fert
 regio, uberes circum campi & colles uidebantur assatim necessaria suppedi
 taturî reficiendis militibus, lumentisq. bîdum triduumque illuc perseveras
 re placuit. in eo loco percensenti suos regi, & ueluti totius belli apparatus
 recognoscenti, dum miles non tam se reficit, quàm studiose illa præparat
 quæ opportuna fore credebat, usam iam & natura sua magis difficilem, pro
 pter angustias salebrofiores, & propter frequentiam præsidiorum hostilium
 in oppidis castellisq. undique eminentibus multo discriminosiorem: ac
 currit nunquam sine præfatione magni & fortissimi Imperatoris nominan
 dus Vladislaus Dracula, Valachiz, quam montanam uocant, princeps: qui
 cum iampridem pacem à Turco accepisset, factum suum in necessitatem res
 iccit: quod haud numerosissimæ gentis princeps, nullaque externa ope ad
 iutus, bellum Christianis simul omnibus intolerabile sustinuisset magni
 tudine animi & uirtute suorum diutius, quàm sperari de tam imparibus ui
 ribus posset: plûsq. ab se interim hominum amissum, quàm terris suis fre
 quentandis colendisq. superesset: cum euentus quotidie admoneret contra
 hostium multitudinem, paucorum suorum uirtutem magis admirandam esse
 se quàm efficacem: tandem eò peruentum fuisse, non ut in seruitutem uenire
 oporteret, quæ forsân tolerabilis, modo æqua sit, & contigisset antea multis
 magnisq. populis & nationibus: sed ut cum patria & laribus familiaribus,
 cum altrice terra & cœlo relinquenda essent sacra, religiones, aræ, de gene
 randumq. in obscœnos mores ritusq. impiarum superstitionum, nisi condi
 tionem accepisset, per quam citra profanationem diuinorum humanorumq.
 omnium, reliquias suorum seruaret in occasionem dignam, in qua tanta uir
 tus periclitaretur. Ad hæc cum eorum qui regem sequebantur paucitatem a
 nimaduertisset, rogare obstariq. cœpit, ut retrò iter uerteret, se malis suis
 satis superq. doctum, quanta foret Turci potentia, qui ad uenationem prope
 modum plures seruos producere solitus esset, quàm illi ad bellū armati con
 uenissent. abstinendum omnino à tam audaci periculo soq. incepto: commu
 nicandaq. consilia & rationes, quo pacto res æquis uiribus geri posset. Inte
 rea nihil salubrius, quàm in occasionem meliorem eas copias conseruare. Quæ
 etiam si sufficerent bello quod tunc cum hostibus gerendum, cæteraq. om
 nia uotis responderent, tamen eo tempore productæ instantis hyemis tempe
 state & malis, omnino essent succubituræ. Audiebantur ea, tanquam Dracu
 la non ex animi sui sententiâ loqueretur, propter fœdus quod illi cū Turcis
 erat: tamen re ipsa per se fidem faciente, moti sunt quàm plures, nec tantum su
 spicio simulate ab illo orationis, quantū rei ueritas urgebat. Cæterum rapien
 te regem fato ad destinatum propinquumq. iam finem, Iulianoq. ad superio
 ris anni fortunâ identidem factante, nusquam stringendum fore gladium, ua
 cia omnia defensoribus reperturos: Amuratū cum suis trans Hellepontum,
 uix Carmani impetū sustinere: neq. posse etiam, ut ociosus à bello esset, pro
 pter Venetorum Burgundiq. & Pontificis classem suppetias suis ferre: Græ
 cum præterea cum non mediocrib. copijs sub ipsis montibus accursurū. Dra
 culę qui dem officium ac sermonem magno assensu omnes cōmendaue, ue
 luti benignè in se uoluntatis testimonium. Nec mirum, de eorum uictoria de
 sperare ipsum dixerunt, ignorantem qua præparatione, quibusq. auxilijs fre

ti pergerent. Cæterum nullo modo ea sibi ut diceret in mentem uentura fuisse, si sciisset quanta classis, quantisque Italorum Burgundiorumque copiis instructa, quam multi etiam equites peditesque Græcorum in armis eos presserentur. Non regem, non suos adeo inconsideratæ audaciæ, ut bellum quod cōficere non possent, ultro inferrent. bono esset animo: quantum ad uires attineret, satis prouisa esse omnia, & præparata. felicitatem Deum ipsum, cuius causa ageretur, & præbuisse antea, & in præsens præbiturum: conuersus itaque rursus ad regem Dracula: Quando, inquit, aut fortuna, quæ audientem magna quæque nunquam hactenus te decepit: aut spes alienæ opis, quam ratam uelim: aut occulta factorum necessitas, te in diuersum trahit à sententia mea. Consilium tuum quod ratione immutare non potuit, quantum tempus & improuisa res finit, uiribus adiuuabo. & cum dicto quatuor milia equitum duce filio suo, copiis regis adiecit, orans obtestansque immortalem Deum, quod quicquid rex cæteri que de belli totius successu animis suis repromitterent, felicissimo euentu confirmaret. Ad extremum dimissurus regem, duos ex suis impigerimos iuuenes regionisque & uiarum peritissimos, duosque item quos inulitæ admiranæ que pernecitatis in conspectu dedit, & uix lacrymis temperans: Habes, inquit, ad quod confugas, si casus aliquis malæ uis fors, quod a hominor dicere, uiribus te diffidere coegerit. Malim equidem fore ut frustra dederim: idque eueniet, si uota & preces meæ non uanæ erunt. uenim sine cessitas uti coegerit, saluberrimum munus experieris. Utile sane consilium Dracula attulerat, si tam fideliter auditum seruatumque fuisset, quam dabatur. Vulgatum est postea, uirum ingentis spiritus natumque ad bellicas actiones, ubi apparatus Burgundi Italorumque percepit, uariè ac multum secum agitalasse inter pœnitentiam fidei Turco per se datus datæ, & religionem eius uolentæ propter euentum & futuram fortunam hominum famam siue ad tam gloriosam expeditionem cum Vladislao progredieretur, siue remaneret: plusque omnino ualiturum fuisse apud militare ingenium belli decus, quam laudem seruatæ sponsonis: sed suapte natura omnibus diuinationibusque quibuscunque alioquin obnoxium muliebri uaticinio retinuit. Prædie enim quam in regia castra peruenerat, Secusa mulier Bulgara, senio quidem confecta, sed cognitione futurorum multis experimentis clara, ad uicem Sullonum, de exitu ac fine belli ab ipso interrogata prædixerat, regem haud felici euentu pergnaturum: plusque momenti contra eum hostem profligati exercitus reliquias habituras: foreque subinde ut res feliciter gereretur. atque ideo in se ac suos uaticinio deriuare uolens, prosperioribusque actionibus superesse, periculo quod in præsens nunciabatur, se subtraxisse: filium uero cum a se dimitteret, magno prece monuisse, ne fortunæ oblectaretur temerè in acie, si res Christiana inclinaret. Conuertit deinde Vladislaus se in Thraciam, ingentemque multitudinem fluuialis scissæ in Paniso amne compertam incendit. Oritur autem Panisus in monte Hemo, & inter Messembriam Odessumque Euxino illabitur. Creditum uero eiusmodi nauigia infestandæ Hungariæ gratia illic à Turcis præparata, ut demissa subinde in pontum, per occasionem tranquillæ maris iuxta litus summagerentur in Danubium. Cuius maxime meridionale hostium, haud plus triginta milibus passuum distat ab Odesso. Ab eo incendio quæ placidior ascensum Hemus ad se dabat, erecturus agmen, quia uia usque angusta & cōfragosa diuisit copias, ut contra improuisos hostium incursum firmior esset, & paratior. Hunniadiano igitur cum auxiliariis Valachis & tribus Hungarorum milibus præmissis, sequebatur ipse magno intervallo, cum crucisignatis, reliquaque multitudine. Nam currus in medio agi placuerat, tam præcedentis quam subsequenti agminis præsidio tutos, inter progrediendum ne quid

A quid à tergo relinqueretur quod muniti in locis adeò angustis posset. non nulla oppida hinc inde direpta, & propè funditus diruta, uici quàmplures incendio deleri, grassatumq; est à militibus licentiose etiam in sacra Bulgæ rorum Græcorumq;, quorum templa ueluti profana, manu, ferro, igne, cæterisq; omni scelero instrumento uiolabant. Id uerò impium, ut certè erat, uisum Vladislao. edixit itaque uulgo inquiri, ac restitui desiderantibus quies quid religione inuiolatum esse oportuerat: nullius magis quàm ipsorum interesse asseueràs, abstinere manus à sacris, pro quibus arma sumpsisser. multum quidem in armis reponendum esse, sed in Deo plurimum: qui postmodum in bello non modò opem non laturus foret contaminatis sacrilegio, sed etiam pro templis, pro aris, pro sacris suis contrà staturus, nisi à tam execrabili rapina abstinuisser. dimissi ex inde nonnulli ex captiuis Turcis cū literis, in quibus spondebatur omnibus qui ex præsidij suis elaberentur, liberum fore aut stipendia facere apud regem, aut abire quò mallent. Cuius sponsionis fides integerrimè seruata, cum multa loca in deditioem uenissent, quæ acerrimè prius defendebantur, timentibus Turcis qui in illis erant aut inisquam seruitutem, aut mortem cum cruciatu, qui tamen Sumium ac Pezechium tenebant, in rupibus paulo editioribus, freti naturali locorum munitione, maluerè experiri quid se tuendo posset, quàm fidei hostium credere, contra quos quia propter opportunitatem suam apparebat posse ab hoste facile resditum precludi, si casus aliquis illa redire coegisset, uisum est omnibus uim oppugnando experiri. itaque non sine multorum clade, cum difficultas nitendi solum longè plus negotij, quàm hostis armato militi exhiberet, utrunq; oppidum oppugnatum. In ea uictoria multorum industria, multorum opera claruit, sed in primis Tamonenfis Ioannis & Lesconis Bobricij: quorum ille dum portas refringit, duo uulnera accepit: hic Pezechij murum primus ascendit, & multis alijs ascendendi opportunitatè præbuit. Traduntur ad quinque milia ex hostibus illic interiisse, quorum magnam partem dum præda diriperetur, gladius absumpsit. cæteri ad terrorem aliorum rupibus, per quas se tutos putaban, præcipites acti. Dum hæc à rege agerentur, afferunt Francisci Cardinalis literæ nunciantes, Amuratum aut frustratis arte, aut corruptis precio speculatoribus, qui litora seruabant, infra Callipolim, quæ fauces Hellespontiarctissimæ sunt, ingenti multitudine militem reportasse in Europam, & coniunxisse suis, qui non procul ab Isthmo Thracij Cherfonesi haud tanè memorabili numero paulo antè se congregauerant. Qua nouitate regis deliberationem immutari oportuit, præsertimq; plurimi ex suis hortabantur regredi, aut saltem in tuto alicubi subsistere, donec certus numerus hostium, & quo se primum conuerterent, intelligeretur: tamen à Pezechio ubi facile per montana munire tuerique se poterat, rex in planum descendit: adeò est inuitabile, quicquid id est, quod fatum appellatur, deinde in obliuiscum, Rhodopeam uallem biduo emensus, ad Pontum rursus sinistrorsum sub Hemum declinauit: decimisq; castris Tauamam affecutus, in deditioem accepit. Turci enim qui illic fuerant in præsidio, auditis quæ per eos dies ad Pezechium & Sumium gesta erant, aduentum regis minime expectauerant. Eodemq; modo Macropolis, Callatium, Galata, Varna, & pleraq; alia circum litus oppida deserta ab hostibus, recepta sunt, & Christianorum firmata præsidij. Hæmus initium capite à Mesembria, perpetuoq; dorso ad Macedoniã & superiorè Mysiã porrectus, diuersis in locis ab utroq; latere, uelut cubitos genuaq; modicè extendit. Et primo quidè non admodum longè ab origine sua in dextrâ reflexus, atq; in Pontum recurres, paulatim in minora iuga decrescit, donec per colles modicè tumentes tandèq; euanidos desinat in planiciem. in eo igitur tractu, p. natura loci plurimæ sunt ualles agrestes partim & infœcundæ

dæ, partim pecoribus hominibusq; alendis & natura fertiles, & accolarum ^A
 diligentia more suo consistæ ac subactæ. Earum nonnullæ undiq; intra colles
 clausæ, aliæ ad mare conuersæ litoribus excipiuntur: sed in primis illa quæ
 Varnæ adiacet, humana cura & quantum fert regio naturali situ amœna est,
 & spectabilis: Varna uerò ipsa in sinu angusto & haud sanè profundo admit
 tendis ferendisq; nauigijs grauioribus posita est ad litus, inter duo promon
 toria: in quorum altero Galata, in altero Macropolis sita, litoralia omnia, cir
 ca oppidum uineta, frugiferaq; palæ arbores tenent. interiora uallis ad dex
 tram modicis infrequentibusq; uicis agrestes tum habitant, tum colunt: in
 sinistra qua eminet Galata, palustris est sub collibus lacuna, quæ ad occasum
 in alteram usq; uallem restagnanti unda protenditur. inuitante igitur non tã
 loci opportunitate, propterea quod aquatio lignatioq; & cætera necessaria in
 promptu militi erant, quàm ualitudine regis, cuius in sinistro crure qua femo
 ri committitur, enatus furunculus inflammationem doloremq; maiorem,
 quàm pro magnitudine tumoris cū excitasset, uisum est illic subsistere, adhi
 bitisq; fomētis expectare, donec id ulceris in pus uerteretur atq; exiret, quo
 sumendis tractandisq; in equo armis subinde rex foret expeditior, si quid
 uolentum in itinere casus attulisset. Interea Turci ab Isthmio Adrianopolim
 profecti, qua hostis aduentare nunciabatur, citato agmine obuiam prodeunt;
 & septimo tandem die haud amplius quatuor milibus passuum, à castris res
 gijs confedere. quorum aduentum & speculatores nunciabant & nocturni
 ignes: quamuis collum interuentu prospectui eriperentur, tamen sereno cœ
 lo cum luna à coitu modici luminis adhuc esset, noctem sic ea ex parte inal
 babant, ut non propinquitas modò, sed etiam multitudo ipsorum indicaret
 tur. duplicatæ igitur uigiliæ nocturnæq; stationes toto exercitu, edictumq;
 arma expediti & præparari. ubi autē lux appetere uisa est, Hunniadianus Lu
 lianusq; & Despotus cum cæteris, quorum aut consilium aut auctoritas res
 quirebatur, frequentes ad regem coeunt, coeptaq; est consultatio super futuro
 certamine. Iuliano munire se intra currus placebat, dispositis circum machi
 nis, tormentisq; quorum aut fragor terreret, aut impetus arceret hostem, si
 munitionibus insultare uoluisset. nihil prius in aperto aggrediendum, quàm
 præcognitæ prætentatæ quæ essent hostium uires. uerisimile aiebat marit
 mas copias, quarum nullus iam usus in classe esset, sequuturas à tergo Tur
 cos: daturasq; operam, quod aut coniungerent se suis, aut distraherent hos
 tem ex parte altera lacessendo, in eoque omne momentum rationemq; uin
 cendi reponebat. quam sententiam Franco Banus Agriensisq; episcopus &
 pleriq; alij ex Hungaris & Polonis sequebantur, rege etiã non tam probare,
 quàm nō reprehendere morã dimicationis: quia lenito interim dolore quo
 fortè ea die greuius q; unq; aliàs premebatur, sperabat subinde suis integer
 adesse posse. Hunniadianus uerò & Despotus præposterum id dicebant: in
 cludi enim uallo, non esse inferentium ultrò bellum, sed ultimum cōfugium
 eorum quia acie uicti sint. Quod consilium, si rogaretur hostis, aliud daturus,
 quàm ut positis armis obsidendos se traderent omnium rerum, sed in primis
 bellorum exitus, à principio auspicari. prout primus congressus foret, ita to
 to bello aut audaciam aut formidinem hos uel illos in aciem afferre, atque
 deo nullum trepidationis signum aut suis, aut hostibus indicandum esse. in
 celeritate transigendæ rei salutem consistere. agendo audendoq; id genus ho
 stium terreri, non artibus. Quid futurum, si clausos munitionibus Turci cir
 cumsistetent: neq; pugnandi copiã subinde facerēt, cum tolerandæ illic ob
 sioni nihil omnino foret preparatū. Nam quod de naualibus copijs dicerēt,
 ridiculum omnino esse. Vbi enim gentium uisum auditu mœ aliquando, me
 diterranea bella classarijs peditibus geri: quorum non alius usus in terra esse
 posset,

A pposset, æquequum in mari, quibusq; suas artes, suâq; esse disciplinâ, eaq; in re
 ualere quocq; plurimû ad quam studiû exercitationeq; adhibuissent. Quod
 si etiam contra institutû & professionem suam, de classe descenderent, præter
 id quod non nisi per longum tēpus tam longum terræ spaciû pedibus eme-
 tiri possent, ad terrestre certamen cōtra equites in peditatu eodēq; naualibus
 armis instructo paruû omnino, aut potius nullû ulum fore, atq; ideo & seruû &
 uanum esse quicquid a classe speraretur: in qua si quid momēti esse posset ter-
 restribus pugnis cōmittendis totum impēsum in id fuisset, ut postquâ hostis
 in Europam transiret uerast, saltē circa litora retineretur, dum rex eodē perueni-
 set. omis saigiur inani spe prodeundû in aciem contra eundem illum hostem,
 quem ad satietatē superiore anno fugassent, egecidissentq;. Qui trepidus confu-
 susque animo inceptaret omnia, & in nullo persisteret, sed modò in Asiâ, mo-
 dò in Europâ temerē se transferens, ad minimum quenq; famæ strepitû, per
 sollicitudinē & terrorem se circumferret. non quàm multi ex diuerso essent
 referre, sed quo animo & audaciâ, quantumlibet innumerabiles, in prælium
 nihil aliud allaturos, quàm uictorum conscientiam & formidinem: non ase-
 sufaciendis milites tuendis se uallo & curribus, quæ diffidentium armis
 præsidia sunt, quonimque ut nullus usus eueniat, inter prima adeo expecten-
 dum. Tunc quando integrum foret aut armis hostem inuadere, aut imbellis
 multitudinis more septis ac munitionibus se includere. flagitiosissimum fo-
 re, uiros fortes plus in curribus & uallo, quàm in armis ad se tuendum præsi-
 dij posuisse. Intelligebat Hunniadianus ultimū rerum discriminis esse, quod
 suadebat, sed maioris animi uiro, quàm ut ferre posset obfessorum tēdia mo-
 rasq; dum uinceret. Cum eod uentum appareret, ut neq; progredi neq; regres-
 di nisi uictores possent, promptissimam ad uictoriam uiam aggredi place-
 bat, militēque tum proximā anni felicitate, tum rebus per eos dies prospe-
 re gestis alacrem, antequam casus aliquis animos spemq; ipsius refringeret,
 B quam celerrimē ad pugnam producere gestiebat: sed etiam ut uim hostium
 non sustinuissent, integrum fore uidebatur, quid uallo & curribus tuendo se
 possent experiri. Mouerat cunctos Despoti & Hunniadiani sentētia. Rexq;
 ipse supra dolorem iuueniliter elato animo nullam pugnandi moram ultra
 laturus uidebatur, cum trepidē speculatores nunciant armari hostes, seque
 inuadendis castris præparare. Itaq; dato Hunniadiano ordinandarum acie-
 rum negotio, cæteri ad suos quisque aduolant. Ille uerò ante omnia circums-
 pectis locis, per quæ aut apertē insultare, aut insidiosè erumpere adueniens
 hostis posset, ne quid discriminis oboriretur per insidias à tergo, ex ualle in
 quam refundi lacunam diximus, inter colles & palustria ab ea parte fauces,
 per quas ei uempendum erat, sic præclusit curribus retro actis, ut facilis ad eos
 receptus foret à loco pugne destinato. A tergo autem minimē ulla uis time-
 ri posset, obstructo aditu & conuersis illuc machinis tormentisq;, aut exte-
 rendis hostibus auctendisq;, aut deterrendis si cominus insultarent, eminus
 deinde aciebus ordinandis mediam uallem regi tuendam cum curialibus
 Polonis atque Hungaris assignauit. At penes lacum ad paludem, unde mi-
 nus timoris erat, tum quia palus imperuia, tum quia prærupti montes desu-
 per impendent, quinque tantum Hungarorum uexilla collocauit: dextrum
 uerò latus qua Varna castris obiecta erat, omni cætero robore exercitus fir-
 mamentum ratus, cum propter accessum qui inter litus paludemque patet,
 quicquid laboris ac discriminis futurum erat, uenturum inde appareret, ue-
 xillum magnum Hungarorū ducibus Franco Bano, Agriensiq; episcopo
 po illic potissimū statuit: Despotūq; cum suis, ac Iulianū cum cruce signatis
 illorū ordinibus inseruit. Nec procul à tergo penes currus & munitiones ue-
 luti subsidiariâ acie cōstituit, uexillū diui Ladislai sub Varadiēsi episcopo,
 adiecit.

adfecto ei Lescone Bobricio, cum parua manu Polonorum: sibi autem cum Valachis nullum certum locum designat, ut minimè turbatis ordinibus, quò cunque res & periculum uocaret, accurreret, & nullum destinatum locum tendo omnia tueretur. Amuratus autem cum peditibus reliquoque equitatu subsequens, premiserat expeditissimorum equitum circiter sex milia. Qui à principio minimè se apertis locis committentes, hostium uires magis inspicere, quàm tentarent: ostendereque ita se illi primam ad dexteram in collibus, unde totum exercitum ordinemque facile estimare possent. Caterum seu pugnae uidi, seu Christianorum paucitate contempta, ex interuallo sagittis hostem irritabant. Sed cum Franco Agriensisque suos contineret, ne fractio per accliuum primo impetu, languidi ad hostem in collem peruenirent, Turci timorem id rati, paulatim descendere in æqua, inque ipsos ordines impressionem facere ceperunt. Tum Franco id uerò minimè ferendum præfatus, hostes scilicet qui paucis antè diebus suppliciter pacè petendo ad decertandum ferro nullum esse in se momentum confessi forent: qui superiori anno totiens ex acie fugissent, qui scopulorum niuiumque latebris ueluti precariam uitam degerent, ultrò uictoribus insultare, signum dedit suis: identidem iactans, ut uirtutis felicitatisque suæ memores, in aciem prodirent, non sustinuit irruentes Turcus: retròque per accliuum uersus, celeritate equorum se uulneribus eripiebat. Superuenit interim reliqua equitatus multitudo, parsque in desinentem iam uallem se recepit. pars inuecta in regiones subeuntes cliuum deturbat eos, agique in præceps. Illi uerò rursus in plano congregati, aciem restitunt: pugnandoque acriter, quantum hostium ex collibus in æqua descenderat, penes uallem, ipsam in fugam uertunt, atque insequuntur. itaque Varadiensis non tam militarium artium quàm sacrorum peritus, cum uideret terga dari à Turcis, relicta iam pridem statione sua, cum magna militum manu ueluti ad partem uictoriam accurrit: fugientibusque instando, temerè una cum Despoto & Agriensi peruenerat ad confertissimum agmen in postremo uallis. unde à multitudine reiecti in sinistram, Despotus quidem ad ordines suorum, qui pauci adhuc stabant, se trāstulit. Varadiensis autem eadem locorum inscitia qua acies turbauerat, per paludes ad montes euasurum se ratus, in aquam se immisit: fœdèque equi ac sua luctatione, diu prius in ceno uexatus, tandem submersus est. Agriensis uerò ad lacum circumuectus, Galatæ petere instituerat. Mox tamen mutato consilio ad suos in pugnam rediit, nec postea usquam cōparuit. processerat uincendo Turcus iam ad diui Vladislai uexillū. nam Despotus cum Franco & Iuliano superabundante hostiū multitudine, à collibus ultra quàm ferri posset, cū suis retrò ad munitiones cesserant. ibi diu accipiti Marte pugnatū. sed ubi Lesco, qui audendo hortandoque certamen extraxerat, multis uulneribus undèque confossus, moribundus ex equo cecidit, haud dubiè res Turcorū superior remanserat: nec iam milites tantum, sed currus etiam oppugnabantur. Quorū non nullos impetu primo euerfos, ut diripi rex uidit, cum Hunniadiano properè illuc mouit, ne quod aduersæ pugnae unicū præsidium suis futurum erat, ab hoste præriperetur. Eius aduentu fortuna subito mutata est. uersi enim in fugam Turci, ultra duo millia passuum cæsi fugatique sunt. tantus erat ardor insequētis à tergo regis: qui reuocante impensius Hunniadiano, tandè omnis fugientibus, rursus Iuliano & Franco laborantibus accurrit. Redintegraverat enim prælium Turci ex tota illuc ualle conuersi. Superuentu igitur regis acriter iterum certamen utrinque coortū, uariaque adhortatio: hinc sacra, religiones, arę, tēpla, uictoriæ, cum decoribus prius partis, fœdèque hostiū fuge. Gratulationes præterea & laudes à tot principibus nationibusque adeptæ. Ad extremū, Christianæ rei spes, ab eius diei fortuna pendētes iactabatur: illinc

A non tam imperij quam etiam nominis Turcici finis, nisi uinceret, ostendebatur: A siam & mare illi obiectum, ab hostibus tenerique in Europa ad id locum habuissent, in euentu eius pugne periclitari: non fore quod reuerterentur uicti: quacumque declinassent, mortē cruciatumque iam pridem præparatum incursum ad necessitatem pugnandi accedere, quod non tantum uiribus & numero, sed causa etiam superiores essent. nam contra ius fasque per speciem pacis lacessiti. Insuper ergo acriter, Deum sociis testem formidinem fugamque & cedem, in pacis fideque uiolatores conuersurum. Ceterum non seniores animis uiribusque pugnantibus militibus, quod duces adhortabantur, magna utrinque cedens edebatur. Sed ingens Turcorum numerus suorum stragem sentiri non sinebat. Stetitque diu anceps prælium. tandem ab illis fuga incepta multo crucetior fuisset, si non à cæde ad prædam Christianos auertissent: cameli onerarij casu eis oblatis quod hostibus instabant: ubi equi etiam odore aspectuque infectorum animalium consternati, haud facile seitoris arbitrio se dirigi patiebantur. Hunniadianum in diuersum fortuna suorum abstulerat. namque undique in tenuis, & laborantibus ubique properè accurrens, ad mediam uallem processerat, ubi sinistra acies impressionem hostis uix sustinebat. Ceterum resituito illic prælio, de rege sollicitus, cuius iuuenilis animus periculosæ audacie suspicionem faciebat, inuenit eum ad Ianizaros pedestre militum genus penetrasse, ibique pugnam substituisse. Magna uis non hominum modo, sed equorum etiam ceciderat, alijs gladio confossis, alijs detruncatis cruribus ad terram prouolutis. Nec iam solum, sed cadauerum strages pugnando calcabatur: adeoque concitatis animis instabant urgebantque uicissim, ut rabies, non studium uincendi uideretur, pertupit tamen Vladislaus aduersam aciem: ablatumque inter hostes longe à suis, creditus est tam tum autem fusus, aut captus. itaque haud multo post, cum Turci terga iam uerterent, Christiani quoque ex diuerso ueluti rege amisso fugæ se committunt, eodemque tempore pars utraque cedere inceperat: adeoque fortuna cuius sua erat ignota, in tam uaria frequentique uictoria inclinatione. Sed ubi Ianizari Christianorum motum animaduertentes, sistunt ipsi pedem, pugnamque instaurant. Hunniadianus autem qui uideret trepidatione ac formidine in suos conuersa, ubique ordines turbatos, sociisque à multis aciem deserui, concitato equo per confertissimos hostes ad regem peruenit: patefactaque suorum fuga & pauore, ut retrò se ageret, obtestabatur, minime de rerum summa desperandum dicens: quippe adeoque raros in acie perisset, ut iactura uix apparitura foret, si priusquam superstitēs fugiendo dissiparentur, ad munitiones & currus se cum illis recipere. in uisa ipsius non modo regna, quibus præerat, sed uniuersam quoque Europam Christianamque non minus periclitari. Cum interea nihilominus acriter ille in hostem ferretur, cædemque & fugam quocumque se uerteret committendo, donec equus ingenti in latus uulnere accepto præcipitem per armum dextrum effudit. Nec mora, superuenientibus Ianizaris, telorum multitudine non tam confossus est, quam obrutus. Substitit paulisper Hunniadianus, corpus regium, si fieri posset, recuperaturus. Sed cum reliquis effusissime diffugientibus, paucos admodum Valachos, qui remanserant, tam multorum impetum secum minime laturos intelligeret, ubi unum atque alterum conatum frustrari uidit, haudquaquam nefas ducens superesse aliquem post regis interitum, qui acceptam cladem ulcisci posset, ignominiamque eam delere, ad suos retrò se recepit: indeque cum post fugam iam pridem à Despoto initam, Iulianus desperatis omnino rebus cedendum suaderet, sub ipsum crepusculum per montes in uastam siluam se recepit. Multique alij, quos nulla prius aut trepidatio aut fuga suorum à pugna auerterat, subsecuti sunt illum ad desertam & montes, inter quos Franco & Iulianus: totiens eo in prælio & fugere & fugare utrinque

cont.

contigit, ut uictoria tandem non sit à uictoribus intellecta. Nam Turci, quorum fugam rex à primo congressu fuerat insecutus, trepidationem in ciuitates circumtuleraut, quasi debellato exercitu, uictor hostis ad eas oppugnandas statim copias esset admoturus: & qui pugnare ad noctem usque perseuerauerant, haud usquequaque uicisse credentes, in certis quò se Christiani receperant, dum silentium, quod erat intra currus infidias credunt, bido à disreptione prædæ abstinere. In tota ea pugna regis uirtus in primis enituit, ut pote in ultimo mortalium operum quod esset obiturus. omnia tum constanter ducis, tum fortissimi militis munera impleuit, occurrando pauentibus, retinendo cedentes: atq; ubi plurimum laboris, spem aliquam semper afferendo, cōsilio, manu, uoce, tam hosti insignis quàm suis conspicuus, mortis suæ signa præcesserant, dum armaretur, delapsa manu armigeri galea: & equi, cū inicen furo admovebatur, fera insolitaq; obluclatio: præterea instructis iam aciebus inter expectandum hostis aduentum, sereno tràquilloq; cœlo atrox subito uentorum uis oborta, pleraq; uexilla regumq; in primis dilacerauit, ab hastaq; detraxit: & mox conqueiuit, & paulopost dimissum conuentum, in quo decreta in Turcos secunda expeditio, cum qui conuenerant se quisq; ad præparandum digressi essent, mota est adeò uehementer terra, ut non prius tantum ædificiorum partes, ut assoler, deiecerit, sed pleraq; oppida penè tota, in prodigium usq; ad solum excusserit, fluuioꝝ etiam quorundam cursus alucosq; commutauerit. tenueritq; uulgo fama, propter subsecutam frugum caritatem uel semina, uel agros exinde degenerasse. Quor uerò ex utraque acie ceciderint, haud facillè ratio iniri potuit. nam per uallē, perq; omnes colles circum frequens & uaria fuga & cedes fuit. Multi in lacunam & paludem delapsi immersi. Multi etiam late in siluis uepribusq; occisi. Turci regio corpore inuento, modicæ altitudinis columnam, quæ hodie quoq; uisitur, cum inscriptione rei gestæ, in eodem loco statuerunt. Hungari uerò & qui cum illis deserta petierant, præter Valachos, locorum in scitia non facile ad Danubium peruenere. Si quos tamen fortuna illuc egit, fame, uigilia, siti, frigore, lassitudine, cæterisq; malis, adeò prius afflixit, ut sæpe doluerint q non hosti potius iugulandos se præbuisent. Errantes per solitudinem, aut inedia dissoluti, aut ad terras hostiles perlatos seruitus excepit. Maiorq; multo fuit erroris clades, quàm pugnae aduersæ. Iuliano inter fugiendum uis illata, seu prædæ cupiditate, seu quia uulgo, quasi auctor patronusq; perfidia, inuisus erat. id constat saucium seminudumq; in deuio saltu exhalatē animam à Sanocco obequitante inspectū, admonitumq; q euentus tandem planum fecisset, non fuisse Deo cordi ea quæ contra sœdus & iusiurandum more magis argutorum hominū, quàm ex æquo & bono disputasset, cum execratione relictum. Hunniadianus superato Danubio, cum paucis per Valachiam citatissimo itinere in Hungariam properauit, ne rei malè gestæ fama, seditionem tumultum uel aliquem intrinsecum excitaret aut Frederico & Boemis nouarum rerum in orbitate regni occasionem simul & consiliū suggereret.

DE V R B I S C O N S T A N T I N

NOPOLEOS IACTURA CAPTIVITATE QVE AD

*Sanctissimum Dominum nostrum diuinum Pontificem, Leonardi Cbienfis huius
lis Theologie professoris, Mitylenae Archie-
piscopi, Historia.*

Lere mihi magis licet, Beatissime Pater. Et fortè dum gladio impetebat à Teucris, salubrior mors mihi fuisset quam uita. Verum quoniam narrationes sinistrae tum uerè profunt auditoribus, si prostrati resurgant, uti quibus occisos parentes ab hostibus dicimus, animi ad uindictam moxsti uigorous excitantur. Narrabo igitur & flens & gemens Constantinopoleos proximè his cernentibus oculis discrimen ultimum & iacturam. Nec dubito Pater sancte, præcessisse me multos, qui rei gestæ seriem eidem S. retulerunt. Confert enim multorum in unum relatio. Sed quoniam quæ uisui magis quam quæ auditu uerius exponuntur, quod scio loquar: & quod uisui, fidelius contestabor.

Cum igitur Reuerendissimus pater D. Cardinalis Sabinensis pro nomine Græcorum Legatus, in eius famulatum me ex Chio uocasset, ego summa cum animi mei diligentia, ut fidem sanctæ Romanæ Ecclesiæ fortiter constanterque uti debitum exigat, defensarem, captabam perinde & mores & naturam Græcorum, argumentisquæ ac sanctorum Theologorum dictis agebam intelligere, quod eorum esset studium, quod propositum, quæ rationes, quis finis eos à tua intelligentia, debitaque obedientia uel reuocabant, uel retrahebant. Intellexi planè præter Argyropylū artium magistrum, Theophilum Palæologus, Hieromonicosque quodam paucos, & alios laicos, quod ambitio Græcos quasi omnes captiuasset, ut nemo esset qui zelo fidei, uel salutis suæ motus, primus uideretur fieri uelle suæ quam opinionis & pertinaciæ contemtor. Ex una parte, ad fatendum articulum Sancti spiritus urgebat eos conscientia: Ex altera, nemeliorum Latini quam Græci de ueritate fidei intelligentiam habere crederetur, elationis tumor abducebat. Verum quoniam nec ratio, nec auctoritas, nec uariæ Scolarij, Iudori, Neophyti que opiniones aduersus Romanæ Ecclesiæ fidem stare poterant, actum est industria & probitate præfati Domini Cardinalis, ut sancta unio assentiente Imperatore Senatuque, (si non ficta fuit) firmaretur, celebrareturque secundo Idus Decembris, Spiridonis Episcopi sancti die.

Itaque ea peracta, mox tempestas Teucris oborta, urbem Constantinopolis, Galatam, cæteraquæ adiacentia oppida absorbit. Ut uerbum Esaiæ uerum sit dicentis: Tempestas conuulsa absque ulla consolatione. Qua tempestate concussus, ego quoque captus sum, & pro demeritis meis uinctus cæsusque à Teucris, non fui dignus cum Christo saluatore configi. Reminiscor ergo beatissime Pater, cum primum de unione facta Græcorum, eidem Sanctitati epistolae feriosius destinasset, inter alia dixisse: Nos propter futuram Teucris obfidionem, quam indies expectabamus, inter spem & desperationem constitutos esse. Spes de tuo expectato subsidio dabat fiduciam, timor de Græcorum pertinacia desperationem suggerebat. Heu quæ spes in populo duro graui iniquitate, qui tot annis sine uita spiritali absclusus à capite permanebat. Quomodo non desperari, quomodo non abiecti à Deo, qui tantis dissimilitudinibus, tantis fictionibus, tantisque scissuris ab Ecclesia elongati Romana, in cordis duritia permanserunt? Erenim iam captiuati, urbe, templis, aularibusque propulsi, in Latinos retorquent offensam, asseuerantes: Quoniam

D unio

unionem, inquit, fecimus, summoq; Pontifici commemorationem dedi-
mus, merito indignatum Deum.

O pertinaces homines, inquit. Si malum est hoc, prisci, Basilii, Athanasii, Cyrilli, ceteriq; patres, quos præcipuo sanctitatis honore præferis, mali censendi sunt, quod sanctam unam eandemq; fidem cum Romana Ecclesia omnium Christianorum magistra coluerunt. Non hæc causa est, quod unionem, sed quoniam unionem non ueram, sed fictam fecistis. Hæc de re merito indignatum Deum, hæc de re iusta animaduersione in hostium manibus uos esse deductos. An non sponione de unione, sancto iuramento apud Florentinam Synodum conscripta uiolastis? obedientiam declinastis? sententiam Decreti occultastis? An non summi Dei nuncij (ô Græci) uestram perditionem iugiter prædixerunt? qui aures, ut aspis, impie obturastis, & sanctam Ecclesiam catholicam matrem fideliū obaudistis. Flete miseras uelut stras, arguite uosmetipsos, & non alios condemnatis.

Mos obstinatorum hic est, sanctos aspernari Dei nuncios: uti Sedecias, ceteriq; Iudæi in Babylonem ducti, Hieremiam direptionem captiuitatis temque Hierosolymorum prædicentem, contempserunt. Certè hæcenus steterit Ilion, si Callandram Priamus pater audiisset, si Prophetas Hebræi, si Sibyllam Romanæ, si uos quoq; Apostolicos nuncios dudum audissetis. Idcirco non mirum, si in pœnam tanti criminis, inspirata mox tempestas inualuit, quam spiritu sancto docti, quoque à multis annis futuram esse prædixerant. Sanè ut beatissimi patris N. primi summi Pontificis execrationem in prauos Græcos per illud: Vergentis in senium seculi corruptela &c. præmittamus. Tabula illa, quam Leoni sapienti ascribunt, apud Monasterium sancti Georgij de Mangana cõstructam, uetusto tempore in Constantinopoli occultatam, mysterio iam signo detectam iacturam demonstrat. Hæc Pater beatissimus cellulis distincta quadratis, imperatorum ordinem, successiōnemque ponebat, finiendum tamen in hoc ultimo Constantino: Ita quoq; Patriarcharum alia in longum tracta tabula, ordinem præscribebat. Nam ille spiritu Prophetico illustratus, tot cellulas figurandorum Imperatorum tabulæ inscripsit, quod à primo Constantino magno Constantinopolis conditore, usq; ad ultimam captiuitatem futuri erant. Itaq; indies cellulæ illæ replete ueniam modo & ultimam, in qua hic, sub quo urbs perijt, collocandus erat: si coronatus fuisset, uacuum prætendunt. Morfenus perinde uir sanctus, Sagittariam gentem contra Constantinopolim futuram, cuius portum inclytum caperet, exterminandosq; Græcos, seculis multis ante prædixit. Erythraeam autem nostræ de Græcorum iactura uaticinium legentibus patet. Ioachim autem Abbas, meo iudicio, Constantinopolis iacturam in Papalisteria denunciatur, cum dicit: Væ tibi Septicollis manibus truncatis, quasi auxilio destitutam. Septicollim autem Græci *ἑπτάκολον* uocant. Vt quid igitur Latini damnant? Cur inuadunt nobis, cum uera scribimus? contra quos tot aperia uaticinia protestantur. Non ergo unio facta, sed unio ficta, ad fatale urbem detrahebat excidium, quo diuinam iram maturatam in hocce dies uenisse cognouimus.

Excitatus itaq; in furorem Deus, misit Mehemeth regem potentissimum Teucrorum, adolefcentem quidem audacem, ambitiofum, temulentum, Christianorum capitalem hostem, qui nonis Aprilis ante Constantinopolis prospectum cum tercentis & ultra milibus pugnatorum, in gyro terræ castra pæpilionesq; confixit. Milites maiore numero equestres, quanquam omnes pedes magis expugnabant. Inter quos pedites, ad regis custodiam deputati audaces, quibæ elementis Christiani, aut Christianorum filij retrorsum conuersi, dicti Geniczari, ut apud Macedonem Myrmidones, quasi quindecim milia. Ad tertiū autem diem, captato urbis situ, machinas innumeras, craticu-
lasq;

A lasq̃ ex uirgultis uiminibus que contextas, circum muralis uallum, quibus pugnantes regerentur, fossatis admouit. Initium confusionis hoc nostrum fuit, ut qui telis, machinarumq̃ lapidibus, iuxta datum ordinem eminus repellendi erant, neglectis singulis, cominus proximare permiserunt. Tantum eorum ordinem in fruendis machinis, tam promptitudinem, tantam aciem prouidentiam, quidam aut Scipio, aut Hannibal, aut moderni belli duces admirati fuissent.

Sed quis, oro, circumuallauit urbem? qui, nisi perfidi Christiani instruxerent Teucros? Testis sum quod Græci, quod Latini, quod Germani, Pannonnes, Boetes ex omnium Christianorum regionibus Teucris commixti, opera eorum, fidemq̃ didicerunt: qui immanius fidei Christianæ oblit, urbem expugnabant. O impij, qui Christum abnegastis. O satellites Antichristi, damnati gehennalibus flammis, tempus hoc uestrum est. Satagite augere uobis poenas, quas luatis æternas.

Horribilem perinde bombardam, quanquam maior alia, quæ contracta fuit, quam uix boum quinquaginta centum iuga uehebant, ob partem illam murorum simplicem, quæ nec fossatis, nec antemurali tutabatur, Calegariam dictam figentes, lapide qui palmis undecim ex meis ambibat in gyro, ex ea murum conterebant. Erat tamen murus perlatus, fortisq̃, qui tamen machinæ tam horribili cedebat. Inde, quia maior contracta, Regis animum afflictabat, ne tristitia in tanto certamine afficeretur, iussit mox aliam longè maioris formæ conflare, quam, ut aiunt, industria Calibacis consularis Barbaris amici, artifex nunquam ad perfectum conduxit, alijs mediocribus innumeris collidere urbem machinis unde quaq̃ conabantur. Scloppis, spingardis, zarbathans, fundis, sagittis dies noctesq̃ muros, hominesq̃ nostros uexabant, maciebantq̃. Existimauit enim hostis Christianos esse paucos, quos assidua prostratos fatigatosq̃ pugna, urbem tueri non posse. Ignominiose igitur factum est, ut primo illo congressu, Teucris obstaculū non inuenerint. At indies doctiores nostri facti, paruere contra hostes machinamenta, quæ tamen auares dabantur. Puluis erat nitri modica, exigua, tela modica: bombardæ si aderant, incommoditate loci, primum hostes offendere maceriebus alueis que tectos non poterant. Nam si quæ magnæ erant, ne murus concuteretur noster, quiescebant. Interdum in cuneos hostium emissæ, & homines & tentoria exterminabant. Nec enim in uanum iaciebantur, quas illis fas hostes declinare non poterant. Itaque cadebant Teucris isti torneis telis, lapidibus que. Vulnerabantur & nostri: qui quandoque uallum egredientes, ad manus decertantes, & occidebant, & occidebantur. Victoria ex hoc equius tyronibus nostris, quod egrediebantur impauidi, quam Teucris dabatur.

Verum quoniam malo fato, Iohannes Longus Ianuensis de Iustinianorum prosapia, duabus cum nauibus suis magnis, & armatis circiter quadringentis mare decurritans, fortè ueniens, stipendio ascriptus Imperatoris, ductum militiæ obtinuit, strenuè defensare urbem uisus, reparationi demolitorum murorum uigilantius agebat. Teucris animum, uiresq̃ deludere uis debatur. Nam quanto hostis mole ingentis lapidis muros conterebat, tanto hic animosus sarmentis humo, ualisq̃ uinarijs intercompositis, reparabatur. Quæ dere Teucrus delusus, cogitauit non cessandum ab ictibus machinarum, sed fortiori cura, subterraneis cauis furari urbem. Minerarum fossos, quos ex nouo brodo conduxerat magistros, accersiri iussit. Lignis instruentisq̃ aduectis, solerti cura, uti imperatum, actum est, ut mox per cuniculos tentarent fundamenta suffodere, penetrareq̃ omnifarium urbis murum. At cum à fundamentis (ô rem mirabilem) primum tam uallum, anti-

que murale, mirando cum silentio subcauassent, Iohannis Grande Alemant, A ingeniosi militis, rerum bellicarum doctissimi, quem Iohannes Iustinianus militiæ dux centurionem cōduxerat, industria & sagacitate opus detectum est, exploratoriūque id firmatum relatione, animos omnium commouit. Græci, cum dudum Barsicham, Ammi, Amorath que genitorem huius, pristinis bellis frustra laborasse, in cauanda urbe cognouissent, impossibile per hunc fieri posse firmabant. Quorum opinio ex facti euidentia confusa est. Ita que peneitalia hæc nostris reconfessionibus detecta, urbem non læsere. Timorem tamen ingentissimum, à fundamentis confossa turris, lignis stylis bituminatis innixa nobis incussit. Sed ut res in lucem uenit, repulsis igne & sulphure hostibus, è latebris reconstituta, mox timorem excussit.

Composuit perinde ligneas turres iuxta uallum, humo plenas, pellibus bouum circumtectas, ex quibus fossatis clam terram, quisquillasque, ut facilis eis fieret ingressus, immittebant. Crates deinde innumeras ex uirgultis, uiminibus que contextas, catos oblongos, scalasque rotatas, currus castelatos, taliaque machinamenta, quæ uix Romani aduersus Pœnos construxissent. Bombarda præterea illa ingens, eo quod Caligaream strenuè reparatam aduersus non proficeret, alium locum Bactineæ turris, iuxta Sancti Romani portam inde dimota, lapide in ea æstimatione mille ducentarum librarum interdiu collidit, collisum concutit, concussum exterminat. Ruina turris antemuralis fossatum replet, æquatque: ita ut uia hostibus, qua decurrere possent, strata cerneretur: nisi quia concitè introrsum, uti in Caligareæ demolitione, reparatio facta fuisset, haud dubio impetu urbem intrassent. Itaque Teucus, demolitum quamprimum restauratum ut conspexit murum, Non Græcorum, inquit, sed Francorum hoc ingenium est, ut tanta resistentia fiat, tanta pugna, quos nec innumera sagittæ, nec machinarum, ligneorumque castorum horror, nec intermissa obsestio deterret.

Agebant interea Galatæ, siue Perenses, quanquam prudentius, ne in Proponide castrum struxisset Teucus, sollicitam prouidendi curam, nunc armorum, nunc militum, clanculò tamen, ne hosti, qui pacem cum eis simulabat, innotuisset, quæ res renouisset, ne auxilium posthac Græcis conferre potuissent. Sic simulata illa pax urbi ad tempus profuit. Ego, iudicio meo, ni fallor, arbitror apertam guerram Perensibus à primo salubriorem, quam fictam pacem. Quidam Teucus neque castrum, quod demolitionis eorum causa fuit, condidisset, neque guerram posthac tam terribilem intulisset. O' Genuenses iam quodammodo cicutati, sileo, ne de meis loquar, quos externi cum ueritate diiudicant. Vbi sunt prisca inelyti Genuenses, qui Galatam, accincti gladio, uti qui reparabant Hierosolymam, condiderunt? Illi cum effuso cruore & ære uos ne æs uestrum cupidi, & sanguinem effunderetis, cum uecordia illam mundo decoram Teucro tradidistis, si tamen tradere potuistis.

Sed ut historiam prosequamur, interea fatigati nostri de præsidio diffidebant. Nam neque ex Genua, neque ex Venetijs, quibus (pace eorum) mitti debuit, auxilium mittebatur. Neque aliunde spes erat, nisi ex Deo, cuius qui prudenter tarditatem metiebatur, ex mysterio fieri autumabat, quod infidelitas, in religio, magnaque crimina Deum potius irritabant. Vide beatissime Pater, quam dignum, quam rectum iudicium. Celebrarunt unionem Græci uoce, sed opere negabant. Aiebant quidem Magnates, quorum cruor hostili gladio iam irrigat terram: Detur summo Pontifici commemoracionis honos, sed decretum Florentinæ Synodi non legatur. Cur hoc hypocrita? Vt deleatur, inquit, ex decreto, quod spiritus sanctus non æquè ex filio, quemadmodum ex patre procedit. Cur item hypocrita? ne errasse uideantur Græci, si dicant duos sancti Spiritus productores: Sed cur item oro, hypocrita? Ne detur ei, qui

^A qui totam sibi ex officio captare cupit gloriam. Intendebat ex una parte Scholarius, ex altera Chirluca quandoq; ad præsentiam semet Apostolicam conferre, ut hi essent qui soli rem intellexisse uiderentur, qui que primi laudarentur tantæ unionis autores. Aduersus enim Legatum multi inuidia clanculo torquebantur. Ergo dixi: Pateris ne, ô Imperator, ut hæc ambitio scindat Ecclesiam, ut huius gratia, diuina ira magisq; merito accendatur? Cur non è medio pertinaces illi tolluntur? Acquiescere Imperator uisus, Metropolis ad concupiscendum Scholarium, Yfidorum, Neophytum compluresq; iudices constituit uerbo quidem, non facto. Nam si pusillanimitatem Imperator excussisset, hanc fidei illusionem uindicasset. Qui enim hominibus, Deo spreto, complacet, utiq; confundetur. Cohercendi quidem illi erant qui si fuissent, morbum pestiferum non propagassent. Sed ignoro, utrumne Imperator, aut iudices damnandi, quibus correctionis uirga, quanquam minæ intercessissent, aberat.

Continuata igitur obsidionis tempestate, clausa urbe, ducentarum et quin quaginta fustarum ex diuersis Asiæ, Thraciæ, Ponti que litoribus, contra urbem disposita classis uenit, inter quas, trirèmes sex, & decem biremes, septuaginta reliquæ fustæ unis banchoremis. Cymbæ etiã barculæq; sagittarijs ad ostentationem plenæ uehebantur, quæ cinctum cathena portum, & manibus rostratis bene armatis, Genuensium septem, Cretensium tribus colligatum, intrare non ualentes, eminus ad stadia centum Propontidis ripa anchoras figunt. Et cum proximare non audent, mare à longè sulcantes, lignamina, lapides, aliã que machinamenta castris opportuna deferebant. At cum Teucrus tribus iam in locis concussos lapidibus muros machinis, desperaret, memoratu cuiusdam infidi Christiani, ex colle biremes intromittere iurabat. Est enim portus ille beatissime Pater, in longum angustumq; protractus, cuius Orientalem plagam colligatæ naues, & cathena muniebant: inde hostibus aditus impossibilis erat. Quare, ut coangustaret, circumuallaret que magis urbem, fuisse inuia æquare, exq; colle suppositis lenitis uasis laceratorum sex, ad stadia septuaginta trahi biremes, quæ ascensu grauius sublate, post hæc ex apice in decliuum, ad ripam lenissime sinus introrsum uehebantur. Quam nouitatem puto, Venetorum more, ex Gardæ lacu, is qui artificium Teucris patefecit, didicerat. Ita nos magis territi, cogitabamus eas aut igne aut lapide exterminare. Sed neque hoc profuit. naues illæ maiores nocumtino nobis erant, machinis unde quaque tutatæ. Sic iam perditio portu, necesse fuit ex postis, ut maritimos custodiremus muros, diminueret milites.

Perinde hoc ingenio non contentus Teucrus, aliud quoque, quo nos terreret, magis construxit, pontem uidelicet longitudinis stadiorum circiter triginta, ex ripa urbi opposita, maris qui sinum scinderet, uasis uinarijs colligatis, sub constructis, confixisq; lignis, quo exercitus decurreret ad murum prope urbis iuxta fanum: imitatus Xerxis potentiam, qui ex Asia, in Thraciam Bosphoro exercitum traduxit. Nō restabat ergo nisi nauium cathenæq; diametralis tuitio, quæ transitum ingressumue classi prohibebat.

Interea ex Chio in nostrum subsidium tres Genuenses armis, militibus, frumentoq; conductæ naues, unam Imperatoris, quæ ex Sicilia frumento onusta aduentarat, comitem ducebant. Quas ut mox uicinas urbi, classis quæ excubabat, applicare uidisset, concitè strepitibus tympanis, tubisq; sonantibus, intuentibus nobis, obuadit, fingens Imperatoris nauem expugnare uelle. Teucrorum Rex ex colle Perensi, fortunæ expectans euentum, prores conspicit. Fiunt tunc celsi clamores, triremes maiores nauibus hærent, renant Imperialem, sed protectam à nostris audacius inuadunt, certamen incertum, focum machinis adhibent, sagittas faciunt, sic atrox pugna committitur. Na

ues, Mauritio Genuense Catano imperante, ex adverso repugnāt. Ibi Dominicus de Nouarta, & Baptista de Felliczano Balaneri patrōni Genuenses, aduē pugnam prosequuntur. Balistarum horribilitum missilia faciuntur, ex quibus coronis naualibus infra Teucrorum commixtam classem infiniti lapides demittuntur. Tuetur se egregiē Imperatoris nauis. Succurrit Flestanela patronus. bombardæ perstreperunt, sitululatus in cœlum, confranguntur galearum remi, Teucris sine remissione sauciantur. Rex, qui ex colle circumspicit quod classis perit, blasphematur, urget equum in salum, uestimenta cum furore conscindit, ingemiscunt pagani, & totus exercitus affligitur. Quid ultra? Belalum recensetur, inualefcit pugna: & tantis classem telis lapidibusque obruunt, tot Teucros occidunt, ut declinato Marte, ad litus remeare non possint. Exploratorum & profugorum relatu didicimus, quod decem propē milia ceciderunt, alij gladio perempti, & sagittis, & machinis: alij confossi uulneribus, flebilem exercitum reddiderunt. Erant quę inuasērunt naues, inter triremes & biremes circiter ducentæ. Confusa tunc Regis ambitio est, paruūque reputata potentia, quod tot triemes nauem saltem unā ceperint. Naues ergo (Deo gratias) non læsæ, nec uno saltem homine perditæ: aliquot tamen uulneratis, non solum saluæ cum lucunditate portum intrant.

Rex contra classis præfectum Balthoglum oppidō indignatus, precibus baronum concessa ei uita, sententiā tulit, quod officio & bonis omnibus priuaretur. Cogitauit itaque odio accensus in naues, ex colle Galatæ Orientali plagæ, uel eas lapidibus machinarum obruere, uel à cathena repellere. Dispositis itaque & ex ripa Occidentali bombardis, satagit omni acuitate artificis naues infringere, referens Perensibus: quoniam, uti dixerant, piratarum erant, quos Imperator condixerat, contra eas agere uelle, quæ inimicorū suorum essent. Itaque artifex cui prouisio negata fuit ex nostris, ad Teucros rediit, quanto ingenio potuit, naues frangere studuit: nescio quæ, quo fato, refulsant, bombardæ à colle lapis, centurionis nauem, forte ob crimen, uno ictu confodit: quæ exemplō meritis onusta, fundummersa repetiit, maximum discrimen quidem inierens. Quo casu reliquæ ne confringantur, muro Galatæ protectæ hærent. Mirandum quidem Dei iudicium, ut immissis quinque quaginta & centum propē lapidibus, quibus perforatæ multæ Galatæ domus, & commuliet optimæ famæ interempta fuit, inter triginta conglobatas, illa sola perist.

Erant perinde in portu triremes mercatoriaræ tres Venetæ, duęque agiles in portum, ad tutelam earundem designatæ: quas magno cum hortatu Imperator auri, in menses propē sex, pro tuitione urbis restare fecerat: quæ pacem cum Teucro simulantes, non nisi clanculum præstabant Græcis patrociniū. Verum cum notulæ fugæ aliquandiu earum patuissent, tum quod merces ex fundis, suppellectilemque tradebant, actum est, ut nullo pacto, quod populum titubassent, prohibitionē Imperatoris, quę restabant traducerentur, quin imò deonustæ in terram reportarentur. Res hæc Venetis indignationis fomitem ministravit, utpote quod libertate, priuilegijs, pro honore dominij eorum nactis, uerecundius priuarentur. Sed sedatis posthac animis, suo arbitrio relicti, spondent Veneti omni fide & studio, sinem usque bellum eriri urbem;

At posthac inter Venetos & Genuenses Gatathæ oborta dissensio est, quod alter alterum fugæ suspicionem improbassent, asserentibus Venetis, ut tollatur suspitio, quod è nauibus suis gubernacula, carbasaque apud Constantinopolim in saluo deponant. Indignati Genuenses: Et si pacem, inquit, consulit etiam Imperatoris, pro salute Græcorum, quæ communis est, quæ proba dissimulatione supportamus cum Teucro. Absit tantum
facio

A facinus, ut Peram toto orbe pulcherrimam, uxores, liberos, thesaurosq; deseramus: quam usque ad sanguinis effusionem defensionem disponimus. Gubernacula, carbasque nostrarum navium, ne exiguo pretio inclytus Genue decor apud uos sit, non in aliena potestate, sed in nostra seruabimus. Nunquam fugæ licentia nobis datur, si res nostras arbitrio nostro seruamus. Pacata posthac cuncta sunt, agentibus Venetis de triremibus suis uti uos iussent.

Crescente perinde angustia, consultū est, si quomodo in promissas hostium fustas urere nostri possent. Clanculōque una diei ante lucem, duabus nauibus per Iohannem Iustinianum capitaneum dispositis, cum aliquot biremibus ad ripā uehendis, parato foco & machinis. Fit detractis nauibus, dato ordine, ut cymbæ restæ, quas Barbotas dicimus, biremesq; sequerentur: hoc ideo, ut munitæ faccis lana plenæ naues, prius ex machinis acciperent lapidum ictus. At Iacobus Cocha, uir Venetus, armatam ex nautis triremium Venetarum, imperialem biremem iuxta ordinem datum, gloriæ & honoris auidus, laxatis remis, præuenientem conuertat: moxq; ut ab hostibus cernitur, heu grauem sortem bombardæ, lapide medio penetratur cum omnibus armatis, æquore biremis absorbetur. Heu Pater beatiss. graue discrimen ut uno ictu Neptuni furor immerferit. Etenim res hæc detecta relataq; Teucri, agit, ut dum nostri percutere uoluere, ipsi prius percussi sint. Sed quid dicam, beatissime Pater: accusare ne quempiam licet: silendum mihi est. Qui casus acerbum luctum nostris dedit, & unde exierunt naues, cum confusio ne retraxit. Ex meritis inde supernatantes quidam, ad litus capiuntur ab hostibus, quos impius rex ante oculos nostros crastino decollari iussit. Nostri exacerbatū, quos habebant captiuos carcere Teucros, ad muros in suorum prospectu, immanius trucidant. sic quæ impietas crudelitate commixta, belum atrocius fecit.

Simulauit posthac Teucrus pacem facere uelle, exploratoribus fidei referentibus: pœnituisse eum, quod guerram, quasi si imitatum ab Ungaris, intentasset. Statuitq; caduceatorem. Sed hæc res conficta patuit. Quia nec desmoliri oppidū, quod in Propontide struxit, nec restaurare quæ uisitarat, permitterebat. Quodq; magis angebat, infidentia erat Teucris, qui iuramentum fœdusq; nunquam seruauerat. Cur igitur pacem querit immanis & inuidus hostis? Percunctatus, ex more esse intellexi, ut antequam certamen generale committant, hostes optione pacis petendos, ne ea prætermissa, Deum non propiciū, sed iratum in tanto Marte sentirent. Itaq; delusionem eius præscientes, salutem nostram Deo commisimus, dies nostros dinumerantes in amaritudine cordis, & plenitudine letanij, sacrificio, thure, prece placandum Deum prædicabamus. ieiunia indiximus imperare nostris, ut solus Deus pugnare pro nobis dignaretur. Sed quid proderunt Deo missæ preces, si ex corde nō sint, si pollutæ manus habentur, si impia & inconfida corda consistunt? Iniquitates enim diuiserunt inter nos & Deum. Sabbata nostra, Kalendæ, incensum, sacrificia in abominationem uersa sunt. Et quem propiciū sperabamus habere Deum, habuimus scelerum nostrorum ultorem. Pauci admodum & maiore numero ex Græcis imbelles, scuto, lancea, arcu, gladio, natura potius q; arte militabant, maiores galea, thorace, lorica, gladio, lancea: quidam in arcu & balista doctiores, sed propugnaculis impares numero agebant, quoad sciuerant, & poterant. Cadebant Teucris, qui audacius adhærebant. Sed quid si centum in die cecidissent, innumeri illi quanto cadere, tanto refurgere plures uidebant. Si unus ex nostris cecidisset, tum præcipue cordatus uir, centū perdidisse flebamus, Græci ad sex millia bellatorū nō excedebant. Reliqui, siue Genueses, siue Venetici, cum his qui ex Pera clā mad. præsidij accesserāt, uix

summam trium milium æquabant. Sed quid agimus in ore leonis, quid fra-
 ola in ore ursi, quid unus contra mille? Etenim nostri uix urbem ponto ter-
 raq̃ obfessam, circumuallatamq̃, quam octo & decem militaria complectunt,
 munitabant. Sed o Græcorū impietatem, o patriæ direptores, o auaros: quos
 cum sæpenumero lachrymis perfusus inops Imperator, rogasset ut pro mi-
 litibus conducendis, pecuniam mutuarent, iurabant se inopes, exhaustosq̃
 penuria temporum, quos posthac ditissimos hostis inuenit. A' paucis nihilo
 minus quædam ultronea oblatio facta est. Cardinalis hercle omne studiū ha-
 buit, in ferenda ope, in formandis turribus & muro. Quid aut̃ Imperator per-
 plexus agat, ignorat. Consulit barones, suadent non molestari ciues angustia
 temporis, sed recurrendū ad sacra. Auferri igit̃ & consari iussit ex sacris tem-
 plis sancta Dei uasa: sicuti Romanos, pro necessitate tēporis, fecisse legimus,
 exq̃ eis pecuniā insigniri, dariq̃ militib. fossoribus, cōstructoribusq̃ q̃ rem
 suā, nō publicā attendētes, nisi ex denario cōuenissent, ad opus ire recusabant.

Angustia igitur afflictus Imperator, dispositis in propugnaculis militi-
 bus quoad potuit, antemurale solum urbis, uallumq̃ sat uidebatur tutari pos-
 se. Bellum itaq̃, paucitate suorum diffidens, tolerat. & spem omnem in lo-
 hanne præfecto Iustiniano reposuit. Bene siquidem, si facta secundassent. Lux
 ta ergo se eodem capitaneo cum tercentis commilitonibus Genuensibus po-
 sito, iplendidis refulgentibus armis, delectis quidem coadiuñctis Græcis
 aliquot strenuis, circa illam partem murorum Sancti Romani reparatorum,
 ubi magis urgebat pugna, Imperator stetit. Mauritius inde Catanæus, uir
 nobilis Genuensis præfectus inter portam Pighi, id est, fontis, usq̃ ad Au-
 ream, cum ducentis balistarijs, commixtis etiam Græcis, contra lignum cas-
 trum, pellibus bouū contextum oppositum accuratè decertat. Paulus
 Troilus, Antonius de Bochiardis, fratres, in loco arduo miliandri, quo urbs
 situbatur, ære proprio & armis, summa cum uigilantia, noctu dieq̃, & spine
 gardis horrendis, & balistis torneis uiriliter pugnam sustinent: qui tanta an-
 mositate, nunc pedes, nunc eques defendunt, ut Horatij Coclitis uires, repul-
 sis hostibus, æquare uiderentur. Nam nec muri fracti concussionē, nec machi-
 narum turbine terri, eternam sibi memoriā uendicant. Theodorus Caristi-
 no senex, sed robustus Græcus in arcu doctissimus, Theophilusq̃ Græcus,
 nobilis Palæologo literis eruditus, & ambo catholici, cum Iohanne Alema-
 no ingenioso, Caligaream concussam reparant, proteguntq̃. Contarenus in-
 ter Venetos clarissimus, Contareno capitaneus Auræ portæ & adiacentes
 turres usq̃ oram maris uiriliter pondus sustinens, hostes impugnat. Græci
 perinde alij, suis distributi pugnaculis, aciem, mare, terramq̃ in urbis gy-
 rum prosequabantur. Palatij Imperialis cura Bailo Heronymo Minotto Ve-
 netorum commissa est. Cardinalis à consilio nunquam absens, S. Democrij re-
 gionem ad mare defensasabat. Cathalanorum consul turrim ante Hippodro-
 mium tutabatur, uersus Orientalem plagam. Chirluca curam portus, totiusq̃
 maritimæ regionis inuigilabat ad deferendum præsidium. Hieronymus Iu-
 lianus, Leonardus de Langasco Genuensis, cum multis socijs, Chisloportā,
 & turres, quas Aueniadas uocant, impensis Cardinalis reparatas, spectabant.
 Flamines monachiq̃ supra muros undequaq̃ collocati, pro salute patriæ ex-
 cubabant. Gabriel Triuisano, subtrilium galearum nobilis Venetus, corda-
 tissimè à turri Fani, usq̃ ad Imperialem portam, ante sinum cum quadringen-
 tis Venetis egregijs, decertabat. Grossarum uerò galearum præfectus An-
 dreas Dicio cum relijs, trirèmes potius pauidus, quàm portam custodie-
 bat. Naues perinde armatæ buccinis iugiter & ululatibus Martem inuita-
 bant. Demetrius focer N. Palæologo, Nicolausq̃ Gudelli gener, præsiden-
 tes ut decurrant urbem, cum plerisq̃ in succursum armatis, reuertantur.

Taliter

A Taliter ergo pugnatoribus, siue ducibus, siue tyronibus ordinatis, expectabatur constituti Martis generalis insultus, quo sæpe numero territi Græci, postes, nunc agris, nunc vineis colendis, nunc uoluptatibus laxti, ex industria declinabant. Fingeant quidem rei familiaris curam, etiam qui graues uidebantur. Alij inopiam accusabant, qua ad opus lucrandi gratia cogebantur. Quos cum absentes corripuissent, periculum non modò suum, sed omnium Christianorum allegans, respondebant: Quid nobis cum castro, si penuriam sustinet domus mea? ita quòd magna uis erat reducendi ad muri custodiam. Ob hoc, paucitatem hostes captantes pugnantium, audaces facti, uncinis uasa, quæ in propugnaculis posuerant nostri, demolito muro detrahebant. Quandoq; itidem lapidem ingentem, uallo ex refaltu collapsum, quem magna illa bombardæ, muro iniecerat, cum rubore nostro, cum retiaculis extraducunt, reprojiciuntq;. Sed ubi custodes, ubi milites euagantes, ubi lapides, ut prohibeant uel repellant? O' quàm malum præsagium. Quid erit, inquit, quando uelut torrentes Tigris, irruet exercitus?

Ordo perinde ex hoc datus est, ut panis per familias æquè distribueretur, ne illius curandi gratia, uti se excusabant, à castro recederent, neq; famem potius populus, quàm gladium expauesceret. Quam quidam humanum sanguinem sitientes, uel occultato frumento, uel aucto precio præterdebant. Sed hæc iniquitas non fuit causa mali, sed ordinis confusio. Seueritas à Principe aberat, nec compescebant uerbere aut gladio, qui neglexissent obedientiam. Idcirco quispiam suis efferebatur uoluptatibus, blandimentisq; ex natura demulcebant iratum Imperatoris animum. delusus improbe à suis, bonus ille, dissimulare malebat iniurias.

B Interea capitaneus generalis Iohannes Iustinianus, totius fortunæ observator, ut præsentit proclamatione Teucrum præstò daturum certamen, agebat confectum murorum, quos machina contriuerat, reparationem, petiuitq; sibi à Chirluca magno duce consulari, communes urbis bombardas, quas contra hostes affigeret. Quas cum superbè denegasset: Quis me, capitaneus inquit, proditor, tenet, ut gladio non occumbas meo? Qua ignominia indignatus, tum quòd Latinus exprobrasset eum, remissius post rei bellicæ prouidentiam gessit, Græciq; quàm secretius, quòd Latinis saluandæ urbis gloria dedita esset, odiose ferebant. At capitaneus, Ioannes Mauricij Catenei præfecti, Iohannes de Careto, Pauli Bochiardi, Iohannes de Fornarijs, Thomæ de Saluatidis, Lodixij Gatilufij, Iohannes Illyrici, aliorumq; Asiatorum Græcorum consultu, acies, munimenta q; refecit. Cuius prouidentiam Teucrus commendans, dixit: Quàm uellèm penes me præfectum illum Iohannem honorandum. Magnis hercle donis, auroq; multo corrumpe re illum studuit. cuius inflectere animum nunquam potuit.

Opero sæ autem protegendi uallum & antemurale nostris fuit cura. quod contra animum meum semper fuit, qui suadebam, in refugium muros altos primos nò deferendos. Qui si ob imbres negligentia q; uel scissi uel inermes propugnaculis essent à primo dum propositu guerra interuenit, reparari potuissent, reparandi custodiendi que erant: qui non deserti, præsidium urbi salutis contulissent. At quid dicam? arguam ne Principem, quem semper præcipuo honore ueneratus sum, cuius fidem erga Romanam Ecclesiam intellexi, nisi pusillanimitate uinceretur? an potius eos qui ex officio muros reficere debuissent? O' quorū animæ fortè damnant, Manuelis Giagari dudum inopis, & Neophyti Hieromonaci Rhodij, si audeo dicere, prædonum, non cõseruatorum Reipub. quibus ueluti Reipub. tutoribus, aut ex auijs instestisq; bona relicta, muris ascribi debebant, priuatis potius cõmodis impendebant. Primus uiginti prope milium florenorū seruus pditionis monachus quos

quos posthac reconditos urna, septuaginta milium gazam relinquunt Teu-
cris. Idcirco urbs prædonum incuria in tanta tempestate perijt. At cum om-
nia Græcorum ineptia opera reprehendantur, non mirum, si hoc illustre
sanctis Imperatoribus institutum monumentum egregium, Reipublicæ
tutamentum, esca prædonibus fuit. Quam postea sero si reparare uoluerunt,
duo defuerunt, æs & tempus: quæ poterant, si guerram intendebant, oppor-
tunius & importunius extorquere: sed innata non sinebat procrastinationis
ineptia. Omnem ergo spem in fossatis & antemurale posuerunt. Quibus tan-
dem perditis, ad altissimū desertum murū coangustatis, abiliis non fuit. Pru-
dentius Hebræi, qui perditō uno muro, deinde ad secundū, deinde ad tertium se
cōtulerunt: quibus annis quatuor Vespasiani atq; Titi obsidionem tulerunt.

Vox inter hæc ex castris, exploratorum relatu fit, quod tritremes, nauēs
que aliquot in subsidium ab Italia mitterentur: & Iohannes Pannonum dux
exercitus, Blancus uulgo nuncupatus, ad Danubium contra Teucrum con-
gressurus a duentasset. Quæ concitatus exercitus discinditur. Cur, inquit,
tanta mora periclitatur exercitus frustra contra muros pugnaturi? aduersus
regem, Teucris clamant. Etenim quanquam maximus numerus esset, quan-
quam infinitis sagittis machinassent urbem, utpote ad muros inuadendos, ti-
midī, uecordes, uictoriā diffidebant. Calilbascia enim regis uetustior con-
sularis baro, grauitate, consilio, rerum que bellicarum experientia pollens,
Christianis fauens, regi semper dissuaderat, ne urbem Constantinopolis mo-
lestaret, eo quod fortitudine litus, rerum fertilitate, prouidentia que non tam
Græcorum, quam Latinorum munita, inexpugnabilis erat, quæ proauos
rum que, patris que guerras annis multis tolerauit. Quod que peius, quia
eius iniuria lacessiti omnes Christianorum reges principes que, ad eandem
tuendam facile prouocarentur. Tu ergo rex, pacem da tuis. Noli Ge-
nueses Venetos que uicinos, qui tuis semper proderunt, hostes reddere,
iram que Christianorum aduersus gentem tuam prouocare. Maxima
est potentia tua, quam pace maiorem facis, quam guerra. Finis es-
nim belli uariis est, quem aduersitas sæpenumero magis quam prosperitas
comitatur. Zaganus iunior, secundus consularis baro, Christianorum hos-
tis, tum præcipue Calilbascie emulator, maximam esse regis sui potentiam,
aduersum quem nulla gens possit, suasit contra Græcos guerram, potentiam
exiguam habentes, quorum mœnijs, machinis collidendis exercitus in nu-
merositate & diutina fatigatione, qui nec ex Italīs expectassent præsidium,
faciliter expugnandos. Nec uoce illa reuocandum esse regis animum, quæ
conficta fuisset. Genuenses scissi, Veneti oppressi ab Duce Mediolani, nul-
lum daturi sunt præsidium. Thuracau Thracialis militiæ princeps, Calil-
basciæ commendare propositum non audens, ad guerram regem animauit.
Eunuchus tertius consularis baro, dicta confirmat. Iuniores igitur belli du-
ces: O rex, inquit, quis peremptor gentilitatis nostræ, timiditatem nobis
incutit? Deceat inuictissimum principem nostrum, res magnas & cogitare,
& aggredi, & quemcunque euentum permagnifice ferre. Zaganus perinde
ut uidit multitudinem bene dispositam, Da, inquit, bellum rex, quoniam
dijs fauentibus, uictoriæ gloriam consequeris. His itaque uerbis animosior
factus rex, inquit: Fortunam tentare licebit. An Macedonis potentia, mea
maior fuit, cui orbis minore cum exercitu paruit? Quis aut genitor meus,
aut auus aut proauus, tanta potestate, tantis machinis ut ego urbem hanc op-
pressit? Constitue Zagane diem belli, compone exercitum: Peram, ne subsi-
dium hostibus conferat, circumualla: & quæ ad militiam spectant, omni
cum maturitate dispone.

Itaq; ut Calilbascia senior cōsularis, cōplacuisse regi Zagani æmulatoris
sui

A sui consilium intellexit, diffinitumque esse certamen, clam internuncijs admodum fidelissimis, ut amicus Imperatori cuncta denunciat Horraturque, ut non ex-
 pauescat temulentissimi adolescentis insaniam: nec terreri minis eorum qui
 magis timuissent: nec indoctiore multitudine commoueri. Custodes sint uir-
 giles, & pugnam perseverantes expectent. Frequentes enim epistolae ad Im-
 peratorem ex Calilbascia portabantur.

Ergo proclamatum est in castris edicto, ut quarto Kalendis Maij, die uide-
 licet Martis, prauijs diebus tribus, quibus luminaria Deo accendant, Deum
 innocenti, integra die abstineant, parati sint omnes ad prelium, daturi Christianis
 nis generale certamen, altissimi quoque uoce pracones uoluntate regis urbem tris
 duo ad sacrum esse bellatoribus donata. Iuratque rex per immortalem Deum,
 perque quatuor milia Prophetarum, per Machmetum, per animam patris, per
 liberos, perque enses quo cingitur, omnem depopulationem, omnemque hominum
 utriusque sexus genus, omnemque pariter urbis thesaurum atque substantiam, li-
 beris bellatoribus donatam: nulloque pacto, quae iurat, uiolare. O si audiuisses
 uoces ad coelum elatas (Malla, Malla, Machomet Ruffolalla: scilicet quod
 Deus est, & semper erit, & Machmetus est seruus eius) quidem obstupuisse-
 ses. Sicque factum est, tri duo luminaria Deo accendant, ieiunant die, nihil usque
 ad noctem gustantes: inuicem congaudentes, inuicem conuiuentes, seipso-
 rum, quasi ad inferos die certaminis abituri, osculis resalutant.

Nos tantam religionem admirati, Deum propitiorem profusis lachry-
 mis precabamur, sacras imagines processionaliter compuncti, per uallum ur-
 bemque transerentes, nudis pedibus, mulierum uirorumque turbis consequenti-
 bus, deprecabamur cum poenitudine cordis, ne haereditatem suam Dominus
 demoliri permitteret: et quod dignaretur fidelibus nostris in tanto certamine
B porrigere dextram, qui solus Deus, & non alius, pro Christianis pugnare potuisset.
 Itaque nostra spes totam in Deo ponentes, constitutum certamen isdem con-
 fortati, uigorosius expectabamus. Propter quod a scitis Senatu, Baronibus, bel-
 licapitanis & comilitonibus ab Imperatore uniuersis, sermotalis habitus est:

Quoniam uiri nobiles, militum illustres duces, uosque commilitones Chris-
 tianissimi, appropinquantem certaminis horam conspicimus, constituendos
 uos hoc in loco proposui, ut plane siquidem intelligatis constantiam uestram
 magis ac magis firmandam, utpote qui gloriose semper aduersus hostes Chri-
 sti dimicastis: iam patriam urbem que toto orbe perinclatam, quam inuidus
 Teucrus duos & quinquaginta dies coangustauit, uestris altis spiritibus, com-
 missam habeatis. Neque uos muri, mole ingentis lapidis ab hoste contriti ex-
 terreat, quoniam tota uis in Dei praesidio, in lacertisque uestris, uibratis ex-
 cussisque gladijs in hostes exercenda est. Scio indoctam illam multitudinem,
 ex more, magnis congressuram uulatibus, insultisque a longe sagittis, non
 personas nostras, quas iam strenue armatas conspicio, sed murum, thoraces, ac
 scuta nostra impetere. Neque enim more equorum, quos Pœni, dum Romam
 nos aduersus decertarent, per elephantorum inuisam horribilitatem deterres-
 re uoluerunt, uulatibus eorundem, hac in pugna timorandi estis, aut fugan-
 di, quin potius animandi hercule constantius. Bestiae enim si fugantur a be-
 stijs, uos qui homines estis magnanimes, bestias illas uiriliter sustinentes, in
 eosque, ueluti agrestes apros lanceas, mucronesque uestros transfigetis, ut intel-
 ligant, cum animalium dominis, non cum animalibus eos bellaturos. Cognito
 scitis, quod impius & infidus hostis pacem nostram iniuste perturbauit, ius
 iurandum & foedus inter nos exactum uiolauit, colonos nostros messis
 tempore interfecit, coloniam depopulauit. Castrum, quod quasi ad uoran-
 dum Christianos sit, in Propontide edificauit, Galatam que simulatio-
 ne pacis circumdedit. Minatur nunc Constantinum magnam urbem, patriam
 uestram

uestram, profugum Christianorū auxilium, & omnium Græcorum tutamen. ^A
 tum capere, & sacra Dei templa equinis stabulis profanare. O' Barones mei,
 ô fratres, ô filij Christianorum, æternum decus defensare curetis. Vosq; Ge-
 nuenses, uiri quidem magni cordis, et incliti, qui infinitis uictorijs triumphas-
 tis, qui urbem hanc matrem uestram, multis aduersus Teucros certaminibus
 semper protexistis, eia agite, robur uestrum, animositatemq; contra eos uiris
 liter ostendatis. O' Veneti, uiri quidem potentissimi, quorum gladio sæpenu-
 mero Teucrorum sanguis effunditur, quiq; diebus nostris, per Plordano ex-
 cellentissimum classis nostræ præfectum, tot galeas, tot infidorum animas ad
 inferos crebro destinatis, quiq; uti uestram hanc urbem ingenuis & magnis
 uiris decorastis, extollatis nunc celsos animos ad certamen. Vosq; commi-
 litones, uestris præfectis omnem obedientiā exhibentes, intelligite, quod hic
 dies est gloriæ uestræ, in quo si sanguinis guttam fuderitis, coronam uobis
 martyri, & gloriā parabitis immortalem.

Itaq; finito sermone, omnis Christianorum cœtus, constantem se animum
 habere spondit. Repetit Imperator: Estote igitur omnes in actu uirtute pa-
 rati crastino: quo Deo fauente, uti speramus, uictoriā consequemur. Confor-
 tati posthac Græci, qui primum, quasi pauidi bellum declinabant, uirtuteq;
 confirmati, priuatis post terga dimissis rebus, ad certamen communis salutis
 euentum, constanter alacriterq; conspirant. Suisq; per capitaneos, duces, tri-
 bunos, centuriones, decarios, propugnaculis ordinatis, nocte quæ Martem
 præcedebat, maximis excubijs infra uallum, ualuis urbis, ne quisquam retros-
 cederet, clausis, pernoctarunt. Audiunt igitur parari machinas, uehi castratas
 bigas, uallis scalas rotatas admoueri. Classis inter hæc, ut circundet portum et
 urbem, disponitur. Pons iuxta urbis ripam applicat, omniaq; machinamen-
 ta instantius præparantur: præpositisq; minus robustis, minus doctis, ut ma-
 lux uenerit, robustiores milites sint recentes. Certamen inchoant, nostri ma-
 gna cum animositate resistunt, hostes machinis & balistis repellunt, & ex utra-
 que parte proportionabiliter occiduntur. Tenebrosa nox in lucem trahitur,
 nostris uincens. Et dum astra cedūt, dum Phœbi præcedit lucifer ortum,
 buccinis ex utraque crepantibus parte, tympanis perstreptentibus altissimis cla-
 moribus missis, Illalla, Illalla, in Martem conclamans, conglobatus in græci
 confurgit exercitus. Vna ergo hora omnem terræ & mari urbem inuadunt.
 Machinas primum excutunt, sagittas cœlum obscurantes immittunt. Econ-
 tra nostri missilia inuisa demittunt, Spingardas in globum iaciunt. Scinditur
 exercitus horribili Christianorum resistentia. Tunc fiunt clamores in cœlū,
 uexilla alacris expandunt. O' mirandas bestias. Consumit exercitus, & im-
 mensurata audacia uallum intrare præsumit. Cadunt lapidibus obruti Teu-
 cri, morti multi succumbunt: & se inuicem conculcantes, tentant per ruinam
 muros scandere. ^A nostris quidem strenuè repellunt: sed uulnerati nostri mul-
 ti pugnam declinant. Stat capitaneus Ioannes, stant cæteri in suis propugna-
 culis. Duces succurrunt urbis capitaneo deputati. Imperator, Eia, inquit, uiri
 fortes, iam laxatur exercitus hostiū, corona uictoriæ nobis utiq; datur. Deus
 nobiscum est, agite constantem pugnam. Inter hæc malo urbis fato, heu Iohan-
 nes Iustinianus sagitta sub a sella configitur: qui mox in expertus iuuenis, sui
 sanguinis effusione, pauidus perdendæ uitæ, cōcutitur. Et ne pugnatōres, qui
 uulneratum ignorabant uirtute, frangantur, clam medicum quæsiturus, ab as-
 cie discessit. Qui si alium suo loco surrogasset, salus patriæ nō perisset. Pugna
 inter hæc arduam committunt. Imperator ut uidit deesse capitaneum, ingemi-
 scens quod scilicet ierit, percunctatur. Nostri ut se uident sine duce, resilire e lo-
 cis incipiunt. Teucris conualescunt, horror nostris incutitur. Desiderio enim
 cuncti desiderabant ex periculoso illo loco scire quid contigisset. Quod præ-
 fectorum,

A sectorum, qui singula, quæ sinistra uel prospera euenissent, nunciare debebāt, negligentia prætermisissimum est. Terrebaturq; acerbum illud bellū magno cum silentio, his qui longē stetit. Fatigabantur igitur nostri plurimū: & quem reparauerunt Bachatureum murum, hostium compressione paulisper deseruit. Quo inspecto, diiudicant Teucrī, propter repletionem, quam ruina collapsa fecerat, æquo calle posse transire. Irruendum igitur est, inquit, & ueluti impetuosis turbo, uno impulsu muros ascendunt. mox moribus uexilla signantes, hilaritate pleni clamant uictoriam, gladio pugnant: & quoad possunt, omnia cum uirtute nostros uel exterminare, uel subicere moliantur.

At Imperator infelix, ut uidit Capiteum desperatum: Ha me miserū, inquit, perire urbs? O infortunatam sortem: Siste precor Capitee. nam tua fuga alios incitat ad fugiendum. Non est mortale uulnus. patere dolorem, & sistsi uisiliter, ut spondidisti. At ille salutis, gloriæ, suisq; oblitus, uti altam quidem primō magnanimitatem, ita posthac pusillanimitatem ostendit. Desiuit enim, si poterat, uulneris dolorem sustinere, non recedere: si uir erat à seipso, uel saltem alium, qui stetisset, loco sui surrogare. Franguntur ex hoc omnia maium commilitonum animi, habentur uires & Capiteum fugientem, ne pereant, insequuntur. Da cliētulo, inquit Capiteus, clauem portæ, quam mox referatam satagunt magna cum compressione transire. Refugit Capiteus in Pæram, qui post Chium nauigans, ex uulnere uel tristitia inglorium transitum fecit. Imperator insuper, ne ab hostibus capiatur: O quispiam, inquit, ualens tyro, propter Deum, ne Maiestas uasris uiris succumbat, meo gladio me transfigat. Inter hæc Theophilus Palæologo, uir catholicus, tam perditā urbe, me, inquit, uiuere non licet. Teucrorumq; pondus aliquandiu sustinens, & decertans, securi discinditur. Ita Iohannes Sclauus Illyricus, ueluti Hercules se opponens, multos prius mactat: deinde gladio finiuit uitam hostili. Se inuicem post nostros, ut portam ingrediantur, uita oppressi pereunt. Quibus innixus Imperator cadens atq; resurgens, relabitur, & compressione princeps patriæ uita demigrat. Perierūt igitur ex nostris & Latinis & Græcis se inuicem conculcantibus in portæ exitu, circiter octingenti.

Inde Teucrī altum murum decurrentes, ex alto quos possunt lapidant. Cuneusque unis uocibus perantemurale descendens, in fugam omnes nostros compellit. Rumorem iacturamque ex fugientibus audientes Paulus Troilusque Bochiardi, uiri Latini, urbis ciues cum aliquot Græcis strenuis Latini que equis insedentes, ob inuidos uadunt. Hostes forte maiorem numerum quàm essent, autumantes, terga uertunt. Paulus in Teucrum urget equum: lancea que unum transfodiens, cæteros in fugam uertit. Et ne ex alto lapidibus obruantur, ad Troiolum inquit: Hæc perijt ciuitas, nosque facile ab hostium multitudine circumdati, spem uitæ perdemus. Et sic ictus securi Paulus in uertice, fuso cruore, cum fratre post redēptionē ad Galatā cōfugit. O rem mirabilem, & stuporem. nec dum Phœbus orbis perlustrat hemisphærium, & tota urbs à paganis in prædam occupatur. Concite igitur omnes pedes decurrunt, quoque resistentes gladio feriunt. Imbecilles, decrepitos, leuē profos atque in firmos trucidant. Obsequentibus uitam parant. Sanctissime Sophiæ admirandū templum, quod nec Salomonis æquat, profani atq; infidi ingredientibus, nullam sacris aris reuerentiā, neq; sanctis imaginibus agunt: quin potius exterminant, oculos sanctorum suffodiunt. Sanctorum quoque reliquias uel dilacerant, uel dispergunt. Sacrilegæ manus mox sancta Dei uasa usurpant, argentum, aurum, tam sanctorum imaginum quàm mulierum, facculis infarciunt. Fit clamor & ululatus, ad cælum, & omnis sexus, omnis homo, omne aurum, omne æs, omnisque supellex, omnisque urbis substantia in prædam uertitur. Securibus scrinia scindunt, fundos fodiunt pro thesauris,

E qui tanq;

qui tanti reperiuntur, & noui & ueteres, ut nulla sit urbs seculo, quæ tantis affluat, & omnes absconditi in manus eorum perueniunt. O Græci iam miseri, & miserabiles, qui inopiam fingebatis. Ecce iam in lucem uenerunt thesauri, quos pro urbis subsidio denegastis.

Triduo igitur in prædam decursam ciuitatem depopulatamque regis Teucrorum ditioni dicati admodum relinquunt. Traducitur ad Papiliones omnis substantia & præda, uincti quoque omnes ad sexaginta millia funibus Christiani captiuantur. Cruces ex templorum apicibus parietibusque euulsæ, pedibus conculcantur, uiolantur mulieres, uirgines deslorantur, mares iuuenes in turpitudinem maculantur. Sanctimonialia reliquæ, etiam quæ apparentes fuerunt, luxu fœdantur. O Deus meus, quàm iratus uideris, quàm immisericorditer faciem à fidelibus auertisti. Quid dicam? silebo aut narrabo in Saluatorem & sanctas imagines illatas contumelias? Parce mihi Domine, si tam fœdum scelus enarro. O confusionem Christianorum, si Christi Dei iniurias uindicare retardent. Sa cras Dei scilicet sanctorum effigies huiusmodi prosternunt, quibus super non modo crapulam, sed luxuriam complent. Crucifixum posthac per castra præuijs tympanis deludendo deportant, spuitis, blasphemijs, opprobrijs iterum processionaliter crucifigunt, pileum Teacrale, quod Zarchula uocant, capiti superponentes, deridendo: Hic est Deus Christianorum. O Dei patientiam, bene uideris iratus, bone Iesu, ut pro peccatis nostris tantas iniurias iterum tolere indignatus.

Parata autem uictoria, Teuci Bacchanalia, festosque dies celebrant, quibus rex fortè remulentiore factus, sanguinem Baceho miseri uoluit humanum. Vocatis igitur ad se Chirluca, cæterisque Baronibus consularibus, reprehensissimum quod non suassent Imperatori, uel pacem petendam, uel dandam suæ ditioni urbem: Chirluca, qui cogitauerat eius gratias captare, aduersus Perenses, Venetosque, qui arma, milites, consiliumque dedissent, culpam retorqueretur, quorum gratia Imperator resistentiam fecisset. Volensque ille miser, qui semper gloriam mædacijs & schismate captare concupiuit, Calilbasciam uetustiorum, loco & prudentia primum Teuci Baronem, amicum admodum Græcis, quod crebris literis ad Imperatorem missis, eius animum detraxit, utque fortis stare, accusauit, Epistolasque seruatas in fide Regi præsentauit. Quibus oppido commotus, nactam terram Peræ, nescio nisi Deo reuocatum mancipari turri, deinde omni auro & substantia priuari: posthac in Adrianopolim translatum, uita priuari iussit. Cuius mortem lamento flebiliter agere totus exercitus tulit.

At Chirluca malitiæ poenam non euasit, qui protinus perditis primum in bello duobus liberis maioribus, alio impubere luxui regali reservato, coramque oculis tertio filio cæso, cum cæteris Baronibus decollatur.

Basilum itidem Venetorum, reliquosque delectos nobiles, & filium gladio extingui iubet. Consulemque Caraconensem cum duobus, pariter etiam Catharinum Contareno uirum humanissimum, cum sex nobilibus Venetis, iam primum redemptis, contra omnium fidem, nisi septem milibus aureorum uitam emissent, morte utique affecisset. Expletis autem Bacchanalibus, concessa licentia, traditis in captiuitatem Græcis, fortè patriam non uisuris, in suas regiones Teuci reuertuntur.

O miseros, & miserabiles Græcos, qui Latinos prohibere, ne sacra contrectarent, uel aris libarent suis, iam profanis & collimosis dederint: et qui unionem fidei cõtemperunt, iam quoque dispersi, in unum peccati poena conuenire non possunt.

Hæc præcogita Pater beatissime, qui uices Christi geris in terris, cuius interest

A interest itas Christi iniurias & fidelium ulcisci. Igitur moueat te diuina pietas, & miserere Christianitatis tuæ, qui scis & potes, cui ad nutum omnes Christiani principes uindicaturi Christianorum iniurias, facile obrepébunt. Aliàs, scito in tantam iam superlatum pompam, ut non erubescat dicere, Sinum Adriaticum penetrare, Romamq; uenturum. Moueat igitur te iterum Pater beatissime, fides Petri, moueat Christi inconsuiliis amictus, spongia, & mucro perditus, dilacerata sanctorum reliquiæ, & des sacræ euerlæ, & profanata sterquilinijs Dei templa.

Sed uide connexam pariter iacturæ tempestatem, ut Perenses, dum urbem captam uident, in fugam quasi amētes uertantur? Fiunt ex ipsis qui non dum naues ascenderant Teucrorum ad ripam incurstantibus fustis in prædam. Captiuantur matres, liberis relictis, & econtrā. Alij æquore compressi merguntur, gemmæ sparguntur, & inuicem seipso sine pietate prædantur, ut uerum sit, quod fugit impius, nemine persequente.

B Quid dicam? o potestas Peræ, o prauum & insulsum tuorum consilium. Oratores terrore concussi à Perensibus regi ut clauēs offerant mittuntur. Ille periucundè intelligens, quod potestatem non habeant, suscipit, in seruosq; foederatos acceptat. Constituit Teucrum rectorem, proscribit fisco omnium profugorum substantiam. Turres, murumq; ciuitatis dirui iubet, obtemperant, & se ut salui sint, ei, neglecto Genuæ mandato, mancipant. Turremq; in cuius acumine Christi signum crucis, à quo & denominabatur, usq; ad fundamenta euertit. Sicq; qui liberi erant, pacemq; tenebant, tam serui sunt, non sine poenitudine: à qua uix unquam liberari poterunt, nisi ex te Pōtifice summo. Quem ut Deus animet ad uindictam, oramus, fidentius supplicesq; precamur. Datum Chij, decima sexta die Augusti, Millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio.

DE CONSTANTINOPOLI-

TANAE VRBIS EXPUGNATIONE ISIDORI

Rubeni Cardinalis, Sabinenfis Episcopi Epistola.

NNO Domini M. cccc. lii. ciuitas Constantinopolitana cum esset obsessa à Turcis, miserunt Græci oratores ad summum Pontificem Nicolaum quintum, implorantes auxilium & pecuniam. quos non exaudiuit Nicolaus: indignum ducens, Italiam exhaustam pecunijs propter expensas guerrarum grauare nouis exactionibus: permiximè cum sciret, Græcos se suis pecunijs posse iuuare, si exponere uellent, conducendo gentes. Sed nudati omni more Reipublicæ, & tantum priuatae rei conseruandæ intenti, in hoc inciderunt iudicium, ut icti & capta ciuitate serui effecti, res priuatas suas & publicas perdiderint. Et quod habuissent, si uoluissent expendere, patuit, quod magnæ diuitiæ & thesauri multi reperiuntur apud plures personas, etiam mulieres. sed cupiditas excæcauit eos. De ipsa autem captione dictæ ciuitatis per Turcos, Reuerendissimus Pater & Dominus Cardinalis Ruthenus, Episcopus Sabinenfis, Græcus nomine Isidorus, qui tunc ibi erat legatus Papæ, sic scribit: qui pressus fuit, sed manus illorum euasit, ne occideretur uel caperetur: quia ingressus in ciuitatem Turcis, habitum dimisit, & apparatū Cardinalatus: & uestibus uilibus indutus, inter fugientes è ciuitate se immiscuit incognitus. & in de ad Peram ciuitatem, non longè à Constantinopoli distantem, se duci per mare curauit. Audite hæc, audite omnes gentes, percipite qui habitatis or-

E 2 bem

bem. Audite hæc omnia qui fidelem orbis partem colitis ministri, pastores
 & principes omnium Ecclesiarum Christi: uniuersis quoque reges & princi-
 pes Chriticolæ, ac uniuersus Domini populus cum religiosis cunctis. Au-
 dire, & notum sit uobis, quod præcursor ueri Antichristi, Teucrorum princeps
 & dominus, seruis autem tot dominorum, quot uicinarum, cuius nomen
 est Mahomet, inimicus crucis Christi, hæres rei & nominis illius primi pseu-
 doprophetæ & latoris legis spurcissimæ Agarenorum, filius Sathanae om-
 nium flagitiosissimus, qui furijs infectus, & infania, sanguinem Christiano-
 rum sine intermissione sitit, nec extinguere ualet eius sitis post eorum innume-
 ras cædes: tantoque odio contra Christum & membra eius mouetur, ut erade-
 re nomen eius de terra nitatur. Et inspecto aliquo Christiano sibi obuiato, se-
 inde existimet sordidatum, ut oculos abluat, & os, immundum se proficiens
 prius. Hoc igitur tam terribile & horridum monstrum, exigentibus deme-
 ritis Christianorum, iusto Dei iudicio, in eos sæuire & grassari permixtus, ci-
 uitatem imperialem nouam Romam, olim felicissimam, nunc miserissimam
 & omni calamitate oppressam, Constantinopolim diu oblectam capitis, expu-
 gnauit, spoliavit omnibus bonis, & penè deleuit. Quis autem (ut uerbis utar
 prophetæ) dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, ut
 plorare ualeam die ac nocte interfectos populi illius, & scelestissima faciles
 gia in ea captura perpetrata? Quis huius horribilitatis memor, non obstupe-
 scat, non lithargicus fiat, non præ dolore obmutescat? Nec tamē cuncta enor-
 mia explicabo, ne piæ aures refugiant: sed ex paucissimis relictis cogitentur
 alia. Hic nefandus, nominibus blasphemiarum plenus, ciuitate recepta post de-
 capitatiōem Imperatoris cum omni sua progenie & nobilitate plurimos fer-
 reis mancis & compedibus alligatos, ac collis eorum funibus cunctis, ex-
 tra urbem deduxit nobiles, plebeios, monachos & monachas, mares & fe-
 minas, uirtute & conditione præclaros, uituperabiliter detractos, multis iniu-
 rijs refertas, ut meretriculas & in lupanari prostitutas trahebant. tanta & talia
 contra eos agebant, quāta de brutis animalibus & qualia sine rubore fari mi-
 nimè quis ualeat. Adolefcentulos utriusque sexus à parentibus segregabant,
 & diuisim de eis precio negociabantur. Infantes coram genitoribus suos ut
 agniculos mactabant. Matres filijs, & geniti genitricibus priuabantur. Gens
 manī à fratribus, uxores à uiris, nurus à socris lugentibus & ululantibus
 segregabantur. Disiuncti consanguinei & amici, in diuersis regionibus ser-
 ui uenditi ducebantur. O quam amaræ lachrymæ, quanta suspiria, quot cla-
 mosi singultus inter amicos & notos? quæ miserabiles uoces emitebantur
 inter tantas cædes, seruitutes, expulsionones & contumelias? Principes, baro-
 nes & domini, bubulcorum, porcariorum, homuncionū effecti sunt famuli.
 Intra decēnium pueros ad ritus suæ perfidæ sectæ compellebant. Heu quo-
 modo obscuratum est aurum fulgidum sapientiæ, per tenebras ignorantiae:
 aurum dignitatis per ignobilitatem seruitutis? Quomodo mutatus est color
 optimus Græcæ eloquentiæ in barbariem Turciæ? lapides sanctuarij si-
 qui erant constantes in fide, dispersi sunt in capite omnium uitarum facen-
 tes prostrati. De cæteris sileamus: humana sunt. Sed de iniurijs, sublan-
 nationibus, contumelijs, opprobrijs, scelestibus erga diuina, quæ lingua
 ualeat explicare? Quis intellectus capere? Quæ aures patienter audire?
 Ni fallor, nunquam ita inhonoratus Deus. Venerunt gentes generis dedec-
 tæ in hereditatem tuam, quæ Israel est te uidens per fidem. Polluerunt tem-
 plum sanctum tuum, Ecclesiam nobilissimam sanctæ Sophiæ cum alijs.
 Imagines Domini nostri Iesu Christi, & martyris eius, uirginis gloriolæ,
 & sanctorum ac sanctarum Dei, insignia uiuificæ crucis conspuentes, con-
 sumunt.

A. fringentes, concalcantes, sacrosancta Euangelia, missalia, & reliquos Ecclesiae libros dilacerantes, deturpantes, comburentes. Sacras uestes sacerdotum, reliquaque ornamenta Ecclesiae scindentes, ad indumentum suum & ornamentum sumentes, uel pro uili precio conferentes uasa Domini, eius cultui dedicata, & in eis comedentes & bibentes, in reliquorum conflata ad profanos usus transferebant. Posuerunt denique carnes sanctorum tuorum morticina feruorum tuorum, reliquias beatorum corporum escas uolatilibus caeli, disperserunt hinc inde carnes sanctorum tuorum, quos occidebant bestiae terrae: quia non erat qui sepeliret. Altaria suffoderunt, inuocantes nomen maledicti Mahumeti, cum laudantes de uictoria. Omitto praepudore, quod mingebant, stercoreisabant, omnia uituperabilia exercebant in templis, imaginibus, & reliquijs sanctis. Sancta canibus dabant, margaritas sacramentorum ante porcos proieciabant. Cum haec recolo, totus ex horrore contremisco, nec ulterius stylo exarare queo illorum piacula, & fidei Christianae religionis dedecora & irrationes iniecta. Monasteria tam monachorum quam monialium inuadentes, omnia diripiebant, eicientes illos de habitacionibus suis: xenodochia infirmorum destruebant. Et si de multis & magnis excidijs & exterminijs ciuitatum historiographi etiam gentilium referant, ferè nulla posset desolationi huius coequari. Nullum incolam intra reliquerunt, non Graecum, non Latinum, non Armenum, non Iudaeum: urbem ipsam suis ciuibus nudatam quasi desertam effecerunt. Eorum actus & opera proprijs oculis uidi, & cum aliquibus constantissimis uiris una perire perpelessum mala & pericula, licet de manibus eorum me eripuerit Deus, ut Ionam de uentre ceti. Expugnata Constantinopoli, Peram non multum distantem occuparunt, moenia eius ad solum usque deducunt. Ex campanis ecclesiarum bombardas conflagauerunt: crucem quae erat in cacumine turris eius, cum ipsa turri contriuerunt. Rempubicam ad nihil deduxerunt, iudicem & principem eius Turcum constituerunt. Pedagia, quidam, impositiones & grauamina illuc applicantibus uel permanentibus suapte statuerunt. His atrocissimis rebus non contentus callidissimus & cruentissimus Mahumet, Christicolarum summus inimicus, ad ulteriora se extendit, & tiremes inter magnas & paruas iam centum septuaginta praeparauit, & ad mare Aegeum misit ad insulas Cycladas sibi subiiciendas. Exinde se praeparat cum infinito exercitu ad tres urbes notabiles & potentes, prope Danubium sitas transmigrae & expugnare. Vnam, quam uidelicet Periston nuncupamus, aliam Forobium, tertia Bellostadum. Intendens post totam percurrere Vngariam, spoliare, deuastare & conterere, ut neminem retro se dimittat impedire, ad alia proficisci uolentem: quoniam ad Italiam quam citius transmigrae contendit: praeparare quoque conatus galias magnas & paruas trecentas, naues magnas uiginti, pedesrum & equestrum exercitum ultra centum milia. Et sic a Dyrrhachio Brundisium transire contendit: quae ciuitas sita est in regno Apuliae. Quapropter deprecor, exoro atque exhortor uos omnes Christicolae, ut zelo fidei & Christianae religionis, pro uestra libertate gladio cingamini, & tam diros hostes diuini cultus, & omnis sanctimoniae & uitae moralis. Et primo quidem, abijcientes omnem dissensionem, emulationem, remittentes inuicem offensas, sicut & Christus donauit omnibus pacem & unionem summopere inter uos amplectamini, ut uniti & inde fortiores effecti, confidentes in adiutorio altissimi (cuius est uictoria & bellum, non multitudinis) ipsum Sathanam cum satellitibus suis sub pedibus uestris conterere ualeatis. Licet enim multitudo ne confidat & feritate suorum, plures tamen sunt qui nobiscum sunt: imò

Dominus militiarum, pro cuius fide & religione pugnat: ita quod centum
ex uobis persequi & superare ualeant mille ex illis, & mille ex uobis decem
millia. Ignauia enim & imperitia belli innata sunt eis.

DE NIGROPONTI CAPTIONE

Idelis quidem & prepotens urbs Nigropontensis Christia
ni nominis titulo fideq; insignis, abolim Venetianę ditio
ni & potentatui subiecta. Ciuitas profecto oppido popu
losa, negotiosa, sed & rerum omnium opulentissima, ciui
umq; optimorum refertissima. Terra quoque & mari dilis
gētissime munita, portu præsertim tutissimo de mari gau
dens: deniq; muris & mœnibus & turribus firmissimis
undiq; cincta & circumsepta, ita ut prorsus inexpugnabilis omnium opinio
ne crederetur. Quæ eti. m ciuitas Chalcides alio uocabulo cognominata di
gnosciatur, in insula Eubœia sita. Insula inquam in frumento, uino & oleo, cum
cistisq; terre nascentibus maiorem in modum fertilis & fecunda, potissimū
autem aptis pro nauium galearumq; fabrica lignis abundans, hoc modo sub
Turcorum uenit potestatem & direptionem. capta & expugnata anno Dos
minicę incarnationis M.CCC.LXXI. uertente. Clarissimus quidem Venetis
semper ab olim Turcos oppidū fuisse infestis, tum ob eorum in Christum fi
dem sinceram, tum etiā maximum eorum cui inuidebant potentiam. nemo
qui grauissima inter eos hinc inde habita dissidia, bella ultro citroq; fortiter
gesta, guerrarum strepitus & cruentos sæpe congressus legit uel audit, dubi
tare potest. Hinc itaq; hostili animo in ipsos Venetos Turcus infestus, &
nobilis atq; prædiuitis Chalcidis Eubœæ situs opportunitate, opibus quo
que & celebritatis gloria allectus, anno quo supra Omarium Bechum prin
cipem Bassum cognominatum, tyrannus ipse Mahumet cum exercitu copio
so nauali & terrestri ad expugnandam ciuitatem ipsam Nigropontensem de
stinauit. Tandē post longā urbis obfessionē ipsemet cum longē copiosiores
exercitu ex Byzantio admoit: pontēq; factū ex nauibus trans aquam profun
dam satis & latam, quæ urbem præterfluit, militem in litus traiecit: & ex ea
parte qua non putabā, muros aggredi, machinis quatit, oppugnat, iactuq;
plurimorū lapidum sphaericorum diruere festinat. Nam & traditor quidam
omnium nequissimus & pessimus machinarum scilicet omnium quę in ciui
tate, in mœnibus, in turribus atque propugnaculis erat magister & præse
ctus Thomas scilicet Liburni cognominatus, signum Turcis dedit, & in lo
co suæ stationis muros ubi debiliores erant, bombardarum ictibus uerber
arent, facile ruituros. quod factū est. Sicq; prodicione res acta est, non æquo
 Marte pugnatū. Interea classis Venetiana in subsidium & tutelam urbis & ci
uiū obfessorū missa negligentius agens, uagabā per mare capiēdis Ianuen
sium & Cataloniorū aliorumq; Christianorū nauibus intenta magis quibus
ad suā firmandā classē ratibus adiunctis, Venerianus capitaneus, cuius rei
gratia aduenerat, non satis probē est psecutus. Cum enim prepotentē nimis
iam quidē Eubœæ properauit, seq; ostendens maximā obfessis iam undiq;
ciuib; ex urbe spectantib; letitiam suo aduentu infudit, ita ut manus utraq;
præ animi & cordis exultatione & iocunditate expanderent in cælū: sed tru
stauit eos iniquus ille capitaneus spe sua, opinione fefellit, turbauit exitu in
fausto, tristitia affecti ingenti, haud dubiē quin longē maiori q; antē gaudio
letificaret. Nam cum tanta esset fretus classe, ipse formidolosus inter inimico

rum

A r̄u morsus, mortisq̄ horrendæ cruciatus ciues fideles dereliquit, & præclarę urbis miserã dã direptionẽ prospiciẽs, nihil prorsus effecit, neq; propius uoluit applicare, cū tamẽ omnes p̄otes q̄s Turci fecerāt facilẽ suã classem armatissimã irrupere potuisset. Cūq; omnes singularũ patroni nauitũ p̄ classem passim cōtra cū conclamarẽt, grauiterq; omnino suã negligentia ferrent, crebrò ingeminantes, Cur trepidaret, cur non accederet, cur de industria tam insignem, tam fidẽlem, tam opulentã ciuitatẽ perditũ iri permitteret? Ille surda hęc cauere hauriens, in eodem loco immobilis inutilisq; permanfit. Itaq; dum in mari nil agitur, & classis in uanum perseuerat fixa, atq; defensionis signũ obfessis ciuibus nullũ prorsus datur, quin potius turationis fiducia sub oculis eripitur. Turcorũ princeps animosius agẽs, res bellicas fauẽtib; fatis prosperẽ uotiũq; prosequitur. ad mœnia properat intrepidus, assultũ parat, ordinat cōflictũ: & quod in talibus conducit plurimũ, accitis militibus, accurata eos oratione corroborat, prœmia etiã magna pollicẽs his qui primi muros cōfcederẽt, atq; ita uniuersorũ animos adeo reddidit in præliũ audios & accēsos, quod per duos dies noctesq; cōtinuas cū ingenti fragore, summo studio utiq; maxima urbẽ oppugnabāt. Quãquã enim a ciuibus deintus machinis grauissimẽ uulnerarẽtur, ac inter bōbardarũ ictus ueluti canes interficerent, res pellerẽturq; eminus nōnũq; on. niũ generũ missilibus: fuorũ tamẽ inter necẽ & stragem innumeram plurimamq; mortis imaginem tanto cum impetu & cōnatu Turci irruptos occuparunt muros, imò tanta alacritate alter alteri succedere contēdebat, ut eorum nemo pedem referte, stare nemo coopertus sit: cuncti uerò animosissimẽ assilire uisi, quanquam frequentissimẽ interirent. Bis eos muris adolasse ferunt, bis inde fuisse præcipitados nostrorum audacia: tandem uerò ubi nostri auxilio classis quam sub oculis cernebant penitus destituti, longaq; fatigati oppugnatione, & exhausti laboribus, rem omnem perditam uident, fracti animis in urbis forum pariter cōueniunt: & confortati diuini sacramenti Eucharistię uel conspectiōe uel sumptione irrumpentibus iam Turcis, manus enixissimẽ cū eis cōserunt, trucidant quotquot possunt, neciq; dant innumeros, & oreis infernalibus immitunt, donec tandem & ipsi pro Christi fide constantissimẽ agonisantes, mortem subeunt haud dubiẽ beatam. Et quod fœmineo sexui magnopere gloriosum extitit, hęc inter cædem miserabilem, plurimas egregia forma fideq; fœminas, tum nuptas tum uirgines, armis indutas ferunt more Amazonum pugnauisse: sicq; inter reliqua mortuorum cadauera fuisse repertas, quasi non antea uoluissent occubere quàm perfidissimorum Turcorum suis tenellis animis effudissent cruorem: quo uel sic inimicum nobis sanguinem libassent, & præstitissent obsequium Deo in ipso suæ articulo mortis. Verũ uiri illi ciuesq; clarissimi proditorẽ illũ nefariũ Liburni superius memoratũ, superstitẽ habere nolentes, dignis prius supplicijs pro reatu de eo sumptis, crudeliter interemerunt. Hęc inter agendum urbis duntaxat prætor Paulus Erico appellatus, in arcem confugit, adhærẽtib; sibi paucis quibusdam primoribus ciuitatis, paucis aliunde euadentibus. Capta itaq; Turcus urbe, uictoriaq; adepta omnes Italici generis puberes palis acutissimis fecit affigi, alios saxis elisit, alios scotos per mediũ diuisit, alios uarijs pœnis atq; horrendis affectos cruciatib; ad sup̄era (haud dubiũ) trãsmisit: Græcanã tamẽ gentẽ sub hasta uendi præcepit. Vnde factum est, ut omnes Chalcidis plateæ & uiæ cruore occisorũ repleantur. Interea prætoris urbis filia unica, uirgo castissima, puella decora facie & uenusto aspectu, Turco ob suã pulchritudinem ingentẽ adducta, cum turpitudini & fidẽ cōmixtioni cōsentire prorsus renueret, protinus iugulata, pro p̄p̄ fide castitatis martyrio procul dubio coronata: sponso uirginũ Christo

sponsa ipsa in æuum est in cœlis coniuncta. Porro qui in arce erant, data sibi à Turco fide de uita seruanda, pactoque firmato, quod salui euaderent, si arcem liberè in deditiōem traderent: exinde confidenter exierunt. Sed mox egressos ipse fœdisragus tyrannus arce potitus, omnes ad unum iussit extemplo trucidari. Hunc in modum (profecto miserandum) ciuitate perditā, occisis incolis, cæde expleta, Venetorum capitaneus classe soluta, qua omnium arbitratu sola omnipotentis uoluntate excepta, facillè tantam defensā fasset urbem, si uir fidus & fortis fuisset: cum paruo honore, fructu nullo, opere probrio sempiterno rebus infectis, imò turpissimè neglectis, Venetias reuauit: mox apud Senatum accusatus, defensionis quidem locum accepit: Sed post multas inuauum adductas falsas rationes & excusationes in peccatis, tandem non satis dignam pro meritis accepit ultionem. Exilio relegatus, atque perpetuò profligatus cum omnibus suis à ciuitate Venetiæ rum in oppidum, cui est uocabulum Vtinum. Ita res hæc finem accepit tristem prorsus, & infelicem.

M. A N T O N I I C O C C I I S A B E L L I C I D E P V G N A I N T E R V E E T O S E T T V R c a s a d S o n t i u m a m n e m c o m m i s s a L i b e r, q u i a l i a s d e V e t u s t a t e A q u i l e i æ, s e x t u s e s t, & B e l l u m T u r c i c u m i n s c r i b i t u r.

P R A E F A T I O.

ACCIDIT mihi quod & illi qui postquam ex alto portum conspicerē cœpit, remis cum omni nautico instrumento casu aliquo amissis, etsi rem in discrimen adductam uidet, salutem tamen non desperat, quippe qui propinquum portum uel naufragum se tenere posse nō diffidit: ego quoque quum à principio operis ad hunc locum certo auctore non omnino caruerim, factum est, ut ubi finem spectare cœpi, neminem mihi superesse uideam, quem secutus, ultimam huic nostræ lucubrationi manum possum imponere. Puto ego, nec fallor, fuisse aliquos, qui hæc quoq;, de quibus ultimo hoc libro dicturi sumus, memoræ tradiderint. Sed quia illi ipsi adhuc in obscuro sunt, restat ut quicquid laboris in eo est, id totum nostra industria & diligentia sustineamus, quibus paulum annexi spero superis bene uolentibus futurum, ut cætera ad uotum consecuti, extremam, ut dixi, manum feliciter huic operi imponamus.

Vdita patriæ defectione Lodouicus, haud in re tanta cunctandū ratus, quum aliquot barbarorū milibus per Austriam duccens in Patrianos fines tumultuose erupit. Primo impetu Clusinam arcem munitissimam in angustijs alpium occupat. Nec procul inde Abbatiam, quam primo libro Moia appellatam diximus. Apparebat in tanta rerum consternatione hostes non mediocrem cladem reliquæ patriæ allaturos, nisi Venetæ copiæ ad hoc ipsum missæ, illorum conatus cum adhuc in angustijs alpium statua haberent, opportuno aduentu opprellerent.

A oppressissent, barbari non tantum pugnam detrectauerunt. Sed ne uenientem qui dem hostem expectare sunt ausi, quippe qui incursandi postuladique patriam potiusquam pugnandi consilio uenerant, atque ita paucis post diebus quam tumultuarii ceptum erat, patria omnis pacata est. Receptis paruo negotio locis que in hostium potestate concesserant, nec multo interfecto tempore, cum aliquanto maiore hostium manu Ludouicus in patriam reuersus est, atque sub primu impetu Mansanum per proditionem, nec non Rosaciū recepit, sed hæc quoque expeditio haud priore illa, de qua proxime diximus, felicior fuit. Audito Veneti exercitus aduentu, continuo barbari patria excessere, quos abeuntes ipse belli auidior secutus est. sed quū adhuc quoque res nouas moliret, Basilicē cōuentu de functus est. Hæc tumultuosa tempora pacatior rerū status excepit, siquidē per aliquot annos pax subsequuta est: apparabatque cū hac patria preclarē actū, cui post tot & tāros motus cōtingisset in Venetorum præsidio cōquiesceret, nisi tacita quadā, que cuiusmodi sit, nescio inuidiā, que humanā felicitatē diuturnā esse non patitur, factū esset, ut ab extremo septentrione cōparatus hostis in Italiā quādoque irrupisset, qui patriæ huius oīa non solū uerteret, sed ferro & flamma terram ipsam, penē ad interitum affligeret. Turcos eam gentem uulgo appellant, alij Turcas dicendū affirmant. ij Melam auctorem habet, qui Turcas & Thissageras nō lōgē à Ripheis mōtibus cōstituit, quos uastas ait incolere siluas, ac ferinis carnibus uictitare. Cæterū ratione quoque nituntur, ut quem admodum Getæ dicuntur Sarmatæ, Scythæ, & Thissageræ, ita Turcæ nō Turci dicendi sint. sed consuetudo tenuit, ut Turci potius dicantur. Sūt itaque Turci ipsi origine Scythæ: & ex his, ut Hieronymus, Pīo Pōtifice auctore, tradidit, quos inter Hyperboreos montes Alexander Macedo ferreis repagulis clausit. Hi Pipini Gallorum regis temporibus Asiam inuasert, Halanos primū inde Colchos & Armenios, nouissimē minoris Asię populos, multi uarijque fuere eorum conatus, sed cum circa Hellespontū angulum quendam occupassent, non destitit fraude potiusquam armis suos fines propagare, donec nobilissimam urbem Cōstantinopolim oppressere. quo successu elati, Thracas, Triballos, Macedones, Aetolos, Dardanos, & Acarnanes breui tempore subegere. Mysie quoque regem inde uictum trucidarunt. Peloponnesum, quāquam horum quidam ante Byzantium captum Turcorum armis cesserant, ut dolo potius quam uirtute adepti sunt, quā in suam potestatem redactam miserabili clade affecerunt, Trapezuntinum quoque Imperatorem cum ipso imperio sustulerunt: & breui quā duo iam imperia eueratissent, quatuor regna, uiginti prouincias, ducenas ferme urbes, & Bernardus Iustinianus orator clarissimus deplorat in ea oratione, quā ad Sixtum Pontificem habuit, Christiano nomini eripuisset, & quod omnium calamitosissimū fuit, quum Euboici freti angustias Chalcide expugnata reclusissent, late longēque eorum arma euagata Italię fines, quod nemo futurū credidit, in festare ceperūt. Nec cōtenti adhuc limites ipsius terræ attigisse, ferocissimo conatu diuulsis Italię claustris in ipsa penē uiscera uulnus adegerūt. Quorū calamitosas irruptiones ex ordine referā, si pauca prius de hisque interim in ipsa patria euentū, breuiter retulero. Dū adhuc procul Italiā Turcorū opes (ita ut dixi) inualescerēt, patrię status quū ab externis motibus satis pacatus esset, domesticis discordijs nō omnino caruit. quāquā ne ille quidē ad eos qui in Venetorū fidē uenerāt, magnopere attinerē uilæ sunt. Per id enim tempus Portuana oīa ciuitas graui seditione iactata est. Quū enim alij antiqua ciuitatis iura tuerent, uellētque suo loco esse, alij ad præfectū arcis summā rerū omnium traherēt, erat autē præfectus tūc Federicus quidē Barchius, homo natione Italus, sed barbari fastus & superbię plenus. Hic indigne ferēs publicā

admit

administrationē quorundā in potentia sibi denegatū iri ad illorū conatus op
 primēdos, nouū in exteriore parte artis posticū designauit: id quo minus fie
 ret, aliquā diu uiri illi populares obstitere: quorū Mātuanī & opibus & aucto
 ritate principes habebantur. Apparebat publicā fortunā in eius manu fore
 qui arci præsideret. sed audaci incepto ob publicū & priuatū periculum ab
 stinere, pro tēpore scilicet quieturi, quādo se nihil obuiam eundo proficere
 cernerent. Verū illud in primis eorū conatus auertit, quod ipsius uiri aucto
 ritate nō mediocrē apud Federicū Imperatorē esse constabat. Sed ne sic qui
 dem ferocissimi hominis animus presentī cōtumelia exasperatus placari po
 tuit. Quippe qui in ultionē erectus, non multo post per intemuncios ma
 gna spe prædæ quosdā facinorosos homines q̄ potuit occultissimē suborna
 uit, ut quātas possent copias cōtraherēt, atq̄ ad cōstitutam diem sibi adessent.
 quod quum illi impigrē fecissent, momento tēporis ciuitas nil tale suspicans
 oppressa est, atque miserabilī modo direpta. ingens fuga ab optimo quoque
 facta, & in primis ab his qui ob pristinas simultates sciebant se præfectio inuis
 sos. Multa & magna flagitia in miseros ciues edita: qui haud tā citō presentī
 calamitate defuncti essent, nisi publico Venetorū edicto infestissimū præsidū
 iussū fuisset abire. quod ipsum ut aliquāto maturius fieret, Nīco, Sauorgna
 num, homo spectatē inter patrianos auctoritatis Portuonem missus est.
 Per hos fermē annos Turci primū Italiā erupere. Istriā fœdē populata, usq̄
 ad Sontū amnē tumultuose deuenere: atq̄ uillis aliquot circa flumen incens
 sis, multisq̄ mortalibus captis, rerō abiere. Ex illo tēpore publico nomine
 ad persentiendos futuros hostiū motus exploratores q̄ lōgissimē missi sunt;
 speculæ & quā plurimæ tū in ipsa patriā, tū extra cōstitutæ: magnus præterea
 equitatus ad præsidū patriæ missus. Qui per uillas anni proximas diuisus
 est. Sed hæc omnia partim sefellit, partim subito aduētū turbauit hostis: qui
 nō lōgo interiecto tēpore penē antē affuit, quā domo profectus diceretur. **N**
 Ingenitē trepidationē attulit improuisa eorum eruptio. Nam ubi in ulteriore
 fluminis ripa conspecti sunt, cœptū est ab his trepidari, qui citeriorē ripam
 præsidio tenebant. Sed ne apertē fugam meditari uiderentur, factō impetu in
 quā paucissimos barbarorum, qui sub primum aduentum tumultuose as
 mnem traiecerant, secunda uigilia noctis in Serusani insulam cōcessere. Ho
 stis autem quum sub primam lucem nudatam præsidio ripam uidisset, præ
 missis qui loca proxima ultra amnem diligenter explorarent, ne in aliquas
 præcipitaretur insidias, cognita præsidij fuga, fluuiū superat, atq̄ passim in
 prædam & populationem effunditur. Incensissq̄ uillis aliquot, in Vtinensem
 agrum irrupere. tria milia passuum ab Hunnio hostes conspecti sunt: atq̄ ob
 ipsum creditum est, eos ad oppugnandum oppidum uenire. Continuo ad ar
 ma conclamatum est. Terror ingēs uniuerſam ciuitatem inuasit. Clamor plo
 ratibus fœminarum mixtus, strepitusq̄ temere discurrentium terrorem aus
 gebant. uidi ego nobilissimas matronas cum cœtu puellarum in sacris ædi
 bus inter altaria & sanctorum imagines prostratas, supinis manibus diu
 nam opem implorare. ubiq̄ clamores & querelæ exaudiebantur. uix alia ef
 se potuisset captæ urbis species. Creditū a multis est, in tanta consternatione
 nobilissimū totius patriæ oppidū facile eo die capī potuisse, si ad portas usq̄
 hostes obequitassent. Sed illi quia ignari erāt, quō se Venetæ copiæ recepisse
 sent, quas pridie in ripa fluminis cōspexerāt, nec quo cōsilio decessissent, præ
 sidio ab effusione cursu abstinentes, cōtinuō se ad signa receperūt. Nec mul
 to post magna mortalīū multitudine in prædā acta, patriæ finibus abscesserūt.
 Et quia ob rem feliciter gestā apparebat hostē non quieturū, sed maiore tur
 multu, maioribusq̄ conatibus Italiā repetiturū, placuit Venetis firma muni
 rione

A tione obstruit: quicquid uadi esset inter Goricianū pontē & Aquileia paludes, missi sunt qui locū cōsiderarēt: & breui cōstitit inter omnes munitionē ipsā cōmodius positū tri super antiquā fluminis ripā, quāliquā tisper al recētū al uero distat. Accita ad id opus fuit publico decreto multa hominū milia. Quibus Citadinus Fratrinas iure cōsultus homo singularis industrię p̄fectus est. munitionē autē haud uniformis fuit. Sed iuxta paludes ubi densissima nemora fuerūt ex crassis procerisq; arboribus succis, atq; inter se quadā inexplorabili ratione cōtextis cōstitit. Apertis uerō locis glebæ cum gramine in speciei quadratorū lapidū recisæ in latitudinē septenū pedū locabā: super illas saginī stolones & uirgulta quēdā apta ad radicādū sternebāt. mox & alia glebarū manus imponebat. Ex huiusmodi materia per aperta (ut diximus) loca ductū est opus: quod quidē pinnarū serie interiectisq; turribus urbici muri speciei procul spectatib; exhibebat. Cæterū in locis quibus flumē uada habuit, trāitu faciliora bina castra uallo & fossa cōmunita sunt: eorū hæc Gradīcana dicta: illa uerō Folanica, a nominibus uillarū quæ in ipsis locis fuerāt. Folanica illa post cladē ad ripā fluminis acceptā, de qua paulopōst dicā, deserta sunt. Altera uerō p̄sidio ad hūc diē retēta, atq; magna ex parte Frāncisci Throni cura & diligentia ad hoc ipsum publico decreto in patriā missi muro circumdata. De eo loco primo libro diximus. Opus autē Mūdina amne ad Goricianū pontē traductū, c. & amplius cōtinet stadia: nūc pleriq; locis solo penē equatū est, uel ea parte, qua gloriofa cōstitit materia, quā imbrīū copia facile resoluit. Cæterū ē regione pōtis, de quo proximē diximus, ex eadē materia cōstructus est ager in parui castelli speciei: ad quē tuendū missi sunt pedes aliquot. inde bina castra mille circiter passus inter se distātia maiore p̄sidio firmata ad tria milia equitū fuere. pedites quoq; his adiecti, sed pro numero equitū nō multi. Apparebat itaq; ex eo quodd uada quæ hosti paruissent insuperabili obstruenda essent munitione, & q; eadē illa haud infirmo teneretur p̄sidio, fore ut hostis Italia abstineret. Iccirco tota patria uelut nullū ab hoste tūc periculū impendisset, pacatē agebatur: sed quāto securior fuit illius tēpestatis status, tāto maiore clade terra ipsa oppressa est. nihil est quod in bello æque ac ipsa securitas obesse soleat. Ita sanē accidit, ut quū minimē affuturus hostis putaretur, infesto agmine in ulteriore Sontij ripa cōsederit. De numero hostiū inter eos qui in castris fuere, minimē cōstat. octo barbarorū milia fuisse quidā credi dē. Alij numerū in maius extollūt. Ingens tumultus sub primū eorū aduentū in utrisq; castris exortus est. Conclamaturūq; repente ad arma: fuissetq; cōtinuū in alterutra ripa cōcursū, nisi militē ad id utriusq; se expediētē nox ipsa oppressisset. Venetę utrotrūq; castrorū copię inter se iūctę in somnē noctē egere. iussi equites in stratis equis armati corpora curare. Imperium copiarū omnium penes Hieronymum Veronensem fuit, hominem a primis annis militię assuetum, qui clara magnaq; fecerat stipendia. erant & alij complures illustres uiri: Ioannes antonius Caldorus cum filio. Anastasius Flamminius, Hercules Maluetius, Ioannes Iacobus Iacobi Picinini Ducis olim clarissimī filius, Iacobus Badoarius, Philippus Nebulonus, Georgius Galeus, ac plerique alij, qui honestissimē ordines ducebant. Inter hos ea noctē consultatum est, esset ne aperto campo cum hoste conflingerēdū, an castra potius tuenda. Quibus defensis, apparebat hostem haud multo longius progressurū, ut tanto post se p̄sidio relicto, non esset sibi integrum retrō cum uellet rēdire. Sed tato (ut ita dicam) eos rapiente cunctis speciosis uisum est hos noctē quacunque rumpere conaretur occurrere. Vniuersum itaq; equitatum in trīs grādiores turmas diuisere, ut quadrato agmine non temerē cum hoste conflingeretur. ductores ipsi inter se turmas sortiti sunt. Sed dum hæc in Venetis castris geruntur, barbarus interim non magis aperta ui

quām

quàm inſi dijs agen dum ratus, continuo circumacta ſuorum ala, ſub occaſum A ſolis caſtellum, quod ponti imminabat, oppreſſo quo tenebatur præſidio oc cupat. quàm pauciſſimi in proximum pontem conſugerant, atque ſe pilis qui bus impoſitus eſt, ſoluta utrinque pontis materia, tueri parat. Sed illicò telu rum multitudi ne penè obruti, in ſubiectum flumen præcipitati ſunt. Aberat locus à caſtris ipſis ad quatuor milia paſſuum: quo acci dit, ut nec oppugnatio ipſa aggeris cognita ſit, nec cum nocte illa tumultuoſe nunciatum eſſet, caſtel lum cum præſidio oppreſſum crederetur. Aſabecchus autem (hoc enim illius expeditionis duci nomen fuiſſe accepimus: alij uerò non Aſabecchum, ſed Marbecchum appellatum fuiſſe aiunt) ubi pontem in ſua eſſe poteſtate uidit, locum ad inſidias aptum circumſpicere cœpit. Quo reperto, intempeſtano ſcie ad mille lectos equites tacito agmine fluuiũ tranſnare iubet. Sunt qui cre dant, eos ponte traductos. his q̃ imperat in inſidijs eſſe: atq̃ intentos ſignum ad erumpendum expectare: quo accepto, ex improuiſo hoſtem inuaderent. Vbi uerò illuxit, barbarus expeditiſſimam equitum alam, ſuperato amne ad hoſtium caſtra, ſi nemo interim occurrat, ire iubet: atq̃ portis obequitando, ho ſtem ad pugnam elicere: iniecto q̃ certamine, cedendo ſenſim ad inſidiarum locum pertrahere. His autem aliquãtiſper à uado progreſſis, Hieronymus Ve ronenſis cum ſpeculatoria ſuorũ manu ſit obuius. reliquos equitatus in tres diuiſus turmas, uti iuſſus erat non longè ſubſidio ſequerebãt. Cõtinuò utrinq̃ ferociter eſt concurſum. ſed barbari momẽto tẽporis quaſi uicti, de induſtria ceſſere. cedentes uictor urget, atque aperto campo palatos hoſtes inſequitur. Sed nemo omniũ inſeſtiſ barbarũ premere q̃ Hieronymi filius iuuenis im piger atque gloriæ cupidus. hunc ferociſſimè pugnãtem audax iuuenũ mas nus præſenti ſucceſſu elata ſponte ſequerebatur. Id agrè ferre callidus ſenex, atque identidem clamitare, non eſſe temerè inſtandum barbaro: ſcite ſecam gentem non niſi de induſtria tam leuiter meditari fugam. Et quia in anguſtijs aſ locorum iam propè uentum erat, omniãque circumiecta loca ſuſpicionis plena apparebant, iubet dato ſigno ſuos ab effuſo curſu reuocari. tum barba rus uerſus in pugnam, prælium ferociter inſtaurat. Hieronymus primam tur mam præſtò ſibi ſubſidio ad eſſe mandat: nam ex altera parte fluminis Ma rbecchus, ut ſuis auxilio eſſet, tumultuoſe mouerat: & iam uis ingens hoſtium in ceteriorẽ ripam amnis tranſinauerat. Rex integrata pugna hoſtis ad Grã mam uſq̃, qui torrens per Pogoretanas ualles præcipitatur, reiectus eſt, hic dum totis uiribus Veneri hoſtem urgerent, atque conatus eorum, qui ſupe rato fluuiò ſuis opem ferre ſtudebant, utpote ex ſuperiore loco facilè ſuſtine rent: & breui quum in præſentem pugnam intenti eſſent, alacri que animo pug narent, dato repente ſigno ex Liciniſi uertice, qui capitiſbus pugnantium ad leuam imminabat, barbarorum manus ex inſidijs coorta cum horriſco clamore & ſtrepitu in ſubiectam turmam effunditur. Tantaſ pauor ſub pri mum clamorẽ Venetis iniectus eſt. Apparebat enim ſe undiq̃ circumuentos, ut momento temporis diceret non eos eſſe, qui modò tam ſtrenuè pugna bãt. Sed ubi unicã ſpẽ ſalutis in armis eſſe cernere, paululũ cedere conati ſunt, ut apertiore loco res gereretur. Sed tam uiolenta impreſſio ex ſuperiore loco ab hoſte in eos cadentes facta eſt, ut in arctiſſimum locum compulſi, ſe pugna expedire nequirent. Inter inferos barbarus & à fronte & à dextra eos in urbẽ coeuntes, ſcẽ diſſima ſtrage proſternit. Sic momento temporis prima turma hoſtiũ multitudi ne obruta eſt, & ad unũ ferme omnes caſi, præterquam pau ciſſimi uiri illuſtres, qui ſe hoſti dedi derũt. Ductores aut proximi turmæ ubi primam aciem circumuentam uideret, atq̃ undiq̃ hoſtes ferociter & cum hor riſco clamore, ut mos eſt gentis, inſtare, cedere cœperunt, ut in apertã plani ciem euaderent, uerũ id tanta trepidatione factũ eſt, ut illicò fugientiũ ſpec

A ctes potius quàm sedentũ his qui in extrema acie constituti erant, præbuerint continuò omnes quasi uicti circumspectare fugam cœpere. Adeli interim uictor hostis, turbatosq̃ sua sponte ordines cum stridore inuadit: quibus minime negotio solutis, aperta sit fuga. Pro se quisque sine imperio indeuia & proximis saltus euadere conatur: hos barbarus passim insecutus sternit, atque fœdissime trucidat ad Mossam usque, & ulterius cædes distracta est. pauci relictis equis, et armis abiectis, in p̃pinquos saltus abiere. Ceciderunt in ea pugna Hicronymus, penes quem totius equitatus imperium fuisse diximus, cum filio, Iacobus Badouarius, Anastasius Flamminius, & pleriq̃ alij uiri illustres. Relis qui ferme omnes capti. Nec uictoria hosti incruenta fuit, ipso Marbecho duce grauius uulnerato, multisq̃ ignobilibus cæsis. Sed quicunque in ea pugna ceciderant, in unum coaceruati, Marbechi iussu combusti sunt. Id quæ ex eo suspicari libet (nam nihil certi alioqui de hoc compertum habeo) quoniam in tanta nostrorum cæde nullus barbarus repertus est. Id quæ ad terrorem inijciendum factum credibile est, quasi ita acciderit, ut tot hostibus cæsis incolumis acies barbaro cõstiterit. In hunc maximè modum ad Sontium pugnatum est. Cuius cladis fama tantum terroris uniuersæ patriæ attulit, ut qui in oppidis erant, uix fetutos futuros putarent. Frequens fuga nocte illa quæ diem pugnae secuta est, ex uillis & agris facta dicitur. Postridie autem cum iam multum diei processisset, repente circa Hunnium compluribus locis fumei globi attolli cœperunt, quibus cognitum est hostem adesse, atque momento temporis, quasi inter barbaros ita conuenisset, quicquid uillarum inter Sontium & Tiliauentum fuit, hostili manu deflagauit. Eram ego per id tempus Tarcenti: quò ob pestilentem annum ex Hunnio concesseram: auditaq̃ clade ad Sontium accepta, in arcem, quæ uico imminet, cum multis mortalibus me receperam, ex eo loco prospectus in uniuersam patriam latè patet. inde atrocissimum patriæ incendiũ non sine lachrymis spectauit: fœdum siquidem fuit interdiu uidere tantum culti & amœni soli fumo & caligine opertum: sed longè fœdus atrociusq̃, sub primas tenebras: ac per reliquum noctis cernere aciem unam flammaram à Sotio amne ad Tiliauentũ extensam, ut nihil mediũ esse uideretur, quod non ignis occupasset. Quam speciem ardentium uillarum densitas, quæ circiter centum numero fuisse, exhibebat. ausim ego affirmare nullo unquã tempore tam atrox incendium à mortalibus uisum, nisi fortè fabulis poetarum credendum putamus, qui portentosa illa de Phaetonte mēdacía confinxere. sed nos hæc omnia copiosius in nostris poematibus: quorum hoc cædem Sontiacam, illud incendium Carnicum inscripsimus. multa proinde, quæ ad rei atrocitatem attinent, si sentio præterimus. Hostes ea nocte pluribus locis castra habuere, ubi autẽ illuxit, onusti præda, ingentēq̃ captiuorum multitudine in unum coiuere, atque in castra quæ ad ripam Sontij fecerant, læti receperunt. Postridie mota signa: & quum à flumine unius diei itinere recessissent, abeuntium speciem præbuere. Quod quum ita omnibus persuasum putarent, denuò haud minore tumultu quàm prius in patriam eruperũt, denso agmine ad Tiliauenti usque ripam processere: superatoq̃ impigrè flumine, eis ultraq̃ plerisq̃ uillis incensis, ingentē cladem Transiliauentanis attulere. plures ferme quàm prius mortales in prædam acti sunt. hi ubi ad suos rediere, continuò Marbechus patriæ finibus excessit. Mansere aliquandiu utraq̃ castra sine præsidio, fuerunt qui consulerent ea diruenda. Sed pluribus è republica uisum est ea nouo præsidio muniri debere. Atq̃ ita non multo post Carolus Fortebrachius cum ualidissimo equitatu ad utrorumq̃ castrorum præsidium missus est. quibus nuper iniis, ducis quæ ipsius diligentia non præsidio tantum, sed ualido quoque opere munitis, ingens Turcarum manus sub messium seras in Sontij ripa tumultuose confedit. Postridie barbarus superato fluuio ante Gradiscana castra aciem explicuit, nul-

F lam

Iam pugnadi moram factururus, si hostis in pugnam descendere uoluisset. Ille uero recentis cladis memoria territus, suos intra uallum instructa acie quasi per occasionem erupturus continuit. Barbarus cum ad altam diem in armis fuisset, cernebatque hostem nihil temere commissurum, digressus idem ad quatuor millia passuum intra Medeg montem & Cromonem castra locat. Postero die inter Cromonem ipsum & Manfanum per apertas ualles ad radices montium conuertitur agmen. triginta barbarorum millia fuisse traduntur, qui per abrupta et confragosa alpium loca ipsius locorum incolis aditu difficilissima in eam Germanie partem euasere, quam nunc Zeliam uulgò appellant. Ego Iuliam, uti primo libro testatus sum, potius dixerim: aut quod a uero non abhorret, Ciliam. Multa interrim et horrenda, & quæ uix fidem sibi uendicent facinorosa tum aduersus alpium difficultates, tum etiam in audaces incolarum conatus per eos dies ab his edita. Quorum illud silentio indignum uideri potest, quod pluribus locis, ubi in abruptas rupes uentum est, equos uestibus alligatos in subiectas crepidines demissos aiunt, & inde in alias, donec in imas ualles esset descensum. interdum uniuersus penè equitatus, uel certè magna pars eius, uti ex ipsis uestigijs cognoscitur, est, per adeo decliua loca præceps datus est, ut per ducentos ferme passus non modò illis locis pedibus quispiam uadere possit, sed ne còsistere quidem, nisi uirgulto sese aliquo applicuerit. Est & illud non indignum memoria, quod ubi per iuga alpium usque in montanæ Carniæ fines decurrissent, nuntiaturumque interim esset, montanos incolas iuga montis, qui Lanceæ dicitur, qua unicuique eis iter in Germaniâ patebat, occupasse, intrepide ad locum progressi, neque immodica motis altitudine, quæ in ipsa penè nubila uerticem erigit, nec ascensus arduitate deterriti sunt, sed subnixi cutis per aduersam rupem ad hostem repere uerius, quàm dixerim subiere. Quo audaci incepto territi, qui præsidio erant trepidare cœperunt. inde in fugam turpiter dilapsi ingentis cladis hosti materiam præbuere. Hæc ultima fuit Turcorum expeditio aduersus Venetos in Italiam. Nam paruo interiecto tempore, Veneti cum Mahumeto eius gentis imperatore fœdus percussere. Ad quod publico nomine sancendum Benedictus Triuisianus, uir magni consilij & auctoritatis Constantino polim missus est, unde certissimam Venetis pacem reportauit. Hic igem non multo post patriæ administrationem ex prætura sortitus, præter alia multa iustitiæ & innocentie exempla, quibus publicum munus auspicatus est, domesticas discordias & inueterata odia, quibus tota ferè patria ad id tempus laborarat, sapientissimè sustulit: atque nomina quædam peregrinarum factionum pessimo exemplo induta adeo restinxit, ut illorum memoria ad hunc diem prorsus obsoleuerit. Verum diuina quadam prouidentia id factum uideri potest, ut cuius opera hæc terra cum reliqua Italia grauissimo bello quandoque liberata fuerit, eodem præceptore domestica seditione liberaretur. Debebunt itaque semper Triuisianæ famulique hoc nomine Foro iulienfes, quod hoc ipso uirto auctore, & externa & domestica sint ocia consecuti, quæ ex illo tempore, unde patriæ antiquitatem scribere orsi sumus, sortiri non potuerunt.

CORIOLANI CEPIONIS

DALMATAE, PETRI MOCENICI IMPE-

ratoris Veneti gestorum contra Turcas,

LIBER I.

VM Venetijs nunciatum esset, Othomanum Turcorum principem ingentibus copijs terra marique Euboeam inuasisse, Chalcidemque eiusdem insulae urbem intra paucos dies expugnasse, omnesque insulas atque ciuitates Graeciae copiarum magnitudine Othomani perterritas, iam non in uirtute, sed in fuga spem habere: nam classis Othomani numerum trecentarum nauium expleuerat: terrestres uero copiae centum & uiginti milia militum excedebant. Ciuitas trepida atque de statu res-

rum sollicita, etiam prius saluti diffidere coepit. Tunc & supplicationes indixit, & uota publice priuatimque suscepta, si status reipublicae integer maneret. Tum Patres rogati conueniunt: hic frequens Senatus: graues atque uariae sententiae dicuntur. Tandem nihil potius in re fore decernunt, quam eligere probatissimum Imperatorem, qui & auctoritate sua labantes ac fractos animos sociorum & subditorum confirmaret, & uirtute atque animi magnitudine tanto hosti obuiam iret. Fit Senatus decretum, ut Nicolaus Canalis Imperator reuocetur: deinde omnibus suffragiis ad tale negotium idoneus Imperator designatur Petrus clarissima familia Mocenica ortus, quae gens a primordiis ipsius urbis inter patricias familias semper habita est. De qua etiam multi clarissimi Imperatores naualis belli gloria uiri illustres fuisse. Thomas denique inclitus Venetorum dux, qui ob magnitudinem rerum gestarum caelo & immortalitate dignus extitit. Petrus quoque ipse non minus ob uirtutis integritatem, atque fidei sanctimoniam, quam ob animi magnitudinem & belli peritiam clarus habetur. Quapropter & strenuus Imperator, Senatorque optimus, & cuius bonus semper existimatus est. Itaque accepto imperio, armata trireme, festinè atque sine mora nauem conscendit, intraque paucos dies Fauonio flante Venetijs soluit: prosperaque nauigatione usus, non post multos dies in Graeciam uenit. Postquam igitur ad eam provinciam delatus est, nihil antiquius ratus, quam fractos animos sociorum, praesentia sua atque oratione confirmare, omnes insulas atque ciuitates Graeciae percurrit: benigna oratione ciuium deieectos ac prostratos animos erigit, excitatque: affirmans non uera uirtute, sed dolo Othomanum Chalcidem expugnasse: qui tanquam latro ex insidijs inopinantes atque imparatos aggressus erat: breuiter se effecturum, ut Othomanus ad sua tutanda, potius quam ad aliena rapienda uires atque animum intenderet. Vbi satis confirmatos omnium animos perspexit, nauigatione Euboeam uersus dirigit. Iamque fratrum quod Euboeam a continenti diuidit intrauerat: quum offendit Nicolaum Canalem Imperatorem collecto undique magno numero nauium, distributisque ordinibus Chalcidem aggredi, atque oppugnare uelle.

Statuerat enim fortunam experiri, si quo pacto amissam urbem recuperare posset. Nicolaus conspecta naue Mocenici (ex signis aduertit successorem aduenire) reuestigiorumque nauis desiliens, scapham ascendit, & ad Mocenicum uenit. Vbi complexi atque consalutati inuicem sunt: Nicolaus, Vides (inquit) optime Imperator, uides magnitudinem classis, quam accitis undique nauibus coparui, omnibusque ad oppugnandam urbem necessarijs instruxi. Praeterea distributis partibus Praefectis ac turmarum ducibus, quaque quisque urbem oppugnaret, ordines optime disposui. Quapropter magnam spem in manibus urbis recuperandae habes. Igitur trado tibi imperium, rem a me inceptam proseguere, absque dubio urbe positurus. Mocenicus uero reipublicae potius, quam dignitatis suae habitatione, ne aduentu suo ipse nouus, & consiliorum sui antecessoris ignarus rem turbare uideretur, respondit: Nicolae, perge ut coepisti, dummodo reipublicae profi-

F 2 cias

cias, me uel sociū, uel comitē habeto ad omnia munia à te militū mandata paratū, modò urbem amissam recuperare possis. Nicolaus nihil se agere uelle respondens alienis auspicijs, imperio se abdicat. Tū Moënicus Nicolaū potiùs magnificè, quàm ex animo loquutū, conatusq̃ frustra fieri aduertit. Nā & copias, quas Nicolaus exposuerat, obtruncatis duobus præfectis triremiū, in fugā uertit. Aliquot etiā naues tormentis, quas bō bardas appellamus, fractæ atq̃ perforatæ erant, quæ uix, ne submergerentur, se sustinebant. Itaq̃ amissa spe portū dæ urbis, cuiuscunq̃ generis naues subitario apparatu excitas, omnes dimisit & quoniā iam transacta æstate hybernū tēpus appetebat, cum reliqua classe nauium longarum ad Peloponnesi urbes se recepit. Ibi enim statuit futurum expectare annum, habens in animo adueniente æstate aliquod præclarum facinus facere, quo posset acceptam cladem superiori anno amissæ Eubœæ, refarcire. Interim tamen & naues inualidas reficere, & alias circum Aegæas insulas mittere, ad confirmādos sociorum animos, operam dabat. Dum hæc in Græciâ aguntur, designātur Venetijs duo legati, uiri ætate graues, maritimiq̃ belli laudigniari, Marinus Malipetrus & Ludouicus Bembus, quorum consilio Imperator in bello administrando uteretur, qui armatis triremibus appetere uere ad Imperatorem maturæ se cōferunt: cum eo simul quid æstate noua agēdum, quid ue esset potissimum & ad opprimendum hostē, & reipub. statū cōfirmandum deliberaturi. Ferdinandus quoque Apulix rex, ex fœdere misit naues rostratas decē, sub Rechæsiō duce, qui ex cōsilio Imperatoris nostri bellū cōtra Turcū gesturus esset. Othomanus Turcorū princeps, ueritus (opinor) ne ob amissam Eubœā Christiani principes simul cōspirarēt, belloq̃ se opprimerent, exasperari statuit, si quo pacto rē cū Venetis cōponere posset, uel tēpus trahendo atrocitatē Chalcidicæ cladis lenire, usus opera atq̃ ministerio noueræ suæ, mulieris Christianæ, Georgij olim Tribalorū Despotæ filix. Quæ cognita priuigui uolūtate, ex suis domesticis fideliorē Venetias misit. Cui mādāt, daret operam, ut Veneti legatos ad Turcum mittant: affirmans, si uenerint, ex sententia rem composituros esse. Mittuntur ergo duo legati, Nicolaus Coccus, & Franciscus Capellus: qui concessa nauī, primū ad Despotæ filiam, quæ in quorūdam uico Macedoniæ à priuigno ei dato, tunc manebat. Inde alloquuti mulierem, terrestri itinere Byzantiū se conferunt: ubi saluato ex more gentis Turcorum Principe, reliqua per internuncios agūt. Et cum de cōditionib. nō conueniret, legati per literas, quas pacis cōditiones Turcus offerret, Senatū certiores reddunt. Veneti reiectis cōditionib. ex Senatus decreto legatos domū reuocant. Interim Franciscus Capellus febris correptus morit̃. Nicolaus alter legatus, primum piscatoria nauicula Lemnū: inde nactus Venetā triremē, Cretā se cōsulit. Dū legati, pficiscunt̃, dū de cōditionib. agitur, in mittēdis etiā atq̃ remittēdis literis, tota ætas effluxit. Quæ etsi Imperator cupiditate arderet patrare aliquod egregiū facinus, & se & suorū maiorū gloria dignū, dissuadentib. tamē legatis, nihil actū est. uerebant̃ enim, ne barbarus hostis bello laceratus, oratoribus uel ris nobilib. atq̃ innoxijs manus inferret. Igitur iam instante hyeme, dux regiæ classis Neapolim ad regem se recepit. Marinus q̃q̃ Malipetrus cū Ludouico Bēbo legati domū reuocant. Veneti de cōpositiōne rerū cū Turco spe reiecta, in sequentē annū bello se præparare statuit. Mittunt̃ ergo oratores primū ad Romanū pōtificem, deinde ad regē Ferdinādū, quatenus eos monerēt, suaderentq̃ ut ad opprimendū cōmunē hostē pestemq̃ perniciosissimā Christianæ religionis, animū atq̃ uires intendāt. Pōtifex accepta benignè legatione, se pro uirili sua nō defuturū pmisit. Ferdinandus quoq̃ rex summo studio nauare operā in annū futurū pollicitus est. Imperator etiā misit nuncios cum literis, & ad magistrū Rhodiæ religionis, & ad regē Cypriū, ut uere incute bello se præparent, nauesq̃ ex fœdere debitas mitterent. Interea ipse cū classe circū Aegæas insulas obnauigat, Timebat enim, ne hostis nactus opportunitatē, aliquā

ex

A ex fœderatis ac subditis insulis opprimeret. Nā multa in eis oppida debilia ac malè munita sunt. Dū in his locis cū classe morat̃, accepit uicū lonig opulētissimū, temerè sine præsidiō esse. Situs est in cōrinenti, ex aduerso Chiorū oppido, Passagiū incolæ uocāt, in quē totius penè Asiæ prouinciæ merces cōportant̃. Inde Chiū deuehunt̃. Ea urbs his tēporib. sub Genuensī ditione simul cū insula posita, omnibus ferè Italiæ populis cōmune emporiū est. Quapropter Passagiū, & frequentib. habitatorib. & tabernis in eo mercibus repleti sunt. Igif sub lucano tēpore Imperator cū classe ad litus uico proximū applicuit. Ibi milites exposuit, ac nauales socios, quibus addidit etiā non paruā partē turbę remigū: Omnibusq; prefecit magistrū suę nauis, quē uulgō Comitū appellāt, qui ē uestigio instructa ac disposita acie, uelocissimo gradu ad uicū tendit. Coloni ac uici habitatores, subito hoste ac insperato malo perterriti, ad p̃ximos mōtes diffugiūt. Nostri uicū habitatorib. uacū, sed omni barbara merce repletū, intrāt, diripiūt, distrahūtq; omnia: pictis tapetis, uersicolori ac serica ueste, p̃anoq; hircinæ lana, quē Zābilotū dicūt, & omnia alia preciosissima merce se oncrāt. Cætera ferè nō ualētis, cū tectis supposito igne cōburūt, prędāq; omnē ad naues referūt. Imperator ditata classe ad reficiēdas naues in hiberna Methonā se recepit. Brumæ enim tūc erat tēpus, anniq; pars sæuissima. Nec Methonæ illi multos dies manere licuit. Motus enim crebris rumorib. qui de Turcorū classe ferebant̃, Lēnū uersus nauigare statuit. Erat autē fama, Othomanū ad occupādā eā insulā quadraginta tritemes optimē instructas pręparasse. Itaq; Imperator paratīs necessarijs, acceptoq; cōmeatu, uelocissimo cursu cū tota classe Lēnū se cōtulit. Cōperit ibi de Othomani classe rumorē falsū fuisse. Lēnos insula duo oppida habet, Palæocastri, & Cocinū appellāt. Cocinū terramotu quassum ditus corruerat: maxima etiā pars murorū ac turrū Palæocastri, quę Imperator summo studio reficere ac restituere curauit præsidiūq; militū, quos ex Pelopōneso adduxerat, oppido imposuit. Cōpositisq; insulæ rebus, inde soluēs Methonam reuersus est. Dū illic naues reficere, necessariāq; ad bellū parare studet, Venetijs designant̃ duo legati, uiri ob res gestas domitorisq; clarissimi, Stephanus Malipetrus, & Victor Soprātius, qui sumpto magistratu naues cōscendūt, ad Imperatorēq; se maturē cōferūt. Vbi habito simul colloquio, cōmuni cōsensu statuit̃, pręter nauales copias, decē equites in singulas naues accipere, per omnes enim urbes Pelopōnesi, quę Venetorū sociæ ac subditæ sunt, habēt Venetī mercenarios equites, natione Epirotas, quos Græco uerbo Stratiotas uocāt, uiros magni animi, & ad omne facinus peragēdū paratos, q̃ crebris excursionib. totā illā partē Pelopōnesi, quę Othomano subiecta est, deuastātes penē ad solitudinē redegerūt. Hęc gens natura ipsa hoc illi tribuēt, est rapacissima, magisq; ad prędā, q̃ ad preliū apta atq; instructa. Vtū scuto, ense, atq; hasta, paucī lorica, reliq; bōbycina thorace cōtra hostiū arma se muniūt: equos etiā exectos ad sustinendos uel lōgissimos cursus apros habēt. Pręceteris tamē uirtute et exercitatione pollēt, qui Neapolim inhabitāt. Ciuitas est Pelopōnesi in Argiurū agro sita. Igif imperator et legati simul cū tota classe, Neapolim se cōferūt. Equites nauib. imponūt: inde ad excurrēdas ac deprēdādas Asię maritimas prouincias, totis uirib. cōtēdūt. Gręcas aut̃ prouincias atq; insulas Othomano subditas imperator nunq; uel minimo dāno afficere uoluit: quonīā pręter præsidia, atq; magistratus ab Othomano impositos, populi omnes Christiani sunt. Asia uerō, puincia tota barbara atq; infidelis, Machometanęq; superstitioni dedita ac deuicta est. Quapropter totā Gręciā pręternauigās, Lesbū uenit: atq; ad Orictale p̃mōtoriū insule, quonīā ea pars habitatorib. uacua erat, habēs portū tuissimū cū tota classe se cōtulit. Ex opposito est Acolia regio opulentissima, habēs oppidū maritimū Castri appellatū, sitū in agro Pergameno. Pergamus fuit olim ciuitas in tota Asia celebrata, in qua primum usus chartæ expellibus caprinis inuentus est, quāobrē & Pergamenæ dictæ sunt. Huius urbis reges ma-

iori parti Asiæ imperitarunt: quorum ultimus Attalus Philopater Romanū A populū haredem instituit: nunc uix uestigia quidem tantæ urbis apparent. Ager tamen propter fertilitatem frequētibz uicis habitatur. Itaq; in tempesta nos, cte Lesbo soluens, ad ulteriora litora summo mane uenit. Expositis equitibus, magna etiā parte naualium copiarum, omnibus præposuit Iacobum Parisorū magistrum classis, quē uulgari ac uernaculo sermone Admiraliā dicimus. Huius officium est, cursum nauigationis dirigere ac disponere, nauali etiā turbæ ius reddere, & obleuiā delicta in eos animaduertere: grauiora uerō peccata puniēdi Imperatoris munus est. Quo duce ac præfecto polihac Imperator ad omnes excursionēs usus est. Igitur dux locato ad subsidia idoneo numero equitū, ad ditis etiā naualibz, socijs ac militibz, ceteros omnes ad depopulā dū agrū misit. Qui ueluti ē carceribus missi, citatissimo cursu omnes uicos circūiā cētes excurrunt, magnū numerū mortaliū capiunt, omniū pecorū greges agunt. Præterea uaria supellectili se ac armēta onerāt. Dum nostri cū præda reuertunt, equites hostiū ex proximis locis excitati, simul coeunt. Nam qui manus nostrorū eluserant, clamoribz atq; ululatibz omnia cōpleuerant. Itaq; cuneo facto, hostes prius edito magno clamore, sperantes prædā recuperare posse, nostros aggrediunt. Nostri uerō equites cōuersis equis, magno impetu præliū ineunt. Obtruncatis multis ex hostibus, ceteros in fugā uertunt. Itaq; omnis præda ad naues reducit. Equites intersectorū hostiū capita imperatori offerūt, singulos aureos in singula capita accepturi. Nā Imperator p̄miserat ut cuiq; interfecti hostis caput deferret, aureū se soluturū, quod semper postea seruātū est. Imperator oneratis præda nauibz, ad quandā insulā desertā atq; portuosā, quam nunc sanctā Panagiā uocant, quē inter Chiū ac cōtinentem sita est, se recepit. Ibi omnem prædā exposuit, elegitq; tres quæstores & præfectis nauiū, duos Venetos, tertium Dalmatā, quē morē etiā creandorū quæstorū semper tenuit. Quæstores uerō primum decimā totius prædæ, iuxta antiquissimū morē Venetorū, Imperatori dant. Equites ex præda per eos capta, factis partibz, duas p̄ se retinent, tertiam quæstoribz assignant, ita enim cū Imperatore cōuenerāt. Captiui autē omnes, quos naualis turba ceperat, quæstoribz tradunt, quos omnes posita hasta sub corona uendunt. Deinde pecuniā hoc modo distribuunt. Primum omnibz ex naualibz, qui hostiū captiui adduxerant, tres aurei dant. Deinde impensæ uictus equitū, quas præfecti nauiū fecerant, soluunt reliqua pecuniā equis portionibz. In naues diuidit. Legatis uerō quantū singulæ naues acceperant, duplū datur. Præfecti acceptam pecuniam portionē tertiam sibi retinentes, reliquā inter naualē turbam pro condicione hominū diuidit. Quibus expeditis, Imperator nocturna nauigatione ad insulas Cariæ adiacentes uenit, depopulaturus eam partem regionis, quæ olim Gnidiorum ager fuerat. Gnidus autem fuit ciuitas Cariæ, p̄pter duos portus ac naualia clara & celebris. Cuius diruta & euersa multa monumenta etiā mœnia semiruta & disiecta uisunt. Ager quoq; absq; alia mitiori cultura, ap̄storibz, tantum habitat. Igitur Imperator sub lucem, ad quandam sinum illius regionis, Barbanicola uocatum, applicuit. Euestigio emissi equites ac naualia turba absq; ordine omnia percurrunt: maximū numerū hominū cuiusq; ætatis ac sexus capiunt. Præterea pecoris quantū ad usum satis nemine resistente accipiūt. Aliarū rerū præter paucos tapetas & centones nihil. Ex centonibz, enim illa gens & tabernacula portatu facilia (quoniā stationes pascendi pecoris gratia sepe mutant) & culcitra dormiēdi causa faciūt. Imperator imposita in naues omni præda, ad Delon insulā uenit. Hæc olim ob insigne Apollonis replū, et sacrorū ceteronias cōuentibz, uniuersę Græcię celebrata fuit, nūc deserta ac inhabitata est. Extāt tamē repli, et amphitheatri uestigia albi marmoris: colunarū q̄q; ac signorū maximus numerus. Colossus etiā cubitorū gndecim, cū hac inferpitio nē, τὰς ἀπὸ τοῦ π. Sūt et cisternę multę, nūc magnitudinis, etiā nūc aquarū plenæ.

Ane. Hic per questores ex instituto omnis praeda diuisa est. Deinde facta licitatio ne, capriui uendunt, pecuniaque redacta ex consuetudine diuidit. Quib. peractis, Imperator quonia comeatus classe defecerat, ad Peloponēsi urbes diuertit. Inter nauigandū uerō ad Malatrinum montorium, Rechaenſius regie classis dux cum decē septē triremibus, ei occurrit. Vbi nauticorum more, celeumate ac signis inuicem cōsalutati, simul Methonā ueniūt. Ibi imperator accepit, Cardinalē quoque legatū Pōtificis Romani cum classe aduenire. Deinde acceptis cibarijs, simul cum regio duce, ad insulas Asiae adiacentes maturē se cōsulit. Habent Rhodij oppidū opere ac defensorib. munitissimū, ac inexpugnabile: quod Castellū Sancti Petri uocāt, sitū in ea parte Carię, quae Coo insule opposita est: ad quod multi Christianorum seruitutē Turcorū fugientes, ex tota Asia quid diē se cōserunt: & quonia extra munitiones hostis omnia tenet, oppidanis ne lignā di quidē gratia exire licet. Hic mira de canū sagacitate ac solertia narrant. Habent enī oppidanī ultra quinquaginta canes, quos nocte extra munitiones tenent: ad quos si quis Christianorum peruenerit, benignē excipiūt, et cum plausu ad oppidū ducit. Si uerō in hostem inciderint, latratib. persequunt & dilacerāt. Et si cui hec mira ac incredibilia uideēt, legat Pliniū in Naturali historia, quod de hoc animalī ultra maiora tradidit. quapropter Imperator, ut oppidanis ad necessaria exire, atque euagari longius facultas daret, circumiacentes uicos oppido depopulari statuit. Ergo tota nocte nauigās, dum adhuc tenebrę essent, ad litora oppido proxima uenit. Sed cum ad uertit, uel uel minimā partem nauis secū esse, nihil agendo, diē operi statuit. Silentio enim lunę nox obscura erat, impediētib. etiā cursum nonnullis scopulis, retores nauis per errorē alia ex parte cuiusdā montorii, naues appulerant. Sed cum iam illuxisset, praefecti aduentes Imperatorē secū non esse, solutis funib. ac sublati ancoris, montorium circumremigantes, maturē se ad Imperatorē conserunt. Imperator ilic exponere equites, partemque turbæ naualis iubet: iamque diei hora prima erat. Incole uisa classe, imbellem turbā ad mōtes fugere cogūt. Ipsi se ad conferendā manum cum hoste praeparāt, uirib. ac asperitate loci freti. Hi enim uiri, propter assiduas cum oppidanis cōcertationes, praeter ceteris Asiatis eius uirtute pollent. Nostri uisa aduersariorū audacia, instructi procedūt: & cum ad iactū lapidis iam uentū esset, magno clamore ab utraque parte edito, infestis armis cōcurrunt. Atrox praeliū cōmittit. Equites impediētib. praeruptis faxis, nostris non multū auxilio fuere. Nauales uerō socii ac milites, eminus plumbæ glande tormento emissā, & sagittis, cominus ense & hasta hostē feriūt. Hostis quoque missilibus, quib. maxime preualebat, nostrorū multos sauciat. Stetit aliquā tūlū anceps praeliū. Tandem nostri & numero & uirtute superantes, obstructis multis hostem in fugā uertunt. Multi uiri capiunt. Ceteri ad praeruptos montes, atque inuios anfractus se recipiūt. Nostri suis fugatisque hostibus, per omnes uicos ad deprandendū discurrūt, ferro ignique cuncta deuastātes. Itaque depraedatis omnibus, maximē tapetis onusti, ad naues redeūt. Nam in his locis mulieres praecipue sunt operariae, tapetorumque textrices quae non solū ad usum, sed etiā ad mercaturā operā suā exercent. Homines pauci, praeter aliqui mulieres, quae sportandi sua cupidā non aufugerāt, capiunt. Allata sunt Imperatori hostiū capita, absque numero. Hostes uiui in praelio capti quae plurimi. Ex nostris desideratus nemmo. Sagittis uulnerati ad quinquaginta sunt. Quarta deinde diē ad quendam locum cum Carię, quae nūc Tabia dicit, summo diluculo uenit. Ibi coeuntia ex utroque latere maria, magnā partē Carię peninsulā efficiūt. Ager Halicarnassēorū olim erat, quae ciuitas fuit regia Principū Carię, in qua Artemisia regina Mausolo uiro suo monumentū mirae magnitudinis ac opere insignē cōstruxit, quod et ex uiri nomine Mausoleū appellauit. Et postea inter septē mirabilia mundi cōnumeratū est. Ex quo etiā omnia monumenta clara Mausolea dicta sūt. cuius nos inter urbis ruinas uestigia uidimus. In his locis homines ignaui, et ab agricultura abhorre-

tes, pastoriciam exercent. Itaq; equites ac pedites expositi, cursim omnia peragunt. Prædā ingentē hominū ac pecorū agūt, quam absq; mora ad naues adducunt. Assumpta ergo Imperator in naues præda, ad insulā inhabitatā, cui Caprarix nomen est, uenit. Ibi ex instituto iam more præda omnis per quæstores natos diuisa, deinde posita hasta captiuū uēditi, & pecunia distributa est. Nā mos erat imperatori noue prædæ, nouos quæstores designare. Dum hæc agunt, nunciatū est legatū Pōtificis cū classe adesse. Igit̃ Imperator instructa armis, signisq; ornata classe obuiā ei, pcedit. Cui occurrēs ipse, & tota classis, ceueumate, ac ceteris quæ lætitiā animi exprimere & ostendere solēt, legati aduentū excipiūt. Deinde imperator ad legatū se cōtulit. Quo salutato, Audisti (inquit) fortitā ac legisti optime pater, multa quæ Senatus Venetus pro fide Christiana, ac libertate Ecclesie, strenuē et magnificē gesserit, nūc etiā uides. Nonus em̃ iam annus uoluit, ex q̃ Veneti ceteris Principib. Christianis torpētib. præter Ferdinandū regē, graue & periculosū bellū gerūt, ac sustinēt. nec nos pœnitet laborū & impensæ, modō reipub. Christianæ, pfuturi simus. Quoniā igit̃ his diebus Aegoliā atq; Carīā, opulentissimas barbari hostis regiones, omnia ferro igneq; pstemēdo, pecore ac colonis expoliāuit: nūc quia ades, tuo ductu atq; auspicijs cetera agēti. Tum Cardinalis: Et legi, & audiui, & etiā nūc uideo, egregie Imperator, Venetoru animū in defendenda religione Christiana, supra omnes reges ac principes præcipuū fuisse. Venetosq; suis armis multas Christianorū gentes ac puincias a barbarorū rabie defendisse. Tu q̃q; magis, q̃ cæteri Imperatores operā nauasti, audaciāq; rabidi hostis tua uirtute fregisti. Igit̃ mactē uirtute, ad reliqua agēda strenuē perge. Ego aut̃, ut par est hominē religiosum, supplici oratione Deum optimū maximumq; precabor, ut tibi felices successus tribuat. Copiæ uero quas adduxi, tuū imperiū sequent̃. Venit ad eos et regius dux. ipse em̃ cum sua classe aderat. Itaq; simul collocti, Samū diuertūt, ibi deliberatū quid potissimū agēdū sit. Samos insula deserta est, olim ob fertilitatē celebratissima fuit. Nūc feris tantū cuiusq; generis referta, mellis q̃q; syluestris per syluas passim abundās. Aquis etiā dulcissimis undiq; scatens. Hic eqs, cæterasq; copias ad resumēdas uires, atq; animi laxādī gratia exponūt. Milites ac turba omnis uenationi incumbit, per saltusq; ac ferarū latibula discurrūt. Dum uarię feræ capiunt̃, ad olefcens quidā Dalmata natione & lingua, urso miræ magnitudinis occurrīt. Dūq; eum uenabulo trāsfigere studet, ursus uitato ictu adolefcētem occupat, atq; pternit. Iuuenis præfenti animo ambas arculus eius manibus apprehēdit, caputq; fere à se tādū remotū tenuit, ne ab ea dentib. laceraret̃, q̃ad alter adolefcēs eiisdē gentis accurrēs, ursum à tergo gladio interemit. Cadiit itaq; ubiq; magnus numerus ferarū: tota classis uenatione replet̃. Agunt̃ festi dies, gregalis turba epulis ac uīno indulget, præcipuē Illyrici, quorū interna uales copias maximus numerus est. Pateris uīna, ppinant, canticis ad bibendū socios inuitates: Vbi ad satietatē repleti sunt, actorū memores, unusquisq; operam suā iactādo magnificē extollit. Solent em̃ rebus bene gestis etiā ignauī gloriarī. Interim principes cōgregati qd potissimū agēdū sit, cōsultant. Tum ex cōmuni sententia Ataliā Pamphyliz urbē, quæ ab Atalo Philadelpho cōdita est, subitario apparatu oppugnare statuunt: sperantes si derепente improuisam aggrederent̃, absq; bōbardis et murorū defectione urbe potiri. Atalia, urbs est litoralis omnīū maritimarū Asię puincię maxima: habens portū multis turrib. ab utroq; latere munitū & catena clausum, ppter ea Aegyptijs ac Syrijs mercatorib. celebrata. Quamobrē totī puincię cōmune emporiū est. Igit̃ Imperator pfectos nauitū ad se uocat, uti scalas & crates binas aut ternas in naues cōficerēt iubet, quib. strenuē paratis, Samo soluit: Zephyro flāte Rhodū præternauigās, uelocissimo cursu ad insulas Chelidonias delatus est. Rhodij quoq; duas triremes in auxiliū mittunt. Erat autem numerus uniuersæ classis nauū octuaginta

raquinque

A taquinq. Ex quibus Pontifex decem & nouem miserat; regiae decē & septem erāt: Rhodiae duae: Venetae quadraginta & septē, in quibus Dalmaticę duodecim. Nō nullae ex Venetis ad munia obeūda ab Imperatore eis demā data abesrant. Hic Imperator inito nauū numero ad urbē tendit: distabat autē millia passuum sexaginta: hora erat diei ferē decima. Itaq; tota insequenti nocte, aduerso uēto remigando, hora diei tertia, ad litus urbi, proximū classem appulit. Hinc Victorē Sopranū legatū, cum decem nauibus, ut portū oppidi capiat, mittit. Stephano Malipetro alteri legato, cum reliquis nauilib. copijs, à parte cōtinentis urbem oppugnare iubet. Equitib. mandat, ut proximū collē urbi praesidiū causa capiant. Omnes monet, essent memores pristinae uirtutis, pugnaturi cōtra barbarū hostem, imbellē atq; imparatū, pro religione Christiana, ac maiestate Veneti imperij: ostendēs urbē opulentissimā auro, argento, preciosaq; supellestili refertā: quam si caperēt, diuites domū esse redituros affirmat. Omnes alacri animo orationem Imperatoris accipiūt. Quibus dimissis, ipse cum legato Pōtifcis, ac regio duce in nauī se cōtinet, inde si qua necessaria postea foret, subministraturus. Equites ergo uelocissimo cursu in omnia excurrūt, praedā hominū ac pecorū agunt, deinde ad collē sibi demonstratū se cōferūt. Victor Sopranū impulsus res mis naue, celerī cursu ad portū uenit: ac primus magno impetu, ingruentib. undiq; bōbardis, telis ac sagittis catenā fregit, atq; portū intrat. Subsequunt reliq; naues. nostri q; primū tures omnes, quę circa portū erāt, trucidatis defensorib. capiūt. Erat extra muros ad portū suburbū optimē & dificutū, in quo habitabāt maximē mercatores, exponendarū atq; imponendarū in naues mercū, cōmodi gratia: qui omnes uisa classe, subito malo perterriti, relictis omnib. in urbem cōtugerant. Erant tabernę pipere, cinnamomo, garyophyllo, thure, tapetis, & alia omnifaria merce plenae. Nostri desilientes ē nauib. maturē omnia diripiūt. praedamq; in naues imponūt: deinde supposito igne, tecta omnia cōcremāt. Et quia ob altitudinem murorum urbem scalis oppugnare nulla spes erat, muros suffodere tentūt. Rhodius praefectus cum suis miliib. ad portū urbis accedit, dolabrīs & securib. portarū claustra frangere ac deicere aggressus. Interim oppidani ex opposito portas muro obstruūt, sagittisq; ac alijs miliib. defuper nostros feriūt. Saxa maximi pōderis demittūt. Praefectus Rhodiorū dum acriter operi instat, ingēti saxo ictus, cōterit: quē sui mortuū euestigio ad naues referūt. Ignis cōflagrātib. tectis, ac impellēte uēto nostros perturbat, & ab oppugnatione submouet. Interim à parte cōtinentis Stephanus Malipetrus urbē corona cinxerat, atq; ad muros militē admouerat. Erat urbs ab ea parte duplici muro, ac fossa munita. Nostri autē ad motis scalis interfectis defensorib. strenuē primos muros capiūt. Vbi ad secūdos uenūt est, scalę nō dimidiā murorū altitudinē, quare poterāt, tūc desperata scalis expugnatione, trabes undiq; muro apponūt, cratib. defuper iactis cōtegūt. Quib. paratis, nostri crates subeūt, ac muros suffodiūt. Ad portas etiā urbis, quę Occidentē spectāt, ligna, caedā, & aliā aridā materiā coacervantes apponūt, & igne supposito claustra lignea portarū cōburūt. At oppidani has q; et aliū dissimulo muro muniūt, alij per muros discurrūt, saxa et alia pōdera in suffodientes muros deuoluūt, sulphur ac picem ardentē ad cōburēdas crates, q; nostros à saxis defendebāt, demittūt. Tūc nostri milites eminus sagittis ac glāde plūbeo tormēto excussa, oppidanos à defensione murorū deturbare tentāt, multos uulnerāt, ac interficiūt. Oppidani etiā bōbardis & alijs missilib. in nostros pugnāt. Nōnulli sauci ex nostris cadūt. atrox pugna ubiq; committit. Legatus obequitās instat, hortat, ut rem strenuē gerāt, obtestās. Praefecti q;que nauū omnes, pro uirili sua operā nauare studēt, et munia sibi demandata strenuē exequunt. Erat in urbe mulier Christiana, Illyrica natiōe, multis annis in seruitute uita degēs, quę per muros discurrēs, sicubi nostros cessare, ac remiserē agere animaduertēterat, increpabat: Quid cessatis uiri? uultis ne urbē opulentissimā,

uissimā, atq; omni barbara gaudea refertā, maleq; munitā, ignaua atq; socordia uestra relinquere. Iam maximā partē defensorū uelutis armis cōfossā esse affirmo. Quam cum barbarus quidā sic loquentē audisset, obiurgare cōcepit, ac flagra inuēterminari. Illa periculū oblita, atq; quemcūq; exitū fortuna datura esset, secūra ueste cōponit, ac ex muro desiliit, quā semiuuā nostrī excipiūt. Illa Christōanī mam cōmendans, inter manus nostrorū expirat. Itaq; mulier egregia seruiturē, quā uiua nō potuit, moriēs effugit. Nostrī exanime corpus sepeliūt. Dum ā nostris pro gloriā ac cupiditate potiundā ciuitatis, ab hostib; pro patriā, libertate, coniugib; ac liberis, ubiq; acerrimē res gerit: nox interueniēs pugnā dirimit. Legati ad classem redeūt, relicto ad urbē idoneo praesidio, ne quis exire aut intrare urbē posset. Principes ad legatorū aduentū coeūt. Legati acta referunt: si mul edocent, urbē prae alto muro ac ualido undiq; munitā, & defensorib; satis instructā esse. Propterea sine bōbardis, quib; muri pstermerent, potiū de urbis nullā spem esse, & quoniā iam hybernū tēpus appropinquabat: & ad uelendas ex Pelopōneso bōbardas, multorū dierū erat opus nec classis absq; portu tutō manere poterat. Nam tota ora Pamphylia importuosa est, unicūq; urbis portū habens, uix quindecim nauū capacē: sinusq; Paphlygē apertus ac expositus, maxime quoq; Vulturno & Austro, q; uenti praeipue Paphlyi mari seuire solent. Igitur ex cōmuni sentētia decernūt, in crastinū obsidionē soluere: & de uastatis omnib; quae extra urbē sunt, inde recedere. Erāt autē suburbana magnificis tectis & edificata, & quae frequentib; uillis speciosae urbis faciē prae se ferebāt. Horti quoque erāt arborib; pomiferis egregie excolti, ac fontib; undiq; manantib; irrigui. Nostrī itaq; sequenti die, igne supposito tecta cōburunt, arbores ferro succidūt, cuncta psterrendo deuastāt. Quib; impigrē peractis, Imperator inde solūēs, intra paucos dies Rhodū uenit. Qui dum Rhodū esset, aduenit Vfusani regis, Persarū Orator, q; Cardinalē, ac Imperatorē, & reliq; Principes classis adiens narrat suasionib; ac monitis Katarini Zeni uirī patricij Venetorū oratoris, regē Persarū ad opprimendū Othomanū in expeditione esse, & iam eius duces cum expedita manu, magna audacia Armeniā minorē Othomano subditā inuasisse. Tocat pualidissimā urbē eiusdē regionis, et nōnulla alia oppida cepisse: deinde affirmat Persas eqs uirīs satis superq; abundare. Persas q; hastā, ensē, sagittis ad pugnam idoneos. Ceterū reliq; instrumenti bellici ignaros atq; expertes esse. Proinde pontificē Rom. Venetos atq; alios principes Christianos se adire uelle dicit, oraturus uti regē suū tormētis ad expugnādas urbes, & ad summouendum eminus hostē necessarijs iuuaret. Cardinalis, ac Imperator cum reliq; principibus, oratoris uerba benignē accipiūt, & ad impetrāda q; petebat, bene sperare iubēt. Insuper ualidissimā clasē uirīs atq; armis optime instructā ostentāt, affirmantes ad omnē nutū regi Persarū ubiq; praesidio esse futurā. Itaq; dimisso oratore, se ad agendū q; ad peritēpestates liceret, praeparāt. Est ex parte occidentis oppidū sancti Petri, de q; suprà mentionē fecimus, Termeriū Myndiorū, pmonitoriū, multa millia passuū in mare excurrēns, uersus Cōū insulā: regio aprica, uentis omnib; peruia, uinetis atq; oliuetis, ceterisq; arborib; fructiferis optime cōstita, frequentib; q; uicis bene habitata. In qua regione uiri tantū in praesens per autūni tēpora colligēdorū fructuū gratia remāserāt: nam ppter bellū meū, & excursionē superiorib; diebus ppinquis locis factas, mulieres ac pueros ad mediterranea loca abduxerāt, ad quas terras delatus Imperator, binis excursionib; ex utroq; latere pmonitoriū factis, cūcta depopulat, pstratis quēcūq; igne aut ferro uastari poterāt. Hic occisorū hostiū q; resistentes interfecti erāt, allata sunt capita centū & triginta septē. Ceterū captiuorū magnus numerus, q; omnes sub hasta uenditū, & pecunia inde exacta, facta etiā portione, pōticijs ac regijs militib; diuidit. Inde solūēs Imperator cū tota classe, ad Naxō insulā uenit. Ibi emōnerariā nates pane onustae ex Imperatoris iussu classem expectabāt. Et quoniam

A niam autumnū ultimū tempus erat, regius dux, accepta missione, cum sua classe domū, pfecturus recessit. Pontificis legatus cum Imperatore nostro, anteq̃ hyems ingrueret, aliquod egregium facinus edere statuit. Edoctus em̃ erat Imperator, Smyrnā urbem Ionie opulentissimā, malè munitā esse. Cuius maxima pars murorū, ob uetustatem corruerat, quos ciues longa pace usi, restituere neglexerat. Et quoniā in longissimo sinu urbs sita est, & à frequenti navigatione multū recedens, bellū ne senserat quidē. Ciues eius securi & absq̃ metu uitā agebāt. Igitur Imperator Naxo soluens, primū ad Psirā insulā inhabitatā uestigia tantum antiq̃ oppidi habentē, uenit. Inde nocturnis navigationib. tertia die elisēd mōtana melius habitata. Tunc nostri maturē ē nauib. desilientes, totā urbem corona circūdant. Multi scalis, alij per ruinas murorū (nam ut prædixi, pluribus in locis muri interrupti erāt) muros ascēdūt, in urbēq̃ desiliūt. At Smyrneti subito & insperato malo oppressi, trepidi, quid potissimū agāt, nesciūt. alij arma capiūt, & ad ruinas murorū hosti occurrūt, atq̃ cōgrediunt. Sed à nostris et numero et uirtute superati, sine mora trucidant. Alij tecta ascēdētes, regulis ac lapidib. nostros infestant. Mulieres q̃q̃ pauide cum adulis uirginibus, ad templā, quæ illi Moscheas uocāt; cōcurrunt: passis crinib. aras amplexātes, pphetā suū inuocāt. Multe cum paruis liberis domi se obstruūt. Nostri urbē positi, omnia de prædātes, per totā urbē discurrūt. Alij filios ē cōplexu matrū abstrahūt, ipsas q̃q̃ matres capientes. Alij muliebrē turbā de templis extrahunt, Machometū inuocantē reluctantes, per crines apprehensas trahūt. Quēdā uis dua cum in monumentū uiri sui incidisset, cōplexa monumentū, quasi uiuū ad auxiliū uocabat; sub indeq̃ dicebat, En quos nunquā uiuos ulla uis separare potuit, nūc barbarus hostis diuidet. Et cū nullo modo inde abstrahi posset, miles stricto gladio præbenti ac distēdenti collū, caput absceidit, inquiring: I nūc, & marito iuo te cōlocia. Multi m̃cipia spernētes, ornāmēta mulierū preciosa, uestes pictas cuiusq̃ generis, uasa gēna Damasceno opere egregiē celata, auro argētoq̃ distincta, ac aliā preciosā supellestiliē diripiūt, ac distrahūt. Vbiq̃ gemitus, ubiq̃ luctus exaudiri. Tota urbs plāctib. atq̃ ululatib. cōplet. Interim quidā effugies, præfecto urbis, quē illa gens Subasā uocat, nūc in uilla manentē nūciat urbē caprā ab hostibus atq̃ direptā esse. At Balabanus (nomen id præfecto erat) cōuocata haud parua manu ē proximis locis, equitū, ac peditū instructa acie ad urbē subsidij ferēdi gratia tendit. Tūc nostre classis magister q̃ cum equitibus, & classiariorū non paruo numero, extra urbē ad resistendū, si qua uis ingrueret, paratus stabat, uiso hoste obuia progredit. Et cum iam propēssent, hinc inde edito magno clamore laxatis habenis, atq̃ aduersis hastis cōcurrunt: Subsequunt pedites. Cruenta pugna cōmittit. Nostri uerō milites, q̃ equitibus mixti erāt, à duce edocti, prælōgis lāceis hostē in facie feriebāt. Pugnatū aliquandiu est pari Marte. Dum hostes acrius instāt, Petrus Frasinus, uir strenuus, & inter equites nostros clarus, Balabanū hostiū ducem, gutture hasta trāsfixo, equo deijcit, ac reluctanti caput absceidit. Tunc alij alios aggrediētes, pferunt. Hostes multis obrūtatis in fugā uertūt. Deinde fusis ac fugatis hostibus, abscessisq̃ in resectorū capitib. uictores læti ad urbē redeūt. tūc nostri maximē expoliātūrbē, supposito igne omnia tecta atq̃ ædificia cōcremabāt. Itaq̃ urbs antiqua uaria fortuna, ac multis monumētis insignis, horarū spacio in cineres collapsa est. Hic uidimus multa antiqua monumēta quadrati lapidis, ac marmore magnificē ædificata, quorū nōnulla corruerāt, quēdā etiā extabāt. Inter quē Homeri monumentū cum statua & inscriptione Græcis literis. Ager q̃q̃ urbi circūsectus optimē excultus, ac Melo fluuiō interfluente irriguus, frequentib. uilis habitabatur, q̃ omnia igne et ferro à nostris pstrata sunt. Delata sunt intersectorū hostiū capita ducenta & quindecim. Captiuorū innumerabilis turba. Imperator omni præ-

ni præda nauib. imposita, ad quasdā insulas olim habitatas, nunc desertas, tantū a aquis cisternarū ueterum abundātes se contulit. Ibi expofiti captiui, posita hasta omnes uendunt. Reliqua præda abſq. ſorte militi cōceſſa eſt: quod etiā Imperator in reliquis excuſionib. ſemper ſeruauerat. Itaq. queſtores iam ex cōſuetudine pecuniā omnē diuidunt. Deinde quarta die Imperator in Clazomeniorū agro copias expoſuit, ad locū qui nūc Caput Scilari dicit. Clazomenę oppidū fuit in fine ſinus Smyrnæi poſitū, Anaxagora ciue ſuo, qui Archelai Phyſici, et Euripidis poetę præceptor fuit, clarū. Et quoniā omnes circū adherentiū loco rum incolę exēplo Smyrnę cladis perterriti, ad mōtana & mediterranea loca ſe cōtulerant, pauci, qui ad cuſtodia domorū remanſerāt, à noſtris intercepti ſunt. Abducta eſt tamen camelorū ac reliqui pecoris nō parua copia. Quibus peractis, Imperator quoniā iam hibernū tempus inſtabat, Pelopōneſum uerſus curſum ſuū dirigit. Itaq. Subſolano flante, cum legato Pōtifcis intra paucos dies Methonā delatus eſt. Et cum iam hibernū tēpus a deſſet, legatus Pōtifcis Romam redire ſtudens, anteq. recederet, cōplexo atq. exoſculato Imperatore, Habes (inquit) clariffime Imperator, optimū teſtem uirtutū tuarū. Pont. & ceteri Italianę Principes, egregia tua geſta audientes, me referente, obſupeſcent, & admirabunt. Perge uir magnanime, ut cœpiſti: tua em̄ gloria immortalis futura eſt. Imperator etiam maiora, quā quæ ipſe de ſe ſperabat, pollicitus eſt: modō Chriſtiani Principes, Venetos ſuis opibus ad conficiendum bellum iuuare uelint. Quibus dictis digrediunt. Cardinalis Italiā petiturus, Methona ſoluit, Imperator cum tota claſſe, ſe Neapolim, muniendę urbis gratia contulit.

CORIOLANI CEPIONIS PETRI MOCES

nici Imperatoris geſtorum

LIB. II.

VM Imperator operi inſtat, Antonius magnę audacię, ac ſtrenuę uirtutis adoleſcens, natione Siculus, auſus memorabile facinus ad eum uenit: narrat, ſe Chalcidē à Turcis captum, exinde multo tempore Calipoli, ſeruum fuiſſe: dumq. ibi degeret, perſpexiſſe naualia Othomanū Calipoli abſq. excubijs incuſto dita manere. Pręterea, domum iuxta naualia eſſe magnam, ac omni inſtrumento nautico reſertam, uelis, funibus, & ceteris ad inſtruendā claſſem neceſſarijs, & quę poſſent ſupra centum trirēmes optimē inſtruere. Paratū ſe eſſe, Imperatori aſſumat, domum illam cum tota claſſe crematurū, modō neceſſaria ad rem peragendā ſibi tribuant. Opus ſibi eſſe piſcatoria nauī, cum ſex comitibus, qua ſimulato mercatorio negotio, caſtella Helleſponti, quę Dardanellos uocāt, penetrare poſſit. Nam Othomanus, ubi maximē Helleſpontus coit, duo munitiſſima caſtella ex utraq. parte inuicem oppoſita ædificauit, ad quę multas bombardas mirę magnitudinis conſtituit. Præſectisq. caſtellorū mandauit, ſi qua nauis illis inuitis tranſire uellet, bombardis fractā ſubmergerent. Igitur Imperator collaudato adoleſcente, promiſſis eum onerat, ſi ea quę animo cōceperat, exequeret. Deinde ab eo quęſita maturē expedit. Antonius paratis neceſſarijs intra paucos dies munitiones Helleſponti ſimulato mercatore ſuperat, eademq. die Calipolim uenit, atq. uenalia poma exponit. Nauiculā enim his onerauerat, ut & mercaturā ſimulare, & inſtrumenta rei neceſſaria tegere poſſet. Tum adueniēte nocte uigilia ſecunda, ad domū exploratā et ſibi cognitā tendit: fractisq. forcipe clauſtris, domū intrat, & pluribus in locis ignem ſupponit: & quoniā inter reliqua, picis ac ſeui magna copia erat, ignis uehementi impetu abſq. mora cuncta cōprehendit, ſlammamq. extra teſta uomere cœpit. Dum Antonius ad naualia tendit, nauibus etiā ignem ſuppoſiturus, ciues fragore ignis excitī, undiq. concurrunt. Antonius turba ac clamore diſcurrentiū ciuium perterritus, omiſſis naualibus ad nauiculā propriā confugit, atq. Helleſpontū tranſire ſtudet. Iam ul-

teriori

A teriori litori appropinquabat, quum ignis temerè per nauiculā iactus, pulcrem
 sulfureū comprehendens, nauiculā exurere coepit. Antonius submerita naucem
 laetū comitib. in terram desiliit, & in proxima sylua se abscondit. Interim domus
 cum omnib. quæ in ea erant, tota cōburit, Sequenti die Subassā urbis cūcta per
 scrutari iubet, si quo pacto incendij auctorem inuenire posset, præmia magna ins
 dicib. proponens. Quū ergo scrutatores primū poma fluitātia, deinde nauiculā
 submeritam offendissent, animaduertunt mercatorem illum hesternū poma uens
 dentem, tale facinus patrasse. Igī armati ad persequendū Antoniū mittunt, qui
 prodentib. cum uestigijs, quoniā per arenosam humū iter fecerat, confestim ad
 syluam tendūt. Et iam ad latebras Antonij propē uentū erat, quū Rado magnas
 nimia adolefcens, manū prōptus, natione Dalmata, Butuani oppidī aecola, unus
 ex comitib. Antonij, strenuè mori cupiēs, stricto ense in hostes irruic: atq; duob.
 obruncatis, ipse telis ac lapidib. undiq; obrutus occidit. Antonius cū reliquis
 comitib. uiuus capit, uinctusq; ad Subassā perducit. Subassā uerō tā facinor
 ris patratore interficere nō sui officij esse ratus, Antonij & comites ad Othoma
 num principē suū misit. Quem corā se adductū Othomanus interrogat, quā suā
 iniuria, quodue hostiū beneficio, in se tantū facinus cōmittere ausus erat. Tū An
 tonius intrepidus: Quasi uerō nescias te omnes bonos cōmunem pēssē omniū
 gentium iure persequi debere. Tu em̄ omnes principes tibi cōterminos nulla da
 ta occasione patrijs regnis expoliasti. Tu perfidē nulli deditorū fidē seruasti. Tu
 tuorū sanguine nunq; satur fuisti. Tu deniq; Christianū nomen, quę gens sola ue
 ri Dei cultrix est, extinguere conaris. Quapropter fateor egregiū facinus ausus
 sum, & utinā mihi in caput tuū idem liceret. Othomanus admirata adolefcantis
 audacia, abductum cum comitibus interfici iussit, qui ē uestigio per mediū secti
 sunt. Itaq; egregius adolefcens supra conditionē suam ausus occubuit. Senatus
 B Venetus ob Antonij merita, quæ ei non potuit, fratri puero, & forori uirgini tri
 buit. Nam & fratri salariū annuū, & forori dos ex publico data est. Interim dum
 Imperator ad muniendā urbē Neapolin hiberno tēpore studet, & ut naues refici
 cerent, operā dat: nuncius quidā cum literis regis Persarū ad Imperatorē uenit,
 eadē quæ & superior eius orator afferens. Quē quū audisset tiremī imposuīt,
 Venetias misit. Veneti & oratorib. regis & literis Catarini Zeni sui apud regē
 oratoris moti, magnū numerū tormentorū cuiusq; generis parāt. Vasa etiam ex
 auro & argento contiuialia, Parisini operis egregiē cælata, multū panni lancei te
 nuissimi, multū serici uermiculo tincti, auroq; intexti, ad regiū usum, omnia regi
 Persarū dono datur. Præterea centū iuuenes, qui tormenta exercerent, deligūt:
 hisq; præficiunt Thomā ex Imola oppido Flaminie, quod olim Forū Cornelij
 dicebat. Præterea ad hæc regi deferenda oratorē designant, uirum patricium Ios
 sephū Barbarū, ætate grauem, & linguæ Persicæ haud ignarū. Tum omnia para
 ta in treis naues magnas imponunt: quæ etsi remis agunt, onerariæ potius q̄ as
 tuariæ dicendę sunt. Habent em̄ Veneti huius generis naues multas, quas mer
 cature exercendæ gratia ad omnes puincias quotannis mittere solent. Quib. pa
 ratis, orator Venetjs soluit, ac Cyprū uenit, ut inde cōmodē cū Vsfanasus ad
 maritimā Ciliciæ aut Syriæ uenisset, dona ei offerret. Fama em̄ erat, ætate noua
 Regē ad ea loca uenturū esse. Deinde ex Senatus decreto, Imperatori mandatū
 est: ut ad omnia Vsfanasani mandata semper paratus sit: quæq; maximē cordi Re
 gis esse existimaret, omisiss ceteris ageret. Othomanus quoq; nō solū fama ex
 citus, sed per exploratores de magnitudine copiarū, ac de aduētū regis Persarū
 planē doctus, ultrā nō esse sibi cessandū ratus, bello se præparare, ac hosti occur
 rere statuit. Itaq; præter cōsuetas copias, per omnes puincias ditionis sue, ut quę
 quę septē familiæ singulos armatos mitterēt, imperat: insuper ab omnib. socijs
 ac fœderatis principib. magnū numerū equitū ac peditū euocat, multos merces
 narios milites omniū nationū cōducit. Præter hæc multa millia currū ad mu
 G nienda

nien da castra parat, singulis currib. binas bōbardas imponens. Tormentorū quo
 que omniū generū incredibilem copiā, atq; hominum qui tormenta exercere uſi
 erant, magnū numerū parat. Quib. expeditis, omnes copias de Thracia in Aſiam
 traiecit. Ipſe etiā munito Byzantio, ac ualido præſidio ad urbē cum minore filio
 relictō, exercitū ad occurrēdū hoſti ſubſequiſ. Huic em̄ urbi maximē timebat.
 Verbaſ em̄ ne ſi Venetorū clāſſis munitionē fauciu Helleſpōri ſuperāſſet, expu
 gnata urbe potiret. Imperator noſter, quoniā acceperat Caramanos, regis Perſarū
 ſocios atq; amicos, quos Othomanus paterno regno ſpoliauerat, Ciliciæ maris
 oppida obſidere. Audierat etiā maiorē fratrem ex Caramanis inter raros ami
 cos Viuaſani eſſe, regi placere cupiēs, fratrib. regnū Ciliciæ recuperare ſtauit.
 Ita q; omiſſis ceteris ubi forſitā res melius geri potuiſſet, Venetiſq; magis cōdu
 ceret, uerno iam tēpore reſectis nauib. et inſtructa clāſſe, equitib. quoq; aſſūptis,
 Ciliciā uerſus nauigat: ac Rhodū ueniēs, à Rhodijs duas naues accepit. Inde ſol
 uens, Cypriū ad regē amicum ac ſcēderatū diuertit. Rex quoq; Cyprius quatuor
 triremes, cum duce Zāperio, imperatori dedit. Imperator cū tota clāſſe Cypri
 ſoluit: deinde ad Ciliciæ littora, Seleuciæ, p̄xima uenit, ubi tunc Caramanus ob
 ſidendæ Seleuciæ gratia, caſtra habebat: in portūq; ſancti Theodori nunc appel
 latū, cum ſua clāſſe ſe cōtulit. In hoc loco olim Veneris oppidū fuit, propter op
 portunitatē loci, frequens piratarum habitatio. Nunc etiam ſanū Veneris, extra
 oppidi ruinas in littore maris extat, miræ magnitudinis, quadrato lapide egre
 giæ ædificatū. Hic Caſābeg, minor ex Caramanis fratrib. (Pirama autalter Ci
 licū regulus in exercitu regis Perſarū erat) oratores ad imperatorē mittit, qui ue
 nientes aduentū imperatoris gratulant. addunt etiā, Caramanos ſemper ob pater
 nam amicitia cum Venetiſ, in eorū uirib. maximam ſpem habuiſſe. Tum nar
 rant, iam quartū eſſe menſem, ex quo tria oppida Ciliciæ princeps eorū obſide
 ret, Sichinū, Seleuciā & Coricū: quæ ſi cepiſſet, toto regno eſſe potiturū affirmāt.
 & quoniā uiris idoneis, & tormentis ad expugnādas urbes opportunis indige
 bat, orāt uti regi ſocio, & Venetorū amico, ſuis armis paternū regnū ab Othoma
 no per iniuriā occupatū recuperet. Tum imperator oratores bene ſperare iubēs,
 à ſedimittit. Deinde Victore Soprantiū legatū ſuū ad Caramanū ire iubet. Cui
 mandat uti de ſtatu rerū edoctus, quid potiſſimum agendū ſit, cum eo agat. Vi
 ctor equo ad Caramanum maturē ſe conſert: ſalutatoq; regulō, Ab imperatore,
 inquit, miſſus uenio, ut tibi referre & ob patris tui, & ob regis Perſarū, cui nunc
 ſcēderatū ſumus amicitia, ſe cum ualidiſſima clāſſe in ſubſidiū tibi ueniſſe. Qua
 propter a te doceri uult quo in ſtatu res ſint, quid ue primū agendū ſit, ut ex com
 muni cōſilio, quid potiſſimū in re ſit, agat. Tunc Caſābeg imperatori gratias a
 gens, inquit, Nunq; me ſpes de Senatu Veneto falſum habuit: nūc etiā re ipſa per
 ſpicio, Venetos præter cæteras nationes amicos & ſcēderatos in calamitate poſi
 tos ſuis opib. iuuare. Cæterū cū plures menſes ſint, ex q; hæc oppida Ciliciæ
 fruſtra obſideo, quia nec milites ſtrenuos, nec machinas ad ea oppugnāda neceſ
 ſarias habeo. Nā totus meus exercitus, exceptis paucis prætorianis, ex gregarijs
 miliib. collectus eſt, gēte magis agris colēdis, q; belli gerendis aſſueta. Veſtra
 mihi ope quæ & miliib. exercitatis, & tormētis ad expugnandas urbes idoneis
 abūdat, opus eſſe uideo. Deinde narrat tria oppida à ſe obſideri, quorum duo
 Othomani præfecti tenent. Tertiū uero Muſtapha quidā Cilix, homo perfidus
 per iniuriā occupatū habet, qui olim ex intimis amicis eius fuerat, nunc fortunā
 ſequēs, Othomano adhæret. Propterea nihil magis ex re eſſe affirmat, q; Sichinū,
 in quod Muſtapha ſe contulerat, expugnare. Quo oppreſſo, eius exēplo omnes
 Cilices in fide māſuros eſſe dicit. Soprātius accepta Caramani ſententia, ad im
 peratorē redijt. Quæ cū Caramano agitaſſet, reſert. Igit̄ imperator Coriolanū Ce
 plonē Traguritanū, triremis præfectū, ad perſpiciēdū oppidi ſitū, ad munitiones
 mittit, ut exploratis omnib. ſibi cuncta referat. Itaq; Coriolanus omnibus per
 ſpectis,

A spectis, ad imperatorem redit, narratq; oppidū à mari duo millia passuū distare,
 situm in monte arduo & excelso, à parte etiam Orientis abrupto: cæterum te-
 nui muro, nec pinnis distincto circumdatū. Oppidanorum quoq; turbam imbel-
 lem. Oppidū ergo situ munitum opere, & defensoribus inualidū esse. Quapro-
 pter uel expugnatione oppido potiri, uel ad ditionē hostem adduci posse affir-
 mat. Quib; acceptis, imperator Lodouicū Lombardum Venetum, nauis præfe-
 ctum, Coricum cum decem nauib; misit. Cui mandat, dum ipse oppugnationi Si-
 chini instaret, ille obseruet, ne quis maritimo aditu cibaria oppidanis afferat. Nā
 à continenti Caramani milites Coricū obsidebant. Deinde imperator cum reli-
 qua classe ad Sichinū se recipit. Copias omnes exponit, ac magistro classis man-
 dat, uti tumultuario apparatu oppidū aggrediā: experiatuq; an absq; bōbarda
 rum usu oppidū capere posset. Itaq; magister cum omnib; classarijs ad oppidū
 tendit, muros corona circumdat. Scalas, eratib; & alijs ad oppugnationem necessa-
 rijs muros subeunt. Præfecti nauis unusquisq; cum militib; lux nauis oppugna-
 tioni instat. At oppidani saxa ui subeuntis deuoluūt, quæ per prona mōtis ruen-
 tia, nostros obterunt. Tela de super ingerentes, à muris summovent. Oppidani
 quoniā neq; pinnis neq; tabulatis tecti pugnabant, ad omnes ictus erant exposi-
 ti. Itaq; à nostris sagittis & alijs missilib; tormentis excussis, multi uulnerati oc-
 cidunt. Tunc magister quū neq; scalis, neq; alio apparatu absq; murorū delectio-
 ne oppidū capere posse aduertisset, receptui signo dato, ab oppugnatione desistit.
 Nā & muri præalti, & aditus ad muros per prærupta saxa, ac decliuas semitas op-
 pugnationē difficilē præbebant. Oppidani (tametsi multi ex eis ceciderāt) quasi
 uictoris elato animo iactabāt. Itē Venetis, mari & piscib; dominamini. Imperiū
 cōtinentis et urbū Othomano relinquite. Magister ergo imperatori refert nihil
 se absq; bōbardis proficere posse: si oppido potiri uult, bombardarū ministerio
 opus esse affirmat. Imperator sequenti die caduceatorē ad Mustaphā mittit, ut ei
 referat, quatenus fide potius, q̃ arma Venetū experiri uelit: & nisi oppidū dedat,
 omnia extrema esse passurū. Mustapha uerō respondit, Venetorū arma iam ex-
 peritū esse: se & situ loci & munitionib; inexpugnabilē scire: nec longam obsidis
 onem timere, quoniā re frumentaria abundaret, propterea nec oppido cedere uel-
 le, nec fidei se cuiusq; credere affirmat. Imperator accepto Mustaphæ responso, es-
 quū ascendit, simul cum legatis inter ingruentes ex oppido sagittas & alia missi-
 lia oppidū circumequitat, omnia diligentia estimatione lustrans. Tum demū ad-
 uertit à septentrionali parte muros nō multū ualidos, & montem minus decliuū
 atq; arduum esse, facilem q; aditū ex ea parte oppugnationib; prostratis muris ad
 oppidū fore. Igī duas bombardas ex opposito à parte Boreæ locare atq; aptare
 iubet. Mustapha cum aduertisset ingentes machinas trahi, cætera q; omnia ad se
 expugnandum parari, insperato malo perterritus, uirum graue ex suis sibi inti-
 mum ad imperatorem misit, uti sibi suisq; omnib; incolumitatem liberamq; fa-
 cultatem abeundi cum omnib; suis rebus quō uelit paciscat, oppidum imperato-
 ri dedat. Imperator data publica fide, Mustapha quō uelit libere abire permisso,
 oppidū per ditionem acceptū, uestigiū Hisupho Caramani præfecto qui ade-
 rat tradidit. Quibus peractis, cum omnib; copijs Coricum uersus nauigat. In-
 ter nauigandum autē Zancius à rege Ferdinando classi dux constitutus, cum de-
 cem trirēmib; uenit. Coricus à duobus partibus mari alluīt, tertia à cōtinenti pro-
 fundissima fossā munitur, duplici ac ualido muro undiq; circumdat. Portum ha-
 bet à parte fauonij, quem intraturis non procul à muris oppidi transcendendum est;
 Ex aduerso à parte austris, trecentos passus ab oppido distans, insula Eleusia adia-
 cer, quam totā occupat antiquum ædificium albo ac quadrato lapide magnificē
 constructū. Hæc quondam regia Archelsai fuit. Oppidani multas bombardas
 & alia tormenta per eam partē muri, quæ portui opposita est, disponunt, phibere
 his posse rati, ne quis portū illis inuitis intrare possit. Imperator oppido ad nauis
 gans, omnia prius circūspicit; deinde sublimis ac eminens in puppi, cursum ma-

nu magistro ostendit, qui inter frequētes bōbardas, & ingruētia tela, primus por-
 tum subiit. Subsequit̃ regius dux: deinde legati, ac tota classis. Imperator exposi-
 tis copijs, ad præfectū mittit, qui cum moneret, ut oppidū dederat: quod nisi dede-
 derit, quicquid uictorib. inuictos licet esse passurū. Mos est Turcorū principum,
 à ducib. qui in alienas prouincias excursions faciunt, de omnib. captiuis quin-
 tam partē accipere. Maximè uerò eligere solent à decimo ad sextumdecimū an-
 num adolescentulos. Si captiui defunt, per omnes regiones sui imperij, Christia-
 norū filios inuitis patrib. accipiūt, quos à religione Christiana, & ueri Dei cul-
 tura ad superstitionē Machometanā traductos, præceptorib. instruendos distri-
 buūt, à quib. omnibus artib. militaribus instruunt. Qui à adultis cū principe mili-
 tant, hos Ianizaros uocāt. Si qui genere aut ingenio præstā, illos ad maiore di-
 gnitatē puehant. Ex his duces exercitū, Suballas regionū, præfectos oppidorū
 ac arcib. creant. Cætera turba partim ad præsidia oppidorū, partim ad custodiam
 corporis principū manet, eosq̃ in bellū & in præliū, uel quōcunq̃ ierint sequē-
 tur. Hæc cohors totius Othomani exercitus robur ac penē inuicta manus est. Nā
 omnes uictorias & iste princeps, & eius maiores, horū armis ac uirtute consec-
 ti sunt. Ex hac igit̃ cohorte erat oppidī præfectus, natione Illyricus, nomine His-
 mail, ex inferiori Pannonia, inter Ianizaros ab ipsa pueritia educatus, cui Otho-
 manus dederat ad oppidī præsidū milites centū, & quinquaginta. Hismail res-
 pōdit nō se esse Mustaphā Cilicē cum pastorib. atq̃ agricolis uili turba ad præ-
 sidū oppidī missū, sed ex prætoriana cohorte præfectū, cum Ianizarijs uiris stre-
 nuis, ab adolescentia in puluere, uulnerib. & sanguine uertatis, quicquid extrema
 pati p̃ se parati essent. Imperator accepto Hismailis respōso, oppidū circumma-
 bulat, locū idoneū bombardis captās. Itaq̃ omib. perfectis, duas bombardas
 magnas, & ad proferendos muros idoneas à parte Occidentis, tertiā ad insulā op-
 pido ab austro oppositā ponere ac aptare statuit. Magister classis iussu imperato-
 ris ad extrahendas bōbardas, & ad reliqua ad eandē opus necessaria toto studio in-
 cūbit. Opus est em̃ bōbardas ualido opere munire, ut operi instātes, machinas
 que regentes, tuti ab hostiū tormentis tecti, opus suū exercere possint. Igit̃ in tra-
 hendis atq̃ aptandis machinis, creteroq̃ apparatu faciēdo, aliquot trāsire dies,
 per quos nostri oppidanos lacessere, & sagittis alijsq̃ missilib. infestare non cessa-
 runt. Oppidani quoq̃ suis bōbardis ac telis ab opere nostris propellere & des-
 turbare studebāt. Itaq̃ nōnulli ex nostris, multi ex oppidanis uulnerati cadunt.
 Et iam parata erant omnia ad destruēdos muros, illa etiam bōbarda quæ ex insu-
 la missa muros quatiebat, iam non paruā partē primi muri dissecerat. Cū Hismail
 uidens à parte austri partē murorū prostratam, ex alia parte prope muros oppidi
 duas bōbardas magnas oppositas, atq̃ opere munitas, metu perterritus, sibi &
 comitib. incolumitatē paciscē. Oppidū imperatori tradit. Imperator acceptū
 per deditiōē oppidū cum omni instrumēto bellico quod in oppido erat Caras-
 mano dedit. Hismailē & comites ex pacto à nostris nauibus in Syriā deuehi iu-
 bet. Ipse deinde ad littora Seleuciæ proxima se contulit. Seleucia urbs antiqua
 fuit à Seleuco uno ex successoribus Alexandri ædificata, quinq̃ millia passuū à
 mari recedens. Fuit aut̃ ciuitas ampla, egregijs uicis, ac alijs multis monumētis
 olim clara, quā præterfluebat Calicadnus amnis subiectos campos qui lati sunt
 irrigāt. Extant adhuc multa uestigia ædificiorū præcipue iuxta ripam fluminis.
 Hic uidimus præter ruinas templorū & amphitheatri, porticū quadratam, cuius
 maximā pars præter tectū integra erat, colūnis ac signis & omni statuario opere
 ornatissima: quā intuens ingemui, opus egregiū, magnæq̃ impensæ, barbarorū
 incuria cōcidisse. Oppidū aut̃ quod nunc extat, arx tantū huius urbis fuit: sitūq̃
 est in mote excelsio, ac undiq̃ decliuo, ualidissimo muro antiqui operis, & fossa
 munitū. Huic præerat Hesi begus genere Græcus, ducentos Ianizaros sub se ha-
 bens. Imperator magistrū classis uris oppidū ac munitiones exploret mittit, si
 mul ut Hesi begū moneat, oppidū per iniuriā ab Othomano occupatū, Carama-

Anis auito & paterno iure debitū restituat. Igit̃ magister maturē se ad oppidū con-
 ferens, cuncta diligenti aestimatione primū circūspicit. dein de euocato Hesibes
 go, inquit: Scis ne Seleuciū Sichino, aut Corico munitiorē, nec te Mustapha uiro
 genere et uirtute nobili meliorē. Nec Hismaele uirib. & rerū usu strenuo fortio-
 rem esse, qui potius clemētia q̃ uires imperatoris nostri experiri maluerūt. Quo
 rum exēplo tu quoq̃ oppidū, d quos hæreditario & pprio iure spectat, restitues
 re debes: quo dñi si nunc feceris, dū res in integro sunt, ubi imperator bōbardas,
 & cætera tormenta, ad oppidū ad mouerit, cūctaq̃ oppugnationi necessaria pa-
 rauerit, nulla spes cōsequendæ ueniæ ab eo tibi relinquet̃. Tū Hesibegus: Viros
 fortes exēpla sequi nō debere. Vnicuiq̃ à natura suū ingeniū datū esse, respōdit.
 Seq̃q̃ principi suo in fide māsuriū affirmat. Magister accepto præfecti respōso, ad
 imperatorē redijt. Cui refert oppidū situ & opere munitissimū esse. Præfecti ora-
 tione à se ad deditionē adduci nō potuisse. Tū si oppido potiri uult, opus uirib.
 nō uerbis esse. Imperator cognita Hesibegi sententiā, magistro mandat, ut oppu-
 gnationi se præparet. Magister accepto mandato, toto pectore ad exequēda im-
 peratoris iussa incūbit. Locū castris iuxta oppidū expedire, uiamq̃ ad trahēdas
 machinas præparare iubet. Hesibegus quū ex oppido hæc fieri uidisset, ueritus
 (opinor) si imperator ad ulteriora processisset, postea locū ueniæ sibi non futurū,
 ad imperatorem unū ex suis mittit cum his uerbis: Inuicte imperator, clementiā
 tuā in alijs expertus, me et oppidū tibi trado: maloq̃ tuā, q̃ Caramani fidē expe-
 riri. Proinde mitte aliquē ex tuis uirū idoneū, qui oppidū in deditionē accipiat.
 Tum imperator collaudato præfecti cōsilio, Victore Soprantii legatum suū ad
 hoc munus exequendū mittit. Victor ē uestigio se ad oppidū confert. Tunc opa-
 pidū à præfecto per deditionē accipiēs, Caramano (nam & ipse aderat) tradidit.
 Hesibegū quoq̃ cum eius cohorte, opera & suasionē legatī, Caramanus ad milit-
Bbandū secum mercede cōduxit. Deinde Caramanus aduerterē opera ac uirtute im-
 peratoris nostri regnū sibi recuperatū esse, equū sella argentea, & faleris bullatis
 ornatū, pardūq̃ mansuetū imperatori, ob rem bene & p̃sperē gestam dono mi-
 sit: simul gratias ei agit, quod nullis suis præcedentibus meritis, uirib. & uirtute
 propria regnū sibi recuperasset. Dū hæc in Cilicia agunt, de regis Persarū exers-
 citu, ac Othomani expeditionibus, propter locorū distantia, nihil ueri, præter uas-
 nos rumores afferebat. Imperator ergo quum in Cilicia Trachea, nihil quod agi
 posset, reliquū esset (nam omnis Cilicia maritima, usq̃ ad Taurū montem, in Ca-
 ramanī ditionē uenerat) ne tempus amitteret, Lyciā (quoniā ea regio adhuc inua-
 cta erat) petere statuit. Cæterum quia regē Cypriū, ex fluxu uentris aduersa uales-
 tudine laborare audierat, ad eum uisendū diuerit, quē graui ualitudine oppres-
 sum offendit. Solatus q̃ eum ad patientiā morbi hortatus est. Tū rex, Vides, in-
 quit, clarissime imperator, me ex afflictione grauissimi morbi ad extremū uitę ef-
 se perductū. Vitalem em̃ spiritū me deficere sentio. Igit̃ uxorem meam gravidā
 cum posthūmo hæredem instituo. Ea est filia Marci Cornerij conciuis tui, quam
 Senatus Venetus in filiā adoptans, mihi in matrimoniu dedit. Ergo si fata me ab-
 strahent, uxore & regnū Senatui Veneto cōmendo. Te uero per amicitia nostrā,
 perq̃ maiestātē imperij Veneti, rogo atq̃ obtestor, si mors me occupauerit, hære-
 des meos, & regnū ab iniuria defende. Imperator de ualitudine regē bene spera-
 re iubet: nam & ætate integra, & corpore robusto faciliē morbū superaturū affir-
 mat. Tū si (ut est uita mortalium incerta) diem suū obierit, pollicet̃ & Venetū Sena-
 tum, & se cuius ipse imperator erat, eius hæredib. ad defensionē regni in omni
 discrimine nunq̃ defuturū. Itaq̃ cōfirmato regis animo, ab eo digredit̃. Inde ces-
 leri nauigatione ad insulas Lyciæ adiacentes cum tota classe uenit. Cum aut̃ acce-
 pisset in ea regione esse oppidū opulentissimū, Mycra appellatū, non multum à
 mari recedens, ad id oppugnandū animum intendit. Oppidū suum est in monte
 arduo & excelso, qui in medio conuallis mari adiacentis, & undiq̃ montib. cir-
 cundatæ affluit. Extra cōuallē sunt campi feracissimi, ac Lorymo flumine irriga-

gui, propterea frequentibus uicis habitati. Igitur imperator summo mane cum classe ad litus extra conuallem applicuit. Equites & classiarum urbem exposuit, qui citatissimo cursu per omnes campos discurrent. Vicos expoliant, atque depopulantur. Ingentem prædā hominum, & aliarum rerum agunt. Quibus peractis, in portum oppido proximum totam classem reduxit, omnesque copias exposuit. Erat ad præsidium oppidi Charagus Tribalus, cum centum & quinquaginta Ianizaris, quem imperator misso caduceatore, monet, quatenus oppidum dedat: nec expectare uelit, ut prostratis muris, capto oppido, ipse uictus suorum ludibria spectet. Tunc Charagus respondit: Tali se genere ortum, ut omnia extrema pati, quā fidem maculare malit. Se autem & suū, & muris, & defensoribus inexpugnabilem fore. Oppidumque suę fidei creditum, nulli quā principi suo, a quo illud acceperat, tradere uelle affirmat. Imperator accepto præfecti responso, oppugnationi se præparat: & quoniam unicus aditus est quiri, & hic quoque perangustus iuxta litus maris ad conuallem erat (nam cætera omnia perpetuus mons in theatri formam claudebat) uallo locum ac fossā munire iubet. Præsidium ad obseruandum aditum imponit, ne si potens hostis aduenisset, nostros ab oppugnatione deturbare, & oppidanis subsidium ferre posset. Deinde captato loco tres bombardas magnas a parte Occidentis oppidi, quartā ab Austro locat. Oppidum circumobsidere, ne quis intrare aut exire possit, mandat. Tunc impigre omnibus, quæ ad exercendas machinas opportuna erant paratis, bombardarū crebris ictibus, muros quatiendo prosternere ac deicere incipiunt. Milites quoque interim aditum ad oppidum tentantes, oppidanos læcessunt. Qui dum nostros propellere student, detecti, eminus a nostris sagittis uulnerantur. Et oppidani nostros circumquaque & præcipue machinarum operit instantes, missilibus omnium generum perturbare ac ferire non cessant. Interim Aiasbegus, Subassa illius regionis, collecta haud parua manu equitum, ad oppidum subsidij ferendi gratia tendit. Tum nostri equites ubi acceperunt hostem aduentare, maturè arma capiunt, equos frenant, ac conscendunt. Composito ac quadrato agmine hosti occursuri progrediuntur. Et cum iam ad conspectum uenissent, hinc inde subditis calcaribus citato cursu concurrunt. Nostris primo congressu multos hostium equis deiciunt. Aiasbegus a Petro Bosichio præfecto nostrorum equitum hasta confossus occiditur. Cæteri absque mora omnes in fugam uertuntur. Multi hostium occisi, nonnulli uiui capti sunt. Reliqui proximis syluis ac paludibus se tutati sunt. At nostri uictoria læti ad imperatorem redeunt. Intersectorum hostium centum quindecim capita afferunt, uiuos sexagintaquatuor adducunt. Imperator hostium capita hastis affixa ad prospectum oppidanorum opponi iubet. Et iam duæ turres oppidi bombardis deiectæ erant, murus etiam, qui intra turres erat, corruerat, cum Charagus aduertens suos, qui suppetias oppido ferebant, fusos ac fugatos, nullamque spem præsidij sibi tam reliquam esse, & murorum partem prostratam, ciuibus etiam maxime ad deditiōnem hortantibus, non esse amplius expectandum ratus, ad imperatorem misit, omnia præter libera capita cum oppido imperatori tradens. Igitur imperator accepto oppido, Charagum cum oppidanorum turba abire quod uellet permisit. Præda militi concessa est. Oppidum igne succensum, ac solo æquatum. Erant suburbana propter forum mercatorium late frequentibus tectis habitata. Horti quoque ob irriguum solum egregiè exculiti, quæ omnia igni ferroque deuastata sunt. Quibus peractis, imperator inde soluens, Fiscum uenit. Fiscus olim Lyciæ oppidum fuit, Rhodiorum ciuitati è regione situm, cuius nunc uix uestigia extant. Ager tamen uicis habitat, quos omnes nostri deprædati sunt. Imperator ad maiora tendens, Hellepontii munitiones superare statuit, aliqua graui iactura hostem afficere cupiens. Quapropter præfectos nauium ad se uocat, quibus consilium suum aperit, tum uti naues paratas & instructas habeant, iubet. Dum imperator in his occupatus est, uenerunt ad eum duo oratores

Oratores missi à Karola Cypri regis sorore, quæ iam multis annis, regno à fratre expulsa, Rhodi morabatur. Hæc nupta est Lodouico ducis Allobrogum filio uiro ignauo, qui relicta uxore domi, inter concubinas luxuriose uitam dedit. Oratores imperatori referunt regem Cyprium mortuum esse, à quo Karola hæc redituario regno per iniuriam expoliata erat. Proinde orant imperatorem, uti amici olim regis Cypri filiam, & fœderati Venetorum Allobrogum ducis nuntio suis opibus ad recuperandum hæreditarium regnum iuuare uelit, asserentes Karolam ex legitima uxore, fratrem ex concubina natum esse. Tunc imperator respondit, Iacobum regem Cyprium, socium & fœderatum Venetorum, regnum legitime possedisse. Non enim legum formulis, aut litium contestatione, sed armis atque uirtute regna in ius principum cedere. Regnum autem non tantum forori, uerum etiam Genuensibus, qui multo tempore meliorem partem insulæ per tyrannidem occupatam tenebant, propria uirtute recuperasse, ac iure possedisse affirmat. Nunc reginam per adoptionem Senatui Venetis filiam cum posthumo, quoniam grauida erat, regni hæredem relictam esse, quam & Senatus Venetus, & se contra omnes reginæ aut regno iniuriam inferre uolentes defensurum affirmat. Oratores accepto responso, tristes recedunt. Iam imperator instructis omnibus, Hellepontum uersus nauigare parabat, cum redduntur ei literæ à Katarino Zeno oratore, quibus certior fit regis Persarum exercitum, & Othomani Turcorum principis non multum inter se distare, & ad paucos dies collatis signis prælium inire, & armis rem decernere uelle. Præterea orator imperatorem monebat, ut quam primum ad Ciliciam se cum tota classe conferret, affirmans propediem Vfusasanum illuc uenturum esse, cum eo de statu totius belli acturum. Igitur imperator mutata uelificatione Ciliciam uersus nauigationem dirigit. Et cum equites pabulo equorum indigerent, imperator omnes copias in agro olim Myreneorum expoluit. Myra fuit ciuitas Lyciæ, una ex sex ciuitatibus quæ inter nequiores Lyciæ urbes magnitudine & auctoritate præstabant: nunc euerse multa uestigia extant, præcipue monumenta mortuorum in uiuo saxo cauata, quæ columnis & alijs signis ex eodem saxo incisiss atque insculptis ornata sunt. Nostri discurrentes paucos homines qui custodiæ causâ in uicis remanserant, capiunt. Nam ceteri metu perterriti, ad inuia saxa, & rupes montium se receperant. Hordei autem atque tritici magnam copiam afferunt. Igitur imperator imposito in naues bordeo, quod ad multos dies equis sufficere poterat, inde soluens Cyprium diuertit. Cum ad urbem Famaugustæ uenisset, reginam adiit, quæ recenti funere regis in mœnore posita, ac graui dolore afflictâ lugebat. Igitur imperator multa exempla humanæ fragilitatis, uariæ quæ fortunæ instabilitatem referens, reginam solatur. Tum ei operam suam, quandocunque ea indigeret, amplissimis uerbis pollicetur. Regina tamen insanabili uulnere afflictâ, & præ tristitia manantibus lachrymis, uix uultum attollere, uix uerba proferre poterat, rammen leuatis oculis gratias imperatori agit, se, & regnum supplici oratione ei commendans. Imperator leuato aliquantulum animo reginam, eam relinquens Ciliciam adnauigat, Vfusasanum ibi expectaturus. Dum quæ in portu Corici cum classe esset, uenit ad eum Lodouicus Laoridanus, pontificiæ nauis præfectus. Nam Pontifex maximus legatum miserat Laurentium Zanum archiepiscopum Spalatensem cum decem tremibus, qui Rhodum ueniens, ultra progredi noluit, nisi prius de aduentu suo, quod quæ in animo sibi esset, imperatoremoneret. Igitur Lodouicus imperatori refert archiepiscopum legatum à Pontifice missum, Rhodum aduenisse, cum quæ scire uelle an aliud quod egregium facinus gesturus esset, se quoque socium (si id in animo est) uenturum polliceri. Tunc imperator respondit: Ego & superiori anno & præterea multa bene & prospere gessi, quæ etsi pro magnitudine ani-

animi eius, legato forsità parua uident, hosti tamen grauiā, & Christianis principibus magnifica atq; egregia uisa sunt, & nisi omnib. nota essent, possem referre quæ ab Helleſpōto ad Syriā mari adiacentia nostris armis, nostraq; uirtute prostrata ac deuicta sunt, nunc quoq; nō ad minora toto animo incumbimus. Legati aut aduentus in manu ipsius est, tamen si uenerit, & ob reuerentiā Pontificis, quē ego summē ueneror, & propter ipsius legati personā, qui in agro Piceno diu in armis uersatus, belli haud ignarus est, nobis gratū erit. Lodouicus accepto respōso, ad legatum reuertit. Imperator cum iam multos dies circū litora Cilicię moram traxisset, nihilq; de progressu regis Persarū asserret, itā dem reddunt ei literæ à Katarino Zeno, in quib. continebat, regis Persarū copias cum Turcis bis confluxisse. Othomanus duos magistratus summos habet. unū Bassā Anatolię, alterū Romanę appellat. Ille omnib. prouincijs Asię, hic Europę Othomano subditis præest. Horū & in administratione imperij cōsilio, & in bello gerendo opera maximē utit. In primo prælio filius regis cum triginta milib. equitū, Bassa uerō Romanę cum quadraginta milib. congressi fuerant. Et quoniam equites Persarū & uiris & equis, Turcis multū præstāt, Turci ne primum quidē cōgressum Persarum sustinentes, in fugam uerli erant, & penē omnes occidione occisi. Bassa ipse cum multis principib. interfectus est: alij uiui capti ad regem adducti. Rex prospero successu elatus, postero die omnib. copijs Othomani castra circumdat. Othomano mos est in medio castrorū sibi priuatim munitiones facere, et in eis se quasi in arce cōtinere. In hac quoq; expeditione, circiter quatuor millia passuum in circuitu locum uallo fossaq; munierat. Currusq; cathenis compactos, circumquaq; post uallū obiecerat, singulis plaustris binas bombardas imponens, præterq; eas ingentem copiam tormentorum cuiusq; generis ad defendēdas munitiones disposuerat. Ad hæc regenda, ad quindecim millia uiros in administratione bombardarū aliorumq; tormentorum exercitatos locauerat. Intra uallum habebat equites uiginti quinque millia, quos de toto exercitu delegerat. Hi maxime Thraces atq; Tribalerant. Peditū quoq; quos Ianizaros uocat, uiginti millia erant, manus propē inuicta, & Macedonice phalangi persimilis. Persæ ergo fugatis reliquis copijs Othomani, milites qui intra uallum erāt, cum aduertissent hostem munitionib. appropinquare, igne supposito, omnia tormenta simul excutiant, quib. hostem miserabiliter affligunt. Hic filius regis adolescens audacissimus, inter primos acerrimē pugnans, plumbea glande tormento excussa traiectus occubuit. Cæteri Persæ tum exemplo suorū, quos passim mutilatis membris, atq; fuscis uisceribus iacere uidebant, metu percussi, tum equos terribili fragore tormentorū, atq; insucto tonitru bombardarū perterritos regere non ualentes, terga uertunt. Turci eruptione facta fugientibus instant. At regij subditis calcaribus celeri fuga hosti se surripiunt. nam totus exercitus regius equitum erat. Turci Persarum castrainuadūt, omnia impedimenta diripiunt, nec ultra hostem persequi ausi sunt. Rex ad montana Armeniæ incolūmīs cum exercitu se recepit. Ibi enim uxor cum liberis eius erat. Othomanus, quoniā hostem castris atq; impedimentis exuerat, dimisso exercitu uictorem se existimans, Byzantium uersus tendit. Regiæ copię fuere in hac expeditione, trecenta & quinquaginta millia. Othomani exercitus trecenta & uiginti millia expleuerat. Ex regijs ad decem millia, ex Othomani quadraginta millia desiderati sunt. Rex ergo non copijs, nec uirtute militum ab Othomano, sed arte atque tormentis superatus est. Imperator his ex literis Katarini Zeni cognitis, qui cum etiā monebat, ne hoc anno ultra regem expectaret (nam instante hyeme in hyberna exercitum rex ducturus erat) Ciliciā soluens, Cyprum concessit, de filio nato regi nāe gratulaturus, quem antea enixam audierat: simulq; si qua ad tutandū regnum necessaria forent, prospecturus. Vbi in regiam uenit, post gratulationem regina uolente puer ab imperatore, & legatis ad sacrum fontem suscipitur, pueroq; paternū nomen inditum est. Baptizato puero, à regina digreditur. Erat Cyprī Andreas

A Cornarius regine patruus, uir m̃a suetū animi, atq; benigni ingenij ab adoleſcentia optimis morib. institutus, potiusq; iniuriā pati q̃ inferre paratus. Huius consilio regina in administratione regni maxime utebat: quē imperator ad se uocat, de conditione regni, de fide hominū ab eo inquit. & num aliquid timeret, aut alicuius rei indigeret, interrogat. Ille, tranquilla ac tuta esse omnia, respōdit, nec in præsentis alicuius rei opus esse asſirmit. Imperator tamen inopinata etiā metuēs, præter illas triremes magnas, quæ tormenta, & alia dona regi Persarū mittēda ad uexerant, duas alias addidit, quas præsidij gratia Famaugustæ reliquit. Præfēctis nauīū m̃a dat, uti dicto Cornarij audiētes sint. Interim legatus pontificis cum duabus triremib. ad imperatorē uenit, reliquas octo à Quæstore q̃ impense faciendę gratia à pōtifice p̃positus erat, abductas Chiū uersus esse narrat. Legatus de pugna regis Persarū cū Othomano ab imperatore edoctus, cum eoruertit. Itaq; simul Cypro recedit. Et quoniam omnīū animi ad regis Persarū copias atq; exitū intenti erant, imperator ueritus, ne Othomanus solita astutia ad dep̃imendos hostiū animos, regē Persarū fūsum atq; fugatum a se diffamaret. (Soler enim sæpere etiā malē gesta læticiā, atq; alia signa uictoriæ piæ se ferre) primū Rhodum, tum Chiū, deinde alias insulas, atq; ciuitates Græciæ ad nauigans, omnib. asſirmit, regē, tamen si castra amississet, prælio tamē & occidione hostiū multo superiorē extitisse, nec credi debere Othomano hosti fallacissimo. Quib. persuasus, Sporadas atq; Cycladas præternauigās, Pelopōnesum uenit, Melbonāq; se recepit, quoniam iam hybernū tēpus aduenerat, & ab amicis literas acceperat, quib. certior factus erat, successorem propediem sibi designatum iri. Ibi expectare statuit Senatū decretū, quo domum reuocaretur. Legatus pontificis cum duabus triremib. (nam reliquas octo ne uidimus quidem) & regius dux cum sua classe Græcia soluētes, in Italiam se conferunt.

CORIOLANI CEPIONIS

PETRI MOCENICI IMPERATORIS

Gestorum liber tertius.

Iacobus rex Cypri potitus regno, omnes insulæ nobiles atq; principes, quoniam partes Carolæ sororis suæ secuti fuerant, alios exauſtorauit, alios in exiliū misit. aduenas homines postremæ cōditionis, & qui piraticā exercuerāt, ad summū gradū prouexit. Horum maior pars erat ex illa regione citerioris Hispaniæ, quæ nunc Castalia dicit̃. Qui mortuo rege, uſi rapio uiuere, suo non contenti, tamen si a rege amplissima patrimonія donata possiderent, res nouas moliebant. Inter eos erat archiepiscopus Cypri. hic à rege suo, ad Ferdinandū regem Apuliæ legatus missus fuerat: qui audita morte sui regis, ad occupandū per tyrannidē Cypri regnū cum suis popularibus in quorū manu arces ac magistratus totius penē insulæ essent, animū conuertit: ad hoc magno sibi uſui fore existimans, si Ferdinandus regis Apuliæ filio ex concubina nato, Iacobi regis Cypri filia eiusdem conditionis deſpoderet, multis suasionib. ad contrahendū matrimonij regem perpulit. Igitur rex unū ex suis fidum cum archiepiscopo, datis duabus triremib. quæ eos deueherēt Cypri, mittit. Imperator cum audisset duas regias triremes, quę ad se non diuerterant, Cypri uersus præternauigasse, causam profectionis earū ignorans, Coriolanū Cepionem, & Petri Tholemeriū, Dalmatas p̃fectos cum duabus triremib. illuc mittit. Quib. mandat, ut reginā a deant, suoq; nomine eam saluent: & si res exigeret, imperatorē cum classe, ad omnē ipsius reginæ uoluntatē uēturū polliceant̃. Dein de si quid noui in illo regno esset, ut ad se celeriter redeat, iubet. Interim dux Cretensij imperatori rumore quodā motus scribit, Cyprios animū sincerū nō habere, atq; res nouas moliri. Quapropter imperator Victorē

Soprantū legatū cum octo trirēmib. præter illas duas quas iam miserat, Cypriū mittit, ut uideret ne quid detrimētū regnū illud caperet. Victor absq̃ mora Methona soluens, præmi illas trirēmes Cretæ consequit̃. Coriolano uti præcedat iubet, mandata ab imperatore accepta exequat̃, se cum reliquis trirēmib. subsecutum q̃ primū affirmat. Interim archiepiscopus Cypriū appulsus, amicis atq̃ popularib. suis consiliū aperit, & ad occupandū regnum suadet, facili illos tyrannidem regni obtinere posse affirmat. Regis Ferdinandi filiū, puerū esse docet, cui regis filiā puellā etiam despōdere uolebat. Regē quoq̃ suū infantē esse ostēdēs, illos inter duos pueros dominaturos, modō Andreā Cornariū, reginæ patrū, ē medio tollerēt. Et ne Venetorū potentiā pertimescerent, multa illis cōmentatus est. Tūc homines perfidi, obliti iurisiurandū, quod sanctissimē seruandæ fidei gratia reginæ præstitērāt, scelestū cōsiliū archiepiscopi approbāt. Andreā Cornariū uirū innocentissimū mortī destināt, & ad occupandū regnū per tyrannidem coniurant. Sequētū itaq̃ nocte dato signo, omnes ad arma concurrunt. Primū reginæ medicū cum quodā ciue Pilinzapa nomine, reginæ fidos atq̃ intimos, qui metu perterriti in cubiculū ad reginā confugerant, inter manus ipsius reginæ trucidāt, deinde ad inquirendū Andreā tendunt. At ille audita cæde medici, ad arcē confugerat: ac à præfecto arcis exclusus, inter duos muros arcis delituerat. Quē quidam Nicolaus, Epirota genere, uir omnib. pbris obnoxius, coniuratis prodidit: qui à dī locū uenīcēs, data fide Andreā euocant. Tū satellites cōiuratorū simul cū Marco Bembo, Andreæ ex sorore nepote, eum trucidāt: uestibusq̃ expoliatos, nuda corpora relinquit̃, quæ quidā dispēsator Andreæ in æde diui Dominici sepeliuit. Ex scēdere antiquo Veneti prætorē Cypriū mittit, qui Venetis in ea insula ius dicit. Erat tūc prætor Nicolaus Pasqualicus, ad quē cōiurati cōueniūt. Andreā ob auariciā à militib. quib. mercedē non soluerat, occisum narrāt. Se in fide reginæ & in Venetorū amicitia māsuros affirmāt. Prætorē rogāt, ut Senatui Veneto, & imperatori scribat, Andreā sua culpa à militib. mercenarijs, quos stipendio fraudauerat, interfecitū esse. Se quoq̃ oratorē Venetias et ad imperatōrē mittere uelle dicūt, qui & fidē eorū integrā regi suo cū matre, & amicitia perpetuā Senatui Veneto polliceat̃. Prætor tamen si eos falsa locutus sciret, tamē tēpori insensiens, omnia se facturū pmittit. Deinde cōiurati ad regiā conueniūt. Tū filiū regis, puellā annorū sex, filio regis Ferdinandi etiā impuberi despōdent. Titulum principis Galilææ, & multa prædiā doti pmittunt. Hoc apud Cyprios successores regni gaudēt. Quib. peractis, unā ex regijs trirēmib. cum illo regio nuncio, qui cū archiepiscopo uenerat, uti regi Ferdinādo acta significet, mittunt. Deinde metuentes Venetorū potentiā ne se opprimerēt, anteq̃ ipsi suas opes firmassent, oratorē Venetias, & ad imperatōrē classis mittunt, ut atrocitatē cædis Cornariæ leniat: & si qua expeditio contra eos futura esset, rem quodq̃ modo posset, praeheret. Literas quoq̃ reginæ nomine, eiusq̃ manu adscriptas, & ad imperatōrē & ad Senatū mittunt, quib. continebat̃ Andreā à militibus ppter eius auariciā occisum: se cum filio regnū libere administrare, omnesq̃ sibi fidos ac dicto obediētes esse. Nam regina tyrannide oppressa, omnia ex tyrannorū uoluntate agebat: & hæc non ex sua, sed ex coniuratorū sententiā scripserat. Deinde tyranni sibi fidos ac scelēre conscios arcibus præficiunt. Et quoniam in ærario nihil pecuniarum erat, tyranni multa uasa regis argentea cōstant, satellitib. suis stipendiū dari, nummū percutiunt. Dum hæc agunt, duę trirēmes ab imperatore missæ Cypriū ueniunt. Extra portū Famagustæ ad scopulos anchoras demittunt. Hic Coriolanus cum socio cognitīs reb. rem dissimulare ad tempus statuit, tamē ad confirmandos bonorū animos, tyrannorūq̃ deterrendos, deliberat ex aliqua uerisimili causa reginæ nunciare legatū cum octo trirēmibus aduentare, imperatōrēq̃ non post multos dies esse uenturum. Itaq̃ ad reginam accedens, se ab imperatore missum esse dicit, uti nunciaret quoniam imperator audiuerit Sultanum Aegyptiorum principem Carolæ regis sorori regnum Cypri polliceri. Legatum cum

A decē nauib. præmisſiſſe, ſe quoqꝫ pꝑedire cum tota claſſe eſſe uenturū, ut omnes intelligant Senatū Venetū, et iplū imperatorē, reginā & regnum Cypri contra quoscuꝫ tueri uelle. Quo nuncio regina aliquantulū cum omnib. bonis recreata eſt. Tyrāni hæc audiētes, ſuæ ſaluti diffidere cœperūt. Quarta poſt diē, Sopra- tius Legatus cum octo trirēib. uenit, extra portum naues reduxit, nec ipſe urbē intrare uoluit. Duo ex cōiuratis accepta fide ad legatū ueniunt, Andree aua- riciā accuſant, ſuā ac ſuorū innocētiam apud legatū approbare conant. Tunc ſe et ſua omnia Senatui Veneto credituros pollicent. Legatus tametſi uerba factis nō cōuenire a duerteret, tamē ſi cōſilio eos ad reſiſcentiā reuocare poſſet, tenta- re ſtatuir. Igit̃ coniuſuratis reſpōdit, Andree eadē nō publicam, ſed priuatā iniu- riam eſſe: eos, modō in fide regi ſuo manere uelint, Senatū Venetū amicos habi- turū affirmat. Ad hanc rem non uerbis, ſed factis opus eſſe. Proinde ſi uera ſunt quę pollicent, arces ac ueſtigalia regni reginæ reſtituat. Illi ex cōmuni cōſilio reliquorū omnia ſe facturos promittūt. Legatus cum plures dies in cōponēdis rebus cum tyrānis cōſumpſiſſet, nihilqꝫ ab ijs præter uerba ſe habere poſſe ad- uerteret, ad Senatū atqꝫ ad imperatorē ſcribit, reginā, ac regnum graui tyrānide oppreſſum, nec à ſe tyrānos ad ſanius cōſiliū oratione adduci poſuiſſe. Itaqꝫ ad liberandū regnū, armis atqꝫ ualidiore expeditione opus eſſe. Iam imperator ſuc- ceſſorē ſibi Triadanū Gritiū, uirum actis ingenij, atqꝫ in rebus exercitātū etate ta- men pergrauē, utpote qui octuageſimū & quartū annum expleuerat, delignatū eſſe audiuerat, ſimul cum eo duos legatos, Lodouicū Bembū qui ante biēniū Legatus etiā fuerat, & Iacobū Marcellū, uiros magni animi, atqꝫ in re nauali plu- riſimū uerſatos. Quare Senatus decretū, quo miſſus in patriā redire poſſet expe- ctabat. cum coniuſuratorū orator ad eum uenit, mādāta exequit. Imperator incre- patū oratorē à ſe dimittit. Tū non ſecus ac par eſt in tali re motus nō eſſe ceſſā- dum ratus, magiſtrum claſſis ad ſe uocat, ut naues inſtruat, claſſisqꝫ parata ſit, iu- bet. Fortē tunc a derant trirēmes magnæ ſeptē: quatuor, quæ Alexandriā mercas- toriæ rei gratia petebāt: tres, quæ ob eandē rem Syriā uerſus ꝑficiſcebant. Imper- ator omnes à curſu ſuo retinet. Alexandrinās Cretā mittit. Magiſtratui, q̃ in ſta- tu res Cyprię ſint, ſignificat. Sunt Cretę ſtipēdiarij equites multi, quorū maiores, cum coloniæ in illam inſulā à Venetis deducerent, equis militaturi prædia acce- perant. Igit̃ duci Cretenſiū imperator mandat, ut q̃ maximum numerum equitū comparet, nauibus Alexandrinis imponat. Præterea iubet, ut quaſcuꝫ naues onerarias naſtus fuerit, cibarijs oneret, mercenarijs militib. ex præſidijs ciuita- tum deductis, ac ſagittarijs Cretenſibus compleat: has omnes copias ad ſe expe- ctandum Rhodum mittat. Ibi enim omnes copias colligere, deinde Cypriū pes- tere ſtatueraſ. Tres naues Syriacas Neapolim mittit, præfecto urbis ſcribens, ut quantū naues ferre poſſent, in eas equitū imponat, curſusqꝫ earū Rhodū uerſus di- rigat. Ipſe ex urbib. Pelopōneſi præſidiarios milites aſſumēs, in naues diſtribui- t. Præter hæc equites in ſingulas decē aſſumit: duas trirēmes magnas, quæ claſſi neceſſaria ſubminiſtrare ſolēt, cibarijs ac tormētis ad expugnādas urbes neceſſa- rijs onerat. Equitū etiā quantū ferre poterant, imponit. Tum per omnes urbes atqꝫ inſulas Gracię edictū mittit, q̃ præcipit, ut quæcuꝫ naues Veneti nominis ad eas applicuerint, capitis pœna, et bonorū amiſſione indiſta, Cypriū ſe conſe- rant. Quib. ſtrenuē paratis, imperator cū omnibus copijs Rhodū uerſus tendit. Inter nauigandū reddunt ei literæ à Sopratio legato, quib. ſignificabaſ Cypriū à tyrānide oppreſſam: & quē animum tyrāni haberent, quid ue ipſe cum illis es- giſſet. Imperator ex literis legatī, reb. cognitis, maturē ſe Rhodū cōtulit. Dum ibi aliquot dies morareſ, nōdū omnes apparatus undiqꝫ uenerāt, quos ipſe expe- ctare ſtatueraſ, ut cum ualidiſſimis copijs ad inſulā accedere, & hoſtem opprime- re poſſet. literas à Sopratio accepit, ex quibus cognoscit, tyrannos metu per- territos auſugitſſe, remqꝫ Cypriam iam in uado eſſe. Regina autem ſcribebat, etſi

prima

principes tyrannidis, auditis copijs atq; ingenti imperatoris apparatu, metu perterriti, fugissent, restare tamē multos, qui omnium cōsiliiorū participes tyrannorum fuerant, & qui multa contra ius & fas dixerant & fecerāt. Præterea plurimos etiā præternoxios esse, qui nunc ad potentiam suā cuncta trahendo omnia perturbabant. Totumq; regnum in magno discrimine esse affirmabat. Quapropter uehementèr imperatorem rogabat, obtestabaturq; ne se ac regnū in maximo periculo positū deleret, sed cū omnib. copijs ad extirpandā tyrānidem, & componendū regni statū uenire maturaret. Imperator lectis literis reginæ ac legatī, diligentiq; ælismatione omnib. pensitatis, cum omni apparatu Cyprū se cōferre statuit. Primum ut regnū à tyrannide uendicatū cōponeret, deinde ut omnib. ostenderet Venetorum potentiā cum res exigerēt, q̃ in expedito sit. igit̃ cum omnib. copijs Rhodum soluens, Cyprū uersus tendit, atq; intra paucos dies Famaugustā uenit. Hic Imperator ut armati adsint, omnib. iubet. Deinde media urbe in cāpo diui Nicolai, ante regiā, ipsa regina cum omnibus Cypriorū principib. inspectante, exercitiū lustrauit, omnesq; copias in conspectū dedit. Regina & principes uiso ingenti apparatu, obstupere, ammirātes imperatoris nostri studiū ac diligentia, qui media hyeme, sæuiente mari, sædāq; tempestate nonnunq; interpellante, tantas copias ex diuersis locis tam breui tempore cōtraxerat. Imperator inito numero copiarū, naues mercatorias, cæterasq; omnes quæ undiq; euocatæ aduenērāt, præter restitratas suæ classis soluit. Equites cuiusq; generis cū militib. ex præsidijs deductis domum remisit, sagittarios Cretenses tantum retinēs. Deinde ex Veneta natione præfectos delegit, quos cum præsidio Cretensium sagittariorū omnib. arcibus præfecit. Quibus expeditis, quoniā post fugā tyrannorū regina multos ex satellitib. cōprehensos in carcere retinebat, Imperator habita quaestione cædis, participes atq; cōscios supplicio affectit. Cæteros suspectos cuiusq; cōditionis in exiliū misit. multos noxios, maleq; animatos per insulā delitescentes, aqua igneq; interdicto, p̃scriptis: & nōnullos qui studio reginæ cōtra tyrānos operā suā nauauerāt, cognita causa, ex bonis tyrannorū remunerauit. Et iam ab imperatore omnia cōposita, et regnū pacatū ac quietū erat, cum reddunē ei literę Nicolai Marcelli Ducis Venetorum, cum Senatus decreto, q̃ prouincia Cypri ei demandabāt. Multa Dux in expeditione faciendā imperatorem monebat, ut de retinendis nauib. negotiatorijs, de equitibus Cretensib. ac Epiroticis, de militibus præsidarijs, quæ omnia imperator, ad monitiones Ducis ac Senatus superās, cōsilio ac diligentia sua iam fecerat. Hoc mirū. Nā quicquid post mortē regis Senatus ad cōseruationem regni fieri iussit, omnia imperator suo cōsilio præoccupauerat, etsi iam nihil quod ageret relictu erat, tamē ex Senatus decreto Cypri manere, & successorē expectare ei necesse fuit. Interim uenit Iacobus Marcellus nouus legatus, qui ab Senatu cum pecunia ad cōducendos ex Pelopōneso equites missus fuerat. Cæterū auditis ab imperatore gestis, omisso negōcio pecuniā ad imperatorem detulit. Imperator accepta pecunia Marcellū cum decē triremib. ad tutandas Aegæas insulas misit. Et cū iam per multos dies Cypri successorē expectasset, nihil de aduentu successoris audiret, tandē reddunē ei a successore literæ, quib. significaba t̃e in terrā Græciā uenisse, sed ex Senatus decreto Cyprū accedere nolle, quoniā totū negotiū illius regni ei demandatū erat. Imperator acceptis literis successoris sui, cernens regni statū optimē constitutū, & omnia quietā & pacatā esse, domum redire, quoniā iam tempus exposcebat, statuit. Victore Soprantii legatū, qui etiam ex Senatus decreto in expeditione terrestrib. copijs præesse iussus fuerat, cū decē triremib. ad præsidium regni Famaugustę manere iussit. Ipse reginā adiit. quā benignē allocutus, Venetorū potētia, & opera sua, regnū à tyrannide liberatū, eiq; restitutum esse dici. In posterū etiam si opus fuerit, & Senatus nomine, & suo, maiora promittit. Regina collaudato imperatore, Senatui Veneto & imperatori gratias agit. Ipsum patrem ac liberatorem regni appellat. Quæ ob res bene ac p̃sperè gestas

A scuto egregij operis, ac uexillo serico, uermiculo tincto, atq; auro picto, cum regijs signis donat. Legatis quoque minora uexilla dedit. Imperator regina ualere iussa, atq; regio puero, quem regis mater in manib; tenebat ex osculato, inde digreditur. Ipse relicto legato, cum reliqua classe Cypro soluit. Dura nauigatione usus, remis aduerso uento Etelsijs flantib; (quoniam aestas erat) primum Rhodum, deinde Cretā, post Methonā uenit. Hic accepit hostem Scodram oppidum multis annis Venetorum ditioni subditum, ingenti apparatu obsidere. Scodra sita est in monte excelso, undiq; prono ac decliuo, aliquibus etiā in locis precipiti, in ea parte Illyrici, quæ ab Epirotis occupata, nūc Albania appellat. Regio fertilis, omnib; ad uictū mortaliū necessarijs abundas. Ex parte occidentis oppidi est lacus, octuaginta milia passuū in circuitu patens. Nomē ab oppido sumit, & lacus Scodra appellat, ex quo fluuius exit, qui præterfluēs radices montis in quo oppidū sitū est, alluit. Hunc fluuiū incolæ Boliatham uocāt. Scodram præcis temporib; Plinio teste, Drino quoq; amnis à parte Orientis præterfluebat, qui mutato alueo nunc iuxta Lyflum decurrit, ab ostio Bolfang decem milia passuū Orientē uersus, bino ostio mare intrat: Cuius fluuij ad Scodrā, & alueus siccus, & pontis uestigia extant. Miror cur nec Plinius, nec Strabō diligentissimus geographus, de lacu tam insigni, nec de eius fluuiō ullam mentionem fecerint. Hi ambo fluuij nauigabiles, etiā onerariarū nauium ad multa milia passuū capaces sunt. Planicies inter eos ad circumadiacentes campi ita fertiles sunt, ut semina temerē iacta, & absq; diligentiori cultura mirabilem fructum ferant. Hic ab incolis pecora quoq; paucis repelli dicunt, ne nimia satietate interimanē. In circuitu regionis montes sunt præalti atq; asperi. Humiliora colles aprici tenent, uinctis oliuetisq; optimē cōstiti. Maritima huius regionis propter paludes, syluæ cædæ occupat. B pat, quæ ad naues fabricandas multā materiā præbent. Quamobrē Othomanus, qui spe orbis imperiū amplecti uideē, hanc regionē & ad alendos exercitus, & ad fabricandas naues, conseruandamq; classem propter duos flumina opportunā existimās, Scodrā caput, atq; arcē totius regionis expugnare statuit: quā si cepisset, nō dubitabat totā regionē in suā ditionē esse cessurā. Sperabat enī redacta in postestate Albaniæ, exemplo Alexandri & Pyrrhi, Epirotarū regū, cum classe Adriaticū sinū traiecere: & quod illi nō poterāt propter exiguas uires, seu alid isimo apparatu, ingentibusq; copijs Italiā occupaturū. Igitur Solimano Bassæ Romanicæ expugnandi oppidi prouinciā demandat. Hic captus in Pannonia inferiori, quam regionē nūc Boslinam dicimus, puer admodū ob egregiam formam Othomano dono datus est, quē ille eunuchū fecit, & in cōsuetudinem stupri habuit. Deinde superiori anno sam uirum in locū illius Bassæ, qui in Persico prælio occubuerat, ad summū magistratū prouexit. Cui ad octo milia Iantzaros ex sua cohorte, & centū opifices ad fundendas atq; exercendas bombardas dedit. Bassa omnes duces prouinciarum, quæ citra Hellepontū sunt, Othomanoq; obediunt, ad se uocat, uti quisq; cum suis copijs adsit iubet. Quingentos camelos, qui æs deuehant ad cōstlandas bombardas parat. Quib; expeditis, cum toto exercitu per Macedoniā, deinde Tribalorū prouinciā pertransiens, in Alhaniā uenit, omnes circumiacentes campos Scodra copijs suis occupat. Hic inito numero copiarū, octuaginta milia hominū in exercitu se habere cōperit. Itaq; distributis patribus oppidū undiq; obsideri iussit. Et ne quis exire aut intrare oppidū posset, diligentissimē obseruari mandat. Opifices ad fundendas bombardas, operam intendunt. Bassa caesis trabibus in proxima silua, infra oppidū, mare uersus fluuiū ponte iunxit. Cui Alibegū audacissimū Tribalorū ducem cum suis copijs præsidio locauit. Imperator intellecta obsidione Scodra, etsi successorem suum cum aliquot triremib; illuc profectum esse sciebat, tamen ne

H in alia

in aliqua parte reipub. deesset, mature se ad Albaniam trāsferre statuit: & cum Corcyram uenisset, reddunt ei literæ Venetorū ducis, cum Senatus decreto, quo demandabatur ei prouincia Albanie defendende. Accepto igitur decreto, absq̃ mora cum Stephano Malipetro legato suo, Albaniā se contulit: atq̃ ostium Boliānz intrans, Triadanū Grittū successorem suum, cum Lodouico Bembo eius legato offendit. Mocēticus etsi ex Senatus decreto solus cuncta agere poterat, tamen ut est minimē ambitiosus, semper publicā utilitatem sue dignitati præferens, omnia ex cōmuni consilio successoris facere & disponere statuit. Miserat Senatus Leonardū Buldum legatū, uirum multarū rerum usu sapientem, & qui in Albania multo tēpore uersatus fuerat, ut terrestribus copijs in hac expeditione præesset. Hunc imperatores cum quatuor triremib. Catarum miserūt. Catarus urbs est Dalmatiæ, in sinu Risonij sita, ciuib. frequens. agrum q̃q̃ amplum & bene habitatum habet. Hanc Risonij diu bello uexati, propriā sedē relinquētes, in tutiori loco ædificatū. Imperatores Leonardō mandant, uti Iuanum Cernoium, qui Illyricis lacum accolentib. domus natur, fœderatum & amicū Venetorum a deat, uiroq̃ suadeat, ut collectis omnibus copijs, tam suis q̃ ex ciuitatibus quæ Venetis parent aduocatis, terrestri itinere Scodraz subidiū ferat. Leonardō iubent quatenus fabricatis nauibus, per lacum simul cum Iuano ad Scodrā suppetias laturus se cōferat. De inde quinque triremes, ut Drinonē intrantes, præsidio Lysso sint, mittunt, quoniam Lysii oppidum in plano sitū ac malè munitū est. Insula nō parua Lysso adiacet, quam Drino diuisus bino ostio mari influens efficit. In hac se penē ex omnibus uicis Albaniz incolæ cum rebus receperant. Igitur præter triemes multa nauigia bene armata, ut insulam tuerentur, mittunt. Dyrrhachium quoq̃ quatuor triremibus, & equitum Epirotarum præsidio firmant. Hæc ciuitas maximē tempore bellorū ciuiliū celebrata fuit. Nam Pompeius omnes apparatus belli contra Cæsarem in eam cōtulerat, nunc ppter aeris malignitatem deserta ac penē inhabitata est. Multa tamen monumenta egregie urbīs in ea adhuc manent. Inter quæ statua equestris aenea ad portam quæ continentem spectat posita est. Hanc (quoniā sine inscriptione est) alij Theodosij imperatoris, alij Constantini esse asserunt. Hanc urbem Veneti propter cōmoditatem portus imposito præsidio custodiunt. Butuano etiam, atq̃ Antibaro & Olchinō militū ac nauium præsidia mittunt. Olchinū prius Colchinū dictum est, à Colchis conditum. Cuius ciues etiam nunc nescio quid feritatis cōditorum suorū retinentes, hospitibus duri atq̃ infesti sunt. Imperatores cum reliqua classe iuxta tēplū Sergij martyris in cōspectu oppidanorū manēt. Tēplū à mari quatuordecim milia passuū distat. A tēplo ad Scodrā gñq̃ milia passuū sunt. ultra q̃ dē fluuius plurib. in locis uadosus, triemes, alias q̃ grādiores naues trāsire nō patit̃. Ex hoc loco imperatores oppidanis, & oppidani imperatorib. q̃tidie mane ac uesperī, accēso igne, cōstantis animi signū ostēdebāt. In arctissimas fauces coit. Hūc locū incolæ Scalā appellāt. Trās fuga q̃dā imperatoribus refert, hostem trabes ac catenas parare, fauces q̃ fluuij occludere uelle affirmat. quapropter imperatores, instructis nauibus, & hostes simul ad occupandum locum cōtendunt. Cum nostri uenissent, iam utraq̃ ripa à cōfertissimo hoste occupata erat. Hostes nostros sagittis infestāt. Nostri uerò lapidibus & glande plūbea tormentis excussa, hostem affigunt: telāq̃ cuiusq̃ generis ingerentes, multos uulnerāt. Et quoniā nostri tecti ac muniti, hostes autē ad omniem iētum expositi præliabant̃, nec aliquod telum à nostris in cōfertissimos hostes incassum mittebat̃, multi hostiū cadebant. Igī hostes multis occisis, pluribus uulneratis, nostris liberum locum relinquentes terga uertunt. In hoc certamine Turcorum circiter quingenti interiere. Ex nostris etsi multi

A multi sagittis vulnerati sunt, ne unus quidem desideratus est. Imperatores reli-
ctis quatuor trirēmis ad præsidium loci, cum reliqua classe ad Martyras e dem-
se recipiunt. Interim Bassa ad destruendos muros quatuor bombardas magnas,
duo decim minores, quibus tecta oppidi deiceret, fuderat. Itaque die nocteque non
cessabat crebris ictibus bombardarum muros, p̄sternere, qui non multæ crassitudi-
nis, ob uetustatem etiā debiles ac inualidi facile ruebant. Erat in oppido Sco-
dræ Pretor, & totius Albanæ Legatus, Antonius Laoredanus, clarissima fa-
milia ortus, uir maximè animi, indefessè ingenij, & omnia extrema pro patria
subire paratus, qui præsentis animo omnia circumspectans, ubi muros lapsuros
aduerbebat, palos defigebat, quos transfuersis trabibus firmabat: deinde interie-
ctis eratibus, ex terra & stercore equino, cuius in oppido magna copia erat, ag-
gerem quindecim pedum latum & uiginti altum extrucebat. Supra aggerem, dolia
uinaria terra repleta, loco pinnarum disponebat, quibus oppidani tecti in hostem
pugnare possent. Laoredanus adolescentem quendam, Epitora genere, fidentis
animi magnis promissis perpulit, ut suas literas imperatoribus deferat. A dolescentis
acceptis literis, nactus, tonitruis ac nimbiis ingruentibus, horridā et obscuram
noctem, per media castra hostium euadit, Imperatoribusque literas reddit. Quibus
Antonius scribebat, se situ loci uirtute oppidanorum, munitionibus, se extructis
inexpugnabilem existimare. Cæterum quia euentus belli dubius erat, Impera-
tores rogabat, ut sibi subsidium ferre conarentur. Nam ipse quoque rem difficilē fore
cernebat, quoniā ualidissimus hostis omnes aditus firmis præsidij occupauit.
Imperatores lectis literis, ad Leonardum, ut rem acceleret cum Iuano, scri-
bunt. Leonardus sua diligentia omnia expedierat, & Iuanus non parua manu
peditum, quibus Georgium fratrem suum præfecit, collegerat. Leonardus præter
quatuor naues, quas ipse fabricauerat, fluuiaticas lyntres triginta instructas &
B bene armatas in classe habebat. Est mons à sinu Risoni usque ad Boliā perpe-
tuus, qui quasi quodā promontorio decliuus in ripam Boliā ex aduerso Sco-
dræ definit, totus saxosus, & asper, equestribusque copiis inuius. Igitur statuta
die, Georgius per dorsum montis, Scodra uersus copias ducit. Leonardus cum
classe per lacum ad nauigauit. Miserant collegia, quæ Veneti scholas uocant, &
nam trirēmes propter fluminis uadum ad oppidum peruenire non poterant, nauic-
ulas piscatorias armatas septuaginta. Imperatores magistrum classis cum expe-
ditione nauicularum, uti cum nostris, si quo pacto se coniungere posset, mittunt. Il-
le tabulis undique tectis nauibus, ne ab hoste utranque ripam obtinente sagittis in se
staretur, remis innixus, aduerso flumine, ad oppidum tendit. Nec hostis interea
cessabat, nam quæ apud nos agebantur, à transfugis edocuius erat. Igitur ad ra-
dices montis, quo Georgius uenturus erat, duodecim milia leuissimorum equitum
cum duce Canfabego opponit, pontemque duplici præsidio munijt. Supra oppi-
dum unde Leonardi classem uenturam timebat, minores bombardas in ripa flu-
minis disposuit. Sagittarijs, cæterisque militibus, qui nostros missilibus tormē-
tis excussis propellerent, locum munijit. Georgio ergo ex monte descendenti,
Canfabegus instructa acie occurrit: & cum ad lapidis iactum uentum esset, sagit-
tis & alijs missilibus inuicem eminus præliant. Maximè Illyrici ex superiori
loco lapidibus fundis excussis Turcos affligebant. Nam Georgius, propter eque-
stres copias hostium, monte descendere, & campis se credere non audebat. Nec
Canfabegus equestribus copijs, intercedentibus, præruptis saxis, montem ascende-
re poterat. Leonardus cum è lacu in fluuium classem inducere uellet, offendit flu-
men piscatorijs structuris, totum quasi de industria ad prohibendum aduentum
classis, impeditum. Hoc enim in loco magna captura piscium fit, ex qua Veneti quin-
que millia aureorum ueti gal exigere solent. Itaque classiarum ultra progredi non ualen-
tes, in primo aditu fluminis, cum Turcis manu cōserebant. Hic quidā Turcus
factabundus obequibat, sæpius in clamitans, si quis Venetorum singulari cer-
tamine secum pugnare auderet, extra tecta nauium exiret. Tum unus ex nauar-

libus socijs Illyricus natione è navi profiliit, cum hoste congregidit. Dum Turci A
 cus arpe eum ferire studet, Illyricus icu scuto excipiens, Norico ense Turci
 latus hausit, hostemq; equo detractū expoliat, caputq; ei abscidit, quod in nauē
 rediens ante pedes ducis magna cum laude piccit. Inierat magister classis cum
 sua expeditione ad pontem uenit. sed cum nec transire pontem, nec hoste prohi
 bente destruere posset, sagittis tantū, & glande plumbea, Turcos pontem tueri
 res uulnerabat. Igitur cum nostri duces frustra conatus fieri aduertissent, signo
 receptui dato ab incepto desistunt, & ad stationes suas copias reducunt. Deins
 de imperatorib. referūt, Bassam ualidissimis praesidijs cuncta firmasse, nec sine
 magna equitū copia oppidanis subsidij se ferre posse affirmant, quoniā tota re
 gio campestris erat. Imperatores, reiecta in praesens spe subsidij, quoad Senatus
 ualidiores copias praepararet, totā spem in situ oppidi, & oppidanorū uirtute po
 nunt. Interim nouus imperator cum Lodouico Bembo legato suo, graui mor
 bo corripit. Nam tota regio Boliāna adiacēs, insalubris atq; pestifera est. Pa
 ludes enim & stagnantes aquae, crassam nebulā exhalantes, aerem corruptū,
 qua peste tota penē classis correpta atq; prostrata erat. Igitur Triadanus cum
 Bembo legato suo, curandae salutis gratia, Catarū se cōferunt. Mocenicus &
 ipse nō satis ualidus, finem oppugnationis cum Malipetro expectare statuit.
 Jam Bassa omnes muros Scodrae deiecerat, & Laoredanus noua munimenta è
 terra ac stercore erexerat, ne hanc munitionem bōbardae destruere poterant.
 Nam omnia saxa bombardarū mollis materia in se recipiens, nihil detrimenti
 sentiebat. Eunuchus ad Laoredanū mittit, uti oppidū dirutū atq; prostratū de
 dat. Quod si fecerit, magna praemia à principe suo accepturū, interq; primos apud
 Othomanū eum futurū promittit. Nec expectare uelit, ut capto oppido, ui
 ctoris licētia per omnes gradus atq; sexus sine discrimine uaget. Tum Laore
 danus respondit, Nō esse se ex illa colluuione Othomanī ad praesidiū oppidi es
 lectū, sed ex patrieci Venetorū gente, cuius maiores nō oppida sibi credita ho
 sti tradere, sed urbes expugnare, & hostē in deditionē accipere soliti essent, se
 uerō fidei integritatem, patriaeq; amorē omni gazae, atq; opibus Othomanī o
 gē praepone. Ille uerō si uir & non mulier, ut fertur, est, oppidū muris nudatū
 capere festinet. Igitur Bassa, spe deditionis amissa, crates ac pluteos, quibus sui
 recti munitiones subirent, praeparat. Tum harpagones, manus ferreas, atq; fal
 ces longis hastis praefixas milites habere iubet. Scalas opus nō erat. nam per rui
 nas murorū ad summitatem munitionū euadere poterant. Igitur primo crates
 & pluteos ferētes ad pregendos qui sequebant, praere iubet. Deinde hastatos,
 quibus Ianizaros scuto & ense tantum leuiter armatos, ut ad munitiones ex
 pediti euadere possent, interposuerat, subsequi mandat. Post hos sagittariorum
 atq; aliorū militū ingentem copiam, qui glande plumbea, atq; alijs missilib. op
 pidanos à defensione deturbarent. locat. Itaq; disposita acie, ac distributis ordi
 nibus, ante lucem undiq; ingentib. copijs montem circumdat, & ad oppidū ten
 dit. Interim oppidani ad summuendū hostem se praeparant. Erant in oppido
 multa uasa uiminea, simo bubulo oblita, in quē oppidani frumenta seruare
 soliti erant. Ea uasa pice, trada, stupa, sulfure cōplent, quae igne incensa in hostē
 demissuri erant. Saxa ingentia per munitiones disponunt. maiores bōbardas
 paruis lapidib. suffarciunt, ut uno icu simul excussi plures uulnerare possent.
 Quibus paratis, oppidani omnib. missilibus instructi, taciti ex indultis, quo
 utq; hostis munitiones subiret, expectant. Turci magno clamore edito, coros
 na oppidum aggrediunt, per ruinasq; murorū ad munitiones euadere conant.
 Tum oppidani praesenti animo hostem telis obruūt, nōnullis harpagones, &
 manus terreas extorquent. Viminēa uasa ardentia in hostem demittūt, quae per
 stis Turcis maxime inuitabilis erat. Confertissimo em̄ hoste totus mons erat
 oppletus, uasa rotunda per decliū mōtis se rotantia, obuios quosq; adurebāt.
 Tum saxa ingentis magnitudinis deuoluunt, quae in subiectas petras per pro
 na

Ana montis sapius incidentia maiore impetu ferebant, atq; cateruas Turcorum proterebant. Lapides quoq; plures simul bōbardis excussis, nō singulos, sed turbam inimicorū occidebant. At Turci indignati per aceruos cadauerū, belluarum more ruentes, munitiōnes ascendere conabant. Sed oppidani magnanimi atq; audaces ubiq; aderant, saxa, ignem, ac tela ingerentes hostem prosternunt, at munitiōibusq; summouēt. Nec Laoredanus aliquo in loco deerat, circumcundo cuncta prospiciebat, sicubi rariores, saucios aut fessos defensores uiderat, plures integros submittebat. Omnes hortabatur; obtestabaturq; per unicum uerum atq; immortalem Christianorū Deum, per integrā fidem quam erga Senatum Venerum habebant, a quo magna prēmia defensi oppidi accepturi erant, ut memores uirtutis suae, & Christianae religionis, patriā, liberos atq; cōiuges a crudelissimo barbaro defenderent. Nec Bassa cessabat, cum reliquis duobus circumeundo, Turcos claua ferrea percutiendo, tanquam pecudes ad oppugnationem subagere. Et cum duas horas ante lucem, ad quartū dici oppugnationio durasset, nec aliquid Turci perficerent, sed ubiq; passim caderēt, proprijs corporibus suorū cadauera tegentes, tandem diffusi in fugā terga uertunt. Oppidani eruptione facta, tergis hostiū insunt, fugientes usq; ad radices montis persequendo trucidant. Tum multis signis militariū, potius, & spolijs occisorum onusti, in oppidū reuertunt. In hac oppugnatione, Turcorū ceciderūt tria milia, inter quos praefecti ac duces magni nominis quatuordecim. Vulnerati absq; numero, quorum magna pars postea occubuit. Ex oppidanis septem tantum desiderati sunt, uulnerati quinquaginta nouem. Oppidani sequenti die, ligna, fascēs, & aliā ardam materiā corporibus, occisorum hostiū superiaciunt. De inde igne supposito cadauera cōcremant, uerentes ne foetida corpora aerem corrumperant, morbumq; oppidanis inferant. Imperator cum accepisset apud Scodram a nostris rem bene & prosperē gestam, nihilq; ultra de expugnatione oppidi dubitaret, diligentiorē curā ad cōualescendū adhibere statuit. Nam & morbus in dies crescebat, & iam audierat Ludouicū Bemū Legatū, Catari diem suum obijisse. Triadanū quoq; Grittū successorem suum, graui morbo oppressum, proximum mortis esse. Multos praeterea ex praefectis triemniū naturē cōcessisse. Ea dem sibi metuens, ad medicos Ragusium cōcessit, relicto ibi Stephano Malipetro legato, etiā non satis ualido, qui imperatori affirmat nunquā a Boliana se recesserat, etiā si certa mors sibi instaret, nisi prius hostis obfidionem Scodraē solueret. Ragusium est ciuitas Dalmatiae, quam Epidaurenses, Epidaurō a Gothis euerso, atq; spiciore loco cōdiderūt. Vrbs est libera, legibus atq; moribus optimē instructa. Habet Senatum atq; magistratus ordinem quoq; patriciorū & plebis distinctum. Patricij soli rempub. administrant; Plebs tantum suis rebus studet, de publicis minimē curiosa est. Haec ciuitas praeter ceteris Dalmatiae urbibus, publicis & priuatis operibus magnifice instructa est. Habet & naualia, ac portū cathena clausum. Ciues etiam in diuersis prouincijs mercaturā exercentes, ceteros Dalmatarū opibus superant. Hic imperator aduocatis medicis potionib. ac medicamentis sanitatē procurat, ciues etiā ipsi tanq; in aliquē praesentē Dei ac uindicē Christianae reipub. certantes, in imperatorē officiosi sunt. nam fama rerū gestarū imperatoris Mocenici omnia impleuerat, Bassa cum aduertisset expugnatione Scodraē capere nō posse, & lōgo tempore oppidū obsidere nō audebat, quoniam acceperat a Venetis ad se opprimendū magnos apparatus fieri, bōbardas quas fuderat, in frustra cōcidere iussit, ut a camelis exportari posset. Erat oppidulum, Dagnū nomine, a Scodra sex milia passuū distans, qd nostrī in aduētū Turcorū quoniam malē munitū erat, supposito igne succensum dereliquerant. Huius castelli muros Bassa, ut aliquid fecisse uideret, destrueret et solo equare iussit. Quibus praefectis, obsidionē soluēs exercitū dimisit, ipse in Macedoniā se recepit. In hac obsidione oppidani maxi

me siti laborauerant, penuriaque aquarum multas angustias sustinuerant. Nam puerorū, senum, & mulierum, debilis turbæ, siti cōfecti supra duo milia occubuerant. Nec aliquis oppidanorū cum uiderent coniuges & liberos ante oculos deficere, animū ad deditiōē conuertit. Et nisi obfidio soluta esset, quoniam iam in oppido aquæ, quod uix ad tres dies, modicū quiddā singulis distribuendo sufficere poterat, nō erat, decreuerant omnes uno impetu armati in hostē irruere, & ibi cū hoste uiriliter præliando, sanguinē suū ulti occubere. Itaq; soluta obfidione omnes ad fluuiū ruū; desiderataq; multis dieb. aqua se satiāt. Hic multī aqua repleti stupidi rigentibus membris, statim mortui conciderunt. Imperator audito hostis discessu, cum neq; medici, neq; medicamenta Ragusina alia quid eum iuuarent, graui ualitudine oppressus, Venetias se contulit. Nec post multos dies Triadanus nouus imperator Catari moritur. Stephanus Malipetrus Mocenici legatus, cum hostis suo discessu secura omnia reliquisset, classem dissoluit. Præfæctis nauium mandat, uti se ad salubriora loca conferant, sumam, & naualium turbæ sanitatē procurent. Nam penē omnes Bolianæ morbo correpti iacebant. Ipse quoque infirmus Venetias proficiscitur.

Licet nunc mihi in fine opusculi affirmare, cum multa egregia facta Venetorum legissem atq; audissem, nullum tamen extitisse Imperatorem, quem Mocenico, inuictæ uirtutis imperatori cōferre possim. Nā quis eo sapientius futura præuidit: quis instātia prudētius disposuit: quis deniq; solertius ac diligentius cūcta administrauit? Omnia enim cōsilia hostiū præoccupās, nullū locū inferēdæ iniuriæ inimicis unquā reliquit. Prælia nō minori audacia, quā felicitate inijs, & cōfecit. Patiēs laboris, somni parcissimus, uictūq; militari potius quā imperatoriō cōtentus erat. Sēper sollicitus & intētus ne hosti occasione rei bene gerēdæ daret, ipse nō cessans hostē aliqua insigni clade afficere. Nā præter urbes captas, & prouincias ab eo desolatas atq; euerfas, multæ naues onerariæ Turcorū mercibus onustæ, & suprà quadraginta biremes cū lēbis piraticis interceptæ sunt. Piratas omnes captos supplicio affecit. Naues uel igne cōsumpsit, uel ad cōmodū urbiū, quæ Venetis subditæ sunt, reliquit. Itaq; toto quadriennio quo ipse imperiū administrauit, respub. Veneta ne minimo dāno affecta est. Hūc ego uiuū nō tantū nostris imperatoribus, sed Romanis illis magni animi atq; egregiæ uirtutis præferre ausim. Nā hic non ut illi qui uana ambitione inflati, caducis honoribus inhiātes, & ad propriā potētiam omnia referentes cuncta gerebant, sed Christianæ religionis, & uero amore patriæ captus, semper propriæ etiam salutis publicum commodum prætulit. Non dignitates ei defuere, quas quo uehementius fugiebat, citius consequbatur. Nam & ante imperiū censuram integerrimē administrauit. Princepsq; in Senatu rogandarum sententiarum sæpius fuit, & legationibus ad Pontificem & Imperatorem Romanum plerumq; functus est. Imperium administrans absens, frequēti consilio procurator Diui Marci creatus est, quæ dignitas prima post ducatum apud Venetos habetur. Et iam domum reuersus, nondum satis procurata ualitudine, mortuo Nicolao Marcello duce, uniuersa ciuitate in hanc sententiā concurrente, Dux Venetorum constitutus est, quæ dignitas in stir Lacedæmoniorum regum apud Venetos habetur. Dux urbi præpositus ac reipub. Princeps omnia ex Senatuscōsulto administrat. In hoc tantum a Lacedæmonijs Veneti differunt. Nam illi duntaxat ex duabus familijs reges constituebant: Veneti ex qualibet patricia familia, modò moribus & uirtute præflet, ducem suum creant. Nunc ego summum immortalēque Deum precor, uti Mocenicus imperio suo, rebus bene ac prosperē gestis reipublicæ statum firmauerit, ita nunc etiam princeps atq; dux suo ductu atque auspicijs, Venetorum imperium longe latē que propaget.

DE RHODI VRBIS ET IN SVLAE OPPVGNATIONE, BERNARDO

de Breidenbach auctore.

AODIE urbis obsidionem descripturus, causas in primis narrare institui, qua Turco tyrannum Mahumetum potissimum impulerunt, ut tanto conatu Rhodios aggredere-
tur. Li cet enim cum Turcis non parua dissidia Rhodij habuerunt abolim, tamen cum eo qui nunc imperat, post Constantino polis expugnationem grauiā gessere bella. Inimicus quidem uires indies augens, insolentior redditur. Cumque quatuor & uiginti circulo annorum complures sibi uicinas ditiones subegisset, animo inflatus ægre admodum egit Rhodiam urbem, equitumque Hierosolymorum ditionem finitimam eius imperio liberam absolutamque esse: maxime quod diuerso tempore quatuor classibus instructis, castella & Rhodiorum agros inuasit, obsederit, oppugnauerit, ex quibus ignominiam, discrimen & cladem reportauerit. Ex Turcis namque multi trucidati, palo suffixi, furcis suspensi, sagittis affecti, lapidibusque casticalamis præuultis suffossi, gladijs obiecti, membratim discepti, perierunt, terra marique succubuerunt hostes. Conspic-
gitur Rhodiorum militum generositate, quod ut assequi non potuit, dolo, uersutia tentare decreuit. Sæpius submissis sibi Græcis qui sibi parent, confederationem cum Rhodijs inire quā conditione permittā, dummodo quidpiam tributi titulo concedere. Cum uero reiectū uestigial sæpenumero uideret, arte pacem tractatam ratam habet, si tacita tributi conditione orator Hierosolymorum cum munusculis tribunal suum adeat: arbitratus quidem se munera tributi titulo accepturū, quæ Rhodiorum magister munera uocetaret. Fallitur quoque hostis hoc condimento, nec Rhodij conditionē recipiunt, eique coniungi contemnunt, qui fidem Christi persequitur, quā ex professionis uoto tutantur, defendunt, iurant. His de causis rabidus hostis odium contra Rhodios inexorabile concipit, mentemque destinauit urbem, si posset, perdere, & Rhodiorum nomen penitus delere. Impulsus quoque est quorundam persuasionibus, qui ad Turcos defecerant, abditaque urbis cognouerant. Inter quos primū locū obtinuit uir nefarius & perditū ingenij Antonius Meligabo Rhodius, nō in summo loco natus, qui rem domesticam iam pridem dilapidauerat. Is rei domesticæ penuria ductus, diutius cogitans quoniam modo Rhodijs infestus esset, ciuitatisque situm, ædificia describens, ad Turcū traiecit. Constantinopoli quoque degens bonæ pollicitationis spe urbis potiundæ data, quendā Bassam Græcolum ex nobili Palæologorum familia natum, ad nefandum facinus allexit. Secutus est huius uestigia Euboicus quidam Demetrius Sophonia, uir quidam superstitiosus, & maleficus, qui post Euboicā direptionē ad Turcū defecit alioquādo Rhodi habitauit, & postea nūcij nomine de pace tractauit. hic etiā suā for obsidionis exitiit. Exactis itaque his in oriundis suadēdisque annis tribus, tandem res Bassæ placuit. Profuit ad id inducendū apostatarū plurimorum qui fidem abnegauerant iniquitas, qui peruerforum suāus probatur. Asserebat proditor Antonius urbē nonnullis locis ueteribus muris uetustate collapsis, facillime inimico patere, ac paucos ciues defensoresque adesse: & plerumque comitum meatum triticique penuria laborare: subsidia à longinquis regionibus Rhodios expectare, qui tempori adesse non poterint. Idem testatur Demetrius, id quoque sequaces astipulant. His tactis fundamentis sua debant facinus aggredi oportere. Dum hæc Byzantij agitentur, Rhodiorū clarissimus princeps ac
H 4 magister

magister Petrus Danbussion, uir quidē magno & excellenti ingenio ac prudentia illustri familia apud Gallicam Celticam natus, quem ea non latebant: diuino instinctu doctus uetustiora urbis loca delapsa & minus inuenta toto triennio magnifice erexit, muniuit, ampliavit, excogitauitque frumenti, uini magnā & cōmeatuum copiam comparare, deuehendis & conducendis epistolas mandatoria ad diuersas urbis prouincias destinauit. Ita nutu Dei & magistrī opera ciuitas munitur, cōmeatus comparantur, naues ac milites ad tuitionem accedunt. Proditor Antonius horum insecus, arbitratus omnia apud Rhodios negligētius prāteriri, instigabat Bassam ut properet & rem memoratu dignam aggrediatur, id ipsum suadere conatur Demetrius. Quo effectum est, ut Bassam ad Turcum ea ex ordine referret: sēpius quoque inter Turci satellites re agitata, de Rhodiæ urbis expugnatione consultatur. de qua uaria oritur sententia, quibusdam narrantis rem penitus imanem esse, nec id posse facile consequi ob urbis magnificentiam, & militum generositatem, qui Asiaticis pares cēferi non debent, quibus mortem potius oppetere quā aliquid turpiter imbecillōque agere animo est: alijs rem facilem causis assertis affirmantibus, nec tamen paruo tempore quibusuis magistrum prouidisse. Quare si cum celeritate atque diligentia exercitus maritimus atque terrestris comparatur, urbem haud dubio expugnaturum iri putant. Acceruntur ad hanc consultationem definiendam machinarum uiri periti, inter quos numeratus est Georgius uir ualro subtilique ingenio, qui ex eis ad Turcum dudum defecerat. Constantinopoli quoque degens, uxorem & liberos nutrebat, à Turco dilectus, & plurimis gratijs dotatus. Is aliquando Rhodi fuerat, urbemque designauerat, sed tunc non tam munita fuerat, prāterierant namque anni uiginti ab eo tempore quo eam uiderat. Descripserunt quoque & Turci iussu plures egregij artifices Rhodiæ urbis situm, sed Georgius cunctos superauit. Magnis itaque rationibus adductis, uicit tandem sententia, ut urbis oppugnatio ui magna fieret. Huic fundamēto inherentes, nullos tam crassos muros esse, qui machinarū impetu demoliri nō queant, magnamque Turci esse potentiam, qui duo imperia, duodecim regna, tot prouincias totasque urbes subegit, hostem quoque non parum mouit Rhodiæ urbis situs ad comparandas classes aptissimus, insulaque celebritas magnis laudibus ab antiquis prādicata, quam ob loci magnificentiam, aeris salubritatem, & ad Orientis prouincias Christianorum subigendas commoditatem, potentes quondam Romani bene uolam & sibi amicam reddidere. Putatque si hoc potitus fuerit, finitimis subactis ditionibus fines suos per Aegeum Ioniumque facile pelagus perlaturum. Resistentibus itaque quibusdam preclaris Bassis in sinistram prāfagientibus, classis instauratur, exercitusque comparatur: decretumque est ut milites terrestres iter faciant, traiectione Helle ponto per Asiam in Lyciam, quæ Rhodiorum insulae adiacet, pergant, & per fretum Lycium à Phisico antiqua continentis ciuitate duodeuiginti milibus passuum distante Rhodum nauigent: reliquus uero machinarum & belli ingeniorum apparatus cum parte copiarum classe deuehitur. Bassa Palæologus expeditionis praeffectus classe in consensens, Antonium perquiri iubet, quē paulo ante morte turpiter obisse comperit. Accersito igitur Demetrio, satellitem adhibet: tunc passim rumor exiit, classem & copiosum exercitum in Rhodios parari. Turcus, ut hæc res lateret, aditus portus, passus custodit, phibetque ne quis nunciū deferat. sed non ualuit eius astutia magistrī solertiam prohibere, qui assidue literis & nuncijs ex Turcia apparatū intelligit. nōnulli quoque ex nuncijs in dolo uersati sunt. Nam cū exercitus in Lycia degeret, classem operientes affirmauerunt uirum excessisse Turcū, et ex alijs causis exercitū illuc adesse. Dū hic rerū status esse summa cura princeps noster hostiū dolos acutē perspicies, cuncta disponit, & de præ

A præsidij Langonis castelli sancti Petri, Feracti, Lindi, Moneleti ordinat, quæ loca defensoribus, comensibus, machinis, & cæteris bellis aptis muniunt. Omnis plebs cū supellectili Rhodū & oppida intrat: hordesti quod maturū fuit, colligit: quanto cyus frumentū crudū (nō dū enim messis aderat) quod urbē circundabat, prout cuiuslibet facultas fuit, populus eradicat, colligit, & in domos portat. Dum hæc magno cum tumultu agerentur, uigil in specula montis, qui in occidentem uergit, sacello sancti Stephani sacri nunciat classem apparere, extensisq; uelis nauigare. Magna quippe populi frequentia ad hoc spectandum concurrat: tota ciuitate trepidatur, populique clamore cuncta resonant: classis Phiscum nauigare properat, ut milites qui terrestre iter fecerant, conscendant: & Rhodiorum freto transito, repente uelis conuersis ad nostra declinat litora. appulsi itaq; ea classis uelorum centum. Decimo Calendas Iunii, anno incarnationis uerbi diuini millesimo quadringentesimo octuagesimo, militeq; prius in terram exposito in uertice montis sancti Stephani, & circa eius montis colles castrametati sunt, machinas quoque & bellica ingenia in litus exonerant eo in loco quem ab ipso monte defluens aqua abluuit, qui à Rhodijs obice collis spectari non potest. His peractis, pars ad deuehendū terrestrem exercitū Phiscū nauigat. In classis aduentu quidā Turci equestres pedestresq; ueris uerbis incenia audacia quadam freti irruunt: irruptione autē à nostris facta, hostes fugant, fundunt, quicquid ex eis trucidant. Postea dum nostri comelarentur, altera eruptione facta Turci propelluntur, caduntq; nonnulli. Ex nostris uerò miles unus periit, qui incautus manum conferebat: cuius spolia & cadauerr nostri sibi uendicant. Turci capite absciso illud lanceæ suffigunt, ad suos quoq; cum plausu reuertunt. Postridie eius diei qua classis appulsi, hostes tres ingentes machinas in hortis ecclesiæ sancti Stephani Antonij uicinis, arboribus omnis generis fructuum cõsitis collocat, turrim quoq; sancto Nicolao dictam in uertice montis sitam oppugnare conatur, easq; machinas lignearum munitionum propugnaculis operiunt, defenduntq;. Nostris uerò munimentis quæ Repara uocant, conspectis, tria tormenta quæ Bombarda uocantur, ab hostium dextra in hortulo palatii militum Auerniorum statuunt: eiusq; diei diluculo Georgius machinarum egregius artifex, de quo habitus est sermo, repente ad fossæ ripam quæ magistri palatium munit, uisus est, amice omnes salutās, clamansq; ut intro ducatur, ab rerum ignaris penè confoditur, defenditur ab alijs, extemploq; ad magistrum perducitur. Vir enim erat corpore procero, forma eleganti, satis eloquēs, magna astutia, cui Germania patria est. Rogatus de causa aduentus respondit: Zelo fidei compulsus, & publico Christianæ religionis commodo suauis ad nostros defecisse, placide excipitur, laudaturq; propositum, si in eo persistat. De hostis exercitusq; habitu, dispositione, qualitate consultus, constanter, prudenter intrepideq; respondit. Inter cætera edocet numerum militum omnis generis centum millia uel circiter adesse: classem eam quæ diximus machinas sedecim ingentes deuexisse, quarum longitudinis dimensio duorum palmorum & uiginti fertur. quæ uehementissimo, uelocissimo iactu globos saxeos rotunditatis palmorum nouem, plerosque undecim torquent. De huius uiri defectione uarię quidem sententię suboriuntur. Quidam exploratorem affirmant, & fugam commento asseruisse, ut Rhodios fallat. non nullorum assertio fuit, eum callidū & maleficum uirū esse, multaq; olim effusis. Quibusdā alijs sentientibus, & in bonā partem defectionē interpretantibus, q; prudens esset & poenitens erroris id fecerit, sapideq; intelligeret hæc Rhodius machinare non posse, ubi tam prudentem principē, & expertissimos milites sciret degere. Auger suspicionis episto lę ex castris Turcorū in ciuitatē sagittis missę, q; Georgiū in simulat, & ab eo cauendū esse dicat. Magister ingenio solers & perspicax Georgium arcia custodia seruari iubet, sex robustissimis comitibus, adhibitis in his quæ machinarum iactum & bellorum ingenia spe-

nia spectant ipsius arte cautè utitur. Omni igitur conatu Turci ad expugnationem turris & molis sancti Nicolai incumbunt, si huiusmodi potiantur, putant urbem in suam potestatem facile uenturā. Est enim moles ipsa trecentorū circiter passuum in mare protensa, miro artificio ab antiquis manufacta; quæ suo progressu portum triremibus aptū à parte occidentis efficit. Cuius introitus cantibus concluditur, ut triremis introire uix possit. In molis quidem uertice septem trionem spectante arx, de qua sermo est, magnificè nostra ætate erecta est, ubi priscis temporibus colossus ille ingens Rhodius, unum de septem mirabilibus mundi, positus erat. Qui post tres & quinquaginta annos quo fusus est, terræ motu corruit, osq; portus Rhodij spectat. Machinis quoq; illic collocatis, sublimes quædā turres, quæ portū claudunt, ualidè oppugnari ac dirui: naues quoq; ne portū subeant, prohiberi haud difficile possunt. Loci igitur & turris opportunitate hostis allectus, omni conatu arcē aggrediē, quatit, oppugnat, iactuq; trecentorū lapidū sphaericorū diruit eam, præsertim partē quæ occidentem spectat. Ruina quidem turrim munit. Licet enim suo pondere iduūq; uehementia saxa ingentia, ex quib; ædificata erat, laberent, tamen materia, calce, arena & lapillis immixtis confecta, adeo demoliri non potuit, quin turris potior pars staret, ex quo facilis ascensus hosti negetur, terrori fuit tantū ædificij lapsus. Multorū em̄ annorū opus illustre temporis momento ruit; præter quoq; plurimorū opinionē ingentes & impetuosæ machinæ, illam arcem lacerāt, de turpant, deuastant. Cum aut turris labefacta uix tutabilis uideret, statuit magister, industria, ingenio, uigilantia roboreq; militū eam arcem tutari, quæ muro rum crassitudine defendi non potuit. adhibitis uiribus, summa cura parantur quæ turri & moli præsidio sint. Milites igitur in primis strenuissimi deligunt qui locū defendāt, uallumq; ex lignis efficit, quod turrim claudat, fossamq; cauitibus excisis circumducunt. collocatur in turri præsidii ualidū pro loci capacitate. Turris namq; iustum magistrū, qui assidue cogitatu tuitioni loci inuigilans nō formidat, cimba uectus disruptā arcē uisere dū machinæ lapides torque rent, calce & lapide opplet, ut locus uix cōmilitonū capax reddat. cōstituit & aliud præsidii equestris & pedestris in antemurali, qdā turri sancti Petri ad inferiorē Mandrachij partem protendit, quæ transiitū turris prohibeant. Humile namq; mare & uadosum illic transiri potest, ubi & uegetū munitiones paratæ, & tabulæ clauorū infixione infestæ, in profundo fixæ sunt, quæ impedimento essent hosti uadenti. In uallo aut radicis molis milites electissimi locati sunt, qui pugnantibus nostris præsidio sint, ubi magister insignis armis auroq; fulgēs facinori clarissimo intēdebat. Disponunt ea parte murorū urbis bombardæ & tormēta, quæ triremes & Turcorū nauigia expugnēt, perfringantq; pp̄ quoq; cautes eius arcis cimbarū combustilib; cōpletæ stationē habent, quæ in oppugnatione incendant, & hostiū classi incendium afferant. His reb; magno subtiliq; ingenio dispositis, sunt uigiliæ, præstolat hostium inuasio. Demum exor to lucifero, dum zephyri placidè flarent, Turcorum triremes à litore cautum montis sancti Stephani soluunt: superatoq; Saburræ promontorio, nauigant, eamq; turrim propugnant. Primo congressu antequam in terram descendant, ingenti clamore & tympanorū sono uoces edunt, ut terrori multitudo sit. Nostrī aut in armis dispositi præstō ad sunt. cū em̄ triremes turrim propugnāt, machinæ saxa iaciūt, quod in turri locatū erat armorū ualidū balistis iactuq; lapidū hostem propulsat. Pellunt Turci, fugantur, trucidant. Ea in pugna, quæ admodum postea a perfugis relatum est, septingenti Turci interiere, plurimi uero uulnerati sunt. Victoria potitus princeps insigni equo uectus, illustri comitatus phalanga, urbem more triumphantis intrat, facellumq; quo imago sacratissimæ uirginis, Philermi montis miraculis percelebris, posita erat, uisitans gratias agit: & demum ad reficiendos animos militum domum reuertitur, perditā tunc spe arcis molisq; potiunda; uisioq; ualido præsidio, Turci gran-

A ci grandioribus uiribus arcem aggredi, aliaq; loca oppugnare, mœnia diuē
 restudent, ut defensoribus distractis, uno momento molem & loca diruta
 inuadant, ne uires nostrorum unitæ essent: & dum diuersas partes tutari cogi-
 taremus, negligentius in moles agitur. Sequenti igitur nocte magno cla-
 more uirorum onera subeuntium cuncta resonant, machinas ad mœnia He-
 bræorum uehunt, ante hos muros oculo ingentes machinas collocant, quæ mu-
 nitionibus defensæ, in mœnia saxa grandia iaciunt. Aliam machinam prope
 radicem molis quæ ad Septentrionem uergit, in cuius uertice damnati ex-
 tremo afficiuntur supplicio, ponunt que in uertice montis, ut inde in molen-
 dinâ supra molem ædificata globos saxeos torqueant. Hostium propo-
 sito agnito magister solita prudentia cuncta dirigens, diuinis supplicatio-
 nibus cum populo & cōmilitonib. innitens, munitiones ad interiora urbis
 parat. Iudeorum ædes quæ in pomœrio erectæ erant, diruunt. uallum paratur,
 fossa cauatur, & murus fossæ summæ arte & diligentia obijcitur. Interdium no-
 ctuq; operi intenditur, non magister, non baiulini, non priores, non milites,
 non ciues, non negotiatores, non matronæ, non nuptæ, non uirgines operatæ
 uacant: lapides, terram, calcem humeris portant. Auro, argento, supellestili
 nō parciūt, ut publicæ salutis consulatur. machinæ hostium uehementissimo im-
 petu mœnia quatunt, & faciem egregiorum lapidum diruūt. Tanta enim es-
 rat iactus uiolentia tormentorum, ut omnibus admirationi fuerit: nullusq;
 Rhodi degens, ubi ex omni natione Latini nominis nonnulli uersabant, cō-
 pertus est, qui nō affirmaret ullo unquam tempore tales machinas uidisse aut
 auduisse. Id quoq; Georgius perfuga affirmauit, & nusquā terrarū tam gran-
 des inueniri alserit. Dum em saxa iaciunt, in lapidum exitu sonus ingens edi-
 tur, qui tonitruū instar resonat, fumusq; tanquam nubes crassa diuturno tempo-
 re in aere uento fertur, quorū sonus plerunq; ab oppidanis castelli Rubei au-
 ditus est, quod à Rhodis centum millibus passuum orientem uersus distat.
 Ipse quoque machinæ mirabilis quiddam efficiebant. Machinarum poster-
 riora in munitionē quæ palis terræ affixis fabricat, tam grandē impetū redde-
 bant, ut instar motus terræ ædificia urbis paululū hoc pulsū mouerent. Spe-
 igit in munitione perditâ, totis uirib. uallo, fossâ & munitionib. interio-
 ribus tutamē cōstituiimus. Nec hæc hosti sufficiūt, aggrediūt quippe alio terro-
 re uexare. Collocat em omni ex parte tormenta & mortaria quæ ex transuerso
 ædificia urbis uerberēt, diruant, mortalesq; cōterant. Hæc tormenta Mor-
 taria dicta, interdium noctuq; saxa in aera sublimē iaciunt, errat quippe populo
 ingenti terrori qui in aere tam grandes globos saxeos cōspiciebat. Non em
 parum anxietatem id nostris incussit, plus em noctu q; interdium terroris atu-
 lit, nullus in priuatis domibus tutus medebatur, quilibet latebras querita-
 bat, uerum ei uulneris mens humana medet. Iussu magistrī mulieres, infantes
 & omnis imbecillis ætas in pomœrio arcis collocantur, ubi pinnae crassa tra-
 be protegebantur. Eo namque tormenta rarō pertingebant, nec globi decide-
 bant tam frequentes, cum urbis frequentiora loca (ut fieri assolet) dirigeban-
 tur, ut mortales cōterant, domosq; quatiant. Iuuenes uerō & robusti qui inter-
 diu saxa fuscipiebant, tormenta faciliē uitabant. Noctu aut quidam caueas sub
 terraneas, quidā ualuas crassissimas, quidam fornices & sacras ædes frequen-
 tes sub eis trepidum fomnū carpebant. Hoc quoq; miraculo fuit, nutuq; Dei
 factum esse haud aliter creditur, qui publicis supplicationibus assidue Eccle-
 sijs & altaribus exorabat: & cū plura saxa machinæ torquebant, pauci tamen
 mortales & quædam bruta corū iactu interierunt, quæ potius domorū ruina
 factu lapidis collapsarum, q; saxei globi pondere attrita sunt. Hostes quoq;
 hesperū uergit, ex quo prospicitur, collocant, quæ assidue urbem & loca cōstiti-
 id parum arbitrati, duas machinas ex grandiorib. in eminentiori loco qui ad
 cijo

cijſ frequentiora ſaxa torquent. Nec ipſæ machinæ licet terrori eſſent, damna
inſigne ediderunt, nec mortales occiderunt, præpeditæ, nō ambigo, orationi
bus, quæ Deo, eius genitrici intemeratæ, & beato Ioanni Baptiſtæ fiebant.
Baſſa uerò principis noſtri uigilantiæ & ingenium conatibus ſuis inſices
re coniectans, magiſtrum dolo interficere aggreſſus eſt, ſubmiſſis quibus
dam qui defectionis prætextu eum adoriretur. quo effecto, arbitratu rerum
facile potiturum. Hoc quidem nefandum facinus perſuga quidam ueneno
perficere ſtatuit, comite accito, qui poſtridie cum toxico urbem intraret. His
perſugis Baſſa grātia pollicetur, facinus perficiant. Qui prior ingreſſus eſt,
examini prudentiſ, tormētis ſubijciit, contrarijs ſermonib. deprehenditur, cri
menq̃ ultro pandit, monetq̃ ut caueat princeps, quia plurimè in eū ſunt pa
ratæ inſidie. Damnanus perſuga, ſecuri percuſſus interiit. Cū uerò ſcleris co
mes uenenū geſtās, ad nos trāſiret, à quibuſdā uix confoditur. unde perterri
tus ad Turcos reuertit. Dū hoſtis Italię ſtationis mœnia oppugnat, nocte ad
ripā ſoſſæ, munitionē ac repagula diligentius erigit. hoſtilib. munimētis ſoſ
ſæ adhibitis coſpectis, de his dirimendis conſiliū agit. Deligunt foriſſimi
iuuenes quinquaginta, quibus miles ordinis præſcitur egregius. Eruptione
itaq̃ facta per ſoſſas occulti noſtri uadūt. Vbi ad partē munitioni obiectā uē
tum eſt, ſcalis erectis ripam ſoſſæ extēplo coſcendūt. ſagittis, gladijs, & ſaxis
hoſtes perſequitur, fugāt, trucidāt. Ea in pugna Turci decē gladio caſi ſunt,
munitione fracta. Egreꝝ iuuenes uictoria potiti, quatuor capitib. haſtis aſſixis
urbē ouantes intrant, oppidanorū ingenti plauſu excipiuntur. Magiſter uictō
res munerib. donat, ad incitandū iuuenū animos, & alios ad quæq̃ egregiè
obeunda alliciendos. Paucis diebus interiectis, Turci turris potiundæ deſi
derio compulſi, ſuperioriꝝ repulſa accenſi, arcem ſancti Nicolai grandiori
conatu, arte & ingenio aggreſſiuntur, munimenta quoq̃ & propugnacula ia
ctu machinarum demoliuuntur. quo ꝑ proteritur, ſumma diligentia reſtituitur.
parant ad conſictū lignum pontem, qui ex ſacello ſancti Antonij turris
in molem tranſitum præbeant. Pons autem ex lignis uarijs ratibusq̃ con
nexis, quibus aſſeres clauis conſixæ erant, conſtruitur. latitudo ſex militum
equoꝝ gradu à fronteꝝ dimicantium capax fuit. longitudi uerò tanta erat, quē
legis utrumq̃ contingeret. Pontem in mari Turci ad ripam molis traducere
ingenio proponunt. Ancoram enim rudenti alligatam, quō ſune pons in ul
teriore moliſ ripam natate compellatur. A' noſtris arte cognita, nauta quī
dam rerum mariimarum non ignarus, noctu undis ſe obruit, anchoram ſol
uit, ſune cautibus remiſſius alligato, qui parua uī diſſoluatur. Egreꝝ facie
nus àd magiſtrum detulit, qui aureo munere donatus, gaudens comitū plu
ſu ad ſtationem moliſ reuertitur. Turci comperto dolo, cum primū pontis
deiectionem experiuntur, decepti ſtatuant ſcaptharum remigio pontem ad ri
pam tranſuehere. Hoſtis quoque tantæ rei intentus, ad oppugnationem trire
mes triginta parat bene quidē munitas, & ad conſictū ornatas. Præter has
quoq̃ adijciunt nonnulla oneraria nauigia, Parandarias uulgo dictas, ex qui
bus quædam machinis & ſaxeis globis, tormentis adaptatis, onuſtæ fuere,
ut ſi turris uictoria potirentur, repenti ex eo loco portum, turres, mœniaq̃ di
ruerent, proſternerent, demolirentur. Nec præmittunt celeriores cimbæ
diſponere, quæ Turcorū ſtrenuiſ imos quoſq̃ ad molem deuehant, qui primi
noſtros aggreſſiuntur, & cum eis manus conſerant. quibus præſtantiſ, cæ
teri ex ponte & triremibus in molem deſcendant. imponuntq̃ triremib. & pa
randarijs non paruas machinas, quibus noſtros proſternere poſſent. Grandes
quoq̃ machinæ quę turrim diruerāt ad tēpus incundi cōſictus officio ſungan
tur. Princeps uerò noſter rerū ſummæ inuigilans, ſubtiliꝝ ingenio & ſolerti
mente cuncta diiudicans, fretus ſtrenuiſſimi cuiuſq̃ cōmilitionis ſentētia, qui

A ex Occidentali natione aderant (nec defuerunt plerique indigenæ Græci ingenio manuq; prompti) summa cura arcis defensionis consulit. Suspicati enim post primam pugnam, quod contigit, turris & moles propugnaculis, fossa ualloq; abundantiusq; munitur, accersitis operarijs ferè mille, qui interdiu noctuq; cautibus excisis, rupibusq; demolitis, quod expetitur conficiunt, nec impensarum parcitur surcinis. Præsidia quoq; in turris ruina collocantur, pariter & alia præsidia in radice molis disponuntur, quæ nostris casu urgente opitulentur. Rebus sic ad pugnam paratis, subdubita uere nostri, ne Turci duobus locis urbem eodem momento aggredierentur, ut uires partirentur, et quod cupiunt facilius conficiant. Cui incômoditati & periculo magistri prudentia prouidit: præsidia quoq; robustissimorum in moenibus Iudæorum ac Italiæ stationis quæ iam iactu machinarû partim demolita erant statuit, qui tuitioni intendant, nec suo sine iussu discedant. Non est qui sanè nō diiudicaret ac sentiret, nostram salutem in turris tuitione collocatâ esse: quo sit, ut u no ore omnes tanquam fidei ueri athleta, eius tuitioni consulerent, & ut commune Christianorum domicilium seruarent. In quo plurimorum equitum Hierosolymorum ac nobilium, infirmorumq; Latinorum pariter, Græcorum, Rhodiorumq; uirtus & animositas emicuit, qui conspectu audacia & animositate asylum & tutissimum Christianorum refugium, Rhodiam urbem tutâtur. Duo mercenarij iuuenes qui turris præsidio adscripti sunt, comprehenduntur arma in pelagus deiexisse, qui facinore perpetrato ad Turcum deficere proponunt. crimine damnati, capitis supplicio afficiuntur. Ad turris demum oppugnationem Turci tertio decimo Calendas Iulij intempesta nocte, terra mariq; summo silentio

B accedunt. Vbi uerò pugnam inire conantur, grandicum clamore tympanorumq; sono iuuadunt. nostri quidem arrectis auribus hostium impetum comperientes, ubi eos adesse comperiunt, gladios stringunt, balistis & tormentorû iactu hostes laceſſunt, deturbantq; hostiû triremes ac cymbæ littoribus adhærent: pons quoq; traducitur, quo cōscenso hostes transeunt. Nostræ quidem machinæ in muris collocatæ, globos saxeos torquent: pons natans frangitur: Turci merguntur. quatuor quoque triremes & nauigia tormentis onusta, iactu machinarû prosteruntur, & undis obruuntur. Turci frequētes, qui ex cymbis & triremibus in molem descenderât, à nostris cæduntur, trucidanturq; ignes etiâ in classem solutis lintribus immittuntur. nec Turci impigri bombardis respondent, ignes iaciunt, sagittas impetuosisimas ex balistis & catapultis torquent. Magna ui in obscuro, nisi dum ignes iaculati luce plerunq; præberent, acriter pugnatur: & mediâ nocte usq; ad horam decimam diei sequentis durâs pugna, propulsatisq; hostibus uictisq; dirimitur. Vidis ses toto triduo hostium cadauera littore iacētia, auro, argento, insigniq; ueste fulgentia: & complura mari fluctuantia, quæ pelagi æstus, ut natura solet, in superficie ferebat: quorum spolijs complures potiti sunt, et ex his non parum cōmodi uendicant. Insignis quidē hæc pugna fuit morte clarorum uirorum, qui Turcis præerât, quorum interitus mœrorem & ludum hosti attulit. præsertim generis Turcici, uiri quidē strenuissimî, à Turcoq; dilecti, mors magno fuit mœrori: cuius cadauer post triduum mari ebulliente, in molis littus deuectum reperitur, eiusq; spolijs quidam ex nostris potitur. Perfuge, qui post prælium ad nostros defecerunt, edocent exercitum magnam cladem accepisse, Turcosq; ea in pugna duo millia quingentos cecidisse: ex eoq; Bassam ingentem mœrorem concepiſſe, qui tres dies intra papiliones frequentia commilitonû

I prohibita

prohibita se cōtinuit, & stragē Turco celerius denūciat: eo quoq; mens
 eius roditur, quōd post tantam ruinam turri illatam arce potiri non po-
 tuerit: & quōd tantam in eius oppugnatione ignōminiam acceperit, e-
 xistimās Turcensem numerosum exercitum inualidum esse, qui turrim
 disruptam expugnare non ualuerit. Cum autem Turci spem turris expu-
 gnandæ perdidissent, conatum, studium, industriam, omnesq; uires ad
 ciuitatem omni ex parte oppugnandam conuertunt. Et licet ad mœnia
 Iudæorum ac Italiæ stationis animum potissimè conuertant, non cessant
 tamen circumquaq; muros uerberare et demoliri. Hostis cœptum opus
 continuat, assiduq; conatu aggreditur propositum conficere. Excogi-
 tant itaq; Turci ad urbem ingenio occulto propinquare: fossas labyrin-
 thi per similes effodiūt, quas lignis, arborum ramusculis contextis ædifi-
 cant, terraq; operiunt, ut latenter ad fossas urbis accedant. Propugna-
 cula quoque multis in locis cratibus de uiminibus contextis ædificant:
 ex quibus assidue sagittant: colubrinis quoq; & serpentinis nostros de-
 turbant, fatigant, pensant quoq; eis conducere, & aliquam partem fossę
 quæ mœnibus adiacet oppleri, opera ita ab hoste adhibita lapides con-
 gerere non cessant, & occulto in fossam iaciunt. Operis assiduitate pars
 fossę oppletur, antemurale quoq; æquatur: ex quo & murorum ruina in
 dorsum formam redacta, facillime conscensus in mœnia efficitur. Præcel-
 lentissimus princeps noster Rhodiorū magister, his conspectis, diuino
 quodam ingenio agendis incumbēs, nihil prætermittere decreuit, quod
 saluti urbis cōducere uideatur: maturitateq; ac solita modestia utens, mi-
 litibus ad concionem uocatis conatus & discrimina grauiter & pruden-
 ter explicat. adhærebat enim lateri nobilissimus eius frater, excellēs mi-
 les, Antonius Danbussōn, dominus de Montelio ad uicecomitem: uir
 quidem consilio & armis clarus, qui paulo antè ex Gallijs robustis co-
 mitatus uiris orientem Sancti sepulchri uisitandi gratia cupiēs summo-
 peretam glorioso certamini interesse transfrerat. Is enim à fratre patrū
 decreto ob fidei integritatem, agendorum experientiam artisq; milita-
 ris disciplinam, commilitonum dux & urbis capitaneus designatus, ma-
 gnanimi & prudentis capitanei munia obiit, & rerum summæ consulit.
 Aderant non pauci equites Hierosolymorū præcellentes baiulini prio-
 res, senatorij ordinis præceptores & fratres nobilibus familijs in Occi-
 dentali plaganati: affuerūt negotiatores, prudentia pollentēs, ac Rho-
 dij ciues. Græci quoq; ingenio præditi, qui unanimi consensu de tutan-
 da urbe cōsultant. Excelluit profectō plurimorum cuiusq; generis astan-
 tium probitas, generositas, uirtus ac magnanimitas: quorum sententia
 excussis, Principis nostri solertia quod optimū diiudicatū est elegit.
 Nostri uerò cuiusdā experti suasu machinā uersilem, quod Tribuccum
 uocant, ingentia saxa in munitiones & hostium fossas torquens, erigere
 statuunt: ædificaturq; celeriter machina periti uiri sententia, nautarum
 & architectorū opera. Quæ ubi erecta est, uir peritus grauiā saxa in ho-
 stes iacit, multosq; cōterit, munimenta diruit, damnaq; intulit nō paru-
 pendenda. Excogitatū quoq; est, eam partem fossę quæ lapidibus à Tur-
 cis oppleta erat, euacuare: sed cum id palām effici nō posset, cuniculo in
 pomerio effosso exitū sub lapidibus nostri habent, & clam lapides in ur-
 bem cōportant. Sentitū profectō Turci, qui fossæ propinqui erant, lapi-
 dum cōgeriem minui, & ascensus opportunitatē adimi, nisi quantocyus
 quod capiunt efficiāt. Atrocem enim murorū ruinā cōspectā, statuitur mu-
 nitionib; inniti, quæ impetū machinarū sustineāt. Murorū igitur lapsi
 munimēta & repara nostri obijciūt, quæ in hūc facta sunt modū. Murus
 crassitudinē

A crassitudine palmarum duorum in pomerio ex opposito mœnium accititur, palicæ ex robustissimo ligno terræ insiguntur, glis ramusculis fruticibus quoque intermixtis intus ponitur, alsiduoq; attritu infusa aqua firmatur denaturq;. Prouident insuper ingenij hostes in ipso cōgressu propellere & propulsare, ignesq; artificiosos parant uarijs modis reconditos, cadis, pice, sulphure, cōbustibilicq; materie repletis, ac sacculis laminis ferreis, puluereq; machinarū refertis, quæ ingenia exitio hosti futura sint. Ingens præterea cylindrorū copia affert, quæ in hostes ruant, eosq; proterāt. Varia quoq; ppugnaculorū forma edit, quæ Turcis impediētō, nostris sint adiūmētō. Delectabāt cōspicientes uiroꝝ ingenia, quæ remedia excogitabāt ac plaudebāt. Adducitur Georgius proditor, forti comitatus ceterua ad custodiā data. Consultus de his quæ titioni futura sint, remissius tardiusq; respōdet: nec de se experimentū ab eo expectatum præbet, quemadmodū pollicitus erat. Sperabat quippe uir iniquus & callidus, uidēs murorū iacturā & facilē ascensum per ruinā, ciuitatem in hostiū potestātē futurā: quādā tamē protulit, ut eius astutiā occultaret. Suadet machinam parari, quæ in machinas hostiū iaciat. Quod ut factū est, Turcus machinæ ictus ex aduerso dirigit, murumq; nō parum lædit. Dum hæc agerentur, epistolæ ex castris in urbem sagittis diriguntur, quæ Georgium insimulāt. Nec Georgius licet urbis discrimen uideret, uerbis procacibus se abstinēt: quæ ut ad notitiā deueniūt, uehemens in eum suspicio oritur, quibus ex causis uinculis & carcere arce: deputaturq; qui uirum examinēt, & causas defectionis perquirāt. Examinatus, cōtradictorij ac cōiecturis sufficiētibus cōuictus torquet. In tormētō et extra rogatus, ultrò fatei, iussu Turcorū tyranni ad Rhodios defecisse, ut urbē si posset proderet, quemadmodū plura oppida prodidit. Sin minus Rhodi per sinistram uersaretur, cuncta diligētius acutiusq; perquireret, & specularē. Mores quoq; et status ac cōditiones incolarū & regionis intelligeret: ac demū si clasis nō uinceret, ad Turcū reuertetur, docturus quæ ad urbis expugnationem conducerēt. Proponebat namq; Turcus hanc urbē in suā ditionē redigere: quod ut cōficeret, multis pollicitationibus ac pluribus donis allectus Georgius extitit: crimē cōuictus, supplicio capitis damnatur, et in propatulo spectante populo fune furcæ ligato Georgius suffocatur, & animā exhalauit: populus cum plausu ad priuatas stationes reuertit, lætus & gaudens de nece proditoris Christianæ religionis, qui tot animas perdere uoluit, & ad iugulationē & fidei orthodoxæ abnegationē tot præclaros uiros castissimasq; matronas, sacrasq; uirgines, et plebē Christianā perducere studuit. Luit tandē pœnas sceleri debitas uir perfidus, uigilās, & semper aliquid cogitās. at Turcensis clasis præfectus Bassa, alteras literas in urbē iacere studēs, Græcos indigenas & ciues Latīnos ad deditionē hortātes, uita & suppellectili salua pmissa, multamq; immunitatē pollicētes: solū uerbis ditionē expostulat, & interitū militū, & perniciē religionis Hierosolymorū affectat: si secus rebus suis cōsulāt, ad unū omnes interituros affirmat. Putauit uir nepharius populū insidū inuenire, & q metu terrerē, uel munerib. allicerē: sed reperit orthodoxæ plebē deuotā, ac ordinī Hierosolymorū fidā, cōsilioq; & armis mutua equitū & Latīnorū nostrorū cōuersatione expertā. Ea igit in uanū tentātē, alio utiq; commētō. Mittit ad Ecclesiā beatæ Mariæ uirginis Helcomenitræ Graculū, q dudū ad Turcos defecerat, qui uigiles alloquēs, ait: Bassam, oratorē ad principē nostrum uelle destinare, dummodo tutus aditus pateat. Respondetur, ut illic ad ripā fossæ nunciū mittat, aderitq; in Boleuaro, qui nomine magistri respondeat. Affuit postridie Bassæ orator, qui nostris prius salutatis,

Prefectū classis se non parū, imò uehementer admirari, quòd tam po-
 tenti Principi resistere audeamus, qui duo imperia, tot regna, tot urbes,
 tot prouincias, totq̃ potentatus subiugauit: quare suadet, ut nostræ ur-
 bi & agris indoleamus, nec patiamur tam crudele facinus perpetrare,
 nec urbē diripi, & ad iugulationem uiros, et mulieres ad raptum & igno-
 miniā duci, bellū an pax præstiterit dicamus. Pollicetur quippe breui
 forma & compendio, pacē si libuerit se præstaturū, & nos possessores ur-
 bis & agrorū permanuros: aliter minas addens, prommittit propediem
 ciuitatē in suam potestatem transiturā, direptioniq̃ præbiturū, & omne
 genus crudelitatis executurū. Qui Principis nostri uice aderat, edoctus
 respondet: Non possumus satis admirari, uos qui cum classe & impetuo-
 sis machinis, castrorumq̃ copia urbē circūdati, nos ad pacē hortari, cū
 id à militantiū officio alienū uideatur. Verū signum agere uidemini,
 ut animos tentetis. Sciatis, nec pollicitationes nec munera uestra nos
 mouere, aut ad aliquid indecens conficiendū allicere. nec profectò ming-
 uestræ nos terrent. Sumus enim unanimes, nec discrimen est inter Græ-
 cum & Latinū. Christū enim colimus una fide, & firma mente, pro quo
 pugnare parati sumus: & mortē potius oppetere, quā Mahumetō con-
 iungi, sic ut facessant pmissa & minæ quib. nos monere conamini. Cum
 uestra classis domesticos lares reuiserit, si oratores de pace tractaturos
 mitteris, de re cōsultabimus: cum armati & exercitu præinecti estis, offi-
 cium bellantiū perficite, & nobis Deo propitio constanti animo respon-
 debimus. Cognoscetis quoq̃, non cū Asiaticis et effœminatis uiris con-
 tendere, sed cum catholicis fortissimis manū cōferere. Quo dicto Turci
 uultu demisso extēplō discedūt. Cum Turcis maiori conatū, ingenio ar-
 teq̃ resistitur, ipsorū infania incenditur. Pudet quippe eos tantū exerci-
 tum nō præualere, & sui tyranni formidolosam potentia à Rhodijs con-
 temni. Furibundī itaq̃ machinis, mortarijs, sagittis, catapultis dies no-
 ctesq̃ urbē lacessunt, infestāt, deterret, expeririq̃ fatagunt, si Rhodiorū
 animi facinora obire præclara audeāt, quæadmodū præclara & magnifi-
 ca uerba proferūt. Secundū igitur alterū præliū ad turrim molis diui Ni-
 colai cōmissum, dieb. septē & triginta exactis, uires in urbis moenia au-
 gēt, faciemq̃ ciuitatis deturpāt. Noua quidē urbs crassissimo muro cin-
 cta, turribus in cœlū erectis ornata, antemurali quoq̃ et propugnaculis
 aptissimis munita, triū milliū quingentorū sphericorū saxorū frequen-
 tissimis ictibus lacerat, deturpatur, demolit: eamq̃ ruinā plerq̃ domus
 ciuiū, & magistratus palatia perornata ac magnifica patiunt, ita ut prio-
 ris urbis facies penitus perdita uideretur, ac tanquā gigantei cadaueris
 sarcina prostrata iaceret. Attoniti sunt plurimorū animi: sed Princeps,
 uir quidē magna sapientiā, generositate atq̃ magnanimitate, præclaris
 ac magnificis comitatus equitibus, pugnatorumq̃ globo fortissimo sti-
 patus, spem in Deū immortalē, ac filiū eius Dominū nostrū Iesum Chri-
 stū, eiusq̃ genitricē, præcursores quoq̃ sanctū Ioannē baptistā dirigēs,
 cunctiorū mentes solidat. nec defuerūt magnanimi Baiulini priores, præ-
 ceptores ac fratres sacri ordinis, Hierosolymitani pariter negociatores
 indigenæq̃, & Græci, qui pro fide orthodoxa fortiter pugnare nō formi-
 dant. nō deterrebat profectò animos murorū formidanda ruina: nō me-
 tum incutiebat facilis hostiū ascensus, nō machinarū impetuosisimi ia-
 ctus mētes perturbāt. Autumāt Turci, paruo momēto urbē subigerē pu-
 tant nostri spe & fide pleni, Mahumetanā gētem facile propulsatam iri.
 Hinc Turci in aurora & solis occasu ad ripā fossarū fistulis & tympanis
 Turcēsis solitū cantū edunt: exultāt etiā de futura uictoria. Nostri, in
 pomerio tubarū clangore iubilāt, Princeps noster præclarissimus, ingen-
 tiacumi.

At acumine præditus, propediem hostilē inuasionē futurā cōiectat. Ma-
turo igitur cōsilio præsidia mœniū instituit, hisq; præstātes uiros præsi-
dit: subsidia quoq; nō negligit, quibus & electissimos sui ordinis cuius-
uis nationis baiulinos & equites præesse uoluit, qui præstidō casu urgen-
te adesse debeāt. ipse uerō partes subsidij nō recusat: quinimō assiduō la-
bore nō parcēs, in pomerio mœniū lapsorū residet: illic somnū quamuis
nō diuturnum sumit, coenitat, uersatur. Magistri uestigia strenuissimus
quisq; sequit̃, nec primi, nec mediocres, nec infimi onus recusant. Tur-
ci uerō in castris præcones uoce promulgāt, urbis supellectilem in dire-
ptionem trāsituram, impuberē ætatē sub iugū ut fidē abneget mittendā:
prouectos uerō & adolescentes ad unū iugulandos: & qui uiui capti es-
sent, palis, quos ad id exequendū octo millia parauerāt, cruciandos, ciui-
tatis ditione Turcorū tyrāno reseruata. His diuulgatis, properāt Turci
ciuitatē aggredi, priusquā id moliantur, Mahumetū suo more inuocāt,
corpus lauāt purgantq;: sacculos ad rapinā parāt, funiculos ad captiuos
religādos zonis cōnectunt. Pridie quā pugna iniretur, totaq; nocte
diei cōtinuē, ac diluculo quod mane quo pugnātū est præcessit, octo ma-
chinæ muris obiectæ, saxa ingentia assiduē torquēt: quod loco propu-
gnaculorū adhibītū erat, diruūt: uigiles quoq; ac custodes, & mœnium
præsidia partim occidūt, ut muris quisquā superstare uix posset, nisi sum-
mo altu occultaretur, & scalas ad signū campanæ paululū descenderet,
& demū cōscenderet. Nec tempus datū est propugnacula denuō instau-
randi, cum bombardarū ictus frequentiores essent, ita ut tam paruo tem-
pore trecenta uel circiter saxa iacta sint. Turci uerō iactū machinarum
peractō, ad signū iactus mortarij, quod pridē eo in loco cōstituerāt, con-
fertissimi magno impetu quā celeriter quinto Calendas Augusti rui-
nam orto sole cōscendunt. Erat namq; facilis, ut diximus, eis ascensus:
imō facilitior q̃ nostris per scalas. superiora quoq; murorū loca occupāt,
trucidato quod illic erat præsidio, quod primō tanto impetui resistere
nequiuit, anteq̃ subsidia nostra scalas ascenderēt: & illic hostilia signa
statuūt. Idem quoq; faciūt ad turrim Italix, cuius uerticē oppugnāt. Cla-
mor undiq; oritur, manus quoq; uiriliter cōferitur, magnaq; ui pugnāt:
nostri quoq; à dextro sinistroq; cornu fortiter hosti resistūt: ubi affuerūt
gloriosē dimicātes, miles præstātissimus dominus de Montelio, capita-
neus, armis pollēs: baiulini quoq; et equites Hierosolymorū ac negocia-
tores, nō pauci q; indigenę, & cuiusuis nationis strenui. quorū quidā in-
ter cōfertissimos hostes acriter dimicātes cecidere: alij multis uulnerib;
acceptis, uitā seruauere. Scalis quoq; quę quatuor erant, quibus in uicū
Iudæorū descendebatur, una Principis nostri iussu perfracta, qua Turci
descendere cōperāt, ex tēplo cōscensis, clarissimus magister & princeps
noster Petrus Danbussōn, præclara comitatus cohorte, magno fortiq;
animo hosti se obijcit, scalamq; conscendit, hostem uiriliter oppugnat,
propulsat, quosdamq; trucidat. Nec aliter ipse sui q; cōmiliones, quibus
comitatus erat, pro fide catholica & repub. Christianorum pugna uere,
quā olim gloriosi Machabæi pro cultu diuino & Hebræorū libertate
præliati sunt: haud secus quā plerique Romani principes pro tutan-
da patria dimicauere, qui ob seruata rempublicā Patres patriæ meruerūt
appellari. Hos enim præcellētissimos uiros imitatus Princeps & magi-
ster noster, discrimina nō formidās, uulneribus quinq; in corpore sulce-
ptis (quorū unū lethale cēsebat, nisi medicorū cura remediū attulisset)
Rhodiorū rempublicā tutatus est, seruauit, restituit. Ob quod præclarū
quidē facinus Pater patriæ optimo iure appellādus est. Turci enim per-

pulchrè armati, duo milia quingenti super muros erāt cōfertissimi, no-
 stros secum manus conferentes armorum ui propellere nitebantur: pri-
 morum tamē uirius inuicta persistens, diuino præsidio suffultu nequ-
 quam loco celsit. Sequebatur quoq; Turcos qui muris potiti erant, in-
 gens Turcorum multitudo, quę totum campum adiacentem ruinā, ual-
 lum & fossam expleuerat, ut terra uix conspici posset. Affirmant perfu-
 gā, quadraginta milia Turcorum adesse. Pugnatū est duabus horis am-
 bigua fortuna, modò ad nostros, modò ad Turcos uictoria inclinante:
 tandem diuina clementia Principis & nostrorum uirtutē fouente Tur-
 ci funduntur, pulsantur, cāduntur: tantoq; impetu & celeritate terga
 uertunt, ut sibiipsis necem & uulnera afferrent. Spectaculo nobis fuit,
 quod à nostris inter pugnandum gestum est conspiciere. ex Turcis quip-
 pe qui nostros fortiter lacessebāt, super muros stantes, trecenti à nostris
 in uicium ludæorū præcipientes trahūtur & impellunt. Erat namq; muri al-
 titudo ad intra fere pedum uiginti: hi omnes ad unum trucidati sunt, &
 cadauera uulneribus deformia passim iacentia intra urbem uisa sunt.
 Cum Turci pedem referrent, & ad castra tenderent, nostri eos consecu-
 ti sunt, & complures intra munitiones occiderunt, quorum spolijs ac
 insigni tyranni uexillo, auro argentoq; ornato, quod tantę uictorię mo-
 numento extitit, potiti, magno cum plausu urbem per murorū ruinam
 intrant. Cecidere ea in pugna tria milia quingenti, quorum cadauera
 intra urbem super mœnia, fossa, munitionibusq; hostium & mari reper-
 ta sunt. Et postmodum ad luem uitandam, quę passim deformia & la-
 cera iacebant combusta, interiere, prout perfugā diuulgarunt, qui cum
 exercitus à Bassa recenseretur, aderant, ex Turcis obsidionis tempore
 nouem milia: uulneratq; sunt milia quindecim: magnisq; incommodita-
 tibus exercitum affectum affirmant. Fama satis constans est, & palam à
 perfugis uulgatur, Turcos uisionis miraculo exterritos tanta trepida-
 tione loco celsisse, ac pedem retulisse. Aiunt enim, cum uexilla Domini
 nostri Iesu Christi ac uirginis Marię, ac S. Ioannis baptiste, religionisq;
 Hierosolymorū in conflictu iussu Principis erecta sunt, crucem aureā in
 aere splēdidissimam hostes uidisse. Apparuisse insuper candidissimam
 uirginem, clypeum & hastam gestantē: ac hominem uili ueste oblitum,
 splēdidissimo comitatu stipatum præsidio adesse. Quę uisio tantum
 terrorem eis incussit, ut nullo pacto progredi ausi sint. Fatēdum quoq;
 est, hanc uictoriā de cœlo demissā esse. quomodo enim tam parua mili-
 tū nostrorū copia, hosti potētissimo iam muris potito resistere potuisset,
 nisi diuinum præsidium affuisset: quomodo tam parua temporis moru-
 la, tanta hostium manus cecidisset, nisi angelus Dei uictoriā attulisset,
 & inimicos trucidasset: Erant enim tot occisorum cadauera, & ita per-
 pulchrè ordinata, ut non horarum, sed dierum opus esse uideretur: & id
 potius diuinitūs quā humanitūs contigisse putetur. Quis hostem mœ-
 nia possidentem, iamq; uictoria lasciuientem & exultantem terruit:
 Deus clementissimus. Quis hostem, ne scalis descenderet, antequam
 subsidia conscenderent, prohibuit: Deus fortissimus. Quis eorum men-
 tes obcauit, ut post primam pugnam non aggrederentur nostros, &
 multis uulneribus oppressos & defatigatos oppugnarēt: Deus clemen-
 tissimus. Quis tam potentem hostem, qui tot & tanta regna subiugauit,
 prohibuit, ne hunc Hierosolymorum principatum mediocrem quidē,
 ac ceterorum comparatione tenuem, post Constantinopolitanę urbis
 excidium suę ditionis faceret: Deus sapiētissimus. Agamus igitur gra-
 tias de tanto beneficio, ei qui nos ab impiorum manibus præseruauit.

Turci

A Turci enim spe potius urbem ducti, quavis crudelitatis genera exercere proponebāt: sed nefando optatu frustrati, tanquā pecudes trucidātur, propulsantur, uincunt. Exemplō pugna commissā, ad primum lapidem castra & papiliones Turci collocāt: machinas ad litus maris deuehunt, & nauigijs onerāt uulneratos: & quos ex Lycia traiecerāt, multos dies usque ad eorum discessum in Turciam cum omni suppellectili reuehunt. Hortos, uineas, prædia, si quæ intacta illa saepe remanserāt, uastant, depopulantur, incendunt, ingenti pecudis multitudine subacta. Dum hæc Turci molirentur, & discessum pararent, apparuere subsidiariæ naues, quas præcellentissimus Siciliae rex Ferdinandus, fidei catholicae deuotissimus, Rhodijs mittebat. Quæ ad auram post meridiem Turcis cōspicientibus, cum Rhodiorum plausu & gratijs Altissimo datis, portum intrare non formidant. Hostis machinas quas ad hoc parauerat, in eas dirigit: iactu machinarum una detrimentum malo excipit, altera incolumis euasit: anchoris ante aditum portus naues subnixæ, uel tormentorum & maris aestu ferente, paululum ab aditu discedunt. Hespero adueniente, & procella ingruente, nauis quæ laesa fuerat, portum intrat, altera uela uentis dare compellitur. Postridie eius diei, cum ea nauis portum subire niteretur, uento deficiente, dum placidum redditur mare, nec longius à classe Turcensi distaret, triremes Turcorum uiginti exercitu & Rhodijs cōspicientibus, nauim aggrediuntur, & oppugnant. Quī naui deuehuntur, uiriliter se tutantur. Horis uerò tribus nauali prælio machinarum iactu pugnatum est: tandem nostri uictores euasere, in qua pugna triremium præfectus occiditur. Hac quoque incommoditate accepta ad suos hostis reuertitur, & nauis subsidiaria postera die portum plenis uelis intrare non formidat. Attulerunt profectō hæc naues nuncium, quod Rhodios non parua affecit lætitia. Pontificiæ quippe literæ recitantur, quæ Rhodiorum animos paterna monitione solidant. Subsidia quoque nauium parata pandunt, quæ propediem uentura erant. Præterea grandem expeditionem parari nunciant, quæ nedum Rhodios obsidione liberaret, uerum etiam inimicam classem expugnare ac prosternere possit. Rhodij lato accepto nuncio, clementissimum Rhodianum Pontificem, Sixtum quartum, miris laudibus tollunt, laudant, prædicant, Deoque pro eius felicitatu humiles preces fundunt. Hic quoque rumor ad Turcos transiit, qui perterriti cœptum discessum accelerant. Exactis igitur nouem & octoginta diebus, Rhodiorum littore classis soluens, Phiscum nauigare properat. Illic milites et suppellectilem exonerat, ubi dies undecim morata, ad domesticos lares cum clade & ignominia reuertitur. Qui obsidionis pericula expertus est, & res publico functus officio cognouit, ad laudem Dei, Christianæ religionis exaltationem, & Rhodiorum gloriam, rerum gestarum commentarium edidit.

DE CAPTIONE CIVITATIS HYDRVNTINAE.

SAnè postea quam insula Rhodi dūino potius miraculo, quā aliàs, muris illius pro magna parte solo æquatis, à Turcorum obsidione & furore fuit liberata, atque ita ipsi Turci spe sua & conatu impijssimo frustrati fuerunt: indignè ualde opprobrium illud ferentes, atque plurimis quas eis Christianorum negligētia parauit, elati uictorijs, tantis stragibus & calamitatum generibus, quibus regna, prouincias, ciuitates, et loca plurima Christianorū hactenus affecere, nequaquam contenti, neque sparsi sanguinis fidelium multitudine satiati, arbitrabantur facile ignominiam quam à Rhodianis acceperant, in ceteros Christicolos pos-

seretorquere. Proinde classem denuò instaurant ualidissimam, & copio-
sum exercitum parant: partes Italiae maximè mari Adriatico uicinas, ter-
ra marique inuadere, & successiuè in diram & miserabilè redigere serui-
tutem animose contendunt: nimirum cum ipse Turcorum tyrannus crudeli-
simus, auro & hominibus abundans, & dominandi mira cupiditate in-
flammatus, optimè intelligeret, gentes sibi uicinas, bellis frequentibus
per eum attritas, arma sumere non audere, & solos fideles Vngaros mu-
ri loco ad Orientem remansisse: in Italos ex tunc saeuire decreuit. Ergo post
ceteras cruentissimas iacturas & strages, quas Christianis populis ipsi
nefandissimi hostes fidei Turci in alijs terris intulerunt, post horredatoti
ciuitatum euersionem, miserabile excidium, & lamentabiles atque uniuerso pe-
ne orbis terrarum notissimos conatus, Rhodiæque urbis postremò cum in-
genti multitudine gentium terra marique obsidione, in Apuliæ regni Siciliae
prouinciâ cum magno exercitu & classe ex Selona applicuere. Est in ea
prouincia ciuitas quædam archiepiscopali sede insignis, atque populorum
multitudine et rerum omnium opulentia non minimè præstans Hydrun-
tum appellata, unius noctis nauigatione à prædicta ciuitate Selona,
quæ sub Turcorum est potestate, distans. Hanc ipsi immanissimi Turci
post aliquot dierum obsidionem, & murorum eiusdem machinarum im-
petu euersionem: tandem (heu rem miseram & afflictam) cruentissimo
bello, ut & armis ceperunt, expugnauerunt, spoliauerunt, uiris partim
caesis, partim acerbissimo seruitutis iugo subiectis, matronis stupratis,
uirginibus raptis, sanctimonialibus scædatis, adolescentibus immaniter
trucidatis, senibus hominum & equorum calcibus conculcatis. Sacer-
dotibus etiam intra ecclesiam pro defensione fidei humiles preces in-
stanter altissimo porrigentibus, ferarum more iugulatis: & ipso archie-
piscopo Hydruntino, sene & annofo, pontificalibus induto, sacratissimam
crucem manibus tremulis tenente, serra lignea crudeliter in frustra diui-
so: prægnantibus quoque cum semiuuiis corpusculis inaudita crudelitate
dilanatis, atque dilaceratis. demum ciuitatem ipsam Hydruntinam in suam ditio-
nem redactam, hominibus & numero copioso, muris, utiualibus, uallo,
machinis, armis & alijs ad defensionem necessarijs, mirum in modum muniue-
runt. Tandem ipso Turcorum principe Mahumeto haud longè post ex hac
luce subtracto, filius eius in regno successor, qui hodie Turcis imperat,
præfatam ciuitatem Hydruntinam regi reddidit Neapolitano, ex causis quas
breuitatis gratia prætermitto. Atque ita Turcis urbe et Apuliæ provin-
cia pulsis, Christianis incolis denuò Hydruntum inhabitatur. Hæc de hi-
storijs istis breuiter dicta sufficiant.

MARINI BARLETII SCODREN- SIS SACERDOTIS, AD SERENISSIMUM PRINCIPEM

Leonardum Lauretanum, Venetæ aristocratie Ducem illustrissimum, eiusque sanctissimum Se-
natum, de obsidione Scodrensi Liber primus.

P R A E F A T I O.

ONSVEVERE mortales, Leonarde Lauretane
Princeps illustrissime, si quid præter rerum ordinem in-
ter humanas uitæ actiones asperum, durum, miserabi-
le contigisset, quod tum ad detegendam hominum fra-
gilitatem, tum ad mouendos ad commiserationem al-
terius in alterum animos facere uideretur: illud non so-
lum miserabili quadam admiratione prosequi, sed lite-
rarum etiam monumentis commendare. Nam si, ut præclare docent Stoi-
ci, sæculi

A ci, seculi huius fragilem, fluxamq; conditionem considerantibus, id primum occurrit mortalibus, solum ea de causa proprias esse aduersitates; ut ab immortalibus hoc tantum se interesse cognoscant, quòd illis perpetuæ sunt foelicitates: homini autem nihil potest esse perpetuum, firmum, stabile. Homines deinde hominum causa tantum esse generatos, ut alter alteri subuenire possit: ac in eo quod licet proprium sit, luctu tamen sæpius & mœrore conficere solet, consolari quandoq; opem etiam nonnunquam subministrare. Laudabilis quidem, atq; perutilis fuit illorum consuetudo, ex qua quod ad præsentia tempora pertinebat, inducerentur animi ad eorum calamitates non deplorandas solum, sed etiam leuandas, quorum aduersam mirarentur fortunam: in posteros autem testatum primum linqueretur, quam potissimum ob causam in tantas ærumnas deuentum fuisset, ut cæteris cautum foret, quo moderamine mortalium essent actiones gubernandæ: nec minus etiam miseris succurrere discerent, qui eorum casus non sine dolore legissent. Quæ omnia bona, sancta, probabilia, quum ipse mecum considerarem, Serenissime Princeps, uenit sæpius sæpissimèq; ante oculos meos, miserabilis illa calamitas, sæuissima fortuna, acerbissimèq; Scodresium casus: quo tam diuturno & atroci bello, tam longa obsidione, tanta denique strage innocentissimus populus afflictus est, ut uel hostium animos sæuos et immittes ad misericordiam flectere potuerit: eaq; non semel à me deposcere uidebatur, ut quicquid patriæ fueram iam membrum, & magna pars (sic cum duce Dardanio apud Andinum uatem hoc nobis dicere licet) non sinerem tantum facinus ingrato silentio aboleri, sed literarum potius monumentis quoquo modo sacrare studerem. Quo & sparsis per totum orbem, profugisq; ciuibus, exacta pericula malaq; lætitate periculi dum esset: et cæteris aliqua in eos commiserationis scintilla suboriretur, quæ posset aliquando laborantibus benignam opem apud clementissimos præcipue principes implorare. Ast ego quum primum & Stoici hominis, & boni ciuis officium ad calculum reducerem, diuq; hæsitabundus ex una parte pensitarem, quantum humana primum apud me conditio ualeret, quantumq; deinde patria posset, cui iure meritoq; omnes ad sanguinem etiam usque debiti sunt ciues, non poteram requisitam à me provinciam satis honestè negare. Contra, quum Horatianum illud occurreret, quod nostris humeris æquam nos materiam sumere hortatur, ne Helimonis poetæ supplicio digni uideamur, si factis scripta non responderint: quum meo præcipue longè impar ingenio munus animaduernerem, nesciebam quid agerem, quò me uerterem, quam uel in partem potissimum tenderem. Hinc enim impietatis crimine me damnari uerebar, si postulanti patriæ quod iustum honestumq; fuerat, denegassem: inde temeritatis insimulari, si rem tam præclaram adorsus, & quæ longè me doctiorem scriptorem deposcere uideretur, audaculo quodam impetu aggressus, in medio ipso cursu deficerem: turpiusq; (ut Phaurorinus aiebat) mihi foret, & illi, frigide laudare, quàm acriter insectari. Accedebat & illud, quòd quum apud tantum Principem & Senatum præstantissimum hæc mihi res agenda esset (quorum utrumq; scio nil nisi perpolitum ingenio, elaboratū industria requirere) & ego præcipue, qui quàm exiguum foret ingenium meum, aut nulla penitus uerborum facundia, aut sententiarū grauitate præditum, sed incultū potius, aridum atq; iesuū, & probe scirem, & ingenuè etiam confiterer. Si enim cæteris in rebus scribendis, in historica præcipue est uarietas difficillimum, ubi et diuersi rerum euentus, excessus dispares, ac uariæ hominum fortunæ, uario quoq; stilo describendæ sunt: ita ut iniquis scriben-

tis animus opere pascatur, & non minus legentium animi delectentur. A Quæ omnia si in mea quæsitæ fuerint officina, leuia quidem ac tenuia reperientur: unde fit, ut tanti muneris pondere grauat, quandoq; silendum mihi satius duxerim, quàm inculto quopiam apparatu legentium auribus officiendū. Sed quia occurrit ex altera parte non summa solum calamitas, qua tam chara mihi patria affecta est: sed admirabilis etiam fides, quam semper in extremo etiam quocunq; casu tuo imperio fidelissimus populus Scodrensis ad ultimum etiam sanguinem seruauit, serenissime Princeps: gloriosissima quoq; uictoria, quam contra sæuissimam tantorum totq; barbarorum rabiem obtinuit: quæ omnia nullo penitus pacto ingrato sunt inuoluenda silentio, sed potius quum omnibus satis possint amplum scribendi argumentum suppeditare, in lucem emergere digna sunt: statui, penitus tanto labori & caput & humeros submittere, quo & boni quandoq; ciuis in patriam officium exequi uidear, & fidelissimæ ciuitati laudem & gloriam quærere: ut non illi solum apud clementissimos principes gratiam implorem, sed alias quoque ciuitates, aliosq; populos tantæ fidei exemplo ad duces suos amandos, colendos, tutandos, promptiores reddam: quo à superis primùm demonstrauero in speratam fuisse fidelibus nostris ciuib; uictoriam condonata, quos tanto negotio tot milia barbarorum tandiu infestauerant: ut non amplius mirum relinqueretur, Saguntinam quondam obsidionem in Hispania, uel Cæsiliatam in Italia, acerrimum Carthaginensium imperatorem fortissimūq; Hannibalem tantopere defatigasse. Et demū non sine præmio fuisse fideles huiusmodi animos derelictos, quibus omnibus tanta humanitate consultum est. Aggrediar igitur commemorare, Illustrissime Princeps, obsidionem, qua Scodrenses à Meumethe postremo Turcarum principe, memorabili euentu armis sunt grauiter fatigati. Primū, quia ingens & horrenda fuit: eoq; processit, ut non prius finem inuenerit, quàm Macedonia tota, Epirus & Dalmatia deustaarentur. Deinde, quia insolentia, & barbaricæ sæuitiæ fortiter occursum est. Verū priusquàm huiusmodi rei initium faciam, primò de Turcarum origine repetam: de qua scriptores inter se uarij fuere. Deinceps sigillatim nomina eorum referam, qui à primo auctore in familia Ottomana ad hæc usq; tempora imperium longa serie tenuerunt, Meumethisq; principis maiores extiterunt: quo omnia cognitu clara magis magisque in manifesto habeantur. Quod opus tuæ Serenitati tanquam diuino cuidam numini consecrabo: quæ & mihi scribenti, uelut olim elaboranti in sustinendo cœli pondere, fessosq; Atlanti Herculem fecisse ferunt, benignissimas suppetias ferat, & opus ipsum à maleuolorum morsibus tueatur: quod propriū tuæ serenitatis est, quæ semper bonis uiris dulce decus summūq; præsidium fuit: cui me totum commendo, trado ac dedo. Sed iam instituti nostri oriatur exordium.

DE prima Turcarum origine, inter eos qui de ea re scripserunt, uaria (ut uideo) est sententia. Nonnulli stirpis Troianæ eos affirmare nō dubitant: hac uis ratione, quod à multis Teucris uocati sint. hi friuola argumentatione freti, facile conuincuntur. Nulla enim habent monumenta fide digna, unde hanc opinionē mutati uideri possint. Alij eos gentem esse Scythicam placuit, fœdam & truculentam, quæ uitam ageret parum à belluis promiscuo concubitu & uictu differentem, omnis expers religionis, Augusto duntaxat mense ueluti quædam Saturnalia celebraret. Hæc Imperiū Romanorum magis audiuit, quàm sensit: nulli tributum unquam, præterquàm Octauio Augusto dedit, & id quidem sponte: quū proximas regiones annua illi tributa pēdere audisset. Nonnulli, quorū mihi sententiā uerior uidetur, eos esse asserunt, qui iuxta Tanaim incoluerunt, quorum Pomponius ijs uerbis meminit: Geloni urbem ligneam habitant: iuxta Thissagetæ, Turcæq; vastas syluas occupāt, alunturq; uenando. hinc quidam certa quadam locorum ratione adducti, Turcas, & nō Turcos, aut Teucros dicere maluerūt. Hæc gens, quo tempore Pipinus apud Francos regnabat, Caucaſeas egressa portas, multos Asiæ populos inuadens, Halanos primū, deinde Colchos & Armenios, postremò Persas & Saracenos quī tum Persidem tenebant, & agrorum direptionibus, & multa mortalium præda innumerisq; cadibus uexarunt. Cum Auaribus quoq; certamine acerrimo Turcæ conflixerunt, in quobus utrinq; plurimi desiderati sunt. Minorem Asiam non intactam reliquerunt: Pontum & Cappadociā omnem depopulati sunt. Præterea mōtes & claustra quædam opportuna occuparūt: quorū occasione & cōmoditate, latronū more, clandestinis quibusdā excursionibus maximas sibi vires quaſuere. Quare assiduīs irruptionibus gens ipsa usque adeo audacta est, & in tantum uiribus creuit, ut æquo Marte cum finitimis populis cōtendere de Imperij possessione cœperit. Itaq; per interualla temporū non solum Pontum, Cappadociā, Gallatiam, Bythiniam, Lycaoniā, Pisiā, Phrygiā, Pamphiliā, Cariā, & omnem minorē Asiam à Taurorum ad oram usq; Ioniæ, et littora Græci maris occupauit: nō unum sortita principē, sed alij aliorū ducum auspiciā & factiones secuti sunt. Iam tricesimus ferè ac centesimus annus agitur, ex quo Saladinus, qui & Turca, & Ottomanus, uir magni animi, sed non multarū opum, & paruī inter priuatos nominis, collectitiō milite, & modica manu, quam per seditionem cōparauerat, non solum Christianos uexare, sed & suos infestis armis inuadere cœpit, & eos sub iuga sua mittere. In hoc secūda usus est fortuna. Nam dum alij principes discordias inter se (quod est regnantibus & ciuitatibus uenenum pessimum) conferunt, & sese inuicem mutuis cedibus laniant: Ottomanus interim undiq; collectis et accitis, qui rapinarum & prædæ cupidi erant, auctoritatem & nomen magnum breui adeptus est. Oppida complura partim ui, partim editione in potestatem suam redegit, hac tanta et tam foelici uictoria elatus, tantum sibi nomen & dignitatem peperit, ut & unus omnium primus ex Ottomana familia, incredibili Turcarum omnium cōsensu Rex, quem illi Amyram uocant, creatus fuerit: & ita in animos barbarorum influxerit, ut alium sui generis Amyram, quàm Ottomanum quempiā, in hanc diem patiantur esse neminem. Huic Orchanes filius successit, qui regnandi cupiditate,

tate, atque animi magnitudine haud patri dissimilis, alios omnes qui ante eum fuerunt, & disciplina militari, & copiis, apparatuque longè superauit. Erat enim natura liberalis, ingenio leni, moribus facillimis, & ad imperandum prudētissimus, adeo ut ijs artibus animos omnium ad se amandum alliceret. Ex quo ingentes copias, maximumque exercitum undique comparauit, & imperium à patre inchoatum mirum in modum auxit. Post quem Amurates filius regnauit, uir quidem animi corporisque uirtute, rei que bellicae peritia plurimum pollens: qui & ipse occasione oblata, dominationē à patre relictam in maius prouexit. Nam quum Theodorus Cantacuzenus aduersus generum suum Ioannem Palaeologum, quem Constantinopolitano imperio defraudauerat, quum illius regni tutelam gereret, bellum suscepisset, Amuratem nec renitentem in auxilium suum uocauit: hac tamen lege & conditione, ut bello inter eos confectio, is ad loca propria unde uenerat, rediret. qui quum ex Asia in Graeciam per Hellepontum transisset, consulto bellum protrahere cepit, ut & focerum & generum longinquo bello exhaustos, & enervatos uiribus, & penitus fractos inuaderet: quod barbarus ex sententia adeptus, illis oppressis Callipolim & Chersonesum primo, deinde maximam Graeciae partem subiugauit: hinc effectum, ut postea palam & audacter caetera omnia inuaderet, & ad ipsum Graecorum imperium sibi uindicandum totis uiribus intederet. Sed dum haec moliretur, à Miso Cobilichio, uiro fortissimo, Myforum principe strenuè obtruncatus est. Hic duos reliquit filios, Solimanum & Paiazetem: qui ad reliquam patris expeditionem, & regni administrationem capessendam non minus aetate idonei, & rerum militarium disciplina, quam ingenio, prudentia, caeterisque uirtutibus fuere. At Solimano extincto, res uniuersa ad Paiazetem deducta est: qui magna ui animi & corporis fuit, corpore quidem strenuus, laboris patiens, & supra quam cuiquam credibile sit, ingenio acerrimus, magna semper atque difficillima appetens, eaque ad exequendum perficiendumque audax, promptus, & belliper cupidus, atque ardens, ocij & quietis impatiens. in stratagematis & hostibus fallendis calidus, atque uersutus: denique in omni re nauanda, & negotio peragendo, usu, arte, consilio, atque exercitatione peritus atque impiger: ad cauendum cautus, atque prouidus. Præterea fortunæ afflatus adeo usus est, ut breui tempore post susceptum imperium, fines suos longè lateque propagauerit. nam & totam penè Thraciam perdomuit: Myfos Thessalos oppressit, in Macedoniam irrupit: Phocidem, Bœotiam, Atticam occupauit: Illyricos, Tribalosque assiduus excursionibus, repentinisque depopulationibus, atque oppugnationibus partim euerit, partim sub iuga sua misit. Byzantium uero caput & culmen Imperij, uniuerso agro uastato atque direpto ita afflixit, ut de salute sua ciues solliciti, partim de ditione cogitarent, partim ad peregrina et externa auxilia imploranda per uniuersos Italiae populos, & in superiorem usque Galliam confugerent. Quumque interea Paiazetes res magnas in Asia atque Graecia gereret, omnibusque formidini esset, Messageta ille Tomyris, cognomento Tamberlanus, ex Perside profectus, ad occupandam Asiam magna manu contendebat. Cui Paiazetes ingenti ualidoque exercitu occurrit, ut fines suos tutaretur. Sed fortuna inuida atque dolosa, cui uel maxima minime credendum est: quæ applaudens ei hucusque affulserat, quanto altius illum extulerat, eo foedius deiecit atque prostrauit. Nam in Armeniæ finibus certamine uictus, ducentis milibus amissis captus est: & catenis aureis currui uinctus, à Tamberlano quasi triumphante

A phante circumuehebatur: qui tandem dimissus, nihil memoria dignum egit, mortemq; in Asia inglorius obiit. cuius filij, qui complures erant, in potestatem Græcorum uenere. Nam quum capto patre periculum euasuri, ex Asia in Thraciam nauigare cōtenderent, in naues Græcorum inciderunt, à quibus & capti sunt. Calapinus natu maior emissus à Græcis, regnum quassatum & penè fractum, & uiribus exhaustū obtinuit. Quo tempore Sigismundus Pannonum rex non uniuersis copijs collectis, non acie instructa, Danubium traiciens, ad Calapinū opprimendum accurrit: quo cum, temerario quorundam suorum ausu inito prælio infelicitèr pugnās, amisissis castris & impedimentis, turpiter ac fœdè fusus, profligatusq; est: & ipse uix paruo nauigio Danubium transiens, hostiles manus euasit. Qua uictoria erecti sunt hostium animi ad maiora, & effraciores facti, ad fines Christianorum inuadendos, opprimendosq; iam inde intenti fuere. Calapino uerò extincto, Orchiræ filio tenella ætate adolefcentulo, quorundā principum ductu & auspicio regnum occupare conanti. Moyse patruus, & ipse à Græcis dimissus, infestis armis occurrit: & magis proditione, quàm pugna oppressum extinxit adolefcentem. Haud multo post & ipse, nullo superstitè filio decessit: quem Meumethes admodum adolefcentis frater, tertius ex Paiazeræ filijs subsecutus, regnum citra omne domesticum certamen obtinuit: qui magnis rebus in Europa gestis, in Asia quoque complures Turcarum ui atque armis oppressos, regnis exiit. Huic uita functo successit Amurates filius: qui per id temporis in Asia manens, audita patris morte, per Hellespontum in Thraciam conatus traicere, Imperatori Græcorum maritimo apparatu prohibitus est. Et Mustaphas natorum Paiazeris reliquus, ut rerum potiretur, à Græcis liberatus, & summa ope adiutus est. Sed Mustapha pugna superato & interempto, Amurates uictor uniuersum regnum obtinuit. Quod non solum pacatum, tranquillum, que effecit, ac ualidè tutatus est: uerum magnopere auxit, amplificauitq; nam & in Græcia Thessalonicam, ciuitatem illustrem, celeberrimamq; breui expugnauit. Helidem caput: in Illyrico, uniuerso agro incenso, atque depopulato, multa oppida partim ui superauit, partim euerit. Isthmum Corinthiacum summa ui penetrauit: Peloponnesum, regionem tam rebus omnibus fecundam, quàm munitam, magna Græcorum clade expugnauit: oppida multa in ea caput: prædam maximam inde abegit, quam militi omnem concessit: claustra, muros omnes, qui ei munimento erant, perfregit atque dissipauit, ut ubicunque libere, copijs peruagari posset, facilisq; in ea undecunque pareret incessus, quo etiam tempore Græcis maximam pecuniam imperauit. Hic cum Vladislao Pannonum rege tota acie confluxit: quo fuso, profligato, obtruncatoq; omnes eius copias penè deleuit. In Epirum tandem irrupit, quum Croiam in obsidione posuit: quam Scanderbegius, Epirotarum princeps, magna uirtute atque calliditate perpulchre ab ipso Amurate extorserat. qui quum ibi duram, longamq; traxisset obsidionem, nec rem ex animi sententia ad optatum finem perduxisset, summo dolore confectus, diem suum obiit. Post quem Meumethes filius successit: qui tot & tanta mala atque damna, tantam pestem, tantam perniciem, tantum denique exitium Christianæ reipublicæ intulit: qui tot prouincias, tot urbes, tot ciuitates, tot regna & imperia sibi subegit, & denique uniuerso orbi timori fuit. Qui quidem postquam gubernacula & totius Imperij sceptrū suscepit, ueteres leges abrogauit, nouas exco-gitauit, uectigalia imposuit, copias auxit, duces & proceres de medio

K

fustulit:

sustulit. mox ad Constantinopolitanam urbem opprimendam toto animo se conuertit, ex quo castellum iuxta littus ad Bosphori ostium non longe ab urbe, tam cautè quàm celeriter extruxit, munijq; bellumq; statim urbi intulit: quam ingenti, ualidoq; exercitu duraq; obsidione in coronæ speciem circūcinxit: cui omnibus bellicis machinamentis adhibitis, omnifariamq; apparatu, tum terra, tum mari undiq; eam omni ui atq; impetu aggressus, quarto & quinquagesimo post die expugnauit: ubi quanta cædes & strages promiscui sexus & ætatis edita sit, quot uirgines & mulieres uiolatæ, templa prophanata, cætera flagitia & scelera in contemptum & ludibrium orthodoxæ fidei perpetrata, uel uerbis exprimere, uel lachrymis prosequi, uel oratione complecti qui abundè quærit est nemo. Post uerò tantæ urbis & imperij excidium Peragenuensium colonia tam opulenta, quàm clara, quæ è regione Constantinopolis sita, subitò uehementiq; terrore perculsa, statim Meumethi principi se in potestatem dedit, qui & muros urbis excindi, & templa dirui atque spoliari, & homines ac mulieres ut iumenta uexari, atque in seruitutem trahi iussit. Hic est Meumethes ille Paiazetis principis huius, qui nunc rerum potitur, pater: uir quidem magnanimus, fortissimusq; gloriâ inflammatus, nouarum rerum percupidus, & prælijs assuetus, quum maximam auctoritatem, nomen atque dignitatem apud suos adeptus esset, ibiq; innumeras sibi copias conquisiuisset, suis auspicijs dum uiueret, atrocem hanc ferocitatem in populos gentesq; suas propagans, in eam tandem fortunam descendit, ut breui tempore Mysiam, Thraciam, Peloponnesum, atq; uniuersum ferè Græciam subiugauerit. Elatus itaq; insolentissimus barbarus his successibus, tantoq; rerum fortunæ afflatu, nesciensq; sibi moderari, magna aduersus ceteros Christianos moliri cepit, magna animo suo uoluere, formidanda minari, nequanda appetere, permagna denique sibi & genti suæ promittere. Progressus est mox in Macedoniam, quæ nunc uernaculo sermone Albania dicitur: quia incolentes eam, omnes ferè Epirotica lingua utunt: cuius quum apud plerosq; dubius sit situs, à proposito parè digrediens, eius fines describere conabor. Macedonia enim, teste Plinio, centum & quinquaginta populorum, ac duobus inelyta regibus, quondamq; terrarū imperio, quæ antea dicebatur Aemathia, in Lyssum oppidum terminans, ad Epiroticas gentes in solis occasum extenditur. Ab Oriente Magnesia atq; Thessalia per Strimonem fluuium septem la cubus memorabilè, à Septentrione Pæonia atq; Pelagonia protecta: ab Occidente Dalmatia. In cuius ora oppida sunt ciuium Romanorū, Rhizimum, Ascriuium, Butuuium, Olchinium, quod Prisci Colchinū dixere, à Colchis cōditum, & amnis Drino: superq; eum oppidum Romanorum Scodra, à mari decem & nouem milibus passuum distans. Ciuitates illustres Lyssum & Acrolyssum, & Epidamnū, quod Coreyræi condidere, hoc tempore Dyrrhachium appellatū, propter inauspicatū nomē, & Apollonia ciuitas optimis instituta legibus: in cuius finib; locus est celeberrimus, quem Nympheū uocitant, teste Strabone: ubi petra est igne uomens, & metallū semper excrescens: cui fontes subsunt, qui aquas tepidas scaturit, atq; ut Possidonius refert, terra est bitumine referta, quæ uineis pediculosis remediū præbet. Sunt præterea eiusdem populi multi, quorū Cauchones in pluribus locis habitantes, uiuorum suorum excellentia semper per se tenuerūt imperia: à ciuitate uerò Apollonia nō longè excurrit Egnatia uia Orientē uersus, per singula milia passuum lapideis columnis distincta, atq; per stadia mille sexcenta & octoginta protensa,

A tensa. Hæc est illa Macedonia (ut Plinij uerbis utar) quæ quondam terrarum imperio potita est. Hæc Asiam, Armeniam, Illyrium, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum transgressa. hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possessa. hæc etiam India uictrix, per uestigia Liberi patris atque Herculis uagata. Ad hanc tam inclytam & magnificam, tamq̃ mirabilem regionem, & principum semper magnanimorū parentem & altricem, animum aduersus tyrannus, eius fines inuadens, assidue infestare cœpit, ratus eam quàm facillimè posse opprimere, & subiuga sua celerrimè submittere: sed eum profectò multum opinio fefellit, resq̃ longè aliter euenit. nam diu cum Epirotica gente laborauit. Annum ferme tricesimū cum ea in oppugnationibus & assiduīs bellis consumpsit: quam neq̃ ui, neq̃ ferro perdomare aut superare potuit. Occurrerunt enim ei reguli omnes, et principes prouincię, qui solida inter se firmaq̃ amicitia, atq̃ perpetua fide obstricti atq̃ deuincti simul erant. Curstarunt in eum uiri fortissimi & constantissimi, acerrimè ei resistentes: ex quo Barbarus rem difficiliorem, & suprà quàm arbitratus fuerat nactus, minus tutè, & non sine maxima suorum cede prouinciā intrare, & Macedoniæ oram uexare poterat. Post plurimum uerò temporis, siue rerum humanarum cursu & uarietate, siue cœlestiū permisso, aliter de rebus humanis, & de hoc imperio præscribentium, reguli omnes, quorum quisq̃ terminos suos facillimè tutari poterat, ex humanis sublati sunt: ita fortè sceleribus nostris exposcentibus, pro quibus iure affligimur, meritasq̃ persoluimus pœnas, tunc nepharius hostis acrius regnū undiq̃ inuadere atq̃ opprimere cœpit: & ipsum deinde audacius ingressus, frequentius diripere atq̃

B in cœdio dare ausus est. Postremò igitur succedēs in Imperiū is Meumethes princeps, qui post Byzantiū nobilissimè ac præclarissimè urbis expugnationem, aliud Imperiū, quatuor regna, prouincias uiginti, ducēs ras urbes, Christianis tantum (ut scribitur) ademit. Inflatus barbarus incrementis tantę fœlicitatis, ad summū facinus aspirauit, cœcepitq̃ mente, facile se omnia expugnaturum, et ad totius orbis principatum breuiter peruenturum. Callebat quidem astrorum scientiam. Dicebat hoc et diuino nutu, & fatorū dispositione, ac siderū positione futurū esse. Didicerat Græcè, Latine, Arabicè, Chaldaè, atque Persicè loqui. Nouerat enim, magnorū uirorū gesta, præcipuè Caesarum, Magniq̃ Alexandri: quorum factis is ualde accensus, hos omnino sibi sequendos proposuerat. Erat quidem magni atq̃ inuicti animi, ingenio plurimū pollebat, calliditate atq̃ astutia cæteris præstabat. Deceueratq̃ prius perdomita Italia Romam proficisci, eamq̃ sibi subijcere: sed in primis Epirum sibi expugnandam discitabat. Qua, ad id peragendum, ut uoti sui compos fieret, nihil aptius, nihil commodius aut opportunius uideri, nec aliunde, alio uero modo se ad quod instituerat posse peruenire, cum propter loci uicinam, tum etiam rerum omnium maximam commoditatē. nam Epirus ad Ionium, quod Italiam quadantenus alluit, mare protendit. Illic enim sunt syluæ & arbores excelssæ, maxima frequentia, ad naues & triremes extruendas conficiendasq̃: illic egregij, optimiq̃ portus ad quācūq̃ etiam ingentem tenendam, ornandamq̃ classem. Habet quidem agrū undecūq̃ feracissimū, campos amœnissimos, latissimosq̃: pastua uberrima, flumina, fontesq̃ saluberrimos ad saturitatem. His itaq̃ omnibus callidus atq̃ uersutus Ottomanus impulsus, Epirotas continuè omni conatu uexare, atq̃ assidue premere aggressus est, ut eos aut in ditionem & potestatem suam redigeret, aut penitus subuerteret. sed

quum diu apud illos elaborasset, & uarijs grauibuscq; cladibus affectus esset, nec alterum quidem consequi ualuisse, palam cognouit, indomitam esse Epiroticam gentem: statuitq; aliam sibi uiam eos domandi esse tentandam, unum negocium subeundum, quo pacto à se proculdu-bio Epiroticæ genti imperaturum iri speraret.

Est autem nostra tempestate urbs Scodra Macedoniae oræ caput, nec non illius partis Dalmatiæ, quæ ei proxima est. De cuius origine nulla nunc certa extant monumenta, nullaq; certa memoria, nam quum ea bis à barbaris incensa fuerit, ab Antio quoq; Romanorum prætoris deleta, tota per se exarsit. Quo quidē tempore constat, uetera urbis momimenta, omnesq; historias de ea conscripras incendio periisse: tamē quicquid de ipsius origine inuestigare aut reperire potui, & de statu eorum qui in ea uicissim regnarunt, quantum memoria hominum comprehendi potuit, diligenter collegi, eaq; omnia breuiter conscribam. Ferunt enim barbari quidam, eam ab Alexandro Magno cōditam fuisse: quibus non est assentiendum. nam ante Alexandrum Scodra iam condita erat. sed ipsi Meumethani hac ratione utuntur: quia lingua sua Scodram Scanderiam uocant, quod nomen ex eorum interpretatione idem est quod Alexandria. Sed hæc est Aegypti urbs ab Alexandro cōdita. Alij uerò dicūt, à quodam Ioanne regulo Epirota conditam fuisse: qui quum in ea aliquot annos imperium tenuisset, à ciuibus, & ab uniuerso populo, quicquid tyrannidem pati non poterat, eiectus est. qui postea populari modo ratione usi sunt. At Ioannes ipse regno exactus, dum urbē deferre cogeretur, discedens quæcunque mala, quascunque calamitates & diras potuit, in eam imprecatus est. Crederem, si uir ille integerrimus fuisset, ab eo Deum immortalem exoratum fuisse: quoniam & urbs illa, & tota regio semper à seuerissimis hostibus uexata fuit, & nullum genus calamitatis reperiri potest quod non sustinuerit. Verū si mihi cogitāti, quæ de huius urbis antiquitate existimare uelim, audaciter in medium proferre liceat, urbem hanc tum uetustate, tum rerum gestarum gloria per celebrem non immeritò existimauerim, tam natura & ipsius situ, quam fertilitate. Ex quo credibile est, Romanos rerū potitos huc, ut alijs ple-risque in locis, ad Barbarorum arcēdas incursiones colonos suos misisset. Hinc apud Plinium legimus, Scodram Romanorum oppidum uocatum. Quod declinante postmodū Imperio, & re Romana pessimum rēte, à Barbaris destructum, desolatum credi potest: ita ut quæcunque extabant monumentis scripta, maximē interierint. Et ideo de eius cōditoribus nihil certi & explorati in medium afferre possumus. Verū nuper ad manus nostras fragmenta quædam uerius, quam annales, peruenēre, quæ instaurationem potius urbis huius, quam ædificationem ad Attauorum nostrorum memoriam referant. In his enim uernacula lingua scriptum est: Rosam quendā, cum Pha sorore sua, primos fundatores urbis Scodrae fuisse. Vnde eius arx Rosapha appellabatur. qui diu fœliciter, quieteq; regnarunt: quibus deinde successisse ferunt (ex hac quæ inter homines memoria extat) Nemagnanum quendam Imperatorem, qui Epiri, Macedoniae, Dalmatiæ, utriusq; Mysiæ, totiusq; nouæ Romæ imperiū habebat. Qui moriens, filium cæcum Vrosium nomine reliquit, cui ob uirtutem probitatemq; cuncti parebant. Ei Stephanus filius in Imperio successit, & unicum filium Vrosium nomen aui referentem reliquit. Hic uitam silentio & absq; liberis pertransiit, cuius Imperium proceres eius inter se partiti sunt. Nam inferior Mysia comiti Lazaro obtigit, superior autem Nicolao Xuppano, noua uerò Romania, tri-bus fra-

A bus fratribus obuenit, Vuchafioni, qui etiam regium nomen adeptus est, Andream, & Exico. Moncinus quidam Deno, tantum maritimæ urbi præfuit. Ex stirpe uerò & prole Nemagnami Imperatoris, natus est Balsa, qui oram Bolianæ proximam ab urbe ferè usq; ad mare tenēs, tres suscepitalios; Georgium, Stracimirium & Balsam: qui uiri præclarissimi fuere. Hi enim Scodram, quam ipse Vrosius (de quo supra diximus) tenebat, aggressi cæperunt. Nondum enim muris cincta erat, sed partim in plano, partim in colle posita, in quo nunc tota est. Hi quoq; Duchai-nos regulos, & Sophios, ex Aemathia seu Macedonia expulerunt: & Croiam urbem, quæ sub imperio Sophiorum erat, cæperunt: qui uictoria sequētes, bellum Stephano superioris Mysiæ regi intulerūt: quem tandem cum uniuerso exercitu fuscum profligatumq; ad urbem Ragusum persecuti sunt, & ibi eum obsederunt. Deniq; intercedentibus Raguseis, pax inter eos facta est, positis confinibus usque ad Neretam fluium, qui fines Phariæ Dalmaticæ ciuitatis diuidit. Hic enim erant termini Imperij, quod tres fratres tenebant. Dehinc uerò ulterius progressi, Albam Græcam, quæ in Epiro est, Castorium seu Castorilium, & totam Aulonem breui expugnarunt: qui quoad uixerunt (quonia per id tempus fauste feliciterq; uitam duxerunt) barbari nunquam Epirum, siue Macedonia ingredi aut uexare ausi sunt. Multo post tempore duo ex his fratribus (minimo natu superstite, qui Balsa appellabatur) ex humanis sublatis sunt. tunc quidam Hicurenensis barbarorum præfectus, cum quadraginta milibus Turcarum in Macedonia irrupit: cui quum Balsa tumultuario repentinoq; milite occurrisset, nec uniuerso exercitu suo expectato, nec duceb. castrorum suadentibus, in eum intrepide

B irruisset (erat enim impiger, magniq; animi) ab eo in quadam planitie, quæ ab incolis Saura dicitur, prope flumen Aoum, iuxta Albam Græcam Epiroticæ terræ profligatus est, & ipse cum omnibus copijs suis cæsus. Mortuo uerò Balsa, barbari tunc primum Epirum inuadere atq; uexare cœperunt. Hinc & Castorio, Alba Græca & Croia potiti sunt. Cæterum Balsa postea successit in regno Stracimirius Ballichius, familia Ballichiorum oriundus. Hic Scodram, Driuastrum, Lysum, Antibarium, & totum illum tractū tenuit: ac filium unicum Georgium reliquit, qui Scodram Amurathi Turcarum regi ultro donauit (nondum enim rudi illi sæculo urbes & ciuitates adeo in honore & precio erāt. nondum enim cæca uesanaq; regnandi cupiditate mortalium animi adeo exagitabantur) quam etiam postea successu temporis iterum ab ipso Amurathe donorecepit, eo quod ipsi Amurathi uirginem quandam formosissimam sibi sanguine coniunctam tradiderat. Demum Georgius eam urbem (ut ferē) Principi Venetorū pignori dedit, quam amplius nō exegit. Quæ quidē urbs hac tempestate magnitudine rerum gestarū celeberrima est, eo quod in monte saxeo posita sit, qui ferè undiq; latissimis campis et feracissimis cingit. Est enim ciuitas ipsa egregiè natura & manu munita, in immensum edita, circuitu non mediocri, nam ab urbe condita, murorum ambitus amplius duo milia passuū quadrati forma in planum usq; excedebat. Huius partē quæ in plano erat, Drino fluuius per medium secabat. super quo ingens pulcherrimusq; pons lapideus constructus erat: qui tantæ longitudinis erat, ut extrema parte Bolianam pertingeret. Cuius uestigia his quoq; temporibus extant: & locus, ubi arx tantummodo posita erat, nunc totam urbem complectitur. Quæ quanta fuerit, illud certissimo argumento esse potest. nam quum ingens barbarorum multitudo eius fines inuaderet, ex uniuersa ferè iuuentute ad sonum

(ut aiunt) campanæ, quinque milia equitum ex urbe in aciem obuiam prodibant: quæ quum prope flumen Drinum, quod ab urbe octo milibus nunc distat, cum hoste congressa essent, stragem quàm maximā perierunt: ediderunt. Verùm quia Scodrensis miles numero longè inferior erat, tandem magno, continuoq; bello fessus, cladem insignem suscepit. Qui ex ea superfuerunt, unà cum familia in arcem confugerunt: hostis uerò facto impetu in urbem irruit. Et quum eam destitutam reperisset, saeuissimo incendio totam exussit, atq; euertit. Deinde oppugnare arcem conatus est: quàm quū expugnare non ualuisset, inde discessit: Scodrensis postea urbis reficiendæ & instaurandæ curam omisit. Et quoniam arx ipsa tutior locus uisus est, ibi totam urbem ponere cœpit. Quæ quidem undiq; natura præceps est, nisi ea parte qua septentrionem spectat, aditum admodum decliui habet: à quo collis quidam intra iactum sagittæ distat, totus uineis oleisq; confusus: super quo Præfectus nouæ Romæ, quem Bassam Turcæ appellant, priori obsidione tabernaculū suum collocauerat. Ex quo postea Bassæ nomen semper obtinuit. Hæc præclara & nobilissima ciuitas aeris salubritate præpollet, agro facili negotio bene culto, & omniū feracissimo, aquis satis abundās. Despicit per uniuersum ferè agrum, nihilq; est quod ex urbe prospicienti impedimento sit: quin omnes tractus, spaciosos & latos campos intueatur, singulaq; oculis percurrat. Inde enim cultores aspicias, qui agros colunt: meliores, qui fruges maturas metunt: inde molas frumentarias: piscatores, qui hinc fluminibus, inde lacu amoenissimo magnam piscium capturam faciunt. Præterea uineas, hortos undiq; mare, flumina, fontes, lacum, ac omnia quæ ad oblectandos sensus à natura procreata sunt. Cuius quidem urbis radices montis ab oriente nunc tantū riuulus quidam Drini alluit, ab occidente autē Boliana flumen, quæ pisciū cuiuslibet generis est abundans: ac iugi celeriq; cursu urbem præterfluens, ad quod uiginti milia passuū in mare egreditur. Oritur autem ex illo celeberrimo lacu, quem omnes recentē esse putant: quoniā antiqui scriptores nullā huius fecere mentionem. ab urbe ferè stadijs sexdecim distat. Ex hoc conuicitur, hunc, uel multa alia uel flumina uel lacus ex terra post antiquitatē illa erupisse: de quo (quia non est silentio prætereundus) qui de situ orbis accuratè scripserunt, non tacuissent. hanc opinionem, id quod à uetustioribus loci huius incolis accipi, comprobare uidetur. nam ubi nunc lacus est (ut illi prædicant) continens olim erat: erantq; iuges ac perennes fontes, ex quibus diuinitus lacus ille ingens atq; largissimus editus est: qui quidem altissimus, pulcherrimusq; extat, cuius circuitus centū & uiginti milia passuum & amplius complectitur, aerem quoquo uersus saluberrimum diffundens, uarietate magnitudinēq; piscium omni tempore abundans. prædiā feracissima, oppida egregia, uicos complures proximos habet. In eo uerò scopuli extant, in quibus cænobia pulcherrimè extructa sunt, quæ sacerdotes Græcorum frequētes incolunt. Sed nemini hoc mirū esse uideatur, si lacum hunc recentē esse dixerim, nam apud præstantissimos celeberrimosq; geographos atq; scriptores inuenimus, peræpe & in mari insulas ac scopulos, & in terra fontes ac flumina enasci, atq; quotidie emergere. Non abs re fuit in hanc descriptionē diuertisse, quo cunctis exploratū esset, quāti faciēda hæc urbs esset, et cur Turcarū tyrannus tantopere eiusmodi urbe potiri conaretur. Igitur deinceps quod proposui, pro uiribus exequar: quod si fortasse stilo deficiā, legentes boni consulent: quia omnia quibus interfui (ut iam præfatus) & quæ uidi, & passus sum, fideliter exponam,

A Cvm igitur Ottomanus Scodram urbem nobilissimam, provinciam principem, & caput Epiroticæ gentis, præsidium, oculum, robur & munimentum totius regni, ianuam Ionij Adriaticiq; maris, propugnaculum Italiæ, omniumq; Christianorū esse animaduertet: spem quā maximam animo concepit, si ea potius foret, se facilem expeditumq; aditum ad totam Dalmatiam, Illyricumq; ac Dauniam habiturum, planeq; uoti sui compotem fore. Et quanquā optimè compertum haberet, urbem illam mirum in modum & natura & manu munitā esse, omniq; præsidio fultam: tamen fretus uiatq; potentia sua, sibi persuasit, eam minime uires suas & impetum toleraturam, sed breui expugnatū iri. itaq; ingentes copias ad illam oppugnandam mittere decreuit. Expectatoq; tempore ueris, quod expeditionibus cōmodum & aptum est, præparatis rebus omnibus bellicis, delectuq; quā maximo habito, Sulimanū nouæ Romæ præfectum toti exercitui præposuit: qui Idibus Maijs præmissis speculatoribus, et leuis armaturæ equitibus (ut eorum moris est) ipse deinceps cum reliquo exercitu maxima pompa incedens subsecutus est, ipsamq; urbē & mœnia undiq; circumvallauit: & euestigiō ingenti terrore formidineq; obsessos, undiq; copijs atq; omni genere tormentorum urgere ac opprimere conatus est: & excisus euerisq; muris, omni ui, apparatuq; tum machinarū bellicarū, tum fortissimorū militū, urbis expugnationē tentauit. Longū esset cōmemorare, quot milia Turcarum turpiter amiserit: utq; ciues Scodrenses se, patriā, uxores, liberos, acerrimè pugnādo protexerint. Quare quū incassum elaborasset, retrocedens quā maxima ignominia atq; clade, ab oppidanis expulsus est.

B Demū quū omnia, ut urbē potiretur, frustra expertus esset, tribus post mensibus eam obsidionē reliquit. Ex quo Scodrenses ob tam egregiam & præclarissimā uictoriā, duce rectoreq; Antonio Lauretano, æternum sibi nomē & gloriam adepti sunt. Quæ quidē res postq; ad principem Ottomanū delata fuit, summo dolore atq; mœrore affectus, quod tantam fuorū stragē à Scodrensibus reportasset. Et quū antea res Scodrensiū nō tam arduas, ut expertus est, esse cogitasset: post hanc calamitatē diu anxius & sollicitus diligenter uoluere cœpit, an amplius Scodrensiū bellū inferret, ab inceptoq; penitus desisteret, an maiori apparatu impetuq; rursus Scodram inuaderet. Tandē recenti clade ac ignominia concitatus, memorq; calamitatū quas sæpius ab Epiroticis populis passus esset: præterea paternæ mortis (ut erat inuicti animi, & cedere nescij) fretus potentia maxima uirtuteq; militū, clades acceptas ulcisci statuit: sperauitq; si omnes copias & uires suas in unum cōtraheret, se fore tandē sui uoti compotē. Et ut ad eam expeditionem uehementius excitaretur, constituerat unī quoddam stipendium, ut quotidie sibi Scodræ oppugnationem suggereret. Ad quam sanē maturius castra ad mouisset, ni alia negocia haud leuia animum eius ab hoc auertissent. Exactis itaque quatuor ferme annis à prima obsidione, totum animum totamq; mentem ad bellum Scodrensē, quod in animo proposuerat: onecit. Itaque primò milites undique accersere: atque omne Ottomanum nomen, omnem militarem artem scribere iubet: arma, tela, equos parare, camelos innumerabiles ad subuehenda æra pro tormentis cuiusuis generis conlandis, ceteraq; omnia instrumēta militaria: ad hæc artifices cuiuslibet artis peritissimos: præterea cōmeatum affatim undiq; demum omnia cuiuscunque rei quæ in bello usui esse solēt. Igitur po-

eaquam ex arbitrio suo omnia parata instructaque esse uidet, ac delectus A
 quam maximos ex omnibus gentibus habitos: ita, ut nunquam antea ne-
 que maior exercitus, neque ex ualidioribus, pugnacioribusque, neque om-
 ni paratu celebratior coactus fuerit. Ex composito igitur clam ex more
 suo equites leuis armaturæ, eo tempore quo cuncta in agris pubescunt,
 aliò præmittere simulauit. Dehinc postea deflexo itinere cum omni e-
 xercitu grauis armaturæ subsecutus, Scodram magno cum terrore inua-
 dere constituit. Hæc ubi & fama, & quorundam literis & nuncijs ad
 Scodram delata sunt, magnus terror totam ciuitatem inuasit, magnusque
 tumultus exortus est. Et subito maxima manus robustissimorum iue-
 num agrestium, ac nautarum ex triremibus, quæ Bolianam ingressæ e-
 rant, in urbem excepta est: omnes continuo munimenta & propugnacu-
 la urbis defendendæ moliri, parare, stationes disponere, omnia loca mu-
 nire, nec dies nec noctes cessare, sed assidue rebus omnibus quæ ad mo-
 lem tanti belli perferendam opus erant, toto animo inuigilare atque in-
 tendere, perinde ac si hostis adesset. Dum hæc in urbe geruntur, interea
 à Septentrione montes omnes ac planicies crebris ignibus, quibus pa-
 gi comburebantur, micant, & fumi in sublime tendunt: quæ quidem si-
 gna futuri belli erant. Et ecce omnia repente misceri ac turbari cœperunt.
 Omnes properare, trepidare: agrestes relictis agris, pars cum pecoribus
 & tota supellectile ad maritima & loca tutiora confugere. Pars uero ad
 urbes festinare, denunciantes iamiam Turcas adesse, agrum totum ua-
 stasse, tecta inflammasse, & multa armenta & greges cum hominibus ca-
 pisse. Sic enim intra biduum, incendio atque ruinæ cuncta dederunt. Erat
 enim in urbe præfectus, qui iussu Senatus Veneti, tanquam in puppi se-
 dens, clauum & regimen in ea tenebat. Qui quum omnia ad bellum ne-
 cessaria diligentissimè præparasset, conuocata cōcione fortissimorum
 ciuium, Italorum, aliorumque omnium qui in urbe erant, decreuit, ut im-
 belles & minores natu ex urbe ad ciuitates maritimas & proximas edu-
 cerentur. Hinc acer atque infestus hostis pridie Idus Maias, maximo im-
 petu, nocturno tempore in suburbia irruens, secunda noctis uigilia ur-
 bem ipsam undique in coronæ speciem circundedit, & obsidione durissi-
 ma cinxit. Ad quam obsidionē uenerat Alibegius ille præcursor Danu-
 bij, præfectus cum octo millibus expeditorum equitum, qui lingua sua A-
 chanzij dicti sunt. Hi enim omnes hoc nomine appellati, proprijs stipen-
 dijs militare coguntur, nam opes atque loca possident, quibus à Principe
 ob præclara facinora sua donati sunt. Præfecti autem huius munus atque
 officium est, summi Principis præire exercitum, deprædando, deuastando, ur-
 besque in obsidione premendo. Cui etiam priuilegijs ab ipso Principe da-
 tum est, ut postquam uniuersus exercitus quod constitutum est cōuenerit, ex sen-
 tentia quod uelit, se recipere possit. Sequebatur eum Scanderbegius frater,
 Mysie superioris præfectus, cum quatuor equitum milibus. Hunc secutus
 est Malacotius, inferioris Mysie præfectus, cum tribus milibus, omnibus
 expeditis equitibus. Hic est enim ille Malacotius, uir prudens, corpore e-
 gregius: ex cuius luminibus, (ut de Augusto ferunt) splendor quidam egre-
 diebatur instar solis radiorum: cuius oculos nemo attente fixèque intueri pote-
 rat. Vbi uero Scodrensis uallo atque copijs undique circumdatum se esse ui-
 det, accinctus ipse, atque instructus ad bellum pro moenibus egregie pu-
 gnat, et maxima ui atque impetu in hostes ex omni parte ex scorpionibus
 sagittas atque missilia iacit. Et omne tormentorum genus in eo contorquet:
 nonnunquam eruptione facta Turcas perturbat, propellit, trucidat atque
 interficit, ingentibus gaudijs atque læticijs in urbem uictor reuertitur. Et statim
 omnium

A omnium concione aduocata, unicuique statim ac studia murorum assignata. Alijs uero munus hoc iniunctum, ut ubi opus esset, urbem communirent: diuersa loca quæ debiliora uiderentur, reficerent, atque instaurarent. Reliquam ciuium multitudinem simul cum sacerdotibus, alijsque militibus, in foro cum uexillo aureo diui Marci, beati quoque Stephani protomartyris urbis patroni collocarunt: ut subsidio essent, quò maior necessitas, maiusque periculum eos uocaret. Dimissa concione, omnes unanimis promptè ad loca singulis ascripta accessit, & fortissimo animo cuncta exequuntur. His autem sic peractis, interim maxima multitudo tentoriorum apparuit in ulteriore ripa Drinonis fluminis: qui ab urbe octo milibus abest. Venerat autem illuc Taut Gaiola nouæ Romæ Bassæ generalis, cum omnibus copijs suis maximis: quæ propter inundationes aquarum transire flumen non potuerat. cui permulti ex Turcis, qui proximi urbi erant, uiri maximæ auctoritatis occurrerunt. Hic enim uir omnibus artibus & animi & corporis præditus erat, ex Christianis parentibus, licet obscuris, et patria Epiroticus, infimo loco natus. Qui cum puberes attigisset annos, à barbaris in captiuitatem tractus est: apud quos & uirum robore, & ingenij acumine ac perspicuitate ita perclaruit, ut ipse solus atque unicuique Meumethe primo, Paiazitoque deinde filio regnantibus, enitescere uideretur: & in tantum creuit, ut ad summum splendorem & dignitatum fastigia peruectus, imperium, summæque res Europæ ei semper demandaretur. Qui adeo charus, adeo acceptus omnibus erat, ut quandoque de eo suspicio oriret, ne tyrannidè occuparet, remque Ottomanorum sibi arriperet, uindicaretque. Is ad nonum Cal. lunias, transiit flumine cum uniuerso exercitu, ante lucis ortum ad urbem uenit:

B cuius tentorium, quod maximum purpureumque erat, in uertice montis cognomento Bassæ extenderunt. Exercitus uero eius totus ad radices collis, ac in plano castrametatus est. Erant enim uiginti quinque millia equitum, camelorum circiter duodecim millia, qui metallis onusti erant, pro machinis tormentisque conflandis, alijsque munitionibus, bellicisque instrumentis: qui quidem omnes post montem Bassæ onera ac sarcinas deposuerunt. Contrà, Christiani omnem curam intendebant ad urbis munimenta, præmunientes se ex omni parte propugnaculis & aggeribus, quæ trabibus connexis, interiectaque terra & fimo constabant, molem quam maximam præ moenibus congerentes: non insciji, neque ignari futuræ ruinæ murorum, & tam maximæ atrocissimæque hostilis oppugnationis. At uero barbari aspicientes tot & tanta præsidia, quot ab oppidanis continue fiebant, fictionem quandam & fallaciam cõposuerunt. nacti enim sunt duos ex suis qui Latinam linguam nouerant, quos nauticis uestibus indutos, ad moenia miserunt: qui edocti Christianis dicerent se nautas esse, & iam iam ex triremibus, quæ nuperimè ad litus appulerant, descendisse, qua caduceator Venetus qui pro pace ad magnam Turcam mittebat, uectus fuerat: oppidanos exhortabant, ne quicquam timerent, asserentes propediem fore foedus cum Turcis: nec tantopere in urbis munimentis insudaret, quum pax iam certa esset, & Turcæ breui essent discessuri. Sed non tam callidè hoc fingere potuerunt, quin eorum commenta ac insidia & doli deprehenderent. Demum detecta fraude ac dolo cognito, non sine magno uitæ periculo detecti aufugerunt. nam ideo ea simulatione usi sunt, ut hac spe Christianus inductus, ab omni opere & munimento urbis cessaret: & ipsi hostes præparatis tormentis & machinis instructi ad expugnationem, urbem ipsam improuissimam ac immunitam, adorti, facilius expugnet, ac ea potirent. Versabat autem hostis quotidie in his

in his dolis atq̃ cōmentis: sed Christianus iam iam eius perfidiam, frau-
dem ac uersutiam edoctus ac præmonitus, minimè ab incepto desiste-
bat: sed eo ardentius celeriusq̃ operi intendens, idq̃ omni ope, studio
ac diligentia exequens, & sibi & urbi consulebat: nec tantum barbarus
comminisci atque fingere poterat, quin Christianus eius uersutas frau-
des deprehenderet. Postridie uerò postquam ipse Bassa uenerat, pon-
tem ligneum quàm maximum atq̃ munitissimum super Bolianam mil-
le passus ab urbe struere cœpit, ut utriusque ripæius & potestatem ha-
beret. nam amnis ille ob aquarum altitudinem transiri nusquam pote-
rat. Audierant enim barbari, agrum illum trans amnem opulentum es-
se, maximamq̃ agrestium multitudinem simul cum gregibus & armen-
tis ad ciuitates, & ad oram maritimam se recepisse. Inde enim maximas
prædas & hominum & pecorum, quum pabulum exissent, sperabant.
Peraçto igitur ponte Calend. Iunijs, Bassa ipse postridie cum aliquot e-
quitibus pontem transiens, ad quasdam excipulas, quibus magna pi-
scium copia capitur, ut earum structuram contemplaretur, prius se con-
tulit: deinde montem sancti Marci, qui in miram altitudinē tendit, eue-
stigio descendit: inde urbem ipsam, ac omnia loca proxima diligentissi-
mè oculis perlustrauit. Perendie uerò sub serum dici, circiter decem mi-
lia equitum pontem transierunt, ut oram maritimam, & ciuitatum fini-
timarum agros uastarent, ac depopularentur. Sed quia nocte sequenti
magni imbres atq̃ pluuiæ fuere, manè circiter horam tertiam absq̃ præ-
da in castra reuersi sunt, & aliquot dies quieti in castris commorati sunt.
Non omittendum esse censui, satis præclarum facinus iuuentutis Sco-
drensis. Erāt ferè trecēti iuuenes, robore corporis & animi uigore præ-
stantes, qui quotidie urbem totam, & muros, & propugnacula sclopis
obeuntes, quum multos ex hostibus interficerent, magnam illis terrore
incusserunt, & ciuitatem uniuersam ad spem maximam futuræ uictoriæ
erexerunt. Interea sexto Idus Iunijs Mustapha Begius, cui summa res As-
iæ demandata erat, uulgo Natoliæ Bassa dictus, ad flumen Drini perue-
nerat: cui quum nouæ Romæ præfectus obuiam properè accessisset, nu-
diustertius quàm castra mouisset, circiter decem & sex milia equitum
præmisit, qui in cōspectu urbis prætereuntes, in quendam locum, quem
supra Scodrà accolæ uocant, cōsidere, tentoriâq̃ locauere. Pridie uerò,
quàm ipse Bassa ueniret, alias quoq̃ copias, multaq̃ impedimēta præmi-
sit: ipse deinde tubis alijsq̃ bellicis organis, & maximo comitatu suble-
cutus est. Exercitum enim suum in quinque partes distinxerat, quarū pri-
ma sex magna signa ferebat: quorum primum uiridis coloris erat, alte-
rum quidem rosei, reliqua uerò quatuor candida erant. Secunda legio,
duo signa purpurea gestabat: tertia, duo uiridia: quarta, duo crocci colo-
ris: quinta uerò cohors, numero & multitudine reliquas superabat, ac
melius instructa erat, ubi Præfectus ipse esse existimabat, septem signa
portabat, quorū primum candidū, auratumq̃ erat: deinceps duo uiridis
coloris, & quatuor rosea subsequēbantur. Singulæ dehinc acies plura
alia, sed parua uexilla diuerforum colorum secum afferebant. Erant au-
tem triginta milia Asiaticorum equitum, quos ipse Asiæ præfectus se-
cū duxerat. Sunt enim Asiatici homines corpore nō deformi, sagittarij
acerrimi, ac perniciosissimi: non tamē ita robusti ac bellicosi, & ad obeun-
da militiæ munia tam strenui ac uiriles, sicuti Europam incolētes, & ho-
mines nouæ Romæ. Habent enim equos uelocissimos ac robustissi-
mos: unde apud nos iam tritum est prouerbiū, Viri quidē Romanicæ,
qui uerò Natoliæ. Non statim Asiæ præfectus tentoriū suū apertè ingre-
di ausus

A di ausus est: admonitus fortē, ueritusq; ne ab oppidanorum tormentis, quæ eò directæ erant, percuteretur. Sed interea obequitando, urbis sitū & omnia loca urbi proxima oculis perlustrauit. Postea uerò circa dimidium diei cum paucis equitibus tabernaculū suum clam admodum est ingressus: quod magnum quidē ac uiride totum erat, in uinetis urbis positum, quod ab urbe ferē mille passus distabat: cui duo alia tentoria candidissima adhærebant, sepibus ualloq; communita: ne facili tormentis oppidanorum patērent. Confestim præfectus, ut suos milites ad foris facta præpararet, præmium quoddam proposuit his qui equo muros urbis petere auderent. Ex quo postridie duo equites expeditissimi, citatis equis montem subierunt, qua porta principalis urbis est, & muros ciuitatis tangere manibus conati sunt. Sed Christiani eos aduenientes præferunt: & alterum quidē lapidibus atq; sagittis obrutū cooperumq;, unā cum equo oppresserūt. alterum uerò missilibus quoque confossum, monte præcipitatum uix semianimum sui eripuerunt, qui paulo post animam efflauit. Statimq; nonnulli ex iuuenibus nostris robustiores erumpentes, caput obruti obruncarunt, & eo lanceæ affixo urbem cum gaudio ingressi sunt. Sed quia nondum Asiaticæ legiones omnes aduentarant, totos illos dies uiam, quæ proxima amni, qui ad urbem ducit, ingens barbarorum multitudo maxima frequentia impleuit: nec unquam cessatum est, quin equites ac iumenta in castra cum impedimentis uenirent. Decimoseptimo uerò Calend. Iulias, maximus quidem numerus satellitum ex cohorte principis Turcarum in castra peruenit, qui lingua uernacula lanizari uocantur. Sunt autem huiusce modi uiri Christiani omnes, ex parentum complexu rapti: nam quum tot ciuitates atq; loca Christianorum imperio Ottomanī subiecta atque obnoxia sint, singulis quibusq; annis, præter cæteras rapinas, atq; intoleranda tributa, ei etiam tot pueros tradere coguntur: quos Ottomanus in minorem Asiam transmittens, diuersis præceptoribus armorum & belli peritis coalendos, erudiendosq; usq; ad pubertatem committit: ubi ad uarios usus uitæ, sed præcipuè militiæ, assidue exercent: nec ferē ullam temporis horam uacationem & quietem habent. Sed aspera quæque & ardua, ac ferē intolerabilia perpeti conantur: ut somnium etiam sub dio capere cogantur, ad tolerandos quoscunque labores. Qui postquam ita assuefacti ad pubertatem uenerunt, Princeps eos ad se aduocat: quos per triennium alia longē grauiora, asperioraq; subire compellit. nec his quidem fessis, ocium aliquod remittit. Somnum etiam parcissimum, nec nisi sub dio permittit: nonnunquam etiam noctes insomnes eos ducere iubet. Peracto triennio, illos in cohortem suam (ut uulgò aiunt, familiam) legit: certum ac quotidianum stipendium singulis quibusq; eorum decernit, & indies pro meritis unicuiq; stipendia & præmia auget. Appellantur enim filij magni Principis: cuius lateri semper adhærent, ac ei pro muro & munimento sunt, ipsumq; quocunq; sequuntur: in his omnis spes, omnis salus est: in quorum uirtute, summa res Ottomanī sita est. nam quum ad bellum proficiscitur, ei adfunt, ab eo nunquam discedunt, illum continua custodia munitioneq; coronant, ualentq;. Et quæ res ad eos deuenerit, iam ad triarios (ut in prouerbij est) & ad summum discrimen peruentū esse fertur. Qui quidem bellicosissimi sunt, atq; strenuissimi, & in omnibus periculis fidissimi, uitam intrepide exponūt. nam in armis semper crescūt, exercentur, & uersantur: & difficillima semper (hoc enim longa assiduaq; exercitatio facit) atq; asperrima quæque perferunt. Sin uerò ciuitas expugnanda fuerit, hi sunt primi,

primi qui eam aggreſſiuntur, muros aſcendū, expugnantē. Et demum A
 quicquid ſtrenui, præclarī ue ſit ab his, & per eos geſtum eſſe exiſtima-
 tur. Venerant autem inter eos circiter quinq; millia, afferentia ſecum ue-
 xilla quatuor niſi coloris: ad quorum aduentum barbari paſſim in ca-
 ſtris plauſum ac lætitiā ingentem ſuſtulerunt. Ex quo in Principis ad-
 uentu continuē intenti erant. Interim tamen barbari obſeſſos, ut pacem
 maturarent ſuadebant, atq; exhortabantur. Decimo autem quarto Cal-
 lulias, magna uis barbarorum ē uia Drīnonis in caſtra aſſluxit: qui om-
 nes traiecto ponte, ultra Boliānam uicos quosdam, & campos, quos in-
 colæ Oblicham cognominant, occupauere. Porro ex barbaris, qui nu-
 perrimē appulerant, duo magno comitatu prope urbem uenerunt ad fo-
 rum uenale, quod extra urbem ad radices montis adiacet: qui præ cate-
 ris maximam auctoritatem atq; grauitatem præ ſe ferebant, & ab omni-
 bus uenerabantur: hi ab oppidanis facultatē ſecum colloquendi petie-
 runt. Dehinc uerbis ſui Principis quādā ad præfectū urbis, reliquosq;
 oppidanos ſe relaturos eſſe dixerunt. Quibus ubi permiſſu præſulis ſan-
 di, copia facta eſt, maior ex his natu ita breuibus eſt allocutus: O' uiri &
 oppidani, cuiuſcunq; generis & gradus eſtis, hæc Princeps noſter ad
 uos referre mandat. Videtis enim, in quātis anguſtijs quantisq; pericu-
 lis poſiti ſitis: quos longē maiora atque grauiora expectant, ſi rebus ſta-
 tuicq; ueſtro maturē non conſulueritis. Audiſtis enim aliquando, quan-
 ta ſit uis ipſius Principis, quātāq; opes. Sed nunc re ipſa ſentietis, quā
 terribilis, quāq; tremendus ſit eius aduentus. Noſtis præterea, quo-
 cunq; expeditionem fecerit, nullum locum adeo munitum & inex-
 pugnablem, uiribus illius minimē obſiſtere potuiſſe. Teſtantur nanq;
 id, & omnibus palam exemplo ſunt, nobiliſſima atque regia urbs Con.
 ſtantinopolitana. Ad hæc Eubœa inſula, tam opulentiſſima, quā e-
 gregia. Præterea Taurica regio, aliāq; innumera. Quamobrem uobis
 omnibus conſulit Princeps noſter, & exhortatur, ut conſeſtim in eius
 deditionem ueniatis, ut Croienſes, qui ueſtro Principi parebant, dedi-
 tionem pridie fecere: nec eius iram atque indignationē expectetis: non
 tormentorum icſus, neque machinarum, non militum ſuorum robur at-
 que impetum, quorum manus nullo pacto euadere poteſtis: quod ſi fe-
 ceritis, omnes uos cuiuſcunq; gradus et cōditionis, ſummis muneribus
 & honoribus afficiet. Ciuibus enim, ut in patria liberē & ex uoto de-
 gant, permittet. Reliquos uerò exteros & peregrinos maximis præmijs
 proſequetur: neminem equidem indonatum prætermittet. Sin uerò
 alia mens, aliusque animus uobis extiterit, uaria mortis genera, di-
 uerſa ſupplicia & cruciatus uos expectare iubet. Hi quum dicendi ſi-
 nem feciſſent, Petrus Pagnanus ciuis egregius, uir eruditus, hoc ex ſen-
 tentia omnium barbaris reſponſum dedit: O' uiri, & magni Ottoma-
 ni nuncijs, ſcire uos uelim, in urbe noſtra tria eſſe hominum genera, Ita-
 lorum, naualium militum, & Scodrenſium, ſiue Epirotarum: inter quos
 ſummus rerum omnium eſt conſenſus, nec minima alicuius diſſidij ſu-
 ſpicio: quia omnes Chriſtiani ſumus. Vnus Deus, una fides omnibus:
 non Meumethem, non Lunam, neq; Solem adoramus: non Martem,
 neque Mercurium: non idola, nec quenquam alium fictitium, ſed Chri-
 ſtum Dei filium colimus, atque ueneramur: qui unus & idem cum
 Deo patre & Spiritu ſancto fuit ab æterno, eſt, ſemper erit. Qui quidem
 ſummus Deus eſt, optimusq; creator atque moderator omnium: a quo
 cuncta manarunt: in cuius uerbo & nomine cuncta ſunt poſita, cun-
 cta ſiunt: cui cuncta parent, ſeſcuntur, & tremunt: nec alius eſt Deus
 præter

A præter hunc nec est qui ei resistere possit. In hoc spem ponimus, huic cōfidimus. ipse pro nobis pugnabit, ipse nos ab impetu principis uestri defendet, atq; liberabit. Quare, quum Christum Deum nostrum, qui pro uniuersa humana redemptione in cruce mori uoluit, nobiscum certum indubitatūq; habeamus: quid principis uestri uires? quid artes? quid demum copias timeamus, quum omnia ipse solus possit? Proinde sciat Princeps uester, nihil esse tam horrendum quod timeamus, quin omnia pro nihilo habeamus. Adducat secum quascunq; copias uelit, tormenta bellica, & cuiusuis generis machinas præparet, & tandem omnes uires suas & conatus in nos intēdat: iam nos ipsos semel pro principe nostro, & Veneto imperio deuouimus: semel pro hac urbe defendenda & sanguinem & animā effundere parati sumus: qua si Princeps uester tantopere potiri exoptat, ferro, & quacunq; ui potest, irruat, & ad expugnamdam prodeat. nam ciuib; nihil est patria charius. Italo & nauali militi fides firmissima. præmia uerò & munera à Principe uestro nobis oblata penitus reijcimus, & aspernamur: quia à principe nostro longē maiora atq; digniora expectamus: quin unquam de se bene merentes deferere solet. Quare Principi uestro mentem nostrā, & quicquid uno omnium cōsensu decreuimus, nunciate. Nam nulla est inter nos simulas, nullaq; dissidia: sed idem uelle omnibus, atq; idem nolle. Hęc semel uobis dicta sint, ut in posterum omnem spem alicuius fœderis & compositionis absceindatis. Aut Deo benē iuuante uictores erimus, aut si res aduersæ cadent, internecione omnes occidemus. quod si aliās tale quiddam tentare audebitis, pro responso gladium acutum, pro uerbis tormenta, missilia, atq; iacula semper reportabitis. Barbari uerò hoc accepto responso à Scodrensis, nullo amplius uerbo factō celesterrimē abierūt. Post hoc quidam sub Meumethe militantes, qui se uerē Christianos esse profitebātur, ad muros urbis clam uenerūt, qui de Croiæ deditione Scodreses admonuerūt. Paulo pōst res ipsa quemadmodum acciderat, intellecta est, quod Croienses non ultro, neq; metu aliquo impulsī, seu summa extremaq; necessitate coacti, sese Ottomano dediderāt. Nam quum urbs illa diu ab hostibus obsessa fuisset, & omnia ad uictum necessaria penitus defuissent, nec unde alī possent prorsus haberent (sapius enim penuria quā pugna consumit exercitum, et ferro sauior fames) omnes in hanc sententiam conuenerant, ut potius in deditionem hostis (etsi turpiter) pacto aliquo deuenirent, quā tā tetra, tamq; funesta fame, quæ etiā fortissimos uiros debiliores reddit, perirent. Quæ deditio in sperata Scodrenses profectō non mediocri mœrore atq; dolore affect, cum propter Christianorum uelut patrimoniij attractionē, quod in dies res Christiana imminueretur, & ad extraneos alienosq; deuoluere: tum propter nimiam hostis uicinatem, quod tam cōmodum, tam opportunum locum ad bellum continuandum sibi barbarus adiunxerat. De cuius urbis situ, eiusq; conditore, quantum hominum memoria colligi potest, perstrigendo breuissimē attingā. Croia ciuitas est Epiri, regni illius ualidissimum munimentum, & tanquam clauis firmissima. Hęc non magno ambitu continetur, in altissima saxi crepidine, & undiq; præcipiti posita: campos latissimos hinc & inde habet, ubi Cæsar tota acie cum Pompeio conflixit. Quæ quidem oppugnari, nec expugnari ullo modo potest: quia & natura, & arte, & hominum opere ex omni parte munita est. in ea enim sunt fontes iuges, ac perennes: ex quibus ei nomen inditum fuit. nam Croia, quod Epiroticum nomē est, Latine fons interpreta-
tur. habet quidem agrum feracissimum atq; amœnissimum, syluas ue-

rō & arbores cæteris (ut opinor) uberiores, speciosioresq̃, & ad clas-
ses ædificandas (ut quidam putant) nusquam proceriores aptioresq̃
reperiri possunt. Distat autem Dyrrhachio ad quattuordecim milia pal-
suum, Scodra uerò ad quinquaginta septē: & quia finibus barbarorum
contermina erat, ab his post obitum inuicissimi principis Scanderbe-
gij, cuius imperio fidelissimè parebat, continuò uexari cœperat. Duo ta-
men ex barbarorū principibus adhuc ipso Scanderbegio uiuente, cum
omnibus uiribus suis eam obsidere tentarūt: sed eorum conatus, fortis-
simè aduersante Scanderbegio, ad irritum ceciderunt: quin eo uiuente
nullus barbarorum exercitus Epirum ingredi (ut ita dicam) & inuade-
re ausus est. Prius enim Amurathes pater Meumethis, cum omnib. co-
pijs ad eius oppugnationem accessit: quam quum expugnare non po-
tuisset, ex nimia indignatione & dolore consumptus interiit. Postea ue-
rò Meumethes, in cuius deditiōē nuperrimè uenit, uallo eam undiq̃
circundare conatus, minimè expugnare potuit. Hanc urbem tam muni-
tam Carolus quidam Sophia regulus Epiroticus cōdidit: priusq̃ uallo
cratibusq̃ eam sepsit, deinde fortissimis muris cinxit. Non longo post
temporis intervallo, à Balsichis, de quibus suprā memorauimus, interse-
ctus est. Qui tunc Scodram, & totam ferè Epirum tenebāt, & tunc Cro-
ia potiti sunt. Verum quū Balsa ætate minimus adhuc (ut iam diximus)
superstes esset, alijs duobus fratrib. extinctis, à Turcis qui tunc primum
in Macedoniam & Epirum irruperunt, quibus ipse inuicti animi non-
dum uniuersis copijs collectis, nec satis ad bellum instructus, non subsi-
dijs firmata acie, non equite aprè locato, incautè inconsulteque agmine
trepido ac tumultuātē, licet infesto, occurrerat, in insidias præcipitatus,
in fugam conuersus, ac obtruncatus est. Post cuius eadem Barbari Cro-
ia potiti sunt, et Alba Græca, quæ Epiri est, ac etiam Castorio. Sed Croia
nō diu sub Turcarū imperio mansit. Nam magnanimus uir, & egregius
princeps Epirotarū Scanderbegius, eam à tyrannide barbarorū princi-
pe Amurathe strenuè liberauit. quā quū quinque & uiginti annos possi-
disset, uergēs in seniū, ueritus ne denuò aliquo modo à barbaris oppri-
meretur, principi Venetorum eam liberè tradi dit. Sed ad propositum re-
deamus. Descendebant quotidie ex lacu, qui est Scodra proximus, de
quo suprā memorauimus, multi lintres et monoxyli Epiroticorum, qui
lacum ipsum incolebāt, per ostium & fauces Bolianæ, in castra barbaro-
rum tumultu quodā repentino ruentes, multasq̃ cædes atq̃ damna ho-
stibus inferebant. Alios enim trucidabant, alios in captiuitatem redige-
bant, & equos aliasq̃ res auferebant. Itaq̃ assidue, sed maximè noctur-
no tempore hostes ipsos plurimum uexabant. Quod quum animadu-
terent Barbari, ut huiusmodi incursionibus occurrerent, statuerūt bire-
mes extruere: quib. absolutis, ac celeriter peractis, in loco prope urbē
qui Cathilina dicit̃, lacū ipsum cōscendebant, & quotidie cum Christi-
anis prælium nauale conferebāt: hac ratione barbari castra sua, ne à Chri-
stianis agitentur, tutabantur. xij uerò Cal. Iulias in uertice mōtis Bas-
sæ castellum ligneum instar theatri erexerunt, quò artifices & architēti
machinarumq̃ periti sæpenumero se recipiebāt, ut urbem ipsam undiq̃
contemplerentur, et locum aptiorem tormētis ac machinis, quibus mu-
ri excinderentur, eligerent. Postridie uerò non longè à castello turres
quatuor ueluti quadam arcas substruxerunt, quæ ex trabibus descēctis,
simulq̃ compactis constabant: easq̃ saxi grandioribus impleuerunt,
ut tormenta & machinæ quæ in harum medio collocata erant, simul &
ipsi artifices tuti essent, ne ab oppidanorum tormentis opprimerentur.

Erant

A Erant autem sic dispositæ, ut inter binas singula tormenta collocata essent: nec suis ualuis carebant, ut quum opus esset, aperiri & occludi possent. Sub idem tempus circiter decem milia camelorum in castra bellicis instrumentis, alijsq; rebus onerata appulerunt: qui post montem Bassæ, prope torrētem qui Clirus dicitur, sarcinis suis exonerati sunt. Decimo autem Calendas Iulias duo maxima tormenta ad muros euertendos barbari inter arcas illas collocarunt: quorum alterum sphærica saxa pondo quadringentorum, alterum uero trecentorum torquebat: quo die septem tantum saxa intorserunt: quorum primum radices turris quæ ad portam magnam ad murorum munimenta posita erat, percussit. Secundum uero stationem quandam, quæ portæ supradictæ eminebat, ubi uigiliæ nocturnæ ducebantur, decussit. Postridie matutino tempore magnus numerus Asapporū ad sex milia in castra uenit, plures diuersosq; manipulos secum asserentium. Sunt autē Asappi milites bello militiæq; satis apti atq; instructi. Qui post Ianizaros secundum locum tenēt. Differunt tamen inter se habitu. nam illi pileū rubeum ferunt, isti uero candidum: uterq; tamen pedestri milite constat. Quo die nouies tormentorum ictibus barbari urbis muros concusserunt: postridie uero octies, perendie septies. Et hæcenus duobus tantum tormentis urbis moenia deformarunt. Sexto uero Calendas Iulias barbari tertium tormentum ad muros urbis diruendos in plano ad radices montis Bassæ posuerunt, supra uiam qua Drivastum itur: quod torquebat saxa pondo quadringentorum, quo die nouem & uiginti ictibus muros percusserunt. Eodemq; tempore circiter duo millia Asapporū, & uia Drinonis in castra perueniunt, plures ac diuersos manipulos secum asserentium. Postridie uero saxa octo & uiginti torserunt, sequenti uero uigintifex. Et complures Asappi eadem uia in castra confluerunt: simul & quartum tormentum ab his in umbilico ferè eiusdem montis Bassæ è regione urbis supra templum diuæ Venerandæ collocatum est, quod saxa pondo sexcentorum & quinquaginta emittebat. Sed eo die nullus ictus urbi ab his incussus est. At Calendis Iulij, triginta quatuor sphærica saxa in muros detorserunt: & sub serum diei octingenta ferme impedimenta à fluuio Drinonis in castra præmissa sunt: quò iam magnus Turcarum princeps Meumethes cum reliquis copijs atq; apparatu suo insigni peruenerat. Cui præfecti nouæ Romæ, & Asiæ, cum summa pompa & læticia obuiam ierunt. Is sexto Nonas Iulias ante solis ortum, cum omni delectu suo atq; ornatu equo inuectus, ad locum, quo tabernaculum ei constitutum fuerat, profectus est. Quem, ut urbis situm circūspexit, agrumq; oculis perlustrauit, eum laudasse magnopere ferunt. Sed de urbe hæc ipsum dixisse: O quàm præclarum & sublimē locum aquila sibi delegit, ubi ad excludendos pullos nidum construeret. Locum autem in quo tabernaculum Meumethis collocatum erat, ita se habebat. In plano tentoria nouem ipsius Principis posita erant: quorum maximū consilij appellabatur, cætera deinde intra iactum sagittæ continua serie cohortis eius altissimo fortissimoq; uallo munita, atque circumuallata erant. nam Ianizari ex omni parte inter se connexi, in modum coronæ astabant. Dicebatur autem locus iste circulus, & claustrum Principis: cuius ambitus duo milia passuum & amplius continebat. Vno tantum exitu siue porta, quæ à peruigili strenuissimoq; milite assidue custodiebatur, nam antequam ad ipsum Principem aditus patēret, per tres ordines fortissimorum stipatorum transitus fiebat. Deinceps uero reliqua

multitudo exercitus barbarorum disposita, circumquaq; extra claustrū, A
et circulum ipsius principis totam tellurem occupauerat. Ad eō, ut circi-
ter quadraginta millia passuum campi omnes & mōtes undiq; tentorijs
albescerent: haud aliter, quā quum brumali tempore tota terra niue
cooperta, candida sit: nec in medio aliquod interuallum deprehendisses,
ita omnia loca tentoriorum referta erant: nec cessatum est per aliquot
dies, quin continuē recentes in castra barbari aduenterent. Ex quo re-
rum periti, & qui aliās cum ipso Meumethe militauerant, censuerūt tre-
centa & quinquaginta millia barbarorum in castris fuisse. Quae tam in-
numera penē multitudo fidelissimos Christianos ad contemplationem
& admirationem sui traxit. Muros autem & uallum ascendentes, primo
aspectu nō parum territi & conturbati fuere: quum tantam saeuissimo-
rum barbarorum multitudinē in exitum suum & perniciem collectam
& accensam aspicerent. Sed quum animaduiterent agi de omnium salu-
te, & citam mortem aut uictoriā latam instare: quo animos fortissimos
& constantissima pectora ad pugnam praeperarent, cōcionem omnium
ciuium, Italorum, Epirotarum, & naualium militum in eadem intemera-
te uirginis conuocarunt. Tunc Bartholomaeus Epiroticus, sacra Theo-
logiae magnus assertor, ordinis praedicatorum, uir quidem prudens, ma-
gnaeq; auctoritatis, disertus, corpore decorus, haud obscuro loco natus,
qui olim dum nondum sacris initiatus esset, strenuē praclareq; rem mili-
tarem sub diuo Scanderbegio aduersus Turcas gesserat, eorumq; uitā,
mores, actaq; quā optime nouerat: et in Italia quoq; sub clarissimis du-
cibus stipendia multa meruerat, ac tandem spiritus sancti numine affla-
tus, diuinoq; lumine accensus, derelicta saeculari uita, ad religionem &
contemplationem sese receperat, in qua diu uitam coelibem traduxerat. B
Is ita publicē concionatus est:

Oportet, uiri optimi, & commilitones strenui, eos multa grauiā, aspe-
ra ac dura subire ac perpeti, qui ad ueram gloriam nituntur. hoc enim pa-
tio uirtutes magis magisq; elucescant, praecarioresq; reddantur, hisq;
homines in altum sublimēq; prouehantur necesse est. Traditū est enim
a summis uiris, praecarioissima quaq; laboribus assiduīs, & uigilijs con-
fici: praemia uero sudoribus ac durissimis rebus rependi. Vnicuique no-
strum persuasum sit, nos omnes huc solo Dei nutu uoluntateq; conue-
nisse, ut haec urbs nostra praclare, glorioseq; diuino eius numine fauen-
te, a tyrannide, tantaeq; barbarorum multitudinis excidio, uirtute ue-
stra hac tempestate defendatur, conserueturq;: & ut fides orthodoxa mi-
nimē pessum eat, sed ad summū splendorem prouehatur: & ut tyrannus
hic insolentissimus & saeuissimus tandem certissimis signis exploratum
habeat, solam fidem Christianam ueram esse, et indubitātā: & Christum
Dominum nostrum, cuius nomen profiteamur, colimus, ueneramur, ue-
rum esse, & unicum Deum, omnium patrem, creatorē, rectorem, cuius
nutu cuncta reguntur, & tyrannorum omnium uiolenta imperia statim
concidant, & uires, quantacunq; sint, corruant, & momento collabant.
Nec impiissimus atq; insolentissimus iste tyrannus sibi persuadeat, spe-
retq; ex eo quod tot regna, tot imperia, tantas urbes atque ciuitates ex-
pugnauerit & eripuerit, urbem hanc quoq; e manibus nostris ui, dolo,
aut metu aliquo subtrahere posse, potiri uel. nam neminē uestrum igno-
rare arbitror, quemadmodū, o milites, subdolanus hic, nefandusq; tyran-
nus locum nullum munitū Christianorū ui aut armis expugnauerit: sed
dolo semper, siue proditiōe, aut deditione facta, multis pollicitationib.
opprel-

A oppresserit: quas quidem & fidem datam cuiusquam nunquam seruasse palam est. Parcet ne igitur uobis, ô Scodrenses, si in deditiorem recipiet? Seruabit ne uos impunitos truculētus Ottomanus, à quibus tot cades, tot contumelias passus est? Non ne memoria tenetis, nunc quantum agi annum, ex quo superiori bello, quod uobiscum gessit, tot millia ex suis à uobis caesa amiserit? Ignoscet igitur uobis? Dimittet ne uos impune? minimè profectò. Discerpēt membra uestra, & ut lanij pecora in macello, ita uiscera uestra dilaniabit. Nōne Croiēses finitimos nostros, quos hesternā die in deditiōē hac lege acceperat, ut eos incolumes abire sineret, omnes acerbissima morte affecit? In Mysia non ne etiam Regem, qui sese certo fœdere cum patruo suo dederat, Meumethes ipse, qui sanguine humano exsaturari non potest, sua manu (ut fertur) iugulauit? Ralianis principibus non ne oculos eruit? In deditiōe Theodosiæ urbis, quæ nunc Capha dicitur, in Taurica ripa posita, quot Christianos, quibus fidē dederat, trucidauit? In Lesbo quot puberes palo transfixit? De alijs quid dicam quamplurimis, quos omnes uix infantibus parcens uiolara fide, & contra iura fœderis dirē necauit? De quibus si sigillatim recensere uellē, sanè nimis prolixus essem. Sed quid hoc mirū, ô commilitones mei? nam quo pacto quis alteri, quo prorsus ipse careat, præstare possit? Quum enim hic perfidus semper fuerit, quomodo fidem nulli seruare possit? Ad hoc accedit, quòd omni uitio intemperantiæ, perfidiæ atque superbiæ contaminatus sit, & à teneris (ut aiunt) unguiculis animum suum crudelitati, insolentiæ, libidini, avaritiæ, flagitijs denique omnibus assuefecerit. An igitur credibile, ut impius impurusque animus his omnibus innutritus, in senectute ista deponat, quæ iam dudum ab incunabulis, & à natura insita habet? Nemo enim in animum inducere potest, ut tot & tanta iuste possideat, cum illum tam breuē tantam imperij molem propagasse uideat. Omnia profectò contra ius fasque sibi uindicauit. in rebus enim haud quicquā habuit: diuina atque humana eodē modo polluit: cuncta dolose, perfidē atque libidinose semper egit. Nullus est incestus, nullum stuprum, nullum adulteriū, quod non nefariē commiserit. Hic templa uiolauit, hic sacerdotia omnium sustulit, hic ordines confudit: regna fœdē contaminauit: quicquid religionis, quicquid dignitatis, quicquid honesti fuit, leges, instituta uitæ, mores, fidem omnē, honesti partes, rectam disciplinam perdere atque confundere semper studuit. Hæc sunt quæ nos ad insidias tanti tyranni uitandas admoneāt. Aures nostras eius illecebris ocludamus: non uerba, non minē nos moueant. Pollicitationes eius penitus reiiciendæ sunt, omnia enim scelera, omnia flagitia, omnem tyrannidem exuperat. Plura quidem catholicis polliceri consuevit, quo in potestatem suam redigat, quorum nemini unquam pepercit, sed eorum cruorem uelut tigris truculēta semper appetit. Sed quid hæc tam multa ad persuasos? Bono sum equidem animo, cum nos omnes inflammatos accensosque ad tuendam fidem catholicam uideam, & fortissimos intrepidoseque spem quā optimam uictoriæ in hostem cōcēpisse: præterea constantiam uestram, ac millies (si daretur) pro fide orthodoxa, Venetoque imperio desiderium expirandi: hoc est, quod me lætum, me alacrem, me intrepidum reddit. nam omnes unanimes esse intueor, nihil inuicē discrepare: sed omnibus eundem animū, eandemque inesse uoluntatem, promptissimos labores ad opera di noctuque peruigiles, indefessosque. Et quod summum esse existimo, omnes diuinis maxime intentos; Deum summum optimumque omni cultu, si-

de ac pietate colere, obseruareq; qui quidem cum fidelibus suis semper faueat, ac propitius sit, quid est quod timeamus? quod nos dubios trahat? Quis erit cōtra nos? Quis nobiscū sub tutela diuini numinis pugnare audebit? Veniat igit Meumethes ille, quem tot & tanta gessisse ferūt cum Spaolanis suis, Charassarijs, Angurijs, Polluis, Cutagijs, Mentelijs, Sarchanis, Aidinis, Carailis, Pigijs, Prusijs, Macrinis, Alagijs, Amalijs, Concellis, Menesenijs, Giagidis. Veniant Caramani, auxiliares & focij sui: ueniant Vrcatinogli, Candelorij, et omnes Asiatici: teneant item Turcambei, Auranes, Caltorie, Serra, Constantini, Sophiæ, Nicopolæ, Zachariæ, Zermaj, Zurulli, Calliopolci, Sfiræ, Scopix, Coiazix, Garippides, Saluatarij, Magullides. Veniat præterea Ottomanus ipse longè stipatus Salestarijs suis, Olofanzijs, Muselinis, Asapis, Mihijs, Caripijderijs, Dochanzijs, Achanzijs, Ianizaris, uniuersaq; cohorte sua. Veniant præterea ambo Bassæ, & nouæ Romæ, & Asiæ, cum omnibus legionibus & copijs suis. Veniant postremò uniuersi barbari, qui sub potente Meumethe, ferocissimo superbissimoq; tyranno, militant: oblatrent circum urbis muros, exclament, irruant in nos tormentis omnibus atq; machinis, ut facere consueuerunt: contorqueant in nos missilia cuiusuis generis: spargāt sagittas undiq; in modum roris: exercent demum omne tormentorum, machinarum, instrumentorumq; militarum genus, quod omnis ætas adhuc excogitare potuit, uel potest. Quid ad nos? omnia enim sustinebimus, omnia perferemus, omnia deniq; superabimus ac peruincemus: quia uirtus Dei nobiscum est: dextera Domini pro nobis pugnabit. Quis enim potentissimum, durissimumq; Pharaonē perculit, pessundeditq; nisi manus Dei? Quis Israeliticū populum de manu eius ab Aegyptiaca seruitute liberauit? Quis primogenitos omnium Pharaonis populorum occidit? Quis mare rubrum diuisit? Quis Olofernem maximum ducem Nabuchodonosor prostrauit? Quis populū suū liberauit, qui in captiuitatem breui redigendus erat, nisi Deus: eo occiso, capiteq; a ludith obtruncato? Hic protectō benignitate sua populum suū electum, sub Assuero rege captiuū, cum Aman crudelissimus, ut is populus trucidaretur, omni ui & consilio intenderet, exitiali iam sententiā damnatum eripuit. Hic inquam, Abraam illum summum patriarcham de manibus Chaldæorum, & filium Isaach de gladio & imolatione patris liberauit, Iacob de persecutione Esau fratris, & Ioseph de insidijs fratrum suorum, Noe à diluuiō, Loth ab euerfione Sodomorum, Saulē in mōte Gelboe, Dauidem regem à ui & oppressione Saulis & Goliæ gigantis: tres pueros, Sidrach, Misach & Abdenago de camino ignis ardentis, Ionam de uentre ceti, & Adam de profundo inferni, Petrum de naufragio, & Paulum de uinculis & carcere extraxit. Quid alios quoq; complures ac innumeros commemorem? Quos omnes Deus sua summa potentia protexit atq; defendit. Itaque, o milites, hunc inuocate, hunc pia puraq; mente colite: huius uos humiles supplicesq; commēdate: cor animumq; uestrum dedit. nam ipse pro nobis pugnabit: nos urbemq; nostram à feritate immanitateq; spurcissimi nefandiq; tyranni uindicabit, euellētq;. Scriptū est enim: Nisi Dominus ciuitatem custodierit, frustra uigilant qui custodiunt eam. Ad hymnos, ad preces uos conuertite, quibus peccata delentur: poena pro his debita imminuitur. hæ enim nubes penetrant, oranti præsidiū afferunt, aduersario uerò incendium. Quodcūq; o milites, à Deo immortalī supplici mente petieritis, absque dubio reportabitis. Rectæ enim preces inefficaces

inefficaces esse non possunt, impetrant, exorant. Quis enim Albam Gracem, quam nostri Belgradum uocant, à manibus furoreque huius saeuissimi insolentissimique tyranni protexit, nisi preces? Danielem de lacu leonum, Susanam de falso crimine quis liberauit, nisi hæc? Plus enim Moses precando perfecit, quam Iosue pugnando. nam de Mose legitur, in bello Malechitarum, quod eo precante, Israel uincebat: eo à precibus cessante, populus fugabatur. Nonne Theodosius imperator, ille senior, suis precibus non sine miraculo de Eugenio & Arbogaste uictoriam reportauit? cum tela et iacula hostium uiolentissimus uentus in ipsos retorqueret, illa uerò Theodosii supra uires humanas in eosdem inferebantur? Igitur, ô Christiani fidelissimi, preces omnes pura & integramente ad redemptorem nostrum effundite, in illis spem ponite, confitemini peccata uestra: Eucharistiam, quo ardore, qua reuerentia decet, sumite. Vos quoque sacerdotes religiosissimi, omni pietate, cultu, & quibus potestis precibus, Deum immortalem flecite: nec dies noctesque à sacris hymnis cessate, ut populus Christianus de hoste saeuissimo uictoriam clarissimam consequatur. Credite omnes, ô fideles, in Deum protectorem nostrum: in quo spes quidem nullum frustratur, confidite ei: quia nos perire non permittet, nos ab omnibus periculis liberabit. Hoc inter cætera uos impellere & cõcitare debet, ut nõ uitæ, nõ salutis parcatis, cum nobis munus defendenditorum catholicam fidem, & omnes Christianos iniunctum sit. An ne uobis parum hoc uidetur, quod in hac expugnatione hostili, & salus & iactura uniuersæ reipub. Christianæ posita sit? Quare ab astutijs ac uersutijs & dolis barbarorum caute: in quibus plurimum huiusmodi genus hominum uersatur. Laborate, infudate, uos urbemque uestram uallis cæterisque præsidijs ac munitis firmate: die, noctu inuigilate. Scriptum est enim: Vigilantibus data est palma, datus est honor, his quoque præmium. Sed quid hæc? cum currentes (ut aiunt) excitem. nam perspicio uos omnia quæ ad urbem tuendam, uestramque incolumitatem conseruandam necessaria sunt, ultro & certatim subire. Bono equidem sumus animo. nam ad uictoriam nobis nihil profectò deest. In portu sumus, & in tuto. Arma, tela, bellica instrumenta, munitiones, præsidia omnia nobis abundè adsunt. Non hic enim est multitudo imbellis & inutilis, non lixæ, nec coci, non mulieres, non infantes, non molles, neque effeminati: uiri quidem omnes sumus, ad arma prompti, belloque experti. Nec est quod multitudinem barbarorum admiremini, aut formideatis. nam eorum maior pars ignaua & deses, potius prædæ & latrocinio assueta, quam prælijs & oppugnationibus. Nos præterea munitissimus & natura & arte locus tuetur. Est enim mons arduus, uix angustæ & asperæ. Decem ex nostris mille facile detrudere poterunt. nam hostes in ascensu magnopere laborabunt. Etiam nullis repugnantibus, fessi admodum ad urbis muros uenirent. Idcirco nos integri uiribus, & recentes: hostes, quanto frequentiores erunt, tanto maiori strage, cæde & ruina ad ima montis præcipitabimus. primi cadent, et medij: ultimorum uix aliqua pars ad suos tutum receptum habebit. Turpiter terga dabunt: & eos qui altera oppugnatione erant successuri, penitus terrebunt. Quamobrem fortissimo & latissimo animo, uanos & irritos barbarorum impetus expectate: hostem temerarium, & in manifestam mortem ruentem irridere. Hæc erit æterna laurea, hoc conspicuum immortalitatis diadema, hæc palma, hæc

uera uictoria uestra, nunc nomen uestrum, nunc urbis toto orbe celebrabitur. Deinceps omnes gentes & nationes Scodram, scutum & clypeum uniuersæ fidei orthodoxæ, ex uirtute uestra meritò appellabunt. Proinde, ô Itali, uiri religiosissimi & ingeniosissimi, ut magnanimitatē ingenuitatemq̃ uestrā decet, fortiter alacriterq̃ aduersus hostē pugna te, urbemq̃ & mœnia, diui Marci memores, audacter defendite. Vos quoq̃ maritimi, uiri Christo deditissimi, robustissimiq̃ & intrepidi, qui semper barbaros oppugnare consueuistis, uestra solita acrimonia, fortitudineq̃ eos perterrefaciendo in fugam conuertite. Vosq̃ ceteri ciues & conterranei mei, uiri Catholici, fidelissimi & constantissimi, urbē patriamq̃ uestram ferro, uel si moriendum sit, acriter defendite: cui quantum uos debeatis, quis ignorat? In hac primū nati estis, communemq̃ auram haussistis. Quid beneficia commemorem, quæ ab hac recepistis? Hæc uos tutē aluit, honestē ad hanc ætatē perduxit, bonis legibus, optimis moribus, honestis disciplinis instituit. Præterea parentes, uxores, si llos charissimos, fortunas deniq̃ uestras respicite: pro quibus nullū discrimen à uobis fugiendum est, omnia pericula subeunda sunt. Itaque ut compotes uoti esse possimus, uos magnopere hortor, ut prius crucis sacre signum assumatis: pectora uestra illo muniat, cuius admirabili uis Heraclius ille Romanorum imperator de Cosroe hoste maximo, Persarum rege triumphum reportauit. hoc etenim inuictissimo signo gloriosq̃ fracta sunt Tartara, humanum genus liberatum est. Vexilla eius in muris, propugnaculis, stationibus, & ubiq̃ erigite: cuius quidem numine benignitateq̃ omnes ciues tuti & incolumes erunt: si antesignani ante uos ferent, quoties uobis decertandum erit cum barbaris, tutò in pugnam descēdere, pericula studiose subire, hostem fortiter animosēq̃ pro fide orthodoxa, pro libertate, pro uestra urbisq̃ salute ac incolumitate proterere ac proligare poteritis: cum præsertim barbarorū primus impetus repentinus sit, post quem statim mollescent, & enervati in fugam conuertuntur. Sed quæ gloria, quæ gaudia, quæ præmia æterna nostris præparata erunt, qui egregiē strenuēq̃ pro fide dimicando ceciderint: ad perpetuam enim sclicitatem & ineffabilem tranquillitatem cuncti transmigrabunt: ubi æterni regis aspectu, laurea martyrii decorati, perpetuò sempiternoq̃ æuo perfruentur: hiq̃ cœlestem melos, quā suauissimos concentus et hymnos inter choras angelorum, immortalitatis decore uestiti gloriose referent, hostesq̃ suos impijssimos in æternæ calamitatis abyssu dilaniatos & extortos contemplabuntur. Qui uero diuino numine superstites fuerint, talem suorum laborū mercedem à Veneto senatu reportabunt, ut eis ad honestandam & alendam uitam nulla res defutura sit. Hæc quum locutus fuisset, tantus fuit omnium cōsensus, ut statim omnes pro fide catholica, pro imperij Veneti salute se deuouerint: coniurarintq̃, quicquid ingenij, quicquid uirium sibi esset, id omne absq̃ mortis terrore exposituros. Subitò se omnes inuicem complexi sunt, & in mutua oscula abierunt: eucharistiam deinde pia mente & religioso pectore susceperunt: ædes sacras ingressi, Deum immortalem & sanctos omnes, præcipuē diuum Marcum, precibus exorare, & inuocare cōati sunt.

Interea hostis opus suum & negocium ab eo iam cœptum exequabatur, & ad excidium murorum ac ruinā continuē magis intentus erat. nam die qua ipse uenit, sex & triginta sphærica saxa Ottomani in urbē contorserunt. Et quoniam illi præparandis reliquis tormentis & machinis,

Anſ, quibus muros diruerent, & ciues uexarent, poſtridie quinque
 tantum & triginta iſtus urbi inſiſſerunt. altera uerò luce, hoc eſt tertio
 Nonas Iulias, duo alia tormenta ad mœnia ſubuertenda barbari poſue-
 re: quorum alterum à latere urbis Orientem uerſus collocarunt, iuxta
 Drinonuli ripam, qui radices montis urbis alluit, quod lapidem pondo
 ſexcentorum torquebat: alterum autem in medio montis Baſſæ, infra
 beati Lazari templum, quod quidem ingens erat. torquebat enim pilea
 ſaxea mille & ducentorum pondo. Dicebatur autem tormentum Prin-
 cipis: ſub cuius nomine, maximo artificio ac diligentia conſtatum fue-
 rat. Ex quo barbari, quum primùm urbem uexare cœperūt, obſeſſis, ut
 principis tormentum expectarent, minati ſunt. Circunſerebatur enim,
 Principis ipſius uxorem æs ad id conſtandum, quod in ſalutem animæ
 ſuæ cederet, miſſiſſe. barbaris namq; hoc ex moribus ſuis & legibus per-
 ſuaſum eſt, quantum ſcūtiti in Chriſtianos exercuerint, tantam ueniam
 & remiſſionem peccatorum ſe reportaturos. Dehinc barbari ſex tor-
 mentis maximis urbem expugnare cœperunt. primùm tribus & qua-
 draginta iſtibus muros quaſſarunt: luce ſequenti ſeptem & quadragin-
 ta: & magnus numerus barbarorum ultra Bolianam caſtrameratus eſt.
 Proxima uerò nocte barbari aliud tormentum in montem Baſſæ collo-
 carunt, quod circiter quingentorum pondo, & quinquaginta ſaxa uol-
 uebat. Pariter & prima noctis uigilia tormento, quod mortarium uo-
 cant, quod pridie clam deſixum fuerat, globos igneos in urbem contor-
 quere cœperunt in domos & teſta, ut urbem ipſam accēderent: ſiue hac
 ſpe ducti, ut dum oppidani, & alij milites, nocturno maxime tempore
 ad ignem extingvendū concurrerēt, ipſi urbem intrarent eaq; potiren-
 tur: qua nocte quatuor tantum globos igneos iaculati ſunt. Erant enim
 huiusmodi maſſæ ſeu globi ignei, qui uix extingui poterant, ex reſi-
 na conſecti, pice, ſulphure, cera, oleo. alijsq; ſimilibus rebus ad fouen-
 dum ignem idoneis. Qui quidem ut primùm teſtis adhærebāt, ea accen-
 debant. Ferebantur enim huiusmodi globi celeri impetu, ſummaq; ui
 per auras nimio quodam ſtridore, & ueluti ſibilo perſtrepenres, ut ſpiri-
 tum uociferantium crederes. hi caudam igneam, flammamq; uehemen-
 tiſſimam ſecum trahebāt, ſimilem comæ: quæ nocturno tempore aerē
 accenſo inflammatoq; longiori lucidioriſq; coma in modū ignis cœlo
 progreditur. Hiſce dōlis atq; aſtutijs barbarorum perpulchrè oppidani
 occurrerunt. nam deprehenſa cognitaq; eorum machinatione atq; fraude
 (nihil enim in urbe niſi conſultò fiebat, & omnibus periculis conſu-
 lebatur) nōnullos uiros ſtrenuos & celeres elegerunt: quibus tale mu-
 nus iniunctum eſt, ut deſectis domibus, quæ ligneis ſcandulis teſtæ fue-
 rant, ſublatisq; eorum teſtis, ſummo ſtudio atq; promptitudine his tem-
 poribus inuigilarent, quibus ignis ille dolofus in urbem immitteretur:
 ut quum primùm ſuper teſta caderet, ab his ocius extingueretur. Quod
 cum ab oppidanis accuratiſſimè, exactiſſimeq; obſeruarietur, barbari
 ſemper incallum conati ſunt, & eorum in hoc labor ad irritum cecidit.
 Pariter eo die urbis muros quadraginta duobus iſtibus tormentorum
 ualde concuſſerunt. Altera uerò luce, quæ erant Nonæ Iulij, quinquaginta
 ſex, qua barbari aliud tormentum deuexerunt miræ magnitudi-
 nis ad radices montis urbis è ſeptentrione ſuper delubrum beati Blaſij:
 quod noſtra ætas mortarium appellat, quo ſaxum ſphæricum mille &
 ducentorum pondo in altiſſimū cœli ſpaciū rotabatur: cuius quidem
 deſcenſus tanta ui impetuq; deſerebatur, ut omnes qui urbem tutaren-
 tur,

tur, nihil magis formidarent. nam quicquid decidens tangere poterat, ad id totum tanquam flamma quædam, & quodam ueluti calmate deperibat: conterebarurque non aliter, quam quæ factu fulminis aut discutiuntur, aut aduruntur: domos, & tecta penetrando penitus diruebat. si in terram tantummodo cecidisset, in eam palmos duodecim defigebatur: si in saxum aliquid illisum fuisset, in illum tanquam in rem mollem infigebatur. Hoc tormento inuento secula nostra gloriari possunt. nam quamuis antiqua secula à plurimis inuentis se iactent: in multis tamen, quemadmodum & in hoc, nostris cedunt. Apposuerant enim Turcæ huiusmodi tormentum exitiale, non tantum ad tecta diruenda, hominesque opprimendos, interficiendosque: sed maximè ad puteos fontesque urbis perpendendos, evertendosque, ut aqua obfessi priuarentur. Sed immortalis Dei beneficentia barbari in hoc minimè compotes fuere. tamen etsi ciues multitudine horum tormentorum undique uexarentur, duos tantum amisserunt. Omnes uerò putei incolumes manserunt, nec ullo ictu uel minimo tacti sunt. Appellatur huiusmodi tormentum à specie mortarij, quo contundimus. est enim breue & crassum, aluii profundi, ore sursum uerso ad iactum, caudam uerò in solo fixam: cuius quidem sonus siue crepitus, mugitus maris & strepitum referebat, quem æstuat, & in altum procellis erigitur: illius iactu & crepitu totus mons urbis funditus contremiscere uidebatur, omniaque in ædibus per aliquod temporis interstitium & tremere, & resonare, & ruinam minari. contorsit enim hostis eo die ex illo pillas faxeas sex: ex mortario ignis duos tantum globos, ex alijs autem tormentis quadraginta duo. Eodem quoque die aliud tormentum barbari ultra Boliæ flumen importarunt, quod septingentorum pondo saxa contorquebat: quod non per pontem, quia illum euertisset, deuexerunt, sed mira arte miroque artificio subter aquas, more fluuiatilis ultra amnem uel extraxerunt. Postridie duo alia immensa tormenta ex loco ubi conflata erant, qui à tergo montis Bassæ erat, detraxerunt. Quorum alterum, quod alia tormenta magnitudine longè superabat, in umbilico montis Bassæ super ædes sanctæ Crucis detulerunt, quod saxum sphericum pondo mille & trecentorum contorquebat: cuius quidem saxi superficies in ambitu nouem palmorum erat. Alterum uerò ad Dri nonuli riuulum iuxta alia collocarunt, & ab hoc die decem crassissimis tormentis urbem uexare ceperunt. uerum eo die quo hæc tormenta posita sunt, uno & septuaginta ictibus urbis moenia ac muros ualde agitant. At Scodrenses quum uaria machinarum & tormentorum genera in dies magis atque magis augeri animaduertent, seque omnibus periculis uitæ obnoxios esse, & per urbem minimè tutò incedere posse, statuerunt in omni parte urbis qua Turcarum tormenta posita erant, continuos assiduosque custodes ac peritigiles, qui attentè diligerentque inuigilarent, ut quum barbarorum tormenta in urbem contorquerentur, campanas pulsarent: quo oppidani, qui per urbem incederent, ad earum sonitum sibi consulerent, seque in tutum reciperent. Rebus itaque sic compositis ad signum ordine præscripto, Christiani audacter per urbem proficiscebantur: sed tanta machinarum tormentorumque uis undique ingreuebat, adeo barbari ad exercendum ea diligentes erant, ut Christiani uix munimenta & propugnacula, quibus se tuerentur, inuenire possent: tanta pariter saxorum multitudo ex diuersis uarijsque tormentis emittebantur, ut sæpenumero in aere inuicem concurrerent, & colliderentur iacula, sagittæ. uaria enim telorum genera in urbem instar grandinis descendebant,

A descendebant, domus omnes, & diuersa urbis loca mortariorum ictibus crebris adeo agitabantur, ut dies noctesque nullus quiescere, aut tutus esse posset. Vallum omnem, aggeres, partim flammis & ardore, partim ictibus tormentorum assidue ruebant. Campanis nunquam ocium dabatur: non locus, non aditus usquam in urbe Christianis, in quo tuto consistenter, reperiri poterat. Postremo enim necesse fuit, ut subterraneos specus sibi effoderent, ibique cuniculorum more procumbentes, uitam agerent: undique angustiae & calamitates instabant, undique pericula ingruiebant: tanta erat uis & impetus Ottomanorum, ut timor tremorque omnia confunderet. Non uigor, non sensus humanus penitus superfuerat: non modus, non ordo, non regula aliqua ad pericula mortemque euitandam seruari poterat. Tanta erat multitudo atque atrocitas barbarorum, copia tormentorum cuiusuis generis atque machinarum, & infinitas telorum, sagittarum undique missarum, quibus Christianorum uiscera assidue transfigebantur. omnes humani sensus, quibus uita hominum sustentatur, penitus prostrati erant, adeo cuncta sub caelo tremiscere ac ruere uidebantur. hinc aliquos ictus mortariorum sub tectis opprimebat: illinc uero aliorum membra a machinis & tormentis carptim discerpta atque dilaniata, in diuersa urbis partes spargebantur: alij ex uallo sclopiis percussi, & iaculis transfixi, exanimis decidebant: humanus iam fauor urbem destituere uidebatur. Oppidani iam humanis deficientes, nihil dignum praestare poterant: res ad desperationem propemodum erat, tanto terrori Ottomanus erat. Sed pijs mortalium precibus Deus immortalis exoratus, qui solus tantam molem discutere, nodum illum difficillimum dissolvere poterat, fortissimorum ciuium, & ciuitatis tam religiosae exitium non sustinuit: ideo Scodrensi pectora & animos iam demissos erexit, excitauit fide, spe, constantia, magnanimitate muniuit, uirtute diuina ac coelesti corroborauit subito: unumquemque Scodrensiem et peregrinorum alium uidisses adeo, ut tot et tanta pericula caedem interitumque minitanti inirepide libentissimeque adire coeperit, et ex insperato spem quam maximam uictoriae potiunda contrahere: ad labores, ad opera, & omnia quae pro urbis munimento uidebantur diu noctumque alter alterum exhortari, & alacriter inuitare, nullo imminenti periculorum metu cessare, aut retroagi: non machinas, non tormenta barbarorum continue uolitantia undique, non spicula, non scorpiones timere, sed horrenda quaecumque acriter animo subire. Demum omni ui, arte atque ingenio, urbis saluti succurrere: hostem etiam extra moenia hilaris fronte ad pugnam prouocare: eique fortiter obsistere, omnibus consulere, omnibus prouidere, nunquam cessare: denique sese morti pro fide catholica, pro obseruantia & pietate in diuum Marcum, pro patriaque intrepidum exponere. ex quo tanta uis, tanta ferocitas, animique audacia ad eos redierat, ut non homines, sed ex gigantum genere uiderentur: & ipse hostis saepenumero eorum uirtutem admiraretur. Sequenti uero die ictibus centum & quatuor ex tormentis, diuersis in locis positis, magna murorum pars euerfa: simul & duos igneos globos mortario coniecerunt: & uallum ad Boliam uergens, cui Carlinus peditum Italicorum praefectus strenuus praerat, facibus admotis accenderunt. Sed statim sine cuiusquam Christianorum caede ignis restinctus est. Vallum autem omne, & propugnacula omnia barbari incendere, et flammis consumere conabantur: ut his absumptis, omnis ratio tuendi se ab oppidanis tolleretur. nam quum muri penitus excisi essent, Scodrenses tantummodo uallis ac propugnaculis se defendebant. Multi tamen dum ad extinguendum ignem accurrerent, machinis &

tormentis interfecti sunt: id quod barbari intendebant. Altera uerò l^r. A
 ce, hoc est quinto idus Iulij, alia grandis machina supra montem Bassæ
 in hortum cuiusdam ciuis à barbaris deuecta est, quæ saxum non ingen-
 torum & quinquaginta pondo contorquebat. Ex eo tempore barbari
 undecim maximis tormentis urbem semper oppugnarunt. Eo die cen-
 tum septuaginta octo ictibus, quod nunquam antea, urbem admodum
 uexarunt. Videns autem Ottomanus moenia urbis iam omnia excisa
 euerfactis, obsessos, detectos & denudatos esse, præsidioq; murorum pe-
 nitus priuatos: concepit animo, urbem expugnari posse. itaq; cœpit Sco-
 drenses maximo impetu atq; conatu, machinis, atq; tormentis undique
 urgere, deterrereq; præmissis omni ex parte lanizaris, Asappis, alijsq;
 militibus, qui eratibus uimineis, pluteisq; cominus die noctuq; uallis
 inhærerent, atq; instarent: iussitq; oppidanos quàm acerrimè uexari, ur-
 geri q; & ut eos etiam accensis uallis crebris continuissq; oppugnatio-
 nibus lacesserent. ac quoquo modo urbem ingredi tentarent. sed illius
 uota omnia ad irritum ceciderunt. Deprehendit enim ciues, qui illi acer-
 rimè obisterent. nam timor in urbe amplius non erat, omnis formido
 Scodrenses reliquerat, audacia pro muro habebatur: pro uallo. promu-
 nitione acriter instabant: quilibet alacri animo periculis sese expone-
 bat. quisq; per uirum emori potius delegerat (necessitas enim uel ti-
 midum, torrens facit) quàm à barbaris scedè trucidaretur. Ex quo Otto-
 manus id difficillimum reperit, quod facillimum fore sperabat. Interim
 uerò barbari ualla accenderunt, sed ignis ab oppidanis facillimè & sine
 ea de suppressus est. Sequenti autem die quàm maximè poterant, ictus
 tormentorum festinare cœperunt. Centum enim & octoginta septem
 lapidibus urbem concusserunt. Rursus barbari turrim quæ supra por-
 tam magnam posita erat, & Carlini uallum accenderunt: hac calliditate
 utentes, ut quum Christiani ad ignem extinguendum festinarent, tor-
 mentis, quæ ad eam partem uergebant, eliderentur. unde nonnulli ex il-
 lis de medio sublati sunt. Animaduertentes autē Scodrenses hanc barba-
 rorum uersutiam præualere, & ex ea discrimen maximum sibi immine-
 re, damnum interitumq; suorum indies consequi, duxerunt non minus
 ingenio uirtuteq; animi cum barbaro decertandum esse, quàm fortitu-
 dine uiribusq; corporis: statueruntq; hisce barbarorum calliditatibus
 alia uia occurrere. Itaque disposuerunt nonnullos scelpos (ut homines
 nostri temporis appellant) atq; sagittarios, quæ Turcæ ad incendendas
 munitiones accedere solebant: ut hi, quum faces ferrent, interficeretur.
 qui postero die reuersi ad negotium facinusq; perpetrandum, prius
 quàm ignem coniecissent, aliquot ex suis amiserunt, qui ab oppidanis
 confossi sunt: cæteri re infecta aufugerunt. Sed ne fortassis posteros la-
 teat quid sint scelpi, & unde hoc nomen sibi traxerint, pro uiribus eos
 quoquo modo describere conabor. Est autem scelpos, quæ uulgò nunc
 scelpectum appellamus, tormenti genus persimile bombardæ, ex ferro
 ut plurimum confectus: cui à crepitu & sono quem edit, nomen im-
 positum fuit: qui breui admodum ambitu et superficie contentus, ad tor-
 mentum bombardæ in longum productus atque extensus, glandulam
 plumbeam seu pillulam paruulam admodum, puluere quodam ex re-
 bus ad fouendum ignem idoneis confecto, unius hominis opere inie-
 ctam atq; calcaram, igni adhibito projicit atq; contorquet, & ictum le-
 thalem infligit. Interea uerò barbari deduxerunt biremes in Bolianam,
 quas iam perfecerat, quæ numero octo erant: de quibus superius me-
 moraui. qui quum è portu soluissent, nocturno tempore per flumen
 Bolianæ

A Bolianæ in lacum sursum remigarunt, ubi magnum prælium cum incolis commiserunt. Tandem quia res impar erat, Turcæ una tantum fluuiatili nauicula nostra cum octo hominibus capta ex his qui castra inuadere consueuerant, eos manè ultra Bolianam, prope sacrum diuæ Magdalenzæ palo transfixerunt. Contorserant eo die centum & octoginta tria sphaerica saxa, sequenti autem die centum & sexaginta octo. Interim dum barbari ad incendia munimentorum reuerterentur, is qui ignem afferebat, ante alios incedens, antequam ad locum peruenisset, ab oppidanis confossus est, cæteri perterriti aufugerunt: quod quum uanum & irritum esse cernerent, nec sine periculo uitæ ad munitiones & ualla incendenda accedere posse, aliam uiam excogitarunt, aliumq; modum tentarunt ad exequendū id quod proposuerant, & ad quod tantopere inhiabant. Vti enim hoc sunt stratagemate. Vt enim securius munimenta incenderent, & Christianos à restringendis auerterent, tormenta ad iactū præparauerunt, & aliquantum pulueris seorsum incendunt, ut oppidani perterriti propugnacula defererent: & ipsi barbari statim ignem in ualla cōicerent. Quod si Christiani constantissimo animo munimenta ipsa tueri uellent, euestigiō à Turcarum tormentis collidebatur. Itaq; ignis ille hostilis amplius sine multa Christianorum cæde restringui non poterat. Et quanquam multi ciuium interficerentur, non tamen ob hoc à restringendis ignibus auerrebantur. Nam semel potius mori destinauerant, quàm urbis defensionem deferere. Ottomanus ardere, & dentibus frendens exandescibat, nec tantam animorum præstantiam ferre poterat, quum animaduerneret nullis uiribus Scodrenses expugnari posse, nec tot tormentis & machinis quicquam proficere. Quam ob rem multas balistas & catapultas Idibus Iulij ad mœnia admouit, ut ingenti saxorum multitudine oppidanos obrueret. Præterea uim maximam pluteorum & cratium pariter conuexit, ut his testibus barbari urbem oppugnant. At ciues primo aspectu eas machinas esse putauerunt, ad globos igneos emitendos paratas. Idcirco testia omnia è scandulis facta sustulerunt, ne uim igneam conciperent. Statimq; contra huiusmodi machinas munimenta ualida præparauerunt, ut barbarorum conatus omnes ad irritum caderent. Itaque Ottomanus principis & in hac uersutia spes elusa est. nam Donatus architectorū qui tormentis præerant longè princeps, ab utraq; parte urbis machinas erexit, quibus barbarorum balistæ disiectæ & dissipatæ sunt, adeo ut ea instaurare & reficere amplius non curarint. Sed eodem quoque die centum & septuaginta octo sphaericis saxis urbis mœnia multum concusserunt. Decimo uerò septimo Calendas Sextiles coniecerunt barbari ignem in prima ualla & propugnacula portæ Magnæ, ubi erant egregij & strenui uiri, Italarumq; militum præfecti, Antonius Cortonensis, & Antonius Bouinus, qui in certamine perpulchrè se gerentes, Bouinus uulnere lethali ictus obijt. Alter uerò telorum multitudine confossus totus, uix superstes extitit. Item in secunda ualla eiusdem portæ, eodemq; tempore hostes ignem immiserunt, & (ut consueuerant) tormentis stationes & ualla uexarunt, ut ciues his perterriti, ad restringendum ignem non accurrerent. Verum Scodrenses non desides, neq; timidi, statim ignem obruerunt. Ex quibus tantum duo desiderati fuere. Quo quidem die centum & octoginta duas pilas faxeas Meumethani contorserunt: altera die centum & nonaginta quatuor. Et hic fuit dies, in quo crebrius frequentiusq; nullo alio præcedente, aut subsequente iaculati sunt. Sequenti uerò luce centum & triginta

M

unum

unum ictum urbi inflixerunt. Verum iam barbari quotidie inualecebant, magisque se ad oppugnationem urbis accingebant. Iam turmatim ad urbem irruiebant, eamque corona innumerabili cingebant: pluteis & cratibus aggeres fossasque transcendebant, easque saxis et varijs rebus implebant, ut aditus & iter ad urbem oppugnandam facilius pateret. nam à Principe edictum acceperant, ut sequenti die signo dato ad prælium egrederentur. Ex quo tota nocte illa Meumethani ad bellum sese expectauerunt. At uero Christiani ubi hostem se accingere ad pugnam uident, absque mora alacriter semper diuino numine confisi, uictoriaque freti, sese instruunt: nonnullas copias in uallis & stationibus collocant, quæ hostem continuè animaduertent: ut quum ipse è munitionibus suis irrumperet, ei fortiter occurrerent, quo ad instructi milites, & reliqua oppidanorum multitudo armata ualla conscendisset. Ex quo continuè in munitionibus urbis quadringenti uiri armati astabant. Altera uero luce, id est, decimo quarto Calendas Sextiles, ad uesperas hostes more suo igne iniecerunt ad munitiones, quæ e regione portæ Magnæ erant: ad quem extinguendū quum multi accurrissent, aliqui tum ex Italis, tum ex Scodrensisibus desiderati sunt: ex quibus minimè ob præstantiam animi & corporis reticendi sunt, Franciscus Parauius, militum Italorum præfectus, & Alexius Beganius ciuis Scodrensis, uir egregius atque strenuus: qui inter ceteros acriter pugnando à tormentis sublati sunt, & carptim membra eorum per urbem sparsa. Plures enim barbarorum tormentis, dum in uallis cum hoste pugnarent, interfecti sunt: inter quos Franciscus à sancto Scorbaro, Italorum militum præfectus, Nicolaus Gradisciauius, Nicolaus Beganius, ciues Scodrenses: qui acriter strenueque aduersus barbaros dimicantes, cum alijs cecidere. Ad quorum interitū à barbaris sublato clamore, & dato signo ut ad tormentorum ictus milites statim ad certamen egrederentur, hinc inde pugna acrior quam unquam antea à propugnaculis portæ Magnæ usque ad munitiones Boliariæ, ubi Carlinus præerat, commissa est, & ad horam acriter pugnatum est: in qua barbari nunquam fossam & aggeres pertransire, nec propius ad munimenta accedere ualuerunt. Ex quibus multi cæsi sunt: plures uulnerati, turpiterque reiecti atque fugati: uictoria penes Scodrensem (licet non incruenta) stetit. Quam ob rem dies ille oppidano latus & honorificus affulsit, hosti uero foedus atque perniciosus: nec illi quicquam centum & nonaginta tres tormentorum ictus, quibus eò die Christianos uexauerant, profuerunt. Sed non tamen defessus, altera luce centum & quadraginta octo ictibus oppidanos multum agitauit. Matutino sequenti complures ex barbaris, qui in castris erant, ad urbem conscenderunt. Interimque in castris magna multitudo telorum & sagittarum ad pugnam futuram præparabatur. Dumque qui his uterentur, sedulo deligerentur, statim innumeri spiculatores ad præsidia urbis omni ex parte ascenderunt. Ex quo Scodrenses arbitrati sunt, barbarum propediem urbi bellum illaturum. Quam ob rem quisque eorum confestim armatus, in propugnaculis intentus erat, hostem ad pugnam hilari animo expectans, & semper eum obseruabat quid nam facturus esset: qui quidem post meridiem ecce maximo impetu irrupit, & munitiones & aggeres pertransiens, ad uallum peruenit. Tunc uero manus cum oppidano conferuntur: pugna atrox hinc inde ex omni parte urbis committitur. Cadunt utrinque plures ex hostibus: ex Christianis quoque non pauci uulnerati mortuique sunt, præsertim à tormentorum ictibus. Miserandum spectaculum erat, si quis

A si quis ad portam Magnam munimēta penitus diruta uidisset, & omnia referta cadauerum discerptorum, non tam ciuium, quā aliorum Christianorum. Iam hostis adeo inualuerat, ut primas stationes & propugnacula supradictæ portæ occupasset. Ibi ingens oritur certamen: quia hoc in loco de discrimine magno totius urbis agebatur. nam tanta uis, tantusq; impetus barbari in oppidanum, pariterq; repentini frequentesq; omnium tormentorum atq; machinarum ictus, tantusq; numerus sagittarum fuit, ut omnes ferè Christiani, qui munitiones eas tuerentur, aut fauciat, aut ex humanis sublatis fuerint: sed non propterea hostis diutatus est. nam ecce robustissima Scodrensiū manus optimè armis instructa, fortissimo animo munimenta ascendens, cum hoste acriter pugnans, eum in fugam cōuertit, trucidat, fugat, atque expellit: præclarissimam egregiamq; de eo uictoriam consequitur. Itaque complures ex barbaris cæsi sunt. Pugnatum est enim illo die satis bellè, ad duas horas: nec amplius Turca, postquam primū ex propugnaculis defectus de turbatusq; est, potuit ad ea appropinquare, sed inde turpiter discessit. Occiderant enim ea pugna inter cæteros nōnulli ciues, qui uiri fortiter pro patria dimicando, pro ea emori minimè dubitarunt: quorum membra dissipata, ac nonnullorum peregrinorum passim collecta, qui cum illis strenuè certantes ceciderant, tumulo, eo honore quo fieri potuit, pro rerum angustijs, necessitateq; tradita sunt. et hæc quidem gesta sunt pridie, quā uniuersalis oppugnatio ab hostibus commissa sit. Eo die centum et septuaginta tribus ictibus ex multis partibus tota ciuitas plurimū uexata est. Si quis diligenter omnes tormentorum ictus, qui hætenus urbis mœnia concusserunt, supputare uelit, duo milia quingentos, & triginta nouem esse deprehendet: præter centum & nouem tormenti, quod uulgo mortarium uocāt, igneos globos decem. Postquam certamen hoc direptum fuit, statim permulti ex barbaris qui circa urbis munimenta in assidua custodia fuerant positi, quorum maxima manus ad munitiones urbis die noctuq; sub pluteis & cratibus commorabantur. in castra descenderunt. Interimq; præfectus Asiæ unā cum duce nouæ Romæ, iussu Principis ad eum profectus est: ex quo statim nōnulli præcones ad singula tentoria præfectorum, militum, & eorum qui ali qua dignitate præditi erant, accesserunt: eosq; edicto Principis ad tabernaculum ipsius conuocarunt: qui postquam conuenerunt, proposita cōsultatio est, quid nam de urbis oppugnatione decernendū esset? & quā singuli sententiam suam pronunciasent, Princeps ipse breuibus est eos allocutus: Credo quidem milites, neminē uestrū ignorare, iam nunc tertium agimensē, ex quo urbs ista à nobis durissima obsidione cincta sit, ac omni genere tormentorum, machinarumq; oppugnata, afflicta, atque undique exagitata, mœniaq; penitus euerfa: munimenta uarijs tormentorum ictibus discussa, & (ut cernitis) euulsa. Præterea quoties ignem in propugnacula iniecimus, toties Scodrenses ad certamen prouocauimus: etiam duplici pugna eos multum uexauimus. Postremo uerò (ut scitis) nihil in expertum, nihil intentatum omisimus, quod excogitari potuit, ut eos fessos defatigatosq;, & uiribus exhaustos, facilius expugnaremus. Quā ob rem (ut mihi uidetur) res ulterius nō proferenda, nec amplius differēdum est: sed antequam hostis uires assumat, seseq; præmuniat, crastina luce urbs à nobis corona circūdet, præliumq; uniuersale cum Scodrensibus fiat, & id grauissimū. Itaq; unusquisq; uestrū se accingat: ceterosq; milites in castris hortetur, ut quilibet manē

circiter horam primam lucis armatus, instructusque ad urbem expugnanda prodeat: iam eos experiar, & agnoscam, qui stipendio digni sunt. Tu Romæ nouæ præfecte, cum tuis legionibus, & cohorte prætoria, urbem partem oppugnandam inuade: reliquam Asiæ præfectus cum suis cohortibus occupare enitatur. Quisque enim quæ ad huiusmodi certamen uniuersale necessaria sunt, præparet, secumque afferat. Non animus nobis deest, quin crastina luce urbem istam expugnemus. Quis enim nobis resistere poterit? Oppidanus enim (ut uidetis) & muro & omni præsidio nudatus est. Munitiones & fossæ undique strætæ sunt. facilis nobis ad illum accessus patet. Scodrenses fessi tot bellis, uiribusque destituti sunt, nos uerò recentes robustissimique: hi paucissimi, nos autem penè innumerabiles. Adde uim magnam tormentorum, quibus præualemus. Eorum plures dum munitiones tueri uolent, machinarum scissibus interficiuntur. Igitur quis neget, Scodrenses captiuos nostros esse? In eos qui supererit, iure belli & captiuitatis utar. Agite, ô uiri, omnes moras tollite. Nonne Scodrense nomen uobis, & genus inuisum est? Quis enim uestrum non cum summa indignatione in memoriam reuocet cædes patrum, aut fratrum, aut propinquorum, aut sodalium, qui seuissem sub his mœnibus trucidati sunt? An redire uultis absque extrema ultione? Potestisne odia uestra in Scodrenses, & tantas strages eorum ab his editas concoquere? Verum ut prisca tempora, & quas calamitates iam pridem ab his reportauerimus, omittam: proximas clades, & ueluti recentes respiciamus. Iam nondum peractus est quartus annus, quo bellum cum Scodrensibus gessimus. In quo tot milia nostrorum ceciderunt, ut adhuc eorum cædes penè ante oculos uersentur, et ultionem exposcere uideantur. Adhuc mons iste, saxaque omnia eorum sanguine respersa et polluta apparent. Idcirco properate, ô uiri: arma in Scodrensem sumite, montem ualido gradu conscendite, urbem acerrimè expugnate, pristinas inimicitias ulciscimini. Sanguinem Christianorum ad satietatem effundite, ad quod leges nostræ magnopere adhortantur: ferro & omnibus uiribus agendum, ut Scodrensi nullus super sit: quod quidem perfacile consequi poteritis, cum omnia pro uobis adsint. nam nihil est quod obstat, nihil uobis ad pugne uictoriam deest: omnia parata, omnia in promptu sunt. facile enim est forti debilem, imbecillè, uiribusque defectum uincere. Hæc quum dixisset, barbari omnes summo consensu clamorem extulerunt, eundem esse omni impetu in Scodrenses, & huiusce modi oppugnationem suscipiendam esse, ut non prius eam dimittant, quam capta sit urbs, & ciues omnes ad internecionem cæsi sint. Postquam concio dimissa est, decretumque quid agendum esset, editum in omnibus castris proclamatum est, ut omnes ad certamen uniuersale, quod sequenti luce futurum erat, se accingerent. Interea enim uideres barbaros omnes hac illac per castra cursare ac permisceri, non aliter quam densissimum formicarum agmen, uictum queritans, cursitat, quum alia grana important, alia redeunt, & oneri succedentes fessi succurrunt. Consilia uerò omnes, & præfecti militum, tabernaculum ducis egressi, uerticem montis Bassæ conscenderunt: inde situm omnè urbis contemplantur, capita inter se contulerunt, unusquisque quid sibi de modo expugnandæ urbis uideretur, in medium proferebat. At uerò in urbe, ubi Scodrensis hostem ad bellum festinare prospicit, & ipse sublata omni mora, quæcunque ad defendendam urbem pertinebant, præparare coepit, ne cum hostis præuenire posset, & ut uigilantior uigilantem opprimeret.

A ret. Ottomanus enim furtim & improuisus, ciuitatem incautā inuadere existimabat. nam circiter solis occasum, barbari cum multa sagittarum telorumq; multitudine ad forum uenale urbis, quod ad iactum lapidis extra mœnia est, clam maxima copia Cratum montem conscendere, urbemq; circumcingere cœperunt, pugnam dissimulantes: nec unquam totam noctem cœsarunt, quin properē montem turmatim subirent, pluteis & cratibus tecti: & ut oppidanos fallerent, tres aut quatuor sub singulis se occultabant. Centum quinquaginta milia ad munimenta ascenderunt: ut qui numerum exacte comprehendere potuerūt, asserere non dubitarunt. Et hæc quidem erant lecta robora uirorum, hic eximius flos iuuentutis: hic erat uniuersa ferē manus robustissimorum bellatorum, qui in castris delecti, omnibus alijs pugnaciores habebantur. Erectum erat Principis tabernaculum in uertice montis Bassę purpureo uelamine undique exornatum, unde certamen & oppugnationem futuram despiceret. Quum iam dies illucesceret, & Princeps tabernaculum ingressus esset: Barbari callide agentes, temporis occasionem ad inuadendam urbem captarunt, quum Christiani in ædibus sacris, rebus diuinis operam darent. Circiter primam diē horam, qui erat diuæ Magdalenæ festus, & undecimus Calendas Sextilis, ad signum bellicū, quod ex tentorio Principis editum, & ad quatuor eiusdem momenti tormentorum ictus, additis alijs duodecim, quibus munitiones assidue ferirentur, confestim ex cratibus irrumpentes, & fossas urbis transilientes, omnia propugnacula corona cinxerunt, non aliter densi ac stipati, ac apum examen, cum longē unā confederit: interim campanarum sonitus per totam urbem exaudiri, Barbari clamorem, & tanquam barritum efferre. his excitati oppidani, ex templis armati celeri cursu ad stationes, ut cum hoste acriter decertarent, accurrerūt. Iamq; Christianos manum cum Turcis conferentes inuenerunt: quam pugnam Barbari inierant, magis specie latrocinij, quā uerī certaminis & prælij. Sed acrior pugna ad portam magnam committebatur: ibi hostis cum oppidano immixtus manum conferebat, & iam uallum conscenderat, signumq; militare erexerat. Princeps nimio gaudio exultare cœpit, quia iam urbem expugnatam credidit: sed Scodrensis, qui nec latere, nec fugere nouerat, ubi barbarum tanto impetu irruisse uidet, munitionesq; occupasse, ægerrimē ferens, existimauit iam uiribus opus esse. Et fremens, infrendensq;, in hostem impetum acrem fecit. Alij uerō ex Christianis, gladijs telisq; Turcā cominus confodiunt. Alij saxis grandibus & præacutis trabibus cōiectis, eum ex munimētis detrudunt. Aliqui uasa quæ saxis oppleta erant, deuoluunt. Alij uimineas crates, pluteosq; pice oblectos & accensos iaculantur: nonnulli ollas calce plenas in eos contorquent. Ita hostem perterritum, eius uexillo prostrato et dissipato ex omni parte deturbant, trucidant, atq; in fugam conuertunt: illumq; munitionibus turpiter deiectum, omni tormentorum machinarumq; genere confodiunt. Hoc pacto urbs & munimenta, summā cum gloria & uictoria, defensa sunt. Quod quum Ottomanus, qui iam urbis expugnationem fore sperabat, de montis uertice prospiceret, ægerrimē tulit, adeo tu uix suorum turpissimam cædem & fugam tolerare posset. Euestigiō crebrioribus tormentorum ictibus agere cœpit, ducibusq; suis, qui alsi debant, minabundus iussit, ut milites, qui terrore in fugam uersi erant, ad oppugnandam urbem rursus redire cogerent. Erat autē urbs ex parte montis Bassę ad portam Magnam molli admodum cliuo posita, sed manu tamen & opere egregiē munita, nam ad primā portā, et principalē

urbis extra primum ambitum murorum condita fuerat turris emīnens A
& munitissima, forma admodum rotunda, in qua oppidani stantes à de
extra sinistra uel spacium illud urbis proximum tueri poterant. Inter hanc
portam, & illius quæ extra erat, alia quoque turris erat, contigua admodum
superiori: sed oppidani timentes, id quod euenit, ne turres ictibus tor-
mentorum exciderentur, munimenta ualidissima ex ceno & uarijs
rebus contexta prope turres ipsas substruxerunt. nam hostes ad eam ur-
bis partem, quæ natura non ualde munita erat, omnem oppugnationis
molem redegerunt. Et ideo sex tormenta maxima, & sex milia scloporum
& sagittariorum innumeros ad eandem partem admouerāt. Subito utra-
que turris, & utriusque ambitus muri solo æquati sunt: nil aliud reliquum
erat quod urbem tueretur, præter munimenta ex terra confecta. Barbari
spe capiendæ urbis eo cum maximo impetu confluxerunt: oppidani for-
titer & intrepidè occurrerunt: prælium acerrimum cominus exoritur,
quoniam eo in loco cardo totius rei uersari uidebatur. hostis uallū con-
fiscendebat, ciuis statim eum detrudebat, & præcipitem dabat. Alij succe-
debant, pariter præcipientes deturbabatur: passim cædes fiebant, fossæ uel
magna cruoris inundabant. Varia interim tormentorum genera quibus
plures cadebant, nec momentum cessabant. Tum uerò præfectus nouæ
Romæ, cui prouincia delegata erat expugnandi eam partem urbis quæ
à rota usque ad Carlini munimenta, Boliānam uersus pertendebant: cum
principem excandescere & indignari, & dolore ingenti affici uideret,
quod oppugnatione ad irritum caderet, unā cum præfecto Asiaticarum le-
gionum ex monte ubi Princeps erat, descendit: & stricto gladio milites
fugientes in pugnam redire coegit. Tunc acrior oppugnatione exorta est,
hinc barbaris magno globo ad portam Magnam irruentibus, hinc op- B
pidanis fortiter occurrentibus: non deerant undique tormenta, machinæ
bellicæ, iacula, tantaque sagittarum multitudo, ut aer ipse obscuraretur:
nec tantummodo munimenta urbis discutere et pertransire conati sunt,
sed & rotam expugnare. Est enim extra moenia locus urbi adhærens o-
rientem uersus, rupibus asperis undique inuius, in cuius uertice, qui pla-
nus est, conditum erat templum diuo Petro dicatum, ubi Græci rei diui-
næ operam dabant. Tunc omni genere tormentorum & machinarum
munitus erat: quoniam & arci, & parti urbis propugnaculum munitissi-
mum erat, unde barbari cum maxima eorum strage deturbati sunt. Ve-
rùm horrendum certamen ad munimenta portæ Magnæ committebatur.
Clamor strepitusque ingens exoritur. Inde tanta barbarorum uociferatio
ululatusque, tormentorum machinarumque crepitus, tympanorum soni-
tus, æra crepitantia adeo inuatescebant, ut auditus simul & uisus homi-
nibus tolleretur: terra calligabat, & cælum ipsum misceri & corruiere ui-
sum est, ita omnia confusa, perturbata, obscurataque erant. interim uerò
Meumethani undique irruunt, propius accedunt, cominus pugna com-
mittitur, nihil interstitij inter Christianum & Turcam erat quā propu-
gnacula ac tabulæ quædam munimentorum, quæ ad oppidanorum pu-
gnantium tutamen contra sagittas hostium positæ erant. Contorquentur
tela, ferrum perstringitur utrinque, cominus res gladijs geritur: hinc
inde alij cadunt, alij in pugnam succedunt. Scodrenses quo ordine & gra-
du munimenta semel tueri cœperant, ab eo dimoueri non poterant: ho-
stes ex munimentis ipsis deturbabant, eosque cratibus, pluteis pice obli-
tis, stipula adhærente, præterea dolijs ligneis oleo perunctis, unā cum
pulvere & igni admoto inuadebant. Quibus ex rebus plures eorum
adusti & elisi, ad ima montis deuoluebantur, non saxa magni ponderis
deceant,

A deerant, non scorpiones & uaria machinarū genera quibus obtererentur: qui quum se tectos ex altera parte esse crederēt, ex altera qua minus suspicabantur, crebri transfigebantur. Erat enim portæ Magnæ proximus cuniculus subterraneus in saxo uiuo excisus, ubi multa tormenta posita erant, quæ fossas & partem illam urbis quæ ad Bolianam uergit, tuebantur. Inde crebris ictibus magna hostium multitudo cecidit. nam per diuersos exitus cuniculi ipsius tela in barbaros contorquebantur: quorum plurimi undiq; uexati, aut cæsi, aut in fugam uersi sunt. Verū præfecti castrorum, partim minis, partim adhortationibus cateruas & globos suorum militum in pugnam impellebant: nemini præterquam vulneratis parcebant: qui aut cum strictis gladijs trucidarent, aut in opidanos obuenterent. Ideo densissimi & collecti in globum barbari, ad portam Magnam, & ad eius munimenta irruebant: tabulas & trabes & stipites munitionum manibus apprehendebant: nec inde auelli, priusquam animam cæsi effunderent, poterant, cominus gladijs cum Christianis dimicabant: qui etsi pauciores, nunquam tamen ordinem suum & stationem quā tuerentur, deseruerūt. Superiores etiam loco diu pugnam acerrimam sustinuerūt. Sed quia totius certaminis articulus ad portam supradictam uersabatur, tanta barbarorum multitudo eō confluxerat, tantaq; tormentorum & machinarum uis Christianos uexabat, ut plures eorum tum gladijs, tum omni telorum genere caderent. hoc pacto multi iam interfecti, plures faucij, alij longo certamine defessi, uix iam tueri ex paucitate munimenta poterant. Ecce barbari stationes inuadūt, ascendunt, signa in munimentis figunt. Princeps Meumethanus, qui de specula hæc omnia contemplabatur, in ingentem læticiam effusus, iam sibi rem factam putans, urbem captam esse credidit, ignarus quid uirtute & prudentia Scodrensiū ad urbis tutelam prouisum esset. Astabat in medio Scodræ foro delecta cohors iuuenū & uiuorum robustiorum, ut his qui magis ab hostili oppugnatione uexarentur, succurrerēt. Adhuc abunde uires ad defendenda mœnia supererant, nullus ex alijs stationibus se ad auxilium aliorum mouerat. quam ob rem alia urbis loca satis munita tutaq; erant. Ex quo apparuit, Principis uanam & irritam fuisse læticiam: qui nondum omnia Scodrensiū consilia, nondum eorum præclarissima facinora perceperat. Interim clamor ciuiū exoritur. Rumor ad delectam iuuentutem in forum perfertur, quo iam hostes uictores munitiones ascendisse, & Christianos defessos iam cedere significatum est. Tunc iuuenes fortissimi, qui iam diu uotis expetierant pugnae locum contra barbarum offerri, ad portam Magnam properato gradu accurrunt, uallum confestim ascendunt, & certaminis audito classico, diui Marci uexillum, discisso hostili, in medio firmiter statuerunt & erexerunt: securiq; omnium tormentorū & telorum hostilium, quæ innumera erant, in confertam multitudinem irruunt, Principis potentiam aspernati, & in eius sæuitiam & fidem Meumethanam obsecrissimam, acerrimè inuecti gladijs, telis, saxis, ignium globis, pluteis, cratibus, & uarijs tormentis hostem proterunt, deturbant passim, obtruncant, signa eorum auellunt, ultra fossas propellunt, fortissimum quemq; trucidant. Qua ex re perterriti barbari terga uertūt, sine mora in castra se recipiunt. Scodrenses, eos eō persecuti sunt, unde liber reditus ad urbem daretur. Princeps uerò Ottomanus, qui ex spe uana potiundæ urbis ingentem læticiam cōceperat, tanto dolore affectus fuit, tantaq; indignatione correptus, ut furibundo similis, se ad tabernaculum tacitus demisso animo contulerit. At Christiani uictoriam ingentem ade-

pti, summa cum lætitia & crebris plausibus in urbem reuertuntur, pluri A
ma hostium spolia secum deferentes, nec non capita cæsa, quæ in muni-
mentis, ut barbaro terrorem incuterent, suspenderunt. Confestim tem-
pla & aras sacratas petunt, immortalī & omnipotentī Deo gratias innu-
meras agentes, quod benignitate sua immensa animos fortissimos, &
uires immensas sibi dedisset: hostes uerò ingenti terrore, & eorum maxi-
ma strage, ab urbis mœnibus auertisset. Intemeratę Virgini post Deum
immortales gratias agunt, hymnos pia mente concinunt, quod muros
& munimēta urbis quibusdam religiosissimis Christianis tutari uisa sit:
et speciem barbaris ipsis magnorum numinum, quę Christianos tueren-
tur, obtulerit, ut hostes post oppugnationem testati sunt. Præterea plu-
res ciues circūferebant, sibi genitricem redemptoris nostri in somnijs
occurrisse. quæ eos ad fortiter pugnandum hortaretur, futuramq; uicto-
riam polliceretur. Postremò, debitæ gratiæ Magdalenaę pefolutæ sunt:
quod tutelæ urbis cum Regina cœli die suo festo non defuerit. Postquā
uerò tam præclarę, tam strenuę pro uictoria eo die pugnatum est, & om-
nis tumultus quieuit, quisque pro uirtute & meritis palam laudatur. In
concione militum animi, quorum præstantia & robore mœnia defensa
erant, laudibus meritis tolluntur: ad similia facta & æmulationes incitan-
tur, saucij & confossi curantur. Corpora illorum qui gloriose in bello ce-
ciderant, eorumq; membra passim per tecta & urbis uicos à tormentis
disiecta fuerant, colliguntur: quorum sepeliendorum munus sacerdoti-
bus iniunctum est. Desiderati illo die quadringenti ferè fideles, uulne-
rati uerò omnes fuere. nemo enim intactus remanserat. Ex barbaris au-
tem, ut ipsi asseruerūt, supra duodecim millia trucidati sunt, sauciati in-
numeri. uerū inter pugnandum quot ictibus tormentorum ciues ue-
xati fuerint, nemo ad liquidum animaduertere potuit ex ingenti strepi-
tu & tumultu, & ex uarijs & promiscuis hinc inde cædibus. Fuere tamen,
qui collegerint, in die pugnae fuisse supra centum & sexaginta, sequen-
ti die nonaginta quatuor. altera uerò luce, hoc est nono Calendas Sex-
tiles, centum & triginta quatuor: postridie centū & quadraginta quin-
que, perendie centum & sexaginta quin. In primis id quod mortariū
appellant, ingenti & formidine, & detrimento ciuitatem totam reple-
bat: hi qui integri erant, aut interficiebantur, aut celeri cursu huc & illuc
uagabantur. Qui uerò saucij erant, aut ægotantes in lectulis iacebant,
audito strepitu illius machine, statim uacillanti gradu è stratis surgebāt,
& miserando habitu domos egrediebantur. Et alicubi perfugij dubiæ
salutis quærebāt: & nonnulli (quod mirum pluribus forsitan fuerit) fe-
bricitantes ex ea fuga & terrore pristinae salutis redditi sunt. Interim Ot-
tomanus Princeps, cuius dolorem & excandescentiā supra dixi, dum bi-
duum se in tabernaculo macerasset, tum ob cladem ingentē suorum mi-
litum, tum quia sibi ut plurimū res secundæ semper euenerant, nunc ue-
rò aduersam fortunā experiri cœperat: præterea deceptus spe potiūdæ
urbis, in Scodrenses magis quàm antea inflamm. is, duos præfectos, al-
terum nouæ Romę, alterum Asiæ, & duos consilia. os conuocauit: cum
quibus cōsiliū iniit, ut de integro oppugnationem nouā adorirentur.
quod diceret, non iam credibile esse, Scodreses tot cædi. us, tot uulneri-
bus ac certaminibus exhaustos, amplius resistere sibi & repugnare pos-
se. Nunc, inquit, facilē uictoriā habebimus: quoniā ciues, qui fortis-
simi erant, iam absumpti sunt. Et si quid uirium aut roboris in eis erat,
id omne in superioribus prælijs impenderunt: nostri uerò milites nul-
lo negotio urbem ingredientur. Quam sententiam cuncti compro-
baure,

A baueret: et statim cōuocatis imperatorib. cæterisq; castrorū ducibus atq; præfectis, demū omni militari ordine, ad eos uerba fecit. Ad quem cum uniuersa barbarorū multitudo certatim cōfluere, astarentq; ex primoribus, qui confertā turbam auerterent, Princeps unumquēq; admitti, quōd res omniū ageretur, iussit. Tunc alto folio subnixus, sic orsus est.

Non me fugit, uiri & commilitones mei, uos, qui mecum semper in laboribus, certaminibus, periculis, alijsq; casibus grauioribus atque durioribus interfuistis, continuē animo magno, forti præsentiq; affuisse, uir tamq; etiā si milies opus fuisset, intrepide ingenuēq; exposuisse, & semper dijs fauentibus uictoriam reportasse. Ideo hanc expeditionem libenter suscepi uestris uiribus fretus, sperans uos eisdem futuros, qui semper in alijs oppugnationibus fuistis. At in præsentia miror uos animū illum remisisse in retam facili, & propē peracta: uobisq; fortitudinē solitam deesse in expugnandis his, qui penē expugnati, strati, uiribus defecti & destituti sunt. nam quid facilius leuiusq;, quā fessum exanimatūq;, non repugnantem, & se dudentem uincere? Nec miremini, o milites, si superiori proximaq; pugna urbem ingredi non potuistis. Nam non uerum (ut nostis) neque legitimum certamen a nobis urbi illatum fuit, sed leuissima admodum pugna, nullo seruato ordine, tumultuaria, & lacerinij potius similis, quā ueri prælij. nam non uniuersus exercitus, non omnis ordo affuit, non actes instructæ: pauci enim montem conscenderant: nunc autem aperto Marte omnes cuiusq; gradus conditio: nis' ue certamen subeant, ordine incedant: nullus recuset, nullus remaneat: nemo pugnam renuat, nemo causetur, non nostrę cohortis milites robustissimi, non alij, qui nostris præfectis & ducibus parent, non milites gregarij, non serui, non liberi, nō summi, non infimi, sed cuncti se accingant, cuncti se præparent, cuncti ad pugnam prodeant. nunc agnoscam uiros, nunc pugnaces & bellatores, nunc qui stipendio meo digni sunt. Partes urbis oppugnandæ turmatim assignentur. Exercitus instruitur, & in suos ordines diuidatur. Leges, conditiones oppugnandi præscribantur, legiones aciesq; in cornua diducantur. Alij alijs succedant, fessis quieti atq; recentes, uulneratis integri atq; intacti. Cuncta palam, cuncta composita atq; ordinata fiant. Nouæ Romæ Bassa cum cohorte mea urbis partes obtineat, quas superiori bello tenuit. Aliæ uerō præfectus alias urbis partes cum reliquo exercitu inuadat. Edicto tamē prius omnibus iubeatur, quo die armati ad certamen prodeant, & cuncti extra omnē spem ueniæ præstō adfint. Deinde ipse Princeps militibus præmia proponere cœpit. Alia fortioribus et dignioribus, qui primi muros ascendissent: alia militibus cuiuscunq; conditionis, si uel muros ascendissent, uel aliquod præclarum facinus edidissent. Seruis libertatē & honorem pollicitus est: his qui maiores honores gesserant, et multis titulis ornati erant, maiora munera promisit: & unumquēq; se cumulatū pluribus donis q̄ enumerasset, attestatus est. Itaq; eos longē maiora pollicitis sperare iussit. Præterea ad fortia facta adhortatus est, ut singuli uires & animos resumerent, nec in maximis periculis sibi parcerent, uictoriam iam in manibus esse crederēt, quod urbs iam ualido præsidio orbatā esset, in eam undiq; aditus patērent, stationibus relictis, et muris uarijs tormentorū generibus excisis. Si qui oppidani superessent, eos iam fessos & semineces, confossos & uulneratos esse asseuerabat. Post hæc his uerbis usus est: Dijs nostris propitijs, qui & gloriam & æternam beatitudinem pollicentur, in pugnam prorumpite, oppidanos fortiter inuadite, uestras

te, uestras iniurias, eadem cōmilitonum acriter uindicate: hinc honor, A hinc laus, hinc præmia accumulatiſſima uobis euenient. Totius urbis diuitiæ, omnis præda ueſtra eſt. Cum orationi Princeps finem impoſuiſſet, cuncti barbari clara uoce dicta ipſius comprobarunt, & omnes in Scodrenſium eadem unâ coniurarunt.

Interim ediſto Princeps iuſſit, ut omnes ſe ad recens certamen accingerent. Quo latati barbari, expediti & prompti arma continuo cæperunt, & ardentius quàm antea pugnam affectarunt. Econtrariò oppidani cum ediſtum illud percepſſent (nam nonnulli ex hiſ linguam Turcarum callebant) non ſegnius quàm antea, ſed promptius & alacrius futurum certamen expectabant: & omnia quæ ad deſenſionem pertinebant, diligentiſſimè præparabāt: id plurimi facientes, quòd ab hoſtibus non contemnerentur, ſed ſua uirtus illis formidabilis eſſet. Prius ex more ſolito, Deo optimo ac maximo ſupplicationes agunt: uota pro uictoria faciunt. Intemeratæ Virginis auxilium ſummis precibus implorant: ſapius hoſtem experti, animo certam uictoriam concipiunt: cum non timent, ſed cum eo congredi, manum conferere cupiunt, diuino freti auxilio, uiribus ſuis & fortitudine animorum conſiſi. Iam illis perſuſum erat, barbarum maiorem cladem, quàm antea, ſuſcepturum: maioremq; ſuorum ſtragem cum magno dedecore & ignominia reportaturum. Iam Meumethani ex ediſto Principis ad oppugnationē inſtructi erant. Verùm lunam nouam pro ritu gentis expectabāt. Solet enim Ottomanus prima luna, & ea religioſe ſalutata, pugnam, quam uniuerſalē appellant, committere. Ad ſextum igitur Cal. Sextiles, qui diui Pantaleonis dies feſtus erat, et à prima pugna uniuerſali dies quintus, conglobati barbari montem ex omni parte conſcendere cœperunt: urbem undiq; circumuallare: uallos, pluteos & crates uimineas, quibus teſti ſe tuerentur, ſigillatim ferentes. Tanta eorū confluxit multitudo, ut mons totus, & quicquid campi circa erat, ad mille paſſus penitus adpertus eſſet. Tam denſi & conſerti, ut, quod trito proverbio circumfertur, Nec milij granum proiecſtum ſolum contigiffet, nullus ferme ad caſtrorū cuſtodiam remaſſerat. Iam collecti ad ſollas uenerant, in aggere gradum fixerunt. Si quis Chriſtianus aut oppidanus in munimentis aut propugnaculis apparuiſſet, uel interficiebatur, uel multis uulneribus conſondebatur. Ad noctem uſq; & tormentis & ſagittis Chriſtianos agitare non deſierunt, ſemper eos ad pugnam uarijs inſultationibus prouocando. Prima uerò noctis uigilia undiq; uoces, et ſolitas uociſerationes extulerunt: humi procumbētes, lunam ſalutarūt. Eorum ſacerdotes quoſdam hymnos cecinerunt, ad quos cætera turba tantū clamorem emiſit, ut terra & cœlū ipſum reſonare uidereſ. Interim Bartholemæus ordinis diui Frãciſci religioſiſſimus, de quo iam mentionē fecimus, per uniuerſam urbē equo uectus, munimēta omnia diligentiffimè perluftrauit, cū Nicolao Moneta equitū præfecto, qui bellator ſummus erat, et rei militaris peritiſſimus. uterq; populum & milites multis uerbis adhortabaſ, ut ſtrenuè fortiterq; agerēt, & pro fide & patrię ſalute pugnare nō deſitterent. Profectò ſi quis Bartholemæū ex aliqua cōparatiōe cōmendare uellet, talem ſe, qualē Ioannes Capiftranus in oppugnatione Albę Græcæ, quę in Danubij ripis poſita eſt, cōtra Turcas geſſit. nam eius uitæ ſanctitate, & ſacraſ ad Deū immortalē precibus Pannonij fortiſſimè decertātes, barbaros in fugā cū maxime eorū cæde & ſtrage uerterūt. Pariter Bartholemæus integrā illā noctē ab adhortatiōe oppidanorū, & à ſacris hymnis,

A hymnis & precationibus non cessauit: cui meritò magna pars liberatæ Scodra ascribi potest. Ideo prius quàm barbari pugnam illam horrendam inirent, huiusmodi precibus Deum immortalem placare conatus est, ut exposceret ueniam & salutem fidelibus Christianis. Adhortatus est populum Scodrensem ad ueri Dei hymnos & laudem, eludens barbarorum uanas & irritas supplicationes.

Omnipotens & misericors Deus, qui es Dominus exercituum, pater & creator omnium rerum, rector & moderator optimus, in cuius manu sunt omnium potestates, & omnium iura regnorum: cuius uoluntate ac nutu nos miseri peccatores in his angustiis positi sumus: qui nō uis quēpiam turpiter iniuria affici: Respice in nos quæsumus, & miserere Christianorum tuorū, quibus in nullo alio spes est, nec fiducia, quàm in summa potentia, clementia & bonitate tua: ut gentes barbarorū, quæ in sua immanitate confidūt, dexterae tuae potentia cōterant. O Iesu fili David, propitius esto nobis peccatoribus, defende seruulos tuos, & miserere nostri, & populi tui Christiani, pro quo mori, & tot cruciatus pati non dubitasti. O Redemptor noster adueni, & succurre nobis: quia torrentes & aque inundauerunt in nos. Ecce obruimur, ecce immergimur, nisi adueneris, & eripueris nos. Tu solus es redēptor, tu solus qui liberare potes. Ecce Orcus, ecce Pluto nos deglutire paratus est. Terram iam dehiscere uidemus, terram aperiri, ut nos absorbeat. Ecce furor, ecce rabies barbaricæ gentis adest, quæ ad fidem tuam sanctissimam scindendam euerendamq̃ accelerat: pro qua tu, ô Redemptor, Petro dixisti: Pro te, ô Petre, rogavi, ne fides tua comminuetur, siue deficiat. Ergo potentissime & clementissime adueni, ne moreris: circuncinge nos muro tuo inexpugnabili, & armis tuæ potentiaē protege. Libera nos semper Deus Israel, clamantes ad te: da gloriam nomini tuo, & erue nos in mirabilibus tuis: qui pro sanctissima fide tua & religione tutanda, tam diras tamq̃ acerbis procellas, tot damna, tantas cædes patimur. Et emittere digneris angelum tuum percutientem, qui iussu tuo hostes, Meumethanāq̃ gentem prosterнат, fuget atque pessundet: nec aliter quàm pro liberatione populi tui Israelitici contra crudelitatem Senacherib: ex cuius exercitu, imperio tuo & uoluntate, una tantum nocte, centum & octoginta millia hominum interfecit: fac illis Domine, sicut Madian & Syfare, sicut labin in torrente Cyson: disperferunt in Endor, facti sunt ut sterus terra. Pone principes eorum sicut Oreb, & Zeb, & Zebæ, & Salmah. Deinde ad intemeratā Virginē cōuersus, suppliciter has preces effudit: O gloriosissima & beatissima Virgo, mater summi Regis, celi, terræ, maris regina, hospitatrix, tutela & aduocata nostra, suppliciter ac submisisse misericordiam tuam exoramus, ut fidelibus et Christianis tuis adsis: qui pro honore & sanctissima fide unigeniti filij tui pugnare totis uiribus non desistūt. Quibus etenim nulla est alia spes, nullaq̃ fiducia, nisi in suprema potentia misericordiaq̃ summi Regis regum filij tui, & precibus, ope atque auxilio tui numinis, tuaq̃ deitatis. Tu enim sola es, quæ nos ab immanitate feritateq̃ impiissimæ sauisimæq̃ gentis Meumethanæ ueri eripereq̃ potes: quia nihil est, quod apud filiū tuū impetrare nō ualeas. Omnia enim tibi ex arbitrio tuo concedunt. Quare age, ô Regina & imperatrix, protege & succurre (res enim festinatio ne indiget) cōtere brachiū peccatoris & hostis maligni: debilita & enervata eius uirtutē, tolle potentiā, obcæca lumen oculorū, colliga pedes eius, & manus, ne fera pessimaq̃ gens nobis domineat. Dum hæc gerit

tur in

tur in urbe, interea uerò ingens uis & flatus uentorum undiq; exortus A
est, qualis nec hyberno tempore oriri solet, adeò uiolentus erat: ut,
quod aiunt, secum & urbem rapere uideretur. Tunc uerò barbari, qui
facile his superstitionibus ducuntur, & libenter auguria obseruant, ar-
bitrati sunt se bello superiores fore, uictoriaq; potituros, propterea
quòd flatus ille uentorum summa magis perflabat, in urbemq; uersus
erat. nam propugnacula stationesq; oppidanorum per auras tollebat,
eosq; mirum in modum uexabat: unde ex continuo maximoq; eius flatus
stridore, ex nimio clamore barbarorum, qui undiq; efferebatur, præte-
rea ex motu armorum, crepitu tormentorum, ueluti mugitu montium
(eo enim tempore, utpote quieto, facilius cuncta audiuntur) imago
quædam ingentis terramotus reddebatur, quo funditus terra concuti
& hiscere uideretur. Barbari enim per totam ferè noctem uociferare nun-
quam destiterunt. Iam ferè noctis extrema pars erat. Ecce uisi illa uento-
rum ad ima & inferiora conuersa, diuino numine (ut creditur) Turcas
ipsos plurimum agitare cepit, & usq; ad solis ortum adeò, ut turpiter &
cum strage maxima à Christianis retro detrusi sint: quo uentorum in eos
uerso impetu & animos abiecerunt, & Scodrensis uictoriam adiudi-
carunt. Præterea miraculo fides manifesta accessit. per totam noctem il-
lam uisi sunt egeri passim per stationes et munitiones in cuspidē lancea-
rum & hastilium & trabium ardere: quos in signum uictoriæ non nisi di-
uinitus præmissos fuisse, credendum est. Nec quispiam humanas mentes
illusas esse putet, quoniam nautis hoc sæpenumero in mari contigisse fe-
runt: qui quum à tempestate & fortuna aduersa iactarentur, diuum Ni-
colaum alios uel sanctos inuocando, deprecandoq; luminaria accensa &
candelas in nauis ardentes attestati sunt se uidisse: licet Castori & Pollu-
ci id uana antiquitas superstitiose assignet. Plinius uerò id in maiestate
naturæ reconditum esse asserit. quæ ex re Scodrensis erecti, & spei & ui-
ctoriæ pleni, non assiduus barbarorum clamoribus ac ululatibus, quod
ad terrorem continuè edebant, amplius mouebantur: sed ad preces con-
uersi, redemptorem suum, & intemeratam matrem, diuum Marcum &
Stephanum supplici uoce inuocabant, ardentius & accuratius custodi-
sue uacantes: nihil quod ad defendendam urbem pertinebat, nullis tem-
porum interitijs mittebant, tum uotis ac precibus, tum bene agendo
uictoriam in manibus habebant. In animum introduxerant, quod certissi-
mis patet experimentis, Deum immortalem his succurrere, qui non se-
gnes & desidēs sint, sed ad laborandum & uigilandum accincti. Ideo alij
uallum & munimenta reficiebant, nonnulli tormenta locis suis dispone-
bant: quidam pluteos præparabant, & ollas calce replebant: uasa oleo,
pice, resina oblinebant: cados, & diuersorum uasorum genera puluere
& saxis opplebant: nemo alicuius muneris expers erat. Intenti omnes,
festinare, parare, quæ ad imminentem pugnam pertinebant: nihil inten-
tatum relinquere: omnes, quod agendum instabat, sedulo perficere, mu-
tuis adhortationibus se inuicem ad uictoriam intrepidi & alacres exci-
tare. Par animus in matronis erat: quæ nulla ex parte, nec sedulitate, nec
promptitudine, nec labore assiduo ad præparandum ea quæ ad salutem
ciuitatis pertinebant, uiris cedebant. Eo maior profectò harū laus, quan-
to sexus debilior. mixtæ uiris munimenta ascendeant: strenuè cum ho-
stibus dimicabāt: plures earū tormentorū ictibus interfectæ fuerūt. Ot-
tomanus pugna signū dederat, ut in lucē ad crepitus tormentorū ex mu-
nitionibus erumperet, & oppidanum aggressi, propugnacula uiriliter
conscenderent,

A conscenderent, & ad urbis expugnationem totis uiribus intenderent. Christiani uerò haud ignari, barbarum aperto Marte ante lucem de more urbem esse aggressurum, ubi cuncta ad bellum composuerant, ordinarantq; hoste ad pugnam instructi omnes atq; accincti expectabant, præcipue ad munimenta & turres portæ Magnæ (cætera namq; loca urbis, ut prædiximus, satis tuta munita erant) ubi summa pugna, totaq; uis belli futura erat: ubi cardo totius certaminis erat, omnis labor instabat, omne periculum ingruerat: quo fortissimus quisq; barbarorum conuenerat: quo Princeps ipse cum omni apparatu suo uenturus erat. Quo enim loco, quamquam & Itali, maritimiq; milites adessent, tamen maxima pars copiarum ciuibus constabat, fortissimaq; manus iuuentutis agrestium conuenerat. Aderat quoque & ipse prætor urbis: apud quem sorte constitutum est, quis nam primus cum copijs uallum ascenderet, & cum hoste confligeret, & primo congressui barbarorum sese opponeret, nam terribilior magisq; ferox est prima uis, primusq; barbari impetus. Fortissimi enim primi, et robustissimi omnium pugnam subeunt, triplici autem congressu rem maximè expedire conantur. In his nihil proficientes, segniores remissioresq; uiribus efficiuntur, belloq; admodum penitus deliciunt. Stabant utrique ad pugnam accincti. Inter Christianos uerò, quamuis nullus aduersus hostem primam pugnam prærogatiuam recusaret, nihilominus prodijt in medium ante omnes Iacobus Moneta ciuis egregius, & summus bellator: qui ætate ingenioq; grauis armis, rerumq; militarium peritissimus ceteros antecellebat, procerò corpore, facundia præditus, parentum splendore & diuitijs ornatus. Hic dum instaret acerrima pugna, eius partes primas sibi dari poposcit. nam præflos erant ei centum uiri & amplius robustissimorum corporum, ex ciuium agrestiumq; iuuentute. Aderat quoque Monetus eius frater, uir quidem satis bellicosus, solers & industrius in munimentis conficiendis, in ciues & in milites munificus. Verum Iacobo propter auctoritatem grauitatemq;, & quia antea semper præclare res militares gesserat, libentissimè omnes assensu sunt. Itaq; collecta manu militum, animos eorum sic in pugnam tali oratione accendit, sic pro uictoria exhortatur. Exploratum atq; compertum iam nimirum uobis milites esse arbitror, quando Ottomanus uos, uirtutemq; uestram faciat: cum is diebus superioribus tot edicta, tot minas in suos ediderit, ut unumquemque absque ulla exceptione in pugnam contra uos prodire cogat. nam quum eorum ignauiam accuset, timorem suum indicat, & quanti uos faciat ostendit. Iam non fretus uirtute & robore militum collecta, uilissima ex omnibus nationibus colluue, quos omnes gregarios milites et seruilis conditionis censeas, rerum bellicarum prorsus ignaros, expertes, sola multitudine uos perterrefacere putat. Sed quorsum hæc Ottomanus? nam si cum ueteranis suis & expertis militibus nos expugnare minimè ualuerit, quomodo nunc cum abiectissima turba & mechanicorum manu debellare credat? Scitis iam, ô milites, quòd quoties nobiscum manus cõseruerit, certamenq; commiserit, toties à nobis repulsus est, et usq; ad statua maxima clade atque ignominia profligatus. Fortissimus quisq; suorum iam interijt: ueterani & bellatores eius iam ferè omnes cecidere. putat ne Ottomanus cum aquarijs, lignarijs & cocis urbem nostram ingredi? Credibile est iam discessurum fuisse, nisi dedecore & ignominia moueretur. Tentat nunc Ottomanus, tentat astutia & sagacitate sua. Hic est eius ultimus conatus: non amplius oppugnationem tentabit. Vidistis iam ipsum cum sua uersutia & calliditate nihil profecisse, ita nec in posterum

N (sumus

(sumus enim curæ Deo) quicquam profuturum confidite. Reliquum A
 est nimirum, ut ij qui à clade ei superfuerint, hodierna luce à uobis humi
 prosternantur. Exanimati sunt omnes barbari, & perterriti. nouerunt
 enim uirtutem uestram, experti sunt iam uires: timent quidem uos, sed
 ui coacti ad bellum trahuntur. Ecce tanquam belluæ ad occisionem
 & interitum ruunt. Ottomanus tanquam pecora ad necem impellit. Sed
 dicat mihi sanæ mentis aliquis, quid præclari animus timidus atq; inui-
 tus gerere possit? Quare, ô ciues fortissimi, lares proprios, patriam, quæ
 hodie ferro defendenda est, respicite. Miscremini cõiugum, liberorum
 uestrorum, quos tanto labore, studio atq; cura educaſtis. Nolite sinere
 eos fugarî, atq; in seruitutē rapî, nulla est enim pietas in barbaro, nullo
 profectò misericordia, hic dies & periculis uestris ultimā manum im-
 ponet, nolite hosti ignaui ac imbelli cedere. Omnes enim si cesseritis,
 ad unum tanquam belluæ trucidabimini: nusquam est uobis fuga, nulla
 spes alicunde, nec ex alieno præsidio. Incolumitas uestra, patriæ, libero-
 rum, hodie in manu uestra sita est: qui si fortiter animoseq; hosti repu-
 gnaueritis, uictus hostis à uobis abibit. nec putetis Turcas inuictos es-
 se: uinci enim possunt, & sæpe à uobis uicti fuere. Quantū autē Turcæ
 ualere, eorumq; arma, uirtus uestra prima obsidione ostendit. Minor
 sanè est Turcarum potentia, quàm fama feratur. hæc copiæ barbarorum,
 hæc multitudo, quæ ad hoc bellum uenit, inermis est atq; imbellis, quam
 tanquam pecudum gregem nobis dissipare licebit. Tumultus, ulula-
 tus, multitudinem eorū nolite timere. Virtus spectanda est magis quàm
 numerus. In multitudine exercitus non est uictoria belli, sed diuinitus.
 Tam facile est Deo in paucis, quàm in multis uincere. Causa nostra Dei
 est: nos iure pugnamus pro lege Dei, pro fide, pro patriā, pro aris & fo- B
 cis, pro liberis. At ij contrā, quod nunquam habuere, ui atque iniuriæ pe-
 tit. pro libidine enim unius, pro auiditate imperandi, nos uita, patriā,
 bonisq; priuare contendunt. Sed bono quidem, ô uiri, estote animo:
 quia Deus, cuius providentiā cuncta reguntur: qui nemini uim inferri,
 nec iniuste quenquam uexari patitur, ipse hostes in cõspectu nostro ho-
 die conteret: hodie nobis de cælo uictoriam mittet: cuius quidem ut nō
 simus compotes, quid timeamus? quid dubitemus? Sumus enim egre-
 gia bellatorum manus, multitudoq; militum delecta, armis exercitata:
 non defunt nobis militaria arma, non bellica instrumenta, non qui his
 peritè utantur. Præterea nos locus eminens & accliuus tuetur. illi in a-
 scẽsu trepidi, & semianimes, more puerorum timido et titubanti gradu,
 iniquitate loci plurimum laborabunt. Itaque hodie barbarus uires no-
 stras sentiet: hodie Christiani uirtutē fidemq; Christi experientur, quod
 uera sit, cæterisq; potentior. hodie Turca uincetur: hodie efferata Otto-
 mani rabies proteretur, conculcabiturq;: hodie eius superbia ruet, atq;
 cadet. Sumamus igitur arma læto hilariq; animo, munimenta uiriliter
 intrepideq; conscendamus, in hostem fortiter audacterq; irruamus. Ho-
 die hanc pestem, hunc morbum, hanc cõtagationem à nobis ex urbe, è re-
 gione nostra reijciamus. Debilis est hostis, nec ab eo uinci poterimus ni-
 si uolentes. primo enim congressu proſtigabitur, in fugam conuerteretur.
 Quid dubij? quid difficultatis? Nam barbari, qui è tot cladibus super-
 fuerunt, partim perterriti & fessi, partim confossi uulneratiq; sunt. Hi ti-
 midi atque inermes, nos uerò armati omnes, optimisq; loriceis, thoraci-
 bus, galeis induti atque instructi. Corpora nostra tota ferro teguntur.
 Quisque nostrū aut hastam ferratam, aut manu habilem catapultam
 fert. Vnus cum mille strenue pugnabit. Quamobrem minime durare po-
 terunt.

Aterunt. Iis enim omnia incōmoda aduersantur: nobis uerò cuncta adiumento sunt, & nos defendunt. Sed in primis beatissima Virgo, diuusq; Nicolaus: cuius, ô milites, ecce templum, ecce ædem, quemadmodum tormentis sæuissimè perduelliones, diuinique cultus corruptores uiolauerunt, deturparuntq;. Mementote, ô ciues, illud diuinum, non reticendumq; miraculum, quod is sanctius in prima obsidione in barbaros (ut ipsi atrestati sunt) ostendit. nam primum saxum sphaericum, quod ipsi barbari in hoc templum & hanc ædem contorserunt, beatus Nicolaus nō sine magno periculo in eosdē reflexit, ex quo plures interfecti sunt. proinde, ô commilitones mei, ipsum inuocate: est enim mihi quoq; uenerandus. Ipsi confidite, quia erit nobis adiumēto: hic retorquetur tela à barbaris emissa, in eos: hic tormenta, hic eorum uires comminuet: hic eos in fugam conuertet: hic nos ab impiissima scelestissimaq; gente defendet atq; liberabit, quæ hodie pœnas suorum scelerū luet. Quamobrem, ô Christiani & commilitones mei, in hoc die, in quo Deum propitium habemus, exultate, lætaminī, & illi soli pro tanto in nos beneficio gloriam date: hodie fama uestra per uniuersum orbem euolabit, hodie nomen urbis nostræ ubiq; propagabitur: hodie palmam & triumphum summa cum laude & gloria ex hostibus diuino fauente numine reportabitis: hodie arma & spolia ab eis arripietis: hodie fidem catholicā, cuius incolumitas in manibus nostris est, cōseruabitis: hodie nomē diui Marci penitus illustrabitur, labores uestri non erunt irriti, merces uestra copiosa erit. nam à Veneto imperio quisq; uestrū summis honoribus & premijs decorabitur. Christiani omnes uos in cœlum efferent, & æterna gloria celebrabūt. Quare agite, perstringite gladios in barbarum, sequite in fures, & orthodoxæ fidei hostes, perfidosq; latrones. Obtruncate, tela & igneos globos & cætera machinamēta bellica cōtorquete. O mulieres, ô matronæ, saxa sedulò suggerite. O iuuenes, irruite in Turcas: ecce uincuntur, ecce terga dant, aufugiunt. His dictis militum animi tanto bellandi ardore accensi sunt, ut non ad certamen, sed tanquam ad ludum intrepidi festinantesq; descendere uiderētur. Erant autem armis necessarijs pulchrè instructi, læti & alacres, minimè de uictoria dubij. Dixisset quispiā qui eos tam animatos uidisset, tot ueluti leones accerrimos, igitur re diuina peracta, uexilloq; crucis premisso, ad pugnam cuncti maturabant.

Interea nondum orta luce Princeps Ottomanus iugum montis Bassæ conscendit, unde pugnam despicere solitus erat. In eo ut primū constitit, undecim tormentis crassissimis, & duodecim alijs minoribus, munita & propugnacula urbis dissipari & prosterni cœperunt. Barbari quibus illud signum datum fuerat, irruptione facta undique euolare, et ingenti tumultu clamoreq; (ut moris est) urbem circumuallantes, propugnacula & munitiones scandere: qui quidem tanta promptitudine et celeritate usi sunt, ut priusquam nostri uallum portæ Magnæ conscendissent, iam illud occupauerāt, et uexilla sua ibi erexerāt. At uerò ubi Iacobus Moneta, quū eo cum sua cohorte sine mora accurrisset, hostemq; in munimentis urbis conspexisset, ad suos conuersus, ita inquit: O uiri, ô Christiani, quid immoramini? quid expectatis? Et uibrato ferro (res enim moram prohibebat) pugnam cominus cum hostibus acerrimè iniit: qui quidem erant ex hostili exercitu prima & delecta manus (solent enim Turcæ primos in certamine mittere, qui fortissimi & ualidissimi sunt) hi ut terrorem nostris incuterent, elata uoce, uultu horrendo, atq;

habitu & aspectu terribili se tremendos præbebāt. Tamen tanta fuit uis A
 ducis, Christianorumq; constantia atq; uirtus, ut ipsi hostes non uersi,
 eorū insignibus disturbatis, illos acriter protererēt, & in ipsis munimen
 tis passim obtruncarent. Sed tanta barbarorum multitudo undique ad
 inuadendam urbem confluebat, ut confertim cum his cominus gladijs
 dimicandum esset. Ideo tanquam pecora fœdē trucidabantur: nec tantū
 gladijs prosternebantur, sed & omni genere tormentorum & machina-
 rum præterea saxis, calce, igni, multo maior eorum strages sequebatur:
 quoniam tam densi, tam stipati erant, ut tela in irritum non caderent: nec
 præterea propter frequentem multitudinem retrocedere poterant. Qua
 ex re Christianis creuit animus, qui acrius in certamen ruebant. Hoc pa-
 cto in lucem utrinque acriter pugnatum est. Barbari ter usque ad fossas
 & aggeres turpissimè profligati sunt. Iam exorto sole Iacobus Moneta,
 qui nocturno illo certamine præclarè cum sua cohorte se gesserat, ut ali-
 quot ex suis partim cæsos partim uulneratos conspexit, acrius incensus
 in hostes fuit. Quamuis ipse totus uulneribus confossus esset, quamuis
 facies eius à robustissimo barbaro, quē in ipso uallo strenuè prostrau-
 rat, grauiter percussa esset, nam quamuis totus ualidissimis armis muni-
 tus esset, tamen ex omnibus membris sanguinis ueluti riuī defluebant:
 bis telis hostium, & crebris sagittis toto corpore collapsus, bis erectus
 & sustentatus: sed diuino numine constantissimus in pugna perseuera-
 uit, qui milites suos ita alacri uoce hortatus est: Christiani uirorum for-
 tissimi & constantissimi, hodierna luce fœlicissimi. Ecce iam bellum pe-
 regimus, barbarum uicimus: timorem omnem deponite: hilari, intrepidi-
 doq; estote animo. ter enim hostē fregimus, propulsauiusq; tergemi-
 nam de eo uictoriam, triplicemq; triumphum gelsimus. Ecce retro tur-
 piter celsit: uires, animum, impetum amisit. Vix hæc dicta finierat, euesti-
 giō barbarorum tormenta in confertissimam turbam suorum militum
 immissa, partem eorum ualidis ictibus dissiparunt: partem ingenti stre-
 pitu attonitos ita reddiderūt, ut proni in terram ceciderint: quod quum
 barbari conspexissent, receptis animis subito clamore iterum in certa-
 men inualescentes ruere coeperunt. Sed præclarissimus Princeps nihil
 admodum perterritus est, sed impigrè, animosèq; uim conatusq; barba-
 rorum cum paucis sustinuit, quoad reliquum Christianorum subsidium
 uallum conscendit: suos semper ad pugnam & uictoriam excitauit: nec
 inde unquam discessit, quoad bellum diremptum atque peractum fuit.
 unumquemque Christianorum stricto ense in pugnam impellebat: ne-
 minem etiam, quamuis grauiter confossum, à bello et loco suo discedere
 permittebat. Interim uerò conscenderunt uallum egregij ciues, & stre-
 nuū uiri, Blasius Humoi, & Petrus ei affinitate iunctus, cum egregia ma-
 nu armatorum, quæ & ciuibus, & incolis, aliarumq; nationum turba
 constabāt: qui omnes cum hostium furori se animosè intrepideq; oppo-
 suissent, maximum asperumq; certamen commissum est. Quod quum
 in longum protraheretur, utrinque & prosternebantur, & passim fœ-
 dē trucidabantur. Satis prospera pugna à Christianis steterisset, nisi bar-
 barorum tormenta in monte Bassæ posita, ordinem ciuium turbasset, &
 Christianorum uires protriuisset. nam tam crebri ictus hinc & inde im-
 mittebantur, ut nonnunquam munimenta protectoribus carerent. Tur-
 ca uerò, qui quum longè numero superior esset, continuè succedebat,
 ualidiorq; factus ad ulteriora gradum promouebat. Sed ecce eō cōuola-
 uit impiger egregiusq; iuuenis Lucas Moneta, ex fratre Iacobi natus,
 de quo

A de quo suprà dixi: quem magna uirorum multitudo armata sequebatur: quæ tanto impetu in hostem delata est, ut is grauiter perculsus aliquantulum retrocesserit. Verùm quia maxima barbarorum multitudo, ingenti numero pluteorum cratiumq; aggeres & fossam transierat, inde pelli minimè poterat. Sed hi præmunitionibus astantes, acriter cum oppidano decertabant. ter enim fossam prætergressi, ad munimenta ascenderunt, & semper à Scodrensibus turpiter reiecti sunt. Quamobrem quum Ottomanus uirtutem, constantiamq; Christianorum aspexisset, ualde perturbatus, iussit castrorum præfectis, ut omnes copiarum omnisq; multitudo quæ urbem circumuenerat, euestigiò ad portam Magnam concurrerent, ibiq; renouato certamine acrius grauiusq; quàm antea, pugnam intenderent: nec inde descenderent. sed unumquemque in prælium impellerent, terga dantes grauius caderent: nec à bello desisterent, etiam si omnes à Christianis interficerent, quoad urbs expugnaretur. Ecce omnis multitudo barbarorum, seu maior pars ualidissimorum militum conuersis signis ad portam Magnam, & ad eius uallum festinauit, cuius regione Princeps morabatur, ubi dato signo tubarum tympanorumq; sonitu, sublato ingenti clamore, præmissis signis, summa ui impetumq; iruperunt: & prætergressi aggeres & fossam, ad uallum perueniunt: ubi signis uixis cominus cum oppidano, gladijs dimicabant: & tanta fuit profectò uis furorisq; barbarorum, tanta multitudo tormentorum, telorum atq; sagittarum, ut Scodrenses, qui pro munimentis res gerebant, penè omnes aut interempti sint, aut grauiter sauciati, ita ut hostis nullū ferè aduersarium, nullum oppugnatorem haberet. Princeps uerò, ut Scodrensem sic oppressum, & signa sua in uallo fixa animaduertit, ut auditum ex his qui tunc ei proximi astabant, magnopere lætatus, in hæc uerba prorupit: iam nunc perspicio Christianum defecisse, iam Scodrensem debellatum esse, urbem expugnatam. En quis est qui militibus meis repugnet? Quis locus tam arduus inexpugnabilisq; qui ab his non expugnetur: neminè ex Christianis iam uideo, neminem qui pugnet. Aedepol urbs iam mea est. Tunc uerò aiunt præfectum castrorum, qui prima obsidione urbem oppugnauerat, his uerbis principem allocutum esse: Inuicissimè Princeps, uereor equidem ne decipiantur. Opinor rem aliter se habere, nondum urbem expugnatam esse, nondum oppidanum debellatum. Simulat equidem, crede mihi, fallax subdolusq; Christianus. nam abhinc annos quatuor, dum obsidioni superiori præessem, probe expertus sum. Solet enim uaser callidusq; Scodrensis copias in bello recentes ad nouissimum subsidium conseruare, ut hostem exhaustis uiribus fessum, ipse integer & refectus penitus opprimat, ac prosternat: nondum copias instructas, nondum munitum præsidium eorum uidimus. Vix hæc dixerant, en euestigiò Christianorum copiarum, quæ in foro paratæ erant, ad portam Magnam cum uexillo aureo conuolauere, & statim edito sonitu tubæ, nomineq; Iesu inuocato, hostem armis, ferro, telis acerrimè aggressi sunt: illumq; gladiatorio animo undiq; cadentes, ferientesq; e uallis decurbarunt, eorumq; insignia prostrauerunt & dissiparunt. Vbi uerò Ottomanus, qui prius uictoria iam parta lætus gloriabatur, suos tam fœdè deiectos, profligatosq; uidet, signa disturbata, prostrataq; contristatus ualde ingemuit, & excandescens, tormentorum peritis statim iussit, ut crebris tormentorum ictibus, uel cum suorum strage Christianos passim & crebrò caderent. Tunc uerò uidisses omnia barbarorum tormentis, quæ in monte Bassæ posita erant, misceri, & ue-

xari: urbem & munimenta uelut à grandine discuti: duces, & castrorum A
 præfectos, qui in inferiori parte erant, properè strictis gladijs ad supe-
 riora cōscendere: unumquemq; in pugnam impellere, increpare, in cer-
 tamine acris instare. Barbaros iussa principū pertimescentes, eorumq;
 presentiam non sine pudore formidantes, summo furore in pugnam sese
 conuertere, Scodrensem acerrimè opprimere, propugnacula undiq; op-
 pugnare: oppidanum uerò contrà fortiter instare, pugnare, urbem tue-
 ri, hostem armis & ferro repellere, tum saxis, igni, cæterisq; tormentis
 deturbare, Barbarum undiq; cædi ac trucidari, humiq; passim procum-
 bere, non secus quàm cum calami, ui tempestatum ac grandinum fracti,
 penitus ad radices corruunt. Cæterùm tanta erat uis frequentiaq; ho-
 stium, qui assidue subibant, præterea tantus erat numerus impetusq; tor-
 mentorum atq; spiculorū, quæ semper undiq; conuolabant, ut uix Chri-
 stiani iam amplius uim furoremq; eorum sustinere possent. omnes enim
 aut à tormentis absumpti erant, aut à sclopis interempti, aut à sagittis con-
 fossi: nullus ferme erat, qui gradum sistere posset: & quum omnis moles
 oppugnationis & cardo totius negotij ad portam Magnam uerteretur,
 per totam urbem clamor ingens exaudiebatur, ut omnis manus prote-
 ctorum ad eam in auxilium conuolaret, quòd hostes in eo essent, ut iam
 iam ingredi uiderentur. Ecce præclara manus Christianorū, armis egre-
 gie instructa, uallum conscendit: cum hoste uiriliter dimicat. Præclarum
 erat uidere Christianos non ut homines, sed more leonum aspectu san-
 guinis animatos, feruore fidei accitos, in prælium cōtra barbaros rueret:
 nihil aliud pensi habētes, quàm contra tyrannicam ferocitatem, Christi
 iniuriā suorumq; eadem ulcisci. Omnes enim certatim tanquam fero-
 cissimi leones pro uallo pugnantes in barbaros sæuiebant, illosq; sem-
 per omni tormentorum genere prosternebant: & præcipuè igni, à quo
 infinitus numerus præfocabatur. Contorquebātur autem barbarorum
 tormenta in Scodrenses assidue. nihil enim magis Christiani uires pro-
 tebebat: ex quibus strages calamitasq; maxima ac miseranda edebatur:
 nihilominus Christiani nihil admodum territi, sed uitam nihili penden-
 tes, prompti in pugnam ruebant. Et quanquam in tot periculis & in tan-
 to discrimine essent cōstituti, tantoq; impetu barbarorum oppressi, atq;
 continuè uexati, nunquā ab inuocatione nominis Christi beatæq; Vir-
 ginis desisteabant: & mutuis adhortationibus, obliti propriorum nomi-
 num, fratres se inuicem appellabant. Omnes unanimes tanquam ab una
 origine manantes (ut de gente Fabia traditum) barbaricæ sauitiæ for-
 titer occurrebant: ut meritò in illorum commendationem illud præcla-
 rum decantari possit, Pulchrumq; mori succurrit in armis. Certatim ro-
 bustissimi milites inuicem se exhortantes, uallum conscendebant: super
 strage corporum suorum intrepidè hostem propulfabāt. Videres enim
 maritum in cōspectu uxoris occumbere, filium sub oculis paternis pro-
 sterni, patrem non morte filij consternari, neque misereri, filiam patrem
 mortuum seu laborantem non aspicere, tormenta barbarorum amplius
 non formidare, iacula, sagittas scloposq; pro nihilo habere, feritatem &
 immanitatem hostilem, numerū penè infinitum paruipendere. Sola cu-
 ra, unicus amor omnibus inerat, urbem seruare atq; defendere, patriam
 supra uires & ad sanguinem usque tutari, unumquemq; pro fide Christi
 alacriter pugnare, emoriq;, & uitam semel Deo deuotam exponere. Ot-
 tomanus princeps quū ex montis specula prospexisset Scodrensem pu-
 gnacem in bello, fortem atq; constantē esse, nec ullo pacto loco suo pellit
 aut

A aut superari possit, stomachatus, ira atq; indignatione ualde commotus, iterū atq; iterū omnibus tormentorū peritis iussit, ut crebrò & indiscrète, sine suorū & hostiū discrimine, tela & saxa conroquerent: pariterq; imperatoribus ducibusq; castrorū, ut collecta ex omni parte uniuersa multitudo, cunctis uiribus atq; conatibus, omniq; ope, arte, atq; scientia ad urbis expugnationem intenderent, illiq; iam extremā manum imponerēt. Insuper minas horrēdas adijciebat, grauissimāq; supplicia, nisi rem ad effectum perduxissent proponebat. Confestim ad nutum principis Meumethani, omnes uel ignaui & imbelles ad portā Magnam summo impetu, ac ultimo conatu errūpebant. Præterea tormenta omnia tam in ipsos Turcas, quā in oppidanos obstrepebāt, ex quib. pariter permulti tollebant. Quare ter maxima cædes stragesq; ipsorum barbarorū à tormentis suis edita est, ita ut id non parum ad uictoriā oppidanorum cōtulerit. Sed quanq; his auxilijs succincti essent Christiani, tamē tanta uis tormentorū, furorq; barbarorū inualecebat, ut nisi Dei omnipotentis diuinum auxiliū, & beatissimæ Virginis, diuicq; Nicolai affuisset (ut uerè affuisse credi) tunc fortè de urbe actū esset. nam uisi sunt per urbē heroes & dii pro mœnibus contra barbaros pugnare (ut ipsi postea barbari fœdere icto asseruerūt) nō imaginē humanā habentes, sed hominis formam excedētes, qui barbarū ē uallo & munitionib. deturbabāt, propulsabantq; ne urbē ullo pacto ingrederent. Interea præclara et egregia manus Christianæ iuuentutis, quæ ex alijs stationib. & locis euocata fuerat, maxima ui & impetu atq; audacia illuc cōuolauit, uallū turris portæ Magnæ cōscendit, acriter cū barbaris decertare cœpit, ubi ex utraq; parte frequentissimi cadebāt. Sed quia barbarus numero & ingenti multitudine abundabat, recēs semper certamē instaurabat: Christianus paucitate uix resistere, uix se tueri poterat. nam ex barbaris alij alijs succedebāt, & strata cadauera calcabāt, ex quibus ueluti gradus ad urbis ingressum faciebant. Machinæ & tormenta eorum sine interuallo in Christianos immittebantur: nunquam eorum ictus irriti erant, plures de medio tollebantur. Semel (quod reliquam stragem significare potest) unius tantum ictu lapidis duodeuiginti Christiani desiderati fuere. Clades multiplex semper oppidanorum sequebatur: tormenta sine numero obstrepebant, iacula & sagittæ undiq; confluebant, nec tantummodo eam urbem partem ad quam mittebantur, infestabant, sed ex illa ad plura alia loca non sine magna cæde exiliebant: & tam densa spicula atq; sagittæ in omnem urbis partem ferebantur, ut undiq; terra his cōtecta ad palmum esset: non campanarū funes præ sagittis infixis cernebātur: adeo, ut Scodrenses per integrum mensem nullis alijs lignis ad conficiendos ignes usi sint. Fœdum aspectum erat, membra Christianorum tormentis dissipata per aerem ferri: nulla munimenta, nulli parietes erant, qui non his referti essent. Vicin omnes urbis, uix, semitæ Christianorum cruore contaminatæ atq; pollutæ erant. Domus sternebantur, templa ruebant. Aer ipse perniciem & calamitatē Christianorum deplorare uidebatur: nunquam tormenta innumera, & machinæ bellicæ cessabāt. Tanta telorum multitudo erat, tam densi eorum ictus & crepitus, ut grandini meritò comparari possent. Quid dicam de horrendo tubarum clangore & tympanorum sonitu? Quid de ingenti ululatu, efferatisq; uocibus barbarorum? quibus omnium aures ita obtundebantur, ut nihil aliud audiri posset: sed cœlum ipsum terris misceri uideretur. Turpe ubique spectaculum oculis omnium occurrebat. ubiq; cruor, ubiq; cadauera, pas-

sim caſa, membra diſiecta, & à reliquo corpore ui tormentorum auul. A
 fa: profeſſo ſi quis ſtragem, quæ ad portam Magnam edebatur, animo
 quieto contemplari potuiſſet, non minus tetram & uariam eſſe dixiſſet,
 quàm ea quæ de uarijs ſuppliciorũ generibus apud inferos traduntur:
 adeò res fœdæ, tetræ, horrendæ urbem ipſam cõſternabant. Clamor iam
 per uniuerſam urbem, & uoces undique perſonantes cuncta impleue-
 rant, exclamantium: O Chriſtiani & fideles, ô uiri, ô mulieres, ô pueri, ô
 puellæ, ô fauciati & conſoſi, ô languidi & ægrotantes, accurre ad por-
 tam Magnam, feſtinate, properate, laborantibus Chriſtianiſ & ſamiam
 defectis ſuccurrite: quia hoſtis irrupit, inualuit. Barbarus iam urbẽ ex-
 pugnauit, ingreſſus eſt. Interim tantus erat tormentorum omnium ſtre-
 pitus, tam denſa tela, tantus ſagittarũ numerus, tantus puluis ex certa-
 mine concitus, ut cœlum ipſum ex omniũ aſpectu ſublatus eſſet, nuſ-
 quam terra conſpiceretur, nihil aliud quàm cædes, clades, ſtrages, & ca-
 dauera proſtrata uidebantur, nihil quàm uelut tonitrua, fulgura et coru-
 ſcationes ſentiebantur, nihil quàm ſtrepitus, tumultus, ullulatus barba-
 rorum & horrendæ uoces audiebantur, gemitus, clamorq; oppidanorũ
 inuicem ſe adhortantiũ, ut ad portam Magnam ubi cardo totius reuer-
 tebatur, omnes ſubitò cõcurrerẽt. nec ſolum hi qui integris corporibus
 erant, ſed & uulnerati, & qui in lætiſ diu ægrotantes iacuerant, reſum-
 ptis uiribus factò globo in barbaros impetum fecerunt, non ſaluti ſuæ
 parcentes, nec tormenta ulla, aut telorum denſam ueluti grandinem for-
 midâtes: ſubitò magna hoſtium edita ſtrages, paſſim à Chriſtianiſ cæde-
 bantur. non tamen à pugna detërrebantur, ſed alijs caſis & faucijs ſucce-
 debant, pugna ærior inſurgebat: quia hinc barbari totas uires expone-
 bant, ut expugnationem toties infeliciter tentatam tandem expedirẽt.
 Inde Chriſtiani, cum ageretur de ultimo ſuæ ſalutis diſcrimine, nil aliud
 moliebantur, quàm ut hoſtem à ceruicibus ſuis auerterent. Vtrinq; plu-
 res cadebant. Modò barbarus uiſtor erat, modò pellebatur, & fœdè cæ-
 debatur. Interdum oppidanus denſæ & conglobatæ multitudini cæde-
 bat. Certamen in multam diem protractum erat, mars incertus, uiſio-
 ria anceps diu ſtetit. Tandem quum ex utraq; parte ſerè omnes præter
 cæſos percuſi & multis uulneribus conſoſi fuiſſent, pugna remittere
 cœpit. Impetus ille priſtinus languere, nihil prædarũ edi. Omnes &
 longo certamine ſeſi, & uiribus propter uulnera defecti, uix ulterius
 gradum promoueabant. Chriſtiani tamen conſtantis imè munimenta &
 urbem defendebant. Quumq; barbaros penitus deſeſſos deprehendiſ-
 ſent, inſtauratis uiribus & reuocatis animis in eos impetum fecerũt: qui
 cõfeſtim in fugam conuerſi, cum maxima clade uſq; ad tentoria fuiſu-
 gatiq; ſunt. præterea Ottomanus quum de uiſtoria iam deſperafſet, &
 immenſam ſuorum ſtragem uidiſſet, receptui canere iuſſit. Subitò tan-
 quam fulmine perterriti hoſtes terga dedere, & omnem deſeruere expu-
 gnationem. Hoc quum Scodrenſes, qui ſemper inuiſti atq; intrepidi ex-
 titerant, animaduertiſſent, obliti uulnerum & cædis ſuorum, barbarum
 fugatũ uſq; ad caſtra inſectati ſunt, & poſt multā hoſtiũ cædẽ, in urbẽ ue-
 lut triumphâtes cũ ampliſſimis ſpolijs, quæ hoſtibus detraxerāt, ſimul
 & multis militariſ ſignis, magno numero capitum hoſtilium reuerſi
 ſunt. Ex quo ingens læticia mœrori permixta, totam urbem inuaſit. par-
 tim enim patria ſeruata lætabant, partim mœrore ſummo conſciebant,
 cum alijs parentes inter cæſa cadauera, alijs filios trucidatos, alijs fratres,
 nonnulli amicos & ſodales conquirerent. Eo maiori dolore afficieban-
 tur, quod

A tur, quod membra passim difiecta, & in multas partes dispersa, colligenda, & in unum congerenda erant. Qua tamen pietate & religione potuerunt, ea tumulis mandarunt. Et ne Christiani diuini auxilij, quo plurimum adiuti fuerant, immemores uiderentur, ut gratias debitas Deo immortalī pro tanta uictoria persoluerent, triduo integro rebus diuinis et pijs supplicationibus intenti, hymnos sacros redemptori humanæ salutis cecinerunt: & in omnibus templis se gratissimos esse ostenderunt. Non tamen interim urbis custodiam deseruerunt, nec à munimentis instaurandis & resarciendis recesserunt. non enim aliter cuncta muniebant, et in stationibus excubabāt, quàm si de integro hostis urbis oppugnationem inuasurus esset. At Ottomanus barbaros princeps post tam turpem & scdam suorum fugam, tantamq̃ calamitatem, dentibus frendens et ingemiscens, suscepti negocij pœnitentiam nephadis querelis ostendit, & in hæc uerba uoce iracunda prorupit: Vtinam Scodrae nomen ad aures meas nunquam peruenisset. Frustra ueni, & omnes mei conatus ad irritum cecidere. Deinde temerario impuroq̃ ore de Deo immortalī questus est, qui nō sua uota secundarit: quod nō et sibi, ut olim Alexandro Macedonum regi, & Cæsari, imperium orbis terræ concederet, potiri rerum permetteret. Satis ei celestium curam esse debere, si sibi aduersari uellet. His dictis, uehementi furore correptus, ab urbis conspectu in tabernaculum suum se proripuit: ubi biduum se afflictiōis & macerans, neminem admisit, se inexorabilem præbuit.

MARINI BARLETTII DE OBSIDIONE SCO-

drænsi, Liber Tertius.

B Q Vum uerò dies tertius illuxisset, Princeps Ottomanus confestim generale concilium conuocauit, ut de integro nouam urbis oppugnationem aggrederetur, hoc enim coniectura quadam assequebatur, Christianos tot cladibus, tantis prælijs obtritos, amplius resistere non posse: & ob hanc causam facilem sibi uictoriam fore sperabat. Cum hæc & alia plura in mediū protulisset, ab omnibus magna uoce properè succlamatur est, id minime esse faciendum: quod quicumq̃ ex suis certamini superfuissent, aut magnis uulneribus confossi essent: aut ita uiribus exinaniti & debiles facti, ut nullo pacto quicquā strenuè amplius edere possent. non enim sibi cum hominibus instare certamen uociferabantur, sed cum dijs pugnandum esse. Quis enim cōtra deos arma ferat? Satiū esse asseuerabāt, ut ipsi inter se mortem inferrent, aut ipse Princeps proprio gladio sigillatim unumquēq̃ iugularēt, quàm tam scdē, tam turpiter à Christianis trucidarentur. Tunc unus ex consiliarijs, Ahamares Begius nomine, surrexit, qui alios & ætate & rerum gestarum præstantia, auctoritate sacundiaq̃ excellebat, oriundus ex leueneorum familia, quæ uetustissima est, atque omnium aliarum (ut aiunt) præclarissima, quæ nunc legem Ottomanī in Europa sequuntur. Triginta enim uiri ex hac familia, summæ auctoritatis atque dignitatis sub Meumethe floruerunt, secutiq̃ sunt primū Ottomanum, quum ex Asia in Europam traiecisset. Item duæ aliæ familiæ memoratu dignæ, Principem nouam Romam petentem comitatz sunt, domus scilicet Mialbegij, qui olim Danubij præfectus extiterat, & domus Alutbassæ. Verū Ahamares in concione Principem allocutus, huiusmodi orationem habuit.

Summa quidē uirtus tua est, inuictissime Imperator, laudes tuas quis unquam enarrare poterit? Mens hominum eas nō capit, animus huius petet, lingua hæret, nec ad enumerādum eas tempus omnino suppeteret.

Verū

Verum illud ab omnibus pulcherrimū existimari solet. Si quis, serenissi-
 me Princeps, à maioribus suis imperio accepto tutari conseruareq; inte-
 grè potuerit: hoc autem maius, si illud cum gloria auxerit & ampliaue-
 rit: maximum uerò, si ex nihilo, uel ex minimo ad summum præclaris ge-
 stis perduxerit: hoc extremum uirtuti tuæ ac felicitati ascribendum esse
 omnes censent. Sed inter omnes ego certissimū huius rei testimonium
 afferre possum. à maioribus enim meis sæpius accepi, qui Asiæ fines re-
 linquētes, Ottomanum secuti, has sedes incoluerunt. Maiores tuos, ut
 primum in Europam appulerunt, angulum (ut sic dicam) circa Helle-
 pontum tantummodo tenuisse: quibus tu postea diuinitus succedens,
 tot regna, tot prouincias, tot imperia tua singulari & eximia uirtute ad-
 iunxisti, ut ea commemorare longum esset. Quis enim dignè enarrare
 posset, ut in Europa Thraciam domueris? ut Constantinopolim caput
 Imperij oriētalīs? Tu Adrianopolim, tu Calipolim, Helleponti urbem
 clarissimam, tu Achaiam, Græciam, Bœotiā, ubi Thebæ tanti nominis,
 cepisti. Attica prouincia, ubi quondam Athenæ ciuitas præclarissima
 & mater bonarum omnium atq; præstantissimarum disciplinarum flo-
 ruit, tibi cecidit. Tu uerò Trapezuntium imperiū, expulso Imperatore,
 expugnasti: tu utriusq; Mysiæ regna superioris inferiorisq; tu Pelopon-
 nesum eiectis dominis, tibi gloriose subegisti. Asiæ uerò minoris regna
 circiter duodecim tibi uindicasti: Pontum, Bithyniam, Cappadociā, Pa-
 phlagoniā, Ciliciam, Pamphiliam, Lyciam, Cariam, Lydiā, Phrygiā,
 Nicomediam, Niceam, Prusam, opulentissimam urbem: præter hæc Io-
 niam, Dorim, Smyrnam, Colophona, Ephesum, Miletum, item Alicar-
 nasum, Pergamum, Ilion, insuper Tanaym, & Tauricam regionem do-
 muisti: Armeniam quoq; maiorem ualido exercitu ingressus es. Tu Ra-
 guseos stipendiarios tibi effecisti: tu Chium & Cohos tibi supposuisti:
 tu complures urbes & ciuitates Parthorum expulso eorum principe ad
 pactiōnes accipienas compulisti: tu Lesbos insulam præclarissimam,
 Foliā ueterem & nouam, Merlinum regno tuo adiūxisti. Tu Iacyses,
 & Vindelicos expugnasti: tu Domani prouinciam, quæ Sultano parat,
 euertisti: tu Eubœam insulam, tu Larissā, Cephaleniam, tu Scandelo-
 rium expulso Caramano cepisti: tibi munitissima Croiæ urbs tandem
 in ditionē uenit: tu demum Macedoniam intrasti, Thraces euertisti,
 Tribalos delesti, Pœnos expugnasti, Acarnanes atq; Aetholos proprijs
 sedibus expulisti. Quid infinitos penè populos, quos fortissimè deuici-
 sti, commemorē? Illud tantum dixisse nunc sat erit, te uiginti prouin-
 cias, ducentasq; urbes ex manibus Christianorum (ut sic dicam) extor-
 sisse. Præterea quia longum esset, quot principes, quot duces, quotq; re-
 ges Machometanæ sectæ domueris, prosligaueris, enumerare, in hoc
 tempus non conteram. Omnia tuæ potentiae, tuis expeditionibus ad-
 huc cesserunt, iam non amplius monumenta prisca Cæsarem, Scipio-
 nem, Pyrrhum, Hannibalem, & reliquos urbis Romæ & exterarum gen-
 tium duces, tot laudibus in cœlum efferant. Omnes tibi & numero præ-
 liorum, & multitudine urbium & prouinciarum captarum absq; dubio
 cedere uidentur. Ottomanum profectò nomen ad imperandum fatale
 est. Breui uniuersus terrarum orbis sub iuga tua ueniet: gentes omnes
 tibi parebunt. Id quod ad Scodra expugnationem pertinet, non te tan-
 to opere cruciet. Omnia mortalia & humana (ut scis) nonnunquā nostrā
 opinionem fallunt: in his plerunq; fortuna dominatur. Sed huius rei se-
 curus esto: fidē meā maiestati tuæ obstringo, modico tēporis intervallo
 me

A me elaboraturum, ut in tuam ditionem ueniat. Non ne Croiam urbem tam munitam, diuq; exoptatam, nuperrimè in tuam redegi potestatem? Quod autem de integro Scodrensem expugnationem aggredi uelis; non is sum qui in hanc sententiam descendam: sed longè mihi alia mens est, aliussq; animus. nam tentare bellum & succumbere, facile est cui libet: uincere autem, & triumphum de hoste referre, id pauci aut rari facere nouerunt. Oportet enim eum qui de tam magnis arduisq; rebus consultat, ira atq; cupiditate carere. Scodrensis uerò amplius ad pugnam prouocandus non est. Frustra enim aduersus eum laboraremus. nam si cum florētissima recentissimaq; multitudine illum expugnare nequiuimus, quomodo nunc cum paucissimis, & cum his qui uiribus exhausti & debiles facti sunt, uincere poterimus? Perlustrauimus castra, tentoria singula exquisiui: nullum reperi locum, nullum tabernaculum, quod gemitibus, suspirijs, ululatus & fletu uacet: ubiq; dolor, ubiq; mors, omnia mœsta, omnia luctuosa. Triginta enim milia & amplius ex nostris proximo certamine cecidere. Sauciati & corrupti innumeri: nullus est qui intactus sit, nullus qui ad rem gerendam montem conscendere audeat. Omnes perterriti et exanimati sunt. A quibus enim, quum percontarer, inuictissime Princeps, quis nam tantus terror eos inuaserit, et quæ nam causa tam ferocissimos atq; pertinaces in primum congressum, in fugam cōuerterit, aspectus, aspectus Scodrensium, responderunt: quorum oculi ardere, flagrareq; uisi sunt. Torui atrocesq; uultus, & ora furibunda hunc terrorem nostris incusserunt. Quare ab oppugnatione desistendū esse arbitror. Arte tamen & consilio omnia in oppidanum experiunda sunt: nam Scodra oculus est, & totius prouinciæ caput, ac cæterarum urbium sedem & principatum continet. Ea namq; imperio Veneti Senatui parer: cuius quidem quantæ sint uires terra mariq;, quantæq; facultates, tuam maiestatem non fugit. Soli enim Veneti tuæ potestati contra uerè resistere, soli Meumethanæ legi aduersari audent. Ideo urbem hanc robustissimo milite, machinis omnibus ac tormentis, cæterisq; militaribus armis rebusq; necessarijs egregiè munierunt. Sed super omnia quid de militibus Epiroticis referam? Quorum plures præcipue ex multis delecti, hanc urbem acerrimè tuentur. Sunt enim Epirotæ stirpis generosa, genus regale, sanguis Aeacidarum. In humanis rebus sic institutum est, ut unusquisque semina naturæ suæ sequatur. Animum & uigorem Pyrrhi, à quo originem trahunt, adhuc retinent. Fuit enim Pyrrhus (ut non ignoras) Rex non immeritò inter primores potioresq; Imperatores celebratus: à quo quidem muncera, insignia & ornamenta militaria fluxere. Docuit enim primò castrametari, & in Italia Romanis primus bello elephantos ostendit. Hic est inquam ille Pyrrhus Epirotarum Imperator, qui milites instruxit, ut locum castris caperent, commeatu expedirent, ab insidijs cauerent, tempus pugnae eligerent, aciem instruerent, subsidijs firmarent. qualis uir & omnibus belli artibus, & pacis fuerit, plurima antiquorum monumēta declarant: nulli in certaminibus & prælijs secundus, adeo ut belli fulmen meritò dici potuerit. Res igitur est nobis nō cum mollibus Asiaticis, aut effœminatis gentibus, sed cum durissimis indomitissq; Epiroticis. Scodrensis uerò fortis est, & audax in bello. Serenissime Princeps, nosti robur & animum Epiroticum, nosti cor intrepidum & inuictum. fera atq; indomita gens armis uinci nescit, parere nemini uult, nisi quem dominum sibi elegit. Imperium extera gentis recusat, fidē domino suo seruat, fidelitatis nomen ei peculiare hereditariumq; est. Vnū habet regē & imperatorē: unū semper principē Venetum

Venetur habere uult, alios reijcit. Iam tricesimus ferè agitur annus, ex quo cum Epirota alsiduū bellum gerimus: quem nec domare, nec in ditionē tuam redigere possumus. Quanta autem fuerit sæuitia, quantaq; crudelitas belli huius, quis ignorat? Iam iam peragitur annus, postquā illum undiq; circumuallauimus, dies noctesq; excogitando asperrimè oppugnauimus: muros urbis undecim crassissimis tormentis, interuallo triginta sex dierū omnes funditū excidimus. Omitto multa alia tormenta, machinas bellicas, omnium telorum genera, globos igneos, & quicquid in expugnationibus aliarum urbium ullus unquam excogitauit: hæc omnia in irritū cecidere. Præterea quicquid potuit superioribus certaminibus aut ui, aut robore, aut multitudine fortissimorū militum adiungi, nihil intentatum omisimus: non calliditas Ducum, non legionum impetus & ardor in certamen acerrimum defuit. Quid enim, rem innumerabiles ictus tormētorum? Quid alia tela more densæ grandinis in hostem immissa? nihil tamen horum Scodrenses ab urbis custodia deterruit: quin fortiores & magis animati semper nobis aduersis periculis occurrerint. Credo equidem, illos nō humanis uiribus, sed diuina quadam ope inniti. Credo equidem (si fas est dicere) Martis prolem esse: nec alios mortales sub sole robustiores ualidioresq; reperiri posse. Hi enim nostras copias infinitas, nostram uirtutem, tormenta omnia irrident, & loco ludibrii cuiusdam habent, nihil timent: uitam pro patriæ defensione exponere, lusum putant: eam ueram & solidam gloriam esse existimant. Loco suo dum pugnant, nō mouentur: uel tuentur illum, uel ibidem trucidantur. Verè sunt uiri, uerè bellicosi, summis præmijs, summis honoribus exornandi, toto orbe semper celebrandi, & in cœlum summis laudibus efferendi. Igitur, quos uirtus armorum superare nequiuerit, ingenij uiribus expugnare tentemus. nam semel à parente meo, inuictissime Princeps, dum me moribus & disciplina instrueret, hoc præclarū dictum & accepi & memini: quod si quis pomum aut adamantam in medio straguli strati humi capere uelit, ita ut partes extremas straguli ipsius minimè tangat, necesse est, ut paulatim ab ultimis fimbrijs usque ad pomum, uel adamantam paulatim inuoluat, donec illud facili manu tangere possit. Non aliter tibi faciendum esse censeo, ut si Scodram munitissimam urbem in potestatem tuam redigere uelis, ut in primis eam castellis pluribus circumualles, & ad obsidionē ipsius frequentem & diligentē custodiam adhibeas: pontem super Bolianam ualidissimum construi iubeas, ita ut utraque in ripa turres sint munitissimæ. Quo peracto, urbes proximæ capiendæ sunt, loca finitima sub iuga tua mittenda: deinde facili negotio Scodra undique cincta & circumuallata in tuam ditionem ueniet. Est enim totius prouinciæ caput, quod iam quassatum & debilitatum est. Cætera loca, ueluti membra exhausta, attrita, & ueluti manca, omnes uires suas amiserunt. Nōne ciues Croie domiti fame, statim in ditionem tuam uenerūt? Quare sine ulla tuorum cæde compos uoti eris.

Postquam Amathis sententia Principi uniuersoq; concilio placuit, decretum est, ut Scodrensis amplius pugna non uexaretur: tormentis & machinis finis imponeretur. Statim diuise sunt urbes: mandatumq; fuit præfecto Asiæ, ut cum legionibus suis ad expeditionē Driuaſti contenderet. Præfecto uerò nouæ Romæ, ut Xabiacchum peteret: qui quidem prima luce pridie Calend. Sextiles cum omnibus copijs suis profectus est: quæ biduo multi alij equites cum impedimētis & sarcinulis suis, & duæ cohortes Ianicariorū, aliæq; duæ Asapporū sequutæ sunt. Postea uero quarto

A rō quarto nonas Sextiles, biremes omnes Barbarorū, quæ in Boliāna erant, lacum conscendentes Xabiachum uersus nauigare cœperunt. Est autem Xabiachus oppidum in ripis lacus situm, in confinio Dalmatiæ, non longe ab Ascriuiū positum: quod quidem sub impio cuiusdam reguli Dalmatę nationis erat, in alta rupe positum, suapte natura munitissimū, distans fert quadraginta millia passuum ab urbe Scodra. Tunc ipse regulus aberat, sed generum suum cum alijs suę ditionis uiris præfecerat: qui aut metu, aut Barbarorum pollicitationibus inducti, sese dediderūt. Post ditionē quū præfectus ipse omnes ex oppido eiecisset, relicto ibi ualido præsidio, decimo septimo Kalen. Septembres cum cohortibus suis in castra reuersus est. Xabacchi de ditiō turpis fuit: sed Driuaenses fortiores, & constanter fuerūt. hi enim dum Scodra oppugnaretur, soliti erant urbem diurno, nocturnoq; tempore exire, & Barbarorum impedimenta, turmasq; equitum, camelorum, ac iumentorum simul cū gregarijs militibus undiq; adoriri, eripere, atq; eos captiuos ducere, castra sæpenumero inuadere, aliq; detrimenta, ac damna hosti inferre: quæ cum omnia Ottomano principi relata essent, is ægreferens, minabundus expectato tempore, quo ipsa iuuentus Driuaensis urbem egrederetur, ut facilius eam expugnaret, præfectum Asiæ cum omnibus copijs suis tertio idus sextiles ad expugnandum Driuastrum præmisit: qui intercepta exclusaq; uirili robustissimāq; manu Christianorum extra urbē, fixis collocatisq; tormentis, idibus sextilib. muros urbis (qua parte debiliores atq; expugnatu faciliores erāt) diruere cœpit, quum intra sexdecim dies excisi essent, Princeps ipse pridie Kalen. Septembris ad eius oppugnationem, quæ postridie futura erat, sese contulit. Manē uerō ante lucem, quæ Kalen. Septembris erant, Barbari signo dato, undique conuolantes, urbem serē sine oppugnatore, & sine obice murorum, munimentorumq; facillimē ingressi sunt. Nam circuitus eius magnus quidem est: & iuuentus omnis, qui citi cetero octingenti uiri fuere, extra urbem (ut iam dictum est) exclusi fuerant. Præterea hi qui in urbe erant, acerbissima pestis contagione indies absumebantur. Pauci uerō qui hostem à muris arcere conati sunt, ad unum cæsi sunt. Reliqui capti, ad trecentorum numerum, quarto nonas Septembris in castra adducti, iussuq; Principis in conspectu Scodrensiū omnes pariter trucidati fuere. Postridie in isto consilio Barbari, decreuerunt proficisci ad Lyssum expugnandū, quod nunc recentiores Alesiū nominant. abest enim à Scodra triginta millia passuum, & à fluuio Drino alluitur, qui (ut nonnulli locorum periti tradunt) Epirum à Dalmatia diuidit. Eo nonis Septembris præfectus nouæ Romæ, cum copijs profectus, uacuum urbem atq; destitutam incendio dedit, inde reuersus ad expugnandam arcem Driuastrī, quæ supererat. In ea circiter centū homines erant, qui fame compulsi, sese dediderunt: hi quoque sicuti ceteri ad internationem obruticati sunt. His enim à Barbaris ita peractis, Ottomanus præcepit, ut reliqua ad obsidionem Scodrę accuratē, diligentissimeq; apparerent & exquerētur. Ipse uerō persuasū Ahamathis, relictis ingentibus copijs ad obsidionem urbis, cum reliquo exercitu Byzantium redire cōstituit. Itaque septimo Idus Septembris, incensis nocturno tempore castris, manē solis ortum, cum magno tubarum & diuersi generis organorum sonitu, quum duo signa maxima præmisisset (quorum alterum candidum erat, alterum uerō rubeum) composito ornatoq; exercitu, in quo ad quadraginta millia hominū fuisse traduntur, ab urbe discessit: execratur omnem regionem Epiroticā, omnes incolas, & omnia loca: sigillatim, fruges, fata. & quicquid ubique frugiferum extaret: ante omnia Scodram urbem, & omnes eius & ciues, & habitatores: quod quum tot reges, tot principes, tot populos, facili, expeditaq; manu subegisset, nusquam tamen tantas clades, tantam suorum militum

militum cædem, tantum dedecus, & ignominiam acceperat. Ideo fortunam ipsam uehementèr incusabat: quam quum semper propitiam & fauentem habuisset, in hoc tamen bello tam aduersam & sæuam expertus fuisset: ut sibi persuasum fuisset, hoc fuisse ueluti quoddam prodigium uel sui imperij, uel sui interitus. Nec hæc prædictio cum fefellerit, nam haud multum temporis intercessit, quum in expeditionem Asiaticam proficisceretur, uitam cum morte commutauit. Post Lysum oppidum cōflagratum, & principis discessum, anteo præfecti de integro ad urbem cum omnibus copijs suis reuersi sunt: qui circiter quinquaginta Christianos secum captiuos traxerunt, quos in quadam trirēmi nostra ceperant, quum insulam super Drinone politam expugnassent: cuius ambitus ad septem millia passuum extat. In qua multi mortales capti, qui prope urbem tracti, omnes obruncti sunt. Deinceps pontem ingentem, quem iam super Bolianam inchoauerant, ad locum qui Cathilina dicitur, pertraxerunt. Turres ad utrumque litus iuxta pontem exedificauerunt, ne forte Christianorum classis ad urbis subsidium illac pertransire posset: quarum alteram ultra amnē decimoquarto Kalen. Octobres, quum præfectus Asiæ prior perfecisset, ad hybernacula cum legionibus suis in Asiam reuersus est. Præfectus uerò nouæ Romæ tardius turrin suam extruxit: nam breuiori itinere ad hybernacula sua illi eundum erat. Ad quæ, quum utraque turrin machinis & tormentis bellicis munisset, sexto idus Decembris profectus est, Ahamathe ad obsidionem urbis cum quadraginta millibus terræ equitum relicto. At Scodrenses, qui ex tam præclara uictoria lætitiā ingentem conceperant, postquam se undique circumuallatos esse uiderunt, quanquam primo aspectu non parum tristati sunt, quod post uictoriā solidam, & integram libertatem adepti non essent, tamen animos non desponderūt, freti tum Diuino nomine, & Christi uero patrocinio: pro cuius sinceræ fide, tot calamitates perpessi fuissent: tum diuī Marci tutela, & Veneti senatus auxilijs, cui tam inuolatam fidem obseruassent. Verum indies penuria rerum omnium in urbe crescebat: panis & aqua tantummodo copia supeditabat. Sed his solis homines uitam cōmodè minime traducere possunt: hi præsertim quibus uires exercendæ sint, & quos dies, noctesq; in stationibus armatos excubare oportet, nam in principio ciues sua omnia ad communem usum obtulerant, quibus oppidani largiūs, affluentiusq; usi fuerant. Crediderunt enim Ottomanum, si oppugnando urbem capere non posset, abiturum cum omni exercitu. quod si durissimam obsidionem præuidissent, parcius res omnes dispensassent. Ita enim in urbe carè obsonia uendebātur, ut uix ad usum ægrotantium maximo precio, & multis precibus extorqueri possent. Longum & miserabile esset enumerare, quanta penuria, quantaq; fames oppidanos oppresserat, utq; necessitate coacti uesci omnib. rebus immundis, & obscenis cœperint: non carnibus equorum, non canum, non soricum, non eorum intestinis abstinerunt: tergora eorum quoq; uel aquis tantummodo mollibant uel decoquebant, & exiguo acetiliquore condiebant. Fide carerem si exponere uellem quanti uenierit mus exiguus, quanti farcimina ex intestinis canum confecta. Quid de summa penuria uini, olei, & aceti diluti referam: quorum tenuissimus haustus immenso precio, & supra fidem uendebatur. Hac rerum omnium penuria æ summa inopia, quam Christiani usque (ut aiunt) ad extremum spiritum laborarent, omnia tamè durissima perpeti (quid enim durius, quid ue profecto acerbius, quam eo quod naturali aliquo sensu appetitur carere, idq; consequi non posset) & extrema experiri cōstituerunt, potius quàm se iugo sæuissimi hostis subicerent. Nam nec cibi obscenissimi, & humano usui à natura prohibiti, nec fames ultima, nec sitis detestanda, flectere animos eorum potuerunt. Agebatur iam

A iam annus, ex quo urbs in obsidione posita fuerat. Et ecce decimo tertio Kal. Ianuarias die Dominico Itali quidam sub mœnibus apparuerunt, qui Scodrenses salutantes, eis nunciauerunt oratorē Venetorū adesse, qui pro pace impetranda ab Ottomano Constantinopoli proficiscebatur: hortabanturq; eos, ut bonum animum haberent, quod non diu in obsidione futuri essent. Iam Byzantium petierat Ottomanus. Itaq; inter eum & Venetum oratorem fœdus percussum est, qui cōposita pace pridie nonas Apriles ad præfœcium clasis, qui Bosianam cum classe ingressus erat, redijt. Qui communi consensu literas ad prætorem urbis, & ciues Scodrenses miserunt, qui fœdus cum Ottomano iſtum esse significarunt, his conditionibus: ut Scodra Ottomanum cederet, saluis ciuib; & omnibus eorum bonis, & ut eis liberum esset, uel sub Ottomano degere, uel abire quocunque eos uoluntas ferret. Hoc quum accepissent fidissimi & religiosissimi ciues, in frequentem concionem iuerunt. Inter multas & varias sententias, illa melior & salubrior corporum & animorum salutis uisa, ut tyrannidem Ottomanī sœuissimam deferrent, & sarcinulis collectis, se Veneti senatus tutelæ committerēt: sub cuius imperio benignissimo, ut hactenus ipsi uixissent, & sui maiores tranquillam & pacatam uitam traderent. Verum ut in eo animo perseverarēt, Florius Ionima uigilum præfectus, uir & belli & pacis artibus conspicuus (cuius excubijs & uigilijs, & solertia, atq; industria urbs Scodra plurimum contra hostes inualuerat) in medium prodijt, & accuratā concionem habuit, qua ciuib; longe persuasit, ut Barbarorū iugum crudelissimū effugerent: eius hæc uerba fuisse.

Neminem uestrum, ciues optimi, latere puto, quā iniqua & iniusta & intoleranda sit Barbarorum dominatio: quorum natura eslerata est, & non iustis de causis, sed odio natiuo & exitiabili persequuntur. Iam agitur annus tricesimus, ex quo nos exitiali, pernicioso, & absiduo bello exagitant, sua sponte non laeſiſſi, nō ulla iniuriā prouocati: agros nostros depopulati sunt, omnia diuina, et humana fœde contaminarūt, his malis, & iacturis non contenti, insuper ter urbem nostram & diris oppugnationibus, & durissimā obsidione capere & excindere, & nomen nostrum penitus perdere conati sunt: sed nos diuino auxilio, & nostra fortitudine semper uictiores euasimus: illi turpiter uicti cum maxīma strage, & suorum caede abierunt. Quis explicare infandū eorū odium in nos posset? Omnia pollicentur, sed nulla eorum uerbis fides habenda. Omni ratione conarentur cupiditatē suam exaturandi odij explere. Nam tempore quo Meumethes ipse, qui nunc nos opprimere conatus est, cū omnibus copijs suis ad expugnationē Croiæ uenisset, quam tūc ipse Scandenbergius tenebat, Meumethē Græculum nouæ Romæ præfectum, cum septuaginta millibus equitum, ad depredandum agrū nostrum misit: qui multa loca diripuit, incendit atque deuastauit, complures Christianos cum armentis cepit. Demum urbem ipsam circumuallando hostiliter gladiatoricq; agmine infesto oppugnauit: cum maxīma tamen clade atque ignominia a nobis depulſus, abiit. Successit deinde & aliud tetrui, acerbissq; bellum cum ipsis Barbaris, cui Sulimanus Bassa, uir quidem strenuus, legionum nouæ Romæ imperator tam potentissimū, tamq; compositū atque instructū exercitū præfuit, qui maximam perniciem atq; calamitatem urbi nostræ intulit, nam longa & dura nos obsidione circumuallauit, cōq; compulſit, ut tria millia ex nostris fœda atque horrenda siti extinguerentur, quanquam & ipse etiā grauissima clade accepta a nobis abiit. Nuperime uerō Meumethes ipse ualde inflatus, atque succensus, copijs omnibus & uiribus suis in nos irruens, uniuersum ferme agrum euertit, urbem nostram quā arctissimē undique cinxit, illamque omni ui, arte, atque ingenio, non militi parcendo, non sumptibus, neque laboribus, annum serē dieq;

nocturnè oppugnavit. Tandem ipse suscepta à nobis gravissima, multipli-
 cique strage, moëtus atque dolens, relicta urbe obfessa, turpiter discessit. Nunc
 uerò postquam fallax, perfidusq; Ottomanus, qui sanguinem nostrum,
 liberorumque nostrorum tanquam tygris truculenta sitibundus appetit,
 cum urbe nostra ita potitus est, ut de tot iniurijs, contumelijsq; quas à nobis
 semper passus est, ultionem suscipiat, nos pluris facere, carosq; habere
 dissimulat: hortaturq; ac rogat, ne à patria, ne à laribus discedamus: ne agros
 & bona nostra, quæ iam dudù auis, proavi, atavique nostri tot sudoribus, totq;
 laboribus compararunt, tam facile relinquamus. Itaq; callidissimus, uersipel-
 lisq; hostis miseratione semoveri simulat, sed sub hac ficta specie, dolor in-
 terdum supprimitur: & qui ulcisci cupit, fronte obducta ultionè sævisissimam
 parat: hoc est, quod Barbarus immanis machinatur, occultis dolis agit, ut nos
 irritos gravissimo supplicio afficiat, & id, quod semper in alios, quos hoc pa-
 cto in fraudem induxit, efficiat. Quod si suis ex insita immanitate nō peper-
 cit, quomodo nos, à quibus tot cædes, totq; mala atq; damna passus est, inno-
 xios servabit? absq; dubio nos durioribus tormentis afficiet. Ideo nullis pa-
 cit blanditijs, ut quod iam pridem de nobis concepit, ex arbitrio suo expleat.
 Sed ubi fides? ubi humanitas? ubi aliqua saltem (ut aiunt) umbra ingentis
 miserationis apud Barbarum? Qui si posset membra nostra, nostrorumq; li-
 berorum dentibus commanducaret atq; dilaceraret. Arduum & longe diffi-
 cile est inter nos, & Barbaros uitæ consortionem fieri, à quibus & fide, mori-
 bus, & natura lōge distamus, qui ad ultionem ueluti sævisissimæ feræ compel-
 luntur. Quibus oculis nos intuebuntur, & nos uicissim eos, quum memine-
 rint tot suorum à nostris trucidatos? Quid animi nobis erit, cum parentes no-
 stros, aut fratres, aut liberos crudelissimè ab ipsis cæcos in memoriam revo-
 cabimus? quo tandem stomacho hostis hostem contueri poterit? nōne bilis
 erigescet, totumq; corpus horrescet, quum urbem nostrā mœnibus undiq;
 templis atq; ædificijs deformatam conspiciemus? hoc non oblitteratum esse
 debet, domos solo æquatas, agrum omni ex parte uastatum, atq; desolatum:
 vineas & arbores cæsas, segetes depopulatas atq; incensas: culta omnia com-
 busta, atq; penitus subversa accedet, maioris doloris & indignationis causa.
 Quo animo Barbaros uanates ingredi urbē nostram intueri poterimus? qui
 domos nostras commodè habitabunt, nos uerò derelicta urbe, in agris hu-
 miles casās & tuguria, more pastorum, extruere cogemur. Vix foro nostro
 communi, templis, sepulchrisq; maiorum nostrorū carebimus. Quid quum
 mysteria sacrata religionis nostræ, tanquam surdi & muti absque ullo sonitu
 accedemus? Nōne cor eorum qui fideles sunt, magnopere diuelleretur, assila-
 tiabitur? Quæ præterea cum Barbaris nobis uitæ commercia esse poterunt?
 non mos idem, non ratio, non oratio, non leges, non iura, non instituta, non
 eadem religio, non legitima connubia. Quid dicam de uictu? de habitu? de
 consuetudine quotidiana? de cōciliabulis? de amicitia ac familiaritate? à qui-
 bus in his rebus tantum distamus, quantum homines à belluis. Nam quum
 antiquissima iura, & æquitatis & continentię, omnes gentes semper obser-
 uauerint, semperq; corporeas uoluptates plurimū deestatae sint, hi leges ne-
 phandas promulgarunt, quibus omnia summe turpitudinis plena sibi permi-
 serunt: non supra, non turpissimæ corporis uoluptates, nulla denique flagi-
 tia ab illis prohibentur. Meum them illum omnis Diuini & humani iuris ne-
 phandū auctore sequuntur: qui ab orbe cōdito unus inuentus est, qui omnē
 religionē, omnes uirtutes exterminauerit, & omnia flagitia & scelera indu-
 xerit. nihil ergo à belluis differūt, quin peiores habent, quia illæ tantū naturæ
 præscripto detinentur: hi uerò sensu & appetitu efferato, in omnia nephanda
 præcipites eunt. Quapropter ô ciues mei amantiissimi, si non uobis, saltem li-

Aberis atq; posteris uestris cōsultite, ne eos omnino perdati: nam uicinītatē ac contagione morbi contrahūtur, corpora inficiūtur, pereuntq;. Patiēmini ne filios uestros in tanta labe, uitiorum corruptione, morumq; dissolutione alii, educariq;. Creditis ne uos in tam graui peste ac scelerum sentina, eos bonos probosq; euafuros? Vultis tādē & uos, & eos, unā & anima & corpore interire? Fugite ne uos o Patres & aliud tetrum, horrendumq; Barbarorum flagitium? Eos Christianorum infantes, atq; impuberes a matrum complexu rapere, & ab oculis præsentiāq; parentum asportare; uxores in conspectu maritorum violare; filias corrumpere; uiros utcūq; liberit uexare; in seruitium trahere; & illos tanquā pecudes habere? Quis enim his hec prohibebit? Quis eorum uim compellet apud quem conqueremur? quem iudicem adhibebimus? cuius auxiliū opem ue implorabimus? Ipse uerō rei, & ipsi iudices. Erit certē pro ratione uoluntas. Quamobrem o ciues, o matronæ, o pueri, dū licet moras tollamus? fugiamus infelicē miserāq; patriā, crudelem & perditam gētem. Fortasse aliquis uestrū occurreret, quoniam uertemus iter? quō nos conferamus? quis nos recipiet? quis opitulabitur? In his non desperandum: nam quū simus orthodoxe fidei obnoxij, Christumq; profiteamur, pro cuius fide catholica tam diu pugnauimus: tātas strages & calamitates passi sumus, nihil est quod sperare non debeamus, quia Deus immortalis iustos nūquam deserit. Præterea nobis occurrat D. Marcus, quem pijs precibus ueneramur, colimus, in cuius tutela nos maioresq; nostri semper fuimus, eiusq; pijs partes sectati sumus, ab eius Repub. nunquam defecimus, pro ea tam diu in asiduis Barbarorū bellis elaborauimus, tot & tanta perpessi sumus. Nam postquam in senatus Veneti ditionem sponte uenimus, tot arma hostilia, tot incursionēs, tot bella atq; obsidiones nos maioresq; nostri passi sumus, ut nullo pacto Venetum imperiū relinqueremus, quā nūquam alterius dominationem sensimus. Primum enim Balsa in agrum nostrū irrupit, qui utriusq; Mysiæ, Græciæ, & totius nouæ Romæ imperiū tenebat, urbemq; nostram in deditionem petijt: cui quum maiores nostri se dedere nolissent, eos lōga obsidione oppressit: sed tandem ipso mortuo, urbs ab obsidione liberata est. Deinde princeps ille Stephanus profectus a finibus inferioris Mysiæ, ingēti multitudine urbem undiq; cinxit: sed post tres menses ipse ab urbe discedēs, Maserechum quendā copijs suis præfecit, qui duos annos ciuitatem nostram opprimens, oblesam tenuit & iā extrema rerū inopia laborans se deditisset, nisi interim maximus exercitus ex finitimis gētib; & totius prouinciæ populis coactus fuisset: qui castra hostium aggressus ita fudit, & profligauit, ut ipse Maserechus uix cum paucissimis euaserit. Postea Georgius Vuchus ipsius Stephanī nepos, innumeras copias contra nos duxit, qui urbem oppugnans circumuallauit: qui tandem iusto fœdere cum principe nostro discessit. Multis post annis Ioannes Regulus, supradicti Balsæ cōsobrinus, qui quum diutius antea commoratus fuerat, se in Apuliam contulit. Deinde quorundam Regulorum suppetijs Epirum intrauit, ubiq; nostræ bellum inferre cepit: sed è regno expulsum, uix in Dauniā euadere potuit. Post Stephanī interitum iterum Georgius eius nepos in Epirum rediens, aduersus urbem nouum bellum excitauit, sed statim cum eo fœdus iktum est hac lege, ut in eius ditionem Antibarium & Driuastrum ciuitates cederēt. Non multo post hos, dux Stephanus, ipsius Balsæ focer, ex superiore Mysia profectus, ingēti numero militum totum agrum diripuit atque incendit: sed demum cum toto exercitu profligatus, amissis Antibario, Driuastrisq;, uniuersosq; agro, turpiter aufugit. Postremò uerò temporibus nostris, Altomanus cum ingenti multitudine nos inuasit: qui quum agrum depopulatus esset, & Bolianam traieciisset, fugatus a nostris prope oppidū quod Suacium uocatur, cum fratre suo

captus, Venetias uinctus missus est. Non omitam Scanderbegium, quem A Epirotarum principem, unâ cum maioribus suis, in annos centum in Macedonia & Epiro regnasse ferunt. Hic est ille, qui tot & tanta præclara facinora pro fide catholica aduersus Turcas gessisse dicitur, quum ætate & uiribus floreret, collecta magna multitudine militum, in agrum Scodrensem irupit, & urbem uexare cepit: sed tandem cum senatu Veneto foedus iniit, & totius provincie imperator declaratus, ciuitate Veneta donatus est. Præterea Lechas Duchainus, diuturno bello urbi infestus fuit: & post varias cædes in quas passionibus descendit. Acerbior postremo pestis in nos impetû fecit. Nam uiginti octo anni aguntur, ex quo Ottomanus nos assiduus incursionibus & bellis uexare cepit. Quot clades, quot uulnera, quot damna passi sumus, longum profectò esset percensere. Quare patres gratissimi, quum tot & tanta pro fide catholica, & pro Veneto imperio, nos maioresq; nostri perpessi simus, uitam intrepidè exposuerimus, & tandem patriam liberosq; pariter amiserimus, læto animo, hilarisq; fronte ad sanctissimum Christianorum cœtum proficiscamur, antiquam, uberrimamq; Italiam, terram omnium terrarum alumnâ, eandemq; parentem numine Deûm electam, Venetias omnium bonorum portum saluberrimum, urbem terrarum principem, fidei pacisq; domicilium tutissimum petamus, quæ ut diuino numine fundata est, ita perpetuum imperiû habitura. Ibi nos maxima præmia, maximaq; munera expectant, Ibi aurea corona nobis parata est. Conferamus nos tutè intrepideq; ad beatum Marcum, patronum & protectorem nostrum. Ad quem omnes fessi & miseri confugere consueuerunt: qui neminè reijcit, nemini ad se proficiscenti iter præcludit: sed omnes, & præsertim de se bene meritos, benignissimè suscipit, ac omni ope fouet, amplectitur. Postquâ Florius Ionina frequenti in concione sic perorauit, Scodrenses magis atq; magis commoti atq; persuasi, in hanc sententiam pariter omnes descenderunt, ut urbè, patriamq; (etsi asperum & graue id esset) defererèt, quàm durissimû immanissimumq; Barbarorum iugum ferrent. Itaq; ut Veneto omnino parerent imperio, cui semper & ipsi & maiores eorum inuiolabilem fidè obseruarunt, & tanquam diuinum quoddam numen uenerati sunt, certi de incolumitate sua, atq; securi ab hostium insidijs facti, quibus nûquam fides, ne in cædem & perniciem eorum quicquâ moliti essent, datis ab his obsidibus, quo Scodrenses iter tutum, incolumemq; exitum haberent, urbem Barbaris cesserunt. Qui eam statim admodum ouantes summo cum plausu ac lætitia ingressi sunt: ubi erectis signis & uexilis undiq; totam peruagantes uarijs organorum generibus & sonis, per uoluptates (ut moris est) effusi, de urbe potita iactantes, in ingentem lætitiâ se extulerunt. Scodrenses uerò urbe patriâq; relicta, omnes unâ cum sarcinulis suis & suppellectile ad classem Venetorum, quæ ab urbe ad quinque millia passuum aberat, se tuti receperunt: qui rebus omnibus, quæ illis ad huiusmodi nauigationem opus erant se præmunierunt, & omnes pariter nauigia cõscendentes è portu soluerunt. Qui tum uelo, tum remis (ut aiunt) in Latium tetenderunt, & in sinum clementissimum, pientissimumq; Veneti senatus profugerunt. Pro cuius dignitate, sanctissimoq; imperio rãdiu acerrimè pugnauerant, opes, sanguinem, parentes, liberos, patriam, uitamq; deuouerant: cuius auspicio infestissimum hostem deuicerant, sub cuius umbra ad mortem usq; dies faustos lætosq; ducerent, apud illos tandem laudabilem pro uiribus suis uitam finirent.

HENRICI PENIAE AD RE-

VERENDISSIMVM CARDINALEM DE

*Sauls, de gestis Sophi contra Turcas,
Epistola.*

Euerendissime in Christo pater & domine, D. obseruadissime, post humillimam commendationem. Cogitanti mihi, mortalibus recepti beneficij semper ingratitudinē comitem esse, si qua parte pollunt, accepti cōmodi memores se non ostenderint: has ad Cels. V. rerum nouarum plenas scribere decreui. Præsertim cum & ante hac sæpius per literas & fecerim: & idem me facturum, quoties aliquid scitu dignum cōtingeret, pollicitus sim, gratumq; fuisse cognouerim. Ingrati profectō animi atq; impudentis esset, uestre R. D. meritum erga me obliuisci, & quod semel promiseram non præstare, sed de his hæcenus. Selimus imperator post fratres nepotesq; strangulatos, omnia sibi ex sententia cedere perspiciens, rerum successu tumens, animo iam pridem orbis terrarum imperiū complexus, expeditionem in Italos parare coeperat: ratus his subiugatis, reliquum quod destinauerat facile perici posse. Itaq; ingenti materia cæsa triremes fabricare, naualia ædificare, remiges sociosq; nauales, atq; milites congregare imperauerat. Commeatus ad maritimas urbes, unde facilius in Italiam transitus, qui satis nauibus essent, deferre. Atq; ut hoc tutius peragere ualeret, cum Vngaro pacem firmare, mollitis aliquantulum conditionibus ab eo propositis, statuerat. Chendenumq; à consilijs & longa familiaritate, etiam antequam ad imperium adsumeretur, notum, belliq; non expertem, Ciliciæ, partiq; Cappadociæ, Turcarum imperio subiectæ, prædem fecerat, data ei non parua militum manu, qua & fines imperij tutaretur, & hostem scilicet Amuratum ex fratre nepotem, ad Ismailem Sophum profugum, arceret. Quippe per exploratores cognouerat, Ismailem Scythico bello impeditum, id solum cogitare, neq; ullo modo suppetias Amurato laturum arbitrabatur, tam in remotis orbis partibus præpeditum. Quapropter satis tutum ab omnibus partibus imperium existimās, Italicam animo uersabat expeditionem. Sed longè aliter, ac ipse putabat, euenit. Nam Ismail Sophus, peractō Scythico bello, hostibusq; debellatis, cum uiginti signis collatis pugnasset, redacta in potestate in regione, usq; ad Glaciælem oceanū progressus, pacata prouincia ad Armeniam maiorem redijt: motus Turcici, ut fertur, imperij propius, quos absens intellexerat, inspecurus: ibidemq; inuento Amurato, deq; rebus eo in Scythia orientali morante apud Turcas hostis apprimè doctus, Imperatorij fortunam filij misertus, quem tam miserabiliter (amisso per dedecus patre) exulem intuebatur, in auxilium imperium armis reducere constituit: motoq; ab Terua seu Teuris uictore milite, quē in tria diuiserat agmina, trinisq; castris interuallo sedecim stadiorum disposuerat, ducesq; assignauerat: duobus Amuratum & Vstaoglum, tertia uerò sibi reliquerat, cumq; his quasi Cappadociā Turcico subditam imperio inuasurus, proficiscitur. Quod cum Chendemus præsensisset, ad Selimum literis misit detulit, hortatusq; est, ut quàm citissimè traiecto Hellesponto, omissa Italica expeditione, ad tuendos imperij fines aduolaret: alioquin impar præsidium, & tutandis contra tot hostes finibus idoneum nactum, Ismailem omnia ferro igniq; vastaturum. Quibus acceptis, ab Hadrianopoli mouit (ciuitas hæc Thraciæ est) & Constantinopolim petijt. Mox nostro transfretato Hellesponto, anti-quam Chalcedona, urbem Bithyniæ, iussis subsequi prouinciarū præfectis (quos Sangacos appellant) pariterq; omnibus Europæ militibus. Quibus

aliquantulum ibidem praestolatis, per Bithyniam, Phrygiam atq; Galatiam, ad Eresgen Cappadociae oppidum, toto sequente exercitu, sexagelmis peruenit castris: inuenitq; Chendemo, neq; ullo hostium conspecto, uastitatem uicinae regionis igne crematae contemplantus, ratus hostes metu recessisse, consilium ulterius progrediendi, ultroq; Ismailem Sophum lacessendi bombardis fretus, cepit. Quod omnibus penè improbanubus (sane namq; consecutum exercitum, & tam longi itineris laboribus enectum intuebantur) id praetimore alijs tacentibus, alijs palam assentientibus: alieno quippe periculo didicerant, quantum discriminis esset imperatorio non assentire consilio. Solus uerò Chendemus praecipuus, domini consilium damnare, pariterq; dehortari, ne ulterius progrediretur, ausus est, utq; hostem in Eresgen expectaret, militemq; tam longi itineris laboribus fessum reficeret, suo periculo postposito persuadere conatus est. Namq; Chendemo uidebatur, hostes non metu, qui utribus longè superiores erant, sed dolo retrocessisse, quo Selimum in eternam ductum regionem, per insidias interciperent. Præterea in alieno solo atq; hostili, unde com meatum habere posset, ignorabat: postremò Aladolum montanæ Cappadociae dominum, & alterum (cuius nomen adhuc non comperi) minoris Armeniae regem, quos in armis stare perceperat, non minus Turcarum imperatorem q; Ismailem Eimen explorauerat: hunc Christianum, sed Graeco uiuentem ritu & schismaticum: illum uerò Mahumetanæ perfidiae sectatorem, post terga relinquere pertimescebat, ne si quicq; sinistri forte accideret, interclusus ad internitionem cum toto exercitu deleteret. Tum Selimus uera audire in suetus, consilium damnari suum, quod antehac nemini licuerat, ægrè ferens, ira percitus, & ut quidam aiunt, corruptum pecunia ab Ismaile uel Amurato Chendemum suadere talia existimans, obliuis bene ficiorum ab eo receptorum, tanquam longe familiaritatis, qua cum homine uixerat immemor, ad supplicium in fontem, ueraq; monentem ducere interficere curauit. Dein paucis diebus interpositis ad Aladolum & Regem minoris Armeniae missis nuncijs, ut secum castra iungerent, contraq; communem hostem proficiscerentur, hortatur. Quod si facere nollent, soli saltem tutum praestarent iter, com meatuq; iuuarent. Qui responderunt: iter liberum esse, neq; quo minus tutum sit, per eos stare: uerum id se praestare curaturos, com meatuq; abunde maiorem Armeniam ingresso daturus. Cæterum copias neq; secum, neq; cum alijs, quæ ad defensionem sui soli parauerant, iuncturos. Quibus aliter q; existimabat relatis (arbitrabatur equidem aut metu, aut sponte secum copias iuncturos) tamen à proposito non destitit, sed per Moscicos montes, ubi Taurum Euphrates scindit, Armeniam maiorem ingreditur: dextraq; Aladolum, laeua uerò regem Armeniae relinquens, semper proximus Euphrati ita incessit, ut dextra parte agminis ripas tangeret, donec ad Pariadros montes & fontem fluminis peruenit: miraturq; neubi sibi hostem occurrere, quem aliàs potentissimè audierat, & insidias ualde pertimescebat. Nam neq; per exploratores, neq; per captiuos, quo loco esset explorare poterat. Et iam ob exustum, quâ incedebat solum, nec praestitos ab Aladolo & Rege Armeniae com meatus, deficientibus alimentis egerae coeperat, propeq; seditionem erat: cum nūciatum est Ismailem prope esse, uicinumq; Pariadris montibus parte alia, & Araxi fluuiio castrametatum: adhortatis militibus, & circumiacentibus montibus eò contendit: uaditq; Araxi transito, propter Choim oppidum constitit. Et ecce in ortu solis uelut nubem cernere, pulueremq; eleuari incipiunt, ac mox hostem adesse conspiciunt quem nusq; per tot dierum spacium nedum uidere, sed quibus in locis esset explorare poterat. Letus Selimus, arma militem capere iubet: etenim ad extremam alimentorum redactus inopiam, hunc diem aut uictis finem malorum,

rum, aut uictoribus, & commeatus abundantiam & Ismailitani fortunas Imperij præstaturum arbitrabatur. Quippe non legatum Ismailis, sed ipsum Ismailem exercitumque eius putabat adesse, unoque prælio & hostem fugare & imperium maioris Armeniæ, duce fortuna, in animum induxerat: ignarus Ismailem Sophum legatum suum, nomine Vstaoglu, cum quadraginta milibus cataphractorum præmisisse, ipsumque trium dierum itinere cum reliquo exercitu abesse. Quapropter acies instruit, statim pugnaturus, si pugnae copiam hostes fecerit. Sed ut in conspectum Turcorum Vstaoglus deuenit, castra locat, caduceatorem præmittit, & nuncios ad Selimum (Ismailem se simulans) ire iubet, eumque interrogari, cur in hæc loca amicus olim tanquam hostis uenerit. Ille Amuratum nepotem quærere, quem apud Armentos adiuerat, respondit. Itaque hunc redderent, in cæteris amici præstaturum officium, domumque reuersurum. Quod cum in crastinum Vstaoglus se facturum pollicitus esset, diem illum sine pugna transmiserunt. Cras uero sole orto Turcus suos in campum deduxit, aciesque instruxit: in dextro cornu Bechlerbechum nomine Chasanbassam, cum equitatu locauit Cyprio: in læuo uero Asiæ Bechlerbechum Sinanbassam cum Asiatico equitatu, medium agmen pedite repleuit. Ipse cum prætorianis aliisque ad custodiã sui corporis deputatis in subsidij, quasi uallo clypeis ingentibus inter se ferreis manicis confectis, et in terram defixis, turribusque circumdatus, in quibus bombardæ positæ erant, substiterat. Omnia inde conspectus, opemque & auxilium laborantibus præstiturus, si pugnae committeretur: sicque an mandatis Vstaoglus pareret expectabat. Iam in occasu sol erat, nono Kalendas Septembris, cum subito ingenti motu, uno agmine ex cataphractis omnibus facto, Turcis nihil minus tunc expectantibus, Vstaoglus in dextrum cornu impetum fecit, Bechlerbechumque inter primos pugnantem obruncat, cæteros prostrernit fugatque. Difficile etenim erat, partim inermibus, partim læui armatura, & solis lorice tectis, contra cataphractus resistere: moxque diuiso agmine per transuersos pedites, altera parte læuum inuadit cornu, altera imperatorem in subsidij morantem: coeperantque penè omnes Turcæ retrocedere, cum imperator inopis consilij bombardis hostem ferire iussit. quare non minorem in suo quam in alieno agmine stragem adidit: quo factum est, ut insolito bombardarum strepitu, equis perterritis, renitentes Ismailitani equites terga uerterent, amisso Vstaoglo duce, ictuque bombardæ interfecto, & uiginti milibus ex suis, quos turcæ insequuti castris spoliarunt: in quibus ingentemque gemmarum numerum inuenerunt alimentorumque satis amplam copiam. At ipsi Sophi fuga elapsi (nam nocte impediante eos Selimitani persequi non audebant) ad Ismailem qui trium dierum itineris intervallo aberat cum exercitu ualidissimo, se contulerunt, remque ordine gestam narrarunt. quibus intellectis Ismail, ratus optimam uniuersas vires in unum congregare, totisque uiribus cum eo decertare, exercitum, cui Amuratum præfecerat, secum iungit, pugnaturus occasione capta, & noctu potius ob bombardarum metum quam interdiu. Interea Selimus rem peregrisse, hostemque internitioni dedisse existimans, quamuis cruentissimam habuisset uictoriam, ampliusque quam quinquaginta millia hominum amisisset, inter quos robur militiæ decem & octo Sangacos ex Europa, cum omnibus penè eorum militibus: non tamen urbes Armeniæ ad deditionem sollicitare destituit, nec eum opinio fefellit. Nam Teuris siue Terua urbs Armeniæ maioris & Metropolis regni, statim imperium suscepit, & præsidium in urbem intromisit, missisque ingentibus donis ad imperatorem, ut ad urbem accederet, rogauit: seu quia ita Ismail ordinauerat, ut intercepto præsidio Selimum imbecilliores redderet: seu fauore uulgi eo se inclinante quod & fortuna. His gestis Selimus nuncios, alterum ad filium Hadrianopolim, alterum ad

nostram destinat Rempublicam, à quo ego omnia superius scripta præfens accepi, multa quæ alia quæ sciens prætereo, aliàs latius scripturus, iamque in tuto esse uidebatur Turcarum imperator, conuerteratque animum ad prouinciam ordinandam, octoque erant elapsi dies, ex quo apud Choim pugnatum erat, oppidum & hoc Armeniæ maioris. Neque ex loco secesserat, faustum atque fortunatum id solum in quo uicerat arbitratus, aberatque à Teuris expedito homini itineris duorum dierum interuallo. & ecce, qui nunciarent præsidium Teuris impositum ab Ismailitanis deletum, ipsumque Ismailem ingentibus copijs recenti milite aduentare, Quo nuncio perterritus, omnes sub armis uigilare iubet, ipse mutato tabernaculo, ad cõubernia gregariorum se contulit: ueritus, ne si in suo pernoctaret tabernaculo, ab Ismailitanis aut uiuus caperetur, aut pugnans interficeretur. Quippe per trāsugam septem millia cataphractiorum coniurasse, ut se aut uiuū caperent, aut interficerent, didicerat: fecissentque ni tabernaculo mutato præuidisset. Nam eadem nocte qua tabernaculum mutauerat, imperatorio habitu deposito Selimus, Ismailicastra cum coniuratis reliquisque militibus aggreditur, perque uim & militum robur cæsis qui repugnabant, tabernaculum imperatoris prosternit: illiusque uicarium obtruncat, uniuersumque exercitū cædit, uixque Selimus cum paucis, relictis bombardis quibus in tanto tumultu usus non erat, obscuritate noctis adiutus effugit. Qui nunc in Amasia oppido Cappadociæ dicitur esse, uiresque reficere, donec hostis adueniat, iterū pugnaturus. An Ismail uictoria uti uelit, incertum adhuc est, nullumque huius rei indicium extat: seu quia & ipse cruentissimam uictoriam habuerit, seu quod in nudo solo & sine arboribus, difficile militi, & præsertim equiti, per hyemē iter esset. Alioquin potentissimum Regem, ut qui Armeniam, Mesopotamiam, Persiam, Hircaniam, Albaniam, Parthiam, Bactrianos insuper cum orientalibus Scythiis, & partē Indiæ possideat. nam Lusitanos in mari Indico nonnulla eius castella cepisse, Sophis referentibus, intelleximus, & præsertim lacelsitum, incredibile est posse quiescere, utcumque erit. Selimus ruinam suam quantum potest occultit, nouum militem parat: quauis in Europa aut nemo aut pauci relictī sunt. Hæc sunt quæ ad R. V. scribere uolui, cætera scripturus cum tempus dabitur, & forsan de ortu & genealogia Ismailis, bellisque per eum factis, & odio inter Turcas & eum, longe aliter ac omnes ante me scripsere. Quæ etsi recentia forsan non erunt, tamen quia ordine singula tractabuntur, celsitudini V. placitura spero. Cui me plurimum cõmendo, & quæ felix semper ualeat. Die sexto Nouembris. M. D. XIII. ex Constantinopoli.

DE BELLO RHODIO LI

BRI TRES, IACOBO FONTANO

Brugensi autore,

P R A E F A T I O.

Ræfari mihi licet, quod professi plerique sunt rerum scriptores, bellum maxime memorabile, omnium que unquam gesta sunt, me scripturum: sic Liuius, sic ego, & forte uerius, quod magnus Turcarum Tyrannus Solymannus, terra & mari gessit cum Equitibus diuo Ioanni consecratis, & Imperij Christiani limites ad Orientem defensantibus. Nunquam enim prælium tam crudele, & atrox. Mars æque dubius fuit: norunt qui mecum in parte laboris & periculi fuere. Credet facile, quisquis sacra & nobilis militiæ (nullius enim nomen recipitur, nisi ad aram, & exhibito indice natalium) olim institutum, & hæcenus obseruatum, pugnandi

A pugnandi cum Turcis morem animaduuerit: tum horum opes & potentiam, qui uirilibus & incertis primordijs (ne originem suam, nec ipsi quidem satis tenent) ab antris Caucaſi, debellata initiò Alia, deinde Thracia, postremo reliqua Græcia, duobus florētissimis imperijs Trapezuntio & Conſtantiopolitano euerſis, omni propè Illyrico perdomito, in Italiā usq; Hydruntē capta (quæ in Italiā et Calabria finibus est) penetrauerunt: & recentiad huc memoria, quasi hesternæ diæ, Sultano uno post alterum, uita & imperio priuato, totam Syriam cum omni Aegypto Arabiaq; opibus suis adiecerunt. Quod bellum sic ex sententia confectum, Rhodiano initium dedit. Est enim filio Solymano uisum, quod Solymo patri, qui anno ab hinc quinto maxima clasſe Rhodum obsidendam parata, uita defunctus est, disicilem sibi ex Lesbo, Chio, Peloponneso, Eubœa, Propontide, ipsoq; Bizantio nauigationem futuram in Syriam atq; Aegyptum, stante incolumi Rhodo arce militum: utpote ex qua illi maritimis suis excursionibus, totum litoreum tractum deuaſent, nonnunquam iusta clasſe congregi audentes. Præterea, ducere dedecus imperij sui, terre gentem inimicam in ipsis regni penetralibus. Adhæc ambitioso iuueni magnos spiritus ministrare, Alba anno superiore ad confluentem Sauis & Danubij uicta. Tum, quæ nequaquā milita molienti negligenda est, occasio temporis, quo principes Occidentis maximis cladibus sese inuicem afficiebant. Veruntamen priusquam belli gelli, Rhodianaq; obsidionis initium aggrediar, quo ad cognoscendum omnia, ut magis magisq; in aperto sint, quædam altius repetere necessariū est. Nam ut experior, istud bellum multorum fide maius, ita eius quoq; historiam inuenio magis laboriosam mihi, quàm putaram. Sed istud quoq; malum post tot acerbos casus, hostium iniurias, bonorum direptiones, cædes, exilia, pericula uasti maris, febres, morbos, pestē, oculorū ophtalmiā, mihi deuorandū est. Et si laboribus meis nulla certa merces, quam non tam spectro, quàm laudem defensionemq; ueritatis, & factorū nobiliumq; Hierosolymitanorum equitum gloriam: tamen si nemo dicendo, aut scribendo tantam illis gloriam parare potest, quantam ipsi sibi pugnando pepererunt. Quod igitur sacræ militiæ & mihi uertat bene, sic exordior.

Fabritio Caretano ingenti luctu, desiderioq; plebis nouendū uita sumcto, fuerat enim ad populi fauorē aucupandū, affabre factus, doctus literas Latinas, callidus, acer ingenio, cui consiliū nec inceptū ullū frustra fuit, magnificus, siquidē magnā urbis partē nouo, ualidoq; murorū ambitu cinxit, arma, tela, machinas, com meatū affatim importari fecit, deniq; omnia quæ in bello uario, & multarū rerū egentī, usui esse solent. Culpant aliqui, quod ærarium immodestius tractauerit, quibus ego nec assentio, nec repugno. Vbi lux orta, æs campanam sonuit, uniuerſa militaris concio in classes suas distributa, ad phanum diui Ioannis conuenit: peracto solenni sacro, quæq; testata crucem, Intermagistro pridem ab antesignanis constituto, spondet alaturam sese de corpore suo militem, quem habeat optimum & prudentissimum. Constituitur hac ratione ex singulis militum decurijs octumuiratus quidam, cui ius, fasq; est, præfectū comitiorum nominare, & tres mox suffragia duros, dicere Equitem, qui summus suffragantiū uocatur. Sacrificiū, optionemq; militarem hi triumuii frequenti ordine præfecto comitiorū ante aram (neq; enim iam octumuiratus amplius, aut Intermagister, cuius potestatem uoluerunt maiores momentaneā esse, ne qua fraus suffragijs fieret) sacramento assipulantur, quæsituros ex toto ordine militari, quatuor & decem integros ac spectatæ fidei uiros, quibus socijs tribum suffragantem perficiāt. Quæ simul atq; exit Christiano ritu expiata, per adorandam crucem quatuor

quatuor Didascalicos libros uolumini sacrificiorum, omni priuato affectu abiurato, non alium sacræ nobilissimæq; militiæ præfecturam se uouet, nisi claris legitimisq; natalibus et maximis in Rempublicam meritis commendatum. Quo uoto, sacramentoq; à præside comitiorum stipulato, suffragatores secedunt, qui post graues de multorum uitis ac uirtutibus censuras, duorum potissimum rationem habendam esse duxerūt: Philippi Vilerij Liladami, & Thomæ Docrai præfecti equitum Anglorum. Hunc siquidē plurimum commendabant magnæ opes, ingenium, magna experientia, cōsuetudo Regum & principū: ad quos arduis sæpe legationibus functus est. Illā negotia militiæ bene prudenterq; in Gallijs & Hispanijs administrata, usus rerum Rhodiensium, fortitudo animi & corporis, uirtus omnibus spectatissima: nec, ut quorundam esse solet supremum Magistratum ambientium, simulata atq; efficta ad tempus. Factū hoc modo est, ut fors utriusq; par exierit, sed Liladami prærogatiua fuit suffragio equitis summi primiq; inter suffragatores: qui appellatis more maiorū Decurijs, uellenti ne suffragatrici tribui intercedere, aut obnunciare quippiā: simul ut responderūt, nolle: Quod ergo, inquit, Deus, & numē tutelare prophetes Baptista, sacræ nobilissimæq; militiæ nostræ benè & sceleriter uorant. Renuncio uobis Magnum magistrū nobilissimum equitem, F. Philippum Vilerium Liladamum, Statimq; rectamatum est ab uniuerſa concione: Nobilissimo equiti F. Philippo Vilerio Liladamo, Magno Magistro nostro uita, uictoria, & decus æternū. Qui quæprimum literis nuncijsq; à Rhodo missis, fortunæ suæ certior factus esset, celesterrime ad iter se accinxit, mouens ē Lutetia Parrhisiorum maximo splendidoq; comitatu, Franciscum Christianissimum Regem Galliarum, Burgundionum fines ab incurſibus Cæsarianorum tuentem, adiit: benigne acceptus, & dimissus Rhodano flumine (in quo nauigium armamentis bellicis ornatum, negligentia gubernatoris ad pontem ciuitatis Viennæ perijs) Malsiliam nauigat urbem, quod sciant omnes uetustissimam, in qua ob uetustatem nimiam, nulla uetustatis extant monumenta. Paucos hic dies commoratus, classē concessit: leui inde uento Niceam, in finibus Allobrogum delati, maximam nauium nostrarum puero conquinario negligentius ignē seruante, incendio propē amissimus: actumq; iam erat nisi magnus Magister graui edicto facto, ne quis nauim relinqueret, suos uoce & exemplo confirmans, ardorem flammę enascentis restinxisset. Liberari ancipiti periculo, hanc quoq; deferimus sedem, uastumq; caua trabe currimus æquor. Corsicam & Sardiniam præteruecti, in scedam maximamq; tempestatem incidimus. Cælum strepere ingenti sono, & inter horrendos fragores crebri micare ignes: capti omnes auribus, oculisq; uota nuncupabant. Miserrimus ego insolita rerum facie, præ cæteris magis perterritus, flamma micanti exanimatus, uexatione fractus, nauſea ac uomitu sordens, interq; undæ furentis procellas obrutus, Deūm hominumq; fidem implorabam. Affuit uotis præsens numen, Syraculis antiquitate & fortibus gestis illustri urbi applicamus, nouem hominibus fulmine enectis, pluribus percussis: animalium brutorum, bouum, ouium maior lues fuit. Hic ad curam, quietemq; corporis, & nauium refectionem aliquantis per commorati, noctiq; auram secundam, uela & anchoras tollimus. Prosequitur à puppi uentus euntes. sed ecce mox aliud malum. Nunciatur Cortugolum archipiratam, cui duos uterinos fratres (præter tertium, quem in uinculis tenebant) Rhodiani occidēre, classe ex triremibus, nauigisq; rostratis collecta, expectare in statione ad Malææ promontorium aduentum Magni Magistrī. Diu disceptatū, esset ne utile quatuor tantum nauibus merces opulentas multorum negociatorum, materiam incendiariam copiosissimam, ac commecatū omnis generis, præterea ipsum prin-

A cipem uehentibus, occurrere maritimo latroni, nihil præter tela & hostes asferenti. Sed consilia nostra fors immutauit. adiutū enim aura, & secundo uento satis uehementi, portum Rhodium intramus, summa nostra & oppidanorum lætitia atq; alacritate. Processere obuiam armatæ nires facræ militiæ cum signis, sono, concentuq; tubarum. Arx Nicolea, & turres quæ utrinq; portum muniunt, omniatq; urbis propugnacula, multa crebraq; bombarda intonuere. Equites antesignani Magnum Magistrum obuiss exceptum ulnis, festo apparatu, per medias turbas hominum undiq; sese effundentium & precantium fausta lætaq; in urbem ad phanum diui Ioannis induxerunt: hinc peractio solenni sacro, cum plausibus & clamoribus, alijsq; quibus effusa lætitia uulgo significatur, in prætorium. Paucis inde diebus interiectis, Cortugolus navigatione nostra elusus, fremens, frendensq; subito secundo exorto uento, obscuræ, quietæq; noctis auxilio speculatorem solens, in fretum Rhodium erupit, ex insula fortè post deualtationem agrorū, prædam abacturus: & inciderant in eum, nisi sese commodum uentus mutasset, duæ naues Venetæ ab Hierosolymis reduces, quæ eadem nocte à portu Rhodio soluerant. Aduentu hostili, & discriminè lociorum, classe quæ in anchoris stabat, quàm celerrimè expedita, Equites Rhodij in piratam tendunt, quod ille uidens, effuse fugere cœpit. Rhodij qui in spe erant clasis potiundæ, satis pertinaciter secuti sunt. Verum postquam celeritate nauium, ut potè leuium, suas grauiores eludi uiderunt, abstiterunt incepto, naues sociorum in pacatum ducentes. Tempore haud multo post, uenit Rhodum è castris iuxta Thaurinum Pannoniæ positus orator, missus à Tyranno Turcarum cum huiusmodi literis:

SOLYMANVS TSACCVS, DEI GRATIA REX REGVM, Dominus dominantium, Maximus Imperator Byzantij & Trapezundarum, Rex prepotentissimus Persidis, Arabiæ, Syriæ, ac Aegypti, Dominus Asiæ & Europæ, Princeps Mæchæ, Alepi, Hierosolymorum Dominator, possessorq; maris uniuersi:
Reuerendo patri F. Philippo Vilerio Lilladamo Magno Magistro
Rhodi, & Asiæ legato Salutem.

G Ratulor tibi aduentum & nouum principatū: quem, ut habeas diu futurum & foelicem cupio. Spes est enim mihi quod uirtute & fide superaturus sis omnes, qui retro in insula Rhodiensi imperarunt, à quibus maiores mei semper uim suam abstinerunt: quorum exemplo, in eo tecum amicitia & gratiam. Gaude igitur amice, & gratulare mihi uictoriam & triumphum. Si quidem ætate superiori Danubio traiecto, regem Vngarorum, quem occurrurum credebam in acie, sub signis expectauī inauto prælio decertare. Taurinum totius regionis urbem munitissimam, & uicinas aliquot arces ui abstuli, multis mortalibus ferro, & flamma trucidatis, plerisq; in seruitutē reductis. Victor & triumphator dimisso exercitu in hybernica, regressus sum ad regiam meam aliam urbem Constantinopolim. Vale, ex castris.

Recitata hac Epistola in sacro, augustoque consilio procerum antesignanorum, intellexit illico prudens Magister uerbis sibi nunciari pacem, re autem uim: quam, quod paratus esset alia ui repellere, non dissimili artificio, literis sic compositis, significauit.

Philippus Vilerius Lilladamus Magnus Magister Rhodi, Turcæ.

E Pistolam quam ad me attulit orator tuus, rectè intellexi. De amicitia quod scribis, tam gratū est mihi, quàm ingratū Cortugolo. Conatus est si quidem, dum huc uenirem à Gallijs, me ex improviso opprimere. Quod ubi non successit, obscura nocte fretum Rhodium inuectus, naues onerarias,

P quæ

quæ ab Hierosolymis Venetias nauigabant, depre'dari tentabat. Sed classe à portu meo mox deducta, uim prohibui, coegitq; piratam fugere, & prædam Cretensibus negociatoribus ereptam relinquere. Vale, ex Rhodo.

Remilus est legatus cum summa fide & muneribus, adiuncto ei comite, quilliteras Magistri perferebat, homine quodâ priuato: raro em dignata est Rhodus Turcâ legatione publici equitis. Tyrânus præcoci ingenio adulescens, cui rerû prudētia uelox ante pilos uenit, cōtemplatus ingeniosam talio nē literarû redditurum, sensit secū agi suis artibus, & Rhodios paratos esse uim contraria uī repellere: neq; tam leuiter quàm Taurini defensores, deditiōnem & imperata facturos. Veniebat præterea in mentem, quæ proauo Mahumeti acciderunt, accidere sibi posse. Fortunam et Martem fallacia esse numina, quæ fidem in paruis sibi præstruunt, ut cum opere precium sit, cum magna mercede fallant. Hoc modo animum celerem nunc huc, nunc diuidens illuc, in partesq; rapiens uarias, libidine aduersum nos, metu pro nobis suadente, Cortugolum accersiri iubet. Vocatus accedit præeuntibus duobus augustalib. Mustapho & Farao, cui, ut mihi narrant, Tyrannus sororem collocauit, hiq; omnia in Rhodios acerbe atq; ad gratiâ principis sunt locuti, ut facere solent quos regiæ opes alunt: sed acerbissimè Cortugolus uir natura ferox, belli haud ignarus, probe intelligens literis de se quærentibus gratiæ suæ apud regem non modò decreuisse quippiam, sed etiâ permagnam esse accessionem factam, quem in hunc modum locutum fuisse accepit:

Ingentia tua erga me merita, Optime Maximeq; Imperator, faciunt, ut quæ ælimē tibi & imperio gloriæ decoriq; futura, libere loquar. Voces quotidie ad me miserabilium hominum ex insulis Mithylene, Eubœa, Peloponneso, Achaia, & continenti, Caria, Lycia, atq; omnilitoreo tractu Syriæ ac Aegypti perferuntur, exponentium agrorum tuorum depopulationes, direptiones urbium, prædas hominum & armëtorum, multaq; infinita alia & incredibilia mala, quæ in dies patiuntur, nēmine uim propinquantē à Cruciferis illis & pyratīs Rhodientibus. Tendunt mihi miseri supplices manus, opem meam orant, instant, urgent, ut illis auxilium ab imperiali maiestate tua implorem, ut illos ab iniuria, cæde, rapinis istorum Cruciferorū defendas. Oro te igitur per adorandum nomen Mahumetis, per genium imperialem, ut populum tuum ab his crudelissimis hostibus liberes, ut ex ferro, flamma, & ex graui seruitute, quæ morte durior est, aliquândo eripias. Atq; illud tecū etiâ cogites, non tam populo & priuatæ plebeculę hanc iniuriam, quàm publico honori & nomini tuo, inferri. Quā si Regum, si principum aliquis Christianorum inferret, non patereris, scio, inultam: & nunc linis latrones, sicarios, colluuiem hominum agros tuos uastare, urbes diripere, populum trucidare, mare totum unicuiq; nostrum infestum reddere: Quis enim nauigat Damasum, Alexandriam, Memphim, Chalcidem, Lesbum, Chium, regiā tuam Constantinopolim, qui non maximis ac certis quidem ab istis Cruciferis imminentibus periculis se exponat? Quid per tot annos statim post uernū æquinociū audimus aliud, quàm Cruciferos Rhodios portū aliquem Turcarum occupasse? Turcas in seruitutem miserissimam redegisse: prædam hominum ac rerum præciosissimarum, ex urbibus atq; agris direptam, Rhodū aduexisse? Et quod turpissimum est, te inspectante, in medio & penetralibus regnorum tuorum hæc omnia fecisse. Ignosce mihi obsecro Imperator, si aperte nimium dico, quod sentio. quicquid enim à me dicitur, nulla alia de causa dicitur, nisi ut tu aliquando facias, quod tam multos ante annos factū esse oportuit. Quod ad religionem nostram Mahumeticam ampliandam, ad imperij & nominis tui protelationem pertineat: pro quo quidem propagando nostras fortunas in quodlibet discrimen asserre, corpus telis armisq; obijce

A obijcere, nihil laboris, nihil periculi subterfugere debemus. Quod si laudum & pugnae amore flagras, & ad perpetuam immortalitatem mirum in modum tendis, quo eam bello facilius consequi poteris, quam si Rhodum, quae quoddam Christianorum propugnaculum est, & dicitur: quae sola nos ab illorum regionibus prohibet, expugnes, & in deditionem cegas? Dices fortasse hic: Maiores mei toties urbem illam frustra tentarunt: tentarunt & Thaurinum Pannoniae urbem. Tu tamen multo magis munitam nunc quam praescis illis seculis in potestatem tuam redegitisti, & de Rhodo desperas: Deponere uanum istum timorem, audendo, agendoque res Turcica creuit. Properemus ad illam, obsidienda terra & mari. Si populus tuus seruitute gemens, manibus suis eam construxerit, num libertate, cupidine, atque occasione, tot illatas iniurias uin dicandi gaudens, eisdem manibus destruere poterit: Quod si cognoscas, Imperator, est tibi, procurante summo propheta Mahumete, diuinitus oblata occasio, dum Christianus Occasus intestinis cladibus laborat. Num in gerendis negotiis ignoras sequendas esse temporum opportunitates, & in occasione rerum desidiā, ac tarditatem omnem quam diligentissime fugiendam: Mutabilissimae quidē sunt temporum uices, & fortunam cum abire permiseris, frustra postmodum discedentem ac fugientem sis imploraturus.

Hac oratione animus iuuenilis inuidia Christiani nominis aeger, honorum & imperij appetentissimus, facile ad bellum decernendum impulsus est. Sed primum rem ad proceres detulit, ubi sic locutus fuisse traditur: Etsi non dubito, Viri fortissimi, eandem uobis nunc mentem esse, quae in alijs aggrediendis gentibus semper fuit, de communi tamen gloria atque commedō, commune indicare consilium uolui. Ex eo tempore, quo pater meus uita defunctus est, cum diuersis populis ac nationibus bellum gessimus. Syros, ut sunt natura instabiles, & ad res nouas molientes prouē, rebellicem tentantes, ui in officio continuimus: Sophum magni Vluccassani ex filia Nepotem, quae Iacupi Regis soror fuit, praepotentem illum regem, semper nobis corde & opere mala machinantem, nec dum Assyria, Media, Armenia maiore, Perside, Mesopotamia contentum armis nostris, intra septa sua conclusimus. Anno superiore, omnem Pannoniam ultra citraque Danubium peruagati, Thaurinum totius regionis locum munitissimum capimus, quęcunque tentauimus, subegimus. Tamen, ut de me ingenue dicam, animus supra imperium & sanguinem Othomanicum ingens, in his uictorijs conquiescere non potest. Nam quaecunque hactenus egistis, & si magna sunt, minora tamen uirtute uestra aestimo. Huc me rapit cupido, hoc semper exarsit, Rhodum illam petere, omnesque Rhodianae militiae uires & castra radicis euertere. Nonne uos idem haud sanè minus quam ego semper optauistis? Quoties enim uoces audiui Rhodum, Rhodum conclamantium, tempus à me expectatum est, ut expediti aliarum gentium bellis, huc omnes neruos, animosque in unum intenderemus. Quod tam diu cupiuis, in manibus uestris est. Nulla maior unquam facultas data bene gerenda re: murorum urbis Rhodiae permagna pars solo aequata iacet, quae haud paruo tempore restitui poterit, aerario expilato. Adhuc arcis praesidium parua manu militum constat, auxilia à Gallis longinqua, post Rhodum expugnata, futura sunt, aut quod mihi uerisimilius est, nunquam. Neque enim Rex Francorum cum Imperatore Germaniae & Italiae domino, ad internicionem depugnans, patietur naualia sua de mari, portus suos denudari praesidio nauium, Nec credatis etiam Hispani generis homines domi sive bello, intestinis odijs implicitos, foris huc ex Sicilia & Campania tam facile militem & com meatum portaturos. Sed maior instat, ut putatis, à classe Veneta, ab auxilijs Cretae insulae timor, imò nullus. Scio, neque debeo omni-

bus palam facere, quomodo huic malo occurrerim. Ergo magnanimi uiri, nau ad subigendam uniuersam Christianorum ditionem, nedum Rhodum, sequamini alacres me crudelissimis & perfidis hostibus bellum inferentem. Quousq; patiemini quæso familiæ Othomanicæ, & in uniuersum Turcis omnibus maculam eam adhærere, quam Rhodij nobis asperserunt, uictoria superiori obsidione partæ quam non tam uirtus illorum fecit, quam proau Mahumeris consilium infelix, Mysachum Palæologum militiæ ducem, una infeliciter commissæ pugna, reuocantis. Sed fecerit sanè illorum uirtus uictoriæ, tolerabitis ne ideo semper toto mari pyratice istas excursiones continenti & insulis, urbium atq; agrorum deuastationes, prædas animalium, & quarumcunq; rerum optimarum, incendia, suppliciaq; , raptus coniugum, cædes liberorum, seruitutem affinium cognatorum uestrorum? Non sic me bene Mahumetus meus adiuuet, cuius ope atq; auxilio, inuitis Christo & Ioanne Cruciferorum magnis Dijs, spondeo me breui lunata signa meo die urbis Rhodiæ foro defixurum. Nec quicquam mihi nisi gloriam quæro, utilitatem do uobis commilitones: auri & argenti cælata uasa, mundum muliebrem (qui præciosissimus esse dicitur) omnem pecuniam, splendidamq; suppellectilem, ad uxores, ad liberos uestros, domum onustis nauigijs deportare. Nunc ergo ad Rhodum oppugnandam totis uiribus, bonoq; animo transeamus. Cumq; hoc faciendū omnes una uoce succlamarent, assurgens Pyrrhus, natus (ut mihi relatum est) patre uulgarè desertore fidei, cui longa uita & odium orthodoxæ fidei, mille artes, & nomina mille nocendi pepererunt: Nō possum (inquit) non plurimum admirari præcociem, maximamq; prudentiam, & uirtutes, atq; ingenium Imperatoris nostri, adeo prudenter & disertè omnia, maximi clarissimiq; ducis in bello suscipiendo consilia exposuit. Felix Mahumetus, ter quaterq; hoc imperium, beata hæc Respub. fortunati nos tali principe: qui non tantum uiros & arma, sed prudentiam atq; consilium in prælia ducit. Quē optimum & laudatissimum pugnandi morem, si semper ad manum, semper ante oculos habeamus, non modò Rhodum, sed breui omnem Christianorum ditionem in potestatem nostram redigemus. Verū ætas & experientia mea, præter ea quæ iuuenis Princeps sedulo & diligenter inuestigauit, suadet ex Equitum ciuiumq; Rhodiensium ordine, maximos (si fieri potest) uiros corrupendos esse, & præmio, pollicitatione, mercede, gratia, deniq; modis omnibus, ad prodicionem secretorum consiliorum sollicitandos: quod quomodo fieri possit, accipite. Ego quasi pacis quietisq; cupidissimus arbiter, inducam nuncijs, literisq; magnum Magistrum, ut ad principem nostrum legatos mittat, qui ubi in nostra erunt manu, sinite agere Pyrrhum. Placuit omnibus & in primis ipsi Tyranno, senis uiri consilium: mandatumq; ut rem illico summa cura, fideq; expediret. Cæteris ducibus, ut pararent terrestres naualesq; copias, quàm maximas possent. Neq; diu cōtinuit se bellici apparatus rumor. Mense intercalari pridie nonas, Rhodi nunciatum est Turcam nauium longarum carinis positis, contracta ad effectum eius operis ex Chio & reliquis portibus multitudine fabrorum, omniq; alia nauali materia ferro, linteis, sparto, maximam classem Constantinopoli fabricare. Quæ fama dum indies crebrior, constantiorq; circos conuentusq; hominum permearet, misit Equestris ordo omnia exploratum quendam Epidaurensem Turcicæ linguæ peritum. Renunciatis è Byzantio, epistola inter liquamina piscium abscondita, classem maximam parari militem scribi, numerum præterea & forum tormentorum. Cæterum hostem impetendum uulgo incertum esse: multos, tam de Rhodo, quàm Italia dubitare. plerosq; de Cypro, aut Coreyra, Nuciū istud multorū animos, omen à se alienantium, securiores fecit: sed dum

A dum homines in quosuis potius, quàm semetipsos bellum apparari credunt, affertur sociorū amicorumq̃ literis, finitimos hostiū portus diligentissīma custodia obseruari. Inter has belli imminētis curas, minime idoneo tēpore, quidam ex equitibus Italicis misionē & prēmia flagitarūt, acerbē in Romanā curiam loquuti: cui stipendiorū suorū defraudationē acceptam referebant. Verū Magister prudentia, ac consilio suo tantum effecit, ut responderent omnes, non cōsueuissē equites Italos Remp. in ancipiti discrimine constitutam relinquere, nec nūc quidem relictuos. Verū quo plura bene atq̃ strenue fecissent, eo minus iniuriā tolerare. Cupere igitur se, ut primo quoq̃ partiori tempore legionis optimē meritæ ratio habeatur. Deinde corpiū est urbis Rhodiæ cura & præsidio cogitari. Equites, nautæq̃ lignatū missi sunt; in desertū continentis Latonæ lucū, Phisico antiquo Lyciæ oppido uicinū. Arma, tormēta, telaq̃ recognita sunt: lapides molares, quibus molas manuales, asinariasq̃ quisq̃ sibi fabricare iussus erat, ex Nyfiro insula importari: urbana multitudo in heptacurias suas partita est. Muri & propugnaculū Auer norū, à Basilio Cæsaris Caroli quinū architecto, Magistratu Fabricij modulatū, maiori cum diligentia perficiebant: captiuis ad uoluntarios labores prēmio liberalitateq̃ magni Magistrī inuitatis. Dum hæc tanto studio atq̃ ardore aguntur, uenit Byzantio nuncius à Pyrrho, quem diximus suprà, missus: homo festiuis atq̃ ingeniosus, munus suū uerbis mirē adornans, prædicandō dominū, indolem præterea ac facile ingeniū Imperatoris sui: attulitq̃ ab eo & Pyrrho ad magnum Magistrum bonas literas, quale exemplar tale est:

SOLYMANVS TSACCVS DEI GRATIA REX REGVM, DOMINVS DOMINANIVM, Reuerendo patri Philippo Vlerio Liladamo, Magno Magistro Rhodi, Legatoq̃, Asiæ, Salutem.

Certior factus sum epistolam meam redditam esse, quam quod rectē intellexisti (mirum dictū) quā placuit. Confide, quod uictoria Thaurini minime sum contentus, alterā spero, imò mihi polliceor: quam tibi, cuius semper sum memor, nequaquā occultā esse sinā. Vale, ex Constantinopoli.

Pyrrhi Epistola hac ferē sententiā erat:

PYRRHUS Apodetus, Philippo Vlerio Liladamo, magno Magistro Rhodi, Legato Asiæ, S. Epistolam tuam sensu maiorem, quā literis, exhibui Maximo Imperatori nostro: tabellarium autem non sum passus admitti, ne plebeio nimium nuncio offenderetur, ad quem mittes deinceps uiros illustres, etate ac prudentia commendatos, quibus cum, si in animo habeat, possit de re cōmuni trāsigere. Quod si facias, nec te factū, neq̃ me consilij poenitebit. Quem mitto, assert ad te literas, etiam à nostro Imperatore, cuius diuino numini quomodo sit respōdendū, monitus es. Vale, ex Constantinopoli.

Hæ literę trahebant in uarias partes multorum animos, qui à quietis consilijs non abhorrebant. Metientes alios ex fide, probitateq̃ propria, cōmendabant Pyrrhi consilium: dicentes utrum senem & prudentem, non tam nostræ, quā patriæ & Imperatoris sui quieti studere: cupere eum consilio componere, quæ iuuenis princeps ferro, metuentem incerta casuum humanorū, communem belli Martem, uim fortunæ, quæ maximos sæpe reges & exercitus parua manu hostiū, paruoq̃ negotio pessunderit. Tantum ualuerunt horum consilia, ut deligerent oratores, frater Raymundus Marchetus, eques natus in Hispania citeriori, nunc Eubœicæ præfecturæ titulo insignis, uir magnanimus, carus, sacūdus, & castrophylaca, ciuis Rhodiensis, Turcicē callens. Multis dispar sententiā fuit, qui fraudem, dolumq̃ sentiētes, ab hostili consilio cauendum prædicabant. Quorsum enim ista legatio? Bellum ne indicendum tyranno potentissimo, nondum ex professo hosti: pacem enim scribitan deprecandum nondum indicium? Ut timeri scilicet intelligatis,

qui iam timet, Qua securitate, qua fronte etiam ibunt oratores non uocati a domino, sine diplomate per alienum agrū, quem nos indies exurimus & uastamus: Sed Pyrrhi literas proferēt. Huius scilicet cōmiseratio, huius fides, et autoritas eos ab iniuria proteget: quasi seruus domino leges imponat, domino similimus (hoc est) crudelis, perfidus, osor omniū Christianorū, maxime Rhodiensium: quos tyrannus, si reperiat iam parata classe, & delectū militum habito, uario cruciatu afficiet, ut uires nostras, nostros cōmēatus, secreta urbis, & militiæ nostrę sibi prodant. Magnā accelsionē fecit huic sententię hominū uerē prudentū, diligens studiū missi oratoris, multa & uaria inuestigandi de statu, situq; urbis, numero & fortitudine equitū: quapropter remissus est cum uno tantū comite homine priuato, Magistri epistolā ad tyrannū afferente, cuius sententiā talis erat: Quod memor sis mei, haud molestū est: ego uicissim tui memor sum. Repetis uictoriā Pannonicā, qua nō contentus alterā speras: imō uel ante bellū tibi promittis & canis, uide ne te fallas, nusq; minus q̃ in bello euentus respondeat. Epistola autem ad Pyrrhum missa, talis erat.

*Frater Philippus Vilerius Liladamus, Magnus Magister Rhodi,
Pyrrho Apocleto S.*

Literas tuas, simul & nunciū mores, atq; ingenium diligentē perpendi. Consiliū tuum non contemno, nec obseruo quidem, dum miles meus agros portusq; domini tui deprædatur: quod ut tolerare, fecere iniurię quas a Pyratīs Turcis acceperunt. Verū reuocabo excurrentes, missurus ad Imperatorem tuum oratores, ad quos fidem publicam eundi & redeundi eius diplomate testatam præmittas. Vale, ex Rhodo.

Verū animaduertendum hic Magistri literas, ad Tyrannum non allatas esse. Nam Turca, ubi transiret equum ascendens, qui in reditum paratus steterat, adactis calcaribus, cursu quā uelocissimo effugit, sociū Christianum relinquens: qui reditu suo in urbem, magnam pacis desperationē aserebat. Quapropter missi sunt in Cretam coemptores, qui ex insula uinum & sagittarios importarent, nam arcubus & sagittis plurimum utitur Creta: a Septentrione Aegeum, occasu Ionium Europæ maria habens: ab ortu Carpathium atq; Aegyptiū, quæ Asiatica sunt: meridie Africum. Literę interea a Naxo missæ, dicebant naues instructas, armatasq; in aquā deduci: Barbaros moturos inchoante luna. Nam hoc signum rebus gerendis auspiciatissimū habent. Idem nunciabant frumentatores insulæ Pathmos, celebris oīsib; Ioannis Theologi, qui nauigio quodā capaciore optimū frumentū Euboiā inferebant: cuius uenundandi specie ac prætextu, multa quę in urbe obliuiscenda agebant, iussu Turcarū, quibus sunt uectigales, explorauere. Nec segnius magnus Magister, nauiculas ad omnia exploranda circa insulas mittebat. F. Ioannes Lupus, quē Bellouacū appellant, strenuus eques, qui postea in defensione propugnaculi Britannici grauiter lęsus fuit, rem sibi mandatā diligenter peregit, nauimq; unā rostratā onustā frumento Rhodū secū adduxit. Fuit infelicior unius celocis præfectus eques Alphonfus, hic cū in statione quadā uentū expectans, remiges longius diuagari patere, a Pyratice quadam naue fortuito interceptus, obnixus diu, ne uiuus in potestatem hostium ueniret, grauiter fauciatus, captus est. Biremis præter paucos, quos fors & fuga saluauerant, cum nautis capta est: ignominia magis quā damnum Rhodios cōmouit. nā multis annis retro, nulla nauis Rhodia hosti in prædā cesserat. Armatæ ex templo triremes, omnē orā uicinā circūnauigare iubent, si cubi forte latentem pyratam reperiāt. Per idem tempus crebris ignibus una nocte post altā in hostico sublati, signū factū est, esse ibi mortale colloquendū cum Rhodijs cupidū. Quare F. Menetonus eques Gallus prudens cōtra pericula & insidias, nauī uiris armisq; satis instructa, ad cōtinentē iussu promerum

cerum mittebatur, comite Iacobo Xayco trirremium rationale, ut à loci incolis atque amicis omnia de futuro bello industriè diligenterq; inquireret. Erat enim Xaycus præter maris ac regionū notitiam, ciuiliū quoq; rerū gnarus, & Turcis negociatoribus, quorum didicerat idioma, unice charus atq; acceptus. Quos ubi ad fontem inter calices ac libamina reperisset, circūseptos tapetis, bombyce, & alijs talibus, quæ Barbari mutare cum Rhodianis mercatoribus panno laneo solebant, salutem ac fidem inuicē dat & accipit. Rogatus descendere ad comessandū, donec ueniret ē proximo tugurio quidam, cum quo multum familiariterq; uiixerat, respondit nō posse, nisi oblide prius in nauim recepto. Perfidi dictum cachinnis excipientes ultro merces & oblidē imponunt. Egressus tum & obuios amplexans dato statim signo, undiq; ex insidijs inuaditur, & raptim perniciē impostus equo protrahitur Byzantium, ubi acerbis quaestionibus omnibusq; affectus supplicij, quæ corpus ullū pati potest, ad satietatem inimicorū dicere facta, atq; infecta cogitur. Postquam isto dolo amissus est Xaycus; tum magis ac magis uulgo celebrari cœpit illorum providentia, qui militaribus comitijs reuocandæ nuper decretæ legationis ad Turcā autores extiterāt. Itaq; ne mora diuturnior damnū afferret, iusticiū indictum est; uigiliæ uicatim exactæ, in procestris militaribus acutæ lanceæ dispositæ sunt, tormēta per muros locata, singula loca firmata custodibus. Publicum armamentarium, instructum omnium bellicarum rerū incredibili apparatu, reuerentia est. Armorum atq; telorum portationibus tota ciuitas feruere, à proceribus antesignanis lustrum conditum: recensā liberorum hominum, qui arma ferre possent, plus minus quinque millia. Inter quos strenuè pugnauerunt sexcēti ferè Equites, quingenti Cretenses, cæteri qui pugne diligenter fideliterq; uacauerunt, fuere nautæ, remiges classiarij: quorum uirtutem plurimū iuuerūt duces ipsi, maritimiq; excursores Michael Vitalis Gallus, prælio nauali semper acerrimus, & felicissimus Seringus Vandalus, ac Siculus quidā & unus Rhodius Nicolaus Mego. Rustici qui ex agris insulasq; conuenerant, non tam pugnando, quā sodiendo ferendoq; terram, oblidioni utiles fuere. Reliqua urbana multitudo, aliquot tamen uerè strenuis uiris exceptis, imbellis, iners, neq; laboris, neq; periculi satis patiens agrè minis, & imperio sub signis & stationibus suis retenta, lingua q; manu promptior, enses, clypeosq; gestando plus omnino ostentationis q; fortitudinis habuit. Dum fama futuri belli & animorum nostrorum per cycladas, insulasq; alias Aegæi maris latè effunditur, Ioannes Antonius Bouladius Venetus faber, fortunæ suæ à Creta Rhodum uenit. Nam cum esset loco haud illustri natus concordante suffragio, contra omnia uetustatis exēpla, ob bene diligenterq; nauatæ Reipublicæ operam, inter Equites receptus est: donatusq; iure aureorum calcarum, importauit uina, commeatum omnis generis cum delecta iuuenum manu. Paulo post Dominicus Fornarius Ligur uir cautus, impiger, strenuus prælio, bonus consilio, cum ab Alexandria nauigaret in Siciliā ingenti oneraria naui, præciosissimis onusta mercibus, secundo ab urbe lapide in insulā descendit, inde consilio & prudentia nostrorū in urbē ductus est, exceptusq; obuijs trirētib. Nā tātæ nauis aduētus, quæ arma uirosq; afferebat, Rhodii ingens gaudium merito exortū est: animis omnium nihilominus curam defensionemq; remittētib, quos flexamina & uehemēti sua eloquētia (haud dissimili illi quam in Cynea, Pericleq; fuisse scribūt) ad omne egregium audendum & faciendum inflammauerat Leonardus Calestrinus Ligur Archiepiscopus Latinorum, uir summa doctrina sacrarum literarum, & memoria prope mōstrosa, qua Cirum, ac Mithridatem uel æquat uel superat, in dicēdo sentētijs acutus, & creber, uerbis ornatus atq; efficax: cuius luculentissimam orationem, quam in phano diui Ioannis ad Equites habuit, subijcio:

Vt hodierna die, quam maiores nostri, Deo trino & uni sacrum esse uoluerunt, ad celsitudinē tuam, Magne Magister, uos o nobilissimi Equites, de fide, & de religione uerba faciam, monet officij mei ratio. Sed dum R eipub. faciem, statumq; intueor, quod numinis uenia mihi liceat, orationē temporī accommodabo: quo non tam prædicanda est fides, quā defendenda ab hoste immanissimo, maximis huc terra, mariq; copijs ad nostram euerſionem properanti. Cui nihil dubito, resistetis, ut uiros fortes & equites Rhodios decet, utq; hæcenus facere consueuistis. Nec estis, aut mea aut cuiuspiam oratione monendi: tamē quo mihi faciam satis, quem etiam pectoralis ista crux ad omnem Turcici nominis internitionē laborare admonet, & ne qua mentibus hæsitatio, scrupulus ue restare possit, proposui (Equites) facere uobis fidem uictoriæ, argumentis minime inanibus. Quare attendite quæso, ut cœpistis, diligenter: utar enim oratione, qualem tēpus locusq; exposulat fidelis, & compediaria. Primum igitur oro ac obtestor, ne aures, multo minus animos quorundam ominosis uocibus præstetis, omnia in peiorem partem rapientiu: quasi Diuina maiestas durius aliquid de nobis statuerit. Ego enim hunc timorem uos mittere iubeo: nō quod inficias ire uelim, extrema omnia exempla nos pmeritos, si lege talionis & summo strictioq; iure agere libeat: sed nihil tale Deo pietissimo in mentem uenisse credendum est, quippe qui semel familiæ suæ ipopondit, omnem sese malæ administratæ rei noxam seruīs remissurum, quoties frugi diligentioresq; fieri cœperint: ut uos nunc fecistis, sacri Equites: quod, ut semper faciatis, uelim. Ne formidetis ergo immanem istum apparatus, quem facile cōcesserim, uolente & procurante rerum omnium opifice Deo, in capita uestra excitatum, sed non ideo ut confringantur illa, aut euertatur hic florentissimus uester militaris status, diuum Baptistā præsidem habens, qui secundum Deum primus & selectus in cœlo esse creditur. Nunquam enim ille sinet, diro sui nominis hosti tantum licere. Sed ut seueri patres chariores filios per duriora agunt: sic uult Deus optimus maximus, hac potissimum ætate, qua ducem Magistrumq; elegistis, quo bello maior & armis, nec pietate fuit, per durum & difficile bellum militiam uestram clariorem, celebrioremq; efficere: ne semper à macherophoris istis in Occidēte oriū & ignauia uobis obijciatur, cum ipsi iidem sint ignauissimi. Quare magnas agite gratias Deo trino eidē & uni, cui hoc die litamus, Nec cogitetis illum omnia satis & casum temeritati permittere: sed res suas sibi curæ esse, fouere idem, stabilire religionem, cupere exaltationē cultus & nominis sui, explorare humana omnia consilia etiam altissima, scire quid immanissimo & crudelissimo hosti suo in mentem uenerit, iam tam serenti uirum Mahumeticum gladio, quo semine primum enatum est. Cui oportebat Duces, Reges, Principes Occidentis primo quoq; conatu obuiam ire, ne uis mali latius serperet: & depositis priuatis simultatibus insoleſcenti Tyranno (duobus acerrimis stimulis ad alienas opes inuadendū instigato, ambitione nempe & cupiditate: hæc, siquidem natura sanguinis Scythici, illam ætas 20. annorū suppetit) cōcordibus armis, animisq; ostendere, quā stulta, quāq; periculosa res sit, inconsulto iuuenilīq; seruore belli artibus gloriam querere, & gentem Christo deuotam impetere: ac suas copias, suas classes, suos exercitus, eosq; gladios quibus usi sunt hæcenus, in semetipsos contra communē cuiusque nostrum hostem conuertere: ut quas ille nobis cogitat inferre calamitates, aliquando ipse experiatur. Verū ista frustra occinuntur surdis auribus. Teneunt supplices manus captæ urbes, & Christianorū Regum auxilium implorant. Confidit sese breuī ex crudelissima seruitute in libertatem pristinam restitutum iri Thaurinum nuper captum. Constantinopolis Thraciæ nobilissima ciuitas, tot annos inter cōpedes ac pedicas immanissimæ seruitutis

A uirtutis Turcicę computrefcēs, ad huc liberationem à nobis expectat. Eubœa
 Cretam recipit, ad diui Marci signa ægre aspiciās. Verū illi infelicium ca-
 lamitates & miserabiles querelas aspernantur, intestinis seditionibus intenti:
 nihil aliud secum animo uersantes, nisi alter in alterū exercitus ducere, signa
 inferre, manus conferere. Quot enim nūc annos imperia Occidentis inter se
 cōmissa cernimus: & reges bellum uicissim propulantes, & inferentes; dum
 interim populus agro & urbe uastatus, cædium, rapinarum, proscriptio-
 num pertætus, ad delubra pacis & cōcordiæ insulas ac ppiatoriā fercula circun-
 terens, frustra bellum in Turcas clamat. O dira portetosaq̃ præsilia, quibus
 humanæ acies sic falcinantur. Hispanis atq̃ confœderatis gentibus, specio-
 sissimū uidetur Italiam bullis Gallicis insignire: Gallis denuo palmariū per
 cæsum cadauera ultra citraq̃ Alpes cōmeare: Helueticis interim ambobus
 magno auro pugnam uel pacem suam cauponatibus. Heu fatalis furor utra-
 runq̃ partium. O incredibile nostrorū temporū ignominiam. O insignē
 nostræ huius tēpestatis maculam, quę nullo unquam tempore deleri poterit.
 Heu pietas, heu p̃rica fides maiorum nostrorum, qui priuata animorum stu-
 dia defendendæ Christianæ Reipub. causa deponentes, copias, classes, exer-
 citus instruxerunt, & reliqua ad diuturnū bellum necessaria collegerunt, qui-
 bus longinquas istas Asiæ regiones inuaderent. Nūc (cedo) ex Pontificū, ex
 Imperatorū, ex Regum ordine aliquē de imperij Christiani finibus ampliā-
 dis sollicitū, & Alcyonē uidisse me gloriabor. Olīm Vrbani II. Pont. Max.
 habito ad Clarum montem concilio, ita Christianorū animos ad mouendum
 contra crudelissimos Turcas istos bellū inflammauit, ut tercenta fortissimorū
 hominum millia in Sarhacenos, qui eisdem auspicijs cū Turcis bellum
 B gerebant, Hierosolymæ recuperandæ causā proficisci non dubitarent: & ma-
 ximis itineribus, terra mariq̃ celeriter superatis, Niceā expugnarunt, Antio-
 chiam cæperūt, Hierosolymam, Heracleam, Tarsum, plurimāq̃ alia oppida
 in Christianorum potestatem redegerūt. Carolus à rerum gestarū magni-
 tudine Magnus, non contentus Hispanos, Saxones bellicosissimos & duræ
 repugnantisq̃ ceruicis populos, Christi Iesu iugo subdidisse, quum audiret
 Hierosolymam graui Barbarorum dominatu oppressam, celerrime illuc se
 cōtulit, & Barbaros profligauit, Christianosq̃ in urbem restituit, omni metu
 liberatam, ac firmis munitā præsidijs. Huc etiam cum Morinis suis extremis
 hominum Balduinus Flandrus, Constantinopoleosq̃ Imperator uenit. Venit
 Germaniæ Imperator Fridericus Barbarufus. Quod si nunc cōtingat, di-
 gito cælum contingam. O cælum, o terra, o maria Neptuni, erumpunt cre-
 brius, uel inuito mihi Demeag̃ istæ exclamationes. Nam cogor alta silentia
 rumpere, & obductum uerbis uulgare dolorem, Neq̃ continere me possum
 in tam publica morum & fidei calamitate, cernens ipsos ordinum duces, Oestro
 uindictę percitos, frameam quam illis credidit Deus Opt. Max. ad sa-
 lutarem tutelam innocentum, plebeculę suę dearmatę custodiam, fidei præs-
 idia uibrandam in fontes, in noxios, in contemptores religionis, in hostes di-
 uinæ maiestatis, stringere, ac fodere in cognata fratrum uiscera (sumus quique
 dem fratres, cum habeamus communē omnes in cœlo patrem Christum Ie-
 sum) Sed ut uerē & liberē aliquando dicam quod sentio, nos ueri germaniq̃
 Christianismi effigiem nullam tenemus: umbra tantū & imaginibus uti-
 mur. Hactenus Hercules & Liber pater (ut est in prouerbio) ulterius fortasse
 Christianæ libertati aqua fluere non uidetur. In usam institutam ergo reuer-
 tor, & uos Equites bene sperare iubeo, quibus Christus Iesus, dū cæteri eam
 prouinciā negligunt, crudelissimum hostem nominis sui debellandum &
 triumphandū tradidit. Eia ergo spe bona, & animo plenī, duce Deo arma ca-
 pite, ac retūdite mihi nobili illo mucrone uestro, p̃ferocietēs illos spiritus, in
 Turca-

Turcarum uultibus eminētes: & quemadmodum Dauid Goliadem occidit, sic uos infame tyranni corpus, cultu indumentoq̃ Barbarico tectum, quod ritu patrio post largas epulas, & amplissimā ingurgitationē, muliebria quæq̃ agere & pati solet, gladijs uestris confodite: cōsolum Casianis Brutijsq̃ uulneribus ultricibus flammis exurite. Quod si tu fortissime Magister equitum cū ista nobili sacraq̃ militari cohorte tua effeceris, egregiā certe laudē & ampla spolia referes. Si enim Scipio clarus est, qui Hannibalē ex Italia decedere coëgit, si ornatur eximia laude Afrīcanus, qui duas uibes Romano imperio infestissimas deleuit: si est æterna gloria Mario, quod his Italiā obsidione, seruitutisq̃ formidine liberauit: quanta te gloria putas, manet: si Turcas Christianis finibus quibus imminēt, excedere cogas, & legē Mahumeticam deleas, ac reliquam Catholicam Grāciam, Cyprum, Cretam, imō & ipsam Italiā seruitutis formidine liberes: Si enim hic uicerit hostis (quod Deus nolit) continuo istas prouincias permagno ex diuersis gētibz cōparato exertu inuadet, uastabit, exuret, & miserrima seruitute opprimet. Accingere igitur gladio tuo super femur tuum potentissime Magister, & uos sacri Equites, estote fortes in bello, & pugnate cum serpēte isto antiquo. Neq̃ moueāt uos ingētes hostiū exercitus: sed reputate animo quod res est, uitam & interitum hominū esse in manu Dei, qui nō tam multitudini fauet, q̃ pietati. Quoties quæso populo Israhelico, locorū angustijs circumuento, & parua manu cum innumeris gentibus Amorrhæis, Aegyptijs, Moabitjs, Philistinjs, Madianjs, Cananēis depugnāti, præclarissimas uictorias cōcessit, hoste ad internitiōē usq̃ cōfor: Recensere nunc (nisi breuitatē esse pollicitus) cepiarum Xerxis, Darij, cæteraq̃ Græcæ & Latīnæ historiæ prophana exempla, ex Iulij Frontini Stratagematicō lib. III. nota, quibus apertē instrui uirtute & audacia, ad uictoriā nō numero opus esse. Rudis enim & indocta multitudo, ut inquit ille rei bellicę scriptor, ad fugā & cædem semper exposita est. Quare Alexander Magnus, cum præter Macedonas suos uniuerso Illyrico innumerum deletum posset indicere, nunquā maiores quadraginta millium copias duxit: inhabile regi ratur quicquid excederet. Quapropter moneo uos Equites, ut ista obliuione geratis spiritus dignos nobilitate uestra, hoc est, egregios, audaces in prælio: siquidem maximū semper his periculum, qui maxime timēt, audacia pro muro habetur. Quā omnia ad bellū prospere feliciterq̃ gerendū necessaria, quæ abundē ad sunt, uobis addere & augere debent. Si quidem, ut omittā necessitatē pugnandī, quæ sola, uel timidos fortes facit armis, ac militari peritiā hostem superatis. Tenere enim licet uos lorici semper tectos, uerticē tegit galea minaci crista emicans, pectore æneus splendet thorax, manus arman tur ense & dypeo, pedes innodantur duro solidosq̃ ferro, neq̃ ideo minus ad saltum & luciam habiles, nam arma & ferri graue pondus leue facit usus, ac quotidiana exercitatio, quæ uos belli stratagemata, artesq̃ edocuit, iaculū recte emittere, tormentū ex cutere, bastā ualide uiurare, gladio cæsim & pūctim ferire, mari classē dirigere, & inter due maxima inuitabiliq̃ mala, quæ animus meminisse horret, ignem & aquā, inuictos esse. Et timebitis quæso nunc septuaginta, fossa, mœnibus, muro centum pedali in præsidio uestro, in arce uestra, incredibili tormentorū machinarumq̃ apparatu instructa, quā annis ab hinc quadraginta contra tot Barbaros nudam & inermē defendistis, eā nūc relinquetis, nec pugnabitis duce hoc Magistro uestro Philippo Vilerio Līladamo, cui bellicę omnes artes, ac fortissimorum Līladamorū patrio, auitosq̃ sanguine hæreditariæ ac gētilitæ sunt, cuius solum nomen uictoriā & triumphum se contemplantibus pollicetur. Si quidem Philippos ab equorum studio Græcis dicta uox perinde sonat Latinis, quasi dicas bellacem ac uictorem. Nōne si colligamus gerenda gestis, huius tam

A foelix, tamq̃ in cruenta Sultanicæ classis expugnatio, abunde id temporis ul-
teriorâ pollicetur. Eia ergo fortissimo & constanti animo obsidionē tolerate,
aderunt ab occasu regum, ac ordines uestri, parata subitaq̃ auxilia: & pu-
gnam alacriter capessite, nec timete hostes tantum angustio scuto & ense, nu-
dis femoribus dependenti contentos. Nam galea & lorica omnino nō urun-
tur, & prudenter: huiusmodi enim arma non decēt stolidos & fugaces. Si res
primo conatu non successerit, uiros decent in acie stātes, paratos uincere, uel
pulchram per uulnera mortem oppetere: quorum alterū oprabile, alterum (si
necessitas cogat uirū) Christū simul & militiam profectis nō pertimescendū.

Hac oratione accensi Equites sunt, & Magnus Magister: dataq̃ ei notitia
est omnium, quæ nuper allatus obses manifestaauerat: quem ut inueni urbanē
uestitum, ita moribus rusticum (Siquidem gēs Turcica à pueris nulli officio,
aut disciplinæ, sed tantūm pascendo pecori assuefit) & ad omnia liberē, minī-
meq̃ fucatē respondentem, Turcam classem parare in finiums Cariæ, Lyciæ
regionibus, deletūm militum habere mittendorum in longinquas Hismae-
lis Sophi prouincias, nec fefellit. Siquidem Tyrānus, ut à nobis, quos omnia
explorare non dubitabat, belli suspicionem auerteret, gentem uicinam du-
ramq̃, & bello natam, procul ad angustias Amanī montis tuendas misit, ne
inde Sophus in nuper acceptū Sultani regnum erumperet. Sed parum pro-
fuit dolus. Nam magister stipatus armato satellitio centum delectissimorum
iuuenum, quibus præerat F. Ioannes Bonauallis, pollens uiribus & decora
facie, eques Auernus, ut obsidēdis animum adderet, muros, stationes, locaq̃
singula obequa uit: impigre suorum & hostium res pariter explorans, quid
boni utriusq̃, aut contrā esset, inquiri. Molem molendinariam munire iubet:

B qua parte Occasum spectat, mariq̃ haud alto alluitur. Franciscus Fresnayus
Romangius eques Gallus, morum facilitate, liberalitateq̃ omnibus acceptis-
simus, qui postea ad stationē Italicam pugnans occubuit, loci & magnæ one-
raræ nauis sacræ militiæ præfectus, mandatam prouinciā summa cura atq̃
industria exequabatur. Nam ante molem quam aggere, contabulatisq̃ tur-
ribus ac uasis luto & terra madefacta impletis muniatur, tormētisq̃ uariæ ma-
gnitudinis, ut cuiq̃ aptū uisum est, loco dispositis firmauerat. Naues magnæ,
minorisq̃ formæ saburra, saxoq̃ grauaras, paululum à muro altiore mari de-
pressit: quarum obiectu impedimentoq̃ triremes hostium, à loco prius ma-
chinamentis, audaciaq̃ militum expugnabili remotius arcebantur. Portus
septus est ualida ferreaq̃ cathena immanis ponderis trāuersum ante fauces
proiecta, trabibus etiā quæ supra undas natabāt ualidis anchorarijs funibus
inter se cōnexis, quæ à turri molendinaria ad arcē Nicoleam obliquo tractu
protendebātur: quo opere usus maris hostibus adēptus est, elusaq̃ maritima
oppugnatio, postulata & cōmissa cū ceteris pyratīs Turcensibus Certugolo,
cuius frater in Robore, carcereq̃ Rhodiano cū diu squalluisset ad motus obsi-
dione hostili, inter mille & amplius Turcas, publicis operibus insolens, auræ
& lucis diem extremum obiit cū alijs multis: quos tam hostium foris immissa
tormenta, quam domesticæ ærumnæ uigilando, agēdo, festinando, portādo
omnia debilitatos ore tradiderūt. Plures præterea in tumultu quodā popu-
lari temerē exorto, miserabiliter occisi sunt. Nec canum melior q̃ Turcarum
fortuna fuit. Hi enim q̃ in culina pascātur, & cibatu qui homini proprior est,
à pueris tota urbe supplicio affecti sunt. Magister equitū ne quid imparatum
inexpertūm ue sineret, paratis omnibz, ad bellū necessarijs, ciues ad se in Præto-
riū uocatos, in hac sententiā alloquutus est: Magnanimi uiri, ciuesq̃ optimi,
audimus hostē Turcam permagno ex diuersis gentibus collectio exercitu ad
nos properare: à cuius innata crudelitate, solitaq̃ perfidia, nisi nos ferro uin-
dicemus, mihi equitibusq̃ meis, ac uobis etiā unum & cōmune periculū est.

Siquit.

Siquidem unanimi conspiratione & opera, res eius grauiter terra marique affliximus: præda ex agris eius uiabacta, estis locupletati. Gentem suam hominibus etiam die graui seruitute opprimimus, iniuria ille nos, iure optimodocimus. Siquidem maiores sui specus subterraneos & tenebrosa antra Caucasæ rupis amplius non ferentes nullo iure, nullo titulo, nulla causa, sola auaritia & dominandi cupiditate, odioque sanctissimæ religionis nostræ irritati, Christianos Syria expulerunt. Deinde Græcos sua Græcia non una morte gentis contenti, sed (ut semper fera & immanis est barbaries) animam uarijs exquisitisque tormentis eripuerunt. Quos iste supra ætatem malus & arrogans puer omnibus grauis accola Arabiæ, Syriæ, Aegypti, regni Persarum, magna parte totius Asiæ dominatu, tot præterea locorum ac populorum imperio non contentus, tyrannide, eadē, bello, rapinis, perfidia, odio, impietate erga Christum & homines, superare conatur: & nostras insulas, terrasque Christianorum uniuersas occupare mirabiliter laborat, ut tandem rerum omnium & mundi Dominus, diruat Christianas urbes, Christianos obruncet, Christianum non men sibi tantopere inuisum penitus deleat: quam non ferendam iniuriam ut propulsa remus, sedem potissimum in hac Rhodiensi insula delegimus: quod hic locus ad bellum Barbaris inferendum uisus sit ceteris opportunior. Fecimus quantum in nobis fuit, adiuti sumus à uobis, experimento cognouimus quanta sit uirtus, fides uestra, quam ne nunc mutetis, nulla suspicio. Quapropter non agam multis, ut in fide & officio permaneatis: nec longa ambage ad uirtutem uos hortabor, quam fortibus uerba nec addunt, nec demunt. De me ac equitibus meis diuo Iohanni deuotis parce quædam loquar. Sum cum his, quibus (ut spero) adierit principum Christianorum & aliorum equitum meorum qui in Occasu sunt, peropportunum auxilium, paratissimus defendere, uos, liberos uestros, coniuges, fortunas, phana, monumenta maiorum uestrorum, & cœlestium deorum delubra. Quam opinionem, ut fixam, immotamque uestris mentibus retineatis, efficere possunt (ne quid dicam aliud) fidele ingenium meum in bello, nec segne omnino, nec rude corpus, sana & perpetua ualitudine ferendis laboribus, & excubijs aptissimum, equitum meorum nobilitas & amor erga uos, inimicitia in hostes: urbis præterea fortitudo, quam hic facer & nobilis Ordo ingenti pecunia aduersus omnem tormentorum uim atque impetum sic egregie muniuit fossa, uallo, muro, moenibus, turribus, propugnaculis, ut nulla sit ciuitas quæ huic nedum præferri, sed nec æquare possit. Ad hæc armorum, telorumque incredibilis copia, uinum, caro, frumentum sub terris conditum, ne humor, aer, gurgulio uel corrumpere possit, mire abundat: hominum ad bellum aptorum haud paruus numerus. Lignorum magna undique stues. Aquæ saluberrimæ, quæ in cluis obseis, plurimum ad uarias necessitates utilis esse solet, larga & indeficiens ubertas: quæ omnia certam uictoriam, certissimum & optatum belli euentum nobis spondent. Addo quod ex nostra parte pugnabit necessitas, pugnabit fides, pietas, constantia, pugnat amor patriæ, amor libertatis, amor parentum, coniugum, liberorum. Illic uoluntas magis ducum quam militum perfidia, impietas, inconstantia, desiderium uestræ seruitutis, odium parentum, coniugum, liberorum uestrorum. Procul dubio (charissimi ciues) non finet Deus optimus tot tantasque uirtutes ab istis uitijs superari. Estote ergo animo pacato & securo, nihil hostile, nihil ominosum metuentes. Tantum in fide, quam tot annos difficilimis bellorum & fortunæ casibus impliciti, sacro militari ordini illasam seruastis. permanete: & si necessitas possulet, armis dextrisque uirtutem uestram hostibus ostendite, fidem facite Hispanis, Gallis, Pannonijs, Italiæ, Britannijs, Rhodios homines posse Turcarum spiritus reprimere, illorum classes & exercitus ab Italia auertere: cui tot annos ferrum & flammas minatur. Ad quam mirabiliter festinant

A festinant & peruenient, si (quod animus abhorret dicere) hic uicerint: neque enim ambitiosus iste puer, animo, perfidia, crudelitate Hannibalem superas, Hannibalem imitabitur qui facta ingenti ad Cannas Romanorū strage, uictoria uti ne ciuerit: sed continuo celeritate Iulium Cæsarem uincens, expositis omnibus opibus Aegyptijs, quas pater in direptione Cairi reperit, Apuliam, Calabriam, Siciliam magna classe, magnis exercitibus inuadet. Inde in Gallias irrumperet, mox petet Hispaniam, ceterasq; Christianorum regiones, omneq; crudelitatis genus in uniuersos exercebit. Sed altius me rapit oratio quam uelim, aut opus sit. Fides enim et uirtus uestra, Magnanimi ciues, in tolerando & oppugnando hoste firmior est, quam ut oratione indigeat: constanter, quam ut malis quæ inclusos obfessosq; pati necesse est, confringi possit, quanquam illa quæ uerè mala sunt, famè & sitim omnino nō sentietis. Quas tamen populi aliquot, fide, uirtute, & animo uobis nequaquā comparandi, constantissime prulerunt. Siquidem Petilini à Pœnis obfessi, patientes & liberos propter inopiam ceteris, ipsi corijs madefactis, & igni liccatis, folijsq; arborum, & omni genere animalium uictum trahentes, undecim mensibus obsidionem tolerauerunt: nec antequam uires ad standū in muris, ferendaq; arma decrant, expugnati sunt. Casillini obfessi ab Hannibale, murem ceterum denarijs emerunt. Excubias in stationibus agere necessarium erit: domorum ruinas si tormentis eiacula saxa inciderint, æquanimiter tolerate. Sed reparari possunt hæc mala, & minora sunt, q̃ ut ideo deditionem faciamus hosti, in cuius elementia fideq; nulla spes est. Præterq; enim quod natura crudelis & perfidus est, tum nobis qui illi tot mala intulimus, à quibus solis sibi, ut ait, dominatori terræ & maris, quo eū sepe deturbauimus resisti dolet, nullo modo mitis, fidelisq; esse poterit, quos toties Marte aperto, ut publica, ingenio, astu, dolo, fraude adortus est: uerū semper conatu irrito, opitulante nobis Deo optimo Maximo, quem ante omnia uelim (charissimi ciues) propiciemus. Nisi enim ille custodierit ciuitatem, frustra uigilant custodes.

B Postquam omnium animos alacres uidit, cohortatus ut petitionem suam curæ haberent, conuentum dimisit: & solennē supplicationem, quam etiam dies tempusq; anni exposculabat, ad phanum Deiparæ Virginis indixit, comitatus sacram maximamq; hostiam, latam circum omnia compita mediis inter paludatos equites, sequente maxima hominū multitudine, Deum optimum maximū precatus est, ut bellum quod instaret, bene feliciterq; sibi, populo Rhodio, & nomini Christiano eueniret. Respondere omnes rem diuinam ritè peractā esse, precationi annuere coelites, iri posse quò uocaret Christiana religio & inimicorū audacia: Deum & sanctissimum tutelare numen omnia læta faustaq; portendere, urbis protectionem, uictoriam, & triumphū: quæ dum uulgo (cui plerunq; plus animorum quam consilij est) festiuissimè ante bellum cantaret, uiros primores prudentioresq; magna cura occupauit: qui summo studio ut uulgo foeliciter opinata contingere possent, procurare non cessabant. Inter quos frater Clemens Pontifex Græcorum clarus, abstinentia, & ingenio, nec non Græca facundia meritò connumerandus est: qui Græcos suos ex uetere fortuna olim stupenda orbi, animum adhuc retinentes, oratione quàm appositissima ad obsidionē fortiter strenueq; tolerandam est cohortatus, loco publico, pro basilica mercatorum, & ante sacram imaginem Deiparæ Virginis è summo primarioq; phano gentis allatam: ut oratio hoc modo luce religioneq; commendatior, cui populus ille alioquin deuotissimus est, benignioribus auribus accepta, efficacem magis aculeum in animis audientium relinqueret. Sed nunc orationem ipsam adscribo:

Optimi, Magnanimiq; Dores, rumor aut uerius certitudo belli, quod nobis instat, diuersissimas inter se res gaudium & metum, in animum ingessit meum.

ineum. Neq; profecto scio, utro magis commouear. Nam dum tacitus mecum A
 classes, copias, exercitus, uim, magnitudinemq; hostium mente reuoluo, totus
 tremore horreo. Verum dum animus æger ex solitudine (ut sit) in spem tra-
 pitur, atq; in admirationem presidij Latini, & fidei, fortitudinisq; Grecorum
 repente mutor, & is qui non eram, fio: ex sollicito liberrimus, ex pauido timi-
 doq; audax, è tristis alacer & gaudens: spondeoq; mihi titulos, spolia, ex uuias,
 uictoriam ac triumphum de immanissimis hostibus. Et si me benignis, ut coe-
 pistis, pergatis audire auribus, aperiã uobis spei & pollicitationis meae ratio-
 nem. Sed inuocato prius Christi Iesu Dei nostri optimi maximi, & Deipa-
 ræ uirginis Mariæ auxilio, ante cuius imaginem sacrosanctam conuenistis,
 in quo primam, maximamq; uictoriæ nostræ rationem pono: hinc sensim ad
 humani ingenij uires, consiliaq; mortalium descendens, cerno generosissi-
 morum Equitum constantissimam fidem erga Deum, erga Rempublicam:
 cum qua collata illa Marci Antilij Reguli, multũ lucis dignatisq; amittit. Vi-
 deo horum nobilitatem, ad quodq; maximum facinus sic animatam, ut nullo
 cruciatu, nullo metu inde terreatur. Aspicio urbem inexpugnabilem muro,
 moenibus, propugnaculis, uario genere tormetorum, multiplici commeatu,
 omnibusq; alijs, quæ ad nostram salutem, hostium excidia pertinent refertis-
 simam. Tamen libere dicam, quod sentio meo more, neq; ad gloriã uestram,
 nec ad Latini prædij uires nimium eleuandas. Hæc urbs cõtra tot hostium
 conatus, tantas Barbarorum copias nihil potest, nihil etiam ualet Latini præ-
 sidium, nisi coeat fortitudo & fides Græca: quæ ne Latinis tã necessario tem-
 pore fraudi, doloq; sit uos precor. non quod hic prece multum opus putem:
 sed quod sciã Turcas uos hortaturos, ut à Latinis desiscatis. Quid enim est
 illis optatius, quàm uno tempore & uos circumuenire, & nefario scelere uos
 obstringere? Aut quid irati grauius de uobis sentire possunt, q̃ ut eos preda-
 tis, qui se uobis & omnia sua crediderunt, & in eorum potestatem, ueniat,
 qui se per uos perijisse, ac tot damnis, tot contumelijs, tot que iniurijs affectos
 æstimat: Rebeat obsecro in memoriam, maiorum uestrorum fides, non do-
 mestici scriptoris, sed externi Latini T. L. uij, omnium mortalium iudicio di-
 gni: cuius inuictio calamo, inuictæ populi Romani res gestæ cõscriberentur,
 testimonio celebrata: qui multa egregia erga populum Romanum terra, ma-
 riq; ausi sunt. Nam cum Antiochus Philippum Macedonem aduersus Ro-
 manos exercitu, nauibusq; adiuturus uideretur, Legatos ad regem miserũt,
 si non contineret copias suas, se obuiam ituros: non ab odio ullo, sed ne con-
 iungi cum Philippo pateretur, & impedimẽto esset Romanis. Quæ honestis-
 sima legatio cum parũ profuisset, Rhodij Romanos adiuuantes, Antiochum
 regem fufum fugatumq; & exutum castris, prius Europa, post Asia, quæ cis
 Taurum montem est, expulerũt. Quare merito à Catone, quinto Originum
 libro (ut autor est Gellius) appellati sunt optimi fidelissimiq; socij Romano-
 rum, quibus nec animum duntaxat bonũ, ac fidelem præstiterunt: sed etiam
 naualibus prelijs, quæ multis locis facta sunt, omnibus adfuerunt: nec labori
 suo, nec periculo usquam parentes: & quod miserimũ est in bello, cum Mi-
 thridates Asiam occupasset, Q. Oppium proconsulem, itẽ Aquiliũ Legatum
 in uincula coniecisset, iussuq; eius quicquid ciuium Romanorũ in Asia fuit,
 uno die trucidatum esset, obsidionem, cum soli in fide Romanorum perma-
 neret, passi sunt. Et in dissensione ciuili inter Anthoniũ, & Octauium ultores
 necis Cæsaris, & Cæsariũ ac Brutum, cum petijissent, si in ciuili discordia à par-
 tibus abstinere, & æquẽ omnes Romanos colere nõliceret, tãtis per dũ ipsi ad
 senatũ mitteret, bellũ differri, ut ex eius autoritate arma caperet, inuasa mox
 urbe cũ ira uictoris cuncta quæ collibuisse, in matronas, in uirgines esset ope-
 rata, omnib. bonis mulctati sunt: frustra misericordiam cũ multis lachrymis
 rogante

A rogante uenerādo sene Archelao, à quo Calsius Rhodi Græcè fuerat eruditus. Nam Aeschines cum à Repub. excidisset, huc doctrinam Athenarumq; studia intulit: fuitq; Gymnasium ea tēpestare hīc florentissimū: in quod cum Aristippus philosophus Socraticus, naufragio in littus nostrū eiectus diuertisset, & de philosophia disputasset, magnis adeo muneribus est donatus, ut non tantum se ornaret, sed etiam eis qui unā fuerant uestitum & cætera quæ opus essent, ad uicium præstaret. Hoc Gymnasio Tiberius postea Romanorū Imperator amoenitate & salubritate insulæ captus, sine liçtore, aut uiatore sæpe obambulans, mutua cū Græcis professoribus officia usurpabat. In quo, ut Antenodorū audiret, Cato huc ab exercitu nauigauit. Cicero, quē unum Latini contra tot nostros rhetores & philosophos obijcere solent, quicq; primus, unusq; cuncta philosophiæ dogmata à Græcis accepta, eis tradidit. Hic Apollonio, qui eum tantum, quantum est, effecit, operam dedit. Et quam gratiā reddiderunt oro Romani Græcis: à quibus omnia honestatis probitatisq; exempla, omnem armorū literarumq; sciētiā accepere, quorū fideli opera & industria domi, forisq; imperij sui ditiones propagarunt: Nempe Calsianam, ut audiuiſti, & Rhodiorū, quos ideo superbiæ inſimulabant, quod sese superari superbia gēstimarēt, opibus diripiendis intenti, inſenſiq; fuerūt. Gentem uetustissimā nobilissimāq; uel fama rerum gestarū, uel omni commendatione humanitatis, doctrinarumq; ciuitatibus, quas non tā liberaliter, quam merito ob nauatam bello Macedonico & Asiatico operā dedere, multauerunt. Neq; hac iniuriā contentus Vespasianus, Rhodum cum adiacentibus insulis adempta libertate, in prouincię formam redegit. Verū optimi maiores ueſtri, tot alijs supra alias affecti iniurijs, magis quid illos deceret cogitantes, quam quid mereretur aliorum improbitas: utq; leuitatis ac perfidiæ notam fugerent, semper in fide Romanorum permanserūt. Vos quid nunc facere conuenit laudatissimi utrī, tam præclara substantiæ, & fidei domestica monumenta animo reputantes, pro Christo Iesu Deo & homine, pro sacra militia, quæ non modo æquis legibus, & facilimo imperio, uos semper indulgentissimè habuit, sed etiam ſouit, nutriuit, locupletauit: Ingrati, malīq; animi est reticere, quorū beneficio sis adiutus. Ingratissimi, pessimiq; uerō, non repēdere gratiā cum possis & debeas, cumq; omnimodo opus sit tua ope. Defenditis ergo hoc necessario et difficillimo tēpore Rhodios, in quos nulla ingratitudo perfidiæq; unquam cecidit. Quilibet etiam aliorum libertatis causam egistiſ, sacrum militarem Ordinem, arcem Equitū, imō capita, focos, aras & fortunas ueſtras, quibus insultat, & ultima exempla parat perfidus Tyrannus, hostis fidei ac religionis, quam à maioribus ueſtris accepistiſ: pro cuius dignitate gloriæq; asserenda, nullum discrimen, ne mortem quidem certā intentatamq; fugere debetis. Sed cum uos cōſidero Græci, fidi, sortes, pij, ac ut uno nomine omnia complectar uerē Christiani, cum Equitum Latinorū audaciā, nobilitatemq; æſtimo, magna me spes uictoriæ tenet. Ite igitur duce Christo Iesu, Ioannis Baptistæ, ac sanctissimi Equitis Georgij, secūda fiducia contra gentem impiā & nefariā, perfidam, quæ nunquam uirtute, sed semper occasione freta uicit, nullam regionem, nisi domesticis malis ruentem occupauit. Eunuchos seruos Orientis, imbelles Syros, fugaces Persas, aliosq; quos tepens Pharus & leuiū populorum nutritor Nilus emittit, terno perlucens amictu: & uix leue palliū uitando sole tolerātes oppugnare solitam: non Rhodios, qui istas primum gentes cū Imperatore suo Memphitico Halbuzato ingenti & fœda cæde ferē ad internitionem usq; deleuerunt, & iterum adiuti à Pontifice maximo Calisto III. Quicq; ipsorum Turcarum obſidione tantum nouem & octoginta dierū, octo millia præter quindecim fauciatos morti tradiderūt, Sic enim numerum inuit Cauorſinus quasi pollin-

Et mortuorum, & uulneratorum omnium chirurgus. Vidit sol lætus spectacula, audierunt diuersarum terrarum populi, intra paucos dies euersores Asiae atque Europae ab Ambulono uno, unius Graecae gentis duce stratos, cadaueribus suis eam terram metientes, quam pugna committenda sibi spondebant. Si Diuina pietas, dum etiam auspicis Ambuloni uos, quos genus Christianum iuxta ac ueteres illos Graecos heroas iam pridem intuetur, tanta caede hostium, tam celebri triumpho insignire uoluerit: quid creditis Christum Deum optime, maxime socio tutelari numine iam ministerio uestri, ac serui sui Liladami principis, uere optimi & nobilissimi, aduersus crudelissimos hostes suos acturum? certe mens maiora omnino concipit, quam exprimere audeat. uel uim euentus rectius spem pollicitationemque, qua me uosque animauit, dubio procul confirmabit.

Mirum in modum Graecorum animi hac oratione accensi sunt. nam ducitur, rapiturque haec gens inter ceteras maxime nationes laude & gloria, tantumque suadendo & hortando hinc inde apud homines effectum est, ut hostis magis cupidus sit, quam derelictus: nec diu multorum stultas uoces infeliciaque sibi uota remuneratus est. Quadam enim nocte claris specula ignibus in hostico signum dedit: missaque est ex templo cum Lembo armata militaris Triremis, & in ea Castrophilaca interpres, qui cum in proram processisset: Commodius, inquit, unum hostium turma equestri circumfusum, si in terram egrediaris, cum id faciurus se negaret: quid inquit Xayci fortunam metuis? Adhuc ille minaci & Rhodio animo, Xaycus quem contra fidem sacramentumque cepistis, nihil me sollicitat. Nec uos quibus non credo, metuo. cum sermonibus de industria compositis uellent tempus protrahere, poma remigia deicientes: aut paucis, inquit praefectus de puppi loquens, mandata explicare, aut hinc facessite, nisi malueritis actutum bombardis obrui. Barbari primum equis & arcubus ferocientes uno uerbo attoniti obsignatam epistolam super saxum quoddam ponunt, ibi mandata contineri, & cum dicto calcaria adigentes, cursu quam concitatissimo auferunt. Epistola autem talis fuit sententia.

SOLYMANVS TSACCVS DEI GRATIA REX REGVM, Dominus dominantium, Maximus Imperator Byzantij & Trapezuntis, &c. Reuerendo patri Philippo Vilerio Liladamo, Magno Magistro Rhodi, Equitibusque suis, & uniuerso populo.

Commouerunt me afflictissima gentis meae commiseratio & summa iniuria uestra. Impero igitur uobis per celerem insulam & arcis Rhodiae deditionem pie ultroque concessa gratia, securum abeundi cum omni praeciosa suppellectile: aut si libet manendi sub imperio meo, in nullo nec tributo quidem minuta libertate aut religione uestra. Si sapitis, praeferte amicitiam & pacem bello crudelissimo. Nam uictos uel, manent acerbissima omnia, quae uicti a uictoribus pati solent: a quibus non defendent uos arma, domestica externaue auxilia, nec ingentes muri, quos radicatus euertam. Valere bene. Quod nunc demum fiet, si potius quam uim, amicitiam malueritis, quae neque fraudi neque dolo uobis erit. Iuro Deum coeli, terraeque auctorem, iuro quatuor Euangelicae historiae Chronographos, uicies quater mille prophetas lapsos ex coelo, summumque inter hos nostrum Mahumetem, adorandos item Manes aui patrisque, tum hoc sacrum augustumque meum imperiale caput. Ex regia nostra Constantinopoli. Huic cum alij acerbius, quidam lenius, quisque pro ingenio suo respondendum sentirent, nihil est responsum. Eodem die qui mensis lunij decimus quartus fuit, appulerunt ad Cos insulam, Hippocrate suo, Veneretque Apellea non minus quam solo coeloque nobilem, triginta Triremes hostiles: harum praefectus leui praesidio in nauibus retento, militemque ferme omnem in terram exposuit, ad exurenda tecta & frumenta, quae iam prope maturitatem erant, atque ad uicos, agrosque depopulandos. Verum Preianes insulae dominus uehementis

A mens, impiger, summæ audaciæ uir, accensus indignatione, funestâ illis hanc populationem fecit. Nam expedita manu peditû, cum tumultuario equitatu leuis armaturâ erumpens in prædatores, per segetes, per agros palanticis, clamore clastico, strepitu armorum simul à diuersis locis facio, tantum terrorem Barbaris iniecit, ut caeci & lymphaticis nedum fugiētibus similes, sine ui, sine defensione, in obuia tela armaq; incurrerēt: nec, nisi naues litori propinquæ plerosq; trepidos & fugientes excepissent, superfuisset cedi aut fuge quisquâ. Ita re infeliciter gesta, præfectus naues inde auertit, nec postea litus attigit. Rhodij haud minori ardore quàm Turcæ, in Langone cœperunt agros, camposq; suos deuastare, & ex eis quæ diutinae obsidioni tolerandæ necessaria erant, in urbē importarunt: exciderunt arbores, confregeruntq; omnia suburbana, & quicquid amœni sanctiue prope urbem infra lapidem stabat, demolitum, soloq; æquatum est, ne hosti integrum usui cominodoq; foret. Persuaserat hoc pridè populo, F. Gabriel Pomerolus Promagister, ærarij trium uir, spectandus demi forisq; facundus, callidus, amicitia facilis, multasq; alias bonas animi & corporis artes possidēs, hic postea in anticuniculum, uia admodum incommoda gradiens, pede lapsus, læso paululum capite, illa perfragit: paucisq; inde diebus extinctus est. Nunc orationem ipsam adscribo.

Ornatissimi ciues, auditis Turcam ingens bellum moliri terra mariq; erga quem incertû, signa ostendunt aduersus uos, militiamq; nostram. Laborandum igitur ac prospiciendum nobis cōmuniter omnibus, ne ab hoste immaturnisq; imparati offendamur: nèue negligētia aut imperitia nostra illi uires addat. Statuit igitur magnus Magister uicinas urbi arbores excindi debere, domos dirui, ambitus murorum qui foris sunt solo æquare: quod ut sinatis, rogat & iubet. Compertum est enim, relatione militum qui urbes defenderunt & oppugnarunt, hæc posse obsessis nocere & hosti prodesse: à quo uobis fortunisq; uestris idem quod nobis & commune periculum. Nam in eadem, ut dicitur, nauis nauigamus. Magister, quē hoc difficilimo tempore magnū & sapientem utrū esse expertus sum, omnia leniter & modeste cū populo, cum equitibus agēs, etiā ubi res poscebat grauitè: ut alios exemplo confirmaret, unidarium suum stationi Gallicæ præiacens, haud dubie amœnissimum, primus demoliri, extirpariq; præcepit. Dum per hunc modū omnia amœna, iucundaq; aspectu deformantur, tristius omnino deformeq; magis spectaculum erat, quod urbem prope maiori luctu mœstitiaq; confecit, quàm ipse aduentus hostium: miserabilis scilicet multitudo inconditæ turbæ agrestium hominum, ligna, frumentum, pecora legumina, aues cortiles, ceteraq; necessaria usibus, & quib; diuturnior obsidio sustineri posset, ex agris (quod Magister iusserat) urbi inferētum: quos immista ac circumfusa turba sequebatur, puerorum ac mulierum plorantium, quæ sparsis erinibus genas, faciemq; suam, consuetudine patriâ, sede laniabant: supinas manus ad cœlum, ad Deū tendentes orabāt, ut claram Rhodum ex flamma, ferro, peneq; fati faucibus eriperet: matresq; Rhodias & liberos paruos inuiolatos seruaret. Colluuiū ista agrestium in arcta tecta cum urbanis locatorum, animantiumq; omnis generis cœlum graue morbesq; fecit, contagiosos tamē magis quàm perniciales, profluuiū alui & febriū. Verū cum istorū brutorū maxima pars, decrescēte annona, impasta, neglectaq; ac sæpe morbida perstrata, per uicos, relinquereitur, maioris & pestilētissimī prorsus mali seminarium factum est: quod uerò post fugā, deditionemq; nostram, uim suam in hostes & miseros qui remanere Christianos, seuē exercuit. Nec intacta ab hoc malo fuere obsidentium nos hostium castra. facile enim à tactu mutuaq; familiaritate morbum contraxit gens imunda, incompositaq; multitudo: cui cibus caro præter suillâ uix semicocta, massaq; triūco manu molito facta, atq; in carbonibus

decocta, humi uti pecoribus pabulum & stratum cōfecta uigilijs sitiq̃. Nam A iudex urbis uenerabilis & exacta iam etatis uir, pabulum & aquarum fontes lino putrido, aliaq̃ simili materia corruerat, quā uēitūm credidit hostem. Qui priusquam tota classe ad insulam obsidendam descenderet, arte atq̃ insidijs usus, cū 20. longis nauibus, reliquis aliquot auxiliariis cū supplemento in statione ad Gnidum promontorium, haud procul ab urbe Rhodo atq̃ in sinu Symæ insulæ (quæ Rhodiorum est) relictis, per cōtinuos aliquot dies fretum, medium inter oram Lyciæ & Rhodum insulam nauigauit: cogitans isto modo ad nauale certamen ē portu nos elicere. Spem enim habebat optima sanē cum consilio propositā, si respondisset euentus, aut nauali prelio uincere, quod tunc tēporis non multo minus fuisset, quam Rhodū expugnasset: aut res nostras destructio inter pugnandum flore militum hominumq̃ nauiticorum, plurimū debilitare posse. Qui cum nullo fine factio nūc ad medium usq̃ fretum ueniret, nunc in altum regrederetur, inde iterum ad portū prope procedens, classem in conspectu explicaret, plerisq̃ cū ætate, tum ingenio feruidis, quibus non toleranda superba ista fiducia uidebatur, consilium haberi placuit, faciendum ne periculum naualis certaminis foret. Cancellarius sacræ militiæ idemq̃ ærarij Triumuir, multis illustribus factis domi bellique clarus, animo immoderato, incredibilia nimis alta cupienti, ingenio magno uarioq̃, copia dicendi larga & exuberanti, quam prouectiori iam ætate cum in pueritia literis non uacasset, seruiatus à bellis, negotijsq̃ cū publicis, tum priuatis, quotidiana lectione omnis disciplinæ autorum sibi præparauerat. Plinium enim ita nouit, ut nemo melius nomen digitosq̃ suos: cui ad summum honorē Magistratumq̃ nihil obstitit, nisi nimia inconsultaq̃ honorum cupido, negabat cessandū esse. Aut enim inquit, ut erat lingua immodicē liber, ingens ista clasis, ad cuius necdum uim aut aspectum, sed solam famam pleriq̃ contemunt, quæ tamen noua non est (nam singulis annis uenire ad nos solet) his piraticis nauigijs ueluti membris caput iungēda est, & tum utilissimum fuerit, quod quidem superioribus robore nauium, numero, & uirtute militari facilimum est, capiti membris defractis, huiusmodi dolorem atq̃ ignominiam infligere, ut perpetuo inde lagueat: uel nulla alia quæ in nos fabricata sit, clasis istam sequitur. Quod mihi (scremant licet homines, qui umbram suam ac cœli ruinam metuunt) uerisimilius uidetur. Nec enim tam uetors est Turca, ut hoc sero anni tēpore, post septimū Calend. Iulias, huc moueat parte æstatis, ad oppugnandam urbē commodiore exacta, & quam uerbem: munitissimam, nullius idoneæ rei egentem, ualidissimo firmatam præsidio: unde maiores sui semper cum clade & ignominia repulsi sunt. Cui prius quàm cuncta expugnandis urbibus reperta apud ueteres, aut nouis ingenijs inuenta admoueat, reliquū omne æstatis tranſierit. Hyeme autem cū ubiq̃ incōmoda sit oppugnatio, tum insula incōmodissima: præsertim hæc, in qua non portus ullus, non consistendi usquam locus. Quin igitur Deo & tutelari numine bene iuuantibus, imus hosti superbissimo obuiam? Sed uno minaci indiculo ab adolescente anxio, ne classem suam aliō destinatam, à tergo inuadamus, dolo fraudeq̃ ad nos transmissio desides intra muros, moeniaq̃ nostra comploſis manibus sedemus, nusquā metu ac pauore trepidi caput effrentes, timiditatē atq̃ segnitie nostrā uocamus, si Dijs placet, artes Fabianas: & utinā Fabij essemus, nō potius Antiochi, Aetholi (quorū omnis ferocia in uerbis) Vitellij, credētes sedēdo, aut uotis debellari posse. Verū, nō uotis, neque supplicationib. muliebrib. aut his sensib. cōsilijs ue, q̃ timidi cauta uocāt, auxilia Dei parātur: uigilādo, agēdo, pspere omnia eueniūt. Propalām his ferociora dicēdo, tantū apud multitudinē effecit, quę plerūq̃ ex incertissimo animos sibi sumere solet, ut sibi pugnā deposceret: uelle ait se abolere indigni

A tatis maculâ cæde & sanguine hostiû: non esse se sine armis, sine animis, sine manibus. Patribus, sine quorû cōsilio, Magistro quippiâ decernere ius, fasq; non est, uisum in hac rerû difficultate fortunâ non esse tentandam, licetioribus tantum, & à populationibus conscriptis ad hoc mille uiris, hostem arcere placuit. qui cum uideret spem suam eludi, retroagens classem ad Villam Nouam (sic loco nomen) duodecimo ab urbe miliario iactis, anchoris descensionem fecit. Segetibus tantum, quæ prope maturitatem, & pro derelicto habitæ erant deuastatis. Nam hominum, quod aut in uicis, aut in agris erat iam in urbem castellaq; sparsa per insulam hac illac munitiora cōcesse-
rant. Quam iniuriâ dum uindicatû iret leuis armatura equitû, misso ad hoc nuncio à magno Magistro redire iussâ est. Prudens enim dux, militē ad maiores rerum casus seruabat: qui tota obsidione non ducem, sed etiam militē egit, & interdiu quando cum his cibum coepit, noctu sæpissime ad tertiam uigiliam in stationibus mansit; aut obambulans, aut fortuito sedili eligno, uel lapide insidēs. In oppugnationibus ferocior q̃ patribus placeret, nec tela, nec hostes formidans: semper tamen cauta potius cōsilia cum ratione, quàm prospera ex euentu probauit. Fuitq; (quod mireris) inter tot curas, tam uarios & ancipites casus, semper eadem uultus gratia & maiestate: quem intuentes uenerabant & amabant. Huic addendum, q̃ quicquid otij ac quietis à curis, ab oppugnationibus, à naturali usu, & desiderio corporis habere poterat, id totû in preces, & rem sacrâ cōuertebat. Sæpissime enim maximâ noctis partē solus ante altaria thorace tantû & galea, manicisq; depositis, orando, psallendoq; transigebat. Palam equitum & populi uox erat, nihil timegendû: Rhodum magni Magistri uigilantiâ precibusq; in uictam futuram.

B Nunc restat operis difficillimi pars laboriosissima, nunquam sine ingentissimo luctu, atque merore omnium hominum nedum meo memoranda. Nempe, in qua urbis nobilissimæ semper lugenda deditio, & miserrima Hierosolymitanorum Equitum fuga continetur. Quam qui sando, audiendo uē temperare sibi à lachrymis potest, meo quidem iudicio modicè Christianus est, aut parum prudens male intelligit, quantum uictoria Rhodiâ uires Turcicæ auctæ sint, nostræ accisę. Verum nunc omnis querela, etiam necessaria fera est, atq; ingrata. Quandoquidē Occidentis Principes, qui obsidione moti non sunt, neq; excidio cōmouentur, poti calice furoris, indignationis et irę Dei, quod urinâ iuuenili meo tantû calore effuderim. Sed uereor, atq; adeo uereor, ne repugnans reluctansq; dolori meo uerâ uocē efferre sim coactus, & ne hi qui immisericorditer aliorum miserabilissimas querelas aspernant, iubentes quęq; saluti suæ consulere, dicentes secum, nō contingeret malum, nec flāma, nec gladius hostilis nocebit nobis, mox ad palinodiam adacti, Hieremix uatis fatale, ac lachrymabile carmen recantare cogātur: Ecce gentem à longinquis, & procul disitis regionibus, gētem robustam, gentē antiquā, gentem cuius linguam ignoramus, nec intelligimus quid loquatur, comedit segetem, uineam, ficum, & stirpem nostram: deuorat panem, gregem armenumq; nostrû, & ignis suus late omnia cōburit: quem ego iam iam scintillantem uideo, imò proximos lambentē flamma parietes. Nec credimus insanirem agi nostrâ, sed cū omnia fulgure flammę hostilis propius admoto, Italiâ, Hispaniâ, deinde Gallias lucere uidebimus: tunc inopes auxilij humani, ante aras & delubra diuû frustra adfluentes nosmetipsos, ueniam irarû cœlestiû, & malis nostris finē efflagitabimus. At respondebit timeo, ab irato nutrine: Oratio uestra conuertitur in peccatû, manus uestra, & imperiû uestri sanguine madet suo, propediem flamma aliena Turcica exarsurum. Par est em̃, ut qui in terra uestra Christum dominû Deum uestrû cōtemplistis, in terra iam nō uestra, sed hostiû, barbaros et immanissimos Turcas p̃seratis: quod

ut uehementer futurū timeo, ira rursus spero, & si quid ueri mens augurat, A
opto, ut amor ac delicta nostri generis Christus Iesus, satis se poenarum habe
re putabit, si errati poeniteat. Illud enim potius quā funestum quippiam in
præfatione ominari libet, ac precari ut uelit orsis Secundi libri prosperos suc
cessus attribuere.

DE BELLO RHODIO

LIBER SECVNDVS.

Ex to Calendas Iulias mane diei, nunciatum est ē specula, stante
in uertice mōtis, diuo Stephano sacri, uno ferme ab urbe milia-
rio, maximam classem aduenire secundū flexum Occidenta-
lis litoris Licij. Commota ciuitas est acerbo, non etiam in opina
to nuncio: cuncta uario tumultu strepere, suo quisq; metu pericula metiri: &
clamor ubiq; erat, qualis in obsidenda iam iam urbe esse solet. Cumq; dies o-
ctauus esset ab annua supplicatione, circumlataq; sancta hostia, iterum ex-
cō solenni sacro, uultu habituq; supplicum, reuerentisime in circuitu pha-
ni tutelaris numinis, ab Antistite sacri militaris ordinis portata est: & Deus
obsecratus, ut Equites, hominesq; Rhodios, quos religionis suæ propugna-
tores esse uoluerit, etiam rebores militandi, & felicitate uincendi donaret.
& sancta spe firmatis per hunc modum animis, sacraq; hostia sedibus suis re-
posita, clausis raptim portis, in muros cōcursum est, turba quoq; mulierum,
puerorum, senumq; gressus suos baculo regentium & effundentiū sese ē do-
mibus ad spectaculum maximæ clāsis (nam ad trecentum, et amplius naues
omnis generis fuisse dicuntur) uias passim & turres, testaq; domorū comple-
bat. Venerunt naues hostium longo agmine. Prima prætoria nauis præsidis
Gallipolitani erat: cui clāsis cura, maritimæq; oppugnationis imperiū man-
datū à Tyranno fuerat. Agmen cogebat Archipyrata Carra Mahumetes, po-
stica tormēto ab arce Telea accuratus emissio, orco traditus. Dux qui mediæ
clāsi præerat, incertum quare (nam uento Fauonio secundissimo utebatur,
neq; aliter oppugnationē tentauit) haud procul à portu, qui duabus utriq;
turribus multiplici, & uario bombardarum genere munitis fauces suas dila-
tat, tremes explicare iussit, uelaq; contrahens, malos inclinans, & simul ar-
mamenta componens, demersis utroq; latere in aquam remis, oram, urbem
uersus legere cœpit. Re conspecta, subito ad arma conclamatum est, signa ca-
nere, decursus tota urbe fieri, fortissimus quisq; tendere ad portum, & molē
quæ portus ipsius læuum latus efficit, quamq; suprā hostiū iniuriæ obnoxia
esse diximus, & ab hoste peti homines putabant. Verū Pyrata cernens se
bombardis obrui, nulla aliter mora facta, sublati raptim dolonibus, in altum
non sine discrimine ignominiosq; clamore Rhodiorum stantium pro mu-
ris, ad reliquam classem se recepit. Quæ præteruecta ante urbem & ora pro-
pugnatorum, sub signis suis acie instructa stantium, cum sono cantuq; mu-
sicæ militaris, terrōrem nō tam incussit, quā accepit: occupauitq; promon-
torium (Bo incolę uocant) tertio ab urbe lapide distans in Oriētem uersum.
Cumq; is locus haud satis cōmode tot naues capere posset, pleraq; ante ho-
stiū in salo stabant. Sed cum Rhodij tormentis per muros dispositis barbaro
hanc stationem infestam facerent, propius ad ierā naues cōtraxit: stabantq;
ita in arcto stipatæ, ut uix ullum telum in mari uacuum intercederet. Audiuit
propositam esse à Hieronymo Bartolutio Florētino, in rebus bellicis nō in-
exercitato, rationem exurendæ clāsis: quæ cum ab uno ex præfectis ararū
(ut pleraq; alia ad hostiū perniciē inuenta) non probaretur, à collegis quoq;
improbati

A improbari cœpta est. Verùm dum hostis tormenta & machinas, cœteraq; ad urbis excidiũ pertinẽtia, è nauibus in terrã exponit, locũ castris eligit, terrestres exercitus à continenti in insulã trajcit, & urbis mœnia ac litum cõtēplatur, & qua facilius oppugnationẽ pati pollet. Oppidani in omnes occasiones intenti, haud sęgne otiũ terebant. Siquidẽ ante murorũ fundamenta nullo etatis sexus ue discrimine facto, profundissimos puteos, altaq; incilia in fossatis effodiebant ad cuniculos hostium excipiẽdos. Quã rem ulu experimen-
toq; cõtēptum est, nõ tantũ Christianis, sed etiã Barbaris in hiatibus et effossis lacunis sese occultantibus profuisse. Magnus Magister F. Ludouicũ Andugum Equitẽ ad Imperatorem Carolum V. in Hispanias misit: Romam ad Cardinales & sacros milites suos Italos: equitem Claudiũ Ducenuillũ in Gallias ad regem atq; equites suos Gallos, cum literis quibus opem miserimãz urbi terra & mari obsessę implorabat. Par autẽ erat communẽ Christianę religionis causam à Rhodijs primò strenueq; susceptã, cœterorũ quoq; Christianorũ Principum concordibus armis adiuuari. Sed fors aliter cecidit. Pre-
tians cuius suprà fecimus mentionẽ, uir cuius antiquorũ & huius ætatis du-
cibus conferendus, terrestri pralio bonus, nauali optimus, ad pericula caper-
scenda plurimum habens audacię, & inter ipsa pericula plurimũ benignioris fortunę, ut iure dubites fortior ne, an felicior sit, hyemem & æstatem iuxta pari, humi quiescere, eodem tempore laborẽ & inopiam tolerare à pueri-
tia assuetus, & quæ cæteri misèrias uocãt, uoluptati habere: cum duos tresue
dies metu hostium in deserto quodam scopulo latuisset, nauicula explorato-
ria silente noctu ex cubitores fallens, Rhodum intrauit, magnã spem & ani-
mum omnibus afferens. Neq; enim milites alio duce plus confidere aut au-
dere, nec Magister ubi quid fortiter ac strenue agendũ esset, aliũ quenq; prestere malle: Is dies noctesq; armatus intusq; milites hortabatur, uigilias & sta-
tiones circuibat, opera quæ hostes igni ferroq; uiolauerant, sedulo reficiebat.
Aduenit etiã è Creta insula consilijs atq; adhortationibus prudentis uiri
Fratris Antonij Bossij, Gabriel Martinings Brixien̄s, in militia & toga spe-
ctandus, ac ex ueteri illa Brixien̄si probitate, quam Plinius celebrat, multum
referens, mirabilis inuentor, ac artifex operum bellicorũ. Qui quampluri-
mos cuniculos (nam quinquaginta quinq; fuisse dicũtur) quos Turca pro-
pter scaturientem alibi aquam, alibi occursum indomiti silicis, ingenti cum
mole difficultateq; agebat, perleui negotio ludificabatur, actis contra cuni-
culis & specubus introrsum ad murorũ radices effossis. Res ipsa hortari ui-
detur, quoniam de Rhodo obfessa agimus, eius situm paucis exponere, ac
instituta maiorum domi militiæq; quomodo Rempub. habuerit, ut in ma-
nus equitum Hierosolymitanorũ uenerit, disserere.

Insulam Rhodum Carpathij maris, sicut ego accepi, habuere initio Tel-
chines è Creta pfecti, fascinatores & malefici generis homines, asperi incul-
tiq; quos primũ ferrum & es operatos scribũt. Hi neq; moribus, neq; lege
aut imperio cuiuspiã regebãtur: sed postquã Ptolemyus populis secũ iun-
ctis, quos postea nouẽ nauibus ad bellũ Troianũ duxit, eã habitare cœpisset,
multo inde & apud Deos & apud homines celebrior facta est. Siquidem O-
ptimus Maximus illius ætatis & gentis Deus Iupiter, nõ cõtētus ibi ex diui
no uertice Mineruã suã peperisse, etiã auro pluuit: quod Poetas fabulatos cre-
diderim ob nimias opes, omniumq; bonarum artiũ egregia studia, quibus is
locus adeo refloruit, ut multi dissimulata patriã malletent le Rhodios nuncu-
pari: quod duobus Apollonijs alijsq; contigisse, memorię preditum est. Bre-
uicq; res Rhodia in tantam claritatem & potentiam euasit, ut multis annis
antequam Olympia instituerentur, plurimum toto mari polleret, eamq; po-
tentiam ad Romanorum usq; tempora Rhodij summa cum ui & auctoritate
conser-

conser-

conferuarunt. Estq̃ horum fidelis opera & industria, nomē Romanorum in Oriente rerum positum. His siquidem Rhodiorum urbs magna atq̃ magnifica commeatum, socios, naues, ceteraq̃ bello maritimo necessaria, sine quo Oriens inuadi capiq̃ non potuit, facile suppeditabat. Verū haud eodem omnino loco sita, quo nunc ab Equitibus Latinis ære ingentissimo atq̃ opere ducentorum & quatuordecim annorum constructa conspicitur, ad extremam oram insulæ, quam Manuel Byzantius Imperator post euictam Marcin Lyciæ urbem, & diuperuagatam, uerius quā habitatam Cyprum, ipsi donauit. Possessionem tamen armis adepti sunt, Græcis nimio opere Syris familiaribus, ut qui ægi è iustum Germanumq̃ dominum ferrent Latinos recusantibus: quos partim metu tædioq̃ longioris belli Gulielmus Vilaretus Gallus uariam fortunam domi forisq̃ expertus, æquis utrinq̃ conditionibus imperata facere coegit, adiutus à Ioanne xxij. Pontifice & Rege Neapolitano. Semper enim regnum istud Rhodijs fauit. Hac etiam obsidione commeatus duorum millium ducatorum & gratiis & liberè, sero tamen hinc ad nos missus est. Cum quadriennium retro Lutetiæ scholia quædam ederem in Iustiniani Codicem, & Cōstitutiones Bonifacij, Clementis, & huius quem dixi Ioannis xxij. descripsi uitam eius è uarijs autoribus, quorū nemmo auxilij Hierosolymitanæ militiæ præstiti meminit: quanq̃ inter omnes conueniat pontificem hunc nimio opere studuisse Gallis, & sacrum bellum in Saracenos molitum. Verū domesticos annales hic sequimur: Regē tamen Neapolitanum haud nominatim exprimentes. Volateranus Ladislaum appellat. Oppidum in planissimo loco positum est, & circumuallari coronatq̃ militum cingi potest. Nam portu tantū Septentrionem spectante, mari cingitur, reliqua parte in occidentem uergit: planicie lapidosa haud magna latitudine, longitudine maiori inter ipsum, collesq̃ apricos, patente: qui urbi adiacent frequentes, fontibus domibusq̃ consiti oleastris, ficu, uineto, ac cæteris id genus arboribus, quæ in humo arida & harenosa gigni solent. Verū manus & ars, naturæ defectum supplerunt. Muro enim atq̃ promuro ualidissimo septum est, præterea tredecim turribus assurgentibus, minaci specie horrens, quinq̃ maximis propugnaculis, omnem aduersus uim iniuriæq̃ hostilem firmatum, pluribus portis nobile. Disciplinam militarem, mea opinione, nusq̃ sæuierus obseruatam aut exactam reperies. Urbis totius custodia in has partes diuisa erat: à turri Franca ingenti altatq̃ magnitudine cacumen suum in cœlum propere ferenti, ad portam usq̃ Ambrosianam, quæ iter ad montem Philereum est, super cuius uerticem tyrannus, Sacello Deiparæ Virginis, in balneas sedemq̃ arcanarū libidinū & monstruosi concubitus mutato, arcem erexit. Sub signis lileatis Franci stabant, quorum caput erat F. Ioannes Aubinus, natalibus & meritis in sacram militiam clarus. Hinc ad portam usq̃ diuo Georgio sacram, infra eum robur equitum Germanorum, uexillis aquilaribus splendens. Tertio loco Galli, Auerni finitimi equitibus Hispanis, ambo belli molem perferentes, quod ibi fossatum latitudine profunditateq̃ minori foret. Quinto loco phalanx Britannica pugnabat, duce magno Magistro: postea Galli Narbonenses. Nouissima statione, sed prima uirtute, legio Italica urbē aduersus Pyrrhi uim fraudesq̃ defendebat, ducibus F. Petro Balino, qui F. Georgio, Aimaro Montaphio præfectis faucijs successerat, & Gregorio Morguto antesignano Nauarrorum, copiarū auxiliariū præside. Verū fraudes nō tā extraneus hostis, quā domesticus efficitur. Siquidē ferox una scœmina, sanguinis Turcici, in compos mentis, an amētia simulata, incertum (quæstionibus enim nihil exprimi potuit) serua ciuis amplissimi, ad rem atrocē & maximo cuiq̃ uiro audendā animū adiecit. Deceuerat enim cum aliquot coniuratis (num-

merum

A merum non teneo) in máximo quopiam tumultu & inuasiōe hostili, per diuersa urbis loca incendia miscere: quorum periculo consternatis, & delerentijs stationes suas pugnatoribus, Turcā nudata praesidio moenia occupare posse, non inepta ratione colligebat: sed defuit, re indicijs & confessione conficiorum cōperta, audaci incepto suus euētus, sumptumq; de noxijs supplicium est. Turca per idem tempus nōdum uniuerso apparatu oppugnandarum urbium moenia admoto, collem quendā eminentiorē occupauerat: in quo Phanum D. D. Cosmi & Damiani stabat, ponē uirginis Elimonitræ sacellū, fronte in stationē Anglicanā directā. Hinc magis exercēdi militis causa, q̃ nocendi nobis, leuibus tantū tormentis utens, in urbē iaculari cōpit. Postea uineas agere, superq; aggerē iacere, uallo & fossa loca urbis, qbus imminēbat, circūdare, cōparatis ad opus huiusmodi impletionemq; fossarū & cuniculorū, maximos subterraneosq; labores die ac noctu cōtinuatos, quin quaginta millibus agrestū hominū, assuetorū magis agro ac pecori q̃ bello: qui cum more culpa statim fuisse, aliquando capite luerent, incredibili celeritate effecerunt, quod posse effici, negaretur. Excisæ sunt ab his rupes durissimæ silicis, & campi montibus aggere æquati, & cōplanata fossuris montū iuga, quos Rhodij nihil tutum munientibus patiētes, primū missilibus summo uertere, deinde ad erumpendum etiam in munitiones atq; opera animati, porta patefacta inuaserunt: turbatis undiq; clamore & impetu, fessis laboribus, nec animus, nec ars ad resistendum fuit, qua quisq; potuit per diuersas uias fugam faciebat, etiam milites custodes operum. Instabāt ferociter Rhodij, crescente (ut sit) & alieno metu audacia. Multi qui explicare se ab impedimentis nequibant, aut alio casu tardati, scēde occisi sunt. Et cū ingens multitudo accurreret ē castris suis opem laura, maxima & latissima strages tūc per totos campos ædita est: omnia quā uisus erat, constrata globis æneis, armis, cadaueribus, & inter ea humus infecta sanguine. Nam tormenta in eum euentum per muros & turres præparata, in medias hostium phalanges, cuneosq; confertissimos, cum maxima ui, fragoreq; & tonitru erumpentia, multos mortales pessunderunt. Quo genere pugnae cum hostem semel bis atq; iterum eluderemus, munimenta sua noctu intentissimis uigilijs, quanta maxima poterat diligentia, accelerabat. Die custodiæ duplicatae sunt, & tormenta ad exitum Rhodiorum opposita: quæ non tam in urbe eos continuerunt, quā quod timebant, ne crebris eruptionibus nimium attenuarentur praesidij uires. Cūq; per hūc modum Rhodū terra uerē obfessa esset, mari etiam, die noctuq; naues aliquot uento & remigio mobiles ante portus hostium in salo starent, adierunt præpropere magnum Magistrum nautici quidam, parati seu uersare dolos, seu certæ occumbere morti, dicentes rationem à se inuentā, qua hosti peropportunas insidias struerent: sineret modō eos facere, periculi esse nihil. Animus Magistri paulum arrectus annuit. Illi melopepones, uuas, aliosq; anni & regionis fructus scaphæ imponunt, mutati arma atq; ornatum, promissa barba, capite consuetudine Turcarum linteis turrito, conscendunt, tertia uigilia cœlo obscuro tendētes ad eam insulæ partem, quā traiectus in cōtinentem erat, gnari linguæ & gentis, fructus suos uenū exponunt. Coemerunt mox Barbari profundæ intempestiæq; ac sordidæ gulæ. Epulas enim & quocunq; tempore, uel ante lucē, et quocunq; loco sumunt, protrahuntq; illas à medio sepe die ad mediam noctem distenti, & madentes inter exoletorum ministeria. Sunt enim libidinis in mares profusissimæ. nam persuasissimū habeo, neminē Turcā pudicū, aut ulla corporis parte purū esse. Diuenditis hoc modo pomis ac fructib. et inter contrahendū hostiū animis atq; cōsilijs caute exploratis, nostri nauiculam à terra moluntur, Turcæ quibus obsidionis initia tantum mirum in modum displice

displicebant. nam præ inusitata multitudine tormentorum , qualem nec uiderant unquam nec audiuerant, nusquam recipiendi sese tutus locus erat. Omnia enim ui & imperu letales bombardæ Rhodienſes penetrabant: hortari, obſecrare noſtros, ut in continentem illos traſſiant. Qui ſimulata recuſatione, negare ſe id faſturos, nauiculam modicam eſſe, nec tantę multitudinis capacem, argre tamen ut uidebatur Barbaris, ſeptem aut octo admiſerunt. Hi ingenti dolore ſuo, noſtro uerò gaudio Rhodum adducti, ſocio interprete à Preioanne & F. Gabriele ſummo militiæ præſectio, turrim templi diui Ioannis æditiſſimam ſcandere iuſſi ſunt: unde per omnem circumuicinam inſulam atq; in caſtra hoſtium proſpectus erat. Cum multa & uaria pro Ducum arbitrio rogati ſi ſere reſpondiſſent, inter cætera (quod hic adſcribendum putaui) renunciarunt tumultum, ac etiam rerum nouarum inſitia, cõu rationeſq; complures intra hoſtium caſtra exoriri, militum aliquot cum ingens multitudo quotidie fame, miſeria, tormẽtiſq; ab urbe emiſiſis periret, et locus ſepulturæ uacans nullus extaret, ſub pellibus tugurioliſq; ſe continere: nec inde à Ducibus, uoce uel præconis extrahi poſſe, plurimos ſe ceſſionem et fugam meditari metu, magnitudineq; præſentium & futurorũ periculorũ, querentes fruſtra ſe conari dicentes, duces ſi ſani eſſent, uim in expugnabilibus inuiſiſq; nõ intentaturos: Rhodum nequaq; Albæ Pannonicę cõparandam, præeſſe Liſadamũ cum ſelectiſſimo Equitum robore, nouas auxiliariũ copias, uel iuſto prælio acceſſuras, reſq; melioribus & ſcelicioribus q; ad Albam ducibus geri. Quæ cum ad gratiã à captiuiſ auribus ſeruentib; dici aſſimabantur, reſ tamen ipſa poſtea patuit. Nam Pyrrhus aſſiduus deſertorũ & ſeditioſorũ inquiſitor placatorq; (talẽ enim tempore leniẽda magis q; puniẽda uis erat) literis Cõſtantinopolim miſiſis, Tyrannũ in caſtra uocabat, opus eſſe celeri ſuo acceſſu, omnia ſeditionẽ & turpẽ fugam ſpectare, militẽ obſequiũ rumpere auſum, & imperia aſpernari. Interim dum Tyrannus iter parat, compertũ à ducibus per trãſugas eſt (quos leuitas ingeniõrũ in omnib; bellis præbere ſolet) turrim phani Chriſtianis pro ſpecula eſſe. Quare promo uente etiam odio crucis in faſtigio erectę, nihil antiquius habuerunt, quàm crebroq; magnitudine capitali bõbardis excuſſo, turrim illã deſicere. Quod dum diligentĩſſime faciunt, ecce Tyrannus quinto Cal. Sept. hora poſt meridiana in caſtra uenit: ibi cum in uillã perneceſſarij mei Iacobi Galteri, quæ Megas andras dicitũ, uel caſu, uel nomine loci arridente deſcẽdiſſet, offendẽs omnia quæcunq; dici, aut ſingi queũt, ignauit ac pauoris exempla in illo exercitu, nihil inſtituto diſciplinæq; militũ, aut imperio eorũ qui præerãt, agi: plus ex malis moribus ſollicitudinis, q; ex copã ducentorũ milliũ militũ auxilij, aut bonæ ſpei accipiebat. Niſiſſimò uero ætate & indignatione tam erga ſuõs, q; Rhodios efferuens, ſeruata tamen tẽperantia inter iram ſuã & culpam ſubiectorũ, uocatos ad concionẽ inermes, atq; etiam gladijs depoſitis, armato peditatu quindecim milliũ Chiriboarderitorũ, quos ſecum adduxerat, circumdedit, ſimul & ſuggeſtũ aſcendens ſedit tacitus pauliſper animo ſecũ cogitans, utrum in autores tantũ ſeditionis animaduertetet, an pluriũ ſupplício uindicanda, tam ſædi exempli deſectio, magis q; ſeditio eſſet. Vicit ſentẽtia leniſſima ad multitudinẽ ſatis eſſe caſtigationem, tum ſilentio per præconem faſto ita cõpit: Serui (neq; n. eos milites appellabat, ambitioſius id eſſe mĩas, quàm aut ratio militaris, aut maietas ſua poſtularẽt) quod genus hominum: Turcæ ne militare, uincere aſſueti: equidem corpora, ora, uel ſitum, habitũ meorum, facta, dicta, conſilia leuiũ tranſugarũ & deſertorũ uideo. Heu quantũ me ſefellit opinio mea. Abijt illa uis, uigorq; Turcenſis: dilapſa ſunt robora corporum & animorum, quibus Arabes, Perſæ, Syrii, Aegyptii, Meſii, Pannonij, Tribali, Epyrotæ, Macedones, Thracæ ſuperati ſunt: im-

A memores patriæ, sacramenti, disciplinæ militaris aduersus ducum iussiones, aduersus summi imperij mei maiestatem ausi estis pugnam detestare, fugam moliri, inani cogitatione ac timore mortis & periculorum militaribus uiris indigno. Rhodum, si quis domi in conuiuijs, in comotationibus, in circo, in foro nominaret, expugnatos uos lingua iactabatis, uix temperabatis manibus: hic experiri uim uirtutemque uolo. sed credidistis forte cōspectis signis Rhodios supplices ante portam se & sua in fidem potestatemque uestram tradituros. Delinant omnes hoc sperare & dicere, mihi qui cōpertissimum habeo credant. Ignobilis & infamis ista cauea (quam uidetis) plena est feris esse racissimis: quarum rabiem nunquam sine maximo labore & cruore uestro domare poteritis. Domabimus tamen: nemo enim adeo ferus est, ut non miteri posset. Quod donec perfecero, hic aut mori, aut cōfescere decretum, ac iuratum: secus si unquam dixerō fecero ue, tum hoc caput cum classe, exercitu, & imperio, diris execrationibusque obnoxium deuotumque semper esto. Nec plura estatus, nisi quod clemens magis quam seuerus princeps uideri & esse cupiens, omnibus primorum erratorum ueniam condonabat, Citatis deinde nominatim omnibus, apud Tribunos impulsoribus, timore pudoreque in uerba tyranni iurauerunt. Hunc finem exitumque seditio militum apud Rhodum coepit habuit. Omnia deinde melioribus auspicijs & intensiore ducum militumque cura acta sunt. Statuebantur locis diuersis duodecim aeneæ machinæ, obsidione Ambuloni, quintum numerum haud superantes, ore in cœlum erecto, base arctiori uersus terram, iactio bimestri qui altera obsidione tantum nouem dierum fuit, dies noctesque continuato, globos saxeos eptapalmares in tecta templaque, semel ferè in caput magni Magistrī projicientes, sed plus omnino timoris quam ueri periculi attulerunt. Nam cum sonitu campani gravis diuerso ab eo qui uel oppugnationem uel uim tormentorum in muros quatiendos iudicaret, homines à speculatore sedente in fastigio phanī periculi admonerentur. duobus millibus huiusmodi globorum tantum decem occisi sunt. Quod inter cætera quidam Apella renatus medēdi artis professor hosti prodidit, cui uersato inter milites trepitatione detecto, tormentis expressa confessio est peracti facinoris. lecerunt etiam globos cupreos, plenos intus bombardis digitalibus, & inter eas exurimenta erant, bitumen, sulphur, pix liquida, foris coopertos sæpius in urbem tortis funibus, cui stili ferrei acutissimi inhærebant. Hi longo igneoque tractu uolantes, dum casu suo crepabant, omnia fædo fumo atque odore obfuscantes, quicquid astatat cui inciderent styli illi, bombardulaque fœdæ, necabant. Sed cum huiusmodi tormenta nec diu plueret, & sæpius non frangerentur, liberata est ciuitas ancipiti periculo. Effector uis erat quadraginta bombardarum, quæ iactu saxorum rotunditatis palmorum nouem, aliquando undecim, deformare magis quam solo equare murum poterant. Harum una, cum in domum, quam fortè fortuna haud infœlicissime præteribam, furibundo impetu irruisset, uolatu suo me prostrauit, Aethyopi sequenti, lapis euulsus caput & collum minutim contriuit. Et quia in Aethyopum nomen incidimus, nolo gentem quanquam seruilem, frustrari sua laude. Tota enim oppugnatione dominos strenue & fidelissime adiuit. Inter machinamenta hæc, quæ oppugnatione altera ducis Paleologi haud plura quam quindecim erant: duodecim uasæ & immoderate longitudinis, aeneæ machinæ globos æreos saxeosque multo maiores iusto capite in oppidum euomebant: quibus appositissime nomina à serpentibus Basiliscis indiderunt: quod tam machinæ quam belluæ contactu suo omnia fœdantes parem noxam miseris mortalibus adferant: ante ora omnium istarum machinarum sæpius uno die in stationes singulas centum & triginta missilia, excutientium: quod licet multis supra naturam uideatur, tamen ita rem esse diligenti

R genti

genti obseruatione compertum est, Barbari quo eas seque à bombardis et conspectu Rhodiensium intactiores seruarent, tabulas attingatione cōtigua inter se iunctas opposuerunt: quarum medium trāuersus introrsum axis sustinebat. Has Turca superiori capite funibus ad tormentorum calcē reducto, cum in tātum altitudinis subduxisset, ut capita machinarum defecta appareant, mox apposito ad forulum tormenti igne, murū quatiebat. Est etiam alia arte atq; ingenio hostis usus, ad tutelam suorum tormentorum, quæ sine rotarum adminiculo, super contiguas tabulas humi prostratas iacentia tlexerat, ualuis nō altis neq; se expādentibus, sed quæ fune ductorio à milite utrinq; intra fossas abscondito clauderentur & aperirentur. Rhodius huiusmodi opera, quibus contra hostis reliquum diei & tormentum hosti inutile redebatur, præcipua cura ac diligentia tollebat: sed tantam animi præsentiam uirtutemq; hostes præstiterunt, ut noctu reficerent, quæ interdiu bombardis dissipata erant: quæ reficiendi pertinacia, & crebro suo misili igne, incedēsq; cuculorum Rhodij sero inopiam tormentarij pulueris senserunt: quem rotatu molarum per dies noctesq; quinque mensium continuato, bis septem fortissimi equi ex splendido illo equitio magni Magistri atterebāt, inter irrequietos triginta & sex liberorum hominum labores. Neq; enim tunc temporis seruili ministerio in re tam periculosa utendum uidebatur: idq; ne qua fraus contingeret, loco fideli custodia septo: cuius caput erat primū H. Desiderius Antagallus præfectus Manuacensis: postea Gulielmus Parisotus eques Galus. Turris Nicolea, quam liberalitas ducum Burgundie struxit, quod insculpta marmoribus insignia attestantur, super molem, dextro cornu ante portū admirabili antiquitatis arte & sumptu in mare proiectam: in qua stetit ferūt Colossus illum Solis, inter septem orbis miracula, primum: qui cū terræ motu corruisset, iacens quoq; miraculo fuit: neq; Rhodij, quod Sirabo dicit, prohibiti erigere rursus potuerunt. Mira & supra fidem captumq; humani ingenij de hoc Colosso prodit liber Græcus, quem penes me habeo, seu uerius libri quædam uetusta pars incerto autore. Quæ licet nihil minus semper quæsiuerim, quàm ut plus iusto à rerum ordine declinarem, historia in quinque libris dilatata, eum multis alijs inter iter & fugam mihi uisus auditisq; explicare proposueram, ut opere uarietatibus distincto, legentibus amœna diuerticulum essent: & animus mihi per uarios casus, per tot discrimina rerū in Latīnū actō, memoria repetitioneq; præteritorum periculorum cōstantior ac deuotior Deo liberatori redderetur. Sed id quoq; alia ratione effici potest: quare non putaui operæ precium bonas horas ulterius in re nec utili nec necessaria collocare. Verū nunc ad rem turrimq; D. Nicolao cōsecratam. cui cū supplemento trecentorum militum, inter quos fuere triginta fortissimi & nobilissimi sacri Equites, præsidebat Frater Guiotus Ragusus Gallus, eques magnitudine, animiq; industria singulari. Hanc Turcæ per idem tempus diutino impetu tormentorum non modò inuiti, sed etiam opprobrioso ipsis tentarunt. Quæcunq; enim tormenta opponebantur, ea tormentarij arcis primis ferē ictibus aut arte sua, aut D. Nicolai ope adiuti distrūpebant. Cumq; per hunc modum omnis conatus diurnus irritus ludibrioq; hosti esset, noctu ad lunæ lumen, nihilo meliori fortuna (bombardis interdiu sub terra defossis, ne à nobis frangerentur) turrim impetiit. Quæ cum occasum uersus pate ret hiatu, commodè equitem cataphractum capiente, factis supra quingentis Bombardarum ictibus, dimissa, nec aliter tentata à Barbaris est. Verū circa mœnia ciuitatis cum totius orbis oculi hoc bellum spectarent, opus mirum in modum seruiebat. Ingens cœptū, pertinax conatus, par utrinq; labor, industria & spes haud dissimilis. Rhodiensi die noctuq; irrequietissimo ad uarios conatus hostiū, neq; ars neq; uis defuit. Nam immani specu sub terrā

A infra propugnaculum nouum effosso, fossatum rudere, saxo, terra, farnētis, opera hostili impletum, sedulo repurgabat. transuersis cuniculis, hostium cuniculos duos & triginta excipiebat, & palam, ac clam cœptis inimicorum audacter obuiam ibat: qui cum nonis Septembribus ab imo ad summum aperuissent, partem haud paruam per egregij propugnaculi Anglicani, incenso inflammatoq; cuniculo, cuius uiolentissimo crepitu tota urbs non aliter q̃ motu naturali semel obsidionis tempore factio contremuit, Quem cum sentiret magnus Magister ante altaria armatus, mediusq; inter preces Sacerdotū canentium in Sacello pro introitu propugnaculi, Deus in adiutorium meū intende, Domine ad adiuuandum me festina: Capiō omen (inquit) hostis adest, festinat in adiutorium Deus. Danda nunc opera nobis est commilitones fidelissimi, fortissimiq; uthic Ordo auspiciato institutus, per tot grates maioribus cultus, nec ab ullo hostiū adhuc læsus, quātum in nobis erit, incolumis posteritati tradatur. Eoq; uehementius quod magis dedecus est parua amittere, quā omnino non paruissē. Plura dicerem nisi strenuis abunde dictū esse putarem, Et simul cum dicto, sequente satellitio armorum, plenus spei bonæ atq; animi in hostes tendit: contra quos inferentes signa, licet undique tela conijcerentur, custodes propugnaculi arma & corpora intrepide obijciebant, deturbabantq; manipulos militum, per hiantem fossuram ingredi conantes. Hisq; turbatis, ac pedem referentibus, cæteri qui ponē erant, quos nec extructi aggeres, nec timor satis munierat (nam plerosq; iacula tormentis, aut manu emissa uulnerabant) paulatim retro cedere cœperunt. quorum ignauia increpita, dux Mustaphus si ipsi cunctētur, solum ascensurum se minatur. Barbari ducem circumfundentes cum ululatu, strepituq; moris sui in pugna inuendi, certamen instaurant. Aequatis itaq; uiribus, prælum aliquandiu atrox fuit: summa ui, & duces hortabantur, & milites pugnabant. Potuissentq; Barbari, si aduersus partem ruina prostratam leuia tormenta opposuissent, cum uix quisquam nostrorum sine cæde, aut uulnere stare potuisset, eo impetu propugnaculum capere. Sed cum undiq; tubæ, clamor, adhortationes, aures circumsonarent, in capita toto turbida cœlo tempestas, telorum, ferreusq; ingrueret imber, & oppidani Equitibus immixtis, saxa & picem sulphure tecta admixtam in Turcas conijcerent, nec animos, nec uires Christianorum amplius ferentes, nondum receptui signo dato, terga uerterunt, turmatimq; abibant: nihilq; ordinum, aut imperij memores palsim, quā cuiq; proximum fuit, fuga effunduntur. Bombardæ per muros dispositæ, in abeuntes & uagos cruentissimam stragem fecerunt, uti prius cum e castris magno agmine in prælum ruerent. Ceciderūt hac oppugnatione multi Christiani, & inter strenuē pugnantes, & occisos Equites Gallos. Hispanosq; Philippus quidam Lommelinus Ligur negociator, qui ab Alexandria uenerat, Stampalea ciuis Rhodius. Plurimi uulnerati sunt: F. Henricus Mansellus signifer: F. Petrus Mela Saonensis præfectus cuiusdam onerariae nauis, qui ambo uulnere obierūt. F. Michael Dargelmunt, summus Triremiū & propugnaculi præfectus, amisso sagitta oculo, post grauem infirmitatem superuixit. Enituit etiam in huius propugnaculi custodia, fortitudo cuiusdā Equitis Itali, quem Baptistam Romanum uocant, & F. Francisca Telis Lusitani. Hostium, quos belli euentus aut læsit, aut necauit, certum numerū scribere nō possum. Qui modestissime mihi loqui uidentur, mille casos ferunt. Tempa lustrata, supplicationes indictæ: Deo, ob uictoriam, honos habitus. Muliercula quædam Hispanæ gentis, singulari uitæ sanctimonia, quæ ab utroque Hierosolyma redierat, nudis pedibus frequens circa aras & templa, stipē publicæ, quam non tam sæpe emendicabat, quā a sponte offerentibus accipit, rursus in pauperes erogans, sedulo hominibus religionē incutiebat: Deū

poenas flagitiosorum isto bello expetere: cæterum ultione sceleratorum facta, A
 urbi & mœnibus parsurum. Hæc sibi per quietem, atq; inter preces obnunciat
 esse, per sanctæ affirmabat: & iam sanctum aliquid & prouidum habere putabatur:
 nec aut consilia eius aspernari, aut responsa negligere vulgus uolebat: adeo
 deuinctas sibi habet mortalium mœtes religio, sed miseros lesellit sua
 uates. Dum hæc domi agunt F. Desiderius Podius præfectus arcis Feracleæ,
 qui multarum rerum cognitionem in recessu habet, quæ ut est modestissimus, palam
 non ostentat, ex insula per nauiculam nuntiabat, captos perfugasq; ad se ducere,
 q; magnates quidam in Rhodo, secreta consilia cum hostibus communicabant,
 qui uiam sibi subterraneam sternebant, in septo Equitum exitura ad Phanum Ioan
 nis Colossensis. Sic enim à Colossi illius, quæ diximus, memoria (nō q; quicquam
 Colossas Phrygiæ ciuitatem cum Rhodo confundat) locum appellant Græci, tam
 Turcarum, q; Latinorum imperio subiecti, qui linguam tantum Græcorum habent,
 sicut speciem hominum. moribus ritibusq; effratioribus q; ulli Barbari.
 Magnis animorum motibus ciuitas agitata est nuncio perniciosi & occultissimi
 mali. neq; enim scire poterant homines qua uia contra foderent, quoloco,
 quo tempore, die an noctu, in ocio uel in tumultu eruptura foret uis illa
 terrigenarum. iamq; non pro muris & mœnibus, solum uigiliæ erant, sed quisq;
 domi suæ, magnis premijs primo euulgatori à Magistro propositis, armatus,
 anxiusq; terræ partem expectabat. Indicia coniuratorum, cum nomina haud
 exprimerent, Magister silentio suppressit: uerum prodidit exitus, quinto Idus
 Septembres, quintoq; die post primam oppugnationem. Propugnaculum Britan
 norum, quorum hac obsidione non contemnenda manus bello perijt, prælio multo
 acriori primo, iterum tentatum est. irruperant per ruinas septem animosi uexilli
 ferri cum delecta iuuentum manu. Et cum pauci propugnatores pluribus pares
 esse non possent, ignominia accepta fuisset, nisi delecti Equites duce magno
 Magistro, cum signo sacre militiæ superuenissent. Ad cuius primum conspectum
 Turcæ haud aliter q; fulgetris miraculo ue attoniti, cum superiores essent,
 ad suos se receperunt. Mustaphus impigre suo munere fungens, inclinatam
 nulla notabili causa aciem sedulo restituebat. Cæteri duces militum terga
 uertentes, iterum ut gladijs, & exhortationibus in prælium retruserunt. Itaq;
 pudore & imperio superante metum, pugnam denuo capessunt. Rhodij imbre
 sagittarum laborabant. Sed cæperat omnium animos, peioraq; obliuio uuln
 erum, mortis cogitatio aberat. Hoc unum solum meminerat, hos esse hostes,
 quos superiori pugna cum strage & ignominia repulissent. Qua uirtute dum
 prælium in tertiam horam protraheretur, Barbaris vires animiq; defecerunt:
 inter duo millia, quæ manus militaris & tormenta prostrauerunt, missa sinistro
 cornu è propugnaculo Cosquinense (quod uocant) dextro Hispaniense, ceciderunt
 tres Satrapæ, induti holosericeo pallio ad pedes demisso: tam in habitu
 ad pugnam indumento Barbaros uestiri moris est. Ex nostris pro tanta multitudine
 hostium, sanè pauci signifero F. Ioachimo de Cluys sagitta ex oculato uexillum
 amissum fuisset, nisi propter F. Emericus Ruyaulx singulari magnitudine
 Eques Auernus illud ab hostibus seruasset. Venerat hic cum comilitone suo
 F. Balthasare Augustino Equite Hispano, ex Creta insula in Rhodum obse
 ssam. Magnum & audax facinus. Iterumq; per mediam hostium classem in
 Paetolum iuit, copias auxiliares acceleraturus: sed inuidi diligentia
 suæ, & miseræ urbi fortuna, Mustaphus secundo tam prælio infelicitate
 commisso, uilescere apud Tyrannum cepit. Pyrrhus quo apud eum, omnesq;
 Turcas gratia & dignitate suam tuere, aggerem terra lapideq; ante stationem
 Italicam intra mœnia prostratum magna diligentia, continuoq; impetu
 decem & septem immanium bombardarum quatiebat. Nec segnius stationem
 Equitum Galliæ Narbonensis, quibus imperabat F. Raymūdus Ricart
 præfecit

A præses Bithyniæ, cuniculis & tormentis demoliebatur. Habuerāt ambo libi à quopiam, qui specie emendæ ancillulæ, à Georgio Sanctiorino, ciue Rhodio, secreta urbis notauerat persuasum, oppidum hac parte capi posse: quos quoniā res obtulit silentio præterire non fuit consilium, quin utriusq; mores, quantum ingenio possem, aperirem. Igitur his ingenium, crudelitas, perfidia æqualia fuere: magnitudo animi par. Item religionis nostræ contemptus, in mares libido amobus profusissima: quam in Pyrrho minuit ætas, auget in prælide Calsio. Hic dando, audendo, ignoscendo (simulat enim clementiā, ut pleraq; alia bona) gloriā adeptus est; ille autoritate, consilio, studio, publicæ utilitatis apud suos clarior. Sed hac parte, & reliquis oppidi locis, nobilissimus Eques è Narbonensi Gallia F. Gabriel Chier præfectus Augustalis, fraudibus & conatui hostium, semper maturè obuius fuit: pauperes urbanos atq; agrestes conatissima largitione pecuniarū suarum, ad cuniculorū effusionem, cui operi præsidebat impellens. Quod ubi sentiebat Calsius, paululum impetus suos repressit. Pyrrhus prædurus & pertinax senex, Equites Italos quotidianis ferè, ac leuibus prælijs laceſcebat. Sæpe etiam instructa sub signis acie, illos aggressus est. Siquidem decimo Calendæ Septembris, iussu copijs occultatis intra uallum decem pedum altitudine, muros ciuitatis superans, structū feruli ministerio hominum ex Mœſia Valachia allatorum, aggerem militarè illum erectū principatu optimi Emerici Ambosi magni Magistri Rhodij, quem diximus muro Italico præiacere, cum subita iuuenū manu inualit, trucidatis aliquot, qui præsidio erant, & omnia magis quàm prælium expectantibus. Sed cum repentino sonitu æris campani, ingens uibarna multitudo, immisti etiam sacri milites accurrerent, maxima uic certari cœptum: hostes æquo loco pedem firmantes, haud facile depelli quierunt. Pyrrhus strenuè laborantibus succurrere, integros pro saucijs accersere, omnia providere: contrā Equites memores nominis Rhodiani, & pristina uirtutis suæ pugnā æquabant. Quod ille uidens, signo dato, recentes suos extra uallū prodire iubet, scalis, grumisq; ac cumulis lapidum tormētis euulforū, aggressi milites, prope summa cœperant. Oppidani in subeūtes saxa uoluerè, ignes longurijs ad idipsum factis immittere, detrudere eos spartis ferratisq; sudib. Bombardarij propugnaculi Cosquinēſis & Careſtani, quod custodiebat uenerandus senex F. Fernandus gentilis, latus oppugnantū petendo, & nullo tormento ferè frustra emissio, maximā hominū armatorumq; stragem ediderunt. Extremū tunc agmen procedere non audebat, primores senlim retrocedere cœperunt, signa equinæ caudæ quæ principū naualiū sunt, & impicta lintea quæ ducū terreſtris exercitus fluctuare. Quod dux uidens, postq; duas horas maiore animo q̃ fructū pugnasset, canere receptui iussit. nostrū plurimilēſi. inter cæſos occubuerunt Equites Itali, hostiū ingens numerus. Mouerat iratū ducē in nos iactura nobilissimi uiri (si modo ulla sit inter Barbaros & unius tyrāni mācipia nobilitas) qui pridie huius diei tormento traiectus, occubuerat, dum incautius inferiori, ueste holosericea: superiore, redimiculo aureo indutus, longam uirgā rubrā manu gestans, ante ora propugnatorum obambulare. aiunt fuisse Protyrannū, penes quem summa rerum insule Eubœe erat. Solymanus hoc amisso, haud minorē dolorē concepit. quàm antea quā bombardā accuratius è statione Anglica emissā, ei ingeniosissimū artifice, summūq; rei tormentariæ præfectum abstulisset. Sed nunc ad tertiam oppugnationem Anglicanā stylum diuertamus, quæ ut scilicet quāmdam primæ Mustapho procederet, operam & consiliū cum Archimeto Hispanorū oppugnatore partitus est. Hic cum maximā muri partem quem illi tuebantur, ignito, uiolentoq; diffractione subter effossorum cuniculorū, in altū aera eiecisset, nube terreni pulueris obfuscatos statim maxima uī adortus est,

R 3 neq;

neq; segnius Mustaphus quinq; uexilla inferens, Britannos aggrediebatur. Pugna duobus locis simul, anceps & atrox fuit. Mustaphus unūquēq; nominans hortabatur, putaret se contra latrones, piratas, pro patria, pro libertate, pro aris atq; focis, quæ toties illi uiolarunt certare. Contra Rhodq; manu magis quàm uerbis strenui, intrepide resistebant. Christophorus Vualderic armorum & nauigandi peritus, Germanus Eques, urbisq; Imperialis Hagenau summus præfectus ac Commendator, qui Rhodis in pace ius laboriosissime ac integerrime dicebat, quum præsidis Græciæ omnes contra se conatus, supra terram bombardis, & subter cuniculis ludificatus esset, necessario præsidio ad stationem suam dimisso, huc se conferens, cominus gladio cum hoste depugnans, duo illi uexilla extorsit: Barbari omnes cum litrage & ignominia reiecti. Achimetanus miles & si animosior fuerit, iam in summa altissimi muri euaserat, nihilo tamen scilicet leuibus enim tormentis iussu & consilio Martiningi per tecta domorum in frontem oppositis, & leuo latere bombardis noui propugnaculi, cui præsidebat F. Ioānes Maupus: itē dextro ex opere militari, ad radices portæ Athanasianæ, quod F. Florentius Guiuereaux diu magno animo & periculo corporis defendit, missilibus impetitus, uictoriam nobis reliquit, nec lætam, nec incruentam. Nam strenuissimus quisq; aut occiderat in prælio, aut grauius uulneratus decesserat. Preianus in gula tormento uulnus accepit, nec tamen letale. Ioannes Buoch strenuus & magnanimus Eques, ætarij triumuir, & Turcomastix (id dignitatis nomen in legione Britannica est) cum semper uim & oppugnationem Turcicam futurā negasset, morte sua, utranq; expertus est. Occisus est enim inter Anglos, quibus ut Hispanis cum supplemento auxiliari opem ferebat, hunc finem habuit secundus ætarij Triumuir. Tertiū Deus ad grauiora meritaq; supplicia seruauit. Achimetus strenuus alioquin ac prudens dux, indignatus quod uoti compos non fuisset, propugnaculū Hispanum maiore potestate ut tormentorum quatiebat, modico inde spacio locatorum. Nec minorē uim omnium quæ ad urbes euertendas pertinet experti sunt Auerui, quos in prælium ducebat Frater Raymundus Rogerius, magnanimus & strenuus Eques, patre Gallo, Rhodi natus nono Calēdas Octobres. Aduersus hūc, commissum sibi locum strenue impigreq; tuentem, magna uis Barbarorum ē castris processit, spem habens fragore cuniculi ducti ad basim murorum, & plenī materiæ inflammatis, ingētem mox imposito igne ruinam adfuturam: qua oppidum capi posse militi duces sponponderant. Stabant iniquo loco Barbari, telisq; nostrorū obruebantur, nec cuniculus cuius tota uis in uenas subterraneas contraq; actos cuniculos euauit, murum paratis ingredi aperiebat. Quapropter signo dato, clade aliqua accepta, nulla illata, statim redire in castra iussi sunt. Murus qui occultam introrsum uim cuniculi, & si palam non apparentem accepisse a ducibus estimabatur, magno bombardarum numero, & impetu, per reliquum diei, noctemq; insequentem disruptus est. Totā nocte omnibus castris strepitus armorum, ingens hominum concursus exaudiri. Duces de summa rerum deliberabant, decreta in crastinum oppugnatio est. Tyrannus cupidus simul uincendi & anxius contrario metu: quippe bellum hominibus sumere licere, uictoriā in manu fortunæ esse: quæ ad eum diem ingentibus ceptis suis haud adfuisset, considerare tamen copijs suis, sperare fortunæ erga se mutationem: nulli hæreditarium uincere, uictoriā uagari, a uictore ad uictum uenire. Itaq; cum spes metum uinceret, ubi paucis arbitris in tentorio suo obambulans, diu multa secum animo uolutasset, duces ac tribunos militum ad se uocari iubet: eosq; pro prætorio hūc in modū allocutus fuisse traditur: Vestra, magnanimi duces, fortitudo atq; prudentia nulla indigent oratione, Verū ut pauca dicam, male sana mens hostium

A hostium facit, qui dū urbe tormentis lacerā, cuniculis suffossa, dirutis templis, domibusq; cæde, labore, uulneribus fessi, quæ mala toties oppugnatis accidere necesse est, primos spiritus, solitumq; pugnādi ardorem non remittunt: uidētur militi nostro merito inuicti atq; inexpugnabiles. Quam opinionem immutatam esse, plurimum ad strenuē felicitatēq; pugnandum refert. Facietis igitur illis urbis potiundā spem hortando, animum dando, promittēdoq; omnia. Ad hæc aperiētis consilij mei rationem, ne credāt se ad urbem unam oppugnandā adductos, oppugnabunt uerē moenia unius urbis, sed in una urbe, uniuerſam Christianam capimus ditionē. Hic cognati, affines, necessarii sunt omnium nobilium Regum, Principum, Dominatorum Catholicæ gentis. Hic pecunia omnis hostium: cuius concessa direptio, maximo uobis usui ad conciliandos animos militū erit. hic tormēta, arma, omnis apparatus belli est: qui simul nos instruet, & reliquos Christianos miserabiliter olim trucidabit. Potiemur præterea tum pulcherrima opulentaq; urbe, tum opportuniſſima, portu egregio: unde terra mariq; quæ belli usus poscunt, suppedientur: quæ cū magna ipsi habebimus, tum demperſerimus hostibus multo maiora. Hæc illis arx, horreum, arariū, armamentariū: hæc omnium quæ Turcas maritimo bello infestant, receptaculum. Hinc tutus in Brutios, Salentinus, Apulos, Siculos excursus. Sed cum considero uos, magnanimi duces, qui uirtute, prudentiaq; uestra, opibus atq; imperio meo, ante duos omnino menses Belgradum adieciſtis, urbem inuictā, inexpugnabilem, uel proaui Mahumetis uiribus, magna mihi spes quod non diu latebris, claustrisq; ciuitatis tuti menebunt crudeles & cōtumaces isti Cruciferi. Duces finita conuisione, mandata militibus explicabant. His urbis nobiliſſimæ & opulentissimæ direptio uoce præconis per omnia castra concessa est. Tyrannus cum ægrum cuius animū (ui solet) somnus inuaderet, strato se reposuit. Magnus autem Magister (cui insolitus hostium nocturnus tumultus magnum quidpiam portendebat) armatus, intentusq; singula urbis loca circumire, quemq; amica uoce aut nomine proprio compellans hortari: meminert se pro patria, pro libertate, pro uita excubare: omnibus necesse uiris fortibus esse, si motus intempeſtæ noctis in diurnam pugnam euadat. Respondere omnes bono animo ſit, neminem illi se uiuis Magistratum aut uitam erupturum. Cumq; ab hostiū seruo quopiam Christiano ad uigiles clamaretur, ultimam pugnam parari, urbem prima luce diuerſis simul locis inuadendam, Liliadamus nihil temerē, trepidēue agēs, cōuocatos Equites suos sic alloquutus est: Lator sacri commilitones, incidisse tempus, ut uno prælio ingentem gloriam parare, & arcem ueſtram tutando, orbis Christiani defensores, & nominis uindictæ à genere humano uocari poſſitis. Gens, in quam caſtina luce pugnaturi ſumus, ſola multitudine freta nos impetit. Ceterū, ſi non numero, ſed dextra, peſtorēq; uirtutem metimur, haud dubium, pauci ſtrenui multitudinem ſuperabunt. Nec genus belli, nec hoſtē ignoratis. Cum his eſt uobis Equites pugnandum, quos ſemper mari iam quinq; dies terra iuſto prælio (omitto tumultuaria) tota acie moenibus admota uiciſtis. Erit igitur caſtino certamine is uobis illisq; animus, qui uictoribus & uictis eſſe ſolet. Neq; illi, quia audent, pugnaturi ſunt: ſed quia Tyrannus. & uiolenta imperia ducum ſic cogunt. Igitur memores quibus parentibus, & quam Christiani orbis de uobis opinione orti, quæ terra uos genuerit, quæ exceperit. In illos, ſequentes unum ſurioſum iuuenem, cum indignatione quadam atq; ira, ueluti ſi ſeruos uideatis ueſtros, arma repente contra uos ſerentes pugnabitis. Ad quod faciendum non ſolū indignitas, ſed etiam neceſſitas (quæ ſola uel timidos fortes facit) cogit. Siquidē hic in inſula eſtis, unde nullus fugiendi locus: tum in urbe, cuius laceri & deſtracti muri, non tam uos, q̃ arma ueſtra defendunt.

Ideo crastina luce hic uincendum, aut moriendum uobis est. Vna dies uellæ tam uictoriam uel laudandam omnibus seculis, mortē præstabit. Plura dicere parantem, nuncius aduentantium hostium impediuit. Equites, popularesq; quos nouissimæ pugnae fides, & sperata uictoria fortes faciebat, in muros concurrerunt. Subito signa hostium canere, & urbs ad stationē Italicam, Narbonensium, Gallorum, portam Athanasianā (quam aliter propugnaculum Anglorum uocamus) murum Hispanorū, & Auernorum quinque simul loca inuadi coepit. Mustaphus pauca pro tempore suos cohortatus, parentem ruina locum inuadere iubet. Turcæ propugnatorū globo illati summa ui pugnant; oppidani ubi maius periculum, eō acerrimē niti, ac hostem propulsare. Neq; alius in alio magis quā in seipso spem habere. Vndiq; ingens clamor & strepitus armorum. Funditur ater ubiq; cruor. Dant funera ferro certantes: hi cominus gladio, illi tormentis: quæ mira dexteritate torquebat Frater Toros, Eques Hispanus, uita & moribus integerrimus: alij balistis & arcubus utebantur. Vicarius Agonothetæ ac summi principis desertorum catholicæ fidei inter cōfertifsimos Christianos egregia animi magnitudine pugnans, postquam multam intulisset cēdem, tormento traiectus occubuit. Debuerat meritō mors fortissimi ducis, suis pauorem incutere. Sed nihil tam incertum, quā belli euentus: occisio unius Barbari, reliquos in furorem atq; amentiam uertit. Mortem enim clarissimi uiri ultum iri cupientes, cominus gladio, & procul nube telorum iniecta, nostros paulatim loco summoiebāt. Mustaphus suorum alacritatem cernens, flammæ (ut dicitur) addebat oleum, Mahumetem nomenq; Turcicum obtestans, spolia, manubias, prædā memorabat: ferro uiam per medias acies faciendā: quo sibi minus pepercissent, eo minus periculi. Adsuere commodū fessis submissa subsidia, pugnam priorum cēde hæcenus inclinatā recentes æquabant. Et cum uiri propugnarent, scēming tela omnis generis saxaq; in muros gerebāt: anhelos sudore, pugna, cibo, & potu adportato reficiebant: nec minorib; animis milites Pyrrhi Equites Italicos oppugnabant. Anceps utroq; loco prælium, totius negotij facies uaria, incerta, sœda atq; miserabilis: hostes pro prædā, pro imperio: Rhodiani pro uita, pro libertate certabant, nec erat ullus ordo, aut ulla rā inutilis ad bellum ætas, quæ eo die Hierosolymitanos milites nō iuuaret. Pugnarunt prophani & sacri, neq; Crucigeri sacerdotes tātū, quorū uirtus tota obsidione haud sanè minor quā Equitum fuit, sed etiam cucullati: & inter eos Franciscanus quidam, cui Ioanni Antonio nomen: scēming, pueri & cum his immisti senes, supra animi corporisq; uires, defensoribus tela ministrabant. Lapides stratis effossos manu fundis eiciebant. Ignes, sulphur, oleum incendiarium, picem liquefactam deuoluebāt in subeuntes. Nec ulla perniciosior pestis ibi uehementius timebatur. Quippe ubi seruēs semel materia artus aliquos apprehenderat, nec ulla uī quidem excuti poterat, & quicquid attigerat perurebat: iaciendo arma, lacerando indumēta, unus alium impediēbat: turbati ordines, fluctuare signa, nec recentes audere faucijs succurrere, cū undiq; in pectora tela ē muris missa uolarent, in capita imber ignium & lapidū plueret. Ad hæc clangor tubarū parua dictu, sed magni eadem in regerenda mormentires, non tantum Barbarorū aures, sed etiam animos mire perturbabat.

In isto ardore magno Magistro hortanti suos pro porta sancti Athanasij, (huc enim eum, quum prius ad stationē Italicam refedisset, Prætorij sui cura strenuo, ac nobilissimo Equiti Fratri Antonio Monterolo commissa, belli necessitas, periculorumq; magnitudo aduocauerat) nunciatur propugnaculum Hispanum ab hoste captum. Atroci nuncio (ut par erat) motus, non tamē defecit animo. Sed belli curam Emerico Gombaulio præfecturæ Peloponnesis titulo insigni relinquens, cum delecta manu iuuenum eō tendit.

Caperant

A Cæperant illud hostes admirabili casu: nam custodum maxima pars excesserat auxilio laborantibus, tredecimo in de palli manipulis Equitum Hispanorum, quibus cum acriter conseriebant manus. Achimertani milites pauci qui relicti erant, tormētum quoddam armis manu positis intentissimē aptabant, in dextrum cornu integrorum, qui selsis aduersus Hispanos succedebāt. Et ut sunt in omnibus bellis ignaui multi, quidam ex his hostes, cum scandere in murum animus non esset, inter disiecta saxa, ruinasq; ad pedem propugnaculi aliquantisper pauentes remanere. Tandem, cum supra se solitudinem esse intelligerent, metu in confidentiam, & fortunā uerso, per cliuū repantes occupata deserta parte, paucos inermes, & tormento aptando intentos à tergo occiderunt, & extollentes patriū truncemq; clamorem, deiecerunt uexilla. Turcæ qui intra munitiones suas parati intentiq; stabant, concitato per mediam fossam cursu, suis agglomerare sese non cessabāt, donec condensatæ undiq; pilæ æneæ tormenus euolantes, impedimento Barbaris essent. Duas horas super muros ancipiti Marte propugnaculo dimicātū est. Barbari loco superiores, inuenta ibi saxa in subeuntes Christianos iacebant, summovebantq; arcubus & tormentis multitudinem. Magister hortatur, imperat, quæ in rem sunt, quod plurimum ad accendendos animos militum intererat, testis spectatorq; uirtutis atq; ignauitæ culusque adest. Itaque in uulnera actela ruunt: nec illos muri, nec superstantes armati arcere queunt, quin subeant. Hugo Caponus, Hispanus Eques, unus ē quatuor tribunis militum, & Menotius Eques Gallus, cum aliquot auxiliariis Cretensibus in portam negligentia Barbarorum obice ferreo non clausam irruperunt. Cretenses infra telliāctum, Barbaros brachio apprehensos strictis pugionibus transfodiunt, multi in subter patentia moenia deiecti, illiso cerebro expirant. Accendit recens ignominia iram in fortissimo uiro Magistro militū, qui fidem Christi deferuerunt, & hortatus uulgum ut sequeretur, primus cum duodecim fortissimis uiris pari robore corporum & animorum, in suprema muri Hispani euasit, quadraginta signa sua lunata defendens, nostra cruciata deturbās. Imperatorem suum milites (quanquam selsilabore, fame, siti, & pugna matutina, quæ in mediam diei lucem processerat) nauiter sequebantur. Liadamus cum sæpe alias memorabilis, tum hac præcipuē pugna fuit. Nam parte prætorianorum demissa intra recuperatum propugnaculum, cū reliqua cohorte ad atrox, dubiq; euentus prælium accurrit. Hispani, ceteriq; sacri milites, & immisti his prophani, qui uulneribus, cæde, ac lassitudine confecti erant, conspectu Magistrī, uelut tūc primum pugnæ signum acceperant, redintegrato animo & clamore, certamē restituerunt: gladijs, saxis, contisq; ignes præferentibus, ac densatis missilibus, stragem & cædem continuabant. Bombardæ locatæ per transuersa opera, in summitate murorum, hostium latus fœde discepebant: neq; segnius Auerni & Galli Narbonenses Turcas trucidabāt. Per hunc modum cum pugna æquata esset, recens præsidium ex arce Nicolea, duce F. Alioro Hispano Equite animi magnitudine, & cæteris pacis, bellisq; artibus, cuius ueterum conferendo, eductum, rem ad se inclinabat, cuius ubi per internuncios certior factus esset Solymanus, oppugnationem cernens ab alta specula procul, ē malis antennisq; nauium structa, receptui canere iussit, & Rhodijs, & Barbaris grato. Iacho Basso autē gratissimo: nam dum alij pugnabāt maximē, ipse fugiebat maximē. Quam ignauiam prope stipite lussit, per obscenas inferioresq; corporis partes actō. Huiusmodi enim suppli crij sceditate, Barbari fontes plectunt. Verū nulli iratior, infestiorq; tyrannus fuit, quā Mustapho bellistius machinatori: quod uaniloquus, ut plerique Palatini esse solent, spem suam inflasset: quod falsis adulationibus extollendo (uerbis multiplicatis) eius uires, Rhodianas nimium mendacis deprel-

deprimēdo, occurrurum ad littora populum, ubi regiam classem aspexisset, a faciurumq; deditonem & imperata spopōderat. Quę uanitas promillorum nō line maximo damno & dedecore nominis Othomani iam patēre: quare mors ei indicia, coramq; trāsigi à spiculatore telo imperans: Volo aiebat oculos pascere. Iamq; supplicij apparatus licior promebat, adeo torpētibus metu qui aderant, ut non modò ferocior uox aduersus atrocitatem pœne, sed nec gemitus quidem audiretur. Pyrrhus unus, parantem se sagittarium sum-mouere ausus, prodiens ante tyrannum clementiam eius appellat, & uitam Mustapho rogabat. Accensus illi audaci facto & indignatione, eundem pari supplicio damnat, quod se procul à regia, ab ocio & quiete in insulam ad ma-ximā belli tempestatisq; pericula euocasset. Vniuersā Apocletorū conciofa-ctum deprecari, humum hostilem satis madere, non esse rigandam ulteriori sanguine duorum clarissimorum ducū. Itaq; cum ira iam deserbuisset, & ad-moneri se pateretur, Pyrrho prudētia & sua ætas, Mustapho cōiunx, sororq; aui sui materni, uitam impetrarunt. Illuxit itaq; dies hic tanta hostium strage, Rhodians tam celeber, quātum unquam alius quispiam ab urbe cōdita. In-ter coaceruatos corporum cumulos, reperti duodecim Satrapæ, & is quem dixi Vicarium Magistrī scholæ militaris. cumulatæ corporibus fossæ, strages omnia tenebat, corpora quædam adhuc spirantia, multi trunci artus, diuisa quædam à corporibus capita, pectora, latera, terga multorum sauciata uulne-ribus: quidam scitibus saxorum integri, uel in mortem sopiti iacebant, uel æ-gram trahebant animam, tellus cruore atra, undiq; tristissima facies & pluri-ma mortis imago, & uictoria ipsis miseranda uictoribus erat, si de alio conti-gisset hoste. Turcæ qui suos humare parabant, cernētes patientia occisorum uiscera, fœditatem immanium uulnerum, horrorem concipiebāt ingentem, nec defiteri aduersos quos uiros, quę tela dimicarēt. Vigiles Rhodij pro mu-ris ex cubantes, palām eis maledicere, Pyrrho Mustaphoq; uecordiam obie-ctare, tyranno masculam libidinem, Rhodios caudæ falaci nouaculas acue-re, ignem infamibus parare corporibus: quorum interemptorum, uulnerato-rumq; numerum certum nescio, nec si sciam, referre ausim. Is quem in diu-rnos commētarios suos, temere tamen conscriptos retulit nobilissimus Eques & antiquarius F. Macedonius, haud dubie multo inferior uerò est, duo tan-tum millia occisa prodit. Sed F. Georgius Faucellus eques Lugdunenſis, qui hac oppugnatione egregium sanè de se specimen exhibuit, hunc numerum ad cælos solū, p uallo Italico restringit. Roberus Perusinus moribus & ætate grauis, atq; omnium quæ hostibus aut prospera, aut aduersa fuere diligentis-simus inuestigator, in oratione quam ad Hadrianum Pōtificem habere pro-pofuit, cęsa narrat decē millia. F. Iacobus Borbonius Eques, clarus literis, ta-libus ac uirtute, cæsorū sauciatorumq; numerū ad quīdecim millia ex-tendit. Ego ad hunc modum argumento neq; temerario neque improbabili, numerum ad uiginti millia augere non uerebor, quantam enim hominu-m, tum suapte natura, sanguinis & bonorū nostrorū auida, tum imperijs & ex-hortationibus ducum in cędem nostram impulsorum, stragem fecisse sex ho-rarum spacio & quinq; simul locis putabimus. tormenta, arcus, tela, saxa, ha-stas, lupos ferreos. curuos harpagones, deniq; omnia quæ ars aut prauitas hu-mana hæcenus ab æuo cōdito in suam perniciem ex cogitauit. Plura uexilla motionisq;. A nostris præter plurimos sacros Equites centum fere & quin-quaginta prophanae militiæ desiderati sunt, sauciatorū maior numerus. De-cretum erat singulos Equites aut læsos, aut interfectos nominatim recēlere: sed cum huiusmodi diligentia haud necessaria in historia sit, simul ne nimio studio recitādorū nominum fides mea lectioni suspecta fieret, cunctos ob-patriam

a patriam pugnando uulnera passos, æ quali silentio trāsire animus fuit. sua cuiq[ue] gloria contigita: aliq[ui]d decus tulerūt. nulla ē Rhodiana militia natio ex persi-
 lūæ pietatis, religionis, meritorum est. Clāsus cētum trēmium armis uirisq[ue]
 instructa, tota oppugnatione fauces portus obsidebat, occasione[m] expectās
 si quomodo posset subito inuadendi. Sed præsēctus cum uideret ab equite
 Franco qui F. Petro de Cluijs militabat & sacro milite ulterioris Hispaniæ
 Lusitanæq[ue] omnes aditus à mari præclusos, haud ausus est cōcurrere, homo
 nequaquam militaris sanguinis, cui celebre, mutato ad Achimetī preces ca-
 pitali supplicio, quod tyrannus sumere iussit, plenus adhuc ira, & uehementi
 admiratione ob importatum ab Andugo in summo loci, temporisq[ue] disci-
 mine auxilium, palām tota cōcione, & in puppi prætoriæ nauis cētēs uirgis,
 fustibusq[ue] caeso, maris imperium postea ademptū est ob animi ignauiam, &
 quod sæpe nimium falli se pateretur à nautis nostris: qui indies crescēte inter
 oppidanōs hominū & rerum bellicarum inopia, supplementum & com-
 meatum importabāt ex arcibus Lindo, Mauolito, Feraclo, Petrea, quam ex
 ruinis Halicarnassi, Pyramidibusq[ue] Mauoli sepulchri inter septem orbis mi-
 racula nominatissimi, struere cōcepit Hērīcus Schlegelholz, eques Germanus,
 dum Tamberlanus inuaderet Asiam, conijceretq[ue] in uincula Bayazetū Tur-
 carum regem, qui prius Pannonios & Ioannem Burgundiæ ducem, insigni
 apud Nicopolim prælio profligauerat: præterea ex insulis Coö, Lero, Caly-
 mnia, Nisero. Telum autē & Chalcea Barbari haud lōgo ab aduētus sui die,
 inopia aquarū cōeperunt, omnia crudelitatis exempla in uictis exerce[n]tes.
 Sed cum res sic obrulit, non putauī silentio prætercundā facinus, nescio utrū
 atrocitate, an animi magnitudine nobilius, quod ausa est supra uires, supra
 sexum suum mulier una Græcanici sanguinis, quæ cum arcis præfecto con-
 suetudinem habebat: quem ut agnouit fortiter dimicando occisum, amplexa
 duos uenusto corpore & amabili indole pueros, quos defuncto genuerat,
 postquam maternæ pietatis oscula extrema libasset, & notā crucis Christi la-
 chrymantium periturorumq[ue] frontibus impressisset, ferro atrox fœmina iu-
 gularuit, & tremētes adhuc, exeunte simul sanguine & spiritu, artus cum
 cæteris quæ chara habebat, in ardentissimum rogi[m] coniecit, ne hostis (di-
 cebat) uilissimus uiuis aut mortuis, gemina nobilitate corporibus potiretur:
 & cum dicto induens chari amatoris paludamētum madidum multo adhuc
 sanguine, accepta framea in hostes tendit, ibi egregia bellatrix & omnium
 sæculorum memoria dignissima uirago, inter confertas hostium phalanges,
 more uirorū fortiter bellando occubuit. Tyranno (ut à diuerticulo quo-
 dam modo in uiam reuertar) postquam tot locis, omnibus copijs, tanto tem-
 pore urbem summa ui frustra oppugnasset: nulla amplius libido inuadendi
 aliena regna erat, ingentes illi spiritus conciderant: nihil præter recessum &
 fugam meditari. Linqui adhuc sæpe animo, atq[ue] collabi diu, sine uoce similis-
 mus mortuo iacere, memoria tot præliorum infelicitate commissorum, stra-
 ge tantorum ducum, tot fortium militum, quorum sanguine haud temnen-
 da Italiæ pars parari poterat, æger, torpens ac silens, diu omni humano ac-
 cessu, atq[ue] colloquio, etiā complexibus, & uenere Abrami abstinere, quem
 perditē deperit, quamuis agrestem opilionem & patre pecorario Ragulino
 natum. Non equidem hoc dubites amborum fœdere certo consentire dies,
 & ab uno fœdere duci: huius consilio Asiam ille regit, maximam Europæ
 partem moderatur, ab hoc bardo inepto, agresti monstro, emasculato, nobi-
 lissimæ Italiæ tot præclaris ingenijs, tot præterea strenuis atque magnis du-
 cibus, fœda mors & ignominiosa seruitus parantur. Sed tyranni men-
 tem nihil æquē sollicitabat, quā Lunæ ante initam pugnam deficiens
 lumen: quæ colore sanguinis suffuso, dira, fœda quæ apparuit. Disjs
 inuitis

inuitis ad Rhodum fatalem Turcicæ gentis pestem se uenisse dicebat, A-
braimus & quæstor, cui publicæ pecuniæ in diuersos usus erogandæ cura
fuit, animo metum excutiebant, naturæ uicem esse lunamq; deficere. cum au-
tem terrâ subiret, aut sole præmeretur, tempus quod omnia domat expugna-
turum quos ferunt flamma uincere non potest. Interea amœni recessus causa
etiam terrendi magis obfessos munimenta in uertice montis Phileremi eri-
genda Tyrannus annuit. Cœpta strui arx est ingenti opere atq; sumptu. Mu-
staphus dum indies tyranno suspectior esset, sine autoritate, sine gratia (præ-
terea exulceratam mentem habens ignominia nuper parati supplicij, nihil e-
nim magnorum uirorum animis tenacius inhæret quàm iniuria) literis ad sa-
gitam ligatis, hostium cōsilia oppidanos docebat, & fugam in urbem molie-
batur. Sed inuidit fortuna incepto nobis salutari, nam cum in castris nun-
ciata esset mors rectoris Syriæ, quem Barbari Caierbechum appellant, Mu-
staphus ad liniendam minati supplicij iniuriam, cum amplissimo imperio, ut
Syros in fide atq; officio cōtineret, ad Babylonem Memphiticam missus est.
Verùm quando historiam scribentem nō deceat, parum comperta pro ueris
narrare, Lectorem hic admoneo, quæ de Mustapho hoc loco dixi, accepisse
me ab hominibus magis opinionem suam, quàm rei certam cognitionem se-
quutus. Quicunq; tamen proditor, & fugitiuus iste fuerit, magnū eum uirum
secretorum consiliorum participē fuisse, liquido cōstat. Tria millia Syrorum
postea, & quingenti Mammaluchi, qui rectoris mortem attulerāt, per triduū
leui certamine, sed quo nullū nobis, nec molestius, nec nocētius, saxa ignesq;
iaciendo, cum custodibus propugnaculi Athanasiani bellum gesserunt. Verū
leui certamine, nec iusto prælio, neq; bombardis, cuniculis, tormentisue
clara Rhodos capi potuit. Iā quietis aliqua facies apparere, efferaior uis tor-
mentorū cōtinere paulisper ictus & boatus suos. In summa, obsidio magis
quàm oppugnatio aliquot dies fuit. Hostis tamen dies noctes in fossis excu-
bans, dolum tentabat defensoribus mœnium, præmia modō, modō formidi-
nem ostentans. Latinos tantum ad supplicium se cupere: Græcos uerō Impe-
ratorem Græciæ inuiolatos seruaturū dicebat. Sequuta est inde fœda imbribus
hyems, tonitrua, fulgura, minæ cœlestes, non solū corpora fessa labore,
metu, ac uulneribus, sed etiā animos Barbarorū frangebant. Præterea asperū
mare naues in statione, qua haud facile alia infestior classi esse potest, ita affli-
ctabat, ut præfectus ubi nulla facultas administrandi aut adiuuandi daretur, cū
uexata & lacera classe, dimissis funibus & anchoris continētē petere sit co-
actus: quam ob rem, magnā, quod necesse erat accidere, totius exercitus sui
perturbationē Tyrannus sensit. Vnus posteaquā Achimetus ei promiserat,
quod ima murorum dolabris, uectibusq; ferreis euerteret, tanti mali patiens,
uocatosq; ante prætorium suum milites: quorum lubricæ ac rigentes manus
uix arma tenere poterant, in hunc modū alloquutus est: Quāta prodigni-
tate atq; decore imperij mei seratis magnanīmi Milites, haud ignoro. Contin-
uus celi fragor, immensa imbrum uis, sonorum coelum, algor, fames, sitis,
cæteraq; longæ istius obsidionis mala, ut arma uos deponere, quietemq; ne-
cessariam sumere sinam, multum me hortātur. Sed uideamus primū, an ne
turpe sit uiris fortibus uictorīā, quæ in manu est, hosti, tædio imbrū & tem-
pestatis relinquere, uallum, fossam, aggeres, non in urbem modō, sed in cœ-
lum etiam spectantes, munitiones, turres, & talium oppugnandarum urbium
apparatum deferere. Certe aut non suscipi bellum oportuit, aut geri pro di-
gnitate imperij Turcici oportet. Quod si æstate factum non est, hyeme ut sa-
cialimus, cogit me cūm publicū imperij decus, tum uestrū quoenq; priuata sua
utilitas. Si enim hinc reducimus exercitū, quis est qui dubitet hostes, non cu-
piditate solū ulciscendi, sed etiam necessitate imposta ex alieno prædandi,
cum

A cum sua amiserint, agros uestros, domos, fortunas uestras inuafuros uos, cō-
iuges, liberos, necessariosq; in multo fœdiorē, quā nunc est seruitutē re-
dacturos. Virgete igitur obfessos, nec ante abscedatis suadeo, quā spei uestre
finem caperitis. Si herde nulla necessitas subesset, tamē ipsa dignitas, fama-
q; corporum & animorum uestrorum perseuerantiā imponere debet. Nam
ora, oculi omnium gentium, omnium Christianorum in istud bellum, in uos
conuersa sunt. Quos si hyemem unam durare in castris non posse intellexe-
rint, meritō æstiuas aues appellabūt: qui statim nubilo cœlo, teclac recessum
circumspicitis. Græcos ob unam pellicem, Troiam decem annos oppugnasse
dicent: sed Turcas cadibus, rapinis, excursionibus terra & mari factis, serui-
tute præterea ducentorum & quatuordecim annorum uexatos, oppressosq;
unam hybernā oblidionem perferre non posse, terrorē nominis uestri ha-
ctenus uanum fuisse: famam illam (ut pleraq; alia quę non uisā magis timen-
tur) auxilīe apud homines ignaros in regionibus exteris. iam tuto sustinere
quemque uos posse, qui impetu potius bella geritis, quā perseuerantiā quę
in omni genere militiæ maximē autem in oblidendis urbibus necessaria est.
quarum plerasq; munitionibus, ac naturali situ inexpugnabiles, fame litiq;
tempus ipsum uincit atq; expugnat, sicut Rhodum expugnabit: in quam oc-
cultum telus paratum est charissimī commilitones, Verum cunctis præsen-
tibus res se tractare non patitur. tam nescire enim quædam multitudinē,
quā scire oportet. Pleriq; id callidē magis quā uerē dictum existimabāt,
& quanquā ingentia præmia, & placida ducis oratio mœstos & fatigatos mi-
litum animos parum reficerent, uicit tamen in gente obsequentiſsima Imper-
atoris amor, & magni secreti auida expectatio. Achimetis teli illius autor,
sponsorq; uictoriæ, ad murorum fundamenta septa haud alto promuro, post
quem custodes nostri excubabant, crebro (licet haud satis tuto loco) militem
suum submittebat. qui cum (nescio quo infelici fato nostro) promurum illum
occupasset, factus uoti compos, auxiliāres inuocabat: hi intra locum se mu-
nierunt, donec dux murum musculis testudine pluteis in eum casum paratis
subiret. Quod quidem facillimum illi factu fuit per fossas iam complanatas,
multa terra iniecta, cuius eminens supra modū altitudo usum tormentorum
ē cauis propugnaculi Auerni latus hostium tentantiū impediēbat, neq; Rho-
dij ē fastigio murorum immanibus bombardis illis dirutorū, cum nusquam
in illis esset consistēdi locus, propter Chiriobardeticos, intra aggeres suos tor-
mentis paratis latitantes, quicquā deuoluere in subeuntes poterant. Itaq; ho-
mines defunctos, ut uidebatur omnibus periculis, & in umbra quodam mo-
do quiete pacis existentes, recēs atq; inopinatum malum mire perturbabat.
Cōspectus primū pauorem, silentiumq; torpens iniecit, admiratio deinde
ac commiseratio, sui q; aperta querimoniā subiit. Preianus ad omnia impī-
ger & audax, perforantes igne, oleo, pice ardenti, reliqua q; materia incen-
diaria summovebat. Sed cum fugientibus ignem, sustuarium, morsq; parata
essent, & pro saucijs semper reponerentur integri, fatale opus septimo die
Ociobris inceptum, magno conatu miserimorum seruatorum procedebat.
Serui enim sunt Turcæ omnes, etiā consilio, autoritate, armis præstantissi-
mi, solus unus Tyrannus in tam immenso imperio cuncta sibi possidet, cæte-
ros omnes quęq; pro dignitate & merito stipēdijs alens: hi quo pleno disci-
minis opere ocys se liberarent, excauatum circa fundamenta murū stipitiū.
fulciebant, quos adiectis malleolis, ignibusq; torrendo muri ruinā parabant.
Verū cum res ex sententiā non procederet, eundem cathenis ferreis, funi-
busq; anchorarijs mirabili machinamento distrahere in terram conabantur.
Sed tormenta per Auernum propugnaculum disposita, exiguo tempore in-
fani & multorū dierum operis molem deiecerunt. Dux Achimetis postquā

S

omnem

omnem conatū suū ludibrio esse uidit, atq; obuiā sibi ueniri ab oppidanis a intellexerat, anxius trahere cum animo suo, omitteret ne inceptū, quoniam frustra uidebatur: an fortunam operiretur, quæ sola promissiones suas Tyranno factas implere, & morte cum liberare poterat. Interea ut iussū fuit à Gabriele Martiningo Drachones fieri intra murum crassissimū, ut educta inde arma iuuentus operarios trucidaret, & minorum tormentorum utroq; latere positorū conglobatis ictibus muri faciem, ad quam hosti aditus erat, tueretur. Sed Martiningi mandatum specie satis tutum, euentu nobis & sibi infelix fuit. Nam oculo ictu Chiriboardæ inter opus ordinandū priuatus est, ut pleriq; alij strenui Equites, inter quos haud immerito retulerim F. Ioānem Omendem Equitem Arragonensem, cui cura uestitus militaris distribuendi incumbit. Disposuerunt Barbari multitudinem horum tormentorum per rimas partis muri, quæ inter eos & nos media adhuc restabat. quæ, cum ignari essent quantum hæ Chiriboardæ nobis nocerent, suspensio opere terebrandi, denuo bōbardis maiori mole acriter feriebant; quarum uis iam solito erat effcaciōr erga murum tot modis debilitatū. Qui ubi indies magis magisq; tormentorum cōtinua uiolentia labaret, oppidani ad omnia tuenda obcundatq; multimoda arte destineri ccepti sunt, non nocte, nō die cessauerunt ab opere, ut nouum murum, ab ea parte qua patefactum oppidū ruinis erat, rescicerent. Hostibus & defensoribus par labor, similis animus: quæ illinc spes, hinc desperatio fecerat. Cretenses, quorū operam atq; industriam scriptores in bello naturali commendant, etiam huic terrestri utiles fuere, & locū difficillimæ custodiæ, cum supplemento sacrorum Equitum adeo egregiè, fideliterq; obseruauerunt, ut nō sint ueriti Castrophilacam ciuem Rhodium, opibus, & cognatorum atq; affinium celebri multitudine potentē, cuiusq; in extruendis operib; disponendis munitionibus, summa toto bello fuerat diligētia quicq; ipsos fœpissimè paut cibo ac potu largissimè administrato, in uincula publicitatis conijcere, quod tempore & loco suspecto, contra Magistri edictum per singulas stationes uoce preconis diuulgatum, sagittam in hostes eiecisset. Quæ ubi uarijs & multis quæstionibus affecissem, nihil potui expectorare, adiutus etiam opera prudētissimi & nobilissimi Hispani equitis F. Ludouici Luel: cui cum quatuor tribunis militum iuris dicēdi ac distribuendæ annonæ cura erat, quæ quod inter amicas & fortuitas cū plerisq; ciuib; cōsabulationes hostis iram, si auxilia transmarina non uenirent, aliqua tributi specie uel manumissione seruorum leniendam dixisset. Hanc grandi cum difficultate expressam à reo confessionem, ubi nocte ad magnum Magistrum retulissēm, strato (cui indumento militari septus incumbēbat) se attollens ac gemēs ad uigilias perrexit, iussitq; nullo alio addito uerbo ut reus seruarietur. Per hoc tēporis Tyrannus foris comitiā celebrare, cū ducibus de summa rerum frequēter consilia intrē. Omnium unanimis sentētia erat urbem eo die capi posse. Caterū ut in multitudine semper alijs aliud placet, quidam sentiebant (sic enim mihi obsidites ipsi retulerunt) Rhodiorum animos prius colloquio tentandos, si forsā pacatū quippiam respōderent. Ad hunc modum uictoriam minori sanguine imperatori futuram, & orbis totius imperiū anhelanti utilem esse clementiæ famam, quam summis ducibus ad opes propagandas miro uisui esse Cæsius & Achimetus affirmabant. His magna animorum contentione desertorum fidei magister contrastabat, qui sœuitia ingēti & cupiditate prædæ ad excidium ciuitatis trahebatur. Tyrannus placitorū Mahumetis studiosissimus, ingenio infido & supra naturam hominū ac feræ cuiusq; trucissimæ crudelit, quam tamen crudelitatem altitudine ingenij ubi expedit mire dissimulat, in sententiam seuiorem magna totius corporis & animi alacritate accessit. & per omnia castra urbis direptionē militibus concedens, eos in hanc sententiā alloquutus

Alloquutus est, Tandem magnanimi uiri Fortuna uirtutem atq; constantiam uestram egregie experta, digna laboribus modo præmia affert. Victoria & opes hostiū quæ tam diu cupuistis in manibus uestris sunt: nunc tēps Græcolatinos istos, qui plures pene perierunt, quàm super sint, non homines, sed effigies & umbras hominum, fame, uulnere, squalore, laboribus debiles, impotentesq; trucidandi, qui scio uobis resistent: non quia audent, sed quia necessitas perituros cogit. Sumite perfidie, crudelitatis & sceleris pœnas nunc à Cruciferis, & documentū modo graue posteritati exhibere: ne quis unquam Turcam ulla in fortuna opportunum iniuriæ ducat. Strata in urbē uia est, patet oppidum immani ruina, quæ commodè alam triginta equitū amplecti potest. Ab hac exhortatione Imperatoris milites incitati, cum per aliquot dies inter stragem ac ruinas captæ urbis nihil superesse præter armatos hostes uiderēt, nec quicquam tot cladibus territos, nec flexuros ad deditiōē animos, nisi uis adhiberetur, experiri ultima & impetum se facturos in urbem Tyrāno promiserunt. Vtq; omnia eis opportuna magis ad uincendum forent, oppidanis palām obscenā necem & miserriam seruitutem pridie diei quàm pugnam iurent, minabantur, & lapides crebris tormentis excutiebant, quæ per hiatum disiecti muri in urbem uolantes, multas uno die domos prolixe nebant. Interiorem autem recenter oppositum murum propter suam decliuitatem raro attigerūt, quæ res magnæ nobis saluti fuit. Fragor uentium teliorum, sonitus hostium, tonitru fulgorq; bombardarum, magnam miserriam plebi perturbatiōem iniecit. ploratus mulierum puerorumq; undiq; audiebatur, omnia triste spectaculum erat, dira & feralis ubiq; rerū facies, diem tam fœde exactam, turbulētiō omnino nox excepit, noctem lux turbulētissima infecuta est. Albescenti enim cœlo fulgentia legionum signa in patentibus campis conspiciēbātur. Barbari spe prædæ & uictoriæ alacres, cum immenso strepitu armorū cantu ululatuq; patriā ad diruta atq; disiecta mœnia properabant, maximam uexillorum multitudinem cinctam festa fronde ante portam Ambrosianam statuentes, quam Angelus eques multis fortibus factis atq; prudētia animi insignis, præfectus modo Aquilarius & Augustalis Thomas Chienfelsius custodiebat, nec segniter, nec imprudēter. nā tria magnæ molis hostilia tormenta contrarijs suis tormētis, quo suo facto & opera Christophori Vualdenric, cuius suprà feci mentionem, ciuitas hac parte non admodum firma ab excusisionibus & ui undecim immanium tormētorum liberata est. Regia clasis portum locaq; maritima circumnauigās inuasiōem simulauit: dixisset urbem terra & mari inuadendam, expiratura res publica, casurum omnibus imperium meritō uidebatur. Nihil tamen tot onerati atq; obruti malis flexerunt animos: sed tantum arma ferrumq; in dextris uelut solas reliquias spei intuentes, ab alienatis à memoria periculi sensib. ad sonitum æris campani effusi undiq; ex domibus, antris ac latebris, quas pleriq; contra imbrem ignium & immanium saxorum sibi parauerant, densato agmine in rabiem uersi ad pugnam cucurrerunt, pro nudata mœnibus patriā corpora sua opposituri, nihil ducum exhortationibus, nil imperio opus erat: sua quēq; conscientia recordatiōe malorum hosti illatorum ad defendēdam impigre urbem hortabatur: & proponebat alius alteri hostile iugū, ludibria & uictoris superbos uultus, ultima omnibus supplicia & fœda mors ob oculos erant. pugnant inter ruinas collapsi disiectiq; muri uelut campo patente Equites & ciues Rhodij: cœminæ uiros suos ad cœlum manibus tensis, poscentes à Deo & numine tutelari uictoriā, ut pro patriā, pro libertate, pro domesticis opibus, pro religione Christiana fortiter pugnarent hortabatur, mortem clamabant timendam non esse, quæ nouam beatissimis animis uitam afferret. Mulier quædam corpore quæstum facere solens, hoc die S. Andream pro-

fecto, ut commissum sepiſſimè scelus morte expiaret, multos Barbaros acuta a
 cuspidè transdedit. Quædã afflicta matronæ in domibus suis patriæ occasum
 cum suo exitio expectabant: multæ moestiſſimæ matres cum cœtu virginum
 in templis ante aras, ante imagines sanctorum prostrate, funesto comploratu
 atq; ululatu scemineo inter se dissonæ, uotis ac lachrymis delubra implebant,
 dubijs rebus diuinam opem implorabant: & ut optimi cœlites nefandã uim
 à pudicis corporibus auerteret. F. Clemens Metropoliſta (cuius ante prælium
 in re diuina placandisq; superis, in prælio cohortandis excitandisq; & consilio
 & exemplo uirtutis militibus opera singularis ac diuina exitit) homines
 Græcos manu sacrosanctam Crucẽ gestans, sancta spe & fortitudine bellan-
 di implebat. Si more uirorum pugnarent cuncti, inquit, multos uictores su-
 peruicturos: cõtrà si ignaui remissiſſq;, in acie sibi parcerent. Inuasa mox urbe
 omnes ante ora captarum coniugum, liberorumq;, inter uerbera & uincula,
 omnia fœda atq; indigna passuros. Antistes sacra militiæ & phani Diui Ioan-
 nis Colossensis, Equites hominesq; Latinos exhortabatur, ne ullum ante fi-
 nem pugnae q̃ morientes facerent. F. Ludouicus Tentauillus iuuenis con-
 gestis omnibus à natura fortunaq; bonis splendens, nobilis, diues, forma, ui-
 ribusq; corporis excellens, facundia pollens, bello quoq; bonus, propius cum
 Liliadamo magno Magistro & perneccessario suo uexillum Christi Crucifixi
 quod ferebat in hostes intulit. Pugnatum est circa illud utrinq; summa ui & ua-
 rio Marte: Barbari cœpisse iam se urbem si paululum adnitantur, credebant.
 Itaq; quo plus terroris adderet, cuncta clamoribus permiscebãt. Rhodij uerò
 eos pro uictis habebant, quia non uicissent ipsi numero & robore corporum
 maiores, sunt enim Turcæ ferè omnes procero altoq; corpore, capitibus ton-
 sis, & raso pleriq; uultu, excepto superiore labro, quod omnibus (cum iõdere
 inter eos aut nefas aut dedecus sit) pilis contortis atq; reflexis utrinq; ad am-
 bas aures hirtum horridumq; est: præterea loco ad pugnam & uictoriam ap-
 titiſſimo. Accendebãtur ergo animi & certamine laboris & periculi, atq; ipſo
 inter se conspectu, ita ferox natio bello orbẽ peruagata, si tamen Turcæ bella
 & non potius latrocinia agant, occasione semper, raro uera uirtute adiuti, ab
 unius oppidi defensorib; longa obsidione prope eneatis fœde reiecta est. Op-
 pidani pedem & terga uertentem Barbarum clamore inceſſebãt. Turcæ ge-
 nus hominum in iram & cæcam rabiẽ præceps, indignati quod uictores
 plurimi à paucis & uictis, si incepto prælio perseuerantia adesset, irrideretur,
 uersis in frontem cuneis Rhodios aliquãto atrocius quàm antea adorti sunt:
 cecidissemus haud dubium omnes eo die & prælio cum patria, nisi commo-
 dum custodes qui summa extremaq; murorum adhuc stantium tuebantur, e
 tabulatis atq; ibi erectis operibus nubem sagittarum & machinalium globo-
 rum in dorsa per ruinas urbem incurrentium, eiecissent: & quod maximum
 atq; omnium utiliſſimum fuit, tormẽta dextra leuaq; parte muri recenter in
 speciem quadratam extructi, Barbarorum latera fœde confringebãt, magna
 strages edita, atrox spectaculũ, gemitus & ululatus non clamor amplius mo-
 rientium erat, & plures omnino mortui fuissent, nisi imber Cheriboaderijs
 obstitisset. nam illorum puluis pluuiã madefactus, haud facile incendi potuit.
 Achimetus astutus uir & tenuis, boniq; sensus, quanuis obeso & propenso
 sexquipedè uentre, ueritus ne suorum cede nobis creſceret nimium animus,
 gnarus præterea maximarum rerum, cardinem momento temporis in bello
 uerti, & q; hostis contemptus, sæpe cruentũ certamen daret, ingentesq; exer-
 citus infelici hora, parua manu deleri posse, milites in castra reduxit: comper-
 tum ibi (si modo uera narrant) cecidisse eo die præter ingentem fauciatorum
 turbam, quinque millia fortissimorum uirorũ. Duces omnes territi tanta suorũ
 cæde (quanquam nemo ex eis uictoriam desperaret) unanimi sententia sta-
 tuerunt

A tuerunt urbē haud amplius iusto congressu tentandam. Verū inducīs per medias ruinas in eam quinq; fossis atq; incilibus, murum illum qui oppositus erat, & alterum opponendum ponē, quæ adhuc uallum ligncum obiecimus, dolabris, terebrisq; subruī debere: obsessos interea in dies, inq; singulas horas leuibus, & tumultuarijs pugnis lacessendos. Vnicū istud consilium magis quā omnia alia prælia hostibus profuit: qui dum indies, nouaq; pro dirutis opponebantur, opera ferro igneq; uiolarēt, & oppidani præmio quadraginta millium ducatorū, quæ summa in sanctiore ærario ad ultimos casus, testamento Ambuloni relicta & seruata fuerat remunerati, tuendo, diruendo domos, fossas transuersas uis perducendo, minorē indies urbem facerent: breui in tantam extrēmītatē sunt adducti, ut qua primū aut potissimum parte ferrent opē, cum omnia lōge lateq; hostium essent, satis scire non poterāt. Nam altitudo areæ intra urbē ab hostibus occupatæ passuum erat fere ducetorum, longitudo centum & quinquaginta. Tyrannus interea quanquā certus uincendi, animum ad consilia Achimeti & Cassij applicat. Qui nuper frequenti ordine procerū dixerant, uolentibus imperij fines propagare, utilem esse clementiæ famam. Et Pyrrho mandauit, ut obsessorū animos colloquio tētaret, ille quendam Hieronymum Moniliam Ligurem ad mœnia misit, qui fidem et tutelam corporis à defensoribus impetrans, pauca quædā et utilia desolatæ urbi uelle se exponere aiebat. Omnium animi arrecti erant, iussus est dicere: negat sibi palām id licere, sed secreto cū Matthæo de Via Ligure, habitatore Rhodi, aut per epistolam loqui uelle. F. Forouius Eques Auernus, qui forte adstabat, cuius tota obsidione uirtus atq; uigilantia singularissima extitit (seruit enim hunc solum ē turri diuo Georgio sacra, quæ in mœnia & ruinā muros rum spectabat, ultra quingentos Turcas, uī tormentorum neci tradidisse) indignatus mētiōe secreti colloqui, nuncium hōbardis abegit. Multi quorū animi in spe ultima obstinati ad certādum fuerant, postea q̄ uictor oblidens colloquium tentauit, & spes uitæ adfulsit, magnū Magistrum rogare, ut genti suæ optimæ merita prouideat, tot prælijs sese uictos, urbem dirutam, multos mortales ægros, occisosq; rem bellicam comminutam esse, satis sæpe iam & uirtutem militum & fortunam tentatam: caueat, ne se cunctante hostis maiorem indignationē cōcipiat, si uideat postulata sua sperni. His atq; alijs talibus ad legationem Magistrī animum impellunt. Mittuntur ad tyrannum legati F. Anthonius Groleus Eques Auernus, ingenio, & Græci sermonis cognitione cōmendatus, qui toto bello signifer sacri, militarisq; uexilli fuerat, Robertus Perusius, homo ætate grauis, & Græca factitiā pollens, accepti pro his obfides, cognatus unus ducis Achimeti, Epirota quidā qui per patentē ruinā murorū à nobis ad hostes transfugerat, quod quidam Græce gētis præfectus faciem illi depalmasset, homo cuius acre ingeniu & linguæ Græcæ, Turcicæ, ac Italicæ usus apud nos in obscuro, magno nostro damno inter hostes illuxit: accessit deinde Tyranni ipsius interpretes, neq; enim ille peregrinam aliquam linguam nouit, quemadmodum apud nos Imperator Germanus, Gallicam, aut Hispanam, ratus id contra decorē esse sermonis patrij, & Othomanicam maiestatem. Oratores ergo nostri prætentatis & excusis prius diligenter uerbis, si quod ferrum absconditum esset, Tyrannum rogant, quā ob causam colloquium exposulasset, ille similis nesciēti cum ira & indignatione factum negabat, & castris quā primū excedere iussis, hanc epistolam ad magnum Magistrum et oppidanos dedit. Nisi misertū me foret humane infirmitatis, quæ multorum ambitiosas mētes plerunq; in maxima, & minimē necessaria mala præcipitat, profectō hæc literas direxissē minime. Sed morte qua digni estis, & miserrima seruitute uos afficerem, quod quam mihi sit facile, ipsi cognoscitis: egregiē iam experti uim meā, si sapitis, experiamini gratiā, satis

indulstis furorī, satis dementiæ uestræ: redite ad cor, facite ocyus quā impet-
 ro deditiōnem, do uitam, do opes, præterea optionem manendi & abeundi.
 nolite si quod omnib. uotis petendū erat, ultro offeratur, fastidire: nō quem-
 admodum hodie utrunq; uobis licet, sic semper liciturum est. Rediit Orato-
 rum in urbem, magnus concursus hominum omnis generis eos sequentium
 factus est ad domum, qua magnus Magister se tenebat, haud procul à muro
 urbis diruto. summta cætera multitudine, ciues primores inducti sunt. Recti-
 tatum cum esset frequenti ordine Equitum & ciuium Rhodiensium, minax
 imperiosi Tyranni mandatum, magnus Magister, cui satis honorum, satis su-
 perq; uitæ erat honestæ mori, sic exorsus est: Audiuitis sacri commilitones,
 uosq; magnanimi mei Rhodij, feralem & tristē epistolam: cui quomodo sit
 respondendū, haud anceps deliberatio est. Vel parendū fortioribus, uel mori-
 riendum, uictoriæ omnis spes decollauit, nisi adueniāt foris auxilia. Si meum
 igitur approbatis consilium, fidem, nobilitatem à maioribus nostris acceptā,
 bellicam laudem domi militiæq; partā per tot annos, fortiter ferro, ac dextra
 ad extremum usq; spiritum & sanguinē tuebimur, ne uiris sit fortibus gloriæ,
 quam uitæ finis. Huiusmodi ducis oratio amarior multis uisa est, q̃ Ty-
 ranni imperium, diu mœstum silentium aliorum alios intuentium fuit: multi
 occulta oris mutatione motuq; corporis magis quā uoce, quid ipsi sentiret,
 exprimebant, tandem sacerdos quidam Græcus, cum summa animi commi-
 seratione & lachrymis, in hæc uerba prorupit: Tacerē ego quoq;, si priua-
 tus essem, aut in uario turbulentoq; tumultu, non primus meā sententiā dī-
 cerem. Verū quando cura cōmunis salutis uocē nemini exprimere potest,
 & omnes sciunt dicendū, ac suadendū quod quisq; uelit, aut optimū putet oc-
 casionem modo esse, quæ nec semper, nec diu erit, eam præterlabi nō sinam.
 Fingamus igitur potētissimī principis obsidentis nullum nobis mandatum
 factum, sed uelut priuatus cum priuato, amicus cum amico, ante focū &
 inter cōpotationes, sine cura, sine studio immodico alterius partis, sine libi-
 dine aut odio de rebus principum nihil ad se pertinētibz solet, nos disserere:
 & tū neq; ingrata, neq; ut spero instructuosa erit oratio mea. Sex iam menses
 Græci & Latini unanimes armis, non solū foris ante muros, sed in uisceribz
 urbis insectum hostem sustinuimus, sine ullo auxilio, sine ulla externa ope, q̃
 ut diu omnes frustra sperauimus, ita singuli nūc certo desperamus: hostis au-
 tem uel occulta Dei benignitate motus, uel uirium & animorum nostrorum
 ignarus, quæ uulneribus, cæde, morbo, dies ac noctes cōtinuato opere perie-
 runt, id ultro offert, quod optandū nobis, ac summa ope petendū erat: aurum
 argentumq; omne publicum & priuatum, corpora uestra, foeminarum, pue-
 rorū seruat inuiolata, urbē tantum, quam ex magna parte dirutā captamq; se-
 rē totā habet, adimit. Magne Magister, nobilissimiq; Equites, cum alijs mul-
 tis nauilibz prælijs, tum hoc terrestri præcipuē oppugnatione fortitudinem
 uestram sum expertus, cuius cum in re desperata amplius nullus sit usus, pru-
 dentiam uestram & clemētiam appello. Cum iam omnia uictoris sint, quod
 uitam opes relinquet, in lucro est, nō in damno urbis insulæq; deditio, quam
 uictor hostis imperat: quæ licet grauis, acerbāq; nobilitati uideat, fortuna ue-
 stra uobis suadet, deditiōnē ergo faciendā censeo, potius q̃ trucidari corpora
 uestra, rapī trahi q̃ ante ora uestra uos, cōiuges, liberos, belli iure, finatis, si ul-
 la misericordia flecti potestis. Si qua Christiana pietas in militaribus animis
 est, ne ad ultimum perditum eatis rogo, innocentem hūc populū, & ut mo-
 destissimē dicam, non malē de uobis meritū, quem Christus Iesus, quē hostis
 insectus seruare uult. Pietatis causa, nec uilius alterius loqui quē loquor apud
 uos, uel ea fides sit, quod neque dum uestris uiribus resisti uis, neque dum au-
 xilia à principibus sperastis, deditiōnis unquam apud uos mentionem feci.

Postea

A Posteaquam autem cernam omnia satis in peius ruere, cōmunes fortunas nostras in extremo sitas, hostem infestum, spem aliq nullam, penuria rerū necessarium bellum non posse trahi, deditiōnem suadeo, pacem quā bellū malo, & gratiā potius quā uim experiri. Cum hic perorasset, nemini certare cum eo oratione necesse fuit, adeo prope omnis ciuium audientium cœtus sacerdotis erat, aliqui tamen conscientia iniuriarum quas Turcæ intulerant, & quia nec dediūo tuta ad tam infestos hostes uidebatur, nec spes moribus aut armis tuendæ salutis erat, se ac cæteros periculis obiectare & more uirorum cruētā luctuosāq̃ uictoriā hosti relinquere cogitabant. E quorum numero quidam quem & iuentus & extrema (ut credebatur) hora nō solum liberum & loquacem, sed etiam inermem inter armatos procures & seniores uiros ciuitatis, coramq̃ ipso magno Magistro audacem faciebat, sic eloquutus est: Nihil unq̃ minus consueui quā quod ipse sentiri corā principibus uiris aut in magna hominum frequentia dicere, adeo malui semper aliena uerecunde audire, quā impudenter ingerere mea. Sed nunc cum extrema dicendi necessitas institutū uitæ tenore obseruare me ulterius non patiatur, quid nobis diro nuncio & graui imperio perfidissimī tyranni com moris faciendū sentiam, liberrime loquar. Deiecit immanissimus hostis murum, & ciuitatem nostram trecentos & amplius pedes ingressus est, molestissimus hostes sub eisdem tectis nobiscum uiuit ac uersatur. Qui durum aduenam & grauem uicinum perferre amplius nolunt, turbatori tota possessione cædendum suadent. Mihi longe alia mens est sacri Equites. nec enim tam leuiter fundum ducentos, & quatuordecim annos culum relinquendum uerendum sentio, sed molesto inquietatori aliam molestiam inferendā, & cum prædatore continuo præliandum: quem ubi armis animisq̃ nostris inuitum & repugnantem quinque menses exclusum tenuissemus, irrupit tandem in ciuitatem nostram, nulla sua uirtute fretus, sed tempore quod omnia domat, hodieq̃ agitur ab introitu suo dies ferē quadragesimus, nec dū iter longum centum & sexaginta integris passibus, quanquam mire festinans, conhicere potuit, tardatus impedimentis, quæ illi obicimus, & obiectare non cessabimus, si uiri sumus, si sanī, si pristinae uirtutis memores: me prius perdat cœlites quā illis gemino obtuitu cernam sacros Equites tradere clarā Rhodum, antiquam propugnatricem Christianæ religionis, immanissimis hostibus, contaminatis omni infamia Mahumetis, qui præter anhelam sitim nostri sanguinis, quam sint infido malignoq̃ ingenio, si nescimus, satis nobis exemplorū præbent. ne quæramus quo modo alijs exemplo simus, Constaninopolitana calamitas, posterior Eubœæ clades, recentior Metonenis, tum Mamaluchorum Cayrensiū contra fœdus, contra acceptam & datam ab ipso imperatore fidem miserabilis trucidatio. Quid: nōne in mentem uenit iummorum ducū, qui Belgrado imperabant, dolo fraudeq̃ hostium procurata mors? Eamus nunc sanī homines & fidem adhibeamus insanissimis beluis, permittamus corporū nostrorū potestatem, quibus nō lex, non ratio, nihil sancti, nihil pensi est: quorū nescias maior sit auaritia an crudelitas, qui nīhil aliud multos iam annos meditantur, agunt, q̃ quomodo dolo, ui, nomen Rhodiani ipsi tantopere inuisum penitus deleant. Sextum iam mēsem circumuallatos inclusosq̃ nos tenent, nobiscum ultima pericula grauissimos labores perpessi, ante propugnacula & muros sæpe trucidati, postremo iniuriā fulgurum, imbrium, tēpestatis, hyeme, quæ omnīū bellorum terra ac mari quies est, hinc aucti nō potuerunt, tanta auditas supplicij expetendi, tanta sanguinis nostri hauriendi est sitis. nec omnino iniuriā, nos quoq̃ illorum cruore sudimus, & adhuc funderemus libenter, si per fortunā liceret. Verū quādo Deo immortalī aliter uisum est, & ultimam necessitatē effugere non

possumus, cruciatus & contumelias quæ hostis sperat dum liberi dum potentes nostri sumus, honesta uelim morte inter arma inter uexilla S. Crucis euadamus, hoc pacto æterna gloria quæ pro Republica cadentibus inter superos & mortales parata est, perpetuo perfrueremus, quæ uirtuti & nomini tuo nobilissimo, Magne Magister, inuidere eos non conuenit, qui multorum annorum pacis cōmodo atq; fructu usi, tum liberalitate etiam sacro sancti militaris Ordinis, extremū nunc belli onus ferre accusant. Quæ uerba excipiens quidam Græca nobilitate atq; prudentia insignis uir, magno silentio gentis suæ etiam multorū Latinorū assensu hunc in modum sententiam deditiois perorauit. Quod dolor & desperatio facēdos homines facere possint magis quàm prudētes, cū sæpe aliàs tum hoc die cognoscere potuistis sacri Equites, nunquam enim prudens à modestia labitur ad maledicentiam, non commiscet uera falsis, non cupit cædem ciuium, non suadet furorem, non hortatur ad dementiam. Sed ita profecto multis ingenitum est, cum ipsi nec prudentia nec consilio malis suis explicare se possint, cæteros in eandem perniciem protrahere, adeo semper noxiæ & auidæ fuerunt societatis calamitas et malitia. Verū si tu magne Magister, mihi quoq; dicendi potestatem facias, homini inter suos neq; potētia neq; autoritate ultimo, quod cū præsens calamitas, tum ipsa etiam necessitas impetrare abs te debet, disseram quæ acutius istius oratoris plura atq; magnifica uerba, & rei agendæ causa conquisita, nō solum resellant, sed etiam mentem tuam ad id quod utile, honestum ac necessarium est, motis inde odeo, metu, turbatione, diffidentia erigere possint. N. nosser quem non solum uehementem oratorem esse, sed interdum etiam trucem simus omnes, quum tamen ingenio sit mitis, atq; adeo mitis, ut neminem ex his quos appellat Barbaros, insanos, immanissimos, quorum detestatur perfidiam, accusat crudelitatem, quos sine lege, sine penso, sine ratione uiuere exclamat, nedum occidere, sed ne modice quidem uulnerare uoluerit. Et nunc tempore indutiæ, dum sagittarum imber pluuiæ globorū cessat ferreorum, ignis, lapidum, prodiens de cauea sua miros excitat tumultus: omnia commiscet tragædijs, & quanto in discrimine uersetur ignarus, mortem quam hæcenus factis se horrere manifestauit, nunc dictis inuocat, ne ludibria & contumelias hostium, inquit, ferre cogatur. superbia hæc est, non fortitudo aut Christiana humilitas. Verū ista nec minatur neq; parat hostis, nequaquam tam perfidus aut crudelis quàm ipse uideri uult, relictis cædibus Cayri, Eubœæ, Metonis, Constantinopolis, urbium uel ui uel ingenio militari expugnatarum: non obsidentis & obfessi conuentione permiscarum in fidem uictoris: qui quia pepercisse nobis uult, committere cur percreatis non patitur. Sed unde hæc noua clementia? Inusitata erga populum Rhodium pietas? Ego rerum arcanarum tyranni non sum conscius, nec unquam alieni beneficii rationem inquisiui, cum opus est accipere gaudeo. Verū quid ipse in re dubia sentiam, minime dissitebor. Vult (exiliimo) Rhodiensi oppugnatione & uictoria cæteris gentibus quibus imminet uim suā ostendere & gratiā, ne, semper scruuendo aut solitudinē eā facere, quibus imperaturus aduenit, aut animis mortalium perpetuo a se alienis cū omnibus ferro & flamma certare cogatur: quibus malis non tam hostiū q̃ suorum iacturam fecit. Hanc ob causam (ut reor) uitam nobis, & opes relinquit, nedū ipse eas ui auferre, & nos insano bello retinere uelimus, ambo in maximam ruam perniciem, uictori prope tam lucuosam q̃ uicto. præterea si omnes hic trucidat, licebit tunc quidem nemine uiuo hic resistente per cætorum caudauera Rhodum ruinis patentē ingredi. Sed clausa est Lerus, serata Petreia, munita Arangia, Lyndus situ inexpugnabilis, hic tela, hic enses, arma, uiros esse credit, & nouus belli iterū apparet desudandus labor: nisi malit uellram

A militiam fatalem imperij sui pestem, in suos grassari: quæ loca sine cæde, sanguine (ut par est) habebit, si te magne Magister, si uos Equites, & nos miseros incolumes hinc cū leui suppellectili dimittat, hæc humana consilia nisi illum ad gratiam & miserationē nostri cōmouerunt, tum dubio procul numine agitur, & occulta erga nos Dei ac Domini nostri Christi lesu crucifixi pia clementia. Cui uos si sani estis, si uiri religiosi, si uirtutis hominum uere Christianorum memores, obicem opponere non conuenit, & uestra ruina hanc miserabilem plebē extinguere. Quæ semestri obsidione ista uix quod satis ad naturale desiderium corporū esset quieti dare potuit, pro uobis in acie stans, pro uestra gloria uictoriaq; uulnera & mortem ferens. Cuius fideli opera & diligentia domi forisq; adiuti estis. Siue Turcā inuaderetis terra Mytilene, Nam pacto, Metone, Patris, totaq; Peloponneso, siue eundē turbaretis possessione maris Ionij & Aegei, quæ ex re uel cæco apparet, quàm sit iniuriū & a ueritate alienū, obicere nobis quod pacis fructus metientes, belli onera recusamus, imò bellū nunquā recusauimus. Nunc autē & si maxime gerere uelimus, non possumus, robore iuuentutis occiso paucis reliquijs quæ supersunt non tantum corpore, uulneribus, morbo, uigilijs, labore inrequieto, sed etiā animo fractis, dum hosti secunda, aduersus nobis omnia sunt. Tum maxima, eademq; optima parte gænarum machinarū continuo usu rupta: cuius si hodie integra extaret, nullus usus, nulla utilitas esse potest, inopia tormentarij pulueris, qua non modo laborat hæc ciuitas, sed etiam Lerus, Lyndus, Halicarnassus, Arangia. Nunq̃ fui secretorum cuiuspiā aut cupidus, aut diligens explorator, multo minus militiæ uestræ, tamen hæc ita esse dissimulare non potes magne Magister, qui illinc palam militē secreto machinalē puluerem importare huc fecisti, quo tua prudentia, sex menses externū sustinuisi hostē, & unius atq; alterius domestici proditoris fecellisti impietate. Sed sino libenter hæc omnia, desero ueritatē, relinquo multitudinē, uenio & loquor ad paucorū gratiā et fingo armorū et animorū nobis esse satis. Sed hoc rogo, his ne ad custodiā, an perditionē utendū suadeant. Ad utramq; fieri nequit, non magis q̃ seruum esse & liberū. Ad perditionem? Demētia hæc est, & uecors superbia exosa Deo atq; hominibus. Ad custodiam ergo: sed quomodo custodiemus urbem (non dico q̃ res est) iam amissam, atq; infestam occupatam, in qua ille regnū possidet, diruit, mutat, uersat ima sursum, suprema deorsum? Sed moenibus nudatam immani ruina ad stationē Hispanā patentem, qualis muro Italico nō impendet modo, sed adest iam, atq; infertur. Quo pacto seruabimus infelix istud oppidū ad stationes Narbonensem, Britannicam, Auernam, & turrim D. Nicolai lacerū? Quod etsi tam lacerum, si tam egenum omnium rerum bellicarum non esset, sed integrum, & armis, & cōmeatu instructissimum, cogente sic necessitate, suadente prudētia, relinquere deberetis, quando omnis ulterior pugnandi facultas uobis ablata est. an non uidetis, ut leui imò nullo negotio, hostis ex noua, quam supra montem Philereum extruxit arce, tantum duobus miliaribus hinc distante, omnem commeatum uobis intercipere potest, & insula & mari: præterea omnē accessum & exitū, phibere. Profecto uidetis utri armis & prudētia insignes, cuncta hæc diu melius præuidistis, quàm ego armorū & bellandi prorsus rudis, tantum mercibus uenundandis, & alendæ familiæ assuetus. Sinite me ergo dicere uerū. Excessere omnes aditis, arisq; relictis, Dij, quibus imperiū hoc steterat. Aduersus uim hostiū, nulla ars, aut custodia humana reliqua est. Expectare autē exercitus angelicos, diuinas ē coelo acies, aliq; id genus miracula: est meo iudicio iratū deū quanq̃ in ipsa ira adhuc miserantē magis ac magis irritare. Consulamus ergo destitui omni humano auxilio, saluti nostrę, noli te rogo magne Magister per has lachrymas, per innatā nobilitati tuę pie-

pietatem, istam miseram urbem direptionibus hostium exponere, senes & A
mediam ætatem gladio, uxores & filias nostras stupro, pueros nostros in la-
mi, abominanda & Veneri Barbarorum, tum inanis æternisq; erroribus im-
pij & uirulentissimi dogmatis Mahumetei. Utinam uidissetis Equites, qui-
bus lachrymis, quanto gemitu, mœsta familia, & plorantes circū matres pue-
ri, nos huc dimiserint, quibus precibus sint prosequuti. Vellem sciretis quali
animo, quantaq; cum ipse incolumitatem suam à uestra clemētia expectant.
Potuisset hæc oratio uel lapidem cōmouere, uerū Magister, cui nobilis ille
& ingentior spiritus, quā præsens fortuna postularet in uultu apparebat,
singulos ad uigilias, cum sermo in multā noctem protraheretur ire iubens,
nihil aliud respondit, q̃ cogitaturū se de cōmuni salute. Et sequente luce pera-
cto sacro uiros rei militaris peritos, nominatim Preianum, Gabrielem Tadi-
num, quem suprà Martinū appellauimus de statu & salute urbis dilige-
tius percunctari cœpit, omnium concors lenientia fuit, urbem in quam ho-
sti & fronte, & utroq; latere expeditus ingressus esset, amplius nulla arte tene-
ri posse. Prolata hac tristī suorum sententia, post longam sanctioris consilij,
tandem omnium Equitum & ciuium, in quo diuini ac humani iuris periculis
simi uiri fuere, disputationem, utrum ne deponere uitam, & tuere in per-
niciem Saguntinam, & satum Abydenorum, an seruare tot miserabilium ho-
minū corpora, signa, tabulas, æra, monumenta orthodoxiæ præstaret: Magi-
ster unanimi omnī suffragio & instigatione deditionē faciendam pronun-
ciauit. Dum hæc disceptarentur, quadriduana pax fuit, timoris tamen & pe-
riculorū plena. Violauit hæc Fornuus iniussu ducum. Indignatus enim ho-
mo nobilissimi & Gallici sanguinis Barbaros urbem audentius inspicere,
tormentarios globos in confertam multitudinem excussit. Venit ad hæc peri-
dem tempus ex insula Creta, naue Hieronymi Carmanioli iussu, astuq; , qui
uel cautissimos scellat, & opera F. Ludouici Andugi à Morfia oppido regni
Castellæ, Equitis splendore nataliū, & animi, corporisq; bonis ornatisimū,
Alphonfus Hispanus summus triremium nostrarū nauarcus, uir ad omnia
maris & armorum pericula summe audax & impiger, intulitq; in Rhodum
uina & inconsulto senato Veneto cētum uoluntarios Latinos milites, nullū
Cretensem. Turcæ, & fractione foederum, & q̃ nauim receperamus, quā
multo milite, & ipsi & nos refertam credideramus merito cōmoti, uersi in ra-
biem & furorem, sine signis, sine ducū imperio, per disiecti stratiq; muri rui-
nas, in urbē ad tabulatū usq; uice quarti muri oppositū incurrerunt. Magnus
Magister, dimisso cōsilio & senatu procerū antesignanorū, ad tumultum ac-
currit. Pugnatum aliquandiu hinc inde est acri animorū contentione, Magi-
ster (quod quoties rem quispiā impigre fortiterq; gessisset, tota oppugnatio-
ne fecit) ingenti eo die præmio remunerauit uirtutem. Dalmata cuiusdā fa-
miliaris D. Marini Restij, ciuis Ragusini, quem insana plebs cum more hu-
mani ingenij multa noscendi cupido de dispositis insidijs. & suffesso ad cre-
mandos hostes puluere inquireret, quasi proditiōis conuictum, non expe-
ctato iussu Magistri, in carceres coniecit. Parum à ui; tumultuq; populari in-
iuriam accepit coquus Antistiti phani Colossensis, nō tamē tam immerito,
q̃ innocēter. Siquidē octauo Calendas Octobres, dum omnis Ordo & ætas
circa mœnia propugnaret, magnanimus ipse miles in fastigium phani scan-
dendo irrupit, inde bellantiū utrinq; cedes & uulnera secure, minime tamen
ociose prospexit. Nam hostib; à quibus neq; uideri, neq; audiri poterat, pro-
cul in aere minabatur, defensoribus agitatione uexilli ibi reperti (ut uidebat) a-
nimū addens. Et primū ab hominibus religiosis diuus Ioannes æstimabatur,
inde cognitus homo uocatus fustifer, uerbero, sacrilega, p̃ditor, fautor hostiū,
qui eis ē specula signū faceret. Et quanq; crebro missi nūcij ad descensionem
illum

illum hortarentur, nihilominus personam suam egit, donec iaculis & lapidibus funda excussis, impetitus descendisset. Ibi mox turba puerorum & mulierum circumfusus, rapitur, cæditur, mulciatur miser: unus barbam euellerebat, alius depalmauit faciem, tertius cõculcauit uentrem, quartus iugulo ensẽ intentauit. Accurri, & hominem ereptum ẽ fati faucibus in publica uincula conieci. Hac pœna non contenta muliebris cõmotio opera puerorum carceres effregit. Et collo grandi fune nautico iniecto (quẽ manibus puerorũ fors obtulerat) miserrimum inter uerborum ludibria & contumelias ad crucem protraxerunt, pars sacrilegum, pars proditorem, multi recutitum appellabant: nonnulli constantius asserẽbat Turcam esse, & missum exploratorẽ. Perferat infœlix manibus furientium, nisi cõmodum renunciatum & asseritum fuisset ab Anisilite templi, esse culinariũ suũ, natum in Gallia ad Fossas Marianas, nec Turcicæ, nec Græcæ linguæ peritum. Simili iniurioso spectaculo, subq; ipsum deditiõis nostræ tempus, & post uiolatas indutias, Magister gladiatorũ Turcensiu crudelis, sanguinarius bellator, corpore uasto & rudi, quod cõuenientes sequebant mores, contemptus hominũ, superba aures, cõtumeliosa dicta, libidines noue, inhumana crudelitas, affecit tres Christianos, quos Barbari incautos extra urbem in hostilem campũ lupis ferreis protraxerunt. Nam manus illis auresq; absceðebat, postea uulnere in hõnesto nares truncauit, & in urbem remisit cum huiusmodi literis. Nullam salutem magne Magister. Quem ego ante tres, quatuorue ad summũ dies his manibus minutim conscindam, & milites mei populo tuo nulla habita consideratione ætatis, sexus, ordinis, ui, ferro, flamma miserabilem animam eripiẽt, ut insigni exemplo posteritati innotescat iustitia Turcarum & Christianorum perfidia. Quos uiolatis indutijs externa auxilia recipere, & improuisos milites trucidare non pudet, quorum nemo (credas) amisit multã animam. Magister minaci epistola perlecta subridens. Ne modis omnibus (inquit) oppugnati non essemus, etiã minæ, & cõuitia addita sunt. Verũ magis turbati sunt animo, Robertus Perusinus, Frater Raymũdus Marchetus, de quo supra primo lib. dixi, & Frater Raymũdus Lupus à Pacis Eques ulterioris Hispaniæ ingenio acri, & summo iudicio Oratores in castris hostiũ, quos Achimetus incandens ira ob scẽdus uiolatũ & nauim uix mediocrẽ receptã, procul dubio omni tormentorũ, & cruciatus genere affecisset, nisi in oppido nostro egissent obsides. Verũ cum Nicolaus Vergotus, & Georgius Sangriticus ciues Rhodij, urbis tradendæ formulã attulissent, repente lenita est omnis efferatorũ hostiũ exasperata rabies. Tyrannus cinctus ingenti exercitu & proximore cohorte prætoria, quæ ad pompã & terrorẽ auro, armisq; præfulgebat, singulas pacis ac deditiõis leges testib. Deo & Mahumete scẽderũ inspectoribus, conceptis uerbis pronunciauit. Cõuenit inter cætera capitã, Diuorũ templa inuiolata manere, pueros nõ auellendos ẽ parentũ familiã, neminẽ cogi debere, ut Mahumeti nomen daret, mansuris quinquennalem tributorũ immunitatẽ concedi. Abituris dari naues, & cõmeatum usque in Cretam, tormentorũ bellicorũ quantũ liberet tolli posse, diem deferendæ urbis arbitrij Christianorũ esse. Quæ perfidus Tyrannus Deorum ac hominum iuxta contemptor ut seruaret, tantum absuit, ut die natalis Christi, antequam quisquã fugam adornasset, porta Cosquini propugnaculi uic effracta urbi infesta signa intulerit. Et sacra omnia prophanans, primariũ phanum numini tutelari sacrum in ædem Mahumetis cõuertit. Euulsis ẽ fedibus suis statuis, & beatorum imaginibus abrais, sepulchra Magistrorũ, & quicquid sculptum scriptumq; Magistratus causa erat, dirui ac complanari iussit. Ornata eximie sacra Basilica fuit, & copia uicini marmoris & ingenijs artificũ. Nec diruere modò ipsa simulachra ac sepulchra euertere satishabuit, sed lapide

des quoque ne integri cumularēt ruinas, frangi iussit. Et posteaquam nō tam ira satiata quā irē exercendae materia deerat, templum omni composita effigie & simulacro uacans ingressus, ueneratus est Mahumetem, qui secundū illud summum & aeternum neque mutabile neque interituum numen, selectus maximusque in caelo esse à Barbaris creditur. Postea hi qui spretis patriae religionibus Mahumeti nomina dederunt, gens ad rapinam & immanitatem prona, Iudeis haud absimilis (nam genitalia circumcidere insitiuntur, ut diuersitate noscantur) transgressi in morem Turcarū idem usurpāt, nec quicquā prius inbuuntur quā contemnere Christum, exuere patriam, parentes, liberos, fratres uilia habere, passim tota urbe templa conspurcare inceperunt, rapere quae oculis ac manibus obuia essent, miserorum hominum lacrimas ad portum deportatas ut nauibus imponerentur, diripuerunt. Saecrum xenodochium omni ornatu cultuque & suppellectile argentea plane maximi ualoris spoliarunt. nullum tormentum nauibus imponi patiebantur, triremibus tamen sua remanserunt magis casu quā illorum uel fide uel gratia. Christianis caesis fustibus & colaphis uice iumentorum ad ferendum onus utebantur. Iudeos uel quadraginta annos retro renatos ad Mosem redire compellebant uernas, seruos tinctos aqua lustrali, Mahumeti sacra facere. Christi crucifixi statuas luto cenoque confusas per strata eiecerunt: Christianis tollere uolentibus, statim fustuariū paratum erat. In foro aut loco publico nemo expers iniuriae aut contumeliae esse poterat. Nec is quidem qui imperatam pecuniam exolvebat. Nam ego cum uno solato Gallico & aliquot Marcellis Venetis à pluribus Barbaris uexationē meam redimissem, neque possem omnium auaritiam inopia nummorum explere, miser ad necem usque uapulauī. Magnus Magister consilio siue iussu Achimeti assumpta humili ueste, qualis supplicii, uicto, & uictoris maiestatem ueneraturo conueniebat, foris in castra hostium ad praetorium tyranni iuit, paucis comitibus ex illo infelici ordine Equitum. Qui cum die ac noctu semestri oppugnatione ultima ausi passim essent, & iam post uniuersa uitae & uictoriae amissa atque desperata subsidia, affecti continuis uigiliis, longo diuturnoque morbo, caede, opere irrequieto exhausti uiribus, arma sustinere nequirent, necessitatibus humanis magis quā ui in ignominiosam superbissimorum hostium potestatem deuenerunt. Magister cum à summa luce in maximam usque diel partem impotus impransusque sub densissima etiam pluuia et grandinum turbine diu ante praetorium expectasset, tandem lato clauo à Barbaris indutus, ad conspectum tyranni inductus est. Ambo alter alterius intuitu & admiratione mutua antonitus, inuicem sese paulisper contemplati sunt. Tum salutat primū à Magistro, & manum suam passus osculari, sic loquutus perhibet: Et si merito iureque optimo deditionis leges quas praescripsi irritas facere possim scelestissimis tuis Cruciferis, ac populo Rhodio, ubique in primis hosti tam inenso, à cuius merita poena iustissimum uictorem nec fides, nec sacramentum flectere deberet, decreui tamen in fontem & nouissima exempla promeritum, non tantum pius esse & clemens, sed etiam liberalissimus: cui si grauissimos uitae antea erroris bene agendo emendare uelit, honestissimos ordines, summos magistratus, suprema imperia in bello, in exercitu, in toga, in pace polliceor. Haec ne recules, & praesens fortuna tibi suadet, & Christiani quorum causam meliore incepto quā exitu aduersus me tuendam cepisti, hanc talionem merentur. Quid enim prohibet quin à tuis omnibus desertus & proditus, uictus, in perpetuam fidem & ultro oblatam gratiam, potētissimi & benigni uictoris uenias? Ad haec Liladamus: Maxime clementissime Imperator, inquit, oblata cōditionem ego praetantis ducibus tuis minime mereor: fors autē & merita de te mea haud talia sunt, ut refutare illam

A illam uel ausim uel debeam. Liberè tamen dicam inter arma uictoria, uictus
 ante uictorem, cuius summam clementiam nunquam desperaui, cuius fidem
 haud sum ueritus, malo aut statim amisso imperio priuatam & infelicem hanc
 uitam amittere, aut semper in gloriâ eam uiuere, quàm à meis transfuga po-
 tius quàm uictus appellari. Vinci enim fortuitum est, & à tanto uictore etiam
 ipsi uicto nō prorsus pudendum: sed suos deserere & militiam mutare igna-
 uitæ & perfidiæ plenum duco. Solymanus admiratus eam principis in tanta
 difficultate animum & modestiam, iussit dimissum à colloquio cum summa
 fide & satellitio Turcaico in urbem reduci ad augustale. Singuli etiam Equi-
 tes qui magnū Magistrum suum comitati fuerāt, ueste coccinea donati sunt.
 Neq; hoc officio satis se fecisse Solymanus prudentiæ & fortitudini magni
 Magistri credidit. Die ergo quadam improviso urbē ingressus, salutato Ma-
 humete, magnum Magistrum reculis suis componendis intentū inuisit. Hic
 cum se submittere in genua, & uictoris maiestatem adorare uellet, ille nullo
 modo id passus est. Imò motis paulisper à fronte manu dextera infulis imper-
 rialib. quod reuerentiæ genus Turcarū reges Deo tantum, & Mahumeti ex-
 hibere solent, magnum Magistrum Babba, hoc est, patrem amantissimum &
 reuerendissimum appellauit. Et infra scripta alter alteri per interpretem lo-
 quutus est. Prior magnus Magister modestia, prudētia, magnanimitate, non
 minus inermis in urbe capta, q̃ armatus in acie esse solebat admirabilis, sic
 exorsus est. Si quanta audacia mihi fuit, tāta fortuna rerumq; prosperarū
 accessio fuisset, uictor potius in hac urbe quàm uictus essem. Verū postea-
 quam claram Rhodū euertere fata uoluerunt, lætor te mihi forte potissimum
 datum esse, à quo uim acciperem & gratiam: tibi quoq; inter alia multa egre-
 gia non in ultimis laudum hoc est, uicisse Rhodū & pepercisse. adiecisti hoc
 modo potentia tuæ clementiæ samā, quæ neq; summis mortalium spernēda
 est: nam per hanc solam æquales Deo æstimamur. Seruabis igitur nihil dubito
 pacis leges, quas dare clementia tibi suasisit, mihi accipere necessitas. Atte-
 num nunc exemplar clementiæ & uirtutis Turcicæ ero, magis quàm si statim de-
 ditionem fecissem. Pertinacia modo mea, gloria & pieras tua per orbem ter-
 rarū inclaruit. Ad hæc, Mihi inquit Tyrānus, etiam magna lætitia est, quod
 te Deus monuerit, ut aliquādo pacem quàm bellum malles, atq; hoc utinam
 tibi à principio placuisset: profecto à summa potētissimaq; maiestate mea ad
 hoc tempus plura bona accepisses, quàm mala perpeesus es. Quæ quod nullo
 odio tibi intulerim, sed sola dominandi libidine, uel hinc colligere potes,
 quod te tuosq; inuiolatis corporibus, intactis fortunis hinc dimittam. Haud
 enim bellum gero ut diuitias, ut opes cōparem, sed ad gloriam, samā, immor-
 talitatem, protelationem imperij tendo. Est enim regis sanguine regum orti
 proprium, rapere atq; inuadere aliena, non quidem auaritia, sed gloriosa cu-
 pidine dominandi, cui quum obstat uicinus, armis & ui eum tollere satis ha-
 beo. Verū tyrannus ficta omnia loquebatur, & longe aliter quàm animo
 agitabat. Priusquam enim hūc amicum sermonem meditatus esset, ducibus
 delegauerat, ut maximam onerariam nauim tritremesq; militie, & in eis Ma-
 gistrum cum equitum cœtu Constantinopolim ueherent. Cuius rei non mo-
 do occultus inter duces rumor, sed etiā inter milites publica uox erat. Quam
 ubi percepit Liliadamus, cū proceribus Turcarum egit, ut Imperatorē suum
 fidei sacramentiq; admonerent. Interea ipse sub noctem Christianæ circunci-
 sionis enauigauit, urbem suam infelicitissimam perfido Tyranno relinquens:
 cui quantū uno ab aspectu curuatis more patrio, antrosum poplitibus equo
 insidentem iudicare possum, nec autoritas, nec dignitas formæ deest: statuta
 est recta, oculis nigris paululumq; truciorib. cæterum uultu gratioſo & subſu-
 ſco. Antecambulabant pedites sagittarij, ore, circa suprema labra effero, pilis

T

intortis,

intortis, quos Mistacas appellant. A tergo sequebantur equis insidentes molles pueri ministri libidinum, forma tamen non satis uenusta, & incompto nigroq; capillitio ad humeros promisso. Sinistrum Tyranni latus obequitabat Parraus præfectus ripæ Euphratis, quæ minor Armenia Ciliciæ cōiungitur, & etiam ultra Amanum montem in Comagenæ finibus, quibus Mesopotamia prima Hismaelis Sophi prouincia à uetere Sultanorum ditione disteminatur. Adduxerat iste nocte natalis Dominici xx. millia integrorum militum, qui cum decē alijs milibus ripam memoratā aduersus eruptiones Persarum custodierunt, dum Rhodus oppugnaretur. Quæ cum saepe aliàs obfessa oppugnataq; & fortissimè defensa fuerit, maiore ui uincētē causam meliorem, ut dixi in oratione mea ad Adrianum VI: Tandem anno à nato Christo xxij. supra sesquimillesimū, sub iusto clypeo miserabiliter occubuit Christiani imperij antiqua propugnatrix: & ut inquit eloquentissimus uir F. Thomas Guichardus, in oratione sua pro Rhodijs, ærumnosæ Græciæ protectio, peregrinantium diuersorium, naufragorum portus, miserorum Asylum, languidorum Xenodochium.

DE BELLO RHODIO,

LIBER TERTIVS.

Compertum semper habui operis præsentis materiam uires meas excedere, & sceliciore stylo posteris tradendam esse. Verum ut palam & in urbe Roma hominum doctissimorum theatro ineptus essem, coegit me primum obseruantia sacrorum & nobilissimorum Equitum, coegerunt deinde mala mea: nam hæc peritiori altius inhærent, quàm ut eorundē nulla à me mentio fiat. Difficile quidem est silere, cum ames & doleas. Et mouebit forte absens atq; incompotus hic planctus meus talium animos, qui qua sunt eruditione, bellū omnium maximum, maxima cum eloquentia posteris commendabunt. Quod cum possent in Germania, Italia, Hispanijs, Gallijs, & in alma urbe Roma præstare, multumque cultioris antistes, tum historicus in primis celeberrimus & uerus. Deus immortalis, quanta fide, quàm graui iudicio, quo rerū ordine, quali proprietate uerborū, qua orationis facilitate, describit ille, aut uerius ante oculos ponit omnium Regum, principum, populorum, tam in Oriente, quàm in Occidente acta, gesta q; atq; utinam sacundis omnibus ingenijs placeret, quod instituerūt doctissimus humanissimuscq; Iouius noster, & Petrus Alcyonius iuuenis, ingenio, eloquentia, & multiplici rerū scientia præstātiſsimus, quod præclarissima & nunquam peritura ingenij sui monimenta testantur, Aristoteles & Galenus uersi. Legatus Medices de exilio, oratio elegātiſſima de necesse Christi ad Quirites, funebris item laudatio defensorum Rhodi, quæ fortiter scilicet fecerunt aut dixerunt prudenter alij quàm quæ ipsi sentiāt uulgo tradere, profecto res humanæ melius se haberent. Sed hic est temporum præsentium status, & optima magis optari quàm fieri possunt. Verum ne Prologus sit prolixior fabula, Tertium librum aggredior belli Rhodij. Bellū enim potius, quàm oppugnationem uocare libuit, quando non tantum ciuica urbis nostræ moenia, sed omnes arces Rhodi, & aliarum insularum, quæ Rhodiorum sunt, terra, mariq; acriter pugnatum sit. Narrabo hic igitur paucis multa, quæ toto itinere ad aliam usq; urbem Equitibus & populo Rhodio contigerunt. insularū, regionum, urbium, locorū descriptione exactiori omissa. Hanc enim in appendice magis quàm libro, tum historia non topographia facere mihi, nec ocium, nec animus est.

Expulsi

A Expulsi patriâ, laribus antiquis, affectû humanis omnibus incommodis, clâsi lacerâ hyberno tempore impositi, decē dies aspero mari & tempestuoso errauimus. Appulit tandem ad Scythiam, Crete insulâ uicem & promontorium maxîma nauis nostra, quâ in ipso portu dum sub noctem anchoras faceret, prope impegit, nauis castellata Hieronymi Carmanioli, quem ordo equestris, quod tempore difficili Rhodo luccurrisset iure aureorû calcarium donauit, uero pomeridiano uehemētius flante in ipsius stationis cautes acia fœde perijt. Ibi unda maris Turca inclementior, cuncta quæ miseri homines secum attulerant, absorbuît. Reliqua clâsis alto & ignoto mari iactabatur. Ioannis Bouladij nauis, postquâ Cortugoli classem euasisset, undis per laxas compages incurrentibus se et submersa fuit. Nihilò secundiori fortuna triremes, quæ magnum Magistrum portabant in mari Carpatio usæ sunt. nam naufragium propefecerunt: sed Deo Opt. Max. rebus præter spem succurrenti, cum duodecimi alijs leuioribus Cretensium nauigij in portum Candia actæ sunt. Ea est hodie prima Cretensium ciuitas in plano sita, duodecimo forte ab antro Mynois miliario, uerûm proximior monti Ida, qui Iouis incunabulis, & poetarum carminibus famatus apprime est. In hac Veneti ius dicunt & imperant, ut reliquis omnibus insulæ urbibus. nam Creta Venetorû colonia est. Magnus Magister, omni ordine ciuitatis obuiam procedente, lachrymâteq, summa cum ueneratione à Dominico Treuisano grauissimo & sapientissimo cōsule exceptus est. Miserat hunc senatus Venetus, dum Rhodus obsideretur in Cretam cum summo imperio & classe sexaginta triremium uiris armisq, egregiè instructarû. manlit hic sacer Equitum ordo ad inchoaram usq, Quadragesimâ, summa cum cura & diligētia mœsta negotia sua componens, classem lacerâ reficiens nauibus nauas imponens, nam flos horum bello perijt, inter quos sedulo industricq, omnia quæ uis hostium dirgerat, reficiendo enituerunt, Petrus quidam faber nauicus Rhodiensis, & Georgius quidam Ligur, classe nostra, quæ tormentorum ictibus Rhodi acceperis, tum nauatarum negligentia circa urbis defensionem occupatorum, & multa unda maris lacerâ ruptaq, fuerat, utcunq, refecit, & necessario commeatu accepto, Februario exeunte à Creta insula soluimus, iussu magni Magistri, & nobilissimi Equitis Angli F. Gulielmi Aulsoni, uiri integritate uite, & facilitatē morum excelsissimi. quem proceres antesignani maxime immo uniuerse clâsi nauium castellatarum præfecerunt, quas uetus & parum propitia aura, postquam uela nautæ expandissent, diu in conspectu insulæ aspero mari hinc inde uagas retinuerunt. Tandem post longam cum unda & uentis conflictationem, neq, ullam in insulam, nisi parû soli niueo marmore splendentis, coelicq, amoenissimi descensione facta, superatis Naxo uino suo nobili, in qua etiam hodie Bacchi uetustissimû templum cernitur, Zacyntho, Chephalenia, Sphoradibus insulis, ad altum pelagus in sinum Adriaticum astuâs peruenimus, magno Magistro procul e conspectu, & à tergo relicto: qui cum triremibus, quæ nunquam altum pelagus tranunt, & nauigij minoris formæ semper secūdum oram maritimâ nauigauit, omni in loco ad quem descendisset, cunctorum lachrymis, studio, officio, & humanitate, honoreq, exceptus. In Corcyra uerò & Gallipoli quātus sit ei publicè priuatimq, à Magistratu: à popularibus exhibitus honor, haud facile dixerim. Sed cum omnium officiosa obsequia, atq, præterea commoditatem, & com meatu recentis frequentia, cætera mala, quæ nauigantes pati necesse est superarent, ingens morbus remiges, clâsiarios, sacrosq, Equites inuasit, cuius uis nequaquam tamen ita efferata erat, quàm illius qui inuectos nauibus onerarijs, & affectos omnibus humanis incommodis, squalore, uomitu, fame, siti grassabatur. Hac rerum incommoditate, cibi potusq, defectu factû est seminarum magnarum

T 2 agri-

aggritudinum, quæ postea in Messana ciuitate regni Siculi nobilissima in ora post Pelorum sita, modico interiecto freto, à regio Calabria oppido distanti, enascentes seu & atrociter omnes molestarunt: plurimos quibus nec hostes, nec maris tempestates nocuerunt, in aliud seculum retrudere: mihi etiam ne animâ morbi uis eriperet, magis diuina clementia quàm humana res effecit. Et dum infelices exules patria & sedibus maiorum nostrorû expulsi, has calamitates & misérias in terra ignota pateremur, penè cunctis malis grauior omnibus erat mora magni Magistri. cum enim grauiora nauigia tertio Idus Apriles ad Siciliam appulissent, neq; de se nuncium mitteret, nec ueniret ille tertia aut quarta hebdomada post, meritò omnes plurimum timere, ne cum tiremibus malè ad bellum paratis in Afrorum potestatem uenisset, qui pyratibus nauigijs mare Siculum apprimè infestum reddunt: quidâ naufragium fecisse credebant, alius classem suam pestilenti aliquo morbo infectâ, non audere procedere uaticinabatur: omnia uario tumultu strepere, & ut in rebus tristibus ac dubijs fieri solet, suo quisq; metu pericula sibi fingeat. Tandem ineunte mense Maio, Rhodijs etiam Messanæ inhabitatoribus omnibus lux pergrata aduentu magni Magistri orta est. Gratiôr tamen fuisset dies illa mortalibus, si principem militiæ Rhodiæ triumphatorè in classe uictrice & spolia hostium præferèti conspexissent. In lacero autem & morboido nauigio, uixq; ut à prædatoribus tolleretur digno ubi uiderunt, nemo lachrymas continere potuit. Dici uix potest, qualis gemitus, quantusq; ploratus circumfusa undiq; turbæ fuerit: nemo suspiria, nemo lachrymas sponte ubertimq; profucentes reprimere potuit, nisi quem dolor mutum effecerat. Et ultra promiscuæ multitudinis optimi erga Rhodios animi ista signa, amplissimus etiam honor & fauor Magistro Rhodiorum exhibitus est à primoribus regni Siculi, & ipso Prorege Heclore Penitagello comite montis Leonis, heroe natalibus, literis, uirtute præclarissimo: qui obuius cum Ioanne Lignano archiepiscopo Messanensi Reuerendissimo, & fratre suo Fabricio Penitagello priore Baruli, eum inter ulnas humanissime exceptû & osculatum splendido comitatu multorum nobilium uirorû in urbem induxit. Venerat Fabricius hic Messanam cum bis mille expeditis peditibus in agro & ex iuuentute regni Neapolitani selectis, ut Rhodum suam subleuaret. Est enim unus ex equestri ordine sacrorum Equitum, idq; fecit sola animi sui magnitudine & pietatis affectu, nullo maiorum suorum imperio coactus. Mandatû enim receperat tantum de commeatu & nauibus parandis, qua in re diligenter industrieq; se habuit cû collega suo Carolo Iosualdo priore sancti Stephani, qui non semel tantû Rhodianorum animos ad spem fidemq; uenturi auxilij erexit, literis uirsis per F. Ioannè Bressolum Equitem Italicû: qui cum prælijs naualis peritia etiam literas & historiæ cognitionem coniunxit. Quin etiam nepotem charissimum Ioannem Iosualdum, qui Rhodi forriter dimicando occubuit, nauicula præmisit exploratoria ad obsessos consolandos, socio F. Michaelè peralto Equite Nauarro, cuius admiranda parandi falis petrarum ars, & tormentarij pulueris faciendi dexteritas, operumq; ignororû industria Rhodijs in tempore difficillimo, magno & necessario uluiuit. Saluti autem esse non potuit rebus fessis nemine succurrente. Et his qui succurrere uoluerunt, obstitit fatum. Ne culpam reijciam in Adrianum VI. & Maximû Pontificem & mortuum, aut in uiuentem quempiam regem uel principem. Nam & reges & principes omnes, ita constat Rhodo obsessâ bene uoluisse, optasse defensoribus uictoriam & triumphum, quibus ut potirètur, Carolus quintus Imperator, inter homines Opt. Max. è regnis suis Neapoli, Sicilia, militem, arma, commeatum decem millium ducatorum & gratis & libere tollere permisit, E portubus sociorû, & confederatorû gentium in Italia, naues maxi-

mas onerarias abducere. Adrianus etiam summus Pontifex quāquam summa rei numariae inopia praemeretur, & iam legatum cum ingenti pecunia in Vngariam misisset, ut regnum illud in fide atq; officio Christianae religionis contineret, procurante nobilissimo & prudentissimo Equite Iuliano à Rodolphis antesignano Crucigerorum Capuanorū, in auxilium urbis obfessae sex millia ducatorum erogauit: quorum loco utinam sex triremes uel uacuas equestri ordini concedere potuisset & uoluisset. Nam arma, uiros, commeatum, & cetera bello necessaria inuenisset hic, & iam forte uictrix Rhodus de hoste suo triumpharet, immò hostium summum principem (credo) in uinculis contineret. Quod ut fieret, maxime optasse non dubito Franciscū Gallicarum Regem, & nomine & re ipsa Christianissimū, qui uel summis regni proceribus sacrum haud suis probatibus, & re sub ipsum tempus in Insulribus parum feliciter gesta, etiam à Caesare, & socio populo confederatisq; regibus uim expectans, sex naues & inter eas Tremoliam à portu suo Malsiensi, ut his Rhodo auxiliarentur Franci Hierosolymitani Equites soluere passus est. Quos ubi magnus Magister Messanae repperisset simul cum Equitibus Hispanis & Italis auxiliariis, seuerò grauiq; consilio indicto, causam publicè in coetu omnium Equitum dicere, & moram expurgare iussit. fuit oratio omnium & diserta & uera. Sed nobilissimi Auerni Equitis F. Ioannis Lidferami lōge omnium disertissima & apertissima, adeò ut singuli ueritatem manibus pedibusq; palpare (ut prouerbio dicitur) potuerant. Missus fuerat à Magistro Lidferamus hic tres prope menses ante obsidionem, cum ob alia negotia, tum ut increbrescente fama belli in nos Turcaei, copias auxiliariis quanto ocyus posset expediret. Sed neq; ipse, nec Dauceniullus & Andugus, quorum supra feci mentionem in secundo libro, quicquam profecere: imò nec Nicolaus Hufsonus secretarius magni Magistri, & quarta uice missus cum literis à Bartholomæo Politiano, uiro doctissimo prudentissimoq; scriptis F. Antonius Boysius accensus Equitum Italarum, uir rebus gerendis longe accommodatissimus: qui cū Fabritio Caretiano optimo & laudatissimo Principi ob fidem, industriam, diligentiamq; suam semper fuerit charus, etiam ob uirtutes suas huic Magistro acceptissimus est. Postremo denique cum totius rei nostrae summa grauiter periclitari inciperet, exiit ut supra dixi F. Emerici Reaux ad transmarina auxilia acceleranda. Sed cum horū omnium nec diligentia nec industria profuerit, in durum atq; ineluctabile fatum, cladem nostram sine cuiusquam offensione reiicere possum, & merito (ut puto) & prudenter. An non fato potius quā hominum nauticorum uel perfidiae uel ignorantiae ascribam: quod nauis lanuensis maxima, quam Faraam uocant, commeatu, armis, uiris refertissima, tranquillo mari atq; in ipso orae Ligusticae portu Monecho Herculi sacro scinde perierit? Etiam Thomas Nuport prior Aquilarius legionis Anglicae delectam manum sagittariorum Britannicorum & auxilium uiae ignorot argenti pondus & auri Rhodum ferens, cum in uentum contrarium incidisset, ui tempestatis iterum in insula desertum quoddam promontorium repulsus, unda maris cum omni gente sua submersus est. Et ne in omni loco fortuna, ut Iuno Troianis, Rhodiortū nauigationi non aduerfaretur, fratrem Antonium à S. Martino priorem ceterioris Hispaniae, senem in armis à puero exercitatu, & Homericō Nestori simillimum in piraticam classem Afrorum iniecit, à quorum tormētariarum saxorum ictibus tantam uim rostrata nauis sua passa est, ut pene fluctibus depressa fuerit. Similem etiam uim ab hostibus accepit nauis oneraria prioris Castellae Didaci Toletani illustrissimi ducis Albæ filij, digni profecto tanto patre: nam praeter egregias corporis dotes, animi quoq; bonis, iustitia, prudentia, fortitudine egregiè excultus est. Cum ergo Messanae facer Equitum

ordo subsisteret, & pestis futuræ suspicio hominū mentes tam præoccupasset, ne tanto malo miserrimi Rhodij exules post tottantasq̃ ærumnas suas contaminarentur, uisum est patribus, locum, aeraq̃ salubriorem inquirere. In die igitur hanc ob rem sacro magnoq̃ concilio, omnium suffragiis æger Neapolitanus & amœnitate cœli & fertilitate glebæ, rerumq̃ omnium quibus uita sustinetur copia alijs prouincijs præstare iudicabatur. Placuit igitur eo cursum dirigere. Sed Puteolani cū post Idus Iulias clāsis nostra eo puenisset, mandante magistratu Neopolitano, timore contagiosæ pestis, terra nos prohibuerunt. In ruinis igitur Baiarū & specubus circumuicinis aliquandiu nos continuimus, uitam trahentes. Missa ē Neapoli & Puteolis alimonia, quam distribuit industrius Eques Narbonēsis F. Iōānes Bonifacius, qui hostili oblidione tribunatū militarem & diligentissimē & sapientissimē geisit. Verū cum suspicionem hāc uanam fuisse compertum esset, laxior annonā ab urbe ad nos redit, & honor magno Magistro à proceribus regni exhiberi ceptus. Carolus Lanofus rei militaris, & regni iuste sapienterq̃ administrati laude illustis, munera cerealia ad magnum Magistrum misit. postea etiā in æde sacra diuæ Virgini ad fauces criptæ Neapolitanę eum honorificē excepit, cinctus ipse splendidissima & nobilissima corona procerū regni, atq̃ custodibus corporis hastas præacutas gestantibus, quorum tunicis ante & retro, aquilæ imperiales intextæ erāt. Verū cum sulphurea Puteolorum graui insuetiq̃ odore suo multorum capita & sanitatem læderet, & aliæ multæ causæ recessum suaderent, nec haberet moestus senex regno eiectus, patria ex torris, quo & salubrius & decentius confugeret, quā ad sacrosancām Romanam ecclesiam, ut eius sanctissimo tūc Anustitiū Adriano V. l. casus suos exponeret, unanimi suorum decreto petijt Ciuitatem ueterē, quæ in ora est maris inferi, distans ab urbe Roma trigesimo miliario. Estq̃ ibi à reuerendissimo Episcopo Conquensli Hispano, summi pontificis nomine, mira & ingenti gratulatione exceptus: admonitus etiā, ut quā primum Pōr. Max. inuiseret, cum sacra militiā non nisi Diuū nomine ē tam rabidis hostium, & perfidiæ Turcaicæ faucibus erepta. Cupere sanctissimum senem & pontificem ante uitæ exitum dare sacratissimo & nobilissimo Ordini equitū, et uago miserrimoq̃ populo Rhodio, quietas sedes, urbemq̃ mansuram. Magnus igitur Magister non diu cunctatus, Romam profectus est, sacra militiā summo imperio delegato nobilissimo Equiti F. Bernardino Araschæ præfecto maris, & olim arcis D. Petri in Caria, in qua cōtra uim & insidias Barbarorum (dum Rhodus obsideretur) custodienda & prudenter & fortiter se habuit. Quomodo autem magnus Magister quantoq̃ cum splendore & ornamento Romam ad ædes ipsas Pontificis inductus sit, haud satis eleganter explicare possim homo tenuis facundiæ, in libello ad hæc angusto. Procefferat obuuiam, uel extra muros urbis Pōtificis Maximi ea domestica familia, induta pallijs rubris, patres purpurati, quos summa secundū Pontificem Maximum dignitas atq̃ autoritas raro in publicū prodire sinit: familiares misit honorarios, qui ante magnū Magistrū uecti, mulis coopertis, stragulo coccineo ad terrā demisso, dominorū galeros gestabāt. Hos sequebatur archiepiscoporū, Episcoporum aliorumq̃ prælatorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & uirorum quos aut insignis eruditio, aut uitæ autoritas commendaret, magnus numerus sane maiestate, & grauitate morum conspicuus. Ipsum autem magnum Magistrū cingebat utrinq̃ pedestre agmen Heluetiorū custodum corporis Pontificij, ambulans passu militari. compositoq̃ ad sonitum tympanorum, fistulæq̃ Germanicæ, manu longa hastilia gestās, quibus ferox illa natio hostes suos in prelijs confodere solet. Adfuit etiā prætoria cohors Equitum. Item præfectus urbis cū satellitio suo, & uigilum ministrorumq̃ iustitiæ equestris pedestrisq̃

turma.

A turma. Hac pompa comitatuq; omnium Ordinū & Magistratuum urbis Romæ, dum per medias turbas hominum omnis ætatis sexus atq; ordinis, qui passim ad spectaculum ē uicis, domibusq; sese effuderant, ille ad Vaticanum ueheretur, moles Hadriani, eadēq; diui Angeli arx honoris & lætitiæ signum, immanes frequentissimosq; bombos tormētarijs machinis expressit. Postea locatus in honoratiore parte ædium, cum sacrosancti antistitis maxime in terris potestatem adoratum supplex de more ueniret, processit ei obuiam aliquot passibus Adrianus VI. quinquagena senex & æger & summus Pontifex. Qua in re ostendit egregiē Adrianus diuinus homo, humanus Deus innatam sibi cum cæteris uirtutibus à puero humilitatem. Equidem si historiam liceret in panegyricum uertere, optarē hic mihi ad Adriani laudes describendas eloquentiam (non dico Ciceronis) quam assequi nullo modo possumus, sed F. Hyppoliti Emilij à Pennabilorum Augustiniani declamatoris diuini uerbi facundissimi: qui dum defensores Rhodius uehementia orationis in prelium animaret, ipse lapide ictus exanimatus est. Per uasi enim mihi, si iustus Deus uicario suo longiores annos tribuisset, restitutum fuisse in integrum (ut uerbo iuriconsultorum utar) sacrum Hierosolymitanorum Equitum ordinē. Quod unice apud illum procurabat popularis suus, idēq; militiæ Hierosolymitanæ nobilissimus Eques F. Petrus dux. Spes tamen est, imò fides certissima facta equestri ordini, quod omnia quæ Adrianus ante diem uitæ ereptus omisit, Clemēs VII. Pontifex optimus, laudatissimus, uel supra uota refarciat. Qui cum omni cura, industria, uigilantiā, semper apud Leonem X. Pontificem Maximum eius ^{Clementis} ~~permanum fratrem~~, & Adrianum VI. militiam Rhodiam protexerit, fouerit, amplificauerit, iam meritis suis, & diuina prouidentia adiutrice orbis & urbis imperium assequutus, eadē omni studio iuuat, fauore prosequitur, beneficijs accumulat. Gratias, priuilegia, indulta Romanorum pontificum antecessorum luorum, nō solum nouo diplomate firmauit, uerum etiam sua sponte quā locupletissime auxit. Quod ut semper faciat, & inter principes Christianos acerbissimis inter se odijs dissentientes, æternam pacem clemētiā, prudentiāq; sua componat, longam & scelericem uitam sanctitati suæ optemus. Philippo quoq; Vilerio Liladamo de communi hoste Solymāno Turcarum tyranno, uictoriam tam scelericē, quā olim de Gaurio Syriæ, Arabiæ atq; Aegypti rege tulit, cum ei duas classes in sinu lsisico caperet unam factam quidem alterā ferē fabricatam, & in Regem Lusitaniz principesq; occidentis destinatam. Quod cum sanctissimus & prudentissimus Pontifex comperitissimum habeat, nec non alias innumeras uirtutes, quibus Romæ inter Pontificatu singularis Liladamus existit, nam prefectus à collegio patrum purpuratorum custodiæ sacrorū penetralium, quibus comitia includebantur, prudentissime mandatum sibi munus gerens, sacro ordini fidem & diligentiam suā approbauit. Cum collegis omnibus modestē & familiariter uixit, nemini se præponens, omnes obseruans, nullarum partium studiosus: unde facile summam laudem sine inuidia inuenit. Et merito suo summo Pontifice factus est charissimus, qui in eo ornādo omnia studia sua, omnem opem, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem fixit, & locauit. Viterbium ecclesiasticæ ditionis, uel primariam urbem inhabitandam concecit. Ad quam Magister dum hæc scriberem, ut sibi uenturo cuncta prepararet F. Carolum Pipam militi præfectum agentium in rebus suis, uirum ingenio, morumq; facilitate, & industria animi ad res omnes gerendas longe aptissimum. Quod cum saepe aliis, tum optime in obsidione Rhodia perspexi.

FINIS.

T 4

BELL

BELLI PANNONICI PER ILLV. A

STRISSIMUM PRINCEPEM AC D. D. FRIDE-

ricum, comitem Palatinum, &c. contra Solymannum

Turcarum tyrannum gestii

Liber I.

Melchior Sotero à Vinda Iure consulto auctore.

I quis uarios Principum Regumq; casus & diuersa fortunæ ludibria, quibus ubique gentium rerumq; Dominos miserè exercuit, fallax nimium & incōstans Dea, animo secum exactius perpendat, mirabitur hanc ausam & in terræ numina, tanta cum insolentia & fastu, utraq; sibi uēdicare paginam. quia & si Iulius Cēsar, quū olim ad hoc culmen & fastigium rerum, euectus, maris inter procellas periclitaretur, illam in se tanquam supra humanam sortem positum, nihil posse exilimari: atq; syderalis scientiæ Mathematicosq; illi periti notores, nullam in capita hæc sacra, stellarum configurationes habere potestatem iudicarint: Noxiā tamen & hīs in præsens Deorum coelestium nutu cognouimus esse uim, quæ tam breui momēto, tot præclaros Principes, uel rupto uitæ filo, humano potuerit eximere consortio. uel sedibus suis eiectos, à dijs patrijs laribusq; procul alienū uertere solum compellere. Defuncto namq; Maximiliano Augusto, mox & Leonis Decimi Pontificis Maximi, insequuta est ruina, crederes hīs ueluti orbis luminibus extinctis, naturam quoq; omnes suas immutare uoluisse uices. Quandoquidem Dux Vuirtenbergius, audita Maximiliani morte, iustis uix dum recte Christiano ritu persolutis, ius humanæ societatis uiolare ausus, autis sedibus à Sueuiæ confœderatis pellitur, quem sequutus Daniæ Rex Christiernus, nam dum imperium eius grauius ferunt subditi, regno suo quod æquo iure iam diu possederat excutitur. Pari sorte & Gallorum Rex Franciscus usus, dum imperij fasces Cæsareumq; diadema Carolo inuidet, collatamq; illi à Septemuiris adimere conatur Maiestatem Ticinensi in agro, Germanis Hispanisq; militibus congressus, à Nicolao de Salmen Germano Comite capitur, amissis etiam ex Regulis, proceribus, & principibus suis quam plurimis. Quæ tempestas & in mundi caput urbem Romam, Pontificemq; Maximum Clementem septimum, & sacrum quoq; & purpuratū Cardinalium ordinem, non minori quàm olim sub Heinrico in Pascalem defecit immunitate. Quare cum Christiani Principes, nunquam antea mutuis armis, & uersa in semetipfos rabie: acrius conflatarētur, nouaq; religio, & noui ritus, qui tunc per mystas quosdam liberius forsitan quàm decebat, passim tradebantur, priuatorum mentes adeo peruertissent, ut hī nepharīa quæq;, quasi furia quadam infernali, & sæua exagitati Erynni, in Tempia, in Deos, & homines, patrare auderent: atq; Rusticorum manus, tum temporis maxime, per Germaniam motus ingentes, nec Spartaci illius, Euni, aut Viriati, minores, atq; bella plusquam ciuilia commouisset, Solymannus Turca, Caspiam concitauit gentem: quæ olim ab Alexandro magno, Macedonum Rege longo hinc femota recessu, ferreisq; repagulis Caucasias conclusa intra rupes, Christianum sanguinem iam pridem, & ab eo tempore quo portas illi Hyrcanorum referauit Rex, haurire assueta, atque noua tum quoque & recenti de Soldano Aegypti uictoria, sua sponte & à natura satis insolens, effractor facta, uoluntariam hinc odio in nos ducta Vatiniano, & liberam præstabat operam, Aggressus itaque Bellgradum fortissimum Germaniæ nostræ propugnaculum propere subigit, & Rhodum, ipsum religionis Christi-

stianæ

A flianæ scutum hucusque & antemurale, non multum diu post expugnatam,
 suam redegit in potestatem. De in nostro malo perpetuo uincere edoctus,
 Ludouicum Hungariæ Bohæmiæq; Regem, spei optimæ adolescentem,
 inter Drauum Istrumq; flumina cum paucis & incautus occurrentem, dolo
 magis & perfidia suorum, quàm uirtute propria trucidat circumuentum:
 quo uicto Hungariam ipsam ueluti spe omni destitutam celeri itinere per-
 currens, ignis flamma depopulatur: & præda ditatus ingenti, præsidij mu-
 nit firma quæq; infirma uerò demolitur. Nec diu multumue cunctatus, ne
 Germanorum qui Pannonijs uicinitate sunt proximiores, irritaret animos,
 Thraciam exercitus cum parte citato gradu repetit, quo per hyemæ quæ tunc
 instabat maioribus contractis copijs, futura æstate totam subigeret prouin-
 ciam. Sed inter hæc post hunc infelicem Ludouici Regis casum, maximum
 inter Austriæ Archiducem Ferdinandum, quem nunc Cæsarem agnosci-
 mus, & Ioannem Capusiensem Comitem Iazigum Transyluanicæ Præsi-
 dem, de regno Hungariæ oritur dissidium. Ferdinandus enim id dotalibus
 ex pactis ad se pertinere existimabat; alter uerò Ioannes scilicet comes, illud
 electionis iure ad se spectare contendebat. Vnde tandem quum uterque sua
 in sententia persisteret immotus, nec alter alteri cedere uellet, ad arma per-
 uentum est, & bellum planè perniciosum & exitiabile ortum. Quoniam au-
 tem potentia, Ferdinando, Ioannes se intelligebat imparem, proprijs uiribus
 diffusus, externa confugit ad auxilia. Nam & interea temporis dum hæc age-
 bantur, ueteris Marcomanniæ populi, antiquo fœdere quod olim præcos in-
 ter Bohemæ Reges, & Austriæ Principes percussus fuit, Ferdinandum sibi
 creauere Regem. Veritus itaq; Ioannes ne regno solum cui inhæbat excide-
 ret, uerumetiam ne & comitatu, quem à maioribus suis habebat hæredita-
 rium, pelleretur, Turcarum tyranni implorabat opem: qui occasione noua,
 quæ sibi ad regnum parari intelligebat aditum, apprimè lætatus, lubens hunc
 in suum accipit patrociniū, nouerat enim callidus latro ille, quàm multa re-
 gna maiores sui, per similes huiusmodi occasiones Christianorū principum
 e manibus, à Paleologi ipsius atq; Cantacuzeni temporibus usq; tampridem
 antea eripuissent. Ferdinandus uerò Rex quum incendium illud non suam
 in perniciem tantum, uerumetiam & totius Reipub. Christianæ euerfionem,
 exarsurum præsentiret, sibi quoq; & communibus rebus in tempore duxit
 prospiciendum. Et quoniam tunc forte Germani principes, Septemuirque
 illi sacrosancti, Panegyrim Spyæ ueterem Nemetum apud urbem celebra-
 tes conuenerant, commodum uisum huic, & hos de ferendo auxilio com-
 pellare. Profectus itaq; celeriter illuc, rem eis huiusmodi prope uerbis expo-
 suit: Nō uos fugit principes magnanimes, Diuum Maximilianū Augustum
 parentem nostrum, has nobis olim paruissæ nuptias, hunc matrimonij illius
 sanctissimū, inter nos & Annam coniugem, Reginam nobilissimam sponso-
 rem fuisse & Paranympum. Qui inter cæteras conuentiones & hanc dota-
 lem nobis præscripsit legem, ut si Ludouicum Regem quem tunc unicum
 Vladislaus habebat filium, sine hærede legitimo decedere e uita contingeret,
 superstitæ Anna sorore coniuge nostra, & ipsa prole sæcunda, uel nos ipsi lo-
 co illius & iure maritali succederemus in regnum. Nō displicuit id seni Vla-
 dislao, & idem quoq; appositis Diplomati sigillis, regni proceres comproba-
 runt. Migrauit ex hac uita communifatorū ordine Vladislaus. Nec diu post
 & Ludouicus dira morte (heu horret animus dicere aut meminisse) à bestia
 illa Turciaca fuit peremptus, patuit nobis existente conditione, & ex pacto
 conuenito, ad regnum aditus. Sed dū huc iuris suffragio fulti adnitimur, solus
 Ioannes Vafuoda, nos hinc, contra omnē rationis æquitatē amoliri conatur:
 & ne hominū fidem, nec Deū religionē respiciēs, Solymanū Turcā sola
 inuuldiā

inuidiæ præpotentiæ & dominandi libidine ductus, orbis in ruinam & aduerſum nos ſolicitare eſt auſus. Qui occupatis iam pridem antea firmiſſimis quibuſque, certum nunc miſeris Hungariæ populis minitatur exitium. Niſi igitur hijs ueſtra ope, ueſtro auxilio, celerius ſuccurreritis, acſum erit dubio procul, de tam nobili regno: ſed ne uos tum quidem, & Germania ueſtra, à periculo & interitu longè aberitis. Nam ſtatim ac inſigni præſidio illo latus ueſtrum nudatum fuerit, & fortuna quoq; ueſtra, tanquam in præcipitio poſita, nutare incipiet. Noſtis enim & uos ipli exemplis multis admoniti, quàm pertinax ſit hoſtis ille truculentiſſimus. ſerpit namq; ignis more, ut plurimum uicina quæq; deuasta. Quare ſi uos ſociorū miſeria & inſeclitas, qui huc uſq; nō ſecus ac fideles Limenarchæ quidā, pro Imperij Romani & Reipub. Chriſtianæ incolumitate, tam diligenter euigilarunt, nihil mouet: at moueat uos ſaltem, patriæ ueſtræ, atq; religionis communis pietas, & ſalus: atq; arma iam tandem non pro ſocijs hijs ſolū, qui ſanguinem ſuum toties pro uobis, & rebus ueſtris, ueluti largo imbre quodam profuderūt, ſed etiam pro uobis ipsis, pro liberis & coniugibus ueſtris, pro focis & aris, ſpiritu magno & germano, corripite. Neq; enim nunc diutius, & donec hoſtis intra limites receptus fuerit, expectandum. nā tutius longe eſt, ſi Scipioni Africano credimus, bellum ſoris & procul à patria, & in ſolo alieno gerere, quàm hoſtē proprios intra terminos receptū, gnauius ſuſtinere. Dictis hijs, Principes Germani, & ſi magnis quibuſdam alijs curis detinerentur, nihilominus tamen nec & hanc negligendam duxerūt eſſe rem. Decreta itaq; ſunt extemplo, hunc aduerſus hoſtē, auxiliares copiæ, & qui ab incurſionibus limites tutarentur conſcripti milites. Præſectus eſt hijs illuſtriſſimus princeps, Comes Palatinus Rheni Bauariæq; Dux Fridericus. Nam & huic communi principū ſuffragio, populūq; fauore & clamore, Imperium cum rerum ſumma oblatum primum, & demum etiam id iuſtis rationibus & argumentis recuſanti, obmerita & uirtutes, quibus nec priſcis cedebat ducibus, demandatum eſt, & eſſe iuſſum. Qui quum quale onus humeris ſuis foret impoſitum, qualemq; prouinciam ſubiſſet, tam ſua pro prudentia ſecum cogitaret, cōſilio prius quàm factio opus eſſe intelligebat: nam tumultuarijs in rebus conſilium capere raro uel temporis ratio patitur, uel loci admittit opportunitas. Ratiſponam igitur, ubi quondam Noricorum Regum, fuiſſe ſedem commemorant. Principes qui rei gerendæ, quaſi Apocleti quidam, conſultores adiuncti erant, euocat. Bis illuc conuentum fuit, & bis illinc re inſecta diſceſſum. Nam peractū tunc penitus nihil, niſi quod poſterioris conuentus die, duo qui Turcæ in Hungariam obſeruarent expeditionem, conſtituti ſunt ſpeculatores, Sebaſtianus Schilling iureconſultus inſignis & Eques auratus, atq; Chriſtophorus Benitzer Brunduni Bauarici præſectus, Barbaræ Hunicæq; linguæ, haud ignarus, munia ſtrenuè exequuturi, Budam uſq; , quam Sycambriam olim dictā, quidam exiſtimant, progreſſi, Turcarum Tyrannum, ingenti collecto exercitu, Adrianopoli egreſſum & aciem Hungariam uerſus dirigere cōperimur, & principi Palatino celerius reuerſi denunciāt. Qui cunctatus nihil, trāſuectionem parare, Luſtrumq; condere, Magiſtros equitum, Tribunosq; peditum, ocuus iubet, & quia uerò hec tanta cū celeritate, ut rei exigebat neceſſitas fieri non poterant, ne hoſtis dilato longius negotio, pro more ſuo deprehendendi inde arriperet occasionem, ut in rem forè uiſum, Philippū principem ex fratre nepotem, bello acrem adoleſcētem parua equitū peditumq; manu, ad retardandum hoſtilis furoris impetum, præmittit: quem & ipſe mox recognitione peracta militumq; nominib, intra pyctatā receptis, toto inſequutus eſt cū exercitu. Egreſſus itaq; Neomarckt ē regia ſua, Ratiſponam celeriter contendit, & nauibus illie quas diu antea parare iuſſerat, propere conſcenſis,

A. unâ cum tribus fratribus germanis, Honorico Traiectensi Episcopo, Ioanne Ratipondenli Ecclesiæ præfule, & Guelphone quæ ueteres, nos nunc Vuolfgagum dicimus, natu minimo Palatino, Danubij per fluenta delapsus, tertia die Lynthum Austriacum appulit: ubi à Rege Ferdinando (nam is illic tunc erat) perbenigne exceptus, atq; ad cenam omni magnificentia & splendore regali exornatam, honorifice deductus est. Multa coram inter conuiuadum de belli rebus commentati sunt, serijs tamen his, delectantia quædam, & *Amphialæ* nonnunquam comiter intermiscientes. Post conuiuium à Rege discessum precatus Princeps Palatinus, postera die & sub diluculo abire paratus, quoniam moras necdere diuturniores, nec commodû uidebatur nec utile: negatum tamen à Rege, inconsulta & indiscutla re discedere. consumptus est igitur tota ea dies consultationibus, & stratagematum ratiocinationibus, & sequenti primum utrinq; discessum. Comitatus est Rex unâ cum Reginis duabus Anna cõiuge & Maria sorore, ad naues usq; perhumaniter deducẽs abeuntem, donauit tamen huic antea in signum amoris equos duos Argolicos: quorû alter auro, alter ostro tectus erat purpureo. Equestre sanè hoc & huiusmodi Principe non indignum præmium, acis gratis pro morû ciuitate sese cõmendans Princeps, classẽ Grein uersus, Scyllea rabie famosum oppidum & uelis & remis impulit, ubi uix egressus nauẽ Melchiorẽ de Harstal, quem iam pridem antea, ne quicquam interirẽ dum morâ apud Regem traheret, negligeretur, ad Principem Philippũ, ut Austriæ caput urbem Viennâ præsidio muniret, belliq; consultores atq; Apocletos istos Chremisium, ut Closternumburgij Cetium iuxta montem, aduentum eius præstolarentur, dimiserat, anhelum & properantem obuium habuit, qui Turcam Solymannum urbi Viennæ exercitu ingenti & innumerabili imminere, hancq; obsidione arctissima undiq; premere nũciabat: quem & mox cornicen quidam, eadem indicans, & ne latius progredetur admonens, à consultoribus belli missus, est insequutus. Quibus omnibus territus is nihil, classẽ parare, arma capere, aciem instruere, bellicaq; instrumenta ex ordine disponere, & Chremisium ipsum ocys iubet appellere, miscebat in diuersa fluminis ripas, perfidissima Mahumeti gẽs, omnia cæde, igne, ferro, flamma. Fugiebat misera Christi plebecula, incerta quò se conderet tandẽ, aut quò euaderet. Exanimis penè omnes, uiri, & foeminae, infœlicia pignora, charos liberos, dulcesq; penates tanquam medio igne raptos trahebant. Morus hoc miserando spectaculo pientissimus princeps Palatinus, & quos re ipsa militis ob paucitatem, quum uix sexcentos ex omni exercitu secum retinisset, iuuare non poterat, uerborum tamen benignitate, innata pro clementia sua fouere, & lenire conatus, se horum & Deum aliquando fore ultorem in præsentia uerba adijciens, Et tunc tertium quoq; à Sigismundo de Vucxelberg, Equite auro, & Vagitio Paulo Constantinopolitano, leuis armaturæ ductoribus, quibus & pontis Danubiani tutela commissã fuerat, acceptum est nuncium, quod mox aliud & iterum aliud est insequutum. Quæ licet omnia, ne latius progredetur, admonere debebant Principem, nihilominus tamen sub aurora ipsa uela uentis, se suosq; Deo & Fortunæ committere statuit. parauerat iam omnia, & mens erat medios penetrare per hostes: sed quia longe aliter dijs superis usum, nebula repente & celo sereno orta Iucis, & remigij usum nauis ademit. Nam nec tunc Danubij per fluenta ob infames scopulos, nauigare tutum. Inter hæc belli consultores, iuncto Bauarico equitatu peditatũque omni adueniunt, indicantes hostem in urbem omnem occlusisse aditum. Hanc neque terra. neque aqua tuto posse adiri, se omni conaturnis, si quo modo penetrare possent, irrita tamen spe, se penitus effecisse nihil, interceptisse namq; Tyrannum, classẽ pontes Danubianos hosq; in

iecto

iecto igne Græco incendisse, & alia exercitus parte, totâ circumuallasse ur-
 bem, habere hunc suis in castris, ultra trecenta milia milium, quibus circum-
 quaq; oppleuisset omnia, se nunc eo retrocedendi cepisse consilium, quo ma-
 turius quid in re tam ardua factio esset opus, unâ secum deliberarēt. Commo-
 uebant hæc Principem ipsum non parum multum, angebat animum consan-
 guineus, & ex fratre nepos Philippus, cruciabat commilitonum infelicitas,
 & plebis ipsius quæ undiq; cordibus & rapinis exposita erat, miseria & cala-
 mitas: infra cius tamen, si qua arte, modo, aut ingenio obsefsis subuenire pos-
 set, utq; cogitabat. Et firma adhuc erat sententia, uel mortem fortiter oppete-
 re, uel interurbatis saltē hostium cuneis, in urbem prorumpere. Belli autem
 consultores quum hunc impossibilia cœptare intelligerēt, diuersum senten-
 tes, ne se tanto huic periculo committere uellet admonebant. Non enim hic
 urbis unius de præsidio tantum, sed totius orbis potius de imperio, nunc cen-
 certandum: ex suo capite iam non unius hominis aut exiguæ gentis alicuius
 felicitatem, sed Christianæ Respub. atq; Germanæ nationis, salutē ueluti sa-
 cra ex anchora dependere: impossibile esse, quod mente cœcepisset, tam exi-
 gua manu hostium castra penetrare, nec id si absq; noxa & periculo fieri
 possit omni, usq; adeo profuturum, nam si & ipse quoq; urbis intra septa con-
 cludatur, neminem fore, qui tanta cum fide Regi Ferdinando, Septemuiris
 electoribus, cæterisq; Germaniæ Principibus & Dynastis, quâto in periculo
 Respub. uerfetur, queat significare: neminem qui obsefsis interim donec ma-
 iores ex Germania contrahantur uires, consilio, ope, aut opera possit subue-
 nire: singulari Deorum prouidentia factum, ut serius & post obiectam pri-
 mum urbem aduenerit, nō spernendum cœleste consiliū: melius esse in loco
 aliquo non intuto residere, & eo quasi munimento quodam se tenere, maio-
 resq; copias operiri, atq; hosti nonnunquam sortius incumbenti, data oppor-
 tunitate à tergo insultare, sic impios illius conatus facile reprimi atq; obsefsos
 socios, egregiè posse tutari. His & alijs rationibus persuasus, uix tandē quie-
 uit Princeps, atq; apud Chremisium, Stain & Mauteren tria hæc oppida, nisi
 quod ea Danubius intermedius disiungit, unū uisa, donec spes melior resul-
 geret, residere constituit. Et omnia hæc Regi Ferdinando & Principibus im-
 perij quo celerius fieri possit indicare. Missis igitur undiq; literis & nuncijs,
 rem quo in statu sit prope significat, admonetq; ut si saluâ uelint Rempub.
 Christianam, patriam liberam, incolumes liberos & parentes, omni collectio
 iuuentutis robore, referatisq; Martis penetralibus, & Argiletæ Ianæ apertis
 templi foribus, impij hostis illius tyrannidi se opponant pro tempore. Nam
 rem Christianâ uix ullo unquam antea tempore uel Caroli Martelli, uel sub
 Henrici primi imperio, Hunica etiâ sæuente gente, magis acrisq; fuisse
 afflictam: omnia nunc stare in præcipiti, breui, nisi nouis uiribus fulciantur
 ruitura. Et quoniam idem incendium, Bohæmis & Morauis cæterisq; Mar-
 comanniæ nationis gētibus, qui omnes olim Marobodui Regis fortissimè
 agnoscebant sceptrâ, uicinitate erat proximum: eosdem quàm & iam antea
 in armis esse audiuisset, in auxilium accersire non uidebatur importunum.
 Præerat hijs tum Regis Ferdinandiloco Ioannes de Berenstein Baro. Scrip-
 psit itaq; huic ut & celeriter aduersus hostem communem, cōmune ferat au-
 xilium, quod & cæteros quoq; Pannoniæ superioris admonuit proceres, sub-
 iiciens ne patiantur metu conterritos incolas diutius palare, sed animis con-
 sternatos potius uerbis quibuscunq; in spem meliorem studeat erigere. Me-
 mores, longe magis timidè fugientibus, quàm fortiter pugnantibus mortem
 pallidam imminere. Decretum erat tum cōparato exercitu, Turcarum clas-
 sem, quæ utrunq; pontē occupauerat, ex improviso intercipere, aut obruere,
 obsidionis fortunam in eo uertū ratus, si Danubiana præsidia prius interclu-
 sisset,

A. **N**isset, statuit igitur utram ferro in urbem aperire, atq; inde obsessos, cōmeatu, & alijs ad munitionē necessarijs rebus iuvare. Aperuit id etiam missō nuncio Principi Philippo, quo is commilitones suos ad obsidionem atq; res alias arduas constanter perferēdas animaret: fore enī brevit ut hij eo tempore quo Turcarum castra esset aggressurus, ad eruptionem parati, omnibus portis efunderentur, atq; uictores quidē, & durissima obsidione liberati tandem, hostium cunctis commiserētur. Dum hæc per Principem Palatinum parabantur, non quieuit ediuerso Turcarū tyrannus, more suo circumiacentia quæq; deuastare, missis namq; levis armaturę equitibus quibusdam, nec non clasiarijs & peditibus expeditis, ueteris Iulio bonæ per agros Mathaseldiā uersus, acie directā profectus, infirma aggressus, solo æquat cuncta: ceduntur senes, rapiuntur iuuenes, mulieres turpia maritorum sub oculis passæ, unā cum liberis intereunt, infantes uel utero secū, uel quī matrum adhuc hærebāt uberrimis, parēum auxilio penitus destituti, stupibus per uicos passim suspensi, dulcem, quam nūper acceperant, exhalabāt animam. Hæc & alia multa quæ nec scribere, nec fari fas sine pietate, discrimine, & misericordia, ab hostibus crudelissimis sunt perpetrata: quibus haud immeritō misera Christi cōterrita plebecula, sine duce, absq; rectore, & magistro, errabunda uagabatur: quō confugeret, aut quē inuocaret nescia. Principis tandem quē primū Chremisium, pauco cum milite aduenisse compererat, auxilium implorat & opem. Venerunt eodem die trium prælatorum, de Closternumburgo, Cetuagio, & Melck (quæ & antea ueteribus sub Dynastis, & priusquam ad sacros fuit deputata usus, arx ferrea dicebatur) legati, precatum idem, indicantes, nisi cœnobīa & oppida ipsorum firmo quodam munitantur præsidio, ac si iam esse, de se rebusq; suis omnibus; eo namq; Ferentariam Turcarum excutisse turmam, & huic nisi celerius militum nonnullorū occurrat subsidij, ipsi tanquam imbelles & armorū incij, non possint resistere. Collegerat interea temporis Principis iussu, Gulielmus à Buechaim, fuga elapsos mille indigenas, quibus dum rectore carerēt, ducem tribunoscq; precabatur. Adiunxit igitur hijs opportune quidem, & Dijs ita uolentibus, oblatos ueteranos quosdam, & Bauarorum ex cohorte lectos nonnullos nobiles, qui unā cum illis prædicta ad loca profecti, ea ab hostium impugnatione fortiter sunt tutati, eadem industria & Axpachium, nobile non procul à Spitz oppidulo situm monasterium, ab incursionibus hostium tutum, per loci illius præfectum & illacsum fultu seruauit. Tutabantur iuxta Sto. korauiam Diū Colomani more in insignem uicem, cum indigenis lociq; incolis Danubij transitum Cheringi fratres germani duo; gloria insignes. Haymburgum uerō pedites sexcenti, qui quā tantæ hostium multitudinis resistere dissiderent, summa rerum trepidatione, deserta arce, Chorneoburgum se conferunt. Vbi quum multa milititer per scutū in ciues perpetrassent, à principe in ordinem redire, hijsq; desistere iussi, minus obtemperantes ademptis signis & armis, prouincia secedere grauioris pœnæ sub comminatione iubentur. Ortum est proxima nocte & sequenti Chremisij incendium ingens; quō auctore incertum, multi id militibus ob ignominiam missis, multi id hostibus in proximo locatis putabant ascribendum. perierunt eo Conrado Goizmanno peditum duce, equi nonnulli & ministri non ignobiles. Dum hæc foris agebantur, Ferentarij Turcæ bellico ritu urbi obsequitando, integrum per triduum cuncta perulstrabant: nostri uerō ediuerso micenium intra munimenta infraq; delitescentes uirtute, omnia quæ ad defensionem erant necessaria præparabant. Suburbana igitur quia ampla & imminuta, ne damno nostris forent, & præsidio Turcis, diruta sunt & incensa, machinæ & bellica instrumenta, per turres & eminentiora quæq; unde in hostium castra facilis posset ei-

culari, ordine recto disposita. Naues quæ in anchoris iam diu persisterant, A
 atque Italicum frustra expectauerant militem, submersæ: fossæ post muros
 ductæ, & aggeres erecti: urbis custodia per stationes diuisa, & ualida undiq;
 elocata prælidia: portæ penè omnes præter eas per quas egredi nōnunquam
 in hostes liceret, latere cocto obductæ, & sic compolitis rebus non diu mani-
 bus & armis temperatum. Nam mox occupatum castrorum munitione ho-
 stem, aggressi exigua manu nostrî, collatis ultra uallum & munitiones signis
 pepulere. Tentatum est idem sæpius, & plerunque feliciter peractum. nam
 cæso hoste plurimo, sine sanguine nostro in urbem reditum, postremò etiam
 & Hybrahim Bassa, secretorum Tyranni omnium conscius, dum gratia spe-
 culandi Viennæ situm incautius processerat, penè fuit deprehensus. Actum
 fuisset proculdubio belli de mole, capto hoc, tanquam unico rerum & omnis
 fortunæ arbitro. quia uerò hunc seruare ad peiora, & Dijs quoque ipsis pla-
 cuit, nostratum manus, & is tunc quoque effugit. Bis quidem in huiusmodi
 eruptionibus à nostris militibus male pugnatum est, semel quum cohortis
 Ductor Vuolsfgangus Hagen, noctu urbem infelici egressus auspicio, ut
 suos tuto reduceret & incolumes, inter primores impigre dimicans, grega-
 riorum suorum qui ordines turbauerāt, inertia potius, quàm fortitudine ho-
 stium uictus, ad arcis portam cum ueteranis quibusdam & Hispanis fortiter
 occubuit. Et iterum semel quum Christophorus Zedlitz Vexillifer quin-
 gentorum equitum turma, hostium usque procurrisset ad castra, & captus
 denuo nimia multitudine circumuentus, cum sex commilitonibus suis, qui
 & in acie cæsorum commilitonum suorum, atq; leprosorum quatuor, quos
 per summum scelus trucidauerant Turcæ, capita contis præfixa gestare sunt
 coacti, in Tyranni perductus est conspectum: à quo multum de Regis Fer- B
 dinandi absentia & rebus, multum etiam de principum animis & instituto,
 quibus urbis tutela commissæ erat: hanc ne contra tantam potentiam ipsius
 seruare sperarent: interrogatus, aptè & prudenter respondit: Ferdinandum
 Regem non admodum procul hinc abesse. Nam iustum expectantem ex-
 citum in Lyntio oppido residere. Decretum enim huic, per Germaniam,
 Boihæmiam, & Marcomanniam, communi omnium consensu, auxilium
 maximum, aliquantisper igitur si uer bello plus ualeat experiri libeat, & do-
 nec conueniatur expectandum. Regem neque abfuturum diutius, neque
 sæuam Martis aleam detrectaturum, maturare enim & hunc rem, & has na-
 tiones omnes iam dudum ad arma conspirasse. De principum uerò animis
 & instituto scire quod uellet, sibi parum liquere: sed hoc unum constare,
 Principes hos & reliquos commilitones omnes, summos & imos, conceptis
 iuramenti uerbis, iam pridem uouisse, uel urbem tueri magnanimitè, uel su-
 prema quæq; perpeti, & diram mortis necessitatem fortiter & Saguntino
 more obire. Frustra itaque eum tot bellicosissimis illic præsidentibus uiris,
 (quod uenia sua dictum uelit) prædæ huic inhiare, quum illis spes omnis, ue-
 luti quondam Spartiadis ipsis non in moenibus & muris, sed in armis & ui-
 rute posita sit. Adesse enim illic intra urbis moenia cum Principe Philippo
 Nicolaum de Salmen Comitem, Gulielmum de Rogendorff, Leonhardum
 à Fels, & Eckhardum de Ryscha, bello omnes inuictos heroas, & magnifi-
 centia rerum gestarum insignes & claros bellatores, qui non facile ad quem-
 uis leuis auræ uentum soleant concitari. Ad quæ & si commouebatur ali-
 quantulum Tyrannus, dissimulato tamen calore, pauca hæc tantum in-
 tulit: Se hucusque multis cum gentibus congressum, uictorem fuisse sem-
 per, nec labores suos antea unquam frustratos, quare ne & nunc quidem
 de ul-

A de uictoria & belli fortuna, quamuis sæpius sit anceps & dubius Martis exitus, desperare. Cæterum nocte hunc & alios unâ secum captes, te vitæ illorum iam & necis liberam habere potestatem, & uitam si uelit nunc eis posse auferre: hanc autem hijs, quoniam & uictis hostibus ignoscere sciat, iam ultro donare, urbis uerò defensoribus, illuc reuersos uerbis suis iubet nuntiare, urbem illam quam tamen aduersus tantam potestatem cui nec Taurinum nuper, nec Rhodos clara restitueret, tueri aut defendere esset impolabile, ipsi traderent: certasq; pacis conditiones & leges, quas ipse dicturus esset susciperent, tractaturum se de hijs extra urbis mœnia, ne militum uulgius impium quid interim aut crudele admittat. difficile enim esse id à sceleribus & impietate cohibere, curaturumq; se inter cætera in primis, ut illis saluis corporibus & rebus hinc liceat abire, confidant itaque clementiæ suæ & omnia candida futura, sic eos sibi ipsis & rebus suis rectè consulere, si pro tempore, & priusquam Martis sæuitia latius euagetur, ad benignitatem suam confluant: sero nimis hæc post exitum uictoriæ expectari, ubi nil, nisi mors atra, cædes certa & exitiû miserabile soleat imminere. Quare perpédant secum exacta trutina rem diligenter, ne id quod eis per indulgentiam nunc ultro offeratur, post hac precibus nequeant impetrare. Deceuisse le omnino hinc non nisi expugnata urbe discedere, & subactò toto terrarum orbe, in patriam regiamq; Constantinopolim redire. Quemadmodum enim duobus solibus, Alexandro Macedone teste, legitime regi non possit mundus, ita duobus regibus non queat rectè gubernari. Vnum esse omnium in cælis Dominû, se unum in terris Gentium omnium Principem futurum. Dixerat hæc, & continuo retento unico Vexillifero, cæteros omnes & aureis tribus Hungarici ponderis singulos donatos dimittere iussit. Reuersi in urbem summo gaudio excepti, grauiâ hæc & imperiosa Tyranni nuntia referentes, Principibus exponunt: qui surdis auribus excipientes, ad hæc respondere quippiam iudicabant indignum. Quare quum se ampullosaq; & magnifica uerba illa sua contemptum iri, sibiq; à nostris nihil responderi intelligeret, animo & ira æstuans diu noctuq; uolubatur, quomodo urbe positus, contemptam suam ulcisceretur Maiestatem. Vsum itaque hanc summa ui & conatu omni oppugnare. Sita est autem Vienna quinque mil-

Vienna situs. et descriptio

B lia passuum à Cætio monte, ima in planitie, Flauia à gente quondam dem Pannoniæ terminos Romani, Barbarorum aduersus incursiones tutabatur condita, & ob memoriam nominis tanquam positum monumentû Flauianum, olim ab aris Herculis, Alexandri aut Bacchi ritu ibi conditis, appellatum: nunc uerò Vianna prima syllaba omissa, uel à torrente qui eam à meridie imbribus auctus præterlabitur, sic dicta. Quæ licet Septentrionem uersus Danubij fluminis obiectu firmior aliquantulum reddatur, reliquis tamen ex oris neq; arte neque natura usque adeo est munita. Nam fossæ ante mœnia si quæ sunt, siccæ, & nullius laticis liquore perfuse, facilem oppugnantib; præbent ascensum, & mœnia ipsa, quamuis coctili laterculo sint constructa, turrium tamē propugnaculis hostilem aduersus uim & iniuriam non satis sunt firmata: quia & hæc nec lata nec alta, ueram adhuc referre uidentur antiquitatem. Ad ortus igitur hanc quindecim è regionibus uineis admotis, cuniculisq; & subterraneis meatibus actis, muri nitentur subuertere fundamenta: quos sementis, sulphure, bitumine & puluere tormenta rarisserat, ut igne admoto militem suum, quem undique in aciem eduxerat, tanquam sumi nebula tectum, urbis intra munitiones ingenti ruina patefactas, factò impetu deduceret. Sed præfides dij atque tutelares loci, auctore Christo, suorum miserti, crudele illud & impium Tyranni detegerunt

consilium. Capti enim per opportunè & secreto quodam fatorum ordine A transfuge tres, uerū profari tormētis coacti, proditiōis præmio accepto, urbis edificia incendere se pollicitos fatebant, ut dum intus ad arcendū concurreret incendium, ipse interim foris, nudata suo præsidio occuparet mœnia; indicabant idem & Turcæ à nostris militib. depræhensi, & idem Fridericus Princeps misso clam nuntio admonebat: Vnde facti alacriores nostri, nihil laboris aut curæ ulla ex parte remittebant, atq; longe maiori quàm antea diligentia intra urbē stationes, ante portas custodias, & post muros peragebāt uigilias. Et tū demū qua ex parte murum suffodere niteret animaduersum; doli detecti, atq; fodientium elusa opera. Quicquid enim ab hostib. illuc unquam cōgestum, id totum à militib. nostris contrarijs & trāuersis cuniculis aut meatibus actis, ui raptum, aut solertia quadam & astu ablātū, & hostes etiam ipsi nōnunquam, qui se tentandæ fortunæ gratia illic condiderāt, grauiter afflicti, inania cœpta Tyranno & uanos labores referebant: quī ut & hoc sibi parum feliciter procedere sensit, quadrifariam diuisum exercitū, & senas sibi ipsi succedentē in horas, cōtinuato die ac nocte prælio, urbē iubet oppugnare, & fossos interim in auersissima munitionū parte, cuniculos numero plures agere, ut sic uel perpetuis laboribus exhausti, atq; paucitate milites nostri uicti, loca deferere cogerent: ut operis à sensu, armorū strepitu & dimicatione auersi, actos cuniculos nō sentirēt. Non fuit uana spes Tyranni. nam statim ac signū inuadendi Turcis datum, & à nostris inter mœnia ad arma cōcursum, suffossus & crebra ui pulueris impetitus murus, tribus ex oris ampla patefacta fenestra, corruit. Vnde ingenti sublatο clamore cōnixi primo Turcæ, & agmine densato patentes muri aditus, per ruinas magno molimine gradientes, oppugnare incoeperunt, atq; nostros omni glandiū acellorum genere impetere & urgere, nostri uerò ediuerso primo in limine imoti, & animo infracto stantes, insultantium impetū sustinere, atq; hostes ipsos lancearum contis tormentorūq; globulis, fortiter excipere conabantur & arcere. Illi Germanorum ac Hispanorum militū ardorem, micatēq; irauultum, non maiori constantia ac Samnites olim furentia Romanorum ora ferre, sed mox impulsā à fronte tantum acie, omnes retroire, Germani Hispaniq; milites erumpere, trepidantes à tergo cadere, & si quos maior solito audacia ad altiora urbis mœnia euexerat, ad ima præcipitare: Tyrannus fortes pristinae uirtutis & gloriæ admonere, labore & uulneribus fessos reficere, atque subsidijs nouis fulcire, ignauos increpare, & demum omisum prælium redintegrare: hi uerò rem non alia uirtute quàm antea gerere. Nam accepta clade maxima etiam postremo imperij & ordinū immemores, ex acie aufugere. Pudebat ignominia, quam non ad urbis unius modo expugnationē, sed ad uniuersi belli summam pertinere existimabat, Tyrannum. Et iam si quo modo gloriā recuperare, cladēq; acceptā memorabili quadam re, & facinore aliquo insigni, abolere posset, anxius & furibundus cogitabat. Indignum uidebat tot consumptis & exandatis laboribus, cœptū opus deferere, econtrā uerò periculosum tot præstantes & bellicosos uiros, temeraria urbis unius in oppugnatione deperdere. Placuit tandē paucis diebus interiectis, & donec animos & uires resumerent milites, armis temperare, & denuo reparatis primū & cōpositis omni studio rebus, summa ui & omuib. copijs circumuallatam corona urbem iterum inuadere. Eductus itaq; in aciē & in stationes, unde tutius prorumpere posset miles, qui & iam ad signa elocatus consistebat: ut nostros cohortes tanta alacritate, pro muris & mœnibus excubare conspexit, totus animo frangi cepit. et tremētib. genibus collabi. Sonabant iam utrinq; classicum æneatores, & ad belli munia

Ania fortium animos incitabant, sed Turcæ metu exanimæ, non secus ac con-
specto Persei quodam spectro, in saxa mutati, persistebant immobiles. Com-
pertum tunc, ut sapius antea, illud Catilinæ dictum quàm uerisimili: Ver-
ba uirtutem non addere, & Imperatoris orationem ex ignauo strenuum &
timido fortem nō facere. Quoniam & si hos ad omne imperium furdos iam
& pertinaces, non uerbis tantum & lenta uite, ut quondam apud Roma-
nos moris fuit in ordinem cogere, uerumetiam & liticis gladijs & accyna-
cibus nudatis Tyranni iussu, uerbera multa intentantes, urbis in oppugna-
tionem adigere niterentur, Zumbasii ipsi & tribuni militares, ab inuitis ta-
men & à superioris certaminis memoria pauidis adhuc, nec oppugnatio-
nem nec operam aliquam aut obsequium militare extorquere potuerunt.
Totum sic exactum est triduum, ut hij ante castra, & extra uallum, sapius e-
ducti, sapius in agmina & aciem coacti, stupidi penitus, & absque omni
aculeo, & tanquam primo insultu totū uirus semel profudissent, sua in per-
tinacia perdurarent. Quum igitur tyrannus Gyngisheros illos suos, in qui-
bus omnis belli & uictoriæ spes nō secus ac Triarjs olim situata & reposita
erat, æquæ ac gregarios milites & mercede conductos, quos Asapides uoca-
re solent, animo consternatos, & diuturna obsidione & longa profectio-
ne pertæsos animaduertet: Regemq; Ferdinandum tam & Principem Pala-
tinum, ingenti Germanorum & Boihæmorum robore ceruici suæ, suo ter-
gori audiret imminere, timore perculsus, fugam cœpit meditari, & obsidio-
nem, hyemis ante aduentum, quam nec sui tanquā Asiatici molles & frigo-
ris imparientes ferre poterant, dissoluere. Aduocatis itaq; in concionem Vi-
sitheris, Beglerbegis, Bassis, Sansachis & Zumbasis, atq; alijs tribunitiæ aut
alterius cuiuscunq; militaris potestatis hominibus, habita oratione, hūc pro-
Bpe in modum disseruit: Audimus cō milites, Ferdinandum Regem atq;
Fridericum illum Palatij Rheniq; Principem, conscriptis atq; ueteri sacrata
Samnitum lege initiatis, per Germaniam Boihæmiam & Marcomanniam,
aduentare exercitibus, & utranq; Danubij fluminis secundū ripam, nos
contra infestis signis contendere. Quod quidem summis uotis optabamus
antea, id nobis iam sero nimis, post tantam militum nostratium pertinaciam
uidemus ultro obuenerit. Nam si iusta acie cum hijs nunc fuerit decertandū,
uix æquo Marte in tanta militū pertinacia depugnabimus. Quam enim pe-
riculosum & difficile sit, inuitis ac repugnantibus militibus prælium intrare,
atq; ancipiti belli fortunæ se committere, uos ipsi longa experientia rerū edo-
cti iam pridē nostis. Quare quum non minor sit uirtus adempta opportuni-
tate, armis nonnunquā tēperare, quàm oblata occasione hosti magnanimitē
occurrere: decreuimus tandem obsidionē hanc, quam & uestro consilio
nuper suscepimus dissoluere, militemq; ipsum pro tempore & priusquā fri-
goris & hyemis intēperies abeūdi facultatē adimat, in portū & hyberna redu-
cere. Vestrum autē erit hæc omnia, ne uel miles animaduertat, aut hostis præ-
sentificat, summo silentio, Minotauri symbolo moniti, cōtegere, atq; educito
iterū in aciem stationesq; milite, oppugnationem uestra de industria fingere,
ut hac simulatione tuti nos interim cum sarcinis cum impedimentis & gra-
uioris armaturæ militibus sensim hīnc subducere, & uos deinde tanquā uelo-
citate corporum ac leuitate armorum, ad accelerandum iter expeditio-
nis, facilius subsique possitis. Ita enim fiet ut metu dubijs hostis moenibus e-
gredi non audeat, & exercitus noster incolumis ad tutiora euadere queat.
Gnauiter exequuturi mandata duces illi & tribuni, corpora milites ueteri
Græcorum more curare iubent, & arma expedire, atque dein quūprimū
clasicum intonuuerit paratos adesse. Cessatum est utrinq; ab omni opere bel-
lico biduum, & ad noctem demum tertiam sequentem, dato prodeundi signo

in aciem reditum, ordines instructi, agmina in stationes deducta, atque em-
 nia quæcunque ad oppugnandum necessaria, magno apparatu expedita.
 Stabant extra uallum Turcæ, uix arma manibus reuinentes tremuli, cuncta
 quæ simulabantur ex uerò agi exultantes. Nostri autem intra muros
 quamuis consiliorum tyranni penitus ignari, nihil remissum aut humile
 cogitantes, actis diligenter pro tuitione moenium custodijs, atque muri rui-
 nis sedulo resecis, hostis aduentum expectabant: decantantes etiam læti
 interim, non ueterem illum Germanorum baritum, sed hymnos sacrosan-
 ctos & Christo suo dignos uersiculos, præfagientibus forsitan animis fi-
 nem nunc adesse laborum. Fit enim sapius ut & nescia mens humana,
 quasi Numine quodam tacta, diuinitus futura prænunciet. Collato pro-
 pè pede & ex propinquo posthac pugnatum nunquam, sed omnia bom-
 bardis & machinarum tormentis eminus acta, Tegebatur cælum densa
 glandium & missilium nube: tremebat tellus & ingenti ædito mugitu mo-
 uebatur: uulnerati multi, cæsi, aut sæde lacerati, tormentorum ui & im-
 petu tanquam turbine rapti, mediam æris per regionem ferebantur. Ce-
 cidit eo in tumultu dum incautius progreditur, Natoliæ præses, summo
 tyranni atque suorum omnium luctu, fulmine caranthiaca è turre missile
 taliter ictus. Motus hoc infortunio tyrannus, incensis statim prima sub uigi-
 lia castris, insitutam antea accelerat abitionem, quod tamē ne foret inultum
 miseros prius Christicolas, quos fors iniqua captiuitate inuoluerat, cōtra ius
 gentium & phas omne, crudelitate summa coram mactare iubet omnes. Au-
 ditus est morientium eiulatus & clamor, nostris à militibus, intra uerbis mœ-
 nia, nescientibus tamen quid ageretur, donec postera die exorta, hostis fu-
 gam animaduerti, cæsorūq; corpora passim castrorum per planiciem
 dispersa reperiunt. Miserandum hoc quidem & triste spectaculum. Iace-
 bant mixtim sanguine uulneribus & cruore sædæ, uiri, senes, iuuenes, pu-
 eri, matres (neque enim sexui uel ætati pepercerat, serina bellæ illius ra-
 bies) sed erit hoc spero, non impune. Deus enim faciet ut iuxta Ezechielis
 Prophetæ uaticinium, martialis Germanorum manus, de patrato tam ini-
 quo facinore, condignum aliquando sumat supplicium: tyrannum quæ il-
 lum non secus quam Tamberlanes Scythia, Pazaitem olim cauea inclusum
 aureisq; cathenis uinctum, orbi exhibebat deridendum spectaculum: quod
 propè fore Carolo Imperatore, & duce Cæsare Ferdinando, ueterum ora-
 culis admoniti iam pridem auguramur. Nam & hoc hijs debere palmaria
 um, multa ante sæcula nec gentium quidem tacuerunt Dij. Si enim candi-
 dissimo rerum Augustalium scriptori Suetonio Tranquillo credimus, du-
 centis annis Galbæ ante tempora à fatidica quadam puella, Cluniaci quæ
 Iouis sacerdote pronunciarum fuit: Oriturum quandoque ex Hispania
 Principem, dominumq; rerum: quod licet tunc temporis quidam ad Gal-
 bam ipsum, quoniam maiores eius hac in prouincia præturam, & ipse quo-
 que proconsulare gesserat imperium, referre uoluerint, ego tamen id ad in-
 uictissimos pientissimosq; Principes hos iudico referendum: Schiltpergij il-
 lius nobili ductus Historia, qua indicat se quendam ad Nicepolim unā cum
 cæteris Christianis militibus profectum, illicq; affecto Sigismundo Impera-
 tore insigni illa clade, ab immanissimis Turcis fuisse captum, & belli iure
 serui loco habitum, per triginta captiuitatis suæ annos diuersa loca peragra-
 tum, peruenisse tandem ad Abrahami Patriarchæ Ilicem, in ualle Mambæ
 Ammoræi, iuxta curiam suam, ubi & supremum mortalibus expectan-
 dum iudicium, mundi sub origine deplantatam: quæ à Gentilibus sacrosan-
 cta ideo habeatur, & solenni quodammodo consecratione ueneretur, quod
 particula de hac quantumuis minima collo suspensa, regio siue Herculano
 mede.

A medeatur morbo. unde & factum, ut & hæc à Sarracenis & Mahumetanis muri ambitu circumsepta, peruigili custodiatur cura: & Turcarum tyranni huius titulo se hucutque uoluerint præsigniri, exaruisse hanc Christo Deo & saluatore nostro, crucis in lignum elato, & eam antea priusquam Victor ille gentium, missus ab Occidente imperator, uirtute & armis illuc profectus, rei diuinæ mysteria carimoniasque, & omnem purioris Christianismi cultum ex integro restituat, resorere non posse. Et id non tam nostrorum assertionibus, quam etiam Gentilium & Sarracenorum comprobatum prædictionibus: quod & uerum esse Diui Hieronymi, Beati Isidori, Egelippi & Iosephi Iudæi credere inducimur testimonijs. quibus & sacræ quoque ascriptantur literæ, quæ & Illicis illius siue Therebinti, ad quam tres Angeli Domini Abrahamo quondam apparuerint, meminere, cum quo & Flauij quoque Vopisci in Floriani Imperatoris uita adductum conuenit uaticinium, palam & omni uerborum absque inuolucro confirmans, nasciturum aliquando ex Pannonia Principem, & Iudices Parthis, & Persis, qui Francos & Alemannos, sub Romanis legibus habeat, qui per omnem Africam Barbarum non relinquat, qui Taprobane prælidem imponat, qui ad Romanam insulam proconsulem mittat, qui Sarmatis omnibus Iudices, qui terram omnem quam Oceanus ambit, capitis omnibus gentibus, suam faciat: postea tamen Senatui reddat imperium, & antiquis legibus uiuat, ipse uicturus annis centum uiginti. Taceo interim ac lubens prætereo Methodij, Cyrilli, Rupæcissæ, Merlini, Brigittæ, Iohachim, Alfonsredi & Torquati, atque aliorum multa non è Druidum querubus, aut Corthina Cynthij elicita responsa, sed pijs mentibus spiritibus instantu cœlitus enunciata oracula: quæ omnia tanquam ore uno prolata, hijs Principibus Orbis deberi imperium profitentur. Sed de hijs satis. redeat igitur nostra unde digressa est oratio. Soluta itaque urbis nobilissimæ per tyrannum crudelissimum obsidione, Hybram Bassa consiliarius intus & secretorum omnium unicus arbiter (nemo enim in admonendo hoc uno ius maius, aut libertatis plus habebat) collectis leuioris atque expeditoris armaturæ equitibus, compositis que ex arte & industria subdijs, præcedentem à tergo integrum per diem suum tutabatur tyrannum, qui correptis repente signis, tanta cum acceleratione illis hinc profectus est, ut & urbes & oppida omnia, quæ improviso metu & tanto rerum tumultu perculsa, imperium acceperant, & deditionis uelamenta olea ramos scilicet, & portarum clauas obtulerant, nullo uel stipendio uel præsidio imposito, intacta reliquerit: & quinta post abitionem die Budam Hungariæ trigintaduo milliariibus Germanicis à Vienna distantem, omnibus cum copijs perueniret: non minori cum dedecore & turpitudine ex Germania tunc (quam triennio, quum tamen Romani hanc ducentis & decem annis uix triumpharint, subigere certo sibi persuaserat) quæ quondam Xerxes Persarum Rex cum tam numeroso exercitu è nobili Græcia aufugisset, amisit tam celeri ex profectioe suorum quam plurimos. Quorum cadauera unâ cum ingenti Camelorum & bestiarum numero strata passim per itinera fuerunt reperta, ut frigoris hyemis seuitia, & famis diuturnæ tolerantia iamdudum antea emacerata. Perferunt nostri, antiquam legum contra constitutionem, qua (Triphonio teste) cautum fuit, ne captiuorum ratio haberetur aliqua, aut cum hoste de hijs ageretur quicquam, captiuorum permutationem, inducti ad id, non tam suorum misericordia, quam captorum Turcarum perpetua precum instantia. Misso nuncio à Bassa Hybramo tyranni loco contra morem responsum perbenignè, posse si uelint, absque omni periculi metu, de hijs qui agant, transmittere. Se

enim neq; ad prædā neque ad urbium uenisse euerſionem, ſed ut Rēgem A
 Ferdinandum tam diu expectatum, & nuſquam comparentem terri uirga
 inuiterent: conſeſſiſſe iam pridem noſtratibus nonnullis abſq; omni redem-
 ptionis precio liberam redeundi poſtiliminio facultatem, quod ut & ipſi fa-
 ciant uiciſſim, rogare. Nam Martis aleam eō nunc progreſſam, ut hoc com-
 mercij genus inter ipſos futurum ſit quotidianum. Nuncium ipſum Bapto-
 ſerica, & Zelitium Vexilliferum, quem in eruptione captum iam ſupra di-
 ximus, aurea ueste donatos dimiſit. & ſuis nunciare iuſſit, ſe omnia poſthac
 quoniam & hoſti fides ſeruanda bona et Attica tractaturum fide, nam quod
 præſidijs Budam elocatis, pacta conuenta nuper non ſint ſeruata, id non
 Turcis ipſis, qui fidem ſemel datam fallere non norint, ſed Germanis ipſis
 potius qui perierint imputandum: ueritatis tamen ſine ratione hæc. Certum
 enim eſt hos, contra ius & phas, fidem præſtitam & pacta manu ſubſcripta
 tyranni, unā cū Ducibus duobus Chriſtophoro Beſſier & Iohanne Trau-
 binger, inermes iam & deditos, à Gyngiſheris fuiſſe trucidatos. At quis in
 Cylice fraudem, in Thracæ commentū, & in Turca huiuſmodi miretur men-
 daciū, quum hijs & ridendo & per ludibrium fidem fallere ſoleant: Præ-
 clara tunc maximè per omne obſidionis tempus, Principum Palatinorum
 Friderici & Philippi uirtus illuxit: qui inter cæteros quamuis multi illic egre-
 gij, inſignibusq; facinoribus & rebus geſtis præſtantes adſuerint bellato-
 res, uelut inter ignes Luna minores emicuerunt. Nemo enim hijs unis ui-
 gilantior, nemo laboris & periculi tollerantior: neque enim ullis moleſtijs
 exhauriri poterant, aut curis uinci, ſed omnia circumeuntes, omnia perlu-
 ſtrantes, nunc boni militis, nunc optimi ducis aut imperatoris munere fun-
 gebantur: ſtrenuos comiter compellabant, faucios & ægrotos ſomentis &
 pecunijs mire conſouebant & iuuabant, ut planè uitam maiestatem in hijs
 cognoscere potueris, & Palatinum ingenium perſpicere. Quare quum al-
 ter foris, alter intus, urbem tanta cōſeruaffet induſtria & uigilantia, conuerſi
 in eos omnes, hos ſeruatores patriæ, hos *Safuges* & paraſtatas appellabant.
 Vnis hijs omne quicquid unquā magnificum geſſū erat tribuentes & acce-
 ptum referentes. Nam & crebræ inter hæc urbis ante liberationem à Turcis
 factæ excuſſiones, tanta noſtris à militibus Principis Friderici auſpicio re-
 preſſæ ſunt ſollicitate, ut niſi cœleſtiū id tribuatur benignitati, ueri fidem, atq;
 credulitatem ſuperare uideatur omnem. uicit mille Turcas triginta nauibus
 Danubium tranſgreſſos, Marafeldiæ per agros rapientes & incēdentes om-
 nia, ad Stockorauſiā, Iulius de Hardeck Comes, ducentis cum equitibus miſ-
 ſus, in quos quia tum primum ſub oculis ipſius arcē & uicū Schmida incē-
 derant, iuſſo animi dolore cōmotus, equites tanta concitauit uehementia, ut
 hos propè prius ad internitiōē cæciderit omnes, quā hūc ipſi addeſſe præ-
 ſenſerint. Amiſit tum uultuariā hac pugna, perter unū cui Coborle nomē, ſuo-
 rum penitus neminem, & hunc tamen morientem non inglorium. Nam
 is ut primum mutuum peruentum fuit in conſpectum, equum tam acri im-
 petu, calcarium ſtimulo in hoſtes adexit, ut per medios & fuga iam effuſos,
 ad naues uſque præter omne negotium proruperit, & unam ex hijs ſecum,
 in quam hoſtibus grauem & repletam deſiliſerat, ad fluminis ima demerſa
 rit, ſponte moriens: & non ſecus ac ſi ueteri Decij alicuius, aut Codrigitū,
 ſuper telum pedibus ſubiectum conſiſtens, præſante pontifice ſolennia uoti
 uerba, patriæ pro ſalute caput ſuū deuouiſſet. Occidit partim fudit & cepit,
 Caſpar Erlebeck à Trauſintz ad Treſelmauri piſtrinum, quod direptum in-
 cendere moliebantur, trecentos ultra Turcas, decem cum equitibus tantum
 & peditibus prætorianis ſex, inopinantes adortus, Leonidæ Spartiadum
 duci haud abſimilis, niſi quod is medios inter hoſtes concidit, ille uerò tro-
 phæa ad

A phæa ad suos lætus & uiuus reportauit. Multi hostes à leuiss armaturæ equitibus, quos Hussaros barbaro appellant uocabulo, confossi sunt, multi capiti, & ad Principem Fridericum uiui perducti. Multi etiam quum aliquando ad templi cuiusdam turrim, nephasti ex sacro, uitæ quaritantes præsidium, confugissent, à Georgio de Leuchtenberg provinciæ præside, Sigismundo à Vuolszango de Vucyx, Bauaricorum equitum præfecto, Corneomburgum iuxta, ubi Principis iussu præsidebant, Tyranni sub oculis, & toto prope modum Danubij ex ripa spectante exercitu, cæsi sunt & ignis fumo, non aliter ac quondam Alexandri Seueri Imperatoris iussu, fumi uenditores enecati. Liberata autem sic, ut iam dictum est, obsidione Vienna & rebus hijs ita insigniter gestis, Princeps Fridericus, illuc quàm maximis potuit itineribus contendit, eo animo atque instituto, ut iunctis utrinque copijs cum hoste, si is pugnam non detrectaret, acie confligeret, uel saltem postremum agmen præcursoribus, si fugientem consequi non quiret, incesceret aliquantulum & carperet. Quare mox ut Viennam uenit, milites conuocare iubet, atque numerum eorum tribunos intrare. sed uix cæpto lustro, Gregarij statim tumultuari, stipendium quintuplex ob egregiæ defensionis urbem poscere coeperunt: commeatumque omnium quos per obsidionis tempus insumpserant, gratuitam remissionem exigere. Princeps eos primum leniter & innata pro clementia sua admonere conabatur, ne partam tanto cum decore nuper gloriam, tam atra nota uellent defædere: demum etiam adhortari & precari ab hoc rerum tumultu desisterent, nec egregium illud & nobile quod ipse instituisset opus iam præpedirent. Fateri quidem se eos omnes ob nauatam in defensionem urbe sortem operam, præmio & obsidionali corona dignos: importunum tamen esse hijs friuolis contentionibus, tempus nunc terere. Nunquam enim antea magis quum hostis interim elabatur, nocuisse disscere paratis. Sibi igitur credant, se namque sedulo & diligentia summa curaturum, ne insignis eorum uirtus maneat in donata, modo in presentiarum pareant & obsequantur. Mouit hos nihil Principis benignitas, sed maiori cum importunitate æra militaria & stipendij auctarium flagitare instabant, & quum ad molliendam illorum pertinaciam, Ductores quosdam hijs longa per militiæ tempora notos demississet, accensi acrius ira magis seuire, postremo quoque proiectis sarisis atque lanceis suis, Ductoribus circumuallatis, ni ocyus æra dentur, lymphati & furibundi mortem minitare. Protracta est huiusmodi concertationibus usque in serum tota dies, & tunc primum discessum: sed mox postera luce uix dum recte exorta, eodem iterum reditum, & tum quoque perniciosum diripiendæ urbis consilium per eos ferebatur initum. Quare quum nec imperium apud hos ualere ullum perspiceret, atque se & socios omnes & urbem ipsam in summo periculo, in summo discrimine uerfari intelligeret, festinandum duxit, & infano illorum furori antequam maiorem crumperet in sequitiam occurrere. Ad compescendum itaque eorum tumultum, triplex hijs pectus est stipendium: sed sero nimis id tum erat, quia hostis interim ad tuta, & unde eum consequi haud etat possibile, euaserat, Laxauerat animos forsitan nimia idem sub tempus indulgentia, nec non & rei militaris, dum hostis foris acriter urgeret, satis licenter habita disciplina. Non mansit tamen id impunitum, quoniam & si facinus illud non eadem seueritate, qua olim huiusmodi mala expiari solitum fuit, decimatione uel crate sit uindicatum, in capita tamen seditionis, atque auctores nonnullos tanti criminis ultore gladio grauiter fuit animaduersum. Fædæ multæ ea ante tempora exortæ sunt tempestates, morbi uarij præsertim per Germaniam

maniam incogniti, pestilentia ingens, nec non per multos annos continua
propere rerum omnium ad uitæ humanæ usum pertinentium inaudita chari-
tudo: quibus prodigia multa, Deorum in nos iram significantia, accedebat.
Nam Viennæ diu antea, tres soles unico arcu inclusi, integrum per diem
in cælo splendere uisi. Luna sanguinea maculata cruce pernox constitit,
trabs ingens & trecentorum passuum longitudine, diui Stephani Protho-
martyris, atq; urbis illius numinis tutelaris, per templum ducta, prima post
meridiem hora comparuit: humanas hæc territa uere mentes, ad Deum i-
gitur concursum delubra, & obsecrationes insigni animorum sacræ deu-
otione id saltem impetrare, ut certum, quod passim imminere ferebatur, ab
urbe & Orbe, Friderico & Philippo Principibus Palatinis auctoribus, ue-
luti Dioscuris quibusdam, pelleretur exitium.

DE BELLO PANNONICO

LIBER SECVNDVS.

INTEREA dum hæc in Germania Pannoniaq; agebantur, Imperator Augustus citeriori aberat in Hispania, qui sta-
tim ac de hijs certior factus est, compositis domi rebus in
Italiam, quæ bellorum adhuc fluctuabat tumultibus, ma-
gnis itineribus contendit: & pacata hac, militem qui illie
ab eo, quo Rex Gallorum captus est, præfederat tempore,
secum arripit, & transiens Alpibus, qui Rhetos Vindelicosq; ueteri à Ger-
mania determinant, in Pannoniam progredi scæuienti q; hosti occurrere sta-
tuit, sed Alpium fauces nōdum ingressus, hostis abitionem turpemq; fugam
& reliqua omnia ut acta erant comperit. Quoniam uerò hostem hunc quasi
dulci illecebra quadam inescatum futura æstate rediturum certo sibi persua-
debat, animo secum, quomodo impijs illius conatibus posset resistere, cogi-
tabat. Impossibile uidebatur dissidentibus inter se atque mutuis armis con-
tendentibus Principibus Christianis, egregium quippiam aut magnificum
perficere: nam discordia ipsa, ut plerunque aliàs ita hoc tempore exitialis ma-
xime iudicabatur & perniciofa. Placuit itaq; ante omnia nouum illud dog-
ma, ueluti certum quoddam discordiæ seminarium mentibus hominum re-
uellere, atque discordantes Principes, qui ab inani uerborum pugna ad ar-
morum peruenerant insaniam, tanquam reparato ueteri Atheniensium fœ-
dere & *amistia* ipsa renouata, in unitatem concordiamq; reducere, atq; e-
dicto publico conuentu, Augustam Vindelicorum, antiquissimam quon-
dam Romanorum Coloniam Principes imperij euocare: quò ut ueris sub
initium septem uiri electores, alijsq; Principes, Dynastæ ac proceres unā cū
ciuitatum legationibus, Maiestatis imperio obtemperantes conuenerent. Cu-
riam ingressi & habito senatu in primis noui dogmatis de religione rem or-
diri cœpere, et ipse Imperator Augustus tum Saxonum Principem cum suis
adherentibus monere iussit: Dogma illud nouum quod ipsi sectarentur à
lege diuina planè esse alienum. pugnare enim id ueluti ex diametro hone-
stiori ueterum doctorum cum disciplina, nec cum bonis moribus aut sacro-
sanctis Ecclesiæ traditionibus aut institutis conuenire. Desisterent igitur nec
tam friuolè à Christiana unitate discederent, quam cœleste Numen uerita-
tis spiritu tam egregiè & prudenter à mundi initio confirmasset, Prophete
sancti & Patriarchæ diuinitus & eiusdem numinis instinctu afflati docuis-
sent, martyres & beati Christi confessores felici sanguinis sui profluuium probas-

A probassent, & quam tandem etiam piarum mentium, Patrum quoque & maiorum nostrorum unanimis consensus per tot secula & annorum reuolutiones laudassent piissime & adorassent. Ne igitur hijs omnibus plus, sed ad sobrietatem tantum quod & satis esset saperent: & si hæc eos parum forsitan commouerent, cogitarent saltem quam ingens malum esset, statum publicum, odum commune Christianæque rei tranquillitatem perturbare, præsertim hoc tempore iniquo, quo hostis Turca iugulo nostro intentus, nos tam acriter armis nunc undique impeteret & urgeret. At hij in eadem perseuerantia, in proposito & animi sententia immobiles perstitere, indicantes etiam se à Christi doctrina Evangelijque ueritate recessisse nunquam, & doctorum suorum dogma cum Apostolorum traditionibus in nullo penitus discrepare: propterea nec pudere eorum omnium, quæ hij in hunc usque diem palam docuissent, ipsique credidissent, Imperatoria Maiestate & Principibus omnibus coram professione publicam facere, certamque & indubitam rationem reddere. Composuisse namque suos iam pridem antea quos euulgauerint in lucemque ediderint libellos multos, sanæ doctrinæ atque purioris Christianismi testes & indices synceros, nunc se hos quibus totius dogmatis atque fidei ipsorum contineretur summa, humiliter offerre: paratos etiam de hijs cum doctoris, si quomodo pacari posset res, amice conferre. Non displicuit Carolo Imperatori reliquisque Germaniæ Principibus ac Dynastis: proposita mutuo conferendi condito, Lecti sunt igitur ad id ex omni cœtu utraque à parte, uiri septem omni eruditionis genere atque prudentia singulari præstantes: qui collatis utrinque sententijs atque nodosis argumentationum Meandris resecatis, controuersia de capitibus acriter iudicio & diligentia summa multum differuere. Et à multis creditum eos tum sublata concertationis atque dissidij materia, rem componere potuisse omnem. Si illi qui sparsis per prouincias ac territoria sua monasterijs bona, quæ adimere ausi fuerant, tunc restituere uoluissent. Nam quum hæc contra ciuiliū legum constitutiones fieri uiderentur, iussit Imperator, redditis ablatis, manibus post hac temperare. Quamquam autem illi mandatis forsitan obtemperassent libenter, quia tamen ablata ministris suis beneficijs atque donatiui loco concesserant iam, parere huic sacræ iussioni non poterant moti. itaque hac atque alia de qua hic differere longum foret ratione, imperata facere recusabant. Imperator igitur mandata, ingeminare ac repetere cepit, hij uero tãquam iure licuisset id se defendere. Discessum fuisset tunc proculdubio infecto omni negotio, nisi Fridericus Princeps Palatinus, cuius opera & consilio tunc maximè utebatur Augustus, rem illam sua pro prudentia alium ad conuentus diem, qui Ratisponam indictus est, distulisset, & spe finiendæ illic controuersia facta, communis aduersus Turcas Principum consensu impetrasset auxilium. Sed idem tunc Ratisponæ penè contigit, quod antea Augustæ. Nam si Ludouicus Princeps Elector, Palatinæ domus natus maximus, unâ cum Archipræfule Maguntino eodemque Principe Electore, partes suas non interposuisset: & illinc quoque eodem modo, quo antea priori in conuentu infecta pace fuisset discessum: quod ut hi duo Principes bonorum perquam optimi sensere, atque dissidium illud iam nihil aliud, nisi bellum ciuile & intestinum spirare intellexerunt, Suenisfordiam Franconiæ oppidum secesserunt, & assumpto arbitratoris officio, rem inter Imperatorem ipsum atque utriusque partis Principes dictis legibus, hunc in modum composuere, ut rebus eo in statu quo tunc essent sic permanentibus, nihil à quoquam siue ueteri is adhæreret discipline, siue is nouum sceleretur dogma, inuoueretur: sed omnes quasi factis inducijs donec coacto concilio generali, res ex integro decideretur:

manibus

manibus ac iniurijs hinc inde temperarent, præstitis tamen nihilominus communem aduersus hostem interim, communibus auxilijs & promissis, & Imperator Augustus apud Pontificem Maximum institutū maturaret consilium: uel si id tam maturē Maiestas sua impetrare nō posset, alium saltem ad componenda reliqua conueniendi diem indiceret. Gratæ suæ Maiestati Augustū proposuē LL. hæc, & à partibus utrinq; animis lætis acceptæ pacis conditiones, & Principibus Electoribus, quod tumultum quem hucusq; per tot annorū curricula componere potuisset nemo, soli ipsi prudentia sua & opera indefessa sedauissent, gratiæ ingentes actæ, & non immerito: nā nemo antea in lapsantem Rempublicam, plus opis aut operæ contulit, quā hi duo Principes in hæc tunc temporis disidijs & tumultibus fluctuantem industria sua contulere. Non abierant adhuc Ratispona Principes, nec consilium omnino erat peractum, crebri nuncijs Solymannum Turcam nouā & priorilongē maiorem in Pannoniam parare expeditionem referebant, Imperator igitur & Principes non diutius cunctandum rati, soluto conuentu, rem quoq; duxere maturandam: ne dum lento quodam ut anteriori in professione ad arma procederetur gradu, hostis interim pro celeritate sua præoccupata prouincia, damnum daret ingens: aut uulnus, quod omnem superaret artem inferret improuisus, & rectè quidem & prudenter. Nam cunctatio nisi certo quodam & Fabij illius Romani iuxta institutum reguletur modo, noxia est plerunq; bello, inutilis & damnosa, præsertim hunc aduersus hostem, qui ocyor Euro ire solet ac redire, atque hic uel illic, unde minus spes insultare. Constitit ob rem priori bello prudenter beneq; gestam, iterum Augusti Cæsarisq; & communi omnium Principum suffragio, penes Fridericum Principem Imperij summa, additi sunt huic Apocleti & belli consultores, Guilelmus de Renneberg, & Georgius de Haydeck, antiqua & heroica apud Germanos prognati familia, Rinhardus de Neyneck à Glatt, Sigismundus de Hesperg, Vuolfgangus de Affenstein, & Vlricus de Schellenberg, Equites aurati omnes, nisi quod & posteriores duo iuris Diuini & humani non fuisse imprudentes. Atque soluto sic conuentu Principes ut primum domum redire, habito undique per prouincias delectu, auxilia promissa ad locum & tempus constitutum ordinauere. Quare & Princeps Fridericus professionem suam duxit accelerandam, iniquum ratus si *periculosos* ipse, serius, quā ceteri adueniret. Ordinatis igitur sua in prouincia sedulo rebus, diebus paucis interiectis, Abudiacum Danubianum Thermis & veterum scriptorum monumētis celebratum, atque sex milibus passuum supra Ratisponam existentem uicum reuersus est, & Carolum Augustum fratremq; eius germanum, quem is inter hæc unanimi Principum electorum consensu, rato fratrum concordia & antiquitatis exemplo consortem Imperij & Cæsarem asciuerat, ibidem conuenit: cum quibus de belli rebus pauca. nam plura nec res nec tempus patiebatur, colloquutus, castrorum locum in Lupi campo, qui Danubij fluminis secundum ripam è regione urbis Viennæ & pontem prope expositus est, capere iussus, quod uel is situ & natura ad pontis fluminisq; custodiam, & ad conseruandum liberum in urbem aditum commodior, uel quod Martij animalis ab nomine, cuius scemina olim geminis fratribus Imperij conditoribus scelicia ubera præbuisse feratur, auspiciator iudicatus. Additum tamen in rem præsentem quum uenisset, de hijs Apocletorum atque Petri de la Quoua qui & castrametationum maximè esset gnarus, consilio commodius tractaturum multa: tunc quæ iam non cogitentur animo, occurrere, se quoque ambos cum exercitu quem peculiariter spondidissent, & qui nunc in Hispania Italiâque conscribatur, breui affuturos; id saltem caueret, ne capta semel in Lupi campo castra, ipsorum ante aduen-

A tum & se in seipsos hinc amoueret aut transmutaret: sed ea potius interim uel du-
 Aouallo & fossa ueteri, Romanorū more, communiret; uel antiquo Germa-
 norum instituto, carrorum multitudine circūseperet: militemq; rudem ad-
 huc, atq; uariis ex gentibus congregatū & collectum, arte quadam & disci-
 plina militari, aduersus callidum ac dolum hostem hunc preliari erudiret.
 Multum enim ueteranū & exercitatum à nouo & tyrone differre: & hac ra-
 tione fieri, ut hi quasi phratia quadam et amicitia mutuo cōtracta, firmius in-
 ter se cohererēt; & cum necessitas ingrueret, fortius praeliārētur. Finito col-
 loquio, acceptoq; hoc mandato, Fridericus princeps celeri cursu Boiodorū
 ad Ernestum Bavariz ducem, lociq; illius præsulem deuehitur: & quoniam
 sitocomiz munus atq; omnis annonæ militaris curæ huic erat demandata;
 hunc ut cōmissum sibi officium gnauiter exequeretur, compellans familia-
 riter, est adhortatus. Nolle enim quantum periculi immineret, si annonæ
 penuria in castris oriatur, uel si ea minus iusto uel maiori quàm par sit pre-
 cio uenundaretur. Nec diu moratus illic Chornumburgum appellit, mili-
 tēq; ipsum in radicibus montis Peysenbergi, iuxta arcem Greitzenstain,
 castra prima interim capere iubet, atque mox Labacensi episcopo Ioanni
 Cantio, atque Petro de la Queua, aduentum suum in urbem Viennam, ubi
 hi præsidebant, significat: admonēque ut postera die Imperatoris Caroli,
 Caesarisq; Ferdinandi mandata de belli rebus audiri, apud eum Chornū-
 burgi conuenirent. Sequenti die exorta, hi ut iussi erant comparuerunt, &
 exposita Augustali sententiā, castrorum demetatione & loco diligenter &
 omni ratione excussa, diu consultauere: & exquisitis animorum sententijs
 multi erant, qui castra Stube ad portam inter urbis Viennæ moenia, & secun-
 dum torrentis nominis eiusdem ripam iudicarent collocanda: multi (& quo-
B rum pars obtinuit quoq;) qui principali à decreto ne latum quidem unguem
 existimarent discedendum, induci etiam noua ratione, quod nec milites nu-
 mero plures, nec qui eos recenserent adhuc conuenissent. Nuntiatū eo tem-
 pore Turcarum Tyrannum Constantinopoli sexcentis militū milibus iam
 antea pridem egressum, Güzam exiguum oppidulum, nulla arte, opere aut
 natura munitum obsidere, idēq; non die aut nocte intermissa oppugnatione,
 omnium copiarum ui premere & urgere. Præsidebat autem illic centum cū
 militibus tantum, Nicolaus Iureschütz, uir pietate quidem erga Deum & pa-
 triam insignis, qui quamuis rerum omnium, quæ ad obsidionem toleran-
 dam erant necessariae, plane foret inops, neque enim has Turcæ tum celeri
 tate praeuentus comparare potuerat, bellum tamen machinam in se unum con-
 uersam tanta fortitudine animi diebus uiginti quinque sustinuit, ut eum om-
 ni ope humana destitutum, tanto hostium à furore, solo auxilio diuino intel-
 ligeres conseruatum. Excitauerunt Turcæ circa oppidi muros in planicie,
 nam & hoc in plano situm est, qui moenium altitudinem superarent, aggre-
 res duos, unde semper defensorum terga in opugnationibus tormentorum
 globulis & icibus crebris pulsabāt. Aclum fuisset semel de nostris, nisi Deus
 suorum misertus, malum hoc auertisset dubio procul, nam Turcæ illatis ul-
 tra uallum & moenia supra uexillis octo, eos omnes tunc inde depulerant et
 erant iam sine defensore moenia, & sine propugnatore oppidum: quoniam
 omnes tunc clauicij & felsei testudinis sub munimento delitescabant, & nemo
 erat qui iam posset uel auderet resistere, sed ecce imbellis etas, senes, pueri, ma-
 tres, quæ hucusque ædium intra parietes se continere iussa, alta uoce et pecto-
 re inno Dei auxilium fidem & misericordiam implorans, mirificè fuit exau-
 dita, ciulantium enim clamore hostes animis percussi, oppidulum milite op-
 pletum existimantes, oppugnatione obmissa à moenibus uictiores resiliunt,
 numinisq; præsentia perterriti persequente etiam nemine, eadem penè tur-

X pitudine

pitudine aufugere illinc compulsi sunt: qua olim Hercules abiectio clypeo aureo, ab Oxidochis Iouis fulminibus, & rubente dextera cœlitus defensis, tentatum: si Nicolai animus ad deditionem compelli potuisset, sed frustra. Frendebat igitur cœlestium consiliorum ignarus Tyrannus, dentibus atque animo & ira æstuans, oppidum illud inducto aratri sarculo, funditus cogitabat euertere. Quia uerò Deus Optimus Maximus, cuius nutu reguntur uniuersa, occulta & immensa benignitate sua, qua se pie colentes fouere semper solet, fruentis aliò auertere uoluit institutum. Ibrahimus enim Basa, cui in admonendo ius summum fuisse suprâ diximus, statim ac Tyranni mentem eò rendere intellexit, captato peropportune, & donec animi ælius aliquantulum resedisset, expectato tempore intercessit inquires: Hunc rem nec nomine nec magnitudine sua dignam parare, si tot uirum, tot operarum in oppidi unius tam inualidi & imminuti expugnatione prodigere conaretur, unde tamen uix uel præmij uel gloriæ quippiam foret expectandum. nullam enim inde si etiam id expugnari detur, apud quenquam oriri admirationem. Nemini enim mirum uideri, magnis copijs & tantis, oppidum natura & præsidio inualidum, expugnare: præsertim perseuerantia tanta, qua etiam inuicta aliàs sæpe debellarentur. Ediuerso autem si belli fortuna, cuius uicissitudines plerunque incerta contingere solerent, necessitate in diuersum celsisset, magnum sui inde apud omnes generari contemptum. Quare consultius esse militum laboribus, in re tam exigua, & ubi honoris nihil sperandum parcere, & eosdem ad opus maius, quod restare non ignoraret, referare, quàm uirtutem & fortitudinem ubi ostendi non queant, in tam ignobilis uici illius oppugnatione, frustra & inuuliter consumere. Nam licere iam minori cum dedecore hinc abire, quàm post ultimos conatus, uiribus attritis demùm & infecto negotio, discedere. Magnificentijs itaque esse, obsidionem illam soluere nunc, atque Nicolaum euocatum oppido donare, quàm tanto cum militum discrimine suprema quæque experiri. Dictis his atque huiusmodi similibus rationibus adductis, arguens tandem obtinuit, ut Tyrannus ipse Nicolaum, quem armis uincere non potuerat, misso caduceatore in castra ad Ibrahimum uocari, atque hunc in modum oppido quamuis alieno donari pateretur. Vocatus autem Nicolaus, quanquàm letaliter uulneratus esset, spemque iam nullam reliquam haberet, uenire tamē ad Ibrahimum etiam tum constanter pernegabat, nisi diplomate & obliquis præstitis factus securior, ne quid ab eo, quod uel à dignitate sua, uel à religione Christiana & fide foret indignum, exigeretur. Laudabilius esse hostium fidei credere aut offerre: & quia ob magnanimum uiri responsum creditum res ipsius non usque adeò accisas, nec uires adeò attritas aut labefactas, quin insultantium ac oppugnantium uim aliquandiu adhuc sustinere potuisset, id quod petebat non fuit negatum. Nam Turcarum ex nobilioribus obsides, duo dati sunt propere, et diploma ut petitum fuit præstitum & oblatum. Egressus itaque Nicolaus acceptis his oppidum, Ibrahim in conspectum postquam peruenit, honorifice exceptus et confidere iussus, de quo in Thracia nuper quum legationis munere apud Solymannum Imperatorem fungeretur laborasset, iterum reconualuisset. Secundo, an uulnera quæ proxima in oppugnatione exceperat, forent letalia. Tertiò, qua fiducia ductus Imperatori Solymanno, cui ceteri omnes uicini sui colla sua submisisset, solus ipse hucusque tanta animi pertinacia restitisset. Mirari enim se illam spem in Rege Ferdinando, Calypede modo, & nimium tardo existimaret

A existimaret reponendam. Inferebat ad id Nicolaus, primum gratias ingentes se agere, quod de aegritudine sua praeiterita, & uulneribus in propugnatione proxima acceptis, tam humaniter tuisset percussus, liberati se Christi Saluatoris sui gratia morbo iam pridem, nec uulnera esse leuifera. Ad tertium autem quod atineret, nosse eum pro prudentia sua, boni bellatoris esse, aduersarij & hostibus magnanimiter resistere, nec rebus asperis facile perturbari: aut grauius fortunae inuitibus gradu & animo leuiter deijci aut dimoueri. Se humana ope destitutum, Diuinum confugisse ad auxilium, quo conseruatus hucusq; perlituerit inuictus: quod & sibi post hac nunquam de futuro speraret. Regem autem Ferdinandum quem nunc Caesarem, & Augustum Maestatis heredem omnes Christiani orbis Principes legissent & agnoscerent, tam procul non abesse, quin et breui magno cum exercitu esset affuturus. Quare si sibi in hunc usque diem non sit subuentum se nihil mirari, multas namque causas & rationes, quibus institutum praeparari potuerit opus, interuenire potuisse, quum fortuna instabilis alius a natura quia sine pedibus nusquam minus quam in bellicis rebus Martisq; negotijs tibi esse consilare soleat. Admiratus igitur Ibrahimus magis ac magis ex celum et inuictum Nicolai animum, quum illum non solum oppido, quod per tot diem impatiā tam in signi cum uirtute aduersus tot hostium militia defendisset, sed quouis etiam ingentissimo praemio dignum tacite apud se iudicaret, donare se Imperatoris sui Soleymanni nomine eum hoc oppido inquebat, ob uirtutem suam nobilem & in defendendo oppido egregie operam nauatam, posse enim nunc si uelit id omni sine dubio una cum praedictis & defensoribus suis perdere penitus & euertere: quia uero natura sua mius sit ac clemens Imperator Soleymannus, uirtutumq; ac forum uirorum maximus amator & spectator, iussisse ei & oppidum illud una cum commilitenibus & praedictis suis in praemium uirtutis conferre, rei alienae satis munificus Donator: nunquam forsitan donaturus. si hoc insigni absque saecula & clade militum suorum sperasset expugnare. Accepit munus hoc gratus actis & animo quidem laeto Nicolaus, deprecans ut & munificentia illa liberius atque militum absque iniuria frui liceret, uolentis manus illorum cohibere, pollicitus est id se curaturum Ibrahimus, dummodo & ipse uicissim in aegrotantes & laetios Turcas qui exercitum consequi non ualerent, suos quoque saeuire non paratur: & sic cepta obsidione postera die soluta hinc perrexit. Certiores itaq; facti de obsidione oppidi (nam reliqua adhuc ignorabant) Princeps Palatinus proceresq; Germani, quoniam pacto subueniri posset obsessis inter se collatis sententijs iterum consultauiere. Et quoniam non dum tanta militum confluxerat copia, nectant exercitui inerat robor, ut cum hoste aperto Marte contendere liceret, tutius iudicatum hos subsidij quibusdam atq; annonae prouentibus elusis per noctem hostium uigilijs, donec Imperator Augustus, Caesarq; Ferdinandus maioribus cum copijs aduenirent, munire & adiuuare. Inspecit tunc tormentorum machinae atq; annonae & prouentuum inita ratio, & ubiq; negligentia quaedam & incuria reperta. mandatum itaque his, quibus id negotium publice iniunctum fuerat, sarcire neglecta, & prospicere in tempore, quae inde euenire possent incommoda. Soluta consilio, urbem uersus ad conuiuium, quod Labacensis Episcopus opulenta & apparatu magnificum Principi Fiderico ceterisq; Heroibus parare iusserat properatum: & quum ad pontes illos Danubianos qui numero tres sunt fuisset peruentum, milites omnes per stationes custodiasq; diuisi, armorum strepitu bombardarumq; boatu praetereuntes excipiebant: non minus honorificum etiam tum, quam olim armis laudare existimantes. Primi pontis munimenta Caspar Rutzan provincialium cohortum ductor obtinebat.

Secundi, Sigismundus de Brandis Classiariorum nec non Manipulo. A
rum quorundam Nauarcha. Tertijs, cum urbis mœnibus Lotronix comes,
struendæ acies atque inter se concurrentes naumachix atque terrestris pra-
lij speciem exhibebant, spectatu quidem iucundissimam. Inde in urbem ad
conuiuium maxima congratulatione & læticia omnium peruentum: id non
diu protrahitum. nam mox ad consilium rebus sic exigentibus reditum,
& decretum Imperatori Carolo Cæsariq; Ferdinando omnia hæc de Gun-
zæ obsidione, de comœatu, de machinarum tormentorumque rese-
ctione, de castrorum metatione, atque de Ducum Tribunorumque mi-
litarium absentia, per quæ omnia, quibus instituto & excursionibus Tur-
carum obuiari posset præpedirentur, ocyus misso cursorio nuntio signifi-
ficare, precariq; Maiestates, aduentum institutamque protectionem
iam tandem uelint maturare. Et post hæc urbis mœnia resecta, muri so-
lidati, addita propugnacula, auctæ turrets. Sylua Viennensis (nam & hæc
ab urbe ipsa nomen retinet) arborum struibus ne receptaculi loco hosti-
bus foret, oclusa. Consumpta huiusmodi sedulitate sic tota die eaq;ue
iam in uesperam inclinante, digressus à reliquis Heroibus Princeps, Vagi-
tium Paulum cuius supra libro priori sæpe meminimus, ægotantem ex-
tinere inuisit humaniter & alloquitur. Dein Loysum de la Quoua mille
quingentorum Hispanorum præfectum comiter compellans, & militi-
bus illius quos is statim ac Principis aduentum præfenserat, in aciem co-
ire atque eodem modo quo priores in urbe pugnae simulachrum fingere
iusserat, summa animi delectatione spectatis ac pro innata comitate sua
lingua uernacula laudatis & salutatis clementer, nam illius eam à pue-
ro, & eo tempore quo cum Philippo Rege Caroli Ferdinandique paren-
te in Hispaniam profectus est edoctus, apprimè gnarus erat. Ut primum
autem & multam sub noctem Chornuiburgum rediit, Imperatori ac Cæ-
sari hæc omnia de quibus antea in consilio tractatum fuerat gnauiter,
notarios ac exceptores illos perscribere iussit: & quamuis ita summis la-
boribus omnem penè consumpsisset noctem, sub aurora tamen sequentis
diei Principum Imperij auxilia, quæ hucusque uaria per loca fuerant
dispersa, colligere imperat: atque recognita, castrorum locum in Lu-
pi campo, ut cum Augusto Carolo Cæsareque Ferdinando conuenerat
capere. Paritum Principis mandato sedulo. nam statim conuentum, &
castra sine mora ut iussum constituta, & quia tunc nonnullorum frau-
des, qui priuatam utilitatem publica facerent potiore, patuere: atque
indicatum Hispanicum præsidium, effracto Chremisij publico horreo,
annonam diripuisse, nec Viennam magna copia rerum abundare, qua-
re comœatuum ratio per Palatinum Principem & Apodetos ipsos ite-
rum inita, & iussum publicam quandam uenaliū facere licitationem, ut
miles ea quibus indigeret, iusto Agricola tamen absque detrimento
comparare posset pretio. Erant tunc in castris neque machinæ neque
tormenta, quibus ea quouis saltem modo munire liceret. Rescriptum
itaque de hijs Cæsari Ferdinando, qui horum sumptum atque curam Au-
gustæ susceperat, ut hæc iuberet ordinanda. Commissum id à Maiestate
sua consiliarijs Viennæ præsidentibus, qui Bombardulas Carrathas (ut
uocant nostri) uiginti duas situ, rubigine & diuturna incuria satis ne-
glectas, cum fossatoribus iumentis & bestijs iugalibus centum miserunt.
Tyrannus autem dum hæc tanta diligentia parari uidit, tot tantasq; no-
strorum copias undique confluere, diffusus iterum Mahumeto suo Aco-
naci & Dijs patrijs omnibus, fugam eodem modo quo priori profectio-
ne fecit

A ne fecerat, maturare coepit, atque Croatia claustra uersus summa celeritate contendere. quod ut animaduertit Princeps, indecorum duxit planè & à dignitate sua penitus alienum, hostem hunc è Germania, iam tam insigniter & secundò asilicta, inultum discedere: uias omnes praesidijs munire iubet, effugia occludere, & fluminum transitus riecictis pontibus adimere, atque Imperatori interim Carolo Caesarique Ferdinando propere indicare, si ipsi negotiorum molibus praepediti ad pugnam uenire non possent iam, militem saltem quem huc usque apud se retinissent ad exercitus incrementum sine mora dignarentur transimittere: eique cum hoste pugnandi tribuere potestatem, ne & is nunc quoque post tot & tanta scelera in Germania perpetrata: post tot caedes, excursions & depopulationes commissas, impunitus iterum elabaretur. Inter hæc literæ Nicolai ipsius atq; Longini de Buchaim (nam & is una illic in praesidio erat) quibus opem & auxilium precabantur, Viennam allatae sunt, quas ad Principem perferendas praesidij praefecti, Equitibus auratis Helfrido de Meckau, & Feliciano à Petschau, eo cum mandato dederunt, ut & nuntiarent, se hijs quamuis planè desperatis puluerem tormentarium iam, frumentum & annonam submisisse, oppida reliqua Neapolim, Eisenstadium, & Edenburgum tanquam belliturbis proximiora, ualidis Equitum praesidijs firmasse, ut hij si qua uis maior aut hostilis tempestas ingrueret, ea aduersus hanc tuerentur: obseruarentq; si hostem ipsum frequentibus incursionibus à Gunzæ obsidione possent depellere: ob id & eis adhuc primum iuxta consilium commodum uideri exercitum ocys transportare, atque hunc positis castris ad Stubæ portam, secundum torrentis ripam urbi Viennæ propius admouere: ita enim abeuntem hostem facilius insequilicere, atque fugientem impedire, multa tempora, donec pontium per angustias tantus transportetur exercitus, praeterire: melius hæc nunc dum commodè fieri queant, praeparari. Legatis post acceptas literas, expositaque mandata, à Principe responsum, quæ cum Gunzensibus ac reliquis oppidis acta forent, atque de remoranda Turcæ abitione consultata, sibi non displicere. Laudare igitur se Praefectorum industriam & sedulitatem, castrorum autem ad mutationem quod attineret, graue sibi uideri, ea Maiestatis contra decreta praescriptoq; loco mouere. Quàm seuerè namque olim in contemptores imperij uel etiam si feliciter celsisset res fuerit animaduersum, ipsi nossent, nec filijs, nec uictoribus parsum. Rectius iam Imperatoris Caesarisq; rescriptum ad literas proximas, quibus hæc omnia significassent expectari. Reuersi erant interea Turcarum ex castris Leonhardus Nogaroli comes & Iosephus à Lemberg eques auratus, ab Augustis Principibus in Thraiam ad Soleymanum missi legati, referentes hunc ad pugnam dimicationemq; properare, & relicta Gunza Viennam uersus cum toto exercitu contendere. Scripserat hæc Principi Palatino Cantius, se decreuisse aduentantem struere undique & elocatis sylvarum per abdita insidijs excipere, ad hoc Equitibus nonnullis celeribus & expeditis sibi opus esse: precari itaque quosdam Germana è iuuentute corporis robore & animi uirtute insignes, atque institutam ad rem idoneos legere, sibiq; in subsidium submittere. Non abnuentum id ratus Princeps, mox iuuenes septingentos omni ex nobilitate lectos, unà cum Ernesto de Gleychen comite, qui ducta Græcorum antiquo more sorte his praefectus erat, noctis sub conticinium Viennam misit, sed eadem nocte aliud à Cantio, quod Turcarum Tyrannum institutam mutasse sententiam, indicabat nuntium, ad Principem remissum, quæ

re dilato in aliud tempus negotio, & ab Eequibus in castra reditum. Quo-
 niam autem omnia iam Germaniæ Principum auxilia conuenerant, ne-
 cessarium duxit ac utile ductores illorum Tribunos & Centuriones om-
 nes à militum uulgo seuocatos, paucis his de magistratibus cæterisque rebus
 militaribus mature ordinandis commonefacere: Diu multumque expecta-
 ti duces commilitonésque fortissimi per opportunè iam tandem adueni-
 stis, & eo tempore quo Soleymannum Turcam omiſſa Gunza oppido ad
 Lytæ fluminis ripam subsistere ferunt, cunctabundum transitum que eo a-
 nimo & instituto occultè parare, ut solita celeritate freris, nos opprimat
 inopinantes: quod faciū haud admodum difficile illi esse, nemo est cui
 rerum nostrarum status saltem aliquantulum notus, qui non perspiciat.
 Apud nos omnia quæ ad conflictum durumque Martis certamen sunt ne-
 cessaria, in hunc usque diem permansere imparata: uacant munera mili-
 taria adhuc omnia, præfectus his nemo, quod sola absentia uestra factum.
 Quamuis enim adhuc Heroes nonnulli, uiri que alij haud ignobiles iam-
 pridem antea, tum ob ætatem multam, tum ob rerum cognitionem insi-
 gnem nobis summe placuissent, neminem tamen absentibus ac inscijs uo-
 bis, ad ea ipsa euehere uoluimus. Sed in hoc uestrum omnium commu-
 ne, quum inde communis omnium dependeat salus, iudicium expecta-
 re, iniquum rati, contra morem Maiorum honorem hunc & liberam le-
 gendi militarum magistratuum facultatem uobis præripere. Quum uerò
 res ipsa ob uiciniam hostis, qui admotis castris, tam propè nunc ferrox
 & minitabundus consistit, moram aut dilationem longiorem non ad-
 mittat aut patiat, sed festinationem summam exigat potius & delide-
 ret: decreuimus ut electionis negotium illud citius & feliciori auspicio
 queat expediri, hos uobis ueluti candidatos quosdam proponere, Gultel-
 mum namque de Rennenberg comitem, prudentiam Nestorem, magna-
 nimitate uerò & uincendi arte Achillem aut Aiace, equitum magiste-
 rio dignū iudicamus: Theodoricū Spettiū, pectoris robore Martem quen-
 dam aut Diomedem, campi præfecturæ & Mascallæ munere: Vlicum à
 Schellenberg, fortitudine Mutium, scientia iuris Scœuolam, recognitione
 militum & censura: Ioannem Hilliche uigilantia Draconem Hesperid-
 dum, aut Argum oculatum, cum uicarijs duobus Melchiore de Harſtal,
 & Vuolgango à Hesperg, uigilantium cura: Ioannem à Stadio, uasiria &
 industria Ithacensem Vlyſsem, Sitocomiæ annonęque militaris officio. Ve-
 strum tamen erit ex hoc tam insigni procerum cœtu uel uos uel alios quos-
 cunque, qui uobis ad munera hæc uisi fuerint habiliores legere, ut hi pro
 tempore, & hostis ante aduentum sic constituti reliqua in exercitu recte
 ordinari possint, & quæ huc usque neglecta fuerent, refarcire. Dixerat hæc &
 continuo ab hijs, præstito tamen prius militari sacramento, se Principis
 mandato semper & diligenter parituros. ad suffragia discessum, nec ibi de
 his diu concertatum, sed mox reditum, Principique hos quos & ipsi ad mu-
 nia hæc placere intellexissent, eis quoque non displicere responsum. Bol-
 hæmi quoque quia ex Lunæ sylua millibus octo progressi, Henricho
 Trayſch Hefſo & Ernesto de Brandenſtain ductoribus, per Marce man-
 norum fines transierant, atque castra à nostris longius quam è re fore ui-
 sum posuerant, ea ut uiribus unitis hostiles insultus facilius sustineri possent,
 propius coniungere, & ad mouere iuſſi sunt. Redierat sub idem ferme tem-
 pus ab Augusto nuntius cum literis, quibus Maiestas ipsius Principi Fride-
 rico cum hoste agendi, atque ex Lupi campo castra mouendi facultatem per-
 negabat, significans se breui reliqua exercitus cum parte adfuturū, commea-
 tuumque

A tuumq; ac aliarum rerum omnium rationem diligentē tunc habituram: subijciens etiam his, quoniam superioris Saxonie militibus, loachimū iuniorē senioris loachimi Marchionis eiusdemq; Principis electoris filium Ducem præposuisset, illis in præsens alium præponere non oportere. Lectis his ingens lætitia in castris orta, quia tum quod de interitu regni Turcarum in factis esse falsum ferebatur, impletum iri ab omnib. iam sperabatur. Et quoniam constans fama erat, quæ linguis mille rerum fidem exaggerare solet plerūq; Imperatorem Augustum Reginoburgo egressum, itineribus magnis, coactūq; gradu Viennā uersus pergere, ire placuit quo eius sub aduentum parata forent omnia, & reliquum quoq; militū uulgus, Principis in uerba iuramento adigere, & armis inspectis recognitū uerbis breuibus, quum longiora tempus ipsum non pateretur, unitatis concordiaq; admonere: quod intellexisset hostium animos nihil & que in spem uictoriae ac ciuiles intestinasq; dissensiones quas aliquando ex diuersis de caerimoniarum ritu opiniones, inter eos oriturus certo sibi persuadebant extulisse. Et tantum adhortatione illa tam breui & perexigua ualuit, ut totū hoc militiæ tempus, sine quouis tumultu aut dissensionis strepitu sit transactum. Lactatum tunc uulgo Hānibalem olim exercitum suum uarijs ex gentibus congregatum, seueritatis disciplina habuisse concordē: Principem uerō Palatinū diuersis ex nationib. collectum æterni numinis benignitate, ac clemētia sua singulari, qua etiam Cæsarem Iulium superarit unanimē. Scripsit eadem die Cantius Principi iterū, se ex Turcis septem qui Neopolim transfugerint compertum habere, Soley manum Tyrannū incensis ad Lyæ flumē castris, Valerianos Croatinosq; uersus aufugere, atq; transmissō Sauo amne, Thracia repetere, quare Equitibus sibi antea in subsidium decretis, nunc maxime opus esse, Abeunt enim hosti, flumina tria magnitudine iusta obitare, Drauū, Rabam, & Rabunzā, quæ quoniam fugam acceleranti, uno die, cū tam ingenti exercitu traicere foret impossibile, futurū, ut transmissa exercitus parte una, reliquam in diuersa fluminis ripa ad insidias & occasiones oēs opportunā, trepidus post se cogeret relinquare, Si autem itaq; hanc uel illic sub silētio noctis, uel ad Croatina claustra, quæ spatij ob angustiam ad unius hominis tantū uestigium pateret, impetere. Princeps uerō quia hostis calliditatē non ignorabat, uerebatur, ne quū istam exiguā se insequi intelligeret manum, reuertē ex improviso, nostrosq; priusquā succurreret inopinantes opprimeret, Præsidium sententiā in hoc duxit expectandā. et qm̄ Legati illorum qui nō diu post unā cum Cātio ipso aduenerant, eadē petebant & referebant, Cantiusq; pro maturando subsidio præsens iterū instabat, maiores illi copiae q̄ antea sunt decretæ, missi sunt enim cū præfectis duobus Vuolffgāgo à Montfort comite, & Gregorio à Losenstain Barone, Equites mille sex cēti q postera die ut primū illuxit Viennam profecti, postea Neapolim, regijs equitibus, q̄s Cantius illuc præmiserat, se coniūxere, & campi planitiē quæ perpetuo tractu ad xxxvi milliaria Germanica extendit, ingressi, cōtinuato cursu hostium uestigia legētes, Muræ pontes & Græzā Valerię, quā à Diocletiani filia sic dictā Amianus refert Neopolim fuisse præteruectā, omnib. currib. sine impedimentis, nisi quod Vngarica quædam uehicula Coria à patria dicta, quibus commeatuum nō nihil uestebatur, eos à longe sunt insequuta. Nouus tūc & incognitus antea Germanis equitib. accelerandi itineris modus adinuentus est, quis enim credat equites Germanos ferramento & armatura graues, tam breui tēporis spatium & non intermisso cursu tot milliaria potuisse emetiri: sed uincit omnia labor: nā nec die nec nocte ab equis discessum, nō castris locus datus, non somno aut quieti tempus, donec hostis quæsitus, tandem est repertus. Turca

namque Soleymanus & si Caroli Imperatoris Cæsarisq; Ferdinandi aduentu percussus, summa trepidatione per claustra, p flumina aufugisset, subsidia tamen quædam & ferentiarum copias nonnullas ingentes nostratium celeritate præuēti, post se in suam exercitusq; tutelam relinquere est coactus: Quarum una quæ & Tyrannū ipsum ponē sequebatur, & cui Bassa quidam præfectus erat, in hos equites nostros incidit. Trepidatū primò & mox correptus armis acriter utrinq; concursum, cæsi fusiq; momento Turcæ & Ducem hunc quoq; suum amiserunt. Nam Vagitus Paulus illum primo usu agnitum teli culpe equo deturbauit, impetum & humi deiectum gladio peremit, ocyus resurgere nisum. Caput huius lanceæ culpidi præfixum diu circumlatum, & equo illius ephippium totum aureum detractum, frēna quoq; & phaleræ unionibus & gemmis mirū in modum exornatæ, uictori belli iure tanquam Duci à Duce opima spolia adempta, uirtutis in signum concessa. Multum tunc ex uulgi fece honorem hunc (quia a multis non caret uirtus) Paulo inuidebant, sed nemo bonus (quis enim bonæ mentis, uiro tam bono & forti inuideret) qui Thrax & patria exul pro nobis & religione nostra suos contra Thraces & gentiles tam fortiter depugnaret. Alia quoq; prædatoria manus, quæ numero iustum exercitū prope adæquabat, eo uel repentino equitum nostratium aduentu ab alijs exclusa, uel uoluntaria malitia & libidine prædandi impulsæ, ad Lyntiū usq; Harpiarum quodam more excurrerant: omnia Cæsaris Ferdinandi sub oculis incendiando & rapiēdo deuastans. Scripsit igitur Ferdinandus Cæsar, missis binis literis Principi Friderico, admonens ne prædones istos cum tanto nostro discrimine diuui euagari pateretur impune, sed hijs procerum cōsilio properaret obuiare. Princeps per hoc quū antea quod Augustali rescripto, armis donec ipsius Maiestas adueniret, temperare iussus foret, incertus satis, factus est magis dubius. Ut igitur quid huiusmodi in rebus factu esset optimum ab alijs quoq; exquireret, indicio cōsilio proceres Viennam euocare iussit. Non conuenerant adhuc uocati, & præfectorum præsidij Legati aderant, qui ferentarios prædones istos inter Chremesium nunc & Viennam obuersari indicabant, hijs duos exitus tantum ad effugium patere, quos placeret positus illic præsidij occludere. Ediuerso uerò & ipse princeps interim & priusquā legati isti aduenerant tres ex cōsultoribus belli ad Labacensem Præsulem, ut de famæ inconstantia certū quid referrent, demiserat: qui quoniam ad thermas istas Paduanas cum Latroniæ Comitibus militibus in occursum hostis contenderat, Viennæ non fuit inuentus. sed non diu post literas ad Principem dedit, quibus hostes aciem Neopolim uersus dirigere significabat, deprecans equestre quoq; hos cōtra subsidium, cui à Principe quia quò hi euasuri tandem essent incertū, petita cōmode fieri non posse responsum, nā debilitatū satis antea per submissum Cantio subsidium equitum robur: consultius uideri Viennā ad indicium cōsiliij diem, quò & Marchionem de Quasto, Augustæ Maiestatis loco uenturum speraret, conuenire. res enim huiusmodi colloquio inter præsentēs, quā literis inter absentes cōmodius pertractari, & quia cōuentus iā instabat dies, Princeps Palatinus prima luce de reb. his, cū Præsule illo atq; Marchiōe de Quasto, Proceribusq; alijs in mediū cōsulturus Viennam est ingressus, sperans et hos rebus communibus non defuturos: sed iam diei multum processerat, & tamē neq; Præsul, neq; Marchio, quāuis Proceres reliquiq; præsentēs forent, comparebat: sed demum expectati multum missis literis se uenire non posse excusabāt: alter quia hostis ad Thermas Paduanas erūpere conaret, alter quia iniussu Caroli Imperatoris atq; sine mandato comparere nō liceret, causam & rationē quæritās & prætexēs, Quare indiscusso negotio Principum illorū obab-

ob absentiam iterum discessum. Nam & tunc penitus nihil actum, nisi quod Marcomannorum atque Boihemorum Duces Zidislao de Loypp, & Ioannes de Bereinstain se ad omne obsequium una cum militibus suis offerentes, à Principe Palatino humaniter sunt suscepti: & indicia quædam uaria & incerta non usque adeo tamen incertis autoribus, de Turcarum illorum exitu sunt allata. Nonnulli enim hos in Viennensi saltu intra latibula ferarum delitescere: Nonnulli eas ad Thermas Paduanas, uel uicem Threskirchen eruptionem parare. Quæ omnia quamuis anticipem Principis animum in diuersum abriperent, eò tamen tandem, ne ullam incuria sua prætermisisse uideretur occasionem, impulere, ut peditem cohortes nonnullas cum ualida rusticorum manu, quæ intercisus arborum molibus saltum circumsepieret, propere dimiserit, atque Pemplingero illi & Turco Valæ, quos cum equibus suis expeditis & Latronis comitis militibus Præsidij præfecit ad Thermas illas hosti opposuerant. communi procerum & Apodetorum decreto Equites nongentos ex Bohëmis Germanisque lectos cum peditem cohortibus octo in auxilium demiserit, hisque Brandenburgij Marchionem Principis electoris filium & Hoierum de Mandsfeld Comitem & Conradum à Bemelberg Equitem illum auratum, qui olim Clementem Septimum Pontificem Maximum in sede sua tam immaniter percussit, præfecerit: ipseque assumpta exercitus parte & Zidislao de Loypp, qui mille & ducentos equites quum sexingenti tantum ab eo fuissent petiti secum adduxerat, montem Viennensem inter urbem & saltum eiusdem nominis medium situm spe bona plenus in se derit, illicque per integram noctem quamuis durissimæ pruine instaret tempus, ignibus sine & luminibus, ne qua præsentis eius procul fieret significatio, hostis aduentum & exitum expectauit, sed frustra. Quare & sic transacta uigilijs nocte, ne superuacaneis fatigaret laboribus militem in castra reduxit, Imperatorique Augusto omnia hæc festina celeritate perscripsit, rogans entæ, si quid maiestate sua absente contra hostem hunc perperatatum iri contingeret, id pro innata clementia animo equo susciperet, bonique consulere. Belli namque fortunam non maturum semper & quod è longinquo aduocetur consilium expectare, sed repentinum potius & quod sub manu ipsa (ut Scipio dicere solitus sit) nascatur requirere. Sæpius enim puniandum non quia uelis, sed quia necessitas impellat, hostis cogat, uel discipline militaris ratio expostulet. Aduenerat nò diu post, Imperialis aula prætorique Præfectus, Adrianus à Roy Comes, mandata quædam Augustæ Maiestatis de communibus belli rebus secum afferens, de quibus cum principe Palatino secretè & hostis omnibus arbitris colloquutus, huiusmodi propemodum reportauit responsum: Quoniã moris sit apud Germanos inueterataque consuetudine receptum, res belli atque ad communem statum & utilitatem pertinentes, unanimi procerum consilio pertractari, haud iniquum sibi uideri, easdem nunc quoque Heroum illorum qui imperij atque Maiestatis suæ pro decore, ad tot & tantos labores perferendos huc aduenissent, communi decreto definire: sic maximum apud hos si ueteri honore se dignari senserint, beneuolentiam comparari. Et sic uix dum digresso comite Adriano, à Marchione Ioachimo ex Thermis Paduanis rescriptum, certo per exploratores constare, hostes triuium quoddam, quò uel per Valerianos ad Tergestum illud antiquissimè & nobile, uel per Chëbergum montem huc redierum, uel Suuarcacum amnem uorticofum euadere liceret: occupasse cliuū tamè anteriorè, & posteriorem, quia uterque natura sua satis angustus esset, & uix plaistro permeabilis à prouincialibus, arborum truncis & saxorum molibus, præclusum: medium

uero

uerò præsidio ualido, ut his inde etiam nullus pateat exitus, inessum, oportere igitur cum toto exercitu priusquam hostis ille lubricus & inconstans iterum elabatur confestim & sine mora insequi. Princeps Palatinus ut hæc acceperit, communis castris et relictis præsidijs quibusdam qui ea tuerentur, postera die se cum inuicta equitum peditumque manu Laxenburgum, mercatura bouum insigne emporium contulit, atque inde mox idem Marchionis de Quasto qui cum Hispanis militibus ad diui Peledini oppidum residebat, significauit, & ut eò usque nunc progressos hostes, quibus ipse oppositis undique & elocatis subsidijs effugja omnia obstruxisset, iam tandem propelleret, nec pateretur eos cum tanto Hispanæ gentis dedecore, in Christi plebem diutius & impune ita pergrassari: sed ab illo quamuis rapi, vastari, ac depopulari coram pene conspiceret omnia, contra hos actum aut gestum penitus nihil, quam autem ob rationem nec hodie satis constat, multo ut est dicax militum utulus, metu id, multi inuidia, qua is erga Germanos peculiariter moueretur, factum iudicabant: sed an uerum id sit, quum & innocentum milites proscindere famam sæpius soleant, incertum, hoc tamen certum alterum nec pium satis, alterum nec usque adeò magnificum. Hostes uerò quum omnem exitum aufugiumque intelligerent esse occlusum, nunc illuc rimam quæritantes, incerti & furibundi circumferiebantur: quare Glorigenitz primò, dein Bistorphium quò usque & Brandenburgij Marchio eos est insequutus, procurrebant: postremo etiam Loybistorphium quò & Princeps Palatinus sub media nocte, quum & hos castra sua illic posuisse exploratores indicassent, motis properè signis est profectus, & mox iterum & uix dum explicatis tabernaculis & tentorijs hostes adesse compositaque acie aduersum nos contendere relatum, quare & ad arma à nostris conclamatum sed uana trepidatione quorundam id factum: nam & hij nec illic diu perstitant. Misi itaque ad exploranda uisendaque omnia ex nobilioribus equites quatuor, qui usque Starckenbergium arcem progressi eos in ualle ima inter Altenmarck oppidum, & uicem Podensain ingenti præda onustos condisse compererant. Sub idem tempus sunt reuersi, nuntiantes illos montium intra septa quæ ob angustias nec equi peruia forent, se occlusisse, nec diu post Turco Vala mille cum equitibus suis quibus præerat, idem indicaturus superuenit, ob armorum uestiumque similitudinem primo hostis creditus. postea uerò ex signis, quæ errorem nostris aperuere, agnitus, unde & arma quæ miles repentino tumultu arripuerat dato redeundi signo reposita. Quam autem iam post multa diuersaque explorationum indicia certum esset, ubi nā locorum hostis resideret, commodum uisum Philippum de Oberstain Rhenensium Ductorem cum expeditis cohortibus quibusdam, ut si itineris celeritate atque temporis oportunitate quid proficere posset, præmittere, & huic tandem etiam quod cunctari aliquantulum uidebatur, Sebastianum Schertlium Augustanæ Vindelitiæque, & Iohannem Sayler Palatinæ cohortis præfectos, cum Veteranis trecentis in subsidium & ad ferendam opem tãquam manu & consilio promptos bellatores submittere. Qui actio rapim agmine ad Philippum statim noctis tamen sub conticino peruenere, & hostis præsentia animaduersa castrorum situm & reliqua speculaturi per sentes & uesperes atque alia sylvarum abdita ferarum more reptantes, ad procubitores ipsos in stationibus pro exercitu suo uigilias agentes penetrauerunt: ex quibus uno, fuga sibi consulentibus reliquis, per opportune capto, quindecim Turcarum millia in ualle proxima castra posuisse, cognouerunt. Ad suppremas igitur uigilias & eò unde intra uallum ipsum & castra prospicere licebat, progressi, eos qui intra castrorum se munimenta condiderant, adducta sagittariorum cohorte adoriuntur. Fundentes namque numerofo crepitu à bombardis

A bombardis ignitis plumbeosq; globulos, sternentes passim atque graui somno oppressos & torpidos Turcas uel premebant uel ad arma excitabant: qui concessis raptim equis ex ualle in montium cacumen prosiliunt, & structa protinus acie, militibus nostris animo et impetu ferocientes occurrunt, quos nostri studio quodam retrocedentes extra syluæ fines, ubi ceteris cum cohortibus Philippus ille de Oberstain constitit, tanquam ad paratas insidias pertraherant, alacritate, summa etiam nonnunquam Sebastiani Schertlii illius et Baylerij iussu, quorum industria hæc omnia agebantur, tandiu obistentes donec à sagittarijs illis eminens confingerentur. Cecidere nocturno hoc prælio, & priusquam ad Oberstainum fuissent protracti ex Turcis penè mille, nostratium paucis desideratis. Nam & si sæpius contempta paucitate nostra ad obtinendum tota acies in nos conuerteretur, sagittariorum tamen fortitudine hæc semper cum clade quadam insigni & iactura repellatur. Et quoniam intempesta iam nox erat, quæ rebus gerendis plerumq; est inutilis, armis aliquamdiu temperatum, ex acie tamen utrinque non discessum, atque id tandem quod actum, ad Principem Palatinum ut ante ab rationem cum Schertlio conuenerat relatum. Qui ut primum de ijs certior factus est, milites omnes sub diluculo armis & equis paratos cum silentio proxima in campi planitie adesse imperat, ut eos inde ad loca insidijs aptiora pro tempore, & antequam hostes latius propellerentur, posset elocare. Quare per eam noctem equis nec sellæ non fræna detracta, ne equiti ferramentum, Nam & Princeps ipse eodem oneratus, noctem exegit insomnem, Homericum illius memor, non decere Pemnona *ἄγεσθ' ἢ*, aut alium quempiam pri-marium uirum, cuius curæ populorum multitudo sit commissæ, solidam dormire per noctem: præsertim quum tot momenta rerum ex eius quoque arbitrio dependeat. Præterierat iam tertia uigilia & aurora ipsa lucis aduentum ostendere uidebatur: datum est militibus per præcones tacitum proficiscendi symbolum, nec mora, dicto citius parent, & in constituta campi planitie ut iussi erant conueniunt, Habebat hæc austrum uersus montium iuga, in quibus hostium ac cohortium nostrarum acies utrinque consistebant, à Septentrione flumen quoddam & paludem uoraginibus & limo profundam & inuiam: ab Occidente castra nostra, & uallum, atque à regione & pla-ga Orientali syluam densam et ad tegendos pedites non incommode natam, quare trans flumen & paludem quæ ad effugium sola patere credebantur, Theodorici Spettium cum levis armaturæ Equitibus consistere iubet. Fūditores uerò sagittarios et pedites nōnullos alios inter arbuscula iuxta syluæ se abscondere. Et dein seipsum inter fluminis ripam montiumq; radices, cum reliqua exercitus parte medium continet, ut si quo hostium acies fuga inclinaret, eō se opponere posset, & fugientes intercepte. Quumq; omnia iam in hunc modum constituisset, Oberstainum & Schertlium rem ceptæ telamq; semel orsam, per remissum nuncium peragere admonet, ac fessum uigilia & nocturna pugna hostem iterum adoriri. Quoniam autem interim per noctem ut eos ad structas præordinatasq; insidias facilius possent propellere, atque à faucibus montium si illuc redire forsitan niterentur arcere, cohortes suas post hostium copias circumduxerant, terga illorum confestim bombardarum glandibus tanquam, imbre largissimo iterū compluere sunt adorsi. Populere eos breuē ad montis illius quod iugo castris nostris imminabat, et cacumen. Quare illi primū conspectis agminibus nostris, uelut uiſo lupo exanimēs & amissa uoce conticuere. Mox uerò & postquam spiritus reddidit,

redditi, sublato ingenti & ad sydera usq; clamore, barbarico ritu ferale quid ululare, atq; tum etiam ueteris militiæ memores, & in cuneos acilius constipati, suspensio pedes et animo, effugium circumspicere. Iussit hos Princeps inter spem metumq; dubios, ex culta campestri machina primum excipere, & non diu post fulmine hoc territos, dato per lituos tubasq; dimicationis signo inuadere. Impetiuit illos primum Bohemoru atq; Slesitaru equitatus: quæ ad signa cursoria, ut nostri appellare solent, à fronte agminis principalis constiterat. Deinde & ipse princeps phalange sua & armatura graui, magnanimiter & acri impetu concurrens. Quare certamine paruo in fugam scordam uersi, totis campis palantes, nunc huc, nunc illuc sunt circumacti, & demum etiam cum omnia effugia insidijs præoccupata & oclusa intelligerent, deficientibus pauore animis, per omnia arcta præruptaq; ueluti cæci ruentes, in flumen paludemq; præcipitabantur, ubi pars quædam profundis gurgitibus hausta submergebatur: pars alia relictis equis, reiectis sarcinis & uestimentis, atq; solis armis quibus se tutari posset aliquandiu retentis, corporibus nudis enatabat: multis tamen limosa paludis uada obsistere, omnemque fugæ spem ademere. Hergentes enim illic tanquam pedica irretiiti, & ocyus se inde nequeunt, ab equitibus peditibusq; nostris, qui unà cum Spectio illo ultra flumen subsederant, trucidabantur: quos & Princeps quoque ipse cum eos contempto omni discrimine uitæ in diuersam fluminis ripam eniti, sequepturum conglobare animaduertisset, traiecto statim amne est insequutus: & continuato cursu, nunc à fronte, nunc à tergo & latere fortiter insiliens, per miliaria duo Germanica impellebat, nec antea desistit, donec cædibus & uulneribus abunde satius, ad Marchionis illius à Brandenburg milites protrudisset, qui & si rerum harum penitus ignari, casu quodam fortuito superuenissent, intermissum tamen iam reintegrabant prælium. Cæsus est tunc iterum magnus hostium numerus, & magna tunc quoque Marchionis anti quos auos & proauos manu & fortitudine referentis emicuit uirtus, non solum enim is inter primos dimicabat acriter, uerum etiam & ad idem faciendum commilitones suos uerbis adhortabatur, & exemplis magnanimiter admonebat. Restabant iam pauci quidam quos equorum uelocitas tutata manibus nostratium eripuerat. Dijs immortalibus forsitan ita uolentibus, ut uictoriæ ac gloriæ huius omnes nostri fierent participes, nam nebula quæ repente & saltus & campos omnes circa intexuerat, eos ad Cantium illum atque alios heroas Vuollgangum à Montfort, & Gregorium de Lossenstein, qui cum copijs auxiliarijs fugientis Tyranni recentia uestigia erant insequuti, tanquam ad aras Tauricæ Dianæ, aut certum quoddam magnationis deduxit sacrificium: nam & illic, uel ab Equitibus illis, uel à colonis & agricolis ita cæsi & extincti sunt, ut ex quindecim millibus istis, ne unus quidem qui cladis nuncium ad suos referret superfuerit: captus enim, & ex his obpeculare Prouincialium in Turcas odium penitus nemo. Signum unum purpurei coloris ereptum, Caroli imperatori in honorem & uictoriæ symbolum oblatum, à quo multi quorum uirtus eo in prælio ante alios fuerat insignis, dignitate equestri aureisq; calcaribus sunt donati. Captiui multi tunc quoque, quos Turcæ solita pro crudelitate nondum enecauerant, recepti. Præda omnis, quæ tamen per exigua fuit, militibus concessa. Fuit hæc uictoria nostris omnino incruenta. Nam præter unicum equitem Agnult, uulgo Lemle, toto exercitu desideratus est nemo, uidebatur Princeps hanc hieroglyphico, quo vexillum suum atque labarum post susceptum præfectu re imperium inscribi uoluerat præauguratus, quia in hoc Angeli imaginem, dextra macheram, sinistra uerò schedam quandā huiusmodi cum inscriptio ne (è cælo uictoria) ferentem, parare iusserat. Turcarum cadauera ob diuitiarum

A tiarum sitim quas illi absorbuisset ferebantur, (heu pudet avaritiæ) incisa, sed hi stomachi in penetrabilibus nil nisi uuarum baccas & granula quædam habere sunt inuenti, ea famis uehementia, Mahumeti sui contra legem qua ab omni uini usu arcetur, infumere compulsi: quoniam & prophana & scæda omnia in usum conuertere necessitas coegerat. Acta sunt crudelia hæc à gregarijs nonnullis: de nobilioribus enim atque ueteranis, quod unius probare exemplo sufficit, longe aliter constitit. Fuit hoc in conflictu Eques quidem Germanus, Sebalianus de Fleckenstein, nobilitate rei quæ militaris peritia insignis, cui inter dimicandum, Turca quidam sacculum nummis plenum ueluti redemptionis pretium quum obiecit, equi ex sella in quam sorte quadam deciderat, hunc tanquam uictorie remoram indignabundus reiecit: ad Diem ueltrum hinc abite, inquit, diuinæ: non enim hic aurum, diuitias aut alia huiusmodi irritamenta malorum quærimus, sed uirtutis premium potius honorem & gloriam militarem, multa tunc Turcarum Saracenicis literis conscripta apud interfecies reperta sunt monumeta, horum elogia siue testamenta, quæ huiusmodi instantem metum, quemadmodum olim ad Veluntionem Romani sub Cæsare Iulio, in castris antea obsignassent credita. Fugientem Tyrannum lues ingens sequuta, cum maiori suorum clade, quam antea priori perfectione attexit. Relatū namque tunc ultra centum & quinquaginta hominum millia, Numinis diuini ira fuisse perempta: non minus ea tum quoque quam etiam olim sub Senacherib rege, quum angeli manu una nocte octoginta quinque millia cæderentur fauente. Cecidit per idem tempus cæli summitate pluribus in locis ingens ignium uis, quare à multis creditum, supremum mundi instare diem, quod Adamus Prothoplastes ut Iosephus Iudæus testis est, hunc etiam sub igne aliquando periturum retulisset. & Cometa proximis tribus annis & singulis qui perfectionem hanc præcessere, naturæ suæ secundum rationem Septentrionem uersus, regnorum mutationem significans, apparere uisus. Et Dracones numero multi, diuersi tamen coloris, per summitatem aeris tunc quoque uolauere, Boihemiam perentes, spiritus immundi Kakôque Demones, quia hi Philosophorum iuxta sententiam migrare nonnunquam locumque immutare soleant, existimati. Paræ autem uictoria hæc ad castra quæ haltatorum agmini asseruanda interim commendata fuerant, reditum, & die una ad quietem reficiendūque corpora militum concessa, Laxenburgum toto cum exercitu quem secum adduxerat Princeps Palatinus, repetitum, quod & Philippus Princeps ex fratre nepos & consanguineus, cū Eckhardo de Reisch equito aurato nomine Augustæ Maiestatis congratulatum uenerat, & petitum, ut Strigonium oppidum quod Cæpulsij Comes uiribus ingentissimis oppugnabat, missa copiarum exercitusque parte ui eximeret, obsidionēque arctissima qua premeretur quam primum liberaret Legatis uerò quia Imperatorem Carolum unā cum fratre suo germano Cæsare Ferdinando Vienne nam appulisse constabat, paucis, Maiestati uero suæ coram postea concordī procerum sententiā hunc prope in modum responsum. Neminem in hac tam insigni Principum omnium procerum ac militum corena esse, qui augustissimæ Maiestatis suæ Imperium non summo studio ueneretur & adoret: id enim sacrosanctum haberi & iudicari apud omnes. quare & si perfectio illa sero nimis iam & eo tempore, quo ueteres Romani milites suos olim ex castris ad hyberna deducere sint soliti, appareret, setamen omnes ad quoduis periculum pro Maiestatis suæ ac imperij honore & gloria subeundum, esse paratos: dummodo omnibus unā coniunctim ire atque toto cum exercitu illuc traicere liceat, & reliqua omnia quæ ad huiusmodi perfectionem sint necessaria, maiori cura & diligentia quam antea preparentur. Periculolum

cullosum namq̃ esse, hosti se tam acri & saeuero, neglectis omnibus sine quibus nullum bellum recte suscipiatur, tanquam prædam quandam certam & indubitatam obijcere. Quamuis autem Imperator pro mittendo saltem exiguo aliquo Strigoniensibus subsidio iterum instare decreuisset, Principis tamen Palatini consilio destitit & quieuit, indicantis si Strigonium ipsum & usq̃ furorem hostilem & impetum, quò illuc exercitus aliquis uel subsidium trañceretur, sustinere posset, id & postea hyemis beneficio, sub qua omnis opugnatio inutilis plerunq̃ esset & intempestiua, tutum fore & inexpugnabile. Principi dein à Carolo Imperatore de caeso fugatoq̃ tanta felicitate hoste gratiæ ingentissimæ actæ: Duces reliqui, tribuni, proceres castrenses, & milites unà omnes laudati, quòd patriam communem & imperium tam insigni opera sua tutati essent egregie & adiuuassent, & ita missione facta cunctis abire libere concessum. Debeatur quidem ob rem bene feliciterq̃ gestam militi laurus, Principi triumphus: sed quia non idem hodie, qui olim uirtuti habebatur, honos, illis nec ullus decretus est.

DE GOLLETA ET TVNETO

EXPVGNATIS, DE QVE REBUS CAROLI V.

Imperatoris in Affrica feliciter gestis, Aloysij Armerij

ad Georgium Loxanum, Epistola.

Quanta mihi & quàm grata tecum fuerit consuetudo mi Loxane dum Augustæ in illo celebratissimo conuentu Cæsaris, ac totius Germaniæ simul essemus, uel ex hoc conijcere poteris, quod inter arma, et tot belli Affricani tumultus, non solum tui obliuisci non possim: sed etiam te conueniendi uehementi afficior desiderio. Quod quia & tēporum ratio, & interualla locorū ingētia non permittunt, ut præsens præstare queat, absens per literas, quæ uices præsentis præstabit omnino facere decreui: et præsertim his tēporibus quibus Cæsaria maiestas apertū bellū, & expeditionem nullo unquā tempore reticendā, contra hostes Christiani nominis suscepit, seq̃ in Affricā ingenti numero clasis, & maioribus copijs ad augendam Christi religionē trāstulit. Nō te latet mi Loxane, quo animo Cæsar semper in Christiana nam Republicā fuerit, & quātopere desiderauerit, nō solum obuiā ire in insideliū furori: sed etiā Christi nomē ubiq̃ locorū celebre reddere, & dē Deo, Opt. Max. fauente ita iam suis auspicijs duces præstiterūt, ut non solum oibī nostro, sed etiā ad Antipodas, & ignotas aliquando nostris regionibus nationes & pertulerint, & continuo ita perferre non cessant, ut breui fore speremus, quod Spiritus sanctus per os Davidis dixerit, In omnem terrarū orbē Christianæ religionis nomen emanaturum, nostroq̃ Cæsare superflite quod Christus dixit. Vnum ouile, atq̃ unum pastore Christi uicariū humani generis futurū. Satisq̃ constat suā Maiestati id semper cogitasse quod & quietē inter Christianos pareret, et non solum nouas hereses rectis exortas sedaret, sed etiam Mahumetanum dogma penitus deleteret, audaciamq̃ Turcæ compriueret, qui Christianorū discordijs adeo creuerat, ut non contentus occupatis olim sedibus totq̃ Christianorū regionib. pulsus inde ui & armis legitimis possessorib. nō sine magno Christianæ Reip. detrimento, quisquis Christi nomē coleret, infestis armis opprimere conaret: iugumq̃ Mahumetanę seclē uniuersę Christianitati imponere: hinc Hūgariā delesse et bis in Germaniā impetū fecisse, ac pleracq̃ igne, & ferro deuastasse, omnia peruastaturus, nisi Cæsar prohibuisset: nō satis existimās, piratas et latrones Affricā deuastantes, et infestū mare nauigantib. reddētes eo usq̃ sollicitare nō destitit, donec ex latronibus

A latronibus duces, & clasis, & copiarum constitueret, & pecunijs adiutos ad Tunetum & regnum totius Africæ occupandū transmitteret: ratus hac potissimum uia sceleriter rebus succedentibus, non solum Italiam, sed Galliam etiam, Hispaniasq; facile peruasurum, Imperijq; fines late promoturum. Itaq; comparata classe octuagintaquattuor nauigiorum, intra biremes & triremes, eademq; & militibus & socijs naualibus, & non contemnenda pecuniarum summa instructa, duce Barbarosso latronum, ac piratarū principe, ad occupandam ciuitatem Tuneti, quam fraternæ Regum discordiæ, in duas partes diuiserant, misit: deditq; in mandatis, ut in transiū Regni Neapolitani litora deuastaret. Nec fortuna uotis defuit, nactus incustodita Regni litora, multis abductis mortalibus, non mediocre damnum Regno Neapolitano intulit. Et mox Tunetum adnauigans, ciuitatem in Africā positam, quindécim millibus passuum à ruinis antiquæ Carthaginis distantem, delusis Tunetanis, quibus persuaferat fratrem se Regis aduexisse, regnum Tuneti, nomine Turcæ adiuuantibus qui partes regis sequebantur, expulso rege, qui regno potiebatur occupauit. Quod ubi Cæsar intellexit, quantum que inde damni Christianæ Reipublicæ euenire posset, si Barbarossus in Africā regnare permitteret, diligenter cogitasset, statuit Christianis principibus periculum indicare, ut communibus armis hosti obuiam irent: & non solum Barbarossus e regno Tuneti depellerēt, sed etiam contra Turcam bellum susciperent, ciuitatem que Hierosolymitanam, in qua CHRISTVS se pro nobis uictimam obtulit, e manibus Turcarum eriperent. Sed cum præter paucos alios rem Christianam intelligeret negligere, nonnullos etiam Turcas, atque id genus Christiani nominis hostes & consilio, & armis iuuare, decreuit ipse tam præclaram, & Deo gratam expeditionem suscipere, præsensq; rebus omnibus interesse. Itaque per hyemem non solum Genuæ, sed in Sicilia etiam, Neapoli, apud Cantabros, atq; in alijs locis iussit clasis apparatus fieri. Et nondum hyeme peracta milites in Germania, Italia, atque Hispanijs conscribere, aliosq; Genuæ, nonnullos Neapoli, atque in Sicilia, multos Barchinonæ, atque in circumuicinis locis naues conscendere, ut quam primum in Africam traiceret. Dum hæc à Cæsare Maiestate geruntur, Barbarossus à nonnullis, qui se Christianos profitentur certior factus, de apparatu & clasis & copiarum, quas Cæsar ad traiciendum in Africam parabat, discordesq; Christianorum mentes, & nonnullos principes, qui se propterea, quod Christi nomen gerant, Christianos appellant, secum recensens uana omnia, & ad incutiendum sibi metum conficta putabat. Quippe neque Cæsarem id negotij solum suscepturum existimabat, & nonnullos principes Christianos, qui Cæsaris nomen, & potentiam per horrescunt, coepris obuiam ituros arbitrabatur, neque quod recte constitutum erat facere permissuros: ueritos scilicet, ne eo potentia Cæsaris augeatur, ut multis formidabilis esset. Quapropter non solum huiusmodi apparatus negligebat: sed adeo uanum existimabat, ut regi Turcarum bellum cum Sophenis & Persis in Mesopotamia gerenti scriberet, si quem apparatus Cæsaris ab Christianis, uel per literas uel per nuncios, intelligeret, conficta & uana omnia, atque ad impediendam expeditionem, quam contra Sophenos susceperat existimaret. Nam se pro certo nosse omnia uana esse: & si eadem aliquid paratum erit, id adeo exiguum fore, ut sati superque esset, ad repellendum hostem, quod ipse uirium haberet: atque eo usq; in eadem opinione persistit, neque quicquam quod aut ad munendam Tuneti ciuitatem, aut classem reficiendam pertineret egit, donec triremes duæ ex Malsilia soluentes, ad eum quosdam rebelles Cæsareæ Maiestatis ex Sicilia, & Regno Neapolitano simul cum quodam Gallo domi-

no de Foresta, die uigesima quarta Aprilis perduxerunt, ex quibus quæ Cæsar paraauerat cognouit, pròque certo intellexit, quod omnino in Affricam trajicere decreuerat. Quare adeò consternatus fuit, ut de fuga cogitauerit, sed quia classem, qua cum copias à Turca creditas posset Constantinopolim reducere, uix tribus mensibus reficere poterat, conuersus est ad ciuitatem Tuneti, castellumque Golletæ muniendum, reliquos que piratas, qui ad Christianorum diuersa loca infestanda perrexerant, euocandos, quo communibus armis, communem piratarum ac latronum ciuitatem à Cæsareo exercitu defenderent. neque id satis existimans ex omnibus castellis, atque oppidis, quæ suæ ditioni subiecta habebat, milites Tunetum ad se uenire iussit, belli fortunâ qualemcunq̃ fors tulisset tentaturus. & ne in aliquo sibi deesset ad auxilia, ex Constantinopoli accersenda etiam misit, sed id irritum, atque inane fuit. quoniam & si non multos triremium alueos in naualibus uetustate collapsos haberent, tamen uix aliquot reficiēdos curarunt, deductosq̃ neque socijs naualibus, neque remige, neque milite qui non aderat, complere potuerūt: coactiq̃ sunt ergastula soluere, & remiges triremibus imponere, uixq̃ septem triremes consecerunt, quas quum & propter uetustatem alueorum, et propter imperitiam sociorum naualium, inutiles ad longam nauigationem satis perspexissent, domi retinuerunt, Barbarosq̃ auxilium uel inuiti denegarunt.

Interea CÆSAR omnibus rectè administratis, militibusq̃ non solum in Hispania, sed etiam qui in Italia diuersis erāt in locis in naues impositis, paratisq̃ quibus opus erat ad exercitum in Affricam transmittendum, ipse xxx. Maij sacris optimi Christiani prius rite peractis Barchinonæ triremum conscendit, prouectusq̃ cum paucis triremibus mille passus in altum, donec onerariæ naues, quæ remis agi non poterant, uela expedirent, cæteræq̃ triremes, & reliqua classis nauigia tanto itineri se aptarent, stans in anchoris totum sequentem consumpsit diem. Postridie eius diei orto sole subtilis anchoris cum triremibus enauigare cepit: sed statim non solum uentus, qui secundus erat, flare destitit, sed in contrarium etiam uersus est. Quapropter coactus fuit cæteras naues in alto relinquere, ipse uerò cum triremibus solis uix ad maiorem ex Balearibus fortiter eremigans, cursum tenuit, ciuitatesq̃ Insulæ donec reliqua classis ad eam appelleret, nonnullas adiuit, inq̃ eo negotio pauculis diebus consumptis ad portam Mahonis, qui in eadem insula est, contendit, quo loci etiam eadem die naues onerariæ, reliquaq̃ classis nauigia, quæ aliquantulum in mari tempestate iactata fuerant, ille peruenerunt: eademq̃ die Cæsar eo loci moratus postero die ex portu uento adeò remisso cum tota classe recessit, ut in prospectu insulæ usque ad noctem semper manserit: sed noctu uentus inualuit. Itaq̃ CÆSAR totam illam noctem cum posteriori die enauigans, uix tertia die cum triremibus solis ad Goëssum peruenerit. Locus hic in Insula sancti Petri nō longè à Sardinia posita. Et quoniā reliqua pars classis propter tempestatē eo loci cursum non tenuerat, sed in mari diutius cōsistata permanserat Cæsar expectandū ratus eo loci cum triremibus in anchoris mansit, arbitratus etiā classem reliquā eō uenturā. Sed cum id minus succederet, existimās reliquā partem classis beneficio uenti usam, præteruexisse insulā sancti Petri, atq̃ in Sardinia enauigasse, soluit ex insula, & cum ea parte classis, quæ cū eo erat diu x lunij ad Galerij ciuitatē, Sardinia Regiā sedē peruēnit. Quo loci nō solū nauigia, quæ cū illo ex Barchinonæ soluerāt, in anchoris inuenit, sed etiā q̃ Marchio Vasti à Genua, Neapoli, atq̃ Sicilia cū Germanis, Hispanis, atq̃ Italicis militibus cum ingenti cōmeatu, machinisq̃, cæterisq̃ huiusmodi, quæ bello usui sunt, ante sex dies traduxerat, inq̃ eo numero Cæsar, Maiest, sex triremes Pontificis

A tificis & quattuor Hierosolymitanorū militū comperit, classemq̃ recensens, summā quadringentorum nauigiorū inuenit: septuaginta scilicet triremes, triginta intra biremes celoces, & exploratoria nauigia: onerarias uerò naues inter quas pleraque maximæ capacitatis, Galeonesq̃, & Lusitanorum carauellas, reliquaq̃ huiusmodi quæ ex Cantabria uenerant, trecenta erant, bombardis reliquiq̃ machinarum genere, socijs naualibus, militibusq̃ optime instructa. Quibus peractis Cæsar ad ciuitatem inuisendam in terram descendit, honorificeq̃ & cum summo incolarum gaudio uelut à suæ iurisdictionis hominibus exceptus à Caleritanis fuit, deque commeatu & his, quæ & classi, & militibus opus erat abunde prouisum: quod Cæsarem non mediocri affecit lætitia. Itaque quum omnia satis parata ad proficiscendum cerneret, intelligeretq̃ à quibusdam captiuis Christianorum, qui proxime ex Tuneto profugerant, Barbarossum omnes triremes ad Tunetum, & uicina loca reduxisse, ciuitatemq̃ Tuneti, & Gollætæ castellum, quod in faucibus lacus est, cui Tunetum adiacet, munire, præsidioq̃ militum firmare, ne qua diuturnior mora noceret, cum omnibus classis nauigijs, Deo Opt. Max. fauente, quem uotis tam præclaris, & Christianæ Reipublicæ summopere necessarijs non defuturum spero, ex Caleritano portu die decima quarta Iunii soluit, rectaq̃ ad Tunetum profectus est, uentq̃ prospero usus ante lucem postero die cum maiore parte triremium, nauiumq̃ ad portum Uticæ, qui nunc portus Farinæ dicitur in Africâ positus cursum tenuit, reliquæ uero triremes, quæ tardius aliquantulum cum onerarijs nauigauerant eo loci cum reliquis exercitus copijs paulo post applicuerunt, eademq̃ die Cæsar cum tota classe ad locum, quem Saraceni Goeplie Tuneti dicunt, transiuit: iussitq̃ nonnullas triremes, atque biremes proprijs Gollæta accedere, quo & castelli munitiones inspicerent & locum explorarent, ubi pedites simul cum equitibus in terram tuto exponderent. Itaque triremes tam propè Gollætam accesserunt, ut pilæ ex bombardis emissæ ab ijs, qui in præsidio Gollætæ erant, ad triremes pertingerent, sine ullo tamen nostrorum periculo, nostriq̃ eodem modo factu bombardarum hostium Castellum impeterent. Postero die Cæsar locis bene exploratis, milites in terram descendere iussit. Itaque primi Germani expositi sunt, hos Hispani secuti, deinde Italicus miles, postremo Cæsaris maiestas multis comitata principibus, domusq̃ suæ nobilioribus aulicis, statimq̃ ad expugnandam quandam turrim, quæ aquis præest, & est in littore maris nō longe à castello Gollætæ distans, ab ea parte, quæ occidentem respicit, posita, & Turris aquæ ab incolis recērioribus appellatur milites misit: nec fortuna coeptis defuit, nam & turris illa uirtute militum primo impetu capta est, & nonnulli uici, oppidulaq̃ in uestigijs antiquæ Carthaginis posita, eadem die à nostris recepta fuerunt. Cæsar uerò eo loci quo in terram descenderat, castra posuit, & qua parte castra littus attingebant, triremibus, reliquisq̃ nauigijs circumdedit. Sub idem tempus Saraceni quidam cum Turcis capti fuerunt, ex quibus cognitum est, castellum quod Gollætam uocant, & munitionibus & bombardis, & præsidio militum, cæterarumq̃ rerum ad quamuis tolerandam oppugnationem ita Barbarossum munisse, ut uix expugnari queat, quod ubi Cæsar intellexit, ratus id sine maximo suorum periculo à tergo relinquere non posse, quoniam illo Tunetum oppugnante, tam munitum castellum non solum molestias classi adferre poterat, sed etiam ne commeatus ad castra, nisi cum maxima difficultate peruenirent impedire. Ad hæc magni interesse putabat, si antequam Tunetum aggrediretur, Gollæta potiretur: quippe castello in potestatem redacto, alueos omnes biremium, triremisq̃,

A ti consulerunt, quos eo usq; Cæsaris Maiestas secuta est, donec oculis ciuitatem Tuneti subiceret, circumspiceretq;. In eo prælio, ne dicam fuga septem ex nostris cæsi sunt, Marchioq; ex familia Mendoza equitum levis armaturæ præfectus grauius uulneratus est: sed medici salutem pollicentur. Eodem tempore Marchio de Alarcone ad exercitū uenit, nonnullasq; trirēmes, & naues secū duxit, et plerosq; ex Sicilia, ac Neapoli militares, in lignesq; uiros q; ut tam præclaræ, ac necessariæ Christianorū reip. expeditioni interessent, spōte et nō accersiti uenerāt: multiq; ex diuersis locis ad exercitū naues onerariæ cū cōmeatu uenerūt, inter quas magna illa nauis quā Cæsar Barchinonæ cōmendatori Rosæ reliquerat, cū ingēni bombardarū copia, rerumq; aliarum, quæ bello usui solent esse. Dum hæc gerunt, tres equites Numidarū ad Cæsarem uenerunt, binasq; literas attulerunt: quarum altera Rex Tuneti à Barbarosso regno et ciuitate spoliatus, altera uerò, p. ceteros quidā regni, idēq; Regis cōsanguinei scripserant: ex quib. Cæsar percepit, Regem p. ceterosq; summopere Maiestatem suam cōueniendi desiderare, polliceriq; quicquid in his opis esset ad Barbarossum ē regno Tuneti pellendum, rogariq; ut ad illos trirēmes transmitteret, quibus cum ad Maiestatem suam tuto enauigare possent. Quare intellecta Cæsar lætus non tam quōd auxilio Regis ad bellum conficiendum indigeret, quod ipse suis uiribus Deo Opt. Max. fauente quā citissime sperabat conficere, quā quōd existimaret blanditijs & humanitate, & regem & procures omnes tempore procedēte relicta impurissima Mahumeti religione uerē Christianos efficere, Itaq; duos ex Numidis remisit, qui regi nunciarent, gratissimum Cæsari fuisse Regis uoluntatem intelligere, dicerentq; se & trirēmes, & alia quibus opus esset, ad eum

B transmissuros, statimq; xii. trirēmes ad regem deuehendum misit: nec Rex diutius moratus est, sed quā primū ad eum trirēmes perueniunt, illas centum equitibus Numidicis comitatū cōsecēdit, relictasq; ad castra Cæsaris, quæ propē Golleram erant, enauigauit, dieq; xxviii. lunij eo loci peruenit, quippe parum interualli præterierat. Nam locus quo trirēmes conscenderāt à castris Cæsareis mari nauigantib. per decem milliaria Italica distat. Quod ubi Cæsar intellexit, clasicum canere iussit, copiasq; in aciem, nō secus ac si pugnandum esset, deducere, regiq; ut honorifice reciperetur obuiam exire. Destinauerat etenim tres principes uiros ad excipiendū hominem, Ducem scilicet de Alba, Marchionē de Alarcone, & Comitem Beneuentanū: ij Regem satis honorifice exceperunt, atq; ad tabernaculū Cæsaris deduxerunt, inuenerūtq; Cæsare in Tabernaculo regis Lusitanæ fratris, multisq; principibus uiris comitatū Regem Tuneti alacriter expectātem. Quo uiso, atq; ad se deducto manū porrexerit, & ad osculum inuitauit, genasq; ex osculari permisit. Deinde non solū procures, principesq;, qui cū Rege Tunetano uenerant, sed etiam ipse Rex more Saracenorū sedentē in sella Cæsare humi prostrati ueneratū sunt: hisq; peractis adhibito inter Cæsarem regemq; interprete, multa de communibus rebus inter se loquuti sunt, dimissoq; à colloquio rege ad exercitū uidendum circumduci iussit. Quem sclopetarij, ut magis honorifice exciperent, non semel sed sapius more suo accensibil puluere intra sclopetos incenso, sonitu terribili sclopetorum salutarunt. mirabaturq; Rex insuetā rem, & tam diuturnum sine aliqua interpolatione instar tonitru sclopetorū sonitum, sed postq; ad bōbardas peruenit cælū ruere, & terrā dehiscere arbitrabat, & pauēs ac uelut attonitus rerū nouitate, deducēs se circūspiciebat: perlustratoq; exercitu, & uisus omnib. copijs, tabernaculo, quod ei Cæsar p. hospitio parauerat exceptus fuit, & qm̄ prohibēte religione Mahumetana, quā Saraceni supersticiosius, q̄ Turcæ obseruat, neq; ui

num bibere, neque ex animalibus, quæ Saraceni non iugulassent, carnes ^A edere uoluit: aqua recens, multaq; alia condita saccharo ad bibendum, edendumq; per ministros apposita fuerunt. Dicuntur regem sequi octingenti Cameli onusti rebus ad cibum pertinentibus, illumq; uiginti millium Numidarum equitum exercitum habere in Mediteraneis locis, quibus omnibus Numidicus est habitus. armaturam nullam habent, quæ corpus ab ictu protegit. utuntur lanceis à xx xv, usque ad l x. palmas longis utrinque cuspidem habentibus, gladio incuruo quemadmodum & Turcæ, sed alterum collo suspensum habent, alterum uerò femori alligatum. Ita Rege excepto Cæsar omnem animum in Gollætæ oppugnationem intenderat, cunctaq; per suos, quæ ad id negotij pertinebant, quàm diligentissime administrari iusserat, operaq; atque munitiones præfens inuiebat, uultuq; atque alacritate, quam præ se ferebat, militem adeo exhilarabat, ut laborem in opere non sentiret & quàm lætissimus sese omnibus periculis exponeret, die quarta Iulij conspicientes hostes indies inimicorum munitiones propius ad muros accedere, sibi que omnia arctiora fieri, eruptionem fecerunt, & cum magno impetu ad munitiones nostrorum peruenerunt: sed nostri non solum fortiter impetum sustinuerunt, sed etiam à munitionibus reiectos usque ad muros persequuti sunt, parumq; absuit, quin hostibus intermixti castellum non ingrederentur, & omnium iudicio si aut scalas secum tulissent, quoniam murus castelli à latere nullas munitiones habebat, quibus prohibere poterat, ne murum conscenderent: aut si plures illis subsidio uenissent, Gollætam eo die capi potuisse inconfesso fuit. sed quum diutius ibidem morandum non iudicaret, retrocedere, & ad suos se recipere uisum est, nec impune retrocesserunt: nam quos uicinos muris, neque bombardæ, neq; alia tela offendere poterant, recedentes lædere ceperunt, trigintaq; ex nostris interfecti sunt, plures uerò uulnerati, sed ex hostibus, duplo maior numerus cecidit. Et quoniam pro adinueniendis muro bombardarum tormentis necesse erat apertos cuniculos facere, quos recentiores trinceas uocant, fossæ sunt in obliquum ductæ, uelut Menandri quidam, qui ^{us} milites bombardas muris adinuenientes ab hostium tormentis reliquisq; telis se tegunt, ceperunt opus longius quàm par erat, à muris, quæ res effecit, ut tam cito muris bombardæ adinueniri non possent: propterea quod in cuniculis faciendis plus temporis impensum erat, oppugnationem aliquatulum differre coacti sunt. & iam omnia parata erant, quum subito mare intumuit, nec naues, quas Cæsar adinuenire Castello decreuerat, atq; ex his muros bombardis concutere cōmode ad Gollætam accedere poterāt. Itaq; licet omnib. paratis, donec mare detumesceret expectandum decreuerunt. Die uerò xlii. Iulij ad noctem declinante die mare quieuit, ratusq; Cæsar satis cōmode tam mari, quàm postero die oppugnationem confici, & Castellum capi posse, processit ad munitiones inspiciendas, reiectq; omnia administrata cernens, uirtutē, ac diligentiam militum collaudans, dixit: Multa, atq; egregia facinora, meis auspicijs quæ nulla unquā posteritas tacebit absente me milites gessistis, nunc præfens sum dux Imperator, cōmito uester nullum militiæ munus detrectans, & si inter primores necesse fuerit ad muros accedere, uicq; in Castellū irrumpere admonens, meminerint gestiū uirtutisq;, & quæ se absente ducib. auspicijs suis res gerentib. præstituerunt, Cæsaremq; præsentē, atq; intuentē omnia putarent, ignauos pariter, atq; strenuos conspicientē: sed strenuis premiū, ac militaria dona exhibentē, ignauis autē turpitudinis notam. Nauarent igit operam egregie, tormentisq; muros quaterent, diruerentq;, irent deniq; alacriter ac pro fide acriter contra Christiano

Aminis hostes pugnarent, totq̃ præliorū foeliciter gestorū, Regumq̃ ac Principum in his captorum pristinaq̃ uirtutis, cui nullæ arces, nulla unquam ciuitatum munimenta restitissent, memores, Castellum Gollætæ ē manibus latronū eriperent: existimarentq̃, eo capto cætera omnia facilia futura. His dictis ad Andreā Aurīā pergit, hortaturq̃, ut mane orto sole maiores naues, Gallionesq̃ muris Gollætæ adinoueret, forūterq̃ muros tormentis quateret. Diuiserat Cæsar Hispanos, quos ex Italia deduxerat, Italosq̃ in duas acies, Hispanisq̃ ex una parte ad concutiendos muros tormentorum **XXIII**. curam demandauerat, totidemq̃ attribuerat Italīs. Viriq̃ gnauius operam præstiterunt, sed Hispani paruo tempore, qua parte steterant magnam partē muri deiecerunt, nec diutius morati, acie instructa ad conferendas cum hostibus cominus manus læti processerūt. At qui in præsidio Gollætæ erāt hinc à mari, hinc à terra uarijs malis sese cōstictari cernentes, nudati præsidio murorum corpora pro muris opposuerūt. Sed quum nostrorum impetum ægre sustinerent, uiderentq̃ in alijs partibus etiam muros ictos bombardis funditus ruere, nec diutius posse resistere retrocesserunt, seseq̃ ex Gollæta parum nauigijs, partim nando ad Tunetum recipere conati sunt. Hispani Gollætā ingressi multos tumultuantes ceciderunt, alijs dum lacu ad Tunetum ire pergunt, summersi mari perierunt, quod ubi Itali animaduenerunt, per ruinas, quas Hispani fecerant, ipsi quoq̃ Gollætā ingrediuntur: iamq̃ ad prædam cupidi in triemes, biremesq̃ hostium, quæ in lacu erant, impetum fecerūt, omnibusq̃ armamentis nauigia spoliarunt. Sed prædæ, quod ad milites attineret, parum Gollætæ inuentum: cæterum commeatus aliquantulum, quo refecti sunt, præterea sexcentæ bombardæ præter scelopetos & alia minora tormenta, inter quas æneæ trecentæ, quarum centum quinquaginta ualde magnæ. Interfecti sunt in ea oppugnatione octingenti hostes, cæteri ad Tunetum profugerunt: ex nostris sexaginta desiderati, capti uerò sunt in lacu Gollætæ **XXX** alui trisemium, & **XXXII** maiorum biremium, & **XV** biremes minores, celocesq̃ & exploratoria nauigia plura. Tantulo tam magni momenti uictoria stetit. Letus tam felici successu Cæsar, existimans beneceptam expeditionem Deo Optimo Maximo fauente exitum meliorem habituram, Deo rite sacris persolutis, hostibus immodica clade perculsis nulla interposita mora instandum esse ratus, primores ex suis ad cōsiliū uocat: atq̃ in eo de profectiōe ad oppugnandam Tuneti ciuitatē agit. Variæ principum erāt sententiæ: Nam alijs satis negotij gestum existimabant, Gollætā captā, classē penē totā Barbarossi in manibus esse, fractas regis Turcarum uires, possessioneq̃ maris hominem priuatū arbitrabantur, nec ita facile classē Barbarossū recuperaturum, ut amplius aut Hispanijs, aut Galliz, aut Italiæ pertimescendus esset: temporeq̃ procedēte, putabant cum modica classe hominē prohiberi posse, ne piraticā exerceret, tutumq̃ nauigantibus mare reddere. Præterea dicebāt satis constare, Barbarossū ingentes copias, & non spernendum exercitum peditum, equitumq̃ consecisse, quocum ad Tunetum oppugnandam euntibus pugnandum erat, & hæc exercitum Cæsareum æstiuo tempore, & ingenti æstu Affricā exurentem, & intervallo loci à Gollæta usque ad Tunetum pertinente in agro nimis siticuloso, & sine aquis rebantur difficile sine incommodo maximo militem, qui propterumentorum necessitatem, & bombardas trahere, & cibaria secum deferre cogeretur, posse conducere, conductumque si locum, quem castris nostri occupare destinauerant, Barbarossus prius occupasset, in arido solo sine aquatione diutius detinere. Postremo dicebant commeatus auxiliaq̃ quæ rex Tuneti promiserat, aduenisse nulla: quod indicium erat, alienauit

alienati penitus à Rege Tunetano totius Affricæ provincie animi. Itē quod si Barbarossus defessus esset, fatigatisq; tam incommodo itinere nostris militibus copiam pugnandi secisset, verebantur ne nostri facile hostibus integris, & nullo labore defatigatis, ac tam in propinquo loco Tuneti in quo loco prælium conferrent, detrimentiq; aliquid ab hostibus reciperent: hisq; rationibus conabantur Cæsari perluadere, ut rebus quas feliciter gesserat contentus Affricam relinqueret, atque in Hispaniam nauigaret. Alij uerò penitus contraria sentiebant, percussisq; hostibus tam ingenti clade omnino instandum esse iudicabant, exercitumq; uictorem postposita itinerum, aliarumq; rerum difficultate ad oppugnandam Tunetum ducendum, nec ullo modo uirtuti militum dissidendum, Barbarosq; Numidas, & Saracenos semini inermem, atq; in expertē pugnandi multitudinē ullo modo pertimescendam: quippe huiusmodi generis milites uiso hoste statim consuesse terga uertere, & effusos sine ullis ordinibus profugere, Cæsar assentiebat, ratus non posse ex Affrica sine summo dedecore, ac totius Christianæ reipublice perniciē bello penitus non confectio discedere. Arbitrabatur quippe recellu eius ex Affrica animum Barbarossum ita erecturum, ut id, quod reliquum erat in Affrica, facile subiugaret: Regemq; Tuneti quem ipse Cæsar sub tutela receperat, penitus profligaret, totaq; Affrica depelleret: opē atq; auxilio Regis Turcarum alueis triremium relictis classem iterum, qua cum Italiam, atque Hispanias peruastaret, comparaturum. Ad hæc Cæsarem principem Christianissimum plurimum angebat, quod iam pridem compertum habebat, uiginti millia captiuos Christianorum esse in manibus Barbarossi, quos Deo, Opt. Max. fauente, si ad oppugnandam Tunetum processisset, Christianæ libertati restituere posse sperabat. Quod non minus erat Christianæ reipublicæ utile, quam tanto principe dignum. Itaque omnino ad oppugnandam Tuneti ciuitatem proficisci constituit. Dum hæc geruntur ad Gollētā, Barbarossus ob captum Gollētæ castellum ingenti clade percussus, sapiusq; præ dolore manu pectus contundens, exclamansq; fundamenta regni sui iam collapsa esse, ultimam statuit experiri fortunam. Itaq; ex gentiū colluione, quæ propter metum ex uicinis locis ad Tunetum confugerat, remigibusq;, ac socijs naualibus, quos ab alueis triremiū à Cæsare in Gollētæ lacu interceptarū exemerat, Tunctanisq; ciuibus, cæterisq;, quos ipse secum nationis Turcicæ, tum Saracenorū habebat, exercitū, quo cū Cæsari obuiam iret, parat, atq; ad hæc Numidarū equitū octodecim millia cōducit, mandūm q; Tuneti decernit, donec Cæsar ex Gollētæ Castello moueat. Interea Cæsar omnibus ad profectionem rite paratis, ratus tanta clade, hostibus perteritis mature instandum esse, iussis militibus quinque dierum cibaria deferre, proutisq; ut Andreas Auriās præfectus classis scaphis nauigiorū per lacum Gollētæ, & aquam, & reliqua, quæ ad com meatū pertinerent, ad exercitum perferret. Ipse die xx Iulij orto sole ex castris mouit, exercitūque non secus, ac si præsentem, atq; in conspectu hostem haberet, Tunetum uersus ducere cepit. Diuiserat quippe in tres acies omnes copias: Primamq; Marchioni Vasti deducendam concesserat, quam in duo cornua diuiserat: leuum Italicus miles, dextrum Hispanicus ex Italia uterq; euocatus tenebat sed eo modo inter se diuisi, ut bombardis, quas inter duo cornua posuerant, locus esset. Hispanos à tergo sequebantur Germani, Italos uerò omnes Cæsaris aulici, quibus ipse Cæsar præerat, & hæc erat secunda acies. Tertia erat ex Hispanis, quos Cæsar ex Hispanijs secum deduxerat, inter quos duo millia equites, cæteri uerò omnes erant pedites, hosq; in subsidijs locauerat atq; his Ducem Albæ præfecerat. Impedimenta uerò omnia ita collocauerat, ut à leua lacum Gollētæ pro munimentis, dextra uero omnes Cæsareas copias eo modo,

A eo modo, quo superius est dictum, instructas haberet, idēp hac ratione administrauerat, ut quā tutūssime incederent. Itaq; instructo exercitu lento gradu procedebat. Deceuerat quippe eadem die castra in quodam loco ponere, tria millia passus à Tuneto distantem, quo à peritis locorum intellexerat satis commodam exercitui aquationem fore. Sed ubi aliquantulum processit, in itinere miles armis onustus, & æstus ac caloris intemperie quæ Affricæ loca, & presertim æstiuo tempore uehementer infestat, torridisq; à sole arenis exultis, quæ omnia etiam itineris labor, & defatigatio in deducendis Bombardis adauxerat, aquæ puteum inuenit, protinusque ad puteum relictis ordinibus, ut aqua sitim leuaret accedit. Quod ubi Cæsar animaduertit, quantumque inde periculi eueniret, si hostis ex improuiso dissipatos, & in aqua haurienda procul à signis occupatos adoriretur cogitasset, statim misit qui milites ab aqua prohiberent, & ad suos ordines, signaq; reducerent, iterque coeptum confici iuberent: quæ res celeriter administrata nostris salutem peperit. Nam haud lōgius progressi hostem interoliueta (quod genus arboris frequens in hac regione est) delitescentem conspicati sumus, putauimusq; anteambulones esse, & quos Barbarossus ad copias nostras explorandas miserat, nec sententia nos fefellit: Barbarossus quippe intelligens per exploratores Cæsare cum exercitu ad Tunetum uenire, die XVIII. Iulij copias quas in ciuitate Tuneti habebat, atque undequaque collegerat recensuerat inueneratque non contemnendum exercitum: sed an omnes idem animi haberent, ut pro domo laribus & Mahumeti impurisima heresi quæcunq; fors tulisset, æquo animo paterentur, incertus erat. Itaque Numidas equites ad se uocat, iuramentoque uelut milites, quos pecunia conduxerat adigit, ut paratō animo ad pugnam cum hostibus conferendam secum ciuitatem exirent: & quicunque ex ciuibus, aut alijs, quos in exercitu conscripserat, idem facere nollent, armis ac ui mandata exequi cogerent. Numidæ omnia se facturos et quocunque duceret, ituros iuramento polliciti sunt, ac si qui essent etiam ex ciuibus qui munus militiæ detrectarent, ut in officio manerent, coacturos. Itaque postero die Barbarossus congregatis omnibus copijs, quas tam diligenter conquisiuerat, docet Cæsarem ex Golleta propediem cum exercitu moturum, restāque ad Tunetum uenturum, nititurque persuadere, ne uires & copias Cæsareas pertimescerent: multo plures in exercitu suo instructioresque & armis & alijs quæ ad pugnandum necessaria essent quā in Cæsareo esse dicit. Præterea narrat multa incommoda, quæ Cæsarianos in itinere, tam commeatus quā aquationis, aliarumq; rerum pari necesse erat, tandēque exponit fessos, ac defatigatos æstu, ac itineris labore, sitique eneotos cum recentibus, & sub muris pene ciuitatis pugnatuos: se uerō omnia, quæ exercitui suo necessaria erant, satis abunde prouidisse, commeatum locūque castrorum ita expedisse, ut hostibus nihil reliqui esset: nulloq; modo neq; aquationis neq; pabulationis facultatē haberēt, hortaturq; ut bono animo sint, & certā sibi uictoriā polliceantur. Itaq; quæ ad custodiā arcis, ciuitatiq; pertinerēt, rite ordinatis, ipse die XX. Iulij, quā primū illuxit, copias extra ciuitatē educere coepit: processitq; ad locū, quē Cæsar castris destinauerat, atq; eodē loci, quoniā & à ciuitate non amplius, quā tria millia passus distabat, & aquationem satis cōmodam habebat, castra posuit. Cæsarisq; prompto ad pugnandum animo expectare exercitū constituit. Erant quippe in exercitu Barbarossi equitū Numidarū octōdecim millia, quos paucis ante diebus non negligēda pecuniarū summa corruptos à Rege Tunetano abduxerat: præterea Turcarū equites mille, sclopetariorū uerō XV. millia, inter quos Turcæ decē millia numerū explebāt, cæteri uerō Saraceni erant conducti pecunijs. Ad hæc centum & uiginti millia

millia hominū partim ex ciuibus Tunetanis, partim ex uicinis locis tumul-
 tuariē collecta, ita, quod amplius quā cētum quinquaginta hominum mil-
 lia in exercitū Barbarossi fuisse dicantur. Quibus copijs confusus, aut exerci-
 tum nostrū ab obsidione Tuneti prohibere posse sperabat, aut propter mul-
 titudinem certam, si pugnaret, uictoriam habere. Sed Cæsar instructio (ut su-
 præ dictum est) exercitū procedens, uisus inter oliueta anteambulonibus, ho-
 stiumq̃ exploratoribus, existimans hostem non procul cum omnibus copijs
 abesse, cœpit cautius progredi, nec diutius in itinere moratus hostem conspi-
 cit eo loci, quo ipse decreuerat castrametari, instructa acie pugnam præsto-
 lantem. Qui cum Cæsarianos appropinquare uidit, positis ante primam acie
 duodecim bombardis parumper processit, nostrisq̃ copiam pugnandi fecit.
 Lætus Cæsarianus miles pugnam nō detrectat, res utrinq̃ eminus prius bom-
 bardis agi cœpta. & mox nostri pedem intulerunt, propiusq̃ hostē cum sclo-
 petis acceperunt, idemq̃ hostes faciunt: et iam eo res deuenerat, ut cominus,
 & prope cū hastis pugnaretur, quū uim impetū uirtutē atq̃ agilitatē nostro-
 rum sclopetariorū, quorū ictus more fluminis, uel instar ueti cōtinue cum in-
 genti impetu flantis, hostes non ferentes, terga uerterēt: relictisq̃ tribus bom-
 bardis cum aliquot militibus, quas nostri cæsis custodibus receperunt, cæte-
 ras bombardas secum non ita effuse fugientes abduxerunt, moxq̃ constite-
 runt, atq̃ iterum ad nostros conuersi aliquod globos ex bombardis proice-
 runt. Sed ubi uiderunt nostros pedem inferre denuo terga uerterunt, atq̃ eo
 dem modo, quo prius fugere cœperunt: quos nostri & itineris labore detati-
 gati, & æstu ac siti confecti, insidiasq̃ ueriti persequi non sunt auli. In prælio
 quā paucissimi utrinque ceciderunt: ex hostibus quippe tercenti deside-
 rati sunt, ex nostris octo tantum, qui prædæ cupiditate ordines reliquerant.
 Barbarossus uerò postquam se ē conspectu nostrorum esse uidit, collectis ex
 fuga suis ad proximos montes, qui ab ea parte sunt, qua Orientem Tuneti ci-
 uitas spectat, se recepit. Cæsar autem nactus idoneum castris locum eodem
 loci quo hostis fugerat mansit, militesq̃ noctu ne quid à uicino hoste dam-
 ni reciperent, in armis excubare iussit. At Barbarossus ubi nox aduenit, pri-
 mores ad consilium uocat, de ratione belli cum ijs acturus: propositisq̃ hinc
 atque inde sententijs, tandem iterum fortunam pugnae tentare decreuit. Sed
 postquam illuxit nonnulli, quos in præsidio Tunetanæ arcis reliquerat ad
 eum uenerunt, arcemq̃ in potestatem captiuorum interfecit pluribus ex
 his, qui in præsidio erant, deuenisse nunciarunt. Nam quidam ex his, qui in
 arce erat, et Christi fidem ad Mahumeti hèresim transiens denegauerat, post
 quam uidit Barbarossū prælio uictum, ad montes confugisse, uenerat ad
 captiuos, remq̃ suo ordine narrauerat, certioresq̃ fecerat, Barbarossū de-
 creuisse omnes captiuos Christianos, siquid grauius cōtigisset, interficere: &
 propterea uicina loca ergastulo accensibili puluere bombardarum cōpelle,
 ut igne id momento temporis conficeret. Hortatusq̃ fuerat homines, ut ef-
 fractis ergastulis, quæcumq̃ fors arma dedisset fumerent, atq̃ in præsidium in
 arce relictum impetū facerent. Quod captiui alacriter peregerant, pluresq̃
 ex ijs, qui arci præerāt, interfecerant, reliqui fuga elapsi ad Barbarossū pro-
 fugerant: ipsi uerò portas arcis occluserant, uexilisq̃ et fumo Cæsarianis signū
 dederant, arcem in potestate sua esse. Quod ubi Barbarossus intellexit, pro-
 tinus cum parte copiarū ad arcē adcurrit, multisq̃ pollicitationibus capti-
 uos onerat: rogatq̃ ut arcē adaperiant, seq̃ in eam admittant. Sed postq̃ ni-
 hil proficere uidit, captiuosq̃ arcē iam pro Cæsare tenere percepit, ueritus ne
 Cæsar eum persequeret deploratis rebus suis fortunā in cufans iterū ad mōtes
 se recepit. Interea Cæsar ex castris mouerat, ut copias ciuitati Tunetanæ ad-
 moueret, signaq̃ quæ ex arce dabātur cōspicatus, Marchionē Vasti ad eam
 recipien-

Arrecipiendam cum parte copiarum misit, quem captiui portis apertis alacriter in arcem introduxerūt. Cæsar uerò interim ad suburbium ciuitatis cum copijs accesserat, subliteratq; parumper, cōsultaturus an Tunetum in prædam militibus daret (clementissimus quippe uir hostibus etiam parcere cupiebat) sed uirtus militum, tot'que labores exhausti, operaq; non solū in expugnando Gollætæ castello præstita, sed etiam in profligando Barbarossi nauata, id facere non permittebat. Itaque ut & contumaces ac rebelles puniret, simulq; militum labori satisfaceret, Tunetum prædam militum esse uoluit: sed antequam quidquam faceret, placuit regem Tuneti aduocare, interrogareq; an quenquam haberet in ciuitate, quem conseruare cuperet: promittens Cæsar curaturum se, ut quoscunque uellet conseruarentur. Ad hæc Tuneti Rex respondit, se neminem habere, qui conseruandus esset: rogauit' que Cæsarem, ut omnes interfici iuberet. Itaq; die x x i. Iulij miles ingressus ciuitatem, ad prædam discurret, multaq; alia que in capta urbe solent fieri, perpetrat: bīduo' que penē toto per ciuitatem, discurrens, prædam egit: ex Tunetanis multi caesi sunt, plures capti. tandē die x x i i. Iulij miles ex Tuneto præda onustus exire iussus est: sed minor præda, quàm ex tanta ciuitate milites animo cōceperant, extitit. Nam ex captiuorum uenditione plus prædæ fuit, quàm ex alijs omnibus rebus. At in arce quacūq; de thesauris Barbarossi post tot impensas in apparatu belli, militibus'que tam Numidis quàm alijs conducendis factas superauerat, id totum, fama est, in manus Christianorum, qui se ex captiuis effraçtis ergastulis in libertatem uendicauerant, ante aduētum nostrorum peruenisse. Licet Marchio Vasti, ut quidam dicunt, x x v. ut alij uerò, x l. millia aureorum, quod pri-

Bmus arcem ingressus fuerit, pro parte sua dicatur habuisse. Commeatus uerò, aliarum' que rerū quæ bello usui futura Barbarossus, & diutina obsequio tolerandæ causa in arcem congererat, abundè repertum est, quod Cæsar conseruare uoluit. Dum hæc geruntur, quidam ex transfugis ad Cæsarem uenerunt, nunciaruntq;, Barbarossū ad Syrtim paruam, quam nunc Cerbas uocant, profugisse: sed ut postea compertum est, eodem non profugerat, ed ad Hipponem, quam nunc Bonam dicunt, se cum quinque milibus ex suis contulerat (distat etenim Hipponis oppidum à Tuneto centum & triginta millia passus). In itinere quippe eadē fide qua regem deseruerant amicitiam Barbarossi Numide secuti, postquam afflictas hominis res, & retro omnia labi uiderunt, non solum ab eo descuerant, sed etiā postremum agmen adorti, plures ex ijs qui Barbarossū sequebantur, interfecerant: multiq; æstu, siti & labore itineris perierant, pluresq; fuga ad uicos proximos delapsi profugerant. Cæsar autem Andrea Auria ad Hipponem recipiendam cum parte classis, copiarūq; misso, animū ad regni Tunetani res ordinandas conuertit. Itaque Rege Tuneti ad se uocato, exemplum rare liberalitatis, nullā que unquam temporum obliuione delēdum, uereq; sublimitate Cæsarea dignum edidit, Tunetumq; restituit, atque in Regni possessionem induxit: & quo magis hominem ab hostibus muniret, arcem Tunetanā ciuitatis, Gollætēq; castellum proprio milite munuit, uetigalq; regem decem millia aureorum annua pendere iussit, quatuorq; equos, decem que accipitres, qui uulgo Falcones dicuntur. Sed Rex, qui, si uitam projiceret, uix minimam partem beneficiorum à Cæsi. Mai. in se colatorum equare posse arbitrabatur, uetigalia quotquot sunt tam in Tunetone, quàm uicinis locis Cæsaris esse uoluit: subsidio præsidij militum, qui Gollætē, atq; in arce Tunetana relinquuntur, futura. Ceterum mi Loxane, ne quid te lateat, quoniam sapius de Gollæta, & Tuneto mentionem feci, antequam ad finem ueniam, uisum est, non solum arcem, sed etiam lacum

Golletæ, cætera que adiacentiâ simul cū Tuneti ciuitate describere. Lacus A igitur est, quo mare succedit longius, faucesq̃ satis angustas habet, utpote per quas uix triremium aluei sine remis ingredi possint: nec maiora nauigia admittit. & licet tam angustis faucibus mare succedat, tandem postea se latissimè pandit, ambitum que lacus efficit amplius quàm quadraginta millia passus: leuò que latere ingredientibus, quod orientem aspiciat, angustam habet penes litus lacus & arenosam uiam. Cætera mons à septentrione in meridiem porrectus, natia arbore constitus, atque in maiori parte asper obtinet. Dextra uerò lacus pars planiciem habet, ficus arbore, oli uetis, citrijs que, atque alijs huiusmodi generis arboribus constitâ, pulcherrimum cernētibus exhibet aspectum. quod lacus est in medio, ualde limosum est: ceterum quo magis ab utraque parte littori appropinquat, eo plus arenæ, minus que altitudinis habet. totus que lacus uadari posset, ni limus, qui in medio est: homines id conantes facere impediret. augetur hic, minuiturq̃, prout mare ad litus Africanum accedit, uel ab illo recedit: ac plerum que æstu maris & tempestatibus ita fauces lacus obturantur, ut necesse sit, quo nauigia possit admittere, illas egerere. Fauces duo cornua habent, alterum ab ea parte qua orientem respicit, alterum qua occidentem, utrumque planum atque arenosum, sed multo magis in longitudinem, quàm in latitudinem porrecta. Nam à lacu usque ad illud mare, quod sinum Tuneti uocant, utriusque cornu latitudo est, quod uix quinquaginta passus habet, In cornu quod orientem respicit, domus quasdam habet, quæ mercimonia mercatorum solent recipere. In eo uerò quod ad occidentem est, castellum est quod Golletam uocant, faucibus lacus appositum, quod Barbarossus & operibus, & bombardis, & satis ualido præsidio, ut superius dictum est, muniuerat: ab faucibus ad Tunetum recta nauigantibus, à septentrione scilicet in meridiem nouem millia passus sunt. Sed Tunetum aliquantulum à litore lacus recedit, in ipso uerò littore nauale est xiiii triremium capax, & quædam etiam domus ad recipiendas merces aptæ. ipsa uerò ciuitas partim in colle est, & partim in plano, ab ortu solis in occidentem porrecta. Quæ que parte orientem spectat, ex eadem etiam arcem tenet in plano totam positam, atque à cæteris ciuitatis munitioibus muro quodam diuisam. eodém que loci suburbium habet, Rebatum incolæ uocant, qui à Christianis incolebatur. ab occidente partim in plano est, & partim in colle leuiter accliuui. Habet ab ea parte suburbium quoddam angustum aliquantulum, sed in longitudinem ualde porrectum. Quod uerò muri ad septentrionem uergit, totum est in plano: sed quo magis ad meridiem procedit, eo magis attolitur, donec ad summum collis ascendat, in quo muros meridiem spectantes habet. ambitus totius ciuitatis est, nouem millia passus: sed pro tanta amplitudine frequentiam incolarum non habet. Sed iam tempus est, ut unde digressus sum, redeam. Cæsar, post inductum in possessionem regni Tunetani Regem, nuncios ab Andrea Auria, quem, ut superius dixi, ad Hipponem recipiendam miserat, de capto oppido, & re bene gesta recepit. Barbarossus quippe, qui se cum suis post fugam ad eum locum contulerat, & eo modo quo temporis breuitas exigebat, triremium nonnullos alueos refecerat, quos eo loci in lacum quendam mare succedente longius, late que postea restagnante ante aduentum Cæsaris in Affricam cōduxerat, duce quodam, quem uulgo Cacciadiabolum uocant, ad Arcerium transmiserat: ipse que eodem loci exploraturus, quo se Cæsar cum exercitu classeq̃ transferret, præstolabatur. Sed breui tempore, postquam duce Cacciadiabolo triremes ad Arcerium expediuerat, ad eum uenerunt, quos in speculis constituerat: retulerunt que, classem Cæsarianam in mari uisam,

A uisam, quæ rectâ cursum ad Hipponem direxerat. Quod ubi intellexit, ueritus ne etiam hostiles copiae terra uenirent, collectis suis relicto oppido profugit, atque iter uersus Arcerium, ut ex transfugis captiuis quæ postea cognitum est, facere cœpit. Sed ut à peritis locorum audio, si nullū etiam impedimentum à Numidis reliquis quæ latronibus, qui afflictas hominum fortunas prædæ audiū plerūque persequuntur, receperit, uix cum decima parte suorum tum propter itineris æstus quæ labore, cum etiā propter inopiam commeatu, quem in itinere, hominem alioquin tyrannum, & toti Africæ exosum, minimè habere posse existimant, ad Arcerium peruenturum. classis uerò Casariana posteaquam ad oppidum Hipponis peruenit, statim oppido potita est. & quoniam Andreas Aurea cum triremibus Cacciadiabolum paulo antè recessisse, atque uersus Arcerium nauigasse perceperat, relicto præsidio in oppido, ratus celeritate opus esse, statuit ad Arcerium rectâ nauigare: id quæ eo cōsilio fecit, ut & si quo modo posset, Cacciadiabolum, cum triremibus assequeretur, eas quæ intericeret, antequam ad Arcerium peruenirent, quod multum inter esse arbitrabatur. Et ut ad Arcerium, priusquàm Barbarossus ueniret, ipse ad nauigaret, quod rei bene gerendæ occasionem non minimam præstare posse secum considerabat: putant quæ homines, & felicitatē Cæsaris cogitantes, & diligentiam, celeritatem quæ Principis Auricæ, quam semper in omnibus præstitit rebus, Deo Opt. Max. tam piæ expeditioni fauente, utrumque ex uoto consecuturum. Nam Arcerium ab Hipponem distat penè per CCC L millia passus: quod spacū citius Principem triremibus, & præsertim noctū diū quæ prospero uento in mari nauigantem sperant, quàm Barbarossū, tātis caloris exusto milite, & maxima penuria commeatu uexato, quem aliquando quiescere oportebit, terrestri itinere consecuturum. Caesar igitur intellexit, quæ ad Hipponem gesta erant, oppidum regi Tunetano concessit: hac conditione, ut septem millia aureorum pro ijs qui in præsidio arcis Hipponensis relinquebantur, penderet. His ordinatis, multisque Hispanorum domum redeundi concessio commeatu, ipse Panormum in Siciliā cum Germano atque Italico milite, plurimisque ex Hispania transire decreuit, & mox Neapolim inuisere, parataque iam sunt omnia. Et cras Cæs. Maie. classis in Siciliam transfretatura conscendit. ualde enim præclarā, mi Loxane, & nulla unquam posteritatis obliuione delendam, Christianæ quæ reipub. non solum utilem, sed etiam uehementer necessariam Caesar consecutus est uictoriam. Quippe quæ non solum à continuīs Turcarum, piratarumque incursionibus perpetuam Hispanijs, Gallijsque atque Italia, reliquisque Christianæ ditionis prouincijs securitatem pepererit, sed etiam furorem Christiani nominis hostium ita contuderit, ut non solum Barbarossi minas, & in Christianum nomen rabiem represserit, sed Turcam etiam perpetua maris possessione cum maximo detrimento rerum Turcicarum detruserit, remque maritimam ita in libertatē asseruerit, ut nullo modo Christianis Turca in mari pertimescendus sit: mare nauigantibus pariter nostris, alijs quæ nationibus liberum reddiderit, iugum quæ, quod Barbarossus Turcæ suffultus & classe & præsidijs iam palam Christiano nomini minabatur, retulerit. Ad hæc x x millia Christianorum, quos perfidissimus hostis Barbarossus in carcere & uinculis detinebat, liberauerit, inter quos nonnullos nauitica rei peritissimos, quorum coacta opera multa damna Christianis intulerat, erat quæ illaturus, nisi Caesar hominis insolentiam compressisset, plerisque etiam bombardarum faciendarum artifices, qui coacti uelut in uinculis & ergastulo existentes, compellebantur artis suæ industriam præstare, & quæ Christiano homine indigna sunt facere, seruitute exemerit.

Non puto etiam reticendum, quod inter captiuos septuaginta Galli reperi-
 ti sunt, quos Cæsar oratori Regis Galliarum domum transmittendos tradere
 iussit, testes uictoriæ liberalitatis, que Cæsareæ semper futuros. Quapropter
 quisquis Christi nomen ex animo & uerè colit, infinitas Deo Opt. Max.
 gratias agere debet, quod tam ingenti metu atque consternatione Chri-
 stianam rempub. liberauerit: plurimum, que sese fateri Cæsari debere, qui
 in hac expeditione ita se gesserit, ut & optimi Imperatoris, & fortissimi mi-
 litis operam præstiterit, nihil, que quod ad tam magnam, tam, que sanctam
 expeditionem necessarium fuerit, usquam prætermiserit: palamq; omnibus
 fecerit, se quibusuis magnis Imperatoribus æquandū esse, quibus omnium
 nostrorū in se animos non sine magna admiratione conuerterit. Sed ne
 re diutius in enumerandis Cæsaris uirtutibus in hac expeditione palam ex-
 hibitis detineam, de quibus satius esset tacere, quàm tam pauca dicere, ad
 rem uenio. In recensendis bombardis, quas Cæs. Maie. & in arce Tuneta,
 na, & in Gollera castello receperat, quædam tormenta, globi, que insigni-
 bus regis Galliarum notata reperta sunt. Quapropter quidam existimauere,
 Regem Gallum & armis & munitionibus & pecunijs etiam Barbarossam
 contra Christianos iuuisse: alij tantum scelus in Regem Christianissimum
 nullo modo posse cadere reputantes, ut rem indignam & suo nomine, &
 Christianitate perpetraret, arbitrabantur, Barbarossam tormēta illa, & ma-
 chinas dedita opera ea nota signasse, quo Tunetanis, reliquis, que qui cum
 eo sentiebant, latronibus, palam faceret, se in Christianitate etiam magni
 nominis Principes amicos habere, qui se & opibus, & omnibus rebus,
 quæ ad usum belli pertinerent, re ita exigente, iuuarent, alacriores, que om-
 nes suos ad defendendum regnum Tuneti redderet: putantes non so-
 lum hæc, sed etiam multo maiora subsidia à tam magno rege, quotiescun-
 que ita contingerit, habituros: plerique dicebant, captis aliquando Gallicis
 nauibus Barbarossam illa recepisse, atque ad arcem Tuneti & Golleram
 aduexisse. Itaque uariæ in hac materia sententiæ dicuntur. Qua de re satis
 super, que dictum sit. Cætera quæ sequuntur, ex Italia eadem fide ad te per-
 scribam. Intelligo quippe Cæs. Mai. non contentam hac uictoria, Deo fa-
 uente opt. max. multo maiora moliri, quæ & Christi nomen ad externas
 nationes emanare facient, & per quàm necessaria Christianæ reipub. futura
 sunt. Quæ omnia prosperè & foeliciter tam pijs uotis Deo iuuante
 cessura unusquisque arbitratur. Vale: & me, ut semper se-
 cisti, ama. Ex Cæsaris foelicibus castris apud
 Golleram. X. v. i. Calen. Septembr.
 M. D. XXXV.

COMMENTARIUM EXPEDITIO- NIS TVNICEAE, A CAROLO V. IMP.

Anno M.D.XXXV suscepta, Ioanne

Etrobio autore.

Alaasan Tunicus legitimus Rex (cuius nempe maiores, plus septingentis annis ibi rerum potiti sunt) Barbarica crudelitate praeditus, quicquid libuit, licere sibi in suos uoluit: adeo, ut non solum fortunas quorumcunque sibi uisum esset, quo iure, quaeque iniuria sibi uendicaret: uerum etiam liberis subditorum suorum, naturae & pudoris fractis repagulis, contra omne ius atque phas, ad nephadam etiam Venerem abuteretur: quo factum est, ut subditi eius non semel ab ipso deficere meditati sint. Quod animaduertens Heredin Aenobarbus, occasione tam obuia & opportunam non amisit. De cuius successu & incremento, paucula ueluti delibare, non alienum a nostro instituto fuerit. Fratrem hic habuit maiorem natu Horcuh nomine, cognomento etiam Aenobarbum, uterque patre Cilice natus fuit, Christianae religionis illo quidem aliquando cultore: sed qui tandem Christianae militiae factus desertor, in castra Turcica turpiter transfugerit. Filij aliquantisper sub Curcio Imperatoris Turcarum fratre meruerunt: quo mortuo, natu grandior cuiusdam tritemis praefectus, cum Salim Turcarum Imperator classem nauium quae in fratratis fuerat potestate recenseret, metuens exauktorari, cum tritemi sua fugit in motes Barhicos, ibique biremem unam & rostratam Syracusanam mer-
Bcibus uarijs onustam cepit: collectisque e sinu Tunetenli aliquot piraticis myoparonibus, cum fratre & sororio suo piraticam facere occcepit: magnoque conatu regnum Bugiae adorsus est. sed amisso ibi brachio dextro, a ciuibus & praedio Hispanorum fortiter repulsus & fugatus fuit. Neque profuit illi rursus eandem belli aleam tentanti, naues omnes igni consumere: ut scilicet focijs maiores animos adderet, omnemque spem fugae praecideret. nam re infecta, non sine iactura & dedecore fugere coactus fuit. Exultis igitur nauibus, ex pirata terra perturbator factus, Algerico regno, quod Ferdinando regi Catholico tributarium fuit, expugnato, Heredin fratrem suum cum imperio praefecit. Deinde Tenensium regnum aggressus, paruo negotio in potestatem suam redegit: ubi Scander Rais sororium suum cum praesidio satis firmo reliquit. Proinde successu rerum sublatu, maiora, nec infelictenter tentauit. Per Morabitas namque Maurorum sacerdotes, quos tantum non pro semideis habent, facile persuasit Tremesensibus, ut Regem suum (quia Christianis principibus confederatus erat) expellerent: nisi iram & uindictam prophetae sui Mahometi, in se totiusque regni perniciem & exitium prouocare uellent. non enim Mahometo cum Christo conuenire posse. Exactione igitur Rege, ne ipse per tyrannidem expulsi locum occupare uideretur, uastro quodam stratagemate (si tam subdola fraus stratagema dicendum est) illis imposuit. Suadebat enim, ut nepotem Regis exacti, quem ille in carcere asseruari iusserat, ne hostile quippiam in patrum suum moliretur, liberum dimitterent, atque in fugati patrum locum subrogarent. Placuit consilium Tremesensibus: adolescens enervis eximitur, spe, fore ut diademate regio ornetur. Sed o caeca & execranda regnandi ambitio. Bonus ille (si dijs placet) Horcuh Aenobarbus, iuuenem iam regno destinatum, per insidias trucidat, eisdemque artibus Tremesensium regnum occupat: multorum, eorumque potentissimorum, & auctoritate apud suos flagrantium, caede & sanguine uires suas asfirmat, omnibus se formidolo-

Z 2 sum

sum facit. Infœlix adolescens, quid tibi profuit è carcere educi, patrui tui sanguinolentas manus euadere, cum iam regno destinatus, in piratæ sicam incideris? Præstiterat certè, squalore & pedore carceris computrescere, quam à tanta spe delapsus, tam miserè, tam immaniter, tam crudeliter martari. Patruus adolescētis, Rex quidem Tremesensium, sed eiectus, tam seclerati facinoris atrocitate percussus, ad Ferdinandum Regem Catholicum profugit: auxiliares copias contra immanissimum tyrannum, magna sui commiseratione, apud Regem, omnesque totius regni satrapas excitata, implorat, impetrat. Diuersis in locis, uario belli euentu, cum Aenobarbo confligitur. Tandem ab Hispanis, regisque Tremesenij exacti copijs, in oppido Alcala, longa obsidione cinctus, cum rerum omnium penuria laboraret, de fuga clandestina cogitare cœpit. Partem muri, quam qui in obsidione erant, minimè obseruabant, per Christianos captiuos demoliri curat: facta que uia, qua equitatum omnem educere posset, Christianos ad unum omnes occidit. Quicquid uerò auri, argenti, gemmarum, & aliarum rerum magni precij è templis locisque prophanis corraderè potest, conuasat: & sub noctem silentem, cum centum equitibus, copiosisque, quem compassauerat, multarum rerum thesauro, fugit. Hispani, expulsi que Regis equites, re intellecta, diluculo ad quadraginta milia magnis itineribus, ipsum persequuntur: tandem in umbroso quodā nemore, deprehendunt. Vtrinque instruitur acies ex solis equitibus: nostri ferè quadringenti fuere. pugnatur aliquandiu atrocissimè. adueniat denique peditatus Hispanicus: uincitur Aenobarbus numero, non uirtute militum, nostris que uictoriam, sed crudelitatem, relinquit. Tyranno caput absceinditur, ac Tremesenium deportatur, ubi magno cum Maurorum tum Hispanorum gaudio excipitur. Hic finis fuit Aenobarbi senioris, piratæ nobilis, & tyranni truculentissimi. Mortuo fratre, Aenobarbus iunior, cuius causa hæc suscepta fuit professio, propter famam & opes, quas piraticam faciendo sibi comparauerat maximas, Turcici exercitus Imperator primarius creatus, sexaginta triremibus & triginta biremibus, omnem Italiam, Sardiniam, Siciliam, atque Hispaniam oram legens, adeo sæuis latrocinij cam ubique spoliavit, ut etiam mediterraneis ciuitatibus non paruum timorem incuteret, littoralesque aliquot caperet, ciuibz eorum partim caesis, partim in perpetuam seruitutem adductis. Videns igitur Aenobarbus magnam & amplam occupandi regni Tunetensis apertam sibi esse fenestram, simulās se è Thracia fratrem regis Tunetensis, iussu Imperatoris Turcarum adducturū, qui triginta alijs à Rege crudeliter excæcatis, & deinde interemptis, ætatis fortè beneficio, tam immani laniens substractus fuerat: populo, ut regni suo exacto, fratrem in locum exacti substituerent, suadere cœpit. Quod siue propter odium in Regem conceptum, siue diuino numine sic beluinam illam immanitatem punire uolente, facile persuadet: atque eiusmodi usus dolo, se Regē Tunetorum creat. Quid multa? ut tutior esset ab omnibus insidijs, Tunetum primariam & principem totius regni ciuitatem, eiusque propugnaculum Gouletam, fortissimis munitionibus communire: Bonnam, Briseram, aliaque Barbariam loca in suam potestatem redigere: Algirij, alijsque sue ditionis populis, de triremibus, ducibus, præsidio prospicere: Hispaniam, Siciliam, Sardiniam, aliasque regiones Cæsareæ ditioni obnoxias, latrocinij infestare: in Gouleta & Tunitio uires suas confirmare, remque suam constabillire, ingentem classem apparare & instruere: ut quamlibet parua occasione data, Christianorū fines inuadere, impressionemque facere commodius & licentius posset. Hæc omnia Imperator semper Augustus. non sine summa animi ægritudine uidens, secum que non oscitanter expendens,

quæ

A quæ & quot mala atque incommoda Respu. Christiana, nisi eius temerarijs ausibus obuiam iretur, accipere posset: quanquam nondum omnino defunctus esset bellis intestinis: (intestina bella uoco, quibus Europæ principes eisdem sacris iniuncti, multos annos pro ueteris & inanibus nonnumquam titulis, inter se digladiantur) uolens tamen prouinciã quam sortitus est, non solum tueri, uerumetiam adornare, Christianãq; Respub. tranquillitati & saluti consulere, à cuius sinibus impurissimum sacris que diris exercandum ac deuouendum hostem, cum uniuerso exercitu, tam in Germania quàm Hungaria, exactum, in turpissimam fugam conuerterat: cepit, uelut diuino admonitus oraculo, de inuadendo tam capitali inimico, nedum resistendo, cogitare. Qua in expeditione non tantum suos, fortunasq; suas, sed etiã semetipsum tam incipitis belli alex exponere & obiectare statuit. Rebus igitur omnibus accuratè perpensis, classem trecentorum aut quadringentorum nauigiorum adornare, eãq; sic cum militibus, tum rebus omnibus ad bellum necessarijs, armare, ut nequirit neq; operosius, neque instructius, certò constituit, semelq; decreuit. Etisq; rei gratia ad omnes insularum, portuum, arcium præfectos, ad Genuenses quoque, eorum que ducem principem Melphitæ, literas describi iussit, nunciari que, ut omni diligentia longas naues, actuaras, onerarias, liburnicas, rostratas, aliasq; nauali prælio idoneas, appararent, nouas que exædificarent. Eiusdemq; ferè argumenti literas ad Beatissimum Patrem Pontificem summum, sacrosanctum que Purpuratorum patrum, atque augustissimum Senatuum, Decuriones que Rhodianos, qui nunc Miletam insulam tenent, dari curauit: ut scilicet rebus omnibus diligenter expensis, rationem aliquam inirent, quibus copijs tam sanctum & pium, Reip; publicæ Christianæ salubrem ac pernecessarium conatum eius, & uoluntatem adiuuare ac promouere uellent, ac possent. Quorum omnium perlegatum suum, Vicecomitem de Lombecke, Christianissimum Regem admonendum putauit, ut scilicet longa nauigia sua, & actuaria, subsidio sibi, ad susceptam expeditionem perficiendam, mitteret. non enim in ullum alium usum, neq; Deo opt. max. gratiorem, neque Christianissimi protectioni utiliorem, ea mari uentisq; credere liceat. At ille excusauit, causificatus, inducias sibi cum execrabili illo Acenobarbo intercedere: sed nec alioqui consilium, neque constitutum sibi esse, alium instruere atque armare, sedq; destruere & exarmare. Cum igitur Imperator semper Augustus miro quodam desiderio expungendi notam, ab impurissimo illo omnis religionis hoste, nomini Christianissimi inustam, iniuriamq; illatam, quanta posset celeritate maxima, propulsandi flagraret: secumq; statuisset, quamuis clam & sine teste, eiusq; propositi præcone, tam sanctæ & necessariæ expeditionis præcipuū suscipere prouinciã, atque in ea (quod aiunt) prora esse & puppis: ut omnia comodiorè uia disponderet, & ordine, decreuit Madritio per regnum Castellæ Barcinonæ proficisci: qua in re ne cessaret, Imperatrici cõiugi sue, omnium regnorum suorum gubernacula commisit. Relictis apud eam uiris aliquot non postremæ nobilitatis, & cum prudentia, tum auctoritate atque existimatione clarissimis, quorum cõsilijs in rebus arduis & dubijs niteretur. Ipse uerò perpendens, quot & quàm uarijs uolubilis fortunæ inexpectatis casibus, uita humana sit exposita & obnoxia, præsertim in tam longinqua, difficilis & periculosa professione: cui nemo mortalis, quamlibet potens, quamlibet nobilis, quamlibet tuto satellitio septus, committere sese potest, nisi eadem opera discrimini, quod à quatuor elementis imminere queat (sicut omnibus qui mare aliquando nauigarunt, periculum est) se & suos obijciat: uolens quàm minimum iuris instabili illi heræ in

se & sua esse, priusquam Madritio discederet, omnibus adhibitis (ut uo. A cant) solennitatibus, testamentum suum cōdidit. Quibus omnibus quam accuratissimè prouisis, relicta Madritij coniuge sua longè charissima, iam tum prole sceminei sexus grauida, (quam non multo post exactio parturitio nis tempore, salua saluā enixa est) unā cum liberis suis & charissimis pignoribus, domino Philippo principe, eiusq; sorore, quem infantem Hispani appellant: post mutuos tum uxoris tum liberorum amplexus, & non multa, sed nec sicca oscula, quinto nonas Martias illinc profectus est: nec usquam moratus, per Augustam Cæsaream magnis itineribus Barcinonem peruenit: ubi nihil illi fuit deliberatius, quam quod facere instituerat, sine omni dilatione perficere. Quod quot igitur gēlilitio nomine & titulo se uēditabāt, satellitibus itē, sarissophoris, doryphoris, & ijs qui à gēsis gestandis nomen habent, cæteris que & Cæsarei corporis custodibus & familiæ administris, equi, arma, & quæcunque ad se protegendum, hostem que inuadendum opus essent, edicto publico imperantur. Cui edicto omnes profuo quisque officio & munere non grauati obtemperabant, simul propter amorem, beneuolentiam & reuerentiā, qua Principē, indole & natura optimum, & suorum amantissimum, prosequébantur: simul quod tam laudabilis conatus, & ad Dei opt. max. gloriam, & Christianismi protectionem, incrementum atque augmentationem spectare uideretur. Et ecce dum omnes in hoc sunt, ut imperata faciant, Andreas Dauria princeps Melphix ē Genua in sinū Barcinonicum classem uiginti duarum nauium longarum, rebus omnibus nauali prælio accommodis & necessarijs instructissimè apparatus, subduxit: inter quas una erat quadriremis, & mole corporis & architectura præter cæteras insignis, nunquā antea mare experta, ut puta ipsi Imperatori semper Augusto uehendo destinata, & in hoc recens fabricata: qua ne Neptunus ipse quidem (de eius generis nauibus loquor) neque operosius, magis que affabrè edificatam, neque instructius adornatam, oculis suis, quamlibet tamen nitidè ablutis, in regno suo uidit unquam. Cuius quadriremis aplaustria omnia, uexillis Cæsareæ maiestatis insignibus summo artificio effigiatis decorata fuerunt. In puppi uerò duo signa magnitudine & amplitudine eximia: alterum inter signio Iesu Christi crucifixi, alterum ingenti aquila, alijs que Imperatoris maiestatis insignibus graphicè expressa atque depicta, uento huc illuc agitata, coruscabant. Ex omnibus uerò nauigijs ij qui machinis & tormentis bellicis præfuerunt, tanto impetu & strepitu, globos tum æneos, tum ferreos & mar moreos ei aculabantur, ut cælum ipsum mugire & boare diceret. Erat præterea non tam audire iucundum, quam uidere gratum, cum tubas, lituos, buccinas, cornua, classica, tibias, tympana, bellicum quiddam resonantia: tum pugnas illas umbratiles nauium inter se concurrentium, contra mutuo sese fugitantium, & harpagonibus manibus que ferreis se comprehendere meditantium. Quæ omnia Imperator semper Augustus ex fenestra quadam palatii sui, quæ in portum & mare longè prospectabat, non sine magno animi gaudio (quanquam tacitis interim curis confuso) perspexit. quo pauco post tempore, princeps Melphix, cum honore & reuerentia debita, Imperatoriam Maiestatem saluturus ascendit: cuius manu suppliciter deosculara, benignè & amicè est acceptus ab eo: paucis que cum Imperatore collocutus, ad naues suas reuersus est. Erant præterea in aperto pelago iuxta portum Barcinonicum, duæ & uiginti naues Lusitanicæ, à Rege in subsidium conceptæ & decretæ expeditionis, illuc missæ, unā cum longa quadam multiremi, cum mole ipsa & robore præ alijs conspicua: tum bellicis tormentis, omnibusq; requisitis munimentis instructissima,

ctissima,

Actissima, quæ in portum subductæ, & aliæ quas diximus fuisse Principis Melphig, sese mutuò, sed militariter, consalutâtes, eiusmodi boatu tormen-
 ta sua exonerauerunt, ut cælum tonitru dirumpi, & fulgure coruscationi-
 busq; ardere diceret. Neq; ita multo post pubes Hispanica classem ingen-
 tem omne genus nauium tam actuariarum quàm onerariarum & rostratarum
 in portu Malgæ à latere Granatæ collectam, aptam & paratam in eûdem
 sinu aduexit. Inter quas naues erant & hippagogæ, & equos, & onera-
 riæ frumentariæ, quæ uniuersum ferè cōmeatum ueherēt. Cum hæc omnia
 apparata, & ad futurâ profectiōem ordine suo digesta fuerant, legationi
 bus¹ que Galliæ, Britanniæ, Allobrogum, Venetorum, Mediolanensium,
 Ferrariæ, aliarumq; nationum de nauigijs, ut Cæsareâ Maiestatem comita-
 rentur, prospectum erat: edictio Cæsario cautum est, ut equites omnes, tam
 auxiliarij quàm legionarij, quos antè recenseri & auctorari uiderat (fuerāt
 autem numero sesquimille) naues ascenderent, eorumq; equi cum pabu-
 lo, alijs que requisitis ab helciaijs in hippagines ad hoc paratas attollerē-
 tur. Cui edicto summa cum diligētia obeditum est. Die Dominico, qui ter-
 tius fuit Calendas Iunij, anni tricesimi quinti, Imperator semper Augu-
 stus, facere diuina, posteaquàm se suosq; omnes Dei opt. max. providentia,
 protectiōi, conseruationiq; (nihil de eius bonitate & fauore haesitas,
 sed illum unū in oculis & corde ferens) quàm potuit religione summa cō-
 milisset, sub horam ferè decimam antemeridianam, longam illam quadri-
 remem sericis, purpureis & aureis ornamentis rectam conscendit: comi-
 tatus fratre regis Portugaliz, quem infantem appellant: qui illuc ea præ-
 cipuè de causâ aduenerat, ut Imperatori in barbarica illa profectiōe indi-
 uiduus esset comes. In ipso uerò articulo, cum in nauim reciperetur, tam
 ex illis nauibus quæ in altum deducebantur quàm quæ in portu & statio-
 ne pro tuitione ciuitatis in anchoris manserant, tanto fragore, tanta con-
 cussione, tam impetuoso strepitu, machinæ & tormenta bellica emissâ tor-
 nabant, maria² que cælo commiscebant, ut montes ipsos, scopulos, & ab-
 ruptas quæ mari impendent rupes, uelut louis fulmine quaslatas, terra
 descendentē, in abyssos sese abdere, absorberi que putares. Audiebantur
 etiā circumquaque tubæ, buccinæ, litui, cornua, tympana, cymbala, &
 alia semiuocalia signa, quibus milites quid factū opus sit admonentur, &
 ad prælia incunda animantur. Margines uerò, littora, ripæ, tectâ, fenestre,
 loca omnia quæ in mare prospiciebant, sic confertim erant stipata, & sti-
 patim conferta ac plena spectantium, ut sese mutuò propemodum nimia
 compressione enecarent: non abstinentium à gemitibus, suspirijs, lachry-
 mis: sublatiscq; ad sidera palmis, Principi suo oram soluenti bene precan-
 tium, prosperam³ que profectiōem & meliorem non sine gloriosa uictō-
 ria reditum, nuncupatis uotis exoprantium. Eodē die in omnes ferè Euro-
 pæ regiones ueredarij et cursores summa cū celeritate excurrerūt, qui, quòd
 antea nemini neq; priuatim, neq; edicto publico, sed ne per literas quidem
 significatum fuerat, tum apertè nunciarent, scilicet Imperatorem ipsum pro-
 fectiōem in Aphricam, cum ingenti eademq; bene instructa classe susce-
 pisse, & præcipuum totius exercitus ducem futurū: eaq; gratia iam nauem
 cum suis conscendisse, classemq; è portu in altum deductâ esse. Quia uerò il-
 lo die tanta fuit maris tranquillitas & malacia, ut nulli omnino spiraret uen-
 ti, uisum fuit ibi commodam nauigadi opportunitatem expectare. quæ ces-
 satio interim profuit nonnullis, ad omnia in tempore perficienda, quibus
 per negotia prius non fuerat integrū, se & sua nauibus importare. Proxima
 die, qui fuit pridie Calendas Iunij, circiter horam octauam pomeridianam,
 cum nouilunio, uentus cœpit utcumq; flare: quam occasionem non amit-
 tendam

tendā esse Imperator ratus, uela facit: iubetq; ut uniuersa classis lintea expli-
cet, pedemq; faciat. Qua in re ne cessāretur quadriremis Imperatoria, cū ali-
quor alijs longis nauigijs, uelut classē inuitans, in apertum mare ad qua-
tuor usque milia promouetur, sequitur expansis uelis reliqua classis. Calen-
dis Iunii adeo omni flatu destituuntur, ut nec illo die, nec quarto nonas, plen-
is uelis sit nauigatum: quin actuaria ipsa cogeantur tempori & tempella-
ti parere, nec nisi remigum labore incitari, ne scilicet onerarias & alias que
uento contrario lentius promouentur, præcurrerent. Et ecce in cōspectu
erant Baleares maiores, regni que primaria ciuitas Palma nomine, ad cuius
littora propter uentorum penuriam actuarie omnes appulsæ sunt. Vbi ui-
sum fuit onerarijs, quibus altiori equore opus est, ut melius uentum collig-
ant, à tergo relictis tempestatem prosperā expectare, totaq; illa nocte ad
diluculum usq; terij Nonarum Iunii solo remigio usi sunt. Vicerex autē Ba-
learium maiorū, quā insulam nunc Mallorcā appellant, admonitus Impe-
ratorē præternauigaturum (nā in collibus & rupibus mari cōtiguīs specula-
tores & exploratores collocauerat, per quos de aduentu classis certior fie-
ret) celocē, quādo omne genus cōmeatu abundē prouisam, ad quadriremē
usq; Imperatoriā aduexit, qua de omni genere dulciorum iragematum,
aliarumq; deliciarum affatim prospecta, nonnullas etiā ex alijs actuarijs ui-
tico prosequutus est. Rogauit præterea Imper. Maiest. ut in portū cuiusdam
oppiduli, cui nunc nomen Alcodia est, naues suas subduceret, suaq; præsen-
tia uehemēs incolarū uidendi regis sui desiderium fatiaret. Idē obnixis preci-
bus magistratus & primarij eius oppidi ciues, à Maiestate impetrare cona-
ti sunt, & in certam spem, imò fiduciam adducti, id sese Imperatorem exora-
turos, magnum numerū equorū & mularum eò adduxerant, ut qui Impera-
torem comitarentur, sine ulla molestia in oppidū, quod diximus mille pas-
sibus dissitum à mari, prouherent. Sciebant namque eos à mari, sentinæ
profluuiō & uectatione nauiseabundos & defatigatos esse. Tandem Impe-
rator illorum precibus uictus, nauibus in portu relictis, è sua lōga illa qua-
driremi in terram descendit: cum que infante Portugaliæ, alijs que Princi-
pibus, ducibus, comitibus, satrapis, suæ que familiæ gentilitio stemmate
claris, rectā ad ciuitatem illam proficiscitur. Vbi summo eum plausu, & be-
ne ominatis acclamationibus, tam prophanorū quā sacris initiatorū, (qui
cum magistratu & senatu ciuitatis, more & ritu supplicationes celebra-
tium, Imperatorem cum suis ad templum usq; deduxerunt: & post nonnul-
lam moram ibi factam, ad suam quadriremem reduxerunt) reuerteretur fuit
exceptus. Multi etiā ē uulgo uectorum, cū ut animum recrearent,
tum ut de recenti annona sibi prospicerent, eodē confluxerunt: qui intelli-
gentes, Imperatorem iam suam quadriremem ascendisse, audientes que ca-
ni receptui, ad carinas suas se receperunt. & paulo post actuarie omnes
solutis anchoris, inuito Aeolo, remigio undis aduersus obniti cœperunt:
totam que noctem remigantes, tandem ad littora Balearium minorū per-
uenerunt: ibi sub horam prandij à nauigando seriatum est. nonnulli ut se
reficerent, terram occuparunt: quibus in naues reuersis, tam uelis (licet
uento parum propitio) quā remis, ad nonas usque lunias, utcunque
promotum est. Sub meridiem nonarū, in portum ciuitatis cui nomen Ma-
goni, denique peruentum est. Est autem Magon oppidum Balearium mi-
norū, situ ipso & opere munitissimum. nam in rupe quadam aditu diffici-
lima ædificatum est: portum habet amplum & insignem, nec minus fidum
ac tutū, plus quingentarū nauū capacem. quanquam interim introitus ar-
ctior sit, & angustior, quod ipsum & ad munionē nō parū facit. Nūc lōge
omnes cū actuarijs minoribus receptæ sunt, quod simulatq; Viceregi nun-
ciatum

A clatum fuit, ipse & quadringenti milites tam subsidiarii, quam ex incolis Magontinis, legionarii bene armati, & pulchro ordine digesti, ad crepidinem portus, Imperatoriam Maieſtatem ſalutaturi, & humaniter accepturi, accurrerunt. Imperator in ciuitate illa audito ſacro, ad quadrem ſuam redijt prænſum. Vicerex magnam copiam comeatus recentioris in quadremem Ceſaream, alias que naues importari curauit. Cômorati eſt in eo ſinu aliquantiſper, propter onerarias & alias naues: quas quod uentû habuerant parû fauentem, longius abeſſe putabant. uerû lic uilium & placitû fuit ſuperis, ut illæ quoque paulopôſt illuc appellerent, quemadmodum ex montibus circumiacentibus exploratum eſt. Octauo Idus Iunias, Imperator ſoluens ex portu, cum tota claſſe ſua, pro ratione tempeſtatis & flaminû, quæ adeo leniter ſpirabant, ut quâuis uelis uteretur & remis, ſemper tamē in cōſpectu eſſent Baleares minores, uentis uela dedit. Interim in loca ſterilia & deſerta deſcendit, ſacrisq; operari iuſſit: conſeſſim que in nauem redijt, moræ tēporisq; ad eû modû deuorato ſaſtidio. Quinto Idus Iunias, ſpumantes undos & quorſ uortices ſuperauerat. Sed quoniâ mare tum flabrôrû impetuoso turbine, tum fluctuû & procellarum rabie plus æquo intumuerat, nō ſatis tutû uidebatur, una facta claſſe, alijs nauibus ſe cōiungere. Quare in inſula ſancti Petri, quæ circiter uiginti millia à Sardinia diſtat, reliquæ commorabantur. Quarto uerò Idus, ſub horâ undecimam pomeridianâ, quadremem Imperatoria, cum alijs actuarijs in aperto mari primarie ciuitatis totius Sardinie, nomine Calaris, conſedit, quò onerariæ cum aliquot actuarijs in inſula diui Petri expectate, prius peruenerant. Erat autem pelagus illud ante portum Calaritanû omne genus nauigijs nimis pulchrè uestitum, & ſtipatim conſertum. Aliquocnamque ante diebus illuc aduenere cum ingenti claſſe & longarum nauium & onerariarû & liburnicarum, quæ militem Germanû & Italum uehebant, Alphonſus Dauola Marchio Hiſtonius. Erant & appulſæ naues, quas Neapolis & Sicilia tum ueterano milite Hiſpanienſi, tû uario genere comeatus inſtruxerant, ducibus Viſingerio Richēſi, & Petro Neapolitani regnî Præſidis filio. Subduxerat etiam in eundem locum ſex longas, eaſq; ingentes, omnibus rebus ad bellum ac cōmodis inſtructiſſimè munitas, à Beatiff. patre. Pont. ſummo miſſas, cûm genere clarus, tû factis ſtrenuus, Virgilius Vrſinus, Anguillarix Comes. Conuenerant eodē à Decurionibus Rhodijs, nunc Melitenſibus, miſſæ triremes quatuor, cum oblonga una roſtrata, aliæq; oneraria, omnes apparatiſſimè inſtructæ, ductore Aurelio Buticello; Ticinenſis Piſaniq; templi priore. Vt intereâ præteream, plus ſexaginta onerarias, quinque quadremes, quadraginta biremes, lembos, celoces, cataſcopia ſexdecim, ex Italia & Sicilia oris illuc aduecta. Expectauerat & illic cum quinque longis actuarijs aduentum Imperatoris Anthonius Dauria, adeo ut præter longas ſeptuaginta quatuor triginta que biremes, & roſtratas admirandæ molis & operis, uidere eſſet aliam claſſem promiſcuam, onerarium, liburnicarum, hippaginum, & eius generis plus trecentarum, in quibus erant biremes decem, plurimæq; aliæ naues cum armis tum militibus inſtructiſſimæ. Tertiò Idus Iunias cum prima luce, triremes illæ Marchionis Hiſtonij remis promoueri cœperūt, & prætercuntes, ſignis & uexillis explicitis, quadremem Imperatoriâ, ſublato quâ clariffimè clamore, reſonantibus tubis & buccinis, tympanis & fiſtulis, demiffis & inclinatis uexillis, eû ſumma cum reuerentia ſalutabāt. Eodem ferè momento utrinq; eruperunt tormentorum bombi & tonitrua: neque multo pōſt, ſubductis anchoris quadremis Caſarea prouehi cœpit per medium claſſis militum Germanorum, Italarum & Hiſpanorum: quam aliæ omnes naues comitabantur.

Illi autem uidentes signa & uexilla quadriremis Cæsareæ, huc illuc uento A
 agitata & fluitantia, unâ omnes eodem serè temporis puncto, primum mi-
 nores machinas suas, deinde & ingentes illas quibus naues munitæ erant,
 tanto numero exonerarunt, ut crederes uniuersum mare fulgure & coru-
 scationibus illustrari, ac deinde densissimo fumo obnubilari. Quid multa?
 Diceres classem illam nauium, uelis nudatarum, syluam quandam esse mi-
 ræ magnitudinis, sub aduentum brumæ frondibus & folijs suis spoliata.
 Actuariæ uerò littori admota, è fluuiio quodam leni murmure in mare dela-
 benti, de recenti aqua sibi & cunctæ classi abundè prospexerunt: in cuius
 margine & ripis, pleriq; insulæ illius propolæ & institores consederant,
 uariamq; annonam eò adportauerant: de qua plerique per occasionem si-
 bi prouidebant. Quadriremis Cæsareæ, aliæq; triremes & biremes, cæteri
 nauibus in aperto mari relictis, remigum nixu & labore, in portum Calar-
 ritanum, quam diximus totius Sardinie primariam esse ciuitatem, pridè
 lunij sub horam quartam matutinam inuecti sunt: quibus procul per-
 ceptis, ciues uolentes etiam eminus Imperatori aduentum suum gratulari,
 multa & magna tormèta quibus ciuitas bene munita est, eiaculari sunt. Ex-
 tra portam uerò (quæ eam partem spectabat) pons erat à muris oppidi ad
 mare usque longitudine quinquaginta passuum porrectus, aulæis, tapetis
 & panno partim rubri coloris, partim gilui adornatus, qui sic & structura
 & altitudine puppi quadriremis Cæsareæ respōdebat, ut commodissimus
 & facilis ex ea in pōtem esset transitus. Circiter horam nonam eiusdem
 diei ante meridiem, Archiepiscopus Calaritanus cum Canonicis & uniuersis
 clero, ritu supplicationes itatas aut indicatas facientium, simul & Vicerex
 cū magistratu & Cōsulibus, primarijsq; ciuibus pulchrè digesto ordine, ad
 pontem illum usque egressi sunt, ut Imperatorem quo decuit honore & re-
 uerentia exciperent. Qui ex sua quadriremi, unâ cum sororio suo infante
 Lusitanie, alijsq; Principibus, Ducibus, Comitibus, suæq; aulæ nobilibus,
 per pontem illum ad portam proximâ deductus est, ubi acceptis clausibus,
 confirmatis prerogatiuis, aut uerius predecessorum suorum indultis, illis da-
 tis & concessis, prestitito iuramento, promisit ea se pro more consueto facta
 recta seruaturum. Illinc recta ad basilicam cathedralem progressus est, fa-
 croq; perfecto in quadriremem suam pransum uenit: in platea, qua illi ad
 naues iter erat, erecti fuerant uarij arcus triumphales inauratis, picturis,
 & grauibus, sed non illepidis sententijs & apophthegmatibus, tum in ipsius
 tum in expeditionis quam susceperat, honorem & gloriam adornati, affa-
 breq; constructi: compita omnia, triuia, angiportus, domus, tecta, fenest-
 re, imbrices, umbracula ueluti uestita & tecta fuerunt matronis puellis,
 pueris, & innumera populi turba, qui summo desiderio principem suū spe-
 ctare in uotis habebant. In coronis autem portarum ac murorū infixæ fue-
 rant ampla & oblonga uexilla aquilis, alijsq; Cæsaris & Sardinie insigni-
 bus graphicè expressa & depicta. Audiebantur & horrendi machinarum
 è munitionibus uarijs emissarum bombi & tonitrua, quibus Principiam
 abeunti bene precabantur. Taceo hic nomina multorum Principum, pri-
 morum hastatorum, primipilariū, centurionum, decurionum, magistro-
 rum cohortium, præfectorum legionum, tribunorum militum, ducum &
 exercituum imperatorum, qui sua uirtute laudem & gloriam sibi paraue-
 runt nunquam inter morituram: plurimorum item nobilium, qui domi reli-
 ctis uxoribus & liberis, suis stipendijs merere, uitamq; pro laude pacisci
 non dubitauerunt. Inter quos Ferdinandus Sanseuerinus princeps Saler-
 nitanus, uelut sol inter minora lucet astra: qui non solum fortunas & opes
 uniuersas, sed omnem etiam posteritatis spem (nullos namque ex uxore
 suscepit)

A suscepit liberos) semel incerta ancipitis belli alexa exposuit : adeo ducimur, imò trahimur omnes cum boni principis in re laude digna præeuntis amore, tum gloriæ cupiditate, eiusmodi præsertim, quæ cum honestate & Reip. Christianæ protectione & salute sit coniuncta. Imperator igitur ubi commearum omnem à Vicerege Calaritano procuratum in naues inferri iussisset, singula quæ ac omnia quæ rates ipsas & milites spectabant, diligenter curasset, præcepit signo dato, omnes ad suas quasque conuocari carinas, actuariasque uela explicare & in altum deduci, ut facta nauigandi opportunitate, nihil eos remorari posset. Idibus Iunii facto sacro & prandio, ueredarios & cursores in omnes prouincias & regiones, ad eos qui illis cum imperio præfuerunt, aut legatos agebant, mitti iussit, qui nuntiarent Imperatorem cum tota classe sua ex portu Calaritano soluere, & rectà Tunicium petere: Quod eo fecit consilio, ut re ipsa doceret, quàm meminisset suorum, & quo illos affectu prosequeretur: tum ut amantissimos sui, plenior sibi demeretur obsequio, cum intelligerent suum principem tam periculosam difficultatæ protectionis prouinciam, ob salutem & conseruationem orthodoxiæ suscepisse: seriorque gauderent & lætarentur de tam foelici & fausto hacienus rerum omnium successu. Postridie Iduum, qui calendarum mensis Iulij decimus octauus est, classis Cæsarea nauigationi se dedit, ut cum Deo bene uolente Tunetum proficisceretur, eiusque fauore & gratia quæ Christianæ Reip. maximè essent conducibilia, in ea protectione strenuè contra Aenobarbum, capitalem Christianorum hostem, moliretur. Qui Aenobarbus, sicut Imperator à quibusdam Christicolis à Tuneto profugus promouitus fuerat, Gouletam, Tunicium, locaque omnia uicina, fortissimè obmunierat, actuariasque suas partim in portu Gouletano, partim in canalibus, lacubus & paludibus, quæ à Gouleta ad Tunetum iter est, alijsque locis adiacentibus distribuerat, collapsa instaurarat, integra munitionibus firmis seperserat, ut Imperatoris aduentum intrepidè summamque cum alacritate expectaret. Et ecce tunc cum cœli tum tempestatis commoditas sese obtulit, ut tota classis secundis nauigaret uentis: qui adeo eam non deseruerunt, ut decimo septimo Calendas Iulias anni tricesimiquinti ante diluculum ad Carthaginis promontorium applicita sit: legionesque oras & littora Barbarica, uiderunt plurimas turres & castella in præruptis & celsis rupibus more architectationis ipsius regionis constructa, è quibus Barbari in nostros tormenta eiacularantur, sed frustra. In nonnullarum uerò arcium & rupium fastigijs & capitellis, faces & ignes accenderunt, quibus alijs Barbaræ incolis, Imperatorem cum suis appulsum esse significabant. Imperator autem circiter horam diæ secundam, longas suas naues, minoresque actuiarias, in portum quendam, quadraginta ferè milibus à Gouleta distantem, cui nomen Farma (illud enim primum ab ingressu Sardinie inuenerant) subduxit. Vbi in anchoris morati sunt alias naues, quas non adeo procul à tergo reliquerant: quibus post horas minimum tres, in eundem portum applicitis, nulla facta mora, simulatque naues turgentibus linteis uentum concepissent, uorticosis Aphrici maris gurgitibus superatis, non longius tribus milibus ab arce Gouletana, reciprocis undosi maris æstibus fluctuabant. Velificantes igitur nunchuc, nuncilluc, semperque propius, tametsi per ambages, Gouletæ accedentes milites, omnesque omnium nauigiorum nautæ, nauicularij, uectores, arma quibus & se tueantur & hostes inuadant capere, locum sibi quisque pro sua functione deligere, ut si fortè ex insidijs Barbari eos adorirentur (quæ quorundam fuit suspicio & formido, sed uana: nihil namque tale deprehensum est) non essent

A a

impa-

imparati & inermes. Dū hæc fiūt, deprehēsa sunt duo ingentia nauigia Masā filiensia, à Christianissimō scilicet rege, ad Mahometicæ sectę principem, Christianæq; religionis hostem plus quàm capitalem, Heredin Aenobarbum missa: quibus ad quadriremem Cæsaream deductis, uectores eorum quæ habuissent mandata interrogati, non secus quàm ab angue aut scorpione tacti, uel ad aram Lugdunensem dicturi, primò obstupuerunt: dein de recepto spiritu, responderunt quidem, sed parum coherentia: tandem tamen confessi sunt, se ex Tuneto & arce Gouletæ soluissē, Malsiliamq; rectā petere: quam profectiōnem non fuisse in rem atq; usum Tunicæ expeditionis à Cæsariensis susceptæ paratam & adornatam, nemo non intelligebat. Alterius nauigij dux, natione Francus, pro certo narrauit, quendam Christianissimū Regis à secretis, cui cognomen esse dicebat du Forest, ab Aenobarbo ad Selimannum Turcarum Imperatorem, cum certis mandatis legatum fuisse, nimirum ut illum de aduentu Imperatoris totiusq; exercitus præmoneret. Venerat namque aliquot antè diebus cum legatis Selimanni & Aenobarbi è Gallia in Aphricam, poteratq; tum esse Constantinopoli apud Selimannum, sicut certis authoribus postea nobis nuntiātum fuit. Aenobarbus autem secretarij illius hortatu, consilio & industria arcem Gouletanam varijs munitionibus communierat, multisq; tormentis bellicis eandē locupletauerat: quemadmodū arce à nobis capta & expugnata, facile fuit animaduerrere. Quid nō facit dominandi ambitio, & aliengloriæ crescentis inuidia? Imperator cū uideret classē semper propius admoueri Gouletæ, per celocem misit qui edicerent, ut acies ordine per cornua disponeretur: ut si fortē collatis signis depugnandum esset, omnes essent parati & accincti. Cui edictio magno omnium consensu & summa cum alacritate obtemperatum est. Nihil enim tam ardentibus uotis desiderabatur, quàm cum hoste manus conferere. Multi Aphri Mauriq; per agrum Gouletanū discurrere, contos & hastas oblongas uibrare, qui Gouletanos, Tunetenses, aliosq; Aphros & Mauros de applicatione classis Cæsareæ certiores facerēt. Classis tota sic ordine militari distributa, paulatim ad duo usq; à Gouleta milia uentis ferentibus promouit, & in conspectu arcis quæ instar turris quadratæ est immensę molis & uastitatis, sed humilis & sine capitello, quæ utiq; in mare prominet, consedit. Priusquam tamen propius accederent, uisum fuit actuariam unam cum profumia præmittere, ut explorarent quid hostes ferrent animo, quibusq; præsidijs & munitionibus auxilia esset uallata. In cuius fluuijs & paludibus omnis classis Aenobarbi sic fuit collocata, ut difficulter à nostris tormentis uerberari: ipsi uerò nobis quacunque ipsorum munitiones oppugnare, aut nostras tueri conaremur, multum negotij facessere, nosq; & nostra machinis suis quassare possent: quam classē licet malis & carchesijs suis destitutam, albatamen quædam uexilla nostris prodiderant. Exploratoribus autem nostris scisquimiliario à Gouleta ab hostibus perceptis, euestigiò machinas quasdam bellicas ex suis castellis ciaculabantur, quarum globi per mare ad morem murmurantis tonitruī reboantes, faciliè indicarunt ex immanibus & magnæ molis tormentis emissos fuisse. Nostrī contrā suis tormentis hostium munitiones obturbarunt. Sed audito signo quo reuocabantur (id strepitus fuit ænei tormenti, ex prætorij naui exturbati) ad suos integri & illæsi reuersi sunt. Qui cum Imperatori quacunque de munitionibus, præsidijs, situ ipsius arcis didicerant, & qua parte commodissimè oppugnari, & ubi minimo negotio & periculo tam equi quàm milites, aliæq; ad bellum necessaria è nauibus in terram asportari possent, bona fide nuntiassent: Imperator omnes duces, præfectos & capitaneos in suam

A suam quadrifremem acciri iussit, omnibusq; cum ipsis maturo consilio de-
 liberatis, constitutum fuit, ut posttridie (nam tunc appetebat uespera, quare
 illo die non est longius progressum) milites omnes Germani, Itali, Hispani,
 Burgundi, tam legionarii quam auxiliarii, exponerentur. Eodem die duce
 rures, quæ spacio miliaris unius inter se distabant, tormentis strenuè im-
 petitæ fuerunt. Quarum defensores, machinas, sed minusculas, in nostris
 exonerabant: altera tamen à suis protectoribus destituta, facile in Christia-
 norum uenit potestatem. Dicebatur autem turris Salis, aut Salinaria, à sua
 gno quodam propinquo, in quod mare exundans influit, quæ aque pos-
 stea solis ardore in salem concresecunt & ueluti congelantur. Decimosexto
 Calendas Iulij iuxta constitutum uespere diei præcedentis, biremes ali-
 quot & celoces aliarq; minores naues quæ remis promouerentur, ad actua-
 rias, onerarias, rostratas, hippagogas, liburnicas molis grauioris aduectæ
 sunt, receptosq; milites in litus proximum prouexerunt. Nimis quam su-
 cundum spectaculum fuit uidere Hispanos, & præcipuè Germanos, cum
 non procul essent à ripis, hastis suis nixos, omnisq; moræ impatientes, in
 mare desilire, ut citius terram contingerent, non sultinentes expectare do-
 nec humeris nauatarum subcollati, è nauibus in terram deferrentur: qua po-
 titi, hac illac circuncursare, tormenta sua minora exturbare, cum equitibus
 Turcis & Mauris, qui agros proximos obequitabant, nunc eminus, nunc
 cominus dimicare. Imperator cuius prudentia & præsentia salus & mo-
 mentum totius exercitus nitebatur, cum infante Portugallie alijsq; Duc-
 bus, Comitibus, Principib. & suæ familiæ titulosa & grandi nomenclatura
 illustribus, iam terra receptus, consensu equo, cum suis huc illuc equitare,
 militem palantem in ordinem cogere, qua ratione digerî, quomodo se ex-
 exercere deberet, præscribere, omnibusq; boni Imperatoris, imò & strenui
 militis, fungi munij. Reliquum interim exercitû, qui ad terram cõueheba-
 tur, commorari. Diluculo eiusdem diei, altera turrium, quarum antè memi-
 nimus, imensis crassitudinis, figuræ quadratæ, non longè à littore maris
 sita, strenuè tormentis & machinis uerberabatur: fuit illi nomen ab aquis,
 quod Gouletani & uicini illorum illuc uenirent aequatum: præternauig-
 gantes item, illinc, sibi de aqua recentiori prospicere solebant. Verùm
 post multam uerberationem, Mauris & Turcis qui in præsidio fuerant, quæ-
 uis nondum condamatis uasis fugientibus, paruo negotio à nostris simul
 cum tormentis omnibus bellicis, capta & expugnata fuit. Eadem opera
 oppidula quædam & arces, uici item & castella (Romanorum destructa
 Carthaginæ reliquæ) euerfa fuerunt. Sed quia in illo rerum successu non
 nulli milites subsidiarij & etiam legionarij eò deuenere licentiæ, dicam an
 improbitatis & malitiæ, ut pagos, uillas, strues & acruos, tam frumenti &
 ordeï, quam fœni & palearum, infecto igni perderent. Imperator pœna ca-
 pitale cavit, ne quisquam exinde simile quiddam auderet designare. Iussit
 prætereà, ut pedicere omnes & subsidiarij milites, quamuis nomina dedis-
 sent, militariq; sacramento se obstrinxissent, scirent tamen sub quibus du-
 cibus & signis mererentur stipendia, tesseramq; militarem in promptu ha-
 berent, nihilq; nisi cum ducum suorum consensu attentarent. Eos uerò qui
 in longis nauigijs alijsq; actuarijs aliquo fungerentur officio, omnesq; mi-
 lites legionarios, & qui perpetuis militanti stipendijs, ne unguem quidem
 latum uoluit quoquam è trirēibus discedere, sine cõmeatu suorum ducû
 & actuarijs præfectorum: qui secus facerent, capitale illis fore, ne scilicet
 per liberam illam diuagationem ordine exercitus turbato; si fortè aperto
 Marte depugandum esset, incauti & improuisi à Mauris insilirentur; &
 passim cæderentur. Dies igitur ille & proximus qui decimusquintus fuit

calendarum Iulij, eiusmodi uelitationibus edictis & tradatis tributis sunt. A
 Exercitus uero in modum aciei instructus per cornua, alas, frontem & ter-
 gum disceretur, ad duos pagos non procul à ueteris Carthaginis ruinis si-
 tos, ubi Imperator confederat, tentoria, papilionces, & alia quæ castris po-
 nendis sunt necessaria expectans, promouebat. Ducibus interim hoc stu-
 dio fuit, ut alios in excubijs, alios in statione, nonnullos in speculis explo-
 randi gratia collocarent, & omni ex parte uigilanti diligētia sibi cauere-
 nt: id quæ propter subitas & inexpectatas hostium incursiones, quasq̃ ex in-
 sidijs (utpote quibus compendia uiarum, & loca eius regionis abditæ pro-
 bē fuerant explorata) Turci & Mauri, tam pedites quàm equites, plerun-
 que faciunt impressiones. Est autem ager omnis à mari porrectus su-
 pra modum fertilis, & uitiū, ficuum, olearum, aliarumq̃ arborum se-
 ra: eratq̃ tum milio grandiusculo satius, quod in plerisq̃ locis iam ematu-
 ruerat, erat in eodē agro ueteris Carthaginis magnus modus sceniculi grā-
 dioris admodū, anisi dulcis & gustu suauis. Decimo quarto Calendas Iulij
 ante crepusculū matutinū, nauis quædā institoria plenis uelis acta in portū
 Gouletanū, rectā cursum dirigebat, quæ classe Imperatoria percepta, uelis
 uelis cursum retroagere meditabatur: sed nonnulli triremes Cæsares, ac præ-
 fertim lōga illa, cuius insigne fuit aquila, quæ Dominū ditionis de Granuel
 le (uirū, siue eruditionē species, siue in rebus agundis raram quandam pru-
 dentiam & dexteritatem, siue in difficilissimis etiam negotijs obeundis mi-
 ram industriam & indefatigatum laborem, omnibus omnium calculis com-
 probandum) cum aliquot Cæsares Maiestatis Consiliarijs & Secretarijs
 uehebat, omni ex parte eo impetu & celeritate sese in eam incitauit, ut de-
 sperato estugio, uelis & remis acta, non sine summo discrimine & periculo
 in terram impegerit, nimirum ut uelatores expositos seruaret, qui per con-
 uallia salutem pedibus quærere conati sunt, uerū nonnulli legionarij ex
 nostris, qui spectaculum hocce uiderant, spe prædæ illecti, per compendia
 montium fugitiuos illos assequuti spoliarunt, & quicquid ferre potuerunt,
 abstulerunt. Nauis uero cum mercibus quæ ferē fuerant aromaticæ & ab
 usq̃ue Constantinopoli periculo cuiusdam Iudæi aduectæ, exactis præda
 tionibus, iussu domini Antonij Dauria, in usum patris sui Andræa princi-
 pis Melphie (penes quem summa imperij maritimi fuerat) sisco est con-
 demnata: cuius prædæ precium paulo minus triginta milibus ducatorum
 æstimatum fuit. quæ pecunia ad principem Melphie, penes quem diximus
 maritimorum negotiorum summam fuisse, redibat. Plurimi Christianorum
 ad castra Cæsarea transfugerunt: eodemq̃ plerique Turcæ & Mauri addu-
 cebantur captiui: qui interrogati, quid nam certi haberent de Aenobarbo,
 uariarunt: alijs illum Gouletæ, alijs Tuneti esse dicentibus. Cū uero Im-
 perator partim ex Mauris Turcisq̃ captiuis, partim Christianis, qui effra-
 ctis ergastulis ad nos transfugerant, intellexisset, Gouletam sic esse tum mu-
 nitionibus, propugnaculis & tormentis bellicis, tum copioso & sanguine dis-
 sidio communitam, ut eius expugnatio sine magna cæde & sanguine dis-
 ficilis esset, atque adeo desperanda: deliberari & consultari ceptum
 est, sed hic alius restabat scrupulus, non fore scilicet consultum, sed nec
 tutum, tam copiosum, tam bene prouisum, tam exercitatum hostem à
 tergo relinquere, suosq̃ ab illis munitionibus longius abstrahere, quæ
 recipiendæ & suppeditandæ annonæ & commeatui, præter cætera essent
 idoneæ. Quare communi omnium consiliariorum decreto constitutum
 fuit, arcem Gouletanam ante omnia oppugnare, & constituto eius Impe-
 rator omnem exercitum propius admoit: ac mille quingentis passibus à
 con-

A conspectu ardis castrametatus est, eademq; milites summa cum diligentia & festinatione fortiter munire, aggeres extruere, ualla figere, fossam circumducere, castella aggeribus imponere, quo tormenta quæ grandia & multa in nauibus illuc pertracta fuerant, applicarentur: ut turtis illa quadrata, quam diximus Gouletæ fuisse fortissimum propugnaculum, magno conatu machinis uerberaretur, & si qua fieri posset, uastaretur. Quinq; dies operi faciundo impensis sunt. Nono calendas Iulij aggeres ad iustam altitudinem & crassitudinem extructi fuerunt, castellaq; imponi cœpta sunt, pro custodia & tuitione castrorum, tam contra tormentorum globos qui in nostros & Gouleta mittebantur, quàm leuia quædam & inopinata prælia, quibus Mauri Cæsarianos adoriebantur: si domino Anthonio Pio Consentino, qui dicit se uisa, non audita scribere, fides est adhibenda: in leuibus illis uelitationibus pleriq; Cæsarianorum, fraude, dolis, uaficia & astutia Maurorum intercepti fuerunt. Idem commemorat, Italorum & Hispanorum superbiam & genuinam quandam inter ipsos inuidiam, (est enim utraq; natio supra modum laudis auida, in causa fuisse, quod hostes sæpenumero in conflictibus superiores fuerunt; dum aut ducum iussis non obediens, locum assignatum deferunt: aut non contenti suas munitiones tueri, iniussu præsectorum ex uallo defiliunt, atq; in aperta pericula sese coniiciunt: aut uidentes socios laborare, eis in tempore non succurrunt: quos Imperator semper Augustus (qui, eodem auctore, quamlibet etiam leuibus dimicationibus interfuit, nec tormentorum ictus, nec balistarum tela, nec uenenata Maurorum iacula metuens, foelicius quàm tutius, præsentissima pericula non sine periculo uicit) cum uerbis, tum minis acriter castigatos, eò redegit uerecundiam, ut omnes sui met ipsorum poeniteret: paratq; essent potius uiui discerpi, quàm quidpiam animaduersione aut reprehensione dignum designare: quæ castigatio tantum profuit, ut in reliquis conflictationibus

B ac prælijs & cautijs se tuerentur, & impigrius hostes inuaderent, nimirum ut licet labem ignominie nomini suo aspersam detergeret, notatq; turpiter inultam inducerent atq; abraderent. Et ecce priusquam sic ab Imperatore castigati essent, euenit fortè, ut propugnaculis aliquot erectis, uni, quod longius arcem Gouletanam uersus excurrerat, neque multo plus quingentis passibus ab ea aberat, D. Hieronymus Totauilla dux Sarni cum cohortibus aliquot Italorum præficeretur: à quo cum ipso priuilegio Diui Ioannis Baptistæ, hostem impressionem facientem, magna ui & conatu fortiter repulissent, eo facinore glorioso certè, & præmijs digno, non contenti, præter imperata, maiora ausi, sed infœliciter, relicto propugnaculo, cuius protegendi data illis fuit provincia, hostes fugam simulantem prosequuti sunt: qui artium suarum non immemores, coniungentes se socijs suis & Gouleta in subsidiū ipsis progressis, in Cæsarianos cum numero pauciores, tū ex lōgis excubijs operisq; fatigatos cōuersi, simul cū ipsis in nostras munitiones insilierūt: quos tamē iuuetus Hispanica, quæ nō procul aberat, confestim exturbauit, & in fugā cōuertit. In eo cōflictu præter ducē ipsum Hieronymū Totauillā Sarni principē (qui ictu tormētī aenī pro uallo percussus, multisq; uulneribus confossus, tortiter cecidit) eiusq; nepotem, qui grauiter saucius, à socijs suis in propugnaculum receptus fuit, non plures octo Cæsariani desiderati sunt: hostium uerò plus quinquaginta, præter leuos & mutilos, malè perierunt. tandemq; ex captiuis, & quodam qui ad Cæsariana castra profugerat, cognitum est, tres clari nominis magniq; pensis & momenti, duces Barbaros, in illa conflictatione casos fuisse: quorum corpora equites quidam Turci ad sua castra reportare conati, pedem citò retraxerunt, non audentes tam præsentī discrimīni se committere, neq; ex-

ponere. Mortem Ducis à Sarno grauius quàm credi par sit, optimus & suo
 rum amantissimus Imperator tulit. Tum quòd uir fuerat magnæ diligen-
 tiæ, & multè in rebus bellicis experientiæ. tum plurimis alijs dotibus clarus:
 sed hoc omnibus in confesso est, Martem esse communem, belliq; aleam
 nobilibus iuxta atq; ignotis, principibus & sine nomine uulgo, strenuis ac
 inertibus uariè cadere. Consentinus longè diuersa scribit, & propemodum
 ex diametro dissidentia, quem non proposui mihi in hoc diario per omnia
 sequendum: sed solùm quando consentanea describit exemplari Gallico,
 quod bona fide trans tuli: cuius author, quæcunq; scripsit, uel dictauit, aut
 ipse suis uidit oculis, aut ab illis audiuit, qui res gestas omnes ad Impera-
 torem detulerunt. Scribit Consentinus, transfugam quendam abiurato
 Christianismo, paganismo professum fuisse: uerùm cum transfugeret, fa-
 cti poenituisse, & resipuisse, ac salutem suam, omniaq; bona (attulerat nan-
 que secum multa ducatorum milia) clementiæ Maiestatis Imperat. cõmi-
 sisse. Cui Imperator remissa culpa uitâ indulsit, & aurû omne qd obtulerat,
 in eius utilitatè asseruari iussit: ne scilicet in uita hominis, q; auro, cõtinẽti-
 or fuisse uideret. Pollicebat præterea, cū Neapolim uenisset (fuit nanq; trãs fuga
 ille Neapolitanus) maiora se in ipsum collaturû beneficia: adiecitq; Impera-
 tori esse, eiusmodi elargiri, non accipere. Sed redeamus unde digressi su-
 mus. Septimo Calendas Iulias, hostes aliud quoddâ propugnaculû adorti,
 magna cū suorum strage ab Hispanis, quibus, reiectis Iralis, tum primæ par-
 tes cum hostibus congregiendi ab Imperatore datæ sunt, fortiter sunt repul-
 si. Multum diuq; dimicatum est, ferè Andabatarum more. nam subita quæ-
 dam, eademq; uehemens ferentium uentorum tempestas oborta, tantum
 excitauit, & in cœlû usq; sustulit pulueris & arenæ, ut uix dum socios ab ho-
 stibus discernere possent. Quæ tempestas tentoria, tuguria, tabernacula &
 papiliones militum uariè deiecit: quibus instaurandis & refingendis, plus
 credito ob omnibus sudatum est. Nono Calendas Iulij (ut illud quoque, B
 quanquam non suo loco inseram) Maurus quidam à rege Tunissæ mis-
 sus, in castra Casarea peruenit, qui dicebat tesseram fidei à Rege acceptam
 sibi in itinere perijisse: quem Imperator postridie, qui dies fuit natali diut lo-
 annis Baptistæ facer, qd se adductum, per interpretem quendam Hispa-
 num, Arabicæ linguæ callentissimum, quæ mandata ad se haberet, rogauit.
 ea ferè fuerant eiusmodi: Regem & dominum suum certiore facium,
 Imperatorem cum exercitu numeroso, omnibusq; rebus quæ bello tum na-
 uali, tum terrestri necessaria essent, abundè instructo, in Barbariam appul-
 sum esse, ut maritimû illum ac terrenum prædonem ac piratam Aenobar-
 bum, Turcicumq; exercitum, qui magnam cladem regnis, insulis, arci-
 bus & munitionibus Cas. Maiestati subditis attulisset, internectioni daret.
 In Regem uerò, qui se illi in fidem dedisset, nihil hostile cogitare: se autem,
 ut explorarent an omnia ita se haberent, à Rege suo missum esse. Cui Impe-
 rator per eundem interpretem paucis respondit, ita rem esse: quin plerosq;
 Mauros utriusq; sexus promiscuæ ætatis & ordinis, à suis captos, se dimi-
 sisse liberos: edictiq; publico cauisse, ne cuiquam Maurorum qui regem
 Tunetenium dominum agnoscerent, detrimenti quidpiam aut iniuriæ fie-
 ret. Quòd si Rex cum suis Alaribus & confederatis Aenobarbo resiste-
 re decreuisset, per se non staturû, quin ex Barbaria cū suis complicitibus bre-
 ui exigeretur. Atqui festinatione & reipsa opus esse, non multis uerbis &
 uanis promissis. non enim expedire suis rationibus, ut tantæ copiæ ocio
 torpescerent, & ab opere seriarẽtur. qui Maurus, ut illi imperatum fuerat,
 intra dies quatuor se responsum domini & regis sui reportaturum polli-
 citus, quatuor milibus ducatorum, uestibusq; auro intertextis, & sericeis
 ex li

A ex liberalitate & munificentia Cæsareæ Maiestatis donatus, cum mandatis ipsi commissis, dimissus est. Et ecce uix illo digressus, septimo Calendas Iulias, tres equites Mauri in eadem uenerunt castra, duo subalbi, qualis ferè est color fuliginæus, tertius planè ater: erant autem Maurorum ritu pelibus lautis phœnicei coloris uestiti: humeris uerò oblonga iacula, machæras uerò suas & acinaces à summitate brachij dextri è latere sinistro alitrinse cum pendentes gestabant: læuo autem brachio pugiones habebant affixos. Hi Cæsareæ Maiestati literas alteras à Rege, alteras eiusdem ferè exempli à quibusdam Alaribibus, præcipuis belli ducibus, Regiq; cognatis & consanguineis missas, obtulerunt. Quarum ex Arabica in Caltellanam linguam translatarum, is fuit tenor. Laus misericordibus: Nos filij Ceduaaz, exercitui Christianorum significamus, quòd non procul à uestris castris absumus. Vos coràm nunciate nobis, ubi commodissimè commentari uobiscum possumus. Qui has istuc pertulerunt literas, ingenue uobis exponant, quis dudum fuerit, & nunc sit rerum nostrarum status. Mauri ad unū omnes concordēs sunt, & nobis beneuolunt, unaq; in re consentiunt. Qua de re coràm diffusius agemus. Erant autem literæ Regis signo ipsius signatæ, nullo impresso sigillo, neq; superscriptione inscriptæ. Negabant enim id se pro more habere: quæ uerò iussu Regis mandata afferebant, hæc erant. Ha laasan Regem & dominum suum, simul atque certior factus esset de aduentu Imperatoris, clasisq; eius in Aphricam, noluisse committere, quin ilico legationem ad eius Maiestatem mitteret: ut nimirum cognosceret, ubi & quando eum adire & colloqui posset, ut eius auxilio pulso Aenobarbo, in regnum autum aliquando reponeretur: paratum item se esse, auxiliares copias mittere, comæatumq; suppeditare: & ubicunq; Maiestati eius usum esset, cum potentissimis & proximis sibi cum sanguine tum affinitate Alaribibus, ut liberius de omnibus commentari possent, in colloquium uenire. Quod ut commodius & minori cum discrimine fiat, rogare, ut Imperator triremes aliquot ad se mittat, quib. è mōtuosis locis, ubi delitescibat, per mare ad castra Cæsarea tutò prouheretur. Quibus intellectis, Imperator duos ex legatis, multis preciosis muneribus donatos, seruatò apud se tertio, quem etiam plurimis donis cumulauit, cum eiusmodi mandatis ad Regem remisit. Placere sibi, ut Rex cum aliquot suis cognatis & affinib. ad se ueniat, quo uoluntatē animiq; ipsius sensa plenius intelligat, æt uariatq; à Rege postulata missurū, id q; paucis pōst dieb. effecit. Nam per quēdā ducē nō postremi nominis, neq; æstimatiōis, duodecim triremes apparari, & ad regē mitti curauit. Quo responso accepto, legati ad Regē suū redierunt. Inter Tuncetū & Gouleram erant quēdā oliueta, siceta, loca q; alijs arboribus consita: ex latere castrorum Cæsareanorum, illic Aenobarbus tormenta non pœnitendæ magnitudinis, cohortesq; nonnullas equitū & manipulos peditum collocauerat, unde magnos & frequentes globos in nostros iaciebant: excursionibusq; factis, magnis animis & robore castra Cæsariana exturbabant. Imperator considerans, hoc in fraudem & perniciem suarū legionum & copiarū factum esse, magnosq; sibi decorei assignatum iri, si permitteret hostes sic impunè diutius suos ludificari: quanquam edicto, eoq; capitali cauerat, ne quis extra ordinem in hostem incursaret, illorum puta stratagematis, imò dolis & fraudibus iam probè exploratis, ut qui pedem pede, manum manu cum nostris conferere non auderent: sed contenti crebris, magis quàm uehementibus uelitationibus dimicare, leniterq; per causam in Cæsarianos insilire, sicubi nostris globo facto per alas & cornua se dirigebant, ut iusto bello contenderent, non au-

si resistere, subito terga uerterent, statuit tamen eos illinc deturbare. Sexto A igitur Calendas Iulias, classicum cani, & equites Hispanos duce Marchio ne Mondeiariis, duasque legiones peditum, alteram ex Germano, alteram ex Hispano milite conscriptas, antecedere iussit: ipse uero cum suis equitibus & peditibus, manipuloque uno, ex altero eorum qui ex minoribus tormentis glandes, plumbos, aliaque tela iaculabantur, sequutus est: eoque ordinem ad locum ubi hostes inter arboreta & plantaria in insidijs erant, profecti, eo impetu, tamque ardentibus animis eos adorti sunt, ut quamuis plus mille essent equites, pluresque pedites, tamen Caesarianorum impressiones non sustinerent: sed relictis machinis, reliquisque impedimentis, in fugam sese conuerterent. quos Imperator longius persequi noluit: tum quod Tunitium in conspectu esset (non plus enim miliario illine aberat) tum quod non temere, sed nec infelicititer, illam suscepisset expeditionem. Ceciderunt in eo conflictu ex hostibus partim equites, partim pedites quinquaginta: ex nostris uero, cum saucis, tum occisi, desiderati sunt septem. Marchio Mondeiariis dux ordinis equestris, ex istius lanceae Turcicae in compendice uulnus accepit. Quod tamen non multo post industria chirurgorum obducta cicatrice, pulchre curatum fuit. Dum haec sunt, & castra uarijs munitiombur omni ex parte muniuntur, plurima militibus, & commeatu bene instructa nauigia, alia post alia appellebantur. Aduenerant quoque ex Sicilia, Neapoli, Italia, aliisque regionibus, plerique strenui, & in remilitari exercitissimi uiri: atque inter alios Marchio Alarconensis, uir magnae prudentiae, & multae in re bellica experientiae, cum mille ducentis uiris Martijs, & gentilitio stemmate claris, ex Neapoli & Sicilia oriundis: qui partim longis actuarijs, partim onerarijs & rostratis in Aphricam aduecti sunt: appulsus est etiam eodem pulchre comitatus dominus Ferdinandus Gonzaga, uir rari & prudentis consilij, & in ijs quae ad rem militarem pertinent, oppido quam exercitatus. Tertio Calendas Iulij, Halaasan Tunetenium rex, ex saltibus illis quod pulsus ab Aenobarbo confugerat, per mare proximum triremibus ab Imperatore impetratis, quam proxime castra Caesarea aduectus est: praemissosque sororis suae filio, qui illum appulsum esse nunciaret, cum ducentis equitibus Mauris ad castra Caesarea contendit. Imperator illum aduentum re praemonitus, signo dari iussu, ut turmae aliquot equitum ordine disponentur, Ducem ab Alua, Marchionem Alarconensem, & comitem Beneuentanum, cum multis alijs nobilibus & gentilitio titulo insignibus, praeter equites, addita una atque altera peditum phalange, illi obuiam milit: qui reuerenter illum (ut puta regem) exciperent, atque ad tentorium Caesarium deducerent. Imperator cum infante Portugaliae, aliisque tum ducibus tum comitibus principibusque uiris, regem expectabat: quem appropinquantem data dextera salutauit. Ille contra summa cum reuerentia sese inclinans & demittens, obseruato tamen semper decoro regio, Imperatorem tantum non adorauit, & more patrio super tapeto ibi in hoc strato cum suis alaribus humi procubuit. Imperator uero e suo solio descendit. Tum per interpretem Castellanae & Arabicae linguae iuxta peritum, multis de rebus longum diuque colloqui sunt. Deinde ad militum stationem, ut legiones suo ordine digestas, totiusque exercitus faciem, formam & robur uideret (qui illo adueniente tam maiora quam minora tormenta magno murmure & strepitu exonerabant) deductus est. illinc ad tentorium domini Ludouici a Flandria, domini ditionis de Praet, equitis Chrysomalli, & secundi Imperatoris Maiestatibus cubicularij peruenit: ubi uarijs omne genus bellarijs, aquisque cum saccharo & cinamomo decoctis, (abstinent enim uino & carnibus, nisi ritu patrio coctae & apparatus sint) refectus & recreatus

Atus est, Dixit autem, circiter octingentos camelos commeatu & alijs rebus onustos, se à tergo cōsequi, habereq; se in montibus illis unde uenerat, plus sedecim equorum milia, quorum omnium ne musca quidem neque camelus, neque equus usquam comparuit. Erant autem omnes eius milites Mauritánico more uestiti, habentes acinaces suas altrinfecus, ab humero dextro in læuum dependulas, & pugiones latos, eosq; ancipites sinistro brachio alligatos: equitatus ferè ex equabus equisq; castratis constabat. Iacula autem quæ gestabant, longitudinis erant triginta sex aut quadraginta palmarum. Imperator autem magis miseratione & misericordia (quam cum summa clementia habet coniunctam) commotus, quàm quod multum auxiliij putabat à Rege, humanissimè acceptum, regio affecit honore. Hoc enim erat omnibus exploratissimum, Regem sine ulla spe recuperandi regni sui, fuisse ab Aenobarbo exactum. Huc accessit, Imperatoris copias, quas terra mariq; habebat, tales fuisse & tantas, ut cum Deo bene uolente (à quo omnis uictoria est) non solum sufficerent Aenobarbo cum suis opprimendo, sed etiam uniuersæ Barbariæ subiugandæ. Verùm magis expediens uisum fuit, regem in regnum reponere: ut tanto beneficio Maurorum animos sibi deuinciret: intelligerentq; sanctam illam expeditionem in hoc solum Imperatori susceptam esse, ut Aenobarbum Turel cumq; exercitum è Tunetenſium regno expelleret, tranquillitatq; Reip. Christianæ consuleret. Præterea, ut fidem regis eius quæ successorum magno commodo & securitate Christianismi, & præsertim regionum & ditiorum maritimarum Cæsareo Imperio obnoxiarum, contra uniuersam Barbariam tam immensi beneficii uinculo, in perpetuum sibi obligaret: quibus regionibus quàm fuerit opus & necessarium, ut primo quoque tempore prospiceretur, nemo ne sanctè quidem deieranti credat, nisi oculorum cognitione didicisset, quemadmodum in profectione ista sole meridiano clarius fuit uidere. Sub initium mensis Iulij, in opere cœpto perficiendo continuus aliquot diebus nemo non strenuam & accuratam adhibuit operam, ut scilicet tormentis omnib. suis locis dispositis, ad demolitionē arcis Gouleranæ procederetur. Erant circum castra Cæsariana colliculi quidam, quos uisum fuit aggestis aggeribus, defixis uallis, extructisq; propugnaculis & castellis munire, militesq; cum machinis ad castra ipsa, legionumq; cornua protegenda, hostemq; ab irruptionibus arcendum imponere. Quia uerò arx Goulerana in planicie quadam sita erat, & ex utroque latere firmis munitionibus circumclusa, non fuit nostris integrum semel locum castris merandis deligere, sed necesse fuit subinde mutare, & paulatim proximius Gouletæ admoouere, quod non sine magno labore & molestia militum fieri potuit: tum quòd tentoria, papiliones, tuguria, diuersoria, sarcinæ, impedimenta omnia transportanda essent: tum quòd ab illis locis longius abstraherentur, ubi plurima quotidiano usui accommoda partim repererant, partim sibi procurauerant: & præsertim puteos aquarum dulcium, quarum propter mare uicinum, mira erat illic raritas, ne dicam penuria. Nam illi à quibus diximus turrim quandam nomen sortitam fuisse, propter immodicam aquationem partim exhausti, partim uiciari limo è fundo excitato fuerunt. Lacus uerò & stagna, propter uicini æquoris exundationem, aqua salsa infecta fuerunt. Huc accessit, q; ex uasis terra repletis, pellib. alijsq; munimētis coopertis, ppugnacula sibi cōstruere debebāt, quæ opponebāt tormentorū ictib. dū nocturno tēpore, pprius sensim adrepūt. Cūq; adhuc modicè castra semel atq; iterū loco mouent, pximiusq; arcis admovent, ut sic cōmodiore uia expugnare: nō rarò nocte intēpessa ad arma cōclamat, atq; interdū utrinq; erupit, factis dimicāt. Quarto nonas Iulias,

hostes

hostes per exploratores edocti, turmas aliquot equitum, manipulosq; pedum e castris Cæsareis profectos esse, ut magnum numerum cum pedum, tum equitum ex miscellanea & promiscua, equisonum, mulionum, stulariorum, lixarum, cacularum, eiusmodiq; hominum colluue, qui in uicos proximos pabulatum & prædatum excurrerant, confiatum, tuerentur & protegerent: arbitrati occasionem nostras munitiones expugnandi sibi datam esse, statim à prandio magno clamore & impetu uelut æstro quodam perciti, totis uiribus in eas incubuerunt, eodemq; ferè temporis puncto, turbo quidam ferentium & debacchantium flaminum, tantum excitauit pulueris, ut conspectum hinc castrorum, isthinc hostium interceperit: hoc tamen nonnihil in tenebris dimicantibus profuit, quod æther crebris ignibus, quanquam non sine fragore tonitruum micuerit, pluvia subito consecuta uentorum rabiem sedauit. Nihil tamen interim tam subita cœli mutatio cōsistationem remorata est: quinimo ijs animis utrinque & uiribus certatum est, ut Cæsariani exercitus duces, metuentes ne Turcici equites ex insidijs suo more intergductores nostri exercitus insularent, omnibus legionibus ordine distributis, facta acie cum hoste congregendum putarint: sed nostri diuino freti auxilio, magna tum Imperatorum, Decurionum, & Centurionum, tum militum uigilantia, alacritate & diligentia, hostes à castris prohibuerunt, & terga dare coegerunt: quos tanta celeritate sunt consecuti, ut multis ante munitiones ipsorum trucidatis, propugnacula & castella nonnulla occuparint, uexilla diripuerint, & magnum timorem spectantibus incusserint. cruenta ea in concertatione facta fuit hostium strages: pauci ex nostris desiderati sunt. Nulla quies, nullum ocium fuit militibus. Nam nulla ferè dies sine dimicatione abiit. Ex arce uerò Gouletana triremibusq; qui in sinu Tunetensi fuerunt, quotidiè ex machinis ingentis magnitudinis, ferrei & aenei globi in castra Cæsarea militumq; tuguria iaciebantur, quorum nonnulli & illi quidem grandiusculi inter signiorum insigniti fuerunt, ita ut non difficile esset conijcere & colligere, è quo miropolio eiusmodi catapocia, quibus uelut ex officinis tales prodierant merces, tandemq; plurima quæ antea incerto rumore siue authore passim missitabantur, tum denique credi & pro certis haberi coepta sunt. Ex altero latere Gouletæ, qua Tuniceum respicit, stagnum est nauigabile, per quod ex Tuneto comitatus, & quæcunque obliuione cinctis opus erant, faciliè aduehebantur: quod, ut nostri impedirent, constitutum fuit è nauibus nonnulla nauigia in stagnum illud pertrahere, eademq; militibus, tormentis alijsq; armamentis armare. Id quod absque mora, quamuis non sine molestia, factum fuit. Verum quia stagnum illud non erat tantæ altitudinis, ut naues sic onustas ferre posset, necesse fuit eas in mare magno, certè militum sudore retrahere. Sexto Idus Iulias Imperator ex altero pede grauissimè laborauit: cuius doloris causam fuisse, medici asseuerabant, continuam & indefessam in omnibus boni Imperatoris obeundis muneribus curam, laborem & diligentiam. Nec defuerunt qui putarent diuinè id fuisse providentiæ & uoluntatis, ut scilicet illo cruciatu admonitus, non tam temerè præsentissimis se obiectaret periculis: satisq; crederet suo se fungi officio, si quod in opere faciundo collocaret operæ, alijs exercendis & instituendis insumeret. Atque plurima quæ ipse faceret, primarijs exercitus ducibus, legionum præfectis, primi pilaribusq; antesignanis administranda committeret. Hostium namque incurstationes, alsiduzq; illæ dimicationes non fiebant sine telorum, iaculorū, balistarū ictibus. & tormentorum maiorum & minorum iactibus: quorū impetus sine discrimine nobilibus cum ignotis, summis cum infimis, si forte cōtingantur, æque lethalis est & no.

A & noxius. Quarto Idus Iulias, tentoria, & militum tuguria denuò suo loco mota sunt, & propius Gouletam deportata, quo tamen die propter incredibilem flaborum tempestatem, puluerulentamq; harenarum nubem, ad sidera usque iactatam, non adeò promptum, neque proclive fuit ea figere: munitionibus tamen, uallis & fossis circumdatis, propugnaculis & castris aggeribus impositis, machinisq; ad iaculandum apparatus, Imperator arcem Gouletanam primùm tormentis uerberare, dein de postredie, qui tertius fuit Idus Iulias, conscensis muris, expugnare & capere constituit. Quare cautum est edicto publico, ut omnes tam duces quàm milites, ad suam quisque cui destinatus fuerat functionem, parati & accincti essent: sed quia uentorum uis & rabies fuerat uehementior, pelagusq; altioribus undis efferbuerat, in diem sequentem qui pridie fuit Idus Iulias, res tota dilata & procrastinata est. Erat fortè turris quædam in uertice montis, non amplius mille passus à Cæsarianis castris disita, quam decem stationarij milites expulsi Barbaris occupauerant: eam facto agmine Turcæ Maurique adorsi sunt: quorum insultum decem illi Cæsariani principiò strenuè repulerunt, sed destituti subsidio, cœperunt impressionibus Barbarorum esse longè impares. Quibus confestim à nostris, tum equitibus tum pedibus suppetiæ datæ sunt. quare ab hostibus animaduersa, non expectatè nostrorum aduentu, sese uerterunt: qui ferè Barbarorum mos est. sua namque agilitate (ferentiariorum enim & uelutum more, leui utuntur armatura) equorumq; uelocitate freti, frequentioribus quàm uehementioribus excursionibus hostes suos sollicitant. quòd si seriò conserendas esse manus uiderint, uersis tergis, fuga sibi salutis sue consulunt. Imperator nondum commotam expugnandæ arcis Gouletanæ nactus occasionem, exploratis summa

B cura omnibus munitionibus, ut magis hostibus incommodaret, fortiusq; sua castra munit, iussit alium aggerem cæteris astrui, quod imperato citius, summa cum diligentia factum est: ut si fortè offerret sese occasio, nihil esset quod oppugnationem remoraretur. Castris igitur sic munitis, & acie, quæ numerum triginta milium militum, eorumq; selectorum excedebat, præ cornua, alas frontes & terga, legiones, turmas, cohortes, & manipulos, instructa, (præter classem ingentem, quæ in portu Gouletæ omnibus rebus ad nauale bellum necessarijs apparatus, anchoris fundatis detinebatur) cunctisq; & quæ ad castrorum uitionem, & inimicorum oppressionem spectare uidebantur, diligentij sollicitudine procuratis, machinæ & tormenta suis quæque locis collocabantur. Imperatori præter cætera hoc studio fuit, frequenter omnem exercitum lustrare, legiones omnes circumire: duces & antesignanos, ut cautè sibi prospicerent, nec temerè se periculis obijcerent, admonere. Omnes summa cum humanitate compellare, præmia ampla polliceri, ardentes & inflammatos laudare, dubios & meticulosos animare & confirmare, ignauos & inertes impellere, urgere ac stimulare, ignominiosisq; uerbis, nonnunquam & uerberibus castigare: omnes hortari, breuibusq; concionibus inflammare: non dubitare se, quin qui sæpe absente ipso rem præclare gessissent, hostesq; eisdem secum sacris initiatos, captis regibus & principibus uiris, castris exuissent, uictoriamq; illis ueluti è manibus tum in Italiâ, tum alijs regionibus non secus ac clauam è manu Herculis extorsissent, nunc se præsentem, cum hoste sacro atque deuoto, fortiter & strenuè essent pugnaturi: præsertim cùm in hoc bello Deo optimo maximo, eiusque filio Domino & Seruatori nostro militarent, se quidè officiorum sibi præstitorum non fore immemorem: sed unumquemque pro ratione rerum gestarum, liberaliter remuneraturum. Quibus exhortationibus animi militum, alioqui sua sponte feruentes & incitati, sic

sic sunt inflammati, ut ansam pugnandi sibi non præberi doleant. A qua-
 riæ proinde, aliæq; classes, quam proximè sine certo discrimine poterant,
 applicabantur: malisq; & antennis summotis, ne si fortè hostium tormen-
 tis concuterentur, id nauibus fraudi & detrimento esset, ad oppugnatio-
 nem apparabantur. Euenit fortè, ut pridie quam decretum esset arcem tor-
 mentis lacessere, mare sic intumuerit, ut in tentoria, quæ littoribus proxima
 erant, exundaret: metusq; esset, ne iuxta constitutum arx oppugnari non
 quiret. sed pridie Idus Iulias tanta fuit & æquoris & flatuum tranquillitas,
 isq; superni numinis fauor, ut cum prima luce acie suo ordine instructa, om-
 nibusq; & singulis suis functionib. præscriptis, ea diligentia, industria, stu-
 dio & dexteritate, terra mariq; arx uerberaretur, diuexaretur, & quassare-
 tur, ut & turres opere situq; pene inexpugnabiles, & cæteræ munitiones,
 quas ex trabib. malis, antennis, trirremium remis, emeritarumq; nauium
 tabulis, proris & puppibus, clauis & caritijs construxerant, ac pilis, pelli-
 bus, boumq; tergonibus stipauerant, multaq; terra cooperuerant, diuerbe-
 tionis & impetui nostrorum tormentorum cederent, collapsæq; & conuul-
 sæ neq; onus impositum sustinerent, neq; Turcis satis tutum nec firmum
 cõsistendi atq; resistendi locum, machinasq; suas eiciendi potestatem face-
 rent. Quin plurimæ hostium machinæ nostrorum tormentorum ictibus di-
 ruptæ, magnaq; pars muri turris illius quadratæ solo æquata, nonnullæq;
 quadrirems & triremes, aliæq; naues tam rostratæ quam onerariæ, pertu-
 sæ & dilaceratæ fuerunt: quæ cum hostes non sine dolore & indignatione
 uiderent, secumq; expenderent suas munitiones peius fuisse labefactas,
 quam ut ulla instaurandi spes superesset, considerarentq; quam potens &
 inuictus, & ab exercitu & omnibus bellicis maritimis iuxta ac terrestribus
 munitionibus Imperator esset, in sola fuga suo more spem omnem collo-
 cauerunt. Imperator, qui hætenus omnibus in rebus summa cum diligen-
 tia, cura, strenuitate & magnanimitate uelut Hector quidam, aut monstro-
 rum domitor Hercules, omnia boni Imperatoris, imò & militis munia obi-
 uerat, & quæcunq; factu fuerant necessaria, admonuerat & præceperat,
 ne quid in ipso delideraretur, dum arx Gouletana tormentis concutieba-
 tur, in aggeribus ipsis & propugnaculis constitit, nimirum ut à uerberatio-
 ne, donec magna ex parte demolita esset, non desisteretur: factaq; commo-
 da ascendendi uia, militum saluti in expugnatione eius consuleretur. Tam
 enim uita militum illi chara fuit, ut nollet uel unius periculo centum Barba-
 ros obtruncari. Contrà milites eo flagrabant expugnandæ arcis ardore di-
 cam, an furore, ut nisi prudentissimus Imperator eos remoratus fuisset, nul-
 la sibi munita uia magno suo periculo eam oppugnassent. Id quod tamen
 eodem die sub horam secundam pomeridianam, ea animorum uirumq; a-
 lacritate & robore factum est, ut quamuis iter ipsum quod sibi munierant,
 non esset satis aptum, aditusq; impeditior quam ut commodè eam inuade-
 re possent: tamen scalis muris admotis, facile incenia superarint, uictoresq;
 in arce uictatiumpharint. Quadrirems uerò Aenobas, aliæ que naues
 quæ in stagnis & sinu Gouletano iacebant, paruo negotio in nostrorum
 uenerunt potestate, unà cū machinis bellicis, quæ numero, magnitudine &
 artificio erāt cōmēdabiles. Inuēta etiā fuit magna globorū, pulueris tormē-
 tarij, & salnitri copia: ita ut abundè facta fuerit cōpensatio damni & detri-
 menti, quod nostri acceperant, quoniā nonnullę naues ipsorū a diuersariorū
 machinis partim deprellę, partim laceratę & diruptę fuerūt. Hostes, qui a-
 lioqui in defendenda arce strenuos sese, & rei militaris experientissimos
 exhibuerant, omni spe recuperandi ea quæ amiserant abiecta, fugæ se de-
 derūt. quamlibet enim nihilominus fuerant agiles & ueloces, nō tamen sic
 præ-

Apræcurrere potuerunt, quin plurimi & terra & per stagna in ipsa fuga à nostris anteuerterentur. Vbi magna cades hostium, quamuis fortiter repugnatum, facta est. Quantum doloris, indignationis, animiq; impotentia, atq; egritudinis impurissima illa bellua, ac Christianismi pestis maxima, Heredi in Aenobarbus ex strage suorum, rumoribusq; amaris & iniunctis qui ad eum de detrimento accepto, factaq; iactura perferebantur, conceperit, facile est unicuique coniectura consequi, quin plurimi captiuorum qui in trirēibus Cæsaris uincti asseruabantur, propter fugam militum suorum, & rem male gestam, eò deuenerē furoris & desperationis, ut sibi manus intulerint, preciososq; iugulo mortem sibi cōseuerint. Dū hæc ante Gouletam geruntur, Halaasan Tunetensium rex, cū aliquot Mauris, cognatis suis & affinis, in castris Imperatoris regio more tractabatur: assignatis illi ministris, qui eidem inseruirent & administrarent. Decumbebat autē in tapetis humi stratis, ibidēq; prandebat & cenabat: eo corporis habitu, ut manus & pedes iuxta mappæ essent propinquæ: atq; inter agendū, alterū pedē manu tractabat. Quod nostratib. uisum fuit nouū. sed is mos est illis patriis & gentilitius. Similes erāt gestus & mores Maurorū, qui circum regem suum line ullo discrimine iacebant semilaceri & nudī: qui nonnunquā rupto silētio, clarius ipso Rege simul omnes uociferantur. In rege uerō maiestas quadam & seueritas, quam reuerearis, non formides, semper relucebat. Ac ne tum quidem ulla extitere indicia, satrapas regni Tunetici eo esse animo, ut regi suo ferre uellent suppētas: licet ipse interim dissimularēt, diceretq; se à quibusdam Alarbiū suorum accepisse literas, quibus pollicebantur se illi auxilio adfuturos, atq; adeo tunc fuisse in itinere. Imperatori non uidebatur consultum, eiusmodi arundineo baculo, ficulneoq; præsidio nitī: uerū quod res erat suspicabatur, satrapas puta & Alarbas illos expectaturos, quò oppugnatio arcis Gouletanæ euaderet. Ar-

B qui ne expugnata ea quidem ullum argumentum fauoris bonæq; uoluntatis, ab illis erga Regem ostensum est. Cui regi pro miraculo quodam & ostento fuit, uidere prosperum succellum & gloriosam Imperatoris uictoriam. Quibus gaudijs, subilis, acclamationibus, milites Cæsariani tam insignem, tam inauditam uictoriam concelebrarint, malo unicuiq; suo cum animo reputandum relinquere, quàm pauca scribendo rem ipsam eleuare. Vbi iam tutus in arcem pateret accessus, uidisses plurimos agminatim illò adcurrere, tum ut arcem ipsam, tum ut munitionum ruinas & reliquias dānacq; data uiderēt. Est autē arx Gouletana turris quædā quadrata, admirandæ crassitudinis, altitudinis autē duarū cōsignationū, ambitu interiori cōplectens passus quadraginta: exteriori uerò & in frōtispectio circiter quinquaginta. Intus est cisterna quædā insignis, quæ totius edificijs aquas pluuias excipit: sunt & fornices quidā cōcamerati, in modū prōptuariorū, penuri & annonæ conseruandę extructi: e quib. quicquid auferri potuit, à stipendiarijs quibusdam & legionarijs compilatum, & conuasatum fuit. Erat in eadem arce magnus numerus arcuum & iaculorum (nam in dimicando ferē arcibus utebantur) e quibus iaculabantur tela oblonga, ferro peracuto in extremitate armata, quod in uulnere quod fecerant extractis telis permanebat. Inuēta sunt quoq; tormēta cū minuscula tū maiuscula, circiter quadraginta: inter quæ unū fuit prelargi orificij, qd eijciebat globos ferreos amplitudinis latissimi pilei: fuerūt & ex præcipuis nō pauca alia, passim lilijs, alia salamandre figura, & duplici digammate Aeolico ff insignita. quib. in altero latere insculptum fuit, aut insusum, hoc elogium literis Romanis: Nutrifco & extinguo. In altero latere, alterum elogium literis Arabicis. Nō arbitror neque alijs uolatu, neque sinistro cantu oscinis, neque tripudijs solistimis,

opus esse, ut augureris & diuines, unde tormenta illa eiusmodi notis & e-
 logijs notata, allata, aut cuius iussu & impensis illic fuerint fusa. In confesso
 est omnibus, bellicas expeditiones, castrorum & arcium oppugnationes,
 militares congressus, conflictationes, incurSIONES & inualiones, non fie-
 ri sine reciproca utriusq; partis iactura: fereq; usuuenire, ut periculum non
 sine periculo uitetur. quo factum est, ut ex militibus Cæsarianis multi fue-
 rint desiderati, pleriq; grauius uulnerati & sauci, & alij puluere tormenta-
 rio temerè accenso, alij eminus iaculis, & minorum tormentorum glandi-
 bus, alij cominus gladijs, gestis, contis. & lanceis: nonnulli maiorum tor-
 mentorum iaculationibus, partim manus, brachia, pedes & crura, partim
 coxas & femora reportabant, aut planè rupta, aut saltem luxata. Nec de-
 fuerunt, quibus certæ corporis portiones fuerunt machinarum iactibus
 ademptæ. Inter quos Hispanus quidam (ut scribit Consentinus) humilis
 fortunæ, sed animo, Thebano illo tantopere multorum historijs concele-
 brato, non inferior: dum fortè cruribus simul cum femoribus globo æneo
 è tormento emissio truncatur, simulq; tormentum minusculum, quo uteba-
 tur, è manibus illi excutitur, plus sollicitus de suo tormento, quam uita, un-
 dig; circumspectat tristis, uisumq; (manibus reliquoq; corpore sese illic
 ut potuit aduoluens) hilaris brachiorum sinu uelut deosculabundus com-
 plectitur, & quasi re salua uitam expirat. Inunc, & mirare Epiminundam il-
 lum, qui rogauit moriens, an clypeus esset saluus, & an pro patria staret ui-
 ctoria: Habes Hispania, unde (quamuis alioqui satis laudis auida) gloriari,
 & cristas tollere queas. Plerisq; certa membra sic erant concisa, ut solum à
 neruo aut particula cutis dependerent. quibus industria chirurgorum id
 quod dependebat, nec spes erat fore ut alteri membro coalescere aut con-
 ferruminari posset, præcidebatur: reliqua parte ferro ignito, ne sanguis im-
 modicè efflueret, adusta: adeò ut miserum & iniucundum esset spectaculum,
 illorum uidere calamitates, ac audire quiritationes. Et quamuis in castris
 plurima essent loca recipiendis saucijs, truncis & luxatis, aut alioqui uulne-
 ratis destinata, eisq; præfecti medici, chirurgi, myropola: & administri: ta-
 men fieri non potuit, quin pleriq; uitam cum morte commutarent. felices
 sanè & fortunati, qui puta ea gratia morti sese obiecerant, ut Domino lesa
 Christo Seruatori & Redemptori suo litarent, quorum corpora in glareâ
 & arena condita & sepulta fuerunt, animæ Dei opt. max. misericordia uti-
 uunt in æuum. Imperator optatè potitus uictoria, Gouletam præsidio sex-
 centorum militum legionariorum munit: cadauera hostium cæsoium, quæ
 plurima inuenta sunt, equorum item & camelorum, in altissimis scrobibus
 infodi iubet: ne fortè ex scetore corrupto & infecto aere, lues aliqua in e-
 xercitu suboriretur. Christianorū autem qui in ea expugnatione desidera-
 ti sunt, corpora, religiosè condita fuerunt, crucibus in tumulis eorum infi-
 xis. Idibus Iulijs, qui dies proximus fuit à uictoria, Imperator conuocato
 concilio ducum, antesignanorum, primipilorum, decurionum, centurionū,
 & eorum qui illi tam in publicis quàm priuatis negocijs à consilijs sunt,
 cum illis consultat & deliberat, quid potissimum facto opus sit: ut non so-
 lum uicerit, uerum etiam uictoria utatur. Ibi sententijs uariatū est: alijs sua-
 dentibus, ut quasi re perfecta in Hispaniam redeat: alijs contrà reclamanti-
 bus, operam illi & impensas perijisse, nisi Tunetum etiam capiat, & ni om-
 nes insulas propinquas, à quib. periculum immineret, in potestatem suam
 redigat. Vicit posterior, & quidem sanior sententia, quare ligno dato impe-
 ratum est, ut omnes Tunetensium expugnationi sese accingerent. Decimo
 sexto Calendas Augusti manipuli aliquot, & cohortes peditum Germano-
 rum & Hispanorum, Tunitum uersus progredi cœperunt, trahētes secum
 duode-

A duodecim tormenta bellica, quos Imperator cum reliquo exercitu sequi de creuerat: sed quia ab itinere peritis postea illi renunciatum fuerat, utamur quæ ab illo latere Tunetum ducebat, impeditiorem magis quæ salebrosam esse, quam ut commodè illac exercitum suum traducere posset, eandemque insidijs, alijsque mille periculis aptiorem esse, quam alteriusvisit eos qui præcesserant reuocari, qui sine ullo detrimento machinas in castra retraxerunt. Decimoquinto Calendas Augusti, & die proximo, plurima tormenta mafuscula cum globis & pulvere tormentario, alijsque rebus ad expugnationem arcis Gouletanæ & nauibus exportata, rursus in eadem exportata sunt. Cum hæc aguntur, Imperator cum suis, varijs curis angitur: profectioque Tunetensis mirè ipsum sollicitat. Principio uidet quæcumque Halaasan de Alarhiu, propinquorum, suburbanorum atque oppidanorum auxilijs magnificè iactitasset, uana esse omnia, & mera somnia: cum nemo illorum signa ulla fauoris subsidijue in illum usque diem erga regem suum præ se tulisset: neque pro ipso, quamuis summa oblata fuisset opportunitas, contra Aenobarbum arma sumpisset. Proinde non oscitanter secum expendens quàm grauis & difficilis subeunda esset prouincia, tum quòd longius à mari abstractis, periculum esset ne satis commodè commectus asportari posset, ac quòd in tota illa regione rari admodum essent putei, à quorū aditu hostes ipsos faciliè prohibere, aut eosdè saltè inficere possent, & uicijs, dulcium aquarū laboraret inopia: tum quòd machine bellicæ propter iumentorum sarcinariorum penuriam, manibus militum telitri itinere pertrahi debuerant: contra, cum illi in mentem ueniret, Aenobarbo, nisi ex Barbaria excubaretur, maximam relinquì opportunitatem in fines Christianorum, orasque maritimas, Cæsareæ ditioni subiectas incurrandi, omniaque peius quàm prius (utpote qui damno accepto esset irritatus) perturbandi: misereturque fortunam Christianorum, qui Tuneti pædore & B squalore obstiti, in carcere & uinculis degebant: misereturque ipsius regis qui ex regno exactus, omnibusque fortunis spoliatus, ab unius Imperatoris penderet misericordia & auxilio: consultissimum uisum fuit, capto Tunero, Aenobarbum opprimere aut expellere, regemque restituere, ut tanto beneficio deuinctus & obligatus, Reip. Christianæ, Imperatori, eiusque successores, socijs & amicis, perpetuò confederatus, neque unquam benefactorum à Cæsarea Maiestate acceptorum obreperet illi obliuio. His omnibus æqua lance expensis, constitutum fuit aciem ordine instructam, per alterū Gouletæ latus, quòd illud iter magis esset peruium, neque tam multis periculis expositum, Tunetum uersus deducere: principe Melsphæ cum cuncta classe, Gouletæ relicto, cui hoc præcipuè curæ esset, exercitum comæatu & annona profectui, & de recentibus aquis alijsque requisitis, per stagnū quod Tunerū ducebat prospicere, omniaque munimenta quæ pro arcis Gouletanæ diuerbatione & excidio & nauibus elata fuerant, cum tormentis quæ in ipsa arce deuicta inuenta fuerant, eisdem ut inferrentur, operam dare. Decimo tertio igitur Calendas Augusti, Imperator classicum cani, totumque exercitū in formā iustæ aciei instrui iussit, qui per omnes suas partes digestus, progressi cæpit, sex tormentis maioribus, totidemque mediocribus, brachijs & robore militum pertractis, comæatuque quinq; dierum secum allato, Imperator, cui præter cæteros res cordi fuit, a summo capite ad imum usque calcarum armatus, per singulas turmas, cohortes & legiones non sine summo spectantium gaudio obsequitare, manipulos concenturiare, phalanges condecuriare, omnesque bono animo esse, certamque sibi cum Dei adiutorio uictoriam polliceri, iubere deinde ad cataphractos redire, & unumquemque

sui muneris & functionis admonere. In progressu autem ipse sublimi conspiciendus in equo, vexillum primum, quod Domini nostri Iesu Christi crucifixi habebat effigiem, antecedeat: quem quicumque conspiciebatur, immensa perfundebatur læticia, feruentissimoque inflammabatur ardore & desiderio, ad extremum usque halitum pro Christianismo, ueluti pro focis & aris præstandi. Cumque eo ordine ad duo processissent milliaria, ecce Turcæ & Mauri, ex oliuetis ubi deliuerant emergentes, & hac illac per uiam cursitantes, nostris sese prodiderunt. Erat non procul illinc in eodem itinere Aenobarbus cum sex millibus Turcarum: Maurorum uero & aliorum partim equitum, partim peditum, millibus centum. Imò relatu quorundam Christianorum, qui Tuneto in Christianorum castra profugerant, cognitum fuit, Aenobarbum habuisse plus ceterum quinquaginta millia militum: Equites scilicet ad millia uiginti, reliquos pedites. Quod tanto credere procluius fuerat, quod ipse Aenobarbus duobus diebus proximis omnes copias suas recensuerat, & Alarbas Maurosque omnes militari sacramento adiutorauerat, seque consequi coegerat, acieque instructa cum Imperatore consilium gerere, imò & castris exuere decreuerat. in eum namque finem castra sua uallis, fossis, aggeribus, & turribus munierat, machinasque in propugnaculis collocauerat, eo loco nostros expectans, quò illis, uellent nollent, iter faciendum esset. Imperator per quosdam exploratores curauit agmini suo prospici de loco ubi pernoctaret, accommo multum & apto: tum quòd ibi tutior fuisset ab hostium incurstationibus, tum quòd multos dulcium aquarum puteos illic inuenisset. Verum hostes re animaduersa, quia nostri lentius promouebant, quòd tormenta sua robore brachiorum trahere debebant, facile locum illi præoccuparunt. Imperator uidens in celeritate spem uictoriæ consistere, magnis itineribus, multo conatu pertractis machinis, ad locum pugnae accelerabat. quo cum uentum est, principio bombis & tonitru tormentorum ei aculatorum se mutuo salutarunt: deinde signo dato, magnis utrinque animis & uiribus eminus tormentis, telis, iaculis, fundis, cominus hastis, gælis, malleolis, sicis, & uersis gladijs, acriter pugnatum est. Quo in conflictu, tanta animorum alacritate Cæsariani rem gesserunt, ut quanquam ex continuo itinere lasi & opere fatigati, cum integris, nihilque quod non (absit uerbo inuidia) fortissimos & strenuissimos milites facere deceret, molientibus, dimicarent: tamen ruptis ordinibus cedere, magnoque tormentorum numero amisso, terga uertere compellerent. qui quanquam ad tali iactum abacti, sese colligerent, & uelut bellum redintegraturi, tormenta quæ reliqua habebant exonerarent: robur tamen & alacritatem animorum, disciplinamque militarem Cæsariani exercitus considerantes, mutata sententia, fugerunt: relictisque impedimentis, & proiectis hastis, cesserunt arenæ. Milites Cæsariani quamlibet ex itinere aestuque intolerabili prope modum enecati, ea tamen alacritate cum hostibus congressi sunt, ut plures occiderint, reliquos in fugam conuerterint: multo maiorem facilius stragem, nisi præ siti & calore immodico tantum non exanimati, ab hostibus persequendis sibi temperare, & reficiendis corporibus nonnihil sibi dare debuissent, cuius rei gratia ibi pernoctarunt. In prima illa dimicatione ex Christianis non plures octo desiderati sunt, neque ij milites, sed uiri & mulieres qui sarcinas adferebant, & à uia militari aberrauerant. Fuit autem illis in locis tanta dulcium aquarum penuria, ut exhaustis fontibus & puteis quos repperant, limum ipsum bibere sustinuerint. Imò plerique militum quibus ad puteos patebat aditus, sudariola & indusiorum extrema terræ ex aqua, quæ ex situlis alijsque uasis haustorijs aufugerat, humectatæ, imprellerunt, orique admota suxerunt. alij haustum aque frigide, aut citreum, arancinum-

A ue malum, aut simile quiddam, quo sitim leuare possent, precio multorum ducatorum redimere uolentes, uenditorem non inuenerunt. Vidisses animos milites illos, qui paulo antè inuicti, copiosum illum Aenobarbi exercitum conuerterunt & profligauerunt, nunc siti, fame & æstu intolerabili uictos, eò deuenisse impotentia animi, ut nō temperarent à conuicijs, maledictis, & miseris complorationibus. Audiuiſſes eos caput Regis Tunesis mille diris deuouere, quòd promissa non præstaret, Cæsareumq; exercitum annona & comæatu non adiuuaret. O miseram naturæ humanæ conditionem, quæ eiusmodi necessitatibus sit obnoxia, quas uicisse Her- culis cuiusdam, aut Sampsonis sit uirtus. Sed conspecto Imperatore, absti- nuerunt à querelis, fuitq; inter tot murmurantium millia silentium plus- quam Pythagoricum: tantum potuit unius capitis præsentia. Duodecimo Calendis Augusti, Imperator iam cælo albescente, copias suas eo ordine, quo die superiori, Tunesum uersus produxit, nec sine causa ordinatim in- cessit. Metuebat enim, ne qui profugerant, collectis uiribus, alicubi in itinere ex insidijs existerent, sibi que negotium facerent. Sed nil eiusmodi accidit. Fugerant namq; non redituri: cumq; non amplius miliario à Tuneso Cæsar abesset, à quibusdam Christianis, qui ad ipsum confugerant, certior factus est, Aenobarbum cum suis ducibus, alaribus, & militibus fugiti- uis, plurimisq; equis & camelis, uarijs rebus onustis, uespere diei præ- cedentis in montes proximos sese recepisse: primoq; diluculo ad arcem ciuitatis reuersum, conatū fuisse irrumpere, omnemq; thesaurum auferre, & multa quæ ad defensionem arcis pertinebant, igni perdere. Sed Christia- ni qui illic in neruis & compedibus detinebantur, plus minus uiginti millia, metuentes ne uiui comburerentur, quod Aenobarbus sese faciurum minitatus fuerat, præsidio diuino, in quo spem omnem collocauerant, freti & adiuti, fractis manicis & pedicis, oclusisq; castri ualujs, Aenobarbum ab ingressu arcis prohibuerunt: applicitisq; tormentis suis locis, acceptisq; ar- mis quæ ibi inuenerant, arcem ualide fortiterq; tutari ceperunt. Aenobar- bus uidens se frustratum sua spe, metuensq; ne fortè in manus illorum inci- deret, aut à Cæsarianis militibus opprimeretur, incautus cum primarijs suis ducibus, Iudæo & Calsidiabolo, alijsq; tū Turcis tū Mauris aufugit quàm potuit celeritè. Quæ omnia Imperatori per Christianos bona fide renūcia- ta sunt: neq; multo pòst Imperator, uiso signo, qd Christiani ex editissimo loco ostentabant (erat autem uexillum candidum, quo significabāt tutum in urbem patere accessum) exercitum suum eo ordine quo diebus superio- ribus, antecedere iubet, relictq; cum eis ciuitatem ingreditur: dataq; Chri- stianis omnibus libertate, faustis, gratulatorijsq; omnium acclamationibus excipitur: & turba Christianorū emancipatorū, tū manus eius tū pedes pro beneficio maximo ab ipso accepto exosculantiū, tantū nō premittit. Neq; iniuria: nā sine gloriosa illa uictoria, nullā omnino salutē sperabāt: unica il- lis erat salus, in captiuis illis fuerunt nōnulli, qui multis ducatorū millib. li- bertatē ab Aenobarbo redimere uoluerant, sed nōdum cum tyranno sic re- dierāt in gratiam, quin mallet illos squalore & pœdore cōiabescere, quàm ullis cum eis transigere conditionibus: milleq; crucibus & moribus excar- nificari, quàm semel quamlibet crudeli morte trucidare. Inuenti sunt inter illos Franci octoginta unus, qui partim cum actuarijs ducis Petrondo, par- tim multo antè & pòst capti fuerāt: quos omnes libertati restitutos, ad Do- minum de Vely, qui tum nomine Regis sui apud Imperatorem legationē obibat, misit, ut prima quaque opportunitate in patriam ablegarentur. In- ter mancipia fuerunt plerique opifices & artifices Christiani, quorum opera, arte & industria in cōstruendis & armandis nauibus, alijs que rebus

faciendis Aenobarbus utebatur. Repertæ sunt in arce plurimæ machinæ & bellicæ, uela item, & copiosa materia ad noua conficienda, multaq; armorum genera, non huius seculi, calsides, manicæ, brachialia, thoraces, tibialia diſtichis & elogijs auratis insignita: arcus, tela, balistæ, iacula, quæ à tempore sancti Ludouici, qui in conatu expugnationis ipsius urbis dysenteria obiit, ibidem conseruata fuerant. Quæ omnia non sine stupore & admiratione Cæsariani uidebant, & manibus tractabant. Post introitum Imperatoris in urbem, ecce tibi miles Hispanus, aliquotq; alij stationarij, passim in ædes magno impetu irruunt, ostia, fenestras, promptuaria, arcas, mercatorumq; officinas & tabernas effringunt. Mauros resistentes occidunt, spoliant, compilant, euerunt omnia cum puluere. In profundissimis cauernis, pœnarijs, cellis, imò cisternis & puteis, scrutationem faciunt argentariam. Quid multa? ne à templis quidem & lararijs Maurorum manus abstinent: Sed libros omnes claustris aureis & argenteis nudatos, cōſcindunt: signa ex marmore, ex iaspide subnigro exsculpta, multaq; toreumata preciosa auferunt: nihil intentatum, nihil intactum (ut est natio aurī auida) relinquūt: præter ædiculam quandam precibus & sacris Christianorum, qui negotia tionum gratia Regi ueſtigales erant, consecratam. Mauros item cuiuscunq; ordinis, sexus & ætatis, qui claudi supererant, ad tria in circuitu millia conquisitos in ciuitatem adducunt, & sicut aliam prædam parentes in conspectu liberorum, & contrā maritos seorsum ab uxoribus uendunt. Fuit autem numerus mancipiorum precio distractorum, decem ferè milium. Multis stipendiariorū à Christianis de thesauris absconditis admoniti, loca subterranea diligenter perſcrutantes, multum auri & argenti effoderunt. Sed nec ipsi Christiani recens libertate donati, sibi defuerunt, uerū magnum auri modum sibi conuasarunt: sic tamē moderatē, ut ex immenso illo opus aceruo, quæ in arce repertæ sunt, præcipui aliquot duces & centuriones, ad multa milia ditati sint. Fuit autem illa compilatio facta consensu Regis, qui sic suos ultus est, quod fidem fefellerant, neque cū successum Imperatoris cognouissent, contra Aenobarbum pro Rege suo arma sumpserant. Eodem die Rex ipse urbem ingressus est, multos que Mauros utriusque sexus, qui illi dum regnaret, familiares & necessarij fuerant, curauit redimī. Conuasio illa nil profuit Germanis, quibus solum permissum fuit, escu- lenta & poculenta rapere. quare malè & incommodè cum illis agebatur, quod non inuenerant plurimas cellas generoso uino refertas: repperunt nihilominus multas cisternas aquarum dulcium, quarum copia compensare potuerunt, quam in dimicando passi fuerant inopiam. Poltridie edictio capitali cautū fuit, ne quis exinde cōpilare auderet, sed unusquisq; ad sua si gna rediret, ne nimia illa quiduis audendi licentia, in grauius aliquod malum exiret. Imperator quā diu commoratus est in urbe, de omnibus quæ mari, quæ terra geri conueniret, quemadmodum maximè pro loco & tempore expedire putabat, matura deliberatione decreuit & prospexit. Nec rō Regem ad se accerſi iussit, deq; eiusmodi rebus quæ Reipublicæ Christianæ & nunc & olim utiles & salutares forent, cum eo commentatus est. Sexto Calendas Augusti, relicto Tunitio, omnes copias suas in uicū quendam nomine Ludam, duobus milibus à Gouleta disſitum reduxit, à quo non procul labebatur riuus quidam aquarum dulcium, qui exercitui Cæsareo magno usui & solatio fuit: eo autem consilio accelerabat ab urbe abitum, ut ciuibus, incolis & inquilinis, qui aufugerant, disperſiq; per agros, montes & conualles, uelut oues sine pastore palantes, huc illuc diuagabantur, patēret reditus. Calendis Augusti, cum acie omni-
bus

A bus suis ordinibus & partibus egregiè instructa, in locum ubi ante Gouletæ expugnationem castra fixerat, iuxta turrim illam quæ ab aquis uicinis nomen sortita est, rediit. In itinere inuenta sunt plurima cadauera Maurorum à nostris occisorum, aut quòd uidebantur illis inutilia quædam esse telluris pondera, ex quibus nullum fructum sperabant: aut ut sic de hostibus, quorū causa famē, sitim, æstū intolerabilē tolerassent, milleq; mortis periculis expositi fuissent, sese ulciscerentur: atq; inter illa fuerunt quædam mulierum corpora adeò pinguium & carnosarū, ut hubera illis ad coxendices usq; propenderent, tibiæq; perinde essent crassæ, atq; nostræ regionis essent robustissimorum uirorum scemora. res certè quæ fidē scriptori merito abroget, nisi oculorum cognitione contestata confirmataq; foret. Imperator ut ea quæ in naues importari & exportari ad Gouletæ defensionem necesse esset, commodius deferretur, iusserat dici cauponibus, cupidarijs, falsamentarijs, cœnopolis, & cuiuscunq; generis mercatoribus & institutoribus. ut amotis tugurijs & tabernis suis, omnes merces suas in nauigia ad hoc destinata, inferrent. Verū cum segnius imperata facerent, tertio nonas Augusti edicto cautum est, ut nisi ante uesperam diei sequentis iussis obedirent, impunè omnia illis expilari, & iniustis auferri possent. Qua occasione milites nonnulli insolentiores, & ad rapinam plus æquo propensi (utpote quibus hoc uehementer dolebat, quòd non licuerat ipsis, quemadmodum Hispanis, Tunetenisium opes deprædari) commoti & incitati, eò peruenire audaciæ & temeritatis, ut postridie cum prima luce in tabernas & officinas negociatorum & propolarum irrumperent, & quicquid esset obuium conuaserant. Qua re cognita Imperator illorum petulantiam in dignè ferens, conscenso equo, Gouletam magna cum celeritate peruenit: & malo illi, credito citius, obuiam iuit. authores malī, ne impunitas alijs ad similia aut maiora designanda animos adderet, ac in posterum documentum statueretur, ne quis talem imitaretur amentiam, grauissimas suæ temeritatis dederunt pœnas. Duces quoque, centuriones, decuriones, tribuni & decani, sub quibus militabant, seueris & acerbis uerbis ab Imperatore castigati fuerunt. Imperator omnibus pacatis, in castra sua reuersus est. Octauo Idus Augusti, Halaasan Tunetenis rex in castra Imperatoris uenit, ut quæ prius Tuneti cum Rege, deinde in castris Cæsareis cum aliquot Regis consiliarijs pacta, acta & transacta fuerant, iureiurando confirmaret ac corroboraret: cuius pacti hæc summa est & tenor.

Principiò Halaasan Tunetenisium rex, se ab Heredin Aenobarbo, genere & natione Turca, regnis suis exutum, & sine ulla spe eadē recipiendī per uim, fraudem & tyrānicam inuasionem ex illis exactum fuisse ingenuè fatetur: numinisq; beneuolentia, ac Caroli quinti Imperatoris semper Augusti armis, ad quem uelut ad asylum quoddam omnibus diuitijs, opibus, uiribus, præsidio, consilio destitutus, confugerat, & in cuius fidem atq; tutelam se salutemq; suam dederat: quicquid Gouletam firmissimo Turcarum, aliarumq; gentium præsidio munitam, omniq; apparatu bellico instructis, sine armatam, bello excidit, impurissimumq; Aenobarbum cum cuncto exercitu castris exiit, tergaq; uertere cōpulsi: deinde Tunitium cepit: in regnā sua se restitutum & repositum agnoscito, tantū beneficij à Deo opt. max. eiusdēq; fidei atq; religiōis propugnatore strenuissimō, Imperatore semper Augusto accepti memor, orthodoxiæ assertores omnes, cuiuscunq; sexus, ordinis, nationis, ætatis, conditionis, quamlibetq; enormis ac nefandī criminis, facinoris, aut flagitij reos, quos hactenus in regnis & puincijs suis

pro seruis & mancipijs aut usurpauit, aut uinctos seruauit, gratis sine ullo redemptionis precio, citra omnem fraudem dolumq; malum, liberos atque emancipatos dimittito: atq; ut tuti ad suos se recipere possint, praesidio & uiatico eisdem prosequitor. proinde, ne idem Rex, aut qui in regnū succedent, quempiam eorum qui ditionis Imperatoris, aut fratris eius germani, Domini Ferdinandi Romanorum, Hungariae & Bohemiae regis, nunc sunt, aut quauis occasione in posterum erunt, aut etiam eorundem successorum, uiui sint an mulieres, sacri an prophani, iuuenes an senes, exinde proseruitijs & mancipijs abutuntor, nec in neruis & compedibus uinctos detinendo. Idemq; Imperator de regis Tuneteci, eiusdemq; successorum subiectis, se facturum pollicetur.

Idem Rex, & quotquot post eum regno Tunetenſi praerunt, quosuis Christianos in uniuerso Tunetenſium regno habitare, conuerſari, negocia ri, ſuo ritu & religione uiuere, templa, ſacella, oratoria, ſiue monachorum & coenobitarum, ſiue uulgi promiſcui, manere intacta & inuiolata: nouaq; edificari & dedicari in locis, ubi praefati Chriſtiani domos aut poſſeſſiones habebunt, ſine ullo obſtaculo, aperto aut clauſtino permittunt. Nullos item Mauros, Chriſtianae religioni initiatos, ſiue Valentiniae, ſiue Beticae ſint regionis, ſiue ex alijs regnis Caſareae Maieſtati ſubiectis oriundi, ad ſuaq; regna admittunt, neque profugos recipiunt: quin potius quocunq; que praetextu illuc transfugerint aut uenerint, exigunt, ac tanquam hoſtes & capitales inimicos, quoties eos ibi aut latitantes, aut negocia & commercia exercentes deprehenderint, perſequuntor: niſi forte diplomata ſincera & legitima, non inducſta, raſa, aut ullo modo uitata, indulti Caſarei, aut Vicerogum, Vicariorum, uel Praefectorum praedictorum locorum, oſtendere poſſint. Quia uero ter ille execrandus Aenobarbus plurima adhuc loca regno Tuneteo & terris Caſareae Maieſtatis conſinia, cuiuſmodi ſunt Aſphrica, Bonna, Briſerta, & nonnulla alia, per uim occupat, unde paruo negotio in regnum Tunetenſe prouincias ac inſulas Caſareae Maieſtati ſubditas, ſuo more incurere, omniaq; piraticis praedationibus infeſtare poſſet: quod certe tum Imperatori, tum Regi, luculento damno eſſet, neque ſi penes Regē, ppter incommoda ab Aenobarbo accepta, (qui puta theſaurū omne tantū non expilauit, omniaq; foede & nefarie uſtauit) praedicta loca etiam nū tyrannidi Turcarū obnoxia, recipere & recuperare. Rex, eiſdem que ſucceſſores quicquid iuris in ea habent, aut olim habere potuerūt, etiā nunc cū in manu & poteſtate Aenobarbi ſunt, Imperatoriae Maieſtati eiſq; poſteris Hispaniae regibus, pro tuitione regni Tunetenſis, & protectione regnorū & prouinciarum Reipub. Chriſtianae danto, concedunt, & in eos transferunt. Quod ſi Imperator ea loca aut bello aut alio quouis modo in ſuam ditionem redegerit, eundem & ſucceſſores tanquam ſua cum omnibus prouentibus & emolumentis ſine ulla oppoſitione poſſidere ſinunt, neque aperto Marte aut tectis & doſolis inſidijs obuiam eunt, atque impediunt.

Sed quoniam res ipſa docuit plurimum conferre, non ſolū ad cuſtodiam regni Tunetenſis, uerumetiam pacem & tranquillitatem totius Reipub. Chriſtianae, & praefertim tutelam inſularum, ciuitatumq; maritimarū imperio Caſareae Maieſtatis ſubiectarū, ut Gouleta firmis praefidijs & inuictis munitionib. cōmuniatur: ne ruſus detur anſa impuriſſimo piratae illi Aenobarbo ea recepta, & ut prius fecerat, inſtructiſſimē munita, regnum Tuneteum denuo inuadendi, locaq; omnia circumiacentia piraticis populationibus uexandi. Cumq; non ſit promptum Regi, propter cladem & damnum acceptum id facere, liceat que Imperatori eam non ſine ſuorum

diſci,

A discrimine & strage, ac incredibili sumptu expugnatam iure belli sibi uendicare: Rex eiusq; posterius quicquid iuris in eam habent, aut olim habere se iactitare possent, abneganto, & in Cæsaream Maiestatem, eiusdemq; successores iam nunc transferunto, ac bona fide cedunto: oppidulumq; ipsum simul cum arce & agro, quaquà uersus ad duo patet miliaria, una cum turri quæ ab aquis nomen habet, sine ulla contradictione manifesta aut clancularia habere & possidere permittunto: ea tamen lege, ut liceat Mauris uicinis, & qui ruinas ueteris Carthaginis incolūt, illuc liberè uenire aequatum. Sit præterea integrum Imperatori, & quotquot futuris retrò seculis in demortui locum surrogabuntur, eadem loca prout illis libitum erit munire. Qui uerò Gouletæ & in locis uicinis in præsidio erunt, liberam & ab omni uectigali ac tributo immunem, quotiescunque uolent, Tunetum & pagos adiacentes usque, nauigationem habento. Eodemq; liber illis aditus & abitus, conuersatio & negotiatio, quidlibet iusto precio absq; omni exactio ne emendi, auhendi, secumq; exportandi, sine ulla prohibitione, facultas esto. Sed si præsidarij arcis Gouletanæ, & qui loca uicina habitant, merces aliquas siue Tunitij, siue in alijs regni ciuitatibus, uicis aut arcibus uendere uoluerint, quod iure & more loci numerari receptum, & à præfecto arcis Gouletanæ constitutum fuerit, sine omni dolo & fraude soluant & numerent. Quod si facere recusauerint, aut imposturam aliquam in contractibus & pactis fecerint, aut alioqui facinora punitione digna designauerint, is qui tum arcis Gouletanæ præfectus erit, simili animaduersione, qua in Mauros regniq; Tunetenis subiectos à Rege aut illius uicarijs animaduertetur, in illos animaduertito, eademq; pœna multato. Præfectus arcis Gouletanæ, se hæc omnia facta testè seruaturum pollicetor, & sacramento atq; iureiurando sese obstringito. Placuit præterea Cæsareæ Maiestati, ut contractus & commercia Gouletæ & in locis uicinis fieri solita, deinceps more consueto fiant: & quicquid commodi Regi illine accedere consueuit, omne id in lucrum eiusdem, & successorum eius in æuum cadat. Neque quisquam Cæsareæ Maiestati subiectorum, cuiuscunque sit dignitatis, conditionis, uel autoritatis, ausit intercedere aut impedire, quo minus prædictus Rex uectigalia omnia, tributa & portoria, pēsitationes itē omnes tam mari quàm terra per suos coactores fiscatorios cogi & recipi iubeat: quin potius eidem ut omnia exacta ei persoluantur, consilio, ope, opibus, assistant, & suppetias ferant. Ex quib. pensitationib. summa duodecim millium ducatorum singulis annis præfecto arcis Gouletanæ numerabitur: sex, puta, millia octauo Calendas Augusti, qui dies diuo Iacobo sacer est: sex uero alia octauo Calendas Februarij, quo die sunt seriæ cōuersiōis sancti Pauli. Quorū prior terminus ceder octauo Calēdas Augusti anni tricesimi sexti, alter octauo Calendas Februarij anni tricesimi septimi, idēq; calculo Romano, & sic deinceps in perpetuum. Publicani uerò & redemptores, quib. addicta erunt prædicta uectigalia, portoria, & pensitationes, aut coactores & quæstores, quib. ea cogendi & recipiēdi à Rege data erit prouincia, singulis annis, terminis assignatis, loco ad hoc destinato, his quibus eandem summam recipere, & illis acceptam ferre, iniunctū fuerit, liberaliter soluant. Quod si in persolueno cessatores aut reliquatores deprehensi fuerint, illis qui Gouletæ & arcis præerunt, rem que publicam ibi gubernabant, officium publicanorum, redemptorum, ac coactorum administrandi, prædicta que uectigalia & tributa ad plenam persolutionem prænominatæ summæ recipiendi, eos que qui soluere debent, ad id compellendi ius & fas esto. Proinde Maiestas Imperatoria, omnem negotiationē commercium & cōtractum coralium, quæ in locis iuxta Tunetū & Gouletam,

&

& alijs totius Regni uendebantur, permutabantur, aut alio quouis modo alienabantur, sibi suisq; successoribus in perpetuum seruauit & retinuit, omneq; compendium & commodum quod ex illa negotiatione promanebat, ad suam & successorum suorum utilitatem uult deriuari. Quare nulli mortalium, sit Christiana, sit Mahometanae religionis & sectae, commercia eiusmodi & negotiationes exercendi, praeter eos quibus ab Imperatoria Maiestate, eiusq; successoribus provincia illa tradita fuerit, facultas aut potestas esto. Placuit insuper Caesarea Maiestati, & cum Rege ea de re conuenire, ut exinde Gouletae senatus & consilium, iudexq; summæ potestatis constitueretur: cui nomine Maiestatis Imperatoriae, de controuersijs omnium qui regnis & terris eiusdem maiestatis subiecti sunt, in quacunque parte aut regione regni Tunetensis, negociandi aut contrahendi causa fuerint, iudicandi, pronunciandi, atq; in eisdem ob facinora admissa animaduertendi, sine omni appellatione ac prouocatione, plenum & summum ius esto. Regi autem, illiusq; successoribus quo minus suo fungantur officio, neq; aperte neq; dissimulanter impedire, aut quouis modo prohibere, sed neq; ullos ad ipsos confugientes tueri & patrocinari licet. Atq; adeo ut Rex Tunetensis, honoris gratia saepe nuncupatus, eiusq; posteris, quotquot illi in regnum succedent, non solum animo, uerum etiam re ipsa immensa beneficia ab Imperatore accepta agnoscant, eundemq; uelut patronum & protectorem suum, regnorumq; suorum, honorent, colant, & uenerentur: Caesarea Maiestati eiusq; successoribus Hispaniae Regibus, singulis annis in autum, sex equos Mauros, eosq; exquisitissimos, ac duodecim eximios falcones in auiternam beneficiorum ab eius Maiestate acceptorum memoriam danto, & offerunt. Quae munera, qui Gouletae praefectus erit, annuarum octauo Calendae Augusti, ferijs diuisi Jacobo sacris, nomine Caesarea Maiestatis, & successorum eius recipiet. Quod si praefatus Rex, aut eius successores, dona illa dare neglexerint, quinquaginta milium ducatorum multa damnatorum: qui ducati in rem & utilitatem Imperatoris, & posterorum eius Hispaniarum regum cedent. Sin uero ad eundem offenderint lapidem, & praedictos equos falconesq; tempore constituto dare contempserint ac refutauerint, summa centum milium ducatorum multentur. Quod si forte tertio in peruiacia sua & pertinacia obstinauerint, Imperatori eiusq; successoribus regnum Tunetense, omniaq; eius territoria, terras, insulas & continentes, occupare, & tanquam sua possidere ius fasq; esto. Praeterea idem Rex, nulla foedera, pacta, neq; ullam societatem aut sua aut successorum suorum gratia, cum ullis regibus, principibus, aut rebus publicis, siue Christianae, siue Mahometanae religionis cultores sint, in detrimentum & prauiudicium Caes. Ma. eiusdemq; successorum, neq; ictum se, neq; initium promittito. Sed contra omnibus in rebus Ma. eius, & auctoritatem committere solito ac obseruato, ac quae profutura aut obfutura eidem nouerit, sincere & bona fide Imperatori praemoneto. idemq; Imperator regis factum pollicetur. Proinde inter Imperat. & regē ex foedere & pacto conuenit, ut inter ipsos, successores, haeredesq; ipsorum, eorundemq; regna, ciuitates, prouincias, terras, tam continentes quam insulas, perpetua indelituraq; coeat & perduret amicitia, iuraque sint & leges uicinitatis & affinitatis: liceatq; utrisq; mari & terra, quascunque merces licitas, ac non prohibitas, inuhere & euehere, importare & exportare, emere, uendere, distrahere, commutare, quauis ue alia ratione alienare, & securē citraq; omne discrimen in utriusque regnis, terris & oppidis negociandi causa morari, diuersari, egredi & ingredi, sine omni oppositione obstaculo atque impedimento. Postremo rex Tunetensis, eiusq; successores nullis piratis, neq;

A neq; prædonibus, qui myoparonibus prædatorijsq; nauibus mare infestare consueverunt, nec commeatu, nec alijs quibusvis rebus assilunt: ac ne in portum quidem, sed nec alios cuiuscunq; religionis, nationis, aut regionis fuerint, Cæs. Ma. aut sociorū confœderatorūq; eius inimicos & hostes, qui quacūq; uia aut artib. regnīs, & terris, aut socijs aut cōfœderatis, eidēq; subiectis incōmodare, depopulari, uastare, aut quoquo alio modo nocere studēt, admittūto. Quin cōtrā magnīs uirib. totoq; conatu eosdē expellunt, & exturbant & malē perdunt. Quib. omnibus inter ipsos pactis, Imperator & rex Tunetensis iureiurādo se & suos successores obstrinxerūt, fideq; Regia, bonorumq; omnium tam mobilium quā immobilium op. pignoratione ac obligatione promiserunt, quōd omnia & singula in conuentione & pacto præscripto comprehensa, integrē, inuolatē, infractē, in æuum firma, rata, facta testā, sine omni fraude & dolo malo obseruarent: nil hil causæ esse dicentes, quin si quispiam illorum per se aut per alios apertē, aut rectē & clandestinē quidpiam prædictorum uiolauerit, aut uiolari & infringi conuienter permiserit, nomini & famæ illius nota ignominia indelebilis inuratur, facerq; & execrabilis in perpetuū habeatur. In quorum omnium fidem, robor & testimonium, pariterq; ut in sempiternum firma sint & rata, Imperator & Rex Tunetensis, duo exemplaria, lingua Castellana, totidemq; idiomate Arabico descripta, suis chirographis, proprijs manibus consignarunt, quibus sigillum suum uterque appendi iussit: quorum exemplariorum duo, alterum Castellana, alterum Arabica lingua scriptum, apud Cæsaream Maiestatem: altera uerō duo, illud Arabico, hoc Castellano sermone perscripta, penes Regē ipsū, successoresq; eius in perpetuū cōseruabuntur. Acta fuerūt ista, in tentorio Maiestatis Imperatoris, octauo Idus Augusti, anno à Domino nostro Iesu Christo nato, millesimo quingentesimo tricesimo quinto, idēq; calculo Christianorum: Mauro, B rum uerō & Turcarum Luna sexta, mensis Cafa, anno Mahometi ipsorū prophetæ nongentesimo quadagesimosecundo, præsentibus ibidem, & pro testibus accitis & uocatis, simul & semel, Domino Nicolao Perrenor, decurione & ditionis de Grantuelle Domino, primarij & intimi cōsiliij Cæsareæ Maiestatis consiliario, eiusdemq; sigilli custode, ac libellorū primo præfecto: Domino itē Doctore Fernando de Guenera, etiā cōsiliij primarij cōsiliario, & magistro Anthonio Perrenys Cæsarej Maiest. secretario & capitane, Aluargomes de Oroscelzagal & Mahomettanē, Hamete Gamazam & Abederehem Maieris, clientib. & officarijs regis Tunetensis. Tandē deniq; ut sentētia utriusq; tū Imperatoris tū Regis dilucidius intelligatur, cōuentū & transactū est inter ipsos, quōd deinceps neq; Imperator, neq; eius successoribus licebit, siue per uim, siue alio quouis modo & ratione, ulla urbes, insulas, arces, uicos, pagos, neq; ulla loca regni Tunetensis, quæ nunc in manu Regis sunt, & alijs post eum regib. succedent, capere, expugnare, aut quauis alia uia occupare: ea tamē lege atq; cōditionē, si Rex & eius successores oēs & singulas clausulas præscripti pacti inuolatē obseruauerint. Placitū etiā fuit Regi, ut si qñ seu bello, seu alijs artibus ciuitas cui nomen Aphrica, in cōspectu Sicilia sita, quā nūc Turcæ cōtrā omne ius & fas, præsidio & bellico apparatu bene munitā tenēt, in potestatem & ditionem Regis, aut eius successorum uenerit, liberum sit Imperatori eiusq; successoribus Hispaniæ regibus, de ea statuere, quod animis ipsorum libitū erit: adeo ut si sic expedire illius Maiestati uisum fuerit, eandē sibi & ijs qui illi in regnis Hispaniæ sint Reges, aut Reginæ succedēt, assignare & seruari bono iure possit. Acta sunt hæc anno, mēse, die, loco, & testib. suprà nominatis, sic autē signata, Yo el Rey. chirographo regis Tunetensis adscripto.

Quo

Quo foedere & pacto clarè eorum Imperatori & regi, ac utriusque satrapis & consiliarijs, tam Arabica, quàm Castellana lingua recitato, Rex annuit cuncta sibi placere: eductoq; nonnihil è uagina gladio, quem alitrin secus ab humero pendentem gestabat, admota manu chalybi; per Deum suum Mahometum, perq; Alcoranum deiebat, se omnia bona fide & inuiolatè observaturum. quæ ubi interpretes Imperatori declarasset, ipse deosculata dextera sua, eademq; inter signio crucis, (quod Decurio quidam, ordinis Diui Iacobi, pallio assutum attextum uè habebat) apposita, per crucem illam asseuerabat & iurabat, per se non staturum, quo minus foedus inter ipsos ictum, conditionesq; præscriptæ, sine fraude & omni dolo malo seruarentur. Quibus peractis, Rex ingentes agere gratias Imperatori, pro beneficijs in se collatis: seq; multis nominibus eidem deuinctum esse cum uerbis, tum gestu ostendere: tandemq; omni cum reuerentia & honore præfatus abeundi ueniam, Imperatori eiusq; nobilibus & consiliarijs uale dicto, Tunetum reuersus est. quem omnes satrapæ Mauri, qui illum eò deduxerant, (prius tamen manu Imperatoris reuerenter deosculata, assistentibusq; ualere iussis) comitati sunt, & domum reduxerunt. Post abitu Regis, Imperator nihil prius, nihil sibi dixit antiquius, quàm cū primarijs ducibus & consiliarijs suis deliberare & decernere ea, quæ pro ratione loci, temporis, naturæque rerum facienda essent, præsertim quo ad ea quæ pro conseruatione Reipubl. Christianæ, & defensione regnorum, regionumque maritimarum, eius imperio subiectarum incidere possent: considerataque gloriosa uictoria, qua, fauore, gratia, & beneficio numinis potius erat: turpiq; immanissimi tyranni fuga, detrimentoque quod magno suo cum incommodo & ignominia acceperat: nihil tam habuit in uotis, quàm iacente inimico, eiusque fractis uiribus, regnum Algrense, quod per tyrannidem annos iam multos occupat, bello uexare, & si qua posset, in potestatem suam redigere. Sed contra uigilanter & studiose secum expensens, quàm difficile subiret prouinciam, partim quòd tempus appeteret, cum maria clauduntur: partim quòd pleriq; omnes militum ex nimio æstu, rerumque omnium penuria, alij alijs laborarent morbis: bona uerò pars dysenteria, quam ex aquis corruptis & rore nocturno, sic copioso, ut in corpora militum etiam armatorum, & sub pellibus agentium, penetraret, contraxerant: tempori, & qua prohibebatur suo satisfacere desiderio, ne celsitati parens, constituit adornata classe, Sardiniam, Siciliam, Neapolim, Italiam, & loca uicina uisere, ac quæ in illis negligentia administrorum nutabant, fulcire: quæ collapsa fuerant, erigere, omnia que in pristinum statum reponere. Gouletæ uerò, fratrem Marchionis Mondejaris, dominum Bernardinum de Mendoza, cum præsidio mille Hispanorum militum ueteranorum, ad labores belli impigrorum, ad pericula fortium, ad usum & disciplinam expertorum, præfecit, adiecitq; eximios quosdam uiros, in munitionibus extruendis peritissimos: præter alios milites legionarios, quos postea illuc missos curauit. Reliquit etiam ibi Anthonium Doria, nepotem principis Melphitæ, cum decem longis tririmibus bene instructis, & apparatis. Ac nobarbus clade accepta, Bonnam se cum suis recepit. Sed cum nunciatum illi esset, principem Melphitæ cum quadraginta tririmibus circum littora & oras illorum locorum nauigare, omnemq; regionem illam perlustrare: non expectato illius aduentu, aufugit. quò factum est, ut ciuitas simul cum arce & propugnaculis, sine magno conflictu & negotio, in potestatem Imperatoris uenerit. Vbi præter alia multa rei bellicæ apta instrumenta, magnum quoq; numerum tormentorum receperunt. Arci uerò & munitionibus cæteris, Imperator de duce & firmo præsidio

A sidio prospexit. Cum rege uerò Tunetensi, certis conditionibus (non obstante contractu, cum eodem in castris iuxta Gouletam facto) de ciuitate conueniri arbitratum fore, ut sic minore negotio ciuitas in fide permaneret, castrumq; cum propugnaculis, ab hostiū incursionibus tutiora essent. Conuentio fuit talis, ut arx & castella in potestate Imperatoris manerent, oppidum redderetur Regi: cui tamen pro conseruatione arcis, octo milia ducatorum annuè persoluenda imperantur: reliquijs annuorum prouentuum & reddituum, quæ summâ sexdecim milium ducatorū excedere dicebantur, eidem relictis. His omnibus absolutis, Imperator cogitare cœpit de remittenda classe Lusitanica, unâ cum fororio suo infante Portugaliæ, qui in expeditione & expugnatione Gouletana & Tunetensi, egregium specimen sui ostenderat, neque unquam latum unguentum ab Imperatoris latere discesserat: cui è diuerso Imperator omnia humanitatis officia, nō secus atq; si frater eius fuisset germanus, exhibuerat & præstiterat: uisum præterea fuit partiri exercitum, bonamq; eius partem cum tyrocinio Hispanico, leuissq; armaturâ equitatu, duce Marchione Mondeiari in Hispaniam remittere: Gouleta interim, arceq; & propugnaculis Bonnæ, firmis præsidijs, tormentis, commeatu, ceterisq; rebus quibus opus esset, abundè prouisis, & diligenter communitis. Proinde cum Imperatori pro certo nunciatum esset, Aenobarbum per Iudæum & Calsidiabolum, primarios suos duces & antesignanos, quindecim actuaria longa in portum Algrensem præmisisse, ubi præter undecim alia, & duo quæ in Gerbis quiescebant in anchoris, habebat rostratas, onerarias, & celoces plurimas, quæ omnia cū illi iubitum esset, armare, & ad excursionem, pyraticeque faciendam adornare poterat. Imperator uolens regno Tunetensi, oppidis, arcibus & portibus contineminis, tranquillitati que Reipub. Christianæ bene prospectum esse, quindecim triremes Hispanicæ, decemque alias ex portu Gouletæ, Bonnâ misit. Ipse uerò, dum reliquæ exercitus se profectiōni ac cingunt, classis que longarum nauium, cui Princeps Melphix præfuit, quasq; Itali, Neapolitani Siculiq; miserat, instruitur: duas illas turres, quarum alteram diximus à sale, alteram ab aquis nomen habere, à fundamentis demoliri, ueredariosq; & cursores, qui illum parua uictoria à Tuneto redire nuncient, in omnes regiones ditionis suæ subiectas, excurrere iussit & imperauit. Decimo sexto Calendas Septembres, summo mane cū cūta classis facit uela, & prospero uento in portum quendam, cui à croco nomen fuit, triginta milibus à Gouleta distantem, recto cursu deferitur. Vbi iactis anchoris, ex fonte quodam uicino aquas recentes in naues omnes conuehant, reliquasq; quas à tergo reliquerant, commorantur. Quibus decimo quarto Calēdas Septembris appulsi, Imperator profectiōnem susceptam prosequitur: restaq; sicut constitutum fuerat, ad oppidū cui nomen Aphrica, cursum dirigit. Quod oppidum licet firmo Turcarū præsidio munitum: quia tamē regnis Siculo & Neapolitano formidolosum fuerat, eadem opera, utpote data opportunitate, pro commoditate utriusque regni oppugnare, & si qua posset, in potestatem suā redigere statuit. Cumq; ad duodecim milia promouissent, quia uenti contrarij in puppim seriebant, nauigare desistunt. & quamuis longæ naues, minoraq; actuaria, remis prouehi poterant: quia tamē id alijs, quibus flamine ferente & secundo opus est, negatum fuit, uisum est ea quæ adhuc à tergo erāt, ibi expectare. Quibus duo decimo Calendas Septembris applicitis, ad castrum quoddam Calinea no mine, remigatum est. Sub uesperam uerò, turbo quidam & tempestas uentorum, sic impetu forū erumpere cœpit, ut onerariæ, hippagines, frumentarię, cæteræ que eiusdem generis cogerentur uel inuitæ uela uentis dare,

Cc & uorti-

& uorticofos Siculi maris gurgites traicere. Imperator uidens se sine nauibus illis quæ militem, tormenta, cōmeatum, reliquæ que quibus ad bellum gerendum opus est, uehebant, non posse uoti compotem fieri, ex panis uelis, illa sequutus est: superatis que gurgitofos maris contortis uorticibus, undecimo Calendas Septembres in portum Drepani, quæ Siciliæ ciuitas est insularis, cum cunctis longis suis nauibus, alijs que actuarijs peruenit: ubi nonnullas onerarias & liburnicas reperit: ex reliquis, aliæ Panormum, aliæ Neapolim, tempestate uentorum detrufæ sunt. Erant à tergo & alię naues, quibus legiones aliquot militum uehebantur, quæ uenio obtemperantes pleniore mari uectæ, & in apertum pelagus non procul ab oppido Aphrica depulſæ, quatuor diebus illic iacebant in anchoris, donec per celocem quandam ea gratia miſſam, nunciatum est, illis Imperatorem cum reliqua claſſe portum Drepani occupaffe. Quò, uelis facilis, non multo poſt ſalutæ applicitæ sunt. Imperator dum in arce Drepani cum ducibus & conſiliarijs deliberat, quid præterea factu eſſet optimum, ſecum que perpendens iam in foribus eſſe autumnum, magno que conſtitutum, ſi tantum exercitum in hybernis continere uellet, conſilio principis Melphie, aliorumque ducum & conſiliariorū, iubet militibus ſua numerari ſalaria: adiecto unicuique profectionis gratia, non poenitendo auctario: & omnes in ſua quamque ſinera pina & cōcuſione, redire regionem: ſeruatis apud ſe duntaxat aliquot ueteranorū Hiſpanorū manipulis & cohortibus, ac duobus milibus Germanorum, ſed ſelectiſſimorū. Imperator quauis exundatis æquoris, ſurētūque uentorū intēperie & importunitate ab Aphricæ urbis oppugnatione prohibitus eſſet, cōſiderans tamē ſitum illius ciuitatis, ſummamque quoquo tempore ex ea in regna ſua incurſandi opportunitatem, uolens regiones illas omnes maritimas tam præſentimalo & periculo liberare, decreuit eā bello laceſſere: cōſiderensque cū cœli tēporisque occasione, tum diuini nūmis fauore, fieri poſſe ut expugnari poſſet, Andree Dauriæ eam tradidit provinciam: iraditis illi præter longas naues, quibus Drepanum aduenerat (nā alię quas Pontifex miſſerat, in Italiā redierāt: alię uerò recēs ædificatæ, partim remigibus erant deſtitutæ, partim reſcienſe & inſtaurandæ) decem onerarijs, militibus, machinis, conuecta annona, alijsque rebus ad eiufmodi expeditio nem accommodis, inſtructis & onuſtis. Quibus cōſtitutis, relicto ibi Principe Melphie, cum Domino Ferdinando Gonzaga, alijsque rei militaris experitiſſimis, exercitatiſſimisque & ducibus & militibus, pridie Calendas Septembres ſoluit Drepano, & octodecim milia progreſſus in inſula cuiusdam uici, cui nomen Innichiū pernoctauit. Inde in oppidum Alcanium. Tercio uerò Nonas Septēbres, in locū quendā longē amoeniſſimum, Montegalem appellant, traiecit. Eſt autē locus ille in editore colle ſitus, multisque limpidiſſimis fontibus irriguus, unde facilis in ciuitatem Panormum proſpectus eſt: adeò ut naues, & quæ in portu ſunt, & quæ aliunde inuehantur, paruo negotio illinc uideri queant: licet interim Panormus ipſa ſit ſublimibus montibus & rupibus circummunita, multisque uiridarijs & plantarijs ex oleis, uineis, malis arancinis, alijs que arboribus nimis quā pulchrè ueſtitæ. Sed præcipuum amoeniſſimi loci illius decus & ornamentum eſt ſedes Archiepiſcopalis, cuius annuus redditus eſt ualoris triginta milium ducatorum: templum cū ipſo opere, tum uetuftate (nam & ætas ipſa quibusdam rebus addit precium) nobile & ſuſpicieundum. plus namque trecentiſ quinquaginta anni ſunt, cum primū ædificatum fuit. Tota templi moles nititur columnis aliquot oblongis, non ſtruſtilibus, ſed uno ſcopo à baſi ad capitulum uſque conſtantibus: parietes & pauimenta, opere muſcaco & uermiculato mirè ſunt depicta. columellas uerò illas quarū antè meminimus, emblemata

A emblemata inspidibus, chrysolithis, sardonychibus, & id genus preciosista pidibus, tum marmore uiuo & lapide Pario expressa, columnisq; sic infecta, ut natua esse putes, eximie & magnifice exornant. Res utiq; magno aestimanda, & spectatu admirationeq; dignissima. Libet hic Drepani descriptionem inferere, quod locus sit multorum cum poetarum, tum historiographorum & geographorum monimentis commendatus. Ciuitas est elegantissimo portu insignis, qui in modum falcis curuatus est: unde nomen habere magis est uerisimile, quam a Saturni falce. Nam totum illud ponticum est: aut ut illis est solenne & translaticium, physicum quiddam morale iucundo fabulae inuolucro, ab amorum oculis & intellectu abditum. Indigni enim sunt, qui illotis manibus tam sacra tractent mysteria. Habet pro propugnaculo turrim quandam rotundam, & uastam molis non longe a portu e rupe quadam mani excisa, unde ex omni parte possis quamlibet ingentes tormentorum globos in mare eijcere. Qua uero terrestri itinere Panormum itur, arcem habet turribus, munitionibus, armis omne genus, tormentis, puluereq; tormentario bene munita. Quadringentis passibus ab urbe mons est arduus, olim Erix dictus: nunc a Diuo Iuliano, qui illic eadem habet, nomen sortitus est. Eodem in monte ciuitas illius cognominis, Veneris templo quondam nobilis, unde poetis Erycina dicitur. Non procul ab eodem monte arx est in praerupta rupe extructa, dubium an excauata: inaccessa illa quidem, nisi per ponticulum concameratum, qua ex ciuitate Drepano in eam arcem unicus ille pater aditus. Sunt qui certissimum esse putent, illic habitasse Aeneam. Ego potius crediderim, a Troia profugum, ibi ab Aescle acceptum fuisse hospitium. Ex monte illo, consuevit Drepanum usq; fons quidam, per aqueductus defluere: quae triginta castella, quadraginta aut ad summum quinquaginta passibus a se inuicem distantia, opere arenato & lapide coctili constructa, excipiebant: ut impetus aquarum per angustas illas fistulas ebullientium, laxis castellorum receptaculis exceptus frangeretur, & rursus per riuos & tubos euomebatur. Proximè Drepanum in agro qui respicit orientem, ubi mare tranquillius est, quam ex aduersa parte, uisuntur stagna quaedam altitudinis ut summum quatuor pedum, alia magnitudine unius iugeris, alia minora aut maiora, quas Salinas uocant: in quae stagna aqua marina per ductus latentes & abditos influit, qui lacubus repletis clauditur, aqua autem ardore solis conrescit, ducitq; crustam salisam, in formam cristalli, crassitudinis trium aut quatuor digitorum: quae crusta iussu Domino rum, quorum sunt salinae, excinduntur, & in terra proxima per aceros & altos cumulos constipantur: sal ipsum obducta crusta ad quindecim annos plerumq; nec laesum nec uiciatum conseruatur. Est autem illis in locis tanta salis abundantia, ut plus illinc auferas quadraginta, aut quinquaginta, quam ex Burgundia aut aliunde ubi sal conficitur, quingentis aut sexcentis ducatis. Est autem Drepani ager siue territorium, sicut & totius Siciliae, armentis & gregibus perabundans, optimiq; frumeti feracissimum. Imperator pridie nonas Septembres usq; Montregali comoratus, eodem die magno gaudio & plausu tam sacrorum quam prophano, Panormi fuit acceptus, aduentum sui principis multo sibi gratissimum & iucundissimum esse, multis argumentis, ut bonos subditos decet, ostendentium, gloriosamq; illi uictoriam ex animo gratulantium: quam nimirum totae Siciliae, cuius Panormus ciuitas est primaria, multum utilitatis & securitatis allaturam esse probe intelligebatur. Statim ab Imperatoris ingressu, totius Siciliae conuentus illic habui sunt: ubi communi consensu, praeter canones, oblationes & indictiones solui solitas, Imperatori pro munere honorario, ducenta quinquaginta ducatorum millia obtulerunt: & intra quadrimestris sine faenore & ulura numeraturos polli

citi sunt. Quare facile & p̄spicue docuerūt, quo animo & affectu erga principem suum essent animati & affecti. Imperatori, donec Panormi esset, hoc p̄cipue studio fuit & curæ, ut statum totius regni, negligētia dubium an avaritia gubernatorum labefactatū, & propemodū collapsū, fulciret ac restitueret. Quia uerò senserat, & ipsa experientia didicerat, indulgenti senatorum ac magistratuum conniuentia, eò licentiæ uentum esse, ut p̄sīm tam intra quā extra ciuitatis pomœria, grassationes, latrocinia, & cedes fierent, uisq̃ uiolēta matronis seu puellis innuptis impunē inferretur, aliāq̃ magis abominanda committerentur ac designarētur, quanta. potuit prudentia & moderatione malo illi occurrir: plurimosq̃ tum nobiles & gentiles, tum ex uulgo promiscuo ignotos & uillosos comprehendī, ac in nonnullos eorū capitaliter animaduerti iussit. Posteaquā uerò Dominū Ferdinandum de Gonzaga, comitem Bassecanium, uirum multa prudentia & rerum experientia p̄ditum, cuius fidē, fortitudinem, & salutaria cōsilia in expugnatione illa Tunetensi expertus fuerat, Viceregē Sicilię creasset, statuit per Messanam, pridie Idus Octobres Neapolim proficisci. Verū ea profectio propter negotia alia super alia quotidie emergentia, in duodecimum Calēdas Nouembres comperendinata est. Scripsimus sup̄ ex decesso Cæsareæ Maiestatis, principē Melphitæ, cum alijs aliquot insignibus belli ducibus, triremibus & onerarijs militibus, machinis bellicis, cōeatu instructis, Drepani relictum: si qua uia posset, portum & oppidum Aphricam nomine, expugnaret. uerū quia hyems instabat, & ab Imperatoris discessu semper rehauerāt uenti, neq̃ ulla esset statio satis fida, ne longis quidem & actuarijs alijs, sed nec lintribus, celocibus & phaselis: cōsiliū uisum est potius illa rēpestare nihil tētare, quā cū dedecore & magno fortassis detrimento, operam & impensam re infecta ludere. Placuit consiliū illud quoq̃ Cæsareæ Ma. quare decreuit, ut pedites Germani, qui ea gratia remāserant, exauctorarētur, & numeratis illis stipēdijs cū uaticio domū ablegarentur. Hispani autē in Siciliā & Calabriā ad sua redirent p̄sidia, expeditioq̃ illa in aliud tempus differretur. Princeps Melphitæ imperatis Cæsaris expletis, terra ad eundē Panormū est profectus, quo etiā triremes suas curauit aduectas: eodē Anth. Dauria sex lōgas naues, quibus ex Gouletā soluerat, traiecit. Cū quo Imperat. nō nihil colloctus, cōuocato concilio, deliberauit quid pro cōseruatione & tutela Gouletæ, Bonnæ, aliarūq̃ munitionū, quæ Barbariæ sunt conterminæ, faciundum esset. Nunciatum namq̃ fuit authoribus satis certis, Iudæū Aenobarbi ducē primariū, decem longis alijsq̃ nauibus, p̄dationibus, expilationibus, incursionibus, loca illa infestare. Constitutū itaq̃ fuit, ut princeps Melphitæ, & nepos eius Antonius Dauria, cum longis suis, alijsq̃ actuarijs & rostratis numero triginta militibus, omniq̃ bellico apparatu bene instructis, à Panormo in Barbariam pergerent: ut scilicet Gouletā, Bonnam, aliasq̃ munitiones ab hostium impressionibus arcerent, omnesq̃ Mauros sua p̄sēntia in fide retinerent: simul ut Iudæū illum cum sua classe, si fortē haberent obuiū, eum suis castris piraticis exuerent: aut maiori parte classis depressa, terga uertere cogerent. Huc accessit, quod Aenobarbus absentia Imperatoris fretus, cuius classē ē Barbaria soluisse, & in Siciliam traiecisse per exploratores suos didicerat, unā cum filio suo, p̄cipuisq̃ exercitus sui ducibus, Iudæo & Calsidiabolo, in Balearibus minoribus oppidulū quoddam, cui nomen Maho, in suam redegerat potestatem: à quo tamē, cum intellexisset, in Hispanijs, Sicilia & Calabria fieri delectum, & cōscribi exercitum, aufugit: relicto, ut diximus, Iudæo, cum triremibus suis, ut maritima loca omnia bello laceraret. Quibus omnibus semel statutis, princeps Melphitæ cum nepote suo

A te suo, & classe tam longarū & aſtutiarum, quā onerariarum & liburnicarum, in quemlibet euentum permīſit uela uentis, eiufmodi accepta pro uincia, ut quemadmodum maximē expedire putaret, caſtra & arces quę in fide manere uellent, præſidijs firmaret, petulantiamq; & temeritatē Aenobarbi cohiberet, atq; compelleret. His abſolutis, Imperator per fines Politæ, Nicotiæ, Trachinæ, Momachi, Rēdachi & Thorominæ, unde in conſpectu eſt mons Aetna, qui ſuperioribus ſeculis fauillas ardentes conſuevit euōmere: mons inquam ille, multorum nobiliſſimorum ſcriptorū monimenis celebratus, Meſſanam uenit. Vbi duodecimo Calendæ Nouembres tam à ſacerdotibus & clero, quā ſenatoribus, ciuibus, & uulgo promiſcuo, ſummo cum gaudijs & genuini erga Principem ſuum affectus indiſcricio & argumento, exceptus fuit. Vidiffes plurimis in locis extructos ingignes arcus triſtiphales, uarijs picturis, emblematis, & uenerandæ ueuſtatis ſignis decoratos. Inter quos unus præ cæteris imaginibus Scipionis & Hannibal, ſummo artificio ad uiuum in marmore inciſis, ſpectabilis emicuit. Ad Nonum Calendæ Nouembres, conſules & ſenatores patricijs Meſſani, ſub horam illam qua Imperator templum erat aditurus, ad palatium, in quo hoſpitabatur, accedunt: atque intro admiſſi, Maieſtatem eius ſumma cum ueneratione ſalutant: expeditionemq; ſuſceptam, partamq; uictoriā, oratione Latina ei gratulantur: immortalesq; agunt gratias pro innumeris beneficijs, per eam uictoriā ſibi, totiſq; Siciliæ collatis. Proinde in duabus peluibus argenteis deauratis, pro mūnere honorario, decem milia ducatorum offerunt, obſecrantes, ut boniæ quicq; conſuleret: neq; tam donum ipſum, modicum quidem illud & exiguum, quā animum & affectum clientum ſuorum perpenderet. Quibus tanta cum humanitate & affabilitate paucis quidem, ſuo more, ſed efficaciſ ſ uerbis reſpondit, ut eos uel uoti ſui compotes à ſe dimiſerit, multoq; uehementiore amore ſui animos illorum inflammauerit. Dum Imperator adhuc Panormi ageret, poſtquam eiufdem abitum, plurimi nobiles cum Hiſpaniſum aliarum nationum, quorum equi onerarijs tranſuecti fuerant, conſenſus nauigijs eodem proficiſci conſtituerunt, Imperatoriā Maieſtatem illic expectaturi: uerū nauibus uixdum in altum deductis, maxima cum undarum & procellarū, tum uentorum & nymborum oborta tempeſtas, eas in uarias rēgiones diſiecit. Gubernatores, unusquiſque in ea maris regione in quam detrufus fuerat, proximum portum capere coacti ſunt: uectores, periculorum, quibus dum nauigarent fuerant expoſiti, memores, neque ſuis tutum putantes, denuō ſeſe tam infido elemēto credere, terreno itinere proſecti, Imperatorem Meſſanæ inuenerunt: quē illinc Neapolim uſque comitati ſunt. Imperator donec Meſſanæ fuit, ſingulis diebus conuocato concilio, hoc præſertim curæ habuit, ut quæ Panormi, quantum ad negocia Siciliæ pertineret, ſtatueret cœperat, Meſſanæ abſolueret. Quem Dominus Ferdinandus Gonzaga, eadem cauſa Meſſanam uſq; ſecutus fuerat: nimirum ut Imperatoris uoluntatem, amiciſq; ſenſum, quoad Siciliæ adminiſtrationem, plenius & liquidius cognosceret. Octauo die quā Imperator Meſſanam uenerat, appulſus eſt illuc quidam ciuis Romanus Iuan Pedro Caſarello, qui à Domino Petro Ludouico Farneſio in nūdatiſ habebat, ut certior fieret, quonam illi ueniendum eſſet, aut ubi manendum, ut mandata Pontificis maximi Pauli tertij patris ſui, cuius nōmine legationem ſuſceperat, Cæſareæ Maieſtati exponeret. Rumore namq; auctore didicerat, Imperatorem breui relictā Meſſanā, Neapolim uenturum eſſe. Non abs re fuerit, portum, ſitum, munitiones, aliasq; ciuitatis Meſſanæ cōmoditates deſcribere, cuius deſcriptionis illum, cuius exemplar ſerē uſque ſecuti ſumus, auctorem habemus, pe-

A & sustanea tela, Xylina uocatur. Nascitur in eodem agro exquisitissimum & preciosissimum manna. A' Messana Salernum usque uia est impeditior, quod nunc editissimi montes superandi, nunc in profundissimas ualles precipitandum sit. Quam tamen molestiam, cœli clementia & amœnitas facile compensauit ac leniit, ut quæ talis ibi tunc temporis sub finem autumni fuerat, qualis alibi mensibus uernis esse consueuit. Excepit ergo Maiestatem Imperatoriam cū suo comitatu, summa cum ueneratione & admiratione Salernum, decimo tertio Calendas Decembres. Est autem Salernum ciuitas maritima, olim insigni studiorum academia nobilis & insignis. Inter cœtera admiranda, templum habet reliquijs diui Mathiæ celebre: è quibus distillat liquor quem Manna miraculosum uocant, plurimis morbis & languoribus præsentissimum antidotum & remedium. Septimo Calendas Decembres Imperator Neapolim ingressus est, ubi passim fornices triumphales operosissimè extructi cernebantur, statuis & imaginibus multorum Imperatorum, Regum, Principum, Satraparum, cū in ære tum marmore uiuo incisorum exornati: quæ omnia faciebant ad præclaram & nūquam intermorituram uictoriam contra Mauros & Turcas habitā. Sed qua pompa, quo apparatu, quibus cæremonijs exceptus fuerit, qua hominum frequentia sacris initiatorum, nobilium, ciuium, uulgi que promiscui, eidem acclamatum & congratulatum sit, ne credi quidem, adeo non scribi aut dici queat. Cū Imperator appropinquasset Castro nouo, quæ arx in margine ipso maris constructa, eius Maiestati pro hospitio destinata & præparata fuerat, auditus est spacio semihoræ horrendus bombus & tonitrus machinarum ex arce emissarum: est namque in eo castro magna bellicorū tormentorum copia. Longæ uerò naues, minoresq; æquariæ & onerariæ quæ in portu erant, horribili impetu & stridore sua tormenta eiaculabantur. Sexto Calendas Decembres, Andreas Dauria omnes longas & triremes, aliasque naues è Barbaria, quod, ut dictum est, Panormo fuerat profectus, in portum Neapolitanum saluas reduxit: qui in ea expeditione Bisertam Barbariæ oppidum simul cum arce ab Aenobarbo in Regis Tuncæ filii expulsiōe captam, & Turcarum præsidio munitam receperat, & in potestatem filij regis Tunetensis traditam & relicta, Cæs. Maiest. tributariam & uectigalem fecerat. Tertiò Nonarum Decembrium, Cardinalis Caracio la, pridie earundem Hercules Estensis, Dux Ferrariæ, Neapolim uenit: cui filius Pontificis cum Principibus aliquot, & clarissimis gentilitio stemmate uiris, obuiam se honoris causa dedit, & in arcem ut Cæsaream Maiestatem saluaret, deduxit, qui Idibus Decembribus ab Imperatore dimissus, Romam se recepit. Dux Ferrariæ negociorum ergo, usque ad decimū tertium Calendas Ianuarias ibi mansit. Posteaquam uerò Modenam, Rhegium, Ruberam & Carpum mancipio ab Imperatore, tanquam patrono accepisset, acceptaq; clientela, in fidem ipsius se contulisset, ac sacramento obligasset, iusta se obsequia Maiestati Imperatoriæ præstiturum atque exhibiturum, domum reuersus est. Post cuius discessiōem, quatuor legati Veneti, uiriditate, prudentia, sciētia & seueritate quadam, quam reueritus fuisset, non reformidasses, uenerandi, cum insigni comitatu eodē appulsi sunt: gratulati uerò nomine Reipub. suæ, Cæsareæ Maiestati, prosperū à Barbaria reditum, uictoriamq; nouis dignam annalibus, domum profecti sunt. Atqui intra dies quindecim Neapolim reuersi, singuli Maiest. Imperatoris torquem aureum mille ducatis æstimatum, pro dono obtulerunt. Eodē die certis authoribus diuulgatum est, Aenobarbum cum sua classe ex Algijs Cōstantinopolim traieciisse. Duodecimo Calēdas Ianuarias Cardinalis Senensis & Cæsarius, nomine Pauli Tertij, Pontificis Maximi, legationem

obeuntes, à prandio caelo multum pluuio, Neapolim ingressi sunt: quibus A
 Imperator cum Cardinali Caraciola, plurimisq; ducibus, satrapis & princi-
 pibus uiris, ad portam ciuitatis obuam processit, & in arcum Castrinoui
 introduxit. Ferijs natalitijs Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi, Cardī
 nalis Senensis cum magna religione, & cæremoniariū iusta obseruatione,
 in templo ciuitatis primario, sacris operatus est: cui celebritati Imperator
 cum proceribus suis interfuit. Sub idem tempus Alexāder Medices, Dux
 Florentiæ, Neapolim etiā appulsus est (non tam spe nuptiarum Domi-
 næ Margaretæ Austriæ, filiæ Imperatoris illegitimæ, quā causa dissensio-
 nis & controuersiæ cuiusdam, quæ illi iniercelsit cū Floricidis: cuius fami-
 liæ princeps Dominus Philippus Stroza) cum duobus purpurati cætus
 herouibus, de Saluiaris, & de Rodolphis, eodem uenerat, ut Imperatore
 iudice & disceptatore, lis omnis aut dirimeretur, aut saltem componeretur.
 Adfuit etiā Dux Urbina, tū ut pro more Cæsareæ Maiestatis reditum &
 uictoriam suam gratularetur, tum ut quod pro Ducatu Camarinensi con-
 trouersum fuit, transigeretur, qui usus est hospitio principis Melphiz, nam
 ille terrestri itinere Genuam profectus fuerat, partim ut mandata Impera-
 toris illis significaret, ac quæ opus factio essent, diligenter curaret: partim
 priuatorum suorum negotiorum causa & gratia. Octauo Idus Ianuarias, an-
 no millesimo quingentesimo tricesimo sexto, calculo Romano, Dominus
 ditionis de Granduelle (de cuius uiri tum naturæ tum industriæ dotibus,
 præstat tacere, quā pauca dicere) comitatus Domino præside de Sommai-
 re, & Domino Iacobo de Mendoza & secretario Cæsareæ Maiestatis, Ma-
 gistro Anthonio Perrenyns, alijsq; aliquot nō obscuri nominis uiris, Pu-
 teolos, quod oppidum à Neapoli octo milibus abest, ut antiqua quædam
 & admiranda naturæ miracula, quæ & in ipso itinere, & ultra Puteolos pas-
 sim reperiri feruntur, uideret ac cognosceret, est profectus. Atq; adeo duo-
 bus à Parthenope miliaribus, occurrit oculis eorum specus quædam mon-
 tana, scrobem putares esse Charoneam, quæ exhalabat spiritum feruidum,
 & sic pestilentem atque mortiferum, ut si uiuum quidpiam, siue id homo
 esset, siue animans rationis experts, ad tres aut summum quatuor passus in-
 trogredieretur, & modico tempore illic maneret, statim uitam cum morte
 commutaret: nisi forte illico retraheretur, & in lacum quendam qui paulo
 minus triginta passibus abest, proijceretur: sic scilicet natura beneficis il-
 lius aquæ palustris, pensante & refarciēte damnum, quod in scrobe illa
 Charonea dedit. Libuit facere periculum eius rei, sed in cane (ut aiunt) ca-
 ne puta quodam grandiusculo, quem recte ligatum in spiraculum illud le-
 thale abegerunt: qui uix dum ingressus, concidit, mortuo non absimilis, ne-
 que tam celeriter retrahi, atq; in lacum illum iniici potuit, quin ab omnibus
 pro suffocato & exanimi relinqueretur. Postridie tamē Neapolim reuersi,
 eundem canem uiuum & saluum in hospitio Domini de Granuelle (erat
 enim ex eius familia) reppererūt: multeq; similes experientiæ ab alijs factæ
 sunt, quare illud inter miracula & portenta eius loci ponendū est. Stāgnum
 cuius meminimus, nullos habet pisces, sed ranas plurimas & anates. paulo
 ulterius uisuntur aluminaria, ubi aluminis tanta sit copia, ut princeps loci
 ex illa terræ salugine, recipat singulis annis prouentum octoginta ferme
 milium ducatorum. Proximē Puteolos habes sulphurariam, quæ humilis
 & dimissa planicies est, interrupes uelut compressa. Est in plano illo hia-
 tus in latum & rotundum quindecim patens passus, exundans aqua perpe-
 tuò, undisq; calidis sic bulliēte, ut si inieceris beluam quamlibet duro corio
 armatam, quantaq; libet industria loricatam, nequeas tā subito extrahere,
 quin planē exeat excoriata. In circuitu illius hiatus & spiraculi, inuenias
 plurima

A plurima foramina; alia maiuscula, alia minuscula: quæ exhalant aerem adeo calidum, quem manus quamlibet gelidæ sustinere nequeant. Illinc colligitur magna vis & modus sulphuris, quod in diuersas proculq; distans regiones transmittitur. Apud Puteolos à littore in mare ipsum existunt reliquæ pontis miræ uetustatis, in pelago ipso fundati & extructi magnis ceri è sumptibus, & incredibili opere atque artificio architectationis, ad duo, tria, imò & quatuor usq; milia, ultra Puteolos, pascim plurimorum ædificiorum à Romanis olim illic constructorum ruinae, adhuc conspiciuntur: quin & nonnullorum parietes ac fundamenta, tum circa littora, tum in ipso mari etiamnum extant à quo loco non procul in montibus & rupibus quibusdā ædificium uisitur subterraneum, uulgò admiranda & stupenda Sibyllæ piscina appellatum, super multis pilis & columnis struclilibus miræ altitudinis & crassitudinis operosè, nec minus sumptuosè ædificatum: ubi Sibylla quædam, quæcunq; illa fuit, magnum modum dulciū aquarum, quas per aqueductus & castella distribuit nauibus, quæ in portum subducebantur, accuratè conseruabat. Non longè ab illo ædificio in medio æquore assurgit ingens rupes, pertusa proflus & perforata, atq; instar fornicius testudinati malis & cœlis in hoc excavata, ut per limbos & phaselos per mediā rupem in alterū maris litus compendiosior sit transitus. Nam priusquam aditus ille siue meatus esset patefactus, per longas circuitiones, fastidiosa diuerticula, & molestos ambitus, magno tædio, tum nautarum proretarum ac gubernatorum, tum etiam uectorum, diutius & periculosius fuerat nauigandū. Reperias in eodem mari & alteram rupem altissimè excavatam, & summo artificio exsculptam, ubi antra quædam horrore inspicientibus incutientia uidentur: unde Sibylla illa oracula consulentibus eam, reddidisse dicitur. Quòd si fortè triclinia, cœnationes, cœclauia, quæ intus expolitè excisa sunt, uidere uoles, opus est facibus & tædis ardētibus. Inter cætera quæ ibi non sine stupore uidere licet, est cœnatio quædam amplissima, eademque quadrata, magna arte in rupe illa excisa, cuius omnia latera partim preciosis emblematis, opere musino & uermiculato sunt exornata, partim opere tectorio marmorato loricata. Proinde reperias in alia rupe iuxta litus maris cubicula & antra, quæ sudatoria hypocausta & thermas appellāt, è quibus calor natiuus & genuinus aliubi intensior, aliubi remissior: ubiq; tamē sic ardens & feruens expirat, ut difficulter ferre & tolerari queat: quo lautum & sudatum mitti ac deduci cōsueuerant, qui grauioribus & ueluti deploreatis morbis laborabant. In eodem itinere Puteolano, & locis uicinis, licet uidere plurima ueneranda uetustatis ædificia, tum subterranea, tum subdialia nonnulla, ex solido & uiuo marmore, alia ex lapide coctili opere are nato cōstructa. Sunt & theatra & spectacula ampla, ubi ludi, comedie & tragœdiæ saltabantur, & spectabantur. Templaiem, & alia loca, ubi fiebāt sacrificia: monumenta præterea, sepulchra & cōditoria, ad modū tricliniorum testudinatorū camerata. In quibus uideas plurima semirōtunda promptuaria, exquisitè exsculpta, ubi seculi illius homines maiorū suorum cineres, quos corporibus patrio ritu cōbustis colligebāt, in ollis fictilibus studio se asseruabāt. Existūt quoq; & adhuc extāt quamplurimarum ædiū & arcium ruinae: etiam nunc nomina ducum, principū, patrum & consularium Romanorum, quorū sumptibus ædificata fuerant, retinentium. Ex quo facile colligi queat, quæ fuerint olim diuitiæ, fortunæ, opes, maiestas, magnificentiā & potentia Romanorum: quando etiam nostro æuo, post tot reuoluta secula, eiusmodi extent illorum operum reliquæ.

F I N I S.

IOANNIS

IOANNIS CRISPI AEGEI MARIS NA-
XIQVE DVCIS, BYZANTINI IMPERATORIS

tributarij, ad Pont. Rom. & Christianos principes Epistola.

VANTA animi consternatione, quantoq; dolore ac crucia-
tu me, ac mea omnia Byzantino tyranno dediderim, non i-
gnorat Deus, ille unicus humani cordis, humani que consilij
persecutor & inspector, arcanorumq; omniū cognitor. Ne
autem uos etiam fallat, qua id de causa factum sit, quò breuius
potero, explicabo. Siquidem cum uestra in primis haud dubie interfit, ue-
hementer opto, non tam excusandi mei studio, quam uestra ipsorum salu-
te, ne Christiano desim officio, idē quoq; particulatim nostris literis uobis
innotescere. Proinde attentis auribus & animis rem omnem, ut sese habet,
questo accipite. Cū proximo itaq; Maio, & Iunio, ē Pōto & Propōtide ma-
ximus Solimanus centū & quinquaginta triremes, ac biremes octoginta,
& prater has hippagines, aconerarias & actuaras naues centū & septua-
ginta, ceterūq; simul alia nō unius generis nauigia, eodē tempore primo in
Aegeū mare, ac subinde in Ioniū, & in Hadriaticū, demum ad Epiri littora
emississet, ipse itinere terrestri cū centū & aliquot ultra millibus partim equi-
tibus, partim peditibus, nullo non armorū ac telorū genere instructis (que
omnia proculdubio ad aures uestras peruenere) Apolloniā rectā cōtendit,
Italicū bellū siue solus spē sua, seu cū socijs Principibus (ut fama erat) ex
cōdicto primo quoq; tēpore suscepturus. Vt igitur illuc appulit, maiore &
meliore clasis partem, in qua decē mille pedites lectos, & duos mille equi-
tes robustissimos imposuerat, in Apuliā premisit. Quā copie, ut in cōtinen-
tē fuerūt expositæ, oppida & urbes aliquot, breui tēpore deditione ab inco-
lis ultro facta, partim barbaricę clasis, barbaricęq; terrore exercitus, quē ma-
ius Indies incrementū accepturū ferebatur, partim etiā opera reguli Vxentii
aliquot ante annos regno pulsi, et fœdere idcirco atq; societate cū aliquot
alijs Imp. Mahumetano iūcti, in potestatē perfacile redegere. Cū autē ad ca-
stra Apollonica ex Cilicia fuisset allatū, Sophi Persarū regē (siue id simula-
tē ageretur uulgareturq;, seu ita esse uerē cōstaret) iam bellū parare, ac paulo
post in Mesopotamiā descensurū tyrannus Byzātinus animaduertens fo-
ciorū uires & apparatus opinione infirmiores ac tardiores. ueritus etiā si so-
lus bellū id sumeret, ne res ex animi sentētia parū procederet, flexo aliorum
cōsilio, ex Apulia copias & classem cū ingēti uirorū & militū, ac preciose
supellectilis pręda, quā improbus Mahumetanus ab ijs qui se dediderāt an-
tea cæperat, in Epirū prater cōmunē omniū fermē spē reuocauit. Simulato
igitur in Thraciā reditu quē premisso rumore de Persico bello sucauerat, dū
Corcyreū fretū clasis innocua præternauigatura à plerisq; existimā, quod
proximis diebus præstiterat, cū Apolloniā peteret insulā, circūquaq; ea na-
uigij bellicis ppē septa, animo intercipiēdi quadraginta triremes, ac totū
dē fermē alia minora nauigia, aliquot itē naues uestrorū firmissimū robur,
uestramq; certis, tutelā Venetorum: quē inquā illic (ut notissimum est) in
anchoris stabāt, callidus Barbarus occupari mandat. Corcyrei nihil tale su-
spicantes, non ignari pacis quę plures quidem ante annos confecta, proxi-
mē inter Solimanum, uosq; Venetos firmata fuerat, ubi uestras triremes
oram soluere, ac uela uentis dare, pauloq; post Tureticam classem appelle-
re, & armatos milites inexpectatō in littus emitti cernūt, pauescētī subito
hostium aduentu, sese illico in fugam conuertunt. Alij deuia nemora, recō-
ditas specus: alij præruptos excelsosq; montes petiere, pars circa urbis mœ-
nia rupi asperrimę impositę se recepere. Complures igitur utriusque sexus
mortales principio à Turcis in suburbio intercepti, cæsi sunt. Quāuis (ut
postea compertum est) multo plures etiam in insula passim abditū inuen-
ti, q

A ti: qui ad primū hostiū descensum diffugerāt, capti ac interfecti sint. Cum autem præter priores milites ex Bathroto, locisq̃ finitimis quadraginta mille milites trāsportati in insulā fuissent, Corcyra urbs admotis tormentis, & alijs machinis bellicis tertio nonas Septēbris à Barbaro obsideri cœpta est. Verū cum perdifficilis impēdio munitē, arduoq̃ in loco sitē urbis expugnatio uideretur, largissimis præsertim per eos dies de cœlo imbribus alsidue decidentibus, cœptā obsidionē (id opt. maximoq̃ Deo in animū illi suggerente, tū Corcyreorū iā fame frigoreq̃ pereuntiū, cum uestro omniū beneficio: nam cō propiorē, magisq̃ in cōspectu, atq̃ eo infestiorē hostem haberetis, si urbe potius fuisset) decimo die penitus soluit, incensis interea suburbanis ædibus amplissimis & penē innumerabilibus: sacellis item, ac templis, alijsq̃ locis cū sacris tū prophanis, ex quibus geminæ permagnæ ciuitates erigi ac cōstrui potuissent: deuastatisq̃ prius agris, uillis, prouincijsq̃ aspectu iucundissimis, & uerē Alcinoijs. Insulaq̃ plurima sui ex parte cōsumpta, præda ex his deniq̃ quā maxima hominū, auri & argētī, aliorumq̃ bonorum abducta, & nauibus imposita. Quæ omnia rapacissimū & alieni appetentis. miles Mahumetanus duodeuiginti dierū spacio, ut Corcyrā inuasert, passim depopulatus fuerat. Hæc cū Solimanus ita egisset, aduocatum ad se clasīs præfectū, in Hellespontū redire iubet. Id se cū teretribus copijs, missō interim ad uos Venetos nūcio, qui propensum & beneuolū eius animū testaretur, & integrū ad mutuā reconciliationē utriusq̃ editū superesse proponeret: Hadrianopolim uia Cădania regredī quāprimum cōstituit. Cum autē propter Zazynthū clasīs ea prætercheretur, nautici milites nocturno tempore luporum more, quibus peramica nox est; in insulam descenderet: ac centū & ultra miseros agrestes, quos ex diurno labore defatigatos, & propterea dormientes inuenerāt, captiuos (imō seruos) reddidere. Illinc digressus, cū Zazynthiorū urbē magno uiroīū praesidio firmatā intelligeret, & iam ad resistendū paratam, ad Cytherā cursum tenuit: tentatq̃ arcis illius loci expugnatione, cū res ea parū ex uoto procederet, ostingentis & ultra utriusq̃ sexus hominibus captis, abactio insuper omni Cythereorū pecore cum dominis, & succensis domibus, quæ circa oppidū, & in insula frequenti uiroꝝ & mulierū copia habitata, passim cōstruētæ erāt, inde in Aegeū reuertit. Illatisq̃ damnis & malis permagnis, & innumēris in eo cursu maritimo tā Monembasiensibus, quā Neapolitanis, ad Aeginā non ignobilē insulā maritimis fortissimis uiris frequentem, ac satis opulentā contendit. A qua cum non procul abesset, præmissis nūcijs ad urbis prætorem, & ciues ad deditiōē cū promissis, tum minis sollicitat: recusantibus autem ijs, & iam palām resistētibus, signo dato pugnā infert. Aeginetæ pugnam nō detrectant, & audacter sese cōtrā offerunt. cōmittitur prælium atrocissimū, plurimī ex hostibus primo congressu cæduntur: demum cum Barbarus cæde suorum admodum indignatus, immisso recenti supplemento militū pugnam redintegrasset, cum parua manus, & iam ex acie longæq̃ dimicatione fessā, tot Mahumetanorum millia sustinere haud posset, Aeginetas retrocedere, ac intra urbem sese recipere compulsi. Itaque ultimus audaciā Aeginetarum, cū nauibus tormēta & missilia nō pauca extrahe, & uno atq̃ altero in loco apponi mandat. Diruta igitur maiore nemorū parte, quō patentior militibus aditus foret, quā maximo datur impetu & conatu urbē adortus, extēplō capit, & eodē tempore expugnat. Ac quatis autē mœnibus solo, deprædatiisq̃ ciuium bonis, ac domibus cōbustis, uiros Aeginetas omnes ad unū obruncari iubet. Fœminas uerō tum nobiles, tum ignobiles, ne ullus scuitiē locus reliqui fieret, ad stuprū nautis & milibus promiscuē concedit. Quas inquam postmodum, unā cum infantibus & pueris

A Curam unâ omnes perditum irem. His igitur causis compulsi, quæ fortissimū quencq; uestrū ad idem meritō compulsi, Mahumetano tyranno tertio Idus Nouembris deditionem feci, ita illius iugum simul & imperiū subij. Pollicitus ad hæc, & annuatim quinque aureorū millia tributū nomine, ijs etiam ante tēpus persolutis, quò placatiore dominū mihi redderem. Quæ summa tamen maior & grauior à nobis, atque à ciuibz nostris æstimetur, quàm Duci pauperi, & regno pertenui cōueniat, integrè tamen quotannis à nobis enumerabitur: id quod declinandū euitandiq; magis aduersi & atrocioris infortuniij gratia perfecturum me planè profiteor. Quanquam haud ignoro, aliquot post annos idem mihi quoq; proculdubio euenturum, (nisi ipse Christus redemptor noster suppetias attulerit, uestrisq; sedatis & pacatis controuersis atque dissidijs, uos in unum cōposuerit, & ad sumendum bellum aduersus potentissimum, & penè inuictum hostem compulerit) quod octogesimo abhinc anno Constantino Palæologo nouissimo Græcorum Imperatori euenit, qui bello fatigatus, fractusq; cum ab Amurata Turcarū rege pacem ea conditione impetrasset, ut ei ac successoribz perpetuò annum tributum penderet, id quod etiam quotannis fideliter præstitit: contra omnia humana diuināq; iura, à Mahumeto ipsius Amurati filio & successore, octauo anno post initum & perculsum cum patre fœdus, de Imperio Constantinopolitano exturbatus & electus fuit, ac pariter occisus. Arrigite proinde aures et oculos, animosq; intēdite Principes, dum res uestra integra & incolumis est: ac dū uobis aliena uecordia, alienaq; pericula & mala prodesse possunt, nolite uobis ipsis deesse, imò uerius obesse: ne si communis hostis uos sigillatim inuaserit, quod habet in animo, & sibi de uobis, utpote semper discordibus perfacile pollicetur, eandem & aleam & fortunā subeatis, quam equidem proximè subij, & plures ante me Principes indignè subierūt: præsertim cum ea hoc tempore Solimano auri argentiq; uis sit, ea imperij magnitudo, is militum exercitissimorum numerus, id robur & obsequium ac fides, & ea terrarūq; potentia afsidijs Christianorū concertationibus quaesita, & maximum ac incredibilem propè in modū aucta, ut non solum uobis, tamen si concordibus, & in unum coactis (quod difficilissimum est ad fidem) palam resistere, uerū etiam molestiam & uim quā maximam inferre ualeat. quod re ipsa certissimum intelligetis, ubi ferocissimus Barbarus felici rerum suarum successu meritō elatus, ac plurimis iam uictorijs effervesceñs, sequenti anno (id quod die noctuq; meditatur, et undequaq; molitur) uos omnes terrestri maritimoq; bello fuerit adortus. Quare interea date operam quæso (uestra omnium salute, non odio dictum arbitremini) ne post tot bellorū ciuiliū turbines, tantasq; tempestates, quot quantisq; hæcenus ultrò citroq; factati estis, uos denique, ubi discordes præoccupauerit (ut ueteris instituti morisq; uestri est, ac immitissimus ac fallacissimus Barbarus maximopere cupit, & clam nititur, dum unū callidè arridet ac blanditur, ut alium intercipiat & opprimat) uniuersos postmodum more maiorum suorum breui tempore perdat ac deleat. unde conuersis oraculis Prophetarum, unum in toto orbe terrarū ouile, Mahumetanū scilicet, unusq; omnium pastor Mahumet nostra culpa fiat. Quod ne cui uestrū mirum uideatur, aut impossibile putetur, laudatissimū & comprobatissimū illud nostri generis autoris testimonium in medium proferam: qui inquam, paruas res cōcordiā crescere, maximas discordia dilabi ac interire censuit, memoriāq; prodidit. Verū ne plus æquo Crispo nostro tribuere me ducatis, accipite oracu

D d lum

lum ab ore Christi prophetarū minutissimi olim emissum, qui (ut testan-
tur quatuor diuini illi Euangelici præcones) regno dissidēti interitum
& desolationem interminatus est. An obscurum est, ducentorū & qua-
tuor, siue (ut alij malunt) ducentorum et triginta annorum spacio Otho-
mani familiam Christianorū principum odijs & cōtentionibus mutuis
adductā & pellectā, cum à primordio sui priuata & pertenuis esset, mul-
to ampliora & opulentiora, firmioraq; imperia pascim in orbe terrarum
sibi comparasse (pace uestra dictum uelim) quā uos, licet omnibus re-
gnis uestris in unum positis, & cum illis regnis collatis, cuncti teneatis
& possideatis? Expergiscimini quapropter, & deposito antiquo ueter-
no, aliquando (imò quā primum) resipiscite, reualecite, rerum uestra-
rum euentum prospicite, calamitates ac infortunia uestra, si non præsen-
tia (utinam equidem mentiar) at saltem impendētia & futura ex alienis
miserijs cogitate, perpendite, metimini, omniq; sublata mora, ut ueros
Christianos re ipsa, haud solo nomine decet, dum Persico bello distrahi-
tur noster hostis, unanimiter (quamuis serò propemodum id fiet) arma
parate, arma capesite, Mahumetanas prouincias magnanimitè inuadi-
te: immanem beluam terra mariq; primi fortiter impetite, uexate, & in-
festate. Quo auspice & fauente Deo opt. max. cuius omnipotentia plu-
rimum dare ac fidere uestrarum partium est, ereptis uobis locis & regio-
nibus, ereptoq; sanctissimo sepulchro seruatoris nostri Iesu Christi, illū
exuere ac denudare possitis. Vocat uos beata immensa illa Trina maie-
stas cœlestis ad hoc laudatissimum certamen & bellum, ad hunc glorio-
sissimū triumphū inuitat Christiana pietas, cœtusq; reliquus Christia-
nus. Horratur uestrum munus & officiū, admonent promissa ipsi Chri-
sto duci & imperatori nostro à uobis facta. Excitant propinqui & finiti
mi Turcorum imperio populi, ut nonnullis uestrum subiecti, ita ipsorū
ignauia simul & avaritia ex parte aliqua neglecti, & aliorum quorū non
interest nequitia & iniquitate penitus destituti, ac prædæ crudeliter in-
dubitato expositi. Estimulat infinitus numerus captiuorū Christiano-
rum compedibus ferreis, cathenisq; uinctus, reliquo gregi libero non
impar, qui in quā Mahumetano tyranno durissime ac dolentis. seruit.
Arctat uestra ipsorum tutela & salus, urget miserandū & flebile pluri-
morum principū exitium & excidiū. Cogit, aut cogere decet imminens
discrimen, ne cum regnis & imperijs uestris libertatē & uitam pariter a-
mittatis, atq; ita erroris et delicti admissi pœnas, tum superstitēs sub hoc
cœlo, tum breui defuncti sub alio ut grauissimas, sic etiam meritis. luo-
tis. Haud sanè pauca supersunt, quæ hoc in loco aptè accomodateq; me-
morare possem. cū de natura & moribus, tum de armis, armamentis,
ordinibus, & uasframentis, ac de militari disciplina Turcarū: demumq;
de genere ac forma belli, ut scilicet, et quā inferri ac geri debeat. Verū
cum huiusmodi, aliaq; id genus, utpote hinc aut aliunde ad uos sapius
allata, exactissimè tenere, uos uerisimilimū sit, & armorū peritia, atq; a-
nimorū & corporū robore Byzantinū Imperatorē, eiusq; Duces ac Præ-
fectos superetis, ex industria omiserim, ne longiore oratione apparatus
uestros bellicos diutius remorer: in primis cum intelligam, ab Othoma-
no ex Thracia fœcialē iam istuc missum properare, indicēdi uobis pro-
pediem belli causa. Itaq; cum iam haud dicto, sed factio opus sit, quo ap-
paratiores, magisq; accinctos, cum illuc accesserit, uos offendat, episto-
la (atq; utinam ita lachrymis et luctui daretur) sinem impenam. Valete,

ex Naxo, Datæ Cal. Decemb. Anno ab enixu & puerperio

uirgineo M. D. XXXVII.

CAROLI

CAROLI V. IMP. EXPEDITIO IN

AFRICAM AD ARGIERAM: PER NICO-

*laum Villogagnonem Eq. Rhodium Gallum**descripta.*

A

V V M æstas antea cta me in Galliam ad domestica quædam negotia reuocasset, de reditu Cæsaris in Italiã, & transmis-
su exercitus eius in Africam, literis amicorũ certior factus
sum: qui cõsilio Cæsaris proposito, me ad tam nobilem exp-
editionem accersebant. Ego uerò & intelligebam religio-
ne me obstringi ad inimicos fidei (quantũ in me fuisset) bello persequen-
dos: & uerebar, ne corpus meum diuturna iam armorum exercitatione
labori assuetum, otio ad laborem remolleceret, si apud amicos diutius
commorarer. Itaq; negotia in aliud tempus reijcienda mihi esse duxi, ne
honori meo necessãrio tempore deesse existimarer. Consiliũ autem Cæ-
sarís esse hoc significabãt, quòd quum se ad componendas Germanorũ
de fide controuersias, in Germaniam contulisset, reperit Ferdinandum
fratrem, & filium Ioannis, qui proximè regnum in Pannonia obtinue-
rat, ardere inter se discordijs, ac de iure regnĩ uehementissimè contende-
re. Is, quòd sibi à Ferdinando metueret, Turcas in suum ascuerat auxi-
lium. Quorũ aduentũ ut Ferdinandus anteuerneret, Budã obsidione cin-
xerat, ac expugnare totis uiribus adnitebatur. Quibus cognitis rebus,
Cæsar prospiciens, quã magni esset momentũ, Turcas finibus nostris
prohibere: ut eis ueniendĩ occasione præriperet, partẽ copiarũ fratri mi-
sit auxilio, quibus expugnationẽ acceleraret. Qui tamen munitionibus
& præsidio urbis impeditus, Turcarũ aduentum expectare coactus est.

B Quamobrẽ Cæsar, omisis fidei disceptationibus, animũ potius ad bellũ
adiiciendũ putauit. Et quoniã magni rem esse periculi perspexerat, bel-
lum in ea regione duci: priusquã illic hostes inueterascerent, hoc in Tur-
chicũ solũ transferre cõstituit, & procul finibus nostris propellere. Qua
propter copijs, quas ad fratrẽ miserat, ei subsidio relicto, quũ iam instan-
te hyeme non ita multũ temporis superesset, quo bellum commodè geri
posset, Ferdinando belli curã in se interim recipiente, magnis itineribus
in Italiã ad exercitũ contendit. Quò simulac peruenisset, exercitum sum-
ma diligentia cogi, & militũ nouas manus cõscribi iussit, magnumq; na-
uium numerũ lanuæ atq; Neapoli instrui, quibus in Africã exercitũ tra-
duceret. Africa uerò ei necessariò tentãda uidebatur, ne in Turchiã pro-
ficiscens, inimicũ à tergo relinqueret, de quo metuere sibi possent Hispani,
quorum opera & numis ad bellum Turchicum uti decreuerat. Coac-
cto exercitu, & nauibus ad nauigandum paratis, dum res frumentaria
expeditur, & in naues exercitus imponitur, Lucẽ summũ Pontificẽ con-
uenit, ut cum eo consilia belli communicaret. Pontifex, quòd Africa mi-
nimè portuosa sit, hyemis nauigationem non esse subeundam existima-
bat, atq; Cæsarem à uia deterrebat. Quæ quamuis magna causa esset, ne
ipse alieno anni tempore, in tam periculosa loca exercitum transmittet-
ret: maioribus tamen rationibus impellebatur, ut in sententia permane-
ret. Videbat enim quantoperè ab hostibus nostrĩ in Pannonia urgeren-
tur: & quanti res p. Christianæ interesset, bellum illic non trahi. quod ut
auferretur, & hostes in suis finibus bellum sustinere cogerentur, rem in
celeritate positam esse perspiciebat. Sed quia tantum apparatus expo-
scit Turcarum amplitudo, ut cum non posset Cæsar citius quã in eun-
te æstate uniuersum comparare: interim dum ei rei dat operã, Africanũ
bellũ suscipiendũ sibi esse putauit, ut Hispanos Asiorum metu liberaret,

D d 2 quo

quo facilius ad Turchicam expeditionem incitarentur. Solebant enim A
quum ab eis ad eam rem numi exigerentur, uicinum hostem opponere,
suumq; metum excusare. Quibus rationibus permotus Pontifex, uehe-
menter Cæsaris consilium probauit: eiusq; laudata animi magnitudine,
eum dimittit. His ita constitutis rebus, Cæsar naues onerarias, Baleares
insulas petere iubet, ac eo loco aduentum suum operiri: ipse uerò nau-
bus longis sex & triginta ex portu Veneris soluit, & ad Corsicam insu-
lam contendit. Qui quum secundo uento in altum prouectus esset, subi-
ta coorta tempestate, classis cursum tenere non potuit, sed in diuersas
partes disiecta est: at ille remis contendit, quem septem alia secuta na-
ues, eam insulae partem ceperunt, quæ Italiâ spectat: ubi eum uenti duos
dies tenuerunt. Sedato mari, quæ aberrauerant naues à cursu reuertun-
tur. quibus appulis, Cæsar in Bonifacii oppidum profectus est: quod
in monte tribus ex partibus, circunciso, aspero & difficili est situm: ad a-
liam partē est aditus, ab imo anfractu, qui oppido pro fossa positus est.
Hoc autem nulla re alia est quàm portu memorabile. Cæsar idoneā tem-
pestatem nactus, in Largheram, nobilem Sardinia urbem, secundis uen-
tis appulit. ubi res insolita contigit. Qua enim nocte eò accessimus,
bos uitulum bicipitem peperit: quem mulier, cuius bos erat, uidendum
Cæsari obtulit. Hæc urbs natura & opere bene satis munita est. omnib.
enim ferē partibus alluitur mari minimē portuosus, & scopulis subter a-
quam latentibus referto: aliam partē, quæ in insulam mittit, claudit mu-
rus: quem duæ turres ad utrumq; latum posita, ab externa ui faciliē tuta-
tur. et quū in planicie hæc posita sit, nullus omnino mons, aut collis pro-
minet, ē quibus uis in eam inferri possit. Cæsar duos dies illic commo-
ratus, soluit, & ad Baleares insulas direxit iter: qui bиду uelificatione
cōtinuata, leni uento in conspectū minoris insulae delatus est. sed quum
ei insulae iam appropinquaret, aduersis & resstantibus uentis, parum ab-
fuit quin in contrariā partē reijceretur: remorū tamen tanta contentio-
ne nauēs impulsæ sunt, ut tandem multa nocte ad terrā promotæ sint. In
quo ita sudatū est, ut septē horis, non intermisso remigandi labore, uix
totidē milia pcesserimus. Reliqua noctis parte quieti data, diē in ancho-
ris expectauimus: quo tempore, quum paruo spacio ab eo quò appulsi
eramus loco, Mahon portus abesset, eò profecti sumus. Hic portus, om-
nium quos uidere memini, est pulcherrimus, & optimus, nisi hanc diffi-
cultatem haberet. Tota insulae ora maritima montibus ingentibus septa
est: sed quā est ad portū aditus, radices montiū in planicie extrahuntur,
donec tam angusto interuallo ad alterā littoris partē accesserint, ut non
nisi leni uento intromittantur naues: ceterū rebus alijs omnibus est faci-
lis & opportunus. excurrit enim in quatuor ferē millium longitudinē,
uarijs & frequentibus insinuationibus, quæ faciliē naues à maris saui-
tia tegunt. Huic perpetui mōtes prominent, ē quibus immensa ligni co-
pia peti potest. Ad extremā eius partē in montiū altitudine urbs extru-
cta est, quæ si opere tam esset munita quàm natura, nō ita faciliē ab Aeno
barbo, qui uulgo Barbarossa nuncupatur, expilata fuisset. Quum duos
dies tempestas classem detinisset, summā tranquillitatē adepti, ad maio-
rem insulā cursum intendimus. Quò aduectus Cæsar, comperit ab Italia
naues onerarias centū & quinquaginta cōuenisse, & Ferrandū Gona-
gam Proregē Siciliae septē triremibus aduenisse: quæ cum his, quas secū
Cæsar adduxerat, coniunctæ, quinquaginta numerū expleuerunt. Præ-
ter has ab Hispania quindecim longæ, & magnus nauium onerariarum
numerus desiderabantur: quas quum triduō expectassemus, nunciauit
triremis

A triremis una, reliquas iam Africam attigisse, & naues onerarias eodem cōtendere. Quo allato nuncio, Cæsar protinus milites naues cōscendere, & classem se in uiam dare iussit. Maior insula est, & urbs nobilis: insula contrā minoris insulæ naturā, habet oram maritimā, planam & fertilē, montes uerō in mediterraneis regionibus altissimos, & magna parte steriles: quæ quoniam meridiem propius quā Hispania spectat, hyeme temperatior est, & frigoribus remissioribus, omniumq; ferē fructuū copiam habet, quibus abūdat Africa. Vrbs autem est ampla, & pulchris ædificijs ornata, quam ferē mediā influit riuiulus, ē montibus decurrēs, qui ad lanificiū plurimū ualeat. Huius incolæ Tarraconensiu parent legibus, & lingua ac moribus ualde cum eis cōueniunt. Ad ædificandum utuntur maxime terra calculis permixtis, qua materia muri oppidi effecti sunt: Tapie uulgo nominantur. Nauibus ad nauigandū rebus omnibus instructis, Cæsar ad Argieram urbem Africæ maritimā iter direxit: quō bidui nauigatione prouectus, cōperit triremes, uti acceperat, aduentum suum anteuertisse: atq; terram ab eo latere tenuisse, quod ad solem occidentē pertinet, decem ferē millibus procul ab urbe, quæ ubi classem nostram conspexere, nobis obusā processerūt, sed eis continuo eō unde fuerant egressi, remissis ad eam litoris partem seruandā: Cæsar aliquot millia progressus, in aliam urbis partē duodecim naues præmisit exploratum, an illic tutior esset à tempestate receptus. Quibus opportuniorē esse significantibus, urbē remis præteruectus, eō contendit, & iactis anchoris naues onerarias prætolatus est. Ab eo loco urbs tota sub aspectū nostrum cadebat, secp regio latē nostris oculis ostendebat. Postridie mari paulatim intumescēte, soluimus: atq; locum cepimus, quem uenti minus urgerēt. Eum Matafuz nominant. Dum eō properatur, naues speculatoriæ duæ Turcicæ in nos incidūt imprudentes, quæ errore cognito, conuersa uelificatione, maxima remorum contentione in altum se referunt. Eas nostri persequuti, altera unius ex nauibus nostris cōkursu depressa est, altera ad terram euasit. Cognitū est ex captiuis eas missas fuisse, ut de aduentu & apparatu nostro aliquid percunctando intelligerēt. Reliquam diei partem ad anchoras expectando triuimus, dum uniuersæ naues cōeunt, & quiescit mare. Interea Ferrando Gonzage & Iacobo Bosso, uiris prudentibus & rei militaris peritis, præscripsit Cæsar, ut consensa nauicula piscatoria, littus præterlegentes percurrerent, ac renunciarent, quā optimus esset egressus, ac commodissimē exercitus exponi posset. Ii exploratis locis omnibus, quid perspexissent reuerſi indicarūt. Sequēs dies maximā trāquillitatē attulit: qua Cæsar propius urbē accessit, atq; in locū omniū opportunissimū milites exposuit: idq; nullis hostibus resistentib. effecit. Summa autē exercitus hæc erat. Peditum omnis numerū duorum & uiginti milliū explebat, ē quibus Hispanorū septem millia ē Sicilia atq; Neapolī aduenerant: Germanorū sex millia in Germania Cæsar conscripserat: Itali, qui omni ex Italia coacti fuerūt, parī numero Germanos æquabāt: præterea uoluntarij, qui honoris causa Cæsarem sequuti erant, triū milliū numerū excedere dicebantur, præter Cæsaris domesticos. huc accedebāt quadringenti promiscui generis milites, quos Equites Rhodij promiscui item generis numero centū & triginta Melita suis nauibus aduexerāt. Equitū uerō Cæsareanorū cccc, naues Neapoli conscenderant, & ab Hispania septingenti euocati. Vbi primū terrā pedites attigerunt (equites enim pauci eo die nauibus emissi sunt) generatim summa cōeunt alacritate, seseq; expediūt ad excipiendos hostes, qui crebris incursionibus copias nostras adequibāt. Hos, si se ag-

gregarent, & propius ad mouerent, bombardis nostri repellebant, ita ut arari dispersi incurrere cogerentur. Qua ratione nullum incommodum accepimus. Hostibus in proximos montes reiectis, ad urbem iter facit exercitus: & Hispanis, quos Ferrandus Gonzaga ducebat in acie prima constitutis, Cæsar mediam aciem, quæ Germanis crederat, dirigebat: Italos autem, quibus immixti erant equites Rhodij, præibat Camillus Columna. Eo die circiter mille passus progressi constitimus, atque ibi noctem penè insomnè transegimus. Numidæ enim, qui montiū iugatenebant, se in planitiē demittebāt, atque relis ea maximè parte, quæ Cæsar tentoria posuerat, nos laceßebāt: in quos signa Hispanorū tria à Cæsar emissā sunt, qui illos reprimerent, aut audacius progredientes tardarent. Hi, nostris impressionem facientibus se in montes referebant, & syluestribus locis occultabāt, atque nostros ascensu prohibebāt: uirtute tamen tantum nostri potuere, ut in montes euaserint, hostesque loco pepulerint. sed crescente hostiū multitudīne, nostri spacio pugna defatigati, recedentes & integros non facile sustinebāt. Itaque quum à prima uigilia usque ad primā lucem pugna protraxissent, eis puluere, quo spherulas plumbeas in hostes emittebant, deficiente, paucis acceptis uulneribus, ad agmen se receperunt. Tota regio, quæ uiam fecimus, plana est, sed impedita, & dumis atque herbis syluestribus consita, hanc subluit mare, ab eo promontorio, quod fauiente uento naues nostras prouectas fuisse diximus, donec urbi mille ferè passus appropinquauerit: quo loco saxa & tumuli, mari oppositi, planitiem interrumpunt: urbs duodecim ferè media ducta linea millibus abest à promontorio. sin autem pedibus eatur, propter littoris obliquitatē, uiginti millia erūt faciēda. Planitiem radices montium impendentium efficiunt: & quemadmodū ora maritima sinuosa est, ita planities uidetur mōtes impositi fuisse, littorisque naturā sequi. Nam ubi littoris sinuatio mollius inflectitur, et diffunditur latius, maiori etiā intervallo à litore montes intermittunt, & effusior planities intercedit: ubi uerò sinus definit, & uelut angulo terminatur, litusque iam nō sinuose, sed magis directò procedit, eodē quoque loco ē planitiē colles & tumuli enascuntur. qui montibus cōiuncti, eam confundunt. quē locum mille passus abesse ab urbe demonstrauius. Cæsar reductis ex monte militibus, propius urbē mouit exercitū: cui superata planitiē, erant colles & tumuli, in quos montes desinere significauimus, subeundi, ac deinde ad montes tentandū iter. Nam cōstabat iuga montiū in maximā longitudinem à latere exercitus protendi, quibus à tergo hostes relictī, rursus aduersus nos prouolabant, agmenque morabantur. Illi, si in cōtentione durius quicquā accidisset, quoniā ad montes facilem receptū habebant, nō stros sine suo magno periculo premebāt: hos montes si nostri tenerent, perfacile erat hostes transitu intercludere, & liberius, minoreque periculo in oppugnationem incumbere. Qua de re peropportunū est uisum, Numidas ē montibus depellere, ac ibi primam aciem collocare. Quæ tametsi res erat magnæ operæ & laboris propter montiū altitudinē & asperitatem: uirtute tamen tantū Hispani præstiterūt, Ferrando Gonzaga duce, ut expulsi hostibus in montiū fastigiū euaserint. Occupatis montibus, secunda acies cōsedit in collibus, quos montibus subesse diximus: & paulo infra secundū litus acies tertiā cōstituta est. Exercitu in hunc modū disposito, urbs eum uelut angulus respiciebat. quæ ab uno latere mari conclusa, ab alijs duobus obducto exercitu, trianguli speciem effecerat: quumque penè exercitu circumuallata esset, nō magnā in externis copijs spem habebat. Quæ quamuis à tergo nostras acies ē planitiē adoriri potuissent,

A tuissent, tamen quia loco superiores eramus, facile uenientibus restitimus. Ad hanc nostram commoditatem accedebat, quod inter planities & tumulos, quos Cæsar castris delegerat, crebri anfractus intercedebant, qui pro fossa hostibus obiecti, eorum impetum tardare potuissent. Ita compulsi in urbem hostibus, & rebus omnibus quæ humano ingenio prouideri possunt, à Cæsare procuratis, inclinata in noctem die, uigilijs dispositis, se lætitiæ dabat exercitus: quum repentina calamitas incidit, quæ uitari omnino non potuit. Imbrius enim uis uehementissima, prima uigilia coorta, nullam noctis horam intermissa est: quæ quauis iniquitate sua molesta satis esset, eam tamen longè molestiorem par uentorum uis reddiderat. Nam militibus qui sine impedimentis è nauibus educti fuerant, nec amictus erat ullus, quo pluuie iniuriam à se propulsarent: nec tentoria, quò profugere possent. Hinc factum est, quum ipsi imbribus toti maderent, ac uentis exagitarentur, ut uires eos atque animi deficerent. Eodem tempore supra quam cuiquam credibile sit, intumuerat mare, ac ita efferverat, ut multe naues, quæ sequitiam ferre non poterant, fractis funibus anchorarijs ad terram alliderent: alie uerò fluctibus complete deprimerentur. quarum naufragio magna hominum, cibariorumque factura facta est. Quam calamitatem magno auxit cumulo dici interuentus. Tum enim uenti atque imbres in tantam rabiem creuerant, ut uix quisquam pedibus consisteret. Hanc impugnandi nostri occasione hostes prætermittendam non putarunt. Tum enim magno numero ac summo silentio egressi, aduentu suo nostras uigilias opprèssere: quibus interfectis, admunitiones nostras prouolant, nosque telis lacessunt. Nos omnibus rebus subito perterriti, imbribus et uentis aduersum os ferièntibus, arma tamen expeditimus: et ut quisque primum occurrerat, ita quam maximo potuit impetu in hostes cõtendit. Hostes autem ad primum nostrum impetum pedè retulerunt, ut nos elicerent in insidias, quas idoneo loco disposuerat: in quas eos persequuti incurrimus. Eramus autem numero superiores, & uirtute pares: sed ipsi & loco & armorum genere longè præstabant. Ii enim de loco superiore pugnant, & balistis, arcubus, lapidibus, ac omni telorum genere nos ascensu prohibebant: nobis uerò imbres sclopetarum usum ademerant, nullumque omnino telum reliquum fecerant, quo hostem impeteremus: ut hastilibus, et ipso penè corporum cõcursu, nobis gerenda res esset: quum interim et iniquitas loci ab ea re nos inimicorumque uelocitas retardaret, qui nobis procurritibus cedebant, & eminus tela & lapides conijciebant. Genus hoc pugnae nostris erat insuetum. nam hostium in uniuersum ita fere consuetudo, ut nunquam conferti manus nobiscum cõserant, & summis copijs præliantur: sed rari nos equis prætercurrentes, telis & sagittis lacessunt, ut nos ab ordinibus eliciant. Qui, ubi ex ordinibus excesserimus, & impetum fecerimus, consultò cedunt, atque se fugam mandant, quòd si studiis nos insequentes, ab ordinibus longius progressi fuerimus, illi conuerso cursu, plures paucos circumstant ac interficiunt. Eo die equites urbe egressi, totidem ferè numero pedites delegerant: qui inter eos tanta uelocitate uersabantur, ut equorum cursum adaequarent. Hoc genere pugnae nostri elusi sunt. qui in fugam compulsi hostes arbitrati, eos temere incertis ordinibus insequuti, non prius sequendi finem fecerunt, quam sub muros & portas oppidi successerint: quo tempore hostes quam primum in urbem se receperunt, ei bombardis, telis, sagittis, ac omni tormentorum genere uno impetu emissis, nostrorum magnam stragem ediderunt, atque ex Italiam eos dederunt in fugam, quibus non magnus esset usus militiæ. Quorum fugæ Rhodij equites soli ad portas ciuitatis re-

stiterunt, aliquot Italis uiris fortibus adiunctis, quos uirtus à turpi fuga A
dehortabatur: socijsq; fugientibus, se ad signū nostrum cōuerterāt. Nos
id quod accidit postea, euenire posse suspicari, ut hostes nostrorū fugam
conspicari, in eos irruptionem facerēt, in angustum intra colles & tumu-
los locum, ubi pauci multos morari possent, signum nostrum retulimus.
Loci autem natura hæc erat. Tota circum oppidū regio tumulis frequen-
tius referta est, intra quos uia posita, obliquis oribus (ut tumulorum
fert situs) ducit ad urbem. quæ ubi tumuli coeunt, patet angustius: ubi
uerò latiori spacio se retrahunt, illic etiam uia latius intenditur. Non fe-
sellit nos suspicio. non enim prius in angustias peruenimus, quàm ho-
stes ex oppido eruperūt, ac effuso cursu in nos impetū fecerunt: quumq;
se propius intulissent, more suo retrocedebant, ut ab angusto nos loco
in patientiorem allicerent, ac circumuentos occiderent. Vt autem seni-
hil proficere uiderunt, in colles & tumulos, qui nobis prominebant, pe-
dites immiserunt: ut inde lapides & tela iacularentur: quæ, qui ex no-
stris, armis recti non essent, uitare non poterant. unde accidit, ut plures
pugna excederent, & numero plurimum minueremur. Quum tamen ni-
hil quod nobis indignum esset cōmitteremus, hostes indignati tam par-
uam manū, tantas suas copias distinere, cominus rem gerere cōstituunt:
& protinus equis incitatis nos hastilibus aggrediuntur, ad quæ uitanda
plurimū arma nostra ualuere. Quum uerò uideremus salutis nostræ sub-
sidium in uirtute positū esse, potius esse duximus, uirtutis nostræ dimi-
cando memoriam relinquere, & si moriendū esset, damnū aliquod hosti-
bus inferre, quàm turpiter in fugā uersos ab illis concidi. Hoc nostrū in-
stitutum adiuuabat, quòd breui nobis Cæsarem affore subsidio speraba-
mus. qua spe erecti, & hostes irruētes hastilibus sustinebamus: & quum
se nobis insinuarent, nō dato regrediendi spacio, confodiebamus: cuius
inuriæ eo erant opportuniore, quòd nudi in prælio uersarentur. Quare
animaduersa, tanto illi spacio pedem retulerūt, quantum hastilia nostra
patērent in longitudinem: quo ex loco tela & hastas, qua parte corpus
nostrum apertum erat, iniiciebāt: & balistis, quibus arma transfodi pos-
se putabant, nos appetebant. ea quum à confertis uitari non potuissent,
& uirtuti locus relictus non esset, aliquot eorum qui in primo ordine pu-
gnabant, grauiter uulneratis, ordines nostros perturbarūt, ac loco sum-
mouerunt. Quo temporis momento Cæsar cum omnibus Germanorū
copijs nobis adfuit subsidio. quem hostes conspicari, parumper constite-
runt, ac nobis colligendi nostri potestatem fecerūt. Cæsar, quo loco ma-
iore interuallo tumulos intermitteri demonstrauius, agmen constitue-
rat: quod quantum esset, hostes diiudicare non poterant ob itineris an-
gustias, quæ inter eos & agmen erant interpositæ. Quamobrem cogno-
scendi causa, se propius incitarunt. at quum uiderēt proficī nihil posse,
ueriti ne, si nobiscū prælio contenderent, & sibi necessario in oppidum
refugiendū esset, nostri unā immixti introirent: opportuno tempore se
receperūt, ac in agmen bombardas emiserunt. Ibi Cæsar nō ita longè ab-
fuit à periculo. ipse enim quum in primis ordinibus milites adhortaret,
bombardæ aliquot eorum quibus cum uerba faciebat, extulerunt: ita ta-
men, ut ipse neq; ullam timoris significationem ediderit, neque oratio-
nem suam interruperit, neq; uultum mutauerit: sed ea fortitudine & ani-
mi præsentia substituit, qua in maxima tranquillitate esse solet. His
gestis rebus, quum id quod uolebat Cæsar esset consequutus, ut nos
laborantes periculo eximeret: compulsi in oppidum hostibus, pau-
cis Germanorum desideratis, in castra suos reduxit. Ex equitibus
uerò

A uerò Rhodijs, qui uix centum numerum implebant, ad muros urbis or-
 tio bombardis extincti sunt: ex cōlictu autem faucij triginta euaserūt.
 ex Italis qui se nobis aggregauerant, mortuorum numerum non tenco,
 neq; quot ex pugna uulnerati sint elapsi. Nam quū grauissimē faucius
 ereptus essem, & uehementer ex uulneribus laborare, adire potui nemi-
 nem, qui uulneratorū aut mortuorū mili numerum explicaret. Interea
 dum uenti, hostes, & pluuia terra nos duriter exagitāt, mari naues lon-
 gē durius afflictae sunt. ita enim uis uentorū mare commouerat, ut quum
 naues incuteret, neq; anchorae neq; funes obstarent, quo minus in terrā
 eijcerentur: quod si quae funium multitudine retinerentur, tanto impe-
 tu cōcutiebantur, ut stuppis quibus tabularum rimae & commissurae im-
 pleri solent, euulsis, aqua complerentur & obruerentur. Rem in tantam
 infelicitatē proclinatā adaugebant Numidae: qui uiso naufragio, ad lit-
 tus magno numero conuenerant, ut quos fortuna in terram exportaret,
 eos trans foderēt. adeo utrum in terram elabi, an submergi praestaret, ne-
 sciret. His rebus permotus Caesar, ad duo millia Hispanorū immisit, qui
 repulsis hostibus, nostris essent praesidio: quorū aduentus quā plurī-
 mis salutem attulit. sed hoc consiliū quamuis reprehendi non possit, eue-
 nit incōmodē. Nam cum nauae tutos se esse cognoscerēt, si ad terram ap-
 plicarent, minor cōrentione uim tempestatis ferebant, & procliuius in
 terram nauem impingebāt: ex quo naufragiū effectū est insignius. Hac
 tempestate centum & triginta naues desideratae sunt: e quibus triremes
 quatuordecim, longo maris cōlictu collabefactae, in terram eiecte sunt.
 Quem casum tanta animorū cōsternatione et desperatione excepit exer-
 citus, ut nulla unq; maior extiterit. quū enim milites in terrā fuerūt ex-
 positi, quo essent ad uiam expeditiores, sine impedimētis emissi fuerāt,
 & duorū tantum dierum cibaria secum tulerant, eaq; superioribus die-
 bus cōsumperant. Vnde magna nauīū parte amissa uerebātur, ne si reli-
 quae quoq; naufragiū facerent, tum esset mors oppetenda, quod nullas
 haberent naues alias quibus reportari possent: nullaq; res adesset, qua
 inedia toleraret, quae ue se ab imbris defenderent, quum etiam de-
 essent tormenta & machinae, quae usui essent obsidendae urbi, nec aliud
 de cōmeatus peti posset: de urbis expugnatione desperabant. Haec per-
 turbatio totū illum diem & sequentem noctem tenuit exercitū. Triduū
 post mare paululū de sauitia remisit, sed quū adhuc remis arari non pos-
 set ad cōmeatum ex nauibus importandū, Caesar equis, quos nauibus e-
 duxerat, interfectis, tribus diebus milites refecit. Quae calamitas eo in-
 cōmodius obtigit, quod unā cum nauibus magna copia frumenti, fari-
 nae, panis bis cocti, leguminū, uini, olei, carniūq; sale conditarū, ac re-
 rum omnīū ad uictum exercitus spectantiū amissa est: equorum item ma-
 gnus numerus interijt. quod accessere omnium generū tormenta, quae ad
 nauium tutelam, & alia quae ad urbium oppugnationem comparata fue-
 rant: quorum magnam partem hostes tranquillitatē nacti, piscari & ex-
 trahere poterunt. Deniq; tanta rei frumentariae iactura facia est, ut an-
 gulus superfluerit ad milites reportādos. Tot incommodis acceptis, Cae-
 sar urbis oppugnationē in aestatem reijcere instituit, & milites reducere.
 Itaque iussit eam litoris partem petere, qua naues commodē conscendi
 possent. Hoc uerò fuit omnium miserrimum, quod milites inedia atque
 imbris, quibus triduū perpetuū maduerāt, tam fracti & exhausti fue-
 rant uiribus, ut plerique eorum, quum uiam ingrederentur, exanimati
 collaberentur: & terra usque eō erat cœnosa, ut nec in eam recumbi, nec
 commodē incedi posset, ut si uellent milites quiescere, hastili alē in ter-
 ram defixo

ram defixo niterentur, ac eo modo se quieti darent. Tot tamen tantasque A
 difficultates singulari animi magnitudine presentiaque uicerunt mili-
 tes nostris ac tribus fluminibus uado transmissis, etsi interim solis hume-
 ris aqua extarent, toride diebus iter cofecerunt. Eo profecti, unde naues
 cofcendi oporteret, dum Itali & Germani imponuntur, Caesar Hispanos,
 de quibus maximam uirtutis habebat opinionem, contra hostes in armis ef-
 se iussit: & opera dedit, ut quam posset fieri celerrime, illi ad naues defer-
 rentur, ne si mare intumesceret, impediretur scapharum nauigatio. quarum,
 quoniam magnum numerum tempestas absorbuerat, transportatio militum
 tardius processit: nec citius quam bidui spacio naues instrui, ac militibus
 compleri potuerunt. Triduum post, quum dimidia fere Hispanorum parte naues
 accepissent, uentis paulatim crescentibus, inflato mari & gerrime reliqua
 pars ad naues transferri potuit. quod presentientes nauae, ut quaque pri-
 mum nauis onusta fuit, ita prima cursum cepit. Vnde salus eorum secuta
 est, qui primum naues cofcenderant: quae antequam egredi tempestate pro-
 hiberetur, soluerant, ac uela expanderant: reliquas uero, quae tardius onus
 acceperant tempestas morata est: ut una Rhodiarum nauium fractis funibus
 anchorarijs, parum absuerit quin in scopulos torqueretur: sed tantum remis
 cotenderunt remiges, ut eam in altum paulum promouerint. quae ut ex sco-
 pulis erepra est, nauae & gubernatores satius esse iudicarunt, se mari com-
 mittere, quam fluctibus frustra reluctari. Hanc tres aliae secutae, in Bu-
 giam, eo uentis aspirantibus euaserunt: quod non nisi magno labore & pe-
 riculo effectum est. Vna enim nauis amisso temone, fluctibus fere obruta
 est. Caesar autem expectabat, ut remisso uentorum impetu, in altum naues re-
 mulco attraheret, ac demum cursum teneret. Quod ubi aliquandiu fru-
 stra tentasset, uentus ne ingrauescente tempestate tandem ad scopulos ad-
 geretur, quatuor triremibus, quae omnium tutissimum locum caperant, ca-
 pteris nauibus auxilio relictis, soluit, ac naues Rhodias sequutus est. Po-
 stridie quam Bugiam appulit, triremes ad Argieram ceteris nauibus subli-
 dio relictas nunciarunt eas, quum tempestate ferre non possent, fractas fuis-
 se, & ad litus proiectas: militum magnum numerum fluctibus demersum, reli-
 quos in terram eiectiones, in orbem pugnandi gratia coiuisse, ac desperatione
 debilitatos, in deditione spem uitae collocasse: eos denique ad urbem pro-
 perantes, a Numidis ad unum omnes interfectos fuisse. Hunc exitum ha-
 buit bellum Africanum. Tempus & laborum diuturnitas nos Bugiam
 appulso ad quietem uocabant, sed locus id minime patiebat. Portus
 enim Bugiae, quum nullum terrae habeat obiectum, ad coercendam uim
 uentorum ab Europa spirantium, nostris nauibus stationem infidam pra-
 buit. Mare enim uentis incitatum tanta uim naues quatuebat, ut non mul-
 to minore periculo quam ad Argieram substituerint. Bona fors eo nauem
 unam inuexerat, si uentis reliquoque commeatu onustam: sed eadem ex-
 cepra tempestatibus, in conspectu nostro paulo post depressa est. Quae
 tempestates, quamuis nulla nos alia insigniori affecerint calamitate, non
 ab re tamen mihi uisum est narrare, quam nobis metus occasionem de-
 derint. Vbi plures dies intolerantius mare nos sollicitasset, nocte ineun-
 te, maiore erupit iacundia: & quo altius nocte regeretur, eo se magis
 exasperabat, donec in tantam creuisset insaniam, ut nos multas horas
 omni spe reconciliationis destituerit. quod tandem adueniente die,
 quum iam omne fere uirus euomisset, suae incontinentiae puduit, at-
 que erubuit se tam foedo uultu soli inspicendum ingerere. tanta ta-
 men eius fuit inciuilitas, ut etsi scirem me gratum ei minime factu-
 rum, eam non reticerem. Principem triremium Sicularum tanta uim in la-
 tus

A tus impulit, ut malū & antennas extra nauim deiecerit. Aliam præterea ex nauibus Siculis tanta animi offensione afflictauit, ut ipsam ingrediens nauem, remige uno apprehenso, ei tibia quæ catena reuincta fuerat, euulsa ex corpore, truncū extra nauim emisit. Rhodij nauibus nō minus fuit iniuriū. nam crepta ab una nauī scapha, dum eam præter nauim uicinam inueheret, tam altè extulit, ut nullo ferè labore in summam trirēm incidere, ac ipso casu scamno fracto, remiges duos eliserit. Deniq; ut in omnes qui ad Argierā integri relictī erant, suam salutē expectaretur, Comitē Angularium ab iniuriā noluit immunē esse: atq; ita ei fuit infestum, ut interim à sanctis non abstineret. tanto enim furore in puppim inuolauit, ut & ipsam puppim euerterit, & sanctum Andream qui puppi in signum erat appositus, præcipit egerit. A' cateris quos ad Argierā uultus erat, manus continuit. Vna res tum nobis salutē intulit, quæ aliās exitio esse solet. Quo loco Oceanus in mediterraneas regiones inluit, Africā ab Europa ualde angusto interuallo diuidit: quibus coactus angustijs rapidius fertur, donec locū patientiorē nactus sit, quo se liberius inuoluat. & quo tempore æstus patitur, quod bis in die contingit: quanto uel propius angustias accurrit, eo maior est nauigantibus inuoluta rapiditas, ex quo Occidentales regiones æstus iniuriæ magis patent. Præterea quo propius ad lunam plenā acceditur, eo magis redundat Oceanus, & fiunt æstus eius maiores, inq; mare nostrū introit incitator: qui luna decrecente similiter decrescit, unde uentorum tempestatumq; cōmutationes proueniūt. Hæc ergo rapiditas, siue ut nauē dicūt, aqua currēs, æstus maris incitata, excurrit, quousq; terrarū obiectu retorqueatur. quod ferè usu uenit, quum Oceanus cōmutationem æstus patitur, & ab Europā in cōtrariā partē recedit. Itaq; cum Bugiæ essemus; ut dixi, erat mare turbulentissimū, tantaq; leuitate ferebatur, quanta uis uentorū impelleret. Sed quoniam luna tum plena esset, & propterea æstus Oceani maiores, currens aqua uelocius incurrebat: cuius uentorū cōiuncta magnam rapiditatē addiderat: ob eamq; causam, mare quantū uis cōmotū longo spacio antecurrebat, atq; ad terrā citius perueniebat. itaq; quanto maiore impetu delata esset, eo maiore uel reflectebatur: atque in mare conuersa, eius reprimebat & tardabat impetū, ita ut minore uel mare nauis incuteret. quod nisi ita euenisset, nauis firmissima quæq; sex horas fluctus maris sustinere nequiuisset. Post eam tempestatem nobiscum mare mitius egit, quū se tamen innauigabile præberet, nos inedia cōficiēdos tradiderat, à quo periculo nō procul abfuimus. Bugiæ enim quamuis nostra esset, ea tamen est natura loci, ut exigūe nos iuuare posset. Est enim oppidū situm in montiū altissimorū decliuitate, cuius fines tam latè patent, quantum in circuitu ipsum oppidū occupat solū. Nam Mauri, quibuscū nostri continēter bellū gerunt, imperant toti finitimæ regioni: proinde quicquid nostris frumētū est, ab Hispania importatum habent. In illius oppidi propugnaculū tres turres institutæ sunt: quas unā cum oppido ducētī milites custodiunt. Ad eos iam multo tempore naues ab Hispania non uenerāt: tantaq; multitudine uno tempore, eō cōfluximus, ut nostri iuuādī non magnā habuerint facultatē. His in angustijs Cæsar cōstitutus, trium dierum supplicatione decreta, triduo pōit expiatis confessione peccatis, panem sacrum religiose edit, quem omnes aulicī imitati, iram Dei deprecari sunt. Senescente luna, uenti rabie sua ceciderunt, & mare paulō placidius effectum est: quo tempore, ne hanc discedendi oblatam occasionem ē nauibus amitteremus, Dux equitum Rhodiorum Imperatorē adiit, atque ab eundī commea-

tum

um petijt: quo impetrato, proficifcente etiam Ferrando Gonzaga, unâ a ex eo loco soluiumus, & iter Tunetum uersus tenuimus, quò quadriduò remis peruenimus. Cæsar uerò, quum Andræ Doræ clâsis præfectio non uideretur nauigationi tempus esse idoneum, eo loco commodio. rem tempestatē expectabat. Tuneti uerò omnib. rebus ab eius urbis Regerefecta classe nostra, nacti tempus opportunum, Drepanum Siciliæ oppidum cõtendimus: ubi biduò uotis diuæ Marię, quæ ab Annunciatione nomen habet, persoluendis insumpto, Panormum deuenimus. Quo loco Siculis nauibus relictis, Rhodiæ Messanam delatæ sunt. Vnde quum me subijisset negociorum recordatio, quæ in meum ab Africa reditum distuleram, ad ea me recipere constitui: et consensa nauis speculatoria, Neapolim, ac inde Romam multis tempestatibus delatus sum. Vbi quoniâ uulnera difficultate & magnitudine uiarum recruduerant, ita intermittere tantisper coactus sum, dum me de uia fessum, & uulneribus afflictatum colligerē. Interim ne omnino essem ociosus, hanc expeditionis Africanæ narrationem exarauī, in qua multorum illustrium uirorum casus, & rei familiaris iacturas consultò prætermisī. eas enim, quòd immensæ sint, neq; accuratè explicare, neq; etiam omnia memoria tenere potuissē.

IOANNIS MARTINI STELLAE LL.

DOCT. DE TURCARVM IN REGNO HVNGARIAE,

Anni 1543. & 44. successibus, ad fratres Gulielmum & Michaelē Martinum Stellam Epistolæ.

TXISTIMAVI etiam me hoc uobis debere, ne quicquam eorū quæ hic uel gerunt, uel pro certis à fide dignis dicunt, ignoraretis. Principiò nemo opinor Christianorum est, qui non uideat, in quo periculo uniuersī sumus: nos tamen quo propiores, & quo minus in longinquis spei & subsidij uidemus, tanto sanè animis sumus, aut, ut in rebus propè deploratis, cōsternationes: aut quod in extremis fieri solet, ex desperatione pertinaciores, eorū ipso fortassis fortiores. Ab eo igitur tempore, quo per anni tempestatē Turcæ bellum gerere potuerūt, arcem Vualpo, quæ in confinibus Bosniæ, Croatiæ & Hungariæ sita est, ferè tres totos menses frustra obsederunt: neq; audire quicquam potui, quod à nostris pro illorum subsidio aut alleviatione sit gestum, præter castrorū inquietationes. Cum autem ipse Solymannus expeditionem contra nos totis uiribus moliretur, sentiens quanti intersit, nihil à tergo malè pacatū relinquere, maiores eò copias destinauit: per se extrema tentaturus, nisi obsessi aut expugnari, aut ad deditiōem cogi possent. Deditiō igitur facta est: sed perfidia militum, qui suum præfectum omnia potius experiri, quàm sese dedere uolentem, comprehendere, Turcisq; tradidere. In quem Turca non solum nō immanis, sed etiā munificus fuit, & benignus. Cæterum milites omnes, quanquā deditiij, scdē interfecti. Non quidē ipsius Turcæ, uti audio, imperio, aut studio gloriæ, exemplo uel in proditores memorando: sed auaritia & spe prædæ, quam apud illos inueniri posse rebantur. Inter ea pontes supra Sauum & Drauum instituti, per quos copias & exercitum traiceret. Erant iam proximi Quinqueeclesienses, qui superioribus bellis steterant inconcussi, et hoc anno uisi fuerant non malè animati, ex legatione, qua hinc publicè bombardas, puluerē, ac globos, & per-

tierunt

A tierunt, & impetrarūt. Verū tantū pauoris illis & amissum Vualpo, & magnitudo exercitus Turcici inculsit, ut Episcopus & reliqui optimates, plus praesidij in fuga, quā in urbis munitionibus putarint: reliqua plebs quā aut circumuenta ab antecursoribus Turchicis, aut propter inopiā fugere nequiuerat, missis legatis deditionē fecere. quibus quā si des seruata sit, certē ignoro: hoc unum tamen hic constat fama relatum est, neminē Turcarū toto triduo urbem ingredi ausum fuisse. Proxima fuit (de locis loquor, in quorū munimentis ulla spes fuit resistendi) S. clofia: oppidulū primo impetu captū, direptū & incēsum fuit. Qui uerō in arcem confugerāt, principio obsidionis pacis sunt inducias quatuordecim dierum, intra quos dispicerēt, quid sperare deberent subsidij, aut quibus conditionibus sese dederent. Terminō elapso, consiliū munitionibus (sita enim est loco, natura & opere munitissimo) uim repellere sunt conati. Ac primis aliquot diebus se ualde strenuos gesserunt, praesertim cum se à cuniculis Turcarū, quos xij milibus fossorum aggere instituerant, tutos & satis firmos esse intelligerent. Postq̃ tamen adductā machinā, ac ex contiguis arci aedificiorū prius exustorū ruinis, multā murorum partē humi prostratā uiderunt, diffisi se posse ulterius tam uolento hosti resistere, etiam ipsi deditionē fecerunt: ea conditione, ut libera corpora & res suas secum saluas auferre liceret: quā res pauperibus salutis, ditioribus omnibus exitio fuit: tenuioribus enim omnis, reliqui ob spicionē praeda & diuitiarū interfecti, poenas ignauiae soluerunt. Nam si in animū induxissent, sola uictoria, neq̃ pacione pacē pariendā esse, & locū & uitā & res suas proculdubio conseruassent. Fuerunt itaq̃ reliquis omnibus exemplo, quantū fidei Turcharū promissis aut pactis sit adhibendū. Vt enim neq̃ Rhodios neq̃ Taurinū referat, taceā etiā Budensiu & Pesthensiu magistratus eo praetextu interfectos, quod eū Christianis commercia habuissent, ac boues ad nos adduci passi essent: item quod alijs, si qui reliqui in patria permanferint, nō ut mancipijs interdicto armorū usu, sed ut uespillonibus, ad sepeliendā extra urbē cadauera, plateas & cloacas aliāq̃ curanda, quantū de illis optimē meriti sint, abutantur: nemo posset sine summo mœore referre, quod secundo adhuc anno, cum nostri cladē apud Budā accepissent, in duas cohortes, quā uita in potestate hostiū uenerūt, est patratū. Quibus quasi uitam dono concessurus edixit, ut deposito squalore, arma ac uestitū solitū reciperent, ac se in acie & ordinē, uti Christiani solent, redigerēt. Quod cum alacriter, nihil suspicantes mali, nostri facitassent, ipseq̃ ordines aliquandū obsequitasset & circumlustrasset: tandē iussit rursus arma abijcere. ordinibus tamē seruatis, selegit ex numero aliquot praestantissimos uiris et corpore: reliquos omnes à tergo circumuentos, gladijs à suis iussit concidi. eorum uerō: quos selegerat, alios iaculatoribus opposuit pro scopis, alios duob. filijs suis proposuit, in quibus sese, suasq̃ uires, uter profundiora uulnera, formosioresq̃ & conspectiores plagas ederet, plusq̃ sanguinis ē corporibus Caurorū (sic appellāt Christianos) hauriret, offēterent. Illud uerō quod superioribus diebus gestū esse, constantissima hic fama est, multū interessē puto, ne quis Christianorū ignoret. Nam si qui tam uectores sunt, qui cum eo ad paciscendū descendit: illi hoc spectare uidentur, quod qualemcunq̃ uitā, etiā si turpem, tamē cum uiuere liceat, chariorē illā existimēt, quā si pro patria certātes, gloriosam et honestā mortē oppeterēt: qui si cōsiderarent illam ipsam ignominiosam uitam, quam honestissimā mortē praefereunt, sibi ne cōcedi quidē: sed quoniam non utri imperent, sed utri sint, nobiscū bellū geritur, pariter & ui-

ctos & deditos eodem loco haberi: potius cōparent se ut strenuē bel. A
 lando occumberent, quā dum animos spē longioris uitæ demittunt,
 deditiōem paciscuntur. Cū & illam ipsam conditionem quam prius
 habebant, honestē scilicet pro patria moriendī, amplius non sint habitū
 ri: quando illi qui paulō antē propter abiecta arma salutē sperabāt, nunc
 instar pecudū fugulātur, mactanturq̃. Cum igitur alterutro de duobus,
 aut per ignauā, aut uti fortes decet, prorsus mori necesse sit, certe ut est
 exoptabilius, & cum minori sensu iniuriæ: sic gloriosius & laudabilius,
 hoc modo miseris calamitatibusq̃ defungi: cui hoc accedit, ut sepe sit
 minus periculi, cū & ipsa desperatio salutis, imbelles armare, & timi
 dos excitare soleat. Dum igitur arcē Soclosiā obsidet, dederūt se loca
 uicina: ac uti imperatū erat, omnē genus cōmeatū in castra detulerunt.
 Principiō, iubet omnes iudices pagorū sibi preſto adesse, statim paretur:
 obedientibus deinde imperat, ut post die singuli, cum sibi subditis, rur
 sus adsint: cū & hoc pro imperio sedulō faciliatū esset, ille nescio sanē
 quā opinionē de se relinquere uolens, iussit inspiciente exercitu ad unū
 omnes trucidari. hoc facto, puto nobis plus roboris ex eius immanitate
 & inclemētia, quā illis bonæ famæ aut potētiae accessisse. Ex hoc loco
 castra mouit, ac Budā ingressus est, xi. Cal. Augusti. Hinc uarij sparsu
 mores, in quā partē primū ducturus esset: & quo nos incertiores consi
 liorum redderet, tripartito uisus est instituisse. Pars namq̃ incēdijs & rui
 nis omnia uastabat circa lacū Balathoniū, qua iter est in Steiriā, & pro
 uinciā Vuādaliciā. Alij, quo scilicet nobis omnē suspiciōē de Strigonio
 adimerent, cuncta usq̃ ad portas Albæ Regalis sunt depopulati, quod
 nobis nō mediocrē metū incusserat. Præsidia enim quę submittebantur,
 adhuc Taurini confederant: & uix beneficio noctis effectū est, ut intra
 urbē M.D. pedites partim Itali, partim Germani reciperent. Erā ego tūc
 Altemburgi, & in uicinis locis, cum bombardæ, quas itinēri cōmittere
 ausi nō erant, retro in arcē, uti tutiorē locū, reducerent. Postremō paulu
 lum infra Budā pontē supra Danubiū facere instituit: quæ res mihi mā
 gnā sollicitudinē adfert, ne in ciuitatulas montanas, ac in uniuersum pa
 trimoniū Sereniss. Reginæ Mariæ irruat, quod fama est, pro magnitudi
 ne periculi nō satis firmo præsidio custoditū esse. quā rem certē mihi nō
 uidef̃ neglecturus: nam neq̃ sui interea, dum Strigoniū obsidet, pontis
 curā abiecerunt. Sitū est aut̃ Strigoniū quinto milliario supra Budā, ere
 gione ubi in Danubiū influīt fluuius Granus, à mōtibus Carpathijs, &
 oppidulis quas nunc mōtanās appellamus. Atq̃ adeo uetus illi nomē e
 rat Istrogranū, quasi circa cōfluētia Istri et Grani sitū. Cœpit igit̃ Strigo
 niū obsideri ix. Cal. Augusti, non sine magna nostrū omniū percussio
 ne, quod nullos adhuc milites præter consuetū præsidium eō submisisse
 mus: neq̃ ulla potestas succurrendi uidebat̃, quod Turcæ omnē Danu
 bium profligata nostra classe in potestate sua habere cōderent. Duo ta
 men adhuc restabāt, in quibus aliquantulū spei reliquū erat: quod Vuil
 zigradū (est hoc mediū inter Strigoniū & Budā, quā se Danubius are
 cto itinēre terrestri nō nihil sinuat) uidebatur interdū facile prohibitu
 rum, ne cōmeatus, aut etiā bombardæ aduerso flumine castris subuehe
 rētur: quæ spes nō fefellit. nam plus minus duo decim naues, inter quas
 duæ puluere & bōbardis onustæ erāt, à nostris submersæ. Deinde quod
 trans Danubiū omnia adhuc nostra, id est, Christianorū essent. Archiepi
 scopus igit̃ Strigoniēsis per Bartholomæū Croacū, statim ducēros bo
 ues sub ipsa arce obsessis trāsmisit: & nostris Comaroni indicat, tam ar
 cte obsessam nō esse, quin faciliē eadē uia, aut etiā secundo flumine subsi
 dium

A dium submitti posset. Redierat per eos dies uexillifer cohortis praesidia
 riae, & Hispanus quidam Sancius Cotta, qui ad Regem pro stipendio missi
 erant. hi intelligentes obsidionem, Viennae pecuniam publicam reliquerunt:
 ac si nullo modo se ad suos recipere possent, tentauerunt. ipsi quidem serius
 uenerunt: sunt tamen milites prope sexcenti, & cum his annona & puluis
 tormenarius in arcem recepti: qui cum retulissent quae causa stipendium
 deuectum non fuisset, militum animis satisfecerunt, ut ad rem fortiter geren
 dam nihilominus animati essent. Rescripserunt igitur ducibus Regijs, se
 de fide et liberalitate Regia nihil dubitare, neque stipendium aut pecuniam
 eo tempore contra hostes, sed milites, quos ad se missos gaudebant, for
 tius posse pugnare. His contra à Senatoribus Regijs ita responsum est,
 ne quicquam de stipendijs dubitaret, omnia illis satisfacturi iri: & si quis in
 terea casus ullos iactaret, hereditibus ea omnia integra & salua, quae uiuis
 debita fuissent permanfura: quae responsio (uti huc relatum est) mirum quā
 tum animi obsessis addiderit ad pericula cōtemnenda. Dum iam classis
 nostra, quae subsidium subuexerat, reuertitur, uisa est sibi occasione rei felici
 ter gerendae nata esse. Cum enim (uti ibi sit, ubi nullus hostis formidat)
 Turcae liberius castrametati essent, nostri circa extrema castra quae in ri
 pa erant, irruentes, subito tumultu omnia turbarunt, & quinquaginta fere
 interfecerunt, ac inter hos unum ex principibus: ut ex signo galeae, quo nul
 lis nisi ex familia Otthomanica prognatis uti conceditur, est deprehensum.
 Principio obsidionis Turcae Martinum Lascanum, natione eum Hispanum,
 praefectum praesidij, ad colloquium super ditione inuitarunt. Est eregione
 arcis alius colluculus eiusdem fere altitudinis. Hinc Turchae bombardas,
 interea dum colloquuntur, contra nostros erexerunt: pluteis & multa mate
 ria munierunt, dissimulante id praefecto, ac suos clam admonente. Cum
 Turcae se nemine prohibente, omnia quae eo pertinebant, procurare tuto cre
 dunt: nostri repetere omnibus machinis in eam partem collatis, munimenta &
 custodias deturbauerunt, ac magnam incommodum fractis bombardis. siue
 cōminutis rotis, intulerunt. quare etiam nunc à iaculatione dicunt cessare,
 credunturque hoc conari, ut eam cuniculis subuertant: quae res quae euentum
 habitura sit, non possumus diuinare. unum speramus, quod propter aesi
 duas ab hoc nouilunio pluias, is conatus non nimis feliciter sit cessu
 rus. Praeterquam quod à longinquo, & multis in locis per rupes, sit insti
 tuendus. Contra etiam huiusmodi casus, praefectus arcis, iam ad aliquot men
 ses, plus minus quinquaginta milites aluit, exercitos in aurifodinis: ita
 ut spes sit, uel irritum fore hunc conatum: uel obuiam iri, & hostem in cuniculis
 obrui, non difficulter posse. Reliqui nostri exercitus, quod post distributa
 undiquaque praesidia supererat, ducibus Ioanne Vngnad, Otthone à Dischaj,
 & Comite Philippo Torniellio, subsedit Comaroni. Sita est haec arx in
 insula Danubij, quam Germani Schutte uocant. Insula haec totius Danu
 bij, praenobilissima est. incipit sub Posonio, bipartito fluente Danubio:
 ac definit decimo deinde militari, fluuii rursus coeunte: posteaque à laeua &
 septentrione, Polonia scilicet & montibus Carpathijs, flumē Vagā in se
 accepit. Colonorum habet supra duodecim millia, ac fuit superioribus bel
 lis semper intacta. In fine huius insulae, ubi rursus Danubius in unum coit,
 est uetusta arx Comarō, quam nostri nunc opere & aggere terreo circun
 dederunt: & ne hostes possent aduerso flumine nauigare, utrumque flu
 minis alueo tribus ordinibus trabibus obsepiuerunt, tanto intervallo distan
 tibus, ut nulla navis, nisi sub arce, ubi spatium relictum est, pertransiret. hoc
 loco nostrae copiae, quae sanè quam exiguae adhuc sunt, consederunt: quid
 autem accessurum sit, malo uos ex re ipsa aliquando, quam ex nostra spe cogno
 scere.

scere. Viennæ tamē omnia præparant, quæ ad obsidionē tolerandā op-
 portuna ducuntur. uallū, fossæ, turres reficiunt, præter alia iam prius cogi-
 tata munimenta, ante portā quæ in Carinthiā ducit, & alterā qua in Hun-
 gariam itur, quæ omniū hostiū ictibus aperte patebāt, propugnacula ex
 trabibus, lignis, & terra figura triangulari suscitantur. Ciues uxoribus &
 liberis quoquē uersus ablegatis, quā multi ē suo corpore arma ferrē,
 numerū iniuerūt. Conscripserūt adhuc unum uexillum militū, qui nunc
 unā cum ipsis pro portis & turribus excubant. Mauritiū Saxonis ducis,
 Reipub. Nurembergenſis, & Antoniū Fuggeri cohortes singulæ, in su-
 burbijs collocatæ sunt, præter has, tres aliæ paulō superius, in ripa Danu-
 bij, unde statim in urbē recipi possint: aliorū sociorū auxilia indies ex-
 pectant. Item Italorū adhuc quatuor millia. Postridie Cal. Augusti, equi-
 tes quingenti lustrati sunt, qui nescio an urbi præsidio mansuri, an ad re-
 liquum exercitum exituri sunt. Maiores naues hic instruuntur decē: sex
 sunt biremes, reliquæ myoparones. Sunt Camaroni minores nauiculæ,
 siue celoces, numero xl. Hic est apparatus noster naualis, contrā triplō
 maiores copias hostiles: reliquæ naues quæ nō exiguo numero hic uel
 in nauali, uel in Danubio sunt, nisi instruatur, aut submergēdæ erūt, aut
 igne cōsumendæ. In summa, omnia hic feruēt. uideas tota urbe arma ex-
 pediri, festinari, ingētes trabes, quæ de solutis ratibus in ripa Danubij
 iacēt (unde etiam, si necessitas postularēt, uel quantū totius muri ambi-
 tus cōtinet, rursus uallū conspīri posset) cōueli: ligna item & faeces in
 pluteos, frumētā, farinā, & aliam annonā, deniq; nihil nō intra urbem &
 mœnia deportari, quemq; pro se sedulō niti. inæqualia & fossas, quæ o-
 lim suburbij circūdatæ erant, adæquari & cōplanari. Ex alia parte, rusti-
 cis iam præscriptū est, quod quisq; debeat aut fugere, aut ad resistendum
 cōuenire. In agris duntaxat mellesem triturat, uel ferūt rursus, ne post ho-
 stium discessum inopia laboreſ. reliqua quæ in loca munita cōuecta non
 erūt, à nostris corrumpētur. sic sunt quē in agris rustici, sed sine ullo in-
 strumento, quod nō sit necessariū ului quotidiano. signa itaq; & ignes ē
 speculis & mōtibus obseruat, ad quæ, uti edictū est, in tutiora fugere, &
 sese seruare possint. Dicit Turca ducenta uiginti millia in armis habere:
 in quib. etiā Tartarorū xxiiij millia, homines truces & feri: nulli tamen
 generi pugnæ, nisi ad uastandū agros, idonei. horum nostri, qui Albē in
 præsidio sunt, mille, dum incautiū prædātur, interfecerūt. Rex uerō Fer-
 dinandus iam cœpit ex Bohemiā uersus Dirnauā mouere. est id apud
 Vagam fluuiū, post Morauā primum oppidū Hungariæ: diciturq; ma-
 gnum exercitum trahere. Certē si Turcæ (quod nunc credit) segnius op-
 pugnet (fama enim est, eos peste, dysenteria & fame, quoniā omnia cir-
 ca Strigoniū & Budā uastata, deserta & inculta sint, laborare) neq; huc
 ueniāt, nostri obuiā prodibūt. Quæ tamē omnia ex euentu pendent, par-
 ua enim momēta, etiā maxima cōsilia in bellis mutare solēt. Misi erant
 centū fossores aurifodinarū, ut Strigoniū nauigarēt. His nunc aliq; ducē,
 ti accesserūt. uerū cum serius uenissent, neq; Strigoniū tenere possent,
 hic retēti loco huius urbis suspēctissimo, post monasteriū fratrum Mino-
 rum, ab interiori parte fodere cœperunt, hoc opus uel ad descensum in
 imam fossam, uel ad erigendū propugnaculū, uel quod magis credo, ad
 cuniculū eiaciēdo igni, instituit: ut scilicet tota illa pars, quā maxime de
 oppugnationē dubitat, extra muros in aggere, cuniculo sit suffossa, unde
 oppugnaturi, ignibus, malē mulctati à mœnibus deturbent. Hæc hæc
 nus. quæ uerō sequent, si nō tam fama cōstabūt, q̃ oculis uidēbūt, non
 cōmittam ut minus curiose ad uos perferantur, Valete, Viennæ Nonis
 Augusti, An. 1553,

A T si sciam non iucundissimum nuncium me vobis esse allaturum, tam cum fortuna, quam nemo effugere potest: & superi, qui cuncta praeuiderunt, in omnibus dominantur: uisum est, quoquo modo ista sese haberent, eorum uos quam uerissimè possem, certiores reddere. Audistis igitur ex superioribus literis meis, non solum obsidionem, sed & oppugnationē Strigoni: nunc uerò (tanto miserius & indignius, quāto minus timebatur) uel expugnationē, uel deditiōem, uel etiam si uultis, desertiōē audietis. Quid enim aliud dicam? aut quid cōquerar? aut quem incusem? Sed malo ut uos culpam diiudicetis: ego quā hīc dicuntur, & quā acta sunt, ut potero describā. Principiō cum cœptū esset obsideri Strigoniē (ut alia taceā) non solum in uulgus, sed mādato regiminis, senatusq; Regij, etiā in cōcōne dicebat Episcopus Fridericus Nausea, uir et pius et eloquēs, q̄ fortiter, q̄ strenuē, q̄ uiriliter se gererēt obsessi: nō solum primam illam oppugnationē, in qua nostrorū soli decem obierant, de qua prius, illam concionē secutus, scripsi: sed prēter illam, tres alias uiolentissimè repulissent: multa millia Turcarū, duos etiā Bassas occidissent, de reliquis benè sperarēt: obsidionē ab hostibus desperatione obrinēdi loci, uel nunc deserī, uel mox desertum iri: bombardas iam secūdo flumine (ut alia taceā) remitti. Hāc in quā in cōcōne die Dominico, qui erat pridie Idū Augusti, prādicabant: preces, laudes, hymni & cantus, ac modō nō triumphus agebat. Iam ciuū uxores & liberi reuerbebantur, à multis quotīdie quoquo uersus literā rei feliciter gestā scribebant. Quin etiā instituta iam opera segnius administrari, rustici in agros cum instrumentis & supellectile reuertī cœperūt. In summa, omni metu ac hostium pauore amoto, pristina urbis facies reddita, decorq; et splendor restitutus uidebat. Sed ecce, uix erat dimissa cōcō, primū mœstum silentiū totā urbē inuaserat: murmur deinde ac rumor incerto auctore, postremō aperta fama ac deploratio perditī amissi q; Strigoni. Et quod miserissimū erat, neq; quo modo nostri perisissent, neq; quid hostis ageret, quā mox nos oppugnaturus esset, aut quē modū uictoriz statueret, sciebatur. Et cū die mercurij, qui erat quinto Idus Augusti, deditio facta esset, nos hīc die Dominico sequente, Te Deum laudamus, p̄ lo triūphe cātābamus. Mirū si hoc primores ignorabāt, in tāta uicinitate loci: solū enim absumus xxv miliarib. Hungaricis, ac potest totū hoc iter uehiculo cisis intra xx horas cōfici. Si sciebāt, nescio quo cōsilio populū uana alacritate & spe falsa erigebant. At quid dixi ignorabāt: cum acerrē illā oppugnationē in diem Iouis conferrent, quo die nostri armis exuri, & sub iugū missi erāt. Reliqua erāt multo atrociora, cum alij praeffectos proditiōis, alij primores urbis male conscientiae, plurimi magistratus ignauitiae, uelut causam omniū malorū, accusarēt: neq; mihi quicquā à seditione, prāter auctores, abesse uidebat. toto deinde triduo, ita incertis rumoribus, tota urbe atrocissima & dicta et credita sunt, ut etiā referre mihi ipsi sit molestū. Ceterū quod ad amissionē ipsam pertinet, ego pro eo atq; in talibus sum curiosus, à Germanis & Hispanis, qui ad nos reuersi sunt, diligenter & sedulō edoctus, rem omnē ita sese habere credo. Cum iam Turcas Budam appulisse constaret, omnes ciues Strigonienses deserto oppidulo, alij aliō aufugere, equites trecēti trans flumē in pacata abiere. Itali uerò, qui sub Francisco Salamāca Hispano militabant, numero quidē sexcēti, sed inter quos uix quingēti, aetate & animū haberent militarem, difficulter tandem persuasi, in arcem sunt ingressi:

quæ res non mediocriter animos Turcarû auxit, cum neq; oppidulû si. A
 ne bombardis, quæ adhuc retro erant, uti aliqui putabant obtineri, neq;
 sine illo arx obsideri potuisset: deinde si illinc aliquâdiu uim repulissent;
 potuissent interea nostris secundo flumine plura auxilia submitti, neq;
 clâsis nostra quæ ibi portum & firmâ stationē habebat, Turcis eocessit.
 set. per hanc enim semper potuissent, præsidio obiacentis insulæ, sese in
 arcem tutò recipere. nostri ergo oppidulû, cuius nullâ spem retinēdi ha-
 bebant, exusserunt & diruerû. Turcæ aduentantes, in ruinis & uicinis
 locis, intra iactum unius bombardæ tendebât, nullo nostrorû impediē-
 te: ne si ulla subsidia in itinere essent, bombardarû sonitu percelleretur,
 auerterenturq;. Hoc enim Iuliano Salazario pro tessera dederât, se maio-
 ribus machinis ante aduentû clâsis Turcicæ nō ufuros. Congrediebant
 tur nihilominus quotidie leuibus prælijs, cum equitibus & lixis: qui,
 cûm nostri otiose sese obsideri pateretur, incautius liberiusq; castra me-
 tabantur. Tertio demum die, circiter trecenti milites Germani, duabus
 onerarijs nauibus, unâ cum puluere, & reliquis ad obsidionē necessarijs
 sunt recepti. Id Turcæ obseruantes, etiâ fluminis ripas, ne auxilia submit-
 rentur, obsederû. Erât igitur nostri iam omnes in unû coacti, paulo plus
 minus mille trecenti, qui ne pro paucitate sua pluribus quàm opus erat,
 locis distinerent, quædâ uelut arcis suburbia, exusserunt. Erant etiâ cum
 nostris ferè quadraginta Heydones (sic appellât Hungari suos bubul-
 cos, hominû genus ferox, rapinis & latrocinijs assuetû: qui quod semper
 sub dio, niuib; & imbrib; post armenta assueuerunt, optimi milites
 existimantur) hos præfectus arcis, paulò ante obsidionē trans flumen
 usq; Marusiû, quod è regione Vuizigradi est, miserat. Vnde per notos
 tramites recurrerēt, ac aduentû clâsis Turcicæ nunciaret: ne, si auxilia à
 nostris in itinere essent, errore tessera ab hostibus interciperentur. Verû
 illi, nescitur sanè dolòne an timore, aliò sunt auersi. Nostri cum iam nihil
 subsidij amplius sperarent, omnia extrema experiri statuerû. Principiò
 Turcas, qui liberius, uti dixi, castra metati erant, bombardis & sclopis
 tanta iactura affectère, ut tentoria & prius occupata loca, deferere ac re-
 tro cedere fuerint coacti. Quare ex longinquo uineas agere, aggeres &
 moles iacere, operaq; quæ ad bombardas necessaria, preparare, ac totû il-
 lum tractû orientâlẽ, à mole siue castello aquæductu usq; ad colliculû,
 quadraginta magnis bombardis æneis, ac munitioribus ferè trecentis,
 quater coeperû: & ne ullum nostris tempus respirandi daretur, ita sibi
 inuicem per uices succedebât, ut quæ modicè sparsim & crebris ictibus,
 à minoribus labefactabantur, ea maiores uno eodẽ tempore emissæ, fun-
 ditûs cõuellerent. Habebant etiâ aliquot bombardas, quas à similitudi-
 ne inortaria appellât: his multâ ædificiorû ruinâ & stragẽ ediderû. Tem-
 plum, quod etiam pro munimẽto erat, ita cõminutum, ut fornix & tota
 moles corrueret: ac arx arcis, cui obiacebat, ita denudaret, ut eam planè
 sub conspectû hostiû, è colliculo proximo, quẽ diu Thomæ appellabât,
 daret. Alias præterea partes continuis diebus & noctibus ita concusse-
 runt, ut nō solum propugnacula solo æquarent, illorûmq; ruina fossam
 propè implerent, uerûm etiâ murum interiorẽ ita cõplanarent, ut nemo
 se ex ulla parte auderet ostendere: sed quo se ab ictibus tutarentur in ui-
 cinis locis, pars humi prostrati, pars sub tabulatis quẽ in muris hærebât,
 hostis ascensum expectabât. Interea dum nemo nostrorû in muris ab illa
 parte conspicî, Zenitzari (quod genus militû Turcarum selectiss. ma-
 ximamq; uirtutis opinionẽ habet) transuersis tramitibus contra mon-
 tem, aut uineas agebant, aut sibi iter ad oppugnationem per fossas, quas
 trahibus

A trabibus & tabulatis, in stratis storijs, contra saxa et ignes nostrorum co-
operiebantur, præparabāt, quo ad muris & penitus sub ipsa munimenta
subierūt. Hinc contis, marthiis & roncis, nostrorū pluteos, & iam recens
in locū diruti muri extructa opera reuellebant, terramq; uelut subter fu-
rabant. Cum hoc modo per dies aliquot, hostes se & ea quæ ad oppugna-
tionem necessaria præparassent, octauo Idus Augusti ante exortū solis,
signū oppugnaturis datur, concurrūt undiquaq; alij per anfractus & se-
cretò extructos tramites, alij, quia nostros multitudine opprimere posse
sperabant, etiā apertis uijs & plenīs campis, magno (qui mos est gentis)
ululatu et truci clamore omnia cōplentes, accurrerūt, summisq; uinibus
quisq; pro se primus inuadere nitebatur. Adsunt spectatores & hortato-
res duces, quibus quisq; suam uirtutē quā testatissimā uolebat esse, no-
stri contrā se omni genere telorū defendere, neq; ullū in tanta multitudi-
ne, etiā temerē iaciūm, irritū cadere, sclopis iaculari, hastis, contis de lo-
co protrudere. Erat nostris præparata magna uis globorum, ex pice, sul-
phure & puluere tormentario, quē ignē artificialē milites appellāt: hoc
genere teli immensa uis hostiū interfecta & cōsumpta est. quicquid enī
uel solo attactu corripuerit, ad uiuum planē amburit: ac si quis à se decu-
tatur, ipsa agitatōe magis accēsam pestē in proximū reijcit, cōtagioneq;
corrumpit. & est hoc malū Turcis multo formidabilius quā alijs, quod
pauci galeis, pleriq; lineis in capite tegminibus utantur. mulieres etiā et
pueri, pro defensione malleis & uectibus saxa sepulchrorū reuellere, ac
trans murum in hostes, ex superiori loco deorsum per decliua montis
proijcere: hī pro salute, illi pro uictoria cūcta conari. Hoc pācio summo
ardore, octo totas horas, cum interea ab hostibus septies felis recentes
submitterent, contra nostros, qui pro paucitate sua, corona & in orbem
propē pugnabāt, certabatur. tandē hostes, ut conatū suū irritū esse ui-
dent, suos cum maximo damno à muris receperūt: nostri uerò uictoria
recreati, ut ex captiuis rescirēt, quantæ copiæ, & an ipse Solymanus
in castris esset, per castellū aquæductuū eruperūt, hoc loco ipsa nouitate
audaciæ hosti terrorē incutientes, alios ad naues, alios aliō fugarunt: re-
liqui deinde de muris, bombardis, sclopis & saxis infecuti, per decliua
montis in præcipitia deturbarūt: credūturq; in sola ea fuga propē quin-
genti perijisse. præter hæc, copiarū naualiū, quæ eodē pars oppugnatū ue-
nerant, pars bombardas in insulam detulerāt, multi cæsi, & xii celoces
submersæ: neq; magni negotij fuisset, earū pluribus potiri, si nostri pro
paucitate sua, longius insequi fuissent ausi. ita tamen hoc die uarij in lo-
cis pugnatū est, ut tria millia hostiū occubuisse crederentur, præter sau-
ciorum infinitā multitudinē: quos noctu in castra, cum nostri pugnā ex-
tra munimenta cōmittere non audebant, camelis & equis reuexere. no-
strorum uerò tam ex pugna quā incendio, propē ducenti uel uiulnere,
ti, uel occisi. in medio namq; seruore pugnæ, nescitur dolo an casu ab ho-
stibus iniecto igne, cōfla grauit turris una, ubi multū pulueris, picis et a-
liarum rerū uelut condo reposuerāt. Sed neq; hoc labefaciabat eorū ani-
mos, quin posteaquā iam paululum laxamenti ad respirandū, corpo-
raq; curanda datum esset, intus collapsa repararent, instaurarentq;: taci-
ta tamen quædam indignatio, mixtā suspicione & metu, animos occupa-
rat. quod paucis antē diebus adolescens quidam, qui iam primū arma
gestare incipiebat, ex Taurinis, non ad eō magnæ experientia in remili-
tari: post hunc uerò Italus quidam senex, cui inter milites nomen erat
Presbyter, Italicē el misser, nationē Calaber, uir spectatæ fortudinis, & de
cuius fide nemo unquam dubitasset, transfugerunt. senis huius cōsilio

milites credere, priores cuniculos institutos, & turrim illam incensam A
 fuisse. erat tamen omnibus una sententia, extrema experiundi. Subno-
 ctē huius diei, ac postridiē quo pugnatum fuit, Turcæ rursus uelut de
 nouo iaculari: ea omnia quæ inter oppugnandū obstetisse uisa erant, pe-
 tere. ex insula etiā molē illam siue castellū aquæductuū, summis uiribus
 oppugnabant: idēq; adeo erat, quod fama ad nos retulerat, bombardas se-
 cundo flumine rursus ablegari. nostri illo die castellū fortiter defende-
 runt, ita tamē ut mandatū esset, quod ægri, infirmi, & mulieres se in supe-
 riorē arcem reciperēt: ne, si rursus pari pertinacia oppugnatū hostes ue-
 nirent, aliquid periculi ex illorū tarditate acciperetur. Tercio deinde ab
 hac oppugnatione die, quæ erat, uti antē dixi, quinto Idus Augusti, cum
 undiquaq; iaculationes fierēt, hostes iā sub ipso muro tutō starēt (quod
 nullis propugnaculis collateralibus arx extructa esset) neq; iā quicquā
 auxilij speraret, multū de animi fortitudine ferociaq; pristina remiserūt.
 omnibus tamē propositū erat, pugnādo potius mori, quā indignis cō-
 ditionibus locum deserere. Cum hoc statu rerum castellum aquæductuū
 acerrimē oppugnaretur, alijs uel magnitudine periculi torpentibus, uel
 desperatione rerum omniū mortem pro alleviatione expectantibus, Ita-
 lus quidā Cifenas agri Romani, quē sui cōmilitōes presbyterū à massa
 appellabant, uexillifer cohortis quæ sub Ioanne Baptista Marisso stipen-
 dia faciebat: cum uideret suos in tam arctum cogi, ut munimenta contis
 subtraherentur, et sentiret omnia undiquaq; cuniculis peti, ratus totam
 arcem suffossam esse, cōmilitonibus suis, nescio sanē an fraude, an quia
 aliter nostris cōsuli posse non putabat, edixit, ut à iaculatione cessarent,
 ipse duobus comitatus, de muro se in castra hostium demisit. perductus
 ad proximū Bassam, petijt ut deditionē omniū nomine, saluis rebus &
 armis facere, deq; ea publica fide pacisci liceret. Qua cōditione data &
 accepta, duobus Turchis comitatus, in arcē redit: & Francisco Salaman-
 cæ suo præfecto, Turchæ mandata, et quæ cum illo egisset, exponit. Quæ
 omnia quanquam perfidē fortassis ab ipso uexillifero acta non sint, sed
 cum locum retineri posse diffideret, atq; tot fortium uirorum interitum
 absq; ulla utilitate, uidere noller, sua sponte prodijisset, idēq; egisset, quod
 necessitas cogebat: tamen cum ea inconsultis reliquis tractasset, nō de-
 sunt qui Salamancam reprehendunt, cur non statim, quod nemo iniussu
 ducis de præsidio exire, neq; de privata, aut cōmuni salute, nisi imperio
 ducis aut consensu omniū statui debeat, ad stabiliendā disciplinam mi-
 litarem, exempla in eum ediderit. Dum iam cum duobus Turchis agi-
 tur, interea per totos muros torpor quidā mixtus pauore omniū mentes
 inuaserat. Lascanus (quem iam post hoc infortunium calumniantur no-
 men familjæ, quam ex matre solum attingit, assumpsisse, ex domo Mori-
 carum aliās prognatus) tamen si faucius, alia tamē alijs in locis procura-
 bat: et cum ueteranis, quos uarijs locis dispertuerat, colloqui studebat.
 ut cum sciret omnibus mortē chariorē, quā ulla cōditione locū desere-
 re, cui diu assueuerāt, & ubi fortunas omnes habebāt (multi nanq; erāt,
 qui hanc alteram Turcarū obsidionē pertulerant) per illos posset alios
 animatiores reddere. sed cum pleriq; militum animos deiecissent, neque
 ipse neq; Salamanca quidquam salubris monere potuerunt. metuebant
 enim, ne si quicquā in uexilliferū statuissent, reliquos omnes Italos in
 se cōcitarent: præsertim cū nescirēt, quā latē hoc malum serperet, &
 salutem singulorū in cōcordia uniuersorū positā uiderēt. Nihilō tamen
 minus, ex altera parte Turcæ ab oppugnatione inferioris castelli cessa-
 bant. Accurrit igitur cō nescio quis, qui & nostris & Turcis, silentio
 facio,

A facto, cessationem ab armis indicit: clamitans, illa esse contra iam pactas
 cōditiones, & datam fidem. Nostri, qui adhuc incolumes supererant, se
 in superiore arcem, uti iussi erant, recipiebant. Turchæ, nulla pacta cu-
 rantes, quasi uictis nostris, castellū inuadunt. Quæ res obsessis nō multo
 arctiorem oblidionem, sed desperationem auxiliōrū, subsidiorūq; ad-
 ferebat. distento tamen hic hoste, Salamancæ de consensu aliorū, de præsi-
 dio egressus, ad Turchā est adductus. ubi quid aliud actum sit, neq; scie-
 bant nostri milites, qui reuerſi sunt, neq; aliud fama ferebat. Ceterū cūm
 prohibitus ab hostibus in arcē redire, apud eos in castris pernoctasset, po-
 stridie, qui erat dies Iouis, quarto Idus Augusti, misit diploma Turchi-
 cum, quo pacta illa superiora, ac obsessis liberabitur, cum rebus omni-
 bus & armis, permittebatur. Iussus est etiā Lascanus, ad Turcā clauēs ar-
 cis deferre. cōcurritur itaq; ac custodijs murisq; relictis, dispicit unus-
 quisq; quid potissimū inter multa impedimenta secum auferret. Erant
 præterea multi illic à mercatoribus, exercitus nostros superiorib; annis
 in Hungariā secutis, deposita: quæ primū nostris, deinde Turcis, in præ-
 dam concessere. Dum igitur omnia per arcem cōuasantur, ac sese agmen
 uelut ad profectionem componit, Turcæ undiquaq; ad diripiendum,
 munitiones superantes, nostros circumstetere: qui mœsti in terram de-
 misso uultu, sibi mutuò ualedicebant, modò arma, quæ mox tradituri e-
 rant, modò loca quæ relicturi, extremum aspiciebant: neq; amplius ullā
 uitæ suæ, aut honestæ mortis conditionē expectabāt. occurrēbant animis
 exēpla Soclosie & Vualpo, quantū pactis huiusmodi credere deberent.
 Sperabāt tamen adhuc, neq; diffidebant, quin cum primi in eos non ir-
 ruissent, etiam in reliquis fides seruaretur. Vbi uerò adsunt, qui subent
 B scylos, hastas & bipennes, in proximā fossā, qua nostri contrarium
 cuniculū instituerant, abijcere: omniū uultus nō aliter, quā ad præsen-
 tem mortem, mutabantur. Cū uerò portam egressis alij adsunt, qui gla-
 dios adimunt: postremò ubi in uicū peruentū est, cætera illis arma, ga-
 leas, casides, thoraces, & quod supererat detrahunt: nullum uulgare ge-
 nus mortis, sed exquisitæ cuiusdam crudelitatis expectabant. Attamen
 tandem cum diu secum Solymannus deliberasset, præter omniū opinio-
 nem, ac suam consuetudinē, ut scilicet fama clementiæ alijs præsidijs pa-
 ri modo potiretur, uitam illis incolumem seruare decreuit: sed priusquā
 dimitteret, ad ludibrium nominis Christiāni, omnium iniurijs contu-
 melijsq; expositos, postridie nudos & inermes turmatim, rursus in arcē;
 additis Turcis, qui fustibus latera detunderent, imbelliamq; exprobra-
 rent, ad cadauera sepelienda, fossas rursus curandas, ruderaq; mœnibus
 decussa, in arcē referenda, deniq; omnia purganda, duxit & reduxit. Po-
 strēmò, per interpretē interrogauit, ecqui secū militare, præmia, equos,
 & arma accipere uellent: quā conditionē nō pauci acceperūt, metu for-
 tassis mortis nō aliter euadendæ: alij ne minis quidē ad hoc, neq; terro-
 re mortis adduci potuerūt. quorum nonnulli, dum pertinacius renuūt,
 interfecit: pars non sine noua iniuria, trans flumen ueti. horū alijs uxo-
 res abductæ, alijs coram per uim stupratæ: alijs, qui uim uiolentius fere-
 bant, in fluiuiū abiectæ & submersæ. pueruli etiā, quorum ætas iniuriæ
 adhuc obnoxia non erat, neq; aliās idonea ut inter Zehitzaros tyrones
 describerētur, in flumē precipitati. Vidi ego hic unam mulierē, cui cum
 tricis etiā crines euulserunt, dum se in Danubium deiecit, ac singulari in
 maritum fide & amore ad nauem adnatauit. Postquam traieciſſet mise-
 rabile & inermē agmen Germani, Hispani & Itali permixti, laboribus,
 fame, uigilijs, itinere & suspitijs cōsumpti, Schindam proficiscebantur.

Vbi

Vbi autē res hęc uti gesta erat, clarius Viennę rescita est, indignatio & a metus simul omnium corda cogitationesq; occupauere. alij negabāt te. cētis aut mœnibus recipiēdos, tam imbelles, siue infidos socios: alij etiā laudabāt, quod se melioribus temporibus, cum suā mortē nulli utilē fore cognoscerēt, cōseruassent, præsertim cū tam pauci, tam amplo castello tutando, cōtra tam potentē hostem impares fuissent. Vtut sit, ipsi Duces, cū reliquias semilaceri exercitus Posoniū usq; deduxissent, in uincula, facti sui rationem reddituri, sunt coniecti. Turca hac uictoria laetus, ad Comaronem usq; processit: ac castellū Thata, quod eregione est, in suam potestatē etiam deditione redegit. Dicebatur quidem hic facta proditio: cumq; Cancellarius regius mihi dixisset, se rem omnem uti gestā erat, narraturū, quia eadē nocte eius uxor obiit, nolui ad mœrorem molestias addere. Ceterū Turca eam demolitus, retro iter Albam regalem flexit: quod sibi ad nos, propter paludes circa Altemburgū, esset iter minus expeditum. Illa etiā fama indies magis magisque cōfirmatur, quod parte copiarū Albā, reliquo exercitu nos sit oppugnaturus: quæ qualia erunt, si ante obsidionem alias literas mittere poterō, curabone ignoretis. Rex iam ex Bohemiā uersus Morauia mouet: quanto autē exercitu, & quibus copijs, adhuc ignoramus. Nos hic sedulo urbē munitimus: in quo Leonardus à Felz Regius legatus, omnem operam industriamq; diligenter nauat. Valet, Viennę: octauo Calend. septemb.

IOAN. MARTINVS STELLA GVILELMO ET

Michaeli fratribus.

Vlgo dicūt, mala nuncia semper satis maturē nunciari: adeo ut nō debeam uereri, ne uobis uidear tardior aut negligentior, dum curiose studeo, ut quæcūq; hic agūtur uel dicunt, quā uerissimē referre: præsertim cum nihil tale nunciare possim, ubi debēa metuerē, ne uos alius gaudio praeoccupet. Ego tamen in alia sum atq; uulgus opinione, qui qualiacūq; sint, quā primū cupiā rescire: ut si bona, tanto gaudeā diutius: sin mala, possim maturius prospicere, meq; aduersus ea praeuenire. Vt igitur intelligatis, quā nulla hic sit à malis respiratio, alleuiatioq; miseriarū, statui uobis ea scribere, quæ hactenus post fœdā illā Srigonij amissionē successere. Inter dedendū itaq; & tradēda arma, cum nostrorū militū selopi in locū unū conijcerent, temerē factū est, ut funes noventarij, quibus ignē seruāt, & lagenulæ selopetariorū eodem congere rent. sic malē extinctus ignis, in cōminutā fortē ipso casu thecā incidēs, omnē uicinā sulphureā materiā corripuit: ut ea res Turcis multis exitio, nostris summo pauori fuerit. Cum igit pars nostrarū portis emissa, pars adhuc incōposito stare agmine: plurimi, metu ne casus huiusmodi assilgnaret illorū culpę, quo præsentiē mortē euaderēt, inter tumultuandū alius aliō per arcē diffugere. Horū nonnulli his dieb. postliminio reuersi, unā cum Hispanis aliquot, qui quarto abhinc anno in sinu Patrēsi apud Præuisam, uti dicebāt, fuerāt intercepti: inter quos erat nobilis quidā filius N. Figaroæ, q tam liberaliter seruiērat, ut patrem, cū quo captus fuerat, singulari pietatis exemplo, seruitio liberarit. Ex his sanē intellectū est, quanta peritia esset rei militaris apud hostes, et q; longē nos et scientia & patiētia, laborumq; tolerantia, superaret. Ne em referā, quib. artibus, & qua fortitudine arcē munitissimā, intra xviij dies, quā nostri uix intra annū expugnari posse sperabāt, obtinuerint, cuniculisq; in loca arcis etiam nostris incognita peruenerint, ea solū quæ subsecure sunt, describā. Cū igit spe sua & omnī opinioe celerius, loco munitissimo potiti essent, nō cessandū rati, sed uictoria pro instrumēto ad debellationē uicinorum

A uicinorū uſi, ad Tatha & loca circa Comaronem exercitū duxere. Erāt Tathę præſidium noſtrorum ſatis ſuum, partim Germanorum, partim Italorum. Italis præerat Annibal Taſſo Bononiensis, ductor cohortis, quę ſub nobili adoleſcente N. Goniadino, equite Bononiense militabat. Cui Philippus Tornellius hunc honorem tribuerat, propter egregium uirtutis ſpecimen, editum ſuperiori anno in oppugnatione Pelhi. Erat autem Annibal cætera quidem uir multę experientię in rebus bellicis, ſed uitę corruptiſſimę, & in Deum ac diuos omnes blaſphemus maximus. Ne illa tamen dicam, noſtri nō expectata oppugnatione, hoſtibus arcem tradidere: qua fide, quibus uel conditionibus, nondū potui intelli gere. quām tamen fortiter, hinc ſcire poteſt, quōd cum Tornellius ſup plicio capitis aſſecerit. Turcę demoliri arcem, retrō iter flecſcentes, Al bam obfederūt: quę ideo cognomē regaliſ habet, quōd ibi Reges Hun garię inaugurari & ſepulchris condi ſolent. Ego Albę nunquā fui, ciuſ tamen ſuis mihi talis deſcribit. Vrbecula ipſa exigua, undequaq; cincta altiſſima & latiſſima palude, præter unam atq; alterā, aut ad ſummū tres uias: quę per eminētiores uel natura uel opere excitatos aggeres, in op pidum ducebāt. per has ſolas facultas dabat oppugnādū: & erant hæc uitę quām ipſa urbs, ædificijs frequētiores, noſtri, quę ſibi obſtura opinati erant, prius fuerant demoliti. unū ſuburbii operibus, de ipſo oppidulo parū ſoliciti, foſſis & uallo ualidiſſimē muniuerāt. erat adhuc eo loco monaſterii quoddā, cuius templū & turrim pro arce in ipſis munimētis cōſtituerāt. Vnde hoſtib. multa incōmoda, magnamq; cladē intulerunt. Principio obſidionis ſimulabāt ſe extra has munitiones ædiculā quan dam ſacrā, uelut frontē retinere uelle. eam Turcę nō ignari. quantū ſibi B allatura eſſet utilitatis, ſummis utribus oppugnabāt. noſtri quaſi inuiti locum deſerentes, diu reſtitere: & tandē tanquā fruſtra repugnallent ſe ad ſuos recepere. Hunc hoſtes uelut cuneū habituri cōtra noſtros etiam munire, & bombardas eō adducere cōperūt. Interim ignis ſub materia ac alijs uelut temerē deſertis, ſubitō accēſus, & ædem illam ſacrā diſcuſ ſit, et hoſtes multa clade malē mulctauit. Noſtri in hanc occaſionē inten ti crumpētes, omnia longē lateq; turbauere: & poſt multa damna illata, uiſtores in oppidum rediere. ceciderūt in pugna illa tumultuaria multi nobiles ex Turcis, ac inter eos maximę exiſtimatiōis Baſſa quidā eunu chus. captus etiā eſt unus ex bombardarijs, ut uerbo militari utar, quos Rex Gallię illi tranſmiſiſſe dicebatur. Verū hoſtes nihil eo animis rē miſſiores, omnia quę ad obtinendū locum opportuna putabāt admini ſtrare: cōtra illud monaſteriū, quod dixi, etiam ipſi altam molem, lignis & terra congerere: pontonibus & tabulatis, per paludes iter inſtituere. Erat uicinū nemus quoddā: hinc ſexcētis quotidie curribus, tantum cæ ſę materię cōuehere, ut paludē, quam noſtri haſtenus niſi hyemis rigo re duratā, inuiam et inſuperabilē putauerūt, minori ſpacio q̃ duodecim dierū, plurimis locis ſibi peruiam effecerint. Hinc effoſſis tranſuerſim ſemitis, ad foſſas ſub ipſum uallū acceſſerūt. cumq; inieſſa terra & maté ria, ſibi ad noſtras munitiones iter ſtrauiſſent, quater conati ſunt, ſi per uim irrupere & locum expugnare poſſent. uerū & opportunitate ope rum, & noſtris fortiſſimē cōtra reſiſtentibus, cum cōatus ſuos ſupra uires eſſe uidēt, intermiſere. Erat enim inter alios cum noſtris Oſtaria nus Scruatus Mediolanenſis, uir ualde induſtrius, qui breui tempore ex terra & lignis, cōmodiſſima à lateribus propugna cula, quibus hoſtiū ad cēſus impediretur, excitarat. Turcæ uolebat excitata alſa in cōtra rium mole, multo quām noſtrę erāt altiori, iſtas deſenſiones noſtris adū mere

mere: sed neq̃ sic efficere potuit, ut munitiones defererentur. Talis erat a rerum status usq̃ ad Calend. Septembr. Postridie uerò cum dies sereno & cláro sole illuxisset, repentē excitata (ut hic uulguſ fert, arte magica, ut mihi uerò uidetur, naturalis, utpote loco palustri, & ubi magna hominum pecudumq̃ multitudo in angustū coacta erat) nebula & densa caligo, omnia circa urbem occupauerat, cum alijs locis mira serenitate sol fulgeret. hostes hanc occasionē nō negligentes, quā occultissimē possunt, per uineas & opera sua, ad nostras munitiones accedunt: ac propē prius quā ad arma conclamaretur, in propugnaculū quod milites Germani seruabāt, euadunt. oritur, ut in re inopinata & perdita, miserimus clamor: concurritur undiquaq̃, crudissima pugna, qualis in extremis fieri solet, committitur. hi pro obtinendo loco, in quo omnem uictoriae spem: illi pro defendendo, in quo suam uitam & incolumitatem positam uidebant, omnibus & extremis uiribus cōtendebant. Sed superatis nostris, & multitudīne & uirtute hostiū impetū diutius sustinere nequie-runt. alij etiā, qui longius ab ipso periculo aberāt, minus pertinaciter (ut sit ubi adhuc alia refugia superesse putantur) succurrebāt, & quomodo se in interiorē urbem reciperēt, dispiciebāt. Ab his igitur fugā initio facto, etiam reliquos secum traxerūt, & hostibus faciliore expugnationē, uictoriaeq̃ minus cruentam praeberunt. Erat ingressus in urbē angusto inter paludes aggere, in quo ostium ex clathris instar rastro, modico ante portā interuallo, pro obice obiectū, & tunc nescio an alicuius imperio, an temerē occlusum erat. Nostri igitur ex utraq̃ aggeris parte se in aquā deiecere. quorū multi alto coeno & aquis, sese mutuò demergētes, ab forp̃ri: multi, in hac turba & angustijs, ab hostibus à tergo, cum nemo ad resistendū uel uires uel animū haberet, cōcisi, pauci uado aut natādo in urbem recepti. Neq̃ tamē ibi sese res aut melius aut sanius habebāt. occupatis nanq̃ praesenti periculo & terrore omnium animis, nihil uideri uel audiri potuit, quod in medium pro cōmuni salute consulere. Amis-sis enī ducibus, qui omnes, ac fortissimus quisq̃, ceciderāt: Germanis Erasmus Vuitzenberger, iuuenis omnibus liberalibus artibus ornatis-simē institutus, & de quo magna spes uirtutis habebatur, ab Italis: Scru-zatus, Ioannes Dominicus Torniellius, Carolus Secius Mediolanen-ses, & Osefallus Cremonēsis: his inquā occisis, nemo erat qui uel mul-titudinē imperare, uel alteri cōmode parēre sciret. nihil tamē æquē ciues deiecit, atque mors ipsius praefecti Georgij Barchoth, uiri integerrimi, & qui regiae corporis custodiae multis annis fidelissimē praefuisset. In hunc Turchae etiā mortuū, suum odiū & seruitiā exercuere: amputatū ca-put, & dextrū brachiū, in fortunę contumeliā, pro spectaculo circuntule-runt. Varij igitur intra urbem motus animorū: alijs sese dedere, alijs po-tius omnia tentare, ac uim ulterius repellere uolentibus, tandē magistra-tus ciuiū, ut quorū post hanc cladē maior proculdubio, quā militiū, & numerus et auctoritas erat, maluerunt paciscendo clementiam uictoris, quā irati hostis immanitatē experiri. Iudex igitur eodē die ad hostes egressus, deditiōnē omniū nomine, retentia rerū suarū uniuscuiusq̃ cum libertate pristina possessione, paciscitur. milites etiā quocunq̃ uellent, li-berē profecturi, ex oppido ademptis armis dimittūtur: qui ex quatuor uexillis nominis Italici, & mille Germanis, (Heydones enim, quorū ab initio numerus supra millenariū fuerat, peritia locorū freti, alijs aliò, nul-lius expectato imperio, sibi per paludes cōsuluerūt) ad treceños redacti, ex equitatu satis copioso uix ducēti supererāt. his ex itinere Tartari, spe praedę insidiati, torū agmē turbauere: ita ut quisq̃ quā sibi cōmodissime poterat,

A poterat, fuga per paludes & sylvas, salutem querere cogeretur: qui ignariorum & uix, uel inedia in solitudine, uel ab ipsis Hungaris interfecti, plerique perire: pauci ad nos nudi, inermes, tetri, squalidi, umbræ potius quam homines, ac solum non confecti fame, rediere. Turcha principio uelut clementer, cum deditis acturus, in urbem admissus, sepulchra regum uisitauit, proponit deinde edictum, ne quid durius de se timeatur. non enim Hungaros debellatum, sed à seruitute Germanorum uenisse liberatum, quo posset regnum uero regi, legitimoque hæredi, Stephano scilicet filio regis Ioannis, pacatum & integrum restituere. Tribus deinde uel quatuor interiectis diebus principes ciues, uelut solenne ab ijs fidei iuramentum accepturus, in campum non procul ab oppido, quod corpora damnatorum deferri solent, euocauit. Quod cum omnes, quam poterant ornatissimè, uelut ad solenne festum instructi, conuenissent: Turcha nullius pacti aut conventionis religione motus, ad unum omnes interfecit. Hunc exitum habuit præclara illa & nobilissima totius regni ciuitas, omnisque Germaniæ uelut alumna, & uilla pecuaria: certè multo minoribus impensis potuisset seruari, quam unquam poterit recuperari, nisi à nobis omnia adhuc imparatiora fuissent. Interea uero temporis dum adhuc circa obsidionem hærebat, quo uiciorum animos ab omni cogitatione subsidij mittendi auerteret, equitatum Tartarorum, cuius alias inter obsidendum modicus usus erat, ad populandum proxima loca dimittit. hi studio rapiendi incautius uagantes, ab Hungaris circumuenti, amissis suorum plus minus tribus milibus, male mulctati, in castra redire. fuit insignis in hoc certamine, opera comitis Nicolai Yzrinij Croaci, qui cum principibus aliquot Hungariæ, Nicolao scilicet Kadouuith, duobus Bartholemæis Horuath, Emerico Vuerbecio, & Andrea Bathori, uiris olim

B summæ inter Hungaros potentiæ & nobilitatis, pro patriæ recuperatione, omnes fortunæ calūs subeundi, sædus percusserat. Caterum uulnus ipsius Nicolai obfuisse dicitur, quo minus nobilem de se uictoriam Tartari præberent. Conuertit hoc loco omnium oculos in se, captiui unius tetra & immanis barbaries, cui in pera annotina dimidia pars infantis bimuli, adhuc de obsonio, nondum commesta supererat. Alio loco æquè infelicitè Franciscus Capolnaji, dum hostium excursions, agrorumque uastationes, septuaginti equitibus prohibere conatur, cum pluribus congressus, unâ cum equo in terram collapsus, indignè, & summo multorum, propter egregiam uirtutem, mœrore est interfectus. Turchæ hac uictoria læti, castra uersus Comaronem mouisse creduntur. est in itinere arx quædam Pappa, ubi noster equitatus se antea continebat: hanc, nunc uel expugnarunt, uel certè oppugnabunt. Ego superioribus literis meis uobis situm Comaronis descripsi. Nos ibi in præsidio habemus reliquias Italarum, quos Philippus Tornielius adduxerat: qui interea nihil omisit quod ad loci munitionem, ulla ratione facere posset. Misimus etiam suppetias, reliquias scilicet Germanorum, qui à clade Strigontensi in unum colligi potuerunt. Nam Italos exauthoratos, uti intellexisti, & stipendio frustratos, nisi quod singulis aureum pro uaticio numerarint, quod uellent, abire permiserunt. Illos uero eo meliores milites fore sumus arbitrati, quo minus clementiæ ab hoste, contra quem iam secundo arma ferunt, sperare possunt. Hæc ferè hæctenus in Hungaria gesta sunt: contra quæ à nobis nescio sanè quam salutaria, certè sera præsidia comparantur. Rex nondum exercitum in unum locum cōtraxit: neque quādo huc sit uenturus, certò scimus. Circa hanc urbem habemus militem Germanorum ferè septem milia, Italarum quatuor: quos Pont. Max. ductu Ioannis Baptistæ Sabelli, nobis subsidio misit. Et quamquam sit uir ille summa integritate & iusticia, ut qui unum è suis miliibus propter furtum duorum pa-

num, unâ cum ipsis panibus, ad exemplum, suspenderit: tamen nescio quo modo illis & nostris adeo malè conueniat. Alij Strigonijs productionem, alijs illis cum Turchis omnia conuenire, criminantur. Hoc sanè hic pro certo rumoribus relatum est, cum Caradinus Aenobarbus, siue Barbarossa, obsessurus Niceam, Malsiliensium Hostiam præternavigaret, quòd neq; pontificios læserit, neq; suos rursus: ab illis aut læsos aut malè habitos, sed comœatu adiutos fuisse. Verùm enim uero quoquo modo ista sint: Pontificij sibi pacem, cum essent ad resistendum imparatiores, redemerint: mihi tamen nondû de Pontifice suspicio incidere potuit tanta, ut cum de repub. Christiana malè sentire credam. Extant etiam uetera exempla, tam Periclis apud Athenienses, quàm Fabij Maximi apud Romanos: quorum agri ab hostibus intacti, quo illis apud suos suspiciônem crearent, relinquebantur. Quid enim aliud credam, quàm hæc hostium consilio gesta esse, quo maiorem inter nos seditionem concitarent: Principum tamen consilio & auctoritate temperatur, ne odium in apertam seditionem erumpat. Quòd haud scio an difficillimum sit, eorum quæ toto hoc bello uidere potui, nam reliqua fortassis, æquioribus animis Germani paterentur. Illud uerò indignè eos ac sanè malè habet, quòd nullius pudicitiam ab illorum libidine satis tutam arbitrantur. Ecce enim, quid nudius quartus hic sit actum. Redibat forte ciuis quidam ex uicina uilla: sequebatur famula canistro portans nuces: socij aliquot nauales, quorum ferè trecentis in illo suburbio, hospitia alsignata sunt, satis lasciuè à puella nuces extorserunt, ea ad uim inclamabat herum: qui credens uirginis pudicitiam attetari, ciuibz suis & militibus, qui ad portam in statione erant, ad uim arcendam acclamat. Adfunt & Itali, ac suis è propinquo subueniunt. Quid dicam? multis hinc atq; inde concurrentibus, atrox prælium committitur, saxis, hastis, gladijs & sclopijs res geritur. multi utrinq; vulnerantur. tandem socij nauales multitudine superantur, multi utrinq; occisus, plurimis uulneratis, retrocessere: neq; fuisset dies illa sine magna transacta calamitate, nisi nox pugnam diremisset. Iam enim Itali suos trans flumen, intra unum miliare castra metatos, ad opem ferendam accersebant. Hinc uidēs, quò statu & conditione rerum hic uiuatur. sanè ni superi nos respiciant, metuo què exitum tam multæ calamitates sint habituræ. Spero tamen, quod in nos benigniores erunt, quàm ipsi promereamur. Vale, Viennæ: sexto Idus Septemb. M. D. XLIII.

IOAN. MARTINVS STELLA, GVILIELMO

et Michaeli fratribz S.

ET si uos mihi fratres credere certò sciam, inter has molestias peregrinationis, nihil mihi grauius accidere potuisse, quàm quòd uos mei uidenti desiderio ualde angere scriberetis: tamen in maximo amore & pietate erga uos, alia omnia tolerabiliora fuerunt: hoc certè tenerius tuli, quòd superioribus mensibus, tunc cum maxime cuperem, propter causam captiuorum Lascani & Salamancæ, quorum (ne indicta causa captiui detinerentur, condemnarentur uel) etiam ego patrocinium mādato regio suscipere cogebar, uenire non possem. Quare etiam nunc, cum in causa ita à nobis pro illorū porro agant, neq; cōtra nos (ut i loquimur) triplicent, impetrato publicè cōmeatu, ut uos uiderem, itineri me accinxī. Veni itaque Speirā pridie Nonas Maij. Vbi certè cū ab omnibus fuisset humanissimè exceptus, tum meā ipsius expectationem superauit humanitas patroni, domini Granuellani, & filij eius Episcopi Atrebatensis. De literis uerò, non est quòd suis solliciti:

Aciti, salutē sunt apud me omnes. Et quanquam cuncta à me vobis commodius coram narrari quàm scribi potuerant, tamen cum nescirem, quando hi me dimissuri essent, nolui tempus hoc sine scriptiōe aliqua ad vos, transigere. Mitto igitur expugnationem Albæ Regalis, quam requirebatis. De reliquis uerò annis illius gestis, in hunc usq; diem, breuiter ita habete. Dum Turchæ Albam expugnant, iam nostræ copiæ circa Posonium conueniunt, erant ex peditum Germanorum v 111 millium: Italorum quatuor, qui circa Viennam retenti fuerant, ut subito in urbē, si hostis eam tentare uoluisset, reciperentur. Bohemorū & Morauorum erant circiter xx millia, quicq; accedebat ordinarius equitatus Hungarorum, cum Austriacis: quorum ego numerum uix puto octo millia excessisse. Cum his copijs Rex Posonij ex utraq; parte Danubij castra metatus, triduum in construendo transfluvium ponte consumpsit. Erat illius pontis eadem ratio, atq; secundo supra proximo anno, ad obsidionem Pesthi, usi fuimus. Vehabantur singulis carris, singulæ scaphæ, cum binis pontonibus ex trabibus & tabulatis. Principio ergo, scaphæ in aquam demittebantur. Hæ anchoris & rudentibus ex superiori loco, contra uim fluminis reuincitæ, & inter se archissimis uinculis colligatæ, pontonibus insternebantur. Quod opus certè ualde solidum erat, & satis latum, qua pedites quini, equites terni, sine offensione pertransirent: adeo ut tantus fluuius à maximo exercitu, intra unum diem traicij potuerit. Cum ita instructa & parata omnia essent à parte nostra, neque difficile plerisque uideretur, quin eodem anno, nō solum Alba, sed etiam Strigonium recuperari potuissent: insuper etiam pro certo ad nos allatum esset, Solymantum dimisso exercitu retrocessisse: sciremusq; exercitum hostium semel solum, quoniam non uoluntarijs, sed plerisque coactis constaret, difficulter ad officium reuocari potuisse: uide quæ malignitas tempestatis & auræ fuerit, adeo ut ipsi superi nostrum progressum impediuisset uideri possent. tantī imbres continuis diebus de cœlo lapsi sunt, ut uix locus editor metandis castris ibidem reperiri potuerit. fuit ea uentorum & procellarum uis, ut nec tabernacula erigi, nec ignes in castris potuerint excitari. Hæc sanè causam præbuerunt, ut Bohemi, qui se solum suos fines tutari uelle dixerant, difficulter mouerentur. metuebant enim, ne si semel pontem transissent, illo interrupto, quo nolent, inuiti ducerentur. Populariter ergo Regem adeunt: orant ne lumina hyeme, inuitis superis, in hostem pergat ducere: sese primo uere omnes præsto adfuturos, quocunq; etiam mouere uellet. Rex itaq; partim illorum uoluntatem, partim necessitatem secutus, quod uideret sub dio & pellibus militem contineri non posse, exercitum dimisit. Er cum tam ingentia fuissent frigora, ut multi nostrorū militum, dum auscultatorias siue sentinellas, siue ut Germani eas uocant, scutarias uigilias obeunt, frigoribus obriguerint: tanta tamē post solum exercitum secuta est ad aliquot hebdomadas aeris temperies, ut omnibus res admirationi fuerit. Rex igitur Viennam reuersus, omni consilio in curam sequentis anni, quibus artibus & uiribus bellum geri posset, intendere cœpit. Conuentus regni Hungariæ, alios Bohemiæ habere instituit. Ab Hungaris qui adhuc in officio erant, multa sedulo promissa. Quin & frater Georgius Episcopus Vuaradinensis, qui nomine pueruli Stephani, filij Regis Ioannis, Proregem in Transiluania agit, pro magno habuit Gasparem Horuuiath, de concordia, & nescio qua ratione, qua nō partibus, sed ipsi regno consuleretur, conuenire. Gaspar etiam, quanquam esset ualetudine propè desperata, tamen omnia pro nihilo duxit, dum per intensissima frigora, magnis itineribus, ad regem Pragam usq; contendit, ut inclinanti fortunæ aliquid opis adferre posset. Quæ tamen omnia, qualia futura sint, ma-

gis ex euentis, quàm consilijs iudicabuntur. Fuit hæc hyems satis quietæ, nisi Turchæ per concretum frigoribus fluuium trañcientes, nostris plus terro-
 roris quàm periculi creassent. Erat præter hæc oppidulū quoddam Hungariae, Regibus nihil tributi aut uectigalis pendere solitum, nisi quod ianitores aulae regiae suis stipendijs esse cogerentur. Isti sese frequenter Tur-
 chis dederant, etiam superioribus annis. Accolæ autē & uicini, ut uiderūt illis ad hanc diem fidem seruata, multi ad illos in tantis periculis commi-
 garunt, ita ut ex minimo oppidulo, urbs fieret & frequens & populosa. Hos Turchæ ab omni suspitione remotos, circumnuentes, partim occide-
 runt, partim captiuos adduxerunt. Vnde statim ad dubia etiamnum signa ueris, circum omnia uagari, & cum à nostris nullis obuios haberent, retro
 conuersi à Vuizigrado, quod ex superioribus literis inter Strigonium & Budam esse intellexistis, initium belli gerendi facere cœperunt. Arx hæc
 etiam duplex est, altera ad ripam Danubij, altera in editissima & inaccessa
 rupe: ita tamen ut superior, nisi siti premerentur obsessi, inferioris nihil in-
 digeret. Hanc Turchæ iam aliquot dies, priusquam ego Viennam exirem, obsederant. A nostris hæc contrā præparabantur. Viennā per otium mu-
 nire uolebant, in quo pleraque eorum quæ ego de illius munitione scripsi, obseruare decreuerant. Fossas anno superiore ita dilatæ cœperant, ut in
 imo fundo spacium patēret perticarum decem. Nunc duobus angulis, uno
 scilicet post monasterium Dominicanorum, altero post Franciscanorum, non procul à porta quæ extra arcem ducit, duo ualidissima propugnacula
 instituunt. Alio loco Leonardus à Felsz equitatum nostrum ex præsidijs colligebat, ad obsidionem impediendam. De cuius conatu, uti huc rumori-
 bus & literis est perlatum, fortuna ita indicauit. Turchæ multos dies Vuizi-
 gradum obsederant, ita tamen ut obsessis parum fuerit timendum propter B
 loci naturam, priusquam tamen succurri posset, sic sunt ad extrema omnia re-
 dacti, ut constet uniuersum præsidium totos quatuor dies non bibisse: tan-
 dem itaq; siti coacti, sese dedidere, solam uitam & liberam abitionem pacti.
 Porro Turchæ nullis pactis stantes, ad unum omnes, præter Petrum Aman-
 dum præsidij præfectum, interfecere. Bassa enim qui obsederat, eum sua ma-
 nu multitudini subduxerat. Erat Petrus Amandus uir magno ingenio, &
 singularibus moribus, natura abstemius: quod illi causam excolendi inge-
 nij, inter corruptos aliorum mores, fuisse credendum est. Hostes hac arce
 potiti sese accingere dicuntur, ut duorum Bassarum exercitibus, quæ quin-
 quaginta millia hominum excedunt, priusquam nos parati simus, Comaro-
 nem oppugnatum ueniant. Tormenta & bombardas Budæ ea gratia in na-
 ues imposuerunt. Comaronem ego alijs meis literis descripsi. Sita enim est,
 ubi Danubius rursus coit, cum in se fluuium Vagam accepit. Hanc nostri to-
 to biennio muniuerunt, & fossas ita duxerunt, ut eam à continenti abscide-
 rint. Propugnacula ex terra & lignis opportunissima duxerunt, quibus ue-
 terem arcem uelut incluserunt. Cumq; munitiones has extrinsecus muro
 circumdare uellent, atq; ad id operis fabros & qui lateres coquerent, ex su-
 periori Austria coegissent, quia semel ad arma conclamatum fuerat, homi-
 nes in solentes talium turbarum, in officio retineri nequiverunt: ita opera il-
 la adhuc solumm terra sunt: circumdata tamē, uti audiuitis, duobus fluuijs la-
 tissimis & altissimis, & fossa manu ducta: loco tam opportuno & commo-
 do, ut nisi illa retineri à nostris potuerit, nihil uidcam in illis regionibus mu-
 nitionum, quod tam potenti hosti obijci possit. Deus optimus maximus à
 populo suo timorem auferat: & contra hostes nominis sui, fortitu-
 dinem tribuat, & uirtutem. Valere, Speiræ: sexto Idus

Maij. M. D. XLIII.

DE

DESCRIPTIO ET MVNITIONES

ALTEMBVRGI, ARCIS DOTALIS SERENIS-

*simæ Regina Maria, &c. Per Ioannem Martinum Stellam,**missa ad Amplissimos uiros,**N. N. &c.*

A Ongratularer mihi pro eo sanè atque deberem, amplissimi uir-
 ri, quòd tantum in me iudicij contulistis, ut crederetis mea in-
 dustria atque ingenio, aliquid roboris, ad munimenta ueteris
 arcis, quàm Germani Altemburg, Hungari Ouuuar appel-
 lant, posse accedere: nisi ex altera parte me sollicitudo maxima, difficultasq[ue]
 torqueret, opinionem, quam (utinam ne fallacibus argumentis) de me
 concepistis, in tanta iudiciorum diuersitate, sustinendi. Cum tamen cogi-
 tem, neminem ad ea quæ præstari nequeunt, cogi posse: confusus de uestra
 beneuolentia & humanitate, conatum meum in meliorem partem acce-
 ptum iri, ut poterò describam, quæ mihi ad munitionem arcis & uici perti-
 nere uidentur. Altemburgum igitur, siue Vetus arx, uti omnes nouistis, sita
 est ad ripam ramuli cuiusdam ex Danubio, ut illa à Septentrione, inter al-
 ueum fluminis & fossam arcis media, aggerem efficiat: è diuersa parte, sci-
 licet meridionali, ita eam fluuius Litha hinc atque illinc propè alluit, ut in-
 sulam constituat, circundata præter fluuios istos fossa lata & tam profun-
 da, ut fluuiorum altitudinem superet: ita ut nullum periculum sit, ne aquæ
 deriuari ac fossæ exsiccari possint. Loco præterea tam necessario & oppor-
 tuno, ut nulla alia per regiones illas uia, ex Hungaria in Germaniam, nisi
 sub arcis conspectu, imò adeò sub ipsis portis, pateat: si quod iam à præse-
 n-
B to Stampa institutum est, uia per paludes, solis incolis & rusticis nota, præ-
 pediat. cuius rei uariæ rationes ab illo sunt excogitatæ. Principiò præfo-
 dit solitas uias, ac pontes instituit, quos cum necesse erit deiciet, & tabulas
 secunda aqua apud arcem excipiet. Deinde sperat restagnatione fluminis
 Lithæ efficere, ut palus illa adeò inundetur, ut nusquam uia pateat. quod
 & mihi uidetur, si certis locis illa ipsa uia crebris fossis incidatur. Nam de
 restagnatione quod dictum est, non tantam habet uim, quod hostes, si loca
 aliàs plana & dura essent, multum impedirentur. Fluuius enim Litha, post-
 quam in plana illa eregionè Altemburgi fluere cœpit, planè tardus effici-
 tur, & uelut dormitabundus incedit. Hinc uastæ illæ paludes, & dubius
 cursus, quo se potissimum loco Danubio insinuare uelit. Scindit se igitur
 non procul ab ipsa arce, primùm in duos alueos: unus ad arcem, etiam bi-
 partito fluens, eam, uti suprà dixi, in insula constituit. Alter ille, uix scias an
 fluat, an immobilis in paludem sit conuersus. In summa, longelateq[ue] expan-
 sus, tandem cum Rhabitza coniunctus, etiam Danubio sub laurino misce-
 tur, neq[ue] per eam partem temerè est uiam ullam inuenire, nisi illam, quam
 suprà dixi, sub conspectu huius arcis. Quòd si iam alueum hunc, quo ad ar-
 cem bipartitò fluit, quispiam restagnauerit, superficies eius spacijs, quòd me-
 dium est à prima diuisione fluminis, poterit restagnatione exaquari: cuius
 tamen altitudo tres pedes non excedet, cum nec terræ superficies ibidem
 multo editior uideatur: quod ipsum tamen exiguum existimandum non
 est. Fossæ enim & loca alia iam decliui, & natura sua palustria, præter soli-
 tum aquis aucta, nulla neq[ue] arte neq[ue] labore poterunt uadari. Siquidem na-
 rantibus præter latitudinem, obstabunt etiam cannæ & herbæ: cuntes im-
 pedient fossæ & lacunæ. Qua autem arte ista restagnanda sint, iam dispicia-
 mus.

mus. Tres aluei, ex hac palude, siue fluuio in Danubium patent. Primus est A post ipsum uicum, uersus Hungariam in orientem: secundum propugnaculum quoddam terreum, ibidem olim excitatum. Exitus iste, nunc trabibus & lignis obstruitur, atque ad reliquæ ibidem regionis altitudinem terra & fimo exaggeratur. Alter est alueus Lithæ, uersus Ratzendorff specians, inter septentrionem & occasum, qui simili opere etiâ erit obstruendus. Medius inter arcem & uicum, molas ante portam arcis subigit. Hoc loco, quæ propter uicinitatē semper in potestate habere possumus, solitis instrumentis, quibus molitores aquam sistunt, aqua uel augēda uel imminuenda erit. neq; duobus alijs locis quicquam præterea necessarium uidetur, quàm ut obiecta mole, illac nullus aquis exitus in Danubium detur. nisi fortè in alueo illo altero Lithæ uelis ostium relinquere, quo, si maior uis aquæ incubuerit, ea emittatur, aut etiam cursus ille antiquus aquæ retineatur: ne si restagnata contra naturam suam aqua, id pati nolit, & uis fluminis aliò, scilicet Rhabitzam uersus, auertatur. Ostiorum uerò huiusmodi non est ubiq; eadem ratio: unam supra retulimus communem & molitoribus usitaram, alia habet Gandēses. Hi oblongas trabes, per trāuersum contra postes hinc atq; illinc dispositos, leui negotio, secunda aqua demittunt, quæ ad æqualitatē dolatæ, uelut obices uim fluminis retardant. In Italia aliud solitū est: ibi enim ex una parte aluei, suspenduntur de firmis cardinibus, ingentes ualutæ, quæ sine ullo labore, impetu ruentis aquæ & secundi fluminis, clauduntur contra postes, ex altera parte aluei obiectos. aperiuntur uerò catenis & uinculis retrorsum retractæ. Gandensium autem & molitorum rationes, mihi inutiles uidentur, in locis quæ non semper in potestate habere possis. Quod uerò ad ipsam arcem pertinet, aut ad uicum (sine quo, uti nostra ipsorum uictoria testimonio est) arcis difficilis esset retentio, alia mihi uidetur esse consultandi ratio, ubi facultas est, eorum quæ consulta sunt, mature exequendi: alia, ubi tenuitas aerarij consilia interrumpat. Ego tamen ut potero, me temporibus accommodabo. Ac primum de uico, si quis munire uelit, necesse habet, ut eius ambitum faciat minorem, redigatq; in formam prope triangularem. frontem igitur sibi constituat, eam molem terræ, siue propugnaculum illud rotundum, uersus orientem, apud quod supra diximus aquam cœptam esse restagnari. Hinc rectis lineis ducat ad dexteram, qua Danubius alluit, usq; ad illum locum ubi Lithæ configitur: à sinistra uerò, item recta linea, præscindat atque amputet totum illum tractum, ubi est præstructa & occlusa porta, qui propter orbicularem formam & inutilis defensionis, & in operibus est deformis. Vbi hoc loco ad punctum peruenit, unde rursus recta linea ad arcem, sine magna demolitione, aut iactura domuum duci potest, tamen si alibi præsentem fossam transgrediatur, recta fossam cauet, terram intus in uallum satis amplum & altum exaggeret. Sic uicum propter latitudinem duarum fossarum ab oriente (à qua parte fossa aut oppugnari aut obsideri copijs terrestribus potest) à meridie propter fossam & paludem: inter septentrionem & orientem, propter Danubium, qui contra naues raris trabibus & catenis obstruetur, ualde firmum constituet: si uerò addantur & propugnacula qualia conuenit, etiam inexpugnabile. Duo enim propugnacula, aut ad summum tria his angulis (nam circa confluentem Danubij & Lithæ tertium non esset inutile, imò propè necessarium, contra impetus nauales) & arx, omnia latera ipsius uici tutarentur. Porta autem siue ingressus in ipsum uicum, eodem loco, pro ratione tamen lineæ superius ductæ, ubi & nunc est, mihi uidetur relinquendus, sed alio institutus modo. Mola illa quæ ante arcem est, utilius aliò transferretur. Danubius enim frequenter auertior, impedit casum aquæ. Quod si hæc mola, item

itē porta uici, noua ad hoc ædificata domo, extruerentur, unis impensis duabus difficultatibus consuleretur. Diximus adhæc suprà multa de restagnatione, quæ hoc loco cōmodissimè institueretur. Vellem ego præterea hanc portam prorsus à uallo uici seiunctam, ex illo aggere pendere, qui nunc medius est inter Litham & fossam ipsius arcis. quæ duplici ostio intrinsecus & extrinsecus communita, tota in potestate arcis esset. Huc adde, quod eadem opera ita extrui posset, ut etiam pro ingressu in ipsam arcem seruiret: usque adeo, ut alio supra Litham ponte non esset opus. Verum ut esset hæc structura ualde utilis, ita omnino nollem illam inchoari, nisi animus esset etiam reliqua opera perficiendi, ne magnæ impensæ fierent, in rem quam deserre, si hostes ingruerēt, oporteret. Quod si uicium ad eum modum quo nunc est reliqueris, propter rotunditatem, nunquam exactè munies, etiam si plura propugnacula erigantur. terram deinde in uallum, aliunde maiori impensæ congerere oportebit: quæ nunc, adaucta fossa, superabit. Si in præsentia opus illud adgredi non placeret, prouidentia tamen esset, totum illum locum qui futuris mœnibus directis lineis deputaretur, proximis mensibus arboribus conseri, quæ tempestiuè succrescentes, latenter futuris munimentis incomparabile robur prepararēt. De arce hoc unū habeo dicere, me ualde mirari, cur, cum ipsa uetus structura quadrata sit, eandē non obseruarint, qui uallū extrinsecus & fossam circumdederunt. nunc sanè neq; orbicularis, neq; propugnacula, neq; trigonalis, neq; ulla elegans forma est obluerata, sed informis quedā in circuitu congesta terra. neque turres instituit, quæ conantem hostem ascendere, à latere deturbent. sed omnes hostium conatus, à fronte excipiendi sunt, & repellendi: quæ res quanti laboris & periculi sit, non ego uos debco docere. Si quis eam & pro dignitate nominis, & loci utilitate instaurare uellet, is eam ad quadratam formam redigeret: ita ut duo illi à fronte anguli, qui quā porta est, apparent, longius excurrerent: sed ita, ut recta linea uallum exaggeraretur. ab altera parte post facellum, ubi nunc orbicularis est, præscinderetur: sic hoc loco fossa, quæ nunc angustior est, dilataretur. alijs uerò angulis, cum terra foris adijceretur, robur duplicaretur. im um uallum, muro pedum senū: supra hunc dumo ex uiua spina circumdaretur. denique propugnacula adijcerentur, quæ & à latere & à tergo ascendentem hostem impedirent. Nunc sanè nihil est quod in altitudine aquæ multum fiduciæ collocetur: sicciorebus nanque estatibus, si non uni uersa, tamen ita deriuaretur, ut etiam uadari non difficulter possit, præsertim cum fundum habeat arenosum & firmum. Quod uerò pro presenti necessitate, & temporis angustia dici potest: laudo ipsius præfecti opus, qui sub uallum, extrinsecus aggerem humiliorem, quàm sit terra quæ arci circumiacet, egerit: quo primus ascensus, si fortè aqua deriuaretur, excipi & impediri posset. In hoc aggere etiam propugnacula, pro operis magnitudine relinquit, quæ à lateribus hostem molestant. Si tamen fieri posset, uellem hæc opera, quæ ex materia instituta sunt, limo induci, in crustariq; ne ignem tam facile susciperent. propugnacula etiam à fronte altius suscitari, ut ibi defensores uel oppugnati, tuto permanere, & latera defensare possent. pluteos adhæc, qui in summo uallo, aut iam exaruerunt, aut putruerunt, simili materia & foris & intus circumdarem, ac firmius terra consolidarem: tandem hæc limo pastinarem, quo etiam ab igne tutiora redderentur. Vallum superius certis in locis, ita alia adiecta terra reficerem, ne in superficie, una totius ambitus facies uideretur. Sed aliam pariem ab alia operibus distinguērem, ne si fortè partem aliquam ab hostibus capi contingeret, eadem opera uniuerso uallo potirentur: sed facilius & ab operibus illis quæ dico, & arce interiori, iaculis & sagittis, loco deturba-

rentur. Ne autem inopia rei pecuniariae opera haec negligerentur, posset à colonis impetrari, ut cum scirent ista omnia ad illorum tutelam instituta esse, non grauatim ipsi per uices, labores & partem impensarum subirent. si itaq; octingentis colonis, qui ad arcem hanc pertinent, haec opera ex æquis partibus imponerentur, laborantibus solum uictus ex ærario publico, & pramiam diligentius operam nauantibus proponeretur, crederem fieri posset, ut intra breue tempus neq; impensarum neq; industriae quenquam poeniteret. Cum haec, Amplissimi uiri, uestra inductus autoritate scriberem; uenit mihi in mentem, quam scite etiam in me dicere possetis, id quod Anibal Rhodi in philosophum de re militari disserentem dixit. Quapropter cum mihi conscius, quam parum conuenienter professione mea, aliquando militiam secutus sim, & nunc de re militari disseram, metuam in quam partem meum hoc iudicium accipiat: uos etiam atq; etiam orare cogor, ut quid oneris non affectanti ipsi imposueritis, consideretis. Et si in hoc, furem aliquid supra crepidam conatum, iudicio lapsum esse mirum non sit, sane non diffido, quin, quoniam uestra uoluntate impulsus id feci, mihi etiam condonaturi sitis. Valete, ex ipsa Arce ueteri, siue Altemburgo, VII. Calend. August. M. D. XLIII.

DESCRIPTIO ET MVNITIO VRBIS

Vienna: per Ioannem Martinum Stellam.

Vm hesterno die decretum Amplissimi ord. uestri expectarem, animaduerti ex ijs, quæ cum scriba quodam loquebaris, tibi etiam curam huius urbis muniende incumbere. Qua in re tametsi sciam neque cõsiliu ciuitati, neq; tibi prudentiam deesse: tamen existimaui in meliorem partem accipi oportere, tanquã beneuolentiæ argumentũ, si quis pro sua uirili parte cuperet prodesse. Neq; enim omnibus Diogenes ille placuit, qui in bene merita ciuitate, dum consilio prodesse poterat, suum duntaxat dolium uersabat. Ac cum mihi ipsi abunde in eo quod suggerere uolebam, ratio meq; considerationis constaret, ut qui studiose omnes Italix, Hispanix, Gallix, utriusq; Germanix, nonnullas Hungarix munitiones ipse uidissem, & cum à peritioribus, tum à me ipso rationem uel munimentorum, uel cur locus aliquis parum munitus diceretur, exegissem: adhuc sæpe disputationibus eorum interfuissem, quos Galli & Itali capitaneos ingeniarios uocant: speraui, ut si aliud nihil, tamen tibi studium meum nõ ingratum fore, cùm beneuolentiam meam erga ciuitatem hanc testatam esse conarer: aut si quid non inutiliter admonuissem, id faceres quod Ephori Lacedæmoniorum fecisse dicuntur, cùm sordidus quidam utilissimam Reipublice sententiã dixisset, metuerentq; ne parum ponderis propter hominis utilitatẽ haberet, alium grauem & ornatum uirum, qui eandem sententiã diceret, induxerunt. Tamen si hoc me ualde sollicitũ haberet, quod huiusmodi rationes non tam cõmodè explanari, quam intelligi possent. Veruntamen cùm considerare, quod mihi ingenio deesset, id tuã humanitatẽ suppleturã: uisum est, ut quantũ eius assequi possem, tibi, quæ cogitare, ostendere conarer. Animaduerti igitur loca alia natura, alia opere, nonnulla utroq; modo munita appellari. Vienna uerò ex ea parte qua eam Danubius alluit, uidetur propter sumẽ ab hostib; sic factis tuta esse. In reliqua parte, quia cõplussculo operis indiget, uos uideo plus laborare. Quæ mihi multo munitissima, paruulo admodũ opere, sic reddi posse uidetur. Torrens ille, quem urbis nomine Viennã incolæ appellant, duobus pontibus superatur, locis sic satis angustis. Ego, si quæ uis hostiũ ingrueret, pontes hos obicibus firmare: aut ita saxis & terra exaggerarem, ut aqua

Aqua sifteretur, vias hinc inde ducentes, ad pontium altitudinem exaquarem: hoc modò fieret, ut restagnata aqua, omnem eum tractum qui in medio est, inundaret: neq; urbs oppugnari nisi ab arce regia, ad portam quam Scotorum uocant, posset. Nemo enim hostium tam stolidè remerarius foret, qui committeret, ut intra stagnum & fossas conspiceretur. Atqui hoc stagnum non posset ab hostibus, nisi cum difficultate deriuari, etiam nemine repugnante. Deinde posset sine magno negotio illorum conatus impediri, extructis ad exitum pòtium duobus castellis ligneis, qualia Germani Catzen uocant. Aut si id periculosum defensoribus uideretur, praesertim in superiori ponte, quia longius à muris abest, posset pons ille atq; agger, sine castello negligi. Neq; enim id eo loco tantopere desideraretur. In inferiori tamen ponte, hoc omnino necessarium esset, ut ex uicino, si hostes conarentur perferdere, fossiores impedirentur, sine ullo periculo defensorum, propter uiciniam murorum, & aliarum munitio-um. Deniq; si uniuersa uis hostium eò incumberet, ut castellum illud expugnaret, posset eo modo extrui, ut momento temporis incendio còsumeretur, ipsis defensoribus intra urbem receptis, ac hostibus igne necatis: uti Hispani Gallos ludificati sunt, ante annos nī fallor x x. cum omnibus opibus arcem Salsarum (est ea apud Perpinianum in Comitatu Rulsinonis, opus Comitum Petri Navarrae) oppugnarent, ac iam unum ex propugnaculis, uti putabāt, expugnassent. Interea tamen, etiam si hostes stagnum hoc deriuare contingeret, non illud sine multis & difficultatibus & ludificationibus efficere possent. In lucro autem pendendum est, ubicunq; hosti, sine tuo damno incommodare potes. In summa, ego putarē huiusmodi restagnatiōe, siue torrētis, siue cuiuslibet parui riui, hostibus omnia, etiam ad castrametandum, angustiora reddenda esse. Quale etiam hoc esset, si quis riuiulum Alsam, incisus aqua ductibus suis sponte sineret uagari, qui cum decliua inibi inundasset, deinde se cum alteri riuiulo, apud arcem coniungeret, posset commodè etiam & ibi restagnari, excitato aggere, per quem uia extra urbem in agros duceret: usque adeò, ut omnis potestas hostibus adimeretur, sicis pedibus urbem oppugnandi, etiam si nulla in fossis aqua contineretur. Hic tamen cogitandum esset, si quis noxius halitus ex huiusmodi restagnatione generaretur, ciuibus ne pestilens futurus esset, an solis hostibus, ut qui sub dio & extra umbras agere cogantur. Dominus enim à Lautrech cum obsideret Neapolim, ac putaret se ciues ruptis aqua ductibus, sibi ad deditionem coacturum, ex graui intra ualles restagnatae aquae foetore, & se & exercitum pestilentia perdidit, & res Gallorum misere afflixit. Nunc ad urbem & ad ipsas fossas propius accedamus. hic in primis laudo, quod fossae dilatentur, & profundius effodiantur. uerum terra illa quae egerit, cum neque recta linea ducatur, (quod tamen esset utilissimum) neque placeat intra urbem pro uallo deferri, posset utilius, uti mihi uidetur, ac ipsa impètis alio modo collocari. Habes in memoria Magnifice & amplissime uir, cum prima obsidione Turcharum, aliquot cohortes eruptionem infelicer tentassent, nec sese possent omnes ordinatim recipere, quam multi se in fossas precipites dimiserint, qui uel casu ipso obruti sunt, uel in ipsas sociorum cuspides inciderunt. contra huiusmodi casus, primùm in arce illa Mediolanensi prospèctum obseruauī. Hoc imitati sunt postmodum Galli in Turinis, & Morinī. Veneti deinde in Niort (locus est inter Brixiam & Cremam) postremò etiam ipsi Duces Bauariae, in munitio-ibus Ingolstadij, quanquam ratione non nihil diuersa. uerum non est admodum difficile, aliorum inuentis addere. Fossae igitur harum urbium, quas supra dixi, uestris similes sunt, nisi quod rectae sint, & agger exterior muro distineatur. Neque statim ex

agris

agris aut campis urbi circumiectis, in ipsas fossas præcipitium est: sed reli- A
 ctum est non nihil spacij, uelut gradus quidam, altitudine pedum senuum uel
 octonum. ita ut si quis recta accurrat, & hostem uitet, demittat se in illum
 quem dixi gradum, ubi uel tuto stare, uel se ad portas sine in cōmodo possit
 recipere. In locis illis prædictis, hæc ita extructa sunt, ut etiam duo equi-
 res commodè uagari possint. Principio si leui prælio est erumpendum, non semper iter se-
 cundum ipsas portas instituendum est, quod eas hostes ut plurimum inten-
 tius obseruant. Deinde si ex aliqua parte fossæ ab hostibus impleantur, si-
 ne incommodo hac uia mederi, & rursus curari possunt. Quinetiam sine
 magno discrimine, si qui oppugnabunt, hinc à lateribus molestabuntur,
 denique tota urbs etiam extra munimenta, inuitis hostibus, uel obsequari
 potest. Et est hæc fossarū ratio, uobis adhuc tota integra. Præterea animad-
 uerti, alia adhuc propugnacula præparari. Vñ, uti intelligo, in eo angulo
 erit, qui est post monasteriū Dominicanorū, loco ualde opportuno, sed ego
 cū res adhuc integra sit, propugnaculum illud sic institui posse puto, ut
 in se habeat aliquot molas, quæ semper etiam in obsidione satis inam præbe-
 rent. Quod si una sola institueretur, uideo postquam altius effossæ erunt fos-
 sæ, satis fontium fore, ut ex earum scaturigine mola subigatur. Sin plures,
 dixi supra, ad altitudinē pontium uias esse exaggerandas: potest in illo ag-
 gere talis ex Vienna aquæ ductus relinqui, qui etiam pro cuniculo ser-
 uiat, ac ducat in castellum illud ligneum, quod ad exitum pontis superius
 collocaui. Qui aquæ ductus siue cuniculus, etiam tertiam utilitatem adfe-
 ret. cū enim perforatis basibus quæ pontium fornices sustinent, institue-
 tur: erit commoditas, si propter magnum aliquod stratagemam, pons igni
 deiiciendus esset, illius adimplendi. Hoc tamen cauendum, in quo ciues e- B
 tiam nunc uideo peccare, ne cum aqua turbida est, eam intra fossas recipe-
 rent, ne limo aut arena replerentur. Est ad hæc in eodem angulo, murus il-
 le altus chori diruti, exiguo spacio à moenibus distans: contra hunc murum
 sensim collis, siue agger terreus fimo & lignis compactus, in multam alti-
 tudinem excitari posset: in cuius summo uertice, duæ aut tres bombardæ,
 possent omnem uicinum agrum, insulas etiam Danubij tutari. quæ res
 quantam utilitatem allatura esset, nemo opinor ignorat. Certè huiusmodi
 collibus natura Mafsiliam munivit: opere uerò, Ferraria in Italia, Aurelia
 in Gallia sunt instructæ. Ex huiusmodi munimēto Cæsareani Mediolani ob-
 fessi, Iacobum Cabanneum, admiraldum Galliarum, ut uocant, illiusq; exerci-
 tum, ita infestarunt, ut obsidionem soluere fuerint coacti. Huiusmodi col-
 liculi complures intra moenia excitari possent, locis tamen opportuniori-
 bus, uti mihi uidetur, hisce: in cœnobio Augustiniensium, qui angulus est in-
 ter Regiam, & portam quæ ducit in Carinthiam. medio item angulo inter
 eandem Regiam, ex alio latere, & uicinū illud propugnaculum, quod est
 in fundamentis uici osium. Postremò si quis uellet alium post Scotorum mo-
 nasterium excitare, multum urbi prospiceret, uel in hoc, quod hostibus ma-
 gna ex parte adimeret facultatem, ex anfractibus illis uiarū, quæ ex superio-
 ribus locis ad subiecta pascua ducunt, subsidia & auxilia, quæ secundo flu-
 mine submitti possent, impediendi, uexandi uel. Sed his omnibus locis per-
 quam necessarium est, ut propugnacula aut reficiantur, aut de nouo insti-
 tuantur. Illud uerò quod uitio fundamentorū ex parte subfedit, nec inuuti-
 ter etiam sic relinqui posset, & muro solum extrinsecus uelut camisia, ut Gal-
 li & Itali loquuntur, uestiri. Quo modo castigaretur & alterum uitium. An-
 gustius enim esse uidetur, quam ut duas bombardas utrinq; eiaculantes cō-
 mode possit continere. Sic Casar Fontem rapidum, & sanctum Sebalzia-
 num

anum muniuit: quæ loca sunt omnium quæ ego uidi munitissima, sita in Pyreneis montibus, contra Vascones & Aquitanos. Sic item Veneti Vero nam inexpugnabilem reddiderunt, dum ueteres munitiones, ubi id ratio operum patiebatur, circumdederunt nouis muris, magis ijs instar fulcimenti cuiusdam accliuus, quàm ad perpendicularum directus. Quod fortassis etiam necessarium in illo propugnaculo, quod Regiæ obiectum est, uideatur, si quis hoc omnino à cuniculis tutù reddere studeret. nam intelligi non nimis altè fundamenta iacta esse: præterquam quòd ea multis in locis terræ natura uideatur, ut etiam si in superficie aquam fossæ habeant, tamen nisi ad altitudinem scaturiginum fontium depressæ fuerint, possit urbi incommodari: non aliter quàm Petrus ille Nauarra, ex cõinenti in insulam subter mare cuniculo actò, arcem Neapolitanorum subuerdit. Huic igitur incommodo sic obuiam iretur, aut si temporis angustia impensæq; id in præsentia non paterentur, saltem crebris trabibus circumsepiri conueniret: quæ fistulis tam altè sub terram adigerentur, ut neq; subter, neq; per eas, uia pateret fundamenti tentandi: aut loco motæ, id statim proderent. Excogitatum est & aliud in illo foris adiecto, siue fulcimento siue muro: ut in imo fundamenti, quoquò uersus uia opere camerario relinquatur, quâ commodè cuniculis obuiam eatur: aut excipiantur, & hostes fumo suffocentur. Noua autem propugnacula quæ erigenda sunt locis non aquosis, cuiusmodi est quod regiam tuetur, munitum illud quidem, ut apparet, & firmum, & qualia sanè optanda essent alijs in locis: uerùm putarem adhuc utilius ea construi posse. Primum Veneti & Genuenses, fenestras illas collaterales, Germani Streichuuer uocant, per quas in fossas bombardæ iaculantur, duplici ordine extruxerunt, subdiuales omnes, propter fumum: frontem uerò illam trigonalem ita ordinauerunt, ut duo laterales anguli sic ante fenestras obijcerentur, ne Bin illas sagitte immitti possent. Cæsareani nunc Albæ, Aste & Vercellis, ad illa superiora aliud adiecerunt, multo ingeniosius. in angulis enim illis lateribus, quos dixi fenestris prætenso & obiectos esse, fecerunt gradum & descensum quandam auersum, neque ulli qui extra urbem est conspicuum, per quem in imas ipsas fossas descenditur, ad multa quæ obfessis procuranda sunt valde necessarium, siue uelis in ipsis fossis mahum conferre, siue fossam etiam durante obsidione profundius aut latius excavare, siue etiam pecus uelut in stabulis continere, ut faciunt præsidarij in arce Salsarum: præsertim dum non semper tanta necessitas urget, ut sit necessarium aquas in fossis habere. Ea enim ut superioribus locis utilis est, ad cuniculos impediendum: ita sanè inutilis, si materiam ab hostibus in fossas injectam comburere oporteret. & est huius urbis situs talis, ut cum uoles aquas inducere & deducere, nò difficulter possis. Quæ uerò reliqua iam instituta sunt opera, scilicet murus ille qui in imis fossis ex utroq; latere terrâ distinet, qualis apud Regiam cœptus est: item alter ille, qui intus aggerem sustinet, quanquam in his spiracula, quibus colantur aquæ pluuiæ, deesse uideantur, multum roboris adderent urbi, si ad finem perducta essent. Verùm non miror eam esse ærarij angustiam, in Republica præsertim iam diu bellis & calamitatibus afflicta, ut difficulter neruos & sumptus suppeditare queat. Huic tamen rei quo commodius mederi possit, narrabo quid in duobus Frisiæ oppidulis factum sit, quæ ante annos XI, Dux Geldriæ per proditionem occupata, solo æquarat: cum iam ciues rursus in unum conuenissent, ac de recuperanda patria consilium inijssent, primum locum quem futuris muris & moenibus destinabant, quantus multitudinis capax esset, fossa exigua & humili ex publico circumdederunt. Ex hoc aggere, tantum singulis ciuibz attribuerunt, quantum unusquisq; commodè tueri posse

posse uidebatur, cum iam in mœnibus omnes constituti essent, magistratus A
edixit, ita illum sibi attributum locum munirent, uti putarent sufficere ad
uitam libertatemq; defendendam, quod tam strenue factitatum est, ut nul-
lis postea neq; copijs neq; opibus, uti tamen sæpe tentatum est, expugnari
potuerint. Cum igitur ego uideam hic publicè egestatē, priuatim magnas
esse diuitias, non iniquum putarem, si hoc pacto priuatorum fortunis Ref-
pub. sustineretur: ac cum unusquisq; sciret quo in loco aut cum patria ul-
ciurus, aut cum eadem moriturus esset, uideretq; ubi suam ipsius uitam,
coniugis, liberorum, causam religionis, ac fortunas omnes collocatas ha-
biturus esset, cum locum ita muniret, ut sibi illa chara conseruandaq; puta-
ret. Hæc sunt magnifice & amplissime Domine, quæ ex re ipsa in mentem
mihî uenerunt, ut tibi scriberem: non ignarus, quàm parum prudenter fac-
ciam, apud eum cui ista supersunt. Tamen cum humanitatem tuam apud
me cogitatē, uisum est, qualitercunq; ista sese haberent, perscribere: neque
ad alias excusationes aut deprecationes confugere, quàm ut te orarem, ut
si præ magnitudine studij, animi mei declarandi, nimis impudenter, tua hu-
manitate abusus, aut nimis stultē mei ipsius oblitus essem, id benignē, ut so-
les, ignosceres, meq; tibi cōmendatum esse uelles. Vale, XV. Calend. Iu-
nias: M. D. XLIII.

IOAN. CHRISTOPHORI CAL- VETI STELLAE DE APHRODISIO *expugnato Commentarius.*

Aphrodisium, quod uulgò Aphricam, Mauri Mahadiam appel- B
lant, in ea Africæ ora positum est, quæ in Tunetenſe regnum
abiit. Quā aditū habet à terra, directā fronte inter Septentrio-
nes & Austrum ad ducentos passus patet: reliqua mare alluit.
Eius uerò spacijs pars quæ ad aditū pertinet, duplici muro,
& altissima fossa inter utrunq; perducta, & turrium altitudine munita, dif-
ficilem habet oppugnationem. Hinc Aphrodisium ipsum paulatim latum
fit, mareq; ab utroq; latere, ueluti in sinum, ad eas usq; turres admittit, quæ
in occasum solis spectant. Deinde latius factum, rursus ad orientem solem
contrahitur: in tenuemq; cuspidem desinens, lingue speciem refert. A mari
autem quanquam simplici muro, ne ea quidem crassitudine qua à conti-
nenti, cingitur: tamen eò propius accedere perdifficile est, propterea quòd
mare est illuc uadosum, & breuib; plenum. Murus & crassitudine, quam
habet, & turrium multitudine, & quòd frequentissimis sibus reuinctus
distinetur, præcipuè à terra firmissimus est. Nam qui interior est, in latitu-
dinem pedum quindecim: qui uerò pro fossa est, quinq; patet. Porta, qua
ad oppidum est ingressus, altissimis turrib; & operis uarietate & summa-
te est sanè quàm admirabilis: tot sunt in ea inextricabiles anfractus, tot gy-
ri, tot arcuati flexus, suis quisq; aratis postibus utrinq; muniti. Post quos te-
studo quædam fornicato opere, longa pedes septuaginta, ingredientes ex-
cipit: adeò angusta & obscura, ut omnium mentes animosq; perturbet, &
quali cum aliquo numine terreat, speciemq; potius auerni specus, quàm in-
gressus ad oppidum præ se ferat. Quo siebāt, ut Mauri, maiestate oppidi &
religione adducti, cederent, nulla ui ipsum expugnari posse. Intus quā ad
Septentriones uergit, mōticulus nascitur passus circiter à muro sexcentos:
abestq;, quā in austrum spectat, à nauali & cothone centum, qui & amplitu-
dine & operis magnitudine longè alios antecellit. Nam præterquam quòd
muro

A muro continetur, tutissimoque in loco positus est, multo capacior fieri potest: aditusque ita perangustus habet, ut singulas triremes, sublatis etiam remis, faucibus, ueluti canali quodam, intro aggre admittat: eoque amplius quinquaginta se recipere, ibique porta præclusa, quæ aggere & turribus est munita, tranquille hyemare possint. Fuit hoc oppidum sub imperio Tuncetisum, donec pulso Huzanio Cheleuso, qui Ariadenum Aenobarbum summa necessitudine attingebat, quique proditione quorundam ipsum occuparat, sese in libertatem uindicauit. Quam uiribus & multitudine hominum diu retinere potuisset, nisi eam Dorgutes Turca pirata insignis, oppidanorum aliquot perfidia adiutus, eripuisset. Is à Meninge illa Lotophagorum, quam Gelues hodie uocant, soluens (quæ insula in minore Syrti ponte ad promontorium Zetham continenti coniungitur) Aphrodisium uenit, præmissis eo consilio pedestribus Turcarum copiis, ut simulatque ipse à mari oppidum se uelle adoriri simularet, concurrentibus eò oppidanis, illi statim à terra ex insidijs irumperet, ipsumque caperent: nec fortuna comprobato hominis consilio euentui defuit. Capto Aphrodisio, Dorgutes se Dynastam appellari iubet: Africæ, Mauritaniæque oram occupare, imperium protendere, ex Neapoli Siciliaque prædas agere animum intendit: creuissetque præter modum uiribus, nisi eodem anno quo oppidum caprum est, qui fuit quingentesimus quinquagesimus supra millesimus, ab Hispanis fuisset repressus. Sed res ipsa exposcere uidetur, ut pauca de Dorgute præmittam, quò facilius percipi possit, unde Turca humili perobscuroque loco natus, ad tantæ dignitatæ peruenit. Qui cum aliquandiu sub Aenobarbo tyranno, Christiani nominis hoste atrocissimo, meruisset, piraticam facere cepit: non ea quidem fortuna ac nomine, quo Iudæus & Cahis cognomine Diabolus, Halaque, et alij qui sub Aenobarbi imperio fuerunt. Sed breui tantum uirtute enituit, ut merito ipsum Aenobarbus piratis omnibus præficeret, cum Othomanicæ classis, quæ anno trigesimo octauo coacta fuerat, imperij summam teneret. Hanc cum ipse Constantinopolim reuersus dimisisset, Dorgutes tredecim nauibus longis in Corsicam Genuensium insulam re nauigauit: animo periniquo, & Christianis infenso. Sed hic conatus ei infeliciter cessit. Nam ad eam insulam, euastatis prius & incensis aliquot Christianorum maritimis locis, cum triremium classe, quæ Cæsaris stipendijs militabat, confligens, amissis undecim nauibus, in potestatem Ioannis Auricæ uenit, qui ei classi præpositus erat: & Auricæ Principi Melphitano, & rerum gestarum gloria, & rei naualis scientia atque usu longè clarissimo, cum primis charus, maximisque necessitudinis uinculis cum illo coniunctus. Captus Dorgutes non animum hoc casu demisit, sed spei plenus, in triremibus Auricæ multo tempore catenis constructus, eandem fortunam, quam alios pati coegerat, fortissimè pertulit: de quo timore maiorum supplicium sumptum fuisset, non tam infestum mare habuisset, neque tot incommodis Christianos affecisset. Nam paruo pondere auriliberate pristina recepta, ad Meningem se contulit, ubi & auctoritate, qua plurimum apud Barbaros poterat, & amicorum ope uiginti nauium longarum classe contracta, in Italiam proficiscitur: totamque Liguriæ oram depopulatus, captis aliquot nauibus onerarijs, & trireme una Cigalæ Genuensis, cum ingenti captiuorum et mercium numero remenso mari ad Meningem rediit. unde non parum nominis & auctoritatis cum apud alios, tum apud Turcas, quorum opera potissimum utebatur, est consecutus. Insequenti uere ex naualibus naueis producit, summa industria armat, remigum supplet, triremes treis adiicit, sagittarijs tormētisque com-

Gg plet:

plet: classe sic instructa nauis ex insula educit, oramq; Ligustici maris A
 & Iberici percurrentes, plus certè cladium, quàm superiore ætate intulit.
 Nam præter captiuorum turbam, triremem unam Rhodiam tempestate
 ac uentorum ui in Pitheculam, quæ Isehia dicitur, delectam, quæ magna
 uis auri & argenti importabatur, caput, cum ipse prædandi causa in eam
 insulam uenisset: quod herclè fortunæ nimium ei indulgenti tribui po-
 test. Vix enim contingit Rhodias uel deprimi, uel capi: tanta est militū
 illius ordinis uirtus, & reinalis exercitatio. Id cum Andræ Auræ
 maximo Cæsareæ classis præfecto nunciatum esset, maturat ex Genuen-
 sium portu exire, uiginti triremium numero omnia maria lustrat, prædo
 nem quærît, ut cum eo deceret. Qui tamen est admodum callidus, &
 longo rerum usu præditus, tamen cauere non potuit, quin in conspectū
 Cæsareæ classis ueniret: quem conspicatæ triremes nostræ, in eum sese
 incitauerunt. sed ille earum impetum metuens, ex alto refugit, interuen-
 tu beneficioq; noctis euasit, & in Meningem cum omni præda se rece-
 pit, ibiq; hyemare constituit. Ineunte proximo uere animum ad maiora
 adpulit: Aphrodisium, ut supra demonstratum est, capit: ibi aliquādiu
 cōmoratus, Cothonem expurgandum curat, aggere & propugnaculis
 muniri iubet, trecētos Turcas oppido præsidio relinquit: his præter op-
 pidanos adiungit quadringentos Mauros, quos ex agris coegerat, qui
 bus omnibus Turcam quendā sororis suæ filium præficit, una cum Ha-
 lere uiro strenuo, qui nomen cum religione mutauerat. His oppidi cu-
 stodia commissa, omnibusq; rebus constitutis, nactus peridoneam ad
 nauigandum tempestatem, naues Aphrodisio soluit, & in Hispaniam
 contendit. Erant numero quadraginta septem, partim Liburnicæ & a-
 ctuariæ, partim biremes & triremes, adiunctis aliquot nauigijs specula-
 torijs. Nemini dubium erat, quin hac classe Dorgutes insignem calamita-
 tem Christianæ Reipublicæ illaturus esset, his præsertim insulis, & ma-
 ritimis ciuitatibus, quæ Carolo quinto Cæsari parent: quod, ne accide-
 ret, cum Auræ renunciatum esset, quàm celerrimè præcauendum puta-
 uit. intelligebat enim, dignitatis suæ esse, hominem ferum & barbarum
 comprimere: neq; ferendum esse, in conspectu penè ipsius liberos & cō-
 iuges in seruitutem abduci, populationes fieri, et uicos oppidaq; incen-
 di, naues deprimi, & capi. Videbat etiam maximè periculosum Neapo-
 li & Siciliæ fore, piratam finitimū habere: propterea quòd id oppidum,
 cuius imperium ipse obtineret, contra Siciliam est: in quod, si qua uis ur-
 geret, tanquam in tutissimum portum se recipere posset. His rebus Au-
 ria adductus, triremes ex naualibus educi, cohortes Hispanorum, quo-
 rum opera superiore ætate usus fuerat, ex Insubria euocari, et omnes ad
 Spediam, quod oppidū est Liguriæ, in sinu Ericis, Specia uulgò dictum,
 conuenire iussit. Erant hi milites, quos Didacus Ferdinandus Morere,
 la, Rodericus Paganus & Amadorius Nauarrus in Hispania Betica cō-
 scripserant. Quos etiam Philippus Princeps, cum ex Hispania in Gal-
 liam Belgicam contenderet, triremibus conuexerat: eosq; ut præsidio ei
 tractui essent, quem Malaspinam uocant, reliquerat. Vnde militari Hi-
 spanorum more nomen illis à Malaspinā inditum, qui ex præsidijs & sta-
 tionibus cohortibus nomen imponere solet. Omnibus rebus ad nauigā-
 dum paratis, Auria ex Genuensium portu uiginti triremiū classe Spe-
 diam delatus, milites, quos euocari iusserat, inuenit: eorū ordines hi du-
 cebant, quos paulo antè recensui, sub Ferdinando Lupo Lusitano mili-
 tum tribuno. His omnibus triremes conscendere iussis, nono Cal. Maij
 Spedia profectus, tribusq; ad Liburnum Thusciz portum adiunctis tri-
 remibus

A remibus Cosmi Medici Florentinorum Principis, quatuorq; Iulij 111. Pontificis Max. ad Pyrgos ueteres, in quas nulli milites extra ordinem impositi fuerāt, Neapolim pridie Nonas peruenit. Ibi Gasias Toletus & Antonius Auria unā cum Neapolitana classe, quæ Cæsaris stipendijs merebat, se illi adiungunt: quingentis Hispanis, quos ex Neapolitano præsidio eduxerant, in tredecim triremes impositis: Neapoli biduum Auria moratus, Panhormum septimo Idus Maij adpulsi: auctoq; trirerum numero decem Siculis, quibus Berengarius Requesentius præfectus erat, & quatuor Rhodijs: cum intelligeret Dorgutem re frumentaria & comæatibus premi, statuit eò cursum dirigere, quò ratione etiā cogēte ipsum, recurrere erat necesse. Itaq; Panhormo soluens quinquaginta quatuor trirerum instructissima classe maria circuit, nihil intra-ctum, quò prædoni occurrat, relinquit. Sed neq; in his locis, ad quæ fama erat ipsum attigisse, inquirendo Auria reperire potuit. Hinc in Mauritania transit, oramq; Africæ præterlegens perspecto Aphrodisij situ, in Monasterium renauiat, quod oppidum firmissimo Turcarum & Maurorum præsidio tenebatur. Id enim Dorgutes operam dare, ad id incumberet, totisq; uiribus contendere, ut oram illam Africæ occuparet, imperiū protraheret, Aphrodisium arcem regni caputq; constitueret. Eò cum Cæsarea classis appulsa fuisset, & Turcæ nostros auatione prohibuissent, Auria & Toletus expositis militibus monasterium oppugnare ceperunt: atq; strenuè se defendentibus Turcis tormenta educi, muros quat, irruptiones fieri iusserunt: acriter utrinq; pugnatum est, quoad Hispanorum imperum oppidanis non ferentibus, oppidum captum est, & militibus prædæ datum. Cæsi sunt ex hostibus circiter trecenti, capti mille & ducenti, ex nostris centum quinquaginta partim interfecti, partim vulnerati: in his Morerela graue uulnus accepit. Hoc detrimentum nostris illatum est, quòd à principio oppugnationē parui duxerāt, tormentaq; expediri neglexerant: ex quibus aliquot disruptis magnum incommodum acceptum est, nonnullaq; triremes afflictæ, ac primaria Caroli Aragonij Terræ nouæ Marchionis depressa, nihilq; ex ea præter remiges & tormenta reliqui factum. Capto Monasterio, Auria Aphrodisium oppugnare statuit: sed antequam id tentaret, dignum duxit ea de re Ioannem Vegam proregem certiorem facere: qui ex legatione, qua apud summum Pontificem non minore gratia quàm auctoritate Cæsaris nomine perfunctus fuerat, Siciliam cum imperio obtinebat: cuius singularis prudentia magno rerum usu perspecta, animiq; magnitudo nemini nõ erat cognita. Dum hæc in Africa geruntur, Dorgutes totam ferè oram Iberici maris percurrens, & oppidum, cui nomen est Sancto Ioanni, non procul ab Alicanto, quod plerisq; Illicen, nonnullis Alon esse uidetur: & Culleram, quam docti Sucronem putant, in Valentini-
rum littore diripuerat, paruumq; hominum numerum, cum imprudentis, inopinantisq; inuasisset, in seruitutem abstraxerat. Inde ad Ebusum, & Baleares insulas deflectens, cum Polentiam maioris insulæ urbem de improviso sub quartam uigiliam adortus esset, insulani seminu-
di, correptis armis, maiorum uirtutis non immemores, fortissimè Turcas repulerunt: recuperataq; prædæ, multis etiam interfectis, eos ad nauis usque insecuti, tantum cladis Dorguti intulerunt, ut reliqui piratæ, qui id temporis sub ipso prædabantur, animo consternati, alius aliò discedere, relictoq; eo in sua se quisq; recipere decreuerint: quòd plus iacturæ quàm lucri se fecisse intelligerent. At Dorgutes nullis casibus fractus, decem & septem nauibus (reliquæ enim iam abierant) Neapolim,

Siciliamq; præteruectus, cum Aphrodisium deferri non posset, propterea quod à nostris hoc tempore obsidebatur, ex alto prospectabat, si quæ ex onerarijs nauibus, quibus ex Sicilia frumentum exportabatur, impetu facto interciperet, quo eius diei detrimentum sarciret. Dum ad hæc animum intendit, conspicatus quinque triremes, quæ Aphrodisio Neapolim transibant, atque existimans eas reliquas Cæsareæ classis anteire, in Meningem profugit. Interea Auria capto Monasterio, & Aphrodisio situ diligenter perspecto, animum induxerat oppidū obsidere: ac non, nisi expugnato ipso, abire. Videbat enim malum indies ingrauescere, Dorguti vires crescere, potentiā augeri, neque è re Cæsaris & Christianorum esse, illic prædonem Imperij sedem habere. Ob eas causas ut ad Guletam eius oram munitissimam arcem classe uenit, quam Cæsar, cum primum in Africam traiecisset, pulso fugatoq; Aenobarbo, expugnauerat, captoq; Tunete Mulæium Hazenium in regnum restituerat, conuocatis Præfectis, & Centurionibus, atque in his Ludouico Perezio Varga, clarissimo ac fortissimo uiro, qui arci præerat, sententiam suam exposuit, multaq; in eam dixit plena consilij & prudentiæ: qui, cum ei plerique assentirent, paucis contrā sentientibus, concilium dimisit. Ac Gasias Toletus, Petri Neapolitanorum Proregis filius, qui in Auriæ sententiam ierat, ipsum adit: hortatur, ut in sententia persteret: pollicetur se Reipublicæ non defuturum: quin etiam si uiginti quinque triremes sibi attribuantur, Neapoli supplementum Hispanorum, commeatum, & omnia quæ ad oppugnationem necessaria essent, transportaturum. Propterea quod id, de quo Auria ad omnes retulisset, non ita difficile factū esse inquirendo reperiret: ad hæc intelligeret non parui Cæsaris referre, Prædonem coerceri: neque decere mare clausum esse: ad portus & insulas autem dictum non patere: delendam esse Christiano populo hanc maculam, tot oppidis direptis atque exustis susceptam: dandam operam, ne plus detrimenti Respublica caperet: id fieri non posse, nisi Aphrodisio expugnato, ne eò Dorgutes se recipere posset. Toleti sententiam Auria probat: quod offert, libentissimè amplectitur, cumq; dignissimis, ut par erat, laudibus ornat, fidem, integritatem, animiq; magnitudinē iam usque à maioribus partam, & cum maximo rerum usu coniunctam pro concione collaudat. Ad hæc Ferdinandum Vegam Ioannis filium, ornatissimum Equitem, qui unā cum Alvaro fratre insigni uirtutis specimē ad Monasterium dederat, accersiri iubet. Quid Toletus promiserit, exponit: hortatur, ut in Siciliā ad Ioannem Vegam patrē literas perferat, cumq; commonefaciat, ut pro dignitate sua Reipublicæ hoc tempore deesseno lit: rem perfacilem factū esse, neque se ambigere, si huic expeditioni ipse adsit, quin prosperū successum sit habitura. Præterea uideret, quantum Cæsaris & Christianæ Reipublicæ interesset, oppidum illud pulso Prædone expugnari: quod si ita faciendum decerneret, ea iam tum comparare inciperet, quæ ad tantam rem usui fore cognosceret. nihil dum enim comparatum esse, Vegamq; ut huius consilij ignarum, summa apparatus omnium rerum inopia laborare, Auria sciebat: propterea quod, cum ipse classe Panhormum præterueheretur, certiorum eum fecerat, nihil magis sibi in animo esse, nihil antiquius ducere, quàm eo anno Dorgutem bello persequi, atque ei occurrere, ac cum ipso decertare. Cum his mandatis Ferdinādum dimittit. is in Siciliam traiecit. Ex portis, quid in animo Auria haberet, Vega percipit: & quid fieri oportere, à Ferdinando filio admonetur. Quibus rebus Vega adductus, Ioannem Oforium Quignonium custodiæ suæ præfectum, ad Auriam

Auriam mittit, ut ex eo, quid fieri uellet, certius cognosceret. Ille ad Larunē
 suas insulas, quas Cunicularias uocant, passuum uiginti millia ab Aphrodisio ipsi occurrit, quid in mandatis à Vega haberet, exponit. Auria
 eadem, quæ Ferdinando Vega dixerat, repetit. His adiungit, se quam
 auidissimè aduentum eius expectare: tantique facere, ut sibi persuaserit
 omnia, si modò ipse intersit, ex sententia succellura. Postremo orare, ne
 tanta rei occasionem abire sineret: futurum ut conspectu, auctoritateque
 tanti uiri omnes incitarentur. & militum animi confirmarentur. Hæc
 cum in mandatis Osorio dedisset, statuit uiginti septē trirēibus, quas
 tantummodo habebat, in Siciliam trāsmittere, ut præsens hac de re cum
 Vega ageret, quæ res multum incommodi nostris attulit. Nam hoc tem
 pore onerariæ tres naues ab Alexandria usque cum magno propugnato
 rum & commearum numero Aphrodisium ingressæ, fecerunt ut non
 tam facile oppidum ab Hispanis expugnari posset. Auria simulatque Dre
 panum applicuit, statim Marcum centurionem cum tribus et uiginti tri
 remibus Panhormum misit, ut & commearum hac classe supportaret, &
 Ioannē Vegam dum ipse uellet, deduceret. Qui cum intelligeret, quan
 ti referret, ne Aphrodisium in potestate Dorgutis esset, non amplius sibi
 cunctandum existimauit, quin confestim omnia ad profectiōem com
 pararet. Itaque duabus nauibus se frumentaria & commearum onustis,
 & Ferdinando filio Siciliæ proprætore relicto, cui mandauit, ut ma
 gnum numerum eius panis quo nauæ uti solent ad usus diuturnitatem
 excocti, & pulueris tormentarii, & aliarum rerum quas nostris usui fu
 turas intelligeret, consiciendum curaret, ut si res urgeret, omnium co
 pia suppetere: trirēes conscendit, & ad quintum Cal. Iulij Drepanum
 prouectus, Auriam simul & Toletum inuenit. Qui eo die Neapoli re
 uersus, septem Hispanorum cohortes, præter tormenta, puluerem,
 plumbum, materiam, & id genus alia aduexerat. Erant hi milites uete
 rani, quorum opera & uirtus multis uariisque bellis Cæsari explorata e
 rat: quibus sub Ferdinando Toletum militum tribuno præpositi erant Io
 annes Mendocia, Bernardinus Corduba, Melchior Zumarraga Segor
 uienensis, Alphonfus Pimentellus, Belcazar & Brizenius: his accede
 bant, qui sub Ferdinando Lupo tribuno stipendijs merebant. Alua
 rius Vega & Bernardus Solerius duabus cohortibus præerant, quæ
 etiam ex Sicilia præsidij deductæ ad Monasterium pugnaverant: qui
 bus adiunctæ erant alia duæ, quas Vega ex his militibus conscribi cu
 rauerat, qui plenis in Insubria & Neapoli cohortibus, in Siciliam, ut sti
 pendia facerent, transferant: hos Ferdinandus Sylua & Petrus Acunia
 ducebant. His quindecim Hispanorum cohortibus adiecta fuerat centu
 ria una Græcorum, quos eius gentis Centurio quidam uir sortis, per
 mittente Vega, delectu habito conscripserat. Erant extra ordinem du
 centi milites ordinis Hierosolymitani, partim Germani & Hispani, par
 tim Itali & Galli: neque alij sunt admissi, his exceptis qui in trirēibus
 merere solent. Omnibus rebus ad expeditionem constitutis, naui secun
 dum uentum trirēes conscendunt, quarum numerus erat quinquag
 inta trium. His nonnullæ liburnicæ & actuariæ cum tribus onerariis
 accesserāt, ex quibus una uino onusta ex portueducta fuerat. Hac clas
 se in Aethusam, quæ nunc Fauiana appellatur, delati Aphrodisium die
 tertio, is fuit ad sext. Cal. Iul. quo Drepano soluerant, perueniunt: con
 uenitque inter omnes, ut postridie eius diei Vega milites in terram expo
 neret, duplicique acie instructa in oppidum contenderet, locumque castris
 idoneū deligeret: Auria uero rebus maritimis præesset, easque administra

ret. Postero die Vega, qui summā imperij pedestriū copiarū tenebat, milites exponit, aciem instruit, & in oppidum contendit: dextrum cornu Toletus tenebat, id ex ueteranis erat, quos ex Neapolitano præsidio eduxerat. Sinistrum, cui Vega præerat, ex his cohortibus erat, quæ ex Insubria fuerant euocatæ, atque ex Sicilia præsidijs deductæ: claudabant agmen Hierosolymitani milites excellenti uirtute. Vbi paulū processum esset, Vega aciem consistere, milites eum locum uallo fossaq; munire iussit, in quem frumentum, comæatus, & res bellicæ omnes ex classe educi, tutoq; reponi possent. Quod opus summa militum alacritate ac studio quatuor horarum interuallo perfectum est. Hic Bernardo Solerio cum una cohorte, ut ei munitioni præsidio esset, relicto, rursus acies progredi, ac monticulum qui ex aduerso erat, petere cæpit. Interea ex oppido ingens hostium manus sese porta, de qua dictum est, ut Hispanos munitione prohiberet, effuderat. Hi cum militibus tormentarijs, qui primum agmen præbant, occurrerent, leuia prælia cum eis facere cœperūt. Nostri nihilo secius pugnando pergere, dum in monticulum uenirent, qui aberat ab eo loco, quo ex triremibus egressi erant, paulo minus octingentis passibus: cui, cum ad iactum manualis tormenti appropinquarent, Vega, qui pedes simul cum Rhodiæ classis præfecto in primam aciem processerat, uidens prælium redintegrari, oppidanos magno concursu eò contendere, ipsiq; animos adaugeri, Morerelæ & Olorio imperat, ut cum ducentis tormentarijs, quos ex eadem acie eduxerat, ad monticulum propere accurrerent, locumq; caperent. Quo illi nullo negotio potiti sunt, propterea quod hostes magno impetu occurrentibus nostris, sese intra oppidum receperunt. Occupato monticulo, ab his quos Vega præmiserat, sine ullo impedimento eò peruentum est: ibiq; castris positis, Toletus cum suis eam partem tenuit, quæ quàm maximè fieri potuit, oppido proxima erat: reliquum mōris Vega hominibus armatis compleuit. id oppidani muralibus tormentis prohibere conati, parum incomodi nostris intulerunt. Insequenti die milites castra munire, uallo fossaq; cingere, frumentum, comæatus, tormentaq; & impedimenta ipsa, omnemq; bellicum apparatus ex triremibus educere magno studio curant. Triduò in ea re consumpto, quarto die Ludouicus Perezius Vargas, cum ea trireme quam Auria ad Guletam reliquerat, Aphrodisium uenit: qui statim ut descendit, oppidum explorare, locumq; deligere ubi tormenta bellica collocarentur, constituit. Dum hæc diligenter perspicit, eruptione ab oppidanis facta, parum absuit quin telo missili transigeretur. Sed Vega & Toletus, qui non longè aberant, suppetias ferentibus, incolumis in castra reuertitur, nonnullis tamen ex nostris fauciatis. In his Belcazare centurione globulo tormētario, qui ex uulnere paucis post diebus interijt. Postero die Vega sub noctem bellica tormenta duplici ordine collocari iubet: altero, decem & nouem ingentia in editiore loco, qui aberat a muro circiter quadringentos passus: altero, octo minora, passibus paulo minus trecentis. Laudandum fuit hoc tempore singulare militum studium, qui cum perpaucos haberent calones & seruos, ijs perinde ac uicarij succedebant, eorumq; parteis ita suscipiebāt, ut nec inter diu nec noctu ab opere cessarent: tantumq; labore & industria sua efficerent, ut perfectis munitionibus, milites non plus centum passibus a muro commodè tutoq; in stationibus essent: nihilq; a manualibus tormentis, quorum magna uis in oppido erat, timerent. Dum hæc ab Hispanis fiunt, hostes ex oppido erumpunt: & ad munitiones usque progressi, coniectis telis, perpaucos

A perpaucos ex his qui operi erant destinati, uulnerant, seque ad suos recipiunt: rursus breui interiecto spacio, magno concursu irruunt: sed fortissimi a nostris propulsi, multis eorum interfectis & saucijs, in his quodam Turca, qui & uirtutis & generis summa nobilitate cæteris præstabat, se aliquot dies oppido continent. Eodem die, quod memorie prodere dignissimum est uisum, miles quidam Hispanus insignem laudem retulit: qui soluto tormento, quo manu utebatur, unde milites tormentarios uocamus, Turcarum insolentiam & audaciam non ferens, distincto gladio, sportula sinistra manu pro clypeo arrepta, ex munitionibus desiluit: atque in eam partem, quæ confertissima uisa est, irrupit, tantoque impetu hostes inuasit, ut terga uertere, compluribusque uulneratis, ipsos regredi, quæ exierant, compulerit: incolumisque, altero tamen sæmóre leuiter saucio, in castra reuersus, à Vega est collaudatus, duplicisque stipendio, aureisque donis amplissime donatus. Interea dum hæc leuia certamina fierent, complures globi in murum coniciebantur, partim his tormentis, quæ in editiore loco, partim alijs, quæ propius ab oppido disposita erant. Quin Hispani milites, cum in agros excurrerent, quotidianis penè prælijs cum Arabibus decertabant: neque ea intermiserunt, donec de ineunda societate cum Cidiarse agi coeptum est. Cuius pater, cum quædam de Machometana secta, siue potius impia fraude immutasset, nonnullaque inuenisset, atque in ea instituisset, regnum in ciuitate sua occuparat: omninoque à Tunetensibus, sub quorum erat imperio, defecerat. At Cidiarfe, defuncto iam patre, potentior factus, ut sunt mortalium res, se eius ciuitatis, quæ Carruanum dicitur, Regem appellauit, habuitque tunc sub signis, cum Aphrodisium obsideretur, ad quindecim Arabum millia. Neque parum momenti ad eam rem, ut is cum nostris fœdus perceret, Mulæi Hazenij Tunetensium Regis aduentus fuit, qui à filio effosis oculis, regno pulsus, in Germaniam ad Cæsarem confugerat, atque inde in Siciliam ad Vegam missus, cum eo Aphrodisium uenerat. Vargas etiam Hametum Hazenij, Regis filium, & Xarifum Maurum spectata inter suos fidei, & summæ auctoritatis hominem, ex Guletana arce adduxerat. Qui cum Cidiarse ita prudenter egit, ut magno nostris emolumento fuerit. Nam octauo die, quo Cæsarea classis Aphrodisium appulsa est, circiter bis mille & quingenti Arabes Tunetis, & Carruanorum socij in castra uenerunt, pecoreque et alijs commensibus nostros iuuerunt, quorum præfectis Vega magnam copiam frumenti, ut inter suos distribueretur, metiri iussit. Qui, cum id esset anni tempus, quo si uentum conquirere, coemereque solent, & quod natura leues, fideique parum integra sunt, decem dies in castris commorati, ne ulla quidem sui redditæ ratione, discesserunt. Interim Mauri qui erant in agris, cum nostris, quoties lignatum irent, leuibus prælijs cõtendebant: sed parum, nisi nautis & calonibus, officiebant, atque adeo his qui temere castris excedebant. Fiebat autem lignatio ex uetere oliueto crebris arboribus condenso, quod à castris paulò plus mille passuum aberat. Sub idem tempus Mulæius Hazenius Tunetensium rex in grauem incidens morbum decelsit: cuius corpus poscente ad sepulturam Cidiarse, Carruanum à Vega missum, regia popa elatum est, atque in sano exstitit patrio repositum. Quinque etiã triremes, quas sum præ commemorauimus, Neapoli reuersæ, tantum cohortem unam Hispanorum, cui præfectus erat Orjibela, Valentinus, & ea quæ ad conficiendum tormentarium puluerem erant necessaria, transuexerunt. Cigala uero Genuensis, qui sub Cæsare merebat, ex Guletana arce, ad quã cum duabus triribus missus fuerat, tormenta quatuor bellica, & magnum numerum tor-

mentarij pulueris, & globorum supportarat. His rebus effectum est, ut A
 oppugnatio redintegraretur, longeq̃ maior globorum uis in murum
 emitteretur. Sed nec ita res ex sententia successit, etiam si nostri cont.
 nuos octo dies à concutendis muris nunquam destitissent, eo quòd fir.
 miores essent, quàm ab initio oppugnationis arbitrati fuerant, ita cal.
 ce accamētis, aliāq̃ peruertere materia extructi, ut dictu haud facile sit,
 quàm laboriosa difficilisq̃ eorum demolitio esset. Erat magno nostris
 impedimento murus, qui altitudine duodecim pedum, quinque & ui.
 ginti passus in longitudinem ab altero aberat, quem interiorem dixerā.
 mus. Hoc autem spaciū, quod ab uno ad alterum murum pertinebat, di.
 ligentissimè à Turcis asseruabatur, maximeq̃ communiebat, perdu.
 cta inter utrunq̃, ut suprà demonstratum est, altissima fossa, adiectis e.
 tiam à lateribus propugnaculis: quo fiebat, ut arduus ascensus esset, ne.
 miniq̃ ad irrumpendum, nisi summo cum uitæ discrimine patēret. Dum
 hæc utrobq̃ geruntur, ex duobus perfugis, quorum alter ex Gouleta
 metu Vargæ profugerat, ne perfidiæ, quòd à Christiana religione defe.
 cerat, pœnas lueret, cognitum est, oppidanos sedulò operam dare, to.
 toq̃ animo, totisq̃ uiribus adniti, ut murum, qui bellicis tormentis di.
 scutebatur, aggeribus fossisq̃ intorsus munirent: omnem atatem, om.
 nem sexum laborare, ad id incumbere: quicquid interdū deiceretur,
 de nocte expurgare, ac reficere: nullum à labore tempus intermittere,
 quo paratiores, firmioresq̃ in hosteis essent. Postremo centum & quin.
 quaginta Turcas & Mauros in ipso pomœrio, oclusa oppidi porta in
 armis excubare. Hoc cum Vargæ renunciatum esset, conuocato concil.
 io, quid ex perfugis comperisset, proponit. Nonnulli, quorum pruden.
 tia, rei q̃ bellicæ usus erat singularis, irrumpendum non esse existima.
 bant, quòd ea pars, quā nōnihil muri defectum erat, difficilè arduoq̃ a.
 scensu esset: neque decere, nisi summa uis adigeret, milites periculis of.
 ferri, neq̃ eorum sanguine abuti debere, qui maxima cum laude tot bel.
 lia Cæsari confecissent: satius securusq̃ esse sexcentos milites in pomœ.
 rium irruptionem facere, ac si fieri posset, ad internecionem excubito.
 res cadere: scalisq̃ muro admotis, eam turrim, quæ à latere sinistro in oc.
 cidentem solem spectat, occupare: cuius bonā pars frequētibz tormen.
 tis diruta iam esset, uidereturq̃ omnino ab oppidanis destituta, quòd
 nulli tormentarij globi ex illa, sicuti ex alijs in castra emitterent, neq̃ ul.
 li in ea propugnatores, ut antea, apparerent. Quòd etsi magna ex parte
 his assensum est, tamen non defuerūt, qui sentirent, nō esse hæc simul ag.
 gredienda: eos magnum discriminē subituros, qui occisis pomœrij custo.
 dibz, demolitionem etiam muri perspicerent: periculum esse, ne si irru.
 ptio noctu fieret, pessimè nostris cederet. At Vargæ, qui selectia militari
 longo bellorū usu parta clarissimus habebat, censuit sub quartam uigi.
 liam irruendum esse, idq̃ multo tutius commodiusq̃ fore, multis ma.
 gnisq̃ argumentis persuasit. In cuius sententiā, cum ab omnibus itum
 esset, Vega statuit, ut tres signiferi cum trecētis militibus absq̃ signis po.
 mœrium irrumperent, excubitoresq̃ iugulandos curaret, & Zumarra.
 ga uir manu promptus, cum quinquaginta ex suis murū, qui globis tor.
 mentarijs concussus fuerat, interim exploraret: Pimentellus uerò cum
 ea cohorte, quam ducebat, simul cum illis impetu facto, scalis muro ad.
 motis, eam turrim, de qua paulo antè dictū est, caperet. sed hæc res à no.
 stris frustra retata, infelice exitū habuit. Nam ab his qui in statione erāt,
 fortissimè sunt repulsi, quinq̃ ex nostris interfectis. in his Brizenij cen.
 turionis signifero, & uno aut altero capto: longeq̃ maius incōmodū ac.
 ceptum

A ceptum fuisset, nisi milites, signo recipiendi dato, constitissent, seque in ca-
 stra contulissent: usque eò fossa & propugnaculis intra pomerium Tur-
 cæ communiti erant, ut nulla vi perrumpi possent. Qui abscisis ho-
 stium capitibus, & in hastis suffixis, super muro, ut è castris conspice-
 rentur, trophaeum ex eis statuerunt. Posteaquam Vega murum ad eò
 munitionem, ascensuque perdifficilem esse uidit, neque oportere eò irruptionem
 facere, ac nihil earum rerum superare, quæ ex Neapoli Siciliaque &
 Gouleta ad discutienda demoliendaque mœnia deportare fuerant, consti-
 tuit, ut sine mora Antonius Auria, uir & consilij magni & auctoritatis,
 in Siciliam cum decem triremibus traiceret: diligenterque operam da-
 ret, ut ex edicto, quod ipse iam præmiserat, magnum numerum com-
 meatus, & bellicarum rerum ex ciuitatibus, oppidis arcibusque muni-
 tissimis cogeret: atque his in unum locum contractis, & in triremes im-
 positis, quam celerrimè Aphrodisium reuigaret. Quod ab eo non mi-
 nore cura ac diligentia, quam prudentia præstitum est. Nam præter id
 quod ipsi impositum fuerat, cohortem etiam unam Hispanorum addu-
 xit, quam Ioannes Guzmannus ex Ferdinandi Vegæ Proprætoris sen-
 tentia conscripserat. Marcus etiam centurio, cum alijs decem triremi-
 bus ab Auria Genuam est missus, ut ex Insubria supplementum, pulue-
 rem, glandes tormentarias asportaret. Id cum ex Auria literis intellex-
 isset Ferdinandus Gonzaga princeps Molphetanus, rerum gestarum
 gloria & generis splendore illustris, & maximus Insubrum præfectus;
 quique in reliqua Italia summam imperij militaris tenebat, iussit tres Hi-
 spanorum cohortes, quibus Hieronymus Manricus, Solizius & Anto-
 nius Morenus præpositi erant, triremes conscendere, adiuncta etiam ea
 cohorte, quam postea Vega Gaspari Guzmanno ducendam dedit. B
 Genua & Luca, itemque Florentia ingens pulueris tormentarij, ac reli-
 qui apparatus bellici uis aduecta est. Interim ex Sicilia commeatus, li-
 gna, & cætera materia, quarum rerum usus nostris plurimum consulit,
 cum in muniendis castris, tum in machinis faciendis solo præsertim fabu-
 loso, nauibus onerarijs supportabatur. Antonio Auria & Centurione
 profectis, Vega à Cidiarfe certior factus, Dorgutè pedestribus copijs
 oppidanis subsidio uenire, castra cōtrahit, multoque angustiora facit, ual-
 lis & aggeribus communit. campestria tormenta in his disponit, quam e-
 cta ab ea parte fossa, quæ sub monte in occidentem solem spectat, quam e-
 tiam ipse obtinebat, patebatque in latitudinem sexcetos passus: frons uerò,
 quæ eregione oppidi erat, paulò plus ducentos: totidem utrunque latus,
 quod mare cōplectebat, in longitudinem habebat. Toletus id loci, quem
 ipse cum suis in planitie tenebat, quique à frōtis uallo, ubi milites in statione
 erant, non amplius quadraginta passus aberat, intra quem etiam tormenta
 bellica, quibus globi in murum emittebant, suis quaque cratibus & loricijs
 collocata erant, tribus ex partibus uallo fossa in spiræ speciem circumduxerat:
 reliqua uerò pars à mari, quæ ad meridiem uergit, patebat. Erat oliuetum, ut
 supra demonstrauimus, ex quo lignatio fiebat, & magni usum ad eas mu-
 nitiones cōficiendas nostris suppeditabat, non procul à castris: sed nihilo
 minus leuia prælia inter lignandum conferebant, quòd Mauri lignatione
 Hispanos prohibere conarent. Quibus undique cōcurrentibus, & nostris
 ad undecimum Cal. Aug. lignationem facientibus, acriter utrinque quam su-
 perioribus diebus pugnatum est. In eo prælio Aluarus Vega, cum ab ac-
 cie simul cum aliquot tormentarijs militibus cupidius hostes insecutus
 aliquantum processisset, in summum discrimen uenit: in quem si frequentes
 hostes irruissent, ne subueniri quidem ei ab his, qui in primo agmine e-
 rant,

rant, nedum ab alijs potuisset. Quod ægrè ferēs Vega pater, grauiterq; A filio succensens, statuit primo quoq; tempore unā cum militibus lignatum ire. Is dies erat Iacobo apostolo Hispanorū præsidi facer, quo necesse erat aggeris petendi causa in oliuetum ire, quo etiam die multo maior numerus peditatus & equitatus hostiū in agris, quā proximis diebus, fuerat uisus. Id cum Vegæ nunciatum esset, tres cohortes ex castris producit: & quia admodum erant diminutæ, quod uulneribus & morbo complures impedirentur, ex alijs supplendas sibi existimauit. Erant milites numero circiter octingenti, hijs adiungit calones, & ad septuaginta Siculos, qui extra ordinem militabant, eos Vega conuenire iusserat, ut castris, cum res posceret, usui essent. His constitutis Garsiam Toletum cum reliquis cohortibus præsidio castris relinquit, acieq; instructa, & Siculis, ut calones subleuarent, sine armis subsequi iussis, in oliuetum contendit. Claudebant aciem ab utroq; latere aliquot tormentariorum manipuli. Ac cum iam in conspectum oliueti cohortes leniter uenirent, hostes se ostendere, sub primum agmen succedere, nostrosq; prælio lacessere cœperunt. Vega milites cohortatus, ut hostium impetum fortiter sustinerent, pugnandoq; iter facerent, committendi prælij signum dedit. Mauri paulatim cedere, nostrosq; eò, ubi collocatæ erant insidiæ, ut circumuēntos aggredierentur, elicere ac protrahere. Et cum nō longius ab oliueto, quā quo telum adijci posset, abessent, Vargas, qui eo die dextro cornui præerat, cupiditate Mauros insequedi ductus cum tormentarijs, qui in eo erant latere, plus quā oportuit, processit. Sed illi identidem in oliuetum ad suos se recipere, & rursus in nostros impetum facere. Cum eò peruentū esset, ingressis nostris ac calonibus, & Siculis ramos succidere, & ab opere ne in ipsa quidem pugna desisteret à Vega iussis, subito hostes ex ualle, quæ ab oliueto centum quinquaginta passus aberat, ubi abditi latebant, omnibus copijs prouolarunt ad numerū quinquies mille Turcarū & Maurorum: ex quibus, ut ex Rhupensibus postea cōpertum est, octingenti erant tormentarij, ac sagittarij, & equites ducenti, qui cōfertissimo agmine nostros ab utroq; latere aggressi, cum primū cōtinenti glandiū emissionē excepti fuissent, paulum constiterunt: deinde unā cum equitatu aperto latere magis magisque instare, ac cohortes circumuenire cœperunt. Et quamuis fortissimē nostri hostibus resisterent, impetumq; sustinerēt, tamen quod ea pars ijs tormentarijs esset nudata, quos Vargas eduxerat, maximè premebant. At hi quorū uirtutis opinio erat singularis, aduersis hostibus occurrebant, suisq; præsidio erant, ac fortissimè cadebant. Vega cum à sinistro cornu milites esset cohortatus, ad dextrū incredibili celeritate decurrit. Illic enim milites urgeri, penè circumuēntos teneri, cursu ac lassitudine ferè exanimatos, uulneribusq; cōfectos: & Palomariū Ferdinandi Lupitribuni signiferū cum alijs septē fortissimis uiris interfectū, remq; propè conclamatā esse audierat. Ibi ut uidit hostes eo acris instare, ac cōcurrere, quod quasi partam iam & exploratā uictoriā putarent, cum ea armatorum manu, quam custodiæ causa ducebat, ita Turcarū uim repressit, ut milites sese colligere, ac pro se quisq; in cōspectu ducis, redintegrato animo strenuè operam nauare, impetumq; hostium non solum sustinere, sed retardare etiam, signaq; inferre cœperint. His receptis atq; animo confirmatis, dextroq; in latere collocatis, Vega rursus in sinistrum cum suis aduolat, id compluribus tormentarijs communit, hostes pellit: multisq; concisis, aggerem, quem ipsi fecerant, capit. Ibi nōnullos tormentarios disponit, ut tutius in hosteis tela cōijcerēt, reliquos in prima acie collocat.

A locat. Ac prælio sic renouato, tanta utrinque tormentariorum & sagittariorum contentione pugnatum est, ut ad intervallum unius horæ ab emittendis ultro citroque glandibus nunquam sit cessatum. Eodem tempore Vargas, qui tormentariorum opera impetum hostium à lævo cornu represserat, propterea quod nostros maximè urgebant, dum eis ad dextrum laborantibus subsidio venire accelerat, sinistro latere tormentaria glante traiecto cecidit: receptusque à suis, atque in castra protulit, universum exercitum multo mœrore affecit, magnumque sui desiderium reliquit. Fuit certè maximo nostris incommodo tanti viri, & quidem fortissimi, ac rei militaris peritissimi amissio. Interim dum pugnabatur, calones & Siculi magnam materiæ copiam succiderant. neque enim hac re ab hostibus prohiberi unquam potuerunt, tanta fuit & ducis uirtus, atque animi præsentia, & militum robur, ut eodem tempore simul pugnarent, & lignationem tutò fieri curarent. Interea oppidani non eorundem ignari quæ ad olivetum gerebantur, ex oppido erumpunt, in castra prouolant, ad munitiones accedunt, & tela in nostros conijciunt. Toletus milites ad arma concurrere, uallum conscendere, ac complures globos bellicis tormentis in hostes emitti iubet: qui celeriter in oppidum reiecti, tantum detrimenti acceperunt, ut ab eo die nullis unquam postea copiis eruptionem in castra facere tentarint. Vega, interfecto ab hostibus Varga, qui strenuè ipsi operam nauarat, magnoque auxilio fuerat, nulla in re deesse, omnia obire, & quid quoque loco faciendum esset, providere, & ducis in cohortandis militibus, & in pugnando militis officia præstare, nullum tempus intermittere, ut communi omnium saluti prospiceret: præmissisque calonibus & Siculis cum ea materia, quæ, cum dimicaretur, succisa fuerat, acie instructa, nouissimoque agmine tormentariis communito, atque pro his quibus tormentarius puluis & glandes decrant, alijs suppletis, in castra reuerti cœpit. Hostes uerò insolentius audaciusque concurrere, nostros ex nouissimo agmine premere, sublatiisque clamoribus insequi. At Vega à prælio milites continere, ac satis habere, Turcis Maurisque resistere, assiduamque glandium emissionem impetum eorum ferociamque comprimere. Interea Toletus cum ex calonibus et Siculis, qui materiam supportauerat, cognouisset, quo in loco res esset, quantoque in periculo & cohortes & dux uersaretur, nihil ad celeritatem sibi reliqui faciendum duxit: sed cum expedita armatorum manu ad medium iter militibus occurrens, non parum eos subleuauit, eo quod tunc ab hostibus maximè premerentur. Et quanquam eius aduentu subsistere, ac se recipere hostes uisi sunt, nihilo tamè secius, quod perpauci essent milites, qui iam tormentis uti possent, cum tormentarius puluis & glandes omnino deficerent, rursus instare, atque eos qui in nouissimo agmine erant, urgere, cum his decertare, magnisque uociferationibus ad uallum usque procurrere. Sed à tormentarijs propulsi, qui præsidio castris erant relictis, pedè retulerunt: atque illò unde egressi fuerant, magno cum detrimento reuerterunt. Ei prælio Dorgutè interfuisse, ac cum duobus præfectis septuaginta Turcas circiter ducentis uulneratis amisisse, atque in Meningem se contulisse, ex his cognitum est, qui triduo, quo prælium est commissum, Carruano uenerunt, quæ ciuitas est in mediterraneis posita, ac totius Africæ longè maxima, opulentissimaque, præter Tuneta eius provincie principem, abestque ab Aphridisio millia ferme passuum triginta sex. Tum etiam illi nostris nuntiaverunt, equum Dorgutis fuisse in pugna uulneratum, sarcinasque & impedimenta ab ijs in itinere direpta, quos ipse à Rhufpis, quas nunc Alfaqes appellat, in auxilium euocarat, Eo die ex nostris non minus triginta sauciati,

ciati, & quatuordecim occisi sunt. Vega etiā, cuius singularis opera, prudentia, & excellens uirtus, itemq; rei militaris scientia cū in alijs, tum hoc potissimū praelio enituit, nostrisq; subsidio ac saluti fuit, leue uulnus in altero pede accepit. Quo duce Hispani milites, suprà quā dici potest, si unquam aliās, eo die depugnaverunt, exiguisq; copijs ingentem hostiū numerum non modò fortissimè sustinuerunt, sed compluribus etiā concisis propulerunt: factaq; lignatione, paucis ex suis desideratis, incolumes in castra redierūt. Hoc praelio facto, Dorgutes magnā iacturam dignitatis & honoris fecit: multū etiā de existimatione sua, qua plurimū cū apud alios, tum maxime apud Cidiarsē regē ualebat, deperdidit. Qui statim ut rescituit ipsum ab Hispanis fortissimè acerrimeq; magnis etiā illatis detrimentis, reiectum fuisse, nihil anti-quiū habuit, quā ut per legatos fœdus cum eis iiceret. Quare facillè impetrata, sedulò operam dedit, ut pecore atq; alijs cibarijs exercitus abundaret, atq; ex uicis finitimis & agris, quibus ipse imperabat (latet enim iam illo tempore non solum in ciuitate sua, sed etiā in Byzacio, quā regionem tenuerunt olim Libyphœnices, dominabatur) meleagrides, oua, caryotides, & id genus alia in castra deportarentur: quam rem Mauri summa cum celeritate exequabantur. Nam præterquam quòd ex animi sententiā omnia illis dependebantur, non nihil etiā eius panis quo nauatæ utuntur, ut famem, qua tunc ea prouincia maxime laborabat, tollerare possent, reportabant. Quæ res cogebat magnam barbarorum turbam, ut aliquid à nostris extorquerent, in castra confluere. Interea Vega dum triremes expectat, nihil non mouet, omnia tentat, cuniculos uineasq; ut pomœrio Turcas depellat, agi præcipit. Sed cum Ferramolius, architectus & machinator excellens, cuniculos iam prope pomœrium egisset, tormentaria glāde secundū frontem ictus, fecit, scaturiente etiā in aperiendis cuniculis magna aquarum uis, ne longius procederetur. Itaq; cū cuniculi eo interfecto minus succederent, & in conuentibus mœnibus à cōtinenti parum proficerēt, quòd ibi muri essent q; munitissimī, uisum est Vegæ, eam rem à mari tentare ac periclitari. Id etiā si Auria & Toletus probarent, tamen perdifficile factū eis uidebatur, præcipuè cum triremes ad eum locum constitui non possent, unde commodè in murum globi emitterentur, quòd illic mare breuibus esset impeditum: quòd si id fieri posset, tamen tormentis muralibus multum incommodi nostris illatum iri: quorum tantus, postquam pomœrium iruperant, timor incesserat, ut ea studiosè diligenterq; uitarent. Præterea in hanc sententiā omnes uenerant, ut existimarent perquā difficile, parumq; firmum fore, murum ex triremibus tormentis concuti, neq; id posse commodum aditum ad irruptionem facere. In tanta rerum difficultate Toletus ea machina in mentem uenit, qua olim ad Messaniam in ludicro certamine nauali usus fuerat. Itaq; nō amplius sibi cunctandum duxit, quin euestigiò periculum faceret. Huius machinationis hæc fuit ratio. duplices triremes, malis & armamentis remotis, à lateribus coniungebat, & eregionē muri collocabat, quaternisq; anchoris ex angulis, ne fluctibus mouerentur, distinebat. Eas firmo ac perualido tabulato cōtegi iubet, ut octo bellica tormenta maiora sustinere cōmodè possent. Hæc ad latus quod contra murum erat, disponit, cratesq; & pluteos à puppi ad prorā inter aggeres sic addit, ut è tormentarijs fenestris, quas instruendo reliquerat, tuto globi tormentis ipsis conijcerentur, & triremes simul cum machinatione facillè agi, eoq; appropinquare quò ipse uellet, possent. Quod herclè opus nostri merito admirati, ac summis laudibus, ut par erat,

A par erat, prosecuti, in maximam certissimamq; oppidi capiendispem uenerunt. Quam in re Garfias Toletus, ut in cæteris quæ in expugnando Aphrodisio acciderunt, incredibili celeritate usus demonstrauit, quantum dexterritate & animi magnitudine, atq; rei bellicæ scientia polleret. Per idem ferè tempus Antonius Auria ex Sicilia reuersus, tãtam comæatum & bellicarum rerum copiam triremibus conuexit, ut continuò Vega globos in murum tormētis mitti animum induxerit. Itaq; omnibus rebus interuallo sex dierū, quæ ad oppugnationē usui erant, cōparatis, duo & uiginti tormenta maiora circiter ducentos passus à muro, atq; alia paulo longius ad deturbandos hosteis ex propugnaculis collocat. His sic dispositis, Andronicum Spinosam, qui multo usu & peritiā rei tormentariæ cæteris antecellebat, quem etiam ex Sicilia euocauerat, præfict. huic Franciscū Biverrum adiungit, qui quatiendis antea mœnibus operā nauarat. Ac quinto Cal. Septem. eā turrin, quæ à mari ad portam erat, quæq; in occasum solis & austrū spectat, atque alteram à terra huic proximā tanto tormētorum ui quati iubet, ut eo die utraque turris cum muro deturbari uiderentur. Sed ea similitudine erant, ut parum his noceri potuerit, quamuis continēter undecim dies tormentis concussæ fuerint, atque in eam tantummodo turrin, quam ad occasum solis & austrum positam diximus, quatuor millia & octingenti globi emissi: in alias uerò ac mœnia, donec oppidum captū fuit, ad septies mille. Verūm ea oppidanorum cura erat, ut quantū nostri foris concuterent ac deijcerent, tantum illi introrsus fulcirent & reficerent. Quo fiebat, ut nullus irruptioni locus esset, & oppidani ex muro nostros irridere, ac contumelijs probris, quæ uexare non desinerent. Tertio die, quo tormentis globi in murum cōjciebātur, Marcus centurio cū triremibus ab Liguria reuersus, maxima nostros lætitia affecit, propterea quòd Alphosum Cœuem, nobilissimum & fortissimum equitem, qui in locum Vargæ suffectus erat, cum mille Hispanis militibus, & quidem electissimis, ac magno comæatum & altarū rerū numero quæ ad bellū usui esse solent, supportauit. Inter ea milites, dum mœnia quaterentur, lignationis & munitionis causa in oliuetum ibant, crebris quæ prælijs cum Mauris, qui erant in agris, decertabant. Sed nihil ad id, quod octauo Cal. Aug. fuerat summa contentione cum Dorgure factum. Erat inter Mauros quidam ex his præfectis, qui fines Aphrodisij contingunt, homo singularis audaciæ ac uirtutis: is equo albo, iuba & cauda uersicolore aduehebatur, eum quæ triginta pedites, & octo equites sequebantur: cum his nostros, dum in oliuetum irēt, leuibus certaminibus crebrò lacessebat, nec deerat illi fortune successus. Accidit autem, ut Iordanus Vrsinus, Florentinarum triremium præfectus, qui in castris apud Toletū erat, expeditus in equo, cum alijs quatuor equitibus Florentinis, euntes in oliuetum, nostros subsequeretur. Hi lignatione facta in castra redeunt, & cum paulum ab oliueto progredierentur, Maurus, qui in insidijs erat, Vrsinum aucupio intentum aggreditur, lanceaq; infesta medium eius brachium magnis uiribus transiit: idq; tãta celeritate, ut manuali tormēto uti ille nequiret: ac priusquam sui ei opem ferēt, equo decideret, equumq; amitteret, quem postea Mauri suffosum reliquerūt. Hęc memoria proderè uisum est, ut externi homines intelligant, nō cum ignaua gente bellum esse gestum, alit enim Africa uiros, & quidē fortissimos. Vbi nouem diebus tãtum muri deiectum esset, quantum ad irrumpēdum satis esse uideretur: Toletus triremes, quæ machinationem sustinebant, promoueri, ibiq; constitui iubet, unde tormentis globi, quàm proximè in eā partem muri iacerentur, quæ pridie eius diei à continente fuerat deturbata. Cum enim militibus eò irrumpēdum esset, quæ bellicis tormētis murus &

Hh turres

turres erant aliquantum dirutæ: necesse erat alterum alteri auxilio esse, muroq; inter se omnes iuvare. Postero die oppidani non nescij quantum periculi ex navali machinatione, unde tormentis discuti muri cœperant, immineret, uehementer contenderūt, ut eam muralibus tormentis perirumpere ac disturbanerent: quod certe ex sententia successisset, nisi Vega & Tole- tus quàm celerrimè trémes in breuia agi, carinasq; figi uadis curassent. Ex quo effectū est, ne eo die amplius quatuor tormentis muri concuterentur, reliquis ab oppidanis continenti muralium tormentorum coniectione deturbatis, nonnullisq; nautis occisis, ac cæteris tanto timore percussis, ut non modò rem tormentariam nemo gerere, sed ne ad ipsa quidè tormenta propius accedere auderet, quinciam cuncti ea deferere, atq; omnem concutiendi muri curam abijcere omnino uellent. Id repentino accepto incom- modo accidere, cum Vegam non fugeret, Orihelā Valentinum cum quin- quaginta militibus tormentarijs eò misit, ut perterritos nautas animo confir- maret, ne susceptum officium defererent. Qui ea nocte ita perrupta refecti, ac bellica tormenta disponi curauit, ut in sequenti die quinque maioribus tor- mentis è machinatione, ac tribus ex ora maris tantū muri illi demoliti sunt, quantum irruptioni sufficere uisum est. Cum uerò una esset omnium sen- tentia, ut euestigio irruptio fieret, solus Vega eā in posterum diem differen- dam censuit: cuius consilium postea euentus comprobauit. Ex classe autem perquàm difficilis & incerta erat globorum coniectio. Nam cum trémes longius propter breuia à muro constitutæ essent, tormentarij globi oppi- dum transuolabant, & trémes ipsæ uehementer afflictabātur. Ex quibus una Toleti, & quidem primaria, itemq; altera Cigalæ Genuensis penè sup- pressæ, ac nonnulli ex nautis uulnerati atque interfecti sunt. Postridie eius diei manè Auria conuocatis tréremis præfectis, quid fieri uellet, ostendit: monuitq; ne quem ex classe in terrā exponi permitterent, atque ut dato ex tréreme prætoria signo, quàm celeri motu oppidum eo die tréremibus cin- gerent. Is dies erat ad quart. Id. Septembr. nostris longè gratissimus. Quo item die Vega cohortes ex castris educit, atq; eas hoc ordine ad irrumpen- dum instruit. Ferdinandū Toletū tribunum cum tribus ex Neapolitano præsidio cohortibus, totidemq; ex ijs quas Didacus Ferdinādus More- la, Antonius Morenus & Aluarus Vega ducebant, in eam partem muri, quæ proximis diebus à continenti deiecta fuerat, irrumpere iubet. A mari uerò Ferdinandum Lupū tribunū simul cum militibus ex Malēsping præ- sidio in id impetum facere, quod è navali machinatione pridie fuerat de tur- batum. His adiungit cohortes duas, quibus Solizius & Hieronymus Man- ricus præerant, totidemq; euocatorum ex Neapolitano præsidio. Reliquas ex his duas, pariter & eas quarum ordines Gaspar Guzmānus & Ama- dōrius ducebant, in eam turrim irruptionē facere imperat, quæ à sinistro la- tere ad portam erat, cuius pars quædam diruta fuerat, cum primum Aphro- disiam bellicis tormentis quati cœpisset. Hierosolymitanis militibus per- missum est, ut quò uellent, eò signum inferrent, atque impetum facerent. Cohortes autem, quibus Ferdinandus Sylua, Rodericus Paganus, & Pe- trus Acunia præpositi erant, in omnes casus paratas, atque tormentis belli- cis præsidio esse uoluit: his Siculos, de quibus suprà dictum est, adiecit. Por- stemò Ioannem Guzmānum & Solerium cum duabus cohortibus præsi- dio castris reliquit, adiuncta etiam Græcorū centuria. Aluaro Vege præce- pit, ut dispositis speculatoribus diligēter curaret, ne quid oppidanis sub- dij ex agris mitteretur. Ac si qua hostium manus aduentare, adesseq; uide- retur, ne qua eius aduētus significatio fieret, aut ullum signū tuba dari, aut ad arma conclamari permitteret, sed per nuncios ea de se certiorē quàm celerrimè

A celerrimè faceret: atq; in eo aggere, qui pro castris erat, quinquaginta tormentarios milites ex his qui praelidio castris erant relictis, collocaret. Et ut singulis bellicis tormentis binos milites, qui rei tormentariae essent periti, praeponeret, ut si qui hostes irruerent, facile ab his propellerentur. Rebus sic constitutis, atque omnibus quae ad irruptionem pertinerent, administratis, cum iam meridies appropinquare uideretur, Vega milites cohortatus, hunc esse diem, quo maximè contendere conueniret, ut aliquando pro tantis laboribus fructum uictoriae perciperent, signum tuba dari iubet. Hoc etiam ex praetoria irreme Auria facit: quo exaudito, tres milites simulatione inuadendi oppidi, ut hostes, qui murum compleuerant, dissiparentur, sese circumfuderunt. Milites uero ea celeritate, atq; eo impetu euolarunt, ut omnino uiderentur murum, turres, propugnacula, & quicquid esset impedimenti, facile superaturi. Verum adeo difficilis & arduus ascensus utrinque a continenti erat, & introversus fossa, aggeribus & propugnaculis murus communitus, ut neque ascendere, neque desilire quis, nisi manifesto cum discrimine uideretur: breuis, sed hoc tanto periculo contempto, primus Ferdinandus Tolemus tribunus, excellenti animo ac uirtute uir, murum ascendit, inuictaque casu trahe, qua Mauris a propugnaculis ad murum erat transmissus, in oppidum cum septem ex his militibus qui se ducem sequebantur, graui iam accepto uulnere desiluit. Gaspar etiam Guzmannus & Amadorius cum paucis in murum, qui ad sinistram turrim erat, irruerunt. Ibi Guzmannus alterum fere brachium amisit, ceciditque signifer Richelmus, fortissimus uir. Alij uero conuersis signis, quae aditus ad mare patebat, continenti impetu irruerunt: breuis, uadofumque mare, etiam si ab aqua tantum humeris ac summo pectore extarent, superauerunt. Hos Hierosolymitani milites, bellicosissimi uiri, sequuntur. At Turcae & praefecti, quibus oppidi custodia a Dorgu-
Bte commissa fuerat, toto se undique muro circumfundere, armatos disponere, nostris resistere, defensis recentes succedere contendunt. Oppidi etiam magno concursu aduolant, compluresque milites pertinaciter ascendentes uulnerant, atque interficiunt. Hispani, tamen si periculoso genere praelij, locoque alieno premebantur, quippe qui in fluctibus consisterent, neque manualibus tormentis commodè uti possent, quod aquis tormentarius puluis corruptus esset, tamen omnia fortissimo animo sustinebant. Alij alios propellere, recessum primis ultimi non dare, sed acriter incensi districtis gladijs cominus rem gerere, ac tanto impetu murum ascendere, ut interuallo unius horae hostes incensibus, turribus, propugnaculisque deicerent, pomceriumque duo millia Hispanorum occuparent. Hic rursus hostes se colligere, ac praelium redintegrare coeperunt. Alij cum tormentariorum manipulis, nudatis etiam pectoribus manus conferere: alij, cum cetera tela deficerent, lapides conijcere. Hispani mutuo inter se cohortati, hostes ex pomcerio pellunt, multos concidunt, cedentes loco insequuntur, neque sui colligendi dant facultatem. Illi in foro ac locis patentioribus cuneatim consistunt, consertissimoque peditum & equitum agmine praelium renouant. Atque ita acriter pugnaverunt, tantamque uirtutem praestiterunt, quanta uiris fortibus in extrema spe salutis praestari potuit. Nam quem quisque pugnando locum caperat, eum non nisi cum uita relinquebat: quod uiderent omnem spem salutis in una uirtute positam esse. At milites Hispani priusina uirtutis memores, ferro uiam aperiunt, nullumque consistendi locum hostibus relinquunt: magna sit utrinque caedes, magno constat uictoria, nihil oppidanis ad uirtutem defuit. nemo enim nisi forti inuictaque manu haec interfecit, longius progredi poterat. Tum centurio Melchior Zumarraga Segouienensis, fortissimè pugnans, tormentaria glan- de secundum aurem traiecit.

clius, in ipso oppidi sinu occiditur. Interim etiam accidit, quod dignum A memoria uisum, prætermittendum non duxi. Centurione Morerela ab hostibus interfecto, signifer eius à latere ictu tormenti transfixus cecidit: hunc iacentem ut uidit frater, qui proximè aderat, arrepto signo interficitur: cui tertius frater natu minimus succedit, punctoq; temporis illo munere fungitur, tormentario globulo traiectus, arripit signū miles quidam uir strenuus. is similiter ab hostibus occisus, quasi per manus signū alijs manipularibus tradidit. Itaq; uexillum illud trium fratrum, & alius militis summi animi & uirtutis funere constitit: quod reliqui inferre non destiterunt, usq; dum ea parte hostes submouerentur. Quorum alij magno clamore ac fremitu, qui etiam utrinq; sublatus per totum oppidum exaudiebatur, aditus platearum occupare, ibiq; fortissimè occidere. Alij repentina ruina commoti, inopinato malo turbati, oppidi direptione perterriti, in aliam partem ferri. Matres familiās flentes cum liberis deorum ira percussæ, repenè in publicum profligare, ibiq; profectione uictoriam ab eo exposcere, omnibusq; precibus à suis petere, ne se & communes liberos hostibus, in perpetuam seruitutem aut supplicium dederent. Quo fiebat, ut Turcæ & Mauri audacius subsisterent, ac nostris intrepidè occurrerent: atq; eo animo depugnarent, ut uel salutis subsidioq; suis essent, uel fortiter occumberent. Qui etsi nulla ui nostris se obsistere sperabant, tamen eos sic inuadebant, ut quàm plurimos loco depellerent, nonnullosq; interficerent. In his Pimètelli signifer fuit, unā cum alijs tribus militibus, qui inferiores ordines ducebant. Tum Alphonsus Pimentellus & Orihela centuriones, & signiferi Aluari Vegæ & Solizij uulnerantur. Multi etiam de Hierosolymitanis militibus cæduntur. Quo no- B stri acrius incitati, præsertim cum in conspectu Vegæ & Toleti, quinetiam Auriz, atque adeo omnium qui in castris & classe erant, rem geri, nihilq; strenuè aut ignauè factū posse celari uiderent: tanta animorum & uirtutis contentione in hosteis impetū fecerunt, ut ex uijs ac foro eos pellerent, persequerentur, & cæderent: omnesq; uictoriæ potius quàm prædæ studerent, nullumq; pugnandi finem facerent: quoad omni parte summotis hostibus omnes ad unum aut capti, aut occisi essent. Pugnatum est à meridie prope ad occasum solis, uariè acriterq; ac tanta omnium contentione, ut nemo ferre eorum fuerit, quin uulneraretur, atq; ex his fortissimus quisq; interficeretur: inter quos fuit Hales, alter Turcarum præfectus, qui à Christiana Republica deficiuerat. Alter uerò, quem sororis Dorgutis filium esse dixeramus, simul & trecenti Turcæ ac Mauri, continenti impetu ultimas oppidi partes petiuerunt. Verùm cum nullus esset fugæ locus, occupatis duabus turribus, ubi paulum repugnassent, se Vegæ tradiderunt. Ex quibus septuaginta ijs militibus, qui uulnerati, & præsidio castris relictī erant, concessit: Cigalæ Genuensi præfectum donauit, ut eo filium, qui apud Dorgutem in uinculis erat, redimeret. Reliquos prædæ nomine ijs militibus distribuit, quorum uirtute oppidum eo die expugnatum est, nemine omnino ex his subiretento, quòd existimaret famam uirtutis Principi uiro abundè præmiū fore. Quæ res cum Vegæ omni laude dignum, tum etiam multo chariorè admirabiliorèq; militibus fecit. Expugnato oppido, prehensæ sunt in cothone naues illæ, quæ Alexandria milites, frumentū & cōmeatus deportauerāt. Inuenta sunt etiā quatuordecim ærea tormēta ingentia, præter alia nō pauca ex ferrea materia. Ad hæc multa atq; lauta supellex, & magnū pondus argenti & auri. His accedebat non parua copia frumenti, cōmeatum, cæterarumq; rerū quæ ad bellicū usum erant congestæ. Captiuorū numerus ad Vegem relatus fuit militū septem. Nec nostris ea uictoria incruenta fuit, am-
plius

A plius ducētis occisis, alijsq̃ quamplurimis uulneratis, ex quib. multi postea ex uulnerib. quòd tela ueneno illita fuisse crederētur, interierunt: atq̃ in his Ferdinandus Toletus, & Ferdinandus Lupus Lusitanus, militum tribuni: occubissentq̃ multo plures, nisi quàm primùm Vega faucios in Siciliam deportandos curasset. Ex Hierosolymitanis militibus, qui eo die, ut solent, fortissimè pugnauerunt, tum in pugna, tum etiam non multo pòst ex uulneribus, quæ in ea pro Christiana Repub. acceperant, paulo plus triginta mortem oppetiuerunt. Postero die Vega primùm purgato oppido, sanum, quod ibi erat maximum, expiandum, dedicandumq̃ Deo opt. max. curat: inibiq̃ facta re diuina, occisos sepeliri præcipit: deinde oppidum muniti, deiecta bellicis tormētis refici, fossas expurgari, frumentum, commearum, que in oppidum comportari iubet. Dum hæc Aphrodisij geruntur, captiui quidam Græci, qui ex Meninge profugerant, Aurie nuntiant, Orthomnum cecum ab altero eius insulæ præfecto interfectum, quòd impense Turcis studeret, omnibusq̃ officijs Dorgutem prosequeretur: cui etiam ipse plurimum tribueret. scq̃ illi uni committeret: eoq̃ interfecto insulanis interdicitum, ne quis Turcas exciperet, aut ulla re iuuaret, Dorgutem uerò re intellecta, cum liberis & uxoribus, sarcinis atq̃ impedimentis se in naues recepisse, huc atq̃ illuc deerrare, neq̃ alium receptum habere, in quo tuto hyemare possit. Hoc nuncio accepto, Auria communicatis cum Vega & Toletò consilijs, inita quarta uigilia cum uiginti triremibus in Meningem proficiscitur, quem statim Vega cum reliqua classe subsequitur. Cum iam Rhufas præterueherentur, pauloq̃ plus triginta milibus passuum à Cercina abessent, in quam insulam pirata se conuulerat, tanta subito tempestas cœcit, ut nulla earum triremium cursum tenere posset. sed eòdem, unde erant profectæ, referrentur, Auriaq̃ & Vega incepto conatuq̃ delisterent. Qui postea ex Mauris compererunt, piratam ex Meninge expulsum, tota illa ora uagari, nauibusq̃ receptaculum querere ac petere, quo in hybernis tutius esset, quòd Meningintanis se committere non auderet: Vega omnibus rebus, quas fieri iusserat, perfectis, mille & ducentos Hispanos cum magno tormentorum, cæterarumq̃ rerum bellicarum, & frumentum ac commearum numero, oppido præsidio relinquit. His Aluarum Vegam filium, usq̃ dum aliud Cæsar imperaret, præficit: eiq̃ mandat, ut oppidum muniendum curet: caueatq̃, ne quid detrimenti ex hostibus accipiat. His prudenter constitutis, omnibusq̃ rebus ad navigationem comparatis, octa uo Cal. Octob. omnes cum captiuis, & præda quæ cuique obuenerat, Aphrodisio soluunt. Verùm cùm triremes tempestate quatuor dies continenter afflicterentur, neq̃ ulla earum Larunesias capere posset, coacti sunt eòdem, unde egressi erant, reuerti. Rursus paucis pòst diebus ex portu exeunt, & quanquam nonnullæ triremes grauitè afflicte, ac uento dispersæ fuerunt, tamen omnes ad unam incolumes Drepanum peruenerunt. Ibi Ioanne Vega Prorege, magno Siculorum concursu ac gaudio excepto, Andreas Auria & Gaspar Toletus profecti, hic Neapolim, ille Genuam pridie Id. Nouemb. incolumis est reuersus. Hac Hispanorum uictoria nunciata, magnus repente terror uniuersam Africam inualit, propterea quòd id oppidum, in quo omnem spem cuncti reposuerant, à nostris expugnatum uiderent: & quo amisso, totam etiam prouinciā armis subigendam crederent, ipsam que tādē in Christianorum potestatem deuenturam constanter affirmarent. Quod ita euenturum multi Mauri, præcipuè ij qui ipsorum lingua Alfachij, Latina Sapientes appellantur, se ex sortibus & uaticinationibus prænouisse testabantur. Quo factum est, ut complures captiui à Machometo desciscerent: atque eo magis, ut id

Hh 3

facerent,

facerent, adducti sunt, quod oppidum illud ab alijs frustra tentatum acciperent. Nam, ut ceteros omitam, Alphonsus Aragonius Neapolitanorū clarissimus & fortissimus rex, cum Tunetensium regem praelio ad Merinagem superatum uectigalem fecisset, Aphrodisiumq; oblidere statuisset, perspecto eius situ, de expugnatione desperauit: nauibusq; quas ibi extra Corthonem deprehenderat, incensis, ne tēta quidem re, Neapolim se recepit. At Hispani milites nullis auxilijs adiuti, nullis externis militibus, præter ducentos Hierosolymitanos, ac totidem propè Græcos & Siculos, admissis, bellica uirtute Neapolim, Siciliam, Sardiniam, aliasq; maris conclusi Christianorum insulas & ciuitates maritimas, liberās à Dorgute, immanissimo prædōne fecerunt, auspicijs que Caroli Quinti Cæsaris Aphrodisium expugnauerunt: quod, ut olim Barbarorum, sic nunc Christianæ Reipublicæ munitissimum est propugnaculum.

FINIS.

BASILEÆ, EX OFFICINIS LUDOVICI

VICI LVCII ET MICHAELIS MARTINI

Stella, Anno Salutis humane M.D.LVI.

Mense Martio.

DE INSULA RHODO. ET MILITARIVM

Ordinū institutione Cōmentarius, Theodorico

Adameo Suallemergo autore.

Rhodos (auctore Pindaro) à Rhodo nymp̃ha, Solis ac Veneris filia dicta, pulcherrima & libera fuit, ut Plinius scribit, & Ioui chara, q̃ eam (Homero aliter) affluente omnū rerum copia nobilem reddidit, q̃ Minervæ sacrificasset, Statim ubi & Iouis cerebro profectisset. Tlepolemi insula à Poëti uocata: nam is Rhodys imperavit, & ad Troiam Iuxit, cuius ossa cum Rhodum relata fuissent, festa instituta, quæ corona populea celebrabantur. Hæc (auctore Plinio) tribus habitata fuit urbibus, Lindo, Camiro, & Ialysso, nunc Rhodo, quarū & Homerus in catalogo meminit, Αἰνός, Ἰκαρόβυρς καὶ Ἀγυρίοις. Ialysso, id est, Lindon, Ialysso, & deinde claram, Camiron. Pomponius libro 2. inquit, In Rhodo tres quondam erant urbes, Lindos, Camiros, Ialysso. Lindos uero, quæ in monte sita, orientem spectabat, nobilis fuit insigni Palladis templo, quæ Lindia, ob id uocabatur: & natali solo Cleobuli, in septem Græciæ sapientū numerum relati. Camiros clara fuit Pisandro poëta uetustissimo, qui Hercules gesta duobus libris descripserat. Ialysso Telchinas olim aluit, maleficum hōiū genus, & præstigijs infame. Proinde Ouidius Metamorphoseos 7. Ialysios Telchinas uocat, & Dionysius Afer Rhodon è regione ora Aegyptiæ sitam, Ialysiorū hōiū sedem hos, carynæ appellat, ἀρχαὶ δὲ τῆς Αἰγυπτίου πόδος ἐστὶν Ἰαλυσίω ἐδος ἀνδρῶν. Id, Ialysso deinde duæ alia urbes commigrarunt, ut (Plinio teste) Rhodiorū urbs iam eo loco sita fuit, quo olim Ialysso sita fuit, nempe super orientali quæ, ut Strabo scribit, portibus, uis, moribus, ceteraq̃ fabrica tantum alias excellit, ut æqualis & præstantior non reperiatur. Plinius li. 5. ca. 31. Sed pulcherrima & libera Rhodos (inquit) circuitu CXXX. M. pass. aut, si potius Isidoro credimus, CIII. Distat ab Alexandria Aegypti DLXXVIII. M. ut Isidorus tradit; ut Eratosthenes, CCCCLXIX. scribit, ambitum habet Stadiorum a Cypro CLXVI. & ut Strabo lib. 14. scribit, ambitum habet Stadiorum noningentorū, & uiginti. In hac insula nunq̃ cœlum ita nubilum est (auctore Solino) ut in sole Rhodos non sit, quod & Plinius testatur, & de Syracusis Cicero in Veriinis actionibus idem tradidit, ob id fortasse à Ouidio Phœcia Rhodos appellata. Præterea hæc urbs Asiatica eloquentia, & mathematicis disciplinis maxime claruit. Aeschines enim (ut autor est Fabius) hunc locū exilio delegerat, & eo studia Athenarū intulit: fuitq̃ Rhodium dicendi genus inter Asiaticū & Atticū uelut medium, & ex utraq̃ mixtum, ut aliqd̃ uideatur habere gentis, aliquid autoris, ut cū Fabio loquar. Quapropter in hac floruerunt uiri, in arte oratoria, philosophia, & disciplinis mathematicis clarissimi: ut Apollonius Molonis, orator unus in causis, scriptorq̃ præstantissimus, quem ut Cæsar & Cicero audirent, Rhodum nauigarunt. Præterea Panætius Rhodius Stoicæ professionis philosophus, Scipionis Africani præceptor, & huius discipulus Possidonius, qui Rhodi docuit, eumq̃ Cicero audiuit. Mathematica studia adeo hic uiguerunt, ut Aristippus (auctore Vitruuio) in Rhodiensium littus delatus, cum animaduertisset Geometrica schemata ibi descripta, dixerit ad comites, Hominū uestigia uideo: illos solos homines esse significans, qui Mathematicis disciplinis imbuti essent. Quæ diu effecerunt, ut Rhodiorū Respub. bene initio instituta, melius administrare, & q̃ diutissime libera & incolumis permaneret, Strabo lib. 14. de Rhodo loquens inquit: Δαμασῆς δὲ καὶ ἡ εὐνοία, καὶ ἡ ἐμπειρία πρὸς τὴν πόλιν πολιτείας, καὶ τὰ ναυτικά, ἀπ' ἧς ἐβλαβερότατος πόνος γέγονε, καὶ τὰ ἀνθρώπων καβέλλε, καὶ οὐκ αὐτοῖς ἐγένετο φῆλη, καὶ τὴν βασιλείαν τοῖς φιλομαθεῖς, καὶ φιλανθρώποις, ἀπ' αὐτῶν ποτὶ τὸ διέτασσε καὶ πολλοῖς ἀναβή. φιλώματις, καὶ καὶ φιλανθρώποις, id est, Mirifica est equitas & diligentia Rhodiorū, cum in reliqua Repub. administranda, tū circa res nauales, & hinc multo tempore maris imperium obtinuit, & pyratas sustulit, & Romanos coluit: & Regibus, Romanis & Græcis amicitia iunctis, per quos & libera mansit, & multis exornata fuit donarijs. Idem & Cicero testatur, pro lege Manilia scribens, Quæ ciuitas antea unq̃ fuit?

non dico Rhodiorum, quorum usq. ad nr̄am memoriam disciplina naualis,
& gloria remansit. Quare & lex Rhodia de iactu apud Iureconsultos mor
in usu permansit, quam & Augustus Imperator cū Antonino approbauit,
quatenus Romanis legibus non aduersaretur, auctore Volusio Metione,
lib. ff. XIII. ad legem Rhodiam de iactu. Eudemoni enim Nicomedensi
supplicanti, qui naufragium fecerat in Italia, & directus esset a publicanis
Cycladas insulas habitantibus, Antoninus rescripsit in hæc uerba: Εγώ
αὐτὸ τοῦ Κόσμου κύριος: ὁ δὲ νόμος τῆς Ῥαδῶνις, τὸ νόμον τῶν Πολίων
κεῖνται τῷ ναυτικῷ, ἐπ' οἷς μὲν τῶν ἡγετῶν ἀντὶ τοῦ νόμου ἐναι
οἶται, τούτο δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ βελότατος Ἀλφειὸς ἐκτελεῖ. i. Ego quidem
mundi dominus, lex autem maris, qua lege Rhodiorū nautica iudi
cetur in his, in quibus nulli nostrarum aduersatur: idem enim & Diui
Augustus censuit. De hac uide Alciatū lib. disputationū 2. cap. 5. Præte
rea, & Constantinus Harmenopolus ἐπ' τῷ προοίμῳ νόμων lib. 2. titulo
πρὸς ναυτικῶν, inquit, τὰ ναυτικὰ πάντα, καὶ δὴ κατὰ Ῥαδῶναι καὶ πολίων
Πολίων τελευτᾷ νόμος, καὶ κατὰ τοὺς Πολίους ἀναγέται νόμος. ἵνα μὴ ἀνὰ
νόμους ἀντιφασσοῦν τοῖς τῶν Πολίων νόμοις ἐκτελεσθῇ. ἵνα μὴ ἀνὰ
νόμους, τῶν ἀλλῶν ναυτικῶν νόμων, παραγένηται. i. Res nauticæ, & que
cūq. in mari iudicantur, lege Rhodia decidentur, & secundum leges Rho
dias dirimuntur, cū alia lex Rhodiorū legibus contraria non reperiatur:
sunt enim Rhodiorum leges alijs nauticis legibus uetustiores. In hac
insula cū alia multa, tum præcipue Solis Colossus in admiratione fuit,
septem orbis miraculis connumeratus: quem Rhodi fecerat (auctoribus Stra
bōne, & Plinio) Chares Lindius Lysippi discipulus, septuaginta cubitorū alti
tudinis. Hoc simulachrum post quinquagesimum sextum annū terræmotu
prostratum, sed iacens quoq. miraculo fuit (eodem Plinio lib. 34. cap. 7. auctore)
Pauci pollicem eius amplectuntur, maiores sunt digiti q̄ pleriq. statue.
Duodecim aŋis tradunt effectum CCC. talentis, quæ contulerant ex appa
ratu Regis Demetrii, qui mora tedio Rhodum obsidione fatigare destitit.
Ab hoc Colosso quidam Rhodios Colossenses, ad quos D. Pauli epistola scri
pta extat, uocatos male existimauerunt. Illi enim in Asia sunt ab urbe
Colosse dicti, quæ ad Lycum fluiū sita est, cuius Strabo in XII. & Hero
dotus, Hieronymusq. meminerunt. Præter hunc Solis Colossum centū alios
Rhodon habuisse Plinius est auctor, & Mutianus ter Cos. septuaginta millia
signorum Rhodi fuisse prodidit. Ceterū Rhodij Romano populo semper aui
tares fuerunt, maxime contra Philippum, ut, ob id corona aurea Rhodio
rum populis uirtutis gratia donatus, ciuitasq. Rhodij data fuerit, au
tore Liuiο lib. 2. de bello Macedonico. Contra Antiochi classem, cui Anni
bal præerat, multas naues supplemento miserunt, quibus meritis, uictō
Antiocho, Cares, Lydi, nonnullaq. alia ciuitates uicinæ, a Romanis Rho
dijs attributæ fuerunt. Et in ciuili Romanorū bello, Cassius Rhodios
adortus, tametsi a partibus abstinere cuperent, eorumq. urbem post
cruentam pugnam tenuit. Sed libera tamen usq. ad Vespasiani princi
patum permansit, qui primū adempta libertate in prouincie formā eam
redegit. Deinde sub Phoca Imperatore Romano, homine ignauo, & fre
quentibus adulterij infami, Saraceni, quorū opes tum maxime creuerant,
Asia occupata, Europam sunt appresi, sed Rhodos prius petita est Ma
hulæ ductu, quæ tametsi ad Asiam spectabat, erat tamen adhuc sub im
perio. Barbari insulam cum urbe ui tenuerunt; & Colossi, multis antea
annis terræmotu prostrati, reliq. noningentis camelis clitellarijs (auctore
Sabellico) extulerunt. Id enim mihi uerisimilius esse apparet, q̄ Saracenos
Colosson demolitos fuisse, ut qdam putarunt: nisi alium præter eum, q̄ Solis
uocabatur, intelligant. Inde Saracenorū imperio ad sacrū usq. bellum paruit,
sui circa undecentesimū supra millesimū salutis humane annū, Saracenis
fuit a Chrianijs erepta, quando & Hierosolymitana urbs fuit recuperata,
cū iam quadringentis & nonaginta annis in Barbarorū potestate fuisset.
Quo tempore Hierosolymis tres ordines militares fuerunt instituti, ob
Chrianoꝝ multitudinem, qui religionis ergo sanctam urbem inuaserunt,
nempe Hospitalarioꝝ S. Ioannis, Templarioꝝ, & Teutonū S. Mariæ.
Et ex his primus fuit ordo Hospitalarioꝝ. Ioannes Hircanus Macha
bæorū unat, primus pauperū xenodochiū Hierosolymis constituit, quod

capta urbe à Sultano Aegypti dirutū fuit. A quo deinde Latini impetrauerunt ius
aedificandi templi diuæ Virgini, ubi sacra Latinorū fierent, illi Abbas profuit.
Est præterea & aliud templum ædificatum cum coenobio, quod mulieres
excepisset, ut separatim à uiris habitarent. Et cum nimia peregrinorū
copia eo conflueret, ut his duobus coenobis recipi non posset, additū xeno-
dochiū, ualeudinariūq, unā cum adicula D. Ioanni sacra. Alij non Bapti-
stæ, sed S. Ioanni Eleemosinario ædem dicatā asserunt. Fuerat enim is
Patriarcha Alexandrinus sub Phoca Imperatore, qui ob liberalem in pau-
peres largitionem illud cognomen meruerat. Vrbe deinde facta à Christi-
anis occupata, tū quidam uir pius, qui peregrinos ægrosq in eo xenodo-
chio diu curasset, castitatem & obedientiam professus, & cruce alba ad
dextram amicali insignitus, ordini initium dedit: qui à Patriarcha &
Pontifice approbatus, & ab Honorio secundo confirmatus fuit, & Hospi-
talarū uocati, quorum mentio fit in c. canonica de sententia excommuni-
catis. Et cum peregrini sacra loca inuisentes, aut ab impijs spoliarentur, aut
miserè trucidarentur, nouem uiri nobiles & uite sanctimonia cōmen-
dati, inter quos Hugo Paganus, & Gotthofredus à sano Odemari prin-
cipem locū obtinebant, uouerunt se per templa, & sacra loca peregrinos
comitaturos, & contra omnem impiorū uim defensuros. His area attri-
buta fuit pro templo Domini ad ædes struendas, quo se reciperent,
unde nomen sunt adepti, ut Templarū uocarentur. Amictus initio
nullū discrimen, sed Anno 1128. concilio Patrū in Tricasibus habito.
Honorij Pontificis, & Stephani Patriarchæ iussu togam candidā sumpse-
runt, cui ab Eugenio Papa crucis rubra in signe fuit additū. Et hæc
modo in ducentos annos Templariorum religio propagata, eorumq res ubiq,
sed maxime in Gallijs creuerunt. Postremo circa Annu 1308. sub Clemente
te quinto ordo Templariorū abrogatus fuit, multis militibus uilis exuistis,
quod in fœda uitia prolapsi, impiam religionem cum Turcis & Sarace-
nis profiterentur. Quidam scriptores tradunt eius seculi principes eorum
opibus inuidisse, & insontes damnatos, ut in eorum possessionem fiscus ue-
niret. Nullum tamen unq spectaculum extitit, in quo maiora fuerunt con-
stantie exempla. Teutonum ordo tertius fuit, qui Hierosolymis cepit.
Vir quidam pius Germanicæ ditionis domum suam in Vrbe sacra xe-
nodochium constituit, quo Teutones illuc peregrine uenientes reciperentur,
addita deinde adicula diuæ Virgini sacra, Patriarchæ autoritate. Mox
complures nobiles extiterunt, qui castitatem & obedientiam uouentes,
ordinem instituerunt, qui à Coelestino pontifice confirmatus fuit, acceptis
in toga candida pulla crucis insignibus. Qui ordo principē habet uirum,
genere nobilem, & rei militaris peritum. Tandem post amissam Pto-
maidem circa Annum 1307. sedes huius ordinis primaria in nobilem & am-
plissimam arcem Mariæburgum traducta fuit, & uniuersam penè Prusiam
impia religione imbutam deuicerunt, & res eorum per utraq Germaniam
insigniter creuerunt. Fuerunt & in Hispanijs multi ordines militares in-
stituti, ad impios Maurorū conatus reprimendos, ut milites S. Iacobi, mi-
lites de Calatraue, & milites Iesu Christi in Lusitania, & alij complures.
Ceterum post Hierosolimitanum regnum à barbaris rursus occupatum,
omnibus sacra militiæ ordinibus inde pulsis, Hospitalarū Templariorum
opibus aucti, & sacri belli nomine ingenti auri ui undiq conflata, classem
instruentes munitissimam, Turcica arma ex insula Rhodo eiecerunt,
quæ Clementis quinti Pontificis iussu ipsæ tuenda datur Anno 1309. ex
quo milites Rhodij uocari coeperunt. Et Rhodum strenuè contra omnē
Turcicam potentia multis annis tutati, maxime sub Calisto tertio, &
Sixto quarto Romanis pontificibus. Tandem Anno 1522. antiqua illa
Rhodos Chriani orbis propugnatrix, terra marique ualidissime oppugnata,
Turcarū tyranno dedita fuit, cum omni Chriianorum principū auxilio
destitueretur: quod bellum libris tribus à Iacobo Fontano eleganter descri-
bitur. Faxit Deus Opt. Max. ut quæ ciuili Chriistianorum bello nobis
fuerit erepta, hac tã fœsta pace & concordia Chriستاني orbis & Tur-
carum tyrannide uindiceatur.

